

TAN MALAKA
STRIJDER VOOR INDONESIË'S VRIJHEID
LEVENSLLOOP VAN 1897 TOT 1945

Foto omslag: Tan Malaka omstreeks 1916

VOOR MIJN VADER

VERHANDELINGEN
VAN HET KONINKLIJK INSTITUUT
VOOR TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

78

HARRY A. POEZE

TAN MALAKA

STRIJDER VOOR INDONESIË'S VRIJHEID
LEVENSLLOOP VAN 1897 TOT 1945

'S-GRAVENHAGE - MARTINUS NIJHOFF 1976

I.S.B.N. 90.247.1843.0

VOORWOORD

Tan Malaka (1897-1949) heeft een grote rol gespeeld in de geschiedenis van de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd van de eerste helft van deze eeuw. Hierover bestaat weinig verschil van mening tussen de auteurs, die over dit onderwerp hebben geschreven. Wel bleek uit deze publikaties dat over het feitelijke verloop van Malaka's leven weinig vaststaande en vaak tegenstrijdige gegevens bestonden. Deze weinige gegevens wezen echter wel op een bijzonder interessante, afwisselende en avontuurlijke levensloop. Binnen het kader van mijn doctoraalstudie sociale wetenschappen heb ik in het eerste half jaar 1972 gepoogd alle nog aanwezige gegevens over Malaka's leven tot 1922 te achterhalen. Dit had een onverwacht succes en resulteerde in de omvangrijke scriptie "Tan Malaka, een Indonesisch revolutionair, Levensloop 1896-1922". Dit eerste werkstuk wekte begrijpelijkerwijs het verlangen ook te pogen de verdere handel en wandel van Malaka zoveel mogelijk na te speuren. In 1973 en 1974 heb ik hiertoe op uitgebreide schaal archiefonderzoek verricht. Het voorliggende werk is het eerste resultaat hiervan. Dit werk beschrijft Malaka's leven tot 1945; de hierboven genoemde scriptie vormt, sterk herzien, de basis voor de eerste zes hoofdstukken. Het is de bedoeling dat binnen afzienbare tijd een tweede deel zal verschijnen, dat Malaka's leven van 1945 tot zijn gewelddadig einde in 1949 beschrijft.

Gezien de al genoemde vele onduidelijkheden over Malaka's levensloop heb ik in dit boek gekozen voor een opzet die, zoveel mogelijk chronologisch, een descriptief karakter draagt. Daarom heb ik ook veel plaats ingeruimd voor de onverkorte publikatie van een aantal documenten. Deze documenten worden hier grotendeels voor de eerste maal gepubliceerd. Dit werk draagt daardoor ook gedeeltelijk het karakter van een bronnenpublikatie, hetgeen ook een verklaring vormt voor de nogal grote omvang. Deze bronnen zijn als het de voortgang van het betoog niet stoorde, in de tekst opgenomen, anders is dat gebeurd in een bijlage. De brieven die Malaka in de periode 1915-1922 schreef aan G.H.Horensma en D.J.L. van Wijngaarden zijn geplaatst na de hoofdstukken die betrekking hebben op dezelfde tijd. Het boek is in deze vorm hopelijk ook een aanzet tot verdere bestudering van Malaka's leven en denken en, in het directe verband daarvan, van de Indonesische geschiedenis tussen de Wereldoorlogen.

Er is geen lijst van geraadpleegde boeken opgenomen, omdat overwegend gebruik is gemaakt van directe bronnen en van terloopse aanhalingen uit boeken. De literatuurvermeldingen en de bronnenvermeldingen vindt men in het notenapparaat. De aangehaalde mailrapporten en verbalen zijn aanwezig in het archief van het voormalige ministerie van koloniën te Den Haag. Er is wel een lijst opgenomen van Malaka's eigen publikaties uit de behandelde periode.

De citaten in het Nederlands zijn overgebracht in de nu gebruikelijke

spelling; een uitzondering is gemaakt voor de correspondentie van Malaka met Horensma en Van Wijngaarden.

De Indonesische citaten zijn door mij vertaald. De spelling van het Indonesisch veroorzaakt nogal wat problemen. Sinds ongeveer 1920 is de spelling tweemaal nogal ingrijpend veranderd. De oudste spelling is slechts gehandhaafd in de titels van een aantal boeken en periodieken. De toen volgende spelling waarbij als voornaamste verandering de *oe* werd vervangen door de *u*, en die tot voor enkele jaren gold, is ten behoeve van de herkenbaarheid, gebruikt voor de namen van personen en organisaties. De nu geldende spelling (*dj* wordt *j*, *j* wordt *y*, *tj* wordt *e*) is gebruikt voor de aanduiding van Indonesische plaatsen en begrippen.

Het spreekt vanzelf dat dit werk nooit tot stand had kunnen komen zonder de hulp van talloze personen en instanties. Hun allen zeg ik dank voor hun uitgebreide en sympathieke hulp. De "Nederlandse organisatie voor zuiver-wetenschappelijk onderzoek" stelde mij via een beurs in staat een studiereis naar Londen te maken, ten behoeve van archiefonderzoek. Ik dank tenslotte het bestuur van het "Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde" voor hun bereidheid mijn werk op te nemen in hun reeks "Verhandelingen".

Het spreekt vanzelf dat ik mij gaarne aanbevolen houd voor op- of aanmerkingen.

INHOUD

Voorwoord	V
I. Jeugd op Sumatra (1897-1913)	1
II. Op de kweekschool in Haarlem (1914-1916)	18
III. In Bussum (1916-1919)	41
IV. In Deli (1920-1921)	76
V. Op Java (1921-1922)	114
VI. In Nederland (1922)	182
VII. In de Sovjet-Unie (1922-1923)	222
VIII. In China (1924-1925)	250
IX. Naar de P.K.I.-opstand (1925-1926)	294
X. De actie van de Pari (1927-1933)	354
XI. Contacten met Indonesië verbroken (1933-1942)	447
XII. Terug in Indonesië onder Japanse bezetting (1942-1945)	496
Bijlagen	539
Bibliografie	590
Summary	593
Lijst van afkortingen	596
Register	598

1. JEUGD OP SUMATRA (1897 - 1913)

Tan Malaka behoort naar afkomst tot het volk van de Minangkabauers, dat aan de westkust van Sumatra woont. De samenleving waarin hij opgroeide kende een aantal gebruiken en instellingen die nogal afweken van die van andere volken in de Indonesische archipel. Deze gebruiken en instellingen, deze *adat*, namen in Tan Malaka's jeugd in de Minangkabause samenleving een allesoverheersende plaats in.

De *adat* van zijn volk heeft op Tan Malaka een zeer grote invloed uitgeoefend; in zijn leven en denken kan men die invloed op vele plaatsen aanwijzen. Enig inzicht in de Minangkabause samenleving ten tijde van zijn jeugd kan dan ook bijdragen tot een beter begrip van zijn leven en denken.

De Minangkabauer beschouwt als kern van zijn land drie gebieden, zogenaamde *luhak*: Tanah Data, Agam en Lima Puluh Koto. Deze gebieden in het binnenland van West-Sumatra waren volgens de overlevering het eerst door de Minangkabauers bevolkt. In de loop der tijden verspreidde het volk zich over veel groter gebieden; deze gebieden buiten de drie *luhak* worden *rantau* genoemd. Het belangrijkste van deze gebieden is de kuststrook van West-Sumatra, met als centrum Padang. Zowel de drie *luhak* als de *rantau* behoren tot de *Alam Minangkabau* (Minangkabause maatschappij).¹

Binnen de maatschappij functioneren als zelfstandige politieke eenheden de *nagari*. Een *nagari* omvat een dorps huis, een moskee, wegen, een openbare wasplaats en een school. Hij kent een eigen bestuur en de inwoners delen dezelfde adatopvattingen. Het gebied van de *nagari*, het dorp en de daarbij behorende grond is duidelijk begrensde.²

Het bestuur van de *nagari* berust bij de *penghulu*. Dit is in het algemeen een erfelijke functie; aanwijzing hiervoor volgt uit de adatregels, nauw verbonden aan het matrilineale familiestelsel van de Minangkabauers. In dit systeem geschiedt de vererving van familiebezittingen als grond en huis langs vrouwelijke lijn.

De kleinste eenheid in de *nagari* vormt de moeder met haar kinderen. Zij woont samen met de andere leden van haar matrilineale groep (haar zusters en broers, en haar moeder met háár zusters en broers, al naar gelang de grootte van de woning). Haar echtgenoot blijft in theorie wonen in het huis van zijn matrilineaire groep, hoewel zij samen in haar huis een vertrek ter beschikking krijgen.

Hoewel bezit en vererving matrilineair zijn, bezit de man toch de handelingsbevoegdheid. In een matrilineaire familie is het meestal de oudste broer, *mamak* genoemd, die optreedt voor de familie. Hij is ook verantwoordelijk voor de opvoeding van de kinderen van zijn zuster(s), zijn neven en nichten, die zijn *kemenakan* genoemd worden. Een aantal van deze families vormen samen een *suku* of *kampung*. Evenals bij de *nagari*, staat ook aan het hoofd hiervan een *penghulu*, meestal de *mamak* van de oudste familietak.

Op grond van de afstamming onderscheiden de Minangkabauers zich in vier soorten *suku* (clan).³

De maatschappij is niet statisch; in het proces van verandering speelt de *rantau* een belangrijke en geaccepteerde rol. De *rantau* brengt invloeden van buitenaf in de *alam*. In de historie zijn twee van de belangrijkste veranderingen van buitenaf het invoeren van een koningschap en de bekering tot de Islam. Het slagen van deze veranderingen werd bevorderd omdat in de *alam* mogelijkheden tot zodanige veranderingen in potentie al aanwezig waren. Zo verdrong de Islam de bestaande *adat* niet; de Islam verrijkte de *alam*, terwijl de *adat* zijn plaats behield. Zo ook sloot het koningschap aan bij hiërarchische elementen in de politieke orde.⁴

Uit de *rantau* worden voortdurend nieuwe ideeën in de *alam* gebracht. De *rantau* heeft echter nog een andere functie. Binnen de strak - volgens de uitgebreide *adat* - bestuurde maatschappij verschaft het naar de *rantau* gaan ontevreden een mogelijkheid deze regels te ontvluchten. Deze behoefte kan zich voordoen door de spanning die de *adat* in zijn verhouding tussen individu en maatschappij schept. Individu en maatschappij zijn onlosmakelijk verbonden. De *kemenakan* staat onder zijn *mamak*, die weer het gezag van de *penghulu* moet erkennen. Het gezag van de *penghulu*, door allen in de *nagari* erkend en gevolgd, is echter gebaseerd op en afhankelijk van het vertrouwen van zijn gehele *kemenakan*. De *penghulu* mag zijn gezag dan ook alleen maar uitoefenen via besluiten in overeenstemming met de eisen van de *adat* en de wensen van de *nagari*.

In de praktijk is hier geen plaats voor de individuele vrijheid. De *rantau* kan een oplossing bieden voor de spanningen waartoe dit kan leiden. Binnen de *nagari* verschaft een koffiehuis al een uitlaatklep aan kritische *nagari*-bewoners. Deze "interne *rantau*" kon ook binnen verenigingen of religieuze scholen plaatsvinden. Het was mogelijk dat zij de traditionele adatinstellingen bedreigden of zelfs overwonen.⁵

Volgens de *adat* was het gaan naar de *rantau* voor een individu een wijze om te voldoen aan de eis zich te onderwerpen aan de grootsheid van de wereld. Door zijn *nagari* te verlaten kon het individu zijn eigen positie in de *alam* leren kennen. Een traditioneel voorbeeld is de jongeman die zijn *nagari* verlaat (en buiten zijn *nagari* begint voor hem de *rantau* al) en als religieus student langs de godsdienstscholen trekt.

Via zijn ervaringen in een vreemde omgeving, de *rantau*, kan de jongeling zich ontwikkelen tot een volwassen lid van de *alam*. Het is ook zijn plicht om zijn opgedane kennis in de *rantau* aan zijn *nagari* over te brengen, zodat deze er zijn voordeel mee kan doen.

Het verblijf in de *rantau* moet ook een opoffering, een moeilijke opdracht zijn. Na terugkeer zal de jongeling zijn juiste plaats in de *nagari* kunnen vinden.⁶

De kern van de Minangkabau werd pas in de negentiende eeuw door het Nederlandse koloniale bestuur beroerd. Het evenwicht dat in de *alam* heerste werd verstoord door een orthodoxe Islamitische hervormingsbeweging, de Padri. Deze beweging eiste dat de Islamwetten boven de adatregels zouden gelden en streed tegen een aantal adatgebruiken.

De, gezien de zelfstandigheid van de *nagari*, al nooit zo sterke aristocratie leed nederlagen. In 1821 riepen ze de hulp in van het Nederlandse gouvernement. In ruil voor de belofte het Nederlandse gezag in hun gebied te erkennen, werd deze verleend. De strijd duurde tot 1838. Het Nederlandse leger liet forten aanleggen, die later uitgroeiden tot de steden Fort de Kock (nu Bukittinggi), Fort van der Capellen (nu Batusangkar) en Payahkumbuh. In 1837 viel het laatste en sterkste steunpunt van de Padri, Bonjol.⁷

Met het einde van de oorlog kwam het Nederlandse bestuursapparaat, waaraan de *nagari* ondergeschikt werd. Geleidelijk werden de bevoegdheden van de *nagari* steeds meer ingeperkt. Een koffiedwangteelt en herendiensten werden opgelegd; de *nagari* moest adatbeschikkingen van het gouvernement opvolgen; de eigen strafrechtelijke bevoegdheid werd aan de *nagari* ontnomen.

Het einde van de Padri-oorlog betekende, ondanks de nederlaag van de Padri, toch een versterking van Islam ten opzichte van de *adat*. De macht van de adel en *penghulu*, de dragers van de adatregels, werd uitgehold door het Nederlandse bestuur. De Padri-denkebeelden bleven hun invloed uitoefenen ook na de militaire nederlaag. De Islamwetten werden boven de adatwetten gesteld en er was een sterke toename van religieuze scholen. Uit Islam-kringen bleven bewegingen zich afzetten tegen de *adat*.⁸

De invloed van het koloniaal bestuur bracht vele veranderingen. De forten uit de Padri-oorlog werden uitgebouwd tot bestuurscentra. Ook groeiden ze uit tot streekcentra waar velen uit de omliggende *nagari* geregeld voor handelsdoeleinden naar toe trokken. Vaak verlieten deze mensen hun *nagari* om zich hier, in de *rantau*, definitief te vestigen. Bovendien doorbraken ze de adatregels door als gezin van man, vrouw en kinderen in de stad te gaan wonen.

Het westerse onderwijs droeg bij tot een verandering van de traditionele situatie. Zeer geleidelijk stichtte het gouvernement een aantal volksscholen in de districtshoofdsteden. Europese scholen kwamen er in Padang en Fort de Kock. In 1855 werd in Fort de Kock een kweekschool geopend. In de ontwikkeling van het gebied zou deze school een grote rol vervullen. Vele personen die in de Minangkabause maatschappij een grote rol speelden, bezochten de school. In de volksmond werd de school "*Sekolah Raja*" (Vorstenschool) genoemd; een term die dit belang benadrukt.

Met de betere vervoersmogelijkheden trokken de Minangkabauers verder weg. Studenten trokken naar Java en enkelen al naar Nederland; handelaars

bereisden de gehele archipel en hadden ook nauw contact met Malaka, waar vele Minangkabauers soms al eeuwen woonden. De Islambeweging verbeterde zijn contacten met het Midden-Oosten.

Aan het begin van de eeuw ontstond een Islamitische hervormingsbeweging, die een terugkeer bepleitte naar de bronnen van de Islam. Er werd felle kritiek geleverd op de bestaande godsdienstgebruiken, die invloed ondergingen van de *adat*. Ook de *adat* zelf en de adatfunctionarissen werden scherp aangevallen. De modernisten legden de nadruk op ideeën als rationalisme en gelijkheid, die de aanzet zouden moeten geven tot een maatschappelijke ontwikkeling die te omschrijven is als een Islamitische renaissance. De modernisten, die "Kaum Muda" ("Progressieven") werden genoemd, stonden, in een conflict dat geheel Minangkabau beroerde, tegenover hun "ouderwetse" geloofsgenoten en de traditionele adatgroepen, de "Kaum Tua" of "Kaum Kuno" ("Conservatieven").

De nieuwe ideeën, wens en kritiek uit westers onderwijs en modernistische Islam deden een zware aanval op traditionele adatbegrippen, waarin de drie Minangkabause *luhak* het centrum van de hele wereld vormden.⁹

In deze maatschappij, waarin de *adat* een crisis doormaakte en veranderingen zich aankondigden, bracht Tan Malaka zijn jeugd door.¹⁰

De toegangspoort tot het Minangkabause land is Padang. Van daaruit lopen de Grote Postweg en een spoorlijn naar het binnenland.

Het Minangkabause land is een berglandschap en weg en spoorlijn leiden via Padang Panjang naar Fort de Kock, op ruim 900 meter hoogte. Fort de Kock, 90 kilometer van Padang is de voornaamste plaats van de zogenaamde "bovenlanden". Hier zetelt het bestuur en is een belangrijk garnizoen gelegerd. In het vlakke deel van de stad staan de militaire gebouwen en de kweekschool; de rest van de stad ligt tegen een heuvel op. De drukste markt van de bovenlanden wordt hier gehouden. In de nabijheid liggen de bijna 3000 meter hoge vulkanen Merapi en Singgalang.¹¹ In 1915 woonden in Fort de Kock 315 Europeanen, 650 Vreemde Oosterlingen en ongeveer 1550 Indonesiërs.¹²

Ruim dertig kilometer verder ligt Payahkumbuh, een belangrijke marktplaats met uitgebreide klapper- en tabakscultures in de omgeving. Een zijweg van de Grote Postweg leidt na ruim twintig kilometer naar Suliki, door een dichtbevolkte, vruchtbare streek. Na Suliki loopt de weg tot aan Bonjol, door het gebied waarin de Mijnbouwmaatschappij Aequator concessies bezat om goud en zilver te winnen.¹³ Suliki behoort bestuurlijk tot de afdeling Lima Puluh Koto, waarvan Payahkumbuh de hoofdstad is. Suliki was één van de onderafdelingen hiervan.¹⁴

De afdeling Lima Puluh Koto telde omstreeks 1915 90.000 inwoners, terwijl in het gehele Minangkabause gebied toen ruim 1.250.000 mensen woonden.¹⁵

Door Suliki stroomt de rivier Sinamar, een zijrivier van de Kuantan.

SUMATRA'S WESTKUST
(MINANGKABAU)

Vijf kilometer stroomopwaarts, ten westen van Suliki, ligt Pandam Gadang, de geboorteplaats van Tan Malaka. Het dorp ligt bij de Sinamar op 775 meter hoogte, onder aan een berg van bijna 1200 meter hoogte.

Ten tijde van Malaka's geboorte telde de *kampung* een vijftientig huizen. Er waren *ladangs*, klapper- en suikerrietuinen en vele vijvers. Officiële gebouwen als moskee, dorps huis of school zijn op de stafkaart niet te ontdekken.¹⁶

De oorsprong van dit dorp vertelde Malaka eens aan zijn strijdmakker Djameluddin Tamin. Oorspronkelijk woonden zijn voorouders in het gebied van Kamang. De grond was hier echter niet vruchtbaar genoeg om de toenemende bevolking te voeden. In het begin van de negentiende eeuw vertrok daarom Datuk Tan Malaka met zijn *kemenakan* uit Kamang om zich elders te vestigen. Op hun tocht zag Datuk Tan Malaka in een vallei plotseling een bron onder een grote pandanusboom. Hij besloot hier te blijven en de nieuwe *kampung* kreeg de naam Pandam Gadang (Grote Pandanus). Het dorp floreerde onder leiding

van Datuk Tan Malaka en later Datuk Maruhun Basa.¹⁷

Aan beide *kampung*-leiders was Tan Malaka, die aan het einde van de vorige eeuw in Pandam Gadang geboren werd, verwant. Het juiste jaar van zijn geboorte is niet bekend. In die tijd bestond er geen bevolkingsregister voor Indonesiërs. Zodoende vindt men verschillende geboortejaren vermeld: 1893¹⁸, 1894¹⁹, + 1895²⁰, 2 juni 1896²¹, 2 juni 1897²², 1897²³ en 1899²⁴. Zelf geeft hij op geboren te zijn in 1894²⁵, op 14 oktober 1894²⁶ en in 1896²⁷. Ik ben geneigd een geboorte omstreeks 1897 het meest waarschijnlijk te achten; dit gezien het feit dat hij in 1903 waarschijnlijk lager onderwijs ging volgen. Men moet dan aannemen dat hij toen omstreeks zes jaar oud was.

Een kind kreeg bij de geboorte zijn "kleine naam", meestal een Mohammedaanse naam. Tan Malaka kreeg als "kleine naam" Ibrahim. Pas later kreeg een kind de naam of titel (*gelar*) die het volgens de *adat* toekwam.²⁸

Ibrahims vader had een tijd lang als vaccinateur gewerkt in Alahan Panjang en Tanjung Ampalu.²⁹ De vaccineurs waren in dienst van het gewestelijk bestuur en verdienden enkele tientallen guldens per maand.³⁰

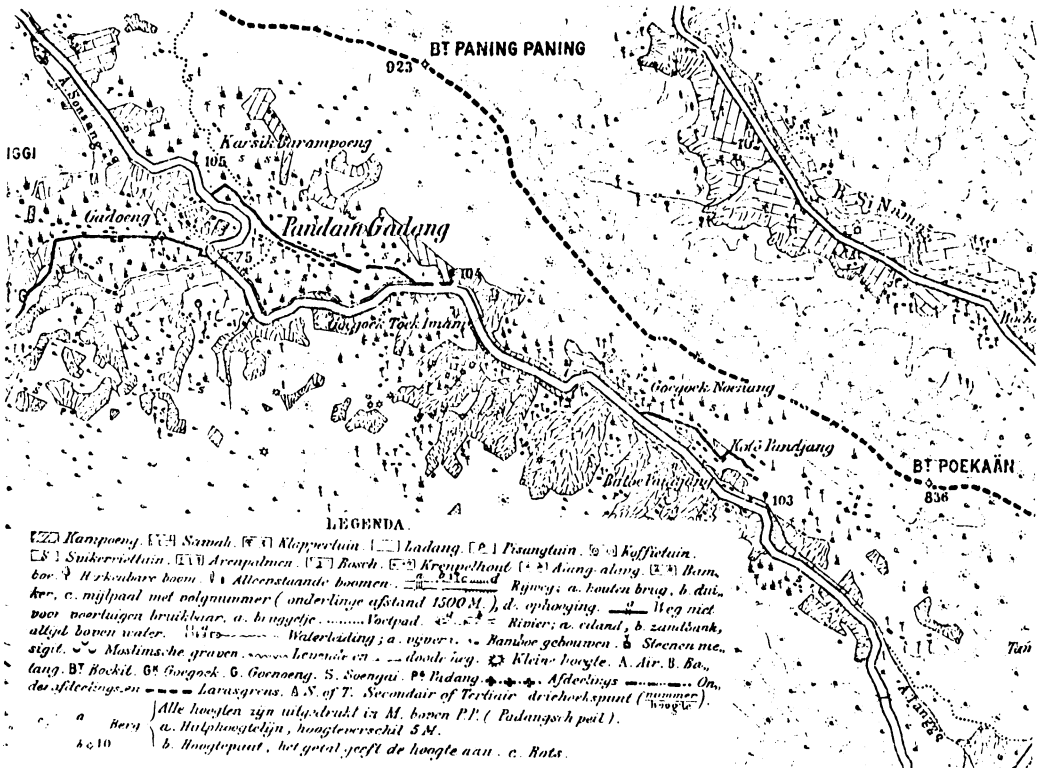
Ibrahim had slechts één broer, Kamaruddin, die 5 à 6 jaar jonger was en geen zusters.³¹ Voor zijn moeder was dit een bron van droefenis, zoals hij schrijft:

"De Minangkabause moeder voelt zich zwaar getroffen indien ze geen dochter bezit. In Minangkabau schrijft de *adat* voor dat de vrouwelijke kinderen huizen, rijstvelden, weilanden en andere bezittingen erven. Het is stil in een Minangkabaus huis als er geen meisjes zijn, de toekomstige heersersessen over huis, erf en landerijen.

Diep in haar gevoelens verborg mijn moeder de droefenis over het feit dat ze geen dochters bezat. Wij tweeën, jongens, voldeden niet aan de regels van het matriarchaat, regels die draaiden om de vrouw. Vergeleken met andere Minangkabause vrouwen was mijn moeder altijd erg stil; haar zoons gingen weg, zoals wel meer in de Minangkabau gebeurde en wat ook alle dorpsbewoners wisten ... maar misschien ook wel voor heel lang en ze had geen naaste vriendin; geen pleegdochter."³²

Hij noemt zijn ouders "godsdienstig en vast geloof bezittend in allerlei soorten onheil".³³

Scholen voor lager onderwijs waren er in die tijd nog niet veel. Voor de bevolking bestonden twee soorten scholen. De gouvernementsschool eerste klasse was vooral bedoeld voor de zoons van inheemse aanzienlijken en bereidde voor op vervolgonderwijs; de gouvernementsschool tweede klasse verschaftte slechts een rudimentaire eerste scholing.³⁴ De tweede-klasse-scholen waren aanvankelijk driejarig; vanaf 1895 werd de mogelijkheid geopend ze vier jaar te laten duren, een mogelijkheid die in 1901 verplichting werd. Voor Minangkabau gold sinds 1902 nog een andere regeling. Scholen die in het gebied van de kweekschool van Fort de Kock lagen, konden desgewenst nog een vijfde leerjaar in hun program opnemen. Deze mogelijkheid werd geopend, omdat de inheemse scholen, die van oudsher in dit gebied

Pandam Gadang, Malaka's geboorteplaats op de van 1892 - 1894 opgenomen kaart van Sumatra. Schaal 1 : ± 30.000.

bestonden, ook een vijfjarige cursus hadden.³⁵

Traditioneel bestond er in de Minangkabau veel belangstelling voor het onderwijs; het bezoek aan de scholen was hier het grootste van heel Indië. De bestaande scholen konden de stormloop niet verwerken en zo ontstonden vele vaak slechte en primitieve particuliere scholen.³⁶

Omstreeks 1915 waren er aan de westkust van Sumatra 65 tweede-klasse-scholen met 10.000 leerlingen. De grootste ervan stonden onder leiding van een kwekeling, de andere onder leiding van een hulponderwijzer.³⁷ Voor de leerlingen op de tweede-klasse-scholen moest een schoolgeld betaald worden van tien tot vijftig cent per maand, afhankelijk van het inkomen.³⁸

Ibrahim bezocht de tweede-klasse-school in Suliki. Hij was op deze school de uitblinker, hoewel hij verder in weinig verschilde van zijn leeftijdgenoten. Net als zij hield hij van zwemmen, vliegeren en voetbal. In zijn autobiografie vertelt Tan Malaka een aantal anekdotes uit zijn schooltijd.

Als heel kleine jongen werd hij eens uitgedaagd door zijn vrienden de rivier Ombilin over te zwemmen, maar hij was nog te zwak daarvoor en verloor in de golven zijn bewustzijn. Gelukkig redden oudere vrienden hem. Hij kwam

weer bij door de slaag die zijn moeder hem met een rietje gaf. Zijn vader, die goed beseftte dat het veel pijn deed, stelde voor hem een betere straf te geven.

"Met een paardebit in de mond moest ik langs de weg gaan staan, opdat de kinderen der aanzienlijken, die niet met kampongkinderen zoals ik mochten spelen, maar slechts met hun eigen soort, mij zouden kunnen bekijken."

Maar deze psychologische straf bevredigde zijn moeder blijkbaar niet; zij ging naar een hogere autoriteit, de hoofdonderwijzer, die hem strafte door hem de navel om te draaien, een zeer gevreesde straf.

En dat was niet de enige keer dat hij zo gestraft werd. Een keer was het omdat hij met zijn makkers in een prauw de rivier overstak. Bij de daaropvolgende strafuitvoering waren de kinderen uit Suliki weer aanwezig. Een andere keer was het vanwege een watergevecht in de rivier. Alle kinderen liepen tot Ibrahim's verwondering op een bepaald ogenblik weg, maar Ibrahim bleef doorgaan met spetteren om zeker te zijn van de overwinning. Toen hij naar de kant ging om zich aan te kleden stond daar de hoofdonderwijzer om de straf te voltrekken. Nog een andere keer was het omdat een "fruitoorlog" tussen kinderen uit verschillende dorpen ontaardde in het elkaar gooien met stenen. Ibrahim werd toen als "oorlogsmisdadiger" gestraft, eerst door hem in het ouderlijk kippenhok te stoppen, maar toen dit het rechtvaardigheidsgevoel van zijn moeder niet bevredigde, werd hij op de beproefde wijze door de hoofdonderwijzer onder handen genomen. En Tan Malaka schrijft zelf "Tot nu toe ben ik nog steeds verbaasd, waarom het juist ik was die het mikpunt werd van deze straf."³⁹

Uit deze herinneringen blijkt dat Ibrahim in de kring van zijn vrienden min of meer de gangmaker was. Het verschil dat tussen de dorpskinderen en de kinderen van de aanzienlijken in Suliki bestond lijkt mij wat te sterk benadrukt.

Waarschijnlijk van 1903 tot 1908 bezocht Ibrahim de tweede-klasse-school. Zijn onderwijzers wilden graag dat Ibrahim zijn studie zou voortzetten, gezien zijn voortreffelijke verstand. Dat zou dan via de kweekschool in Fort de Kock moeten. De familie van Ibrahim steunde dit voornemen. Hoewel Ibrahim's vader een lage ambtenaar was, konden ze wijzen op zijn belangrijke afkomst, naast zijn verstandelijke vermogens, als argument om hem toe te laten tot de kweekschool.⁴⁰

Begin 1908 schafte het gouvernement de koffiedwangcultuur af en voerde een aantal directe belastingen in. Dit veroorzaakte nogal wat onlustgevoelens, die tenslotte leidden tot lokale uitbarstingen, waarbij vele slachtoffers vielen. In juni eindigde de revolte na een bloedige slag in Kamang.⁴¹

Op Ibrahim moet deze strijd, aan het einde van zijn lagere-schooltijd indruk gemaakt hebben. Hij stelde er vele vragen over en voelde zich

betrokken bij de strijd, ook omdat zijn voorouders uit hetzelfde gebied stamden.⁴²

De "Gouvernementskweekschool voor Inlandsche Onderwijzers" in Fort de Kock was het enige instituut voor voortgezet onderwijs voor Indonesiërs op Sumatra.⁴³ In 1856 werd deze kweekschool opgericht. De school was bedoeld als een proefneming op kleine schaal. De resultaten waren echter zeer teleurstellend.⁴⁴ In 1872 besloot het gouvernement tot een veel ruimere opzet. Vastgelegd werd dat de kweekschool drie Europese onderwijzers moest tellen, naast enkele Indonesische. Voor inrichting van de school werden flinke bijdragen ter beschikking gesteld, terwijl ook de leerlingen een maandelijks toelage werd verstrekt. Het leerplan werd nauwkeurig voorgescreven. De school trok leerlingen uit vele gewesten. Door hun verschillend peil van ontwikkeling leidde dit tot moeilijkheden, vooral bij het onderwijs in de Nederlandse en Maleise taal. Tussen 1878 en 1880 werden een schoolgebouw, onderwijzerswoningen, een internaatsgebouw met vijftig leerlingenkamers en een externenschool (voor oefening van de kwekelingen in de praktijk) opgetrokken.⁴⁵

Na een onderzoek door het gouvernement werd in 1884 tot een sterke beperking van leerprogram en subsidiëring overgegaan. De school was te duur en het resultaat te gering. De Nederlandse taal als lesvak werd geschrapt.⁴⁶

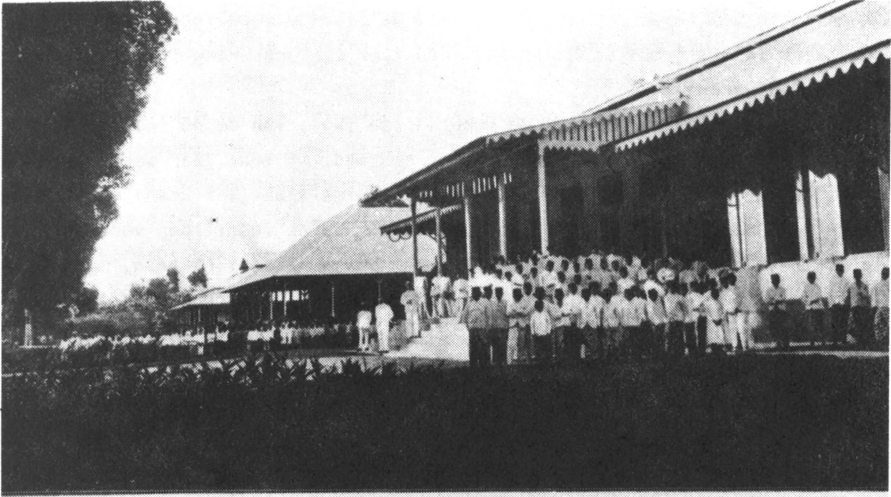
Pas in 1904 werd de situatie van voor 1884 hersteld; de vierjarige cursus werd met twee jaar verlengd; de Nederlandse taal werd weer lesvak en het Europese personeel werd van één op drie gebracht. Het internaatsgebouw werd vergroot zodat het 74 leerlingen kon huisvesten.⁴⁷ Ibrahim kwam waarschijnlijk in 1908 als leerling op de kweekschool.⁴⁸

Met ingang van het schooljaar 1908 - 1909 telde de school 76 leerlingen, waarvan één meisje. Zeventien hiervan volgden een opleiding tot inlands bestuursambtenaar. De eerste klas telde 14 leerlingen.⁴⁹

Het ressort van de kweekschool omvatte geheel Sumatra, de Riouw-archipel, Bangka, Belitung (Billiton) en West-Borneo. Veertig procent van de leerlingen kwam echter uit Minangkabau. De selectie van deze leerlingen geschiedde via een toelatingsexamen, waaraan dus ook Ibrahim zich met succes heeft onderworpen. Tan Malaka was één van de drie toegelaten leerlingen uit Minangkabau; voor deze drie plaatsen waren elk jaar twee à driehonderd kandidaten.⁵⁰

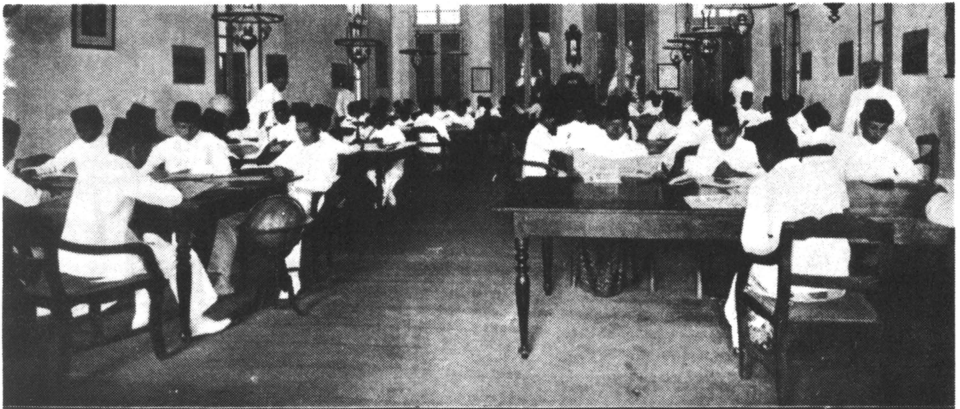
Alle aspirant-onderwijzers kregen een toelage van tien gulden per maand, verder kosteloos onderwijs inclusief boeken en schoolbehoeften en een kamer in het internaatsgebouw.⁵¹

De cursus duurde zes jaar; het laatste jaar was een praktijkjaar. Zes dagen per week werd les gegeven, van 7.30 tot 13 uur en 's middags van 16 tot 17 uur. De zesde klas gaf overdag les aan de externenschool, een gewone inlandse lagere school met een tweehonderd leerlingen. 's Avonds kregen deze

HET JAAR 1908.

(VAN RECHTS NAAR LINKS) DE KWEEKSCHOOL MET LEERLINGEN EN OND. PERSONEEL. DE EXTERNENSCHOOL MET LEERLINGEN.
(OP DEN ACHTERGROND) DE WONING VAN DEN 2EN ONDERWIJZER.

EIGEN OEFENING DES AVONDS VAN 7 TOT HALF 9 IN DE GROOTE MIDDENZAAL.

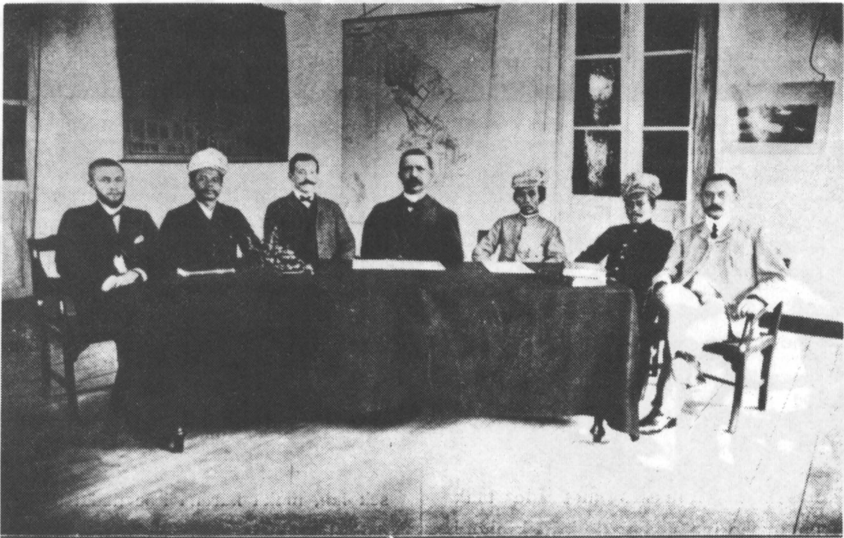
De middelste foto toont de tennisbaan van de kweekschool met rechts een galerij, waaraan de leerlingenkamers. (uit Gedenkboek kweekschool Fort de Kock, p.33, 59 en 35 (van boven naar beneden).)

leerlingen van 18.30 tot 20.30 nog les. De overige leerlingen deden dan hun huiswerk in een groot schoollokaal. Eén keer per jaar kregen de leerlingen zes weken vakantie.⁵²

Het belangrijkste vak was de Nederlandse taal. Van de 35 lessen werden in alle klassen 15 tot 18 uren hieraan besteed. Na twee jaar werd Nederlands als voertaal in de les gebruikt. Ook de Maleise taal (3-5 uren) vereiste vaak veel aandacht, omdat de inheemse talen van de leerlingen vaak zeer afweken van het Maleis. Andere onderwezen vakken waren: rekenen, meetkunde, landmeten, aardrijkskunde, Indische geschiedenis, natuurkunde (belangrijk geacht om bijgeloof te bestrijden), dierkunde, plantkunde (een tuin op het achtererf van de school werd bij dit onderwerp gebruikt, waarin ook aan landbouwvoorlichting werd gedaan), opvoedkunde, tekenen, schrijven en zingen.⁵³

Op het achtererf lag het internaat met zijn 74 kamers, waarbij ook een groot badgebouw. De leerlingen aten bij kostbazen in de stad, die hen voor zeven à acht gulden per maand drie maal per dag een maaltijd verschaften.⁵⁴

De leerlingen waren onderworpen aan een huishoudelijk reglement dat hen weinig ruimte tot uitspattingen gaf. Uiterlijk zes uur in de ochtend moest de leerling opstaan, terwijl om tien uur 's avonds alle lichten gedoofd moesten zijn. Na negen uur 's avonds moest elke leerling op zijn kamer zijn en zich rustig gedragen. Tijdens de dagelijkse nachtronde werden minstens

HET ONDERWIJZEND PERSONEEL IN 1908

VAN LINKS NAAR RECHTS) DE H.L.G. IJSPEERT, TAM, KRAMER (2E OND.), VISCHER (DIR.), SAWAWI, IBRAHIM, HIGEL-SIA.

(uit Gedenkboek kweekschool Fort de Kock, p.37.)

vijf kamers geopend ter controle. De leerlingen dienden zich te kleden naar de voorschriften en "ze poetsen de deurknop en vegen het stof van voorgalerij, balustrade en gootranden".⁵⁵

Tegenover deze verplichtingen stonden ook aantrekkelijke zaken. Op het erf was een tennisbaan, zeer dichtbij een voetbalveld. In 1908 bestond er sinds korte tijd een muziekvereniging met een vijftien leden, die elke zaterdagavond oefende. De vereniging had zelf instrumenten gekocht. De school had een bibliotheek; de leerlingen hadden zelf een leesgezelschap gevormd. Geregeld trokken de leerlingen er op uit om wandelingen in de omgeving te maken.⁵⁶

Toen Ibrahim op de kweekschool kwam bestond de Europese staf uit vier onderwijzers: B.J.Visscher (directeur), T.Kramer (2e onderwijzer), G.H.Horensma en C.F.Ijspeert (hulponderwijzers). Horensma werd korte tijd later 2e onderwijzer en bleef dit tot 1913. Directeur was toen G.Ch.Lavell en als hulponderwijzers waren aan de school verbonden J.S.Bakker, J.H.Klein en J.P.Leenhouts.

Voor het onderwijs in de Maleise taal waren drie Indonesiërs aan de school verbonden. Hierbij was Si Nawawi gelar Sutan Ma'mur, die al sinds 1883 bij de school werkte.⁵⁷ Zijn dochter was de enige vrouwelijke leerling.

Ibrahim was op de kweekschool een keurige, beleefde en vriendelijke jongeman. Ieder die hem kende mocht hem graag.⁵⁸

Al zeer snel viel zijn bijzondere verstand op. Vooral de leraar Horensma en zijn vrouw⁵⁹ schonken veel aandacht aan Ibrahim. Ze beschouwden hem als een soort pleegkind en mochten hem graag. Ze gaven hem de bijnaam Ipie, afgeleid van Ibrahim. Herhaaldelijk spoorden ze hem aan meer te studeren, maar dit was tevergeefs. Hij zou minder tijd moeten besteden aan voetbal en muziek en meer aan de studie. Niettemin kende Ibrahim zijn lessen zeer goed; voor studie had hij minder tijd nodig dan zijn klasgenoten. Zo bleef er veel tijd over om te wijden aan zijn hartstochten voetbal⁶⁰ en muziek⁶¹. Ibrahim speelde in het kweekschoolorkest en in het Europese orkest van Fort de Kock als eerste cellist. Van beide orkesten was Horensma de dirigent.⁶²

De prettige tijd die Ibrahim doorbracht op de kweekschool werd in juni 1912 onderbroken door een belangrijke gebeurtenis. In Pandam Gadang vond een grote plechtigheid plaats waarbij Ibrahim zijn "*gelar*" kreeg. Hij werd Ibrahim gelar Datuk Tan Malaka. Het was gebruikelijk dat het krijgen van de *gelar* ook samenging met de verloving, die door de ouders werd geregeld. Volgens Tamim echter weigerde Ibrahim zich te verloven. Hij zei dat als de verloving doorgezet zou worden hij zijn *gelar* niet zou aanvaarden. Zijn familie vond de *gelar* belangrijker en de verloving werd afgelast. Ibrahims weigering deed wel afbreuk aan het feest.⁶³

Zijn schoolvrienden dachten dat hij weigerde omdat hij wilde trouwen met de enige meisjesleerling op de kweekschool, Sjarifah Nawawi. Maar de liefde

die Sjarifah blijkbaar had opgevat voor haar klasgenoot Ibrahim werd door hem niet beantwoord.⁶⁴

Na deze gebeurtenis, die bewees dat Ibrahim een onafhankelijke geest bezat, volgde het laatste theoretische jaar op de kweekschool. Na het eind-examen in 1913 begon hij aan zijn praktijkjaar. Dit jaar zou hij niet afmaken. Hij wilde graag verder studeren en na enkele maanden deed zich een unieke gelegenheid daartoe voor.⁶⁵ Op de externenschool had hij toen al blijk gegeven van bijzondere pedagogische gaven. Hij bemoeide zich ook in de pauzes met de kinderen en leerde hen onder andere marcheren onder eigen commando. Zulke oefeningen vielen zeer in de smaak bij de leerlingen en deze waren dan ook zeer bedroefd toen Ibrahim vertrok.⁶⁶

Horensma zou eind 1913 met verlof naar Nederland vertrekken. Gedurende zijn hele kweekschooltijd hadden hij en zijn vrouw zich het lot van Ibrahim bijzonder aangetrokken. Horensma wilde graag, na het goede eindexamen van Ibrahim, dat hij verder zou studeren in Nederland.⁶⁷

Op voorstel van Horensma gingen ze naar Suliki, waar een goede vriend van Horensma, W.Dominicus⁶⁸, controleur (hoofd van de onderafdeling) was.⁶⁹

Op hun initiatief werd een fonds gesticht. Onder garantie van de bezittingen van zijn familie beloofden een aantal bemiddelde personen maandelijks 50 gulden te storten om Ibrahim in Nederland te ondersteunen; dit gedurende twee à drie jaar. Na terugkeer zou Ibrahim het bedrag terugbetalen. Ibrahim's ouders waren onmogelijk in staat hem ook maar een klein deel van dit bedrag te verschaffen.⁷⁰

Tot leden van het fonds behoorden onderwijzers van de kweekschool, ambtenaren en vooral een aantal aanzienlijken uit Suliki.⁷¹

In oktober vertrok Ibrahim met de familie Horensma naar Nederland op het s.s. "Wilis" om zich te voegen bij het slechts enkele tientallen tellende groepje Indonesische studenten in Nederland.

1. Taufik Abdullah, *Schools and Politics: The Kaum Muda Movement in West-Sumatra (1927-1933)*, Ithaca (U.S.A.), 1971, p.3. In dezelfde geest: P.E. de Josselin de Jong, *Minangkabau and Negri Sembilan. Socio-Political Structure in Indonesia*, Leiden, 1951, p.7.
2. Taufik Abdullah, *Schools and Politics*, p.3; in dezelfde zin: M.Joustra, *Minangkabau, Overzicht van land, geschiedenis en volk*, 's Gravenhage, 1923 (tweede, bijgewerkte druk), p.97-8.
3. Joustra, *Minangkabau*, p.99-100, 110-3; Taufik Abdullah, *Schools and Politics*, p.4,19; De Josselin de Jong, *Minangkabau and Negri Sembilan*, p.10-2.
4. Taufik Abdullah, *Schools and Politics*, p.5.
5. Taufik Abdullah, *Schools and Politics*, p.18-20.
6. Taufik Abdullah, *Schools and Politics*, p.20-1. Volgens Mochtar Naim, *Merantau: Causes and Effects of Minangkabau Voluntary Migration*, Singapore, 1971 woont de helft van de bevolking (2,7 miljoen) van Minangkabau in de *rantau*. De oorzaken zijn deels nog dezelfde als aan het begin van de eeuw: het ontvluchten van de strakke voorschriften van de *adat* en, gezien het gebrek aan werkgelegenheid, de noodzaak werk buiten Minangkabau te zoeken.
7. Joustra, *Minangkabau*, p.49-61.
8. Taufik Abdullah, *Schools and Politics*, p.6-7; P.S. van Ronkel, *Rapport betreffende de godsdienstige verschijnselen ter Sumatra's Westkust*, Batavia, 1916, p.6-7,9; B.Schrieke, "Bijdrage tot de bibliografie van de huidige godsdienstige beweging ter Sumatra's Westkust", *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde*, uitgegeven door het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, deel LIX (1919-1921), p.258-61.
9. Taufik Abdullah, *Schools and Politics*, p.9-15; Van Ronkel, *Rapport godsdienstige verschijnselen*, p.15-20, 25-6; Schrieke, *Bibliografie godsdienstige beweging*, p.280-305.
10. De eerste mij bekende publikatie van Tan Malaka is een lezing die hij begin 1919 hield voor de vereniging "Hou' en Trouw" over zijn geboortestreek: Ibrahim Datoek Tan Malaka, "De Menangkabausche Maleiers", *Hou' en Trouw*, Veertiendaagsch tijdschrift der Vereeniging van Oud-Leerlingen der Openbare Handelsschool te Amsterdam, 1 juni 1919, p.136-42. Dit artikel is opgenomen als bijlage I.
11. Joustra, *Minangkabau*, p.24-37.
12. *Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië*, 's Gravenhage-Leiden, 1917, Deel I, p.720-1.
13. Joustra, *Minangkabau*, p.31,195; *Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië*, Deel III, p.252.
14. Joustra, *Minangkabau*, p.201.
15. Joustra, *Minangkabau*, p.83; *Encyclopaedie van Nederlandsch Indië*, Deel III, p.252.
16. Kaart van Sumatra, opgenomen in 1892-1894. Door het Topographische Bureau te Batavia uitgegeven in het 1e semester 1896; Djamaluddin Tamim, *Kematian Tan Malaka (19 februari 1949 - 19 februari 1965) (De dood van Tan Malaka)*, Jakarta, 1965, p.3 vermeldt dat er wel een moskee en dorpshuis stonden, en wel naast het geboortehuis van Tan Malaka.
17. Tamim, *Kematian Tan Malaka*, p.1-3. Tamim publiceerde zijn boeken over Tan Malaka onder de naam Tamim. *Datuk* is de titel van een familiehoofd. Tan Malaka's artikel in "Hou' en Trouw": p.539; C.Lekkerkerker, *Land en volk van Sumatra*, Leiden, 1916, p.140.
18. Mohammad Dimiyati, *Sedjarah Perdjuangan Indonesia (Geschiedenis van de Indonesische strijd)*, Jakarta, 1951, p.122.
19. Tamar Djaja, *Pusaka Indonesia (Indonesië's erfdeel)*, Bandung, 1951, p.208.
20. Sakti Arga, *Tan Malaka Datang!!! (Tan Malaka, kom!!!)*, Bukittinggi, z.j. (1946?), p.15.
21. Tamim, *Kematian Tan Malaka*, p.3.
22. Djamaluddin Tamim, *Duapuluh Satu Tahun Kematian Tan Malaka (21 jaar na de dood van Tan Malaka)*, Jakarta, 1970, Deel IV, p.14.
23. *Peringatan sewindu hilangnja Tan Malaka, bapak Murba dan Republik Indonesia (Herdenking van de achtjarige verdwijning van Tan Malaka, vader van de Murba en de Republik Indonesia)*, Jakarta, 1957, p.29,47.

24. Bulletin Centrale Militaire Inlichtingendienst (C.M.I.), "Tan Malaka", Batavia, 14-3-1949, p.2 in Algemeen Rijksarchief (ARA), in Archief Algemene Secretarie, 2e zending (AS), inv. nr.597.
25. Bevolkingsregister Amsterdam 1913 en Haarlem 1914.
26. Bevolkingsregister Bussum 1916.
27. Bevolkingsregister Amsterdam 1922.
28. Joustra, Minangkabau, p.147; De Josselin de Jong, Minangkabau and Negri Sembilan, p.21.
29. Sakti Arga, Tan Malaka Datang, p.15.
30. Regeerings Almanak 1899, Batavia, p.251-2.
31. Tamim, Kematian Tan Malaka, p.3.
32. Tan Malaka, Dari Pendjara ke Pendjara (Van gevangenis tot gevangenis), Deel I, Bukittinggi, z.j. (1947), p.88.
33. Pendjara I, p.87.
34. R. van Niel, The Emergence of the Modern Indonesian Elite, Den Haag-Bandung, 1960, p.30.
35. L.J.Brugmans, Geschiedenis van het onderwijs in Nederlandsch-Indië, Groningen-Batavia, 1938, p.311.
36. XY, "Het Inlandsch onderwijs ter Sumatra's Westkust", Koloniaal Tijdschrift, 2e jrg. (1913), p.390-7.
37. Lekkerkerker, Land en volk van Sumatra, p.178.
38. Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië, deel III, p.109-10.
39. Pendjara I, p.20-1. Ombilin is één van de namen voor de rivieren in de bovenloop van de Kuantan.
40. Tamim, Kematian Tan Malaka, p.4.
41. Joustra, Minangkabau, p.74-6; Taufik Abdullah, Schools and Politics, p.8-9.
42. Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.14.
43. Lekkerkerker, Land en volk van Sumatra, p.185.
44. Gedenkboek samengesteld bij gelegenheid van het 35 jarig bestaan der Kweekschool voor Inlandsche Onderwijzers te Fort de Kock, Arnhem, 1908, p.9-14.
45. Gedenkboek kweekschool Fort de Kock, p.15-25.
46. Gedenkboek kweekschool Fort de Kock, p.25.
47. Gedenkboek kweekschool Fort de Kock, p.28-30.
48. Tamim, Kematian Tan Malaka, p.4. Sakti Arga, Tan Malaka Datang, p.15 vermeldt 1907-1913. Ik ben geneigd aan te nemen dat Ibrahim niet de gehele zes jaar op de school vertoefde, maar tijdens zijn laatste, praktijkjaar naar Holland ging. Muhammad Yamin, Tan Malacca, Bapak Republik Indonesia. Riwayat-politik seorang pengandjoer revoloesioner jang berfikir, berdjoeng dan menderita membentok negara Republik Indonesia (Tan Malacca, vader van de Republik Indonesia. Politieke geschiedenis van een revolutionaire leider die dacht, streed en leed om de Republik Indonesia te verwezenlijken), z.p., z.j. (1947?), p.11 schrijft dat Tan Malaka na het aflopen van de school korte tijd les gaf op een Maleise school, maar snel vertrok naar Europa. In dezelfde zin Tamar Djaja, Pusaka Indonesia, p.208. In Tan Malaka, Dari Pendjara ke Pendjara, Deel II, Jogjakarta, z.j. (1948?), p.123 schrijft Malaka dat hij zes jaar de kweekschool bezocht. Zeer waarschijnlijk vergist hij zich hier en waren het slechts ruim vijf jaar.
49. Gedenkboek kweekschool Fort de Kock, p.32-4.
50. Gedenkboek kweekschool Fort de Kock, p.36-8; Pendjara I, p.22.
51. Gedenkboek kweekschool Fort de Kock, p.34.
52. Gedenkboek kweekschool Fort de Kock, p.36-9, 50-1.
53. Gedenkboek kweekschool Fort de Kock, p.40-54.
54. Gedenkboek kweekschool Fort de Kock, p.54-6.
55. Gedenkboek kweekschool Fort de Kock, p.58-64.
56. Gedenkboek kweekschool Fort de Kock, p.40-1, 54, 62.
57. Regeerings Almanak 1909 dl.II, p.407; 1910 dl.II, p.409; 1913 dl.II, p.367.
58. Sakti Arga, Tan Malaka Datang, p.15; Tamar Djaja, Trio Komoenis Indonesia. Tan Malaka, Alimin, Semaoen berikoet Josef Stalin dan Lenin (Het

- Indonesische communistische trio Tan Malaka, Alimin, Semaun, gevolgd door Josef Stalin en Lenin), 2e druk, Boekittinggi, 1946, p.8; Tamar Djaja, Pusaka Indonesia, p.208.
59. Gerard Hendrik Horensma werd op 2 mei 1873 te Groningen geboren. In 1904 vertrok hij naar Indië. Hij was gehuwd met Mathilde Elzas (1873-1946). Van 1915 tot 1920 was Horensma directeur te Fort de Kock, daarna adjunct-inspecteur van het onderwijs op Java. Stamboek van Ambtenaren, deel M 1, folio 60 (aanwezig in archief Ministerie van Koloniën). Hij overleed in Brussel in 1945. Het echtpaar had geen kinderen.
60. In de Minangkabau werd al van oudsher een soort voetbalspel beoefend, het "*main rago*". De bal van open rotan vlechtwerk werd daarbij omhoog geschopt en ging van de ene speler naar de andere en mocht daarbij de grond niet raken. Joustra, Minangkabau, p.172.
61. Tamim, Kematian Tan Malaka, p.4-5; Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.15.
62. Pendjara I, p.19.
63. Tamim, Kematian Tan Malaka, p.5; Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.14.
64. Tamim, Kematian Tan Malaka, p.5-6.
65. Yamin, Tan Malacca, p.11.
66. Tamar Djaja, Pusaka Indonesia, p.208.
67. Pendjara I, p.19.
68. Regeerings Almanak 1913, dl.II, p.203.
69. Pendjara I, p.19; Sakti Arga, Tan Malaka Datang, p.16.
70. Pendjara I, p.19.
71. Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.15.
72. De Indische dagbladen vermeldden de volledige passagierslijsten van de boten die de verbinding tussen Nederland en Indië onderhielden. In Batavia ging op 9 oktober 1913 mevrouw Horensma aan boord. Sumatra-Bode, 7-10-1913. Een lijst van in Padang aan boord gegane passagiers bevatten de dagbladen niet. Het is wel zeer waarschijnlijk dat Horensma en Ibrahim met deze boot naar Nederland vertrokken.

II. OP DE KWEESCHOOL IN HAARLEM (1914 - 1916)

Op 1 december 1913 werd de familie Horensma ingeschreven in het bevolkingsregister van Amsterdam, inwonende bij een familie Van Bilderbeek. Van 15-12-1913 tot 2-2-1914 stond Ibrahim op hetzelfde adres ingeschreven.¹

Meteen na aankomst schreef Horensma een brief aan de directeur van de Haarlemse Rijks Kweekschool voor Onderwijzers, P.H. van der Ley.²

Deze brief werd behandeld in de lerarenvergadering van 25 november 1913.³

"De Directeur⁴ deelt mede, dat is ingekomen een schrijven van de Heer G.H.Horensma⁴, waarin deze mededeelde, dat hij Soripada⁵ te Fort de Kock had werkzaam gezien, maar dat deze de ontwikkeling nodig voor die taak miste. Hij vraagt om toelating tot de lessen aan de kweekschool van Ibrahim Datoek Tan Malakka⁶, een zijner leerlingen, die hij hoger stelt dan Soripada. Een ander zijner leerlingen is geplaatst aan de Vrije Kweekschool te 's-Gravenhage. De Directeur stelt de vraag, of Ibrahim door ons zal worden ontvangen om eens met hem kennis te maken, welke kennismaking tot niets verbindt. Dit onderzoek zou maandag 1 dec. kunnen plaats hebben.

De Heer de Graaf⁷ zou het bejammeren, dat een klasse groter werd dan zij nu reeds is.

Ook de Heer Fick is in principe tegen de toelating. Wij hebben geen opleidingsschool voor Indische jongelui: die passen niet bij de onzen, en zij werken storend op de klasse. Daarvoor moeten andere opleidingsinrichtingen gemaakt worden. Wel heeft spr. liever een Maleier dan een Batakker⁸, maar die jongen behoort hier niet. Overigens is spr. het eens met de Heer de Graaf.

De Directeur stelt in het licht, dat een onderzoek van de jongeling ons tot niets bindt, en dat het onhoffelijk zou zijn, een onderzoek te weigeren.

Besloten wordt nu Ibrahim maandag 1 dec. te laten komen."

Het resultaat van dit onderzoek blijkt uit een brief die Van der Ley op 24 december 1913 stuurt aan de Schoolopziener in het District Haarlem.⁹

"Haarlem, 24 december 1913.

No. 42

Onderwerp: Adres Ibrahim Datoek Tan Malaka.

Antwoord op apostille van 17 dec. j.l. no. 13/1287.

Met 3 bijlagen.

In beleefd antwoord op het ter zijde aangehaald schrijven heb ik de eer, U mee te delen dat de onderwijzers bij de Rijkskweekschool alhier en ik de adressant Ibrahim Datoek Tan Malaka aan een examen, dat gedeeltelijk mondeling en gedeeltelijk schriftelijk was, hebben onderworpen.

Wat wij bij dat onderzoek waarnamen, bevestigde ons vertrouwen in het oordeel van de Heer G.H.Horensma, wanneer hij van de adressant beweert, dat deze veel aanleg en veel energie heeft en aan een uitnemend gedrag veel zin voor netheid paart en lust in de studie.

Het bleek ons ondertussen, dat diens kennis en ontwikkeling een gans andere is dan van de leerlingen der kweekschool en bij die van geen enkele klasse aansluit.

Wij begrijpen echter, dat het een daad van tactisch beleid en tevens van menslievendheid is, de adressant de behulpzame hand te bieden in zijn pogen om zijn studie voort te zetten.

Daarom stel ik U voor het daarheen te leiden, dat adressant worde toegelaten tot de lessen, die aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers worden gegeven onder dien verstande, dat door mij, na overleg met de onderwijzers, wordt bepaald, welke lessen adressant zal bijwonen. De onderwijzers en ik, wij zullen er dan voor zorg dragen, dat de tegen-

woordige leerlingen geen nadeel ondervinden van zijn aanwezigheid, als toehoorder zullen wij hem behandelen en hem buiten de gewone lesuren onderwijs geven.

Mocht het later blijken, dat hij als gewoon leerling het onderwijs kan volgen in een of meer vakken, dan kan hem dit worden toegestaan. Ik meen tot het nemen van de aangeduide maatregel te mogen adviseren, zolang het deze alleen de heer Ibrahim betreft. Meer leerlingen van zijn ontwikkeling te brengen op de Kweekschool zou zeer beslist zijn in het nadeel van hen, voor wie de kweekschool is bestemd.

Een grote meerderheid van de onderwijzers van de kweekschool sluiten zich volkomen bij mijn opinie aan. Gaarne willen zij zich de extra moeite getroosten, die aan hen geëist zal worden, indien overeenkomstig mijn voorstel wordt besloten.

Een tweetal onderwijzers zag liever dat de heer Ibrahim in het geheel geen plaats werd gegeven aan onze kweekschool.

Toch meen ik in volkomen overeenstemming met de andere onderwijzers, met alle vrijmoedigheid U het voorstel te mogen doen, Zijne Excellentie de Minister te adviseren, de adressant als leerling toe te laten op de Rijkskweekschool te Haarlem onder dien verstande, dat hij worde toegelaten op die lessen, welke daarvoor door de Directeur worden aangewezen.

De Directeur enz.
(getk.) P.H. van der Ley."¹⁰

In deze geest handelde de schoolopziener want bij Ministeriële Beschikking van 10 januari 1914 werd Ibrahim toegelaten tot de Kweekschool in Haarlem.¹¹

In 1912 bestonden er zes Rijkskweekscholen voor Onderwijzers, waarvan die in Haarlem er één was. De gehele opleiding was gratis, de ouders behoeften slechts voor kleding te zorgen. Daarom was de belangstelling ook zeer groot; in 1910 en 1911 meldden zich telkens voor de 24 beschikbare plaatsen in Haarlem 140 kandidaten aan.¹² Voor die ouders die geen H.B.S. of gymnasium konden betalen was dit de enige manier om hun begaafde kind een goede opleiding te geven. Maar voor arbeiders was zelfs dit nog moeilijk op te brengen - het gederfde loon tijdens de opleiding was meestal een onoverkomelijk obstakel.¹³

Een onderzoek naar het beroep van de vaders van kwekelingen tussen 1899 en 1922 toonde aan dat de leerlingen voornamelijk afkomstig waren uit de onderwijzersstand, de arme kleine burgerij, kleine boeren en slechts in geringe mate uit de arbeidersstand.¹⁴

Een oud-kwekeling bevestigt dit:

"Wij waren allen eenvoudige jongens, zoons van onderwijzers, kleine ambtenaren, arbeiders, kinderen met goede hersens, maar wier ouders geen h.b.s. of zo konden betalen."¹⁵

Elk jaar werden 24 leerlingen toegelaten tot de nieuwe cursus die op 1 mei begon. Deze moesten tussen 14 en 16 jaar oud zijn. Voor toelating bestonden vaag omschreven minimumeisen, maar de praktijk ging hier ver boven uit. Alleen de lagere-school-opleiding was niet genoeg voor een succesvol toelatingsexamen. Op allerlei gebieden diende de kandidaat extra klaargestoomd te worden voor het examen.¹⁶ Bij de felle concurrentie voor de weinige

beschikbare plaatsen was men er nooit zeker van genoeg te weten voor het toelatingsexamen. Velen die de eerste keer werden afgewezen, probeerden het een volgend jaar nogmaals en dan vaak met meer succes.¹⁷

De voor het toelatingsexamen geslaagden werden door de directeur bij de minister voorgedragen voor benoeming tot kwekeling. Aan deze benoeming was een jaarlijkse toelage van 300 gulden verbonden.

De directeur zorgde voor kosthuizen, verspreid in de stad, waar 2, 3 of 4 leerlingen werden ondergebracht.

"Ze aten er aan tafel mee, maar hadden een eigen studeerkamer (poerkast) en slaapkamer (makast)."¹⁸

De kostjuffrouw kreeg de 300 gulden. Dit was niet al te veel, daarom waren er ook meer jongens in elk kosthuis. In de oorlogsjaren werd het bedrag tot f 360,-- verhoogd.¹⁹

Dikwijls waren deze kosthuizen slecht; slechte huisvesting, slecht eten en wat voor de kwekelingen, die plotseling het ouderlijk huis op nog jeugdige leeftijd verlieten, soms nog erger was: een gebrek aan hartelijkheid en gezelligheid.²⁰

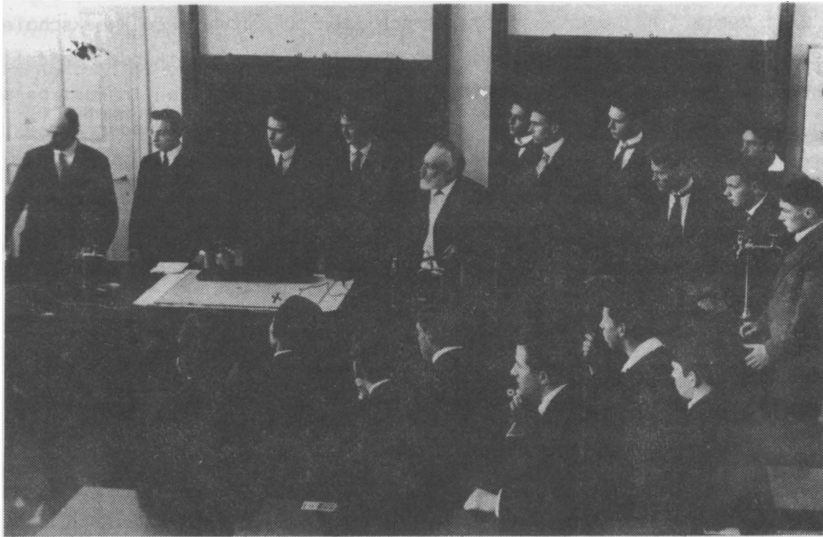
Harmsen noemt een drietal aspecten die het rijkskwekelingenmilieu uniek maakte:

- "1. het kweekschoolregime, dat het uiterlijk gedrag der leerlingen streng reglementeerde en zich uitte in verregaande bedilzucht.---
2. zonder enige overgang werden de leerlingen met 14 jaar onttrokken aan het vertrouwde ouderlijke huis. In de kosthuizen vaak aan zichzelf overgelaten ontwikkelde zich bij hen een sterk gevoel van eenzaamheid.---
3. door hun studie ontgroeiden zij het ouderlijk milieu--- maar (werden) toch niet geaccepteerd in de kringen der goeude burgerij. Zo vormden de kwekelingen een vrij afgesloten en getsoleerde groep.--- Een versterking van de onderlinge band was de keerzijde van deze sociale afsluiting."²¹

In een vierjarige opleiding werden de 24 kwekelingen ("bakkelingen") opgeleid voor de akte klasse-onderwijzer. Met deze akte en twee jaar praktijk kon men examen doen voor de hoofdakke (voor hoofdonderwijzer).²²

De directeur van de school was Pieter Hendrik van de Ley (geboren in 1841), die sinds 1 mei 1865²³ aan de school verbonden was als leraar wis- en natuurkunde, sinds 16 april 1888 ook als directeur. Hij bleef directeur tot 1921 en ging toen op tachtigjarige leeftijd met pensioen, na 56 jaar aan dezelfde kweekschool verbonden te zijn geweest!

Van der Ley was autoritair en ouderwets, maar had grote verdiensten voor het kweekschoolonderwijs. Hij was het die handenarbeid (slöjd) invoerde op de school in 1895.²⁴ Hij bevorderde uitbreiding van het muziekonderwijs, liet de kwekelingen de vrije natuur intrekken en organiseerde bezoeken aan bedrijven. Het gymnastiekonderwijs werd uitgebreid met zwemondericht en hij zorgde dat er voor dit onderwijs een sportveld ter beschikking kwam.²⁵

Directeur Van der Ley temidden van zijn leerlingen. Ibrahims plaats in het gezelschap is aangegeven met een kruisje. (Foto uit privé-bezit P. de Koning.)

Zo zorgde Van der Ley ervoor dat zijn kwekelingen een voortreffelijke opleiding kregen. Een oud-kwekeling schrijft daarover:

"Wie slaagde kreeg gratis een prachtopleiding. Kost en inwoning, schoolgeld, boeken, vioolles (een viool moesten we allen kopen), pianoles (in elk kosthuis was een piano), gebruik van 't zwembad, gebruik van 't H.F.C.-terrein, alles betaalde 'het rijk'. Onze ouders hadden alleen te zorgen voor kleding en wat zakgeld. Maar, 'het rijk' kreeg daarvoor terug: prima opgeleide onderwijzers voor niet te veel geld. En wie als jong onderwijzer begon, verdiende per maand bruto ± f 50."²⁶

Maar deze "prachtopleiding" vereiste ook hard werken.

"Iedere dag van 8 - 5 les met 2 uur middagpauze. Ook de woensdag- en zaterdagmiddag ging om 5 uur pas de bel. Maar iedere dag 1 uur gymnastiek, vrijdagmorgen openluchtspel en woensdag- en zaterdagmiddag handenarbeid (hout, karton en klei)."²⁷

In de hechte eenheid die de kweekschoolgemeenschap vormde kwam nu Ibrahim.

"Hij werd meteen in onze klassegemeenschap opgenomen en hij voelde zich er geloof ik ook meteen thuis. Van de tegenwoordig zo veelbesproken 'rassendiscriminatie' was geen sprake. Wij vonden hem als 'Oostindiër' interessant."²⁸

In zijn moeilijke eerste maanden in Nederland was de familie Horensma, die van verlof genoot, ook nog in de buurt om hem over aanpassingsmoeilikheden heen te helpen. Via Horensma kwam hij ook op een aantal adressen waar hij een gezellige avond in gezinsverband kon doorbrengen of een vakantie. Zo ging Ibrahim geregeld op bezoek bij Horensma's ouders in Den Haag en zijn

zuster in Amsterdam.²⁹

Zelf vertelt hij over de grote verschillen tussen de twee kweekscholen dat er in de leerstof nauwelijks iets hetzelfde was: plantkunde, aardrijkskunde, pedagogiek, tekenen, meetkunde, alles was anders dan in Fort de Kock. Met andere vakken moest hij van het begin af aan beginnen: vaderlandse geschiedenis, algebra, stereometrie, trigonometrie en mechanica.³⁰

En ook de Nederlandse taal was moeilijk voor Ibrahim, maar niettemin:

"Hij sprak het Nederlands vlot, zij het met een typisch Indisch accent, een wat andere melodie, een rollende r en een wat oe-achtige w."³¹

Hoewel Ibrahim formeel slechts toevoorder was maakte hij gewoon deel uit van de klas en deed in alles mee. Hij werd geplaatst in het tweede leerjaar³²; voor een aantal vakken volgde hij lessen in andere leerjaren.

Zelf overdrijft hij waarschijnlijk een beetje:

"In die twee jaar zat ik inderdaad niet in een vaste klas, maar sprong ik van de ene naar de andere. Voor aardrijkskunde bijvoorbeeld zat ik 's morgens in de eerste klas en 's middags in de vierde."³³

Ibrahims sterkste punten waren de wiskundevakken, dit tot verbazing van zijn onderwijzer, die dacht dat de Indiërs niet in staat waren wiskunde te begrijpen. Maar de onderwijzer veranderde zijn mening, ontstaan door zijn ervaringen met Sutan Casajangan Soripada, nadat Ibrahim zijn aanleg had getoond. Met wiskunde had Ibrahim dus geen moeite; hij pakte de problemen op zijn eigen wijze aan ("een eigen tactiek en strategie"). Maar zo'n eigen manier werkte niet bij de plantkunde, met zijn talloze bladeren, meeldraden en vruchtenpitten, bij het onderwijzen van het a.b.c. en al die andere dingen waarbij alleen uit het hoofd leren mogelijk was. Hieraan had hij een grote hekel.

"Deze hekel --- was nog groter dan mijn hekel aan elke dag brood met kaas in mijn oude kosthuis."³⁴

Ditzelfde blijkt uit de eerste brief die hij aan Horensma schreef, nadat die van zijn Europese verlof was teruggekeerd in Indië. Trots deelt hij daarin de resultaten mee van het overgangsexamen naar de vierde klas. Bij de directeur had hij "geen één onvoldoende" gehaald. Alleen opvoedkunde was onvoldoende. In dit vak zag hij geen logisch verband en uit het hoofd leren kon hij niet meer.³⁵

Op de school verklaarde hij van adel te zijn. *Datuk* zou een titel zijn. *Datuk Tan Malaka* zou betekenen "Prins van Malaka".³⁶ Op zo'n manier wilde hij wellicht zijn positie in de kweekschool stevig verankeren, maar aan de titel werd weinig betekenis gehecht. "Wij jongens noemden hem Ibrahim, ook wel lep of lepie."³⁷

Eén van zijn klasgenoten herinnert Ibrahim zich zo:

"Hij was van bescheiden afmetingen, 'elastiekerig' van beweging, hij had

prachtig blauwzwart haar, donkere ogen, kortom een 'Indisch' type."³⁸

Van zijn klasgenoten had niemand een hekel aan hem, hij was vrolijk en goedlachs, gemakkelijk in de omgang en had ook zin voor humor.

"Blijkbaar kende hij de Max Havelaar goed, want in zijn grappen refereerde hij meen ik, graag aan Batavus Droogstoppel. Een van zijn succesnummers was ons aan het lachen te brengen door voor de klas - wanneer de leraar even afwezig was - een voorstelling te geven van een rijstvogelvangster."³⁹

Ook liet Ibrahim zijn klasgenoten wel eens voelen dat hij onder zijn dikke, zwarte haar

"een geheel vlak achterhoofd had. Hij vertelde dat het kwam, doordat de baby's bij hen het eerste levensjaar op een plank werden gebonden, waardoor de schedel afplatte."⁴⁰

Als alle andere leerlingen speelde Ibrahim viool en in het schoolorkest violoncel.

Het kweeschoolorkest. Ibrahim staat geheel rechts. (Foto uit privé-bezit P. de Koning.)

"Op avondjes, die af en toe ten huize van de directeur werden gegeven, gaf hij graag een nummertje weg op zijn viool (met parelmoervlindertje ingelegd) en speelde dan bij voorkeur 'Donauwellen' van Ivanovici."⁴¹

Ibrahim vertelt in een brief aan Horensma ook over zo'n avondje bij de directeur.⁴² Bij sommige mensen wekte hij ook wel eens weerstand op:

"Directeur Van der Ley, een uitmuntende directeur maar heel autoritair, kon midden in 't een of andere sterke betoog zich ineens tot Ibrahim wenden zeggende: 'nou moet die jongeheer uit Indië me niet zo ongelovig aankijken'. Er ging dan ook werkelijk wat uit van die schitterende, donkere kraalogen en daar omheen zo'n halve glimlach."⁴³

Hij demonstreerde zijn klasgenoten ook wel eens Minangkabause dansen, waaruit zijn grote fysieke uithoudingsvermogen bleek.⁴⁴

In de sport kon Ibrahim heel goed meekomen:

"Zwemmen kon hij als een waterrat. Hij gebruikte een heel eigenaardige slag, geen schoolslag, geen crawl, wij noemden het op z'n hondjes. Maar hij kwam er ontzettend vlug mee vooruit."⁴⁵

Voorals zijn voetbalspel maakte dat hij al snel een zekere populariteit genoot.

"Wij wisten al wel dat de jongens in Indië op hun blote voeten voetbalden en we waren benieuwd, wat Ibrahim zou doen. Wel, de eerste de beste gelegenheid, dat we onderlinge wedstrijden speelden op het H.F.C.-terrein aan de Spanjaardslaan, verscheen Ibrahim op zijn blote voetjes in 't veld en had met zijn razendsnelle rushes al dadelijk succes."⁴⁶

Maar het spelen op blote voeten kon Ibrahim toch niet volhouden. Te vaak werden zijn voeten opgehaald door de schoenen van zijn sportmakers.

Een voetbalelftal van kweekschoolleerlingen. Behalve Ibrahim staan op de foto onder andere H.R.Kruger (middelste rij links) en H. van Melsen (onderste rij, tweede van rechts). (Foto uit privé-bezit H.R.Kruger en H. van Melsen.)

Er speelde ook een elftal, voornamelijk samengesteld uit kwekelingen, mee in de Haarlemse Voetbalbond. Deze club heette "Vlugheid Wint" (V.W.)⁴⁷ Ook hier wilde hij op blote voeten spelen. Een elftalgenoot schrijft:

"Ik herinner me dat hij de eerste maal dat hij in een competitiewedstrijd meedeed, hij in de rust zijn voetbalschoenen uittrok en de wedstrijd op blote voeten wenste voort te zetten. De scheidsrechter stak er echter een stokje voor. Hij speelde in de voorhoede, was heel beweeglijk maar geen

beste schutter."⁴⁸

Zelf schrijft hij:

"Als lid van een of andere voetbalclub in Haarlem, speelde ik trouw elke week een wedstrijd in Haarlem of in de dorpen er omheen. Ik dacht er niet aan mij in de winter te beschermen en indien ik er al aan gedacht had zou ik het toch ook niet gedaan hebben. --- Op de velden in Velsen of IJmuiden lag in de winter veel sneeuw. --- Het advies van mijn vrienden in de rust (van de wedstrijd) een dikke trui aan te trekken sloeg ik in de wind. Het is bitter me dat te moeten herinneren."⁴⁹

Bitter inderdaad, want in juli 1915 kreeg hij longontsteking. Na een maand bed houden mocht Ibrahim weer naar school. Voetbal en zwemmen werden verboden door de dokter, die de nodige voorzichtigheid geboden achtte.⁵⁰

Buiten de kweekschool moest Ibrahim zich ook aanpassen. Van der Ley zorgde ervoor dat hij in één van de kosthuizen van de school geplaatst werd. Aan de Nassaulaan 29-rood woonde hij van 2-2-1914 tot 27-4-1914⁵¹ samen met vier andere kwekelingen ("potbroers")⁵². Voor Ibrahim was er nauwelijks een mogelijkheid een ander kosthuis te vinden. Met zijn vijftig gulden per maand waren zijn mogelijkheden beperkt. Hij kreeg natuurlijk geen toelage. Dertig gulden was als kostgeld het meeste dat hij kon betalen (hoewel volgens hem geen enkele andere Indische student minder dan vijftig gulden betaalde). En daarnaast had hij 11½ gulden nodig voor verzekering, zodat er voor dagelijks onderhoud slechts 8½ gulden overbleef.⁵³

In de eerste periode konden Horensma en zijn kennissen nog wel direct enige controle uitoefenen op Ibrahim's financiële reilen en zeilen. Een mogelijkheid om deze controle en begeleiding iets meer gestructureerd en duurzamer en ook royaler te doen geschiedde deed zich voor toen Horensma in contact kwam met de "Nederlandsch-Indische Onderwijs- en Studiekas" (N.I.O.S.). Deze vereniging was opgericht in 1905 en stelde zich ten doel studiesteun te verlenen aan kinderen van militairen, bij voorkeur aan hen, van wie de vader in de koloniën was gesneeuwd.

Het stichtingskapitaal werd gevormd door het bedrag dat het Nederlandse volk voor de huldiging van generaal Van Heutsz, de held van de Atjeh-oorlog en ex-gouverneur-generaal, had bijeengebracht en dat de generaal tot dit doel ter beschikking had gesteld. Generaal Van Heutsz was in deze jaren voorzitter van de vereniging.⁵⁴

Hoewel Ibrahim niet direct aan de gestelde voorwaarden voldeed, was de vereniging toch bereid hem onder haar hoede te nemen. Dit waarschijnlijk mede omdat het aantal belangstellenden voor steun niet erg groot was. De gewezen generaal-majoor van de artillerie A.N.J.Fabius⁵⁵ onderhield de contacten met de pupillen van de vereniging. Met hem zou Ibrahim in de komende jaren veel te maken krijgen. Voor de regeling van de financiële verhouding werd een nieuwe vorm gevonden. Ibrahim tekende op 10 juni 1915 een schuldbekentenis voor vijftienhonderd gulden aan de Studiekas.

Hij verbond zich zijn schuld terug te betalen binnen twee jaar na terugkeer in Indië, maar in ieder geval binnen vijf jaar. Over het geleende bedrag moest vijf procent rente worden betaald. Van dit bedrag kreeg Ibrahim telkens, naar behoefte, een deel in handen. Daarnaast stelde Horensma zich borg, bij officiële akte van 12 juli 1916, voor de nakoming van de schuldbekentenis door Ibrahim. Als Ibrahim in gebreke zou blijven zou Horensma de schuld moeten voldoen.⁵⁶ Als eigen zekerheidstelling had Horensma Ibrahim een levensverzekering laten afsluiten, waarbij hij contractant en begunstigde was voor een bedrag van drieduizend gulden. De premies kwamen ten laste van Ibrahim en werden deel van zijn schuld.⁵⁷

In zijn eerste kosthuis kreeg hij voor zijn dertig gulden geen voedsel dat maar enigszins beantwoordde aan zijn verlangens. Het eten dat hem in dit kosthuis werd voorgezet veroorzaakte slechts dat zijn maag zich omdraaide. "De grondstoffen waren wel goed en bevatten 'zat', maar de bereidingswijze was allerberoerdst."⁵⁸

Het pand Jacobijnestraat staat links op deze foto. De onderste verdieping werd gebruikt als opslagruimte; daarboven woonde de familie Van der Mey. (Foto uit privé-bezit L.Braakman, Haarlem.)

Door bemiddeling van een goede vriend vond Ibrahim een iets betere kamer voor dezelfde prijs aan de Jacobijnestraat 7-rood, verhuurd door mevrouw G. van der Mey-van Herwerden. Deze kamer bewoonde hij van 27-4-1915 tot 11-7-1916.

Uit de rekening-courant die de N.I.O.S. bijhield blijkt dat Ibrahim eerst inderdaad moest rondkomen van veertig gulden per maand. Hiervan bleef tien gulden over ter eigen vrije besteding. De levensverzekeringspremie bedroeg f 31,59 per kwartaal. Vanaf december 1915 kon Ibrahim wat ruimer leven; zijn maandgeld werd op zestig gulden gebracht.⁵⁹

"Mijn kostjuffrouw was een arbeidersvrouw, eerlijk, eenvoudig en vol menselijk gevoel, in een tijd waarin voor haarzelf in de maatschappij geen menselijkheid bestond. Haar echtgenoot leed al lang aan een longziekte en werd verpleegd in een ziekenhuis waar hij slechts wachtte op zijn einde. Vroeger was deze ongelukkige zieke metaalarbeider in een werkplaats in Haarlem. Gedurende zijn ziekte ontving hij geen loon, pensioen of welke ondersteuning dan ook. Als een versleten lastpaard werd hij afgedankt."⁶⁰

Met het geld dat haar twee kostgangers betaalden en met de steun van haar zoon, die op een kantoor in Amsterdam werkte, moest mevrouw Van der Mey elke maand het ziekenhuis betalen. Maar het geld van haar kostgangers ging al vrijwel op aan de maaltijden die ze bereidde.

"Het is niet nodig hier langdurig over het droevige lot van deze vrouw uit te weiden. Ik wil alleen verduidelijken dat de lijdzaamheid van deze eenvoudige arbeidersvrouw buitengewoon was."⁶¹

Ibrahim bewoonde één van de twee donkere zolderkamertjes.⁶² Naast hem,

Herman Hermans, Ibrahims "politieke leermeester" in zijn kosthuis in de Jacobijnestraat. (Foto uit privé-bezit mevr. I.M. van Dulken-Hermans.)

schrijft Tan Malaka, woonde een jonge Belg, genaamd Herman, die was gevlucht na de Duitse bezetting en nu werkte in een jamfabriek.⁶³ Dit was de suikerbakker Herman Hermans, geboren in Maastricht in 1891, die na zijn breuk met zijn katholieke familie naar het noorden was getrokken.⁶⁴

De jonge Van der Mey⁶⁵, Herman Hermans en Ibrahim hielden felle discussies.

"De jonge Van der Mey sympathiseerde met de Geallieerden (Engeland, Frankrijk, België) en was een trouw lezer van 'De Telegraaf', de gematigd-rode anti-Duitse krant. 'De smerige moffen ...' was een dikwijls door hem tegen de Duitsers gebruikte kreet. In die tijd was voor mij het verschil tussen Duits en Engels imperialisme of Hollands imperialisme niet duidelijk. Daarover ontstonden meningsverschillen met hem. In zo'n langdurig debat waarbij de gemoederen ietwat verhit raakten, mengde Herman zich er plotseling in en zei: 'Juist Ipie (mijn roepnaam), ik ben het met je eens! Voor mij', ging hij verder, 'zijn het smeerlappen allemaal, dieven allemaal!' Herman greep zijn mes... Belgen zijn nu eenmaal wat warmbloediger. Ik probeerde hem te kalmeren. Gelukkig was de jonge Van der Mey zo verstandig toe te geven. --- Van Van der Mey kon ik De Telegraaf

lezen en van Herman Het Volk, de krant van de S.D.A.P. Als Herman met een stralend gezicht van zijn werk naar huis kwam en zijn handen in zijn zak stak dan wist ik dat er een fel-anti-kapitalistisch, anti-imperialistisch tijdschrift, brochure of pamflet zou uitkomen."⁶⁶

Zijn politieke denkbeelden waren, zoals hij zelf ook schrijft, nog vaag. Tegen zijn klasgenoten had hij het wel eens over de toekomstige zelfstandigheid van zijn land of over zijn wens zijn volk te ontwikkelen.⁶⁷

Wel lag Ibrahim's sympathie in de buiten de Nederlandse grenzen woedende wereldoorlog duidelijk bij Duitsland. In april 1915 twijfelde hij ook niet aan de Duitse zege.⁶⁸ Ibrahim was vol bewondering voor de discipline en organisatie van Duitsland en zo werd zijn aandacht gevestigd op de filosoof die veel Duitse jongeren zeer beïnvloedde: Friedrich Nietzsche. Op de hoek van de Jacobijnestraat was een boekhandel, waar hij elke dag langs liep op weg naar school. Geen enkel boek ontging aan zijn blik en alleen zijn geldgebrek belette hem veel te kopen. Hij voelde zich aangetrokken tot "Die Umwertung aller Werte". In de "Sturm und Drang"-periode waarin hij zich bevond wilde hij dienstnemen in het Duitse leger, maar het Duitse leger kende helaas geen vreemdelingenlegioen.⁶⁹

Aan een klasgenoot vertelde hij dat hij "Aldus sprak Zarathustra" las. Hij vond het moeilijk, maar als hij een bladzijde vijftien keer las, begreep hij het.⁷⁰

Een gekalligrafeerde tekst die hij maakte ter gelegenheid van het vijftig jarig-onderwijzersjubileum van de directeur: "Het genie is niets dan een ongewone aanleg voor geduld" wijst op zijn filosofische interesse.⁷¹

Deze belangstelling voor filosofie ging ten koste van zijn prestaties op school. Zijn oud-klasgenoot Arie de Waard schreef hierover:

"Hij moest bij de directeur komen en diens eerste vraag was of er soms een meisje in het spel was, of hij daaraan z'n meeste uren besteedde. 't Was ons streng verboden om met meisjes om te gaan (we moesten vrijen met de wetenschap). Sommige leraren maakten zich gehaat omdat ze met een warme hand bij de directeur verklapten, wanneer ze ons met een meisje in de stad ontmoet hadden. De kostjuffrouwen en -bazen werden bij de betaling iedere maand uitgehoord of er niet aan vrijerij werd gedaan. Ik heb niet gemerkt dat Ibrahim de Hollandse meisjes zo aantrekkelijk vond, neen het vrouwvolk liet hem onverschillig.

Toen de resultaten van de studie niet beter werden riep de directeur mij bij zich. Ik kreeg het verzoek om voortaan met hem samen te werken. Omdat ik hem bijzonder mocht had ik daar helemaal geen bezwaar tegen. Ibrahim kreeg de opdracht om z'n goede wil te tonen ten opzichte van mijn raadgevingen.

Zo hebben we dus ½ jaar samengewerkt. Omdat zijn kamer zich beter voor studie leende dan bij mij thuis ging ik iedere avond omstreeks 7 uur naar hem toe en we werkten meestal tot een uur of tien. Zijn kamer lag boven de tweedehands boekenwinkel van De Vries in de Jacobijnestraat.⁷² Hij was met De Vries goed bevriend en snuffelde vaak tussen de boeken rond. En De Vries waarschuwde hem als er bij hem een boek binnengekomen was, wat wel geschikt voor hem leek. Allerlei boeken over de Amerikaanse Vrijheidsoorlog had hij zich aangeschaft. Die had hij ijverig bestudeerd. Hij had een ijzeren geheugen en hele stukken kon hij bijna woordelijk vertellen. Ik begreep nu ook waar de slechte rapportcijfers⁷³ vandaan waren gekomen.

De tekening die Ibrahim maakte voor de directeur ter gelegenheid van diens onderwijzers-jubileum.

Toen ik met hem begon samen te werken, was hij net in het bezit gekomen van 12 delen Franse Revolutie. Ik weet niet meer van welke schrijver. Maar Mirabeau. Dat was zijn man. In het begin had ik de grootste moeite om hem in het schoolgareel te brengen. Tenslotte maakten we de overeenkomst: tot half tien werken en dan het laatste half uur debatteren over de Fr. Revolutie. Van debat kwam meestal niet veel. Ibrahim vertelde met gloed van het gedeelte dat hij de vorige avond na mijn vertrek gelezen had. Een groot voordeel voor hem deze ontboezemingen: hij leerde zich uitmuntend uitdrukken."⁷⁴

Zelf zegt Tan Malaka door een boek van Th. Carlyle, "De Fransche Revolutie", dat hij ten geschenke kreeg van Horensma, het "liberté, égalité, fraternité" ontdekt te hebben. In zijn "Sturm und Drang", waarin zijn denken zocht naar een baken, leidde dit boekje hem naar de Franse Revolutie en zijn leuzen. En waren het geen Arabieren, Senegalezen en Annamieten die in het Franse leger zij aan zij met de Franse soldaten op de Europese slagvelden streden? De Fransen voelden zich dus ook niet superieur ten opzichte van de gekleurde volken, in tegenstelling tot de Duitsers."⁷⁵

Na de longontsteking in de zomer van 1915 bleef Ibrahims gezondheid kwetsbaar. In november 1915 schrijft Fabius aan Horensma:

"Ibrahim is gelukkig weder geheel hersteld, alleen voelt hij nog wat pijn in de borst, hetgeen volgens zijn aesculaap door de tijd moet slijten. De jongeman werkt heel goed; hij belooft veel."⁷⁶

Begin 1916 ging zijn gezondheid weer achteruit. Hij had moeite de lessen

op school goed te volgen. "Dat lang zitten en luisteren vermoeit mij." Zijn schoolresultaten leden hier natuurlijk onder. Het schriftelijk eindexamen, begin april 1916, verliep echter toch wel naar Ibrahims tevredenheid. In een brief aan Horensma geeft hij een uitgebreid verslag van het examen en weegt hij zijn kansen. Hij is vol goede moed. Na dit schriftelijk gedeelte moest hij thuisblijven en het bed houden.⁷⁷ Ibrahim stond onder behandeling van dokter P.Janssen, die om zijn hulp aan arme mensen de bijnaam "busdokter" had gekregen. Zijn kleine, benauwde zolderkamertje was natuurlijk niet bevorderlijk voor een snelle genezing. Zijn temperatuur bleef hoog. En zolang deze hoog zou blijven zou hij geen verlof krijgen mondeling examen te doen. Een paar dagen voor het examen bezocht de directeur Ibrahim en zei dat hij er erg ziek uitzag. Hij kreeg toestemming examen te doen, mits de arts het toestond. Met veel moeite lukte dat; zijn koorts was daarbij geen probleem. Ibrahim nam die zelf op en moest dat aan dokter Janssen vertellen...⁷⁸

Dokter Janssen meende dat Ibrahim na zijn examen het beste terug kon keren naar Indië. Anderen deelden die mening. Gezien zijn gezondheids-toestand was hij niet in staat een hele dag voor de klas te staan: een praktijkvereiste voor de hoofdactestudie.⁷⁹

Een klasgenoot herinnert zich de examendag:

"Toen ik mijn examen aflegde, het mondelinge gedeelte, ontmoette ik, met nog enige studiejaargenoten, Ibrahim weer. Dat was op 23 mei 1916. Ibrahim zag er slecht uit. Hij was ziek, vertelde hij en was per rijtuig naar 't examengebouw gekomen. In een van de pauzes stelden een paar examinatoren, die gezien hadden, dat wij bij elkaar hoorden, ons een paar vragen over Ibrahim, of hij gewerkt had en wij konden vertellen, dat hij altijd een goed werker was geweest, maar dat hij al een tijdlang ziek was en zelfs niet te voet naar 't examengebouw kon komen."⁸⁰

Over de cijfers van Ibrahim schrijft Van der Ley:

"Dat die van Ibrahim Datoe Tan Malako vrij zwak zijn, is niet te verwonderen, als in aanmerking genomen wordt, dat deze jongeman van 1 september 1915 tot heden voortdurend ziekelijk is geweest en verhaalde-lijk gedurende vele weken de studie geheel moest laten liggen."⁸¹

Het onderwijsexamen was een staatsexamen, afgenomen door een onafhankelijke commissie.⁸²

Bij zijn afscheid van de school kreeg hij een getuigschrift mee van de directeur van de volgende inhoud:

gedrag: uitmuntend

kennis: tevreden

algemene ontwikkeling: tevreden

Na zijn examen bleef Ibrahim ziek. Als reactie op het examen trad een verergering van de kwaal in. Dokter Janssen had veel moeite de longontsteking te bestrijden. Er bleef vocht in de longen zitten. En Ibrahim had geen geld voor medicijnen en een uitgebreid onderzoek.

Een keer ging hij in ieder geval nog uit. Als dank voor de hulp bij de

studie gingen Ibrahim en Arie de Waard samen naar het in Indië spelende toneelstuk "Dolle Hans" van Jan Fabricius.⁸³

schriftelijk hebben we van hem alleen gehad. Wat anders dan op T. d. K. Alleen vond hij de uiterlijkheid van gewachten zoms wat kerven. Voor vaderlandsche geschiedenis ook voldoende en voor koninkrijkskunde ruim voldoende. Zoo gaat het ook met de andere werken. ^{Van} Enkele haalde ik zelfs goed. Alleen voor opvoedkunde kreeg ik onvoldoende. Toch heb ik ^{de} mijn iusterste best voor gedaan. Ik zie in dat ook geen logisch verband. ³ Ik moet het ^{misschien} zooals op T. d. K. woord voor woord ~~herenover~~ opzeggen. Van buiten bereu kan ik nu niet meer. 2 jongens van mijn klas zijn ~~en~~ blijven zitten. Enkele hebben het zoo zoo gemaakt, voor al bij onze haas. Ik kom haast elke avond bij

Fragment uit Malaka's eerste brief aan Horensma, 24-4-1915 (Brief A-1). Let op de verbeteringen die Horensma in de tekst aanbracht.

1. Bevolkingsregister Amsterdam. De naam Bilderbeek wordt ook genoemd in de correspondentie Tan Malaka-G.H.Horensma. De tussen Malaka en Horensma gewisselde brieven en briefkaarten uit de periode april 1915 tot maart 1922 maken deel uit van een bundel papieren uit de nalatenschap van G.H.Horensma, die berust bij H.T.Horensma te Zutphen. Deze correspondentie is, doorlopend genummerd, opgenomen na de hoofdstukken II, III, IV en V. In de noten wordt naar deze correspondentie verwezen via "Brief A" gevolgd door het nummer van de brief. De in brief A-3 genoemde Bilderbeek zal waarschijnlijk dezelfde persoon betreffen.
2. Waarom Horensma juist aan de Haarlemse Kweekschool schreef is onduidelijk. Horensma was zelf geen leerling op deze school geweest. Zijn naam ontbreekt in de lijst van oud-leerlingen in: Gedenkboek ter herinnering aan het Gouden Feest van de Rijks kweekschool voor Onderwijzers te Haarlem 1912, Amsterdam, 1912.
3. Notulenboek lerarenvergadering, aanwezig in archief kweekschool Haarlem (KH). De datum van inschrijving in het bevolkingsregister ligt waarschijnlijk iets later dan de aankomstdatum in Holland. Ibrahim was waarschijnlijk wel eerder dan 15-12-1913 in Amsterdam, hetgeen ook blijkt uit de notulen waarin wordt voorgesteld Ibrahims kennis op 1 december te onderzoeken.
4. In de map met ingekomen stukken over dat jaar ontbreekt dit schrijven; de brief was wellicht aan Van der Ley persoonlijk gericht.
5. Van Raden Sutan Casajangan Soripada is in het Gedenkboek kweekschool Haarlem, p.117-120 opgenomen een wegens tijdgebrek op de jubileumbijeenkomst op 28 december 1911 niet uitgesproken redevoering. Hierin vertelt Soripada dat hij naar Nederland was gekomen om de Nederlandse taal te leren, na een inlandse onderwijzerskweekschool te hebben doorlopen. Door gebrek aan taalkennis slaagde hij niet voor een toelatingsexamen voor een Nederlandse kweekschool. Na zijn falen wezen de heren Van der Ley en Roodenburch, schoolopziener in het district Haarlem, hem op de mogelijkheid toe te hoorden te worden aan de Haarlemse kweekschool. Zij beseften dat het gebrek aan taalkennis de voornaamste oorzaak van het niet-slagen was, aldus Soripada. Zo volgde hij van 1905-7 de lessen in de hoogste studiejaren (Gedenkboek kweekschool Haarlem, p.169 vermeldt 1908-10). Haarlem was de eerste kweekschool waar een Indiër de nodige kennis opdeed om met goed gevolg het onderwijzersexamen af te leggen. Soripada vermeldt verder dat nu (1911) twee Bataks aan de Rijkskweekschool te Deventer en twee aan de kweekschool te Leiden studeren. Hij spreekt bijzondere lof uit voor de Haarlemse kweekschool en zijn directeur, die als eerste zijn "hulpvaardigheid in dienst deed zijn van de ontwikkeling van hem onbekende Nederlandse onderdanen in Ned. koloniën" (Gedenkboek kweekschool Haarlem, p.119).
Soripada was toen leraar aan handelsscholen te Haarlem en Rotterdam. Men zou toch denken dat zo'n functie niet zou worden toevertrouwd aan iemand met onvoldoende ontwikkeling voor die functie. In Pendjara I, p.23-4 vermeldt Malaka dat Soripada vijf maal zakte voor de hoofdacte voor onderwijzer, en noemt hij dit waarschijnlijk het gevolg van gebrek aan taalkennis, want op de ook door Soripada gevolgde kweekschool van Fort de Kock was hij pas toegelaten na selectie uit tientallen kandidaten, hetgeen bewees dat hij niet dom was.
Soripada was in 1908 één van de oprichters van de Indische Vereeniging. Hij overleed in 1927. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 6-5-1927.
6. De volledige naam van Ibrahim juist op te schrijven kostte veel moeite. Pas na twee keer doorhalen kwam de juiste schrijfwijze tot stand.
7. De school telde in 1912 een directeur en vijf onderwijzers voor de gehele tijd aan de school verbonden; daarnaast een zestal vakonderwijzers voor zang- en toonkunst, tekenen, anatomie, fysiologie en hygiëne, natuur- en wiskunde en verwante vakken, handenarbeid en gymnastiek. Fick behoorde tot de vaste onderwijzers; De Graaf was leraar tekenen. Gedenkboek kweekschool Haarlem, p.140-2.
8. Hiermee wordt wederom Soripada bedoeld.
9. Het archief van de schoolopziener is verloren gegaan. Het archief tot 1854 berust bij het Rijksarchief voor Noord-Holland te Haarlem, het archief daarna berust noch bij de huidige Inspecteur voor het Lager Onderwijs te

- Haarlem, noch bij het Rijksarchief.
10. Brieven aan den Schoolopziener 1909 t/m 1917. In brieven van den Schoolopziener ontbreekt de in het briefhoofd genoemde apostille (beide in archief KH).
 11. Deze beschikking van de minister van binnenlandse zaken, toendertijd ook belast met onderwijs, is vernietigd. Mededeling Algemeen Rijksarchief. In een brief aan de minister van Van der Ley, waarin hij toestemming vraagt voor zijn leerlingen om examen te doen, wordt deze beschikking aangehaald. Brieven aan den Minister (archief KH).
 12. Gedenkboek kweekschool Haarlem, p.146.
 13. G.Harmsen, Blauwe en rode jeugd, Ontstaan, ontwikkeling en teruggang van de Nederlandse jeugdbeweging tussen 1853 en 1940, Assen, 1961, p.70.
 14. Harmsen, Blauwe en rode jeugd, p.71.
 15. Brief D. van Wijngaarden, 14-8-1970.
 16. Zie hiervoor bijv. D.L.Daalder, Schimmenspel, Zeist, z.j. (1940), p.151-160, een autobiografische roman over de jeugd op Texel en de kweekschooltijd in Haarlem van de schrijver, die kwekeling was van 1902-6. Gedenkboek kweekschool Haarlem, p.166.
 17. Hoe scherp de selectie was blijkt wel uit het feit dat (de latere professor) W.Banning in 1902 werd afgewezen op het toelatingsexamen om in 1903 terug te komen, met meer succes. Daalder, Schimmenspel, p.159,163.
 18. Brief D. van Wijngaarden, z.j. (1970).
 19. Brief P. de Koning, 7-2-1972.
 20. Daalder, Schimmenspel, p.163 en verder. Arie Pleysier, kwekeling 1905-9 (Gedenkboek kweekschool Haarlem), p.168 beschrijft dit op zeer indringende wijze in een modern aandoende roman: Leen Wouters op de Kweekschool, Amsterdam, 1929.
 21. Harmsen, Blauwe en rode jeugd, p.73. Harmsen geeft deze drie aspecten als verklaring voor het ontstaan van de vrije jeugdbeweging in het kwekelingenmilieu; ik schets alleen het milieu waarin Tan Malaka werd opgenomen.
 22. Brief D. van Wijngaarden, z.j. (1970). Naast de onderwijzersakte behaalden vele leerlingen tegelijkertijd een akte voor tekenen, gymnastiek en handenarbeid. De besten zelfs een akte-Frans. Brief A. de Waard, 4-2-1972.
 23. Gedenkboek kweekschool Haarlem, p.131. Niet zoals Harmsen, Blauwe en rode jeugd, p.401 sinds 1881.
 24. Gedenkboek kweekschool Haarlem, p.44, 57-8.
 25. Gedenkboek kweekschool Haarlem, p.41-6. Ook Harmsen, Blauwe en rode jeugd, p.77.
 26. Brief P. de Koning, 7-2-1972.
 27. Brief A. de Waard, 4-2-1972.
 28. Brief C.Wilkeshuis 21-1-1972, in dezelfde zin brieven D. van Wijngaarden, z.j. (1970) en P. de Koning, 7-2-1972.
 29. Brief A-1, die de familie Snoek noemt, en A-2. Brief A-3 vermeldt de naam Roeshart, waarschijnlijk een bevriende collega van Horensma, die Ibrahim steun en gezelschap verschaftte en "een oogje in het zeil hield".
 30. Pendjara I, p.22-3.
 31. Brief C.Wilkeshuis, 21-1-1972, in dezelfde zin brief D. van Wijngaarden 5-3-1972; maar ook: "In het begin was Ibr. niet zo vlot met de Hollandse taal". Brief A. de Waard, 4-2-1972. Ook: "Zijn Nederlandse taal was vrij zwak, maar overigens was hij een goede leerling". Brief H. van Melsen, 2-2-1972.
 32. Elke klas telde 24 leerlingen. Van Ibrahims klas waren er medio 1972 10 overleden en 2 voor mij niet te achterhalen. Met 10 had ik min of meer uitvoerig schriftelijk contact, met 1 mondeling en 1 antwoordde niet op mijn schriftelijk verzoek om informatie.
 33. Pendjara I, p.23. De overdrijving blijkt uit brief A-1.
 34. Pendjara I, p.23-4.
 35. Brief A-1.
 36. Door vier klasgenoten als zodanig vermeld; aan A. de Waard vertelde hij dat Tan een afkorting was voor Sultan. Brief 4-2-1972.
 37. Brief D. van Wijngaarden, z.j. (1970).
 38. Brief C.Wilkeshuis, 21-1-1972.
 39. Brief C.Wilkeshuis, 21-1-1972.

40. Brief C.F. Jurriaans, 20-2-1972.
41. Brief C. Wilkeshuis, 21-1-1972.
42. Brief A-1.
43. Brief A. de Waard, 4-2-1972.
44. Brieven P. de Koning, 26-1-1972 en C. van Wilsum, 7-4-1972.
45. Brief A. de Waard, 4-2-1972.
46. Brief P. de Koning, 26-1-1972; niet minder dan acht klasgenoten vermeldden dit in één of andere vorm.
47. De Haarlemse Voetbalbond heeft in haar archief niets over de vereniging V.W. kunnen vinden. Schriftelijke mededeling.
48. Brief H.R. Kruger, 26-1-1972.
49. Pendjara I, p.19-21.
50. Brief A-2. Uit de rekening-courant (25-10-1915) blijkt dat de dokterskosten f 25,05 bedroegen. Voor extra-voeding, waarschijnlijk een noodzaak ten gevolge van zijn ziekte, kreeg zijn kostbazin f 14,70 vergoed (15-8-1915). Zie hiervoor p.28.
51. Bevolkingsregister Haarlem. Zijn kostjuffrouw was Mej. E.A. Snijder (1854-1927).
52. Allen uit een hogere klas; drie hiervan zijn overleden, één is niet in staat om inlichtingen te geven.
53. Pendjara I, p.19.
54. Verslag van de Nederlandsch-Indische Onderwijs- en Studiekas over de jaren 1918, 1919 en 1920, Amsterdam, 1921, p.2. Onder de naam "Het Generaal van Heutszfonds" bestaat dit studiefonds nog steeds. Dossiers van begunstigen uit vroeger jaren zijn vernietigd. Brief Het Generaal van Heutszfonds, 6-5-1972. Volgens het genoemde verslag had de Studiekas medio 1918 negentien in Indië geboren Europeanen, negen Indonesiërs en zeven Chinezen onder zijn hoede.
55. Arnoldus Nicolaas Jacobus Fabius (1855-1921) was in zijn tijd een tamelijk bekend auteur en als zodanig actief op velerlei gebied. Onder zijn eigen naam schreef hij een aantal boeken over de geschiedenis van Naarden en Bussum en biografieën van Willem III en Johan Maurits van Nassau. Onder het pseudoniem F.A. Buis schreef hij een groot aantal dikke romans en blijspelen. In zijn persoonlijk archief, beheerd door Mw. E.C. Fabius-Gerlach te Den Haag, was niets te vinden dat betrekking had op zijn bemoeienis met Tan Malaka.
56. Beide officiële stukken zijn in afschrift aanwezig in de in noot 29 genoemde bundel papieren, waarnaar verder verwezen wordt als Archief Horensma (AH).
57. Afschrift brief Horensma aan N.l.O.S., 22-10-1916; brief Algemeene Maatschappij van Levensverzekering en Lijfrente, Surabaya, 24-7-1920; beide in AH.
58. Pendjara I, p.19.
59. Zie rekening-courant, afgedrukt op p.28.
60. Pendjara I, p.25-6. Deze Gerrit van de Mey overleed op 4 mei 1916. Zijn weduwe overleed in 1937.
61. Pendjara I, p.26.
62. Volgens het bevolkingsregister waren er vier inwonende personen in deze periode; twee daarvan waren echter gemobiliseerd en niet overgeschreven in het bevolkingsregister.
63. Pendjara I, p.25.
64. Bevolkingsregister Haarlem en mondelinge mededeling.
65. Hilbrand Anthonie van der Mey (1889-1947); ook zijn vrouw is overleden. Het echtpaar had geen kinderen.
66. Pendjara I, p.26.
67. Brieven C. Wilkeshuis, 21-1-1972 en H. van Melsen, 2-2-1972.
68. Brief A-1.
69. Pendjara I, p.27.
70. Brief C.F. Jurriaans, 20-3-1972.
71. Afkomstig uit een map tekeningen: Aan onzen directeur van zijne leerlingen 1865-1915 (archieff KH). De tekening is ondertekend met Ibrahim. Het citaat is waarschijnlijk ontleend aan de Franse natuuronderzoeker Buffon (1707-1788): "Le genie n'est qu'une plus grande aptitude à la patience".

- S.W.F.Margadant, Twintigduizend citaten, aphorismen en spreekwoorden, 's Gravenhage, 1952, 2e druk, p.184.
- 72.Nog steeds aldaar gevestigd.
- 73.Dit is een misverstand. Tan Malaka was toevoorder en kreeg geen rapport. Voor "rapportcijfers" kan men dan ook het beste "schoolprestaties" lezen.
- 74.Brief A. de Waard, 4-2-1972.
- 75.Pendjara I, p.27-8.
- 76.Brief N.I.O.S. (Fabius) aan G.Horensma, 26-11-1915 in AH.
- 77.Brief A-3.
- 78.Pendjara I, p.21.
- 79.Brief A-3.
- 80.Brief P. de Koning, 26-1-1972.
- 81.Brief P.H. van der Ley aan de minister van binnenlandse zaken, 3-6-1916, onderwerp: uitslag onderwijzersexamen, in het boek: Brieven aan den Minister 1913 t/m 1-6-1920.
- 82.De bescheiden betrekking hebbende op dit examen, waarin o.a. de cijfers van Malaka zijn opgenomen, zijn vernietigd. Mededeling Algemeen Rijksarchief.
- 83.Brief A. de Waard, 4-2-1972.

G.H.Horensma. (Foto uit privé-bezit H.T.Horensma.)

CORRESPONDENTIE TAN MALAKA - G.H.HORENSMA (APRIL 1915 - APRIL 1916)

A-1

Jacobijnestraat 7
Haarlem 24 april¹
Geachte Heer,

Sinds uw vertrek naar Indie heb ik nog geen bericht van u ontvangen. Ik heb wel een aanzichtkaartje uit Colombo ontvangen. Gisteren heb ik een brief van mevrouw gekregen. Ze vroeg me, hoe het met mijn overgangsexamen was. Gelukkig heb ik het haar gauw kunnen vertellen, want gisteren was de uitslag pas bekend. Voortaan mag ik uitsluitend de les van het vierde studiejaar volgen. Bij den Directeur heb ik voor Natuurkunde, Wiskunde en Cosmographie geen een onvoldoende gehaald. De Directeur is tevreden mee. 28 uren schriftelijk hebben we van hem alleen gehad. Wat anders dan op F.d.K. Alleen vond hij de uitdrukking van gedachte soms wat krom. Voor vaderlandsch Geschiedenis ook voldoende en voor Aardrijkskunde ruim voldoende. Zoo gaat het ook met andere vakken. Bij enkele haalde ik zelfs goed. Alleen voor opvoedkunde kreeg ik onvoldoende.

Toch heb ik mijn uiterste best voor gedaan. Ik zie in, dat vak geen logisch verband. Ik moet het misschien zooals op F.d.K. woord voor woord opzeggen. Van buiten leeren kan ik nu niet meer. 2 jongens van mijn klas zijn er blijven zitten. Enkel en alleen hebben het zoo zoo gemaakt, vooral bij onze baas.

Ik kom haast elken Z.avond bij de familie Snoek. Gisteravond (Zaterdagavond) was mevrouw met de kinderen uit. Ik moest mijnheer gezelschap houden. We gingen spreken misschien wel tot half een. Ik vind die familie heel vriendelijk.

Over een week gaan geven muziekkuitvoering. Ik speel op de violoncel. Laatst is er een feestje bij den Directeur. Wij werden allemaal uitgenoodigd. Ik moest voor den Directeur een voordracht houden. Alleen niet voorbereid, heb ik het toch gedaan. Ik vertelde over Indisch leven, van de grappige zijde bekeken. Onze baas en de anderen was toen erg in hun schik.

Met de Paaschvacantie ben ik naar den Haag gegaan. Ik logeerde een paar dagen bij uw oude lui. Wat gingen we weer druk praten. Uw vader en ik zijn Duitschgezind. Toen ik naar Haarlem moest, vroeg uw pa, wie het wel winnen zult. Ik zei, dat ik er van overtuigd was, dat Duitschland het zal winnen. Ik verlang erg naar een brief van u. Van mevrouw heb ik gehoord, dat u het nog al goed maakt. Moet u Javaansch leeren, mijnheer. Zijn de Javaansche jongelui anders dan wij, Menangkabauers. Pas heb ik een brief van mijn vader ontvangen. U moet de groeten van mijn ouders hebben.

Het ga u goed in Probolinggo.
Uw toegenegegen Ibrahim.

1. Horensma vermeldde zelf het jaartal 1915 achter de datering van deze brief. De schoolmeester in Horensma kon het niet weerstaan de taal- en stijlfouten in Ibrahims brief te verbeteren. Hij kwam tot meer dan twintig correcties.

A-2

Haarlem 10 September 1915.
Geachte Heer,

Wat was ik blij, toen ik het bericht in de courant vernam, dat u als Directeur van de geliefde Kweekschool van Fort de Kock overgeplaatst werd. Ik geloof wel, dat dat ook het geval is met een heele boel anderen van Menang-Kabau, die u hebben gekend. Ik feliciteer u zoowel met de langverwachte promotie, als met de gunstige overplaatsing.

Zooals u van mevrouw wel gehoord zult hebben, heb ik den 5den Juli pleures gehad. Gelukkig van den lichten graad, want ik moest maar zoowat een maand lang op bed liggen. Ik moet nu nog de groote voorzichtigheid in acht nemen. Ik mag niet meer voetballen en zwemmen. Eigenlijk heb ik al een paar weken met die ziekte geloopt, voordat ik de dokter geraadpleegd had. Alleen aan de sterkte van mijn lichaam had ik volgens de dokter te danken dat ik zoo maar niet uitgeput neerviel, want ik ging in die dagen nog net zoo goed

naar school hoewel ik elken middag last van hoofdpijn en pijn in mijn zijde had en 's nachts van de koorts. Ik ben echter blij, dat het volgens de dokter maar een waarschuwing was en dat ik mijn gezondheid weer volkomen kan terugkrijgen.

Nu ga ik weer, zooals gewoonlijk naar school, in den hoop het volgende jaar mijn akte te kunnen behalen. Ik ben een week naar Amsterdam geweest en had gelogeed bij uw zuster.¹ Ook een dag naar Den Haag om bij/naar de vrienden te komen/kijken. Ook ben ik bij uw oude lui geweest. Ze maken het best en zijn blij dat u naar een land overgeplaatst wordt, waar u de zeden en gewoonten en het karakter van het volk goed kent.

Kunt u zich nog herinneren, wie Sjamsi is, over wie, toen hij de de hulpacte heeft behaald, druk geschreven was. Hij is gesjeesd voor de hoofdacte, en wel voor de Hollandsche taal. Ook Zain is gezakt voor de talen, hoewel hij prachtige cijfers heeft voor wiskunde en andere vakken.²

Deze brief heb ik maar naar Fort de Kock geadresseerd. In den hoop, dat u ze in orde zult ontvangen, en na hartelijke groeten ook aan mevrouw Uw toegenegen Ibrahim.

1. Hoogstwaarschijnlijk betreft dit mevrouw Touw-Horensma, woonachtig Van Rijnstraat 12, Amsterdam.
2. Over de twee genoemde Indonesiërs heb ik verder niets kunnen achterhalen. Volgens een brief van N.l.O.S. (Fabius) aan G.Horensma, 26-11-1915 werkten drie gediplomeerde Indonesische onderwijzers, die "veel verwachting opwekken", voor de hoofdakte.

A-3

Haarlem 25 April 1916.

Geachte Heer,

Het schriftelijk examen heb ik reeds twee weken achter den rug. Zoolang had ik moeten uitstellen met schrijven door de stoornis in de mail. Voor zoover ik weet heb ik het niet slecht gehad, maar ik had ook niet geboft. Hierbij zend ik U de schriftelijke opgaven.

Voor Paedagogie heb ik Vraag I genomen. Zonder in gezwam te vervallen, heb ik de hoofdzaak verteld in een opstel van 2 bladzijden (examenpapier). Waarschijnlijk heb ik de vraag ook wel goed opgevat. Gelukkig heb ik Vraag III niet genomen. Ik dacht ook al, dat de vraag, zooals onze opvoedkunde leeraar (of leeraar in de opvoedkunde) later vertelde, erg vaag was. Ik kende 't schrijfonderwijs heel goed, maar ik wist niet welken leergang er mee bedoeld werd (zie Vraag III), bij de methode Van 't Hoff of bij 't algemeene gedeelte van het schrijfonderwijs.

Voor "Opstel" heb ik No.1 genomen. We hadden maar vijf kwartiertjes den tijd. Bij de nummers 2,3 en 4 komt het voor de helft op de taalkwesties aan. Aangezien ik niet veel tijd had, had ik maar No.1 genomen.

Met rekenen had ik ook niet geboft, evenals met opvoedkunde.

Ik heb nooit veel sommen over effecten en wissels op de kweekschool gehad. Dat krijgen zij vooral in de eerste twee klassen. Ik had er ook niet erg op gerekend, omdat ze op 't examen meestal niet meer dan een v/d soort opgaven. Ik had die Russische obligatie voor een effect aangezien. De rentedagen verschillen van mekaar 3 dagen. Dus ik had een beetje te veel gerekend. Zoo was het ook met de som No.2. De nummers 1,4 en 5 had ik ongeveer binnen een half uurtje af. Zooals u ziet heb ik dus wel voldoende voor sommen gehaald.

Mijnheer Roeshart had mijn werk voor de Paraphrase thuis nagekeken. (Hij was even in Haarlem gekomen.) Hij dacht, dat ik er wel voldoende voor zou halen.

Dat ik voor aardrijkskunde Vraag II heb genomen spreekt van zelf. Ik reken er op een 8 of 9 voor. Op de kweekschool kreeg ik voor de aardrijkskunde van Indie altijd een 9.

Ik heb buiten de topographie veel verteld over de vooruitgang in den laatsten tijd. In Palembang over de petr.M^{en}, koffieplantages, djongkang en djeloetoeng-winningen en de daarbij behorende concessies. Verder over de

bakau. In de oostkust over de tabaksond. Aantal arbeiders. Werving van deze in China en Java. Chineezzen bevreesd voor hongersnood of misdadigers. Waarvoor de Chineezzen gebruikt worden, waarvoor de Klingaleezen en Javanen. Javaansche families laten komen, om heimwee te voorkomen. Orang Deli. Scholen. Gezondheidsmaatregelen. In de plaats van tabak komt nu rubber. Proefen in den laatsten tijd met andere producten. Suiker mislukt. Koffie in Serdang. Petrol. Men. Oorspronkelijke bewoners. Een opstel van 3 bladzijden.¹

Den 23sten Mei heb ik het mondeling examen. Ik heb er wel goeden moed voor. Wanneer ik slaag zal ik U een telegram sturen. Mijnheer Roeshart is een paar dagen geleden bij mij geweest. Weet U wel, waar mijnheer Bilderbeek op dit oogenblik is? Hij is nu in Soerabaja voor de "Dunlop" en reist telkens door den geheelen Archipel. Hij wou u toen in Probolinggo verrassen en was met een auto gekomen, maar toen was U al in Boekit Tinggi. Mijnheer Roeshart ziet er nog altijd goed uit en heeft nog steeds veel moppen en aardigheden. We hebben eigen uitdrukkingen als "een reuze banaan van een kerel. Jan Kûmel enz. We zijn in A'dam geweest in de "bangsawan" Carree² en ik kreeg herrie met een opkoper. Mijnheer Roeshart is bij mij komen kijken, omdat ik sedert het schriftelijk examen af thuis moet blijven, en hoogstwaarschijnlijk wel tot het mondelinge toe. Juist met het oog op mijne gezondheid, is volgens den dokter het beste, dat ik na eenen goeden uitslag van mijn examen het ruime sop kies. 't Is tegenwoordig zoo raar met de bootsregeling, anders zou ik heel graag uw meening hierover willen hooren. Ook mijnheer Roeshart en anderen is met den dokter eens. Aan eene betrekking in Holland aan de een of andere school valt natuurlijk niet te denken, omdat ik niet meer in staat zal zijn den heelen dag voor de klas te staan. Zelfs voor de gewone lessen op de kweekschool ben ik niet zoo geschikt meer. Dat lang zitten en luisteren vermoeit mij. De Directeur heeft ook aan een jongen gezegd, dat ik niet zoo best meer leer als vroeger. Voor mijn ziekte weet ik nog wel, dat hij toen naar aanleiding van een repetitie over wiskunde, voor de heele klas zijn tevredenheid over mijn werk had uitgesproken. Dat de jongens het ook zoo beknopt en zakelijk toch duidelijk moeten doen. Nu mag ik zeker wel blij zijn als ik bij hem voldoende krijg, want zooals hij mij toen zeide, ik ben niet meer bij. Langer kan ik niet meer schrijven. Ik hoop van harte, dat ik U een "telegram" kan sturen.

Mijn hartelijke groeten ook aan mevrouw.

De groeten van de familie Van der Mey.

Uw toeg.

Ibrahim.

1. Djongkang = een harsrijke boom, die guttapercha oplevert; djeloetoeng = een soort gomboom; bakau = strandwortelboom; Klingaleezen = benaming voor de uit Brits-Indië afkomstige immigranten, die in Deli als contractkoelies kwamen werken. De meeste Klingaleezen vonden in Indië echter hun bestaan in de handel; Orang Deli (letterlijk mensen van Deli) = benaming voor de Javanen, die als contractkoelie in Deli werkten.
2. Bangsawan = theater; hier waarschijnlijk ook doelend op het veilinggebeuren in het Carré-gebouw.

Examen 1916 Haarlem.

Rekenen.

1.30 - 3.

- 1). Als A aan een werk 12 dagen werkt, kan B de rest in 16 dagen doen; werkt B 12 dagen vooraf, dan kan A het werk in 18 dagen voltooien. In hoeveel dagen kan ieder het werk alleen doen?
- 2). Hoe hoog is het inkoopbedrag van 12050 K.G. suiker à f 25 per 100 K.G. Kortings voor contant 1 %. Courtagage $\frac{1}{4}$ %.
- 3). Wat is op 13 Juni de inkoopsprijs van G.R. 3500 4 % obligaties, Grootte Russische Spw. Mij? Koers 86 %, provisie $\frac{1}{8}$ %. Een G.B. = f 2. De coupons vervallen op 14 April en 14 October.
- 4). Voor een partij erwten à f 7.50 de H.L. en een partij boonen à f 8.75 de H.L. werd door iemand samen f 1985.- betaald. Hij verkoopt de boonen à f 9.75 en de erwten à f 8.75 de H.L. en wint nu op de boonen f 26.-

minder dan op de erwten. Hoe groot was elke partij?

5). Een houten kubus (S.G. 0.78) met een oppervlakte van 13.5 d.M^2 . wordt omkleed met lood (S.G. 11.2) ter dikte van $\frac{1}{4}$ cm. Hoe zwaar weegt hij nu?

Aardrijkskunde

3. - 3.45.

(Ter keuze)

- 1). Holland ten Noorden van het IJ, met uitzondering van de duinen en de geestgronden.
- 2). De residentie Palembang en het gouvernement (sedert 1915 niet meer residentie) van Sumatra's Oostkust.
- 3). De eilanden tusschen Celebes en Nieuw-Guinea; bevolking, middelen van bestaan.

Examen 1916 Haarlem.

Opstel.

10 - 11.15.

(Spelling van De Vries en Te Winkel)

(Ter keuze)

- 1). Geef beknopt den inhoud weer van een boek, dat gij gelezen en mooi gevonden hebt.
- 2). Vluchtelingen.
- 3). Op het perron.
- 4). Een onverwachte vacantiedag.

Paedagogie.

Uren 4.-5.

(Spelling van De Vries en Te Winkel)

(Ter keuze)

- 1). Bij het aanvankelijk leesonderwijs moeten de kinderen zoowel de afzonderlijke letterklanken in de woorden als de daaraan verbonden letterteekens leeren kennen. Op welke wijze en met welke hulpmiddelen heeft dat in eene u bekende methode plaats?
- 2). Welke klassikale en hoofdelijke leermiddelen bij het rekenonderwijs zijn u bekend? Beschrijf den dienst, dien zij in elk der opvolgende leerjaren of leerkringen kunnen bewijzen.
- 3). Geef een leergang voor het schrijfonderwijs in de opeenvolgende leerjaren der lagere school.

Examen 1916 Haarlem.

Paraphrase.

11.15 - 12.

(Spelling van De Vries en Te Winkel)

Wie nimmer dwaas was in zijn jeugd,
 Wordt nimmer recht verstandig.
 Een fiksche jeugd baart mannendeugd,
 Maakt handelbaar en handig.
 'k Vertrouw die wijze jongens niet
 Van acht of negen jaar...;
 Och, geef den knaap een vroolijk lied
 En eer zijn wilde haren.

De jeugd zij als een korenveld,
 Verrukkelijk schoon voor de oogen,
 Dat joelt en woelt en bruist en zwelt,
 Door d'ochtendwind bewogen;
 Staan eens die wilde velden kalm,
 Bij schooven saamgebonden,
 Dan worde aan ied'ren gouden halm,
 Een rijpe vrucht gevonden.

P.A. de Genestet.

III. IN BUSSUM (1916 - 1919)

In juni 1916 verhuisde Ibrahim op aandringen van Fabius naar Bussum. Fabius schreef hierover aan Horensma:

"Dat pension deugde hem niet, doch wijl ik het niet had gekozen en hij niet klaagde, terwijl bovendien de verpleging zeer goed was - de moeder des huizes was werkelijk zeer zorgzaam - heb ik niet onmiddellijk willen ingrijpen. Tijdens Ibrahims ziekte werd dat anders, begreep ik dat deze Minangkabauer niet langer kon verblijven in een straatje. Ik heb hem dan ook zo spoedig mogelijk doen overbrengen naar Bussum, waar zich tevens een arts bevindt (specialiteit in t.b.c.-behandeling) - en het had werkelijk veel van t.b.c. - en waar ik bij de familie Koopmans een uitstekend onderdak kon aanwijzen."¹

Fabius woonde zelf ook in Bussum en wenste zijn pupillen bij zich in de buurt te hebben. Ibrahim ging inwonen bij de familie Koopmans² aan de Korte Singel 36. De familie Koopmans stond in familierelatie tot Horensma. Hier woonde hij tot 30 mei 1918.

Bussum was toen een flink dorp met veel grote villa's. In een middelgroot huis aan de oostkant van Bussum kreeg Ibrahim een kamer. Het huis lag

"op de hoge zandgrond en aan de grens van het dorp, zó dat de patiënt op de heide uitziet en geen tien pas behoeft te lopen om zich op de grond te kunnen vlijen."³

Malaka's kosthuis aan de Korte Singel (midden). (Foto uit privé-bezit H.T.Horensma.)

Malaka vertelt:

"De lucht was hier altijd zeer gezond; de zonnestralen kwamen ongestoord de waranda binnen; het eten was zeer verzorgd en aan groenten en fruit was geen gebrek. Alleen al de lucht en het eten brachten de helft van mijn kracht terug. De elektrische behandeling door de bekende dokter Clinge Doorenbos verwijderde in één à twee maanden het vocht uit mijn longen en zo was mijn gezondheid weer zo ongeveer als hij was in Indonesië."⁴

Ibrahim kon al eind september aan Horensma schrijven dat hij voorgoed

genezen was verklaard. De kans op t.b.c. was definitief geweken. Zijn plan om, noodgedwongen, naar Indië terug te keren kon nu vervallen.⁵ In zijn autobiografie schrijft Malaka dat hij na zijn herstel wilde terugkeren naar Indië en daar werken om zijn schuld terug te betalen. Daarna wilde hij terugkeren naar Europa om op eigen kosten in een met zijn aanleg overeenstemmend vak te studeren. Maar Fabius' antwoord op dit verzoek was dat het in oorlogstijd onmogelijk was een plaats op een schip naar Indië te krijgen.⁶

Volgens Fabius zou het zeker negen maanden duren voor Ibrahim scheep kon gaan. Meerdere kennissen drongen er bij hem op aan te blijven en te studeren voor de hoofdakke. Ibrahim zelf was niet overmatig enthousiast voor de voortgezette onderwijzersstudie.⁷

Eén van Ibrahim's klasgenoten, Dick van Wijngaarden, kreeg toevallig zijn eerste baan in Bussum. Ibrahim hielp hem daar aan een kosthuis⁸, maar na korte tijd trok Dick van Wijngaarden bij Ibrahim in (waarschijnlijk in oktober 1916). Van Wijngaarden schrijft hierover:

"Wij hadden daar samen een slaapkamer en overigens 'huiselijk verkeer'. Men had toen nog geen t.v., zelfs nog geen radio. Het avondblad (ochtendbladen zag je niet) was maar dun. Er was dus 's avonds, na aftrek van studietijd, alle ruimte voor conversatie. Veel van mijn gesprekken met Ibrahim vonden al wandelende of slenterende door het aardige dorp plaats."⁹

Koopmans was onderwijzer aan een volksschool in Amsterdam. Volgens Van Wijngaarden was hij een rustige evenwichtige man, van Friese afkomst en socialist; zijn vrouw was een gewezen onderwijzeres, druk, vriendelijk, diep religieus (doopsgezind). Ter bekostiging van hun huis en de studie van hun enige zoon hadden ze jongelui in pension of aan de koffietafel (H.B.S.-ers van elders, die ook met het schoolwerk werden geholpen). In het huis heerste een zonnige sfeer. Ook was er een kleinzoon van een generaal uit Indië, Bakker¹⁰ geheten.¹¹

Ook Ibrahim was vol lof over zijn nieuwe kosthuis. Het eten was goed en de mensen waren vriendelijk en behulpzaam. Tegen Horensma sprak hij wel zijn zorg uit over de hoogte van het pensioengeld.¹²

Tan Malaka schetst later een ander beeld van de familie Koopmans. Mevrouw vond hij al meteen niet erg sympathiek door haar fanatieke doopsgezindheid, samengaand met een lage dunk van andere geloven. Elke zondag vertelde zij na de kerkgang onder de maaltijd de preek na, en dat altijd op zeer opgewonden wijze. Ook was ze een keer boos omdat naar haar mening bij een verkiezing onder de doopsgezinden was geknoeid. Gelukkig ging haar man op dit alles niet in. Hij zweeg en oefende geduld. Hij wond zich op als er over het socialisme of over het zogenaamde ambulante hoofd werd gesproken. Als klasseonderwijzer zag hij de noodzaak niet in van een hoofd dat geen les behoefde te geven en slechts voor de organisatie behoefde te zorgen. Als deze onderwerpen aan de orde kwamen verliet mevrouw de kamer om naar de keuken of naar boven te gaan.¹³

Dick van Wijngaarden. (Foto uit privé-bezit D.J.L. van Wijngaarden.)

Van Wijngaarden, die tot 6 juli 1917 bij Koopmans woonde, kan zich niets herinneren van bijvoorbeeld het weglopen van de vrouw des huizes:

"Het was een echt harmonisch huwelijk, van twee elkaar aanvullende wezens, vrouw zeer emotioneel en druk, man kalm en wijs."¹⁴

Ibrahim was niet de enige Indiër in het kosthuis.

"Later kwam er --- ook een jonge Javaan¹⁵ in pension. Een zwak iemand. Ibrahim kwalificeerde (tegenover mij vertrouwelijk) de Javanen als slappelingen; zijn eigen volk, de Minangkabauers, vond hij de pit van de inlandse bevolking. Hij had een soort verering voor ene Abdul Muis¹⁶, een leidende figuur in de bewustmaking van de inlanders; dat was óók een Minangkabauer."¹⁷

In juli 1917 zou Van Wijngaarden Bussum verlaten om een betrekking in zijn geboorteplaats Rotterdam te aanvaarden; maar in plaats daarvan moest hij in dienst komen. Een dag voor zijn vertrek naar de militaire dienst, 2 augustus 1917, kreeg hij een kaart waarop alle huisgenoten (inclusief de meid Jo) hun sterkte wensen schreven.¹⁸

Ook op zijn verjaardag kreeg Van Wijngaarden een brief, begonnen door de heer Koopmans en vervolgd door mevrouw Koopmans; op een inlegvelletje schreven hun zoon Rei en Ibrahim. In deze brief schrijft Koopmans:

"Wij hebben in de vakantie geen gebrek aan muziek en lawaai gehad, alle dagen bezoek, dan van Brata, dan Oscar, dan Sim, dan Han, dan Liem,

1917		1918	
Jan 1	Van Stenoord No 1599.125	Jan 1	Van Stenoord No 2379.015
Jan 1	bet 141 van Koopman, penningk. 75.85	Jan 1	bet penningk, kassabook 31.59
Jan 2	" " " " " 73. =	Jan 1	" " " " " 18. =
" "	" " " " " 31.59	Jan 1	" " " " " 60. =
" "	" " " " " 113.90	Jan 1	" " " " " 106.27
" "	" " " " " 91.25	Jan 1	" " " " " 9.85
Jan 1	" " " " " 60. =	Jan 2	" " " " " 18. =
" "	" " " " " 68. =	Jan 2	" " " " " 88.30
" "	" " " " " 1.65	" "	" " " " " 31.59
" "	" " " " " 89.65	" "	" " " " " 2.50
" "	" " " " " 51.59	Jan 23	" " " " " 115.35
Jan 3	" " " " " 68. =	Jan 29	" " " " " 60. =
Jan 1	" " " " " 150.10	Jan 4	" " " " " 20. =
" "	" " " " " 70. =	" "	" " " " " 17.05
" "	" " " " " 98.50	Jan 3	" " " " " 94.90
Jan 3	" " " " " 2379.015	Jan 1	" " " " " 94.73
		Jan 1	" " " " " 83.80
			Transfer 3426.94

Malaka's rekening-courant bij de Studiekas, februari 1917-juni 1918. (vervolg van p.28.)

dan Alimin¹⁹, of allemaal tegelijk bijna, altijd maar spelend op viool of gitaar of mandolien en het nodige gezang erbij,"²⁰

Hieruit kan men afleiden dat er in het huis niet de bedorven sfeer heerste die Tan Malaka later schetste.

Toen de noodzaak om op korte termijn naar Indië terug te keren was verdwenen, moest Ibrahim zich bezinnen op zijn toekomstplannen.

Hij solliciteerde als leraar Maleis in Haarlem. Een andere kandidaat kreeg echter de voorkeur.²¹

In december 1916 blijkt hij akten in de Maleise taal en Land- en Volkenkunde in Leiden te hebben behaald.²² Omstreeks deze tijd bood Ibrahim zich ook aan als privaattoecent in de Maleise taal. In hoeverre dit succes opleverde valt niet na te gaan.²³

Daarnaast was hij bezig met zijn studie voor de onderwijzers-hoofdkate. Om deze hoofdkate te verkrijgen moest men na de onderwijzersakte twee jaar praktijk doen.²⁴ Aanvullend hierop werd in het algemeen een schriftelijke cursus gevolgd; Ibrahim en Dick van Wijngaarden volgden beiden de cursus-Holthuyzen.²⁵

"Hij zat meen ik toe te kijken bij een onderwijzeres van een openbare lagere school. --- Soms moest hij een uurtje les geven. De onderwijzeres (Trijn van Dijk), die ik in mijn eerste pension had leren kennen, vertelde mij eens dat lep haar klas op stelten had gezet door de brandspuit te behandelen en daarbij de kinderen nat te spuiten. Zij nam het van de leuke kant op, want ze mocht hem wel."²⁶

In een gesprek met Fabius verklaarde Ibrahim ronduit dat hij in de handel wilde. Fabius wees hem op zijn plicht, maar concludeerde wel dat in Ibrahim toch eigenlijk geen onderwijzer stak.²⁷

In de zomer van 1917 begon hij zich toch serieus voor te bereiden op dit examen. Dan schrijft Trijn van Dijk aan Van Wijngaarden:

"Ben je al aan de studie begonnen? Ibrahim begint ook ernstig, geloof ik. Maar ik heb hem 2 x opgeëist."²⁸

En Ibrahim zelf zegt "heel hard voor de hoofdkate te werken".²⁹

Naast zijn studie poogt hij nog wat geld te verdienen. Mevrouw Koopmans schrijft in augustus 1917:

"Ieb is aangesteld als leider van een schriftelijke cursus in 't Maleis. Hij zit in de leeszaal te snuffelen naar materiaal voor zijn cursus. Als ze leerlingen hebben dan krijgt hij zijn geld, eerder niet. 't Is werk voor de toekomst', zegt Ibcus. Ik mag het lijden voor hem"³⁰

Maar veel tijd hiervoor kan hij niet gehad hebben. Zijn studie voor de hoofdkate zal veel tijd geveerd hebben en daarnaast las hij te hooi en te gras de hele Nederlandse literatuur blijkens de volgende zinsneden van mevrouw Koopmans:

"Ieb leest zich groen tegenwoordig op Huygens, Van Eeden, Couperus,

v.Limburg Brouwer, Bosboom Toussaint, van Lennep, Schimmel, Multatuli, etc. etc.³¹ Hij krijgt nu ook weer pedagogie erbij (apart bedoel ik). Jullie kunt elkaar mooi examineren zaterdag en zondag, wie het meest weet.³² Schrijf even vooruit wanneer je arriveert. En breng mooi weer mee."³³

Maar nog voor zijn examen verlaat Ibrahim het huis van de Koopmans'. Hij zelf schrijft dit toe aan een ruzie met mevrouw die ontstond nadat hij terugkeerde van een vergadering tegen "Indië Weerbaar"³⁴ in Den Haag. Hun opvattingen hierover botsten heftig volgens Tan Malaka.³⁵

Voor een verklaring met meer nadruk op het geleidelijke karakter van de "breuk" pleit zijn eigen uitlating in een brief: "'t Schijnt, dat we toch niet aan elkaar passen. 't Gebeurt wel meer is 't niet?'"³⁶

Trijn van Dijk schrijft hierover later:

"De kwestie tussen lbr. en de fam. K. is geheel tussen hen beiden. Ze harmonieerden samen helemaal niet meer. lbr. komt er nooit meer."³⁷

Wellicht ligt ook een deel van de verklaring in de oorlogsomstandigheden, het duurdere levensonderhoud waardoor de man bijlessen moest gaan geven en in het vertrek van Van Wijngaarden en Sudiman. Hierbij kwamen dan nog politieke meningsverschillen.

Ibrahim verhuisde op 30 mei 1918 naar de Gooilandscheweg 6, waar de familie Drescher woonde. Hij verbleef hier tot 8 november 1919, toen hij vertrok naar Indië.³⁸

Tan Malaka beschrijft zijn nieuwe huis en zijn bewoners als volgt:

"Ik verhuisde naar een ander huis, een kleine villa van een exporteur. De heer D., de bewoner was een Duitser³⁹, een handelaar en een zeer gemeenzaam man. Mevrouw D. was een Hollandse, jong, geduldig en zacht-aardig. Meneer en mevrouw hadden in huis twee Indo-studenten⁴⁰, een Chinees⁴¹ en nog een Indonesiër die ook uit het zelfde huis als ik kwam.⁴² De twee Indo-studenten waren geen makke jongens, zij verhuisden van Den Haag naar Bussum om in een meer beschaafde omgeving te komen onder toezicht van de heer Fabius. Zij waren broers. Op school hadden ze niet veel voortgang gemaakt. Ofschoon ze al 19 en 18 jaar oud waren hadden ze nog slechts het diploma van de lagere school behaald. In Bussum volgden ze een avondcursus boekhouden...waar ze ook al erg veel moeite mee hadden, terwijl --- hun ondeugd zeer steeg."⁴³

Niet zonder een zekere zelfvoldaanheid vertelt hij hoe hij ze een afstraffing gaf, de jongste omdat hij mevrouw Drescher beledigde door in het Maleis te zeggen: "Mevrouw is dom, mevrouw is stom." Hierna noemden de jongens hem onder elkaar "De Tijger".⁴⁴

Over de Chinees schrijft hij:

"De Chinees was ijverig, intelligent en zwijgzaam. In het begin stond ik op zeer goede voet met hem. Daarna maakten we ruzie omdat hij zenuwziek werd, niet kon slapen van het uit het hoofd leren. Later werd hij weer een goede vriend. Hij ging later naar een ziekenhuis, iets wat ons zeer bedroefde en werd later door zijn ziekte gedwongen naar Indonesië terug te gaan."⁴⁵

De drijvende kracht in huis was mevrouw Drescher. Ze organiseerde feestjes

Foto ter gelegenheid van een feestje in "Huize Hindia".

Afgebeeld o.a. staande Ibrahim (vierde van links), Oscar Seelig (5e v.l.), Oei Teng Soei (6e v.l.); zittend (middelste rij) mw.Drescher (4e v.l.), heer Drescher (5e v.l.), Johann Seelig (6e v.l.); zittend (voorste rij) Darmabrata en zoon des huizes Carl Drescher. (Foto uit privé-bezit C.F.Drescher.)

en schiep de gezelligheid. Ze was een zeer zachtaardige vrouw met een sterke hang naar geestelijke zaken. Ze was de theosofie zeer toegedaan. Hoewel man zowel als vrouw nooit in Indië waren geweest, waren ze toch zo Indisch-gericht dat hun huis "Huize Hindia" en hun hond "Sobat" heette.⁴⁶

De huishoudster van de familie Drescher uit die tijd schrijft:

"Het was een heel gastvrije familie en erg hartelijk en goed voor iedereen. Door omstandigheden en zakenachteruitgang door de oorlog waren zij genoodzaakt iets bij te verdienen. Zij kwamen in aanraking met de gepensioneerde generaal Fabius, die voogd was van een aantal Indische jongelui, waaronder ook Tan Malaka. Hij was een heel opgewekt iemand, vol humor en altijd vrolijk. Hij studeerde van de ochtend tot de avond. Zijn enige ontspanning was zijn viool waar hij heel mooi op kon spelen. Voor meisjes had hij geen tijd. Alles was voor zijn studie. Hij was heel idealistisch, en was van plan alles voor de minder-bedeelde Indiërs te doen."⁴⁷

Ibrahim was zeer tevreden met dit kosthuis: hij voelde er zich zeer op zijn gemak en zijn gezondheid was goed.⁴⁸

Op 28 juni 1918 begon het schriftelijke gedeelte van zijn hoofdakke-examen.⁴⁹ Over het resultaat hiervan was hij nogal tevreden. Maar na het examen kreeg hij de Spaanse griep⁵⁰ en na het mondeling gedeelte op 6 en 7 september bleek hij toch gezakt te zijn, waarbij het weliswaar niet veel scheelde of hij was geslaagd. In bittere bewoordingen laat hij aan Horensma en Van Wijngaarden

zijn teleurstelling blijken.⁵¹

Na het examen volgden enkele ernstige gesprekken met Fabius die als zijn mening uitsprak dat bij Ibrahim de ware liefde voor het onderwijs ontbrak. Fabius wees hem op zijn plicht tegenover zijn landgenoten die het geld voor zijn studie hadden voorgeschooten om een goed onderwijzer te worden en tevens op zijn schuld aan de Studiekas die al bijna vierduizend gulden bedroeg. Fabius raadde hem aan in Nederland als gewoon onderwijzer te gaan werken. Ibrahim kwam toen opeens met het idee koopman te worden. Fabius praatte hem dit uit het hoofd.

"Vierentwintig uur later was hij bij mij: 'Ik heb besloten', zei hij. Ik feliciteerde hem, denkende dat er iets goeds zou komen. 'Ik wil het volgend jaar naar Breda, cadet worden'. Een ogenblik meende ik nog, dat hij mij beetnam, maar neen, het was blijkbaar hoge ernst. Heel eenvoudig kon ik hem nu verzekeren, dat er van cadet-worden geen kwestie kon wezen, wijl hij de 21 reeds gepasseerd is, en ook, omdat hij geen talen kent."⁵²

Na dit falen bleek hij in december 1918 te zoeken naar een betrekking op een kantoor.⁵³ Twee dagen in de week gaf hij Maleise les in Amsterdam en verder nog een paar uur in Bussum.⁵⁴

In mei 1919 is hij toch weer aan de gang voor de hoofdakke.⁵⁵ Op 27 juni legt hij het schriftelijk gedeelte af.⁵⁶ Eind juli volgt het mondelinge gedeelte. Weer zakt Ibrahim.⁵⁷ De eerste keer had hij onvoldoendes voor natuurkennis, rekenen en taal; de tweede keer voor tekenen, lezen en natuurkennis.

Uit zijn brieven blijkt dat dit tweede falen hem niet zoveel doet als het eerste. Na twee jaar hard werken en na het, naar zijn idee, goede schriftelijke gedeelte, was zijn eerste afwijzing een harde klap. Hierna wordt de onderwijzersstudie naar de achtergrond gedrongen, hij wordt actief op vele andere gebieden, gaat lezingen houden, wordt politiek bewust en actief en geeft les in Maleis. Als dan een terugkeer naar Indië nog niet mogelijk is doet hij nog maar een poging de hoofdakke te behalen. En zijn falen dan geeft hem niet zo'n grote schok, hoewel het natuurlijk geen aangename gewaarwording is. Hij schrijft ook:

"In elk geval is het razend moeilijk om zonder je doel bereikt te hebben in je land terug te komen."⁵⁸

Op de Haarlemse Kweekschool onderging Tan Malaka de invloed van Nietzsche en de ideeën van de Franse Revolutie. Het socialisme of communisme stond nog ver van hem af. Met Van Wijngaarden sprak hij hierover nooit toen zij samen bij de Koopmans' in de kost waren.⁵⁹ Maar dat was ook vóór de Russische Revolutie. Pas na het uitbreken van deze Revolutie maakte hij, naar eigen zeggen, kennis met de oudere boeken van en over Marx en Engels, zoals "Het Kapitaal" vertaald door Van der Goes, "Marxistische Economie" van Karl Kautsky en de brochures over de sociale revolutie van oktober 1917.

Tan Malaka noemt Nietzsche de thesis, Rousseau de anti-thesis en Marx-Engels de synthese in het vormingsproces van zijn denken. Dit gehele proces duurde de zes jaren dat hij in Nederland vertoefde.⁶⁰

In zijn kweekschooltijd al had Tan Malaka zich aangetrokken gevoeld tot het naakte streven naar macht van het keizerlijke Duitsland in de Eerste Wereldoorlog en tot de totale omwenteling die de Franse Revolutie teweegbracht. Hiervoor had hij veel bewondering. Daarom had hij ook veel belangstelling voor het machtsinstrument bij uitstek: het leger. Hij wilde in het Duitse leger dienen en in Bussum had hij ook plannen om aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda te gaan studeren. Volgens Fabius was dit gezien Malaka's opleiding onmogelijk. Het bezoeken van een opleiding voor lager militair personeel te Kampen verbood Fabius.⁶¹ Zijn belangstelling voor militaire zaken bleef en hij las hierover vele boeken. De zo opgedane kennis gebruikte hij in 1948 om een boek over guerilla-oorlogvoering te schrijven.⁶²

Ook de reusachtige omwenteling in Rusland in 1917 moet veel indruk gemaakt hebben op Tan Malaka, die zich steeds voelde aangesproken door grootse, op één doel gerichte bewegingen. Het streven naar macht op zich, zal echter eerder indruk gemaakt hebben dan de communistische ideologie.

Dat Tan Malaka niet meteen na de Russische Revolutie bolsjewiek werd, maar dat een geleidelijk proces hem in deze richting bracht is zeer waarschijnlijk. Op dit punt stelt hij in zijn autobiografie "Dari Pendjara ke Pendjara", dertig jaar daarna geschreven, zijn bekering tot het communisme wel iets te abrupt voor.⁶³ Bovendien vangt hij dit in het schema "these, antithese, synthese" dat hem pas later zo fascineerde. In zijn brieven aan Van Wijngaarden zijn hiervoor geen aanwijzingen te vinden. Maar dit kan zijn veroorzaakt door het feit dat Van Wijngaarden bepaald geen socialist was en Ibrahim geen reden had om daarover met hem in discussie te gaan. Nadat Van Wijngaarden in militaire dienst was gegaan vormden de in het algemeen oppervlakkige brieven hun enige contact; ontmoeten deden zij elkaar in de twee jaar daaropvolgend slechts een enkel maal.

Wel begon Tan Malaka zich te bewegen in de kringen van zijn landgenoten in Nederland. Voor het afleggen van zijn examen in de Maleise taal en land- en volkenkunde in december 1916 logeerde hij bij een landgenoot.⁶⁴ Hij was hoogstwaarschijnlijk lid van de Indische Vereeniging, de vereniging van Indiërs in Nederland.⁶⁵ In het blad van deze vereniging "Hindia Poetra" wordt in 1916 vermeld dat "Geslaagd (is) voor het examen akte L.O., te Haarlem, de heer Datoek Tan Malako ---."⁶⁶

Hij bezocht de "Indië Weerbaar"-vergaderingen belegd door de Indische Vereeniging, dezelfde waarom hij ruzie kreeg met mevrouw Koopmans en die mede leidde tot zijn vertrek van de Korte Singel.⁶⁷ Van 19 tot 22 mei 1918 bezocht hij in Den Haag een Javaans feest.⁶⁸

In de Indische Vereeniging waren de leiders Suwardi Surjaningrat en

Gunawan Mangunkusumo, broer van Tjipto Mangunkusumo. Ongetwijfeld zullen deze twee een belangrijke invloed op de jonge Malaka hebben uitgeoefend. In de kleine Indonesische gemeenschap moesten er wel vele nauwe persoonlijke relaties ontstaan.⁶⁹

De Indische Vereeniging werd in augustus 1918 lid van het nieuw opgerichte "Indonesisch Verbond van Studeerenden", waaraan een aantal verenigingen deelnamen, waarvan de leden zich voorbereidden op een Indische werkkring. Eerste voorzitter was Mr. J.A. Jonkman.⁷⁰ Het oprichtingscongres werd in augustus 1918 gehouden. Hier werd besloten "Hindia Poetra" tot orgaan van het Verbond te maken. Het tweede congres werd in januari 1919 gehouden. In de congresverslagen⁷¹ wordt Tan Malaka geen enkele maal genoemd.⁷²

In 1919 wordt Tan Malaka ook naar buiten toe actief. Op 29 januari houdt hij een lezing met lichtbeelden voor de vereniging "Hou' en Trouw". Hij wordt uitgenodigd in het blad van de vereniging te schrijven.⁷³ Het onderwerp is apolitiek, hoewel het ene zinnetje waarmee hij de beschrijving van het hechte Minangkabause familiesysteem besluit ("Dit is dus, gelijk men ziet, een beginsel van communisme!") er op wijst dat hij zich dan bezig houdt met het communisme. Opvallend is dat in het slot van het artikel Malaka spreekt over het toepassen van het zelfbestemmingsrecht der volkeren op de Minangkabau. Voor een geheel Indië beslaand nationalisme was in zijn gedachten blijkbaar nog geen plaats. Van het aanbod geregeld bij te dragen aan het blad van "Hou' en Trouw" maakte hij geen gebruik.⁷⁴

Hij zou in april spreken voor een Zendingsconferentie. Dit ging niet door.⁷⁵ Voor Tan Malaka waren dit naast het geven van Maleise lessen, nieuwe bronnen van inkomsten.

Op 17 maart 1919 schreef Fabius een nogal ultimatieve brief aan Horensma. Een aantal eerdere brieven van Fabius waren niet aangekomen bij Horensma, zodat Fabius lange tijd taal noch teken van Horensma had vernomen.

"Zoals u uit de rekening zult ontwaren, is de schuld van Ibrahim nu reeds gestegen tot f 3903,42. U begrijpt toch wel, dat wij op die wijze niet kunnen doorgaan, en ik meende er recht op te hebben, van uw zijde te worden gesteund; maar, zoals ik zei, ik ontvang taal noch teken. Wat moet ik nu doen - tot in het oneindige voortgaan? De verwachtingen, die u van Ibrahim bleek te koesteren, zijn niet verwezenlijkt; zo hij het examen voor hoofdonderwijzer doet, zal het zijn 'pour acquit de conscience', de ware schoolmeester zit niet in hem. --- Het gaat toch niet aan, iemand naar Holland te brengen, en hem daar verder aan zijn lot over te laten. Nu heeft u in ons nog geldschieters gevonden, die zo welwillend waren, u ter wille te zijn, doch die daarmede niet kunnen voortgaan. En wat te doen, wanneer Ibrahim naar Indië terugmoet? Wie betaalt de reiskosten, wie de uitrusting? Want wanneer hij nu dit jaar niet slaagt, zal hij toch terugmoeten. In elk geval is u borg, en zult u in de eerste plaats moeten weten, wat er te doen valt."⁷⁶

Horensma antwoordde op 30 juni op deze brief:

"Ik heb verbaasd gestaan over de toon ervan welke van dien aard is dat ik gaarne zo spoedig mogelijk de connecties met de Ned. Ind. O. en Studiekas

alleen Nederlandse les kreeg. "Als dit zo is, dan is de jonge man de dupe geworden van gebrekkige voorlichting." Horensma was van mening dat hij Ibrahim juist door hem aan de zorgen van de N.I.O.S. toe te vertrouwen niet aan zijn lot had overgelaten. Hij dankte de N.I.O.S. voor de zorgen aan Ibrahim besteed. Hij zou Touw instructies zenden over wat er verder met Ibrahim moest gebeuren.⁷⁷

De aanleiding voor Fabius' brief lag wellicht in een aantal gesprekken die de generaal met Ibrahim voerde. Ibrahims politieke denkbeelden vielen bij hem in het geheel niet in de smaak. In zijn autobiografie vertelt Malaka dat Fabius hem vijf of zes avonden achtereen bij zich riep.

Ze discussieerden over alle toen actuele vraagstukken; politieke, sociale en vooral onderwijsvraagstukken. Tan Malaka pleitte niet alleen voor leiding en toezicht door de staat op het onderwijs maar ook voor algehele subsidiëring door de staat van het onderwijs. Volgens Fabius zou dit slechts de kwantiteit (van de leerlingen) verhogen, maar de kwaliteit verlagen. En dat terwijl er al zoveel werklozen in de geschoolde groep waren. Dit geeft Malaka aanleiding te antwoorden:

"Volgens mij, zou in een maatschappij waar de produktie evenals het onderwijs planmatig verliep, werkloosheid niet mogelijk zijn en, indien het er al was, niet lang kunnen duren, omdat het onderwijs in overeenstemming zou zijn met de produktie-behoefte van de maatschappij. Er zou geen schommeling zijn door het bestaan van vraag en aanbod op de kapitalistische markt waar ieder afzonderlijk willekeurig produceert. De kwaliteit zal niet dalen omdat de voorwaarde voor het volgen van onderwijs tot zelfs de universiteit niet meer de welstand van de vader is, maar enkel de lichamelijke en geestelijke bekwaamheid van de leerling, versterkt door het Staatsonderwijs."

Veel talent gaat verloren door geldgebrek en velen krijgen een titel die er geen recht op hebben, aldus Tan Malaka.⁷⁸

Op een ochtend kwam Fabius zelf naar het kosthuis van Tan Malaka toe. Mevrouw Drescher raadde Tan Malaka aan zich voorzichtig op te stellen. Zelf was hij wat verveeld door de gesprekken die telkens hetzelfde onderwerp behandelden. Maar nu liet Fabius iets doorschemeren over "schuld" en "dank je wel zeggen" en dat hij terug zou gaan naar Indië. Toen vroeg hij zich af waarom nu plotseling een plaats op een schip vrij was, na al die jaren van onmogelijkheid van terugkeren. Het was niet de eerste keer dat het "dank je wel zeggen" aan de orde was. Tan Malaka bracht vervolgens naar voren dat hij in dat geval geen behoefte had aan verdere ondersteuning van de door Fabius vertegenwoordigde vereniging.⁷⁹

De dag van de breuk tussen Fabius en Malaka gebeurde nog het volgende:

"Die avond riepen meneer en mevrouw mij naar de zolderkamer. En toen zei meneer D. tegen mij: 'In het gesprek van vanochtend was je wel wat scherp. Maar wij begrijpen dat wel. Mevrouw en ik zijn het er over eens je verder toe te staan in ons huis te blijven wonen als kind des huizes tot je weer teruggaat. Alleen kunnen we je geen voldoende zakgeld geven, omdat mijn bedrijf verwaarloosd is'."⁸⁰

Enig zakgeld verdiende Malaka door Maleise les te geven. De harmonische sfeer en de rust in het huis brachten hem in een goede en gezonde toestand, schrijft hij zelf.⁸¹

Fabius bond in zijn antwoord op Horensma's boze brief nogal in. De schijn dat Horensma zich niets meer van Ibrahim aantrok was, zoals hij had begrepen, het gevolg van het wegraken van een aantal brieven. Hij citeerde enkele passages uit deze brieven, waarin hij zijn twijfels uitsprak over Ibrahim's onderwijzersroeping. Fabius bevestigt Malaka's mededeling over de steun van de familie Drescher:

"Ook heeft de familie Drescher - waar I. aan huis is - zo veel vertrouwen in hem, dat zij hem nu pension crediteert, voor zover I. met zijn Maleise lessen niet genoeg verdient."⁸²

Touw verscheen korte tijd later bij Fabius met een bedrag van f 4032,85, het gehele bedrag van Malaka's schuld aan de Studiekas. Fabius liet een akte opmaken, waarin Malaka verklaarde dit bedrag schuldig te zijn aan Horensma tegen een rente van vijf procent.⁸³ Malaka vermeed het tekenen van de akte en weigerde dit tenslotte ronduit.⁸⁴

Op 10 mei 1919 werd in Amsterdam tussen Suwardi en Sneevliet een openbare discussie gehouden over "nationalistische en socialistische tendenzen in de Indische Beweging". Het is zeer waarschijnlijk dat Tan Malaka hier ook was, en wellicht kwam hij hier voor de eerste maal in nauw contact met Sneevliet, die een grote rol speelde in de prille socialistische beweging in Indië.⁸⁵

Sneevliet stelde zich hier zeer links op. In Indië zullen de revolutionairen de klassenstrijd moeten voeren. De nationalistten zullen langs een andere weg nooit hun doel bereiken. Ze moeten samengaan met de communisten in de Indische Sociaal-Democratische Vereeniging (I.S.D.V.) en de massa's revolutioneren. Suwardi achtte Indië nog niet rijp voor klassenstrijd; hij is er tegen dat de Europese I.S.D.V. de leiding van de Inlandse beweging wil voeren. Suwardi heeft ook nog wel enig vertrouwen in het gouvernement en de pas ingestelde Volksraad. Sneevliet overziet, volgens hem, het belang van de Inlandse beweging in zijn wens het Europese kapitalisme ten val te brengen.⁸⁶

In het meinummer van "Hindia Poetra" verscheen een artikel van P.M. Adriaanse getiteld "Het Koloniale probleem en het Indonesisch Verbond".⁸⁷ In een filosofische inleiding betoogt hij dat de zuiverste verhoudingen die zijn waaruit alle bijzondere toestanden zijn verwijderd. Bij het koloniale probleem ziet men dan twee kanten, "het wijze heden" en "de betere toekomst", als uitdrukking van de tegenstelling behoudzucht tegenover streven om het bijzondere op te heffen tot algemeenheid. Deze antithese bestaat niet tussen bijv. Nederlander en Indonesiër. Het westen is in zijn maatschappelijke ontwikkeling verder dan het oosten en begint buiten het nationale stadium te treden naar de "heilige alliantie der volkeren". Vele Indonesiërs zien echter niet verder dan het nationale belang en op congressen van het Verbond

zijn zij de incarnatie van groepsegoïsme. Dit verwijt laat Adriaanse volgen door de opmerking aan de jeugdige leden van het Verbond open te staan voor allerlei opvattingen en zo het tempo der bewegingen in Indonesië te beïnvloeden.

In het juninummer wordt hierop gereageerd door "Ibrahim" onder de titel: "Is er een koloniaal probleem?" Adriaanse misleidt zich zelf, volgens Tan Malaka, met zijn antithese; Indonesiërs hebben slechts tot doel tegen elke vreemde heerschappij te strijden. Van de "heilige alliantie der volkeren" ontwaart hij niet veel in Europa, slechts een uitbreiden van het nationalisme ziet hij, terwijl het oosten vóór het westerse indringen dichter bij dit ideaal kwam. De "heilige alliantie" betekent bestending van het huidige systeem. Het koloniaal probleem eindigt als Nederland Indië opvoert tot zelfstandigheid. Nu poogt men alleen zijn knagend geweten te bevredigen, zonder de buit te willen prijsgeven.⁸⁸

Opvallend is nog de anti-socialistische passage waarin Tan Malaka de socialisten, die zo prat gaan op hun internationalisme, verwijt nooit te hebben geprotesteerd tegen het begrip kolonie. Deze passage zou kunnen wijzen op een communistische gezindheid; de communisten veroordeelden het kolonialisme onvoorwaardelijk.

In deze tijd moet hij zich communist zijn gaan voelen en dit moet ook naar buiten duidelijk zijn geworden. Hij vertelt dat mevrouw Drescher hem in Den Haag eens begroette met: "Hallo meneer Bolsjewiek", en dat hij toen pas beseftte welke verandering zich in zijn denken had voltrokken.⁸⁹

In deze zelfde tijd vroeg Suwardi, die naar Indië terugging, Tan Malaka zijn partij in Nederland te vertegenwoordigen. Het verschil tussen nationalisme, socialisme en bolsjewisme was hem toen, naar hij schrijft, wel duidelijk, maar

"actie in een partij en het vertegenwoordigen van deze ooit zeer revolutionaire partij was nog niet zo duidelijk voor mij. De Indische Vereeniging met zijn R.M. Noto Suroto's⁹⁰ gaf niet zoveel meningen en opvattingen, laat staan ervaring. Ik keek naar Dewantoro⁹¹, maar wist niet wat ik moest antwoorden. Hij glimlachte. Ik keek naar wijlen Dr. Gunawan Mangunkusomo. Hij glimlachte slechts en zei 'Het komt wel goed, doe het maar.'⁹²

Korte tijd later vertegenwoordigde Tan Malaka de Indische Vereeniging op het 3e Verbondcongres dat van 3 tot 6 september 1919 in Deventer werd gehouden. Hier gaf hij voor een gehoor van zeventig congressisten een preadvies over "Wat wil, kan en mag Nederland thans van Indonesië verwachten?" Het krantenverslag schrijft het volgende over Tan Malaka's bijdrage:

"Vervolgens kreeg de Indonesiër de heer Ibrahim D. Tan Malaka het woord. Spr. verklaart hier niet te spreken namens de Indische Vereeniging, evenmin namens het Indische volk; wat hij zegt, zijn individuele uitspraken. Tijdens de Academisch-Indische week te Amsterdam, aldus spr., werd door dr. Gunning o.m. gezegd, dat Indië niet met rust gelaten werd. Deze woorden zijn spr. als uit het hart gegrepen. Indië wordt niet met rust gelaten, noch op geestelijk, noch op economisch of politiek gebied.

De eerste blanke, die voet aan wal zette in Indië bracht de eerste

schok te weeg op geestelijk gebied, die weldra door vele andere gevolgd werd. Thans, drie eeuwen later ziet men de gevolgen; een strijd is ontbrand, zo geweldig groot in omvang, zó gedifferentieerd, dat spr. bijna wanhoopt de gestelde vraag 'Wat wil, kan en mag Nederland thans van Indonesië verwachten?' te beantwoorden. In grote lijnen wordt die strijd - de heer Malaka wil zich tot Java beperken - gedemonstreerd door de verenigingen 'Budi Utomo', 'Sarekat Islam', en 'Insulinde'. De drie verenigingen bevatten in zich de kiem van de strijd op geestelijk, economisch en politiek gebied, ieder met zeer belangrijke onderdelen, zoals het onderwijs en het studiefonds voor Budi Utomo, de arbeidsorganisatie, de arbeidsbeurs voor S.I., de politieke agitatie voor Insulinde. De verenigingen, zegt spr., beloven een toekomst voor de Indonesiërs, die hen in menig opzicht bevredigen kan. Het Javaanse volk moet leiders hebben, die de volkspysche verstaan. Niet in het leren van vreemde talen ligt hun taak, maar hun taak is het vreemde in de landstaal tot hun volk te brengen. Niet de meester-titel te halen zij het ideaal, maar door de meestertitel het Adatrecht zich eigen maken om aan het volk een recht te geven dat het toekomst. De 'Sarekat Islam' heeft van begin af aan een andere weg gevolgd. De enkeling, zich losmakend van de inertie der massa, kan zich tot de verste hoogte verheffen, waardoor het verband met de massa maar al te vaak verbroken wordt.

Tegen het Europees kapitaal dient front gemaakt te worden; een feit is het immers dat waar een suikerfabriek zich vestigde, de bevolking verarmde. De S.I. zal in hoofdzaak tot taak hebben de arbeiders te verenigen en te trainen. Onder haar invloed hebben zich reeds vakverenigingen gevormd, zoals die van het spoor- en tramwegpersoneel. Het is echter een gebiedende eis, dat verbeteringen door parlementaire actie moeten worden ingeleid. Het principe van 'Insulinde' is: een vrij Indië voor vrije Indiërs. Daarin zal plaats zijn voor Hollanders, evenals er ook plaats is voor Duitsers en Engelsen in Nederland, mits zij genegen zijn zich aan de gewoonten en wetten van het land aan te passen. 'Insulinde' pleit voor een Indische staat, wiens burgers gelijke rechten, gelijk onderwijs, gelijke behandeling en gelijke toekomst hebben. Spr. wil er niet over strijden of Indië rijp is voor zelfbestuur. Want wat baat het of men in Indië 'ja' zegt en in Holland 'neen'? Daardoor wordt aan Indië het zwijgen niet opgelegd, evenmin worden daarmee de Indische leiders overtuigd. Aan de hand van 'Budi Utomo', 'Sarekat Islam' en 'Insulinde' kan en mag Nederland van Insulinde verwachten dat het zich met grootst denkbare energie zal zetten aan de voorbereiding van zijn onafhankelijk volksbestaan. Indië zal dit doen op een harmonische wijze, n.l. langs culturele, economische en politieke weg."⁹³

De andere drie inleiders, V.J.Koningsberger, D.J.P.Oranje en Oei Kiauw Pik, hielden een veel gematigder redevoering.

In de discussie richtten velen zich tegen Malaka's bijdrage. Eén van zijn opposanten zei:

"De Sarekat Islam heeft na 1916 toch in feite niets gedaan dan ontevredenheid zaaien onder de Indonesiërs tegen hun eigen belang in. Het is immers gemakkelijker wanorde van orde te maken, dan andersom".

Tan Malaka reageerde volgens de krant:

"De heer Ibrahim Malaka noemde het annexionisme van België onhebbelijk, maar waarom moeten de Indiërs het goed vinden dat geheel Holland geheel Atjeh annexeert? De zogenaamde oproerkraaiers in Indië zijn voor de bevolking de bevrijders van het Nederlandse juk."⁹⁴

Aan Van Wijngaarden schreef hij dat het er heet toeging en getuigt hij van zijn afkeer van de ambtenaren

"die meestal een staat verpesten met hun gehechtheid aan bureaucratie.

De heren begrijpen niet, dat er nu een heel andere geest in Indië heerst. De tijd van J.P.Z.Coen is voorbij."⁹⁵

Het congresverslag in "Hindia Poetra" vermeldt de conclusie van Malaka's betoog. In een nabeschouwing schrijft Sim Ki Ay dat de Hollandse inleiders de goede bedoelingen van het gouvernement benadrukken. "Uit Ibrahim's rede spreekt slechts wrevel en spijt over 't feit dat zijn vaderland niet met rust wordt gelaten." De goede bedoelingen van de centrifugale Hollander stuiten af, aldus de schrijver, op het harde schild van de zichzelf zoekende centripetale Indonesiër. Deze ziet na de bittere ervaringen met de ethische politiek opgedaan "in de beloften van de regering slechts leuzen en tendenzen".⁹⁶

Zulke tegenstellingen op de congressen van het Indonesisch Verbond van Studeerenden waren een begrijpelijke zaak. Het verbond verenigde heterogene studentengroepen als Indische studenten, aspirant-planters, zendeling-kweelingen, Chinezen uit Indië afkomstig, Indologen, Indische kadetten en kandidaat-bestuursambtenaren.⁹⁷

De tegenstelling tussen Indiërs en Nederlanders moest altijd naar voren komen. De Nederlandse leden moesten aan hun koloniale bezit vasthouden, al was het alleen maar omdat ze daar hun beroep gekozen hadden. De Indische studenten beseften juist in Holland des te meer wat het betekende in een kolonie te wonen. Zo bestond er een onoverbrugbare tegenstelling, die ook spoedig tot een breuk binnen het verbond zou leiden.⁹⁸

Ibrahims penibele financiële toestand, zijn grote schuld aan zijn dorp en aan Horensma dwongen hem wel uit te kijken naar een betrekking. Daarbij kwam nog dat zijn ouders hem een ultimatum stelden. Hij moest zo snel mogelijk terugkomen; tot zijn terugkomst zouden ze hem niet meer schrijven.⁹⁹ Dit gaf de doorslag. Hoewel hij graag nog in Europa gebleven was wilde hij zijn ouders, die in kommervolle omstandigheden verkeren, terugzien.

Over het vinden van een betrekking vertelt Malaka het volgende verhaal. Na zijn lezing voor "Hou' en Trouw" in Amsterdam, kwam tijdens de terugreis in de trein een oudere man naast hem zitten, die vroeg of hij Tan Malaka was. Hij was ietwat verbaasd omdat hij de man niet kende. De man stelde zich voor als Janssen. Hij vroeg Malaka zijn oordeel te geven over een rapport betreffende het onderwijs aan koeliekinderen op de ondernemingen van de Senembah-Maatschappij in Deli. Op zijn kantoor in Amsterdam gaf Malaka zijn oordeel.¹⁰⁰ Hier kreeg hij in juni 1919¹⁰¹ het aanbod samen met de Nederlander De Way een onderwijssysteem in Deli op te zetten aangepast aan de toestand daar. De Way was oud-leerling Maleis van Malaka. Malaka ontving een uitrustingsgeld van f 1500 en als loon werd hem f 350 per maand toegezegd, met vrij wonen, water, elektriciteit en vervoer. Tijdens de bootreis moest hij een aantal mensen onderwijzen in het Maleis, waaronder deze C.W.Janssen, directeur van de maatschappij.¹⁰²

Malaka aarzelde tot half oktober met het aanvaarden van het aanbod van Janssen. Pas toen stemde hij hiermee in en was hij volgens Fabius "zeer verheugd met de beslissing".¹⁰³

Uit zijn brief aan van Wijngaarden blijkt zijn vreugde over de betrekking, die het hem mogelijk maakt zijn ouders weer te zien. Verder roemt hij de uitstekende betaling. Een ideologische bewogenheid valt uit deze brief niet af te leiden.¹⁰⁴ Later noemt hij deze betrekking aantrekkelijk vanwege de mogelijkheid zijn schulden terug te betalen en vanwege de gelegenheid dat deel van Indonesië te bestuderen, bekend als "Deli het Goudland". Hier zou hij kunnen kennismaken met de meest uitgebuite groepen Indonesiërs, aangeduid als contractkoelies.¹⁰⁵

In Nederland had Malaka ook aan de slag kunnen gaan. Hij had twee betrekkingen als leraar Maleis kunnen gaan vervullen.¹⁰⁶

Zeer snel na het aanvaarden van zijn betrekking vertrok Tan Malaka naar Indië. Op 8 november 1919 scheepte hij zich in op de "J.P.Coen".

In het laatste jaar van zijn verblijf in Nederland hebben zijn politieke denkbeelden een vastere vorm aangenomen. Communistische opvattingen hebben zich toen bij het vastgezet, opvattingen die nog niet zo diepgaand waren als zijn autobiografie ons wil doen geloven. In de brieven aan Van Wijngaarden tot zijn vertrek blijkt hiervan bijvoorbeeld niets; in de brieven uit Deli zal dit echter duidelijk naar voren komen. Ter verklaring van het feit dat zulke aanwijzingen niet in de brieven aan Van Wijngaarden voorkomen is reeds eerder een opmerking gemaakt. Uit de door hem geschreven artikelen kunnen echter vrij duidelijke aanwijzingen in deze richting afgeleid worden. Daarnaast staat vast dat Tan Malaka vele kennissen had in communistische kringen. In een brief uit Deli aan Van Wijngaarden¹⁰⁷ noemt hij een communist in Semarang die hij al uit Nederland kende.

In 1919 nam hij geregeld deel aan kringgesprekken in Amsterdam. In de gespreksgroep waren Sneevliet en de linkse journalist Wiessing de dominerende figuren. Andere regelmatige deelnemers waren Jan Hoogcarspel (later leraar en communistisch Tweede-Kamerlid), Dirk Struik (later hoogleraar in de Verenigde Staten), de latere architect Tuynman, Fenny Struyvenberg, de Chinese medicus Dr. Kwa en de Indonesiërs Liem en Dahlan Abdullah (enige tijd bestuurslid van de Indische Vereeniging). In de discussies hield Malaka zich meestal op de achtergrond. Hij maakte niet de indruk een communist te zijn. Wel stond hij daar in zijn opvattingen dichtbij¹⁰⁸. Uit andere bron blijkt dat hij in de kring der communisten was opgenomen. In deze kring had men echter wel twijfels aan de standvastigheid van Malaka's communisme.

"Wij hadden toen de indruk dat 'Ipie' niet erg vast in zijn revolutionair-theoretische schoenen stond; we zagen hem daarom met nogal wat twijfels vertrekken."

De dag voor zijn vertrek nam hij van zijn communistische vrienden afscheid met een rijsttafel in het restaurant "Soerabaja" in Amsterdam.¹⁰⁹ De test voor de sterkte van zijn politieke overtuiging zou in Indië volgen. In Nederland was zijn politieke overtuiging gevormd. Aan de sterkte van deze overtuiging was echter gereede twijfel mogelijk. In Indië zou hij nu de theorie aan de praktijk moeten toetsen. Zeer lang had Tan Malaka buiten zijn moederland vertoefd. Het langdurige verwesterlijgingsproces waaraan hij was blootgesteld kon geleid hebben tot een vervreemding van de arme massa der Indonesiërs.

1. Brief N.l.O.S. (Fabius) aan G.Horensma, 19-12-1916 (AH).
2. Reitze Koopmans (1864-1956) en zijn vrouw Christina Johanna Hendrika Dijkhoff (1873-1950). Hun enige zoon Reitze Gerben Koopmans, geboren in 1897, overleed in 1961. Zijn weduwe bezit geen brieven, foto's etc. meer over deze periode.
3. Brief N.l.O.S. (Fabius) aan G.Horensma, 19-12-1916 (AH).
4. Pendjara I, p.29. In brief N.l.O.S. (Fabius) aan G.Horensma, 19-12-1916 noemt Fabius hem geheel genezen.
5. Brief A-4.
6. Pendjara I, p.30.
7. Brief A-6.
8. Correspondentie Tan Malaka - D.J.L. van Wijngaarden. De gewisselde brieven en briefkaarten uit de periode juli 1916 tot januari 1921 zijn, doorlopend genummerd, opgenomen na de hoofdstukken III en IV. In de noten wordt naar deze correspondentie verwezen via "brief B". Brief B-2. Bij naspeuringen naar het verblijf in Nederland van Tan Malaka stuitte de heer Giok Po Oey, bibliothecaris van de John M.Olin Library, Cornell University, Ithaca, U.S.A. voor het eerst op deze brieven. Onafhankelijk van hem ontdekte ik in 1972 het bestaan van deze brieven, die berusten bij D.J.L. van Wijngaarden.
9. Brief D. van Wijngaarden, z.j. (1970).
10. Jan Hendrik Bakker (1903-1967).
11. Brief D. van Wijngaarden, 6-2-1972.
12. Brief A-4. Ibrahim's kosten van levensonderhoud namen inderdaad sterk toe. Kostte het jaar in Haarlem hem f 800, de volgende twee jaar in Bussum kosten f 2600. Zie hiervoor de rekening-courant op p.28 en 44. Horensma schreef op 22-10-1916 aan Fabius over de voorgestelde opzet van Ibrahim's financiële zaken. Hij ging hiermee geheel akkoord. Wel achtte hij het bedrag van de schuldbekentenis te laag. Hij verzocht Fabius daarom dit bedrag te verhogen met duizend gulden; tegelijkertijd moest ook de levensverzekering met een zelfde bedrag worden verhoogd. Horensma hoopte wel op enige steun voor Ibrahim in de vorm van een onderwijzerschap in de Maleise taal of een regeringstoelage. Horensma klaagde over het ontbreken van dit laatste. Ten gevolge van de slechte ervaringen met Casajangan werden nu vele anderen onrechtvaardig het slachtoffer. Het was jammer dat Ibrahim door zijn slechte gezondheid niet kon aantonen dat Indische studenten in geen enkel opzicht behoeften onder te doen voor Nederlandse studenten. Afschrift van deze brief in AH. Horensma reageerde op een opmerking van Fabius in zijn brief van 26-11-1915 dat hij op audiëntie zou gaan bij de aanstaande gouverneur-generaal Van Limburg Stirum om een goed woordje te doen voor de Indische studenten, aan wie de toelage van vijfhonderd gulden voor Hollandse studenten die naar Nederland kwamen, werd onthouden.
13. Pendjara I, p.31-2.
14. Brief D. van Wijngaarden, 5-3-1972.
15. Dit was Sudiman, geboren 1895 te Surakarta. Sudiman was inderdaad ziekelijk; op 17-12-1917 schreef mevrouw Koopmans aan Van Wijngaarden, dat hij al weken in een ziekenhuis in Amsterdam lag; op 5-1-1919 schreef ze dat zijn duim was afgezet en hij in een ziekenhuis in Bussum lag. Deze brieven zijn bezit van D. van Wijngaarden (verder aangeduid als AW). Sudiman had t.b.c. Mevrouw Drescher, bij wie Malaka later in huis woonde, zorgde voor de gelden om zijn terugreis te betalen. Verslag Ned.-Ind. Onderwijs- en Studiekas 1918-1920, p.5.
16. Abdul Muis (1886-1959), vooraanstaand leider van de Sarekat Islam.
17. Brief D. van Wijngaarden, z.j. (1970).
18. Brief D. van Wijngaarden, 12-3-1972.
19. De volledige namen heb ik niet kunnen achterhalen.
20. Brief R.G.Koopmans aan D. van Wijngaarden, 30-8-1917 (AW).
21. Brief A-4.
22. Brief B-3.
23. In "Het Koloniaal Weekblad", Orgaan der Ver. "Oost en West" stond wekelijks een advertentie waarin leden van de vereniging zich konden aanbieden voor het geven van privaattlessen. Van 30-11-1916 tot 27-11-1919 stond

- Malaka in deze lijst vermeld als docent Maleis. Voor informatie werden geïnteresseerden verwezen naar de Ned.-Ind. Onderwijs- en Studiekas, Rokin 84 te Amsterdam. Wellicht gaf Malaka daar zijn lessen.
24. Voor schoolhoofd was de hoofdakke verplicht, in de grote steden was de hoofdakke een aanbeveling en kreeg men met die akte ineens f 200 meer per jaar; een aanzienlijk bedrag bij een aanvangssalaris voor klasse-onderwijzer van f 50 per maand. Brief D. van Wijngaarden, 5-3-1972.
 25. Brief A-4; brief D. van Wijngaarden, 15-2-1972.
 26. Brief D. van Wijngaarden, z.j. (1970).
 27. Brief N.l.O.S. (Fabius) aan G.Horensma, 22-8-1919 (AH).
 28. Brief Trijn van Dijk aan D. van Wijngaarden, 30-8-1917 (AW).
 29. Brief B-5.
 30. Brief mevrouw Koopmans aan D. van Wijngaarden, 30-8-1917 (AW).
 31. Allen schrijvers en dichters: Constantijn Huygens (1596-1687), Frederik van Eeden (1860-1932), Louis Couperus (1863-1923), P. van Limburg Brouwer (1795-1847) of zijn zoon P.A.S. van Limburg Brouwer (1829-1873), mevrouw A.Bosboom-Toussaint (1812-1886), Jacob van Lennep (1802-1868), Hendrik J.Schimmel (1823-1906) en Multatuli (ps. Eduard Douwes Dekker) (1820-1887).
 32. Uit brief B-6 blijkt dat Van Wijngaarden geen examen voor de hoofdakke deed.
 33. Brief mevrouw Koopmans aan D. van Wijngaarden, z.j. (begin 1918) (AW).
 34. "Indië Weerbaar" was de leuze van een campagne om Indiërs te bewapenen, zodat Nederlands-Indië zich zou kunnen verdedigen tegen een eventuele Japanse of Engelse overval op de Hollandse kolonie. Een aantal Indonesiërs zagen hierin een middel om de Nederlanders over te halen Indië meer politieke rechten te verlenen. Vandaar dat er nogal enige steun van die zijde voor deze campagne volgde. Indonesiërs die sceptisch waren over de politieke concessies, en de linkse groepen die vonden dat met "Indië Weerbaar" militaristische en imperialistische doeleinden werden gediend, voerden een anti-campagne. McVey, *The Rise*, p.16-7. De Indische Vereeniging verzette zich tegen de plannen. In haar orgaan "Hindia Poetra" (1e jaargang, 1916-7) werd hieraan veel aandacht besteed. Suwardi Surjaningrat schreef o.a. een drietal artikelen: "Indië Weerbaar", I; p.145-53; II: p.177-81; III: p.211-5. Abdul Muis schreef erover in "De Gordel van Smaragd", p.217-23.
 35. Pendjara I, p.32.
 36. Brief B-6.
 37. Brief aan D. van Wijngaarden, 1-12-1918 (AW).
 38. Carl Friedrich Christian Drescher (1874-1964) en Hendrika Johanna Gerdina Wout (1886-1931). Van hun enige zoon Carl Friedrich Drescher (geboren 1912) ontving ik mondelinge informatie en een aantal foto's.
 39. Hoewel van Duitse afkomst was hij geboren in Amsterdam.
 40. Oscar Seelig (geboren 1897) verdronk op een reis naar Indië, Johann Seelig (geboren 1899) kwam om in een Japans concentratiekamp. Mondelinge mededeling.
 41. Oei Teng Soei (geboren 1899 te Benkulen), in 1920 naar Indië teruggegaan.
 42. Sudiman.
 43. Pendjara I, p.32. Verslag van de Ned.-Ind. Onderwijs- en Studiekas 1918-1920, p.11 bevestigt Malaka's mededelingen over de gebroeders Seelig. Ze leerden zeer moeilijk en het was een probleem voor hen een betrekking te vinden. Veel hebben ze aan de familie Drescher te danken waar "vooral hun opleiding tot mensen ter harte genomen is".
 44. Pendjara I, p.32-3.
 45. Pendjara I, p.33.
 46. Mondelinge mededeling C.F.Drescher.
 47. Brief mevrouw P.C.A.A. de Beer-Waltmann (geboren 1898), 14-3-1972.
 48. Pendjara I, p.36.
 49. Brief B-6.
 50. Brief B-7 en brief Trijn van Dijk aan D. van Wijngaarden, 17-7-1918 (AW).
 51. Brief A-5 en brief B-8 bevatten uitvoerige verslagen van het examen.
 52. Brief N.l.O.S. (Fabius) aan G.Horensma, 4-10-1918, aangehaald in brief N.l.O.S. (Fabius) aan G.Horensma, 22-8-1919 (AH). In Breda was de

- Koninklijke Militaire Academie gevestigd.
53. Brief B-9.
 54. Brief B-12.
 55. Brief B-14.
 56. Brief B-16.
 57. Verslag in brief A-5; zie ook brief B-19.
 58. Brief B-21. Volgens Tamim, Kematian Tan Malaka, p.7-8 en Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.16 was het falen van Tan Malaka het gevolg van de regel dat elk jaar op de examens voor de hoofdakke slechts één kandidaat uit de koloniën mocht slagen. De examinerator wilde een Surinamer, die al vele malen gezakt was, laten slagen. Malaka hielp deze student, maar vergeefs: beiden zakten. Het volgende jaar was Malaka veel beter als de Surinamer, maar via een vraag buiten de leerstof, over oude woorden, zakte Malaka en kon de Surinamer zijn akte krijgen. Sakti Arga, Tan Malaka Datang, p.16 vermeldt alleen maar dat het falen van Malaka het gevolg van de koloniale politiek was. In Pendjara I, p.31 schrijft Malaka zelf dat voor hem de hoofdakke van weinig belang was, niet dat hij tweemaal zakte voor zijn examen voor de hoofdakke.
 59. Brief D. van Wijngaarden, z.j. (1970).
 60. Pendjara I, p.34-5.
 61. Pendjara I, p.28.
 62. Tan Malaka, Gerpolek - Gerilja, Politik, Ekonomi, Djakarta, 1964 (herdruk), p.8.
 63. Volgens Tamim, Kematian Tan Malaka, p.8-9 en Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.16-7 helde Tan Malaka eind 1915, na uitgebreide studie van de Marxistische literatuur, aan het kopen waarvan hij al zijn geld besteedde, al over naar het communisme. Vanaf eind 1917 hield hij overal redevoeringen waarin hij een geheel onafhankelijk Indonesië eiste.
 64. Brief B-3.
 65. De Indische Vereeniging werd in Den Haag in 1908 opgericht door de ongeveer dertig Indische studenten toen in Nederland. Het eerste doel van de vereniging was het verzorgen van het onderling contact; verdere activiteiten waren vooral cultureel en nauwelijks politiek. Van Niel, Emergence, p.50. Een ommekeer kwam er in de vereniging met de komst naar Nederland in 1913 van Suwardi Surjaningrat (1889-1959), Tjipto Mangunkusumo (1889-1943) en Eduard Douwes Dekker (1879-1950). Wegens hun activiteiten in de Indische Partij waren zij uit Indië verbannen. De vereniging begon toen meer aandacht aan politiek te besteden. Begin 1916 verscheen het orgaan "Hindia Poetra" onder redactie van Suwardi (die in Nederland lid van de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij (S.D.A.P.) was). Gedenkboek 1908-1923 Indonesische Vereeniging, z.p., z.j., p.7-12. Begin 1916 telde de Indische Vereeniging meer dan veertig leden. Hindia Poetra, 1e jrg. (1916-7), p.1.
 66. Hindia Poetra, 1e jaargang (1916-7), p.144.
 67. Pendjara I, p.32. Een foto van een vergadering van "Indië Weerbaar", van 14 april 1917, staat in Hindia Poetra, 1e jaargang (1916-7), p.242.
 68. Brief B-6.
 69. In augustus 1918 telde de Indische Vereeniging 36 leden. Indië in de Nederlandsche Studentenwereld, verslag van het eerste Congres van het "Indonesisch Verbond van Studeerenden", gehouden te Wageningen op den 29sten, 30sten en 31sten Augustus 1918, Den Haag, 1918.
 70. Over het Indonesisch Verbond: Mr. J.A. Jonkman, Het oude Nederlands-Indië, memoires van, Assen, 1971, p.32-8, 42-7.
 71. Zie noot 69 voor verslag eerste congres; het verslag van het tweede congres in Hindia Poetra.
 72. Zowel Mr. J.A. Jonkman (brief, 3-3-1972) als zijn opvolger, Mr. L. Einthoven (brief, 7-3-1972) kunnen zich van een eventueel optreden van Tan Malaka niets herinneren.
 73. "Jaarverslag van onze vereeniging in 1919", Hou' en Trouw, 15-2-1920, p.71; brief B-13. Het artikel dat Tan Malaka schreef is afgedrukt als bijlage I.
 74. Brief A-17.
 75. Brief B-13.

76. Brief N.l.O.S. (Fabius) aan G.Horensma, 17-3-1919 (AH).
77. Afschrift brief G.Horensma aan N.l.O.S. (Fabius), 30-6-1919 (AH).
78. Pendjara I, p.34. Malaka noemt als aanleiding voor deze gesprekken een rede die hij in september 1919 hield op een congres van het "Indonesisch Verbond van Studeerenden". Malaka vergist zich hier waarschijnlijk. Ook hier dient men t.a.v. de aangehaalde redenering rekening te houden met het tijdstip van schrijven van de autobiografie.
79. Pendjara I, p.35-6. In Pendjara I, p.36-7 schrijft hij dat zijn schuld was opgelopen tot vierduizend gulden. Fabius kon zich niet neerleggen bij Malaka's belofte zijn schuld in de toekomst terug te betalen en schreef Horensma. Op een dag verscheen Horensma's zwager bij Malaka en vertelde dat Horensma boos had gereageerd op een brief van Fabius over de kwestie. Horensma schreef dat hij vertrouwen had in de eerlijkheid van zijn vroegere leerling en stuurde het gehele schuldbedrag aan Fabius. Aldus Malaka's verslag.
80. Pendjara I, p.36.
81. Pendjara I, p.36.
82. Brief N.l.O.S. (Fabius) aan G.Horensma, 22-8-1919 (AH). Uit de rekening-courant (zie p.51) blijkt dat sinds eind 1918 de Studiekas Ibrahim's pensiekosten niet meer vergoedde.
83. Brief N.l.O.S. (Fabius) aan G.Horensma, 23-10-1919 (AH).
84. Brief N.l.O.S. (W.C.Ketelaar) aan G.Horensma, 19-5-1920 (AH).
85. Zie hierover p.114-8. Over Sneevliet: F.Tichelman, Henk Sneevliet, Een politieke biografie, Amsterdam, z.j. (1974).
86. De Tribune, 12-5-1919; Hindia Poetra, 1e jrg. (1918-9), p.180-2; Memoires Jonkman, p.45-6.
87. P.145-7.
88. Zie bijlage II.
89. Pendjara I, p.33.
90. Raden Mas Noto Suroto (1888-1951), kreeg bekendheid als romantisch dichter (in de Nederlandse taal) over Indië; zijn politieke opvattingen waren zeer gematigd.
91. Suwardi noemde zich later Ki Hadjar Dewantoro.
92. Pendjara I, p.33.
93. Deventer Dagblad, 5-9-1919; identieke verslagen in Algemeen Handelsblad, 6-9-1919 en Nieuwe Rotterdamsche Courant, 6-9-1919.
94. Algemeen Handelsblad en Nieuwe Rotterdamsche Courant, 7-9-1919.
95. Brief B-21.
96. Hindia Poetra, 1e jaargang (1918-9), p.229-31. Het blad verwijst voor een uitvoeriger verslag naar de dagbladen.
97. Ledenlijst in "Hindia Poetra", congresnummer van het Indonesisch Verbond van Studeerenden, 29-8-1918, p.31.
98. Over deze tegenstelling, naar aanleiding van het Deventer congres: J.E. Stokvis, "De antithese te Deventer", Koloniaal Weekblad, 18-9-1919.
99. Brieven B-21 en B-22.
100. Pendjara I, p.37,62. Malaka schrijft dat hij dit aanbod kreeg na een lezing op verzoek van de heer Boissevain van de Handelsvereniging in Amsterdam. W.Boissevain was voorzitter van "Hou' en Trouw" zodat Malaka hier doelt op zijn lezing voor "Hou' en Trouw".
101. Brief B-22. Fabius schreef op 22-8-1919 aan G.Horensma: "De bekende heer C.W.Janssen schijnt niet ongenegen te helpen d.w.z. voor Ibrahim een werkkring te scheppen" (AH).
102. Pendjara I, p.37; zie ook brief A-7.
103. Brief N.l.O.S. (Fabius) aan G.Horensma, 23-10-1919 (AH).
104. Brief B-22.
105. Pendjara I, p.37.
106. Brief A-7.
107. Brief B-27.
108. Mondelinge informatie van de vroegere deelnemer aan deze kring Tuynman, 19-2-1974.
109. Brief J.Hoogcarspel, 2-11-1972. De andere deelnemers aan deze gesprekskring zijn deels overleden, deels niet te achterhalen. Prof.Dr. D.J.Struik (brief 23-2-1972) kan zich van deze groep niets meer herinneren.

H.P.L.Wiessing, *Bewegend Portret, Levensherinneringen*, Amsterdam, 1960
maakt geen melding van deze gesprekskringen.

A-4.

Bussum 28 Sept. 1916.

Geachte Heer,

Met blijdschap kan ik U meedeelen, dat ik nu voorgoed van den dokter ben ontslagen. Ik gevoel me haast weer zoo sterk als vroeger. In 't geheel had ik 5 maanden op bed gelegen. Mijn dokter in Bussum had het flink aangepakt, en nu is de kans voor t.b.c. voor goed geweken. Hij ziet er nu geen bezwaar meer in, dat ik verder in Nederland blijf. Bussum is evenwel de aangewezen plaats voor mij, en waar ik nu volentair ben. Ik volg voor sommige vakken als aardrijkskunde, geschiedenis enz. de schriftelijke cursus van Holthuizen, terwijl ik voor de resp. vakken als Nederlandsche taal, Opvoedkunde en Rekenen een mondelinge neem in Amsterdam.

Het nieuwe kosthuis bevalt me uitstekend. Ik krijg vooral goed eten en de menschen zijn altijd even vriendelijk en behulpzaam voor mij. Ik weet echter niet, hoeveel ik per maand moet betalen. Dat alles is door Mc Fabius in orde gebracht. Zooals ik 't van de andere jongens heb gehoord, moeten ze heel duur betalen, ongeveer f 90 in de maand. Of 't waar is weet ik niet. Misschien maken ze voor mij ook wel een uitzondering, daar al de andere jongens voortdurend geholpen moeten worden met hun lessen. Ze zijn streng, behartigen de belangen van die jongens goed, en zijn naar mijn meening eerlijk. Ik geniet veel vrijheid, en wederzijdsche vertrouwen en ik vind 't een voornaam ding.

U weet, dat ik nogal hoop had, om benoemd te worden voor Maleische Leeraar in Haarlem. Mc Lekkerk. 1 zou me helpen en zou op eene goede gelegenheid ontslag vragen. Dat heeft hij gedaan, en ik ging solliciteeren. Tot mijn spijt kreeg ik die betrekking niet, want Mc Boes Oud Inspecteur van Nederl. Indie, die vroeger voor Mc Lekkerk. leeraar was, had ook gesolliciteerd, zoodat de keuze natuurlijk aan hem viel. Laatst kreeg Mc Fabius van hem bericht, dat hij het niet geweten had, dat ik naar die betrekking solliciteerde. Hij is evenwel bereid, om over 3 maanden zijn ontslag te vragen. Voor dien tijd moet ik telkens in Haarlem komen en zijn les bij te wonen. Blijkt 't later wel, dat ik geschikt ben om les te geven, dan heb ik wel kans om hem te vervangen. Ik vind het heel vriendelijk van hem, en zal van die vriendelijkheid ook gaarne gebruik maken. Maar, wat ik over hem van Amaroë'llah heb gehoord, kan ik niet nalaten U te vertellen. Hij is naar de minister van Koloniën geweest, om op 't ontslag van A. aan te dringen, omdat hij volgens hem ongeschikt is voor zijn taak, en dat hij die taak wel gaarne wou overnemen. De min. v. Kol. vroeg den Dir. v/d Marine-school in den Helder om inlichtingen. Deze zeide evenwel, dat hij A. gaarne wou houden, omdat het niet in de bedoeling van de regeering moet liggen, om Boeken-Maleisch of Hoog-Maleisch aan zulke jongens te onderwijzen, wel omgangstaal, zooals die gesproken is in den handel, en in het gewone leven en die vooral door den heelen Archipel verstaanbaar is. Hiertoe zal A wel beter berekend zijn dan de meeste Maleisch sprekende vreemdelingen, ook gezien de resultaten bij het eindexamen en gezien het feit, dat de vele leeraren in vreemde talen op de veelgenoemde Berlitzscholen² niet eens Nederlandsch verstaan.

Ik wou het zelfs gaarne aannemen, dat A. niet erg geschikt is voor. Toch vind ik zoo'n handeling van iemand, die zoo 't niet ruim maar toch wel goed heeft als gepens. Inspecteur van N.l. en schoolopziener in Ned. plus de omstandigheid, dat hij geen vrouw en kinderen heeft tegenover een getrouwde arme Indier, ver van edel. Mc Boes weet ook wel heel goed, dat dat de eenige bron is van zijn inkomsten, en dat hij met zijn vrouw zeker ongelukkig zijn, indien hem dien eenigen bron wordt ontnomen. A. heeft geen een akte; dat is niet geheel en al zijn schuld. Eerlijk is hij zeker, daarom vertrouwde hij vroeger ook op de eerlijkheid van anderen. Dat hij getrouwd is, kan iedereen wel overkomen, ofschoon ik het voor ons afkeur.

Geen wonder dus, dat Amaroë'llah zijn Directeur erg dankbaar was, toen deze hem vertelde wat Mc Boes gedaan had. Intusschen weet ik niet, welke andere motieven Mc Boes wel had. U zult wel veel taalfouten in deze brief vinden. Ik heb echter niet veel tijd om 't eerst in het klad te schrijven.

want morgen vertrekt de boot.

Na hartelijke groeten, ook aan mevrouw
Uw toegenegene
I.D.Tan Malako.

1. Lekkerkerker was de ambtenaar verbonden aan het ministerie van binnenlandse zaken, die toezicht hield op en de belangen behartigde van uit Indië afkomstige jongelui, die in Nederland studeerden.
2. Berlitz-scholen: instituten waar oudere leerlingen en volwassenen door de directe methode (geheel in de vreemde taal) onderricht kregen in het praktisch gebruik van moderne talen.

A-5.

Bussum 19 Sept. '18.

Geachte Heer,

Het spijt me zeer U niet te kunnen meedeelen, dat ik geslaagd ben. Ik heb voor 3 vakken onvoldoende gekregen n.l. Ned. Taal, Rekenen en Natuurkennis. Van 't eerste had ik 't minst verwacht, want schriftelijk had ik 't goed gemaakt. Ook voor mondeling was ik niet bang, want ik kreeg uitstekende les van den heer Zoethout¹. Zoo kon ik dan ook menige examenvragen van dit jaar over grammatica naar aanleiding van een leesles uit de 17^e eeuw met gemak beantwoorden. Maar 't ongeluk wilde, dat ik juist geen Vondel, Hogft, Huygens of Potgieter onder de oogen heb gehad, maar een stuk uit de 19^e eeuw. Al direct begon ik te sukkelen met de woorden als geschuimd, schuimspanen, enz. Ook gramm. had ik slecht gemaakt. Heel andere vragen dan wat ik bij mijnheer Zoethout heb gehad. Zoo is eenmaal een examen.

Ook voor rekenen heb ik onvoldoende gehad. Ik heb er gewoonlijk nooit last mee gehad. Dien dag van 't examen was ik af, want den vorigen dag was ik met Mc Fabius naar Tilburg gegaan om een fabriek te bezoeken. Natuurlijk veel geloopt en gedronken. Tot overmaat van ramp heb ik door tot Utrecht gereisd in plaats van in Lunette over te stappen, zoodat ik pas + half drie in Utrecht kon slapen om weer om vijf uur op te staan, want ik moest nog mijn toegangsbewijs in Bussum halen. Daar ik de sommen juist 's middags kreeg, kon ik na zoo'n drukken morgen onmogelijk meer frisch zijn.

Maar toch indien ik nog maar een klein beetje gelukkiger was, dan was ik er door, want de voorzetter sprak bij den uitslag van twijfelachtigheid. Van de 15 candidaten waren er slechts 6 geslaagd. Een ander candidaat en ik hadden de minste aantal onvoldoende cijfers. De rest hadden minstens 4 cijfers onvoldoende, ja er waren er zelfs die nagenoeg voor alle vakken onvoldoende kregen. Ik vraag me zelf af, of 't soms niet in de examinatoren liggen. Mijn ongeluk lag ook hierin, dat ik geen een der examinatoren kende. Bij den uitslag vroeg den voorzetter aan mij welke cursus ik gevolgd had. Toen ik zei, dat ik niet op een cursus ben geweest keken de heeren er raar van op, waarna ik direct zeide, dat ik particuliere lessen had genomen. Dit werd opgeteekend. Uit alles moet ik nu wel opmaken, dat 't voor een examiner geen kunst is om een candidaat te laten zakken. Ik zou ook volstrekt niet willen hebben, dat ze me die acte cadeau gaven, maar ik kan er ook geen vrede mee hebben, dat ze absoluut geen consideratie met mijn Hollandsch namen. Ik zal daarin wel een vreemdeling blijven.

Ook Dahlan is gezakt. Voornamelijk voor Taal, Rekenen en teekenen. Maar voor hem is dat niet zoo erg, want hij is nu lector in de Mal. taal a/d Universiteit te Leiden. Van Ronkel² zelf heeft hem gezegd, dat hij zich maar niet druk over moest maken en dat hij later misschien om dat examen wel moest lachen. Ik kwam reeds verleden jaar tot de overtuiging, dat men voor de hoofdacte kan slagen mits men

1° de manier van examineeren goed bestudeert

2° wanneer de examiner de candidaat met zijn eeuwige gevraag niet wil laten zakken

3° wanneer men boft.

Ook speelt stom van buiten leeren een groote rol. Elke cursus schriftelijk of mondeling hier in Nederland is er op uit om zoo goed mogelijk elke examiner te bestudeeren. Helaas wordt 't examen daardoor streng persoonlijk

d.w.z. het draagt sterk den stempel van schoolmeesterachtigheid en pietluttigheid.

Neem b.v. aardrijkskunde, waar ik voldoende voor kreeg. Een kwartier lang vroeg hij mij over den inhoud van de maan, aarde en zon, over de afstanden enz. Wie kan zulke malle getallen onthouden. Gelukkig kon ik alles weer goed maken met zonsverduistering, topographie, zeestroomingen, enz waarbij 't meer op de zaken zelf aankwam.

Enfin, ik zal me maar niet langer meer aan ergeren, het spijt me alleen vreeselijk, dat ik niet aan uw verwachtingen heb beantwoord.

Hopende, dat 't wel 't volgende jaar 't geval zal zijn.

Met de meeste hoogachting en na hartelijke groeten ook aan mevrouw Uw toeg.

Ibrahim.

Wilt U s.v.p. op mijn nieuw adres letten.

1. Zoethout was waarschijnlijk zijn opleider voor Nederlands.

2. P.S. van Ronkel (1870-1954) was sinds 1917 waarnemend hoogleraar in de Maleise taal aan de Leidse Universiteit.

A-6.

Bussum 10 Aug. '19.

Geachte Heer,

Het is weer mis gelopen met mijn examen. Het schijnt, dat het geluk nu heelemaal tegen mij is. Mijn leeraren zeiden, dat ik het niet verdiend heb. Maar wat is er aan te doen. Hoewel onnoodig zal ik maar weer een verslag over het examen probeeren te geven.

Ik kreeg voor 3 vakken onvoldoende n.l. teekenen, lezen en natuurkennis. Voor teekenen heb ik verleden jaar voldoende gehad. Wat lezen betreft, ik kreeg een stuk te lezen uit de Lucifer van Vondel. Het geheel begreep ik wel, maar ik struikelde op de zinsontleding (taal en redkundig.) De examinerator koos een regel of vier uit het gelezene, die ik juist niet goed had begrepen, omdat ze verband hielden met de godsdienstgebruiken der Joden. Natuurlijk niets van terecht gebracht. Ik troos mij nu maar mee, dat ik als vreemdeling onmogelijk alle woorden en woordjes uit de 17^e eeuw kan uitpluizen. Nederlandsche Taal (paraphrase en letterkunde) was blijkbaar voldoende.

Natuurkennis had ik heusch niet zoo slecht gemaakt. Ongelukkig was een der examineratoren een bekende van verleden jaar. Die vroeg mij al direct welke cijfer ik toen had. Ik zeide 3. Daarom durfde hij dezen keer blijkbaar niet meer dan 4 te geven. Ik kreeg een half uur ongeveer scheikunde en wel over waterstof. U weet, ik had 't op F.d.K. vrij uitvoerig van gehad. Toen had ik bijna altijd een 9 of 8 voor gekregen. Vergeleken met verleden jaar, had ik 't dezen keer veel beter gemaakt. Toen de bel geluid werd vroeg hij mij, of ik veel van plantkunde afwist. Ik zeide bescheidenheidshalve, neen. Het kan toch geen kwaad meer, want ik heb minstens voldoende gekregen. Andere vakken voldoende, hoewel ik voor aardrijkskunde en geschiedenis meer had verwacht. Ik heb mijn best gedaan. Dat is niet te veel gezegd. Mijn leeraren hadden mij ook verzekerd, dat ik er wel door zou komen.

Het spijt mij alleen geweldig, dat ik 3 jaren lang voor niets heb gewerkt. Had ik maar voor iets anders gestudeerd, dat je op je kop kon laten aankomen. Hoofdactestudie is nu eenmaal uitpluizerij van onbenulligheden. U weet, dat Dahlan ook 2 keer gezakt was en hij was toch absoluut niet de minste van ons. Nu heb ik zooveel tijd verloren en - geld. Ik had beter toen gedaan, direct naar Indie te gaan, toen ik voor de hulpacte geslaagd was. Maar toen zeide Mr Fab, dat ik toch minsten 9 maanden voor de plaatsing aan boord moest wachten. Zij vonden het allemaal jammer voor mijn Ned. taal, als ik de studie niet voortzette. Ik zag toen al tegen op vooral tegen dat vanbuitenleererij. Ik had toen genoeg laten blijken, dat ik liever iets anders studeerde. Wat nu verder te doen, weet ik nog niet. Ik zal U wel zoo spoedig mogelijk laten weten, wat mijn verdere plannen zijn.

U en mevrouw een goede gezondheid toewenschende

Uw toeg.

Ibrahim.

CORRESPONDENTIE TAN MALAKA - D.J.L. VAN WIJNGAARDEN
(JULI 1916 - NOVEMBER 1919)

B-1.¹

Bussum 24 Juli 1916.

Beste vriend,

Je briefkaart heb ik in orde ontvangen. Zeker stel ik belang in onze klasgenooten en wil graag hun adressen weten. Vooral in jou.² Ik heb wel eens gedacht. Hoe is 't mogelijk, dat Wijntje nooit meer van zich laat hooren. Weet je nog wel, hoe de Zijlweg trilde van onze filosofie? Nietzsche, Heckel³ Mohammad, kortom welke grootheid werd er niet besproken. Jongen, jongen. Enfin, daar is onze leeftijd voor, waarbij geest en gemoed ontvankelijk is voor idealen. Met de hartstocht van een Arabier⁴ denk ik nog altijd aan dien gezelligen, ouden tijd. Maar laten we nu maar over nuchtere dingen gaan praten. Hoe gaat 't je. Hoe gelukkig is het, dat je al zooveel aktes heb. Wel gefeliciteerd met 't succes van den laatsten tijd. Dat er spoedig andere successen op volgen. Met mij gaat het uitstekend. Ik ben op weg naar volkomen herstel. Met hartelijke groeten van je vriend
I.D. Tan Malako⁵ Korte Singel 36 Bussum.

1. Briefkaart geadresseerd: den Heer D.J.L. van Wijngaarden, Brouwersstr.49 B, Rotterdam.
2. Van Wijngaarden had op de kweekschool geen speciaal contact met Ibrahim. Brief D. van Wijngaarden, 5-3-1972.
3. Hier wordt waarschijnlijk bedoeld: Ernst Häckel (1834-1919), toendertijd zeer bekend Duits filosoof met een monistische wereldvisie, hetgeen wil zeggen de wereld gezien als één grote eenheid, op te vatten als materie, maar ook als geest of God. Hij bestreed fel alle dualistische voorstellingen, zoals de christelijke godsvoorstelling. Oorspronkelijk dierkundige, was hij een aanhanger van de evolutietheorie.
4. De jongensgesprekken tussen Ibrahim en Dick van Wijngaarden hadden nogal eens over het vurige der Arabieren gehandeld en de gebruikte zinsnede was een min of meer vaste uitdrukking tussen hen geworden. Brief D. van Wijngaarden, z.j. (1970).
5. Opvallend is de ondertekening met Malako; ook in stukken van de kweekschool wordt hij zo een enkele maal genoemd. Blijkbaar schreef hij toen een "o" aan het einde van zijn naam.

B-2.¹

Bussum 2 Sept.

Wijntje,

Bij mij, in de buurt woont iemand, die wij ook kennen. Er zijn daar jongens en meisjes in de kost, ook onderwijzers. Ik denk, dat het heel geschikt voor jou zal zijn. Na ontvangst van je brief ben ik direct op informatie uit geweest. Er is geen plaats meer vrij. Maar je kunt tenminste Maandag daar komen. Misschien kunnen ze met de plaats 't wel schikken. Eigenlijk kan ik van middag wel hooren, hoe het is. Maar door de slechte postverbinding ben ik genoodzaakt, dit alleen te berichten. Kom in elk geval Maandag bij hen vragen. Hun adres is: Mevrouw Heeres Singel 52. Een paar kennissen van ons, die daar in de kost zijn zeggen, dat ze 't daar goed hebben.

Nu tot ziens

(onleesbaar)

1. Briefkaart geadresseerd: den Heer D.J.L. v. Wijngaarden, Brouwersstr. 49 B, Rotterdam.

B-3.¹

den Haag 30 Dec. 1916.

Beste Wijn,

Ik kan je de reuze tijding meedeelen dat ik voor Land en Volkenkunde en

de Maleische taal geslaagd ben. Hoe gaat het met je? Ik wensch je veel heil en zegen met het nieuwe jaar.

Na hartelijke groeten

Ibrahim.

I.D. Tan Malako²
Columbusstr. 120²
Haag.

1. Briefkaart geadresseerd: den Heer D.J.L. van Wijngaarden, Brouwersstr. 49 B, Rotterdam. Van Wijngaarden vertoefde waarschijnlijk thuis in verband met de schoolvakantie. Ibrahim was in Den Haag voor het afleggen van het examen.

2. Op dit adres was ingeschreven Raden Mas Iso Rekso Hadi Prodjo (geboren 1896).

B-4.¹

Sukses met je operatie a/h Noordfront.

Ibrahim.

1. Briefkaart 2-8-1917, aan Van Wijngaarden verstuurd één dag voor zijn vertrek naar de militaire dienst, met sterktewensen van alle huisgenoten erop.

B-5.¹

Beste Dik,

Ik ben een dag of 14 in Utrecht geweest. Ik heb van Melsen² gesproken. Nog altijd een kwiek ventje. Ik moet hem in A'dam maar ook eens opzoeken. Hoe gaat 't nu met je. Hoe bevalt je 't militaire leven? Ik ben al een paar keeren naar school geweest. Ik werk nu heel hard voor de hoofdacte. Doe jij er ook nog wat aan? Met ingang van September begint de herhalingscursus. Wat zijn er veel geslaagd voor de hoofdacte van onze cursus, he?³ Hartelijk gefeliciteerd met je verjaardag. Als steeds,
je vriend
Ibrahim.

1. Verjaardagsbrief 30-8-1917 aan Van Wijngaarden, begonnen door de heer Koopmans en vervolgd door mevrouw Koopmans; op een inlegvelletje schreven hun zoon Reitze en Ibrahim.

2. Klasgenoot op de kweekschool.

3. Hier wordt bedoeld op de schriftelijke cursus voor de hoofdacte, georganiseerd door Holthuijzen. Brief Van Wijngaarden, 14-8-1970.

B-6.

Bussum 31 Mei '18.

Beste Dick,

Je brief heb ik in orde ontvangen. Met genoegen heb ik hem gelezen en herlezen. Je noemt 't zelf een vervelende brief. Ik vind 't niet, want ik vind daarin juist een stuk van het werkelijke leven. Iedereen van ons heeft zoo iets zeker wel meegemaakt. Het pleit heusch voor je, dat je eigenlijk een revolutie in je denken en voelen meemaakt. Het treft me zoo echt, dat je naar je eigen woorden, geleefd wordt. Maar ik kreeg direct weer goeden hoop, wanneer je verder schrijft, dat je een levensdoel wil bepalen. Ik heb ook nooit verwacht, dat verveling je tot een futlooze zal maken. Dit verloren evenwicht zal wel spoedig weer terugkeeren. Dit geloof ik vast. 't Zou anders ook jammer zijn, voor iemand als jij, die alles nog kan worden, wat hij wil. 't Is niet om je te vleien, maar je weet ik houd meer van duidelijkheid.

Verder verwondert 't me, dat je juist tot 't zelfde oordeel als ik komt, over de Holl. meisjes d.i. je moet altijd haar weten te bepraten en altijd in haar smaak trachten te blijven, vaak ten koste van de waarheid, die je

maar moet verzwijgen. Je moet zooveel ontzien, vind je niet, het ergste is je moet feitelijk gebruik weten te maken v/d vrouwelijke ijdelheid en kleinzieligheid.¹

Maar ook dat al moeten we kennen en zelf meemaken. Wie weet of niet de vrouwelijke oppervlakkigheid een aanvulling of vervolmaking is van de mannelijke diepzinnigheid - O, je hebt zooveel diepzinnige mannen, niet waar?

't Is wel jammer, dat je geen examen kan doen voor de hoofdkate. Enfin, misschien kom je vandaag of morgen tegen 't een of ander baantje aan. Je moet maar eens goed uitkijken. In elk geval is voor jou nu gelegenheid genoeg om menschen- en algemeene kennis op te doen.

Van den 19den tot den 22ste dezen maand ben ik in den Haag geweest voor een Javaansch feest. Daar had ik weer nieuwe kennissen gekregen. 't Is jammer, dat ik tegenwoordig zoo weinig tijd over heb voor correspondenties, bezoeken of iets dergelijks. Je weer den 28sten van de volgende maand begint 't examen. Ik heb alsaltijd wel goeden moed. We zullen verder maar zien.

Ik ben pas gisteren van Mr. Koopmans vandaan. 't schijnt, dat we toch niet aan elkaar passen. 't Gebeurt wel meer, is 't niet? Ik zou 't zeer op prijs stellen, als je me geregeld schrijft. Doch, vooraf moet ik je eerlijk zeggen, dat ik je wel niet veel te vertellen zal hebben.

Als altijd je vriend leb.

Let op mijn nieuw adres s.v.p!!

Let niet te veel op mijn Hollandsch leb.

1. In de marge geschreven bij de tweede alinea: "bij dezen zinsbouw komt toch de Menangkabauer om den hoek, anders goed Nederlandsch."

B-7¹.

Bussum 13 Aug. 18.

Beste Dik,

Neem me niet kwalijk, dat ik je niet zoo gauw heb kunnen schrijven. Na 't schriftelijk examen was ik een dag of tien ziek. Waarschijnlijk Spaansche griep. Enfin, nu weer beter. Natuurlijk blokken. Ik zit nou toevallig tegenover Tromp². Hij moet morgen en overmorgen zijn mondeling doen. Zijn vriendin is niet geslaagd heb ik van hem gehoord. Ik moet pas de volgende maand op den 6den en 7den. Met 't schriftelijk was 't vrij goed gegaan. Potverdorie Meligheid der meligheden, alles is meligheid. Vooral als je dag in dag uit in die rommel moet snuffelen. Ik hoop maar dat ik de volgende maand voorgoed uit die rotzooi kom. Hoe gaat 't met je. Raas 't maar uit. Nou Dik salut. Als steeds je vriend Ibrahim.
Gooilandsche weg 6 Bussum.

1. Briefkaart geadresseerd: Den Weled. Heer res. serg. v. Wijngaarden, 411 3R Veldpost, Breda.

2. N.J. Tromp, klasgenoot in Haarlem, overleden in 1944 onder de Japanse bezetting van Indonesië.

B-8¹.

Bussum 9 Sept '18.

Beste Dick,

Het spijt me je te moeten meedelen, dat ik niet geslaagd ben. Ik ben gestraald op Natuurkunde, rekenen en Taal. De laatste gaf den doorslag. Dat had ik niet verwacht, want schriftelijk had ik 't goed. Ik was wel erg ongelukkig met grammatica. Dus ik bofte niet. Bij Zoethout heb ik ook een paar examenopgaven van Tromp en nog andere doorgelezen. Moeilijk is anders. Maar ja ik kreeg juist niet uit de 17e eeuw of Potgieter te lezen, die ik bij Zoethout kreeg. Al direct begon hij met het woord geschuim, schuimspanen enz. Met rekenen ook slecht. Je weet een dag vóór 't schriftelijk examen naar Tilburg met M^c. Fabius. Trein in Utrecht gemist. Ongeveer 2 uren geslapen. Den dag op 't examen was ik af. Dat had ik op a/d examinerator ook gezegd. Maar hieft wat 't? Ik heb 't eenmaal verknoeid. De examinerator

in natuurkennis was een kreng. Iedereen was daarmee eens. Trouwens v/d 15 slechts 5 geslaagd. Licht 't uitsluitend aan de kandidaten denk je. Van de 10 gestraalden had ik met een ander de minste onvoldoende cijfers. Er waren er die bijna voor alle vakken onvoldoende kregen. Nou Dick, evengoed moed houden hoor. 't Is geen kunst om iemand te laten bakken. Ik geloof niet, dat een professor of wat dan ook voor de hoofdacte wel geslaagd zal zijn voor rekenen. Ik beschouw die vakken weer als iets apart. Als je niet voor alle vakken klaar gestoomd ben, dan mag je wel naar fluiten. Ik vind, dat Indie, waar gebrek is aan onderw. krachten, niet de dupe mag worden van pietluttigheid en schoolmeesterij. Dick, nu eindig ik. Gisteren reusachtig gefuifd.

1. Ongefrankeerde briefkaart "Militair" geadresseerd: D.J.L. v. Wijngaarden, 3e Vaandragscursus, Breda.

B-9¹.

Bussum 4 Dec. 18.

Beste Dick,

Zoo jongen bevat het je niet meer in dienst? Er is trouwens toch geen eer meer te behalen. De revolutie was tijdig onderdrukt. Jij had zeker een leeuwenandeel eraan gehad.² Nu, over een paar maanden hoogstens kun je op je lauweren rusten. Hoe het zij, je kunt weer je energie ontwikkelen. Daar twijfel ik geen oogenblik aan. Ik kan wel merken, dat je heel wat nona's hebt gemakand.³ Wat dat betreft ben je me boven 't hoofd gegroeid. Nou, ik gun het je, hoor. Ik geef nu Maleische lessen en wacht nog op een betrekking op een kantoor. Ja, toean, het gaat de andere richting uit. Enfin, dan heb ik ook kans 't verder in de wereld te brengen dan met schoolmeesteren.

Tinggi, lebih tinggi, setinggi-tingginja⁴

Gooilandscheweg 6 Bussum

Tot ziens dus!! Ibrahim.

1. Briefkaart geadresseerd: den Weled. Heer D.J.L. van Wijngaarden, Brouwersstraat 49 B, Rotterdam.

Het militaire onderdeel van Van Wijngaarden verplaatste zich vaak, vandaar de adressering aan zijn ouders, die de post doorstuurden of bewaarden tot hij met verlof thuis kwam. Brief D. van Wijngaarden, 5-3-1972.

2. Hier wordt gedoeld op de "oproep tot revolutie" van Troelstra. Van Wijngaarden nam als militair deel aan de bezetting van het Stadhuis van Rotterdam. Brief D. van Wijngaarden, 14-8-1970.

3. Nona = meisje; makan = eten.

4. Hoog, hoger, hoogst.

B-10.¹

Bussum 8 Dec. '18.

Beste Dick,

Dat doet met nog eens énak = lekker aan te lachen om zoo'n grappigen brief van jou. Wat die Wilkeshuis betreft de hoogste militaire eer, de maarschalschap zelfs, zal hem niet bevrijden van de sonnettenheerschappij, waaronder hij nu gebukt gaat.² Enfin, mocht een paar van die sonnetten later in Indie afdwalen, dan zal 'k een tinggi op mijn recentie schrijven.

Zoo, moet jij toch nog het militaire pad blijven bewandelen. Aan den anderen kant heb je gelegenheid om tjari (zoeken) nona jang (die) banjak (veel) oeng (geld). Door veel oefening kan je een echte harttreffer worden. De vaandragskraag en meisjeshartverpletterende woorden kunnen nog in je loopbaan een onberekenbaar perspectief openen, zoals het woord tinggi zoo'n reuze toekomst belooft in de wetenschapswereld. Pak dus aan, jongen, tjari nona jang énak lebih énak seénak énaknja met het tempo lustigjes lustigjes van Wilkeshuis.

Gooilandscheweg 6 Bussum.

1. Briefkaart geadresseerd: den Heer D.J.L. v. Wijngaarden, res. serg. 3e Vaandragscursus, Breda.
2. C. Wilkeshuis, later bekend schrijver van o.a. kinderboeken. In zijn laatste kweekschooljaar schreef hij een sonnettenkrans die circuleerde onder de leerlingen. Mondelinge mededeling C. Wilkeshuis.

B-11.¹

Bussum 1 Januari '19

Sobat (vriend) baik (goede) Dick,

Verleden Zaterdag zag ik op het perron van Bussum een persoon, ik meende eerst jou persoon. Hij was bij den uitgang. Je begrijpt, dat ik naar hem toeholde. Maar wat was ik geschrokken toen ik die persoon plotseling zag bukken en een nona kasi tjoeem (gaf zoen). Ik deinsde terug. Toen ik van de schrik eenigszins bekomen was probeerde ik hem nog eens te naderen. Ik durfde hem echter niet te spreken, want ik wist nog niet zeker wie het was. Daar die nona nog al kort was moest hij zich telkens geweldig bukken. Ik werd bingoeng (= 't hoofd kwijt hebben; bedonderd; onnoozel.) Eindelijk op de hoogte van "Hotel Oud Bussum" besloot ik die persoon toch aan te klampen en liep lekas = vlug achter hem aan. Toen viel ik bijna flauw, want ik zag die dame haast verdwijnen in het branipakje van den militair. Ik dacht toen bij mij zelf minstens: "Die Dick is toch een boeaja besar (krokodil groot) geworden (= bedorven). Ik was echter nog niet geheel en al poesing (= draaierig). Daar ik geen sleepsabel zag, welks woord plotseling in mijn kepala (= hoofd) schoot nam ik direct (....)² 's Gravenlandscheweg; met vermengde gevoelens naar huis.

Toen ik echter dien soldaat en nona later nog eens zag, was ik er eindelijk zeker van geworden, dat mijn sobat = vriend op dien tijd misschien:

1° op het mil. college

2° marcheerde: a) voor den dienst b) achter een nona

3° sama nona of nona-nona in Breda

4° verlegen om een nona

Je sobat Ibrahim

Gooilandscheweg 6

Bussum

1. Ongefrankeerde briefkaart "Militair" geadresseerd: Kapada toean D.J.L. van Wijngaarden, Brouwersstraat 49b Rotterdam (doorgehaald) 2-1-6 RI Veldleger, Breda.
2. Woord onleesbaar.

B-12.¹

13/1 '19

Beste Dick

Toean Dick. Je briefkaart heb ik in orde ontvangen. Wil je Woensdagmorgen even voor de koffie bij mij komen. Na de koffie moet ik naar Amsterdam om les te geven in 't Maleisch. Ja man ik moet daarmee den kost verdienen.

Woensdag en Zaterdag in Adam. Een paar uren in Bussum. Semoea (alles) baik. Alleen hard werken. Vooruitzichten gelukkig ook (baik) Ik zal je bij gelegenheid nog eens vertellen over m'n perasaian (ondervinding) in den laatsten tijd. Ik weet niet of ik Donderdagmorgen les heb. Kom, misti datang (moet komen). Woensdagmorgen. Wassalam = gegroet

je sobat Ibrahim,

Gooilandscheweg 6

Bussum.

1. Ongefrankeerde briefkaart "Militair" geadresseerd: den Weled. Heer D.J.L. van Wijngaarden, 2 1-6 R.l. Klooster, Kaz. Kamer 32, Breda.

B-13.

Bussum 10 April '19

Beste Dick,

Heran! heran! seriboe kali heran.

Wonder! „ 100 x wonder.

Kort voordat ik je brief ontving had ik zoo sterk aan jou gedacht. Niet lang daarna ontving ik juist dat tanda hidoep (teeken leven). Wat een leven hè. Als Calvijn nu herleeft dan geeft hij jou misschien een wenk om terug te gaan naar den rechten weg. Als Bredero of Mirabeau uit zijn graf verrijst dan zal hij jou misschien toeroepen, Hup Dick, Hup Dick. Ren zoo maar door, langs het lijntje. Het zal denk ik wel lang duren, eer je weer waard genoemd te worden "een kinderopvoeder, is het niet. Toch geloof ik, dat je er later nooit spijt van zult hebben, dat je het leven ook van dien kant hebt leeren kennen.¹ Ondanks je boeajaschap (als je nu doet) herken ik toch de Dick van vroeger, de minnaar v.d. letterkunde ook nog de filosoof, al is hij voorloopig nog een boeajaphilosoof. Ik heb je brief ook aan Soedi² laten lezen. Hij is natuurlijk in goede aarde gevallen. Ik heb hem ook een paar keeren gelezen met het noodige gelach erbij. Wat zal het saai voor je wezen niet, nu voor de hoofdacte te studeeren.

Eind Januari van dit jaar had ik voor de Vereeniging "Hou en Trouw" een voordracht gehouden over de Westkust van Sumatra. Over den afloop kon ik hoogst tevreden zijn. Ach man, het was voor den eersten keer. Ich bekomme f 50. voor de reis en verblijfkosten. Ik kreeg natuurlijk een hartelijk woordje van den President. Ik werd ook uitgenoodigd in hun orgaan te schrijven. Het opende voor mij wel een nieuwen weg die echter nog niet direct tot resultaat leidt.

Ik zou den 15den dezer ook voor de Zendingconferentie te Utrecht spreken over de Godsdienst in Indie. Ik had mijn voordracht bijna klaar, een voordracht meer om 't bestaan van het Mohammedanisme te verdedigen tegenover de Chr. zendelingen, die geen oog hebben voor andere Godsdiensten. Jammer, dat het niet doorgaat want de andere landgenooten, die over andere onderwerpen moeten spreken zijn nog niet klaar. Soedah (afgelopen), maar misschien wordt 't uitgesteld tot den Zomer en ondertusschen wordt Gods werk in Indie misschien weggevaagd.³ Nu Dick, ik hoop nog geregeld een brief van je te ontvangen.

Na hartelijke groeten van je sobat baik lbr.

1. Het leven van dien kant = het uitgaansleven.

2. Soedi = Sudiman.

3. Welke conferentie dit was en of deze inderdaad in de zomer met o.a.

Tan Malaka is gehouden, heb ik niet kunnen achterhalen. Er werd wel in Amsterdam een Algemene Nederlandse Zendingconferentie gehouden. Een verslag hiervan heb ik niet gevonden. Brief Raad voor de Zending der Nederlands Hervormde Kerk, 24-3-1972.

B-14.¹

Bussum 26/5 '19.

Beste Dick,

Als je ze missen kunt, wees zoo goed mij de 2 natuurkunde boeken (met nat. teekeningen) en 't cosmographieboekje van Holthuijzen te sturen. Ik wou ze graag nog eens doorlezen. Na een week zal ik ze weer terugsturen. Ik zal de kosten van 't sturen wel vergoeden. 't Mag wel niet, maar ik zal 't wel geheim houden. Hoe gaat 't met de nona's?

Nu Dick succes

Yours Ibrahim.

Gooilandschew.⁶

Bussum.

1. Briefkaart geadresseerd: den Heer D.J.L. v. Wijngaarden, Brouwersstr. 49B, R'dam.

B-15.

Bussum 6/6 '19.

Beste Dick,

Verleden week de studieboeken en een paar dagen geleden heb ik je kaart ontvangen. Ik merk wel daar er van het boeaja-leven niet veel meer overblijft. Nu moet ik ook hard aanpakken. Ik heb me voor Haarlem aangemeld. Natuurlijk, ons buffeltje¹ zit er ook in. Arie de Waard² zal geloof ik 't ook wel dit jaar doen.

Ik heb gelukkig nog alles uit de 3 boekjes kunnen overnemen, wat misschien nodig zal zijn. Ik dank je hartelijk voor 't gebruik.

Jou succes toewenshende

Yours Ibrahim.

excuseer!

Ik heb niet veel omgong kosong (praatjes!)

Tegelijk met dezen stuur ik de boeken terug lb.

1. Buffeltje = R. Luyten, leraar rekenen en Duits aan de kweekschool.

2. Klasgenoot op de kweekschool.

B-16.¹

Bussum 25/6 '19.

Beste Dick!

Overmorgen (concertgebouw Adam!!) komt de groote operatiedag. Houd je taai. Hontam kromo.² Het valt mij niet mee hoor! Heusch waar, je moet wel een Indisch Übermensch wezen, om speciaal de hoofdacte te kunnen halen. In de volgende incarnatie hoop ik een andere loopbaan te hebben. Zeg, Dick, Soedi gaat den 5den Juli met de Tambora naar Indie. De boot vertrekt uit Rottjeknorr? Enfin ik zal je op de bibberdag er wel meer over vertellen. Nu Dick, van harte succes!! Houd de eer van alle "nona's beschermers en -schenders" hoog. Nu sobat, een "tinggi" op jou.
Gooilandscheweg 6 Bussum.

1. Briefkaart geadresseerd: den Heer D.J. v. Wijngaarden, Brouwersstr. 49b, Rotterdam.

2. Hontam kromo = sla er maar op los.

B-17.¹

Bussum 7/7 '19

Beste Dick.

Stuur me s.v.p. p.o. de lijst van de hoofdstukken voor de verbrandings-verschijnselen. Ik geloof, dat Holth.² een klein boekje daarvoor heeft. Ik weet niet meer waarover. Als je me p.o. b.v. schrijft: De vlam; Lichtgas enz. dan zal ik 't wel uit het een en ander opsnoeren. Verder moet ik je de groeten van Soedi overbrengen. Hij vertrok 's morgens tusschen 11 en 12 uit Adam zoodat ik niet meer bij jou kon komen.

Nu succes met de studie

Yours Ibrahim.

Gooilandscheweg 6 Bussum

1. Briefkaart geadresseerd: Den WelEd. Heer D.J.L. van Wijngaarden, Brouwerstr. 49B, R'dam.

2. Holth. = Holthuijzen.

B-18.¹

Bussum 19 juli '19

Beste Dick,

Je kaart al in orde ontvangen. Soedi vertrok wel uit Rottjeknorr, maar had den nacht voor 't vertrek in Adam doorgebracht. 's Morgens vroeg waren we uit Adam vertrokken, omdat de Tambora + 11 uur Rot. verliet. Nu Dick, a.s. Maandag ga ik b/d familie in Zandvoort. De uitslag zal je den

26sten wel uit Haarlem vernemen. Als ik den 5den Aug. nog in Zandvoort blijf zal ik wel b/d uitslag van jou examen tegenwoordig zijn. Verder wensch ik je ook succes.

Yours Ibrahim.

Adres in Zandvoort is Parkstr. 5.

Gooilandscheweg 6 Bussum.

1. Briefkaart geadresseerd: den WelEd. Heer D.J.L. van Wijngaarden, Brouwerstr. 49B, Rotterdam.

B-19.¹

Sobat Baik!

Ik heb je heelemaal niet vergeten mee te delen, dat ik gebakt ben. Maar ik kwam er nog niet aan toe je 'n fatsoenlijk Zandvoortsch aanzichtkaartje te sturen. Ik heb vandaag en gisteren heerlijk van het strand geprofiteerd met vele nona's, dat ik nu belachelijk vind over 't bakken maar te treuren. Onvoldoende, teekenen, lezen, natuurkennis (plantk.) Ik wensch jou succes toe. Houd je taai, oude jongen. Als ik nog in Zandvoort zit, zal ik b/d uitslag wel naar H. gaan.

Tabèh leb.

Parkstr. 5 Zandvoort.²

1. Ansichtkaart geadresseerd: den WelEd. Heer D.J.L. van Wijngaarden, Brouwerstr. 49b, Rotterdam. Poststempel: Zandvoort, 28.VII.1919.10.

Afgebeeld is een struise schoonheid, liggend in de aanstromende golven.

2. Op dit adres was ingeschreven de heer Van der Mije, onderwijzer in Haarlem. Ibrahim moet met hem bekend zijn geweest; het gezin verhuurde als regel alleen aan meerdere personen tegelijk. Mondelinge mededeling J. van der Mije.

B-20.¹

Beste Dick,

Ik zit nu in Adam en vind 't wel seneng. Gisterenavond keek ik naar den uitslag in de krant. Niets gevonden. Ochtendblad opgescharreld. Jawel, hoor! Daar staat hij, zegevierend op! Hartelijk gefeliciteerd met je succes. Je hebt nu tenminste bereikt, wat je je eerst hebt voorgenomen. Ik wensch van harte, dat je in de volgende ondernemingen nog steeds gelukkig zult zijn. Nu Dick. Ik hoor wel wat van je, he! Veel plezier met de vacantie. Yours Ibrahim

Parkstr. 5 Zandvoort.

1. Briefkaart geadresseerd: D.J.L. van Wijngaarden, Brouwerstr.49, Rotterdam. Poststempel: Amsterdam 7.VIII.1919.

B-21.

Bussum 18 Sept.19.

Beste Dick,

Je brief heb ik in orde ontvangen. Hij (m) ademt van een kenteringswind, die nu als ik mij niet vergis in je geest waait. Dat juich ik toe. Ik heb trouwens ook niet anders gedacht, dat Dick het wel zal aanpakken.

Je brief heeft me werkelijk goed gedaan. Ik zou hem direct willen beantwoorden, maar ik heb er de stemming niet voor gehad. Nu eigenlijk ook niet. Want gisteren heb ik een heel naren brief van thuis ontvangen. Mijn ouders willen beslist hebben, dat ik in Indie terugkom. Ze willen me graag terugzien. Daarbij komt nog, dat mijn vader nu oud en ziekelijk is geworden.

Je begrijpt, dat het heel wat verwarring in mijn strategie had teweeggebracht. Geen geld, in de eerste plaats. Nu in deze praktische wereld kom je zonder dat natuurlijk geen stap verder. Dan nog wel van de zomer gezakt. Ook dat gaf geen aangename gewaarwording. In elk geval is het razend moeilijk om zonder je doel bereikt te hebben in je land terug te komen. Niet, dat

ik = die hoofdacte een koningskroon zie. Volstrekt niet. Ik kan in mijn land desnoods zonder betrekking ook wel leven. Sawah's en tuinen!! Maar, als ik die hoofdacte had, dan kon ik natuurlijk makkelijker besluiten. Desnoods ga ik als een behoeftige Inlander voor een blauwe Maandag naar mijn ouders, om als een dief in den nacht er weer tusschen uit te glijden. De hoofdkwestie is, dat ik nog minstens 2 jaar de Europeesche toestanden wil meemaken. Als ik dat ding had, dan zou het misschien wel chique staan, er eventjes mee naar Insulinde te geuren.

Je hebt misschien niet = de krant gelezen, dat ik in deventer den 6den dezer had gesproken. Het ging er heet toe. Wij hadden te doen met candidaten voor B.B's¹ ambtenaren voor N.Indie. Let wel ambtenaren, die meestal een staat verpesten met hun gehechtheid aan bureaucratie. Die heeren begrijpen niet, dat er nu een heel andere geest = Indie heerscht. De tijd van J.P.Z.Coen is voorbij. Enfin die heeren moeten later alles maar zelf zien. Misschien ontmoeten we elkaar = de tropen nog wel eens. Je maakte natuurlijk veel kennissen onder de studenten. Verder ging alles er wel lollig toe. Ik kreeg ook een aanbod voor een betrekking = Indie. Ik weet niet, of ik het wel zal aannemen. Nu Dick. Succes = de verdere pogingen. Wees hart. gegroet door je sobat keras Ibrahim.

1.B.B. = Binnenlands Bestuur.

B-22.

Bussum 5 Nov. '19

Beste Dick,

Tot mijn spijt, kan ik je voor mijn vertrek niet meer zien. Ik moet plotseling naar Indie gaan. 8 November al met de J.P.Coen. Ik heb b/d Sanembah Mij een prachtige betrekking gekregen. Genoemde Mij wil a/d koeli-kinderen, die tot zoover tot schrik van de planten- en dierenwereld rondzwerfen op de ondernemingen, de zegeningen van het onderwijs doen deelen. Onderwijzers - dus drillmeesters, zedelingen, wat je ook noemen mag - zijn er niet. Het zou ook veel te kostbaar zijn, ze alle uit Holland te laten aanrukken. Daarom moeten er onderwijzers gevormd worden. Hiermede moet ik mij belasten. Ik ben dus min of meer een leeraar, die schoolvossies klaar zal maken. Het is feitelijk in dit geval wel een potnat leeraar of schoolvossie. Het kan mij ook totaal niets verd... Want het is uitstekend betaald. Verbinding slechts 2 jaar. Uitrustingsgeld en vrij overtochtsgeld. Ik hoef onder niemand te staan. Geen vossies boven dus. Ja het Europ. ~~hoofd~~ v. die school is mijn leerling in 't Mal. geweest, die van den Zomer 1. 19 Indie vertrok. Het best van alle is, ik kan mijn ouders terugzien. Ze waren zoo wanhopig over mijn lang verblijf in dit koude toch weer geen koude Noorden. Ze besloten mij nooit meer te schrijven. Ik moest maar zelf in hoogsteigenpersoon verschijnen. Mijn neef bevestigde de treurige omstandigheden, waarin mijn ouders nu verkeerden. Dit had mijn besluit verhaast. Holdedelbolder ging ik naar genoemde Mij, om de mij reeds 5 maanden geleden voorgestelde betrekking aan te nemen.

Veni, vedi, vici. Betrekking aangenomen, plaats aan boord veroverd. Alles klopt als de pest. Ik ga ook als leeraar van de Mal. taal van een stuk of 8 der eerste uit de eerste klasse van je landgenooten. Daarom kon ik ook zoo gauw gaan.

Nu beste Dick; wellicht zie ik je niet meer. Ik hoop echter van harte nog steeds door jou ingelicht te worden in de maats. toestanden zooals je tot zoover steeds hebt gedaan. Al je brieven heb ik bewaard, als document. Ik beloof je van mijn kant dan ook, je op de hoogte te stellen van mijn toestand in mijn toekomstige werkkring.

Een stevige poot van je vertrekkende vriend
Ibrahim

IV. IN DELI (1920 - 1921)

In de Oostkust van Sumatra, waarvan Deli "het Goudland" deel uitmaakt, bezat de Senembah Maatschappij een vijftiental tabaksondernemingen in Deli en Serdang met een totale oppervlakte van 36.188 ha, volgens een opgave in 1914.¹ Geheel Deli telde een driehonderdtal ondernemingen, onderling verbonden door een goed verkeersnet (wegen en spoorlijnen). Behalve tabak werden ook op grote schaal thee, rubberbomen en oliepalmen geëxploiteerd. De afvoer naar Europa geschiedde via de haven van Belawan, één van de grootste havens in de archipel. De hoofdstad van de provincie Sumatra's Oostkust was Medan.²

Pas na de opening van het Suez-kanaal was de mogelijkheid van een snelle afvoer van cultuurprodukten mogelijk; toen had de Nederlander J.Th.Crèmer (1847-1923) de buitengewoon gunstige omstandigheden voor de verbouw van tabak in Deli al ontdekt. Toen de Senembah Mij werd opgericht in 1889, na overname van een aantal bestaande, in Zwitserse en Duitse handen zijnde ondernemingen, was Deli in opkomst. De Duitse oorsprong van de maatschappij leidde ertoe dat nog tientallen jaren vele Duitsers bij de Senembah werkten.³ De maatschappij floreerde bijzonder; tot 1914 was het gemiddelde dividend 31%.⁴

De oorspronkelijke bewoners van het gebied waren niet geschikt en ook naar getal onvoldoende om de ondernemingen te bewerken. Daarom werden op grote schaal arbeiders aangetrokken uit andere gebieden; eerst waren dat voornamelijk Chinezen⁵, later in grote meerderheid Javanen. Deze arbeiders waren grotendeels werkzaam onder de zogenaamde poenale sanctie; ze werden op Java geronseld, vaak onder dubieuze omstandigheden en verbonden zich om voor een aantal jaren op een bepaalde onderneming te werken. Een verbreken van het contract door de Javaan was onmogelijk; weglopen werd strafrechtelijk bestraft. Het lot van de 240.000 contractkoelies⁶ (met hun gezinsleden mee een bevolkingsgroep van veel meer dan een miljoen) in Deli was vaak droevig. Tan Malaka schetst hun lot:

"De klasse die zwoegt van vroeg tot laat; de klasse die loon krijgt juist genoeg om de maag te vullen; de klasse die woont in een schuur zoals geiten in hun stal; die ieder ogenblik geslagen of een 'godverdomme' naar het hoofd geslingerd wordt; de klasse die ieder ogenblik hun vrouw of dochter kan verliezen als de blanke man haar begeert ... dat is de klasse van Indonesiërs, bekend als contract-koelies.

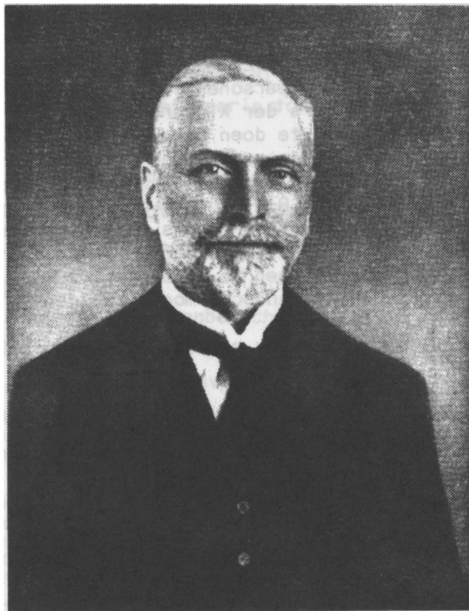
De ondernemingskoelies moeten gewoonlijk om vier uur 's morgens opstaan, omdat de tuin waar ze werken veraf ligt. Pas om zeven of acht uur 's avonds mogen ze naar huis. Het loon volgens het contract is veertig cent per dag. Het eten is gewoonlijk onvoldoende voor het verrichten van zwaar grondwerk acht tot twaalf uur per dag in de hitte. Hun kleren zijn spoedig vodden omdat ze dikwijls in het oerwoud werken.

Hun tekort aan alles veroorzaakt een niet in te tomen begeerte om hun geluk te beproeven in het dobbelspel; een begeerte die opzettelijk gewekt wordt door de maatschappij na de loonuitbetaling. Zij die verliezen - en gewoonlijk verliezen er meer dan er winnen - mogen bij de maatschappij in het krijt staan. Door deze schuld is negentig procent van de koelies na afloop van het contract gedwongen het contract te hernieuwen. De schuld veroorzaakt dobbelbegeerte en het dubbelen verhoogt de schuld, enzovoort, enzovoort."⁷

Slechts weinig koelies konden opklimmen tot *mandur* of *hoofdmandur*; dit pas na vijftien of twintig jaar. Maar het loon was toch slechts twintig of dertig gulden per maand voor een *mandur*, tot zestig gulden voor een *hoofdmandur*.⁸

Aan het hoofd van een cultuurmaatschappij stond de *tuan-maskapai*, de directeur, die in Holland zetelde. Daaronder stond in Deli de hoofdadministrateur, de *tuan-kebon*, het hoofd van alle ondernemingen van een bepaalde maatschappij. Aan het hoofd van elke onderneming stond een *tuan-besar*, een administrateur. Voor de Europeanen was assistent, *tuan-kecil*, de laagste rang. Volgens Tan Malaka waren deze assistenten vooral de lanterfanter, deugt-voor-niets-ers en schlemielen uit Holland die hoopten in Deli kapitalist te worden, na hun assistenschap. Zij kenmerkten zich door "een grote stok, een leeg hoofd en een harde stem", volgens Tan Malaka. Hun loon was vele malen hoger dan dat van de Indiër; bovendien deelden ze in de winst. Voor een administrateur of hoofdadministrateur bedroeg dit winstaandeel in de hausse na de Eerste Wereldoorlog vele tienduizenden guldens of zelfs enige tonnen!⁹

Sinds de oprichting van de Senembah was Dr. C.W. Janssen (1860-1927) directeur. Janssen was een bijzondere figuur. Na zijn promotie aan een Duitse universiteit op een proefschrift over de Batakse *adat* behield hij zijn belangstelling voor de inheemsen. Hij had veel bemoeienis met de Batakse zending en financierde proefcultures en de oprichting van een hospitaal in de

Dr.C.W. Janssen. (uit Senembah Mij. 1889-1939, tegenover titelpagina.)

Bataklanden. Ook wetenschappelijk onderzoek stimuleerde hij; in 1908 richtte hij het Bataks Instituut op. Later was hij één van de oprichters van het Koloniaal Instituut, het huidige Instituut voor de Tropen. Tot zijn overlijden in 1927 bezocht hij Indië zesmaal.¹⁰

De bemoeiingen van Janssen met de koelies onder contract van de Senembah leidden ertoe dat hun omstandigheden in vergelijking met andere maatschappijen niet ongunstig uit de toon vielen. Gewoonlijk werden de koelies gehuisvest in lange loodsen (*pondoks*), die verdeeld waren in vele vertrekken, in elk waarvan een gezin of meerdere ongehuwden woonden. Bij de Senembah werden degenen die twintig jaar in dienst waren, en later ook de beste werkkrachten, in eengezinshuisjes gehuisvest. In 1924 woonden hierin 1720 arbeiders met hun gezinnen op een totaal van ongeveer 18.000 werklieden waarvan een 14.000 onder contract.¹¹

Aan het hoofdkantoor van de Senembah in Indië in Tanjung Morawa, vijftien kilometer ten oosten van Medan en centraal gelegen tussen de Senembahondernemingen, waren enkele medici verbonden. De medische zorg voor de inlandse arbeiders werd alom als exemplarisch beschouwd. Als artsen waren de latere professoren Dr. W.A.P.Schüffner en Dr. E.Walch, beiden malariadeskundigen van grote naam, in dienst. Later kwam Dr. L.Pel de medische staf versterken.¹²

Met het onderwijs aan koeliekinderen was op initiatief van Janssen al vele jaren voor de komst van Tan Malaka een proef genomen. Hierover schrijft Janssen:

"De schooltjes die in de jaren 1904-1906 op de meeste ondernemingen werden opgericht, en waar onderricht werd gegeven in lezen, schrijven en rekenen door Maleis sprekende personen die zelf die kunst ergens hadden geleerd, werden door de ouders der kinderen als gelegenheden aangezien om hun jongens voor *kranie*¹³ te doen opleiden. Men begreep spoedig, dat de grondslag van die schooltjes praktische arbeid en aankweking van handvaardigheid diende te zijn, en dat de hogerop genoemde kunsten niet de hoofdschotel mocht vormen. Bij gebrek van een goed programma en van de voor zulk onderwijs nodige krachten is het tot dusver echter niet tot nieuwe pogingen gekomen. Aangezien het ons streven moet zijn, de bij ons opgroeienden aan de ondernemingen te verbinden, zullen wij in de toekomst aan dit vraagstuk onze volle aandacht moeten wijden."¹⁴

Pas met het aanstellen van De Way en Tan Malaka in 1919 werd opnieuw een poging ondernomen dit onderwijs aan te vatten.

Deze ideeën van Janssen werden hem in Deli niet in dank afgenomen. Men beschouwde hem als een idealist en een onpraktische figuur. Zijn maatregelen ten behoeve van de inlanders werden als lastig en onnodig beschouwd en achter zijn rug gesaboteerd. Janssen paste in het geheel niet in het "plantersmilieu". Een oud-assistent herinnert zich nog dat bij bezoeken van de geheelonthouder Janssen de employés zich tot een glaasje limonade moesten beperken. Voor hen moest dat dicht bij het drinken van vergif komen!¹⁵

Snel na het aanvaarden van de betrekking bij de Senembah Maatschappij

vertrok Tan Malaka naar Indië. Met hem samen op de "J.P.Coen" reisden o.a. Dr. Janssen en enkele andere hoge functionarissen van de Senembah Mij, en ook zijn collega-onderwijzer De Way. Aan boord gaf Tan Malaka nog Maleise les.¹⁶

Malaka schreef Horensma kort na aankomst vol enthousiasme over de onderwijsplannen. Janssen en hij spraken tijdens de reis vaak over het "grote plan".

"Wij staan nu vrijwel alleen met onze poging. Toch worden wij, zowel door het Gouvernement als door de andere Mij~~en~~ (natuurlijk ook van Java) met belangstelling gadeslagen. Slagen wij, dan ligt hoogstwaarschijnlijk een grote toekomst voor mij open. Dan is er grote kans op dat ik overal als apostel van het nieuwe idee moet optreden. ---

Zover is het echter nog niet, en wij moeten nog steeds experimenteren. Door de heilige samenwerking tussen blank en bruin hopen wij ons plan te kunnen verwezenlijken."¹⁷

Uit deze passage blijkt Malaka's geloof in Janssens opzet, waarin hij ook voor zichzelf goede toekomstmogelijkheden ziet, binnen het kader van de samenwerking tussen blank en bruin. Het valt op dat in deze passage geen enkele ruimte is voor een rol van De Way in de onderwijsplannen.

Met De Way kon hij aanvankelijk goed opschieten. De Way had socialistische sympathieën en was tegen het "ambulante hoofd". Ook hun nauw contact tijdens de Maleise lessen die Tan Malaka De Way gegeven had droeg er toe bij dat zij op vriendschappelijke voet met elkaar stonden. Dit ondanks het feit dat De Way op het laatste ogenblik zijn opdracht om een onderwijzerssysteem voor de koeliekinderen op te zetten met Tan Malaka moest delen.¹⁸

Janssen begreep dat de Indiër Tan Malaka in een hoge goedbetaalde functie in Deli wel eens op moeilijkheden kon stuiten. Daarom stuurde hij al voor hun vertrek naar Indië een brief waarin stond dat Tan Malaka als Europeaan behandeld moest worden.¹⁹

Op 14 december 1919 legde de "J.P.Coen" aan in Belawan, maar Janssen verliet reeds in Sabang de boot. Hij wilde Atjeh bereizen om een indruk te krijgen van de staat van het onderwijs in dat gebied. Pas na drie weken werd hij in Deli verwacht.²⁰

Begin januari meldt een krantenbericht:

"Terug.

De heer Ibrahim Tan Malaka, die tijdelijk na het vertrek van Suwardi Surjaningrat de N.I.P. in Holland vertegenwoordigde, is in Indië teruggekeerd, en wel als onderwijzer aan een der ondernemingsscholen van de Senembah-maatschappij."²¹

Kort na aankomst ging Malaka naar zijn geboorteplaats om zijn ouders te bezoeken. Onderweg logeerde hij bij vrienden en familieleden.²² Hij bezocht ook Horensma in Fort de Kock. Horensma toont zich na deze ontmoeting, in een brief aan de Studiekas, zeer ingenomen met Malaka's betrekking.

"In elk geval kan hij in de komende jaren een deel van zijn schuld afbetalen. Ook de heer Janssen heb ik ontmoet; ik geloof, dat hij l. goed gezind is. Inderdaad maakt hij hier op ieder een gunstige indruk en is

hij vrolijk en spraakzaam als vroeger, al moet ik bekennen, dat ook hij op 't gebied der nieuwere wereldhervormers politiek een klap van de molen schijnt beet te hebben. Dit zal echter voor hem geen noodlottige gevolgen meebrengen, omdat hij au fond niet van gezond verstand is ontbloot. Hij is reeds hier geweest met verlof, om zijn ouders te bezoeken. Met zijn nieuwe betrekking is hij zeer tevreden; ik geloof wel, dat hij daarin goed zal voldoen."²³

Het was gewoonte dat nieuwkomers op een onderneming aan degenen die al langer op de onderneming werkten een schriftelijk verzoek richtten om door hen ter kennismaking ontvangen te worden. Zo ook handelde Tan Malaka. Maar de hoofdboekhouder, L.G.J. Gouverne, liet weten geen tijd te hebben.²⁴ Bij de hoofdadministrateur Tameling²⁵ werd hij door Dr. Janssen uitgenodigd. Van diens opvattingen kreeg hij weinig hoogte. Daarna was de administrateur, de Duitser Graf aan de beurt. Zijn Duitse vrouw was veel jonger en ontwikkelder dan hij. Na het sneuvelen van haar vader in de Eerste Wereldoorlog verzekerde dit huwelijk haar een financieel zorgeloos bestaan. Graf was tegen elke ontwikkeling van de Indiër, maar ten opzichte van Tan Malaka moest hij zich, in navolging van Dr. Janssen, wel beleefd opstellen. Met Mevrouw Graf kon Tan Malaka inplaats van over tabak, rubber, winst, tantième, verlof of pensioen praten over Karl Liebknecht en Rosa Luxemburg.²⁶ Ook met de vrouw van de conservatieve Ir. Van Limborgh kon hij een gesprek voeren over de Russische Revolutie en over de Russische en Nederlandse socialistische schrijvers.

Op voet van gelijkheid ging hij om met zijn burens in Tanjung Morawa, het doktersechtpaar Walch. Mevrouw Walch was zeer geïnteresseerd in de nationalistische beweging en leerde zeer snel Maleis om de ontwikkeling hiervan te kunnen volgen.

Onder de employés had Tan Malaka nog een drietal echte vrienden. De jonge Hazevoet, die werkte op de boekhouding²⁷, had socialistische sympathieën en kwam vaak op bezoek bij Tan Malaka. J. Hazewinkel kwam tegelijk met Tan Malaka aan, had jarenlang in Zuid-Afrika gewerkt en zou in Deli hoofd van een palmoliefabriek worden. Dit ging niet door en mede door ontevredenheid over zijn loon besloot hij, na vertrouwelijk aan Tan Malaka raad te hebben gevraagd, naar Java te vertrekken. J. Hasenjäger was een echte Duitser, getrouwd met een Batakse, en fel tegen de bezetting van het Rijnland, maar verder zonder uitgesproken politieke opvattingen.²⁸

In deze bekrompen sfeer die draaide om salaris, tantième en verlof moet iemand als Tan Malaka, vol van zijn politieke idealen, zich erg eenzaam hebben gevoeld. Slechts met enkele mannen en vrouwen kon hij over zijn idealen praten. Daarbij kwam nog het rassuperioriteitsgevoel dat algemeen heerste onder de Europeanen, en waaraan ook Tan Malaka onderworpen was.²⁹ In Nederland had Tan Malaka nooit last gehad van rassendiscriminatie, en werden uitlatingen als "vuile neger" beschouwd als eigenaardigheden van achtergebleven groepjes³⁰, maar de koloniale maatschappij was gebaseerd op

dit rassenonderscheid.

Al in mei 1920 getuigt Malaka hiervan in een brief aan Horensma. Het leven op de onderneming schetst hij als "verveling en geestelijke dood". Het onderwijs eist vrijwel al zijn tijd op, zodat er nauwelijks tijd overblijft voor studie. Van zijn oorspronkelijk beleden geestdrift voor de onderwijsplannen van Janssen is dan al niets meer te bespeuren. Malaka wil zo gauw mogelijk weg uit de bekrompen planterswereld, maar hij had zich verbonden twee jaar bij de Senembah te blijven.³¹

Na het mislukken van de poging in de jaren 1904-1906 om via onderwijs de kinderen van koelies aan de onderneming te binden duurde het tot 1919 voor met het aantrekken van De Way en Tan Malaka, van buitenaf, een nieuwe poging werd ondernomen. In het gedenkboek staat hierover het volgende:

"Eerst in 1919, nadat subsidie door de Regering was toegezegd, ook door het kosteloos betrekken van leermiddelen, gingen de maatschappijen er toe over meer algemeen scholen voor de koeliekinderen te stichten.³² Die bij de Senembah Mij kwamen niet voor subsidie in aanmerking daar Dr. Janssen het leerplan van de Gouvernements dessascholen niet wenste gevolgd te zien aangezien het volksonderwijs op Java volgens zijn inzien (waarin velen hem bijvielen) fiasco gemaakt had. Daarom werd een onderwijzer uitgezonden, de Way³³, die een leerplan op moest maken en invoeren. In 1919 is Dr. Janssen zelf in Deli, het onderwijs in het Maleis zal nu worden verlaten en Javaanse onderwijzers worden door de Way op Java in 1920 gevonden, die het onderwijs in het Javaans zullen geven en dan ook de kinderen in de Javaanse *adat* op zullen voeden."³⁴

De verhouding tussen Tan Malaka en De Way verslechterde. Volgens Tan Malaka vergat De Way zijn socialistische ideeën en zijn oppositie tegen het ambulante hoofd uit Nederland wel enigszins. Op een dag kwam het tussen hen tot een conflict nadat De Way aanmerkingen had gemaakt op Malaka's schoolwerk. Malaka wees deze af en merkte op dat ze op voet van gelijkheid waren aangesteld en niet de één het hoofd over de ander was. Daarop schreef De Way een brief aan hoofdadministrateur Tameling waarin hij hem vroeg wie het hoofd van alle scholen was. In een gesprek bij Tameling, met De Way erbij, herinnerde Malaka aan de belofte van Dr. Janssen dat beiden zouden samenwerken bij het opzetten van een onderwijssysteem in overeenstemming met de behoeften van de koeliekinderen. Tameling wees op de vanzelfsprekendheid van "een hoofd" en op de hogere leeftijd en meerdere ervaring van De Way.

Tan Malaka weerlegde de noodzaak van "een hoofd" bij het opzetten van een systeem en wees op De Way's afwijzen van het ambulante hoofd in Nederland. Zijn meerdere ervaring had hij opgedaan tussen Nederlandse kinderen; Malaka betwijfelde of hij meer kennis had dan hijzelf van de geest der inlandse kinderen, toch een belangrijke zaak. Het gesprek eindigde met de vraag van Tameling of beiden niet op voet van gelijkheid wilden samenwerken. Aldus werd het conflict bijgelegd.³⁵

Een ander verschil van mening met De Way draaide om de opzet van het systeem. De Way zette in alle ondernemingen scholen op en hield deze onder

zijn supervisie, door ze geregeld te bezoeken en hierover rapporten te schrijven. Tan Malaka zag de zin van dit rondrijden niet in en wilde liever op één centraal punt een modelschool. Hier wilde hij het karakter, de wil en interesses van de afzonderlijke leerlingen leren kennen. Hiertoe moest hij ook contact hebben met de ouders. En dat was moeilijk op de onderneming. Door deze contacten raakte hij ingeklemd tussen de blanke, koloniale gemeenschap en de contractkoeliegemeenschap. Alleen door veel contact te hebben met de contractkoelies kon hij hun vertrouwen winnen, maar tegelijkertijd wekte hij zo het wantrouwen van de blanke heren. Zijn contacten met de koelies namen toe en vaak kwamen ze bij hem op bezoek; het spreekt vanzelf dat al snel ook andere onderwerpen dan de vorderingen van hun kinderen aan de orde kwamen.³⁶

Voor de oppositie tegen Tan Malaka, geleid door de administrateur Graf, was dit één van de punten waarop hij werd aangevallen, naast onder andere zijn vermeende politieke activiteiten buiten de Senembah. Na een gesprek van Malaka met Dr. Janssen hierover nodigde deze hem plotseling uit om in een vergadering van alle administrateurs een uiteenzetting te geven over het onderwijssysteem. Tan Malaka hield geen volledige beschouwing maar sprak kort, en kwam tot de volgende conclusie:

"Het doel van het onderwijs aan koeliekinderen is vooral het scherpen van het verstand en het verstevigen van de wilskracht alsmede het verfijnen van de gevoelens van de leerling, zoals nagestreefd met onderwijs aan welk volk of welke groep dan ook. Naast de scholing van intellect, wilskracht en gevoelens is het kweken van een wens en gewoonte tot handenarbeid en het gevoel dat handenarbeid belangrijk werk is nodig. En ook dat dit voor de maatschappij niet van lagere orde is dan hoofdarbeid."

De arbeiders zouden bekwaamer en efficiënter worden. De onkosten zouden zo dubbel en dwars terugkomen. Maar Tan Malaka beseftte te spreken voor dovemansoren. Hij had wel gehoord dat de scholen weggegooid geld waren. Van onderwijs werden de koelies maar brutaal. Zonder onderwijs konden ze ook wel tabak planten. Onderwijs vergrootte alleen de ontevredenheid en het aantal leden der Sarekat Islam.³⁷

Begin 1921 nam Tan Malaka zijn ontslag als onderwijzer.

In datzelfde jaar vonden de Senembahscholen hun definitieve vorm. De invloed van Janssen, De Way en Tan Malaka hierin is niet precies aan te geven. De grondslag werd echter gelegd door de ideeën van Janssen. Een aantal van deze ideeën, bij de uitwerking in Deli wellicht gewijzigd door De Way en Tan Malaka, werken door in Malaka's oprichting van de Sarekat-Islam-scholen op Java in 1921.

In een brochure³⁸ worden ontstaan en doelstelling van de school uitgelegd:

"Het volksonderwijs, zoals dat tot dusver gegeven wordt, bevredigt ons geenszins. De bedoeling, die daarbij voorzit, om de Inlandse bevolking tot alfabeet te maken, achten wij niet voldoende, gezien het resultaat, n.l. dat de jongelui, die zo'n school hebben bezocht zich te goed vinden

om te gaan werken; te knap, om de *tjangkol* te hanteren.

Wanneer met het goede streven van het eenvoudige volksonderwijs n.l. om de mensen te leren lezen, schrijven en rekenen, moet samengaan het benemen van de lust tot arbeid, dan ware het misschien beter niet gegeven.

Het alfabetisme bevorderen is een eis van de tegenwoordige tijd, een doel, dat ook wij met onze scholen beogen.

Maat daarnaast moet de liefde tot de arbeid worden aangekweekt; niet met het woord alleen, maar met de daad.

Van jongsaf leren aanpakken, ook op school; niet alleen mooi klaargemaakte schoolwerkjes, maar alles, wat zich voordoet, ook het vuile werk, dat lijkt ons de manier om de leerlingen voor de arbeid te behouden.

'Jong gewend, oud gekend', zegt een Hollands spreekwoord. Wij wennen de jeugd tijdens de schooljaren aan geregelde produktieve en betaalde arbeid; ouder geworden weten zeniet beter, of het hoort zo.

Het is dan ook niet de bedoeling van onze handenarbeid om de kinderen maar iets te doen te geven, onverschillig wat. Neen. Wij leren de kinderen de *kebonwerkzaamheden*, het hanteren van *tjangkol* en *parang*, het bewerken van de tabak in de schuur en op het veld; ons onderwijsstelsel past in het kader van de kolonisatie, moet dienen om de Javanen op onze ondernemingen te consolideren met hun nageslacht.

Het zou te gek zijn, te denken dat elke scholier koelie moet worden.

Wij moeten de knappe jongens opleiden tot de betere betrekkingen op onze ondernemingen: tot *kranie*, *tukang*, *mandur*, *guru*, chauffeur of briefschrijver.

De Javaan moet weten dat zijn knappe zoon iets beters bereiken kan, ook op de onderneming.

Daarbij zal de populariteit van de school winnen, het blijven van de minder begaafden bevorderd worden."³⁹

Hieruit blijkt nogmaals dat Dr. Janssen zo poogde werklieden bij de onderneming vast te houden, na de te verwachten opheffing van de poenale sanctie.

In de praktijk betekende dit dat 's ochtends, naast het conventionele onderwijs, ook een uur werd besteed aan werken in de schooltuin; hier leerden de kinderen netjes tuinieren. De hier gekweekte groenten werden onder de leerlingen verdeeld. De gehele middag werd besteed aan werk voor de onderneming, met de bedoeling om enig (betaald) produktief werk te verrichten en werkzaamheden te leren waardoor de leerlingen meer geschikt werden en ambitie kregen om na de school op de onderneming te gaan werken. Deze werkzaamheden bestonden uit mandvlechten; *atap* aanrijgen; sorteren, bundelen en stapelen van tabak; rupsen zoeken en voor de meisjes eenvoudige handwerken en batikken. Ook konden de leerlingen werk op kantoor of bij timmerlieden verrichten.

De cursus duurde vier jaar; toelating geschiedde op verzoek van de ouders die persoonlijk aansprakelijk waren voor het geregeld schoolbezoek. Toch waren er moeilijkheden met het geregeld schoolbezoek; dit verbeterde toen 's ochtends een warme maaltijd werd verstrekt. Bij elke school behoorde een speelveld met gymnastiekwerktuigen. De minimumleeftijd voor toelating was acht jaar.

Het conventionele onderwijs geschiedde geheel in het Javaans; pas met ingang van het tweede leerjaar werd een half uur per dag in de klas het Maleis gebruikt. Grote nadruk werd gelegd op *adat*, orde, tucht en netheid. De leraar moest fouten als dobbelen en vuilheid bestrijden en goede eigenschappen bevorderen.

"De bedoeling van het onderwijs moet zijn: de kinderen op te voeden tot flinke mensen, die meer kennen en kunnen dan hun ouders ooit hebben geleerd, maar de *hoofdbedoeling* van het onderwijs moet zijn: de leerl. op te voeden tot deugdzame, goede mensen; tot mensen met een goed hart en een goede *wil* en de kracht, om die goede wil in goede daden om te zetten.

De morele opvoeding voorop."

Reeds in 1921 was er een opleidingsschool voor hulponderwijzers opgericht. De tien beste leerlingen van 14 à 15 jaar bewoonden een internaat in Tanjung Morawa. Zij werden onderwezen en gaven zo nu en dan zelf les.

In 1922 bestonden op twaalf ondernemingen scholen met in totaal 581 leerlingen.⁴⁰

De brieven die Tan Malaka schreef aan zijn schoolvriend Van Wijngaarden, in de tijd dat hij in Deli werkte, verschaften een inzicht in de ontwikkeling van zijn denken. Aan de vastheid van zijn communistische overtuiging was bij zijn vertrek uit Nederland twijfel mogelijk. Dit blijkt ook uit zijn eerste brief uit Deli.⁴¹ Dan noemt hij zich "een toeschouwer --- een wachtende dus." Op godsdienstig gebied toont hij grote belangstelling voor de mystiek; op maatschappelijk gebied heeft hij echter al gekozen voor de idee van het communisme.

In de volgende brief⁴² legde hij sterk de nadruk op het afbreken van de bestaande staatsinstellingen. Levend in de koloniale maatschappij moet een oplossing die niet een algehele omwenteling in Indië teweegbracht een "opkalefateren" geleden hebben. Het is opvallend dat hij de naam van Gorki fout spelt, een fout die hij in de volgende brief niet herhaalt.⁴³

In mei 1920 blijkt hij ook al drie artikelen geschreven te hebben voor "Het Vrije Woord", het in het Nederlands gestelde bolsjevistische blad, dat in Semarang verscheen.⁴⁴

Het eerste artikel verscheen eind maart en was getiteld "Armoedeland". Malaka behandelt hierin de armoede die het volk van Indië lijdt, en die sinds het einde van de wereldoorlog steeds groter wordt. En dat in zo'n rijk land! Hij citeert diverse krantenberichten die dit illustreren. Tegen deze armoede kunnen in een kapitalistisch systeem geen afdoende maatregelen genomen worden.

"Daar is maar één middel, dat hier redding kan brengen, dat is, de organisatie en de scholing van het proletariaat, de organisatie voor de proletarische klassenstrijd, om daardoor te geraken tot het doel: opheffing van het kapitalistische stelsel en planmatige produktie op grondslag van het communistisch beginsel."⁴⁵

Het tweede, korte artikel "Engelsche Arbeidstoestanden in 1919" bestaat louter uit citaten uit het blad "Labour Gazette". Hij neemt de vele cijfers die hierin genoemd worden over werkloosheid, stakingen, lonen, prijzen en vakbonden over.⁴⁶

"Verbruikscoöperaties voor het Javaansche proletariaat" is de titel van

het derde artikel, dat weer over de duurte handelt. Ondanks kleine successen bij stakingen en incidentele kleine loonsverhogingen daalt de koopkracht van de massa. De hogere prijzen zijn in het voordeel van de fabrikanten, redereien en importeurs, maar ook van de tussenhandel. Zij allen plunderen met hun hoge prijzen de verbruiker naar hartelust om maar meer winst te verkrijgen. Tegen de tussenhandel zijn in Europa de arbeiderscoöperaties opgericht, de eerste in Rochdale (Engeland). Hierna beschrijft Malaka in het kort de ontwikkeling en werking van deze coöperaties, met hun voor- en nadelen. Als geheel is de verbruikerscoöperatie een instelling die voor het proletariaat van groot nut is in de klassenstrijd, een leerschool ter ontwikkeling van het gevoel van onafhankelijkheid.

"Dit alles mij voor ogen stellend, kom ik tot de conclusie dat de coöperatie ook voor het Javaanse volk iets kan zijn. Het Javaanse proletariaat is nog weinig zelfstandig, het is nog absoluut ongeschoold, het heeft nog niet leren denken, zijn economische begrippen zijn nog zeer kinderlijk. Maar dit alles verandert nu. De maatschappelijke ontwikkeling van nu gaat toch zeker niet ongemerkt aan de Javaan voorbij. Hij wrijft zich de ogen uit en begint te begrijpen. Hij krijgt een andere kijk op 't leven, de slaafsheid en de onderworpenheid verdwijnen, nu bij enkelen, straks bij velen. Vakverenigingen worden opgericht. De drang naar organisatie wordt meer en meer gevoeld. En de tijd lijkt niet ver meer, dat in de industriële centra de Javaanse proletariër zich in goed georganiseerde vakverenigingen tegenover zijn uitbuiters zal plaatsen.

Waar dit alles mogelijk zal blijken onder 't ongeschoolde Javaanse proletariaat, daar lijkt 't mij ook niet onmogelijk tot oprichting te geraken van verbruikerscoöperaties, juist onder die delen der bevolking die door de vakactie niet bereikt kunnen worden.

Ligt het niet op de weg der I.S.D.V. het Javaanse proletariaat op deze mogelijkheid, op dit strijdmiddel te wijzen, het ook het wapen der coöperatie te leren hanteren? Het voorbeeld van de pioniers van Rochdale kan hierbij tot voorbeeld dienen."⁴⁷

In juni begon hij met het schrijven van een brochure "Sovjet atau Parlement?" (Sovjet of Parlement?), een theoretische beschouwing over de beide regeringsvormen, waarin vrij nauwkeurig de geldende communistische theorie wordt gevolgd.⁴⁸

In de "Sumatra Post", het gematigde dagblad, verschenen vanaf juli 1920 een aantal artikelen, ondertekend met "Pontjo Drijo" (Javaans voor "de vijf zintuigen"). Hierin kwam de schrijver op voor een betere behandeling van de Javaanse contractkoelies en voor een beter begrip van de Javaanse *adat*. Hiertoe riep hij de assistenten op Javaans te leren.⁴⁹ Hasenjäger, de Duitse vriend van Tan Malaka bij de Senembah, kwam op een avond vertellen dat administrateur Graf Tan Malaka ervan verdacht "Pontjo Drijo" te zijn. De volgende dag werd hij hierover bij de plaatsvervanger van de hoofdadministrateur geroepen. Tan Malaka ontkende en verwees voor de juistheid hiervan naar de "Sumatra Post" zelf. Wel wees hij op zijn recht als vrij man om te schrijven wat hij wilde. In goede sfeer eindigde het gesprek.⁵⁰

Lezing van de artikelen van "Pontjo Drijo" maakt het waarschijnlijk dat de artikelen niet geschreven zijn door Tan Malaka; een aantal aanwijzingen

duidt op een Nederlander, met veel kennis van en belangstelling en deernis voor het lot der contractkoelies.

In zijn brief van 4 augustus aan Van Wijngaarden merkt Malaka op een polemiek te hebben gevoerd met de hoofdredacteur van de "Sumatra Post", Vierhout. Op 14 juli verscheen onder de kop "West-Europa en Sovjet-Rusland" in deze krant een commentaar, waarin wordt ingegaan op uitlatingen van de Engelse politicus Lloyd George en de leider van een sovjet handelsmissie in het westen, Krassin. Naar aanleiding van een aantal uitlatingen van Krassin concludeert de schrijver van het commentaar dat de consequente doorvoering van het communisme momenteel nog praktisch onmogelijk is. Tegen de conclusie hieruit: "gedeeltelijke mislukking van het communisme" schrijft Tan Malaka een verweer.⁵¹ Met uitvoerige citaten van Lenin en Henriëtte Roland Holst probeert hij aan te tonen dat wanneer men de term "mislukking" gebruikt, men een gebrek aan kennis heeft van wat het communisme werkelijk wil en dat men te weinig de specifieke omstandigheden waarin Rusland verkeerde en verkeert, in aanmerking neemt.

Op aanraden van zijn vrienden in Medan staakte hij de polemiek. Deze vrienden en geestverwanten kende hij toen nog niet zo lang. Het waren C.E.W.Krediet, voorzitter van de Assistentenbond, en J. de Waard, secretaris van de Handelsvereniging. Door hen werd zijn leven minder saai want met hen kon hij discussiëren over al de zaken die hem bezighielden.⁵² In Medan zou hij ook via meerdere postadressen in contact met Europa en communisten op Java staan, zoals Sneevliet, Semaun en Marco.⁵³ Zulke contacten lijken zeer waarschijnlijk. Sneevliet zou bijvoorbeeld de contacten met Java gelegd kunnen hebben, als uitvloeisel waarvan Malaka artikelen schreef in "Het Vrije Woord".

In mei 1920 werd de I.S.D.V. omgedoopt tot Perserikatan Kommunist di India (Communistische Partij in Indië - P.K.I.).⁵⁴ In de discussie over de nieuwe naam zou ook Malaka een rol gespeeld hebben. Hij zou toen al in regelmatig schriftelijk contact met Semaun staan. Malaka stelde voor de nieuwe partij "Partai Nasional Revolusioner Indonesia" (Indonesisch Nationale Revolutionaire Partij) te noemen. Bij gebruik van de naam communistische partij zou gemakkelijk de beschuldiging geuit kunnen worden, dat deze partij een werktuig van Rusland zou zijn. Dit zou tactische schade kunnen opleveren. Semaun was het niet met Malaka eens en de nieuwe naam werd communistische partij.⁵⁵ Een voorstel als dit past wel in de opvattingen van Malaka, maar het lijkt mij twijfelachtig of Tan Malaka vóór mei 1920, pas enkele maanden in Indië terug, al zo'n ingewijde was in de zaken van de communistische leiders op Java, dat hij nauw betrokken werd bij de plannen de I.S.D.V. om te dopen. Het zou ook mogelijk zijn dat Malaka na de officiële oprichting van de P.K.I. uitgesproken heeft dat een naam zoals bovengenoemd geschikter was.

Al deze contacten en activiteiten haalden Malaka uit zijn isolement op de

onderneming. De neerslachtigheid en desinteresse van de eerste maanden maakten plaats voor een breed scala aan werkzaamheden. Naast zijn onderwijs-taak en politieke studies en publikaties vatte hij in augustus ook zijn hoofdaktestudie weer op.⁵⁶ Hij herhaalt de oude leerstof met het oog op het hoofdakte-examen in Batavia. Met hulp van J. de Waard verdiept hij zich in economie en geschiedenis. Zijn gedachten gaan uit naar een onderwijzerschap op Java, waar hij ook het zo nodige contact met de leraar kan hebben, dat in Tanjung Morawa ontbreekt.⁵⁷

Het uitbreken van een staking onder het Indische personeel van de Deli Spoorweg Maatschappij (D.S.M.) op 2 september was voor Tan Malaka ongetwijfeld een belangrijke gebeurtenis. Politieke actie van enige betekenis was beperkt tot Java; buiten Java waren politieke verenigingen en vakbonden zeer klein en versnipperd en onmachtig tot actie die het Nederlandse bestuur zou kunnen verontrusten. In de maanden voor de staking moet hij veel over de mogelijkheden van politieke actie in Indië, in het bijzonder in Deli onder de inlandse contractanten, nagedacht hebben. Zijn belangstelling voor en betrokkenheid bij de staking was groot; dit blijkt ook uit een aantal artikelen die hij hierover schreef.⁵⁸

Reeds een aantal jaren bestond een vereniging van inlands personeel bij de D.S.M. (I.P.D.S.M.). Hiervan was nooit veel uitgegaan tot in 1919 de vereniging onder sterke leiding kwam. Er verscheen een maandblad en het aantal aangesloten werknemers nam sterk toe. Er werd felle actie gevoerd voor positieverbetering en loonsverhoging van de Indische werknemers. Uit het maandblad blijkt dat de I.P.D.S.M. zich eind 1919 aansloot bij de door de communisten beheerste Vereniging van Spoor- en Tramwegpersoneel (V.S.T.P.) die onder leiding stond van de voorzitter der P.K.I. Semaun.⁵⁹ De actie van de I.P.D.S.M. leidde ertoe dat in de loop van 1920 een aantal van hun verlangens werd ingewilligd. Deze betroffen echter alleen de beambten; de eisen voor de werklieden werden afgewezen. Een aantal werklieden dreigde toen de I.P.D.S.M. te verlaten als deze niet zou blijven strijden voor verwezenlijking van hun eisen. Een staking behoorde sindsdien tot de mogelijkheden; het woord "staking" werd door de leiders van de vakbond vaak in de mond genomen. Er broeide iets, maar het was toch onverwacht dat op 2 september onder de werklieden een staking uitbrak. De staking breidde zich snel uit langs de spoorlijnen van de maatschappij. Ook de beambten, die geen concrete eisen meer hadden, verklaarden zich solidair. De eisen van de werklieden werden afgewezen door de D.S.M., in verband met de hoge rijstprijis. De D.S.M. verstrekke een deel van het loon in rijst; de sterk gestegen rijstprijis maakte het volgens de D.S.M. onmogelijk de lonen te verhogen. Dit zou pas mogelijk zijn bij het dalen van de rijstprijis; als haalbare datum voor het ingaan der voorgestelde verbetering stelde ze 1 januari 1921 voor. De I.P.D.S.M. stelde zich niet dadelijk achter de staking maar fungeerde

eerst als boodschapper tussen stakers en D.S.M. Toen de eisen van de stakers werden afgewezen stelde de vakbond zich achter de staking en riep alle beambten tot staking op.⁶⁰

Op 3 september staakten alle werklieden en beambten, op enkele contractanten en Chinezen na. Een complicerende factor vormden de ongeveer 1500 stakende contractanten, die strafrechtelijk in overtreding waren. Door hun getal was bestraffing echter praktisch niet mogelijk. Een klein aantal werd ter afschrikking tot een aantal dagen hechtenis veroordeeld. Vanaf het begin bestond de vrees voor uitbreiding van de staking tot andere bedrijven. Een onder de arbeiders van de Bataafsche Petroleum Maatschappij (B.P.M.) uitgebroken staking werd door een onmiddellijke belofte van positieverbetering beëindigd. De gouverneur van de Oostkust van Sumatra vreesde eveneens een uitbreiding van de staking tot de ondernemingen; van een uitbreiding van de staking tot de tienduizenden ondernemingscontractanten kan men zich de ernstige gevolgen voor het koloniale bestuur gemakkelijk voorstellen. De gouverneur vroeg om zending van een aantal troepen; enkele honderden militairen werden uit Atjeh overgebracht en belast met de bewaking van bedrijfscomplexen van de D.S.M. Dit was niet noodzakelijk geweest; de staking verliep zeer kalm en gedisciplineerd.

De gouverneur had zijn goede diensten aangeboden. Hij drong aan op matiging bij beide partijen. Vanuit Buitenzorg stuurde de landvoogd op 9 september een telegram aan de gouverneur waarin hij als zijn mening uitsprak dat het motief van de D.S.M. om dadelijke loonsverhoging te weigeren (de bezwarende rijstcontracten) geen voldoende grond was om de billijke verlangens van het personeel af te wijzen. Dezelfde dag telegrafeerde de gouverneur als antwoord dat hij voortdurend had getracht de D.S.M. te overreden de nieuwe tarieven onmiddellijk te doen ingaan. Het uitstel daarvan was de enige oorzaak dat de staking nog voortduurde. Zijns inziens was de oorzaak van het vasthouden van de D.S.M. aan dit voorstel niet gelegen in de financiën.

Op deze zelfde dag begon de staking te verlopen; het aantal werkwilligen nam toe; met behulp van Europees personeel en vrijwilligers bleek de D.S.M. in staat steeds beter de gevolgen van de staking op te vangen. Dit heeft ongetwijfeld er toe bijgedragen dat de D.S.M. geen verdere concessies wenste te doen.

De weerstandskas van de I.P.D.S.M. was bij lange niet in staat om de stakers financieel te ondersteunen. Steun in dit opzicht kreeg men van de Indische politieke partijen in Medan, die zich belastten met het vormen van steuncomités en het organiseren van geldacties voor de stakers. Ook werd herhaaldelijk tussen vakbond en politieke leiders overlegd over middelen om de staking tot een succes te maken. De Nederlander Vredevoogd, leider van de Nationale Indische Partij in Medan, gaf openlijk steun aan de staking. Ook Tan Malaka's vriend, C.E.W.Krediet, voorzitter van de Vereeniging van

Assistenten in Deli, stond sympathiek tegenover de doeleinden der staking. Via advertenties verklaarde de Assistentenbond zich strikt neutraal in het conflict en verbood zijn leden, op straffe van roeyement, elke activiteit die de staking zou kunnen breken. Deze annonce veroorzaakte grote opschudding. Een aantal leden van de bond protesteerde fel. In de onverbloemd kapitalistische en koloniale maatschappij van Deli was deze neutrale houding een opmerkelijk verschijnsel. De Europeanen moesten zich altijd eensgezind betonen en zich gezamenlijk teweeststellen tegen elke eis van de inlanders om hun positie te handhaven, was de algemeen geldende gedachte.

Een aantal malen gaf Krediet de stakingsleiders raad; naar aanleiding van dit persoonlijke optreden van Krediet werd door de behoudende Europeanen een felle campagne tegen hem gevoerd. Over zijn eerste inmenging in de staking vermeldt het politierapport omtrent de staking, dat het Krediet was

"die in de nacht van de 7den op de 8sten september 1920, vanaf 11 uur t/m 12 uur middernacht een geheime vergadering belegde in het op een eenzame plaats buiten de stad staand huis van Mangunatmodjo, ---, tezamen met een aan de Senembah Maatschappij te Tanjung Morawa als leraar verbonden inlander, die volgens bericht in Europa is geweest en aldaar gestudeerd heeft."

Volgens een politespion riep Krediet op tot uitbreiding der staking met de ondernemingscontractanten en de vrachtkoelies der schepen.

"Hoewel ik zelf een Europeaan ben, behoor ik toch tot de arbeidersklasse en hoef ik mij niet te bekommeren om de kapitalisten van mijn landaard. Deze heer (spreker wees daarbij op de inl. leraar) heeft de werkstaking in Holland medegemaakt, wij beiden waren toen in Holland en weten dus alles, wat in soortgelijke beweging gedaan moet worden."⁶¹

Hoewel op de vergadering personen werden aangewezen om een uitbreiding der staking te bewerkstelligen, is voor pogingen in deze richting op de ondernemingen geen aanwijzing te vinden; onder de Chinese vrachtkoelies werd actie gevoerd maar dit leidde op korte termijn niet tot resultaat.

De verwijzing in dit verslag naar Tan Malaka, niet eens bij name genoemd, is de enige maal dat hij in officiële stukken of pers genoemd wordt in verband met de staking.

Aan Van Wijngaarden schreef hij: "De stakingsleiders kwamen mij om raad vragen, toen 't verloren was. Ook voor dien tijd."⁶²

Hieruit blijkt dat hij meerdere malen geraadpleegd is. Zijn rol als raadgever is echter niet opgemerkt of niet belangrijk genoeg gevonden om in het uitvoerige politierapport vermeld te worden. Op 7 september, de dag van de vergadering, was de staking vrijwel algemeen en de overlast zeer groot.

Maar met 10 september als keerpunt verliep de staking. De D.S.M. beloofde de stakers terug te nemen als zij zich voor een bepaalde datum meldden; de belofte van een loonsverhoging met 30% per 1 januari 1921 werd gestand gedaan; de financiële steun aan de stakers was onvoldoende; de contractanten vreesden een justitiële vervolging; al deze factoren kunnen, naast de al genoemde,

tot het verlopen der staking hebben bijgedragen.

Enkele honderden stakers boden op 14 september demonstratief hun ontslag aan bij de D.S.M., maar de grote meerderheid was toen al weer aan het werk.

De staking werkte nog enige tijd na. De kritiek op Krediet zowel binnen als buiten de Assistentenbond was zo groot, dat hij aankondigde af te treden als voorzitter en naar Holland terug te gaan, na eerst het beleid van de Assistentenbond op een algemene vergadering te zullen verdedigen. Om zijn persoonlijk optreden als adviseur van de stakers te scheiden van het neutrale optreden van de bond kondigde hij zijn aftreden al vooraf aan. Tijdens de staking werd op een extra vergadering het beleid van de bond goedgekeurd; na de staking kwam het persoonlijk optreden van Krediet in een vergadering ter sprake. De vergadering vond dit optreden niet schadelijk voor de bond en sprak zijn vertrouwen uit in Krediet met 189 tegen 87 stemmen⁶³; het referendum onder de leden bevestigde deze stemming.

Op 14 september stuurden de plantersbonden van Deli een vertrouwelijke circulaire aan hun leden. Hierin werden deze geadviseerd geen ontslagen stakers in dienst te nemen. Het uitlekken van deze circulaire was een belangrijk aangrijpingspunt voor politieke actie onder de Indonesiërs. Ook tengevolge van het enthousiasme dat de spoorwegstaking teweegbracht onder de arbeidersbevolking volgde op het mislukken der staking een tijd van verhoogde politieke activiteit. Tijdens de staking al werden plannen naar voren gebracht één arbeidersbond op te richten.

Tijdens een protestvergadering tegen de circulaire der plantersverenigingen werd onder groot enthousiasme besloten voorbereidingen te treffen voor de oprichting van een algemene arbeidersbond (voor zowel Indonesiërs als Europeanen). Als naam werd voorgesteld "Een Vóór Allen" (E.V.A.). Deze vereniging waartoe alle vakbonden zouden moeten gaan behoren, zou pogen via een algemene staking zijn doeleinden te bereiken. Hierna echter werd de activiteit minder en van de E.V.A. is later nooit meer iets vernomen.

De staking bracht Tan Malaka ertoe een nauwkeurige analyse vanuit zijn communistisch gezichtspunt te maken, die verscheen in "Het Vrije Woord". Zijn teleurstelling over het mislukken der staking is hierin duidelijk te proeven; hij hekelt de verdeeldheid en zwakte van de S.I. en N.I.P., en de afzijdigheid van de Budi Utomo (B.U.). Hij wijst op moeilijkheden van economische actie; hiertoe zijn de voorwaarden slechts aanwezig bij de opiumregie, de D.S.M. en de Chinese vrachtkoelies. Maar voor een sterke arbeidersbeweging zal deelname van de ondernemingskoelies noodzakelijk zijn. Het organiseren van de contractanten is echter uiterst moeilijk, en zal nu zeker mislukken bij gebrek aan politieke leiding. De communisten zullen deze leiding moeten geven.⁶⁴

Zijn pessimistische opvatting over de politieke actie in Deli zal ertoe bijgedragen hebben dat hij de Senembah, waar zijn arbeid verzuurd werd door

een aantal Europeanen, wilde verlaten. Ook zijn contact met de stakingsleiders werd hem verweten. Graf strooide tevens het praatje rond dat Malaka's studie in Europa door Dr. Janssen betaald was en dat Malaka geen enkele dankbaarheid daarvoor toonde, wat dan wel bewees wat voor karakter hij had. Bij dit alles kwam dat Janssen spoedig zou vertrekken naar Nederland. Dan zou Tan Malaka achterblijven in een omgeving die vijandig stond ten opzichte van zijn huidskleur, politieke opvatting en werk.⁶⁵ Tan Malaka sprak op 19 oktober 1920 met Dr. Janssen over zijn problemen. Janssen bracht aan Horensma verslag uit over zijn gesprek met Malaka:

"Ik vond hem hier niet terug in de prettige stemming waarin hij vroeger verkeerde. Hij was hier begonnen met zich de gelijke te voelen van de Europeanen met wie hij in aanraking kwam en met wie de heer de Way amicaal omging; maar sommigen van de heren hier, een enkele ongetrouwde en de meeste getrouwden, vonden dat niet behoorlijk en lieten hem dat zachtjes voelen, waarop hij reageerde, door zich in zijn schulp terug te trekken. Ook met de Way had hij moeilijkheden, doordat hij deze eerst niet als zijn meerdere wilde erkennen. Hierbij kwam nu, dat hij besloten had, voor de hoofdakke door te studeren en alle vrije tijd nodig had voor die studie. Toen ik met hem een onderhoud had merkte ik, dat het hem enigszins bezwaarde, dat hij voor twee jaren aan de Senembah Mij gebonden was. Hij meende voor zijn toekomst beter te doen door ergens te gaan werken waar hij meer 'Anregung' zou hebben op het gebied van zijn studie. In Medan zou daar weldra gelegenheid voor zijn daar men er een H.I.S. denkt te openen, terwijl hij na het afleggen van zijn examen voor de hoofdakke op Java een aanstelling zou willen zoeken. Ik heb hem nu de volle vrijheid gegeven om zijn werk hier neer te leggen, zodra hij zijn inlandse opvolger resp. opvolgers wegwijs zal hebben gemaakt en ze voldoende zal hebben doordrongen van de wijze, waarop met de kinderen moet worden omgegaan. Hij heeft daar zeer aardig slag van en heeft reeds veel aardige resultaten bereikt."

Janssen zocht als opvolger van Malaka een Javaans onderwijzer, die, gezien de ervaringen, sociaal noch wat salaris betrof gelijk gesteld zou worden met de Europeanen. Omdat het vinden van een opvolger voor Malaka van groot belang was, vroeg Janssen ook Horensma om hulp hierbij.⁶⁶

Malaka bevestigt in een brief aan Horensma deze gang van zaken.

Hij legde hem zijn plannen voor: "Het volgende jaar examen voor de hoofdakke, daarna verder studeren in de economie en geschiedenis." Malaka zag mogelijkheden als leraar in Medan, maar liever nog ging hij naar Java. Hij vroeg Horensma's hulp bij het verkrijgen van een betrekking.⁶⁷

Eind december heeft hij nog geen besluit genomen. Hij neigt er toe les te gaan geven aan de te openen gemeenteschool in Medan. Als dat niet mogelijk is:

"met de eerste de beste boot naar Batavia.

Daar desnoods examen doen.

Verder op Java zelf uitmaken op welke school en waar ik het best zal werken.

Voor reis- en desnoods verblijfkosten van een paar maanden ben ik er al op voorbereid."⁶⁸

In zijn autobiografie schreef hij over deze periode tenslotte het volgende:

"Mijn belangrijkste doeleinden waren verwezenlijkt. Ten eerste had ik ervaring opgedaan met de contractkoelies. Ten tweede had ik geld om mijn schuld te betalen aan mijn dorp en mijn vroegere leraar. Een groot deel van de schuld was al betaald. Met de reserve die ik zelf nog had, kon ik het overblijvende, indien nodig, aanzuiveren."⁶⁹

Zo florissant als Malaka het hier voorstelt was zijn financiële situatie echter niet. Uit zijn brieven aan Horensma valt af te leiden dat de aflossing aan zijn dorp goed verliep.⁷⁰ Aan Horensma had hij toen hij naar Java vertrok f 360 afbetaald.⁷¹

Janssen nodigde hem in november uit voor een afscheidsbijeenkomst met Dr. Pei en Dr. Schüffner en gaf opdracht Tan Malaka twee maanden salaris en een eerste-klas-kaartje Java te geven. Later hoorde Tan Malaka dat zijn redevoering op de administrateursvergadering en de afscheidsbijeenkomst bedoeld waren als blijk van waardering en beleefdheidsvertoon, ook om het gedrag van de administrateur goed te maken.⁷² Over Dr. Janssen schrijft Tan Malaka tenslotte:

"Dr. Janssen, een hoogstaande en redelijke man, was verstandig genoeg om te beseffen dat er tussen ons en onze politieke opvattingen een diepe kloof bestond. Dit was niet de enige maal, en het was ook niet alleen bij Europeanen dat ik besepte dat men in de levenstragedie samen kan optrekken, samen kan eten en drinken, maar dat men niet samen kan strijden."⁷³

Zijn ontslagaanvraag diende hij eind november in; het duurde echter nog enige maanden voor hij vertrok; hij moest wachten op zijn opvolger.⁷⁴

Tijdens de spoorwegstaking had Tan Malaka zich zeer op de achtergrond gehouden, maar kort daarop trad hij in de openbaarheid. Op 26 september werd de vereniging "Sjarikat Persatuan Anak Negeri Serdang" (Vereniging van Bewoners van Serdang) opgericht, afgekort S.p.a.n.s. Het doel was de behartiging van de belangen der bevolking, die bevolking op te heffen, op de handhaving van haar rechten te staan, haar landbouw, handel en nijverheid te bevorderen, eerbied te betonen voor de voorschriften van de Islam, voor 's lands wetten en de goede adatgebruiken en verder een actie op touw te zetten om zich te verzetten tegen alle willekeur en verdrukking. Men besprak de wenselijkheid een kandidaat te stellen voor de Volksraadverkiezingen van 1921.

"De keuze viel daarbij op Ibrahim gelar Datoe Tan Malaka, leider van de scholen van de 'Senembah Tabak Mij' te Tanjung Morawa."⁷⁵

Op de lijst van het Sumatrabestuur van de S.I. kwam Tan Malaka als eerste kandidaat voor.⁷⁶

De Volksraad werd toendertijd voor het grootste deel benoemd; de Nederlanders vormden het grootste contingent. Stemgerechtigd voor het kiezen van de leden van de Volksraad waren de leden van de gemeente- en residentieraden van Nederlands-Indië. Deze raden werden via een census-kiesrecht samengesteld, waarbij in deze raden de meeste zetels werden bezet door de Nederlanders.

De officiële kandidaatstelling voor twaalf zetels voor inlandse leden van de Volksraad geschiedde door de leden van gemeente- en residentieraden.

Tien raadsleden uit Semarang stelden twaalf kandidaten. Op hun lijst kwamen N.I.P.- en S.I.-leiders voor. De bekendste waren Tjipto Mangunkusumo, Suwardi Surjaningrat, R.M.Surjopranoto, S.I.-vakbondsleider, en een aantal Oost-Sumatraanse politici. Op de zevende plaats stond Tan Malaka.⁷⁷ Voor de twaalf te vervullen inlandse plaatsen werden in totaal 70 kandidaten gesteld; 21 ervan woonachtig buiten Java. De verkiezing vond plaats op 17 januari 1921.⁷⁸

Over zijn mogelijke verkiezing maakte Tan Malaka zich geen enkele illusie; alleen een benoeming door de gouverneur-generaal zou hem in de Volksraad kunnen brengen.⁷⁹

De "Sumatranenbond" hield op 16 januari 1921 in Batavia een vergadering die zich onder andere bezighield met het aanwijzen van een Sumatraan, die met goedvinden van het Europese bestuur zitting zou nemen in de Volksraad. Er werd een lijst opgesteld waaruit de gouverneur-generaal een keuze kon doen. Op deze lijst, waarop vele bekende Sumatraanse politici stonden, werd Malaka als vijfde geplaatst.⁸⁰ Zoals Malaka al verwachtte werd hij noch gekozen, noch benoemd.

In zijn laatste brief aan Van Wijngaarden⁸¹ geeft Tan Malaka een inzicht in zijn gemoedstoestand na een jaar ervaring in Deli. Hij verlangt ernaar te reizen en allerlei indrukken op te doen. Als hij geld had zat hij nog in het "bedrijvige westen, de haard van alle wordingsmogelijkheden". Hij is geheel vervuld van de tijdgeest, van het communisme, waar hij urenlang over kan beschouwen, vergelijken en met hart en ziel in kan opgaan. Hij heeft geen belangstelling meer voor de mystiek, zoals bij zijn aankomst.⁸² Die hele mystiek was maar "poespas of verkneukerij".

Hij verlangt er naar op Java te werken als onderwijzer of in de politiek, wat weet hij nog niet.

Zijn tijd bij de Senembah is voor Tan Malaka van veel belang geweest. Hier deed hij zijn eerste volwassen ervaringen op met de koloniale situatie, die zich in Deli, met zijn grootkapitalisme en contractkoelies, in zijn scherpste vorm manifesteerde. Hier verdiepten zich zijn communistische opvattingen.⁸³ In Deli zou alleen communistische actie voor de massa der bevolking een oplossing kunnen brengen, was Tan Malaka's conclusie uit het mislukken der D.S.M.-staking. Ver van het politieke centrum Java bestudeerde hij de communistische klassieken en verwerkte deze in de brochure "Sovjet atau Parlement?", die na publicatie zijn naam als P.K.I.-ideoloog zou vestigen. In zijn onderwijsactiviteiten op Java ontleende hij veel aan zijn ervaringen met de Senembahscholen.

Op 23 februari 1921 vertrok met het s.s. "Rumphius"⁸⁴ een goedgeschoolde en intelligente jongeman naar Java, een volledig overtuigde communist die zeer snel in de Indonesische politieke beweging grote bekendheid zou verkrijgen.

1. Senembah Maatschappij 1889-1939, door Dr. C.W.Janssen en Mr. H.J.Bool, Amsterdam, 1939, p.11.
2. Pendjara I, p.46.
3. In 1914 waren van het 64 man sterke Europese personeel 38 Nederlander en 21 Duitser. Senembah Mij. 1889-1939, p.28.
4. Senembah Mij. 1889-1939, p.14.
5. In 1894 werkten bij de Senembah Maatschappij 2394 Chinezen, 961 Javanen en 213 anderen. Jaarverslag Senembah Mij. over 1894.
6. In 1920 bestond de totale arbeidersbevolking van de Oostkust van Sumatra uit 250.462 zielen. 12.162 hiervan waren vrije arbeiders. Van de 238.336 contractarbeiders waren 212.395 Javaan en 23.868 Chinees. Ontleend aan jaarverslagen Handelsvereniging Medan in: J.Weisfelt, De Deli Spoorweg Maatschappij als factor in de economische ontwikkeling van de Oostkust van Sumatra, Dissertatie, Rotterdam, 1972, p.171.
7. Pendjara I, p.47-8.
8. Pendjara I, p.48. Mandur = opzichter.
9. Pendjara I, p.47.
10. Senembah Mij. 1889-1939, p.92-5.
11. Senembah Mij. 1889-1939, p.68-9.
12. Senembah Mij. 1889-1939, p.75-7.
13. Kranie = hoofdarbeider. Velen verlieten na het leren van lezen, schrijven en rekenen de onderneming om elders als klerk te gaan werken.
14. Senembah Mij. 1889-1939, p.25-6.
15. Mondelinge mededeling S.Hazevoet.
16. Brief A-7; brief B-22.
17. Brief A-7.
18. Pendjara I, p.51.
19. Pendjara I, p.50-1. Om meer gegevens, bijvoorbeeld deze brief, te achterhalen heb ik moeite gedaan het archief van de Senembah Maatschappij uit die periode te vinden. Hoewel de maatschappij nog steeds bestaat, in sluimerende staat en in andere handen overgegaan na de nationalisaties in de vijftiger jaren - was het archief niet te achterhalen. Dit is om onverklaarbare reden voor het grootste deel vernietigd. In het resterende deel bevinden zich geen bescheiden die betrekking hebben op Tan Malaka.
20. Sumatra Post, 15-12-1919.
21. Sumatra Post, 8-1-1920.
22. Pendjara I, p.118. Hij logeerde niet in dure hotels zoals vele Indiësiërs die uit Nederland terugkeerden, voert Sakti Arga, Tan Malaka Datang, p.16 tot zijn voordeel aan.
23. Brief G.Horensma aan N.I.O.S., 27-3-1920 (AH).
24. Pendjara I, p.51. Tan Malaka duidt in Pendjara vrijwel alle personen aan met hun voorletter. Uitzonderingen maakt hij voor Janssen, Graf en de drie "hazen". De volledige namen dank ik grotendeels aan Senembah Mij. 1889-1939 en S.Hazevoet.
25. De Duitser Tameling kreeg een landbouwopleiding in Oldenburg, werkte sinds 1899 bij de Senembah en was van 1913 tot 1923 hoofdadministrateur. Senembah Mij. 1889-1939, p.96.
26. Volgens Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.18 leende Malaka haar boeken van Marx en gaf haar daarbij uitleg; dit baarde nogal opzien.
27. Niet zoals Tan Malaka schrijft (Pendjara I, p.53) op de apotheek. Mondelinge mededeling S.Hazevoet.
28. Pendjara I, p.51-4.
29. Brief B-24.
30. Pendjara I, p.50.
31. Brief A-9.
32. In 1919 bestonden behalve bij de Senembah Mij. ondernemingsscholen bij de Deli Mij. en de Amsterdam Serdang Tabak Comp. R.Broersma, Oostkust van Sumatra, Deventer, 1922, Deel II, p.181. In 1919 verscheen ook: Leidraad voor de oprichting van ondernemingsscholen. Mededeelingen uitgegeven door de Deli Planters Vereeniging, jrg.2, nr.6 (augustus 1919). Hierin wordt op de subsidiemogelijkheden gewezen. Over de aard van het onderwijs staat in deze brochure (p.6): "Het volksonderwijs is minimaal onderwijs. Voor ondernemingsscholen is verdergaand onderwijs voorlopig

- niet nodig en ook niet gewenst, wil men een groot deel van de kinderen voor de ondernemingen behouden als toekomstige werkkrachten." De meest talentvollen kon men via een vervolgcursus behouden als *kranies* of onderwijzers.
33. In Senembah Mij. 1889-1939 wordt de naam van Tan Malaka niet genoemd. Zijn reputatie bij het uitgeven van het gedenkboek in 1939 zou een gunstige waardering van de Senembah-scholen in de weg hebben kunnen staan. Bovendien was De Way veel langer in dienst van de Senembah en daardoor heeft hij waarschijnlijk meer bijgedragen aan de uiteindelijke vormgeving van het onderwijs.
 34. Senembah Mij. 1889-1939, p.70-1.
 35. Pendjara I, p.55-7.
 36. Pendjara I, p.57.
 37. Pendjara I, p.59-60.
 38. De Senembah School, Medan, z.j. (waarschijnlijk 1921), p.4-5. Dezelfde ideeën zijn te vinden in: C.W.Janssen, "Indonesië en de westerling", Indische Gids, 44e jrg. (1922), p.393-406.
 39. Tjangkol = een soort spade, kebon = onderneming, parang = hakmes, tukang = ambachtsman, guru = onderwijzer.
 40. Dit overzicht uit: De Senembah School, Medan, z.j., Leerplan voor de Scholen der Senembah Mij., Medan, 1921 en Senembah Mij. 1889-1939, p.70-2. Het citaat is uit Leerplan enz., p.14. Atap = dakbedekking.
 41. Brief B-24.
 42. Brief B-25.
 43. Brief B-26.
 44. Om zijn werksfeer niet te bederven ondertekende Malaka deze artikelen niet. Na bestudering van "Het Vrije Woord" uit deze periode ben ik er in geslaagd drie artikelen met grote zekerheid toe te schrijven aan Tan Malaka. Voorafgaande aan de tekst staat in deze drie artikelen de signatuur "A)".
 45. "Armoedeland", Het Vrije Woord, 27-3-1920, p.198-9.
 46. "Engelsche Arbeidstoestanden in 1919", Het Vrije Woord, 5-4-1920, p.210.
 47. "Verbruikscöoperaties voor het Javaansche proletariaat", Het Vrije Woord, 15-5-1920, p.239-40.
 48. Aan Sovjet atau Parlement? in Soeara Ra'jat (Stem des Volks), nr.9, 16-5-1921 is deze datering ontleend.
 49. Sumatra Post, 19-7-, 9-8-, 24-8- en 25-8-1921.
 50. Pendjara I, p.58.
 51. Sumatra Post, 24-7-1920.
 52. Brief B-26.
 53. Tamim, Kematian Tan Malaka, p.10-1. Semaun en Marco waren vooraanstaande linkse leiders.
 54. Zie hierover McVey, The Rise, p.45-7, 50-2.
 55. Tamim, Sedjarah P.K.I. (Partai Komunis Indonesia) (Geschiedenis van de P.K.I.), z.p., 1957, p.6-7 en Tamim, Kematian Tan Malaka, p.11. Tamims herinneringen zijn deels weer gebaseerd op Malaka's herinneringen. Onvermijdelijk leidt dit tot onnauwkeurigheden, bijvoorbeeld in de datering. Hiervan zijn vele controleerbare voorbeelden aan te wijzen.
 56. Brief A-11.
 57. Brief A-12.
 58. In "Het Vrije Woord": Het Roode Deli, 15-9-1920, p.330-1; De Delische Staking, 20-10-1920, p.4-5 en Deli en de arbeidersbeweging, 18-3-1921, p.5-7. Opgenomen als bijlagen III, IV en V.
 59. Rapport betreffende de onder 't Inlandsch personeel van de Deli Spoorwegmaatschappij door inmenging van de politieke- en vakverenigingen uitgebroken werkstakingen, de houding der leiders van verschillende verenigingen in 't bijzonder van Mohamad Samin ten aanzien van de beweging onder de S.I. ten doel hebbende om 't gekoesterde plan tot oprichting van een arbeidersbond te verwezenlijken, opgemaakt door de politie te Medan, afgesloten 19 oktober 1920 (verder aangehaald als Rapport staking D.S.M.) p.1-3, in mailrapport 1323x/20. Voor het overzicht van de staking is verder gebruik gemaakt van de in noot 58 genoemde artikelen van Tan Malaka; het dagblad Sumatra Post, september 1920 en de tussen het

- gouverneur van Sumatra's Oostkust en het bestuurscentrum in Batavia gewisselde telegrammen en brieven in mailr. 1920: 965x, 974x, 997x, 1009x, 1022x en 1034x.
60. De D.S.M. zag de oorzaak van de staking in het stoken van enige communistische leiders. In het jaarverslag 1920 I, p.9 zegt de maatschappij: "Het politieke karakter der staking bleek vooral op de vergaderingen der stakers, waar personen, niet tot het personeel der Maatschappij behorend, het hoogste woord voerden". Weisfelt, Deli Spoorweg Maatschappij, p.188, die deze zinsnede aanhaalt, sluit zich bij deze visie aan.
61. Rapport staking D.S.M., p.14-5.
62. Brief B-27.
63. Sumatra Post, 1-10-1920.
64. Deli en de arbeidersbeweging, opgenomen als bijlage V. In "Die Vertrakskulis", Die Rote Gewerkschafts-Internationale, Februar 1923, p.166-9 gaat Malaka ook nog in op deze staking. Hij geeft een nogal gechargeerd beeld van de staking. De N.I.P. wordt verweten een nogal tweeslachtige houding te hebben ingenomen. De oorzaak hiervoor lag in het feit dat naast Indonesiërs ook vele Indo-Europeanen lid waren van de N.I.P. Daarbij waren ook grondbezitters en bourgeois, die vanzelfsprekend tegen de staking waren. Ten gevolge van de staking zijn er in de N.I.P. ernstige spanningen ontstaan.
65. Pendjara I, p.61.
66. Brief C.W.Janssen aan G.Horensma, 22-10-1920 (AH). Uit brief C.W.Janssen aan G.Horensma, 17-11-1920 (AH) blijkt dat Horensma voor het vinden van een leerkracht verwees naar de onderwijsinspecteurs. H.I.S. = Hollandsch-Inlandse School; voortgezet onderwijs voor zowel Hollandse als Indische leerlingen. Zie ook Pendjara I, p.62.
67. Brief A-13.
68. Brief A-15.
69. Pendjara I, p.61.
70. Uit brief A-12 (1-9-1920) blijkt dat hij al vierhonderd gulden heeft afgelost. Zie ook brieven A-10 en A-11.
71. Overzicht van afbetalingen, opgemaakt door G. Horensma (AH). Zie ook de briefwisseling Tan Malaka - G.Horensma. In brief B-29 toont Malaka zich bezorgd over zijn schulden.
72. Pendjara I, p.62; zie ook brief C.W.Janssen aan G.Horensma 17-11-1920 (AH).
73. Pendjara I, p.63.
74. Brief B-29. Zijn ontslagaanvraag werd pas in februari 1921 algemeen bekend. Sumatra Post, 16-2-1921.
75. Pewarta Deli, 29-9- of 1-10-1920 in Overzicht van de Inlandsche en Maleisch-Chineesche Pers, samengesteld door het kantoor voor Volkslectuur en aanverwante aangelegenheden (IPO), 1920, nr.41. Ook in Sumatra Post, 26-10-1920.
76. Sumatra Post, 30-10-1920.
77. Bijvoegsel Javasche Courant, 24-12-1920. Een uitslag van de stemming was niet te achterhalen; waarschijnlijk zijn de gegevens hierover niet in Nederland aanwezig.
78. Java Bode, 15-1-1921.
79. Brief B-29.
80. Koloniaal Weekblad 5-5-1921, ontleend aan Neratja, 19-1-1921.
81. Brief B-29.
82. Brief B-24.
83. Ook Sakti Arga, Tan Malaka Datang, p.16-7 en Tamar Djaja, Trio Komoenis Indonesia, p.9 achten de Delitijd doorslaggevend hiervoor. In deze tijd maakte hij volgens Tamar Djaja een ontwikkeling door van marah (boos) naar merah (rood). Het vertrek van Malaka werd volgens deze schrijvers voorafgegaan door een conflict over beleefdheidsvormen; een valstrik die de Hollandse vijanden van Malaka voor hem hadden opgezet.
84. Sumatra Post, 24-2-1921.

CORRESPONDENTIE TAN MALAKA - G.H.HORENSMA (JANUARI 1920 - JANUARI 1921)

A-7.

Tandjoeng Morawa, den 4 Januari 1920

Geachte Heer,

Toen ik te Sabang aankwam, werd ik door Uw brief verwelkomd en ... ver-rast. Met genoegen merkte ik op, dat U wel blij was met mijn betrekking. Dat was dan ook wat men noemt een bof.

Na twee tegenspoeden achter elkaar met 't examen beseffende, dat de schuld eindelijk een groot bedrag is geworden, heb ik eindelijk het besluit genomen, om maar te gaan verdienen.

Een paar maanden tevoren had ik me reeds overtuigd van de bereidwillig-heid van Dr. Janssen (Directeur v.d. Sanembah Mij, dien ik al ruim een jaar kende) mij aan een betrekking in de Oost te helpen.

Dit kwam mij op het beslissende moment zeer goed te pas. Het resultaat dus, dat ik als onderwijzer voor de koelikinderen op de San. Mij terecht kom. Hoewel alles natuurlijk niet zoo eenvoudig in zijn werk was gegaan, als ik het nu beschrijf moet ik mij voorloopig wel hiertoe beperken.

Nu zit ik in Tdj. Morawa samen met een Europeesche collega, aan wien ik vroeger in Holland les in het Maleisch had gegeven, om te zaak te organise-ren. (2 of 3 keer in de week gaan wij de schooltjes, die nogal verspreid liggen, bezoeken.) Alles is nog in wording. Het plan is, om behalve de leerl. geestelijk te ontwikkelen, ze ook onderwijs te geven in handenarbeid als vlechten, timmeren, enz. Opdat ze later behalve kranis ook machinisten, timmerlui of praktische arbeiders kunnen worden.

Ik had Dr. Janssen en zijn twee neven aan boord elken dag les gegeven in de Mal. taal. Vaak sprak M^c J. en ik over het groote plan. Wij staan nu vrijwel alleen met onze poging. Toch worden wij, zoowel door het Gouverne-ment als door de andere Mij^{en} (natuurlijk ook van Java) met belangstelling gadegeslagen. Slagen wij, dan ligt hoogstwaarschijnlijk een groote toekomst voor mij open. Dan is er groot kans op, dat ik overal als apostel van het nieuwe idee, moet optreden. (Mr. Hardeman, a/'t Ministerie v. Koloniën ver-bonden, die ook met de Coen reisde interesseerde zich bijzonder voor het volksonderwijs; eveneens Mc Bernie, ook Coenreiziger, lid van de Volksraad en "Radja tabak" van O.Java.)

Zoover is het echter nog niet, en wij moeten nog steeds experimenteren. Door de heilige samenwerking, tusschen blank en bruin, hopen wij ons plan te kunnen verwezenlijken.

Nu wat anders Mc Horensma! Gaarne verneem ik van U hoe U de aflossing v.m. schuld geregeld wilde zien. Ik verdien wel 's waar f 350 (+ vrij huic + vrij geneeskunde + vrij postpapier en postzegels) 's maands, toch kan ik in de eerste maanden nog geen bokkesprongen maken. Ik moet mij meubelen aanschaffen, keukengereedschappen, kleeren enz enz, die allemaal kapitalen verslinden. Toch hoop is 's maands een bedrag van f 50 te kunnen missen. Ik had altijd zuinig geleefd en hoop het nu nog te kunnen. Maar het is voor mij een onbeschreven wet, om als de Eur. collega's stand te houden. U be-grijpt me wel! Het volgende jaar verdien ik f 400 en kan dus veel ruimer ademen.

Het ongeluk komt zelden alleen, blijkbaar ook niet het geluk. Als ik in Holl. wilde blijven dan kon ik een betrekking van Amaroellah overnemen + een betrekking a/e cursus voor de Mal. Taal in Leiden, waar v. Ronckel a/'t hoofd stond. Te samen kon ik per jaar + f 2000 verdienen. Maar dan zou ik mij dit buitenkansje natuurlijk moeten laten ontglippen. Ik heb nu in Hol-land trouwens vrienden genoeg, die wel wat in de melk te berokkenen hebben, en die mij desnoods aan 't een of ander baantje kon helpen. Nu Mc Horensma, mijn dank voor Uw uitstekende hulp!!

Hopende U eens in de vacantie terug te zien en na U en Mevrouw een geluk-kig nieuw jaar te hebben toegewenscht.

Als altijd

Uw toeg.

Ibrahim.

A-8.

2 April 1920.

Geachte Heer,

In het kort deel ik U mede, dat ik U hierbij de vijftig gulden toestuur. Wilt U zoo goed zijn mij p.o. een kwitantie te sturen. Meer heb ik U nog niet te vertellen. Maak s.v.p. geen aanmerking op de mogelijke taalfouten. In Morawa pleegt men geen bewijs v. verzending te geven. D.i. ook geen postkantoor. Wilt U ook daarom dan zoo goed zijn, na elke ontvangst desnoods zonder een briefje een kwitantie te sturen?

Na hartelijke gr. ook aan mevrouw.

Uw toeg.

Ibrahim.

A-9.

2 Mei 1920

Beste MC Horensma,

Uw beide brieven heb ik in orde ontvangen. Hierbij zend ik U f 80 (-zegge tachtig gulden). D.i. de gewone maandelijksche afbetaling van f 50 plus de levensverzekeringspremie loopende van October tot Januari. Die van J. tot April zal ik U wel de volgende maand toesturen.

Meer heb ik U voorlopig niets te vertellen. Het is verder het gewone leventje op 'n kebon - verveling en geestelijke dood - Van studeeren zal er niet veel komen, Mr. H. Ik heb mij dan ook niet opgegeven voor de H.A.

Van 7 tot 11 uur op mijn schooltje midden op 'n heete prairie. Van 11 tot 2 uur vrij. Dan ben je ook niet geneigd te studeeren, zelfs niet gewoon te gaan zitten. Een klein dutje na 't eten is gebruikelijk en noodzakelijk. Dan van 2 tot 4 uur weer naar school tusschen de patjolende, vloekende en prutsende koelikinderen. Als ik thuis kom, dan heb ik voorloopig een goeden werkdag achter den rug gehad. Kranten lezen is verder wel te doen. 's Avonds na het eten (± 8 uur) ben ik dan vrij tot 9 uur waarna ik dan naar bed ga. U ziet, er blijft heusch niet veel tijd meer over voor mijn verdere geestelijke ontwikkeling. De kwestie is dit, dat je alleen 's morgens tot 8 of 9 uur en 's avonds studeeren kan. Voorloopig kan ik mij na vieren nog wel vrij noemen. Maar binnenkort moet ik lessen geven in 't Javaansch met 'n Javaansche krani, Dat doe ik 3 x in de week. Twee keer buiten mijn standplaats. Dan zullen de uren tusschen 6 en 9 nog wel door heen en weer reizen verloren gaan. Daarbij moet ik mij telkens voor die Jav. lessen voorbereiden.

U ziet, ik heb, ondanks mijn verzekeringen, U toch veel verteld. U moet het me maar ten goede houden, dat ik te veel zwam over het vervelende kebonleven. De geest, die er heerscht trekt mij niet aan en zal 't ook nooit doen zoodat ik vrijwel op mij zelf ben aangewezen. Wat kan mij die tantièmes schelen, waar ze uitsluitend voor gloeien die vrouwen en die pleziertjes in Medan. Mijn verblijf in Europa heeft mijn oogen open gedaan voor Maatschappelijke vraagstukken. Ik zal er maar niet verder op ingaan. Ik zal mij wel voortslepen in dit kebonleven, omdat ik eenmaal verplichtingen heb. Daarna ook geen dag langer onder dezen toestand, al kan ik 3 x zooveel als nu verdienen.

Ik had U natuurlijk al eerder kunnen schrijven, dat ik voor het onderwijzersbaantje al bitter weinig voelde. Maar onze scheiding van ± 6 jaar heeft mij dat belet. Nu heeft U mij weer teruggezien en U heeft nu misschien een andere indruk over mij gekregen dan voor 6 jaar, toen ik nog heelemaal niet wist, wat ik worden moest. Had ik U v.uit Holland geschreven hoe 't eindelijk daarop stond dan was er misschien kans op, dat U mij niet meer begreep, omdat U te ver af was van de omstandigheden, die zooveel invloed op mij hadden uitgeoefend.

Tot slot deel ik U mede, dat ik sedert een paar weken probeerde 's morgens om 5 uur op te staan om mij ten minste een uur te kunnen wijden aan de economische studie. Het is mij evenwel niet altijd gelukt.

Nu MC Horensma, ik zal maar eindelijk eens eindigen.

De hart. groeten, ook aan mevrouw

Uw toeg. Ibrahim.

Taalfouten s.v.p. niet àl te veel aanrekenen!

Yrs lbr

Heeft U op Batavia uw tegenstanders onschadelijk gemaakt?

A-10.

T. Morawa, den 11 Juni 1920.

Beste Mc Horensma,

Ik ben er erg van geschrokken, toen ik uw kaart ontving. Zoo maar even-
tjes zoo'n beetje adjunct inspecteur geworden en dan nog wel in Weltevreden!!
Wat een promotie en in wat een korten tijd! Zoo'n bokkesprong zal ik niet
maken; maar ik laat mij niet door U overbluffen! Wacht maar.

Aan den anderen kant vond ik het jammer, dat ik niet meer in uw winter-
paleis in koele F.d.K. kan opscheppen. Weltevreden is zoo ver, maar alweer
... wie weet!

Nu zit U bij de "Stovia".¹ U zult nu toch geducht die heertjes de les
lezen, of niet? Of zult U zich tegenover uwe oude onverzoenlijke politieke
tegenstanders eens de edelmoedigheid gaan spelen? Ik hoop van dit laatste,
want tegen uw versche Biroegaansch²-Dictatoriale mokerlagen zullen de
ongekookte Sophisten wel niet bestand zijn.

Zoo net ontving ik een brief v.d. "Algemeene". Ik zal voortaan de premie
maar zelf betalen. Van den heer Fabius nog geen bericht. Ook nog geen be-
richt van U over mijn geldzending (tachtig gulden) van 2 Juni. Wilt U
s.v.p. p.o. schrijven of 't terecht is gekomen? Soeliki toen f 100. Geen
bericht.

Hopende tenslotte, dat deze promotie spoedig door de allerlaatste be-
kroond zal worden, verlangende spoedig als gast bij U te mogen komen en na
hartelijke groeten ook aan mevrouw
Uw toeg. Ibrahim.

1. Stovia = School tot opleiding van inlandsche artsen.

2. Biroegaansch is voorzover ik kon nagaan geen geografische aanduiding.

De betekenis van het woord of de achtergrond voor het gebruik ervan is
mij onbekend.

A-11.

T. Morawa, den 5 Aug. 1920.

Beste Mc Horensma,

Wilt U zoo goed zijn mij p.o. te melden, wanneer 't examen voor de Hoofd-
actie (mondeling en schriftelijk te Batavia gehouden wordt? Ik houd mij
verder aanbevolen voor alle mogelijke inlichtingen daaromtrent.

Mevrouw. Uw brief heb ik ontvangen. 't Is nog niet zeker, dat Mc Bouman
naar Menado gaat. Hij heeft gevraagd om in Soeliki te mogen blijven.¹ Ik
heb verleden week van hem een kaartje gekregen, ook meldende de ontvangst
van de 200. guldens. De weg van T. Morawa is nu door gevluchte contractanten
erg onveilig gemaakt. Daarom was ik een beetje bezorgd over mijn geldzen-
ding.

Den 2den dezer heb ik U weer f 50 gestuurd. Ik hoop, dat U 't in orde
zult ontvangen.

Hopende verder, dat U spoedig een woninkje zult vinden

Uw toeg.

Ibrahim.

1. De genoemde Bouman was wellicht J. Ph. J. Bouman, assistent-resident van
de afdeling Painan in de Minangkabau. Regeerings - Almanak voor Neder-
landsch-Indië 1921, II, p. 229.

A-12.

T. Morawa, den 1 Sept. 1920.

Beste Mc Horensma,

Hierbij weer f 50 (vijftig gulden).

In 't kort heb ik U nog 't een en ander mee te deelen als antwoord op uw schrijven dd. 10 Aug.

U vroeg mij naar het totaal van de door mij reeds verzonden afbetalingen.

Deze zijn resp:

2 April '20 f 50

2 Mei '20 f 80

2 Juni '20 f 80

2 Juli geen (storing door de verhuizing.)

2 Aug f 50

Nu weer (1 Sept.) f 50

De levensverzekeringspolis heb ik ook ontvangen (niet van den heer Fabius) en de premiën over April, Mei en Juni ook reeds in Medan afbetaald aan denzelfden zoetsappigen heer van vroeger, die in gezelschap was van nog zoetsappiger heeren. U weet misschien wel, dat de Algemeene nu met een paar andere lev. verz. is samengesmolten. De heeren haalden mij over opnieuw een verbintenis aan te gaan.

"Werk, studeer en spaar!" was uw raad. Dat heb ik ook altijd gedaan. Aan de "Ankoe Bank" reeds f 400 gestuurd. Nog een paar maanden dan heb ik het grootste deel afgelost. Dan kan ik wat ruimer ademhalen.

Wat de studie betreft, ik ben er altijd hard mee bezig. Verleden maand de schriftelijke cursus voor de H.Acte uit Holl. besteld. Dus kan ik de volgende maand wat repeteeren en mijn kennis hier of daar was uitbreiden. Bovendien ben ik ook bezig a/d economie en geschiedenis, waarin ik later diploma's hoop te behalen. Gelukkig een vriend in Medan gekregen, die M.O's heeft v.d. beide genoemde vakken en bij wien ik nu ook in Medan vaak kom aankloppen. Hij is een jonge Hollander, socialist, en secretaris v.d. Handelsvereniging dus een practicus en theoreticus met de wijsheid en de kalmte van ... (hm!)... een Hollander!

De heer Tameling vroeg mij laatst, of ik hier b/d Sanembah voorgoed wou blijven. Dan zal de Mij een nieuw huis voor mij bouwen. In de vraag lag dus opgesloten, dat ik hier b/d San. kon blijven. Het antwoord zal U wel kunnen raden. Ik gaf nog geen beslissing; zeide echter, dat ik hoogstwaarschijnlijk wel op Java een plaats zal trachten te krijgen en wel met 't oog op mijn verdere plannen en studie.

Inderdaad kan ik hier genoeg op mijn eentje studeeren. Maar U weet toch ook wel, dat voor een examen noodig is contact met den leeraar, die op de hoogte is van de exameneischen. Anders is er groote kans op, dat je datgene bestudeert, wat absoluut niet noodig is. En nog meer bezwaren levert het verblijf op 'n kebonschool: Weinig of geen Hollandsch praten, enz. enz.

Daarom ook zoo gauw als 't kan weg. Schrijft U mij s.v.p, wanneer het examen voor de H.A. gehouden is. Hoe lang enz. enz. Ik kan 't hier wel haast van niemand anders vernemen. Vertelt U ook meteen, hoeveel ik bij eventuele plaatsing b/'t Gouvernement op Java kan verdienen.

Hopende van U een spoedig antwoord te vernemen na hart. gr. ook aan mevrouw

Uw toeg.

Ibrahim.

A-13.

T. Morawa, den 20 Oct. 1920.

Beste Mc Horensma,

Gisteren heb ik met den heer Janssen gesproken over mijn toekomstplannen. Die zijn als volgt: "Het volgende jaar examen doen voor de hoofdacte, daarna verder studeeren in de economie en geschiedenis".

Het bezwaar is natuurlijk 't verblijf op zoo'n kebon. Zooals ik U meermalen heb geschreven is studeeren voor de H.A. haast ondoenlijk, zoo niet onmogelijk. Naast de algemeene bezwaren nog deze: "Geen natuurkunde proeven kunnen zien, niet kunnen teekenen enz. enz.

Daarom is 't verblijf op 'n groote plaats wel noodzakelijk.

Toen Mc Janssen mij vertelde, dat ik U weinigs positiefs omtrent mijn plannen meedeelde, antwoordde ik, dat ik ook nog niets positiefs kon besluiten, aangezien ik vroeger in Holland beloofde 2 jaar in Deli zou blijven.

Ik zeide verder hierop, dat ik b.v. gaarne op 'n betrekking op 'n over een paar maanden te stichten H.I.S. in Medan zou willen solliciteeren.

M^c J. had er geen bezwaar voor, dat ik binnen afzienbaren tijd mijn tegenwoordige werkkring verliet om ergens anders mijn studie voort te zetten -

Nu opent zich voor mij plotseling een nieuwen weg. Ik zou natuurlijk 't liefst dit jaar die H.A. willen hebben. Daarom dan maar ook 't uiterste voor doen. Verder lijkt het me toch 't beste toe op Java te zitten, waar ik zeker beter in de geheimen van 't Indische examen gewijd zal kunnen worden.

Als ik b.v. een betrekking kan krijgen op de een of ander H.I.S. te Bandoeng? dan was de zaak klaar. Kunt U mij soms hierin helpen?

Als ik van U binnenkort kan vernemen, hoe het daarmee staat, dan kan ik 't verder overwegen welke plaats mij 't geschikt toelijkt: "Medan of Bandoeng b.v. In elk geval heb ik dan meer keuze. Voorloopig zal ik maar op mijn eentje repeteeren.

Gisteren is de cursuslessen van Holthuizen uit Holland gekomen -

De vorige maand heb ik U niets kunnen sturen. Ik moest n.l. mijn broertje wat steunen. Hij is nu op mijn aanraden van de M.U.L.O afgegaan en is nu helper b/d post op Padang. Natuurlijk had hij geld noodig voor zijne uitrusting enz. - Bovendien moesten deze maand de premiën der Levensverzekering betaald worden. Dan conjunctuur was dus in 't nadeel van mijn portemonnaie.

Misschien zal de geschiedenis zich deze maand weer herhalen. Nu de zaken zoo staan, moet ik natuurlijk wat sparen voor reizen straks of voor iets anders.

Ik hoop met 't oog op den tijd zeer spoedig een antwoord van U te vernemen.

Na hartelijke groeten ook aan mevrouw

Uw toeg.

Ibrahim.

A-14.

Tg. Morawa, den 5 November 1920.

Beste Mc Horensma.

Hierbij weer f 50 (vijftig gulden.)

De polis is nog niet terecht, althans ik heb ze niet ontvangen. Heb ik U geschreven van wel? Dan is 't een vergissing geweest. Ik had alleen de premiën betaald.

Het examen komt dus al heel gauw! Ik wou 't toch probeeren. Half slagen is een winst en niet slagen levert ook iets goeds.

Ik kan al heel gauw van hier weg. Ik hoop spoedig van U te vernemen, hoe 't met een betrekking voor mij staat.

Ik heb inlichtingen in Medan ingewonnen. De menschen raden mij aan toch cursus te loopen.

Hopende gauw van U bericht te ontvangen en na hart. gr. ook aan mevrouw

Uw toeg.

Ibrahim.

A-15.

Tg. Merawa, den 31 Dec. 1920.

Beste Mc Horensma,

Tot op heden heb ik nog geen antwoord gekregen op mijn brief van zeker wel ruim anderhalve maand geleden. Wel had de heer Janssen toen hij nog niet vertrokken was een zeer bescheiden stukje voorgelezen uit uwen brief aan hem gericht.

Toen meende ik, dat U niet al mijn vorige vragen had beantwoord. Ik vroeg indertijd geloof ik ook naar vacante betrekkingen op de H.I.S. hetzij in Bandung of ± Batavia.

Maar urgent was 't niet, anders had ik U natuurlijk direct met een andere brief lastig gevallen. Ik zelf sta nog voor een beslissing; kan nog niet heelemaal besluiten.

Ik voel er veel voor in Medan te gaan schoolmeesteren. Daar heb ik het oog op een spoedig te openen gemeenteschool. Maar er moet nog met het oog op subsidies op de goedkeuring van de regeering gewacht worden. Zit ik in Medan, dan zie ik wel kans nog wat bij te verdienen door middagcursus te geven b.v. Mijn leus is in deze paar jaren toch; schuld afbetalen en een flinke reserve voor de eventueele voortzetting van mijn studie.

Daarom kan ik mij bezwaarlijk verbinden aan het Gouvernement, hoewel ik het vooruitzicht heb later pensioen te krijgen in dit geval misschien reisgeld, zoo ik eventueel Java kan krijgen. Het Gouv. betaalt zoo karig en maakt geen haast met 't plaatsn van iemand naar een plaats waar er hoofd-actecursus is. Het kan best gebeuren, dat het mij juist naar den "achterhoek" stuurt. Dan ben ik nog verder van huis.

Blijft er dus voor mij over zoo ik naar Java moet naar een gemeenteschool te solliciteeren. Moet ik 't dan van Deli uit doen? Wat dunkt U? Maar ik ken juist school noch plaats. Ik zou dan in den blinde moeten solliciteeren alleen voor een paar honderd gulden reisgeld, als dit tenminste later terugbetaald wordt, wat ik ook niet weet.

Bij zooveele onzekerheden had ik 't maar beter gevonden het volgende werkprogramma te volgen: "Gewoon een paar uren per dag werken voor de H.Acte.

Zoo ik Medan niet kan krijgen, dan met de eerste de beste boot naar Batavia.

Daar desnoods examen doen.

Verder op Java zelf uitmaken op welke school en waar ik het best zal werken.

Voor reis- en desnoods verblijfkosten van een paar maanden, ben ik eral op voorbereid. Zoodat ik ten allen tijde een ticket kan nemen en mijn tenten ergens op Java kan slaan.

Ik ben dus slag- en reisvaardig. Ik heb gestudeerd en gespaard. U kunt mij verder elken dag verwachten of niet verwachten.

Ik moet U nog 't een en ander vragen: "Moet ik mij van Deli uit opgeven voor de H.A? of kan ik b.v. daarmee wachten tot midden Februari? Kan ik voor 't geval, dat ik niet Medan maar Java als standplaats kies, al mijn paperassen persoonlijk of schriftelijk de examencommissie overhandigen? (15 F. n.1?)

Kunt U mij een goedkoop, nu ja niet al te chique pension opgeven, zoodat ik met mijn 3 à 4 dierbare doch zeer groote kisten niet overal heen hoef te slingeren om een behoorlijk onderdak te krijgen?

Mij diep en nederig verontschuldigen voor al mijn gevraag en na hartelijke groeten ook aan mevrouw

Uw toeg.

Ibrahim.

(in marge) Het inzicht van de Sanembah in zake het onderwijs is veranderd en zwaar ook. Er zal voortaan alleen in 't Javaansch les gegeven worden. Ik wacht nog op de Jav. onderwijzers. Dan kan ik gaan.
Ibrahim.

A-16.

Tg. Morawa, den 16 Jan. 1921.

Beste Mr Horensma,

Ik moet U nog even schrijven over de geldzending. Deze maand moet ik f 200 (zegge twee honderd gulden) belasting betalen. Nog nooit heeft zich dat in de annalen van mijn boekhouding afgespeeld. Het is om er van te schreien. Zoo maar ineens f 200 !

Het ongeluk komt zelden alleen. Niet alleen moeten alle krachten worden verzameld om voor een behoorlijk gevuld reisotje te zorgen, maar ik moet nog tegelijkertijd f 30 afstaan aan de zoetsappige heeren te Medan.

Tegen zulke aanslagen is een salaris van f 350 natuurlijk niet bestand. Daarom moet ik U dezen keer maar weer mijn eerbiedig excuus aanbieden met de oude belofte wat flinker op te schieten, zoodra de zaken weer normaal loopen.

Voorloopig heb ik niets nieuws te vertellen.
Mijn hart. groeten ook aan mevrouw
Uw toeg.
Ibrahim.

Zoo net heb ik Uw brief ontvangen. Wat een mooie naam heeft Uw tegenwoordige woonplaats en een poëtische - "Gang Baroe" Dat begrijp ik. Maar Gandangdia! Heeft 't misschien iets met een Menangkabausche gondang of te wel "een trom" te maken?

Wat zou 't daar heerlijk wonen wezen. Altijd muziek! Nu dat verdient U wel, als oud Biroegaansche dirigent!
Ibr.

CORRESPONDENTIE TAN MALAKA - D.J.L. VAN WIJNGAARDEN
(DECEMBER 1919 - JANUARI 1921)

B-23.¹

Afz Sanembah Mij
Tandjong Merawa
Medan.
Colombo 8 Dec. '19.
Beste Dick,

Wel bedankt voor je zeer vertrouwelijke brief! Al je brieven zijn naar de Oost meegegaan, hoor! Ik hoop ze steeds te kunnen vermeerderen. Schrijf je me dan geregeld. Wij zijn aan wal geweest. Col. is mooi hoor! Je krijgt hier alle mogelijke indrukken.

Nu Dick, hart. gegroet
Als altijd Yrs Ibrahim.

1. Ansichtkaart geadresseerd: Den Heer D.J.L. v. Wijngaarden, Brouwerstr. 49B, Rotterdam. Afgebeeld is een Hindoetempel in Colombo.

B-24.

T Morawa, den 16 Febr. 1920.
Beste Dick.

Wat ben ik geschrokken, toen ik jou brief ontving. De oude Dickie van caricaturen en humors ontpopten zich ineens in een der felste oppositieman tegen alle richtingen en partijen in. Ik juich het ten zeerste toe; nooit naprater zijn. Ik zeg daarmee niet, dat ik in alles met je eens ben. Ook ik ben nog een zoekende of liever een onderzoekende. Ik heb reeds een hoofd-richting gekozen in het maatschappelijk en Godsdienstig leven, als ik dit laatste zoo noemen mag. Deze vraag houdt mij nu bezig: "Is het bovennatuurlijke mogelijk? Ik ben nu te midden van een mystisch aangelegd volk. Vandaag of morgen hoop ik een ware mysticus tegen het lijf te loopen. Er zijn kunstenaars, doch er zijn ook overtuigden onder. Deze laatsten moet je hier zoeken, want ze timmeren niet aan den grooten weg.

Het maatschappelijke idee, meende ik ook reeds te zullen vinden. We leven nu in een tijd, waarin de verschillende wereldbeschouwingen tegen elkaar botsen. Het idee, dat uit dezen Chaos te voorschijn komt is onvoorwaardelijk bestemd om voor langen of korten tijd te worden aangehangen. Goed en slecht zijn immers betrekkelijke begrippen. Men placht goed te noemen, datgene, wat aan de eischen des tijds voldoet. Zie daar nu het Communisme. Dick, waartoe wij jonge onbevooroordeelden het oog moeten wenden. Het helpt ons niet, of wij nu al beweren, dat het mislukken zal of dat het herschenschim is. Evenmin, kunnen wij de schurken, die ook onder de Communisten te vinden zijn voor het ware communisme houden. Want, dat er nog eerlijken onder zijn, bewijst wel het feit, dat de heele wereld zich wapent, tegen dat vervloekte stelsel. Zegeviert het over de heele wereld, of blijft het een der hechtste organisatie en bouwt het verder op, dan is dat voorloopig de staatkundige waarheid. Totdat ... ja totdat het misschien als elk ding of zaak of idee op deze wereld, na den tijd van volwassenheid te hebben bereikt weer af te takelen en van het wereldtooneel te verdwijnen.

Je ziet, ik ben nog een toeschouwer, -- een wachtende dus. Ik zal me maar voorloopig hiertoe bepalen en zal je beweringen maar liever niet weerleggen. Trouwens je kunt zelf ook de leer van 't Communisme opdiepen. Als je dat gedaan had, dat had je zeker nooit gezegd hebben, dat de communisten vernielers, en de S.D.A.Pers werkers zijn. Ik zeg nogmaals, ik hoef het niet te weerleggen, want dat is al zoo vaak beweerd en zoo vaak weerlegd. Ik wist ook dat vlak voor mijn vertrek, dat vele jonge menschen en anderen er heel anders over begonnen te spreken.

Ook hier nemen de Europeanen maar nooit de moeite om werkelijk de menschen te verstaan. Dat is het (= Indie) geweest en dat is het nog. Dat is de algemeene gedachte. Als er wat gist onder het volk dan is dat het werk van opruiers en volksmisleiders. En blind zullen nog duizenden der Europeanen blijven voor de ware aard der beweging, voor de ware nooden der

bevolking. Zij leven seneng (tevreden) en hebben geen behoefte. Ze zijn dom. Daar valt niets aan te tornen. Of je zus of zoo beweert, daar reageert men tegen met te beweren: Zij zijn nog onrijp enz. enz. M.a.w. dat is niet waar, wat je zegt. Ik zwijg ook wat dat betreft tegenover de Europeanen. Wat help het? Daarbij komt nog het rassuperioriteitsgevoel. Men kan onmogelijk afstand doen van de oude positie en macht. Men wordt vatsig in al zijn bewegingen en denken. Als ik te lang tusschen de Eur. hier zit, dan ben ik heelemaal stom. In Holl. probeerde je nog wel eens over 't een en ander te praten. Maar hier, salaris, tantiem, verlof. Niets anders. Ja, dat is niet te veel gezegd Dick. Het is niet om je landgenooten te kleineren. Als jij hier was, dan werd je ook zoo. Mijn opinie is, jullie hooren hier niet thuis. Ik bedoel niets onhebbelijks mee Dick. Klimaat, volk en beschaving als ik 't zoo noemen mag zijn heel anders. Men denkt er natuurlijk niet aan, dat over te nemen en zich aan te passen a/d meerderheid. Niets doen, alles laten doen, de hoogste toean uithangen brullen, ja trappen, dat is de beste manier om 't prestige hoog te houden. East is east... enz is niet heelemaal waar. Een mensch uit 't Noorden kan best een Oosterling verstaan hoor en omgekeerd ook. Nu Dick, als je mij weer schrijft, dan zal ik 't als altijd natuurlijk weer terugschrijven. Het doet me werkelijk goed een brief van jou te ontvangen.

Als altijd
Yrs lpie.

B-25.

T Morawa, den 19 Mei 1920.

Beste vriend,

Ik was heel blij je brief te ontvangen. Je moet mij niet kwalijk nemen, dat ik wat laat ben met de beantwoording. Ik kan er heusch niets aan doen. Ik moet tegenwoordig hard werken. Haast den ganschen dag dienst. Voor Studie sta ik geregeld om half vijf op. Ik heb in den laatsten tijd bovendien al 3 artikels geschreven voor het Indisch Bolsjevistisch blad (Het Vrije Woord - dus Holl. blad.) Haat ik òlke Hollander of blanke? Geloof me maar, dat ik achting zal blijven toedragen, voor menschen, die zich het lot mijner landgenooten aantrekken. Dick, ik weet heel goed wat nationale en wat klassestrijd is.

Ik zal verder heel kort zijn, want dit is nu de vijfde brief, die ik schrijven moet. Niet boos wezen, dat je taal misschien wat radbraak. Ik heb geen tijd om te corrigeeren. Ik zal maar eenige voornaamste punten in jou gedachtengang aanraken.

Dick, verwacht geen heil van de Evenredige Vertegenwoordiging. Denk je, dat alles een haartje anders zou worden, zoolang de productiewijze nog onaangetast en zoolang het persoonlijk eigendom gehandhaafd blijft, zoodat een klein deel der menschen leeft ten koste der massa, zoolang onderwijs, politie en leger allemaal klasseinstellingen zijn? Dacht je, dat 100 Troelstra's met 100 x zoo'n grooten mond maar zonder revolutionaire, doelbewuste massa achter zich ooit in staat zullen zijn de kapitalisten uit hun bevoorrechte posities te verdrijven. Zoolang de productiewijze en het persoonlijk eigendom geen verandering ondergaan, zoolang zullen de maatschappelijke tegenstellingen, misschien met verandering of verwisseling van personen, gehandhaafd blijven.

Ben je heusch zoo bang Dick voor die vernielers? "Men moet de staatsorganen van de bourgeoisie niet eenvoudigweg overnemen, maar ze stukbreken. (Ik citeer uit 't hoofd!) - aldus Marx, toen hij over de Parijsche Commune schreef. Men krijgt toch geen "Titanic" als men het rotte schip "De Wilis" van de Rott. Lloyd gaat opkalefateren? Dat geloofde wel de heeren als Schaper, Vliegen en Ebert en Scheidemannen. Deze laatsten zijn door hun gesjacher met de rechtsche zoo afhankelijk geworden v.d. militairen, zoodat men onmogelijk meer van hervormingen kan spreken. D.i. het parlementarisme! Zie ook Lloyd George - Northcliffe. Een pot nat!

Die vernielers zijn ook geen ideale communisten, Dick. Die scheppen de voorwaarden voor het communisme gelijk de Dictatuur van het proletariaat het ook doet. Wat nu in Rusland gebeurt is slechts een begin van de over-

gangstoestand. Er wordt ondertusschen heel hard gewerkt aan het onderwijs voor alle kinderen. Ja zelfs de lesuren voor de analphabeten worden tot werkuren gerekend dus door den Staat betaald! Mannen als Loenakarsky en Maxim Corki zijn er borg voor de toekomstige volksopvoeding. Je weet, dat Corki eerst tegen 't Bolsjewisme was, zelfs zeer sterk tegen. Hij is pas later 't Bolsjewisme gaan aanhangen. Zoo zijn Krassin, Nogin die nu voor Soviet Rusland handel gaan drijven met de vertegenwoordigers v.d. Westersche Staten, ex-kapitalisten. Maar om bij Corki te blijven, moet ik je dit zeggen, dat die Shaw van jou voor den oorlog precies van dezelfde richting was als Corki, Anatole France, Romain Rolland en nog vele andere. Wiemaakt zich nu nuttiger voor de maatschappij de bespiegelende Shaw, die door den oorlog n.b. der nationale imperialistisch idee ging verheerlijken - of die Corki, die met Loenakarsky ruim 5000 van alle mogelijke bekende werken in het Russisch heeft vertaald?

Met die eentonigheid in 't Socialisme, die je zoozeer vreest zal 't wel gaan, als iedere aanleg en gave de gelegenheid worden gegeven zich zonder belemmeringen als nu te ontwikkelen. Maar daarvoor is rust noodig. Dat wordt den Russen door de kapitalistisch West-Europa niet gegund. Alle mogelijke legers worden op hen af gestuurd. Het zal geen wonder wezen, als vandaag of morgen het Bolsjewisme neergeworpen wordt. Maar dat is zijn schuld niet. Zijn geest zal voortleven. En gelouterd door den strijd zal het weer te voorschijn komen totdat de macht in handen komt van den Arbeid, totdat de menschen niet meer afhankelijk zullen zijn van crisissen, depressiën, speculaties en als zulke fraaiigheden meer, kortom totdat de menschen de natuurkrachten zullen aanwenden ten bate van het geheel.

Nou voorloopig genoeg, anders zou je straks misschien nog denken, dat ik al uit Rusland of uit dien Socialistischen hemel ben geweest. Wil je aan Bussbach zeggen, dat ik zijn brief heel laat heb ontvangen, zoodat mijn antwoord hem onmogelijk meer van nut kon zijn.¹

Dick, spoedig een antwoord van je verwachtend Als altijd

Yrs Ibrahim.

Hoogstwaarschijnlijk krijg ik binnenkort f 420 ± de maand. Is dat niet om te watertanden. Is dat niet om je wat kalm te houden en dat geschreeuw in Het Vrije Woord te staken! Lach niet. Een ander snakt er naar! je lpie.

1.G.J. van Busschbach, klasgenoot op de kweekschool, kan zich niets meer herinneren van de briefwisseling met Tan Malaka. Mondelinge mededeling.

B-26.

T Morawa, den 4 Aug. 1920.

Beste Dick,

Je brief heb ik gisterenavond ontvangen. Door lichte ongesteldheid kan ik hem nu pas beantwoorden. Wat verschillen wij in meeningen toch veel van elkaar, Dick. Daarom hoeven wij natuurlijk niet van elkaar te gaan vreemden, wel? Integendeel. Wij kunnen juist daarom of elkaar op 't juiste spoor brengen, of versterken. Ik kan niet anders dan kort zijn, ondanks dat wij in vele opzichten zooveel in opvattingen verschillen. Het gaat niet op, om over de allereenvoudigste socialistische principes, die voor ons reeds lang overwonnen zijn, nog te gaan debattereeren. Ik zal je verder maar op voet volgen.

Dat de klassestrijd licht zou ontaarden in nationale hoeft natuurlijk geen bestrijding. Maar ik beweerde ook niet, dat de heele Indische natie reeds op 't standpunt stond van den klassenstrijd. Indie begint pas te strijden, en is er zich nog niet volkomen van bewust in welken vorm en richting hij 't voeren zal. Maar als hij merkt, dat de heele "kapitalisten-bent" van de heele wereld een is tegenover "kolonie en Proletariaat" dan zal hij van zelf zijn armen uitstrekken naar de overige wereldproletiaat.

Dick, ik wil natuurlijk niet persoonlijk zijn, bovendien ik ken mijn vriend Dick veel te goed. Maar, waar je beweerd hebt, dat je je heil niet zoekt in de schatten van de wereld, als o.a. in de Evenr. Vert., maar wel in je ziel en in je God, daar stel ik tegenover dat millioenen en millioenen,

ja de meerderheid 't niet kunnen. Zwoegen van den vroegen morgen tot den laten avond voor 'n paar kapitalisten. Onzeker van de allernoodzakelijkste levensbehoeften, terwijl er overvloed is in de wereld. Verstoken van elk soort hooger onderwijs en beschaving, enz. enz. enz.

Holland kan je nog niet tot een normaal voorbeeld nemen. Holland is gesteund vooral door Handels en Koloniaal kapitaal, die minder drukkend zijn dan industriekapitaal. Bovendien dankt Holl. veel aan 'n koloniebezit. Maar denk ook aan de Ruhrindustrie, Saksen en de uitgestrekte mijnendistricten in Engeland en ziet rond op Java, Engelsch Indie en Egypte, waar schatten worden verdiend ten koste van de ziel, ja 't leven van millioenen. Dat is heusch heel kort gezegd. Ik kan niet anders. Verzwijgen moet ik nog kinder- en vrouwenarbeid, ontwrichting van 't familieleven. Verzwijgen: oorlog, imperialisme. Dit alles ter wille van de meerwaarde, d.i. het Arbeidersbloed.

De kwestie van de "minderheid" is een zeer betrekkelijke, hoewel een echt stokpaardje van de bourgeoisie en zijn knechten in het Westen. Volgens jou zouden de communisten in de minderheid zijn. D.i. ook zoo, omdat 9/10 der menschen of kapitalisten zijn of met hen sympathiseeren of hun knechten zijn. Daar zijn zij er zich niet van bewust, of als dat het geval is, dan zijn zij nog te lam en te beroerd om op te staan of zij laten zich lijmen door de onuitputtelijke kapitalistische lokmiddelen.

Jij houdt niet van heerschen noch beheerscht te worden. Juist. Als dit laatste je deel was, wat dan? Als jij niet zoo gelukkig en begaafd was als je nu bent? Moest jij dan de eeuwige prooi worden van iemand, die 't "goud" had? Jij vindt alle regeering, beperking, organisatie uit den boeze "een belediging aan de koninklijkheid onzer vrije ziel aangedaan". Dat vinden de Bolsjewisten ook. Zij verschillen alleen hierin met jou, dat die koninklijkheid van die vrije ziel, niet komen kan, wanneer er nog bezitters en bezitloozen zijn, wanneer 9/10 der menschen zich moeten afschakeren terwille van nietsdoeners.

Sanembah Mij verdient nu volgens ruwe berekening f 5 millioen. Maatschappelijk kapitaal f 1½ mill. Van die f 5 mill 65% naar Holl. voor de aandeelhouders. De koelies, die den Godsganschendag werken verdienen f 0,46 per dag. Moraal, fijnheid? Och, mijn lieve ziel. Dobbelen, overspel, het laagste \pm der mensch aangewakkerd nog... als zij maar werken! Je reinste kapitalisme.

Zij, de Bolsjewisten willen eerst de voorwaarde scheppen, voor die vrije koninklijkheid.

Ook die "rasverbetering" komt op 't program der communisten. Niet alleen op papier, maar daadwerkelijk uitgevoerd. Lees de pogingen van Maxim Gorki van Loenacharsky. Lees de richting van 't moderne onderwijs, onderwijs voor allen, gebaseerd op de praktijk, zoodat men geen verwaande kantoorheertjes en inktkoelies alleen krijgt. Toegepast de selectie, de specialisatie en individualisatie. Ik zeg slechts "lees 't! Dan weet je, dat je verlangde "omvorming" zich noodwendig zal gaan voltrekken en wel op 'n vrije bodem. Die "wedergeboorte" geschiedt niet dan na een geslacht minstens, maar zal nooit geschieden door 't gepreek alleen. De daad in alles. Afbreken, wat tegenstaat, niet opkalefateren, geen lapwerk! Shaw staat in ideeën trouwens niet ver van de Bolsjewisten af. Integendeel. Evenals alle Russische intellectueelen van alle rangen, die eerst de Bolsjewisten ook als de laagste menschensoorten beschouwden, als de avonturiers en bandieten is Shaw en nog andere grootheden \pm Engeland nu evenals de eersten nader tot hen gekomen. Lees de oproep dier Rus. intellectueelen (proffessoren, ingenieurs, letterkundigen v. naam) aan de Westersche intellectueelen, waarmede Shaw zich solidair had verklaard.

Niet waar? Als 't maar eerst goedgaat. Dan zullen de weifelaars vanzelf wel achteraan komen aandraven. Ook zijn er maatregelen genoeg genomen op rechtsgebied, om 't rechtsbewustzijn op te voeren. Geen klasserechtsinstellingen meer, waar de eenvoudige maar oprechte ziel in verdwalen, omdat de vakgeleerden der bourgeoisie 't monopolie van rechtskennis en spitsvondigheden hebben. Vergeet niet de politieke instelling der Sovjet, de economische instellingen. Ik kan 't natuurlijk op 'n briefje als deze niet uiteenzetten, maar ik durf je te verzekeren, dat zij stevig in elkaar zitten

en vooral, dat de Bolsjewisten wel degelijk "opbouwen". Natuurlijk vind je die uiteenzettingen niet in Handelsblad, de Rotterdammer of Haagsche Post.

Voor de wedergeboorte is tijd nodig. Daarvoor moet eerst vervallen de Staat, (Lenin zegt afsterven.) ook de Dictatuurschap. Immers de Staat, ook de Dictatuur v.'t Proletariaat is volgens Marx de erkenning en 't product der onverzoenlijkheid van de klassetegenstellingen. M.a.w. elke Staat is een dwang. Nu moet de Staat zijn een regeering v.d. arbeiders over de paar kapitalisten dus v.d. meerderheid over de minderheid zooals ze lichter is geworden; ten slotte moet zij afsterven.

Voor alles is tijd noodig. Maar dat wordt den Bolsjewiki niet gegund. Niet opbouwen zeggen de kapitalisten aller landen, maar vechten. Zij laten ook niet na, alle hun knechten op hen af te sturen. Dan zeggen zij nog, dat die Bolsjewisten niets anders vermogen dan af te breken. Maar zij vertellen er niet bij, dat die verfoeilijke bandieten, ondanks honger, ondanks economische ontwrichting, toen zij 't heft in handen kregen, ondanks verdierlijk en verhogering der massa nu de laatste knechten v. de kapitalisten, Polen n.l. weten te kraken. En de gewone burgers denken natuurlijk niet verder.

Daar wil ik nu niet verder op ingaan Dick. Alleen zeg ik je vantevoren, dat door dat vechten het ideale kan te niet gaan, ja, dat zij 't werk voorloopig moeten staken, om 't over te laten a/'t communistische nageslacht.

Minacht je de Dictatuurschap? (Daaronder natuurlijk ook Lenin, Bucharin, Krassin en nog zoovele anderen, die ik heusch niet minder acht dan Shaw.) Ik heb er niets tegen te zeggen. Wel, wil ik dit opmerken, dat de Dictatuur niet alleen beteekent heerschen. Zij doet 't nu uit noodzaak, omdat de ex kapitalisten er niet na zouden laten hulp v. binnen en v. buiten te laten aanrukken. De tegenwoordige D.v.'t. Proletariaat echter beteekent ook de kiem van het Socialisme, die heel lang beschermd moet worden, eer zij zich heelemaal kan zuiveren van alle kapitalistische aankleefsel. Ook dit kun je minachten.

Dus Dick "de communisten blijven beweren, dat wat nu in Rusland gebeurt, slechts een begin is van de overgangstoestand.

Je zuchtte er in je brief, omdat 't een gruwelijke begin is. Maar ik zeg je, dat 't niets is vergeleken b/d miljoenenmoord van d. laatsten grooten kapitalistischen oorlog, ... door gulzigheid bedreven. Gulzigheid, die nooit bevredigd zal worden. Gulzigheid die zich uitte en nog uit in concurrentie, speculatie, imperialismen ten koste v.d. massa. Dat is 't karakter v.'t. kapitalisme. Het kan ook niet anders.

Wacht nog maar een tijdje. De dans zal waarschijnlijk wel weer beginnen. Luister slechts naar 't sabelgerinkel in Azie en Amerika. Waar 't kapitalisme zich ook vestigt, 't zal zijn karakter niet verloochenen.

Je zult mij misschien weer zeggen: "Dat ben ik met je eens. Maar daarvoor de innerlijke geboorte. Ik zou 't ook zeggen, als 't niet tot 't Utopisme behoorde. Rest mij slechts om voor de revolutie te zijn, mits op den voorgrond een duidelijk ideaal en ermee een kern, een bewuste massa, want, de domme massa, zooals je zegt, kan in den revolutie tijd wonderen verrichten.

Verleden week ben ik met de Redacteur v.d. Sumatra Post in 'n polemiek gewikkeld. Reden was 't Bolsjewisme. Door mijn vrienden in Medan ben ik te weten gekomen, dat die goede man nooit eens de moeite nam 't socialisme te bestudeeren. Op raad v. hen heb ik 't maar gestaakt. Het wordt toch een gezwam 2 de ruimte. Hij ging maar af van wat men 2 de krant zeide en meer niet. Zoo gaat 't ook met de meesten.

Nu Dick. Tot den volgenden keer maar weer. Ik zal maar eerst eindigen. Ik feliciteer je met je behaalde successen. Ik hoop dan ook, dat je al heel gauw een stevige positie in deze maatschappij veroveret. Daar twijfel ik dan ook geen oogenblik naar. Je ziet ook, dat ik geen heelen dag voorbij heb laten gaan je brief te beantwoorden. Met mij gaat 't ook goed. Een paar geestverwanten, met wie ik al heel gauw vriendschap heb gesloten in Medan getroffen. Een voorzetter v.d. assistentebond en een secretaris v.d. Handelsvereniging. Dus beide Europeanen. Nu is 't leven minder saai geworden. Ik kan voortaan weer wat van gedachten wisselen. Nu Dick nogmaals succes 2 je verdere pogingen. En vertel me veel van Holland, die ik nog lang niet vergeet.

Als altijd yrs
Ipie.

B-27.

T. Morawa, den 11/10 1920

Beste Dick,

Je brief heb ik reeds 2 dagen geleden ontvangen. Toch nu pas beantwoord. Ja, Dickie, je moest je beurt afwachten. Een paar dagen lag je brief op mijn schrijftafel, zoo somber ondanks de groene kleur der enveloppe.

Nu wordt hij reeds minstens voor den derden maal gelezen. Telkens is de indruk na 't lezen 't zelfde, somber, zeer somber, toch 't is waar. Daarom ook dubbel waard, gelijk alle brieven van jou. Luchtig tijdens een zekere voorbijgaande periode, onverschillig haast, toen jij met het militaire pak rondliep, alles bekritiseerend, uitlachend of bespottend. Het leven toen uitlevend. Het heiligste haast ontheiligend. Toch juichte ik, niet om die daad op zich zelf, maar om de ongemeene openhartigheid en de uitstekende opmerkingsgave in alles en de zuivere weergave daarvan.

Ken jij je dat tijdperk nog indenken? Ik wel, want de brieven uit dien tijd zijn netjes ingepakt en naar Indie meegenomen als 'n verrijking mijner eigen ervaring, omdat ik in de getrouwheid volkomen geloofde.

Nu een ander tijdperk. Worstelend met je zelf en de wereld erbuiten. Nog niet heelemaal wetend wat te gelooven en te volgen toch ernstig ernaar strevend het te weten en de consequentie ervan te aanvaarden. Ik ken wel die afwisselende perioden Dick. Ik ben ouder dan jij en ik maakte door afkomst, condities in 't leven en opvoeding die perioden sneller door, want de sterke contrasten vallen direct voor 't oog. Voor mij was er nog een kwestie van Oost en West op 't spel, die mijn pas om die verschillende perioden te doorloopen versnelden. Te ver, om alles in bijzonderheden te vertellen. Heusch, maar wees ervan overtuigd, dat de uit- en inwendige druk op mijn ziel, als 't woord niet te groot voor is, niet minder krachtig was. Nu juich ik, dat ik aan dien druk ben ontkomen, met zegepraal, want ik krijg nu een vastere geloof in de dingen dan anders. Ik krijg vooral 't geduld, de verwezenlijking van 't geloof af te wachten, desnoods ze niet mee te maken.

Een ziel als van jou, ontvankelijk voor indrukken zal zich ook wel sublimeeren. Ondanks zijn schijnbare onmacht, zal zich juist over rijkdom aan fasen en ondervinding een vaste vorm aannemen.

Dit zij eerst gezegd moeten worden, eer ik de redenen moet opnoemen, waarom ik jou brief 2 dagen heb laten liggen. Eergisteren moest ik een brief beantwoorden v.e. partijgenoot uit Semarang, dien ik uit Holland heb leeren kennen. Gisteren een reuze stuk geschreven naar aanleiding van de staking bij de Delispoor te Medan. Een staking (over de heele lijn) die verloren is, omdat er nog geen organisatie was en er nog geen organisatie kon zijn. Daarvoor is de Bond nog te jong de leiders nog te onervaren, de tegenstanders alles in syndicaten, te machtig. Toch genoeg lessen voor de arme drommels, die vrijwel geïsoleerd staan tegenover het kapitaal, omdat de poenale sanctie, de vervloekte moderne slavernij, de ondernemingscontractanten verbod mee te staken. Geen nood! Door vallen en opstaan zullen de arbeiders overal hun weg wel zelf vinden. Zij beseffen hier nu, dat zij zich hechter aaneen moeten sluiten. De stakingsleiders kwamen mij raad vragen, toen 't verloren was. Ook voor dien tijd. Maar ik woon ± 16 KM van Medan af en... positie, niet waar? Ik moet mijn f 5000 schuld toch afbetalen?

Nu gaan zij een Arbeiders Bond voor de heele Oostkust stichten. De gekozen leiders zijn allemaal van onze richting, althans nu. De stuwkracht van beneden uit is zeer groot. Elk intellect, die hart heeft voor de verdrukten moet helpen naar evenredigheid. De staking zelve was ook de zuivere wenschen der massa; zonder de leiders eerst te kennen gingen zij over de heele linie staken. Eerst later kwam 't contact tusschen leiders en de stakers.

Mijn vriend Krediet, dien naam zal je wel uit het Handelsblad gelezen hebben is de slachtoffer der staking. Hij was voorzetter der Assistenten Bond van Deli met ruim 1000 leden. (halve kapitalisten.) Hij verbood onmiddellijk toen de staking uitbrak hand- en spandiensten te verrichten. De assistenten konden er niet mee accoord gaan. "Dat zijn toch inlanders, die staken! Zij bedreigen onze positie." Dan hen maar bemoeilijken in hun eerlijke poging tot lotsverbetering. Ruzie tusschen Krediet en een groot deel der leden. Krediet gewonnen, glansrijk. Toch weigerde hij te blijven als

voorzetter en vertrekt toch naar Holland. Aanbod hem verder te laten studeren voor advocaat etc. door hem geweigerd. Een kerel uit een stuk.

Ik ken nog meer van zulke Hollanders, onder de jongere tenminste, hoewel met 'n lantaarntje te vinden. Is het geen stuk "wonder" Dick, dat Oost en West elkaar in de arbeidersbeweging vindt? Is 't internationale in zekeren zin, misschien ook in den ruimsten zin des woords niet mogelijk?

Nog geen maand geleden, moesten de Medansche leiders niets van een compromis met Hollanders weten. Zij hebben alle redenen toe. Niet voor niets is de 300 jarige overheersching. Maar Krediet werd door iedereen begroet zelfs onder de felste nationalist. Mijn kameraad, vroeger ook nationalist en panislamist weigerde verleden week lid te worden eener te stichten arbeidersbond, indien welke vreemdeling dan ook uitgesloten werd. Toch zal hij hoogstwaarschijnlijk voorzitter worden. Het socialisme en zijn methode dringen zich op in den economischen en politieken strijd tegen 't kapitaal. Men wist, dat hij de arbeidersbeweging wel op goede banen zal kunnen leiden. 't Is nog te vroeg om te juichen; 't is een uiterst moeilijk werk, maar hoe kan de mentaliteit toch veranderen, niet waar?

Je kijk in de Hollandsche politieke groepen en arbeidersbeweging is juist. Hij is het resultaat van 'n gezonde kritiek. "Alles versnippering en geen bewuste massa. Dat is de kern van je oordeel. Dat is mijns inziens volkomen juist. Dat leert ook het Marxisme: "alleen daar, waar de industrie 't verst is gevorderd 't kapitaal en de arbeiders het meest geconcentreerd, daar slechts kun je een volkomen bewuste arbeidersklasse treffen. In Engeland b.v. met dat reusachtige complex van mijnen of in de Rijnstrekten. In Holland heerscht het Handels- en Koloniaal kapitaal. Daarom minder drukkend. De industrie is niet ontwikkeld genoeg; bovendien slechts plaatselijk, mede door gebrek aan of afwezigheid van erts en steenkolen in eigen bodem. Arbeiders versnipperd; dus geen krachtige verscherping tusschen kapitaal en arbeid. De burgerlijke ideologie en de Kerk kunnen hun invloed sterk uitoefenen.

Ten slotte nog iets over specialisatie en selectie, waar je blijkbaar nog iewat huiverig voor bent. Ach, Dick, vaak dacht ik als ik in onderwijszaken van 't communisme ploeterde of in debat met den een of ander trad, aan jou in den eersten plaats, van den Berg ... etc om maar bij onze klas te blijven. Geloof je niet, dat èn de Maatschappij en de individualiteit (niet te verwarren met 't individualisme alias egoïsme, zooals 't kapitaal predikt) beter gediend was als aan dezulken meer gelegenheid werd gegeven zich ten volle te ontwikkelen en een andere eierzucht in den mensch werd opgewekt dan 't grof materiële? En aan den andere lichten als Abt Ritsema en Bakker¹ - om maar bij de bekenden te blijven - een wat bescheidener opvoeding werd gegeven? Maar dat kan 't kapitalisme eenmaal niet. De zoon moet een waardige desnoods waardiger erfgenaam worden van den vader.

Het communisme heeft de individualiteit niet te doodden of te verminken, als men daaronder ten minste niet verstaat de prachtigste woning, de mooiste vrouw en de grootste rijkdom. Lees eenvoudig Bali, met zijn primitieve Communisme (Aug. de Witt: "Menschen en Natuur in Indie!) Daar vindt men een merkwaardige uiting van gemeenschappelijk bezit (de sawah's : Soebaks vereenigd; de heele orde en beschaving draait om genoemde instelling.) Dat is een volk van kunstenaars, dat gelooft in 't lèven. Dat harmonieert en lacht met de natuur!

Wat de aristocraten en adels in Indie betreft, Dick, wel, die zijn natuurlijk als elders, waar afkomst en traditie iemands adeldom bepaalt. Ongenaakbaar, vol hoogmoed, conservatief en... rot. Zij gaan natuurlijk tegelijk met de geldadels van hun troon weg, zoodra de eerste wezenlijke proletarische bestorming losbarst. Laat ze maar zoolang gelooven in hun adel.

Als slot moet ik je hartelijk feliciteeren met je geslaagde pogingen.

Als altijd je vriend
leb

1. Abt Ritsema is een onbekende figuur; Bakker waarschijnlijk de kostganger bij de familie Koopmans in de tijd dat ook Malaka en Van Wijngaarden daar woonden.

B-28.

Tg. Morawa, den 8/12 1920

Beste Dick,

Wees zoo goed mij de volgende boekjes te sturen:

Repetitie-Atlas I Ned. en Indie	} J.B.Rodenburg.
II Europa en de Werelddeelen.	

Zij zijn nog in herdruk. Daarom durf ik ze niet rechtsstreeks aan een boekverkooper te bestellen. Als zij nog niet klaar zijn, dan moet ik wachten en ik heb ze binnen deze paar maanden noodig. Misschien heb je nog 't oude. In elk geval je kunt 't beter informeeren. Wil je 't voor mij doen? Geef al de gemaakte onkosten s.v.p. op. Ik zal je ze later wel vergoeden.

Misschien doe ik 't Maart examen. Ik zoek binnenkort een betrekking op Java. Het is mij te eenzaam 't Deli en ik kan niet verder studeeren. Bovendien wil ik 't Indie zelf wat meer zien. Een betrekking bij 't onderwijs is zoo te krijgen.

Ik zal je later er wel uitvoeriger over schrijven.

Mijn voorlopig adres zal dan zijn:

p/a Horensma adj. Insp.

Pension Bekkering, Rijswijk N° 3

Batavia.

Mijn beste groeten

Yrs Ibrahim.

B-29.

Tg. Morawa, den 5 Jan. 1921

Beste Dick,

Als je dezen brief ontvangt, ben ik hoogstwaarschijnlijk al lang op Medan of Java. Ik heb ongeveer 1½ maand geleden ontslag gevraagd en wacht nog op mijn opvolger. Nu, ik wil ook wat anders zien. Ja, zien vooral. Het reizen en opnemen zit mij diep in 't bloed. En als ik goed bij kas was, dan zat ik zeker nog niet in Indie. Nog lang niet, dan was ik nog ergens in 't bedrijvige Westen, den haard van alle wordingsmogelijkheden.

Dick, het is een geweldigen tijd, waarin wij nu leven. Ik reken mij tot de gelukkige, dat ik in dezen tijd leef. Ik zal ook trachten den tijdsgeest waard te zijn. Ik kan er in mijn eenzame verblijfplaats uren achtereen beschouwen, vergelijken, kortom met hart en ziel opgaan in 't grootsche.

Het is hier niet de plaats om over de moeilijkheden te spreken, die ik in den laatsten tijd heb ondervonden, door mijn openlijke uitingen van sympathie met den tijdsgeest. Ik tel die moeilijkheden niet, want ik gevoel mij steeds sterk, als mijn uiting waar is - d.w.z. gemeend. Financiële gevolgen is ook maar een kleinigheid. Alleen zit mijn schuld, door studie - Europa me wat in den weg. Anders had je zeker zooiets van een Deli kabaal moeten hooren. Zij zijn o zoo bang. Maar zij hebben ook gevoelige plekken. Gevoelige plekken, o, Deli met de "poenale sanctie" (=verplicht arbeid) of in nuchter Hollandsch, moderne slavernij.

Nu Dick, ik zeg, ik zal er niet hierover uitweiden, want dan ben ik morgen nog niet over uitgepraat. Je houdt 't me maar ten goede, dat ik verder dezen keer kort zal zijn. Ik ga binnenkort weg. Waar ik werken zal, is als gezegd nog niet zeker. Niet, dat ik vrees geen baantje te zullen krijgen. Het gebrek aan onderwijskrachten is hier zoo groot, dat ik wel overal binnen kan vallen; uitgaan dan weer "in" als 't moet. De kwestie is, dat ik het voor mij zelf nog niet kan uitmaken, waar ik 't vruchtbaarst werken zal. Die beslissing wordt bovendien bemoeilijkt door reeds genoemde financiële verplichting. Anders, was ik immers vrij?

Medan belooft veel, maar Java natuurlijk ook. Als ik begin met openbare actie, dan kan ik natuurlijk moeilijk weer aan een betrekking komen. Ondanks dat is er genoeg verbinding. Nu ben ik b.v. candidaat gesteld voor den Volksraad. Hoop om erin te komen heb ik zeer weinig. De verkiezing is zoodanig ingericht, dat ik maar moet speculeeren op de benoeming door den Gouvern. Generaal. Hoop om gekozen te worden heb ik niet, om de eenvoudige reden, dat niet 't Volk (o, ironie, Volksraad!), maar de gemeenten van heele Indie 't moeten beslissen. Nu die gemeenten zitten natuurlijk vol geldhaaien

en bierknechten. Was 't Volk de kiezer, of een deel v.'t. volk desnoods, dan was ik er zeker van, dat ik erkam, want geloof maar, dat ik van S.O.K en Atjeh er wel achter mij zou hebben. Zoo ver is 't al lang. Maar de stem van die paar millioenen geldt niet. Daarom maar hopen op de benoeming.

Benoemd of niet, in elk geval ben ik verplicht een baantje te zoeken, want zooals 't ernu staat brengt de eventueele benoeming niet genoeg op. Ik ben in beide gevallen genoodzaakt ergens te gaan schoolmeesteren. Waar, dat zal ik je dan wel spoedig berichten.

Dat wat mij zelf aangaat. Dit moet ik je nog toevoegen, dat je dezen brief maar voorloopig niet moet beantwoorden, voordat ik je mijn nieuwe standplaats opgeef.

6 Jan. '21.

Wat jou haat tegen de Katholieke Kerk betreft, kan ik je wel direct zeggen, dat dat vernietigingsplan ook op mijn programma staat. Alleen ga ik niet naar de S.D.A.P. Vriend, deze organisatie vernietigt niet. Daar moet je niet wezen. De S.D.A.P. brult, maar als erop daden aankomt, dan schrikt zij voor de consequentie terug. Zij lapt, maar vernietigt niet en bouwt dus ook niet op. Want om te bouwen en goed te bouwen, moet men 't oude eerst tegen de vlakke schoppen. Ziet de Ebertpartij in Duitschland! Wat doet zij, of liever, wat kan zij doen, wat bereikt zij met den mond alleen? Nog een tijdje verder, dan komt de Ludendorffs weer op de prop met de ... kroonprins. En nog een tijdje dan behoort de S.D.A.P. ook tot het verleden als het Liberalisme. Nu begint 't eral aardig op te lijken. Kletsen en kool en geit sparen!!

Verder hoeven wij erniet lang bij stil te staan, ik bedoel b/d Kath. Kerk. Zij is, Dick, zuiver een economische inrichting. Het begon al met het uitspreken v. 't. beginsel: Geef den keizer, wat... enz. Toen is de zuivere gloed uitgedoofd. Een compromisgeest is achteruitgang, precies als 't S.D.A.P isme of Kautsky-anisme. Hoe kan 't anders, ideaal en rijkdom in handen van de groote heeren. De Kath. Kerk is in mijn oog bovendien de laagste kapitalistische uitbuiting, omdat er bovendien God bij gehaald is. Maar dat Judasisme vind je in elken Godsdienst. Ik kan 't je die moeite besparen naar die Islam toe te gaan, Boedhisme of wat dies meer zij. Ik zag in Colombo - en in veel geroemde Achter Indie, waar 't B.me 't zuiverst heet bewaard te zijn, moet 't nog beter zijn-in Colombo dan zag ik een paar priesters prachtig gekleed, ofschoon in geel, bedoeld voor den eenvoud. De oogen naar den grond gericht, in de hand een soort belletje, waarmede zij de menschen opriepen om aalmoezen te geven. De B. priesters mogen niets bezitten. Nu die verachting voor 't slijk der aarde gaat blijkbaar zoover, dat zij in genoemd A. Indie, waar 't B.me het zuiverst is bewaard gebleven, in plaats van koperen maar liever een gouden belletje gebruiken.

Over den Islam zullen we ook maar zwijgen. Ook daar is de leer vòor de praktijk. Tot zoover is elke praktijk meestal nog gericht op 't slijk der aarde: prachtige betrekking of rijkdom. Vrede voor dengene, die 't grootste kapitaal of paleis hebben. Geen wijziging, geen storing in de verhouding tusschen den heer kapitalist en den arbeider tusschen de ministers of andere kap. knechten en de massa. Vrede onder de broeders op deze aarde. Dat is het recept in Christelijk Europa, Boedhistisch Achter Indie en Brahm. of Moh. Voor Indie. Vrede, als je je maar afschachert terwille van groepje heerschers of kapitaalbezitters en wat hiermee annex zijn.

Ik heb me eens zelfs laten inweiden, heel stikumpjes, want ik schaamde mij, dat ik zoo weetgierig was. Zoo, had ik met eigen oogen willen zien, wat 't Islammysticisme was. Dagen had ik me aan een leiding onderworpen. Mijn conclusie was tenslotte dit: dat 't heel mysticisme hoogstwaarschijnlijk wel poespas of verknoukerij of beide tegelijk. Bah, ik walg ervan al dat bedrog, overal, waar de godsdienst insluipst.

Niet dat ik de deugd opzich zelf loochten, die ook 't doel was van den Islam b.v. Ja, was, want die deugd was alleen doel, toen Mohammed zelf nog zeer sober leefde. Maar toen de volgelingen uit het woeste Arabie kwamen en kennis maakten met vruchtbare landerijen en rijke steden, toen was 't recept weer 't bekende: vrede tusschen de bezitters en machthebbers en de uitgebuiten. Toen werd de natuur sterker dan de leer. Toen leefde de deugd, toen moest hij leven slechts onder hoogstenkelen, die hoegenaamd geen invloed op

't geheel konden hebben.

Nu, deugd, uitstekend. Maar eerst de "grond", waarop de deugd kan groeien en rijpen. Zoo is deugd en vrede in mijn oog slechts mogelijk langs de revolutie. Zoo heeft de materialistische Maxist feitelijk een idealistisch achtergrond. Maar in de eerste plaats de vernietiging van wat deugd en vrede tegenhoudt. En wat goed is of kwaad dat weten wij zoo langzamerhand allen wel, zoo niet filosofisch dan toch intuïtief. Iedereen, de stomste voelt b.v direct, wat rechtvaardig is, niet waar? Ook wat honger is, en een kind uit de Jordaan begeert evengoed mooie schaatsen als 'n kind uit het Spiegel.¹

Nogmaals Dick, tot over een maand!

Ik zal je spoedig berichten.

Als altijd Yrs

Ibrahim.

1. Villawijk in Bussum. Brief D. van Wijngaarden, 21-10-1972.

V. OP JAVA (1921 - 1922)

De eerste socialistische organisatie ontstond in Nederlands-Indië in 1914, toen de Indiësche Sociaal-Democratische Vereeniging (I.S.D.V.) werd opgericht. Dit was in eerste instantie een club van Europese socialistten, zowel met gematigde als revolutionaire ideeën over het kolonialisme. In het begin had de I.S.D.V. geen enkele invloed op de Indonesiërs. De linkervleugel van de I.S.D.V. betreurde dit en zocht een middel om de massa der Indonesiërs te bereiken. Deze vleugel stond onder leiding van Henk Sneevliet en Ir. Adolf Baars. Sneevliet kwam in 1913 naar Indië na een stormachtige carrière in de S.D.A.P. en daaraan verwante vakbonden. Als leider van zo'n vakbond, de bond van spoorwegarbeiders, was hij ontslagen, nadat hij zijn sympathie voor de linkse afsplitsing van de S.D.A.P., de Sociaal-Democratische Partij (S.D.P.), voorloper van de Communistische Partij, duidelijk liet blijken. Na aankomst in Indië was het vanzelfsprekend dat Sneevliet belang stelde in de vakbeweging; hij slaagde er in de in zijn woonplaats Semarang gevestigde V.S.T.P. in korte tijd te radicaliseren. Dit was al voordat hij het initiatief nam tot de oprichting van de I.S.D.V. Om contact te krijgen met de Indonesische politieke beweging begon hij in 1915 met de uitgave van het blad "Het Vrije Woord", dat snel geheel in handen van de linkervleugel van de I.S.D.V. kwam. De steun van linkse Indonesiërs verkreeg hij door fel te protesteren tegen de "Indië-Weerbaar"-actie en de beperkingen van de persvrijheid. Hiernaast zochten Sneevliet en Baars contact met Indonesische partijen. Een aantal pogingen in die richting liepen op niets uit. In 1916 richtten zij hun aandacht op de Sarekat Islam.

De in 1911 opgerichte S.I. had zich zeer snel ontwikkeld tot verreweg de grootste Indonesische organisatie. De onzekerheid, die het gevolg was van de sociale, economische en religieuze veranderingen op Java, bracht velen er toe zich tot de S.I. te wenden, met vaak overtrokken verwachtingen. Het program van de S.I. bleef vaag; deze vaagheid werd ook veroorzaakt door het feit dat het koloniaal bestuur wel de plaatselijke afdelingen van de S.I. officieel erkende, maar niet het overkoepelende landelijke bestuur. Een aantal Indonesische leden van de I.S.D.V. was al actief in de S.I.; niettemin had de I.S.D.V. twijfels aan de actiemogelijkheden in de S.I. De S.I. kenmerkte zich door een onduidelijke politieke opstelling en een religieuze oriëntatie. Op het S.I.-congres in 1916 kreeg de I.S.D.V.-vertegenwoordiger Semaun weinig bijval; maar in het algemeen ging de S.I. zich meer en meer opstellen tegen het gouvernement, ook als reactie op de nadelige gevolgen die het voortduren van de Eerste Wereldoorlog had op de levensomstandigheden. De I.S.D.V. kon in de S.I. zijn ideeën direct uitdragen; van de autonome S.I.-afdelingen konden I.S.D.V.-leden lid worden of zelfs het bestuur vormen; het landelijke bestuur had slechts een coördinerende functie. Ook nadat in 1916 de S.I. als landelijke organisatie officieel erkend was, bleef deze

zwakte van de Centrale S.l. (C.S.l.) en de onafhankelijke positie van de afdelingen bestaan. Jonge radicale S.l.-leiders werden door Sneevliet en Baars in de I.S.D.V. gehaald en in revolutionair-socialistische zin geschoold. De belangrijkste van deze groep was Semaun (1899-1971) die zich zeer verdienstelijk maakte bij de organisatie van de S.l.-Semarang langs socialistische lijnen. Op de politiek van de C.S.l. leverde de I.S.D.V. veel kritiek, zelfs zoveel dat de C.S.l. voorstelde alle relaties met de I.S.D.V. af te breken. Maar op het S.l.-congres 1917 bleek dat de S.l.-Semarang veel steun kreeg van andere afdelingen. Een voorstel de relaties met de I.S.D.V. af te breken bracht de C.S.l. niet naar voren. Het resultaat van het congres was dus een succes voor de linkervleugel van de I.S.D.V. Een succes naast de teleurstelling dat binnen de I.S.D.V. steeds meer sociaal-democraten de partij verlieten, die het oneens waren met de door Sneevliet gevolgde politiek en gedane uitspraken. Ten tijde van de Russische Revolutie bestond de I.S.D.V. uit een kleine groep met communistische ideeën. In de I.S.D.V. stond de groep rond Sneevliet, Baars en de V.S.T.P.-leider Bergsma, met vele contacten met de Indonesiërs, tegenover een groep doctrinaire, internationalistische Europeanen. Op het I.S.D.V.-congres van 1918 won deze laatste groep en stelde een program vast waarin geen ruimte was voor verwijzingen naar kolonialisme en nationale bevrijding.

De verwarde berichten rond de "Troelstra-revolutie" in Nederland leidden in Indië tot onrust. De pogingen van de I.S.D.V. om militairen uit zee- en landmacht te organiseren verontrustten het gouvernement. Met het duidelijk worden van de toestand in het moederland greep het koloniale bestuur in. Talloze linkse leiders werden opgepakt en verbannen of gevangengezet. Sneevliet werd in november 1918 verbannen; een teleurgestelde Baars vertrok in maart 1919. Met het uitschakelen der Europese leiders kwamen de Indische leiders versneld naar voren. Naast Semaun was het vooral de theoretisch goed onderlegde Darsono (geboren 1897) die op de voorgrond trad. De nieuwe leiders besteedden veel aandacht aan de relatie met de S.l. Op het S.l.-congres in 1918 liet de S.l. zeer radicale geluiden horen en werd Semaun in het hoofdbestuur van de C.S.l. gekozen. De positie van de I.S.D.V. en zijn verwante S.l.-afdelingen was zo sterk geworden, dat door te dreigen zijn afdelingen van de C.S.l. af te scheiden de I.S.D.V. zijn opvattingen vaak kon doorzetten. Met het verlopen van de S.l. op het platteland werd de positie van de stedelijke afdelingen belangrijker; juist in de steden was het I.S.D.V.-element in de S.l.-afdelingen het sterkst. In 1919 slaagden de I.S.D.V.-leiders er in, geholpen door de slechte economische toestand, de S.l. in radicale zin te beïnvloeden. In verschillende gebieden ontstond onrust. Het gouvernement greep hard in tegen de vermeende S.l.-inspiratie van deze acties. Geschrokken wendde de S.l. zich tot vakbondsactiviteiten, aangemoedigd door de I.S.D.V., die indirect een mogelijkheid zag zijn

invloed uit te breiden. Tot dan toe had de I.S.D.V. slechts enig succes behaald in het verenigen van half- en heel-geschoolde arbeiders in vakbonden. Dit vakbondswerk van de S.I. had redelijk succes; het had ook een weerslag op het S.I.-congres in oktober 1919, waar de S.I. zich het meest anti-gouvernementeel in haar geschiedenis opstelde. Hier werd besloten de Persatuan Pergerakan Kaum Buruh (P.P.K.B. - Verbond van Vakverenigingen) te vormen. Voorzitter werd Semaun.

Met het duidelijker worden van de verschillen tussen sociaal-democraten en communisten wenste de I.S.D.V. zijn sympathie voor de Derde Communistische Internationale (Komintern) te laten blijken. Op het congres van mei 1920 werd besloten de naam I.S.D.V. de wijzigen in Perserikatan Kommunist di India. Een van de grote voorstanders hiervan was Ir. Baars, die in maart 1920 naar Indië was teruggekeerd. Op dit congres kwam een einde aan de invloed van de doctrinaire Europese marxisten. In het nieuwe partijbestuur waren Semaun en Darsono voorzitter en vice-voorzitter, Bergsma, Dekker en Baars respectievelijk secretaris, penningmeester en lid. Allen kwamen uit Semarang. Voor het eerst stonden Indonesiërs aan de top der partij.

In december 1920 werd op een speciaal congres besloten tot aansluiting bij de Komintern. Op het tweede Kominterncongres in juli 1920 was een uitgebreide discussie gevoerd over het koloniale vraagstuk. Sneevliet, als afgevaardigde voor Indië, was er hier in geslaagd de politiek van samenwerking met de S.I. te laten goedkeuren en veralgemenen. In de resolutie werd opgeroepen tot samenwerking met het bourgeois-nationalisme en strijd voor landhervorming om de boeren te mobiliseren. Sneevliet slaagde er niet in een veroordeling van het Pan-Islamisme waarvan de S.I. de Indische representant was, te verhinderen. Deze veroordeling betekende voor de P.K.I. in zijn relaties met de S.I. een ernstig probleem. Over de oproep tot samenwerking met het bourgeois-nationalisme werd door de P.K.I. opgemerkt dat dit niet van toepassing was op de Indonesische situatie; in Indië bestond geen inheemse bourgeoisie en deze kon dus ook niet de leider van de onafhankelijkheidsbeweging zijn. Daarom was het mogelijk te streven naar een socialistische revolutie in Indië inplaats van een nationaal-democratische revolutie. In de Kominternresolutie was sprake van te hoge verwachtingen van het nationalisme, naar de opvatting van de P.K.I.-leiders. Op deze manier legde de P.K.I. de resolutie van de Komintern naast zich neer en haalde zich het later uitgesproken verwijt van "links deviationisme" op de hals.

In 1920 trad geleidelijk een verkoeling op in de verhouding S.I.-P.K.I. De C.S.I. had zwaar te lijden van de maatregelen van het gouvernement; de S.I.-Semarang was een grote bedreiging voor zijn positie. In deze situatie begon de C.S.I. te zoeken naar een arbeidsveld dat geen repressie door het gouvernement of concurrentie van de P.K.I. met zich mee zou brengen. Dit werd gevonden in de Islam. De leider van de S.I. sinds jaren, Tjokroaminoto,

wiens positie verzwakt was, o.a. door kritiek uit P.K.I.-hoek, steunde deze religieuze oriëntatie. De P.K.I. stond nu voor een moeilijke keus: of water in de wijn doen en binnen de S.I. blijven of het op een scheuring in de S.I. laten aankomen, en daarna grotere nadruk leggen op organisatie en scholing in de overblijvende kleinere groep. Deze tweede mogelijkheid werd door de Europese P.K.I.-leden sterk voorgestaan.

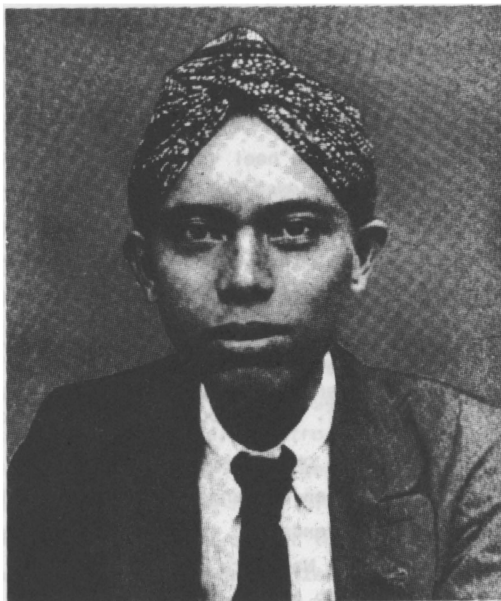
Binnen de P.P.K.B. kwamen de tegenstellingen het eerst aan het licht; de onder gematigde leiding staande bond van arbeiders in de suikerindustrie zocht steun voor een geplande staking bij de Semarangse vakbonden. De staking was slecht voorbereid en zou ongetwijfeld verloren worden. De P.K.I. aarzelde ter ondersteuning een algemene staking uit te roepen maar moest om prestigeredenen dit toch toezeggen. Deze opvatting van Semaun lekte uit en werd gepubliceerd. Ondanks het feit dat de staking om andere redenen niet doorging, bleef de C.S.I. de P.K.I. een slappe houding verwijten.

Voor oktober 1920 werd door de C.S.I. een congres vastgesteld om de kwestie van de partijdiscipline te behandelen. Door middel van deze partijdiscipline wilde de rechtervleugel, geleid door Hadji Agus Salim, de P.K.I. buiten sluiten. Vlak voor dit congres begon Darsono een felle perscampagne tegen het financieel beleid van Tjokroaminoto. Het congres werd uitgesteld en een hevige polemiek volgde waarin aan de P.K.I. onder andere werd verweten tegen de Islam te zijn; men verwees hierbij naar de Kominternresolutie. Semaun poogde tot een verzoening te komen. Vlak voor het S.I.-congres, dat begin maart 1921 plaatsvond in Yogyakarta, stelden Salim en Semaun een programma op, gebaseerd op Islamitische en communistische principes. Op het congres werd niet gepraat over de geschillen; het programma werd aanvaard en het probleem van de partijdiscipline werd verwezen naar een speciaal congres, later in het jaar. De S.I.-afdelingen konden zich tot die tijd beraden over hun opvattingen hierover.¹

Naar ledental waren alle partijen in Indië, behalve de S.I., op een bevolking van vijftig miljoen van te verwaarlozen betekenis. Volgens een opgave van Semaun² telde de P.K.I. in 1921 200 Indische en 10 Europese leden. Het officiële dagblad van de P.K.I. en de S.I.-Semarang, "Sinar Hindia", had een oplage van 130 exemplaren; "Het Vrije Woord", dat driemaal in de maand uitkwam, verscheen in een oplage van 500 en "Soeara Ra'jat", tweemaal per maand, had een oplage van 1200. Alleen het orgaan van de V.S.T.P., die 15.000 leden zou hebben, "Si Tetap", had een aanzienlijke oplage: 13.000 exemplaren.

Eind februari 1921 arriveerde Tan Malaka in Batavia. Hij verbleef korte tijd bij Horensma en sprak met hem over zijn plannen.³ Malaka zocht in eerste instantie een vaste betrekking om in de gelegenheid te zijn zijn schuld af te betalen. Malaka vertrok naar Yogya. Na een kort verblijf in

Semaun. (uit Petrus Blumberger, De communistische beweging in Nederlandsch-Indië, p.33.)

een hotel trok hij in bij Sutopo, een gewezen hoofdredacteur van een B.U.-krant, wiens adres hij van een B.U.-lid in Medan had gekregen. Sutopo wilde dat Malaka een op te richten school in Yogya zou gaan leiden. Ook zou Sutopo hem kunnen helpen bij het verkrijgen van een leraarschap aan een Mulo-school. Ook mogelijkheden voor bijverdienste via privélessen achtte Malaka volop aanwezig in Yogya.

Tegelijkertijd werd in Jogya het S.I.-congres gehouden. Sutopo stelde Malaka voor aan Tjokroaminoto, Semaun en Darsono. Malaka vond Tjokroaminoto een eenvoudige man die gemakkelijk te benaderen was. Over de geschillen tussen C.S.I. en P.K.I. zei hij tegen Malaka dat de deur van de S.I. voor broeders altijd openstond. Malaka sprak ook met Darsono, die vond dat de Indonesische politiek nog te veel draaide om personen en dat denkbeelden en bekwaamheden hiervan te weinig gescheiden werden. Maar, merkte Malaka op, Darsono was toen ook onder invloed van de aanvallen op hem persoonlijk. Op de vergadering werd zijn recht van kritiek op Tjokroaminoto erkend, maar de manier werd afgekeurd. Semaun was, volgens Malaka, een opvallende verschijning, hoewel hij nederig gekleed was.

Malaka leerde nog meerdere mensen kennen. Hij maakte blijkbaar zoveel indruk dat hij diverse aanbiedingen kreeg om in dienst te treden bij dagbladen, partijen en vakverenigingen. Dit wijst op het chronisch gebrek aan geschoolde mankracht dat de Indonesische beweging had. Omdat deze aanbiedingen niet strookten met zijn politieke overtuiging wees Malaka ze af.

Semaun vroeg of hij de dag na het congres mee naar Semarang zou kunnen gaan. Sutopo probeerde hem vast te houden voor zijn school, maar Malaka vertrok naar zijn geestverwanten en strijdmakkers. Ook leefde het plan een aanstelling te zoeken bij een pas geopende H.I.S. in Pekalongan.

In Semarang trok hij in bij Semaun in de kampong Suburan. De huisvesting en het eten waren heel verschillend van die in Bussum en Deli, terwijl ook het klimaat in Semarang voor Malaka ongezond was. Deze plotselinge veranderingen kon zijn lichaam niet verwerken. Hij kreeg koorts, werd ziek en Semaun moest hem naar het ziekenhuis brengen, waar hij een maand verpleegd werd.⁴ De communist Van Munster schreef hierover later:

"De dokter (een bourgeois, maar van een goed slag; die *zijn* er?) zei, toen hij te weten kwam, wie de patiënt was, met sublieme ironie tot de verpleegster: 'Zuster, die mijnheer moet extra verzorgd, want hij wil er gauw uit. Hij is communist en moet op propaganda.'"⁵

Malaka werd omstreeks 10 april uit het ziekenhuis ontslagen. Hij kon aan het werk bij een al langer bestaande particuliere school. Hij begon met alleen 's ochtends les te geven. Er was tevens veel belangstelling voor privaattlessen. Na korte tijd in een hotel vertoefd te hebben, trok hij in bij de lokale P.K.I.-leider Sudibio.⁶ Hij schreef op 15 mei aan Horensma dat hij zocht naar een mogelijkheid om zelf een school op te zetten. 's Morgens gaf hij les aan kinderen van S.I.-leden; 's avonds gaf hij Nederlandse les.⁷

Na zijn herstel stortte Malaka zich, volgens Semaun, vol enthousiasme op zijn werk. In een armoedig arbeidershuisje verzamelde hij vele jonge communisten om zich heen. Het enige waar hij over sprak in lange gesprekken met Semaun was de revolutionaire beweging. Hij werkte zijn schoolplannen uit en besprak ze met Semaun. Deze was er mee ingenomen, ook omdat het gouvernement hierin geen aanleiding zou kunnen vinden om Malaka te arresteren.⁸

Plannen om een of andere vorm van scholing van leden van P.K.I. en S.I. te organiseren leefden al lange tijd. De laatste plannen waren afkomstig van Baars, die een uitgebreid systeem van kadercursussen ontwierp. Baars was inmiddels geëxterneerd, maar Semaun werkte in zijn geest verder. Hij schreef in april 1921 een uitgebreid artikel over de "Communistenclubs" in de "Sinar Hindia". Een tiental uitgezochte volksleiders, die al enig benul van het communisme hadden zou in een tiental avonden, te beginnen op 25 mei, onderwezen worden in o.a. de kennis van het communisme, de loop en actie daarvan, spreekvaardigheid, journalistieke kennis, bekwaamheid in het leiden van het volk, enzovoorts. Hierna zouden de geschoolden zelf in hun woon- of werkplaats een club vormen, waaraan zij leiding zouden geven. De cursus zou onder leiding staan van Sutan Malaka⁹. Op 23 mei werd Semaun bij de resident geroepen en kreeg hij een waarschuwing dat het gouvernement het geven van de cursus zou beletten en maatregelen tegen de deelnemers zou

nemen. In een besloten vergadering van de P.K.I. op 25 mei werd deze waarschuwing besproken met de deelnemers. Hierbij was ook Malaka aanwezig, die dit verbod een poging noemde de P.K.I. de mond te snoeren. Maar gezien de eventuele gevolgen was het beter de cursus niet te laten doorgaan. Dit was ook de mening van de overgrote meerderheid der dertig aanwezigen en de cursus werd afgelast.¹⁰

Al eerder, kort na het S.I.-congres in Yogya had Semaun op een ledenvergadering van de S.I.-Semarang gezegd dat hij in de gemeenteraad zou voorstellen scholen op te richten voor kinderen van S.I.-leden.¹¹ Malaka was de aangewezen man om zo'n school te leiden. Tijdens zijn werkzaamheden na zijn ziekte op een andere particuliere school had hij een opzet kunnen maken en kunnen peilen in hoeverre een eigen school succes zou kunnen hebben. Zo werd op 6 juni 1921 aan de resident een circulaire aangeboden, ondertekend door Semaun, voorzitter S.I.-Semarang en Budisutjitro, secretaris, waarin werd aangekondigd dat 21 juni om half acht 's morgens een S.I.-school zou worden geopend met onderricht in de Hollandse taal. Dit onderwijs zou beter geregeld zijn dan op de Hollandsch-Inlandse School (H.I.S.). Malaka, opgeleid aan een kweekschool in Holland zou als onderwijzer optreden.¹² De opening geschiedde met vijftig kinderen; het vergaderlokaal van de S.I.-Semarang was in een school veranderd.¹³ De school groeide snel en telde binnen een maand tachtig leerlingen. Nog veel meer zouden er komen, volgens een bericht in "Soeara Ra'jat", als meer ouders wisten dat er een Hollandse afdeling aan de S.I.-school verbonden was. Als, zoals dikwijls gebeurde, hun kinderen niet toegelaten werden tot de H.I.S. konden ze op de S.I.-school komen. Maar meer steun was nodig zowel voor Malaka die het werk zonder hulp nauwelijks aankon als voor de aanschaf van schoolmiddelen.¹⁴

Eind juni denkt Malaka er nog over naar Bandung te gaan, waar klimaat en betaling beter zijn.¹⁵ Hij ziet hiervan af omdat hij zijn leerlingen niet in de steek wil laten.¹⁶

In juli werd besloten een *pasar derma* (bazaar) te houden voor de S.I.-school en een onderwijzeres te zoeken. Eind juli werd besloten de *pasar derma* begin september te houden; een begroting werd opgemaakt en toestemming gevraagd aan de assistent-resident. Deze gaf, ook na een tweede verzoek, geen verlof de bazaar te organiseren.¹⁷ In augustus waren er al honderdentwintig leerlingen.¹⁸ Van buiten Semarang begonnen nu ook leerlingen te komen.¹⁹

Na het verbod van de *pasar derma* werd op 21 augustus een S.I.-ledenvergadering gehouden. Hier werd op voorstel van Semaun besloten schoolkinderen elke avond in groepjes van vijf, onder leiding van een volwassene, de kampongs in te sturen. De kinderen werden getooid met een rode sjerp met het opschrift "*Rasa Merdeka*" (Denk aan de vrijheid) en zouden geld inzamelen, na door het zingen van de "Internationale" de aandacht van de bewoners

getrokken te hebben.²⁰

De redactie van "Sinar Hindia" schreef op 23 augustus een hoofdartikel over de weigering:

" --- dat een der goede eigenschappen van de Westerlingen is: gevoel voor vrijheid, welk gevoel bij hen ingeworteld is en op de scholen aangekweekt wordt; dat men nu in Indië dat voorbeeld volgen wil; dat de S.l. te Semarang ook daarnaar streeft, waarom zij een school opricht om het gevoel voor vrijheid te onderhouden en te bevorderen; dat zij derhalve onlangs bekend maakte dat die school beter zal worden georganiseerd dan een gewone H.l.S., omdat in de leerlingen het zaad der vrijheid wordt geplant."

Voor schoolmiddelen waren fondsen nodig en er werd vergunning gevraagd een bazaar te houden, maar de assistent-resident weigerde een vergunning

"en wel omdat in de leerlingen der S.l.-school het vrijheidszaad wordt geplant. Het gevoel voor vrijheid, dat door onze Europese onderwijzers zo hoog gehouden wordt, dat naar ons weten niet in strijd is met 's Lands wetten, is dus de grond voor de weigering.

Volk van Indië. Gij, die ook om vrijheid vraagt, --- thans is het uw beurt. De S.l. te Semarang zal dat gevoel bij de volksminderen aankweken. Gij weet thans, dat wij in ernst daarnaar moeten streven. Het gevoel voor vrijheid eist dat wij niet afhankelijk blijven. Laat dat gevoel niet afhankelijk zijn van de weigering van vergunning tot het houden van een '*pasar derma*'. Er staan nog andere wegen voor ons open."

De inwoners van Semarang werden opgeroepen tot steun aan de school en

"Ook op het volk buiten Semarang wordt een beroep om steun gedaan, ofschoon deze zaak ogenschijnlijk van lokaal belang is, is zij toch inderdaad van algemeen belang, want het gehele volk van Indië wenst het gevoel voor vrijheid te bezitten."²¹

Op S.l.-vergaderingen in Semarang en plaatsen in de omgeving werd telkenmale propaganda gemaakt voor de school. Enkele kinderen hielden een korte rede over de school en vroegen om steun, bijvoorbeeld voor de pas opgerichte bibliotheek. Ze zongen onder leiding van Malaka of een oudere leerling de "Internationale".

In september werd in Kaliwungu, na een vergadering waar Tan Malaka en een aantal van zijn leerlingen aanwezig waren, een comité gevormd om een S.l.-school op te richten. Soortgelijke plannen bestonden in Kendal.²²

In het stadium dat de S.l.-scholen hun levensvatbaarheid toonden begon ook het gouvernement zich meer te interesseren voor het verschijnsel. De resident van Semarang verwachtte²³ dat de kosten waarschijnlijk een lange duur van de school zouden uitsluiten. Op den duur zou men een ingrijpen kunnen overwegen, omdat het langdurig bewerken van ontvankelijke kinderen voor het gouvernement niet toelaatbaar kon zijn. Een oplossing zou wellicht gevonden kunnen worden in een beperking van het inheems onderwijs, gegeven door Indonesiërs. Blijkens zijn verbod van de bazaar werkte de resident niet mee aan het oplossen van de financiële problemen van de S.l.-school. De assistent-resident vroeg aan de procureur-generaal of het zingen van

de "Internationale" onder leiding van Malaka aanleiding zou kunnen zijn deze strafrechtelijk te vervolgen en in hoeverre het rondgaan van de S.l.-scholieren door de kampongs wettig was.²⁴

De procureur-generaal antwoordde dat het in het openbaar zingen van de tweede strofe van de "Internationale": "De Staat verdrukt, het recht is leugen..." volgens artikel 154 Wetboek van Strafrecht strafbaar was. Maar een optreden op grond van dit artikel zou, in verband met de verschillende interpretaties, die men aan deze strofe kon geven, kunnen leiden tot een proces waaruit de beklagde politieke munt zou kunnen slaan. Bij de verwachting van doodbloeden van de scholen kon men beter deze zaak laten rusten.

De kinderen die met sjerpen getooid rondgingen vormden een optocht en dit was zonder voorafgaande toestemming volgens art. 510 Wetboek van Strafrecht verboden. Aanbevolen werd eerst een nadrukkelijke waarschuwing te geven en als daarna optreden noodzakelijk zou zijn dit uiterst tactvol te doen, niet tegen de kinderen, maar tegen de leiders van de optochten. Verder waren nadere maatregelen tegen Malaka te overwegen. De S.l.-school en zijn leider moesten nauwkeurig in het oog worden gehouden. De procureur-generaal wilde ook gaarne meer weten over het personeel, de leerstof en de levenskans van de school.²⁵

De waarschuwing werd gegeven aan het bestuur van de S.l.-Semarang. Tegen het optreden van de assistent-resident werd op 13 november een protestvergadering gehouden. Hieraan namen, naast de S.l.-Semarang en de P.K.l., ook B.U. en Sarekat Hindia (de opvolger van de N.l.P.) deel. Door de autoriteiten werd deze vergadering beschouwd als het hoogtepunt van de gezamenlijke actie van partijen tegen het gouvernement.²⁶ Vijfduizend mannen bezochten de ochtendvergadering, vierduizend vrouwen de middagvergadering.²⁷ Malaka hield een rede over zijn school, waarin hij zei dat zijn school al 180 leerlingen telde, dat reeds een bibliotheekcomité was opgericht, dat uit onder andere Palembang en Sjanghai boeken waren ontvangen, dat van Yogyakarta, Kaliwungu en Salatiga reeds verzoeken waren gekomen om dergelijke scholen op te richten, dat alles door de leerlingen zelf werd geregeld, waarbij spreker slechts advies gaf en dat hij om aan de verzoeken van elders om scholen op te richten te voldoen, elke dag van vier uur tot half zes les gaf aan de leerlingen van de hoogste klas, teneinde hen tot onderwijzers op te leiden, zoals in een kweekschool.²⁸

Er werd een motie aangenomen waarin tegen alle handelingen welke de uitbreiding van het volksonderwijs belemmerden werd geprotesteerd. Deze motie werd gezonden aan de gouverneur-generaal, de Volksraad en de Tweede Kamer.²⁹ In een nabeschouwing over deze vergadering schreef één der lokale P.K.l.-leiders, Abdulrachman:

"Niet alleen de sprekers op de protestmeeting doch ook de toehoorders toonden zich verontwaardigd over het feit dat de S.l.-school in plaats van

steun tegenwerking van de zijde van het bestuur ondervindt.

Verder verklaart schrijver, dat hij, zolang hij te Semarang is, nooit zo'n vergadering heeft bijgewoond; hij is overtuigd, dat een en ander de volksbeweging ten goede zal komen.

Het protest is thans gelanceerd, en de 'Internationale' zal ingang vinden. Laat men zich daarover nog niet blij maken, want wie weet welke tegenwerking er nog komen kan. Men bedenke dat de Regering het recht heeft om personen, die zij gevaarlijk acht voor de openbare rust en orde, te verbannen. Misschien wordt een ander middel te baat genomen en zal broeder Malaka als gevaarlijk beschouwd verbannen worden.

Daarom broeders, roept schrijver uit, staat elkaar bij. Versterkt onze actie. Laat allen zich in de 'Internationale' oefenen. Leve de Semarangse S.l.-school."³⁰

Op deze protestvergadering werd besloten toch in de kampong te gaan col-lecteren. Eind november begon men hiermee. Tan Malaka vertelt hierover:

"Semarang gaf in de eerste avond van de propaganda het aanzien van een bezette stad. Gewapende patrouilles marcheerden in de nauwe straten der dessa's, waar vergaderingen gehouden werden. Gewapende politiemannen en rechercheurs drongen de vergaderplaatsen binnen, en schreven de namen op van onze propagandisten en van onze kinderen en vroegen, of zij het op mijn last deden. Onze jongens lieten zich niet intimideren! Tot mijn vertrek werd die propaganda met groot succes voortgezet, zodat onze jongens de deugden nodig voor de toekomstige strijder niet uit de boeken, maar uit de praktijk zelf haalden."³¹

Op 4 december waren het weer vierduizend personen die een openbare S.l.-vergadering bezochten. Met gejuich werd de "Internationale", gezongen door de leerlingen der S.l.-school, begroet. De voorzitter van de vergadering deelde mee dat de politie niet optrad tegen het inzamelen van giften.³²

Tan Malaka herinnerde zich vele jaren later nog de eerste demonstratie van de S.l.-leerlingen aldus:

"Twee leerlingen van pas veertien jaar vroegen de hulp van ouderen --- voor hun eigen organisatie.

Daarna vond er een defilé plaats: leerlingen in rode broeken, in gelid, in rijen vóór de toeschouwers, terwijl zij de 'Internationale' zongen... de eerste maal te midden van het Indonesische volk. Nadat dit alles snel en ordelijk, geregeld door de leerlingen zelf, voorbij was, wachtte ik op de reactie van de mensen ... die echter stil bleven. Ik keek scherp naar enkele toeschouwers, bij wie de tranen langs de wangen vloeiden. Ik was verwonderd. Waren zij bedroefd of geestdriftig?

Beide. Bedroefd omdat zij het lot van de kinderen en van henzelf beseften; het tekort aan scholen en allerlei leermiddelen. Geestdriftig, omdat de leerlingen opgevoed werden, niet om een werktuig van de onderdrukker te worden, maar om op te komen voor het onderdrukte, uitgezogen en vernederde volk, voor hun eigen groep. Zij beseften hier toekomstige helden te zien.

Pas na minuten begon een voorzichtig handgeklap, dat snel overging in gejuich en luid applaus."³³

Begin november werd in Salatiga een S.l.-school opgericht, die in december 75 leerlingen telde.³⁴ Begin januari vertrok Tan Malaka naar Bandung. Op 9 januari werd hier een S.l.-school geopend, waarop 250 leerlingen werden toegelaten. Drie Indonesische onderwijzers waren aan deze school verbonden, die onder leiding stond van Malaka. De school was gevestigd in een

voormalige Europese sociëteit; erbij was een groot erf dat voor het landbouwonderwijs kon worden benut. Op 10 januari liet Malaka zich temidden van 200 leerlingen vóór de school fotograferen.³⁵

De S.l.-school was hier zo'n succes dat een maand later plannen werden gemaakt voor een tweede school. Om de middelen hiervoor te verkrijgen wilde men van 4 tot 7 maart een *pasar derma* houden. Hiervoor werd eind januari toestemming verleend, maar nadat vele voorbereidingen waren getroffen, werd deze op 3 maart alsnog, op het laatste ogenblik, door de procureurgeneraal te Batavia verboden, hetgeen een aanzienlijke schade voor de Bandungse S.l. betekende. Malaka schatte deze op f 14.000. Uit solidariteit schonken een aantal vermogende S.l.-leden geld en grond voor een nieuwe school. Maar Malaka was toen al gearresteerd (op 13 februari 1922).³⁶

In "Soeara Ra'jat" verscheen eind 1921 in twee gedeelten het artikel "S.l. Semarang dan Onderwijs" (S.l.-Semarang en Onderwijs), waarin Malaka de grondslagen van zijn schoolsysteem uiteenzet.³⁷ In december 1921 werd het artikel als brochure uitgegeven. Het boekje, met acht foto's van leerlingen der school, werd verkocht voor tachtig cent.³⁸ De bedoeling van het boekje was, volgens Malaka, een beschrijving te geven van een onderwijsstelsel in overeenstemming met de behoeften en idealen van het arme volk. Dit zowel voor de S.l.-leden in Semarang, die al veel over de school hadden gehoord, als voor geestverwanten in geheel Indië. Het systeem was zeker nog onvolmaakt door de korte tijd dat de school werkte. Uit de negatieve reacties van de Nederlandse pers en het gouvernement kon echter wel worden afgeleid dat men op de goede weg was.³⁹

Malaka wijst in de brochure op het succes van de S.l.-school en op de grote aandacht die de school trekt van de S.l.-leden. De voornaamste oorzaken hiervan zijn niet de lagere schoolgelden (lager dan die van de op winstbasis werkende andere particuliere scholen) of het betere (volgens leerlingen die van particuliere scholen naar de S.l.-scholen toekomen) onderwijs, maar

"de geest in de S.l.-school is veel gezonder en staat veel dichterbij het karakter en de eigenschappen van de kinderen uit het Oosten, indien we die vergelijken met de geest van de particuliere en de H.l.-gouvernementsscholen."

Met de S.l.-school wilde hij drie doelen verwezenlijken:

1. voldoende middelen geven (aan de leerlingen) om in hun levensonderhoud te voorzien in een kapitalistische wereld (rekenen, schrijven, aardrijkskunde, Nederlandse, Maleise en Javaanse taal, enz.).
2. het recht geven aan de leerlingen om hun liefhebberijen via het vormen van verenigingen te volgen.
3. het wijzen op hun toekomstige plicht ten opzichte van de miljoenen *Kromo's*.⁴⁰

Het eerste houdt hetzelfde in als op andere scholen, maar ook moest hier een vrijheidsgevoel worden opgewekt. Dit kon door aan te haken bij de

traditionele cultuur zoals Javaanse zang en wajang. Binnen enkele dagen na de opening van de school waren de muren vol tekeningen van wajangfiguren, door de leerlingen in hun vrije tijd gemaakt. Zo kwamen verborgen bekwaamheden boven, onderdrukt doordat de suikerfabriek of het postkantoor geen leerlingen vroeg die wajangfiguren konden tekenen.

De vakken werden niet volgens een rooster gegeven zoals op de H.I.S.; er was ook niet een boek dat voorschreef hoe de leerlingen alles moesten doen, maar de leerling mocht zijn eigen methode zoeken en gebruiken en zijn eigen leertempo volgen, afhankelijk van zijn kunde. Het onderwijs geschiedde niet in de Nederlandse taal; dit zou een ernstige handicap betekenen bij het leren van rekenen en schrijven; maar het was belangrijk de Nederlandse taal goed te kennen omdat de kapitalisten zich van die taal bedienden.

Voor de S.I.-school was het van belang te pogen de kinderen van een Gouvernmentsschool Tweede Klasse, waar het onderwijs in de landstaal werd gegeven, naar zich toe te trekken. Deze waren dan ongeveer dertien jaar en nog te jong om te werken, maar voor een andere school hadden zij vaak geen geld, terwijl ze tevens gehandicapt waren door het niet-spreken van de Nederlandse taal.

"Daardoor voelen ze zich het slachtoffer van het kapitalisme, dat slechts onderwijs geeft voor de rijken en voor degenen die in staat zijn het te betalen. Dat zijn kinderen die gemakkelijk door het vrijheidsgevoel worden bevangen, omdat ze hoger op willen, maar het niet kunnen. Het zijn dergelijke jongeren in Rusland, die voorop gaan op het slagveld en de kogels van de kapitalisten opvangen en aan de communistische regelingen vasthouden; die aan ieder mens de gelegenheid geven zijn gedachten en gevoelens te ontwikkelen. Onze kinderen van de S.I.-school, die van de Tweede-Klasse-school afkomen, zijn zoals deze Russen. Zij zijn ijverig en verlangend en als zij de 'Internationale' zingen (het lied van de onderdrukten in de wereld) dan zijn hun stemmen hard en hun ogen vol vuur, omdat ze de betekenis van dit lied goed beseffen."⁴¹

Het tweede doel wil recht doen aan de kinderaard. Het is niet goed hele dagen te studeren; het spelen behoort een belangrijke plaats in te nemen. In het spel gaan de kinderen met elkaar om en als zij vaak met elkaar spelen zullen ze zich in hun latere leven niet zo gauw louter richten op hun eigen individuele levensgeluk.

In het spel volgen de kinderen hun eigen niet-geschreven regels en bestaat er een niet-gekozen leider. Ondanks deze informele regeling wordt de discipline gehandhaafd. Een overtreder wordt meteen vermaand en, bij herhaling, uitgesloten van het spel. In het spel worden geestelijke eigenschappen ontwikkeld. Een leraar hoort zich hier buiten te houden; slechts als hij gevraagd wordt, of als het spel uit de hand loopt, mag hij ingrijpen. Op serieuzer niveau kan men de leerlingen aanmoedigen clubs te vormen. Zo is er een "Bibliotheekcomité" opgericht, met een bestuur uit de leerlingen. Zelf stelden ze hiervoor een reglement op. Om hun kas vol geld en hun kast

vol boeken te krijgen spreken ze, getooid met hun rode sjaal, op S.l.-vergaderingen en zingen de "Internationale". Alles moeten ze zelf organiseren, ze moeten zelf denken en handelen en Malaka hoopt op de oprichting van verenigingen voor toneel, wajang, zang, krant enzovoorts.⁴²

Het derde doel is moeilijk te verwezenlijken. Hoe licht vervreemden kinderen niet van hun ouders als zij de kapitalistische hel binnengaan. Op de H.l.S. leert men de leerlingen reinheid, maar men vertelt niet dat *Kromo* niet weet wat reinheid is en de gevaren van vervuiling niet kent. Na de school keren ze zich af van de vuile *Kromo* en verwijten hem zijn vuilheid. Zo scheidt de H.l.S. zijn leerlingen van het volk. Hij wekt ook geen medelijden met en plichtsgevoel voor het lot der *Kromo's* op. Ook leert de leerling afkeer van de handenarbeid, die hij automatisch verbindt aan het vieze, domme en onbeleefde volk en aldus als van lager orde beschouwt. Dit is werk, waartoe hij zich, als geschoolde, niet wenst te verlagen.

Op de S.l.-school wordt deze houding bestreden. Er is een "schoonmaakcomité" gevormd. En ofschoon bij de aanvang der school de leerlingen Malaka hulp weigerden voor het schoonmaken van het bord en verklaarden dat dat het werk van een bediende was, is het drie maanden later zo dat elke morgen leerlingen bezig zijn met emmers en dweilen de lokalen schoon te maken. Als de leerlingen beseffen dat elk werk van gelijke rang is, dan zullen ze zich ook eerder verbonden voelen met het volk. Dan zullen zij ook durven te spreken in S.l.-vergaderingen. Dit leren ze in hun eigen verenigingen; het is verbazingwekkend hoe ordelijk vergaderingen hier verlopen. Hun clubs zijn een belangrijke leerschool voor het ontwikkelen van hun vrijheidsgevoel; hier leren ze in het openbaar te spreken en is dit alles niet belangrijker dan de rivieren van Borneo te kunnen opnoemen?⁴³

Malaka vat zijn programma nogmaals samen in vier punten:

- "1. Op school richten de S.l.-kinderen zelf allerlei verenigingen op, onder eigen leiding, die van lichamelijk en geestelijk belang zijn. In het besturen van verenigingen leren zij eensgezind te zijn, de noodzaak daarvan in te zien en zij voelen zich aangenaam in gezelschap.
2. Op school wordt verteld over het lot van de Proletariërs in Indië en andere landen en ook waarom hun lot zo ellendig is. Bovendien wekken we medelijden op met deze vernederde mensen en wijzen wij ze op hun toekomstige plicht, als ze volwassen zijn, om op te komen voor de miljoenen Proletariërs.
3. In vergaderingen van de S.l. en Arbeiders worden leerlingen, die al zoveel kunnen begrijpen, aangespoord zich op de hoogte te stellen van de Stem van de *Kromo's* en hun gedachten of gevoelens uit te spreken, passend bij hun leeftijd, kortom zij worden dus aangespoord te spreken.
4. Zodat, als hij straks volwassen is, hij, met zijn opleiding aan de S.l.-school, niet alleen verkiest voor het Volk op te komen in boeken of gedachten, maar dat het zijn aard en gewoonte wordt dat altijd te doen."⁴⁴

In andere plaatsen staan al geheel ingerichte scholen klaar, alleen de

onderwijzers ontbreken. Deze zijn moeilijk te krijgen; het loon is bij de S.l.-school te laag. Daarom is Malaka zelf begonnen onderwijzers op te leiden. Drie keer per week vindt 's middags een cursus plaats waaraan leerlingen uit vijfde, zesde en zevende klas deelnemen. Deze leerlingen hebben meestal de Tweede-Klasse-school al afgelopen en zijn al vijftien jaar. 's Morgens zitten ze dus in de klas. Omdat het hier de beste leerlingen betreft zijn ze snel klaar met hun werk. Hierdoor is het mogelijk ze als hulponderwijzer in te schakelen in de laagste klassen; zo doen zij praktisch op. 's Middags krijgen ze les in pedagogiek. Deze cursus kan in een paar jaren uitgroeien tot een echte kweekschool; ondertussen levert de cursus al onderwijzers voor de S.l.-scholen. Uit de schoolgelden - drie gulden per maand - kan men het loon van de onderwijzer betalen. Voor de kinderen die de Tweede-Klasse-school hebben afgelopen, is als onderwijzer aan een S.l.-school een nieuwe weg geopend om in hun levensonderhoud te voorzien.

Het gouvernement zal nooit in staat zijn om in tien jaar bijvoorbeeld de helft van de kinderen onderwijs te geven, laat staan de leerplicht in te voeren. Daarvoor gaat te veel geld naar leger en vloot.

"Voor ons van de S.l., die aan de kant van het Volk staan, is er nog een grote markt die we kunnen veroveren. Hoe sneller we in beweging komen en leerlingen en scholen gereed komen, hoe sneller we ons doel kunnen verwezenlijken. Indien wij onder het volk op deze manier hard werken, dan zullen we zeker in tien of vijftien jaar het resultaat van ons werk oogsten."⁴⁵

Tot nu toe is de school een groot succes; de leerlingen komen overal vandaan; zelfs van de H.l.S. Er moeten zoveel mogelijk S.l.-scholen worden opgericht. Wanneer er een aantal van zijn kan een centraal fonds gesticht worden uit de bijdragen der scholen, waaruit na een vijftal jaren een middelbare school kan worden opgericht; bij voorkeur een ambachtsschool. Voor de geestelijke vorming blijven hier ook de eigen S.l.-onderwijzers verantwoordelijk; voor het vakonderwijs zouden eventueel buitenlandse leraren kunnen worden aangetrokken.

Na de middelbare school zullen de leerlingen werk kunnen vinden in nauwe verbinding met de S.l. en het volk, bijvoorbeeld als leiders van coöperaties, als ze maar ijverig en intelligent zijn.⁴⁶

Hierna volgen enkele passages die niet voorkomen in de afleveringen in "Soeara Ra'jat" en die ook de enige afwijking vormen tussen de publikatie in het tijdschrift en de aparte uitgave. Malaka trekt hier een bittere vergelijking tussen de steun die het gouvernement verleent aan het onderwijs vanwege zending en missie en de tegenwerking die het S.l.-onderwijs van de autoriteiten ondervindt, terwijl de doelstellingen in feite dezelfde zijn.⁴⁷ Maar, schrijft Malaka, als

"de S.l. het zaad dat wij geplant hebben wil behouden, zoals de S.l.-Semarang (Bandung, Sukabumi e.a. willen dat ook) dan zullen alle hinder-

palen uit de weg geruimd worden. Dit zal zeker ons doel makkelijker en sneller binnen bereik brengen.

Voor ons zijn er genoeg duidelijke aanwijzingen, dat het systeem van de S.I.-school Semarang overeenstemt met de ideeën van duizenden S.I.-leden. Dit versterkt onze overtuiging, dat ons systeem en onze doeleinden rechtvaardig en gewettigd zijn. Wat wij wensen en wat wij doen, doen wij met een overtuigd gevoel. Voor ons is het voldoende als we de aandacht van de S.I.-leden vestigen op ons schoolsysteem.

Het vertrouwen van het Volk is voor ons als een wet, die wij als wettig en van hoge orde erkennen; alleen dit vertrouwen geeft ons de steun in de rug om voort te gaan zonder naar links of rechts te zien."⁴⁸

Uit Malaka's boekje blijkt onder andere zijn interesse en waardering voor de oude Javaanse cultuur. Daarvan getuigt ook een polemisch artikel van zijn hand tegen de onderwijsdeskundige Raden Kamil, lid van de Volksraad.⁴⁹ Deze had in de Volksraad doen blijken van zijn grote voorkeur voor het westers onderwijs boven het oosters onderwijs, met zijn onbetrouwbare geschiedenis en beperkte literatuur. Raden Kamil bestreed de vereniging "Jong-Java" die wel een geheel oosters leerplan wenste. Tan Malaka schreef over dit strijdpunt:

"Voor ons communisten, die dit land evengoed liefhebben is de tegenwoordige psyche der Jong-Javanen alleszins begrijpelijk, aangezien wij staan op de bodem der historie. Gelijk in de natuur het oude nooit geheel en al verdwijnt, doch het betere *naast* het slechtere komt, zo kunnen wij ons indenken, dat 'n flauwe lichtstraal in Java's donkere geschiedenissen al zijn bekoring heeft op de jonge geesten."

Na zijn verbanning schrijft Malaka nog een paar maal uitvoerig over zijn scholen.⁵⁰ Hier vinden we ook een passage waarin hij minder voorzichtig dan in het artikel over Raden Kamil zijn rooskleurige opvatting over de prekoloniale Indonesische samenleving neerschrijft.

"Hoe was het onderwijs voor de komst der Hollanders? Men stelt het altijd voor alsof de kinderen maar in het wild rondliepen. Doch de Javaan hield er wel degelijk een eigen opvoeding op na. Inderdaad wordt in streken waar het kapitalisme oppermachtig is, het kind van de bevolking geheel aan zijn lot overgelaten. Doch in de half-gekapitaliseerde streken is dit zelfs thans nog niet het geval. Spreker denkt aan de opvoeding in zijn jeugd, de spelen, het feest, de rijsttijd, wanneer de jeugd patjode, mee ploegde, mede sneed de rijst. De rijsttijd is voor de bevolking een heilige tijd van zeer bijzondere betekenis. Dan kwamen de ambachten. Huizen moesten gebouwd, werktuigen vervaardigd. Dan werden wij kinderen werkende geboeid door de verhalen der ouderen. Ook de wajongspelen en de gamelan hielpen mee aan onze opvoeding. De batikindustrie en de scheepvaart deed het hare. Zo was het reeds voor vele jaren. De Javaan voer reeds in 1600 tot in Perzië en Peking. Djapara en Grisek hadden machtige scheepvaartwerven en industrie. De Hollanders hebben dit alles vernietigd. En met het verval der industrieën, verviel ook het onderwijs. Het onderwijs staat niet op zichzelf, het hangt niet in de lucht, het is afhankelijk van de maatschappelijke toestand. Arbeiden was voordien geen dwang, maar een lust. Javanen en Sumatranen stonden in geen enkel opzicht achter bij enig ander Oosters volk."⁵¹

Pas met de intrrede van het vreemde kapitalisme veranderde dit. De fabrieken, ondernemingen en regeringsinstellingen hadden lager personeel nodig. Daartoe werden Indonesiërs geschoold. Maar de scholing hield ook een gevaar

in voor het gouvernement en daarom moesten de geschoolden in geestelijk en materieel opzicht afhankelijk gemaakt worden van het kapitaal. Dit gebeurde bijvoorbeeld via internaten waar de denkbeelden van de leerlingen gevormd werden in het gouvernement welgevallige zin.⁵²

De idee van een ambachtsschool, die Malaka in "S.I. Semarang dan Onderwijs" pas voorziet na enkele jaren, blijkt begin 1922 al in de praktijk gebracht. Deze ambachtsschool is deel van de S.I.-school; handenarbeid vormt een onderdeel van het lesprogram op de school. Na een ambachtelijke scholing zullen de leerlingen in hun levensonderhoud kunnen voorzien, los van het kapitalistische systeem, door klandizie onder de S.I.-leden. Uit de school kunnen coöperaties groeien, die een belangrijke vormende waarde bezitten. Deze coöperaties kunnen uitgroeien tot volkscoöperaties, op grotere schaal, waarin alle S.I.-leden kunnen deelnemen.⁵³

De organisatie van de S.I.-scholen werkt Malaka ook nader uit. Het financiële beheer van de plaatselijke scholen wordt gecoördineerd door een centrale commissie met een centrale kas. Deze ontvangt de overschotten der scholen en de bijdragen van donateurs. Hieruit kan later een middelbare school gefinancierd worden. Er dienen periodiek congressen te worden gehouden; kinderen dienen tussen verschillende scholen te worden uitgewisseld om een goed voorbeeld te geven en het onderling contact te bevorderen. Voor dit laatste dienen ook kindercongressen en kinderkrantjes, geheel onder leiding van kinderen.⁵⁴

Kort voor zijn gedwongen vertrek ondertekende Malaka, samen met Partondo, als voorzitter en secretaris van het F.O.S.I.O. een steunoproep.⁵⁵

De letters F.O.S.I.O. staan voor Fonds Oentoeik (voor) S.I. Onderwijs: de overkoepelende financiële organisatie. In hun oproep wijzen de schrijvers er op dat de school zich snel en flink uitbreidt. De kinderen der gegoeden zijn ook door de opstokerijen van de vijand uitgetreden, maar het aantal zuiver proletarische kinderen is vermeerderd. In het kort wordt het program van de school gereleveerd: de handenarbeid, de oprichting van ambachtsschool en coöperaties, het aankweken van liefde voor de proletariërs. Kortom

"Dat alles noemen wij het onderwijs op proletarische grondslag. Dat beschouwen wij als maximum van hetgeen wij kunnen bereiken onder het raam der kapitalistische maatschappij.

Maar, makkers!

Voor reserve-onderwijzers, die wij te allen tijde naar alle oorden kunnen sturen, voor de schoolmeubelen, leermiddelen, betere schoolgebouwen en tuinen, ambachtsschool kunnen wij niet komen alleen met leerlingen, onderwijzers en enthousiasme. Er moet ook geld zijn. Veel geld. Hoe eer we geld hebben, hoe gauwer wij komen tot een krachtige *Indische Jeugdorganisatie*.

Wel betalen de kinderen schoolgeld, maar omdat de ouders behoren tot de allerarmsten, is het niet voldoende om de kosten te bestrijden. Geen subsidie hebben wij. Dat willen wij ook niet. En het kan ook best zonder, indien wij op uw financiële steun kunnen rekenen. Daarom vragen wij dringend uw hulp in de vorm van *donateurschap*.

Makkers! *Bedenk, de bevrijding van de proletariërs van de burgerlijke*

ideologieën zal slechts kunnen geschieden door een zuiver proletarisch onderwijs!"

In zijn hernieuwde formulering van de doelstellingen van de S.l.-school, na zijn verbanning, is de terminologie meer marxistisch:

- "1. De verstandelijke opvoeding, dient, behalve voor het aanbrengen der gewone schoolkennis (rekenen, lezen en schrijven, talen etc.), ook nog het belichten van de maatschappelijke verhoudingen en toestanden in Indië, d.w.z. in communistische zin.
2. Als zedelijke deugden moeten worden beschouwd, zulke, die nodig zijn voor geestelijke en morele verheffing der Indische proletariërs en boeren, en die leiden moeten tot hun economische en politieke bevrijding. Die deugden kunnen niet alleen door woorden en boeken bijgebracht worden, maar zij moeten zich die deugden eigen maken door vergaderings- en verenigingsleven.
3. Eenmaal bevrijd van kapitalistische ideologieën, moeten zij zich zoveel mogelijk materieel van het koloniaal kapitalisme vrijmaken, opdat zij hun idealen zuiver kunnen bewaren. Vandaar de verschillende instellingen aan de S.l.-school verbonden, bestemd voor kinderen van minstens 13 jaar, die de leerlingen geschikt moeten maken voor toekomstige werkers of leiders van ambachten, landbouw-commissies of coöperaties."⁵⁶

Semaun, die in oktober 1921 plotseling uit Indië verdween om in Rusland de P.K.I. te vertegenwoordigen op het eerste Congres van Volkeren van het Verre Oosten dat in november in Irkutsk en in januari in Moskou zou worden gehouden, hield daar een uitvoerige rede, waarin hij ook aandacht besteedde aan de S.l.-school.⁵⁷ Een bewijs hoe groot het belang was dat men aan deze school hechtte.

"In Holländisch Indien beginnt sich sogar eine *Kinderbewegung* zu entwickeln. Sie wird teilweise von der indischen Nationalpartie geführt, die in Jogja eine Nationalschule mit 300 Schülern unterhält. Dieselbe trägt den Namen 'Adhi Darmo'. Ein anderer Flügel dieser Bewegung, bekannt unter den Namen 'Communist Moeda', befindet sich unter der Leitung der PKI. Die PKI hat im Jahre 1921 in Samarang eine kommunistische Schule eröffnet. Dieser Schule gehören nach einer 6-monatlichen Existenz bereits 150 Schüler an. Eine ähnliche Schule sollte unlängst in Bandoeng gegründet werden. Wir lehren unsere Schüler im Interesse ihrer eigenen Klasse zu arbeiten. Es wurde Gesangsvereine und andere Gesellschaftszirkel geschaffen, die den Unterhalt für die Schule und eine Bibliothek aufbringen. Die Mehrzahl der Kinder dieser Schule gehört der Arbeiterklasse an.

An der Führung dieser kommunistischen Kinderbewegung, die jetzt eben eingesetzt und sich eventuell in eine kommunistische Jugendbewegung entwickeln kann, steht der Gen. Tanmalaka, ein indischer Lehrer der seine Ausbildung in Holland erhielt. Wir beabsichtigen in naher Zukunft eine Schule für die Vorbereitung kommunistischer Lehrer, die in unseren Schulen in ganz Holländisch Indien tätig sein sollen, ins Leben zu rufen. Viele Regierungsbeamte sind selbstverständlich gegen unsere kommunistische Schulen; auch haben wir mit finanziellen Schwierigkeiten zu kämpfen. Die Regierungsbeamte von Samarang stellen alle möglichen Hindernisse in den Weg. Sie belästigen die Mitglieder der PKI und der Sarikat Islam, ja selbst die Bevölkerung, um uns die Möglichkeit zu rauben, die für den Unterhalt der Schule nötigen Mittel aufzubringen."

Naar Malaka beweert waren er vlak voor zijn vertrek twaalf plaatsen waar men een S.l.-school wenste te stichten. Bij een gemiddeld aantal leerlingen van 250 zou dat betekenen dat 3000 leerlingen het S.l.-onderwijs volgden.

Als een groot aantal hiervan als communist actief zou worden, dan was dat inderdaad een reusachtige versterking van de P.K.I., die slechts een paar honderd leden telde.⁵⁸ In mei 1922 waren vier scholen werkzaam: te Semarang, Kaliwungu, Salatiga en Bandung.⁵⁹

Er zijn verschillende oorzaken aan te geven voor het succes van de S.I.-scholen. Voor de adviseur voor inlandse zaken van het gouvernement, R.Kern, was de allesoverheersende oorzaak van het succes het gebrek aan plaats op de H.I.S. Slechts een sterke uitbreiding van de H.I.S. zou een effectieve bestrijding van het S.I.-school-verschijnsel kunnen vormen.⁶⁰

Een andere oorzaak moet het organisatorisch talent van Malaka zijn geweest, aangevuld met zijn kennis van onderwijsvraagstukken. Malaka, die, met zijn naar Indische begrippen voortreffelijke opleiding op Indische en Hollandse kweekscholen, een voortreffelijk betaalde baan kon krijgen, zette zich geheel in voor de S.I.-school. Hij was in de beginperiode de enige leraar aan de school; onderwijzers van de Indische kweekscholen wilden vanwege het lage loon niet bij zijn school werken. Om onderwijzers voor zijn school te verkrijgen begon Malaka toen maar zelf een kweekschool; een bewijs van zijn improvisatietalent.

In het leerprogramma was ook het Nederlands opgenomen, kennis daarvan was de sleutel tot elke goed-betaalde betrekking. Met het lagere schoolgeld dan op andere scholen was dat een stimulans voor de ouders om hun kinderen naar de S.I.-school te sturen. De drie gulden schoolgeld per maand sloot echter toch nog de massa van de bevolking van de school uit; de leerlingen kwamen uit de stedelijke, half-geschoolde bevolking, waaruit ook de S.I. zijn leden recruteerde. Het anti-gouvernementele leerprogramma had voor deze groepen, die zich in een overgangstoestand van feodale naar kapitalistische maatschappij bevonden, met alle daaruit volgende onzekerheden voor deze groepen, een aanvullende aantrekkingskracht. Ook Malaka beseftte de positie van zulke groepen als hij schrijft over de mogelijkheden kinderen van de Tweede-Klasse-scholen in de S.I.-schoolbeweging te betrekken.

Zijn leerprogramma was allereerst anti-koloniaal, en daaruit volgend anti-kapitalistisch. Tegenover de koloniale stelde hij de pre-koloniale maatschappij, toen Java welvarend was, handel, ambacht en kunsten bloeiden en iedere Javaan kon lezen, rekenen en schrijven. Op zijn school moedigde hij traditionele kunsten als wajang, zang en toneel aan en poogde het ambacht, en daarmee de handarbeid, in ere te herstellen. Dit louter anti-koloniale, nationalistische deel van zijn programma werd aangevuld met scholing in socialistische zin. De leerlingen werden tot communistische volksleiders gevormd; in verenigingen binnen en buiten de school leerden ze de praktijk van de massabeweging. Opvallend is dat, terwijl gewoonlijk in de Javaanse maatschappij alle instellingen strikt hiërarchisch geordend zijn, de S.I.-school de leerlingen zoveel mogelijk vrij liet, binnen en buiten de school, om zelf

hun mening te vormen en organisaties in te richten, waarbij de onderwijzer slechts een begeleidende functie had.

Deze elementen verbond Malaka in zijn S.l.-school. Wellicht hebben de Nederlandse "vrije scholen" zijn denken beïnvloed wat betreft de vrijheid van de kinderen op school; zijn anti-kolonialisme deed hem teruggrijpen naar een geïdealiseerd verleden; ervaring in Deli met de integratie leren - werken op school paste hij toe in Semarang; de nadruk op morele vorming van het Senembah-onderwijs gold ook op de S.l.-school, alleen hier dan in socialistische zin.

Het politieke klimaat waarin de S.l.-school werd opgericht was voor de Indonesische politieke beweging ongunstig. De S.l. was verdeeld: de C.S.l. in Yogya en de S.l.-Semarang waren in onderlinge strijd gewikkeld. De politieke beweging had zware klappen gekregen door overheidsingrijpen; de economische malaise doemde vakbondsactie tot mislukken; hierbij kwam nog dat de grote vakbondsfederatie in twee delen dreigde te scheuren: pro-Yogya en pro-Semarang. Het enige lichtpuntje was het succes van de S.l.-school. Dit succes werd ook aangegrepen in pers en openbare actie als middel om aanhangers te winnen. Bovendien bleek een S.l.-school na zijn vestiging te leiden tot herleving van de S.l.-afdeling, en dit dan in de geest van de S.l.-Semarang. Zo werd de school ook nog een wapen in de strijd tussen Yogya en Semarang om de steun van de afdelingen. Een voorbeeld hiervan was Bandung.⁶¹

Eén van de vooraanstaande leden van de S.l.-Semarang gaf Malaka de raad al zijn energie aan het onderwijs te besteden. Na drie of vier jaar zouden er genoeg opvolgers voor hem in de scholenbeweging zijn en zou hij in de politieke beweging actief kunnen worden en waarschijnlijk worden verbannen.⁶² Semaun gaf hem dezelfde raad voor hij naar Rusland vertrok.⁶³

Maar aan deze wijze raad kon Malaka zich niet houden. Het gebrek aan kader in zijn partij maakte het noodzakelijk dat hij zich in het politieke bedrijf stortte.

Hoewel het S.l.-congres van maart was geëindigd in een compromis tussen P.K.l. en C.S.l., bleven de geschillen bestaan. De C.S.l.-leiders voerden onder de afdelingen een campagne tegen de P.K.l., waarbij ze de nadruk legden op de noodzaak van een eensgezinde partij onder een eensgezind leiderschap en waarbij ze het religieuze karakter van de S.l. bekleemtoonden; daarbij konden ze wijzen op de Kominternresoluties tegen het Pan-Islamisme als bewijs voor het anti-religieuze karakter van de P.K.l.⁶⁴

Na een chaotische vergadering in Yogya kwam het in juni 1921 tot een breuk in de P.P.K.B. Vijftien vakbonden richtten de Revolutionaire Vakcentrale (R.V.C.) op. Voorzitter hiervan werd weer Semaun; redacteur van het uit te geven orgaan zou Malaka worden. Pas enige tijd later werd Malaka in het bestuur opgenomen; wel ondertekende hij het manifest bij de oprichting

van de R.V.C.⁶⁵

Al op 24 april was Malaka gekozen in het hoofdbestuur van een nieuwe, door werklieden van de B.P.M. opgerichte, vakbond in Cepu, de "Sarekat Pegawai Pelikan Hindia" (S.P.P.H. - Bond van Petroleumwerklieden in Indië). Semaun werd tot voorzitter, Malaka tot vice-voorzitter gekozen.⁶⁵

Met de S.P.P.H. bemoeide Malaka zich nog diverse malen. Op 3 juli vertegenwoordigde hij het hoofdbestuur op een door 2400 mensen bezochte vergadering in Cepu. Hier werden de gevaren besproken van dreigende ontslagen ten gevolge van de in geheel Indië om zich heen grijpende bezuinigingsdrift. Er werd besloten een orgaan uit te geven. Dit kwam onder redactie van onder andere Malaka en Semaun.⁶⁷ Op 14 augustus sprak hij op een protestvergadering tegen de massa-ontslagen in Cepu.⁶⁸

Over de plannen van het gouvernement een aardoliebelasting te heffen van de aardoliemaatschappijen, hetgeen op groot verzet van die zijde stuitte, schreef Malaka een artikel onder het hoofd: "Wie zal de sterkste zijn?"⁶⁹

Ietwat ironisch schrijft hij hier altijd gedacht te hebben dat niets boven de macht der regering gaat. Volksleiders als Sneevliet, Tjipto en anderen zijn allen getroffen door de exorbitante rechten, ondanks hun contact met de massa. Maar nu verzet het oliekapitaal zich, dat vrijheid voor de ontwikkeling van het kapitaal wenst om *Kromo* vrij en ongestoord uit te zuigen. De B.P.M. dreigt zelfs haar bedrijf stop te zetten.

Malaka is nu benieuwd wie winnen zal, de regering of het kapitalisme. De houding der regering tegenover de leiders van het volk is bekend, maar hoe zal die zijn tegenover de leiders van het kapitaal?

In een rede op het P.K.I.-congres op 25 december 1921 noemt hij de belemmering van de invoering van de olierechten een bewijs voor de kracht van het kapitalisme.⁷⁰

Na het vertrek van Semaun uit Indië in oktober trad Malaka op als voorzitter van de S.P.P.H. In die hoedanigheid was hij lid van het bestuur van de R.V.C. en tekende allerlei R.V.C.-manifesten en -pamfletten.⁷¹

Op een in Semarang op 26 juni 1921 gehouden vergadering met ongeveer 300 bezoekers werd de "Typografenbond" omgedoopt tot "Serikat Pegawai Pertjitakan". In het voorlopig hoofdbestuur werd Malaka als voorzitter-penningmeester gekozen. Malaka riep op eendrachtig te zijn en de bond goed te organiseren; dan kon de politiek van de kapitalisten bestreden worden. Hij stelde als voorbeeld de staking bij de D.S.M. en de eensgezindheid der Amerikaanse arbeiders.⁷² Van verdere activiteit in deze vakbond is niets gebleken.

Tijdens zijn verblijf in Deli schreef Malaka in juni 1920, zoals al vermeld, de brochure "Sovjet atau Parlement?". Van mei tot augustus 1921 verscheen het eerste deel in afleveringen in "Soeara Ra'jat".⁷³ In oktober 1921 verscheen de brochure in druk en werd in een oplage van duizend exemplaren door de P.K.I. verspreid. Het boekje telde 107 pagina's en werd verkocht

No. 9.	16 MEI 1921.	TAROEN KE 4.
Soeara = Ra'jat.		
ORGAAN Perserikatan Komunis India (P. K. I.) Partij der Komunisten in Indië.		
REDACTIE. PARTONDO Kantor V.S.T.P. Semarang Soerat Kabur Terbit 2 kali seboelan.	HARGA ADVERTENTIE: Tiap-tiap satoe bari f 0.50 di moewat satoe kali Dan sedikit-sedikitnja mesti bajar f 2.50 Oek est dipinta bajar lebih doeloe. Djika bericgganna de- pat lebih moerah, bolih berembong dengan Administratie.	ADMINISTRATIE: M. W. DEKKER Gang Traverdoelie Semarang Harga langganan baroes dibajar lebih doeloe f 1.50 boer 3 boelan
"KAOEM PROLETAR DI SELOEROEH DOENIA, BERSATOELAH!!!" (Kaoem boeroeh dan kaoem miskin dari segala bangsa dan agama, koempoellah mendjadi satoe)		
SOVJET atau PARLEMENT? Pendahuloean (TERKARANG OLEH MALAKA) Dell, Juni 1920.		
<p>Pada zaman dahoeloe kala, kira-kira 20 abad jang laloe, maka bangsa barat (Eropah) jang sekarang ini, adalah masih tinggal dalam kebodohan dan kegelapan. Maka kebodohan dan kegelapan ini tiba-tiba dite.angi oleh sinar jang hebat jang terpanjarnya dari Timoer (Asia), oleh "Agama Nasrani". Tidalah maksoed saja akan mengoerakan apa, dan dari mana asalnja agama ini, dan berapa djoech sangkoetanja dengan agama jang lain-lain dari Timoer, oepamanya agama jahoe di atau Hindu. Sengadja saja hanya hendak mengingatkan, bahwa pergerakan Eropa dari pada bidoernja jang berabad abad ini, teroetama disebabkan oleh Timoer. Bagaimanakah sekarang?</p> <p>Sedah doea poeloech abad jang laloe. Le-bih dari lima belas abad lamanja, maka bangsa Barat itoe didjantangi oleh agama seds. Peratoeran ne-</p>		
<p>kita ke Barat dan berbisik-bisik "Parlement atau Sovjet?"</p> <p>Ia, Parlement atau Sovjet. Kedoeanja boeah sengsara dan azab manoesia berpoeloech beratoes tahoen, djasa dari oesaha dan koerban njawa beratoes-ratoes manoesia jang soetji dan moelia. Kedoeanja bagi kita harta jang tiada temilaf, tetapi semata-mata baroe. Itoelah mak-soedkoeh hendak memeriksa dengan perkakas ilmoe koeh jang tiada tjoe koep, manakah diahtara pelita Barat jang doe itoe jang sekarang tiba-tiba menjilau mata kita, jang sempoerna situarja oentdek djalaf kemerdikaan dan kemoelisan kita.</p>		
BAB I <i>Parlement koerang menjoekepi keperloean orang banjak.</i> FATSAL I <i>Diwan dan Parlement.</i>		
Sebenarnya perkataan Parlement itoe tidalah boleh		

Deel van de voorpagina waarop "Soeara Ra'jat" de publikatie van "Sovjet atau Parlement?" begon.

voor f 0,75.⁷⁴

Malaka stelde zich met zijn brochure ten doel aan de Indische arbeiders de betekenis van parlement en sovjet uiteen te zetten.⁷⁵

In de inleiding schrijft Malaka dat zich in het westen belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen hebben afgespeeld, nadat het twintig eeuwen geleden door de komst van de christelijke godsdienst uit het oosten werd opgewekt uit zijn slaap. In het westen ontstond het socialisme als uitdrukking van de vrijheid en gelijkheid van ieder mens en van het welzijn voor de gehele wereld. De politieke instelling die de positie van de bezitters handhaaft is het parlement, daarnaast is in deze tijd de sovjet ontstaan. Ondertussen worden de oosterse volkeren nog gevangen gehouden door hun *adat*, gericht op het hiernamaals en gekluisterd aan allerlei bijgeloof.

"Wanneer wij nu het hoge ontwikkelingspeil van verstand en gevoel voelen en zien, dat een sieraad vormt van de Westerse volken, en terwijl wij vol verbazing kijken naar hun vliegtuigen en oceaanschepen, hun machines en treinen, hun telefoon en telegraaf, bezien we het westen en fluisteren

'Parlement of Sovjet'. Ja, Parlement of Sovjet. Beide hebben geleid tot tientallen eeuwen leed en ellende en zijn het resultaat van de inspanningen en opofferingen van honderden oprechte en vooraanstaande mensen. Beide zijn voor ons zaken die we niet kunnen beoordelen op hun waarde, omdat ze geheel nieuw zijn. Het is mijn voornemen te onderzoeken met mijn niet zo grote kennis, welke van de lichtbronnen uit het westen, die nu zo plotseling ons oog verblinden, het best de weg verlicht die leidt naar onze vrijheid en waardigheid."⁷⁶

Malaka behandelt uitgebreid de geschiedenis van het parlement. Als voorbeeld neemt hij Engeland. Hij behandelt de ontwikkeling, waarin het parlement in talloze conflicten met de vorst zijn rechten bevestigde, vergrootte en versterkte. Na de strijd in de 17e eeuw boekte het parlement een grote zege in 1689, toen na de strijd tussen koning Karel II en Cromwell en de verjaging van koning Jacobus II, Willem van Oranje de oppermacht van het parlement erkende.⁷⁷

In Duitsland had het parlement geen succes, de regering werd hier buiten het parlement om benoemd door de keizer, die het parlement minachtte. Het Duitse parlement verzuimde van zijn rechten gebruik te maken, zoals Malaka met vele voorbeelden aantoont.⁷⁸

In de negentiende eeuw moest het Engelse parlement definitief zijn rechten ten opzichte van koning en Hogerhuis vastleggen. Malaka schetst deze strijd, waarin ook voor het eerst de eisen van arbeiders en hun vakbonden een rol speelden.⁷⁹

Zo ontstaat dan het echte parlement, als uitdrukking van de volkswil. De regering komt voort uit het parlement en komt met voorstellen die het parlement wenst.⁸⁰ Ook in Nederland bestaat zo'n echt parlement, waarvan Malaka de kenmerken en werkwijze opsomt.⁸¹

Vervolgens haalt Malaka twee Aziatische voorbeelden aan. In Japan bestaat slechts een schijnparlement, de ware macht berust bij de adel en de bezitters. In Indië geschiedt het bestuur door ambtenaren, die alle onder de Nederlandse minister van koloniën staan en geheel los van het Indische volk. De Volksraad komt in de verste verte niet overeen met een echt parlement; deze Volksraad bezit geen enkele van die kenmerken.⁸² Tot hier geeft Malaka een feitelijke weergave van historie en werking van het parlement, op duidelijke en objectieve wijze.

Hierna bespreekt Malaka het kapitalisme. Hij geeft een beeld van de industriële revolutie, met al de begeleidende verschijnselen als urbanisatie, mechanisatie, kinder- en vrouwenarbeid en de ellendige omstandigheden van de arbeiders. Onvermijdelijk zullen door de overproductie crisissen ontstaan. Een mogelijkheid deze te vermijden ligt in het verkrijgen van koloniën, als afzetgebied voor industrieproducten en leverancier van grondstoffen. Zo leidt het kapitalisme tot imperialisme en een wedloop om koloniën. Dit leidt tot plotselinge oorlogen waarvan duizenden arbeiders het slachtoffer worden. Het imperialisme vindt zijn steun overal; in kranten, scholen en godsdienst.

Ook het parlement, nauw gebonden aan de banken, draagt er toe bij de arbeiders arm, zwak en dom te houden, in de positie die ze altijd al innamen.⁸³

Het parlement is ook een instrument van het kapitalisme. De regering staat zeer sterk ten opzichte van het parlement, want achter haar staan de grote departementen, die de wet uitvoeren, nadat het parlement ze heeft vastgesteld. In feite is de parlementaire regering een bureaucratische regering.⁸⁴

Kunnen nu, aldus Malaka, via het parlement de socialistische idealen verwezenlijkt worden? Het antwoord op deze vraag leidde tot het ontstaan van sociaal-democraten en communisten.

Malaka behandelt de situatie in de Republiek van Weimar en besluit:

"Wij kunnen onze overtuiging handhaven dat wij het parlement, verbonden met de regeringsdepartementen, justitie en strijdkrachten van kapitalistische aard niet kunnen gebruiken om de idealen van het socialisme te bereiken. Integendeel, de arbeiders moeten zelf hun organisatie vormen die als de tijd komt in staat is regering, economie, rechtspraak en onderwijs te besturen.

Laten we alle hoop laten varen dat iets zal komen van een parlement!"⁸⁵

Met deze analyses blijft Malaka keurig op het pad dat Marx en Lenin voor hem baanden.

Vervolgens behandelt Malaka de sovjet. Om het socialisme te bereiken moeten duidelijke regels worden gevolgd, aangepast aan de omstandigheden. Tijdens het kapitalisme moet de overgang worden voorbereid. Er moeten communistische organen worden gevormd die los staan van het kapitalistische systeem. De communistische partij en vakbonden voeren beide politieke actie. De vakbonden laten zich niet door loonacties afleiden van het doel: het arbeidersbezit van de produktiemiddelen. De volgende fase is de dictatuur van het proletariaat, waarbij arbeiders de macht uitoefenen via de sovjets. De sovjets bestrijden het kapitalisme en de bureaucratische eigenschappen. Ze stellen de regels vast en voeren ze tevens uit. De leden van de sovjets zijn altijd afzetbaar en staan dicht bij het volk.

Malaka geeft een schema over de opbouw van de sovjets, enerzijds territoriaal, anderzijds functioneel naar arbeidstak, in een pyramide georganiseerd met aan de top de landelijke sovjet.

Ook rechtspraak geschiedt door het volk. Dit kan volgens Malaka heel goed, en als voorbeeld haalt hij de situatie in Minangkabau aan, "een familiestaat op democratische grondslag", waar bij rechtszaken mannen en vrouwen vrijuit spraken, en ze allen de wetten kenden en de uitvoering ervan. Ook de allerarmste mocht, in tegenstelling tot de situatie in het kapitalisme, zijn beklag doen en getuigen en hij kreeg evenveel aandacht als de rijke. Sinds de invoering van de regeringsrechtspraak is deze wetskennis van het volk echter verdwenen.

Ook het onderwijs zal er op gericht zijn de kunde van ieder mens te ont-

wikkelen. Daarbij zal de liefde voor de handenarbeid worden aangeleerd. In de dictatuur van het proletariaat blijven een aantal regels gelden zoals "wie niet werkt, zal niet eten" en "gelijk loon voor gelijke arbeid", die zullen verdwijnen als het echte communisme komt, met zijn "werk naar vermogen, beloning naar behoefte". De regel "één voor allen, allen voor één" loopt hierop al vooruit; deze regel geldt in alle staatsorganen en in vakbonden, onderwijs, rechtspraak enz. Hoe lang de dictatuur van het proletariaat zal duren is niet te zeggen. Dit is vooral afhankelijk van de macht van het kapitalisme, dat voortdurend poogt het socialisme te ondermijnen.⁸⁶

In het lange slothoofdstuk bespreekt Malaka allereerst een aantal bestaande politieke partijen in Indië. Budi Utomo (B.U.), partij van de Javaanse adel, keurt Malaka af omdat deze is gebaseerd op de ongelijkheid van de mensen en de hiërarchische kastenstructuur, die al eeuwen op Java bestaat, wil bestendigen.⁸⁷

De N.I.P. is uit heel respectabele motieven opgericht, maar de basis ervan, het Indische volk tegenover het Nederlandse, blanke volk, wijst Malaka af. Dit gaat voorbij aan het kapitalisme dat de kern van de verhouding Nederland-Indië raakt; dat doet het rassenverschil niet.⁸⁸

De S.I. wekte aanvankelijk zeer hoge verwachtingen. Leiders van de S.I. als Samanhudi, Tjokroaminoto en Semaun moeten we hoogachten omdat zij het volk uit een slaap van eeuwen wekten. Hun acties faalden echter doordat het volk nog niet de benodigde eigenschappen, ontwikkeling en economische macht bezat. Voor de Islam-handelaren, die een grote rol in de S.I. spelen, blijft natuurlijk gelden dat ze niet anti-kapitalistisch zijn.⁸⁹

Deze drie partijen, op basis van respectievelijk afkomst, nationalisme en religieus-nationalisme, zijn tevreden met de kapitalistische orde. Voor de arbeiders zou, als zij aan de macht kwamen, slechts het buitenlands door het binnenlands kapitaal vervangen worden.⁹⁰

Malaka geeft hier wel een zeer somber beeld van de bestaande politieke partijen in Indië, met inbegrip van de S.I. Zijn tamelijk negatieve oordeel over de S.I. is waarschijnlijk sterk beïnvloed door zijn ervaringen met de S.I. in Deli, waarvan hij in "Het Vrije Woord" een uiterst negatief verslag geeft.⁹¹ Zijn privé-oordeel over de Islam, dat er niet om liegt, schrijft hij neer in zijn laatste brief aan Van Wijngaarden.⁹² In de politieke praktijk in Semarang, bijna een jaar na het schrijven van zijn brochure, bleek het toch noodzakelijk om samenwerking te zoeken met de S.I. Van de bezwaren die Malaka hier uitspreekt rept hij dan niet.

Vervolgens bespreekt Malaka het Pan-Islamisme. Tot nu toe is daarvan weinig opwekkends te melden. De Islamwereld is hopeloos verdeeld en onder koloniaal bestuur. De enige manier voor de 2 à 300 miljoen arme Islamieten om uit hun ellende te komen is via het communisme. Als ze alleen maar de Islam in hun vaandel schrijven, zullen de rijke Islamieten de leiding en

macht overnemen en zal in de situatie van het proletariaat niets veranderen. In alle Islamitische partijen, ook in de S.I., zal een strijd ontbranden tussen bezitters en bezitlozen. De grootste groep met de beste organisatie zal zegevieren. Malaka twijfelt niet aan de overwinning van het proletariaat, en met hun overwinning zal het communisme zegevieren.⁹³

Hierna schetst Malaka in enkele bladzijden een bitter beeld van de uitbuiting van Indië door Nederland sinds de oprichting van de Verenigde Oost-indische Compagnie (V.O.C.). Alle maatregelen stonden in dienst van het streven naar winst. De inheemse nijverheid en handel werden gesmoord. Met de komst van het grootkapitaal ontstond de behoefte aan goedkoop, geschoold personeel. Pas toen kwam ook het inheemse onderwijs. In dit onderwijs werd gepoogd de leerlingen van hun volk los te weken en vaak met succes. Maar vele scholieren bleven werkeloos en zo ontstond een groep leiders, die het volk nodig had. Ook ontstond geleidelijk een arbeidersbeweging die al enige successen boekte. Bonden als de V.S.T.P. en P.P.P.B. (Bond van Pandhuisemployés) handhaven zich, maar aan deze bonden kleven nog grote tekortkomingen: een tekort aan intellectuelen, te weinig begrip van aard en eigenschappen van het kapitalisme, te veel angst, onkundige en zelfzuchtige leiders.

Ook de arbeiders missen het juiste begrip van arbeidsactie; ze willen vaak meteen tot actie en staking overgaan. Als dit dan mislukt, verlaten ze de vakbond, maar bij slagen van de actie doen ze hetzelfde. Het doel is bereikt en de vakbond heeft geen nut meer voor hen. Ze vergeten de sterkte van de eensgezinde tegenstander. Ook aan de democratie in de vakbonden schort het: Er is een grote kloof tussen leider en leden; kritiek en discussie worden niet gevoerd. Pas als er een vakcentrale ontstaat los van afkomst, religie en werk kan met succes verzet worden geboden aan de kapitalistische syndicaten.⁹⁴

Tenslotte wijdt Malaka een aantal notities aan de internationale situatie. Na de Wereldoorlog is geheel Europa in verwarring en crisis. In Rusland hebben de communisten gezegevierd en in vele andere landen zijn de communisten sterk. Het kapitalisme is op de terugweg. De kern van de kapitalistische wereld ligt nu in de Verenigde Staten en Japan. Maar ook hier zijn kiemen van communistische onrust aanwezig. In China is de situatie onduidelijk, maar het communisme schijnt hier snel vooruitgang te boeken.⁹⁵

Van groot belang voor de communisten is Hindoestan. Dit land is politiek en economisch in de wereld van groot belang. Als de steeds sterker wordende onafhankelijkheidsbeweging hier succes heeft is dat een grote politieke verandering in de wereld. Net als Indië is dit land door de Engelsen 300 jaar uitgebuit, zodat het nu geheel verarmd is. Engeland moet zich door scherpe repressie handhaven en doet dit door Islamieten en Hindoes tegen elkaar uit te spelen. Hoewel ook het socialisme in Hindoestan sterk is, lopen de nationalisten onder leiding van Mahatma Gandhi voorop.

De communisten moeten, aldus Malaka, zijn verdiensten erkennen en zijn nationalisme niet kleineren. Na onafhankelijkheid zal Gandhi moeten kiezen voor kapitalisme of communisme, dan is geen middenpositie meer mogelijk. En dan zal de natuurwet (van de economie) het nationalisme tot het communisme brengen.

Dan grenzen Rusland en Hindoestan aan elkaar en zal hun uitstraling de Islamwereld naar het communisme trekken. En Europa is dan door het verlies van koloniën zo verzwakt dat ook hier de kansen voor het communisme vergroot zijn.⁹⁶

In de strijd tussen kapitalisme en communisme van bijvoorbeeld Europa en Hindoestan tegen de V.S. en Japan of van de V.S. en Japan onderling om de heerschappij in de Pacific kan Indië, gezien zijn grondstoffenrijkdommen en strategische ligging, niet neutraal blijven. Wat moet het volk van Indië dan doen? De instelling van sovjets kan het volk bevrijden. Iedereen die deze mening deelt moet zich in de Volksbeweging hiervoor inzetten.

"Inderdaad zit het volk van Indië vol met verborgen krachten. Duizenden proletariërs bezitten nog geen sterke organisatie. Er zijn nog geen politieke partijen, die men volgroeid kan noemen. Maar we geloven dat eensgezindheid en volharding van vakbonden en politieke partijen, ook hier bereikt kunnen worden, mits we allen denken en handelen en zoeken naar eensgezindheid in overeenstemming met de armoede en de wil van het volk hier. Wij zijn ervan overtuigd dat de waarde van vakbonden en politieke partijen geworteld in het volk groter is dan vijf universiteiten. Want als deze groepen en de communistische idealen hier heersen dan kunnen we in deze maatschappij alles bereiken wat we willen, ook universiteiten.

De sovjet kan vrije gedachten en gevoelens opwekken, niet alleen in Indië, maar in de gehele wereld."

En als de omwenteling niet hier komt, zullen we bij de val van het kapitalisme in Europa en Hindoestan gereed staan om het kapitalisme te vervangen door vrede en welzijn voor de gehele wereld, besluit Malaka zijn brochure.⁹⁷

Gandhi stond in deze tijd in hoge achting bij de communisten. De eenheid die zijn Congrespartij vertegenwoordigde werd de S.I. voorgehouden, als voorbeeld hoe ook in Indië tot eenheid te komen. Gandhi werd ten onrechte afgeschilderd als een echte revolutionaire leider.⁹⁸ Malaka sloot zich hierbij aan met zijn prijzende woorden aan Gandhi en de nadruk op het belang van Hindoestan in de confrontatie van kapitalisme en communisme.

Malaka's brochure vulde een grote leemte; tot dan toe was er nauwelijks eigen Maleise literatuur, waarmee de P.K.I. propaganda kon voeren en zijn leden scholen. Met dit heldere en duidelijke boekje vestigde hij zijn naam als theoreticus.⁹⁹

Hoe belangrijk zijn boekje werd geacht blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat de leden van de nieuw opgerichte P.K.I.-afdeling Madiun allen verplicht waren een exemplaar ervan in bezit te hebben.¹⁰⁰

In mei 1921 vertrok de verbannen Ir. Baars, samen met Darsono, uit Indië. Via Sjanghai, waar ze spraken met Sneevliet, die in China vertegenwoordiger van de Komintern was, gingen ze naar Rusland. Darsono was afgevaardigde op het derde Kominterncongres dat in juni en juli 1921 in Moskou werd gehouden. Daarna woonde Darsono in Berlijn.

De plaatsen van deze weggefallen leiders moesten worden opgevuld; Malaka was daarvoor de aangewezen persoon. Hoe snel hij als leider aanvaard werd blijkt ook uit het, samen met de partijvoorzitter Semaun, ondertekenen van "Een woord tot Jong-Java" in juli.¹⁰¹ In het Nederlands schetsen ze de leden van deze voornamelijk culturele vereniging de feilen van de kapitalistische maatschappij en de communistische remedie. Zij vestigen met nadruk de aandacht van de Jong-Javanen op de eisen van hun beschaving, die hen tegen het kapitalisme en voor het communisme moeten doen strijden.

Deze oproep werd gedaan aan de vooravond van het vierde congres van "Jong-Java", dat in Bandung van 12 tot 15 juni werd gehouden. Op dit congres bleek dat de invloed van B.U. in de vereniging afnam. Men toonde belangstelling voor het lot van het volk en enkele leden maakten communistische propaganda. De vereniging stelde zich open voor samenwerking met niet-Javaanse verenigingen.¹⁰²

Na enkele maanden verblijf in Semarang blijken begin juni al plannen te bestaan Malaka voorzitter te maken van de P.K.I.¹⁰³ In een ledenvergadering van de P.K.I. op 27 juni neemt Malaka het voorstel aan hem tot voorzitter te kiezen.¹⁰⁴ In zijn rede hierbij zegt hij, al in Nederland gehoord te hebben dat er in Indië een communistische partij bestond. Hij wijst op het belang van eenheid onder de arbeiders, die hen sterk doet staan in de strijd tegen het kapitalisme; in Brits-Indië kan de eenheid der volksgroepen de Engelse onderdrukking omverwerpen.¹⁰⁵

Malaka schrijft in zijn autobiografie zeer verbaasd te zijn geweest toen hij op het congres van de P.K.I. in december 1921 plotseling "gebombardeerd" werd tot partijvoorzitter. Waarschijnlijk laat zijn geheugen hem hier in de steek.¹⁰⁶

Zijn keuze bewijst de indruk die hij maakte op de hoogste partijleiding door zijn theoretische kennis en zijn, toen nog nauwelijks op gang gekomen, schoolplannen. Waarom het noodzakelijk was een opvolger voor Semaun aan te wijzen is niet geheel duidelijk. Wellicht ligt de reden hiervan in het toen al vaststaande vertrek van de P.K.I.-voorzitter uit Indië naar Rusland.

De P.K.I. had in verschillende plaatsen, in samenwerking met diverse min of meer verwante partijen, aan de gemeenteraadsverkiezingen deelgenomen.¹⁰⁷ In Semarang was Semaun lid van de gemeenteraad. Voor begin oktober 1921 waren periodieke verkiezingen vastgesteld. Op een ledenvergadering van de P.K.I. op 6 september werd, op voorstel van Semaun, besloten voor deze verkiezingen samenwerking te zoeken met de S.I. en N.I.P. Drie dagen later werd

op een vergadering met lokale S.I.-voormannen besloten Malaka en Sukindar kandidaat te stellen voor de Indonesische zetels.¹⁰⁸ P.K.I.-penningmeester Dekker stond kandidaat op de Europese lijst.¹⁰⁹ Voor de vier beschikbare Indonesische zetels werden zes kandidaten gesteld; vier door de S.I.-N.I.P.-combinatie, waarin de P.K.I. ook deelnam, en twee door de gematigde Politiek-Economische Bond (P.E.B.). De uitslag van de verkiezingen op 4 oktober was een groot succes voor de P.K.I. Op een aantal van 1300 kiesgerechtigden verschenen 450 kiezers aan de stembus; deze verkozen alle vier linkse kandidaten. Zij kregen respectievelijk 298, 272, 266 (Malaka) en 260 (Sukindar) stemmen. De P.E.B.-kandidaten bleven met 162 en 158 stemmen ver achter. Ook op de Europese lijst boekte de linkse combinatie een totaal succes. Al haar kandidaten, waaronder Dekker, werden verkozen.¹¹⁰ De combinatie bezat nu een meerderheid in de gemeenteraad.

Van de vijf, tot Malaka's verbanning, gehouden raadsvergaderingen bezocht hij er slechts één. In commissies namen de P.K.I.-leden geen zitting, in navolging van Semaun die begin 1920 weigerde hieraan deel te nemen, omdat dit alleen maar tijd zou kosten die beter aan massa-actie kon worden besteed. Aan de raadsdiscussies nam Malaka geen enkele maal deel.¹¹¹

Alle communistische raadsleden waren op 27 december 1921 aanwezig bij de behandeling van een door hen ingediende motie om de gemeente een bedrag ter beschikking te laten stellen ter leniging van de nood van de slachtoffers van de honger in het Russische Wolgagebied. Ietwat afgezwakt werd deze motie aangenomen. De regering werd uitgenodigd een steuncomité te vormen en het gemeentebestuur moest nader bezien of een gift uit de gemeentekas mogelijk was.¹¹²

Na de breuk in de vakbeweging en door de actie van de C.S.I. tegen de P.K.I./S.I.-Semarang werd het duidelijk dat op het buitengewone S.I.-congres, dat in oktober zou plaatsvinden, het voorstel om de partijdiscipline voor S.I.-leden in te voeren, zou worden aangenomen. De kloof was te breed; het compromis op het maartcongres kon slechts heel kort deze kloof overbruggen.

Malaka poogde de oorzaken voor het conflict te vinden:

"Als iemand die pas in de beweging was, probeerde ik een wettige reden voor de breuk te vinden. Maar zo'n reden was niet te vinden. Ik zag slechts dat de polemieken tussen Oetoesan Hindia¹¹³ en Sinar Hindia niet rond principes draaiden, maar bijna geheel om persoonlijke zaken en vergezeld gingen van scheldwoorden. Scheldpolemieken, die geen wettige reden naar voren brachten, en er toe leidden dat de *Kromo's* hun vertrouwen in zowel de leiders van de C.S.I. als de P.K.I. verloren. Ik was bang dat deze breuk niet alleen de C.S.I. en de Vakcentrale zou treffen, maar zich voort zou zetten in alle vakbonden, zowel die onder leiding van de C.S.I. als die onder leiding van de P.K.I. Een breuk als deze in een tijd waarin de reactie zo sterk was, vormde een groot gevaar voor het volk en zou het werk van de reactionairen zeer vergemakkelijken."¹¹⁴

Hier spaart hij ook zijn eigen partij niet; schuldig aan de scheldpolemieken aan P.K.I.-kant waren vooral de in mei vertrokken Baars en Darsono.

De veel gematigder Semaun en Malaka konden pogen nog te redden wat te redden viel op het buitengewone S.I.-congres dat van 6 tot 10 oktober 1921 in Surabaya gehouden werd. Salim had dit congres geheel onder controle. Tan Malaka mocht hier vijf minuten spreken, maar de congresvoorzitter herinnerde hem er van tevoren aan dat hij geen communistische propaganda mocht maken. Ook Semaun sprak vijf minuten, en met nog vijf minuten van een andere partijgenoot had de P.K.I. met pijn en moeite vijftien minuten spreektijd. Vroeger was hun spreektijd onbeperkt.¹¹⁵

Tan Malaka bracht, naar eigen weergave,

"de overeenkomsten tussen P.K.I. en C.S.I. naar voren. Ik wees op de eenheid tussen de Moslims in de Kaukasus, Perzië, Boechara en andere gebieden en de Bolsjewieken. De eensgezindheid met de Islamitische arbeiders werd door de Engelse kapitalisten als een gevaar voor hun onderdrukking beschouwd. Daarom had de Engelse regering al tweemaal aan de Sovjet-regering met klem gevraagd de propaganda in Islamitische landen te staken. Hieruit bleek dat de Islamieten buiten Indië beter begrepen wie hun vriend en vijand in de wereld waren. Op het congres vroeg ik de C.S.I.-leiders hun leden te adviseren de partijdiscipline niet aan te nemen."¹¹⁶

Muis antwoordde, op Malaka's aanstippen van de overeenkomsten tussen C.S.I. en P.K.I., dat voortaan dus propaganda voor het communisme achterwege kon blijven en kon plaatsmaken voor die van de S.I.¹¹⁷

Het voorstel om de partijdiscipline in te voeren werd met grote meerderheid aangenomen. Tien S.I.-afdelingen wensten echter de band met de communisten niet te verbreken en verlieten de C.S.I.¹¹⁸

Maar de mogelijkheid om samen te werken ten behoeve van specifieke doeleinden bleef open. Hierover schrijft Malaka:

"Het resultaat van onze houding in Surabaya was dat de pers niet meer zo scherp tegen de communisten schreef. Ook stemde de C.S.I. er aarzelend mee in om samen te werken in politieke zaken, in een 'Nationaal Comité', en in vakbewegingszaken, in een federatie."¹¹⁹

Op 13 november nam de C.S.I. deel aan de protestvergadering in Semarang tegen de belemmeringen die het gouvernement opwierp tegen het S.I.-onderwijs.

In de direct na het S.I.-congres volgende conferentie van P.P.K.B.-leden bleek onder deze C.S.I.-vakbonden de wens tot toenadering tot de R.V.C. te bestaan. Er werd in principe besloten de beide vakbondsfederaties weer samen te voegen. Aan deze wens tot toenadering droeg bij de wens zoveel mogelijk steun te mobiliseren voor een verwachte staking.¹²⁰

Eén van de sterkste bonden van de P.P.K.B., de Personeel Fabrieks Bond (P.F.B.), die de suikerarbeiders verenigde, was, na de begin 1920 niet doorgesane staking, steeds verder in ledental teruggelopen en had nauwelijks meer iets te betekenen. Met zijn vakbond was het gezag van de leider ervan, Surjopranoto, achteruitgegaan. Op het S.I.-congres in Surabaya was hij er niet in geslaagd een belangrijke bestuursfunctie te verkrijgen. De communisten probeerden hem over te halen de zijde van de communisten te kiezen.

Dit zou een versterking van de R.V.C. tegenover de P.P.K.B. betekenen. Het middel om Surjopranoto over te halen was een buitenlandse reis. Dit valt af te leiden uit de volgende brief van Malaka aan Surjopranoto:

"Semarang, 24 October 1921.

Beste Surjo!

Laten wij weer eens tot de zaak van gisteren terugkomen. Het is helemaal in orde d.w.z. het financiële gedeelte. Het is gebleken, dat allen zonder uitzondering de toevallige keuze hard toejuichen.

The King of ... moet maar de werelddraak mee helpen bekampen. The King of ... is de uitverkorene.

Rest alleen nog, dat je zo gauw als mogelijk te Semarang komt. Wil je mij dan telegraferen, wanneer en hoe laat? Dan ben ik aan het station present. Dan komt de hele boel klaar. Onkosten pikoelen wij.¹²¹

Je beslissing tegemoetziende

Yours

Malaka."

Met "The King of ..." wordt waarschijnlijk Surjopranoto bedoeld, met de werelddraak het kapitalisme. Ook Bergsma had bemoeienis met deze zaak; in een telegram vroeg hij Surjopranoto wanneer hij zou komen. Hoewel hij anders seinde en schreef kwam Surjopranoto niet naar Semarang. Omstreeks die tijd vertrok Semaun met Najoan, een P.K.I.-leider van minder statuur, met onbekende bestemming.¹²² Wellicht nam Najoan de voor Surjopranoto bestemde plaats in.

Door het vertrek van Semaun was Malaka de belangrijkste Indonesische P.K.I.-leider in Indië. Samen met Bergsma rustte op hem de taak het voor december 1921 vastgestelde P.K.I.-congres voor te bereiden.

Na langdurige discussie werd besloten de S.I.-afdelingen, die op het S.I.-congres in oktober de band met de communisten niet wensten te verbreken, te verenigen in een nieuwe organisatie, die de naam "Persatuan Sarekat Islam" (P.S.I. - Bond van S.I.-afdelingen) zou krijgen.¹²³ Op een P.K.I.-ledenvergadering in Semarang op 13 december werd aldus besloten. De P.S.I. zou echter openstaan voor samenwerking met C.S.I. en Sarekat Hindia in een "Nationaal Comité". Op deze vergadering werd ook het deelnemen aan de Volksraadverkiezingen besproken. Uit het succes bij de gemeenteraadsverkiezingen in Semarang hadden sommige leden afgeleid dat het wellicht mogelijk was via de verkiezingen een zetel in de Volksraad te veroveren. Zowel Bergsma als Malaka waren hiertegen en zagen meer heil in een boycot.¹²⁴

Op de avond van 24 december, om half tien, opende Malaka, die de afwezige Semaun verving, het P.K.I.-congres. Boven het podium hing de rode Sovjetvlag. In de zaal hingen de portretten van de Indische vrijheidsstrijders Diponegoro, Sentot en Kjai Modjo, naast die van Marx, Rosa Luxemburg en Karl Liebknecht en, in grotere uitvoering, Lenin en Trotzki.¹²⁵ Het teruggrijpen naar vroegere strijders tegen het Nederlandse bewind paste bij Malaka's nadruk op de eigen Indische cultuur en geschiedenis. Aan de 1500 aanwezigen vertelde hij in zijn openingsrede

"dat onze partij in vergelijking met andere zeer klein is, maar daarom niet minder gevreesd. Ook in Europa is het aantal communisten niet groot, maar hun moedig voorgaan trok de massa mee. Hij tekende het verraad van de S.D.A.P. De communisten vertegenwoordigen de groep die het socialisme zijn trouw gebleven, ook in de dagen van heftige reactie. Hij haalde voorbeelden aan, zo o.a. de Kerensky-periode in Rusland.

Jarenlang hebben de communisten een zware strijd gevoerd tegen het kapitalisme met de sociaal-verraders in de rug.

Evenals in Rusland vinden we in Indië een grote tegenstand. Rusland heeft wat dit betreft veel overeenkomst met Indië. Sneevliet, die niet anders deed dan de massa oproepen voor organisatie en verkeerde toestanden blootlegde, werd van zijn vrouw en kinderen gescheiden. Brandsteder en Baars werden geëxterneerd, omdat ze een politiek voerden die de overheerser niet beviel.

De maatregelen door de regering genomen tonen aan, dat onze partij zeer gevreesd wordt, want anders behoefde men toch niet bang te zijn voor een paar mensen, die nu het land zijn uitgezet. Onze tegenstanders zien, dat hoe meer het communisme toeneemt hoe meer het kapitaal zijn dood nadert.

De tegenwerking heeft uitgebreide vormen aangenomen. Zelfs met betrekking tot het geven van onderwijs. Men denke aan hetgeen is voorgevallen met de S.I.-school te Semarang.

De kapitalisten of vertegenwoordigers daarvan sturen aan op externalisering van Dekker.

Malaka vergeleek de Indische beweging met een vulkaan, die op een gegeven moment zal uitbarsten."¹²⁶

Malaka benadrukte hier ook nog eens de noodzaak van eensgezindheid. Hij wees op het voorbeeld van de non-coöperatie in Brits-Indië, onder leiding van Gandhi. Tegen Gandhi, die het hele volk achter zich had, durfden de Engelsen niet op te treden; in Indië werd echter bij de arrestatie van Tjokroaminoto nauwelijks een woord van protest gehoord.¹²⁷

Bergsma sprak ook nog een inleidend woord. Daarna kwam het standpunt over de Volksraadbenoemingen in discussie. Bergsma betoogde dat door een boycot de mogelijkheid aanwezig was, in samenwerking met andere partijen, de regering te dwingen het volk zodanig kiesrecht te geven dat het zelf zijn vertegenwoordigers in de Volksraad kon brengen. Door een boycot zou het duidelijk worden dat de Volksraad slechts een surrogaat van een parlement was, en werd de regering gedwongen een echt parlement in te stellen.¹²⁸

Deze opvatting werd door de afgevaardigden bekrachtigd; een waarnemer vond het een "doorgehamerd besluit".¹²⁹

Hierna werd de vergadering in besloten zitting voortgezet tot één uur. De voorstellen van de afdelingen werden behandeld en het nieuwe hoofdbestuur samengesteld, waarvan Malaka voorzitter werd.¹³⁰

De volgende morgen, om half tien, bij de opening van de vergadering door Malaka, was de belangstelling nog groter dan op de eerste dag, ook door de agenda die bespreking van het besluit van de S.I., de partij-discipline in te voeren voor zijn leden, vermeldde. Malaka bracht het standpunt van de P.K.I. hierover naar voren. Hij begon met een uiteenzetting over het kapitalisme. Door het kapitalisme was het militarisme ontstaan; dit omdat het grootkapitaal oorlogen wenste te voeren, die duizenden mensenlevens kostten,

duizenden in ellende stortten en grote sommen geld verspilden. Dit bleek wel uit de kortelings gevoerde grote Europese oorlog. Door deze oorlog had het volk begrepen dat de kapitalistische organisatie slecht was en was het communisme ontstaan, dat beoogde de regering van het land volgens de wensen van het volk in te richten en dat zich voor het algemeen welzijn verzette tegen het kapitalisme. Volgens het communisme zou er geen algemene welvaart zijn, zolang het kapitalisme bestond. Het communisme zou blijven werken om de grondslagen van het kapitalisme af te breken en te doen ineensorten, hoeveel offers en leed dat ook nog zou moeten kosten.

Daarna besprak Malaka de algemene wereldsituatie, door een aantal afzonderlijke landen één voor één te behandelen.

"Japan had voor de grote oorlog nog weinig macht en veel schuld, doch na de grote oorlog waren zijn handelsrelaties ten zeerste uitgebreid en kon het vele van zijn schulden afbetalen, door de tijdens de oorlog genoten voordelen. Thans was het een groot, rijk en kapitalistisch land geworden doch niettegenstaande dat verkeerden duizenden der bevolking in armoede en leed door de verdrukking van de zijde der kapitalisten aldaar.

Daardoor zou ook daar de revolutie ontstaan en kwamen er reeds stakingen voor.

In Amerika, stellig het rijkste land, was niettemin een groot deel der bevolking zeer arm en verkeerde in moeilijke levensomstandigheden, door toedoen van het kapitalisme. Bijna dagelijks moest er een aantal lieden gratis voedsel worden verstrekt.

Volgens courantenberichten is er momenteel wrijving tussen die twee grote kapitalistische staten, die elkaar zouden willen bevechten in de Stille Zuidzee, niet ver van hier verwijderd. Ook dit is aan de invloed van het kapitalisme te danken.

Mocht het daartoe inderdaad komen, dan zal er voor de bevolking niets anders dan ellende overblijven - niet alleen in de oorlogvoerende landen - doch hier en elders ook.

Wel wordt thans in Washington o.a. tussen Amerika en Japan een conferentie gehouden om tot overeenstemming te komen, doch dit is voor deze twee kapitalistische landen geheel onmogelijk, wijl zij onderling een zodanige wrok koesteren, dat zij bij wijze van spreken gewapend naar bed gaan.

Van deze overeenstemming zal dus niets komen als zij niet door de arbeiders worden gedwongen, daarom dienen wij gezamenlijk in actie te komen om de vrijheid te verkrijgen.

In Rusland heeft de bevolking reeds begrepen, zij wil niet langer tot werktuig gebruikt worden en de Rus wordt door zijn communistische Sovjet, de regering, welke het wereldwelzijn beoogt, geregeerd. Nu trachten de Europese kapitalistische landen de Russische Sovjet te bekladden en verdacht te maken en schreeuwen zij dat de andere rijken de Sovjet op zich zelf moeten laten staan."¹³¹

Hij besprak wederom de non-coöperatie in Brits-Indië en de vraagstukken van het Nabije Oosten.¹³²

Over Duitsland zei hij, dat, onder de regering van de socialist Ebert, de Mark in waarde was gedaald van zestig tot anderhalve cent, waardoor de bevolking in misère verkeerde.

In Ierland had de actie al vrijwel succes gehad, ondanks de zware greep die het kapitalisme op het land had.

In Wenen, de burcht van het kapitaal en de plaats der kapitalisten en rijke lieden, verkeerde de bevolking in ellende, zo zelfs dat hongersnood was ontstaan, waardoor het communisme groeiende was.¹³³

Hij vermeldde de werkeloosheid in Engeland, de Ruhrkwestie en de verdeling van Opper-Silezië.¹³⁴

Hierna vertelde Malaka iets over de "verdeel-en-heers-politiek", het wapen van de kapitalisten. Roemenië, een klein land, was door deze politiek, door het zaaien van tweedracht, er in geslaagd zijn macht uit te breiden.

"Zo is het ook met Engeland in Brits-Indië gegaan, waar de Ingezetenen uit Mohammedanen en Hindoes bestaan. Hij zei tegen de Mohammedanen: 'Die Hindoes deugen niet, zij eten varkensvlees', en tegen de Hindoes: 'Die Mohammedanen eten runderen'. Door de hierdoor ontstane strijd wist Engeland met kleine middelen zijn gezag in Brits-Indië te vestigen. Zo heeft vroeger ook de Compagnie deze opruiingspolitiek gebruikt. Vroeger was op Java slechts een vorst, thans zijn er in Solo en Yogya ieder nog een, terwijl men ook de Mangkunegaran en Paku Alam heeft; wellicht komen er later nog meer Paku's bij."¹³⁵

Vervolgens drukte Malaka zijn spijt uit over de door de C.S.I. ingevoerde partijdiscipline, waardoor de P.K.I.-leden niet tot de C.S.I. zouden kunnen toetreden. Zowel S.I. als P.K.I. hadden dezelfde strekking en dezelfde grondslag. Juist door deze partijdiscipline was het voor de reactie en de kapitalisten gemakkelijker tweedracht tussen de partijen te bewerken door de "verdeel-en-heers-politiek". Dit was volgens Malaka het wereldvergift en het wapen van het kapitalisme. En hij was bevreesd dat de kapitalisten en reactie deze politiek zouden toepassen ten aanzien van de P.K.I. en S.I. Daarom stelde hij voor dat de P.K.I. en S.I. zouden samenwerken, of dat S.I.-leden tot de P.K.I. zouden kunnen toetreden opdat men spoediger zou bereiken wat men wenste: het algemeen welzijn. Op het laatste S.I.-congres was de C.S.I. niet tot overeenstemming gekomen met de afdelingen die de communistische richting waren toegedaan. Hierdoor was de partijdiscipline ontstaan. Op dit congres was de C.S.I. uitgenodigd om met de communistische S.I.-afdelingen tot overeenstemming te komen. Hierover wilde Malaka nu verder van gedachten wisselen.¹³⁶

Volgens Malaka was de stemming in de vergadering na zijn rede eensgezind. Maar Abdul Muis, de C.S.I.-leider, die pas na Malaka's rede op de vergadering kwam, haalde de oude geschilpunten weer voor de dag.¹³⁷ Er leek weer ruzie te ontstaan tussen sprekers van beide partijen, maar:

"Gelukkig kwam toen Hadji Hadi Kusumo, leider van Mohammadjah¹³⁸, snel naar voren. Hadi Kusumo betuigde zijn instemming met mijn rede. Ook hij stelde de eenheid van het verdrukte volk hoog. Hij durfde tot besluit van zijn rede te zeggen, dat iedereen die de volksbeweging wilde scheiden, geen echte Islamiet was."¹³⁹

Ook stelde hij voor een conferentie van beide partijen te beleggen om tot eenheid te geraken.¹⁴⁰

Nu was Muis in de verdediging gedrongen en staakte hij verdere oppositie.

Er werd besloten zoveel mogelijk bij specifieke zaken samen te werken; hier-toe zou een coördinerend lichaam gevormd worden.

Hierna werd zonder discussie besloten tot vorming van de P.S.I., als overkoepelend orgaan van de communistische S.I.-afdelingen.

De middagvergadering eindigde met het zenden van een telegram met beste wensen aan het tegelijkertijd plaats vindende congres van het National Congress onder leiding van Gandhi. Het telegram werd ondertekend door P.K.I., C.S.I. en P.P.K.B., en de aanwezige S.I.-afdelingen.¹⁴¹

's Avonds vond de laatste congresbijeenkomst plaats. Vierhonderd bezoekers, door de stortregen niet zo veel als verwacht, zagen eerst lichtbeelden met daarop o.a. de Russische leiders en Sneevliet. De besprekingen waren gewijd aan de vakbeweging. Malaka hield hierover een inleiding, waarin hij de manieren schetste waarop de kapitalisten grond in handen kregen van de oorspronkelijke, Indische eigenaren. In Deli haalden ze de vorsten, door hen personenauto's te schenken, over de gronden goedkoop af te staan. De Bataks bleken geen goede arbeiders te zijn; toen werden Javanen overgebracht, die alleen maar rijst als loon voor hard werk vroegen.

Hun lijden deed de arbeiders tenslotte de noodzaak inzien zich te verenigen om verbetering van hun levensvoorwaarden te verkrijgen. Zo ontstonden vakbonden. Maar besef van organisatie ontbrak nog geheel. Vervolgens somde Malaka de feilen der Indische vakbonden en vakbondsleden op.

De afgevaardigden van de P.P.K.B. uit Yogya waren, hoewel ze toegezegd hadden te komen, niet aanwezig. Wel lieten ze meedelen met de R.V.C. te willen samenwerken, maar voor samensmelting waren zij niet te vinden.

Onder het zingen van de "Internationale" werd het congres omstreeks middernacht door Malaka besloten.¹⁴²

Het belangrijkste van het congres was de voor het oog herstelde samenwerking tussen C.S.I. en P.K.I., dankzij het optreden van Hadi Kusumo.

"Dit was een grote overwinning voor beide partijen en voor het gehele volk.

Eenheid! eenheid!, waren de geluiden die men in de dessa's van Semarang hoorde. Dit woord klonk aangenamer in de oren van *Kromo*, dan scheldwoorden van de ene naar de andere leider.

De Indische kranten stonden vol met verslagen van ons congres. De Hollandse kranten die zich altijd nauwelijks met de P.K.I.-congressen bemoeiden, gaven nu alle een uitvoerig verslag. En niet weinige daarvan zetten het gouvernement aan verschillende communistische leiders te verbannen."¹⁴³

De weerklank van het congres, en van Malaka's optreden aldaar, bleek zeer groot. Verschillende P.K.I.-afdelingen werden opgericht. Uit Atjeh vroeg men om een propagandist en communistische brochures te zenden. Een groep intellectuelen, meestal afzijdig van de politieke beweging, vroeg Malaka een cursus te leiden over het communisme, nadat ze een verslag van het P.K.I.-congres hadden gelezen.¹⁴⁴

De P.K.I. en, in het bijzonder, Malaka deden hun best het anti-Islamistische stempel dat de Kominternresolutie tegen het Pan-Islamisme op hun beweging drukte, uit te wissen. Voortdurend legde Malaka de nadruk op de overeenstemmende doeleinden van Moslims en communisten in Azië. Na het S.I.-congres in oktober was de P.K.I. ook in de praktijk voor de Moslims opgekomen, door via een "Hadj-Comité" te ageren tegen een aantal regeringsvoorschriften over de bedevaart naar Mekka. Na een audiëntie van het comité bij de gouverneur-generaal werden een aantal voorschriften gewijzigd. Groot was Malaka's voldoening dan ook toen hij na het P.K.I.-congres werd uitgenodigd om voor Mohammadijahleiders over het communisme te spreken. Deze leiders konden volgens Malaka de motoren van de volksbeweging worden. Een week voor Malaka hen zou toespreken werd hij gearresteerd.¹⁴⁵

De gelegenheid om de vele woorden over toenadering en eenheid in daden om te zetten kwam al enkele weken na het P.K.I.-congres, bij de pandhuisstaking. De Indonesische employés van de pandhuisdienst waren verenigd in de bond van pandhuisemployés (P.P.P.B.), die onder invloed stond van Yogya. Deze employés speelden een belangrijke rol in de volksbeweging omdat ze enige scholing hadden genoten, maar niet genoeg om zich te verheven voor de volksbeweging te achten. Vele pandhuizers hadden bestuursfuncties in S.I.-afdelingen. Hun bond was een krachtige en politiek bewuste organisatie met enkele duizenden leden. In de bond was het al geruime tijd onrustig. De economische depressie bedreigde hun positie; van de bezuinigingspolitiek van het gouvernement vreesden de pandhuizers ontslagen en loonsverlagingen. Zij oefenden voortdurend druk uit op hun hoofdbestuur om actie voor hen te voeren.

De directe aanleiding tot de staking was de weigering van een beambte in één van de pandhuizen van Yogya, op 11 januari 1922 voor de verkoop bestemde goederen van de opslagplaats naar het verkoopplokaal te dragen. De employé was hiertoe verplicht op grond van de zogenaamde "*angkatan*"-circulaire¹⁴⁶, uitgevaardigd door de pandhuisdienst. Tegen deze circulaire bestond veel weerstand onder de pandhuizers; zij beschouwden zich uit hoofde van hun functie als te verheven voor lichamelijke arbeid en voelden zich beschaamd en vernederd als zij dit, in hun ogen, koeliewerk moesten verrichten. In het algemeen werden de goederen gedragen door koelies die bij de pandhuizen werkten, maar deze werden wegens de bezuiniging ontslagen. Daarna namen de employés zelf een koelie in dienst, op eigen kosten, om de goederen te dragen. Verzoeken van de P.P.P.B. om pandhuisbedienden aan te stellen werden afgewezen. In Yogya werd de weigerachtige employé opgedragen zelf de goederen te dragen; na zijn weigering werd hij onmiddellijk geschorst, in afwachting van nader onderzoek. Dit was mogelijk in gevolge de zogenaamde "*oesiran*"-circulaire.¹⁴⁷ De collega's van de geschorste pandhuizer verklaarden zich solidair en verlieten het werk. Het uitbreken van de staking

was niet geheel spontaan; de avond tevoren had het bestuur van de P.P.P.B. zich vergeefs tot de resident van Yogya gewend om over de "*angkatan*"-circulaire te spreken. Het bondsbestuur was echter weinig enthousiast over de staking. Muis verzocht de grieven te onderzoeken met tegelijkertijd werkhervatting door de geschorsten. Salim vond de aanleiding te gering om een staking uit te roepen. Maar het gouvernement besloot een harde houding in te nemen; alle stakers werden op staande voet ontslagen. De staking breidde zich snel uit, de standpunten verhardden zich; een compromis was niet meer mogelijk. Nu raakte ook de P.P.K.B., de vakbondsfederatie onder leiding van de C.S.I., waarvan de P.P.P.B. één van de belangrijkste leden was, betrokken bij de staking. En ook de R.V.C. en P.K.I. kwamen in actie; als zij zich afzijdig hadden gehouden, was elke kans om eenheid in de vakbeweging te brengen voorgoed verkeken. En, volgens Malaka:

"De andere vakverenigingen konden niet met de handen in de schoot blijven zitten, omdat, indien de stakers ontslagen zouden worden, de kapitalisten in andere ondernemingen ook snel ontslagen zouden kunnen gaan geven en een voorbeeld kunnen nemen aan het gouvernement."

Omdat de P.P.P.B.-leden zeer actief waren in de S.I., zou hun nederlaag ook de P.K.I. en R.V.C. schaden. Daarom moesten, volgens Malaka, P.K.I. en R.V.C. helpen.

"De tijd was gekomen voor de communisten om te tonen dat zij op hun congres niet alleen met de mond hadden gesproken, maar ook met hun hart."¹⁴⁸

Op 15 januari werd in Yogya een openbare vergadering gehouden met vertegenwoordigers van 17 afdelingen van de P.P.P.B., van de R.V.C., V.S.T.P. en een aantal kleinere vakbonden en van C.S.I., P.K.I. en B.U. Uit Semarang waren Malaka, Bergsma en Najoan gekomen. De stemming op de vergadering was gematigd. Muis noemde de staking de wens van het personeel en vroeg om de ontslagen in te trekken en de grieven door een onpartijdige commissie te laten onderzoeken. Malaka sprak in dezelfde geest. Hij riep op de staking niet verder uit te breiden en te pogen een oplossing te bereiken. Deze opmerkingen werden hem niet in dank door de vergadering afgenomen. De vergadering interrumpeerde en men riep dat men koeliewerk wilde doen als de Nederlandse leiding dat ook deed. Toen Tan Malaka bemerkte dat hij tegen de stemming op de vergadering inging, veranderde hij ietwat van onderwerp. Hij veroordeelde het gouvernement, omdat het bezuinigde op kleinigheden en hij eiste loonsverhoging voor de beambten.¹⁴⁹

Maar het gouvernement wees de hier gedane verzoeken af en ontsloeg elke staker. Deze starre houding trok de staking in het politieke vlak. Op deze gouvernementele gedragslijn leverden diverse adviseurs van het Indische bestuur kritiek.¹⁵⁰ De bestaande gevoeligheden van de employés hadden gemakkelijk ontzien kunnen worden bij enige soepelheid van de zijde van de pandhuisdienst; uit het feit dat de eerst ontslagen pandhuizer zelf een

draagkoelie wilde betalen, bleek de wens van de zijde van de employés een conflict te vermijden. Door de staking werden onnodig felle anti-Nederlandse gevoelens gewekt.

In de week volgend op de protestvergadering in Yogya verhardde zich ook de houding van de Indonesische partijen. In hun machteloosheid werden hun redevoeringen steeds feller en dreigden ze met een algemene staking. Deze stemming bleek op een openbare vergadering op 22 januari in Semarang. Hier waren ongeveer vijfduizend personen aanwezig, terwijl velen geen toegang tot het vergaderlokaal meer konden krijgen.

Malaka begon zijn rede hier met "Arbeiders, die staakt, half staakt en van zins zijt te staken". Hij legde uit waarom hij, die in zijn school streed tegen de minachting voor handenarbeid, een staking, die op het eerste oog het gevolg was van deze minachting, steunde.

"Hij zei verder dat men hier vroeger in het Oosten niet tegen handenarbeid opzag en die niet vernederend achtte, maar men werkte toen voor zichzelf en zijn eigen huis en gezin; zelfs vond men het zo erg niet in gedwongen herediensdienst te werken. De meerdere bekendheid met de westerse ideeën is echter later oorzaak geworden dat men enkel voelde voor arbeid met papier en pen, wetende dat de mensen die dergelijke arbeid verrichtten, meer macht en aanzien hadden. Zo zijn degenen die bij het dienstnemen bij de pandhuisdienst gehoopt hadden pennearbeid te verrichten, in hun hoop teleurgesteld en gedwongen om goederen te dragen van het pandhuis naar het verkooplokaal. De Hollanders, al waren ze in hun land ook schoenpoetsers, willen, hier gekomen, slechts opzichter zijn en niet het minste vrachtje dragen."¹⁵¹

Er kwam dus, volgens Malaka, een raciale kwestie bij. Terwijl er bezuinigd werd via de kleine man, gingen de salarissen der hogere ambtenaren naar boven en kreeg de vloot 220 miljoen gulden meer, zonder het minste nut voor het Indische volk op te leveren. De vloot bewaakte slechts de geldkist van de kapitalist.

Malaka schetste het uitbreken van de staking. Volgens hem was deze uitgelokt door de betrokken dienstchef om zo tot personeelsvermindering te geraken. Hiertoe werd ook de "*oesiran*"-circulaire vastgesteld. Deze bedekte provocatie van de zijde van de dienstchef om via een staking tot personeelsvermindering te komen, was gevaarlijk omdat het een voorbeeld gaf aan de individuele werkgevers.

Tot slot riep Malaka alle vakverenigingen op om, als de staking verloren zou gaan, een algemene sympathiestaking uit te roepen. De ontslagen employés spoorde hij aan, na terugkeer in hun geboorteplaatsen krachtig te strijden in de revolutionaire beweging.

De politiewaarnemer merkte op dat de zakelijke kwestie nauwelijks aan de orde kwam; het gebeurde werd slechts aangegrepen om communistische propaganda te maken. Dit geschiedde op zeer felle wijze, waardoor de aanwezigen in vervoering geraakten.¹⁵²

Ook "De Locomotief" vermeldde dat sprekers als Malaka, en anderen, hun

verontwaardiging in heftige bewoordingen uitten, zich daarbij nauwelijks beheersend.¹⁵³

Maar al deze felle woorden baatten niet. In 79 van de 360 pandhuizen van de pandhuisdienst werd eind januari gedeeltelijk gestaakt. Maar hierna verliep de staking snel; het gouvernement vervulde de vacatures ten gevolge van de ontslagen met groot gemak. De algemene staking bleef uit. Tenslotte werd ongeveer twintig procent (een duizendtal employés) van het totale Indonesische personeel ontslagen; de P.P.P.B. was als organisatie uitgeschakeld en daarmee ook de P.P.K.B.; zijn leider Muis werd gearresteerd en hem werd buiten Java een verblijfplaats aangewezen.¹⁵⁴

Het gouvernement volgde nauwkeurig de ontwikkelingen in de Indonesische partijen, en vooral die in de P.K.I. In de algemene overzichten kwam al spoedig na zijn aankomst op Java in 1921 Malaka's naam voor. In december was de procureur-generaal van mening dat, na de inzinking door de verbanning van Baars, de activiteiten van de P.K.I. weer groter werden en dat sinds de aankomst van Sneevliet in China het Moskouse program duidelijker werd uitgevoerd, hetgeen laatstelijk nog bleek uit de oprichting van S.I.-scholen op communistische grondslag. Op den duur zou optreden tegen Bergsma en Semaun nodig zijn, bij dreiging van een algemene transportstaking zouden nu reeds maatregelen moeten worden genomen. In de P.K.I. werd het werk onder de massa gedaan door Malaka, Moh. Kasan, Darsono en Najoan, terwijl de leiders op de achtergrond mevrouw Sneevliet, Dekker en Van Munster waren.¹⁵⁵

De vermeende invloed van Sneevliet op de P.K.I. werd sterk benadrukt door de procureur-generaal. Dit contact zou lopen via mevrouw Sneevliet, die haar man ongetwijfeld nauwkeurig inlichtte over handel en wandel van de P.K.I. Sneevliet verschaftte de P.K.I. een aantal lichtbeelden die op 1 oktober bij de opening van het V.S.T.P.-kantoor en op het P.K.I.-congres werden gedraaid. Hij stuurde boeken voor de bibliotheek van de S.I.-school. Uit de brieven die hij zijn vrouw stuurde en die in Indië geopend werden¹⁵⁶, blijkt van deze raadgevingen weinig. In een brief uit Swatow van 28-11-1921 besluit hij met: "Groet Oom Harry - Pieter Bergsma - Ieb - andere vrienden van me."¹⁵⁷ Hieruit blijkt slechts dat hij Malaka goed genoeg kende om hem Ieb te noemen. Uit Sjanghai schreef hij op 1 april 1922:

"Nooit heb ik een brief van Ieb gekregen over zijn schoolplannen en toch schreef jij me dat hij gezonden had. Onderschept."¹⁵⁸

Hieruit blijkt dat Sneevliets inspiratie van de S.I.-scholen slechts een schrikbeeld van het gouvernement was.

Het succes van Malaka's scholen en zijn verkiezing tot P.K.I.-voorzitter vestigden de aandacht op zijn persoon. Op 21 januari 1922 bracht de Algemene Recherche Dienst een rapport over Malaka uit. Hierin schreef deze dienst over "de communistenleider Ibrahim gelar Soetan Malaka" dat deze

"van geboorte Sumatraan, meerdere jaren in Nederland studeerde, aldaar de hulpakte (voor onderwijzer) verwierf, doch meer dan eens tevergeefs poogde ook de hoofdakte te behalen, doch uit dépit over zijn wansucces zich daar in handen der communisten wierp.

Hij volgde in Nederland een cursus in het communisme, hangt deze leer thans vurig aan en noemde zich destijds een geestverwant van Van Burink, welke gegevens waren geput uit eigen door hem gevoerde correspondenties.

In december 1919 ter Sumatra's Oost Kust arriverende, werd hij bij de Senembah Maatschappij aldaar geplaatst als schoolopziener voor haar ondernemingsscholen, doch in februari 1921 ontslagen, omdat hij onder de contractarbeiders der Maatschappij propaganda maakte voor de S.I."¹⁵⁹

Hierna werden zijn activiteiten op Java opgesomd. Op grond van dit rapport en het verslag van het P.K.I.-congres meende de procureur-generaal dat

"tegen Bergsma en Malaka en tegen Semaun, zodra deze hier te lande terugkeert, mijns inziens, voldoende stof verzameld is en het moment aangebroken is om tegen hen op te treden."

Mevrouw Sneevliet en Dekker hielden zich op de achtergrond; er was geen bewijsmateriaal genoeg voor het optreden tegen hen; Darsono was buiten bereik door zijn verblijf in het buitenland.¹⁶⁰

De mogelijkheid om op te treden bezat de gouverneur-generaal via het Regerings-Reglement van 1854. Hierbij werden hem de exorbitante rechten verleend om, buiten de justitie om, in het belang van rust en orde, een persoon buiten Indië geboren te externaleren, en een persoon in Indië geboren een woonplaats in Indië aan te wijzen.

De procureur-generaal voegde aan zijn schrijven een vragenlijst toe, die Bergsma en Malaka, na hun arrest, moest worden voorgelegd. De vragen moesten bij Malaka de contacten aantonen van de P.K.I. met de C.P. in Holland, de aansluiting van de P.K.I. bij de Internationale, de doordringingspogingen van de P.K.I. in vakbeweging en politieke volksbeweging, het propageren van communistische denkbeelden, het brengen van onrust, het kweken van propagandisten speciaal onder jeugd en het ten dele in alles navolgen van het Moskouse program.

Tot slot schreef hij nog dat Malaka en eventueel later Semaun niet moest worden toegestaan naar het Oosten of naar Nederland te gaan, waar de C.P. hen met open armen zou ontvangen met het oog op het koloniaal program.¹⁶¹

Het voorstel om maatregelen te nemen tegen Bergsma en Malaka werd besproken in een buitengewone zitting van de Raad van Indië op 26 januari. De procureur-generaal achtte ingrijpen noodzakelijk omdat de pandhuisstaking zich tot een algemene staking dreigde uit te breiden. De Raad was het hiermee niet onmiddellijk eens. Er werd op gewezen dat de staking verliep en dat de leiders achter de schermen, Dekker en mevrouw Sneevliet, veel gevaarlijker waren. De procureur-generaal noemde Malaka zeer invloedrijk; hij vormde een kern van propagandisten die de zaak voortzetten. Bergsma was, naar zijn opvatting, degene die tucht en discipline in de partij handhaafde. Tenslotte concludeerde gouverneur-generaal Fock, dat de Raad geen bezwaar

had tegen de voorgestelde maatregelen. Hij vreesde dat bij langer uitstel de toestand zich zou verscherpen.¹⁶²

De arrestatie in Bandung op 13 februari kwam voor Malaka niet als een verrassing. Hij werd scherper gevolgd dan voorheen door rechercheurs. In de krant had hij gelezen dat hij op de vergadering over de pandhuisstaking in Semarang een spreekdelict¹⁶³ had begaan. Om drie uur in de morgen had hij gehoord dat Bergsma in Semarang in hechtenis was genomen.¹⁶⁴

Malaka was in Bandung om de S.l.-school te leiden. Hij gaf beurtelings les aan de scholen in Semarang en Bandung. Bovendien had hij contact met diverse volksleiders over de voorbereidingen voor een algemene staking.

Na het uitgaan van de school om één uur in de middag had Malaka nog een bespreking met de schoolcommissie. Toen reed een auto voor met de hoofdcommissaris van politie en een hoofdresearcheur. Eén van hen toonde Malaka een telegram van de resident van Semarang, waarin stond dat Malaka zo snel mogelijk gearresteerd moest worden.¹⁶⁵

Malaka's verzoek de bespreking te mogen beëindigen en enkele persoonlijke bezittingen uit zijn hotel te mogen ophalen werd afgewezen; hij mocht slechts afscheid nemen van zijn kameraden. Tussen de hoge politie-officieren in, op de achterbank van de auto, werd hij naar het politiebureau gebracht. Hier werden zijn personalia opgenomen; waarom Malaka gearresteerd moest worden wist de politie in Bandung niet. In vriendelijke sfeer discussieerde hij met hen over het communisme, tot hij naar de gevangenis werd overgebracht. Hier werd hij opgesloten in de Europese afdeling, omdat hij lid was van de gemeenteraad in Semarang, en aldus gelijkgesteld met Europeanen.¹⁶⁶

Het eerste bericht van buiten de gevangenis kwam, volgens Malaka, van Horensma, die pas van Batavia naar Bandung was verhuisd. Die ochtend had Malaka hem nog bezocht. Dit lijkt onwaarschijnlijk. Horensma schreef dat hij zich zelf in moeilijkheden had gebracht. Deze brief dateert echter van 20 februari, toen Malaka al in Semarang in hechtenis zat. Mevrouw Horensma poogde vergeefs toestemming te krijgen Malaka te bezoeken en stuurde tenslotte een briefkaart waarin zij hem niet veroordeelde maar onder meer zei: "Wie weet wat een groot man in je steekt."¹⁶⁷

In zijn cel ging hij vroeg slapen omdat hij om half vier zou moeten opstaan, maar van slapen kwam niet veel door het telkens weer luiden van een bel en de weerklank van de soldatenlaarzen op de stenen vloer voor zijn cel. Een uur na gewekt te zijn ging hij met een rechercheur door een nog donker Bandung naar het station. Hier nam hij afscheid van de diep bedroefde S.l.-bestuursleden en de onderwijzers van de school. En hij vertrok van Bandung, waar hij had gehoopt zijn gezondheid te herwinnen, die door de hitte en het zware werk in Semarang bedreigd werd.¹⁶⁸

Ter begroeting van Malaka hadden zich op het station van Semarang een aantal partijgenoten, waaronder mevrouw Sneevliet en Dekker, met een groot

aantal schoolkinderen verzameld. Maar toen de trein met tien minuten vertraging arriveerde, was Malaka al uitgestapt. Niettemin zongen de kinderen te zijner ere de "Internationale". Malaka was de halte tevoren al door twee rechercheurs uit de trein gehaald, die hem per auto naar de gevangenis brachten.

Om zes uur in de avond kwam hij daar aan; slechts de P.K.I.-leider Sudibio was daar en riep hem toe: "Groeten van de kameraden", waarop Malaka antwoordde met "Hou jullie maar goed".¹⁶⁹

In de gevangenis werd hem de oproepingsbrief betekend de volgende dag om tien uur te verschijnen in het residentskantoor om zich te verdedigen omtrent de hem ten laste gelegde feiten, om grond waarvan op hem de maatregelen van artikel 47, betreffende de exorbitante rechten, van het Regeerings-Reglement zouden kunnen worden toegepast.¹⁷⁰

Onder zware bewaking werd Malaka de volgende morgen naar het residentskantoor gebracht. De pers kreeg geen kans hem ook maar iets te vragen. In het residentskantoor waren de resident, de assistent-resident en de commissaris van politie aanwezig. Na vragen over naam en leeftijd begonnen zij vragen te stellen over Malaka's politieke actie. Malaka weigerde deze alle te beantwoorden, zoals ook Bergsma, de dag tevoren bij zijn verhoor, had gedaan. Ook zei Malaka desgevraagd dat hij zich niet nader schriftelijk wenste te verdedigen. Hiervan zag hij het nut niet in, zoals hij na zijn verbanning schreef, omdat de gehele procedure zich in de beslotenheid afspeelde. Via de exorbitante rechten kon het gouvernement iedere leider straffen, ook als de justitie hem niet kon vervolgen, omdat hij de wet niet overtreden had. Met dit al duurde het verhoor nog geen uur.¹⁷¹

De dag daarna, 16 februari, was het de officier van justitie in Semarang die Malaka van tien tot twaalf uur verhoorde. Volgens Malaka liet de officier het rapport voorlezen, dat de recherche had opgemaakt van de vergadering over de pandhuisstaking in Semarang op 22 januari. Dit was een verslag van drie kantjes van een rede van drie kwartier; het papier stond volgens Malaka vol met blauwe en rode strepen ten teken dat er sprake was van opruiende of gevaarlijke uitspraken. Een drietal uitspraken leverde volgens de officier aanknopingspunten op voor een vervolging. Malaka weerlegde deze alle drie: de rechercheur had deze uit het verband getrokken, waardoor de juiste bedoeling verloren ging; in één geval had de rechercheur een zin verkeerd verstaan, waardoor deze zin een opruiend karakter kreeg. De officier leek voldaan en zei dat Malaka genoeg bezwaren had ingebracht.¹⁷²

Hierna begon voor Malaka een periode van wachten; zijn preventieve hechtenis werd na tien dagen met nog eens tien dagen verlengd. Al die tijd hoorde Malaka niets van het gouvernement.¹⁷³

Wel werd het hem spoedig toegestaan zijn cel te delen met Bergsma. Zij konden in ieder geval met elkaar over politiek praten. Zij wisten niets van

wat buiten de gevangenis muren gebeurde. De brieven van buiten mochten niet over politiek handelen, zodat Malaka en Bergsma slechts konden raden naar de reacties op hun gevangenneming, het verloop van de staking van de P.P.P.B. en de uitbreiding ervan tot een algemene staking door deelname van de V.S.T.P. en andere vakbonden. Maar het fluiten van de locomotieven buiten de gevangenis vertelde hen elke dag opnieuw dat de V.S.T.P. niet staakte. Zij waren bedroefd dat de kameraden niet protesteerden, niet in beweging kwamen, omdat dat bewees dat zij het contact met deze kameraden verloren hadden.

Behalve van mevrouw Sneevliet kreeg Malaka aanvankelijk van niemand bericht. Zij informeerde hem zoveel mogelijk over wat buiten het gevang gebeurd. Zij vroeg, omdat ze zich zorgen maakte over Malaka's gezondheid, toestemming aan de officier van justitie om hem extra voedsel te mogen verstrekken. Dit verzoek werd eerst toegestaan, om later weer ingetrokken te worden. Zij schreef Malaka opwekkende brieven. Zij vertelde hem over de gevoelens van de leerlingen op zijn school, dat zij het moeilijk hadden en vaak huilden; zelf gaf zij handwerkles op de school. Ook uit enkele brieven die hij van zijn leerlingen ontving bleek, volgens Malaka, dat de leerlingen dag en nacht baden voor zijn vrijlating en dat zij ijveriger dan ooit zouden werken om hem een plezier te doen. Het besef dat hij hen en zijn werk waarschijnlijk zou moeten achterlaten deed Malaka huilen.¹⁷⁴

In de communistische pers werd uitgebreid gereageerd op de arrestatie van Malaka en Bergsma. Op 14 februari schreef Sudibio in "Sinar Hindia" over het arrest van de twee leiders. Hij wees erop dat Malaka nog maar enkele malen het woord had gevoerd; was arrestatie dan wel nodig? Bovendien raakte de school door zijn arrestatie in grote moeilijkheden.¹⁷⁵

In een artikel in dichtmaat betreurde "Anak S.I.-school" de arrestatie van Malaka, die hij zijn vader noemt. De laatste twee coupletten luiden:

"Wij zijn nog klein, moeten geduld oefenen,
Afwachten het lot van de P.P.P.B.,
Dat de vergadering niet uiteenga,
20 Februari zal overal staking zijn.

Dit gedicht is ten einde,
Het is goed dat het kapitalisme begraven wordt,
De 'kaum buruh' voelt zich (dan) wel,
Die er niet mee akkoord gaan moeten vergruizeld worden."¹⁷⁶

"Het Vrije Woord" reageerde met een artikel van Van Munster:

"Aan Piet Bergsma en Tan Malaka.
Kameraden!

Opdat jullie nog een keer te meer weten zult dat jullie nog in ons midden bent al ben je gekerkerd, schrijf ik je. En ook opdat weer meerderen het horen zullen: dat wij weten dat jullie mannen bent, gaaf van karakter, te goed om door voorgangers van al wat middelmatig of daar beneden is gewaardeerd, te groot om ten vo ije uit, door hen gezien te worden.

In deze dagen van beproeving gaat ons denken en gevoelen ook uit naar

hen die aan jullie voorgingen op het pad van zelfverzaking. Jullie hebt hen gezien in het licht waarin de jongeren hen zullen zien als wij oud geworden zijn, en zo groot en zo goed als zij door de mannen en vrouwen van de Nieuwe Tijd gezien zullen worden, zó groot en zó goed zullen die velen ook jullie dan zien.

--- En jij, Malaka,

Hoe kort nog ben je in ons midden en hoe veel vermocht je te doen al.

In 't Oosten geboren, in 't Westen getogen, ben je voorgeraakt. Met je heldere kop en je goeie hart ben je tot ons gekomen en heb je gezegd: Is hier iemand nodig met frisse kracht om te arbeiden in dienst van mijn volk? Welaan, hier ben ik! -

Is er hier iemand nodig, die, ofschoon jong nog, al wel zo ver 's levens gebeuren doorzien heeft, dat hij méé kan bedenken het plan voor de opbouw op de ruïnen van het heden? Welaan, hier ben ik! -

Is hier iemand van node die beter dan jullie de psyche van 't volk kent, die klaar weet te zeggen wat ieder moet weten! Welaan, hier ben ik.

Je legde aan kant je brevet van bekwaamheid, in 't Westen verkregen; gewin was jou een te schamele prijs voor het verlies van het geloof in jezelf.

Malaka, onderwijzer, propagandist, jou moeten wij prijzen, jou mogen we prijzen, omdat we weten, dat lof die zovelen hoovaardig maakt, jou de kracht zal geven om meer nog neer te buigen tot het volk in je streven, om aan het volk te leren: rechtop te gaan.

- Je gezondheid is wat zwak; te zwak misschien voor de stroom van kracht die je ziel door je zenuwen stuwt.

Maar je zult geduldig zijn, niet waar?

Ontembaar, goed maar je gelooft; neen, je wéét; dus effen is je gemoed?

Geen 'ombak waswas' in 't hart?

Welaan, dan is 't goed.

Dan zal, de geest versterkt, 't lijf onverzwakt, de tot leider gegroeide strijder prompt op tijd zijn plaats hernemen in de gelederen die oprukken om deze chaos tot de maatschappij van de arbeid om te beelden.

--- En jij, Malaka,

scholenstichter voor het aangezicht van Marx, Trozky en Lenin dat je bent,

ook jouw werk,

zal worden voortgezet, door minder sterken wellicht maar door meerderen in getal.

Want al degeen die het volk voorgaan op weg naar de Nieuwe Tijd zullen kracht en lering putten èn uit jullie daden en uit hetgeen jullie sprak en schreef in deze wondergrote tijden, nu woorden aan daden gelijk zijn.

En weldra zullen velen jullie voetspoor drukken.

Wij gedenken U, maar beklagen U niet.

Want in waarheid vrij zijt gij getweeën; al zijt ge nu ook gekerkerd. Makkers, tot ziens!

v.M."177

Ook verschijnt het eerste van vele artikelen met dezelfde strekking; er is een zware slag uitgedeeld aan de P.K.I., maar waar eenmaal het zaad van het communisme is gestrooid, is dit niet meer uit te roeien.¹⁷⁸

Als teken van eerbied voor Malaka werd zijn school op 14 februari gesloten.¹⁷⁹ De voorpagina van "Soeara Ra'jat" werd op 16 februari ingenomen door een oproep om steun in geld en kleren aan Bergsma, voor zijn levensonderhoud in Europa, en aan Malaka, voor de reiskosten om naar een ander land te vertrekken in verband met zijn gezondheid die hem niet toestond naar zijn ongezond verbanningsoord te gaan. De kleren kon men zenden aan

mevrouw Sneevliet, het geld aan Dekker.¹⁸⁰ Maar daadwerkelijke steun onder- vond Malaka, behalve van mevrouw Sneevliet, nauwelijks.

Mevrouw Sneevliet schreef hierover op 6 april aan haar man:

"Gezien de omstandigheden was 't dringend noodzakelijk Hein, dat ik tot adoptie (van Malaka) overging. Je weet ook wel hoe de Javanen zijn, z'n vrienden - 't zijn nog jongens haast, geen enkele oudere sluit zich bij de beweging aan, waren allemaal in de put, vonden 't verschrikkelijk dat ie in de gevangenis zat, dat ie daar op Timor-kupang (natuurlijk onder streng toezicht) met een toelage van f 50. per maand een zekere dood tegemoet ging, maar 'n uitweg zoeken, helpen, financieel maatregelen verzinnen en uitvoeren deden ze niet. Je zult 't haast niet geloven, maar uit S.I. kringen is geen cent steun binnengekomen.

Je begrijpt Hein, dat ik de enige aangewezen was voor 'n daad. Wat helpt 't als je wel meevoelt en bewondert, maar in tijd van nood niet mee pal staat naar je krachten en gaven. De mijne zijn dat, ik kan werken en 'n steun zijn, 't is maar laag bij de grond, soedah, maar toch ook nodig. En zo schreef ik aan Ieb, twee dagen nadat ie gepakt was en toen 't interneringsbesluit bekend werd, dat ie op mij kon rekenen en z'n toekomstplannen in verband daarmee maken. Eenvoudig en rechtuit als ie altijd is, heeft ie 't zonder veel omhaal van woorden aangenomen. We hebben er niet over gesproken wel weten de vrienden dat ik z'n overtocht 3de kl. heb betaald; maar verder niet, ook Dekker niet, ik schrijf 't alleen aan jou."¹⁸¹

Al op 15 februari stuurde de gouverneur-generaal een telegram aan de resident van Timor of hij bezwaar had tegen internering van Malaka op het eiland Flores. Op 20 februari antwoordde de resident. Hij vond Flores minder gewenst en stelde Kupang op Timor voor.

Voor het interneringsbesluit over hem afkwam stuurde Tan Malaka op 18 februari een telegram aan de gouverneur-generaal van de volgende inhoud: "verzoek indien internering opzending nederland voor externering."¹⁸²

De gouverneur-generaal handelde hierop door op 21 februari een telegram naar de minister van koloniën te sturen van de volgende inhoud:

"Internering Inlands communist Malaka in behandeling. Hij is een fel en goed organisator zoals hij met inrichting communistische scholen heeft getoond. Hij verzoekt ingeval van internering naar Nederland te mogen gaan. Ik meende aanvankelijk hem dit niet te kunnen weigeren. Indien Nederlandse regering zijn komst Nederland bedenkelijk acht weet zij misschien middel dit te beletten. Sein mij ten spoedigste antwoord.
Fock."¹⁸³

De minister van koloniën vroeg hierover op 25 januari advies aan zijn collega van justitie. Deze antwoordde op 4 maart dat zijns inziens een internering inhield dat de betrokkene de hem aangewezen plaats niet mag verlaten, zodat ook een vertrek naar Nederland hem niet geoorloofd zal zijn. Verder stelde de minister geen prijs op de overkomst van Malaka naar Nederland.

Twee dagen eerder stuurde gouverneur-generaal Fock een telegram aan de minister van koloniën waarin hij meedeelde dat hij diezelfde dag besluiten had afgekondigd om Bergsma te externeren en Malaka te interneren. De uitvoering van de internering had hij voorlopig opgeschort in afwachting van

Groep communistische leiders bij de externering van Malaka. In de achterste rij staan Subakat (tweede van links) en Sugono (vijfde van links). De namen van de anderen zijn niet te achterhalen. (uit *Klassenstrijd*, 1e jrg. (1926), nr.7, p.193; ook in *De Baanbreker*, 15-2-1930.)

antwoord op zijn eerste telegram, maar lang mocht dit uitstel niet meer duren of hij zou Malaka moeten toestaan naar Nederland te gaan.

Op 8 maart seinde de minister van koloniën aan Fock, dat hoewel justitie geen prijs stelde op Malaka's inkomst, hij geen bezwaar had tegen een overeenkomstige beschikking omdat zijns inziens uit het besluit van 1913 (om de geïnterneerden Suwardi, Douwes Dekker en Mangunkusumo toe te staan naar Nederland te gaan) bleek dat hij vrijwas te gaan buiten Nederlands-Indië.¹⁸⁴

Op 1 maart bracht ook de Raad van Indië een advies uit over het verzoek van Malaka naar Nederland te mogen gaan. De Raad overwoog of het belang der openbare rust en orde de uitvoering van Malaka's wens mogelijk maakte en of de wet het mogelijk maakte de uitvoering van zijn wens te beletten.

"Nopens het eerste punt merkt de Raad op, dat het vertrek van Malaka uit Nederlands-Indië ongetwijfeld veel van zijn invloed zal doen te loor gaan en dat een vestiging in Nederland hem slechts betrekkelijk weinig gelegenheid zal laten om ten nadele der openbare rust en orde hier te lande werkzaam te zijn. Geheel zal die gelegenheid niet ontbreken, doch dit zal ook bij een verblijf ter hoofdplaats Kupang niet het geval zijn. Is Malaka vrij om Nederlands-Indië te verlaten, dan zal hij zich ook elders in of in nabijheid van de Archipel kunnen vestigen; waar daartoe echter hoofdzakelijk Britse koloniën in aanmerking komen mag worden vertrouwd dat daarvan niet te veel hinder zal worden ondervonden. Van meer belang is de mogelijkheid dat hij onder een valse naam in Nederlands-Indië zal terugkomen. De Raad meent ook aan deze mogelijkheid geen al te groot gewicht te moeten toekennen. Het is immers op grond van de *openbare* gedragingen en uitingen van Malaka dat zijn aanwezigheid als een gevaar voor de openbare rust en orde wordt beschouwd en deze openbare actie kan hij uiteraard niet hervatten zonder zich bloot te stellen aan nieuwe maatregelen van Regeringswege."

Op grond hiervan en van de overweging dat politieke maatregelen zich wegens hun aard tot het werkelijk noodzakelijke moesten beperken, maakt de Raad geen bezwaar tegen Malaka's wens Indië te verlaten. Wel zal Malaka zelf de reiskosten moeten betalen.

De Raad adviseert het interneringsbesluit uit te spreken, maar de uitvoering ervan voorlopig op te schorten, zonder dat in het besluit te vermelden.¹⁸⁵

Het uitvoerig gemotiveerde besluit no. 2a van 2-3-1922, waarbij Malaka werd geïnterneerd op Timor¹⁸⁶, vormt een bewerking van de vragen die Malaka, tijdens zijn verhoor door de resident van Semarang op 15 februari, niet wenste te beantwoorden. In een artikelenserie na zijn verbanning, in "De Tribune"¹⁸⁷, weerlegt hij uitgebreid de door het gouvernement naar voren gebrachte motieven voor zijn verbanning. De artikelenserie bewerkte hij later in 1922, tot het boekje "Toendoek kepada kekoeasaan, tetapi tidak toendoek kepada kebenaran".

Op grond van de adviezen van de minister van koloniën en de Raad van Indië besluit de gouverneur-generaal op 10 maart dat Malaka zo spoedig mogelijk en geheel voor eigen rekening Indië mag verlaten en dat het besluit van 2 maart wordt opgeschort tot Malaka's aankomst in Nederland.

Diezelfde tiende maart telegrafeert Malaka aan de gouverneur-generaal dat hij bereid is zijn reis naar Nederland zelf te bekostigen.

Op 14 maart telegrafeert de resident van Semarang aan de gouverneur-generaal dat hij voor Tan Malaka passage heeft besproken op de "Insulinde", die omstreeks 23 maart van Semarang vertrekt. Hij deelt mee dat Malaka verzocht heeft om acht dagen op vrije voeten te worden gesteld om zijn zaken te regelen. De resident acht deze termijn te ruim, ook omdat bekend is dat Malaka die tijd wil benutten voor regeling van zaken betreffende de S.I.-scholen. Twee dagen acht hij voor de ongehuwde Malaka voldoende; de gehuwde Bergsma heeft drie dagen gehad.

De gouverneur-generaal stemt op 15 maart telegrafisch hiermee in, mits Malaka onder voortdurend politietoezicht komt.¹⁸⁸

De reiskosten werden, zoals al gebleken is, betaald door mevrouw Sneevliet. Op 2 april sloot haar man in een brief uit Sjanghai een duplicaatwissel van f 600 bij als "vergoeding van een man reiskosten".¹⁸⁹

Na zijn externeringsbesluit boekte het gouvernement voor Bergsma, zijn Indonesische vrouw en vier kleine kinderen passage op een op 15 maart vertrekkend schip. Hij kreeg enkele dagen om zijn zaken te regelen. Toen hij terugkwam vertelde hij Malaka dat er buiten niets gebeurde. De P.P.P.B. was vrijwel verslagen, de V.S.T.P. was verrast en P.K.I. en S.I. hadden nog nergens tegen geprotesteerd.

"Bergsma, die afkomstig was uit Friesland, waarvan de bewoners beroemd zijn om hun stijfkoppigheid, Bergsma was als kind van arme ouders, toen hij twaalf jaar was, al gedwongen de school te verlaten om werk te zoeken. Hij ging naar Indië als koloniaal. Deze Hollandse Fries besefte met hart en ziel hoe erg het was onderdrukt te worden door het kapitalisme. Bergsma die al 15 jaar in ons Indië woonde, wist hoe *Kromo* werd uitgezogen door zijn eigen volk. Zijn oprechte gevoelens en helder verstand gebruikte hij om de wetenschap van socialisme en communisme te bestuderen. Zijn leven als militair had zijn liefde voor het arme volk en de wraakgevoelens voor de onderdrukkers niet geschaad."

Bergsma vertelde dat hij gebracht was naar een bijeenkomst van S.I.-leerlingen die verzameld waren in het V.S.T.P.-kantoor. De leerlingen zongen de "Internationale", zei Bergsma,

"en toen... zongen... zij... Deze zin kon hij nauwelijks tot een einde brengen. De Hollandse Fries, die meer dan vijftien jaar een wapen droeg als koloniaal, liet zich vallen op een gevangenisbank. Zijn ogen stonden vol tranen; hij sloeg zijn beide handen voor de ogen en zei slechts telkens: 'Och, die kinderen,... die arme kinderen.'"

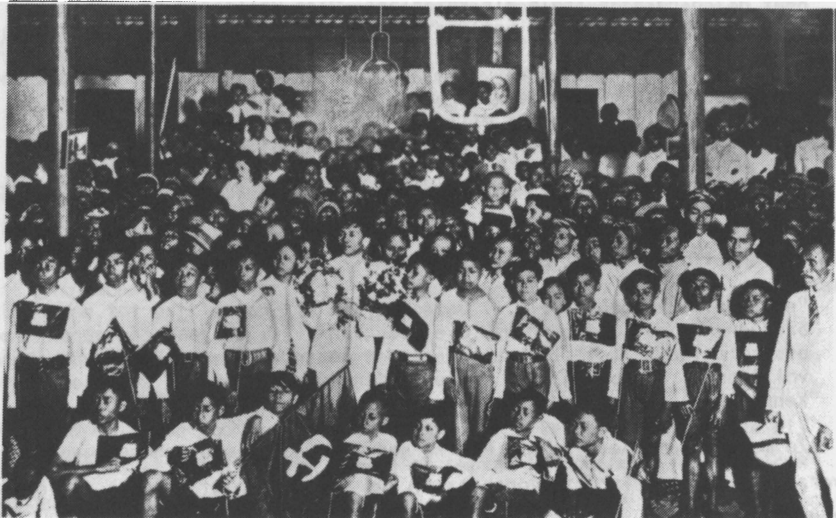
Ze moesten afscheid nemen. Malaka had toen nog niets gehoord over zijn verzoek naar Nederland te mogen gaan, dus hij wist niet wanneer zij elkaar zouden weerzien.

Bergsma zei tegen hem: "Vaarwel en tot weerziens", waarop hij liet volgen: "Het is niet nodig, dat ik je sterkte wens, omdat je al sterk bent."¹⁹⁰

Op 20 maart¹⁹¹ werd Malaka vrijgelaten om zijn zaken te regelen.

Een rechercheur op een motor moest Malaka begeleiden. Malaka mocht met hem meerijden, en reed als een kapitalist door Semarang. Zelfs, merkt hij op, de benzine behoefde ik niet te betalen. Hij ging naar het S.I.-kantoor; vlakbij was de S.I.-school. De kinderen zagen hem en in een oogwenk was hij door hen omstuwd, zij trokken en duwden, riepen goede wensen tot zij plotseling de "Internationale" inzetten, volgens Malaka gezongen alsof zij geheel Semarang moesten opwekken. Herhaaldelijk zongen zij het lied. Malaka was niet in staat met zijn partijgenoten te spreken door de kinderen, die niet luisterden naar hun leraren of de schoolbel. Pas nadat Malaka ze het verhaal van zijn verblijf in de gevangenis had verteld, gingen ze weer naar school. Hij ging even naar huis en daarna naar het huis van mevrouw Sneevliet, waar hij de hele avond onophoudelijk vergaderde met S.I.- en P.K.I.-leden; hierbij waren ook de schoolcommissies en leraren van Semarang en Bandung aanwezig. Hij sprak met hen over schoolzaken: geld, nieuwe scholen etc. Hij verwonderde zich over de kunde, het enthousiasme en de intelligentie van de leiders van de S.I.-school. Zijn strijdmakers waren diep bedroefd, schrijft Malaka. Zij lachten niet, spraken soms niet tegen hem, durfden hem niet aan te kijken.¹⁹²

De volgende avond werd in het S.I.-kantoor een afscheidsavond aangeboden aan Tan Malaka door zijn partijgenoten en de kinderen van de S.I.-school.¹⁹³ Volgens Malaka was de zaal vol mannen, kinderen (in rode broeken en met rode vlaggen) en vrouwen, waarvan velen kinderen droegen.

Malaka temidden van zijn leerlingen op de afscheidsbijeenkomst. (uit Petrus Blumberger, *De communistische beweging in Nederlandsch-Indië*, tweede druk, Haarlem, 1935, p.96. Deze foto staat ook afgedrukt in *Roode Hulp*, 1e jrg. (1926-7), nr.1. Uit het onderschrift hierbij blijkt plaats, tijd en onderwerp van de foto.)

Twee partijgenoten maakten de weg vrij voor hem. Nadat hij was gaan zitten weerklonk de "Internationale". Vele sprekers voerden het woord. Zij spraken, aldus Malaka, uit een zuiver gemoed en uit vriendschap, omdat hij wegging. Na elke rede zong de opgewonden vergadering de "Internationale". Malaka was niet van plan te spreken en wist ook niet wat hij zou moeten zeggen. Handenschudden leek hem voldoende, maar partijgenoten droegen hem naar het spreekgestoelte.

"Ik kon niet lang spreken, omdat toen ik gezegd had, dat ik het vertrouwen van het volk gewonnen had, de zaal een oceaan van geestdrift werd, en het S.l.-kantoor lange tijd donderde van het geluid. Toen zag ik dat bijna alle leerlingen huilden en hun ouders ook en toen was ik niet in staat mijn rede voort te zetten. Ik voelde hoe onvoldoende mijn woorden waren om uit te drukken wat voor storm en orkaan woedde in mijn gevoelens. Ik stopte en niet lang daarna maakten twee partijgenoten links en rechts van mij plaats voor mij om naar buiten te gaan. Ik kon natuurlijk niet weer al deze tientallen honderden kameraden de hand schudden. Maar ik was nog niet buiten, toen de groep die dicht bij de buitendeur stond in beweging kwam, doordat er tientallen S.l.-leden waren die mijn linker- en rechterhand vastgrepen terwijl zij zeiden: Malaka, ik beloof je voort te werken tot je terugkeert naar Java. Broeder! Goede reis!

Het schreien, het roepen, de uitroepen en de beloften van tientallen honderden mannen, vrouwen en kinderen brachten mij van streek, zodat ik zonder te weten hoe plotseling op de politiemotor zat. Maar de motor kon nog niet weg, omdat tientallen vrouwen mij de hand wilden schudden, zodat ook de politiemann moest wachten, voor hij kon vertrekken."¹⁹⁴

Malaka kreeg nog een dag verlenging om zijn zaken te regelen.¹⁹⁵ Vroeg in de morgen van 23 maart ging hij naar het S.l.-kantoor, dat vol partijgenoten van Malaka was. Hier luisterde hij naar nog enkele afscheidsredes voor hij naar de stilte van de cel terugging.¹⁹⁶ Enkele honderden deden hem uitgeleide.¹⁹⁷

De volgende dag werd Malaka overgebracht naar de "Insulinde". Hij scheepste zich niet in op de gebruikelijke plaats, waar een aantal partijgenoten hem uitgeleide wilde doen, maar werd van een afgelegen pier met een politiebootje overgebracht naar het schip. Niemand had hieraan gedacht en zo nam niemand afscheid van Malaka. Na het roepen van een aantal scheldwoorden naar de politie ging de groep uiteen.¹⁹⁸

In Batavia werd hij overgebracht naar de gevangenis, waar hij vijf dagen verbleef. Hier ontmoette hij Horensma die, om afscheid van hem te nemen, van Bandung naar Batavia reisde. De nog openstaande schuld van Malaka aan Horensma zou in Nederland worden betaald. Malaka wijdt woorden van waardering aan de man die hem in de gelegenheid stelde zijn dorst naar kennis te lessen in Europa. Als een echte leraar lette hij niet op huidskleur, taal of gewoonte, maar louter op het peil van de leerling.¹⁹⁹

Horensma had met veel zorg de richting gevolgd die Ibrahims levensloop insloeg. In zijn brieven aan Malaka drong hij aan op het zoeken van een vaste betrekking²⁰⁰ of verdere studie in Nederland²⁰¹. Hij probeerde zijn pupil op deze wijze van een zijns inziens heilloos pad af te leiden.

Malaka wees dit vriendelijk maar beslist af.

De emotionele betrokkenheid van de Horensma's bij het lot van Malaka blijkt uit de brief die Horensma aan de gevangen Malaka schreef. Hij doet hierin een dringend en hier en daar geraffineerd beroep op Malaka op zijn schreden terug te keren, als het daarvoor al niet te laat zou zijn. Hij wil daartoe alle hulp verlenen.

Maar de kloof tussen leermeester en leerling valt samen met de kloof kolonisator-gekoloniseerde en is onoverbrugbaar. De grondslag voor een gemeenschappelijke opvatting is afwezig. In dat opzicht zijn deze brief en Malaka's antwoord erop illustraties van een veel algemener verschijnsel.²⁰²

Malaka betaalde aan boord van de "Insulinde" nog zestig gulden aan Horensma, wat zijn totale aflossing op f 620 bracht.²⁰³ Dit was zijn laatste aflossing. Horensma werd verder nog gedupeerd door het faillissement van de verzekeringsmaatschappij, waar Malaka's levensverzekering liep.²⁰⁴

Uit zijn financiële reserve kon Malaka de schuld aan zijn dorp afbetalen.²⁰⁵

Op 29 maart vertrok de "Insulinde" uit Tanjung Priok. Najoan was naar de boot gekomen om afscheid te nemen. Op 1 april legde de boot aan in Padang. Malaka werd verboden aan land te gaan. Hij bleef aan boord, onder scherpe bewaking. Iedere oudere persoon die aan boord kwam bezorgde Malaka hartkloppingen omdat hij vreesde, dat het zijn ouders zouden zijn. Maar zijn jongere broer verbood hun naar de haven te komen, omdat hij vreesde dat ze het afscheid niet zouden kunnen verdragen. Ze baden in hun dorp voor hun zoon. Wel kwamen er vele volksleiders uit Padang aan boord. Ze wisten vaak niet dat Malaka uit de omgeving kwam, omdat hij "gelar Datuk" voor zijn naam weglief. Malaka merkt op dat er nog geen communistische beweging in de Minangkabau is. Hij schrijft dit toe aan de mindere ellende dan in Midden-Java. De handel en het onderwijs zijn in eigen handen. Als de nationalistische partijen in de Minangkabau een communistisch program zouden krijgen zouden zij sterk zijn doordat de Minangkabauers een onafhankelijke aard bezitten en hun *adat* gemakkelijk verbonden kan worden aan het communisme.²⁰⁶

Met het vertrek uit Padang verliet Malaka Indië, om pas meer dan twintig jaar later terug te keren. Waarom verkoos hij te vertrekken boven in Indië te blijven?

Op het eiland Timor, waar, naar zijn zeggen, de mensen nog naakt rondliepen, zou hij kunnen wachten op de gratie van het gouvernement. Dat zou pas het geval zijn als er in binnen- en buitenland geen enkel gevaar meer bestond voor het koloniale bestuur. Maar wanneer zouden de revolutionaire gedachten dood zijn? In Japan schrokken de regeerders van de arbeidersbeweging; het Chinese volk ontwaakte en organiseerde zich; in Brits-Indië en Egypte kwam het volk ook in beweging. Gratie zou Malaka op zo'n manier nooit krijgen.

En zo ging hij, schrijft Malaka, dan naar het westen, het werelddeel dat de wereld versterkte met techniek en geld en dat het oosten een nieuw wapen gegeven had: het socialisme. Hier wachtte hij op zijn terugkeer die zou komen, want het proletariaat werd steeds sterker en het kapitaal steeds zwakker. Het internationalisme groeide aldus.²⁰⁷

In de communistische bladen verschenen nog de afscheidsbrieven van Bergsma en Malaka.²⁰⁸ Portretten van Malaka en Bergsma werden als aandenken aan de voormannen verkocht. De opbrengst zou aan hen en aan de S.I.-school ten goede komen.²⁰⁹

Op 1 mei verschijnt in "Het Vrije Woord" een afscheidsartikel. De schrijver looft Malaka voor zijn scholenwerk, dat hij in Indië opzette en dat in zo'n grote behoefte voorzag.

"We missen hem node en de plaats die hij aan onze zijde innam is niet zo gemakkelijk aan te vullen, maar iedereen die bijgewoond heeft het afscheid aan zijn vrienden jong en oud zal weten dat hij, in de korte tijd dat hij hier in ons midden was, in hunne harten een plaats veroverd heeft waaruit geen macht ter wereld hem weg kan dringen. Wie ze gezien heeft de meisjes, de jongens, de vrouwen en de mannen wier tranen rijkelijk vloeiden bij de woorden die hij tot afscheid tot hen sprak zal gevoeld hebben dat er iets is ontwaakt in dit kalme goedgehartige volk, dat zij beginnen zich zelf te worden, dat zij weten. *Dat* zal onze vriend, waar hij moet gaan zwerfen ver van het land en volk dat hem zo lief is ten troost zijn. Kameraad Malaka, de makkers in dit mooie grote land groeten U en waar ter wereld ge ook zult zijn zult ge de warme harteklop van uw vrienden in het tropenland, uw land, kunnen horen. Het ga je wel en tot ziens, de makkers waken, want

Tan Malaka, waarschijnlijk ten tijde van zijn verbanning.

Nu tijgen zij uit, gelijk gij zijt uitgetogen,
 uw vaan in de handen en in de harten uw moed,
 de hoofden naar de toekomst licht overgebogen,
 horen haar ruisen van ver, en onze ogen
 voelen door tranen haar gloed.....
 (H.Roland Holst.)

Op 2 april houdt de S.l.-Semarang een protestvergadering tegen de verbanningen van Malaka en Bergsma. Hierover schrijft het dagblad van de "Sarekat Hindia" in Semarang, "De Expres":

"t Was geen protest.

't Was een - wil men zacht verwijtend - aanroepen van moeder regering, voor en na. ---

't Was één geklaag: Waarom, moeder, ontrukkt gij ons onze dierb'ren Tan Malaka? Steun ons toch om de strijd aan te binden tegen het veelkoppige monster, dat kapitalisme heet! ---

Nee, ik had me een p.r.o.t.e.s.t. heel anders voorgesteld. Ik had me er op geprepareerd mannelijke taal te horen. Ook de bij duizenden opgekomen bezoekers van heinde en ver blijkbaar. Het handgeklap, de toejuichingen gaven er blijk van, dat men niet voldaan was.

En er was anders wel aanleiding om treffend te spreken, om de vinger te leggen op de wonde.

Er is gebrek aan onderwijskrachten en 'moeder' ontzag zich niet een leerkracht, toegegeven om een kleinigheidje, te verwijderen!"²¹⁰

Er waren een twintigtal sprekers, waaronder ook drie vrouwen.

Er werd besloten een protesttelegram aan het gouvernement te sturen en een telegram met groeten aan Malaka.²¹¹

De weerklank van Malaka's verbanning was, buiten de communistische, in de Indische pers klein. De Hollandse pers stemde algemeen met de maatregel in. Zo schreef "De Locomotief" al meteen bij zijn arrestatie:

"Tan Malaka, gearresteerd wegens de publikatie van anti-Nederlandse geschriften, lid van de Semarangse gemeenteraad, hoofd der S.l.-school alhier, trad veel minder op de voorgrond, hoewel hij Semaun verving als plaatselijk P.K.l.-leider. Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst, en daar hij deze laatste zag in het bloedrode gloren van de communistische dageraad, werden de S.l.-scholen geheel ingesteld op het kweken van anti-Nederlandse sentimenten, zeker een der hoofdredenen, welke zijn langer verblijf op Java ongewenst maken."

Met Malaka heeft men al ruimschoots geduld geoefend; het wegzenden van een "opvoeder" als Malaka kan niet dan heilzaam voor land en volk zijn.²¹²

De agenda van de gemeenteraad van Semarang bevatte in april het voorstel Tan Malaka van zijn lidmaatschap te ontheffen omdat hij de gemeente had verlaten, zonder hiervan echter kennis te geven.²¹³ Hiermee waren dan Malaka's formele banden met Semarang verbroken.

1. Gebaseerd op McVey, *The Rise*, voornamelijk de hoofdstukken II t/m V.
2. Rede op het Congres van Volkeren van het Verre Oosten, verslag hiervan in brief ministerie van buitenlandse zaken aan ministerie van koloniën, 10-5-1922 in verbaal 19-5-1922 letter O 5/25.
3. *Pendjara I*, p.66. Hier schrijft Malaka ook dat hij tegen Horensma vertelde een school te willen oprichten in overeenstemming met de behoeften en de aard van het volkskind. Hij zocht vrijheid om te werken, leerlingen, een schoolgebouw en -middelen en een omgeving die dit werk welwillend zou beschouwen. Horensma zou hierover gezegd hebben dat hij zijn gang maar moest gaan. Dit lijkt niet geheel juist. Zie brief A-17.
4. *Pendjara I*, p.66-8; brief A-17.
5. M. (G.J. van Munster), "Niet zo!", *De Communistische Onderwijzer*, 3e jrg. (1922), nr.9, p.4.
6. Brieven A-18 en A-19. In al zijn brieven aan Horensma uit deze periode neemt Malaka de nodige terughoudendheid in acht wat betreft zijn politieke ideeën en activiteiten.
7. Brief A-21.
8. Semaun, "Bung Tan" in *Peringatan sewindu hilangnja Tan Malaka*, p.23-4. Ook opgenomen in Sudyono Djojoprajitno, *P.K.I.-Sibar contra Tan Malaka, Pemberontakan 1926 & "Kambing Hitam" Tan Malaka (P.K.I.-Sibar contra Tan Malaka, De opstand van 1926 en het "zwarte schaap" Tan Malaka)*, Jakarta, 1962, p.223-5.
9. De Locomotief 22-4-, 29-4- en 3-5-1921; telegram resident Semarang aan GG, 27-5-1921 in mailr. 573x/21 in vb.12-1-1922 lt.P. In allerlei bronnen wordt in deze periode Sutan als voornaam voor Malaka gebruikt. Volgens de artikelen in *De Locomotief* was Malaka daggelder bij de gemeente Semarang. Dit was volgens Malaka een leugen die het Soerabajaasch Handelsblad had rondgestrooid. Brief A-22. In *Sinar Hindia*, 4-6-1921 in IPO 1921, nr.23 wordt ontkend dat Malaka daggelder zou zijn: "hij werkt slechts voor de vooruitgang van het volk".
10. Bijlage brief resident Semarang aan GG, 20-5-1921 in mailr.573x/21 in vb.12-1-1922 lt.P.
11. Bijlage brief resident Semarang aan GG, 27-10-1921: Resumé van de oprichting der S.l.-school (verder aangehaald als Resumé S.l.-school) in mailr.1077x/21.
12. Brief Algemene Recherchedienst (ARD) aan procureur-generaal (PG), 12-12-1921 in mailr.15x/22 in vb.2-3-1922 lt.D 2.
13. Resumé S.l.-school; *Pendjara I*, p.68; brief A-22. Op 30-6-1921 telde de school 64 leerlingen.
14. "Sekolahan S.l.", *Soeara Ra'jat*, nrs. 10-12-, 1-6-, 16-6- en 1-7-1921. Ook in IPO 1921, nr.29.
15. Brief A-22.
16. Brief A-23.
17. Resumé S.l.-school.
18. *Soeara Ra'jat*, nr.15, 16-8-1921 in IPO 1921, nr.34. Volgens brief A-23 zelfs 150 leerlingen.
19. Brief A-24.
20. Resumé S.l.-school en brief ARD aan PG, 12-12-1921.
21. IPO 1921, nr.35, soortgelijk in *Soeara Ra'jat* nr.16, 31-8-1921 in IPO 1921, nr.37.
22. Resumé S.l.-school.
23. Resumé S.l.-school.
24. Brief assistent-resident Semarang aan PG, 28-10-1921 in mailr.1120x/21.
25. Brief PG aan assistent-resident Semarang, 4-11-1921, in dezelfde zin brief PG aan assistent-resident Semarang, 15-9-1921, beide in mailr. 1120x/21.
26. McVey, *The Rise*, p.107-8.
27. Tan Malaka, "Mijn Verbanning", *De Tribune*, 29-5-1922 (verder aangehaald als *Mijn Verbanning* met de datum van het artikel in *De Tribune*). Afgedrukt als bijlage VI.
28. Brief ARD aan PG, 12-12-1921. Volgens brief A-24 kon Malaka geen gouvernementsonderwijzers krijgen: "Veeleisend en zonder liefde voor 't werk en 't volk."

29. Sinar Hindia, 15-11-1921 in IPO 1921, nr.47.
30. Sinar Hindia, 25-11-1921 in IPO 1921, nr.48.
31. Mijn Verbanning, 29-5-1922; zie ook Soeara Ra'jat, nr.21, 16-11-1921 in IPO 1921, nr.51.
32. Sinar Hindia, 5/10-12-1921 in IPO 1921, nr.50.
33. Pendjara I, p.69.
34. Sinar Hindia, 12/17-12-1921 in IPO 1921, nr.51.
35. Brief ARD aan PG, 17-1-1922; brief ARD aan PG, 21-1-1922, beide in mailr. 134x/22 in vb.8-3-1922 lt.M 2; Sinar Hindia, 17-1-1922 in IPO 1922, nr.4.
36. Mijn Verbanning, 31-5-1922 en Sinar Hindia, 6/11-3-1922 in IPO 1922, nr.11. Ook een artikel van E.Ardinidjaja in Sinar Hindia, 14-3-1922, overgenomen in Koloniaal Weekblad, 15-6-1922.
37. Soeara Ra'jat nr.18, 1-10-1921 en nr.20, 1-11-1921. Het tweede gedeelte ook in IPO 1921, nr.47.
38. Sinar Hindia, 19/24-12-1921 in IPO 1921, nr.52. De foto's van leerlingen in hun diverse activiteiten zijn in de kopie van de brochure waarover ik beschik (afkomstig uit het Museum Pusat, Jakarta) van te slechte kwaliteit om hier te reproduceren.
39. Tan Malaka, S.l. Semarang dan Onderwijs, Semarang, 1921, p.1-2.
40. S.l. Semarang dan Onderwijs, p.3-4. Citaten op p.3 en p.4.
41. S.l. Semarang dan Onderwijs, p.4-8. Citaat op p.7-8.
42. S.l. Semarang dan Onderwijs, p.8-10.
43. S.l. Semarang dan Onderwijs, p.11-5.
44. S.l. Semarang dan Onderwijs, p.15-6.
45. S.l. Semarang dan Onderwijs, p.17-21. Citaat op p.21.
46. S.l. Semarang dan Onderwijs, p.21-4.
47. S.l. Semarang dan Onderwijs, p.24-5.
48. S.l. Semarang dan Onderwijs, p.26.
49. "Raden Kamil, de Nestor", Het Vrije Woord, 10-8-1921, p.7-8.
50. Mijn Verbanning, 29, 30 en 31 mei 1922. Een iets uitgebreider bewerking hiervan in Tan Malaka, Toendoek kepada kekoeasaan, tetapi tidak toendoek kepada kebenaran (Buig voor macht, maar buig niet voor de waarheid), Berlijn, 1922, p.52-71. Verslag van een rede van Tan Malaka over de S.l.-school: "De Indische School", De Communistische Onderwijzer, 3e jrg. nr.6, p.4 (verder aangehaald als De Indische School).
51. De Indische School, in gelijke zin Toendoek, p.9-11.
52. Mijn Verbanning, 29-5-1922.
53. Mijn Verbanning, 30-5-1922.
54. Mijn Verbanning, 31-5-1922.
55. De Communistische Onderwijzer, 3e jrg. (1922), nr.7, p.4 nam dit over uit Het Vrije Woord. Ook in Soeara Ra'jat, nr.4, 16-2-1922 in IPO 1922, nr.12.
56. Mijn Verbanning, 31-5-1922.
57. Rede Semaun, brief min. v. buitenlandse zaken aan min. v. koloniën, 10-5-1922, p.29.
58. Mijn Verbanning, 31-5-1922.
59. Mededeelingen omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang (afgesloten 1 mei 1922), Welttevreden, 1922, p.7.
60. Brief R.Kern aan GG, 25-2-1922 in mailr.342x/22. In het schooljaar 1922-3 werden in het gewest Semarang op 6790 aanvragen om toelating tot de H.l.S, er 2067 afgewezen; in Bandung 5858 op een totaal van 7594 en in Kediri 2950 op een totaal van 8075 aanvragen. Brief PG aan GG, 27-1-1923 in mailr.112x/23.
61. Mijn Verbanning, 31-5-1922.
62. Pendjara I, p.70-1.
63. Semaun in Peringatan sewindu hilangnja Tan Malaka, p.24.
64. McVey, The Rise, p.99-100.
65. McVey, The Rise, p.100-2. De breuk wordt gemeld in Sinar Hindia, 21-6-1921, overgenomen in De Locomotief, 22-6-1921. Het manifest staat in Sinar Hindia, 25-6-1921 in IPO 1921, nr.26.
66. Sinar Hindia, 12-5-1921 in IPO 1921, nr.20.
67. Sinar Hindia, 4-7-1921 in IPO 1921, nr.28 en 4-8-1921 in IPO 1921, nr.31. In Pendjara I, p.72 noemt Malaka deze vergadering zijn eerste ervaring

- in de vakbondsstrijd. Dit is juist, niet echter dat Semaun hem plotse-
ling hier naar toestuurde om voorzitter te worden. Hij was immers al
vice-voorzitter.
68. Sinar Hindia, 16-8-1921 in IPO 1921, nr.34.
 69. Sinar Hindia, 1-10-1921 in IPO 1921, nr.40.
 70. Verslag van het Communistencongres op 24 en 25 December te Semarang
gehouden, door de Recherchedienst Semarang (verder aangehaald als
Verslag PKI-congres) in mailr.134x/22 in vb.8-3-1922 lt.M 2.
 71. Bijvoorbeeld in Sinar Hindia, 27-8-1921 in IPO 1921, nr.35.
 72. Sinar Hindia, 27-6-1921 in IPO 1921, nr.27.
 73. In Soeara Ra'jat verschenen de eerste zes hoofdstukken van "Sovjet atau
Parlement?": nr.9, 16-5-1921, p.1-4 (ook in IPO 1921, nr.21); nr.10-2,
1/16-6- en 1-7-1921, p.1-7 (ook in IPO 1921, nr.29); nr.13-4, 16-7- en
1-8-1921, p.1-8 (ook in IPO 1921, nr.33); nr.15, 16-8-1921, p.1-3 (ook
in IPO 1921, nr.34). De laatste aflevering besluit met "wordt vervolgd".
In Soeara Ra'jat zijn echter geen verdere afleveringen verschenen. De
originele brochure heb ik niet kunnen achterhalen. De brochure is, in
gestencilde vorm, heruitgegeven. Bij deze uitgave is in de marge de
originele paginering aangegeven. Van deze stencil-herdruk heb ik het
uitgebreide slothoofdstuk gebruikt, dat in de eerste druk de pagina's
68 tot 107 omvat. Voor dit gedeelte verwijzen de noten naar deze pagi-
na's. Voor het gedeelte afgedrukt in Soeara Ra'jat vermelden de noten
het hoofdstuk en de paragraaf ervan.
 74. Sinar Hindia, 22-10-1921 in IPO 1921, nr.43; rede Semaun, brief min. v.
buitenlandse zaken aan min. v. koloniën, 10-5-1922, p.49.
 75. Mijn Verbanning, 18-5-1922. Hier en in Toendoek, p.47 geeft Malaka een
zeer beknopte omschrijving van de inhoud van zijn boekje.
 76. Sovjet atau Parlement, Inleiding.
 77. Sovjet atau Parlement, I,2.
 78. Sovjet atau Parlement, I,3.
 79. Sovjet atau Parlement, II,1.
 80. Sovjet atau Parlement, II,2.
 81. Sovjet atau Parlement, III,1.
 82. Sovjet atau Parlement, III,2.
 83. Sovjet atau Parlement, IV,1.
 84. Sovjet atau Parlement, IV,2.
 85. Sovjet atau Parlement, V.
 86. Sovjet atau Parlement, VI.
 87. Sovjet atau Parlement, p.69-70.
 88. Sovjet atau Parlement, p.70-1.
 89. Sovjet atau Parlement, p.72-3.
 90. Sovjet atau Parlement, p.75.
 91. ian Malaka, "Deli en de arbeidersbeweging", Het Vrije Woord, 18-3-1921,
p.6. Zie bijlage V.
 92. Brief B-29.
 93. Sovjet atau Parlement, p.77-9.
 94. Sovjet atau Parlement, p.80-90.
 95. Sovjet atau Parlement, p.91-8.
 96. Sovjet atau Parlement, p.99-103.
 97. Sovjet atau Parlement, p.105-7. Citaat op p.107.
 98. McVey, The Rise, p.112.
 99. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.31 vermeldt bijvoorbeeld dat de artikelen-
serie in Soeara Ra'jat Malaka bekend en populair maakte.
 100. Sinar Hindia, 17-1-1922 in IPO 1922, nr.4.
 101. Sinar Hindia 9-6-1921 in IPO 1921 nr.24, ook in Koloniaal Weekblad,
10-11-1921.
 102. Sinar Hindia, 22-6-1921, opgenomen in Koloniaal Weekblad, 17-11-1921.
 103. In een brief van de resident van Semarang aan de GG, 7-6-1921 in mailr.
1077x/21, schrijft deze dat over de aanstaande voorzitter van de P.K.I.,
Sutan Malaka, niets te melden valt.
 104. Brief ARD aan PG, 12-12-1921.
 105. Brief ARD aan PG, 21-1-1922.
 106. Pendjara I, p.72.

107. McVey, *The Rise*, p.68.
108. Brief ARD aan PG, 12-12-1921.
109. *De Locomotief*, 20-9-1921.
110. *De Locomotief*, 5-10-1921.
111. *De Locomotief*, 19-11-, 22-11-, 7-12-, 28-12-1921, 28-1- en 7-2-1922; McVey, *The Rise*, p.70-1. Malaka werd in de vergadering van 21-11-1921 voorgesteld als lid van de commissie onderwijs. Hij kreeg één stem; zijn tegenstanders resp. acht en drie. Notulen van het verhandelde in de vergaderingen van den Raad der gemeente Semarang in 1921 (bijvoegsel behorende bij het Gemeentebblad van Semarang), p.1275.
112. *De Locomotief*, 24-12- en 28-12-1921; Notulen raad der gemeente Semarang, p.1497-1503.
113. Het dagblad van de C.S.I., verschijnend te Jogya.
114. *Toendoek*, p.36.
115. *Pendjara I*, p.71.
116. *Toendoek*, p.36. Over ditzelfde onderwerp schreef Malaka een artikel van gelijke strekking in *Soeara Ra'jat* nr.16, 1-10-1921 onder de titel "Kaoem Moeslimin dan Bolsjewisme" (Moslims en het Bolsjewisme).
117. Overzicht van de gestie der Centraal Sarekat Islam in het jaar 1921, p.22 in mailr.1030x/22.
118. *Toendoek*, p.36-7.
119. *Toendoek*, p.37.
120. McVey, *The Rise*, p.113.
121. Pikoelen = dragen.
122. Brief ARD aan PG, 21-1-1922. *De Locomotief*, 7-1-1922 vermeldt geruchten dat Surjopranoto naar Sjanghai zou gaan na een belofte van f 1000 premie en meer geld in Sjanghai.
123. McVey, *The Rise*, p.116-7.
124. McVey, *The Rise*, p.115-7; brief ARD aan PG, 17-1-1922.
125. *De Locomotief*, 27-12-1921.
126. *De Tribune*, 10-3-1922, overgenomen uit *Het Vrije Woord*.
127. *De Locomotief*, 27-12-1921.
128. *De Tribune*, 10-3-1922.
129. Verslag PKI-congres.
130. *De Tribune*, 10-3-1922.
131. Verslag PKI-congres.
132. *De Locomotief*, 27-12-1921.
133. Verslag PKI-congres.
134. *De Locomotief*, 27-12-1921.
135. Verslag PKI-congres.
136. Verslag PKI-congres.
137. Hadji Agus Salim, die had toegezegd te komen, verscheen niet. *Pendjara I*, p.72.
138. Islamitische vereniging, die zich voornamelijk bezig hield met sociaal en cultureel werk.
139. *Toendoek*, p.42.
140. *Pendjara I*, p.73.
141. McVey, *The Rise*, p.115. Volgens brief PG aan GG, 3-1-1922 in mailr. 198x/22 in vb.13-5-1922 lt. X 4, zei Malaka op een vergadering bij hem thuis op 26 december dat hij kort tevoren contact had gehad met een naar Semarang gereisde Brits-Indische communist. Met hem was over versterking van de contacten met het buitenland gesproken. Daarom waren ook Semaun en Najoan op reis gegaan. Wie deze Brits-Indiër, die als bediende van een Engelsman uit Singapore reisde, was, is mij onbekend.
142. *De Tribune*, 10-3-1922; Verslag PKI-congres.
143. *Toendoek*, p.42.
144. *Toendoek*, p.42-3.
145. *Toendoek*, p.43; McVey, *The Rise*, p.116-7.
146. Angkatan = draag.
147. Oesiran = verdrijving, verjaging.
148. *Toendoek*, p.49.
149. *De Locomotief*, 17-1-1922; rapport Britse Consul-Generaal Batavia, 20-1-1922, Public Record Office, London (PRO), FO 371-8357-W 1612.

150. Brief Kantoor van Arbeid aan GG, 24-2-1922 in mailr.295x/22; brief R.Kern aan GG, 16-3-1922 in mailr.409x/22; beide in vb.18-6-1923 nr.30.
151. Sinar Hindia, 23-31-1-1922 in IPO 1922, nr.5.
152. Bijlage bij brief PG aan GG, 13-2-1922 in vb.29-4-1922 lt.G 4.
153. De Locomotief, 23-1-1922.
154. Over de staking: McVey, The Rise, p.120-3; Mijn Verbanning, 20-5-1922; Mededeelingen omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang 1922, p.21-32; J.T.Petrus Blumberger, De communistische beweging in Nederlandsch-Indië, Haarlem, 1928, p.30.
155. Brief PG aan GG, 23-12-1921 in mailr.15x/22 in vb.2-3-1922 lt.D 2.
156. Dit was mogelijk via de bepalingen van een Staatsblad uit 1893. De officier van justitie gaf toestemming op 8 maart 1922, in mailr.520x/22 in vb.31-5-1922 lt.C 6.
157. Oom Harry = H.W.Dekker. Brief PG aan GG, 12-5-1922 in vb.28-6-1922 lt.K 7.
158. Brief PG aan GG, 10-6-1922 in mailr.715x/22 in vb.27-9-1922 lt.R 10.
159. Brief ARD aan PG, 21-1-1922.
160. Brief PG aan GG, 24-1-1922 in mailr.134x/22 in vb.8-3-1922 lt.M 2.
161. Brief PG aan GG, 24-1-1922.
162. Notulen Raad van Indië in vb.29-4-1922 lt.G 4.
163. Het opwekken of aanmoedigen van gevoelens van vijandschap, haat of minachting tegen de regering van Nederland of Nederlands-Indië, in woord of geschrift, was strafbaar volgens het Wetboek van Strafrecht. De artikelen uit het wetboek, die hierop betrekking hadden werden aangeduid met "haatzaai"-artikelen.
164. Toendoek, p.3. Malaka noemt een vergadering van 25 januari, als die waarop hij een spreekdelict zou hebben begaan; deze vergadering vond echter plaats op 22 januari.
165. Toendoek, p.3; Preanger Bode, 14-2-1922.
166. Toendoek, p.4-5.
167. Pendjara I, p.75-6. Zie brief G.Horensma aan Malaka, 20-2-1922, opgenomen in correspondentie Tan Malaka- G.H.Horensma.
168. Toendoek, p.7-8. Over zijn bedreigde gezondheid ook brief A-25.
169. Toendoek, p.11-2; De Locomotief, 15-2-1922; Indische Courant, 17-2-1922.
170. Brief resident Semarang aan GG, 15-2-1922 in vb.29-4-1922 lt.G 4.
171. Toendoek, p.16-7; De Locomotief, 15-2-1922; Indische Courant, 17-2-1922. De 48 vragen staan afgedrukt (in het Indonesisch) in Toendoek, p.17-24 en (in het Nederlands) in Het Vrije Woord, 10-5-1922, p.6-8. Zie ook brief A-27.
172. Toendoek, p.12-5; brief A-27.
173. Toendoek, p.15. Volgens De Locomotief, 16-2-1922 werd Malaka verhoord over zijn brochures. Dit is niet waarschijnlijk; indien de justitie enige overtreding in die brochures had gezien, had ze deze wel in beslag laten nemen. Maar eind februari was "Sovjet atau Parlement?" nog altijd te koop. Kaoem Moeda, 20/25-2-1922 in IPO 1922, nr.9. Zie ook brief A-27.
174. Toendoek, p.75-6.
175. Sinar Hindia, 14-2-1922 in IPO 1922, nr.7.
176. Sinar Hindia, 16-2-1922 in IPO 1922, nr.8. Anak S.l.-school = Kind van de S.l.-school; kaum buruh = de arbeiders.
177. Het Vrije Woord, 10-2-1922, p.1-2, overgenomen in De Tribune, 3-5-1922. Ombak waswas = zorgen.
178. Sinar Hindia, 17-2-1922 in IPO 1922, nr.8; Soeara Ra'jat nr.3, 1-2-1922 in IPO 1922, nr.10; nr.4, 16-2-1922 in IPO 1922, nr.12; Sinar Hindia, 12-3-1922 in IPO 1922, nr.13.
179. Soeara Ra'jat nr.4, 16-2-1922 in IPO 1922, nr.12.
180. Soeara Ra'jat, nr.4, 16-2-1922 in IPO 1922, nr.12.
181. In brief PG aan GG, 12-5-1922.
182. Vb.29-4-1922 lt.G 4; ook in Nieuwe Soerabajasche Courant, 24-2-1922 en Het Dagblad, 4-3-1922.
183. Vb.29-4-1922 lt.A 2.
184. Vb.8-3-1922 lt.M 2.
185. Vb.29-4-1922 lt.G 4.

186. In vb. 29-4-1922 lt. G 4.
 187. Zie bijlage VI.
 188. Vb. 29-4-1922 lt. G 4.
 189. Brief PG aan GG, 10-6-1922. Ook in de pers werd dit gepubliceerd: Het Dagblad, 22-3-1922; Nieuwe Soerabajasche Courant, 24-3-1922.
 190. Toendoek. p. 77-8.
 191. De Locomotief, 20-3-1922.
 192. Toendoek, p. 79-81.
 193. De Locomotief, 21-3-1922.
 194. Toendoek. p. 82-3.
 195. De Locomotief, 22-3-1922.
 196. Toendoek, p. 83; Pendjara I, p. 84.
 197. De Locomotief, 23-3-1922.
 198. De Locomotief, 24-3-1922; Het Dagblad, 24-3-1922; Nieuwe Soerabajasche Courant, 24-3-1922.
 199. Pendjara I, p. 86-7; zie ook brief A-27.
 200. Brief A-24.
 201. Brief A-25.
 202. Brief G. Horensma aan Malaka, 20-2-1922. C.W. Janssen schreef op 29-11-1921 aan G. Horensma (AH) dat hij vernomen had dat Malaka geheel in het "Inlandse Verenigingsleven en in de Communistische propaganda verzeild is geraakt". Deze gang van zaken ging hem zeer ter harte en hij vroeg Horensma hoe dat was gekomen. Janssen was ervan overtuigd dat "hij, wát hij gedaan heeft, uit volle overtuiging heeft gedaan, maar even zeker ben ik hiervan dat hij zich heeft laten méeslepen door schoonklinkende leuzen en door personen, die een handig gebruik wisten te maken van zijn idealisme."
 203. Overzicht aflossingen in AH.
 204. Brief A-25. In 1924 maakte Horensma de verzekering premievrij. In 1933 kreeg hij f 1220,02 uitgekeerd. Bescheiden hierover in AH.
 205. Brief A-27.
 206. Pendjara I, p. 87, 90-1.
 207. Toendoek, p. 29-31.
 208. Sinar Hindia, 3-4-1922 in IPO 1922, nr. 15 en Soera Ra'jat nr. 5, 1-3-1922 in IPO 1922, nr. 15. Volgens IPO 1922, nr. 15 zijn deze artikelen ook in de Europese bladen afgedrukt. Ik heb ze echter daar niet kunnen vinden.
 209. Sinar Hindia, 27-3/1-4-1922 in IPO 1922, nr. 14.
 210. De Expres, Algemeen Dagblad, 3-4-1922.
 211. Sinar Hindia, 3-4-1922 in IPO 1922, nr. 15 en 10/15-4-1922 in IPO 1922, nr. 16; Sinar Hindia, 4-4-1922, overgenomen in Koloniaal Weekblad, 24-8-1922; Nieuwe Soerabajasche Courant, 4-4-1922.
 212. De Locomotief, 14-2-1922.
 213. De Locomotief, 7-4-1922; Notulen van de Raad der Gemeente Semarang 1922, p. 359-60.

Semarang 18/3 '22.

Beste meneer Horensma,

Naar al mijn breven door de inspectie worden geensureerd - Uw aan-
 gerkende brief aan mij ook - heb ik met beantwoording uwer brief
 gewacht tot dat ik brachten ben.

Als donderslagen vielen uw woorden op mijn hoofd en dreigden
 mij een oogenblik te doen berispen. Lektu niet door het uerwilt
 over mijn heet hoofdigheid, overvoorzichtigheid of over mijn dwalings,
 maar door het besef, dat ik ik in een rustig leven moest stoeien.
 Uw woorden hoe scherp ook zullen mij niet verhittezen. Ik zal altijd
 mijn best doen mijn vroegere jeugd te tot de koeke herinneren en zal
 alles beschrijven aan den nieuwsten tijd, die nieuwe ideeën en personen
 met zich medebrengen.

CORRESPONDENTIE TAN MALAKA - G.H.HORENSMA (MAART 1921 - MAART 1922)

A-17.

Semarang 30/3 '21.

Beste Heer Horensma,

Eindelijk kan ik U schrijven. Niet echter over een heugelijk feit, dat ik al een prachtige betrekking heb gekregen.

Ik lig nu sedert een paar weken in een hospitaal te Semarang. Ik heb gehad, influenza, bronchitis, pleuritis, koorts en longenontsteking. Daarbij vreeselijk moeten hoesten.

Begin dezer maand was ik in Djokdja. Ik had 't oog op 'n particuliere school. Verder op 'n plaats als leeraar in de Maleische taal op de Mulo. Kreeg ik een van beide, dan zou 't me verder niet moeilijk vallen, wat flink bij te verdienen, door lessen te geven in de kraton¹ aan de prinses of prinsessen. Ik was in mijn pogingen trouw geholpen door een invloedrijken Javaan, die zeer goed bekend was met de Djokjasche en kratonsche toestanden. De kwestie was alleen maar, dat hij geen tijd van voorbereiding heeft gehad.

Toevallig was daar ook een congres van de S.I. Zoo ontmoette ik allerlei personen uit de politieke en journalistieke wereld. Soetan Toemenggoeng bood me aan de redacteursschap van 2 bladen, de Neratja en Tjaja Hindia, met 't vooruitzicht over 'n paar maanden hoofdred. te worden. Emolumenten zowat f 300 à f 350. Die bladen zijn als U weet flink gesubsidieerd door de regeering.

2e aanbod gaat uit van een der hoofdpersonen der N.I.P. Secretaris v.d. partij worden; daarbij vertaalwerk v.d. gemeente. Bezoldiging ± f 500 -

Noch het een noch 't ander had ik aangenomen. Mijn overtuiging liet het niet toe. Verder nog aanbiedingen hier en daar uit de politieke en vakverenigingen. Typisch is 't toch 't vertrouwen dier menschen.

Voorloopig vind ik maar 't zekerst een vaste betrekking te hebben. Als mijn schuld is afbetaald, dan kan ik altijd verder wel zien. Algemeene ontwikkeling waarborgt wel een goede journ. loopbaan. Merkwaardig is 't, dat zelfs in 1917 al, de schrijver J.Been² in Holland mij vol anthusiasme wees op die richting. En in 1918 kreeg ik na mijn 1^e lezing bij Hou en Trouw een zeer positief aanbod v.d. heer Boissevain in 't orgaan v. genoemde handelaren vereeniging³ geregeld te schrijven. Hoe het ook zij, ik hoorde in Djokdja, dat er te Pekalongan een nieuwe H.I.S. is geopend. Hoewel alles in Djokja nog in bespraak was, dacht ik Pek. niet te moeten negeeren.

Daarom gauw weer op reis. Maar te Sem. aangekomen was ik zoo ziek geworden, dat ik mij moest laten opnemen in het hospitaal. Ik zal maar niet filosofheeren over de oorzaken. Misschien had ik 't aan boord te pakken, misschien in Bat. of Djokja of in den trein. In elk geval, ik moet nog een maand ergens of in een hotel of bij een familie gaan wonen voor 't volledig herstel. Alles kost me wel een paar honderd guldens. Gelukkig maar, dat ik het zelf kan betalen. In alles zoek ik toch maar liever, de goede zijde. De tegenspoed maakt je sterk in 't leven.

Met dat al kan ik voorloopig niet reizen. Sem. zal geloof ik wel de een of andere betrekking voor mij hebben, als 't zoover is.

Nu Mr Horensma een andere keer een opgewekter brief. Let niet te veel op de taalfouten. Ik kan nauwelijks doorschrijven, ik voel mij nog te zwak. De groeten; aan mevrouw ook
Uw toeg. Ibrahim

1. Kraton = vorstenverblijf.

2. Johan Been (1859-1930) was een bekend schrijver van kinderboeken.

3. Hiermee wordt het blad "Hou' en Trouw" bedoeld, orgaan van de vereniging van oud-leerlingen van de Amsterdamse Handelsschool.

A-18.¹

Semarang 13/4 '21.

Beste Heer Horensma

Een paar dagen geleden ben ik uit 't hospitaal ontslagen, waar ik een maand lang heb gelegen. Volgens de dokter zal ik na 2 maanden wel weer

heelemaal beter zijn. Voorloopig natuurlijk weer het oude recept "zeer voorzichtig zijn." Natuurlijk moet ik afzien v. lange reizen maken. Ik voel me trouwens nog erg zwak; heb veel last van hoofdpijn. Gelukkig hoef ik voor die betrekking geen uurtje te loopen of te treinen. Ik heb al een particuliere school, die reeds 12 jaar heeft bestaan en die 160 leerlingen heeft, verdeeld in 3 klassen. Ik kan de klassen natuurlijk tot 6 uitbreiden, omdat ik daartoe wel bevoegd ben. Buiten dat kan ik 's middags en 's avonds volop les geven in de Ned. Taal. De eigenaar moet weg door een ziektegeval. Nog in onderhandeling over 't gebouw. Dat komt ook wel terecht. Ik zal gezamenlijk de huur betalen met een vereeniging ter stede. Wanneer ik beginnen zal hangt af van mijn dierbare gezondheid. Maar ik mag w^al beginnen v/d dokter als 't maar plan-plan is. Geen middag of avondcursus voorloopig. Een bericht uit Djokja gaf mij anders ook wel goede vooruitzichten. Ik denk er niet meer aan 4 uren in den trein te gaan zitten.

Met beste groeten ook aan mevrouw

Yrs. Ibrahim.

Afz. Hotel Mataram

Pontjol n° 1.

1. Briefkaart geadresseerd: Den WelEd. Heer G.H.Horensma, Gang Baroe 20, Weltevreden, Batavia.

A-19.¹

Semarang 19/4 '21.

Beste heer Horensma,

Uw brief heb ik net ontvangen. Ik had U mijn adres niet kunnen opgeven, want ik dacht eerst in 't hospitaal, dat ik wel gauw beter zou worden. Ik ben nu weer verhuisd. Het hotel was te vochtig voor mij. Ik heb reeds van den 15den dezer af gewerkt. Met halve kracht, van 8 - 1. Er zijn veel liefhebbers voor privaattlessen. Voorloopig uitgesteld. Ik ben nog niet sterk. 's Morgens van 8 - 1 en 's avonds van 6 - 7 dan geloof ik wel dat ik weer de oude Delische voorwaarde zal hebben. Ook heb ik nu vrije kost en inwoning. In Djokja kan ik ook zooiets krijgen. Ik durf niet te reizen nog. De levensverzekering komt wel in orde. Den 9den dezer reeds geschreven. Mijn adres is nu: p/a den Heer Soedibijo Ngoetri Semarang. Den volgenden maand ga ik verhuizen naar de eigenares van mijn school. (Niet overgenomen dus.)

Het telegram heb ik nog niet ontvangen.

Het beste met U.

Mijn groeten, ook aan mevrouw

Ibrahim.

1. Briefkaart geadresseerd: Den WelEd. Geb. Heer G.H.Horensma, Gang Baroe 20, Weltevreden.

A-20.¹

p/a Soedibio

Ngoetri

Semarang.

Semarang 3/5 '21.

Beste M^L Horensma,

Van morgen heb ik den brief van den Heer Ketelaar² ontvangen. Dit is ook de eenigste wat ik van U heb ontvangen; geen telegram of brief van mijn ouders, enz. Mijn nieuw adres heb ik al lang naar Medan gestuurd (Tg. Mor.) Aan de levens.verzek. agent te Medan reeds den 13den der vorige maand. Maar tot zoover nog geen antwoord ontvangen. De kisten liggen nog op 't station te Weltevreden. Ik heb de Stationschef reeds twee maal geschreven. Geen antwoord. Nu wend ik me rechtstreeks tot den Chef van Beweging en Vervoer te Weltev.

Het is een mooie boel hier - U krijgt zeker spoedig vacantie? Ik pas den 15den. Dan ga ik misschien wat rust nemen. Misschien te Oengaran.

Met hart. groeten ook aan mevrouw.

Uw Ibrahim.

1. Briefkaart geadresseerd: Den WelEd.Geb. Heer G.H.Horensma, Gang Baroe 20, Oud Gondangdia, Weltevreden.
 2. W.C.Ketelaar volgde Fabius op als "secretaris" van de Studiekas.

A-21.¹

Semarang 15 Mei '21.

Geachte mevrouw,

Uw kaart heb ik in orde ontvangen. Ik dank U wel voor de moeite, die U heb besteed om mijn zaken in orde te brengen. Zij zijn nu alle in 't reine. De kisten zijn terecht gekomen; de levensverzekering idem.

Van morgen vertrek ik naar Ambarawa. Misschien kom ik den 25sten wel weer terug van de reis. Voorloopig heb ik nu 's avonds ± 30 leerlingen voor de Ned. Taal. 's morgens ongeveer 35 kinderen voor de S.lers. Als er genoeg leerlingen zijn dan begin ik zelf.

Mijn vriendelijke groeten, ook aan meneer.

U een prettige vakantie toewenschend

Uw toeg.

Ibrahim.

1. Briefkaart verzonden uit Ambarawa geadresseerd: Mevrouw Horensma, Gang Baroe 20, Oud Gondangdia, Weltevreden.

A-22.

Semarang 30/6 '21.

Beste meneer en mevrouw.

Nu komt mijn portemonnaie, die een zware proef had moeten doorstaan, weer een beetje op adem, zoodat ik U (f 50) en Soeliki idem kan toesturen. Ook komt mijn ziek lichaam op dito, zoodat ik onafgebroken door kan werken.

'S Morgens heb ik mijn bijna beruchte school, - omdat ze voorloopig, wegens gebrek aan ruimte is het S.l.gebouw is gehouden, - van 8 - 1. Een halve gare correspondent van 't Soer. Handelsblad - schoolmeester van beroep - had allerlei leugens over mijn tempeltje en mijn persoon rondgestrooid. Ik was b.v. daggelder b/d Gemeente, waar natuurlijk niets van aan was, ik had op Gouvernementskosten in Holland gestudeerd enz. enz. Nu weet ik, hoeveel een een krantenbericht waard is, al is 't gekomen van 't grootste orgaan van 't Suikerkapitaal.

In elk geval, ik heb 't nu 's morgens erg druk. Ik heb nu voorloopig 64 leerlingen en 't aantal groeit gestadig aan.

's Avonds heb ik 20 leerlingen. Begin Juli zullen er wel veel meer komen, zoodat ik elken avond wel bezet zal zijn. Alleen 's middags heb ik nog wat tijd voor de een of andere studie.

Het is in Semarang verbazend warm. Bandoeng lijkt me wel een zeer geschikte plaats toe. Vandaar kreeg ik ook al een aanbod van een particuliere school, met veel betere condities dan op Sem. De behoefte naar 't onderwijs is in West- veel grooter dan in Midden of Oost-Java. Ik weet nog niet, wat ik doe. Ik krijg wel langzamerhand de overtuiging, dat een schoolmeester 't heusch niet zoo kwaad zal hebben.

Nu beste meneer en mevrouw

Na hart. groeten.

Uw toeg. Ibrahim.

A-23.¹

Semarang 10 Aug. '21.

Geachte mevrouw.

Uw kaart heb ik in orde ontvangen. Tegelijk hiermede zend ik U een bedrag van vijftig gulden. Ik hoop, dat U het in orde zult ontvangen. Voorloopig moet ik van Bandoeng afzien. Ik heb nu al ongeveer 150 leerlingen 's morgens en s avonds ook heel veel. Daarom kan ik dat alles zoo maar niet in den steek laten. Ik feliciteer U en meneer wel hartelijk met uw nieuwe en gezonde standplaats. Maar, waar moet meneer dan nu inspecteeren?

Na hartelijke groeten ook aan meneer

Yrs Ibrahim.
Afz. T. Malaka
S.l. School Gendong
Semarang.

1. Briefkaart geadresseerd: Aan Mevrouw G.H. Horensma-Elzas, S.S. Hotel,
Kamer 1, Bandoeng.

A-24.

Semarang 17 Oct. '21

Beste Mc Horensma,

Een schande, dat ik Uw brief krek 1½ maand onbeantwoord heb laten liggen. Ik heb heusch geen tijd gehad, neem 't me niet kwalijk. Het oude liedje dus maar weer. Vroeger heb ik U reeds geschreven, dat ik 's morgens en 's avonds les gaf. Nu nog harder werken. Mijn school verwerft een zekere populariteit onder 't volk althans. Van Djokja, Tjirebon, Rembang enz. krijg ik leerlingen. Het aantal loopt nu tot ver boven de 150. En de stroom rijst meer en meer----. De steun voor de verbetering van 't schoolgebouw, voor de Bibliotheek komt van alle kanten -

Een zekere stad heeft mij al gevraagd om te stichten zoo'n school als te Semarang. Hangt af van de onderwijzers. Gouvernementsonderwijzers kan ik helaas niet gebruiken. Veeleischend en zonder liefde voor 't werk en 't volk. Ik moet ze zelf vormen. Vandaar een cursus! Dus zelf de krachten vormen. Maar 't zal wel gaan. Hoe de organisatie precies zal uitzien moet de praktijk 't maar leeren.

In elk geval ben ik vol moeds. De belangstelling onder de kringen, waar ik werk is ook buitengewoon.

De vorige maand heb ik U geld gestuurd precies zoals uwe aanwijzingen. Wees zoo goed mij per kaartje te berichten, of U 't ontvangen heb. Dan volgt direct de andere zending.

Uw raad naar een vaste betrekking uit te kijken, kan ik niet aannemen, hoewel ik weet, dat U gelijk kan hebben. Ook dit zal slechts de praktijk moeten leeren. Ik ben tevreden, dat ik nu deze werkkring heb, vrij van gekonkel en Gouvernementeel sleur. Uw eigen ondervinding schrikt mij ook te veel af. Dat, wat U mij schreef, durven zij zelfs bij een Europeaan uit te halen, als deze getoond heeft over een dosis eerlijkheid en durf te beschikken -

Uw spoedig antwoord tegemoetziend

Na hartelijke groeten ook aan mevrouw,

Yrs Ibrahim.

A-25.

Semarang 7 Dec. '21.

Beste Mc Horensma,

Zoo pas heb ik uw tweede brief, waarin de verpletterende tijding over de Levensverzekering, ontvangen. Het is voor mij geen kleinigheid om zoo maar door corruptie, speculatie of meer van zulke fraaiigheden der heeren kapitalisten, die volgens U wel hoog en voornaam zijn, maar niet het noodige inzicht hebben, \pm f 700 te moeten verliezen. Natuurlijk maak ik mij verder geen kopzorg over! Onze heele maatschappij berust nu eenmaal op concurrentie, speculatie, depressie corruptie etc, etc. Dat de steunpilaren van een zoodanige maatschappij ook wel eens door haar rottingsproces worden aangetast laat zich gemakkelijk denken. Zaak is nog maar om je zoo goed mogelijk te houden, en je te prepareren voor het komende, dat zeker nog veel en veel beroerder zal zijn. Het kapitalisme gaat met een zeker en versnelde pas zijn ondergang tegemoet. Voor het grootste deel zeker wel door zijn eigen schuld, al tracht men deze zooveel mogelijk op de arbeiders (de lijntrekkers!!) te verhalen -

Hierbij stuur ik U de laatste premie.

Mijn adres heeft U goed geschreven. Trouwens elk adres is goed. Ze kennen me in Semarang toch al zoo goed.

De kwestie van naar Holland gaan is langzamerhand een moeilijke geworden. Ik ben zoo zoetjes aan ook een beetje uit de studie. Ik studeer nog wel eens nu en dan maar lang niet zoo geregeld meer. Het grootste deel van den tijd besteed ik aan de praktijk. En daar ga ik er heelemaal op in. Een paar dagen geleden ben ik zoo maar flauw gevallen. Zeker van vermoeidheid. Nu is het weer heelemaal beter gegaan. Ik voel wel, dat mijn borst na mijn ziekten lang niet zoo sterk meer zijn. Het mooiste is evenwel, dat ik onmogelijk zoo maar zonder werken rustig kan zitten.

Het begint in Semarang wat koeler te worden. Koel en droog vind ik het beste. Bandoeng zal voor mij wel wat te vochtig zijn. Dus niet goed voor de zwakke borst. Misschien stuur ik U deze maand niets, want ik wil me nu wat inrichten.

Mijn hartelijke groeten, ook aan mevrouw
Yrs Ibrahim.

N.B. De premien zal ik wel doorbetalen!
Ibrahim.

A-26.

Semarang Centrale Gevangenis 16 Febr. 22.
Beste Mr Horensma,

U zult toch reeds lang van mijn arrestatie gehoord hebben. Verleden Dinsdag wist immers de Preanger Bode er al in geuren en kleuren over te vertellen.

Gisteren ben ik voor den resident van Semarang geweest. Dat was voor de kwestie van externering. Vandaag of morgen moet ik voor het hof verschijnen.

Ik weet nog heelemaal niet, of zij mij rechtsingang zullen verleenen, of ik direct geexternerd zal worden, of eerst gestraft dan geexternerd of wel op vrije voeten zal gesteld worden -

Ik wacht natuurlijk alles geduldig af en ben op 't uiterste voorbereid -

Wat mij erg in de maag zit is wel mijn financieele verplichting tegenover U en tegenover Soeliki. Vooral tegenover U, omdat U door de dalende Valuta reeds zooveel schade hebt geleden. U weet, dat ik er ook veel schade bij heb, maar ik ben nog jong, niet waar? Hier zit ik nog over te piekeren. Hoe moet ik Uw schade zoo gauw mogelijk herstellen. Ik hoop U dan als het eenmaal zoover is een eenigszins bevredigende oplossing te kunnen voorleggen. Het zal dan met Soeliki gaan over een bedrag van in totaal ± vier duizend guldens -

Het verdriet mij natuurlijk ook geweldig mijn pas begonnen werk hier op Java te moeten verlaten. Ik bedoel 't onderwijs. De politiek zal haar weg wel spoedig weer vinden. Bandoeng vraagt nu een flinke uitbreiding van leerlingen. Nog andere plaatsen vragen om organisatie. Hangt slechts nog van onderwijzers af. Van alle kanten sympathie onder de bevolking. Daarin had ik kracht gevonden en vertrouw er nog steeds op.

Nu moet ik maar eindigen. Ik hoop U nu voldoende door mij zelf te hebben ingelicht. Mag ik ook een brief van U ontvangen?

Na hartelijke groeten ook aan mevrouw
Als altijd
Yours Ibrahim.

Brief G.H.Horensma aan Tan Malaka.

Bandoeng, 20 Februari 1922.-

Beste Ibrahim,

Met schrik vernamen mijn vrouw en ik je plotselinge arrestatie. Hoewel wij je brochures niet kennen en zonder meer allerlei berichten in dagbladen niet direct als vaststaand kunnen aannemen, komt het ons, naar aanleiding van hetgeen omtrent je optreden wordt vermeld, toch voor, dat je te verbent gegaan. Mijn vrouw is direct naar den Hoofdcommissaris van Politie gegaan, om te probeeren, jou zelf te spreken te krijgen, maar je was 's morgens reeds naar S. overgebracht. Nadere informaties omtrent je handelingen kon ook hij, eenvoudig voldoende aan een opdracht der Justitie, ons

niet geven. Veel spreken en denken wij over het nadeel en de ellende, die je onvoorzichtigheid en heethoofdigheid over jou en je omgeving zullen brengen. Je schijnt niet in te zien, dat iedere staatsburger gehouden is, zich te gedragen en te voegen naar de geldende wetten, dat uitlatingen en handelingen, daarmee in strijd, niet toelaatbaar zijn en je in de armen moeten voeren van de Justitie, die voor de richtige naleving der wet heeft te waken. Dat is nu eenmaal een eisch, die in elken geordenden staat gesteld wordt, ook in den communistischen. Aan de denkbeelden wil ik niet tornen. Als iedereen ben je vrij te denken, wat je wilt. Bovendien ben jij met je "communistische" ideeën geen unicum. Duizenden, tot zelfs onder de besten in den Lande, denken in menig opzicht als jij en zouden voor hervormingen in den waren communistischen geest met meer vuur ijveren, als ze niet werden teruggehouden door de opgeblazen heftigheid en de verkapte bijbedoelingen van velen, die zich als volksleider opwerpen. Jou heb ik tot nog toe daarvoor niet aangezien. Ik weet, dat je een paar malen op een vergadering een - m.i. nog al gematigd - woord hebt gesproken, en achtte je verstandig genoeg, om binnen te perken te blijven bij je streven naar verbetering der toestanden, waartoe m.i. intusschen de stille werkers onder de minder militante staatsburgers heel wat meer bijdragen dan sommigen van je geestverwanten, over wier onnoozele onbesuisdheid men zich vaak verbaast. Wat beteekent toch een leider voor een zaak, als hij er voor zorgt, met bekwaren spoed in 't gevang te raken? 't Lijkt wel een soort sport! Den laatsten keer, dat je bij ons was, rangschikte je je zelf onder hen, die op kalme en wettige wijze lotsverbetering voor je misdeelde rasgenooten wilden nastreven. Daar is niets tegen! Maar - de wijze waarop! Wij beiden hopen, dat je althans voor den rechter den moed zult hebben, eventueel gemaakte fouten te erkennen, hetzij die bestaan in de wijze, waarop je je hebt geuit, hetzij in de omstandigheid, dat je kinderen hebt betrokken in den strijd tegen 't gezag, die volgens enkele heethoofdige medestanders van je noodig is, om de begeerde lotsverbetering af te dwingen. Gelukkig hebben wij een dergelijke oppervlakkigheid nooit door jou hooren debiteeren, maar als je je hebt vergaloppeerd, kom dan van je dwaling terug en erken je ongelijk. Wij raden je dit aan in je eigen belang, als ouderen met meer levenservaring, die zich steeds voor je hebben geïnteresseerd en dat zullen blijven doen. Met den Heer C.W.Janssen, die na beëindiging van je werkring bij de Senembah-Mij, je niet uit het oog heeft verloren en mij nu weer inlichtingen vraagt over "onzen gemeenschappelijken vriend Ibrahim", geloof ik, dat je je hebt laten meeslepen door personen, die een handig gebruik hebben weten te maken van je idealisme. Want - ondanks je vaak te waardeeren inzichten, ben je idealist in hooge mate, al zie je dat zelf minder goed in dan menschen, die een goede twintig jaar ouder zijn. Ibrahim, wees niet van te goed vertrouwen, leer anderer bedoelingen doorzien, hecht niet te veel aan eerbetoon en sympathie, offer je niet op voor een idee fixe. Wijs oprecht gemeende raadgevingen niet met breed gebaar af, in de meening dat jouw kijk op de wereld de juiste is. Je kunt je ook vergissen en dan, later - mogelijk te laat - zal je je dwaling inzien! Denk bij wat je doet aan je ouders, tegenover wie ik me haast schuldig begin te voelen, dat ik je met mijn financiëelen steun den weg heb gebaand tot verdere ontwikkeling en - tot je ondergang misschien? Zullen zij, wien ik beloofde voor je te zullen zorgen als een vader, den schok kunnen weerstaan? Arme oudjes, als ik in de toekomst had kunnen zien! Ik vraag me wel eens af: "Is dit nu de belooning voor mijn en anderer opoffering, de kroon op het werk? Neen. Ibrahim, neem me niet kwalijk, dat ik het zeg, maar het moet me van 't hart, niet als hatelijkheid, maar als aansporing, om je tot beter inzicht te brengen, vooral nu ik uit je brief, waarin je 't hebt over je verplichtingen tegenover mijnen Soeliki, meen te merken, dat je voelt, dat er iets niet in den haak is. Je had vóór alles moeten denken aan je verplichtingen; pas na de nakoming daarvan, had je er toe over mogen gaan, anderen te wijzen op tekortkomingen. Hoe zullen de menschen in S. je beoordeelen? Is het gegeven voorbeeld voor hen aanlokkelijk? Wekt het op tot navolging? Geeft het voldoening? Ik geloof het niet! Daarom, vriend Ibrahim, houd je overtuiging in eere, maar daal af uit hooger sferen, zie

je dwaling in, keer terug, zoek anderen omgang, ontwikkel je verder, toon eerst wat je kunt en wees dan, als je oordeel nog wat meer gerijpt is in de school van 't leven, je volk tot leidsman!

Au fond ben je goed, eerlijk en oprecht, maar je bent in verkeerd gezelschap, op een glad verkeerden weg, die noodwendig moet leiden tot je ondergang. Dit is mijn zienswijze, die van een goede vriend, die je waarschuwt, voor het mogelijk nog te laat is. Hoe zullen je rechters je beoordeelen? Zij kennen je niet, zooals wij je kennen. Voor jouw welzijn en het verder levensgeluk van je ouders, die je graag een goede positie in de maatschappij zouden zien bekleeden, is het te hopen, dat zij je met clementie zullen behandelen, indien je schuldig wordt bevonden.

Zonder het zelf in te zien, heb ook jij het gif ingezogen, waarmee velen reeds jaren lang de atmosfeer der samenleving hebben kunnen verpesten, vooral de idealistische jeugd tot hun slachtoffer makende, tevens speculerende op de domme massa, die vooral in dezen tijd van decadence in onbillijk en onbeschoft optreden tegen al wat het boven zich weet en voelt, zelfs tegen het opperbestuur, de hoogste voldoening vindt. Neen, Ibrahim, neem je voor, het eens over een anderen boeg te wenden. Probeer het eens op mijn manier, kalm voorwaarts, streng maar rechtvaardig, steeds vasthoudende aan den regel: "verbeteren zonder te verbitteren" - In dat geval zal je meer succes boeken, dan wanneer je op den ingeslagen weg voortgaat.

Nogmaals, wij beiden hopen van harte, dat alles zich voor je ten goede zal keeren. En dit zal wellicht nog mogelijk zijn, als je de gevolgde tactiek wijzigt. Daartoe is niet noodig, dat je je denkbeelden verloochent, maar je behoort binnen de perken te blijven. Om meerdere redenen is dat je plicht!

Zonder me als een Croesus te willen aanstellen, deel ik je nog mee, dat je voorloopig maar niet te veel moet piekeren over je schuld aan mij. Komt tijd, komt raad! Voor ons beteekent het al veel, wanneer je op vrije voeten zult kunnen worden gesteld, onder belofte van jouw kant, je te zullen onthouden van (verdere) handelingen in strijd met de wetten. Kom, ingeval je je vrijheid terug zult krijgen, naar Bandoeng, waar het klimaat zeker gunstiger zal zijn voor je niet te sterk gestel. Bij ons kun je een voorloopig thuis vinden. Zoek dan voldoening in je werk en in je studie en volg ons z.m. voor de tweede maal naar Holland.

Met onze beste wenschen en vele hartelijke groeten,
je toegenegen
(handtekening)
(Wilhelminastraat 4).

A-27.

Semarang 18/3 '22.

Beste meneer Horensma,

Daar al mijn brieven door de justitie worden gecensureerd - Uw aangeeekende brief aan mij ook - heb ik met beantwoording uwer brief gewacht totdat ik buiten ben.

Als donderslagen vielen uw woorden op mijn hoofd en dreigden mij een oogenblik te doen bezwijken. Echter niet door het verwijt over mijn heetvoerdigheid, onvoorzichtigheid of over mijn dwaling, maar door het besef, dat ik U in uw rustig leven moest storen. Uw woorden hoe scherp ook zullen mij niet verbitteren - Ik zal altijd mijn best doen mijn vroegere jeugd te Fort de Kock herinneren en zal alles toeschrijven aan den nieuwen tijd, die nieuwe ideeën en personen met zich medebrengen.

Het zou mij te ver voeren nu schriftelijk alles haarfijn te vertellen of over het communisme te schrijven, niet alleen in idealen zin maar ook in den praktischen. Want wij kunnen eenmaal met onze moderne technische, politieke en sociale toestand verandering of verbeteringen aanbrengen slechts door sympathiebetuiging aan een ideaal. Ik zeg, wij kunnen niet hierover uitweiden.

Het doet mij groot genoegen, van U te vernemen, dat U mij nog voor eerlijk, goed en oprecht houdt, hoewel U daarbij zegt, dat een ander een handig gebruik weet te maken van mijn idealisme. U kent mij en als U andere

communisten kent, dan zult U misschien ook nog eerlijken onder vinden, hoewel ik gaarne direct wil toegeven, dat er ook oneerlijken onder zijn. Trouwens, dat is een noodzaak, dat elke strijd uit welken tijd dan ook beide soorten moeten verbergen. De maatschappelijke vooruitgang is mijns inziens dan ook het product van den strijd van beide categorieën. Wat de woorden van den heer Janssen betreft, woorden van sympathie dat wil ik wel voor een deel onderstrepen. Persoonlijk had ik hem ook sympathiek gevonden, hoewel ik me nog zijn woorden kan herinneren, die hierop neerkomen, dat vele idealistische strijders in Europa, die anders voor de beweging van groot nut kunnen zijn - door verstreking van een prachtige positie worden verlamd en voorgoed onschadelijk gemaakt. Dat is dan ook een taktiek haast altijd met succes bebroond.

Dat men zich moet houden aan de staatswetten is voor dengene, voor wie en door wie die wetten gemaakt zijn wel vanzelfsprekend. In een maatschappij als het kapitalistische kunnen de wetten onmogelijk en tegelijk voor de kapitalisten en tegelijk voor de arbeiders zijn, althans niet in de laatste instantie. Om kort te zijn. Wat de kapitalist als recht beschouwd om bijvoorbeeld miljoenen arbeiders te ontslaan (Amerika, Engeland, ons Insulinde!) kan de arbeider niet als recht erkennen. Evenmin het recht om oorlog te voeren voor het een of andere afzetgebied. Hadden de arbeiders in Engeland in het begin der vorige eeuw geen goed en bloed opgeofferd, dan hadden zij nu nog geen wetten, die nacht- vrouw en kinderarbeid verbieden. Dit zijn slechts enkele grepen, die U evengoed wel bekend zullen zijn - namelijk voorbeelden van maatschappelijke tegenstellingen en noodzakelijkheid van daadwerkelijken strijd. Zoo hadden de arbeiders hun schijnrechten - want door technische ontwikkeling, privaat bezit, concurrentie, crisis en oorlogen wordt alles schijn - stuk per stuk moeten veroveren. De grootste klasse - d.i. die der arbeiders - moet het na verscherping der klassen tenslotte na hardnekkigen strijd en na veel offer - daar iedere bevoorrechte steeds tracht zijn voorrecht uit te bereiden en te behouden desnoods door list en geweld - winnen. Dat is de tijd van de overgang naar het communisme, de dictatuur van het proletariaat. Door middel van de opvoeding, rechtsspraak productiewijze enz zal de oude geest uitsterven en daarmee de staat. Wat er dan komt is dan het communisme.

Heusch ik was, zoals U in Band- gezegd had altijd bezadigd en voorzichtig genoeg geweest. Niet heethoofdig of onvoorzichtig zooals U het nu zegt. Maar U moet niet altijd de schuld in ons zoeken.

Bedenkt U dit maar even! Waarom grijpen justitie - die onafhankelijk heet te zijn - en regeering juist precies op hetzelfde uur en dezelfde minuut? Want ik werd gearresteerd en door de justitie voor haatzaai bij een vergadering en door de regeering voor externeering. Het kan toch nooit een louter toeval zijn. Voor externeering hoeft men niet preventief gesteld te worden. Noch bij Sneevliet, noch bij Brandsteder, Tjipto of Baars was dit het geval. Dit moet een ieder wel bedenken, die onze wetten eerbiedigt. Enfin ik was toevallig door beide gearresteerd, dan hoefde ik niet meer rond te loopen, ik mocht soms revolutie maken onder de pandhuizers, die de regeering de kampong in had gejaagd, tot ergernis zelfs van de bezadigste en regeeringsgezindste Boedi-Oetomo met haar regenten!

Ik verscheen voor de officier van de justitie voor een voorloopig onderzoek. Wat bleek het daar? Daar zag ik een rapport van de politie van nauwelijks 3 bladzijden, terwijl ik ruim ½ uur had gesproken. Afgezien nog hiervan, dat zoo'n politiekekerel, onmogelijk een behoorlijk verslag kan maken - want in de Volksraad klaagt men steeds steen en been over stenographische verslagen - afgezien daarvan dus stond er bovendien nog een reuze fout bij ik wil nu nog wel toegeven, dat het geen opzet geweest was, maar een fout.

Het stond namelijk b.v:

positienja pemerintah dewasa ini *soeka* sekali - d.w.z. dat de regeering zich verblijdt in deze positie (zie *soeka*!) Dus blij, dat het Djokjasche geval zich voordeed, dan kan de regeering met het oog op de crisis, bezuiniging enz enz. maar raak ontslaan. Die zin is in verband met wat hij verder schreef zeer opruiend, want hij pikte maar de een of andere zin, geheel los uit zijn heele verband en strekking.

Ik had namelijk gezegd: positienja pemerintah pada masa ini soekar sekali. Dus de regeering verkeerde in een zeer moeilijke positie. Dan krijgt mijn betoog direct een andere strekking!

Zoo wordt iemands lot hier door de een of andere vergissing beslist. Ik had evengoed 9 maanden preventief kunnen zitten, waarna pas de zaak onderzocht werd. Het gebeurde wel eens meer dan eens, dat iemand, die 9 maanden preventief heeft gezeten weer vrij werd gelaten, omdat er geen termen aanwezig werden geacht. Wie vergoedt dien man zijn vrijheid of verlies aan zijn betrekking. Zoo is de *preventieve hechtenis* - iemand opsluiten zonder vorm v. proces - een monster van gruwelijkheid. Zij zal zooals de "lettre de cachet" eindigen door gewelddadige omverwerping.

Nu het recht om iemand te externeeren. Heeft de justitie geen vat, wel dan komt de regeering zoogenaamd met vragen, die worden verzameld door --- chercheurs. Zoo las ik in mijn besluit van externeering de zeer geheim eigenhandige brieven van deze of gene autoriteit. Dus alle antwoorden op al die schijnvragen zouden toch nutteloos zijn, zooals ook alle verdedigingsmiddelen. Alles is reeds beslist. Wie controleert al die geheime brieven? Zoo wordt je geleverd aan de macht der duisternis. Want een andere naam kan ik niet voor vinden. Zoo was Baars louter de dupe van. Ik wist, omdat ik toevallig al in Semarang was - dat hij nooit meer in vergaderingen kwam, alleen nu en dan wat schreef in zijn krantje. Maar het geheime dit of dat zette hem uit.

Ik vraag U nu, moet ik schuld bekennen! Aan de justitie, welke schuld? Voor mijn externeering, wat valt hierbij te bekennen? Al die vragen zijn slechts vermoedens, soms onwaarheid maar steeds overdreven. Dit vertel ik U als Ibrahim, niet als een communistische leider. Het is zoodanig gerangschikt, dat het wat indruk wekt bij het vreesachtige Hollandsch publiek en net geschikt om de een of andere leider, die succes heeft bij het volk in de vak- of politieke beweging of op onderwijsgebied onschadelijk te maken. Ik weet, daarvoor ken ik U veel te goed, dat U in mijn plaats ook niet het hoofd deemoedig zou buigen.

In die vragen bestemd voor mijn interneering, die door chercheurs werden verzameld - door omgekochte uitvaagsels der Javaansche maatschappij, die natuurlijk niemand zullen ontzien - stonden ook mijn brochures, over 't communisme en over 't onderwijs. Ik kan kort zijn. Had ik fout begaan, had ik maar eèn opruiend woord in die brochures gebruikt of eèn scheldwoord, dan hadden zij mij al lang voor schrijfdelict achter slot en grendel gezet. Maar Barbertye moet hangen, dan maar grijpen naar het recht of iemand zijn eigen land uit te zetten. Heusch meneer Horensma, ik had gerekend op een faire tegenstander! Juist door bezadigheid had ik velen getrokken - net wat U toen voorspelde - en dat dat was mijn strop!

Mijn school had succes. Haar stelsel was eenvoudig en klaar en voldoet aan de wenschen van dit arme volk. Als ik nog een tijdje door had gewerkt, dan was de ambachtsschool klaar en de cooperatie. Aanpakken zouden zij die leerlingen. Ik had contact met ze. Ik kon van ze alles gedaan krijgen, vegen, sjoouwen met barangs langs de straten. Alles! Dan had U over een tijdje moeten zien. Of de Javaan kan of wil werken! U weet ten Band is ook al een school! Vele andere plaatsen hebben reeds hulp aan mij gevraagd. Zelfs Ternate! Maar dat mag niet! Dat is toch van een communist. Het is toch voor de revolutie en gevaarlijk voor het wettig gezag. Als zoo'n wettig gezag toch bang is voor met roode broekjes zingend- en marcheerende kinderen, dan begin *ik* aan zijn wezen en wettigheid zoo langzamerhand wel te twifelen!

Mijn schuld in Soeliki *heelemaal* gedelg. Ik had genoeg in Deli voor eventualiteiten bewaard. Ik wou wat reserve bewaren voor Holl. U zal ik ook wel geregeld wat van uit Holl sturen. Ik ben nog bezig met de S.lers de financiën te regelen.

Meneer en mevrouw Horensma,

Ik wil u beider vriend blijven. Ik geloof dat de wereldgebeurtenissen de kloof tusschen ons geestelijk denken wel spoedig zullen wegvagen.

Uw trouwe en tijdelijk ver van U zijnde leerling en vriend
Ibrahim.

VI. IN NEDERLAND (1922)

Sneevliet betreurde het vertrek van Malaka uit Indië zeer. Hij noemde hem op 14 maart in een brief aan zijn vrouw uit Sjanghai: "Ieb, ongetwijfeld thans op Java de beste kracht, bezig met het zo dankbare werk van zijn eigen vinding en daarnaast voor literatuur zorgend." Ook schreef hij: "Een goeie (Ieb) om een 2 jaar opleiding in Mekka door te maken of nog wat anders." Vier dagen later schreef Sneevliet:

"Jammer dat je slechts zo kort voor hem (Ieb) kunt zorgen en vreselijk jammer dat ook hij in plaats van in 't Indische werk te blijven terug moet naar nat, koud Holland, *dat geen plaats voor hem heeft*. We zullen zien. Ik hoop hem en *Bergsma* spoedig te ontmoeten. --- Ieb moet als 't voor zijn body kan naar Mekka."¹

Eind april vertrok ook Sneevliet per schip naar Nederland. Zijn vertrek stond al begin april vast, wanneer hij schrijft:

"Wat had Ieb mooi met me kunnen reizen naar Mekka, nu ik de reis zo maak. Ik telegrafeer, misschien is 't nog niet te laat."²

Malaka reisde echter voor Sneevliet uit en kwam ruim een maand voor hem in Nederland aan. Zijn hut op de "Insulinde" deelde hij met een aantal landgenoten, die in Nederland gingen studeren. Met de Hollandse matrozen kon hij zeer goed opschieten; een aantal van hen was aangesloten bij de communistische vakbond. Zij verklaarden tegen Malaka dat ze hem beschermden. Ook met het Chinese scheepspersoneel stond Malaka op goede voet. Dit bleek de nacht voor de aankomst in Colombo. Malaka werd om twee uur gewekt door een kamergenoot, die vertelde dat enkele Chinezen hem aan dek wensten te spreken. Zij zeiden hem zich te verkleden als stoker, en zo 's morgens het schip te verlaten. Hij kon naar een Chinees adres gaan in Colombo, waar hij verder zou worden geholpen. Malaka moest hun uitleggen dat hij in Holland niet in de cel kwam. Hij bedankte hun voor de aangeboden hulp en ging naar zijn hut terug. Malaka vond dit een mooi bewijs van internationale arbeiderssolidariteit.³

In Frankrijk ging Malaka van boord; na een kort verblijf in Parijs⁴ reisde hij naar Rotterdam, waar hij naar het communistische Tweede-Kamerlid Dr. W. van Ravesteyn toeging.

Malaka was voor Van Ravesteyn en de Hollandse communisten geen onbekende persoon. Zoals de meeste landelijke dagbladen nam "De Tribune", het communistische dagblad, in februari de summiere berichten van het persbureau Aneta op over Malaka's arrestatie en verhoor. Dit was in "De Tribune" de eerste maal dat de naam van Malaka werd vermeld. Op 17 februari schreef v. B. (Gerrit van Burink?) een commentaar over het arrest van Bergsma en Malaka, waarin hij de verwachting uitsprak dat Bergsma verbannen en Malaka, "de intellectuele Inlander", veroordeeld zou worden.

De fractieleider van de communisten in de Tweede Kamer, D.J. Wijnkoop,

reageerde zeer snel op deze summiere berichten. Op 21 februari vroeg hij een interpellatie aan over onder andere de vervolging van de onderwijzer Malaka. De Kamer besloot deze op een nader te bepalen tijdstip te laten plaatsvinden.⁵

Op het besluit Bergsma te ex- en Malaka te interneren reageerde Jan Romein in "De Tribune" als volgt:

"Nieuwe Gewelddaden. Bergsma Verbannen. Malaka Gevangen.

Malaka, de Inlandse onderwijzer is te Kupang geïnterneerd. Gaat Bergsma nog terug, daar waar hij vandaan is gekomen, deze Inlander wordt opgesloten op een van de ongezondste eilanden, uitgestoten uit z'n familie door vreemden, en te midden van zijn eigen volk, toch dichtbij om de terging groter te maken. Ook zijn straf zal duizenden wekken, in duizenden harten de gedachte doen rijpen dat het uur van de wraak meer nabij is gekomen. Gevangen, ontwricht, een martelaar.

En waarom deze nieuwe schaamteloze gewelddaden? Angst. De samenwerking tussen de Sarekat Islam en de Comm. Partij was na het laatste congres een bereikbaar ideaal geworden. Een laatste poging moest worden gedaan om dat te verhinderen.

Maar het zal niet gelukken. Achter Bergsma en Malaka staan honderden, begerig de grote taak van hen over te nemen. Achter die honderden staan miljoenen vertrapt. En achter hen blinkt de sikkels en glanst de hamer van de grote Rode Republiek. Met een sikkels, verblinde heersers, kan men niet slechts koren maaien en met de hamer niet alleen op een aambeeld slaan. Dit is ons antwoord op Malaka's kneveling en de verbanning van Bergsma."⁶

Het op 10 maart uit "Het Vrije Woord" overgenomen verslag van het Kerstcongres van de P.K.I. leerde de communisten in Holland de snelle opkomst van Malaka in de zusterpartij.

Op 29 en 31 maart werd in "De Tribune" een oproep afgedrukt van Hadji Salekah aan de "Oost-Indische studenten in Holland".⁷ Hij stelt ze Malaka ten voorbeeld:

"Maar komt in de reële bevrijdingskrachten van uw volk zoals Malaka dit deed. Hij besteedde zijn Hollands verblijf nuttig. Hij kwam tot de Hollandse communisten, wier partijprogramma o.a. vermeldt: '*Indië los van Holland*' en leerde van deze revolutionairen waarom en hoe Indonesië zich moet bevrijden. Hij weet klaar en duidelijk wie vriend en vijand is. Hij weet heel goed dat het Communisme het enige wapen is voor de bevrijding van Indonesië, niet alleen politiek, maar ook economisch.---

Uw oude mede-student *Malaka* weet dit alles, en daarom is hij Communist. Neemt een voorbeeld aan Malaka. Leert in Holland het Communisme van de *Communisten* kennen. ---

Laat de wakkere Malaka een voorbeeld zijn. Tegenover zijn internering moeten tientallen van U klaar staan om hem te vervangen. De tijd zal uitwijzen dat het Volk de macht zal bezitten Malaka en de anderen uit zijn verbanningsoord te halen."

Door Bergsma, die half april in Nederland arriveerde, konden de communistische leiders zich uitgebreid en uit de eerste hand laten voorlichten over de situatie in Indië en de persoon van Malaka.

Ook brieven van Sneevliet aan Van Ravesteyn verschaften informatie over Malaka. Op 19 maart schreef Sneevliet uit Sjanghai:

"En zend *Ibrahim* die uitstekende kenner van Maleis is, theoretisch niet

minder dan Darsono en die veel werkmogelijkheden in zich verenigt voor 1 of 2 jaar naar Mekka wanneer je hem niet in Holland b.v. als leider der Indische commissie en aan de krant kunt gebruiken. Hij studeerde in Holland kent dus goed Hollands en naar ik meen ook Engels."

Over de redenen van de verbanning van Bergsma en Malaka schreef hij:

"Bergsma - heb omdat zij een nieuwe opleving inluiden en slaagden met politiek en toenadering tot S.I. (December-congres Semarang was goed). heb ook om zijn geslaagde scholen."

Op 2 april schreef hij ook over de verbannen Bergsma en Malaka. Over Malaka schreef hij:

"'t Geval Ibrahim is heel anders. Hij is jong, alleen, in Holland afgestudeerd onderwijzer. Hij moet in de beweging (niet in 't Hollands onderwijs) maar voorlopig 2 jaar naar Moskou (na de verkiezingscampagne, waarin hij voor jullie goed werk kan doen) en daar ook militaire wetenschap bestuderen. Hij is zeer veel belovend, intelligent en actief, zeker niet een mindere van Darsono en beide zijn meer dan Semaun."

Op 14 april schreef hij nogmaals:

"Kan Malaka de reis naar Rusland maken? Ik hoop het. Ze hebben daar 3 à 4 Javanen gevraagd voor de Universiteit. Hij is heel geschikt."⁸

Deze laatste brieven kwamen waarschijnlijk aan toen Malaka al in Holland was.

In de eerste jaren na de oprichting van de partij was de belangstelling voor Indië in communistische kring niet zo groot geweest; pas in de laatste jaren besteedde de C.P. aandacht van enig belang aan Indië en de P.K.I.

In 1914 hadden de communisten, toen nog verenigd in de S.D.P. op een congres de leuze "Indië los van Holland" aanvaard en tevens een commissie benoemd die een Koloniaal Program moest opstellen. Door de Wereldoorlog raakte de belangstelling voor Indië op de achtergrond en van een Koloniaal Program werd niets vernomen. Pas met de terugkeer van Sneevliet uit Indië nam de aandacht voor Indië weer toe. Van Ravesteyn hield een door Sneevliet geïnspireerde rede in de Tweede Kamer en diende een motie in om de exorbitante rechten af te schaffen. De motie werd verworpen. Na het vertrek van Sneevliet naar Moskou en later naar China, bleef de aandacht voor Indië groot, door het terugkeren, gedwongen of vrijwillig, van Nederlandse I.S.D.V.-leden.

Op het congres van de C.P. in november 1921 verscheen plotseling Darsono, die het derde Kominterncongres had bezocht. Darsono hield een rede, waarin hij opriep tot nauwe samenwerking tussen C.P. en P.K.I. Zijn aanwezigheid, vooral ook nadat hij tijdens het congres korte tijd in arrest moest verblijven, werd door de C.P. ijverig gebruikt in de propaganda. Op zijn voorstel werd een motie aangenomen, waarin de solidariteit van beide partijen werd beklemtoond en de C.P. zijn steun, voor zover mogelijk, aan de P.K.I. toezegde. De C.P. nam zich ook weer voor een Koloniaal Program op te stellen;

toen Malaka aankwam bestond zo'n program echter niet.⁹

Van Ravesteyn adviseerde Malaka naar Amsterdam te gaan.¹⁰ Op 30 april arriveerde hij daar. Hij liet zich inschrijven, als geboren in 1896, op het adres Hobbemastraat 6-boven, inwonend bij P.Alma. De kunstenaar Peter Alma had hier zijn atelier, waar voor Malaka een plaatsje was ingeruimd.

De volgende dag, 1 mei, was een unieke gelegenheid om Malaka aan de Nederlandse communisten voor te stellen.

"De Tribune" gaf het volgende verslag van de 1-mei-bijeenkomst, waarop Malaka verscheen:

"Stamp-, en stampvol was de reusachtige zaal van de Diamantbeurs en velen moesten naar Handwerkers Vriendenkring¹¹, wjl er in de Diamantbeurs geen plaats meer was.

En een heerlijke vergadering is het geweest, de revolutionaire arbeiders van Amsterdam zijn bij de begroeting van onze verbannen Indonesische kameraad Malaka eens overeind gevlogen in een uitbarsting van geestdrift als in lange tijd niet is gezien. Alle Hollandse nuchterheid is deze avond eens afgelegd, de ontzaglijke Diamantbeurs heeft eens gedreund van een hartstochtelijke Internationale uit drieduizend kelen en gezongen met een vervoering dat de gezichten erbij verbleekten en de ogen vol schoten. Gebleken is, dat Hollandse proletariërs nog niet onaandoenlijk en onontvankelijk zijn voor enthousiasme, als er maar een redelijk motief voor is."

Voorzitter Angenent opent de vergadering, waarna het muziekkorps "Forzando" enige nummers speelt. Spanjer spreekt over de internationale situatie van het kapitalisme en merkt op dat het verzet in het Oosten tegen het kapitalisme groter is dan in Europa.

"Na declamatie van Van Collem's 'Slagveld', Adama v. Scheltema's 'De daad' enz., door De Windt, en enige muzieknummers van 'Forzando' deelt de voorzitter mede dat ter vergadering aanwezig is de vervolgte Indische leider Malaka, en dat deze vóór Wijnkoop tot de vergadering zal spreken.

Als hij opstaat, Malaka, de jonge, vriendelijke, sympathieke verschijning, komt er iets ongewoons over de duizenden rustig - rustige, tot gapen toe kalme gezichten. Bij het zien van die jonge strijder, de vertegenwoordiger van door het Hollandse kapitalisme mishandelde Indonesische miljoenvolk, de jonge man voor wie de bende koloniale rovers die zijn land uitplunderen zo bang is dat ze hem uit de weg trachten te ruimen en weer een nieuwe gewelddaad begingen door hem van zijn eigen geboortegrond te verbannen, op het zien van deze jonge man die tegen de imperialistische machten metterdaad gestreden heeft en die de nog overmachtige belagers van zijn land proberen willen daarvoor te doen lijden, barst spontaan een onstuimige minutenlange welkomstjubel los, deze hele reuzenzaal vol mensen ondergaat een plotselinge verandering, een geweldig enthousiasme slaat op uit die menigte, niemand kan blijven zitten, alles is op de been en men stort in dit heerlijk ogenblik zijn levende geestdrift uit in een ontroerend felle Internationale.

Als het weer stil is begint Malaka tot tranen bewogen over deze ontzaglijke ontvangst te spreken, en het is geen gewone, welvoorbereide Meirede, maar een Oosters-kleurige, nu eens hartelijke, dan hartstochtelijke, steeds levendige ontboezeming, een roerende aanklacht tegen de gemene, beestachtige geweldheerschappij van het blanke ongedierte van ambtenaren en kolonials, die het rijkste land der aarde bedekken en uitputten als een schurft. Hij spreekt met sympathiek stemgeluid en in levendig zeer zuiver Hollands."

Malaka dankt de aanwezigen voor zijn ontvangst. Hij gaat de beschuldigingen, die tegen hem ingebracht zijn, na: zijn brochures, de pandhuisstaking, het sympathietelegram aan Gandhi, en het meest uitvoerig, de S.I.-school.

"Uit al deze 'beschuldigingen' nu heeft de regering het bewijs weten te halen, dat ik stuk voor stuk het Moskouse program heb ten uitvoer gelegd, precies zoals dat in de 'Tribune' had gestaan (ik las in Indië de 'Tribune' niet). En zij kwam tot de conclusie, dat ik de eerbied voor het 'wettig gezag' (in het sarcasme en de hoon in de stem, waarmee Malaka deze woorden uitte, voelde en hoorde men de drie eeuwen overheersing van Indië, zo ze uitspreken kan men alleen na zolang vertrappt en mishandeld te zijn als de Indiërs!) had ondermijnd en aanzette tot omverwerping daarvan. En ik werd naar Timor Kupang geïnterneerd. Wettig gezag? Ik vraag mij af hoe kwam men aan het gezag? En wat heeft het gebracht? In de dusgenaamde achterlijke streken van Indië is de bevolking er oneindig beter aan toe dan in de dusgenaamde, door het 'wettig gezag' geciviliseerde streken, waar diepe ellende en vreselijke ontarding is, waar de voornaamste instellingen zijn gevangenis, kroegen en bordelen. Het wettig gezag is gebracht en wordt met de bajonet gehandhaafd."

Maar, besluit Malaka, de Javaan zal niet altijd dulden.

"Na de rede van Malaka barstten de aanwezigen opnieuw uit in een geestdriftige Internationale. Heel de vergadering, hoeveel richtingen er ook vertegenwoordigd mogen zijn, springt overeind en neemt deel aan deze uitstorting van sympathie met de jonge strijder uit het Oosten, ieder voelt de drang zich te uiten, en voor een ogenblik verwezenlijkt zich rondom de vervolgdde, naar het land der beulen van zijn volk uitgewezen Indonesiër het proletarische eenheidsfront."

Wijnkoop spreekt een slotwoord. Hij belooft Malaka's woord zo spoedig mogelijk tot de Hollandse arbeiders te brengen. Verder begint hij te geloven dat "het Indische volk eerder het juk van het Europese kapitaal zal hebben afgeschud dan wij Europeeërs".

Hij roept op het voorbeeld van Malaka's kinderopvoeding in communistische zin in Holland te volgen en doet de gelofte te strijden voor terugkeer van alle ballingen.

"De voorzitter Angenent sluit hierop de vergadering, maar uit is het nog niet. De duizenden aanwezigen gevoelen behoefte de zoon van het land, dat wordt uitgebuit door dezelfde die ook hen uitbuiten te huldigen. Het podium wordt bestormd en de hele vergadering dringt zich er om heen. Men drukt Malaka de handen, met tilt hem omhoog, neemt hem op de schouders, en onder juichend gezang wordt de door de Hollandse kapitalisten uitgeworpen Indonesische strijder demonstratief, zinnebeeld van beider eenheid, door Hollandse proletariërs, de bruine broeder door de blanke lotgenoten, in triomf door de zaal gedragen, als hulde voor de verbannene en als een kaakslag voor wie hem verbanden. Het was een aanschouwelijke voorstelling van de gelofte: Wij zijn één met Malaka en de vijanden van zijn vijanden! Wij huldigen hem en haten u, kapitalisten!"¹²

Voor het ministerie van justitie werd ook een rapport opgemaakt over de vergadering. Over Malaka's ontvangst wordt geschreven dat hij met donderend applaus en onder het zingen van de Internationale werd begroet.

"Hij is een kleine Javaan met vurig temperament; hij hield een gloedvolle rede van ongeveer één uur. Spreker hekelde in zijn rede, die zeer vlot en in goed Hollands werd gesproken, het beleid van Regering en Justitie in

Indië betreffende zijn externering."¹³

Hieruit blijkt dat "De Tribune" niet onterecht de volgende koppen boven het artikel gebruikt:

"Overweldigende ontvangst van de verbannen Indonesische communist Malaka. Voor Holland buitengewone tonelen in de 'Diamantbeurs'."

Andere dagbladen waren bij Malaka's ontvangst niet aanwezig. Het overgrote deel van de landelijke dagbladen was politiek gebonden en besteedde aan andere dan zijn eigen partij nauwelijks aandacht; voor liberale dagbladen was een bijeenkomst van de kleine groep communisten wellicht niet interessant genoeg om er een journalist naar toe te sturen. Regionale dagbladen waren minder partijgebonden maar hun aandacht beperkte zich tot hun eigen regio.

De geestdrift die Malaka opwekte deed de partijleiding zoeken naar een wijze waarop dit enthousiasme voor de martelaar Malaka kon worden aangewend in de aanstaande Tweede-Kamer-verkiezingen.

Op 29 november 1921, kort na het C.P.-congres in Groningen, schreef Darsono een brief aan Van Ravesteyn waarin hij wees op de voorgenomen grondwetswijziging omtrent de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer, waarbij het kiesrecht verleend werd aan ingezetenen, tevens Nederlander of door de wet als Nederlandse onderdanen erkend. Dit laatste hield volgens Darsono in, dat een Indiër in Nederland actief en passief kiesrecht bezat.

"In dit geval kan de hollandsche comm. partij een inlander kandidaat stellen mits deze de nodige verblijftijd in Holland reeds achter de rug heeft. En misschien niet van praktisch belang op dit ogenblik, voor de propaganda is het van groot belang dat de comm. partij in de a.s. verkiezingen een inlander kandidaat stelt, als het kan van de revolutionair-nationalistische partij in Indië. Voor dit doel en met het oog op de weinige tijd zou de C.P. zich dus spoedig met C.P. in Indië en met de N.I.P. (Nationaal Indische Partij) in verbinding moeten stellen."¹⁴

Dit laatste was nooit gebeurd, maar met Malaka diende zich de ideale kandidaat aan om de solidariteit met de Indische kameraden te tonen en om stemmen te winnen in de verkiezingen.

De kandidatenlijst was op 18 april voor de eerste maal in "De Tribune" verschenen. Op 8 mei verscheen op de voorpagina van het blad de mededeling van het Partijbestuur dat de afdelingen het werk wat betreft de kandidaatstelling tijdelijk moesten staken in afwachting van nadere mededelingen.

Op 11 mei vermeldde "De Tribune" dat het Partijbestuur na overleg met vooraanstaande P.K.I.-leden en in overeenstemming met een eerder advies van de Partijraad besloten had Malaka alsnog aan de kandidatenlijst toe te voegen.

Met toestemming van de betrokken kandidaten werd Malaka op de derde plaats gezet na het onaantastbare leiderstweetal Wijnkoop - Van Ravesteyn. Het Partijbestuur betreurde dat door de late overkomst van Malaka deze wijziging

nu pas gepubliceerd kon worden. Het P.B. zou met Bergsma en Malaka overleggen

"opdat zij in de komende twee maanden de nodige propaganda voor de strijd der Indonesiërs tegen het Nederlandse koloniale imperialisme hier te lande kunnen maken."

Deze verandering in de kandidatenlijst werd via het Algemeene Nederlandse Persbureau gemeld in vele dagbladen.

De dag tevoren was Malaka een serie artikelen begonnen in "De Tribune", waarin hij uitgebreid de beschuldigingen van het Indische gouvernement tegen hem weerlegde.¹⁵

Over deze artikelenserie schreef hij een brief aan Jan Romein, de redacteur van "De Tribune", van de volgende inhoud:

"Bussum 17 Mei 22.

Waarde p.g.

Uw brief heb ik in orde ontvangen. Als het enigszins kan wens ik dan, dat dezelfde titel (Mijn verbanning) wordt behouden, al moet het artikel maar bijvoorbeeld achteraan geplaatst worden. Mijns inziens heeft dat artikel propagandistische waarde, misschien niet voor de Hollandse p.g.'s maar voor de Indische intellectuelen in Indië en in Holland, die *geen Maleis* wens te lezen. Wanneer ze alle gepubliceerd zijn dan wil ik ze naar Indië sturen. Het zou *te duur* zijn, om ze in brochures te laten verschijnen. Dit wens ook wel te doen, maar in het Maleis. Ook dit is voor Indië van groot belang, namelijk voor de meer geschoolde arbeiders.

Daarom kan ik het niet afbreken, omdat ik bovendien de draad van het betoog moet afbreken. Ik wens daarom verder van U te vernemen, of U op mijn verzoek kan ingaan. Zo niet, dan moet ik maar direct gaan vertalen om ze dan te laten drukken. Dan hoop ik, dat U de vervolgartikelen naar mij terugzendt. Zo ja, dan stuur ik nog een paar keren door.

Hopend op een spoedig antwoord

met beste groeten (handtekening)

Het is niet erg, als U een paar dagen afbreekt! (paraaf)"

Hieruit blijkt Malaka's voornemen de artikelenserie te vertalen en als brochure uit te geven. Romein wenste, blijkens de laatste alinea, niet alle artikelen af te drukken. Met enige onderbrekingen zijn echter alle artikelen afgedrukt. Het laatste op 10 juni.¹⁶

De C.P. deed zijn best Malaka's droevig lot te benadrukken, en verklaarde hem tot held en martelaar van het Indonesische volk. "De Tribune" drukte Van Munsters lofprijzing bij Malaka's afscheid uit "Het Vrije Woord" af. Vanter (G.J.M. van 't Reve) schreef op 13 mei het op de volgende pagina geplaatste lyrische artikel, waarin hij zich o.a. de dichterlijke vrijheid veroorlooft Malaka een Molukker te noemen.

Op 13 mei vond de interpellatie plaats van Wijnkoop, met inlichtingen uit de eerste hand van Malaka, over de vervolging van communisten in Indië. Over Malaka sprekende, stelde Wijnkoop dat men tegen Indonesiërs volgens de wetten van het Nederlandse gezag op tweeërlei wijze kan optreden:

"men kan ze - gelijk ook in Europa geschiedt - voor de justitie halen, die natuurlijk ook niets anders is dan een klasse-instrument van de

TAN MALAKA.
Een strijder voor zijn volk!

Weten wij, Hollandsche arbeiders wat is straf, die onze regeerders oplegden aan Tan Malaka, den strijder voor zijn volk, eigenlijk beteekent? Kunnen wij dit bevestigen? Neen, maar wel gevoelen wij alom, dat het een wreede straf is om weg te worden gezonden, ver van zijn geboortegrond en gescheiden van zijn betrekkingen.

Want Holland is voor een zoon van het schoone Indonesië, wat Siberië was voor de duizenden strijders tegen het Tsarisme in Rusland.

Tan Malaka heeft geen berouw. Hij weet, zijn plicht te hebben gedaan. Hij was een strijder zijn voor zijn volk tegen de hebzuchtige onderdrukkers, die de ongelukkigste ellende brongen over zijn land en schoone land.

Thans is Tan Malaka bij ons, de Amsterdamse arbeiders hebben hem verwelkomd en geestdriftig toegejuicht. Zij spoonden hem op waarlijk niet vaak voorkomende wijze hun groote sympathie. En wij allen bieden hem om strijd onze vriendenschap... Wat kunnen wij hem meer bieden?

Hij sprak met ons over zijn land, ja deze communist sprak met liefde over zijn vaderland! Het moet nog veroverd worden het vaderland, door de arbeiders en boeren van Indonesië, zooals ons vaderland, ons loch ook schoone Holland, nog moet worden veroverd door de Hollandsche arbeiders.

Tan Malaka sprak over de schoonheid van zijn land, dit „bietsende wonder van steil-bergen opstralend uit een azuren zee”, met zijn tinteloppige bergreeksen en zijn dalen, met zijn weggroeseld van groen, met zijn wemefende dieren. Hij beschreef het ons, zooals een onzer grootste schrijfters, zooals Augusta de Wilt het ons toonde.

En wij luisterden toe.

Hij sprak ons van zijn volk.

Schoon is het zachte is het volk van Java en eil volk van landbouwers.

Schoon is het trotsehe het volk van Sumatra, de dappere mannen van Acheh, moeders tegen den vreemde, na honderd nederlagen overzagen van hart.

Schoon is het darte het volk der Molukken, dat de dagen door en de nachten schel-soete fluit, en getokkel op snaren door de groene dorpspaadjes kilakan laat, en een dans in de gang van het Jonkvolk, de rante rechte knagen en de melajes veldurig zacht, die tintelend van lach en lachen.

Wat dat niet zijn eigen volk, het darte volk der Molukken?

Samenraden, revolutionaire arbeiders en onderdrukkers. De Hollandsche onderdrukkers van het miljoenenvolk in Indonesië, die ook onze onderdrukkers zijn, — ze hebben zich misrekened.

„De ministers in ruste en de gouverneur-generaal” in bezigheid” zij zullen worden opgeschrikt uit hun dommen stichtswaan, door de actie van dien lastige inlander, die hen hier: 7-1 aanvallen, hier in het hart hunner vesting.

Want Tan Malaka weet zich uit te drukken in de taal van de overheerschers van Indonesië en hij zal zich wenden met zijn woord tot het arbeidersvolk van Nederland.

Hij was het, die het klewang-wettende bijgeland, die de hooge internationale, het slagen in het Maleisch — dat Italiaansch van het Oosten — door de honderden kinderen, die hij wilde voorbereiden voor hun groote toekomstige taak.

Hij is een leider onder zijn broeders, een strijder om de redding en hulp zelf te bezoveren, een die niet aanzelen zal om deze redding en hulp te verkrijgen langs den wettigen weg van geweld als het niet anders kan.

O, al die brave en nette burgermensen, die Multatuli lezen en die de slotzede van den Havelaar zoo mooi vonden!

Die enkele jaren geleden zooveel hulde brachten aan den grooten schrijver! Den grooten Nederlander Eduard Douwes Dekker!

Die een standbeeld voor hem willen oprichten!

Hoe zullen ze gruwen en terugdeizen voor de vlammeende woorden van deze verbitterden banneling. Hoe zullen ze hun waren Droogstoppelaar nu toonen!

Laat ze gerust zijn. Tan Malaka wendt zich niet tot hen.

Hij wendt zich namens het onderdrukte volk van Indië, namens de partij, die hij vertegenwoordigt, namens de Perserikatan Komunista di India, namens de Derde Internationale van Moskou, waarvan die partij een deel is, tot het arbeidersvolk van Nederland.

Want dat volk begint eindelijk de waarheid te gelooven van wat Multatuli uitriep (tientallen jaren geleden):

„De Javanen wordt mishandeld!”

En hij vraagt aan ons, aan de arbeiders van Nederland „een plaats in de vertegenwoordiging”, in het Hollandsche bourgeois-parlement.

Neen, niet enkel om te protesteren.

Maar om de stem der uitgebuide Indonesische volkeren te laten weerklinken in de Tweede Kamer van Nederland, daar waar de censuur ze moeilijk kan smoren

Van daar uit zal zijn stem klinken, over de wijde zeeën heen, naar zijn verre vaderland, als een signaal, dat de strijd voor het recht nu door niets meer kan worden gestaakt, dat de vrijheid naderil Vt.

heersende klasse, maar die in elk geval aan zekere regelen gebonden is, Of men kan ze door middel van de exorbitante rechten externaleren of internaleren, al naar gelang het Nederlanders of inlanders zijn.

Waarom heeft men nu deze Malaka niet voor de justitie gehaald? Als er iets tegen hem is, laat dan de Indische justitie dat nagaan. Hij is volkomen bereid zich voor haar te verantwoorden. Niet dat hij die klasse-justitie erkent, maar hij wil de strijd met die toch aan regelen gebonden justitie wel aangaan. Maar men doet dat niet. Men heeft dat niet bij Sneevliet gedurfd en men schijnt het tegenover hem ook niet te durven, omdat er blijkbaar op het optreden van deze mensen niets is aan te merken."

Winkoop behandelt dan beknopt de tegen Malaka ingebrachte beschuldigingen, en weerlegt deze langs dezelfde lijn als Malaka doet in zijn artikelenreeks.

Zijn betoog besluit hij met het stellen van een aantal vragen aan de minister. De tweede vraag luidt:

"Is de minister niet van oordeel, dat de zes beschuldigingen door gouverneur-generaal Fock tegen Malaka ingebracht al te zeer het kenmerk dragen van administratief geconstrueerd te zijn om de man te kunnen fnuiken, die voor het eerst als Indonesiër met energie en succes het inlandse onderwijs zijn juiste plaats in de Indonesische maatschappij tracht te geven, en heeft de regering over de schadelijke gevolgen van dit haar optreden wel nagedacht?"¹⁷

De minister van koloniën, de Graaff, wijst op de noodzaak van het instrument van de exorbitante rechten omdat de Indische bevolking gemakkelijk reageert op invloeden van allerlei aard, die zich vaak tegen het gezag keren. In haar maatregelen is de Indische regering echter lankmoedig; opgetreden wordt slechts bij uiterste noodzaak. In antwoord op Wijnkoops vraag ontkent de minister het "fnuiken" en wijst er op dat Malaka niet de eerste was die inlands onderwijs heeft ontwikkeld. Verder spreekt het, aldus de minister, vanzelf dat de regering heeft nagedacht over de gevolgen van een optreden tegen Malaka.¹⁸

Wijnkoop spreekt slechts kort in tweede termijn en dient twee moties in: de eerste om de geheime brieven, die in het besluit om Malaka te interneren genoemd worden, te publiceren; de tweede om zo spoedig mogelijk het exorbitante recht van de gouverneur-generaal op te heffen.

De minister wijst beide moties af. Ze worden verworpen met 62 tegen 23 en 61 tegen 23 stemmen. Wijnkoop krijgt steun van de S.D.A.P. en een aantal links-liberalen.¹⁹

De dagbladen bevatten in die tijd uitvoerige verslagen van de parlementsvergaderingen; door hun optreden in het parlement bereikten de communisten een oneindig veel groter publiek dan in hun eigen publikaties. Met het oog daarop had deze interpellatie ook waarde in de verkiezingscampagne, waarin Indië, door toedoen van Malaka, een belangrijke rol zou spelen. Dat deze interpellatie louter uit verkiezingsoverwegingen werd gehouden kan men echter niet zeggen; op het tijdstip van aanvraag, half februari, wist niemand in Holland iets af van de komende kandidatuur-Malaka.

De aandacht voor Malaka en Indië bleef groot. Eind mei werden in "De Tribune" nog een artikel van Sneevliet over de verbanningen en de protestmotie die de S.l.-Semarang op 2 april aannam, naast de artikelen van Malaka zelf, opgenomen.

Op zondagmorgen 21 mei sprak Malaka in Amsterdam voor de "Communistische Onderwijzers Vereeniging" over het onderwijs. De entree was vijftien cent. Aan zijn rede hier besteedde het blad van de vereniging "De Communistische Onderwijzer" uitgebreide aandacht.²⁰ In het hieropvolgende nummer werd de steunoproep van Malaka en Partondo voor de S.l.-school afgedrukt.

Op 4 juni sprak hij op het congres van de communistische jeugdorganisatie "De Zaaier". Hier werd een motie aangenomen waarin "De Zaaier" zijn sympathie

uitspraak met de strijd van zijn kameraden in Indië en besloot deze moeilijke strijd met alle kracht te steunen. Tevens zou deze motie naar Indië worden gestuurd en zouden boeken worden ingezameld voor de bibliotheek der S.l.-scholen.²¹

De kandidatuur van Malaka maakt het ook noodzakelijk in het verkiezings-program aandacht te besteden aan Indië. Dit zou niet de eerste keer zijn. Voor de eerste parlementsverkiezingen met algemeen kiesrecht in 1918 had de C.P. een tien-punten-program opgesteld. Punt acht luidde: "Indië los van Holland. Volledig en vrij zelfbeschikkingsrecht voor alle overzeese bezittingen en koloniën."²²

In de verkiezingscampagne van 1922, al op gang voor Malaka's komst, werd geen aandacht besteed aan Indië. De nadruk kregen het eenheidsfront van alle arbeiders, de strijd tegen de bezuiniging, tegen de parlementaire sociaal-democraten en het militarisme.²³

Half juni publiceerde de C.P. zijn verkiezingsprogram in de vorm van een pamflet van vier pagina's onder de titel: "Het Eenheidsfront. Een woord tot de Arbeiders, Mannen en Vrouwen van Nederland." Tegen de nationale en internationale aanval van het kapitaal op het proletariaat moest de arbeidersklasse een eenheidsfront stellen, ongeacht politiek of godsdienst. Op grondslag van deze eenheid stelde de C.P. een program van actie op in de vorm van een tiental punten. Punt vier vroeg de opheffing van alle wetten en bepalingen die in Nederland en Indonesië de vrijheid van de strijd van de arbeidersklasse belemmerden, waaronder de exorbitante rechten. Punt tien vermeldde kortweg: "Bevrijding van Indonesië". Hierover vermeldde het pamflet nog het volgende:

"Het is om dit op de voorgrond te stellen dat de communisten Tan Malaka kandidaat hebben gesteld.

Indonesië, de eilandenreeks die tussen Australië en het vasteland van Azië ligt en tussen de Indische en Grote Oceaan wordt ten bloede toe uitgezogen door dezelfde uitbuiters die Holland uitzuigen.

Bovendien hebben de heren door hun petroleumconcessies het gemaakt tot de twistappel tussen de wereldmogendheden Engeland en Amerika, en als de wereldoorlog uitbrandt zal om deze en andere redenen Indonesië en daarmee ook Nederland zeer waarschijnlijk in de oorlogsbrand worden betrokken.

De 50 miljoen Indonesiërs wensen intussen geenszins als de honderden miljoenen van het door Engeland uitgebuite Hindoestan of als China, Siberië en de Mohammedaanse landen, nog langer de passieve voorwerpen te blijven van de uitbuiting der zogenaamde christelijke Europese en Amerikaanse, kapitalistische rovers.

Om deze opbloei van het volk van Indonesië te steunen en om de zekerheid van het Europese en Koloniale proletariaat, boeren en arbeiders, ook hierin tot uiting te brengen, hebben de Communisten de Indische revolutionair Tan Malaka op de lijst gezet, en wij hopen dat hij naast de andere wordt gekozen."²⁴

Tijdens zijn verblijf in Nederland sprak Malaka op een groot aantal plaatsen in het kader van de verkiezingscampagne. Hierbij hield hij telkens dezelfde redevoering. De elementen daarvan komen ook alle aan de orde in

zijn artikelenserie in "De Tribune". Een korte samenvatting van zijn rede kan daarom volstaan. Malaka begon met te wijzen op de bloei van Java in het pre-koloniale tijdperk. Met de komst van de Compagnie kwam een eind aan deze bloei; door een "verdeel-en-heers-politiek" kreeg Nederland vaste voet in de archipel. Met het kapitalisme verergerde de ellende van de Indiërs; hun meest vruchtbare grond werd bezet door suikerfabrieken; de lage lonen en herendiensten deden dagelijks mensen sterven van honger en uitputting. In deze situatie ontstonden verenigingen die, eerst langs geleidelijke weg, poogden tot verbeteringen te komen, maar toen ze beseften dat dit niets uithaalde, tot radicale actie overgingen of wilden overgaan.

Het onderwijs droeg bij tot de ontevredenheid, omdat, volgens Malaka, het de kinderen vervreemde van de ouders. Bovendien was het volstrekt onvoldoende. Veel geld werd besteed aan leger en vloot; het onderwijs kreeg een schijntje. Daarom kwamen de S.l.-scholen, die groot succes hadden.

Vervolgens behandelde Malaka zijn arrestatie, het preventief en exorbitant recht en weerlegde hij de tegen hem ingebrachte beschuldigingen.

Hij eindigde met het voorspellen van de massale revolutie van de Indiërs, in verband met de gisting in het gehele Oosten. Egypte, Brits-Indië, Japan en China zouden zich in de op komst zijnde wereldoorlog losrukken van het kapitalisme. Aldus in grote lijnen Malaka's verkiezingsrede.

Voor een goed begrip van de weerklank van Malaka's kandidatuur in en buiten de communistische partij is hieronder een overzicht opgenomen van Malaka's spreekbeurten. Voor de volledigheid zijn enkele al eerder genoemde spreekbeurten nogmaals opgenomen. Vermeld worden datum, plaats en eventuele medesprekers. Daaronder wordt een overzicht gegeven van de persberichten over die vergadering, verdeeld in vier categorieën: aankondiging (a), advertentie (ad), vermelding (vm) en verslag (v). Met vermelding wordt bedoeld een bericht van enkele regels dat een vergadering heeft plaatsgevonden. Uit deze categorieën worden daarna de meest interessante gegevens vermeld.

1 mei - Amsterdam, Diamantbeurs - D.Wijnkoop, J.Angent, Spanjer.
v Tribune, 2 en 3 mei, brief min. v. justitie, 15 mei.

1-mei-bijeenkomst. Hierboven reeds genoemd.

21 mei - Amsterdam, De Harmonie, Rozengracht.
a Tribune, 17, 18 en 19 mei.
ad Tribune, 13, 16 en 20 mei.
v De Communistische Onderwijzer, juni.

Rede voor de "Communistische Onderwijzers Vereniging". Hierboven reeds genoemd.

28 mei - Assen, Bellevue - D.Wijnkoop.
a Tribune, 26 mei.
vm Tribune, 31 mei.
v Provinciale Drentsche en Asser Courant, 29 mei, Tribune, 1 juni.

Dit was de eerste communistische vergadering ooit in Assen gehouden. Deze vond plaats in de openlucht op zondagmiddag. Alle Groningse communisten werden opgeroepen op de fiets naar Assen te gaan (Tribune, 28 mei). De Tribune (1 juni) vond de meeting uitstekend geslaagd. Er waren meer

dan 1000 toehoorders. Hoewel ze voor een deel uit kleinburgerlijke elementen bestonden, wat in een echt provinciaal stadje als Assen ook wel niet anders kon, luisterden ze vol aandacht naar Malaka.

Het lokale dagblad merkte over Malaka's rede op:

"Voordat nu getracht wordt het verslag over deze rede te geven, moet allereerst gezegd worden, dat het heus geen benijdenswaardig baantje is om uit de onsamenhangende zinnen van deze spreker één geheel te maken."

Wijnkoop begon met een woord van hulde aan Malaka en in zijn persoon aan het Oosten, waar het volk lijdt en wacht.

De verslaggever van het Asser dagblad besloot met enige opmerkingen:

"er was zeer veel publiek en versterkte politiemacht; enkele dronken lieden; er werd heviglijk gekoketteerd met Malaka, omdat hij als heel of halfbloed Indiër zo 'goed' sprak; er was veel, heel veel 'geblaaf' bij beide sprekers, maar helaas zeer weinig 'wol'."

29 mei - Leiden, Stadszaal - D.Wijnkoop.

a Tribune, 24 mei.

vm Tribune, 13 juni.

v Tribune, 30 mei, Leidsch Dagblad, 30 mei.

De opkomst getuigde (Tribune, 13-6) nog niet van grote belangstelling voor de verkiezingen, al was de opkomst (een 300) beter dan bij de meeting met muziek van de S.D.A.P.

Over Wijnkoops bijdrage schreef het Leidsch Dagblad:

"De heer Wijnkoop hield hierna een rede, waarin hij niets anders deed dan het gesprokene van de eerste spreker aandikken, op de hem eigen schreeuwerige wijze. Een drietal personen kwam in debat, waarbij een buitengewone herrie ontstond, zodanig zelfs, dat de politie tenslotte de orde moest herstellen."

Het politierapport van deze vergadering schatte het aantal bezoekers op 175.²⁵

De vergadering stuurde een telegram aan de S.I.-Semarang van de volgende inhoud: "Openbare vergadering Leiden 29 mei, sprekers Malaka, Wijnkoop, betuigt sympathie met Malaka's actie voor vrij Indië".

30 mei - Delft, Stads Doelen - J.Hoogcarspel.

a Tribune, 29 mei, Delftsche Courant, 29 mei.

ad Delftsche Courant, 27 mei.

De uit Indië verjaagde inlandsche onderwijzer,

TAN MALAKA

zal DINSdag 30 MEI a.s., 's avonds
8 uur, spreken in STADS DOELFEN over
ZIJNE VERBANNING

en J. HOOGCARSPSEL van Rotterdam, over
„de communisten en de verkiezingen“.

Debat gewenscht. **ENTRÉE 15 CENTS**

2278 40 **AFD. DELFT COMMUN. PARTIJ**

De advertentie in de
"Delftsche Courant".

4 juni - Leiden, onbekend.

v Tribune, 6 juni.

Deze rede op het congres van "De Zaaier" is hierboven al genoemd.

10 juni - Maastricht, Ackermans - L. de Visser.

a Tribune, 24 mei, 1 en 3 juni.

vm Tribune, 16 en 17 juni.
 v Tribune, 15 juni, brief min. v. justitie aan min. v. koloniën,
 22 juni 1922 in vb.27-6-1922 It.F 7/30.

Op 3 juni werd gemeld dat "ons nieuwe, bruine broeder Tan Malaka" het woord zal voeren.

Na Malaka's rede zei L. de Visser dat door de willekeurige macht van de bourgeoisie in Indië deze het proletariaat daar nog meer kan uitbuiten en verdrukken dan hier. Dat bleek wel bij Malaka. Hij was voor de blanke kapitalisten gevaarlijk geworden, bezorgde hun kippevel en dan moest hij maar onschadelijk gemaakt worden door verbanning.

De Visser hoopte dat de regering Ruys²⁶ en zijn vrienden en hun opvolgers van deze verbanning plezier zullen hebben. Hij hoopte dat deze heren gedurende vier jaar het genot zullen hebben Malaka in de Kamer te zien (brief min. v. justitie).

De Tribune-correspondent meldde dat het publiek zeer sympathiek was en sprekers met daverend applaus beloonde. Malaka beantwoordde enkele vragen over het onderwijs op uitstekende wijze (Tribune, 15 juni).

Op 17 juni schreef de correspondent dat de vergadering, gezien de algemene toestand, schitterend geslaagd is. De rede van Malaka noemde hij "gloedvol".

11 juni - Treebeek, zaal A.N.M.B.

a Tribune, 1 juni.
 vm Tribune, 16 juni.
 v Tribune, 15 juni.

Malaka sprak "een vurig betoog uit van ruim 2 uur. Ook daar was het publiek ons zeer goed gezind" (Tribune, 15 juni).

11 juni - Heerlen, Ons Huis - L. de Visser.

a Tribune, 1 juni.
 vm De Nieuwe Koerier, 14 juni, Tribune, 16 juni.
 v Tribune, 15 juni.

Hier waren slechts een vijftig personen aanwezig, volgens de Nieuwe Koerier.

"Malaka hield een schitterend betoog en wist haast niet van ophouden met spreken" (Tribune, 15-6).

De Limburgse Tribune-correspondent was zeer enthousiast over Malaka. Hij schreef op 15 juni:

"Als de Ned. arbeiders niet zorgen, dat Tan Malaka in de Kamer komt, dan zijn ze geen knip voor hun neus waard. We hopen vurig, dat alles gedaan zal worden, dat deze bruine kameraad de heren machthebbers van Nederland DE WAARHEID in hun gezichten zal slingeren."

Als dezelfde correspondent op 28 juni de Limburgse leden oproept met een "Makkers, ten laatsten male", poogt hij hen te inspireren met het volgende proza:

"Als wij onze bruine broeder

TAN MALAKA

in het regeringskasteel op het Haagse Binnenhof willen zien verschijnen en willen de miljoenen bruine slaven in Indië laten zien, dat wij zelfs hun

VERJAAGDE BROEDER

op de rechte plaats, waar Ruys, noch de binnen korte tijd benoemde minister Troelstra, hem niet wensen te zien, maar waar de proletariërs van Nederland hem heen *moeten* brengen, dan moeten wij, man voor man, vrouw voor vrouw, deze laatste dagen onze

HANDEN EN MONDEN

gebruiken. Dan mag er geen manifest, geen plakbiljet, geen brochure blijven liggen."

12 juni - Arnhem, Musis Sacrum - D.Wijnkoop.
 a Tribune, 19, 24, 26, 30 mei en 8 juni.
 v Arnhemsche Courant, 13 juni, Tribune, 20 juni.

Op 8 juni meldde De Tribune dat extra-manifesten zijn gedrukt die "de houding van het Indische Gouvernement tegenover onze Indische pg. Malaka e.a. in een juist daglicht stellen". Deze moesten huis aan huis verspreid worden.

De vergadering trok grote belangstelling.

"De tuinzaal van Musis Sacrum was geheel bezet en velen moesten aanvankelijk met een staanplaatsje genoegen nemen. Het buffet was versierd met communistische reclamebiljetten en het rode, met goudpapier beplakte vaandel van de afdeling Arnhem, waarboven, merkwaardig toeval, een groot portret van de Koningin hing.

Het volksconcert in de grote zaal hield de aanwezigen enige tijd aangenaam bezig, terwijl enige bestuursleden hun verkiezingsbrochures à 1 cent aan de man brachten.

Toen twintig minuten na het vastgestelde aanvangsuur het bestuur en de sprekers nog steeds op een rijtje achter de toonbank zaten te praten, verkondigde een luid voetengetrappel in de zaal, dat de vergadering ongeduldig werd.

De voorzitter der afdeling Arnhem zette dus maar zijn openingsrede in, waarin hij er zeer terecht op wees, dat het merendeel der aanwezigen niet uit enthousiasme voor de communistische beginselen, maar louter uit nieuwsgierigheid gekomen was.

Hierna werd de Javaan Tan Malaka op een tafel gehesen om zijn 'blanke broeders' toe te spreken."

Voor Wijnkoop bleef er nauwelijks tijd over; hij hekelde, in aansluiting op Malaka's rede, de Indische politiek van de regering.

"De Indische kwestie acht spr. oneindig veel belangrijker dan al wat er in het kleine Nederland geschiedt en daarom heeft de communistische partij aan Malaka een plaats op de kandidatenlijst voor de Tweede Kamer ingeruimd" (Arnhemsche Courant).

De Tribune van 20 juni wilde nog even wijzen "op een schunnige poging van enige politierekels om onze vergadering te saboteren". Zij stuurden bezoekers, als zij naar de zaal van de communistische bijeenkomst vroegen, naar de zaal waar het volksconcert gehouden werd.

13 juni - Dordrecht, De Vriendschap, Groenmarkt - D.Wijnkoop.
 a Tribune, 26 mei en 8 juni.
 vm Tribune, 17 juni.
 v Dordrechtsche Courant, 14 juni.

Voor deze vergadering moesten 7000 manifesten verspreid worden (Tribune, 8-6).

Volgens De Tribune van 17 juni was de zaal flink bezet. De verslaggever schreef:

"We vertolken zeker de mening van vele der aanwezigen als we zeggen dat we hopen Malaka hier weer te willen horen, als de tijd nog niet daar is, dat hij weer terug kan naar Indonesië."

Volgens de Dordrechtsche Courant waren de zitplaatsen in de zaal vrijwel bezet. Na de opening ging Malaka, een jonge man en klein van persoon op de bestuurstaafel staan en hield in goed Nederlands een rede van anderhalf uur. Zowel hij als Wijnkoop kreeg een matig applaus.

15 juni - Zaandam, Ons Huis.
 a Tribune, 13, 15 mei en 13 juni.

In de aankondiging van 13 juni stond:

"Laat geen p.g. deze uiterst belangrijke vergadering verzuimen. Wekt uw kameraden op er heen te gaan. Wie zeker wil zijn een plaats te krijgen,

voorzie zich tijdig van een kaart."

16 juni - Enschede, Ons Huis - W. van Ravesteyn.

a Tribune, 6, 7 en 13 juni.

vm Tribune, 20 juni.

v Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant, 17 juni, Dagblad Tubantia, 17 juni.

De Tribune van 6 juni riep op tot het voeren van de meest energieke propaganda voor de vergadering.

"Wij zullen de eerstkomende weken de textielbaronnen en -slaven laten zien dat er nog communisten zijn. Daarom, makkers, alle hens aan dek."

Het aantal bezoekers was ongeveer 125, wat tegenviel (Tribune, 20 juni).

De Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant vermeldde dat de voorzitter, J.Brommert,

"betreurde dat de opkomst niet groter was, waar een kameraad uit Nederl.-Indië het woord zal voeren. De partijgenoten in Enschede vergeten, zegt hij, dat de strijd in Indië tegen het kapitalisme ook hun belang is; de Enschedese proletariërs hadden meer belangstelling moeten tonen."

Volgens deze krant werden beide redevoeringen warm toegejuicht.

17 juni - Weesp, onbekend - D.Wijnkoop.

a Tribune, 14 juni.

18 juni - Amsterdam, Nassaubioscoop, Lijnbaansgracht - D.Wijnkoop.

a Tribune, 15, 16 en 17 juni.

vm Tribune, 19 juni.

Dezelfde dag was ook een belangrijke communistische vergadering in Den Haag. Degenen die hier niet naar toe gingen, werden opgewekt te komen, om te verhinderen dat de vergadering gesaboteerd zou worden (Tribune, 16 juni).

Een paar honderd arbeiders waren aanwezig; de sprekers werden herhaaldelijk door applaus onderbroken.

19 juni - Hengelo, Beltman, Anninksweg - D.Wijnkoop.

a Tribune, 30 mei, 13 en 15 juni.

v Tribune, 1 juli.

"Ondanks de tegenwerking van de zaalhouders is deze vergadering goed geslaagd, de zaal bij Beltman was flink bezet, jammer dat zij niet groter was. Malaka sprak over de schandelijke toestanden in Indië en over zijn verbanning. Een zekere Postma een gewezen koloniaal, schreeuwde af en toe dat er geen slavernij in Indië plaats had, doch toen Malaka aan het eind van zijn rede was, liep deze held weg, inplaats van fatsoenlijk in debat te gaan." (Tribune, 1 juli).

20 juni - Almelo, onbekend - J.W.Kruyt.

a Tribune, 15 juni.

vm Dagblad van het Oosten, 21 juni.

21 juni - Den Helder, Casino - J. de Kadt.

a Tribune, 10 en 12 juni, Heldersche Courant, 20 juni

ad Heldersche Courant, 20 juni.

vm Tribune, 27 en 29 juni.

v Heldersche Courant, 24 juni.

Casino, de grootste zaal van Den Helder, was niet stampvol; wel was een groot publiek opgekomen. Een drempel voor bezoek was zeker de toegangsprijs van 25 cent (Heldersche Courant, 20 juni). "Malaka, met applaus begroet, hield een geestdriftig betoog" (Tribune, 27 juni).

22 juni - Leeuwarden, Zaal Schaaf - G.Sterringa.
 a Tribune, 15 en 17 juni.
 vm Tribune, 28 juni.
 v Leeuwarder Courant, 23 juni, Tribune, 27 juni.

Volgens de Leeuwarder Courant waren er 250 belangstellenden. Malaka begon met zijn grote genoegen hierover uit te spreken, hoewel er natuurlijk wel velen aanwezig waren, die alleen nieuwsgierig waren naar wat het "zwartje" te vertellen had. Maar genoegen deed het hem toch!

De Tribune van 27 juni schatte het aantal bezoekers op ruim 200. Dit verslag eindigde aldus:

"Wij verwachten dat de band die onze Oosterse makker als rev. strijder met de arb.klasse verbindt door meerderen hier als inniger gevoeld wordt, dan die waarop bij vorige verkiezingen wel gewezen werd, door andere partijen, n.l. de Friese afkomst van zekere kandidaten."

23 juni - Deventer, Help U Zelfen - J.Brommert.
 a Tribune, 15 juni.
 ad Deventer Dagblad, 20 juni.
 v Deventer Dagblad, 26 juni, Tribune, 27 juni.

COMMUNISTISCHE PARTIJ, Afd. Deventer

Openbare Vergadering

op **VIJFDAG 22 JUNI** 's avonds 8 uur. in 't gebouw H.U.Z.

Spr. **TAN MALAKA.**
 De verbannen onderwijzer uit Indië.

Onderwerp: *De strijd van het Indische proletariaat*

Entree 20 cent. Werkloozen vrij.

DEBAT VRIJ. (7986)25

De advertentie in het
 "Deventer Dagblad".

Er waren ruim 200 belangstellenden "die in diepe stilte zaten te luisteren naar Tan Malaka, onze bruine partijgenoot" (Tribune, 27 juni).

De na Malaka sprekende Brommert besloot volgens het Deventer Dagblad zijn rede aldus:

"De arbeiders hebben te zorgen, dat de kreet van het Javaanse volk wordt verstaan en dat Tan Malaka de rechten van het volk in het parlement kan verdedigen. De revolutie zal zich van het Oosten over het Westen uitbreiden en het Nederlandse proletariaat moet meestrijden voor het belang van de ganse gemeenschap."

24 juni - Emmen, Hotel Wielens - G.Vanter.
 a Tribune, 15, 22 en 23 juni.
 vm Tribune, 28 juni en 4 juli.
 v Emmer Courant, 28 juni.

De Tribune (4 juli) noemde de vergadering flink bezocht; de Emmer Courant noemde hem matig bezocht.

Dit laatste blad noemde de rede van Malaka temperamentvol. Volgens Vanter was Malaka de man die de verbinding tot stand heeft gebracht tussen Oost en West, wat het kapitalisme met zijn moderne techniek nog niet is gelukt. Zijn verbanning was een compliment voor de revolutionaire beweging; het bewees dat het communisme mensen heeft die zich werkelijk in dienst stellen van de beweging. Tenslotte:

"Breedvoerig schilderde spr. daarna hoe de grote pers, de burgerlijke pers, die een Tan Malaka heeft durven doodzwijgen, er op uit is de geest van de mensen te vergiften, en niet terugdeinst voor leugen en laster."

25 juni - Amsterdam, Concertgebouw.
 a Tribune, 20, 22 en 24 juni.
 v Nieuwe Rotterdamsche Courant, 26 juni, Algemeen Handelsblad, 26 juni, Tribune, 27 juni.

Dit was een vergadering met verschillende buitenlandse sprekers; bedoeld als "revolutionair protest tegen het burgerlijk gedoe der Haagse Conferentie, en tot demonstrering der noodzakelijkheid van het arbeidersseenheidsfront" (Algemeen Handelsblad). De conferentie in Den Haag besprak mogelijkheden om tot ontwapening en duurzame vrede te komen.

Er spraken, uit Frankrijk: Cachin, uit Engeland: Macmanus, uit Duitsland: Pieck en uit Indië: Tan Malaka. Van Ravesteyn hield de openings- en Wijnkoop de slotrede. Volgens De Tribune sprak Malaka als volgt:

"Tan Malaka, wien een geestdriftige ovatie wordt gebracht, wil beginnen met het voorlezen van een klein briefje, dat hij ontvangen heeft en dat hem diep heeft getroffen. Het luidt: 'Tan Malaka, de groeten van enige Javanen van de Stoomvaart-Maatschappij 'Nederland''. Dit briefje getuigt, dat het proletariaat van Java nog leeft en meeleeft, hoewel de Indische bourgeoisie en haar pers spr.'s optreden in Holland doodzwaigt. Spr. acht deze internationale vergadering van belang ook voor Indonesië. Hij weet, dat deze meeting onze bruine kameraden zal sterken in hun strijd. In Indië hebben wij niet alleen te strijden met het kleine Hollandse kapitalisme, dat maar een aanhangsel is van het Engelse, maar ook tegen het wereldkapitaal, dat in Indië zijn rooftochten houdt naar rubber, petroleum, tabak, suiker.

Spr.'s land,

DE GORDEL VAN SMARAGD,

die zich daar slingert om de evenaar, is onder de vuist van zijn overweldigend ellendig en arm geworden.

Men kent er de geschiedenis van en de politiek door de Hollanders daar gevoerd. Er is in dat heerlijk land voor de koloniale rovers ontzaglijk veel vernietigd, een gehele inlandse beschaving, alle inlandse industrieën, de eigen handel, waarvoor het land zich een eigen inlandse vloot en een eigen scheepvaartkunde had geschapen. En de verwoesters van al dat eigene hebben hun roofgebied overstroemd, behalve met smerige ziekten en gemene ondeugden, met de lorrige prullen en al de triestige lelijkheid der Europese massa-industrieën. Het kapitalisme heeft in Indonesië het gehele oorspronkelijke leven verwoest. In het rijkste land der aarde heerst nu een ellende en een verarming, waarvan men hier geen denkbeeld heeft. Maar - ook hier heeft het kapitalisme zijn eigen doodgraver voortgebracht. Het mishandelde volk van Indië heeft zijn wapenen van inzicht en organisatie gekregen, om strijd te voeren tegen de overweldiger. En spr. kan verzekeren, dat het Indische volk die wapenen goed zal hanteren. Geen maatregelen daartegen, ook die van verbanning niet, zullen baten. - Evenmin als in het oude Frankrijk van de beruchte lettres de cachet de Bastille bestand was tegen de opstand van het proletariaat, zal ook in Indië geen bolwerk sterk genoeg zijn om de in beweging komende massa's te keren.

OOK IN INDIE ZAL KOMEN DE DICTATUUR VAN HET PROLETARIAAT (applaus). De twee voornaamste kenmerken van de Indische proletarische beweging zijn kracht en jeugdige frisheid. Spr. staat hier op deze internationale betoeging als de vertegenwoordiger der revolutionaire volken van het Oosten. Men onderschatte het revolutionaire Oosten niet. Laat men zich spiegelen aan Japan, dat zich in enige tientallen jaren heeft losgemaakt van het oude leven, en aan Brits-Indië, dat in deze dagen wordt beroerd door een ontzaglijke beweging. Daar worden de strijders, en bij voorkeur natuurlijk de vooraanstaande strijders, bij duizenden in de gevangenis geworpen. En niettemin groeit de beweging. Wij Indiërs verlangen hartstochtelijk de val der uitbuiters en wij vragen ons af wat het gevolg zal zijn als 300 miljoen mensen zich losrukken van het Engelse imperium. Eerstens zal de strijd van het overige Oosten daardoor zeer worden verlicht. En ten tweede zal Sowjet-Rusland een machtige bondgenoot krijgen, de miljoenen strijders daar zullen zich aansluiten bij de strijd tegen de overige kapitalistische wereld, die daartegen dan geen stand zal kunnen houden.

OVERAL IN DE KOLONIALE LANDEN GIST EN KOOKT HET,

het machtige Britse imperium wankelt. Het is nog slechts de vraag, waar de uitbarsting het eerst zal komen, in het Oosten of in het Westen. Spr. ziet een wedstrijd tussen Oost en West, wie het eerst het kapitalisme zal doen vallen. Zo staat het in de wereld. De strijd zal de eenheid tot stand brengen tussen de arbeiders van het Oosten en van het Westen en die eenheid zal ons brengen een wereld, waar geen uitbuiting meer zal zijn van mens door mens, noch van ras door ras.

Laat ons de strijdkreet: Leve Sowjet-Rusland beantwoorden met de kreet: Leve het revolutionaire Oosten (langdurig applaus)."

26 juni - Wageningen, Junushof - J. Brommert.

a Tribune, 15 en 23 juni.

v Tribune, 6 juli.

In de aankondiging op 23 juni:

"Hier, waar aan de Hogeschool jongelieden worden voorbereid om beter het Indonesische proletariaat te kunnen helpen uitbuiten, moet de *protesterende stem van dat arbeidende volk van Indonesië* algemeen gehoord worden! Helpt mee!"

Onder de titel "Een stem uit de miljoenen die ontwaken" verscheen het verslag.

"Een mooie vergadering! De paar honderd toehoorders konden uit Malaka's optreden leren, dat er nog iets anders bestaat dan het grote land van Wageningen en de machtige klerkjes uit Den Haag. Dat was nu eens geen gesprek over, maar een stem van de Javaan, van het Oosten zelf. En tot uw verbazing hoordet ge - ook gij studenten in 'Indische cultures', aanstaande werktuigen der Hollandse uitbuiting, en wel tot uw vreugde, gij Indisch geborenen die wij speciaal uitnodigden, dat inplaats van de matheid van de West-Europeeër, die politiek en economisch immers in de penari zit, een zelfbewuste, frisse geest uit deze stem van het Oosten sprak. Deze stem der miljoenen die ontwaken, en met een verbaasd-spotgende glimlach het dwergje bekijken, dat hen denkt te kunnen blijven onderdrukken door de winst van zijn schurkerijen 'wettig gezag' te noemen en door z'n bespottelijke gewichtigdoenerij van 'zelf eigenhandig geschreven brieven', waarop ze de revolutionairen verbannen en zo denken de ontwaking dier miljoenen te beletten."

27 juni - Groningen, Ons Huis - R. Stel-Vos.

a Tribune, 22 juni.

ad Tribune, 24, 25 en 26 juni.

vm Tribune, 3 juli.

v Nieuwsblad van het Noorden, 28 juni, Tribune, 30 juni.

Deze vergadering was eerst voor zondagmiddag 25 juni voorzien, blijkens de Tribune van 22 juni. Dezelfde dag stond in het blad de volgende oproep aan de communisten van Appingedam:

"Naar p.g. Tan Malaka.

Fietsers opgelet! Zondagmorgen om 9½ uur verzamelen bij 't Raadhuis. De afvaart is vastgesteld om precies 10 uur. Er worden aanplakbiljetten meegenomen; die we onderweg overal zullen aanplakken; zo er nog verkiezingsbiljetten zijn; nemen we die ook mee. Zo gaan we dus a.s. zondag plakken, verspreiden en horen wat onze bruine Broeder te vertellen heeft over het gezegend Hollands-Indonesië's kapitalisme."

Volgens de advertentie zou Malaka spreken over "Mijn verbanning en de revolutionaire strijd in Indië". Medewerking zou de revolutionaire Zangvereniging "De Strijdzang" verlenen. De entree was 15 cent.

Volgens het verslag in De Tribune was de zaal stampvol met arbeiders, waaronder tamelijk veel vrouwen.

"Onze Indische kameraad Malaka, met applaus begroet, hield een rede, die één kreet om recht was. --- In ademloze spanning luisterden de aanwezigen, herhaaldelijk onderbraken zij Malaka door applaus, letten

niet op de tijd, hoewel deze vergadering veel langer duurde dan gewoonlijk.

Als Tan Malaka ten slotte met grote geestdrift wijst op het revolutionaire Verre Oosten, waar honderden miljoenen zich losrukken van het kapitalisme en hun overheersers van zich aftrappen, en de arbeiders van West en Oost oproept voor de strijd voor het Communisme, breekt als een onweer, een langdurig, donderend applaus los."

Volgens het Nieuwsblad van het Noorden werd Malaka met applaus begroet in een volle zaal; na zijn rede kreeg hij een daverend applaus.

28 juni - Amsterdam, Barentszbar, Barentszstraat - G.Vanter.
a Tribune, 27 en 28 juni.

29 juni - Amsterdam-Noord, Café Dok- en Havenzicht - Roodveldt.
a Tribune, 28 en 29 juni.
v Tribune, 30 juni.

Volgens het verslag was de zaal veel te klein, een deel van het publiek moest met een plaatsje in de tuin tevreden zijn. Onder de aanwezigen waren ook enige Indonesiërs en Curaçaoënaars die geestdriftig applaudiseerden op het gesprokene van Malaka. Voor onze beginselen, besloot het verslag, was het een zeer goede vergadering.

30 juni - Utrecht, Luxor - H. van der Glas.
a Tribune, 3, 6 en 10 juni.
v Utrechtsch Nieuwsblad, 1 juli, Tribune, 4 juli.

Hier sprak Van der Glas eerst, in afwijking van de gewoonte dat Malaka eerst sprak, waarop de tweede spreker dan aansloot.

Uit het Tribune-verslag blijkt dat de belangstelling niet zo groot was: "Jammer dat er nog p.g. waren, die het blijkbaar niet nodig oordeelden, om te luisteren naar die mooie rede van onze p.g. Malaka".

2 juli - Amsterdam, Van Swindenbioscoop, Van Swindenstraat - D.Wijnkoop.
a Tribune, 29, 30 juni en 1 juli.
v Tribune, 3 juli.

Blijkens het verslag was de vergadering schitterend geslaagd voor een stampvolle zaal. De collecte bracht f 18,50 op.

3 juli - Rotterdam, Verkooplokaal - D.Wijnkoop.
a Tribune, 1 juli.
v Tribune, 8 juli.

Het verslag:

"Zo vol hebben we de grote zaal van het Verkooplokaal nog niet gezien. Zo'n zaal vol kreeg de S.D.A.P. met al zijn muziek nog nimmer bij elkaar. Dat was geen vergadering meer; het werd een demonstratie, een heerlijke voldoening zal het jullie geven, dat Malaka me de volgende dag kon zeggen, dat NERGENS DE OPKOMST ZO OVERWELDIGEND WAS ALS HIER."

4 juli - Den Haag, Volksgebouw - L. de Visser.
a Tribune, 28 juni.
v Het Vaderland, 5 juli, Tribune, 8 juli.

Volgens Het Vaderland waren er 6 à 700; volgens De Tribune 14 à 1500 bezoekers, die, in een prachtig geslaagde vergadering, met gespannen aandacht luisterden naar de redevoeringen van Malaka en De Visser.

Op 5 juli vonden de verkiezingen plaats.

In de loop van de communistische campagne werd Tan Malaka steeds belangrijker. Hij trok de meeste aandacht en kreeg de meeste bijval. In vergade-

ringen waar hij en Wijnkoop, de partijleider, spraken, maakte deze laatste zijn rede ondergeschikt aan en aanvullend op die van Malaka. In de kleine groep communisten wist men wel wat Wijnkoop, Van Ravesteyn c.s. zouden gaan zeggen; Malaka echter bracht iets nieuws naar voren. Bovendien had hij het aureool van martelaar van het Nederlandse gezag, hetgeen de indruk die hij maakte nog vergrootte. Dit besepte ook het Partijbestuur. Malaka werd als paradepaard in de verkiezingen gebruikt, hij sprak op de belangrijkste vergaderingen, en dat terwijl het er voor zijn aankomst op leek dat de C.P. van plan was in zijn campagne niet of nauwelijks aandacht aan Indië te besteden. Voor de C.P. was het echter betreurenswaardig dat in de landelijke pers zo weinig van Malaka's kandidatuur en optreden doordrong en zodoende ook de massa van de bevolking niet werd bereikt. Via verslagen in provinciale dagbladen had men wel wat meer succes. Ook slaagde men er in vele mensen te bereiken met een speciaal verkiezingspamflet over Malaka en Indië. Dit bewijst wel hoe groot de rol was die Malaka in de campagne speelde. Dit pamflet werd vóór de vergaderingen waar hij sprak verspreid. Op 28 juni gebeurde dit in Amsterdam, waar tweehonderd verspreiders werden opgeroepen onder de leuze: "Op voor Uw Indische kameraden! Malaka naar de Kamer!"²⁷ Dit Malaka-manifest is afgedrukt op de pagina's 202 en 203.²⁸

Uit de teksten op de verkiezingsborden bleek ook de grote rol van Malaka. Op de verkiezingsborden stond "Kiest Wijnkoop, no. 1 van lijst 15" of "Kiest Tan Malaka, no. 3 van lijst 15, de verbannen Indiër" of een dergelijke tekst. Het opschrift "de verbannen Indiër" was tegen creatieve politieke tegenstanders niet opgewassen en werd "het verbannen ondiër".²⁹

In het pamflet wordt er naar verwezen dat de burgerlijke partijen en de S.D.A.P. praten over zelfbestuur van Indonesië. Waarschijnlijk wordt hiermee bedoeld op de activiteiten van het comité "Autonomie voor Indië". Dit comité betoogde de noodzaak van een herziening van het bestuur van Indië, via een verandering van de Grondwet. Hierdoor zou Indië in staat moeten worden gesteld zijn bestuur zelf te regelen, voorzover dat niet nodig was bij Nederlandse wet. Dit was dan autonomie voor Indië, maar geen "los-van-Nederland"-beweging, aldus het comité. Uit de Kamerkandidaten beval het comité een drietal aan van links-liberale en sociaal-democratische signatuur, die zich met de doeleinden van het comité konden verenigen en Indië uit eigen aanschouwing kenden. Dit comité van "Ethici" was een initiatief van een aantal Leidse hoogleraren, waarvan de bekendste Snouck Hurgronje, Van Vollenhoven, Hazeu, Colenbrander en Carpentier Altling waren.³⁰

Op 16 juni publiceerde "De Tribune" een open brief van het Partijbestuur van de C.P. aan het comité. Na te hebben vermeld, dat het comité adviseert bij voorkeur op kandidaten te stemmen die persoonlijk in Indië zijn geweest, sprak het P.B. er zijn bevreemding over uit, dat het comité de enige inlander die op de lijsten voorkwam, vergeet te noemen. Het P.B. wilde de oorzaak

Communistische Partij in Nederland

Afdeeling van de Communistische Internationale te Moskou

Aan de Arbeiders, Mannen en Vrouwen!

Aan allen, die de noodzakelijkheid inzien der Wereldrevolutie, ten einde het Monster, het Kapitaal, te ontronen, dat de Wereld in een chaos van bloed, tranen en ellende heeft gedompeld en dat gereed staat om in zijn doodstrijd nog eenmaal de Aarde rood te verven met bloed!

Kameraden!

De Communistische Partij, de eenige internationale macht tegen het Monster, dat dreigt de wereld te verslinden, tegen den oorlog, tegen de verdere uitbreiding der kapitalistische ellende, heeft haar kandidaten gesteld voor de Tweede Kamerverkiezing op 5 Juli.

Met het doel, om, zooals in de afge-loopen vier jaar, ook daar, in dat sterkste bouwerk der bezittende klasse, de stem van het

INTERNATIONALE PROLETARIAAT, VAN HET COMMUNISME, VAN DE REVOLUTIE,

te doen weerklinken.

De kandidaten, gij kent ze. Ze hebben hun sporen in den strijd verdiend.

Maar er is één nieuwe candidaat bij.

En over die candidatuur willen wij thans een apart woord met U spreken.

Het is de candidatuur van onzen Indonesischen partijgenoot:

TAN MALAKA.

Wat is de betekenis van het feit, dat de C. P. in Nederland deze candidatuur heeft gesteld en haar een plaats vooraan heeft gegeven, zoodat, als gij wilt, Malaka gekozen wordt?

Het is, dat onze Partij door de daad de Nederlandsche arbeiders, mannen en vrouwen, in de gelegenheid wil stellen, zich solidair te verklaren met de

INDISCHE ARBEIDERS EN KLEINE LANDBEWERKERS.

Het is, dat onze Partij weet en beseft, dat de strijd daarginds in het verre en

een groote Indonesië, die wingewesten onzer bezittende klasse, dezelfde strijd is als die van de Hollandsche Arbeiders hier.

Kameraden!

De C. P. is de eenige Partij, die een Indonesiër op haar lijst heeft geplaatst, en zóó, dat hij gekozen kan worden.

De C. P. is de eenige Partij, die in de practijk brengt, wat van burgerlijke en sociaal-democratische zijde als recht vaardig is erkend, dat namelijk de 50 miljoen inwoners van het Indonesische Rijk ook rechtstreeks hun stem moeten kunnen laten hooren in het Nederlandsche Parlement hunner overheerschers.

De burgerlijke partijen en de S.D.A.P. praten over zelfbestuur van Indonesië, dat noodzakelijk wordt.

Zij beweren, dat de belangen der Indische volken in de Tweede Kamer aan de orde moeten komen.

Bij de Grondwetwijziging zijn daar allerlei mooie praatjes over verkocht.

Maar geen dier partijen biedt aan de Indische massa's zelfs maar gelegenheid zich werkelijk te doen hooren.

Ja, de meest felle en brutale onderdrukkers en vijanden zoowel van de Nederlandsche arbeiders als van de Indische massa's, zelf verlegen met de tegenspraak tusschen hun woorden en hun daden, liegen er op los, dat geen enkele Partij een Indische candidatuur heeft!

Gij, kameraden, hebt het in uw macht om deze brutale kapitalisten, de echte nakomelingen van de uitbuiters, die Multatuli gegeeseld heeft in zijn Max Havelaar, te laten zien, dat de Nederlandsche revolutionaire arbeiders en arbeidersvrouwen door de daad willen bewijzen, dat het hun ernst is met de leuze:

Indië los van Holland,

Indië's bevrijding en zelfbestuur.

De candidatuur van Tan Malaka ontleent mede en vooral haar betekenis aan het feit, dat hij door de Indische heer-

schers, door de brutale regeering van den kapitalistknecht Fock

GESTRAFT IS MET VERBANNING.

Waarom is Malaka geïnterneerd?

Omdat hij in zijn schoone vaderland opgetreden is

ALS STRIJDER EN ORGANISATOR.

Malaka heeft gestreden voor de eenheid der Indische revolutionairen en de groote opstrevende massa, georganiseerd in de Sarikat Islam.

Hij heeft gestreden voor het Onderwijs der Indische massa, voor het onderwijs, dat op de schromelijkste wijze verwaarloosd wordt. Hij heeft gestreden voor de verheffing van zijn volk uit de diepten van stofelijke en geestelijke ellende, waarin het Hollandsche en vreemde kapitalisme het hoe langer hoe meer heeft neergeploft.

Het suikerkapitaal, welks knecht Fock is, het petroleumkapitaal, waar de Nederlandsche Regeering aan verkocht is, het tabaks- en rubberkapitaal, zij willen geen ontwikkelde Indische massa's.

De brutale kapitalisten, die namens dit zoodje thans optreden, een Van Gijn, een Mr. Gerritsen, zij erkennen het openlijk: de Javanen is arm door zijn onwetendheid en zijn luiheid. Maar er is geen geld om hem op te heffen. En bovendien: hij blijft liever arm, lui, en onwetend.

Een strijder als Malaka, hun doods-vijand, hebben zij, met Sneevliet, met Baars, met Bergsma, met zooveel anderen, eerst trachten te berooven van de mogelijkheid om tot de Inlandsche massa's te spreken.

Thans trachten zij zijn stem ook uit het Nederlandsche Parlement te weren.

Kameraden! Als gij revolutionairen, als gij strijders wilt zijn, begrijpt dan uw plicht en zorgt, dat de Communistische lijst zegevierend te voorschijn komt

EN MALAKA WORDT GEKOZEN!

Kameraden!

De strijd, dien de Indische revolutionairen, in Indië voeren voor de ontvoogding en de bevrijding van de Indische volkeren, die strijd is

OOK UW STRIJD.

Geen bevrijding, geen verovering van te macht door de West-Europesche, door de Nederlandsche arbeiders is mo-

genlijk, zonder den strijd en de bevrijding der

INDONESISCHE MILLIOENEN.

Kameraden!

De macht der kapitalisten hier te lande en over U berust voor een groot deel op hun macht over die millioenen van andere huidskleur, van andere taal, van andere beschaving, van andere godsdiensten.

Hun kapitalen, hun villa's sinds eeuwen zijn ze opgebouwd uit

HET BLOED EN ZWEET DER JAVANEN.

Op de Molukken hebben hun voorouders, de voorouders van uw uitbuiters, de bevolking in vroeger eeuwen uitgeroeid voor hun vuile winst.

In den Atjeh-oorlog is nog in de laatste 40 jaar het bloed van tienduizenden gevloeid, zijn de ergste gruwelen gepleegd door de bestialiteit der Hollandsche overweldigers, om Sumatra veilig te maken voor de rubber-, de tabak-, de petroleum-kapitalisten.

Het bloed der Hollandsche proletariërsjongens, die daar voor de Cremer's, voor de Van Heutszen, voor de 's Jacob's de Colijn's en hoe ze verder mogen heeten, is vergoten, dat bloed heeft rijkelijk zijn rente opgebracht

IN GOUD.

Javaansche tani (kleine boer) en proletariër, Chineseesche koelie en Sumatraansche grondbewerker, zij zijn allen lotgenooten en lijdensgeooten van den havenarbeider in Rotterdam of Amsterdam, den mijnwerker in Limburg, den fabrieks-slaaf in Twente.

Kameraden!

Over duizenden mijlen van Oceaan en land reiken de proletariërs, de kleine boeren, de armen, de onderden, de slachtoffers van het kapitaal, de uitgebuiten, de slaven, die het kapitaal in zijn laatste levensdagen ter slachtbank voert, elkaar de handen!

Eén broederband spant de Derde Internationale van het Uiterste Oosten tot het Uiterste Westen, van de heete keerkingslanden tot onze lauwe Weststranden!

Toont door uw daad, door uw stem, dat gij die roepstem hebt verstaan! Brengt in duizenden uw stem op de

COMMUNISTISCHE LIJST.

van deze haast niet goed te praten vergissing niet nagaan, maakte het comité op deze nalatigheid attent en nam aan dat de fout openlijk en tijdig hersteld zou worden.

De open brief werd aan de pers gezonden, maar nergens afgedrukt. Het comité reageerde niet. De irritatie die dit opwekte bleek uit een artikel in "De Tribune" van 20 juni, onder de titel "Professor Hazeu en de dood-zwijg-tactiek". In een interview met "De Telegraaf" had deze onder andere gezegd dat hij niet zoveel verwachtte van een Indische vertegenwoordiging in de Tweede Kamer; bij de behandeling van Indische zaken kon dit toch wel van grote invloed zijn. Maar, vervolgde hij: "Waar is de partij, die een zetel beschikbaar zal willen stellen?" Natuurlijk, aldus "De Tribune" weet hij wel dat Malaka op de derde plaats van de kandidatenlijst van de Communistische Partij staat, maar: "Het is echter gevaarlijk hierop de aandacht te vestigen van het Nederlandse en ... van het Indische volk. Dit zou toch misschien het Indische volk de ogen kunnen openen."

De door het comité aanbevolen kandidaten werden niet gekozen. In zijn campagne richtte Malaka zijn activiteit ook op de kleine groep Indische studenten in Nederland, verenigd in de "Indische Vereeniging". Volgens Malaka werd door de vijftig leden van de vereniging eensgezind een motie aangenomen waarin zijn kandidatuur werd gesteund.

"Dit was geen onbelangrijke zaak. Ethische heren als prof. Hazeu, prof. Snouck Hurgronje e.a. trokken een lange neus en tot nu toe begrijpen ze nog niet, hoe hun leerlingen de actie van een communist konden ondersteunen."

Zij wilden wel, aldus Malaka, dat Indië met zijn vijftig miljoen zielen in de Kamer vertegenwoordigd zou worden. Maar een communist mocht er niet in, wel een professor Carpentier Alting, hoewel die het huis van *Kromo* nog nooit was binnengegaan en in het geheel niet zou begrijpen wat de behoeften van *Kromo* waren.³¹

Malaka schreef in juni aan "Hindia Poetra" een ingezonden stuk:

"Geachte Redactie,
Naar aanleiding van het laatste bericht, als zou de Indische Regering voornemens zijn om 'wettelijke bepalingen tegen communistische scholen in het leven te roepen' hetgeen neerkomt op onderdrukking van het volks-initiatief op onderwijsgebied, voelt ondergetekende zich gedrongen tegen deze daad met klem te protesteren en schuift alle verantwoordelijkheid voor de mogelijke gevolgen op de schouders der Indische regering.
14 juni '22
T. MALAKA."

Het blad reageerde hierop met een instemmend commentaar en een tegenwoord op het ingezonden stuk en het commentaar.³²

Op 28 juni bevatte de voorpagina van "De Tribune" een oproep van "Een groep Indonesiërs" onder de titel "Aan het Nederlandse Volk".

Op het ogenblik, zegt deze groep, wordt "bij ons, zonder ons, over ons" beslist. Elke hoop op verandering hierin hebben ze laten varen; zij wensen

niet meer af te wachten; zij willen daadwerkelijke, gezamenlijke actie opdat ze zelf kunnen beslissen. Dan zal het onderwijs grote nadruk krijgen, want dat is het enige wapen om zich staande te houden in de strijd om het bestaan tegen economisch sterkeren. Daarom wordt aanbevolen Malaka te stemmen.

Sneevliet verbleef korte tijd in Nederland, op zijn reis van China naar Rusland, waarvoor hij gezien de politieke onrust de lange omweg per boot moest kiezen.

Hij hield op 16 juni een rede in Amsterdam over de invloed van de Russische Revolutie op het Oosten. Hij behandelde daarin ook Nederlands-Indië. Daar is de eenheid van de volksbeweging hersteld, met tot gevolg ingrijpen van het gezag door middel van verbanningen. Hierna zei hij:

"IBRAHIM DATOE TAN MALAKA

heeft een nieuw middel in Indië in toepassing gebracht, waarmee hij de overheersing in haar hartader trof. De arbeidsschool.

Deze school heeft een grote geestdrift gewekt onder de Javanen.

Het getuigt van een verdomde kruideniersgeest, om iemand die zo'n cultuurwerk weet te wrochten, te vervolgen.

En 60 jaren geleden schreef Multatuli zijn eentonig verhaal van Saidja en Adinda. Het verhaal van verbanning en internering is lang en eentonig. Maar bracht Multatuli's Havelaar nog een siddering teweeg, de Nederlandse pers blijft onbewogen bij de godsgruwelijke misdaad aan Malaka en zijn cultuurwerk, verricht.

Hallo, burgerpers, hallo Telegraaf, waarom geen steun uit het burgerkamp! Burger Multatuli vroeg uw aandacht. Gij hebt niet geholpen. Maar thans. Een geheel volk wordt vermoord, naar lichaam en geest en ge weet niet anders te geven, dan hoge Gouverneur-Generaal's salarissen en veldpolitie.

O, arbeiders van Nederland, o, gij niet-stemmers, als 't u op de ziel brandt dat thans in Leeuwarden nog de jongens zitten van de soldatenraad te Soerabaja, als 't u op de ziel brandt, dat, - om der suiker-wille - een miljoenenvolk vertrapt wordt, mensen die nooit gestemd hebben, laat dan thans de

KLEWANG-WETTENDE-KRIJGSZANGEN

in het parlement klinken en brengt

TAN MALAKA

er heen.

Ik doe een beroep op u, dat ge thans niet thuis blijft.

Laat Tan Malaka in het Nederlandse parlement, over de hoofden van alle despoten heen, voor het aangezicht van het Indonesische en Nederlandse volk, zijn aanklacht de regering in het gelaat kunnen werpen. (daverend applaus)"³³

Sneevliet was van plan Malaka mee te nemen naar Moskou. Malaka kon door zijn activiteiten in de verkiezingscampagne echter niet met Sneevliet meereizen naar Moskou. Zijn indrukken over de verkiezingscampagne schreef Sneevliet vanuit Berlijn op 25 juni aan zijn vrouw:

"Een buitengewoon goede zet van de partijleiding is de kandidatuur-Malaka. Hij trekt het hele land af, wordt graag aangehoord, schijnt goed te spreken. Hij is vol werklust. Bergsma kan werkelijk bij lange niet presteren wat de jonge Maleier doet. ---

Uit zijn artikelen (van Malaka) en uit zijn optreden, zie ik dat slechts één gevaar bestaat; hij schiet te kort in het naar voren dringen van Pieter en doet alles te veel voorkomen als uitsluitend zijn werk.

Dit kan niet goed zijn, ook niet tegenover Simeon en anderen. Men had hem geen voorzitter moeten maken tijdens Simeons verlof. Dat was on-tactisch."³⁴

Een verkiezing zou Sneevliets plannen voor Malaka niet kunnen doorkruisen. Voor het geval de C.P. drie zetels zou behalen, hetgeen niet werd verwacht, zou Malaka zijn parlamentszetel niet kunnen innemen. Hij was jonger dan de voor parlamentsleden gestelde minimum-leeftijdsgrens van dertig jaar. Tijdens de besprekingen, kort na zijn aankomst, over zijn kandidatuur moet dit een punt van overweging zijn geweest. Niettemin werd zijn kandidatuur gesteld³⁵; over zijn leeftijd werd niet gesproken. Ook de leden van de C.P. leefden in de gedachte dat hij verkiesbaar was. Een dag voor de verkiezingen schreef de Leidse correspondent van "De Tribune" nog:

"Maar dit kunnen wij wel zeggen: Wij begonnen met het gevoel dat wij stredden voor de zetel van Van Ravesteyn, maar de laatste werkweek wisten wij dat we aan 't werk waren voor die van Malaka!"

Op 1 juli verscheen in "Het Volk", het S.D.A.P.-dagblad, een artikel onder de kop "De communist Tan Malaka - Een fop-kandidatuur?"

Het Kamerlid Albarda schreef hierin dat tijdens een verkiezingsvergadering in Almelo de communist Van Winsum had opgeroepen, in het belang van het Indische volk, op Tan Malaka te stemmen.

"Maar de heer Van Winsum deed daarbij nog een mededeling die, als zij juist is, bewijst, dat het de communisten met de kandidatuur Tan Malaka in het geheel geen ernst is. Dat zij met die kandidatuur en de Nederlandse kiezers en de Indische volgelingen van Tan Malaka en Tan Malaka zelf voor de mal houden.

De heer Van Winsum vertelde n.l., dat Tan Malaka, 'een jonge man van 26 jaren oud' is.

Als dit waar is, kan de heer Malaka geen lid van de Tweede Kamer zijn. Artikel 84 van de Grondwet bepaalt nog steeds, dat men, om lid der Tweede Kamer te kunnen zijn de ouderdom van 30 jaar moet hebben vervuld.

Zodat, indien Malaka inderdaad 26 jaar oud is en gekozen mocht worden, hij tot het lidmaatschap van de Tweede Kamer niet zal worden toegelaten.

De communisten zullen dan, hier te lande, maar vooral in Indië, het volk trachten wijs te maken dat de Nederlandse regering en de Nederlandse Tweede Kamer *de Javaan uitsluiten* van het lidmaatschap der volksvertegenwoordiging, de stem van het Indische proletariaat smoren. Wij kennen dat.

Maar Wijnkoop en Van Ravesteyn weten zeer goed, dat de kandidatuur van iemand, die bij het bijeenkomen van de nieuwe Kamer de 31-jarige leeftijd nog niet heeft bereikt, tot diens Kamerlidmaatschap niet leiden kan. De kandidatuur van Tan Malaka is dan een *fopkandidatuur* en anders niets! En het is een belediging, het Indische volk aangedaan, als men een zijner zonen gebruikt voor zulk een verkiezingsbedrog!"

Twee dagen later kwam "Het Volk" op het onderwerp terug. Uit eigen onderzoek was gebleken dat Malaka op 14 oktober 1894 was geboren, een gegeven klaarblijkelijk ontleend aan het Bussumse Bevolkingsregister, en, aldus "Het Volk", te jong voor een Kamerlidmaatschap. De communisten waren zich hiervan welbewust.

"Het was allemaal listig bedacht, maar ongelukkig voor de heren is het nog tijdig uitgekomen en staan zij nu in hun bedrog ontmaskerd.

Het is wel heel erg van volksmisleiding. In al hun manifesten maken zij een geweldige drukte van de kandidatuur van deze Indiër. Deze moest absoluut gekozen worden, om het Indische proletariaat in de Kamer te vertegenwoordigen. Daartoe wordt hevig gespeculeerd op de stemmen van niet-communisten in de hoop, dat deze zich zullen laten verlokken om, op Malaka stemmende, daartoe het aantal stemmen van de communistische lijst te verhogen en aldus de kansen, dat althans Wijnkoop en Van Ravesteyn herkozen worden, te vermeerderen. En welbewust kandideren zij daartoe iemand, van wie zij weten dat hij niet verkiesbaar is. Zulke volksbedriegers!

Dat doet zich voor als de principiële verkiezingsstrijders bij uitstek en hengelt met zulk bedrog naar stemmetjes.

Dat doet zich voor als de enige helpers van het Indische proletariaat en bedriegt ook die bruine broeders, drijft met hen dit weerzinwekkende spel. En nu staan zij daar te kijk in hun armzalige kunstenmakerij."

Diezelfde dag reageerde "De Tribune" op het eerste artikel van "Het Volk". Een bijzonder sterk verweer kon het niet zijn.

"De leeftijd van Tan Malaka.

De leiders der S.D.A.P., die zich zelf niet hebben kunnen opwerken tot de politieke eerlijkheid om het mishandelde Indonesische volk gelegenheid te geven zich in het parlement van zijn overweldiger te laten horen, zijn blijikbaar over de kandidatuur-Malaka zo ontdaan, dat zij trachten die kandidatuur met alle middelen tegen te werken. In 'Het Volk' o.a. vertellen zij dat Tan Malaka toch niet verkiesbaar zou zijn, terwijl hij nog slechts 26 jaar oud is, terwijl de vereiste leeftijd 30 jaar is.

Wij kunnen mededelen, dat Tan Malaka, volgens eigen opgave, 31 jaar oud is. En als de Nederlandse arbeiders één plicht hebben te vervullen bij deze verkiezing, dan is het wel deze, dat Tan Malaka in de Tweede Kamer komt, opdat het door het Nederl. kapitaal uitgezogen Indische proletariaat tenminste één woordvoerder heeft in het parlement van zijn overweldiger."

Nog tweemaal, op 4 en 5 juli, schreef "Het Volk" over Malaka's leeftijd. Het eerste artikel, reactie op het "Tribune"-artikel, verweet Malaka lafheid, omdat hij er niet voor wilde uitkomen dat hij 27 jaar was. Het besloot: "Wie denkt de "Tribune" voor de mal te houden?"

Op 5 juli, de verkiezingsdag, kon "Het Volk" het niet laten de communistische verwarring over zijn onthullingen nog eens uit te meten:

"Malaka's leeftijd.

Derde verklaring.

Naar wij vernemen, heeft gisteravond te Arnhem in de verkiezingsmeeting waar Kleerekoper sprak, in het debat een communist, na eerst bij interruptie geroepen te hebben, dat Tan Malaka 31 jaar oud is, het volgende verteld: De Indiër had bij debater gelogeerd, toen hij in Arnhem te spreken had. Debater vond toen ook wel dat Malaka er erg jong uitzag en had hem dus gevraagd, hoe oud hij was. Daarop had Malaka geantwoord, dat zelf niet te weten, aangezien in Indië voor de inlanders geen burgerlijke stand bestaat.

Hier hebben wij dan de derde communistische verklaring:

1e Volgens de Deventer communist v. Winsum is Malaka 26 jaar.

2e Volgens de 'Tribune' heeft Malaka zelf gezegd dat hij 31 jaar is.

3e Volgens de Arnhemse communist heeft Malaka gezegd zelf niet te weten, hoe oud hij is.

Alle drie hebben het echter mis. Malaka is 28 jaar en hij zowel als het partijbestuur der Communistische Partij en de redactie van de 'Tribune'

weten dat heel goed. Zij wisten dat hij niet verkiesbaar is en verzamelden toch met zijn naam stemmen voor de communistische lijst."³⁶

Volgens Malaka was zijn kandidatuur slechts één uit protest. De communisten wilden slechts in het parlement om van daaruit propaganda te maken tegen het kapitalisme. Het verslag van de Tweede Kamer werd immers gelezen door het gehele volk.

"Anders dan de sociaal-democraten, die natuurlijk hoopten op verandering via het parlement. Daarom ook schreeuwden ze voor de komende verkiezingen: Malaka is nog niet oud genoeg. Dat alleen in hun krant; op elke vergadering waar ik sprak was er geen sociaal-democraat, die wilde discussiëren over de volksbeweging. We begrepen, waarom de sociaal-democraten mijn leeftijd naar voren brachten. Zij waren jaloers, omdat overal in Nederland meer mensen onze vergaderingen bezochten dan de sociaal-democratische vergaderingen, zodat ze in de verkiezingen van dat jaar twee zetels achteruitgingen. Dit was ook het bewijs dat het volk van Nederland het eens was met de revolutionaire volksbeweging in Indië en het geheel oneens was met de daden van de reactionairen in ons land."

Malaka schreef dat hij dus niet tot het parlement kon worden toegelaten, maar bij ziekte of afwezigheid van de zittende C.P.-leden zou hij lid kunnen worden, bijvoorbeeld juist tijdens de behandeling van de Indische Begroting.³⁷

J. de Kadt herinnert zich Malaka uit die periode als "een aardige, vrolijke, hartelijke jongen", die voortreffelijk Nederlands sprak.

"T.M. trok het publiek omdat hij een voortreffelijk spreker was en een charmant, menselijk aandoend, jong mens. --- Hij was als spreker veel speelser dan de meestal nogal zure C.P.-alleswetters."

Hij was

"met zijn scherp verstand en volkomen overgave aan de zaak, een vijand van gewichtigdoenerij en aanstellerij. Hij had de gewichtigdoenerij van Wijnkoop volkomen door en was niet getmponoord door de geleerdheid van Van Ravesteyn en nog minder door diens hooghartigheid."

Hij beseftte volgens De Kadt heel goed dat hij slechts dienst deed als stemmentrekker, gebruikmakend van de populariteit van de Indonesische zaak bij de uiterst linkse Nederlanders. Hij verklaarde het eens te zijn met de ideeën van de oppositie in de C.P. waarvan De Kadt een der voormannen was. Deze oppositie richtte zich vooral tegen het weinig democratische karakter van de partij, waarin Wijnkoop en Van Ravesteyn geheel de dienst uitmaakten. Met andere dan Indische aangelegenheden bemoeide Malaka zich echter niet, althans niet in het openbaar.³⁸

Op zijn verkiezingscampagne door het hele land maakte hij, zoals De Kadt al aanduidde, veel indruk. Ook als persoon maakte hij zich zeer bemind. Sneevliet schrijft over de Leidse studente Fenny Struyvenberg, die voor Sneevliet als correspondentieadres fungeerde, aan zijn vrouw uit Berlijn op 25 juni 1922:

"Ik vond Fenny Struyvenberg onder de indruk van Ieb. Hij stopte daar

telkens als hij Leiden passeert. Ze is in bewondering voor de energieke Maleier, houdt van hem"³⁹

Malaka's houding tot de andere sekse lijkt echter nogal afwerend. Zijn politieke werk eiste hem geheel op.

De uitslag van de verkiezingen luidde per kiesdistrict, en voor de eerste vijf kandidaten van de C.P. als volgt:⁴⁰

(Wp = D.Wijnkoop, vR = W. van Ravesteyn, TM = Tan Malaka, Kr = J.W.Kruyt, dV = L. de Visser, Ov = R.Stel-Vos, G.Sterringa, J.C.Ceton, J.Brommert en G.A.Vader)

	Wp	vR	TM	Kr	dV	Ov	tot
Groningen	4635	85	427	21	37	215	5420
Leeuwarden	868	20	79	24	20	24	1035
Assen	446	12	20	11	7	63	559
Zwolle	2508	87	260	54	94	65	3068
Nijmegen	419	14	58	8	26	22	547
Arnhem	1133	87	209	40	87	50	1606
Utrecht	621	37	117	80	19	13	887
Amsterdam	19287	211	2195	76	131	161	22061
Den Helder	1888	50	92	37	43	35	2145
Haarlem	1344	59	124	31	69	63	1690
Leiden	942	38	96	20	19	20	1135
Den Haag	1615	142	324	38	219	20	2358
Rotterdam	4359	749	947	64	175	31	6325
Dordrecht	1215	52	170	31	32	27	1527
Middelburg	396	25	52	14	10	20	517
Tilburg	281	16	2	6	3	14	322
Den Bosch	557	13	15	8	3	7	603
Maastricht	1540	12	24	14	12	2	1604
Totaal	44054	1709	5211	577	1006	852	53409

De C.P. behaalde twee zetels; Tan Malaka was niet gekozen.

Over deze verkiezing droeg Gerard Vanter een artikel bij aan het blad van de Komintern "Internationaler Presse Korrespondenz" (Inprekorr). Over Malaka schreef hij dat hij als derde kandidaat gesteld was, voortreffelijk Hollands sprak en door de arbeiders met sympathie begroet was. Door hem waren de revolutionaire arbeiders voorgelicht over de schaamteloze onderdrukking van hun Indische broeders door de Hollandse kapitalisten. Helaas werd hij, aldus Vanter, deze maal nog niet in het parlement gekozen.⁴¹

De vertegenwoordiger van de C.P. in Moskou, J.Proost, schreef enige tijd na de verkiezingen een brief aan Van Ravesteyn, waarin de volgende zinsneden over Malaka: "Het kandidaatstellen van Malaka heeft hier gunstig gewerkt." en:

"En dan wou ik er voor jullie beide nog een opmerking bijmaken, die m'n persoonlijke mening is. Dat het jammer is dat jullie Malaka niet no. 1 op de kiezerslijst hebt gezet. Het kan uit Hollandse overwegingen nodig zijn geweest hem no. 3 te zetten. Maar je weet niet hoe een effect we daarmee zouden gesorteerd hebben, met zo'n bravoerstreek - als bijvoorbeeld voor alle eur. partijen die koloniën hebben. Sneevliet heeft de kandidaatstelling goed uitgebuit hier - maar hoeveel meer zou het gekund hebben als ie gekozen en dan door de holl. kapitalisten geweigerd was geworden. Maar het mooiste zou het voor de Indische beweging gewerkt hebben - en niet voor ons holl. Indië alleen maar zoiets

in al die hoeken ginds door, in Engels-Indië en overal waar Muselmannen zijn. Minder als bravoure zou dat zeer reële uitwerkingen gehad hebben. Waarom hebben jullie het eigenlijk niet gedaan. Enfin, kom me dat maar hier vertellen."⁴²

Later schreef de Executieve van de Komintern aan de C.P. dat

"het stellen van de kandidatuur voor afgevaardigden in het Hollandse parlement van een Indonesisch revolutionair, gelijk Malaka is, is een handeling van grote betekenis, evenwel is de Executieve van mening, dat deze behandeling slechts dan revolutionaire betekenis heeft, indien de Partij in het parlement en daar buiten consequent en zonder enige zwenking, de revolutionaire zienswijze der Communistische Internationale in de koloniale kwestie weergeeft."⁴³

Aan dit laatste schortte het wel eens. Na de parlamentsverkiezingen nam de belangstelling voor Indië in de C.P. sterk af.

In zijn autobiografie vond ook Malaka het een schande dat hij als derde op de lijst stond, terwijl de tweede zetel niet eens zeker was. Voor een vertegenwoordiger van een volk van zestig miljoen was dat veel te laag.⁴⁴

Malaka bleef nog korte tijd in Nederland en vertrok toen naar Berlijn.⁴⁵

In de Europese pers in Indië werd vrij algemeen een verslag opgenomen van de interpellatie-Wijnkoop over o.a. Malaka's verbanning. Over de kandidatuur-Malaka werd slechts één korte zinsnede gevonden:

"Ds. Kruyt, --- , nu hij te elfder ure is moeten opschuiven voor Tan Malakka, die nu als paradepaard voor de communisten dienst moet doen"⁴⁶

Eind mei meldde "Sinar Hindia" dat Bergsma en Malaka, die in Indië niet geacht werden, in Nederland door de broeders goed waren ontvangen en voor de Tweede Kamer kandidaat waren gesteld.⁴⁷

Begin juni werd het telegram ontvangen dat op de verkiezingsvergadering van 29 mei in Leiden was verstuurd.⁴⁸ Op een openbare vergadering van de S.I. op 4 juni, waar Semaun verwelkomd werd na zijn reis door Rusland, deed de voorzitter in zijn slotwoord mededeling van de ontvangst van het telegram, alsmede van de ontvangst van een briefkaart van Malaka uit Parijs, waarop hij schreef dat hij in gevoelen nog in Java was en dat Parijs een drukke en grote stad was.

Besloten werd een telegram te sturen als antwoord, alsook een brief. In het telegram werd de C.P. dank gezegd.⁴⁹

Het nationalistische, Bandungse weekblad "Padjadjaran" reageerde in juli op het bericht dat Malaka niet tot parlamentslid kon worden verkozen. De redactie stelde de vraag of in dit geval *ouderdom* of *kennis* het voornaamste was; of oud maar dom beter was dan jong maar knap en of Tan Malaka indien hij een voorvechter der kapitalisten was, ook niet benoemd zou worden.⁵⁰

Het nieuw verschijnende linkse weekblad "Mata Hari" besteedde veel aandacht aan Malaka. Het vermeldde zijn geestdriftige ontvangst en zijn kamerkandidatuur.⁵¹ In zijn tweede nummer vermeldde het zijn plotselinge verdwijnen uit Nederland na een vergadering op 3 juli in de Van Swindenbioscoop. Was dit het werk van kidnappers? Of wilde hij zelf die verdwijning? In dat geval was hij op reis naar alle hoeken van de wereld om de mensen te helpen verlossen uit de klauwen van de kapitalistische leeuwen. De redactie hoopte het laatste.⁵²

Het volgende nummer bevatte een artikel waarin de schrijver over Malaka's verdwijning zijn ongerustheid en droefheid liet blijken.⁵³

Hierop reageerde "Sinar Hindia" en deelde mee dat Malaka niet gedood was, doch ergens in een land zijn blik wilde verruimen. Enkele dagen later werden nog enkele artikelen opgenomen waarin Malaka's verdiensten breed uitgemeten werden.⁵⁴

In "Mata Hari" werd in september de interpellatie-Wijnkoop gebruikt om te bewijzen dat de communisten niet zo slecht waren als men wel eens zei. Wijnkoop nam het toen zelfs op voor Abdul Muis die herhaaldelijk zijn afkeer toonde van de communistische partij.⁵⁵

In "Soeara Ra'jat" van 1 september 1922 verscheen een artikel onder de titel "Malaka in actie".⁵⁶ Volgens dit artikel kwam Malaka in Holland op

voor de vrijheid van Indië. Hij was te jong voor een kandidatuur voor de Tweede Kamer, maar kon wel Wijnkoop helpen, zodat zou blijken dat de mensen die in de Kamer zaten van Indië niets afwisten. Dan zou men begrijpen dat men in het Nederlandse parlement niet over Indië's belangen kon spreken en dat men Indië zo spoedig mogelijk vrijheid behoorde te geven. De schrijver huldigde Malaka en zei dat men hem nooit zou vergeten.

Over Malaka's optreden in Holland sprak op een V.S.T.P.-congres in Semarang op 4 februari 1923 de communistische vakbondsleider A.Langkemper. Langkemper verbleef slechts enige weken in Indië; het doel van zijn bezoek is onduidelijk. Hij vertelde dat niet alleen in Amsterdam, maar tot in de verste hoeken van het land, Tan Malaka door zijn propaganda bij duizenden en duizenden belangstelling voor de Indische arbeidersklasse had opgewekt. Langkemper bracht de groeten over van Tan Malaka en Bergsma. Tan Malaka was voorgedragen voor lid der Tweede Kamer; hij was in Moskou om daar de toestanden te bestuderen. Met een "Ieve Tan Malaka" en een "Ieve Bergsma" besloot hij zijn rede, waarop een geweldig applaus en een staand gezongen "Internationale" volgde.⁵⁷

Malaka's scholen bleven bestaan; zij groeiden verder, hoewel in een langzamer tempo. Op het in februari 1923 gehouden P.K.I.-congres te Bandung werd uitvoerig over de scholen gesproken. Op het bestuurspodium stonden vijf lege stoelen van de gevangenen of verbannen bestuursleden. Op elke stoel stond een wit papier met in rode letters de naam; Malaka en Bergsma waren op zo'n manier aanwezig.⁵⁸

De overleving en de groei van de S.I.-scholen baarden het gouvernement zorg. Nauwkeurig volgde het het wel en wee van de scholen, die het aanduidde als "Malaka-scholen". In maart 1923 kondigde het een regeling af voor het toezicht op het onderwijs. Elke school moest voor zijn oprichting of, indien hij al bestond, binnen een half jaar, mededeling doen aan het hoofd van het gewest over aard en plaats van het te geven onderwijs. Hiertoe aangewezen ambtenaren hielden op dit onderwijs toezicht. In het belang van de openbare orde kon het hoofd van het gewest het onderwijs voor ten hoogste twee jaar verbieden.⁵⁹

In Berlijn woonde Malaka een tweetal maanden samen met Darsono. Na het bijwonen van het C.P.-congres in Groningen in november 1921 was Darsono hier gaan wonen. Het beviel de leergierige Darsono zeer goed in het centrum van de internationale communistische activiteit.⁶⁰

Zijn enthousiasme om terug te gaan was gering. Sneevliet vond het echter nodig dat hij terugging. "Als ik de kans krijg in Berlijn Darsono te zien, zal ik hem opwekken direct naar Java terug te keren".⁶¹ Uit Berlijn schreef hij op 25 juni aan zijn vrouw:

"Vriend Darsono, die hier zonder reden blijft hangen, heb ik gewezen

(uit De Tribune, 11-11-1925. Deze foto kan slechts uit 1922 stammen, omdat beiden elkaar vóór 1925 niet meer ontmoetten. Malaka en Darsono maakten waarschijnlijk in 1921 wel vluchtig kennis met elkaar, kort na Malaka's aankomst op Java. Voordat Malaka werkelijk betrokken raakte bij de P.K.I. was Darsono al uit Indië vertrokken.)

TAN MALAKA.

DARSONO.

op zijn ergerlijke stommiteit en daarnaast heb ik maatregelen genomen om langs andere wegen naar Java te krijgen wat daar zijn moet."⁶²

In november 1922 vertrok Darsono uit Berlijn om via Parijs in februari 1923 in Indië terug te keren.⁶³

In Berlijn bewerkte Malaka zijn artikelenserie uit "De Tribune" over zijn verbanning tot de brochure "Toendoek kepada kekoesaan, tetapi tidak toendoek kepada kebenaran".⁶⁴

Op grond van deze brochure komt McVey er toe te stellen dat Malaka, in tegenstelling tot Semaun, niet de nadruk legde op voorzichtigheid en consolidatie, maar actie wilde voeren om de exorbitante rechten in te trekken.⁶⁵ Malaka's opvattingen zoals neergelegd in zijn brochure zijn echter anders dan die voor zijn verbanning. Voor zulk een absolute tegenstelling tussen Semaun en Malaka is, zeker voor wat betreft Malaka's opvattingen en acties tijdens zijn P.K.I.-voorzitterschap, geen plaats. Uit zijn daden als leider

van de P.K.I. blijkt niet een van Semaun afwijkende lijn. In de korte periode dat hij de partij leidde begaf de P.K.I. zich niet in grootscheepse acties. Net als Semaun streefde hij naar eenheid in de revolutionaire beweging; eenheid tussen S.I. en P.K.I. Hij had hiermee succes. Ook met andere groepen, partijen en vakbonden poogde hij contacten te leggen. Zijn scholenwerk zag hij als iets dat op lange termijn vrucht kon dragen. Uit zijn daden en uitlatingen in 1921 blijkt niet dat hij op korte termijn vastomlijnde plannen had om actie te voeren. Met de pandhuisstaking was Malaka ongelukkig - de oorzaak van de staking moest hij verwerpelijk vinden, het tijdstip maakte een nederlaag zeker. De compromisloze houding van het gouvernement dwong de P.K.I. de staking te steunen, met als directe gevolg de verbanning van Bergsma en Malaka. Op deze verbanning kwam nauwelijks een reactie uit de volksbeweging.

Samenvattend kan men zeggen dat Malaka Semauns politiek voortzette en slechts enkele accenten anders legde (het scholenwerk, de Indonesische geschiedenis, de rol van de Islam). In zijn korte tijd als P.K.I.-voorzitter kwam hij niet tot het uitwerken van verdere plannen.

In verbanning analyseerde hij de vooruitzichten van de revolutionaire beweging opnieuw. Zijn eigen verbanning speelde daarin een grote rol. Het gouvernement had hem zonder meer verbannen; een reactie uit de beweging was niet gevolgd. Als dat zo bleef, zou elk gevaar uit de volksbeweging via de exorbitante rechten de kop ingedrukt kunnen worden. Terwijl hij voor zijn verbanning nauwelijks enige aandacht had besteed aan de exorbitante rechten, werden deze na zijn verbanning haast een obsessie voor hem. Op vrijwel elke bladzijde van zijn brochure noemde hij dit gehate recht, dat hem zonder meer van volk en werk scheidde.⁶⁶ Daarna pas kwam hij met zijn ontwerp-politiek-program. Dat zou geen gewoon program kunnen zijn.

"Zolang het gouvernement het recht bezit de leiders preventief in arrest te houden of te verbannen, zolang ze nog te allen tijde het recht heeft de volksleiders te vernietigen onder het mom van recht (is preventief en exorbitant recht), zolang kan elk program, hoe mooi ook, niet uitgevoerd worden.

Natuurlijk hebben we een program nodig in Indië, maar dat program moet zeer kort zijn. Dat program moet geen hoofdstukken of paragrafen hebben. Dat program moet slechts één woord bevatten, dat is: actie. Actie van het Indische proletariaat met het duidelijke en vastomlijnde doel het intrekken van het preventief en exorbitant recht af te dwingen."

Deze actie was al wel gevoerd door vele partijen, maar op verkeerde wijze, slechts in vergaderingen of in de Volksraad. Maar actie was nodig in de vorm van demonstraties en een algemene staking.⁶⁷

Hiertoe was echter eenheid in de volksbeweging nodig. Dan pas zou men als geheel met succes tegen deze buitengewone rechten kunnen ageren. Naast de twee redenen voor eenheid tussen S.I. en P.K.I. die Malaka had aangegeven op het P.K.I.-congres in december 1921 (de dreigende Pacific-oorlog en

verzet tegen de "verdeel-en-heers"-politiek van het gouvernement), was dit een derde reden. Ook vond Malaka deze eenheid nodig omdat zowel van P.K.I. als S.I., naast de nodige meelopers (ook in de P.K.I.), vele echte revolutionairen lid waren.

Tot slot kan men nog Malaka's verandering van opvatting opmerken over Gandhi, zoals die blijkt uit zijn brochure. In "De Tribune" was hij nog vol lof voor Gandhi's politiek. In zijn brochure verwijst hij, als hij de noodzaak van volkseenheid bespreekt, naar Egypte en China, waar de koloniale heersers, uit angst voor de reactie van het volk, niet durfden ingrijpen tegen de volksleiders. In India werd Gandhi echter wel in de gevangenis gezet. En dat was, volgens Malaka, omdat Gandhi, hoewel een intelligent en moedig man, geen algemene staking durfde uit te roepen, omdat dan ook bedrijven van inheemse bezitters getroffen zouden worden. En Gandhi was afhankelijk van de steun van deze nationalist, die een eigen kapitalisme wensten.⁶⁹

Deze passage is wellicht het gevolg van de invloed van M.N.Roy, een vooraanstaand Indisch revolutionair, die tezelfdertijd in Berlijn vertoefde.⁷⁰ In tegenstelling tot het heersende Kominternenthousiasme voor Gandhi, zag hij geen enkel perspectief in de Congrespartij.

In september vertoefde Malaka waarschijnlijk nog enige tijd in Nederland. Over zijn vertrek naar Berlijn had "De Tribune" niets gemeld. Dat hij in het buitenland vertoefde konden de "Tribune-lezers" afleiden uit een bericht op 27 augustus. Hierin werd vermeld dat een poging om Malaka op een tegenherdenking van J.P.Coen te laten spreken, was mislukt door het verblijf van Malaka in het buitenland.

Op 5 september verscheen een artikel van Malaka in "De Tribune" over de rede die Semaun hield bij zijn terugkeer uit Rusland. Uit dit artikel blijkt zijn nieuwe opvatting over de te voeren politiek in Indië; tevens wordt duidelijk dat zijn opvattingen zich verwijderden van die van Semaun.

"DE BEWEGING IN INDONESIA.

Semaun's houding.

(T.M.) De Indonesische bladen jubelden en de Hollandse bladen jubelden mee, toen zij de veelbesproken rede van Semaun, die pas uit Moskou was teruggekeerd, vernamen. Zulke verklaringen: 'Moskou kan Indië niet steunen; Indië moet zichzelf helpen; Indië heeft nog de hulp van Nederland nodig', zie je, zulke verklaringen zijn eerlijk. Semaun is dan, volgens de kapitalistische bladen, gematigd en oprecht.

We kunnen van hieruit niet precies beoordelen, in hoeverre het verslag juist is. In de 'Sinar Hindia' (orgaan der communisten te Semarang) hebben we nergens iets dergelijks kunnen ontdekken. En een correspondent van een Hollands blad in Indonesië kent over het algemeen te weinig Maleis, nog minder Javaans, - waarin p.g. Semaun toen gesproken moet hebben - om Semaun's rede te kunnen verstaan.

Bovendien, wat doet het er toe?

Wat doet het er toe, of Semaun, volgens de N.R.Ct., de staking van de V.S.T.P. (spoor mannen) zou afgeraden hebben, zodat de extremisten bij wijze van protest, de vergadering zouden hebben verlaten, toen Semaun voor de 3de maal wou spreken? Semaun is de V.S.T.P. niet.

Dat vergeten de Indische kapitalisten wel eens!

Semaun zal dunkt ons wel voldoende redenen gehad hebben voor zijn politieke houding en zijn houding tegen een eventuele staking van de V.S.T.P.; redenen die we van hieruit niet kunnen beoordelen. Maar feit is het, dat de beweging in Indië niet meer valt of staat met één persoon. Dat een staking in Indië tenslotte niet afhangt van een persoon, zelfs niet van een organisatie. We herinneren ons nog de spoorwegstaking in Deli verleden jaar. Organisatie bestond er niet. Toch legden plm. 15.000 arbeiders - waaronder telegrafisten en telefonisten - allen zonder uitzondering, op het meest onverwachte ogenblik het werk neer over een lengte van plm. 500 K.M. In Indië kan men als de verbittering ten top gestegen is, altijd wel staken. De afwezigheid van de winter, de geringe behoefte en de gastvrijheid der bevolking zijn er borg voor, dat men desnoods maandenlang de strijd kan volhouden. De tijd is nu in het Oosten niet meer daar, dat men zich als ten tijde der Compagnie, alles laat welgevallen. En de spoorwegarbeiders - de best georganiseerde arbeiders in Indonesië - beseffen heel goed, wat het zou betekenen, als zij over de gehele lengte van Java, van Batavia naar Surabaya, het werk neerlegden."

Diezelfde dag schreef hij nog een klein commentaar:

"De gouverneur-generaal bewaakt?

(T.M.) De 'Neratja', een Indisch regeringsblad bij uitnemendheid (flink gesubsidieerd) schrijft in haar nummer van 24 juni, dat er iemand in het paleis te Buitenzorg frachtte door te dringen en met de bewaker had gevochten, waardoor het nodig werd geacht de G.G. dag en nacht te bewaken. Heeft men dat in de grote Hollandse bladen gelezen? Of durft men zo iets niet uit Indië over te seinen? Zullen de Europees dames in Indië wel wat van die aanslag gehoord hebben? 'Het is werkelijk bar nou in Indië. Je zou niet eens meer zonder revolver naar de mandikamer (badkamer) durven te gaan! Hoe is het toch mogelijk onder het zachtste volk der aarde!? Het vergif misschien door de communisten sedert jaren verspreid!'"

Op 7 september schreef hij een artikel over zijn scholen, waarvan het voortbestaan bedreigd werd door maatregelen van het gouvernement.

"DE SAREKAT-ISLAM-SCHOLEN.

Inspecteurspraatjes.

(T.M.) Het verbanningssysteem der regering heeft de vooruitgang der S.l.-scholen blijkbaar niet vermogen te beletten. Te Tegal, Sukabumi, Sumedang, en andere plaatsen in het Preangerse zijn reeds S.l.-scholen gesticht. Vooral de Bandungse partijgenoten hebben de uitbreiding met onverwachte energie voortgezet. Hun succes is buitengewoon en dit noopt de regering een Inspecteur naar de Bandungse S.l.-school te sturen.

De Inspecteur neusde en vond, dat het licht onvoldoende was, de kinderen geen voldoende boeken hadden (die arme kinderen moeten ze n.b. zelf kopen) en het bord niet glimmend genoeg. Over de nieuwe geest, die onder de proletarische kinderen heerst, praatte hij niet. Dat zou hij ook niet kunnen. Zo'n Indische Inspecteur, die zijn dagen meestal in een Gouvernementsauto doorbrengt (natuurlijk wordt daarbij flink gecclareerd) moet zijn maandelijks rapport toch vol kladden, moet dus flink kunnen omspelen. Meestal gaat zijn opmerkingsvermogen niet verder dan de kleur van het bord, de kaffen van de kinderboekjes en de glans van de deurknopjes.

De regering zou van z'n Inspecteur wat meer te horen krijgen, als zij hem naar talloze zending- en particuliere scholen stuurde, waar men soms nagenoeg geen licht, banken en borden heeft. Zulke scholen zijn er. Maar dat inspecteert men eenmaal niet. Wat ons betreft, de regering zelf wist, dat wij onze scholen wilden verbeteren en verfraaien. Vandaar de fancyfair te Bandung, die de regering liet stopzetten, zodat de S.l.-ers f 14.000 schade hadden geleden. Toch durfde zo'n Inspecteur nog met een stalen gezicht te beweren: 'Onvoldoende licht en boeken; het bord niet

glimmend genoeg'.

Naar Semarang ging, voorzover wij weten, nog geen Inspecteur. Semarang is wat revolutionair, niet waar? Daar moet men wat geraffineerder te werk gaan. De regering wil nu aan Semarang 4 scholen schenken. Alles gratis! Het is om te watertanden! Vanwaar ineens die mildheid? Wel, voor de vloot geeft men plm. 250.000.000 gulden uit. Als men toch zoveel kan uitgeven, om de Kromo's er met geweld onder te blijven houden, waarom zou men niet een paar tonnen kunnen uitgeven voor een paar scholen, om de S.I.-school te Semarang, het bolwerk van de revolutionaire geest, te laten uitsterven! Je gebruikt geen geweld, je doet ethisch en als de S.I.-school zijn natuurlijke dood is gestorven, wel, dan kun je later die vier scholen altijd wel stopzetten. Voor de bezuiniging bijvoorbeeld. Alsof nu de geest - evenals een handelszaak - door concurrentie doodgedrukt kan worden!

Het is nog niet genoeg. Men voelt zich nog onzeker. Men voelt in de grond van zijn hart wel degelijk, al zegt men dat niet openlijk, dat de S.I.-school niet geboren is uit opwellingen van een ogenblik, maar dat zij haar ontstaan dankt aan de algemene economische en politieke omstandigheden, waarin de Indonesische volksmassa verkeert. Daarom kan het niet doodgedrukt worden door verbanning, inspectie en mildheid alleen. Er moeten nog meer komen. Er zijn daarom wetten in de maak tegen de S.I.-scholen. We zullen het spoedig vernemen!

Op 21 september beleed Malaka in het hieronder geplaatste artikel zijn geloof in de revolutionaire kracht van de Islam, naar aanleiding van de overwinning van de Turkse op de Griekse legers.⁷¹

De Islam en het Bolsjewisme

Door TAN MALAKA.

„Kemal vernietigt het Griekse leger.”

Dit is voor ons communisten nog niet van direct belang, hoewel indirect van een onzaggelijke groote beteekenis: immers de 60 miljoen geknechte Moslims van Britsch-Indië, met hun Kalifaat-beweging eischen nog steeds het herstel van Turkije, herstel vooral van Konstantinopel (symbool van de eenheid en macht des Islams). De kalifaat-beweging heeft reeds duizenden slachtoffers gebracht. De Kemalsche overwinning doet de hoop voor de eenheid der Mohammedanen weder oplaaien. Het versplinterde Moslimsche rijk — eenmaal de beheerscher der Oosterse wereld — zal weder hersteld zijn. De halve maan zal weer trots wapperen over een hereenigd Moslimsch rijk, van Zuid-Afrika tot Angora, van Marokko tot het uiterste Oosten in Hindoestan.

Onder de Europeesche Moslims in den Balkan, onder de Arabische Moslims, Afrikaansche, Hindoostansche, ja, zelfs onder de Indonesische Moslims is maar één hoop: Bevrijding van de Westersche imperialistische machten.

Dit beteekent omverwerping van de macht der imperialistische overheerschers, Frankrijk, Italië, Engeland en... ons kleine Holland.

De poging tot hereeniging der Moslimsche rijken valt samen met de bevrijding van het juk der vreemde naties. De overwinning van Kemal doet het oude zelfvertrouwen weer herleven.

Vandaar ineens een ongekende siddering van enthousiasme in het bijzonder in Egypte, Mesopotamië en Britsch-Indië. Ons Indië zal niet achter blijven. Voore-

al de revolutionaire Moslims van Sumatra, de Djambiërs en Atjehers, die nog steeds vol hoop naar Stamboul opzien.

Deze beteekenis heeft het voor ons revolutionairen: Een mogelijke stormloop tegen het Britsche Imperium. (De Moslims van Britsch-Indië zijn nog steeds de voortroep der revolutionaire beweging daar).

Het beteekent voor ons nog meer. Vooral dit feit, dat in dezen algemeene aanval der geallieerden op den zegevierenden Kemal, in deze hoopvolle dagen en in de voorafgaande donkere dagen, Sowjet-Rusland de eenige vertrouwde vriend is.

„Tajikjerin zal helpen. Men gewaagt daarbij ook van een eenheidsfront tusschen het roode en Mohammedaansche leger.”

Zoo schrijft de Turksche pers. Dit feit is voor de miljoenen Mohammedanen, die in hart en nieren revolutionairen zijn — die alleen voor tanks en vliegmachines bukken — van zeer groote moreele en politieke beteekenis.

Naast de halve maan zal de ster der Sowjets, het groote strijdsymbool zijn der ± 250 miljoen Moslims van de Sahara, Arabië, Hindoestan en ons Indië.

Mogen onze partijgenooten in Indonesië deze beteekenis beseffen. Mogen zij die beteekenis den duizenden Moslims in de Sarekat-Islam voor oogen houden.

Ten slotte mogen wij beseffen, dat de miljoenen proletarische Moslims evenmin vatbaar zijn voor een imperialistisch pan-Islamisme als voor een Westersch-imperialisme.

De scepsis in "Sovjet atau Parlement?" over de Islam en de nationale en internationale politieke vormgeving eraan, in de S.I. en het Pan-Islamisme, is hier geheel verdwenen. Zijn eventuele privé-twijfels moesten zich in het openbaar onderschikken aan de noodzaak om de S.I. of afdelingen of leden daarvan voor de P.K.I. te winnen. In de amorfe S.I. probeerden de communisten een machtsbasis, een massa-aanhang te winnen. In de korte tijd dat Malaka als P.K.I.-voorzitter optrad was zijn belangrijkste streven daarop gericht, zoals hij ook zelf herhaaldelijk benadrukte.

Blijkens dit artikel zijn zijn vroegere twijfels over het Pan-Islamisme verdwenen; van de Kominternbezwaren rept hij niet. Hij neemt zonder meer aan dat het Pan-Islamisme een revolutionaire kracht vormt die de miljoenen proletarische Moslims verenigt. Hij drukt zijn partijgenoten in Indië op het hart dit goed te beseffen in hun relatie tot de S.I.

Wat Malaka in Nederland deed is onduidelijk. De voorbereidingen voor de reis naar Moskou kon hij treffen in Berlijn; daarvoor was een verblijf in Nederland niet nodig. Ook hadden de C.P.-Kamerleden zijn hulp niet nodig. In het gehele parlementaire jaar 1922-1923 besteedden ze geen enkele aandacht aan Indische zaken. Met de verkiezingen was klaarblijkelijk hun belangstelling voor Indië uitgedoofd.

Eind september ging Malaka waarschijnlijk weer naar Berlijn. Hier kreeg hij op 27 september voor de reis naar Moskou tweehonderd gulden van Darsono, die dat geld uit de Duitse partijkas ontving.⁷² Malaka was, blijkens een brief, op 19 oktober geschreven aan Darsono, toen al in Moskou.

Tan Malaka. (uit Petrus Blumberger, De communistische beweging in Nederlandsch-Indië, p.89.)

1. Brief PG aan GG, 12-5-1922 in vb.28-6-1922 lt.K 7. Met Mekka wilde Sneevliet de autoriteiten misleiden; bedoeld werd Moskou. Zijn verwijzing naar Mekka leidde er toe dat het gouvernement in Batavia een brief schreef aan de Nederlandse consul in Djeddah om scherp toe te zien op een eventuele binnenkomst van Malaka in Arabië. Bescheiden hierover in vb.28-6-1922 lt.K 7.
2. Brief PG aan GG, 10-6-1922 in mailr.715x/22 in vb.27-9-1922 lt.R 10.
3. Toendoek, p.96-7.
4. Toendoek, p.97. Uit Parijs stuurde hij een kaart naar Indië, vermeld in mailr.698x/22 in vb.17-7-1922 lt.E 8.
5. De Tribune, 22- en 23-2-1922.
6. De Tribune, 7-3-1922.
7. Wie zich achter dit pseudoniem verschuilt is mij onbekend. Is het wellicht Darsono?
8. Aanwezig in het Van-Ravestejn-archief (I.I.S.G.).
9. Gebaseerd op McVey, The Rise, p.232-7. Hier op p.236 de volledige tekst van de motie-Darsono.
10. Pendjara I, p.91.
11. Hier werd ook een 1-mei-bijeenkomst door de C.P. gehouden.
12. De Tribune, 2- en 3-5-1922.
13. Brief min. v. justitie aan min. v. koloniën, 15-5-1922 in vb.6-6-1922 lt.H 6.
14. In Van-Ravestejn-archief. Ook de S.D.A.P. beseftte de mogelijkheid Indiërs kandidaat te stellen. Volgens Pantjaran Berita, 3-1-1924 in IPO 1924, nr.3 schreef H. van Kol, de Indië-deskundige van de S.D.A.P., in januari 1922 een brief aan Dr. Abdul Rivai met het verzoek zich voor de S.D.A.P. kandidaat te stellen in de Tweede-Kamer-verkiezingen van dat jaar.
15. Bijlage VI.
16. Archief J.Romein (I.I.S.G.). De betekenis van de eerste zinnen is mij onduidelijk.
17. Handelingen Tweede Kamer 1921-2, p.2756-60.
18. Handelingen Tweede Kamer 1921-2, p.2762-5.
19. Handelingen Tweede Kamer 1921-2, p.2767-8, 2772.
20. De Indische School.
21. De Tribune, 6-6-1922; De jonge Communist, 14e jaargang (1922), nr.7, juli 1922. Het nummer van juni, waarin waarschijnlijk een verslag van het congres, ontbreekt in het I.I.S.G.
22. W. van Ravestejn, De wording van het communisme in Nederland 1907-1925, Amsterdam, 1948, p.171. Dit hield niet onmiddellijk zelfbeschikkingsrecht in, pas later zou de leuze "Indië los van Holland nù" worden.
23. Aldus in twee verkiezingspamfletten: "De verkiezingen en het Communisme" en "Stemt tegen Militairisme en Oorlog!".
24. Aanwezig in Gemeentearchief Groningen en Sociaal Historisch Centrum voor Limburg te Maastricht. Van dit en de twee al eerder genoemde algemene verkiezingspamfletten was de totale oplage 400.000. De Tribune, 16-1-1923.
25. Dag- en Nachtrapport Gemeentepolitie Leiden, 29-5-1922, 11.45 uur.
26. C.J.M. Ruys de Beerenbrouck (1873-1936), Rooms-Katholiek politicus, minister-president van 1918-22, 1922-25 en 1929-33.
27. De Tribune, 27-6-1922.
28. Het manifest is aanwezig in Gemeentearchief 's Gravenhage en Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.
29. De Tribune, 19-6-1922; brief Dr. P.Kieft, 27-5-1922. Deze verminking geschiedde in Aalsmeer.
30. Autonomie voor Indië. Aan de kiezeressen en kiezers. Aanwezig in Gemeentearchief Amsterdam.
31. Toendoek, p.98-9. Volgens Tamar Djaja, Pusaka, p.210-1 leverde Malaka een bijdrage aan de radicalisering van deze groep Indische studenten, die zich onder andere uitte in het omdopen van de "Indische Vereeniging" tot "Perhimpunan Indonesia" en de uitgave van een eigen orgaan "Indonesia Merdeka".
32. Hindia Poetra, 4e jrg. (1922), p.76 en volgende.
33. De Tribune, 20-6-1922; verslag ook in De Telegraaf, 17-6-1922 en Algemeen

- Handelsblad, 17-6-1922.
34. Brief PG aan GG, 5-9-1922 in vb.16-10-1922 lt.S 11. Pieter = Bergsma, Simeon = Semaun. Malaka werd al als voorzitter van de P.K.I. aangewezen voor Semauns vertrek naar Rusland. Wat Sneevliet hierover schrijft is dus onjuist.
 35. Wat als zijn leeftijd werd opgegeven bij de officiële kandidaatstelling is niet meer na te gaan. Het archief van de Kiesraad is in de Tweede Wereldoorlog verloren gegaan. Mededeling Kiesraad.
 36. Soortgelijke berichten verschenen in het S.D.A.P.-dagblad voor Rotterdam, Voorwaarts, 3- en 5-7-1922; Het Volksblad, Soc. Dem. Orgaan voor de Prov. Gron. en Drente, 8-7-1922. Het bericht uit Het Volk werd in een aantal dagbladen overgenomen, o.a. Haagsche Courant, 5-7-1922 en Algemeen Handelsblad, 4-7-1922.
 37. Toendoek, p.99-110.
 38. J. de Kadt, Uit mijn communistentijd, Amsterdam, 1965, p.218; brief J. de Kadt, 19-3-1972.
 39. Brief PG aan GG, 5-9-1922. Nadere gegevens (brieven, foto's) over Fennegina Margaretha Janna Struyvenberg (1897-1966) en haar betrekkingen met Tan Malaka waren niet te achterhalen, ook niet via haar familieleden.
 40. Samengesteld uit berichten in De Tribune. De cijfers uit De Tribune behoeften enige correctie.
 41. Gerard Vanter, "Die Parlementswhahlen in Holland", Inprekorr 1922, nr.132, 15-7-1922.
 42. Ongedateerde brief, echter van na 20-7-1922, aanwezig in Van-Ravesteyn-archief. Van Ravesteyn zou einde van dat jaar het Kominterncongres bijwonen.
 43. Brief PG aan GG, 22-7-1924 in mailr.622x/24 in vb.29-5-1928 lt.H 9.
 44. Pendjara I, p.92. Zijn geheugen laat hem hier in de details in de steek. Hij schrijft alleen in Amsterdam en Rotterdam te hebben gesproken; de onmogelijkheid van zijn toelating tot het parlement is hij ook vergeten.
 45. Op 13 juli was hij in Leiden blijkens een briefkaartje uit die plaats aan Van Ravesteyn (in Van-Ravesteyn-archief).
 46. Preanger Bode, 19-6-1922. Op vermelding van Malaka werden drie dagbladen nagekeken: De Locomotief, de Preanger Bode en de Sumatra Post.
 47. Sinar Hindia, 22/27-5-1922 in IPO 1922, nr.22.
 48. Vermeld in Sinar Hindia, 29-5/3-6-1922 in IPO 1922, nr.23.
 49. Verslag van de openbare vergadering der S.l. op zondag 4-6-1922 in Gendong, in mailr.698x/22 in vb.17-7-1922 lt.E 8. Het antwoord werd in Leiden voorgelezen op een verkiezingsvergadering. De Tribune, 6-7-1922.
 50. Padjadjaran, 8/22-7-1922 in IPO 1922, nr.32.
 51. Mata Hari, 3-8-1922 in IPO 1922, nr.33.
 52. Mata Hari, 10-8-1922 in IPO 1922, nr.34.
 53. Mata Hari, 20-8-1922 in IPO 1922, nr.34.
 54. Sinar Hindia, 21/30-8-1922 in IPO 1922, nr.36.
 55. Mata Hari, 4/30-9-1922 in IPO 1922, nr.40.
 56. In IPO 1922, nr.39.
 57. Sinar Hindia, 5/12-2-1923 in IPO 1923, nr.7; Verslag openbare V.S.T.P.-vergadering te Semarang in het S.l.-kantoor Gendong in de avond van 4/5 februari 1923 in mailr.216x/23 in vb.1-10-1923 lt.E 14.
 58. Bijlage brief PG aan GG, 17-3-1923 in mailr.286x/23; Sinar Hindia, 7/13-3-1923 in IPO 1923, nr.11.
 59. Staatsblad van Nederlandsch-Indië 1923, nr.136 in mailr.355x/23.
 60. Pendjara I, p.93.
 61. Brief aan zijn vrouw: bij Messina, 28-5-1922 in brief PG aan GG, 29-7-1922 in mailr.885x/22.
 62. Brief PG aan GG, 5-9-1922 in vb.16-10-1922 lt.S 11.
 63. Bijlage brief PG aan GG, 16-2-1923 in mailr.174x/23 in vb.27-3-1923 lt.C 4. Darsono herinnert zich uit deze periode niets meer. Brief Darsono, 3-4-1972.
 64. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.10 vermeldt dat Malaka "Toendoek" aan boord van het schip schreef dat hem naar Nederland bracht. Ik ben niet geneigd dit aan te nemen gezien de evolutie in denkbeelden die de artikelenserie "Mijn Verbanning" en "Toendoek" tonen. Wellicht schreef hij

- "Mijn Verbanning" aan boord.
65. McVey, *The Rise*, p.119-20.
66. Ook in *Pendjara I*, bijvoorbeeld p.78-9 en 81-2, blijkt nog de indruk die de verbanning op hem maakte heel duidelijk in lange, bittere passages over de exorbitante rechten.
67. Toendoek, p.33.
68. Toendoek, p.39-40.
69. Toendoek, p.41.
70. Brief PG aan GG, 18-1-1923 in vb.10-3-1923 lt.H 3. M.N.Roy's *Memoirs*, Bombay enz, 1964, p.283 vermeldt dat hij via Sneevliet o.a. Tan Malaka leerde kennen.
71. De in het artikel genoemde Tsjitsjerin was toendertijd minister van buitenlandse zaken in de Sovjetregering.
72. Brief ARD aan PG, 15-2-1923 in mailr.174x/23 in vb.27-3-1923 lt.C 4 over het verhoor van Darsono bij aankomst in Indië. Darsono en Malaka woonden in bij Frau Kolbe, Herbertstrasse 7, Berlijn-Schonenberg.

VII. IN DE SOVJET-UNIE (1922-1923)

In 1919 werd de Komintern opgericht, als samenbundeling van communistische partijen. Eén van de taken van de Komintern was het formuleren van een program voor de koloniën. Vanaf de oktoberrevolutie tot 1919 waren hierover slechts enkele verspreide verklaringen gedaan, sterk verband houdend met de wens van de Russische communisten het Aziatische deel van het tsarenrijk bij de Sovjet-Unie te trekken. In de propaganda leidde dit er toe dat sterk de nadruk werd gelegd op de Islam en het streven naar nationale onafhankelijkheid. Ook in het Pan-Islamisme zagen de communisten bepaalde mogelijkheden. Deze nationalistische en religieuze beweging zou kunnen worden gebruikt voor politieke doeleinden, vooral bij het streven naar nationale onafhankelijkheid.

In 1919 sprak Lenin zich uit voor samenwerking met het Aziatisch bourgeois-nationalisme omdat dit in de pre-kapitalistische periode een vooruitstrevende groepering was. Op deze wijze kon de kleine groep van nationalist, die ook tot de bourgeoisie werd gerekend, gewonnen worden voor samenwerking. Andere uitspraken van de sovjetleiders gingen echter rechtstreeks in tegen die van Lenin en wezen samenwerking met de bourgeoisie geheel af. Een samenhangend program voor Azië bestond niet.

Op het eerste congres van de Komintern in maart 1919 werd het koloniale vraagstuk nauwelijks genoemd. Het tweede congres in juli 1920 wilde deze verwaarlozing echter goedmaken. Er werd een commissie voor Nationale en Koloniale Vraagstukken benoemd die de opdracht kreeg een communistisch programma voor het Oosten op te stellen. Lenin werd voorzitter van de commissie, secretaris was Sneevliet. Sneevliet hield een pleidooi om de internationale goedkeuring te krijgen voor de samenwerking van de Indische communisten met de S.I. Hij gaf een rooskleurig beeld van de S.I., die hij een massa-organisatie met een klassekarakter noemde en die streed tegen het zondige, buitenlandse kapitalisme, de regering en de Javaanse adel. Lenin ondersteunde Sneevliets analyse. Hij wees erop dat de grote massa van de bevolking in onderontwikkelde landen, de boeren, onder bourgeois-kapitalistische verhoudingen leefde. Elke nationalistische beweging kon daarom ook alleen maar een bourgeois-democratisch karakter hebben. Bij deze boeren dienden de communisten aansluiting te zoeken; ze moesten hen in revolutionaire zin organiseren, zo mogelijk in sovjets. Met de nationalistische beweging moest een tijdelijk verbond gesloten worden, waarbij de communisten wel hun zelfstandigheid bewaarden.

Lenins theses ondervonden in de commissie nogal wat oppositie. De Brits-Indische communist M.N.Roy kwam vanuit deze groep met geheel andere theses. Hij wees samenwerking met de bourgeois-nationalisten af. Deze zouden, zo zij de kans kregen, de boeren gebruiken voor hun eigen anti-communistische doeleinden. De communisten dienden zich te baseren op de steeds groeiende groep

van landloze boeren en moesten de bourgeois-nationalistische groep bestrijden.

Lenin was gedwongen een aantal veranderingen in zijn theses aan te brengen, onder druk van de radicale leden van de commissie. In het algemeen hield dit een voorzichtiger opstelling in ten opzichte van samenwerking met de bourgeois-democratische groepen.

Sneevliet slaagde erin een discussie over beide groepen theses in het congres te vermijden door te verklaren dat er in feite geen verschil tussen de twee bestond. Hierop werden beide door het congres aanvaard. Sneevliet was dus succesvol in één opzicht: de Komintern had samenwerking met het bourgeois-nationalisme goedgekeurd. In een ander opzicht lukte het minder. Zijn wens om het congres een welwillende, of in ieder geval een neutrale houding te laten innemen ten opzichte van het Pan-Islamisme werd niet overgenomen. Hierbij speelde een rol dat zo'n beweging in de Aziatische gebieden van de Sovjet-Unie, waar het gezag van Moskou weer stevig gevestigd was, dit gezag ondermijnde.

Aldus werd opgeroepen tot strijd tegen het Pan-Islamisme en de Pan-Aziatische bewegingen. Deze streeden tegen Europees en Amerikaans imperialisme, maar versterkten het Turkse en Japanse imperialisme en de macht van adel, grootgrondbezitters en geestelijkheid.¹ Zoals al beschreven leverde dit voor de P.K.I. in zijn betrekkingen met de S.I. vele moeilijkheden op.

De uitwerking van de theses vormde het volgende probleem. De minieme grootte van de Aziatische communistische partijen maakte hen voor de nationalistische groepen geen gelijkwaardige partners in een samenwerkingsverband. De Komintern diende te zoeken naar een andere wijze van samenwerking. Bij het vinden hiervan speelde Sneevliet een grote rol. Na het tweede Kominterncongres werd hij benoemd tot hoofd van een Kominternbureau in China. Hij was hier van juni 1921 tot april 1922. Via Nederland, waar hij kort na de verbannen Tan Malaka aankwam, ging hij naar Moskou waar hij op een zitting van het Executieve Comité van de Komintern (E.K.K.I.) rapporteerde over zijn ervaringen. Hierna keerde hij terug naar China, waar hij de Komintern nog ongeveer een half jaar vertegenwoordigde. In zijn contacten met de zeer kleine Chinese communistische partij en de grote Kuomintang onder leiding van Sun Yat-sen maakte Sneevliet gebruik van zijn ervaringen in Indië met de samenwerking S.I.-I.S.D.V.

"For Sneevliet, this method of partnership was not simply the best that the communists could reasonably hope for in their weak position vis-à-vis the Kuomintang. He was, as we have seen, a staunch advocate of communists in larger mass movements, which they could influence to the left through their superior organization and their energy in propaganda. If they were fortunate, they could win the non-communist leadership to their side or drive it out, capturing the whole movement for themselves; if they were less successful, they could at least hope to emerge from the broken alliance with a good part of the mass movement's supporters. This had been his experience in working within the Sarekat Islam, and he is said to have pointed out the Indonesian example to the Chinese communists."

Onder druk bleken de Chinese communisten bereid zijn richtlijnen en de "bloc-within"-politiek te volgen. Het E.K.K.I. onderschreef de Sneevlietlijn officieel in januari 1923.²

Na het tweede Kominterncongres daalde de belangstelling voor Azië. In september 1920 vond nog het eerste congres van Oosterse Volkeren plaats te Bakoe. Dit was voornamelijk van propagandistische aard. De overgrote meerderheid van de congresgangers kwam uit het Aziatisch deel van de Sovjet-Unie. Ondanks de besluiten van het tweede Kominterncongres overheerste hier een extreme anti-bourgeoïstoon. Sneevliet vertegenwoordigde de P.K.I., S.I. en de Nederlandse C.P.

Hierna stelde de Sovjet-Unie meer belang in het herstel van betrekkingen met Europese landen dan in revolutie in Azië. De nadruk verschoof van revolutionaire agitatie naar versterking van organisatie en discipline.

In juni en juli 1921 vond het derde Kominterncongres plaats. Indonesië werd vertegenwoordigd door Darsono. Op de agenda stond in eerste instantie niet eens de bespreking van het Oosterse Vraagstuk, maar Aziatische congresleden slaagden er met Lenins stem in dit punt alsnog op te voeren. In de Koloniale Commissie bestond veel verschil van mening: de theses van het vorige congres werden van twee zijden aangevallen. Een aantal afgevaardigden, vooral uit het Nabije Oosten, wilde steun geven aan het Pan-Islamisme en aan partijen die meerdere klassen uit de maatschappij verenigden. Roy herhaalde zijn oude bezwaren tegen het bourgeois-nationalisme, en benadrukte de noodzaak het Pan-Islamisme te bestrijden. De Commissie besloot, onder protest van Roy, geen resolutie aan het congres voor te leggen. De Kominternleiders benadrukten heel duidelijk dat samenwerking met het nationalisme de Kominternlijn bleef. Dit werd nog versterkt door de congresdiscussies over de tijdelijke stabilisering van het wereldkapitalisme en Lenins Nieuwe Economische Politiek, die de gematigde toon van het congres bepaalden.

In november 1921 werd het eerste congres van Werkers van het Verre Oosten in Irkoetsk geopend. Semaun was de Indonesische afgevaardigde. Na één zitting werd het congres verplaatst naar Moskou, waar het in januari en februari 1922 bijeen kwam. De verslagen van dit congres verschaffen geen duidelijk beeld over de gevolgde politieke lijn. De linkse Russische communisten deden min of meer felle aanvallen op de samenwerkingspolitiek met de bourgeois-nationalistische bewegingen. Het ingrijpen van Lenin was nodig om het heersende orthodoxe standpunt door te drukken.³

Op 19 oktober 1922 schreef Tan Malaka een brief uit Moskou aan Darsono. Hij vertelde daarin dat hij tot dan toe zeer goede indrukken van Moskou had opgedaan. Hij wachtte op een geschikte gelegenheid om te spreken met verschillende Aziaten uit verschillende landen, die allen met het gemeenschappelijke doel instemden. Aan dat doel moest verder gewerkt worden en hij - Malaka -

werkte daarover stellingen uit.

Hij was vol enthousiasme over demonstraties die hij had bijgewoond en waar onder andere Trotzki, Radek, Bucharin en Lunatsjarski spraken.⁴

Kort hierna werd Malaka door het E.K.K.I. betrokken bij de voorbereidingen van het congres. Aan deze vergadering van het E.K.K.I. nam Malaka deel als niet-stemgerechtigd, adviserend lid.⁵ Het vierde Kominterncongres, dat duurde van 5 november tot 5 december, stond in het teken van de tijdelijke stabilisatie die het kapitalistische systeem had bereikt. De revolutionaire periode na de Eerste Wereldoorlog was afgesloten. De Europese communisten moesten overgaan tot een defensieve tactiek en samenwerking zoeken met de sociaal-democraten.⁶

De aandacht richtte zich, na de eenzijdige concentratie van de laatste jaren op Europa, weer meer op Azië. Niettemin legden de Russische communisten, volgens Malaka, hun wil niet op aan de Aziaten:

"Een echte revolutionair uit welk land dan ook moet ook als een geleerde in welke wetenschap dan ook, een 'open mind' hebben ten opzichte van de vraagstukken van de revolutie in andere landen. In het algemeen namen de meeste vooraanstaande leiders in Rusland die houding in in die tijd (1922) dat ik er was. Zij legden niet hun eigen opvattingen op over de aard van de revolutionaire beweging in Azië (Indonesië, Hindoestan of China) en de aard van de te nemen maatregelen in andere landen lieten ze aan de Aziatische leiders over. Zij beseften ook heel goed dat er een 'X', een onbekende factor in deze landen aanwezig was, omdat de mensen daar in omstandigheden leven die verschillen van die in Rusland, waar zij geboren werden, school gingen en strijd leverden. Ten gevolge hiervan waren de discussies en debatten in het congres en in de Komintern-executieve zeer uitgebreid. Wij behoefden niet bang te zijn dat één of andere hoge autoriteit zich geraakt zou voelen indien er kritiek geleverd werd."

Kritiek werd als belangrijk gezien. Het congres verliep ook op zeer democratische wijze. Door deze wijze van besluitvorming had de verliezende partij ook minder moeite zich bij de beslissing neer te leggen.⁷ Het congres was geopend met een verslag van het werk van de E.K.K.I. sinds het derde congres, uitgesproken door Zinovjev, de leider van de organisatie. De gedelegeerden mochten hierop reageren. Deze reacties namen bijzonder veel tijd in beslag zodat eerst tot spreektijdbeperking en tenslotte tot beëindiging van de discussies werd besloten. Alleen een vertegenwoordiger van de Jeugd-internationale en Aziatische delegatieleden kregen nog vijf minuten spreek-tijd.⁸

Op de zevende zitting, op 12 november kreeg Malaka dus nog de kans een rede te houden.

"Genossen! Anlässlich der Rede der Gen. Sinowjew und Radek und anderer europäischer Genossen meine ich, unter Berücksichtigung der Wichtigkeit der Frage der Einheitsfront auch für uns im Osten, für die Tausende von Millionen der unterdrückten Völker des Ostens sprechen zu müssen im Namen der Kommunistischen Partei Javas.

Ich muss einige Fragen an die Gen. Sinowjew und Radek richten. Vielleicht hat der Gen. Sinowjew nicht an eine Einheitsfront auf Java gedacht, vielleicht ist unsere Einheitsfront eine andere. Aber der Beschluss

des 2. Kongresses der Kommunistische Internationale bedeutet praktisch, dass wir auch mit dem revolutionären Nationalismus eine Einheitsfront machen müssen. Wir müssen anerkennen, dass die Einheitsfront auch in unserem Lande notwendig ist. Es ist somit unsere Einheitsfront keine Einheitsfront mit den Sozialdemokraten, sondern mit den revolutionären Nationalisten. Aber wir haben sehr oft verschiedene Formen der Taktik der Nationalisten gegen den Imperialismus, so den Boykott und den Befreiungskrieg der Moslems, den Pan-islamismus. Ich habe besonders diese zwei Formen im Auge, und deshalb stelle ich folgende Fragen. Zuerst: Müssen wir die nationale Boykottbewegung unterstützen oder nicht? Zweitens, müssen wir den Pan-islamismus unterstützen, - ja oder nein? Wenn ja, - wie weit müssen wir gehen?

Ich muss zugeben, dass der Boykott sicherlich keine kommunistische Methode ist, aber er ist eine Methode, die bei der politisch-militärischen Unterjochung im Osten eine der schärfsten Waffen ist, und wir können in diesen letzten zwei Jahren auch sehen, dass im Jahre 1919 der Boykott unter den ägyptischen Völkern gegen den britischen Imperialismus wie auch der grosse chinesische Boykott Ende 1919 und Anfang 1920 von Erfolg gekrönt waren. Die letzte Boykottbewegung haben wir in Britisch-Indien gehabt. Wir können annehmen, dass in diesem oder in den folgenden Jahren eine andere Art des Boykotts im Osten angewandt werden wird. Wir wissen ja, der Boykott ist unsere Methode nicht, sie mag die Methode der Kleinbürger oder der nationalistische Bourgeoisie sein. Wir können noch mehr sagen, wir können sagen, der Boykott ist die Unterstützung des einheimischen Kapitalismus, aber wir haben auch gesehen, dass infolge der Boykottbewegung in Britisch-Indien jetzt noch 18 000 Führer in den Gefängnissen schmachten und dass durch den Boykott eine sehr revolutionäre Stimmung hervorgerufen worden ist, ja, dass durch die Boykottbewegung in Britisch-Indien die englische Regierung sogar gezwungen wurde, die japanische militärische Hilfe zu erbitten, für den Fall, dass die Boykottbewegung in einen offenen bewaffneten Aufstand überginge. Wir wissen auch von den mohammedanischen Führern in Indien, von Dr. Kirchlef, Hasret Mahoni und den Brüdern Ali, dass sie in Wirklichkeit Nationalisten sind; wir haben keinen Aufstand zu verzeichnen gehabt, als Gandhi verhaftet wurde. Aber in Indien weiss man sehr genau, weiss auch der einfachste Revolutionär, dass ein Lokalaufstand mit einer Niederlage enden muss, weil wir dort nicht über Waffen und anderes Kriegsmaterial verfügen. Die Frage der Boykottbewegung tritt also für uns Kommunisten jetzt oder in Zukunft in den Vordergrund. Wir wussten in Indien und in Java, dass viele Kommunisten geneigt sind, die Boykottbewegung auf Java zu proklamieren, vielleicht weil die kommunistische Stimmung aus Russland so lange vergessen war, vielleicht auch deshalb, weil in Britisch-Indien kommunistische Stimmungen ausgelöst wurden, die der ganzen Bewegung Konkurrenz machen konnten. In jedem Fall stehen wir vor der Frage: Müssen wir diese Taktik unterstützen, ja oder nein? Und wieweit können wir gehen?

Panislamismus, das ist eine lange Geschichte. Zuerst will ich sprechen über unsere Erfahrungen in Indien, wo wir mit den Islamiten zusammenarbeiten. Wir haben in Java eine sehr grosse Vereinigung mit vielen sehr armen Bauern, den "Sarekat-Islam" ("Islam-Bund"). Diese Vereinigung hatte zwischen 1912 und 1916 vielleicht eine Million Mitglieder, es können auch drei oder vier Millionen gewesen sein. Das war eine sehr grosse Volksvereinigung, die spontan aufkam und sehr revolutionär war. Bis 1921 haben wir mit ihr zusammengearbeitet. Unsere Partei, bestehend aus 13 000 Mitgliedern, ging in die Volksvereinigung und machte dort Propaganda. 1921 erreichten wir es, dass der Sarekat-Islam unser Programm annahm. Der Islambund propagierte auch in den Dörfern für die Fabrikkontrolle und für die Parole: Alle Macht den armen Bauern, alle Macht den Proletariern! So machte daher der Sarekat-Islam dieselbe Propaganda wie unsere Kommunistische Partei, nur manchmal unter anderem Namen. Aber im Jahre 1921 kam es zu einer Spaltung infolge ungeschickten Kritik gegen die Führer des Sarekat-Islam. Die Regierung hat mittels ihrer Agenten im Sarekat-Islam die Spaltung ausgenutzt und hat auch den Beschluss des zweiten Kongresse der Kommunistischen Internationale: Kämpft gegen den

Panislamismus! ausgenutzt. Was hat sie zu den einfachen Bauern gesagt? Sie sagte: Seht, die Kommunisten wollen nicht nur spalten, die Kommunisten wollen auch Eure Religion vernichten. Das war für einen einfachen mohammedanischen Bauer zuviel; der Bauer hat sich gedacht: ich habe alles auf dieser Welt verloren, soll ich auch meinen Himmel noch verlieren? Das geht nicht! So haben die einfachen Moslems gedacht. Und die Propagandisten, die Regierungsagenten haben das sehr gut ausgenutzt. Wir haben also eine Spaltung. (*Vorsitzender*: Ihre Redezeit ist abgelaufen.) Ich komme aus Indien, bin 40 Tage gefahren. (Beifall) Die Sarekat-Islamiten glauben an unsere Propaganda und bleiben mit ihrem Magen, um mich populär auszudrücken, bei uns, aber mit dem Herzen bleiben sie bei dem Sarekat-Islam, bei ihrem Himmel. Denn den Himmel können wir ihnen nicht geben. Deshalb boykottierten sie unsere Versammlungen und wir konnten keine Propaganda mehr machen

Wir haben Anfang des vorigen Jahres daran gearbeitet, die Verbindung mit dem Sarekat-Islam wiederherzustellen. Wir haben auf unserem Kongress im Dezember vorigen Jahres gesagt, dass die Moslems im Kaukasus und anderen Ländern, die mit den Sowjets zusammenarbeiten und gegen den Internationalen Kapitalismus kämpfen, ihre Religion viel besser verstehen, und wir haben auch gesagt, dass, wenn sie für ihre Religion Propaganda machen wollen, sie es tun können, dass sie es aber nicht in Versammlungen tun sollen, sondern in den Kirchen (mesgid).

Man hat uns dabei in öffentlichen Versammlungen gefragt: Sind Sie Moslems, - ja oder nein? Glauben Sie an Gott, - ja oder nein? Und was haben wir geantwortet? Ja, habe ich gesagt, wenn ich vor Gott stehe, da bin ich ein Moslem, wenn ich aber vor Menschen stehe, dann bin ich kein Moslem (lebhafter Beifall), weil Gott gesagt hat, dass es unter den Menschen viele Satane gibt! (Lebhafter Beifall.) Und so haben wir mit dem Koran in der Hand ihren Führern eine Niederlage bereitet und wir haben auf unserem Kongress im vorigen Jahre die Sarekat-Islam-Führer durch ihre Mitglieder gezwungen, mit uns zusammen zu arbeiten. Da brach im März vorigen Jahres ein Generalstreik aus und die moslemischen Arbeiter mussten uns haben, weil wir die Eisenbahner unter unserer Führung hatten. Die Sarekat-Islam-Führer haben gesagt: Ihr wollt mit uns zusammen arbeiten, da müsst Ihr uns auch helfen. Wir kamen selbstverständlich und haben zu ihnen gesagt: Ja, Euer Gott ist mächtig, aber Euer Gott hat gesagt, auf dieser Welt sind die Eisenbahner mächtiger! (Lebhafter Beifall.) Die Eisenbahner sind das Exekutivkomitee Gottes auf dieser Welt. (Heiterkeit.) Damit ist die Frage aber noch nicht erledigt, wenn wir wieder eine Spaltung haben, können wir sicher sein, dass die Regierungsagenten wieder mit ihrem Panislamismus ankommen. Darum ist die Frage des Panislamismus sehr aktuell.

Nun muss man aber erst verstehen, was das Wort Panislamismus eigentlich bedeutet. Es hatte einmal eine historische Bedeutung und heisst, dass der Islam die ganze Welt mit dem Schwerte in der Hand erobern muss, und das muss mittels des heiligen Krieges unter Führung des Khalifen geschehen und der Khalif muss vom arabischen Stamme sein. Ungefähr 40 Jahre nach dem Tode Mohammeds haben sich die Mohammedaner in 3 grosse Reiche gespalten und damit hat der Heilige Krieg seine Bedeutung für die ganze mohammedanische Welt verloren. Damit verlor er die Bedeutung, im Namen Gottes für die Khalifen und die mohammedanische Religion die ganze Welt zu erobern, weil der westliche Khalif von Spanien sagte: Ich bin der richtige Khalif, ich muss das Banner führen, und der Khalif von Agypten sagte dasselbe und der Khalif von Bagdad sagte: Ich bin der rechte Führer, weil ich von dem arabischen Stamme Koraschit bin. So hat der Panislamismus nicht mehr seine ursprüngliche Bedeutung, sondern hat jetzt praktisch eine ganz andere Bedeutung. Panislamismus bedeutet jetzt den nationalistischen Freiheitskampf, weil der Islam für die Moslems alles ist: nicht nur die Religion, sondern auch der Staat, die Okonomie, das Essen und alles, - und so bedeutet Panislamismus die Verbrüderung aller mohammedanischen Völker, den Freiheitskampf, nicht nur der arabischen, sondern auch der hindostanischen, javanischen und aller unterjochten, mohammedanischen Völker. Diese Verbrüderung heisst jetzt praktisch Freiheitskampf, nicht

nur gegen den holländischen, sondern auch gegen den englischen, französischen und italienischen Kapitalismus, also gegen den Kapitalismus der ganzen Welt. Das bedeutet jetzt Panislamismus in Indien unter den unterjochten kolonialen Völkern, so haben sie es im geheimen propagiert, d.h. den Kampf gegen die verschiedenen imperialistischen Mächte der Welt. Das ist für uns eine neue Aufgabe. Ebenso wie wir den nationalen Krieg unterstützen wollen, wollen wir auch den Freiheitskrieg der sehr offensiven, sehr aktiven 250 Millionen Mohammedaner unter den imperialistischen Mächten unterstützen. Deshalb frage ich noch einmal: Müssen wir den Panislamismus in dieser Bedeutung unterstützen? Damit bin ich am Schluss meiner Rede. (Lebhafter Beifall.)"⁹

Malaka stelt dus alleen maar vragen: over de boycotbeweging zonder zelf een uitgesproken mening te geven, over het Pan-Islamisme laat hij zijn mening overduidelijk blijken. Met zijn gevatheid slaagt hij erin het afbreken van zijn rede te verhinderen en het vleugje humor in zijn rede doet hem veel bijval oogsten.

In het laatste gedeelte van zijn rede geeft Malaka een analyse van de breuk tussen S.I. en P.K.I., die geheel voorbijgaat aan de diep gewortelde afkeer die in ieder geval de S.I.-leiders hadden van verdere samenwerking met communisten. Malaka wijt de breuk aan oppervlakkige oorzaken: de onhandige kritiek (een opmerking die Darsono zich kon aantrekken) en de via een verdeel-en-heers-politiek door de regering uitgebuite Kominternresolutie tegen het Pan-Islamisme. Na het P.K.I.-congres werd de samenwerking hersteld, maar het gevaar van misbruik van de Kominternresolutie door de regeringsagenten bleef voortdurend aanwezig. Daarom moet volgens Malaka deze resolutie worden herzien. Het Pan-Islamisme is nu een nationalistische vrijheidsstrijd tegen het imperialisme van 250 miljoen Mohammedanen, die alle steun verdient.

Malaka's opvatting is hier dus geheel dezelfde als in zijn "Tribune"-artikel van september 1922 over "De Islam en het Bolsjewisme": geen woord van kritiek over S.I. en Pan-Islamisme, die volgens hem alle steun verdienen.

Gerard Vanter, die voor "De Tribune" het congres bijwoonde, schreef:

"Het congres heeft Malaka toegejuicht, hem als het ware een ovatie gebracht. Dat was een hulde voor onze kameraden in Indië, die zo'n zware strijd hebben te voeren tegen de brute actie."

Wel twijfelde Vanter eraan of het congres de betekenis van zijn optreden wel goed beseftte. Zag het congres wel de "ontzaglijke revolutionaire stromingen die in de koloniale landen en in het gehele Oosten zich nu gaan richten tegen de Westerse kapitalisten" of was het luide toejuichen "slechts sympathie voor die Oosterse communist, die daar in begrijpelijk Duits een der meest belangrijke kwesties die het Oosten beroeren, aan het congres voorlegde"?¹⁰

Van Ravesteyn vertelde in Amsterdam op 4 januari 1923 over zijn ervaringen op het congres. Over Malaka zei hij, ietwat hautain:

"Malaka trad daar op als vertegenwoordiger van een werkelijke partij van

oosterse communisten en wist daar op zijn u allen bekende leuke manier op de voorgrond te komen. Ondanks het gebrekkige Duits dat hij spreekt."¹¹

Op 13 november sprak Lenin het congres toe. Reeds vroeg was de zaal stampvol. Vanter was er ook en zag dat vele congressisten wegens plaatsgebrek op het podium klommen en op de rand ervan gingen zitten. Onder hen was ook Malaka. Vanter en Malaka, die elkaar op het congres voor het eerst zagen, zwaaiden elkaar vriendelijk toe. Maar toen werd het podium ontruimd door Lenins lijfwacht. Malaka bleef zonder iets van de ontruiming te bemerken zitten, tot een lijfwacht hem oppakte, over het voetlicht tilde en losliet. Malaka kwam goed neer en keek beteuterd rond.¹²

Lenin verdedigde zijn economische maatregelen, bekend als Nieuwe Economische Politiek. Vanter en Malaka waren zeer onder de indruk van de koelbloedigheid en innerlijke zekerheid waarmee Lenin deze verandering van tactiek verdedigde.¹³

Twee zittingen van het congres waren gewijd aan Oosterse vraagstukken. Van Ravesteyn hield op 22 november een inleidend, lang referaat over deze vraagstukken. Hij was het, wat betreft het Pan-Islamisme, eens met Malaka. Het Pan-Islamisme was naar zijn mening een anti-westerse stroming, die vooral de macht van het Britse imperialisme in India en het Midden-Oosten kon vernietigen. Als zodanig verdiende het de steun van het revolutionaire proletariaat.¹⁴

Diezelfde dag sprak ook de afgevaardigde van Tunis, Tawar Boudengha, die op de vraag van Malaka over het standpunt ten opzichte van het Pan-Islamisme een heel duidelijk antwoord kon geven:

"Der Pan-Islamismus bedeutet jetzt nichts anderes als die Vereinigung aller Muselmanen gegen ihre Unterdrücker. Er muss also unterstützt werden."¹⁵

De twee zittingen werden door veertien delegaties nog te weinig gevonden, ook door de strikt gehanteerde spreektijdbeperving. Zij protesteerden via een verklaring aan het congres, overigens zonder succes.¹⁶

Aan het einde van de tweede zitting over Oosterse vraagstukken werd besloten hiervoor een commissie te benoemen, die een aantal theses zou moeten opstellen. Tot leden werden benoemd: Cachin (Frankrijk), Issakov (Bulgarije), Katayama (Japan), Malaka, Radek (Rusland), Van Ravesteyn, Roy (Brits-Indië), Safarov (Rusland), Salich (Turkije) en Tschén-du-Scha (China).¹⁷

In deze commissie bestond bepaald geen eensgezindheid. Volgens Malaka kwam er in eerste instantie een voorstel in de commissie dat de communistische partijen in de koloniale landen met de nationale partijen zouden moeten samenwerken tegen het imperialisme. Dit voorstel kwam van de Russische en Brits-Indische communisten. In theorie was iedereen het hiermee eens, maar in de praktijk bleken er grote meningsverschillen te ontstaan.

Een groep gedelegeerden van "oosterse volkeren" op het Kominterncongres. Rechts van Malaka staat M.N.Roy. Eerste en derde van links zitten respectievelijk Ho-Chi-Minh en Katayama. (uit Petrus Blumberger, De communistische beweging in Nederlandsch-Indië, tegenover titelpagina.)

De Engelse communisten waren bijvoorbeeld tegen een boycot in Brits-Indië van Engelse goederen, omdat zo in Engeland de werkloosheid zou toenemen.

"Het debat dat eerst kalm verliep, werd steeds feller en duurde, als ik mij niet vergis, drie dagen achter elkaar. Tenslotte verbodde de Kominternvertegenwoordiger, die de these steunde, me te spreken. Hierop antwoordde ik met een scherp protest tegen de manier waarop de Aziatische vraagstukken, zo moeilijk en vreemd voor de westerse communisten, werden behandeld."¹⁸

In de commissie nam Roy, zoals ook op de twee vorige congressen, een afwijkende houding aan, tegenovergesteld aan die van Malaka. Malaka wilde meer concessies doen aan nationalistische groeperingen, Roy wenste een onafhankelijker proletarische politiek. Alleen in de meest achtergebleven koloniën meende Roy dat de bourgeoisie een revolutionaire rol kon spelen. In de andere koloniën zag hij een toenadering tussen nationale bourgeoisie en het imperialisme, dat industriële vestigingen in de koloniën aanmoedigde, hetgeen gunstig voor de bourgeoisie was.¹⁹

Op het congres legde een Chinese afgevaardigde de nieuwe politiek van het "bloc-within" uit, die de Chinese C.P. wilde gaan volgen om invloed te krijgen op de Kuomintang.²⁰

Radek, het hoofd van de Oosterse sectie van de Komintern, wees erop dat de Aziatische communisten te vaak kleine groepjes intellectuelen waren, zonder band met de massa's. Om dit te veranderen moesten zehun werk in de vakbeweging en onder de boeren uitbreiden. Ze moesten samenwerken met de revolutionaire bourgeoisie en zelfs, indien nodig, met feodale groepen,

als hen dit maar toegang tot de massa's gaf.²¹

Dit werd ook in de theses neergelegd, maar tevens dat ze hun onafhankelijkheid als partij moesten bewaren, een program voor agrarische revolutie moesten opstellen, en tegen reformisme in de vakbonden moesten strijden.

"It was apparent that the International was still undecided as to how far Asian communists should go in distinguishing themselves from their nationalist partners. On the one hand, concessions to nationalism seemed imperative; on the other, powerful voices still opposed sacrificing the purity of the Asian proletariat."²²

Zo kwamen alle naar voren gebrachte meningen min of meer in de theses tot uitdrukking. Wat betreft het Pan-Islamisme liet de samenwerking met de revolutionaire bourgeoisie in sommige gevallen ook steun aan het Pan-Islamisme toe. Maar deze steun mocht slechts van beperkte duur zijn. De communisten moesten ernaar streven de religieus-politieke leuzen van het Pan-Islamisme te vervangen door concrete eisen. De veroordeling van het Pan-Islamisme op het tweede Kominterncongres bleef dus gehandhaafd.²³

En Tan Malaka kon dan ook terecht concluderen dat hij wat betreft zijn vragen over de boycotbeweging en het Pan-Islamisme, in program, tactiek, strategie en organisatie van de Komintern weinig terugvond. Hij schreef later:

"Op het congres kreeg ik geen enkel antwoord, hoewel mijn rede een bevredigend applaus van het gehele congres kreeg."²⁴

Tegelijkertijd met het Kominterncongres werd het tweede congres van de Profintern gehouden van 19 november tot 2 december 1922. De Profintern was een vereniging van communistische vakbonden, opgericht in 1921. De V.S.T.P. had zich onder druk van de P.K.I.-leiders bij de Profintern aangesloten. Er had nogal wat weerstand tegen dit lidmaatschap bestaan onder de V.S.T.P.-afdelingen, gericht tegen het duidelijke kleurbekennen.²⁵ Na de vorming van de R.V.C., in juni 1921, werd deze vakbondsfederatie lid van de Profintern. Toen de R.V.C. werd opgeheven, ten behoeve van een nieuwe federatie van communistische en niet-communistische vakbonden, hernieuwde de V.S.T.P. in 1922 zijn lidmaatschap.²⁶

De Profintern toonde veel belangstelling voor Indonesië. In februari 1922 nam Semaun deel aan een zitting van de Executieve.²⁷

In juli 1922 rapporteerde Sneevliet aan de Executieve over de pandhuisstaking en de verbanning van Bergsma en Malaka. De Executieve besloot toen materiaal te verzamelen over de onderdrukking in Indonesië en dit in de Franse en Italiaanse pers te publiceren.²⁸

Malaka was deelnemer aan het tweede Profinterncongres. Het is onduidelijk wie hij vertegenwoordigde, de V.S.T.P., de nieuwe algemene vakbondsfederatie of wellicht de Indonesische arbeiders in het algemeen.²⁹

Tan Malaka sprak op dit congres twee maal. In de discussie over de rede van Heckert, over het offensief van het kapitaal, gaf hij een overzicht

van de situatie in Indonesië, waar communistische en nationalistische vakbonden eindelijk tot een vereniging waren gekomen. Hijzelf had vooral grote verwachtingen van de transportarbeidersbeweging.³⁰

Naar aanleiding van een rede van Leo Heller over de arbeidersbeweging in de koloniën, waarin hij de S.I. een radicale nationalistische partij noemde, zei Malaka dat

"Die Partei Sarikat Islam besteht zu 90 Prozent aus Arbeitern und armen Bauern und tragt keinen nationalistischen Character mehr, sondern einen revolutionären Klassencharacter."³¹

De Profintern besloot zijn banden met de Aziatische vakbonden aan te halen, en nam hiertoe vier besluiten:

"urging metropolitan labor organizations to establish special sections to maintain contact with the colonial labor movements; by creating offices in the major seaports, which would agitate among colonial maritime workers; by calling a conference of revolutionary labor organizations from the Eastern countries, which would meet simultaneously with the next Profintern congress and which would work out concrete programs for the labor movement in each of the lands represented; and by holding a conference of the transport workers in the countries bordering on the Pacific."³²

Na dit congres volgden nog enkele conferenties van functionele secties van de Profintern. Op 4 en 5 december werd de derde internationale conferentie van mijnwerkers gehouden. Onder de 15 vertegenwoordigde landen was ook Indonesië. De Indonesische vertegenwoordiger, die niemand anders dan Malaka kon zijn, wees op de moeilijkheden om de petroleumwerkers te organiseren. Arbeiders die communistische propaganda maakten werden gearresteerd of ontslagen.³³

Op 6 december kwam de derde conferentie van transportarbeiders bijeen. 17 landen waren vertegenwoordigd, waaronder voor Indonesië de V.S.T.P.³⁴ De revolutionaire onderwijzers kwamen op 8 en 9 december bijeen en:

"Der Vertreter Javas betonte dass die eingeborenen Lehrer nationalistisch-oppositionell gegen die Holländer eingestellt sind. Die Regierung organisiert die reaktionären holländische Lehrer. Freidenker werden grausam verfolgt. Die materielle Lage des Lehrers ist eine sehr schwere."³⁵

Deze bijeenkomst vormde het einde van een zeer drukke maand voor Malaka. Als enige vertegenwoordiger van Indië had hij vele officiële verplichtingen en daarnaast was zijn aanwezigheid ook zeer gewenst op allerlei ontvangsten en bij allerlei bezoeken aan Russische fabrieken, boerderijen enzovoorts. Niet alleen kwam Malaka uit een ver land, waar waarschijnlijk tot verbazing en trots van zijn gastheren een communistische partij bestond, maar deze partij telde ook, volgens Malaka's mededelingen, niet minder dan veertigduizend leden, terwijl de Verenigde Staten een paar duizend, China een honderdtal en Brits-Indië enkele tientallen communisten telden. Zijn gastheren moesten zich wel afvragen hoe dat mogelijk was.

Malaka telde in zijn nogal wisselende opgaven van het aantal Indonesische

communisten het ledental van de communistische S.l.-afdelingen mee. Aan de scholing en beginselvastheid van de P.K.l.-leden ontbrak het nodige; des te meer gold dat voor de losse, sterk fluctuerende S.l.-aanhang. Maar zelfs als zijn gastheren hierin enig inzicht hadden, moesten ze toch als geheel een gunstige indruk krijgen van de toegepaste "bloc-within"-politiek.

Pas toen na het congres de afgevaardigden weer naar alle delen van de wereld vertrokken, begon Malaka zich af te vragen waar hij heen zou kunnen gaan.³⁷ Indonesië was ontoegankelijk voor hem; het zou ook nog tot eind 1923 duren voor hij in Zuidoost-Azië terugkeerde.

Tan Malaka probeerde in Nederland en Rusland uit de schaarse informatie over Indonesië een beeld van de ontwikkelingen daar te verkrijgen. Dit beeld blijkt niet altijd met de werkelijke situatie overeen te stemmen, zoals zijn schriftelijke uitingen tonen.

De staking van de pandhuisemployés, die leidde tot de verbanning van Malaka en Bergsma, liet de P.K.l. in een staat van verlamming achter, zonder een slagvaardig leiderschap. De staking toonde de kloof tussen het gouvernement, dat steeds meer ging vertrouwen op zijn repressief apparaat, en de Indonesische politieke beweging die gedwongen werd tot non-coöperatie met het gouvernement.

In mei 1922 keerde Semaun terug uit Rusland in Indonesië, waar hij het congres van Werkers van het Verre Oosten had bijgewoond. Als Semaun, zoals men wel vermoedt, hier naar toe gezonden was, om iets zuiverder in de communistische leer te worden, waaraan het volgens orthodoxe communisten in de P.K.l. nog wel eens ontbrak, dan was zijn reis geen succes.³⁸ Zijn eerste toespraak na terugkeer veroorzaakte grote opschudding. Hij wees erop dat de omstandigheden in Indonesië geheel anders waren dan die in Rusland en dat het Russische voorbeeld niet klakkeloos getimiteerd kon worden in Indië. Hij wees erop dat

"The revolutionary tide was at a temporary ebb and the party should therefore concentrate on organization and propaganda and should not attempt a major strike or other action aimed at matching forces with the ruling powers. --- In conclusion he called on the party to adopt a new and more cautious program"³⁹

Met deze rede week Semaun niet af van Moskou's lijn. De nadruk lag daar op consolidatie en de communistische partijen buiten Rusland werd een aanzienlijke vrijheid gegund in het uitstippelen van hun politiek.⁴⁰

Gezien ook de moeilijke situatie, waarin de P.K.l. en zijn verwante organisaties verkeerden, was Semauns politiek de enige mogelijke en na korte tijd kreeg hij de steun van de partij om die ten uitvoer te brengen.

Semaun zag als eerste noodzaak het versterken van de communistische vakbonden, en vooral de V.S.T.P. waarvan het ledental van 17000 tot 8000 was teruggelopen. Semaun had hiermee groot succes; door de nadruk te leggen op

eenheid, discipline en voorzichtigheid, werd de V.S.T.P. binnen enkele maanden weer een hechte organisatie. Door de intensieve propaganda en de dalende invloed van de S.I. in de vakbeweging, kwamen de pandhuis- en de suikerarbeidersbond onder P.K.I.-invloed. Er werden nieuwe bonden opgericht voor de stedelijke arbeiders (monteurs, chauffeurs, metaalarbeiders) en gouvernementsemployés.

Deze groei werd sterk begunstigd door de economische depressie, die leidde tot een gestegen belangstelling van de arbeiders voor vakbondslichaam. Vooral de loonsverlagingen en massa-ontslagen door de regering veroorzaakten een radicalisering bij de gouvernementsemployés.

Al in oktober 1921 waren S.I. en P.K.I. overeengekomen te streven naar één vakbondsfederatie. Onder druk van neutrale ambtenarenbonden moest ook de S.I. zijn bonden, die ten opzichte van de P.K.I.-bonden sterk in de minderheid waren, laten deelnemen aan de "Persatuan Vakbond Hindia" (Indische Vakbond Federatie - P.V.H.), die in september 1922 tot stand kwam. Eén van de belangrijkste actiepunten was tegen de regeringsbezuinigingen gericht. Om deze actie in Holland te bevorderen benoemde de P.V.H. drie vertegenwoordigers in Nederland. Twee daarvan waren Bergsma en Tan Malaka.⁴¹ Hoewel de P.K.I. de meerderheid in de P.V.H. bezat, hield hij zich op de achtergrond. De eisen van de P.V.H. waren dan ook niet-revolutionair. Voor de P.K.I. was de P.V.H. belangrijk als symbool van samenwerking tussen communisten en niet-communisten.

Ondertussen groeide de P.K.I. verder. De S.I.-scholen speelden daarbij een belangrijke rol. Vaak leidde de oprichting van zo'n school enige tijd daarna tot het onder P.K.I.-invloed komen van de S.I.-afdeling.

Semaun zag deze groei en wilde maar al te graag deze lijn doortrekken en proberen de macht in de S.I. te verkrijgen. Zo ging de P.K.I. over tot een campagne tegen de partijdiscipline en voor herstel van de "bloc-within"-politiek. Maar de S.I. en zijn onbetwiste leider Tjokroaminoto waren niet geneigd aan de P.K.I. toe te geven. Er volgde een campagne waarin Tjokroaminoto weer de nadruk legde op de Islam als bindend element voor alle Indonesiërs. Tevens zouden geleidelijk de leden van de onafhankelijke S.I.-afdelingen lid moeten worden van de "Partai Sarekat Islam" (P.S.I.), zodat op den duur C.S.I. en S.I.-afdelingen zouden verdwijnen. In februari 1923 zou het S.I.-congres over deze voorstellen moeten beslissen.

Nu er een breuk dreigde met de S.I. zocht de P.K.I. andere contacten om niet geïsoleerd in de Indonesische politieke beweging te komen staan. Zo kwam in november 1922 de "Radical Concentratie" tot stand, waarin alle partijen van Budi Utomo tot P.K.I., deelnamen. Men werd het eens over een aantal eisen aan het gouvernement, die een zeer breed terrein bestreken. De innerlijke samenhang van de Concentratie was begrijpelijkerwijs echter niet groot.

Op het S.I.-congres van februari 1923 werden de voorstellen van Tjokroaminoto met grote meerderheid aangenomen. De breuk leek definitief. Had de P.K.I. zich voor het congres nog ingehouden in de hoop op een compromis, na het congres brandde een felle polemiek los. Bovendien begon de strijd om de loyaliteit van de S.I.-afdelingen. En in deze onderlinge strijd leden vanzelfsprekend ook de P.V.H., de Radicale Concentratie en de S.I.-afdelingen zelf schade aan slagvaardigheid en ledental. Semauns pogingen om tot politieke eenheid te komen hadden dus gefaald.⁴²

Begin maart 1923 vond in Bandung en Sukabumi een bijzonder congres van P.K.I. en Rode S.I. plaats om de maatregelen te bespreken die genomen moesten worden nu de P.K.I. uit de S.I. was gezet. De S.I. werd fel aangevallen; deze kon niet langer meer beschouwd worden als vertegenwoordiger van de belangen van het volk; alleen de P.K.I. was dat nu. De overeenkomst tussen Marxistische en Islamitische leerstellingen werd benadrukt. Darsono schetste het idyllische verleden van Indië, voor de komst van het vreemde kapitalisme en verklaarde dat deze situatie onder een communistisch bewind zou terugkeren. Het aangenomen program van eisen was duidelijk toegespitst op de te verwachten strijd met de S.I. Het was van gematigde aard en stelde een aantal populaire eisen. Deze eisen zouden via parlementaire actie bereikt moeten worden, vandaar de agitatie voor een echt parlement en de bereidheid tot samenwerken met alle gelijkgezinde partijen. Het congres sprak zijn afkeuring uit over de gouvernementele inmenging in Islamzaken.

De strijd om de S.I.-afdelingen stond centraal op het congres. Overal waar een "witte" S.I.-afdeling bestond zou de P.K.I. een eigen S.I.-afdeling oprichten onder de naam "Sarekat Rakjat" (Volksvereniging - S.R.). De rode S.I.-afdelingen zouden ook tot S.R. worden omgevormd. Het opmerkelijke was nu dat deze S.R.-afdelingen openlijk en direct ondergeschikt waren aan de partij. Net zoals de C.S.I. wenste de P.K.I. een massa-organisatie, die onder strikte controle stond van een goed-geschoolde en gedisciplineerde partij. Maar dit betekende wel een verlaten van de "bloc-within" voor een "bloc-above"-politiek. De overeenstemming met de Kominternrichtlijnen leek niet zo gemakkelijk te vinden.⁴³

In de V.S.T.P. nam de druk toe om tot actie te komen tegen de loonsverlagingen en massa-ontslagen. Semaun poogde diverse malen met de regering te overleggen om een verandering in de voorstellen te bereiken, maar het gouvernement was tot geen enkel compromis bereid. In februari 1923 besloot het V.S.T.P.-congres tot staking, maar Semaun kreeg nog enig uitstel voor nieuw overleg. De staking werd voorbereid. In april kregen Semaun en Darsono de waarschuwing, dat als zij zich niet matigden, ze gearresteerd zouden worden. Semaun antwoordde dat bij een arrestatie van een V.S.T.P.-leider de staking meteen zou uitbreken. Twee dagen later, op 8 mei 1923, werd Semaun gearresteerd en brak de spoorwegstaking uit. De staking breidde zich

snel uit over Java. Het resultaat was de voorspelbare debacle: alle stakers ontslagen, de spoorlijnen onder militaire bewaking, een vergaderverbod voor de V.S.T.P. en, in een aantal residenties, voor alle organisaties. Artikel 161 bis werd toegevoegd aan het Wetboek van Strafrecht; dit verbod elke steun, direct of indirect, aan een staking. Veel communistische leiders werden gearresteerd, de V.S.T.P.-leiding verloor door de gouvernementsmaatregelen het contact met de stakers, de weerstandskas was snel leeg en al snel verliep de staking. Het gouvernement rechtvaardigde zijn harde optreden met het brandmerken van de staking als een politieke staking, naar aanleiding van Semaun's arrestatie, die zich dreigde uit te breiden tot een algemene staking. In feite waren het de reële eisen van de V.S.T.P.-leden die de leiders tot het uitroepen van de staking dwongen, in het volle besef van de onontkoombare nederlaag.

Er is een duidelijke parallel tussen deze en de pandhuisstaking van een jaar eerder. Zowel Semaun nu als Tan Malaka toen deden moeite de staking te vermijden, die naar hun mening louter nadelige gevolgen kon hebben. In beide gevallen bevorderde de halsstarrige gouvernementsopstelling het uitbreken van de staking die aan de regering politieke voordelen opleverde in de vorm van een gehavende communistische partij, en economische in de vorm van loonsverlaging en massa-ontslag.

Semaun werd in september 1923 verbannen en liet een communistische beweging achter in diepe malaise; de V.S.T.P. en de andere bonden waren vleugellam; tijdens de staking waren de Radicale Concentratie en de P.V.H. in stilte overleden; de P.K.I. en zijn bonden leden zeer onder het vergaderverbod. Semaun, de man van de voorzichtige lijn, had deze lijn onder de druk van de omstandigheden moeten verlaten, met de verwachte desastreuze gevolgen.

Het enige wat de P.K.I. gewonnen had was een martelaar en een wijdverbreide sympathie bij de Indonesische publieke opinie.⁴⁴

Na het vertrek van Semaun was Darsono de onbetwiste P.K.I.-leider. Hij nam echter geen zitting in een officieel partijorgaan om een snelle verbanning te vermijden. Darsono was, ook door zijn Duitse ervaringen, geneigd ideologie en het internationale karakter van het communisme te benadrukken. Hij verwachtte het spoedig uitbreken van de proletarische wereldrevolutie in Duitsland en het communisme zou zich dan via Nederland naar Indië uitbreiden. Hij stond daarom ook wat minder enthousiast dan Semaun ten opzichte van samenwerking met andere Indonesische politieke bewegingen. Deze samenwerking was ook niet nodig; de partij herstelde zich opmerkelijk snel, al in de laatste maanden van 1923, van de klappen van de V.S.T.P.-staking. Hiertoe droegen niet in het minst bij de interne conflicten die S.I. en Budi Utomo verscheurden en die beide partijen onmachtig tot verzet tegen de P.K.I.-groei maakten.⁴⁵

De Rode S.I./S.R. trok vele leden omdat het duidelijk uitdrukking gaf aan zijn afkeer van het gouvernement, de autoriteiten en de plantagehouders: de blanke overheersers. De felle wijze van actie beantwoordde aan de behoefte van de bevolking aan een protest tegen de bestaande situatie. De koppeling van communisme aan Islam viel bij vele aanhangers in vruchtbare aarde.⁴⁶

De sterkte van de P.K.I. lag voornamelijk in de steden, maar eind 1923 breidde de communistische invloed zich uit over het platteland, waar bij lokale acties de communisten het volk leidden.

De ideeën van de P.K.I.-aanhangers waren verward: een onontwarbaar mengsel van utopische en messianistische verwachtingen, verheerlijking van de traditionele pre-kapitalistische maatschappij, die na de nabij zijnde revolutie zou terugkeren als de klassenloze communistische maatschappij, de hoop op hulp van Komintern en Rusland en de invloed van Islam-denkebeelden.⁴⁷

De wens tot directe actie leefde sterk bij de lokale leiders en afdelingen en na Semauns verbanning vonden enkele bomaanslagen plaats, waarvan de P.K.I. ten onrechte de schuld kreeg. Niettemin veroordeelde Darsono het terrorisme scherp en riep op tot eenheid, discipline en politieke scholing.⁴⁸

De vorming van de S.R.-afdelingen, zoals besloten op het P.K.I.-congres van maart 1923, zou de P.K.I.-leiding het middel verschaffen om beter de tot dan toe vrijwel onafhankelijke Rode S.I.-afdelingen te controleren, maar eind 1923 was de meerderheid van de Rode S.I.-afdelingen nog niet veranderd in S.R.-afdelingen. Deze afdelingen waardeerden hun onafhankelijkheid te hoog om die op te offeren en zich te onderschikken aan de P.K.I.-leiding.⁴⁹

Na het Kominterncongres, dat op de vragen van Malaka geen antwoord had gegeven, twijfelde hij aan zichzelf. Hij dacht erover te gaan studeren, waarop een vriend plagerig antwoordde dat er voor hem op het ogenblik geen leerstoel vrij was.⁵⁰

Maar spoedig werd hij weer betrokken bij het werk van de Komintern. De plaatsvervangende leider van de Oosterse sectie benaderde hem en vroeg hem om zijn medewerking in het belang van Azië. De aangenomen theses waren zeer abstract, zei hij, en in de praktijk was er een verdergaande uitwerking nodig. Malaka was hiermee erg blij; hij werd vanwege zijn verzet tegen de theses niet buitenspel gezet, maar kon zich volledig inzetten.⁵¹

Malaka kreeg van de Komintern de opdracht een boek over Indonesië te schrijven.

"Vorm en inhoud van het boek werden aan mij toevertrouwd, en het materiaal voor het boek werd uit Nederland besteld. Ik concentreerde me op inhoud en vorm van het boek, op geschiedenis en statistiek wat betreft land, bevolking, industrie, landbouw en bestuur. Aan de kameraden in dat koude land liet ik het over de theorie te formuleren of conclusies te trekken uit de feiten over Indonesië, zoals hun dat schikte."⁵²

Omslag van Malaka's Russische boek over Indonesië.

In 1924 verscheen zijn boek onder de titel "Indonezija i ejo mesto na proboezjdajoesjtsjemsja Vostoke" (Indonesië en zijn plaats in het ontwakende Oosten). In 1925 verscheen een tweede druk van 5000 exemplaren bij de regeringsuitgever. Het boek kreeg toen gunstige kritieken.⁵³ Het geïllustreerde boekje telde (in de tweede druk) ruim 160 bladzijden.

In de inleiding wijst Malaka op de onbekendheid van het Europese proletariaat met Indonesië. Voor hen is dit algemene overzicht bedoeld. De structuur van Indië is in zoverre bijzonder dat er geen inheemse bourgeoisie bestaat, hetgeen in vergelijking met andere landen de communistische propaganda vergemakkelijkt. Al 8 jaar is de communistische partij, die vrijwel de gehele arbeiders- en nationale beweging verenigt, actief. Dit is ook van grote betekenis in verband met de strategische ligging van de Indonesische archipel.⁵⁴

Na enkele gegevens over oppervlakte, klimaat en bevolking van Indië behandelt hij de historie voor en na de komst van het Europese imperialisme. Vervolgens bespreekt Malaka de suikercultuur op Java, andere cultures, industrie en mijnbouw, staatsmonopolies (opium, zout), verkeer en vervoer, de invloed van het buitenlandse kapitaal, bestuur, recht en onderwijs.

In de onderwijsparagraaf geeft hij langs bekende lijnen een overzicht van het werken van de S.I.-scholen.⁵⁵

Tenslotte bespreekt Malaka de politieke beweging. De Budi Utomo is een partij zonder betekenis, een ambtenarenclub die de regering steunt.⁵⁶ De Nationale Indische Partij krijgt ook harde kritiek. De bonte samenstelling leidde tot besluiteloosheid. De radicale elementen verlieten de partij en werden lid van de P.K.I. Zo blijft de N.I.P. over als een kleine, onschuldige parlementaire partij.⁵⁷ Een echte massapartij was wel de Sarekat Islam. Deze beweging groeide snel, maar helaas ontbrak bij de leider Tjokroaminoto het juiste inzicht in de positie van de klassen en raciale groepen in Indonesië. Er was geen begrip voor organisatie, gebrek aan discipline, geen eenheid in propaganda, geen financiële organisatie. Er was geen program, organisatie of tactiek. Handelaren en avonturiers probeerden de massa voor eigen doeleinden te gebruiken. De S.I. was een noodzakelijke etappe in de groei van de revolutionaire beweging, een duurbetaalde les voor betere dagen.⁵⁸ Malaka beschrijft kort de nauwe band tussen S.I. en de communisten, die in 1921 met een gedwongen uittreden van de communisten eindigde. Pogingen hierna tot toenadering van P.K.I.-zijde werden afgewezen. En na het S.I.-congres van februari 1923 was elke revolutionaire inslag verdwenen. Meer dan de helft van de leden was weggelopen en de S.I. had niet veel meer te betekenen.⁵⁹

Een beschrijving van de P.K.I.-acties besluit dit hoofdstuk. Dit verslag eindigt met een behandeling van het congres in Bandung in maart 1923 en het uitbreken van de spoorwegstaking op 10 mei 1923. Over deze staking merkt Malaka op dat de staking beter tijdens de suikercampagne had kunnen beginnen (juli-september). Het was niet verstandig in te gaan op de provocaties van het gouvernement. Nu zijn alle leiders in arrest en is het doorgaan van de staking in gevaar, alsmede de toekomst van de partij. Met deze sombere notities eindigt Malaka, maar hij voegt er aan toe dat het moreel van de arbeiders hoog is.⁶⁰

Een overzicht van de internationale situatie en de plaats van Indonesië en andere Aziatische landen daarin besluit het boekje.

Dat Malaka voor de Komintern als deskundige over Indische zaken fungeerde zou men ook kunnen afleiden uit een brief van Bergsma aan Semaun in februari 1923. Tijdens het Kominterncongres was Bergsma klaarblijkelijk ook in Moskou en hij schreef dat men daar kortgeleden Iep had verkozen. Bergsma was daartegen, maar tevergeefs. Het congres beloonde de vele speeches die

hij hield met een plaats in de Executieve. "Iep" was Tan Malaka en Bergsma vond waarschijnlijk dat Malaka wel erg snel promotie maakte. Bovendien verdrong Malaka, zoals Sneevliet al eerder opmerkte, Bergsma, die ook lof verdiende voor zijn werk voor de partij in Indië en steun na zijn verbanning.⁶¹

Zo deed Malaka ervaring op met de praktische toepassing van het communisme in de Sovjet-Unie. Hij bestudeerde niet zozeer de theorie, maar veel meer de praktijk in gesprekken en contacten met allerlei groepen.⁶²

Niet alleen de Kominternautoriteiten maar ook vooral de jeugd, in fabriek en boerderij, als soldaat, arbeider, boer of student, zocht hij op.

"Mijn kamer was in een vroeger hotel en dag en nacht open voor vrienden en studenten. Zelfs als ik 's nachts sliep was hij open, en waren er twee of drie studenten die voor een examen werkten, omdat mijn kamer groot en rustig genoeg was om te studeren. Deze rustige kamer was aan mij gegeven om een boek te schrijven."⁶³

Malaka schreef niet alleen zijn boek, maar ook in diverse communistische bladen verschenen artikelen van hem.

Nog voor het Kominterncongres verscheen in het orgaan van de Profintern, "Die Rote Gewerkschafts-Internationale", een artikel van hem en Van Resema over de vakbeweging in Indië.⁶⁴ Na enkele geografische gegevens en het vermelden van de belangrijkste exportgoederen, voor de produktie waarvan tweeënehalf miljoen land- en fabrieksarbeiders grenzeloos werden uitgebuit door de kapitalisten, behandelden de auteurs de S.I. De S.I., een strijdorganisatie van de armste boeren van Java "machte die holländische Regierung und die Kapitalisten erzittern". Na de oprichting van de P.K.I., die duizenden inheemsen verenigde, nam de invloed van de P.K.I. in de S.I. sterk toe, zodat in 1921 de S.I. het communistische program overnam.

Daarna werden de grote communistische vakbondsinvloed en de successen die deze vakbonden met hun acties boekten gereleveerd. Een schadelijke breuk in de vakbeweging in 1921 werd later dat jaar weer geheeld. Op dat ogenblik dreigde een spoorwegstaking, maar vele leiders waren uitgewezen of in arrest. "Gegenwärtig wütet der *weiße Terror* aber trotzdem ist die Bewegung nicht aufzuhalten."

Vanaf januari 1923 werd Malaka op de voorpagina van "Die Rote Gewerkschafts-Internationale" vermeld als vast medewerker, evenals Semaun. In februari schreef Malaka een artikel over het lot van de contractkoelies, waarin zijn deernis en verontwaardiging hierover duidelijk uitkwam.⁶⁵

In april verscheen een artikel waarin Malaka de conflicten in het N.A.S. (Nationaal Arbeids Secretariaat) behandelde. Deze vakbond, met een sterk anarcho-syndicalistische inslag, werd verscheurd door de strijd tussen groepen die aansluiting bij de Profintern wilden en groepen die aansluiting wensten bij een anarcho-syndicalistische Internationale in Berlijn. Malaka gaf een vrij nauwkeurig overzicht van de standpunten van de beide partijen,

zonder hinderlijke partijdigheid. Het opmerkelijke van dit artikel is dat het de enige maal is, dat Malaka zich in deze tijd in het openbaar uit over Nederlandse, interne zaken.⁶⁶

Aan het volgende nummer droeg Malaka twee artikelen bij. Het eerste handelde over de vakbeweging. Sinds 1908 bestonden in Indonesië nationalistisch-revolutionaire partijen. Vele boeren, half proletariërs en industrie-arbeiders waren lid van de Sarekat Islam. De objectieve omstandigheden waren echter nog niet rijp en ook de leiders waren onervaren. "Sie haben es nicht verstanden, die revolutionäre Energie, welche sich in den Massen angesammelt hatte, auszunutzen und diese Massen zu aktiven Kämpfer zu machen." De communisten namen deze taak op zich en zochten een directe band met de massa's in de S.I. Zij leidden de vakbeweging, waarin de bond van spoorweg-arbeiders het sterkste was. Deze boekte successen in vakacties. Op een congres in februari keerde de bond zich tegen loonsverlagingen; het verzet hiertegen kon tenslotte leiden tot een algemene staking. Op grond hiervan greep het gouvernement in om te proberen de staking te verhinderen.

Daarna behandelde Malaka kort enkele andere bonden, ook het "Verband der Bankangestellten", waarmee de pandhuisbeambten werden bedoeld. Hier brak in februari 1922 een staking uit, die zich snel uitbreidde. Een algemene staking dreigde. Maar "eine planmäßige klare Leitung fehlt", en de staking eindigde met een nederlaag. "Die hervorragendste Führer wurden von der Regierung verhaftet und ausgewiesen." Malaka bedoelde hiermee Bergsma en zichzelf.

Malaka vermeldde de uitsluiting van de communisten uit de S.I. in oktober 1921, niet die van februari 1923. De in 1921 ook ontstane breuk in de vakbeweging werd in september 1922 geheeld in een nieuwe federatie, vrijwel geheel onder communistische leiding, waarmee hij de P.V.H. een verkeerd stempel opdrokte.

In de toekomst zag Malaka vooral een snelle kapitalistische ontwikkeling en daardoor ook een groei van het proletariaat.

"Vielleicht wird das junge Proletariat Indonesiens unter der Leitung der Kommunistischen Partei, im Bunde mit Sowjetrußland, im Anfang auch die einheimische Bourgeoisie gegen den Imperialismus unterstützen müssen. Doch es wird niemals von seinem rechten Wege abweichen und nie vergessen dass es nach zwei Fronten hin kämpfen muss, sowohl gegen die einheimische wie gegen die fremde Bourgeoisie. Nur ein solcher Kampf nach zwei Fronten wird den Osten zum Kommunismus und zur Freiheit führen können."⁶⁷

Deze laatste alinea is opvallend omdat Malaka hierin nogal afstand neemt van de samenwerking met de bourgeoisie, en de "bloc-within"-politiek slechts een kleine, tijdelijke plaats gunt. Hij lijkt hiermee verder te gaan dan bijvoorbeeld zijn rede op het Kominterncongres. Een verklaring ligt wellicht deels in het feit dat de Profintern zich veel meer op een radicaal-proletarisch standpunt stelde dan de Komintern, en dat vooral wat betreft de samenwerking met bourgeois-nationalistische bewegingen.⁶⁸

Malaka, of de bewerker of vertaler van zijn artikel, kan zich hierbij hebben aangesloten.

Het tweede artikel handelde over de suikerindustrie op Java. De grote winsten voor de ondernemers werden tegenover de uitbuiting van de arbeiders gesteld. De vakorganisatie onder nationalistische leiding beging vele fouten, die moeilijk door de toenmalige communistische leiding waren te corrigeren, ook door gebrek aan krachten en middelen voor propaganda. Malaka trok de volgende conclusie:

"Die junge javanische Arbeiterbewegung musste nach Lage der Dinge erst diese Phase der Niederlagen durchmachen. Die proletarische Massen sind heute erwacht, sie schütteln das Jahrhunderte alte Sklavenjoch ab und wandeln sich allmählich in aktive Feinde des Kapitalismus. Den ersten Anstoss gab das Versagen der nationalistischen Führer, die die Massen ungewollt dem Kommunismus zuführten.

Aus dieser Lage Nutzen zu ziehen, stellt unsere Hauptaufgabe dar. Wir müssen sofort und ernstlich an die Organisation der revolutionären Massen Javas herantreten, um sie vor neuen Enttäuschungen zu wahren und sie in die Reihen der gegen das internationale Kapital Kämpfenden hineinzuziehen."

In een voetnoot wees Malaka op de afscheiding van de "Rode Islamietische Partij", met 100.000 leden, een communistische organisatie die zich in maart 1923 van de S.I. losmaakte.⁶⁹

Ook hier zette Malaka zich af tegen de S.I. en gaf hij een duidelijk beeld van de breuk S.I. - P.K.I.

Dit artikel verscheen begin 1924 in een tweetal Javaanse bladen.⁷⁰

In juni 1923 vond een zitting van de E.K.K.I. plaats. In het rapport dat Malaka indiende over Indonesië merkte hij op dat de P.K.I. een aanzienlijke invloed in de S.I. uitoefende. De S.I. telde anderhalf miljoen leden en had een radicale inslag door het ontbreken van een inheemse bourgeoisie en het grote proletariaat, ontstaan ten gevolge van de industrialisatie en de landbouwplantages.⁷¹ Bij het opstellen van dit rapport was Malaka klaarblijkelijk niet op de hoogte van de definitieve breuk S.I. - P.K.I. Op de zitting sprak Malaka ook kort naar aanleiding van Radeks rede over de toestand in de wereld. Hij wees op de toegenomen Amerikaanse investeringen in het Oosten, die het gevaar van een akkoord tussen de liberale revolutionaire bourgeoisie en het Amerikaanse kapitaal met zich mee bracht. Hiertegenover zag hij de wedijver van Japan en Amerika, die tot een groot conflict moest leiden. En ook "die aufsteigende Macht des Islams, der in sich viele revolutionäre Elementen enthält." De hoofdpoging voor de communisten was

"die verschiedenen zersplitterten nationalistischen und proletarischen Parteien des Orients zu organisieren und zu koordinieren und mit dem europäischen Proletariat in Verbindung zu bringen."⁷²

De E.K.K.I. hield zich ook bezig met de conflicten in de Nederlandse C.P. De partijen in het conflict konden hun geschil voorleggen aan een

commissie, die een uitspraak zou moeten doen. Jacques de Kadet was afgevaardigd door de groep die bezwaren had tegen de officiële leiding. De Kadet ontmoette in Moskou al spoedig Malaka, die hem zijn gehele verblijf zou begeleiden en hem met vele afgevaardigden in contact bracht.

"Dat hij ook hier bijzonder populair was verwonderde mij niet - men moest wel een Nurks zijn om hem *niet* sympathiek te vinden."⁷³

Op een middag nam Malaka De Kadet mee naar een bijeenkomst waar Trotzki zou spreken. Tan Malaka had plaatsbewijzen voor het podium en ze zouden dus Trotzki van nabij horen en zien. Een vriendin van Malaka, een secretaresse, zou meegaan en als tolk optreden. Trotzki kwam echter plotseling niet; Malaka hield wel een begroetingspeechje.

"Hij deed dat in het Duits, op een zo charmante wijze dat hij al ovaties kreeg vóór zijn vriendinnetje de speech vertaald had, en nog eens ovaties na de vertaling. En toen konden we even later, met goed fatsoen de aftocht blazen en op de kamer van Tan Malakka onze teleurstelling wegdrinken, want hij had op zijn kleine, ongezellige en rommelige kamer --- ergens in een groot flatgebouw, een goede voorraad Kaukasische wijnen, die ik, omdat ze nogal zoetig waren, heel lekker vond. Zijn vriendinnetje, een van de vele secretaresses van de Komintern, was een bijzonder sympathiek meisje, met een ernstig, sprekend gezicht, die zowel de zaak van het communisme als Tan Malakka zeer toegedaan was."⁷⁴

Een artikel van L.A. in "Inprekorr"⁷⁵ riep zowel bij Bergsma als Malaka een reactie op, die op 20 juli 1923 in het blad verscheen. L.A. schetste een nogal somber beeld van de stand van de communistische beweging op Java. De organisatie was zwak, de interne verbindingen zwak, de afdelingen inactief. De ideologische afwijkingen en organisatorische misslagen van Semaun hadden een oppositie in de partij opgeroepen. L.A. vermeldde de invloed van de P.K.I. in de S.I., maar ook dat waarschijnlijk op het aanstaande congres de P.K.I.-leden uit de S.I. zouden worden gezet. Van de vakbonden bestond in feite alleen de V.S.T.P. nog. Het congres van de V.S.T.P. in februari, waarvan men verwachtte dat het een algemene staking zou uitroepen, nam echter het opportunistische besluit eerst nog eens langs legale weg een oplossing te zoeken.

Bergsma wees in zijn reactie er op, dat duizenden S.I.-leden tot de communisten gerekend konden worden. Het doel van de P.K.I., invloed in de S.I. te verkrijgen, was geheel bereikt. In het westen begreep men de werkwijze van de Indonesiërs niet altijd, maar als men op de resultaten lette, waar het om draaide, dan waren deze gunstig.

Ook Malaka deed zijn best het realistische, kritische beeld dat L.A. gaf te corrigeren. Hij meende dat de P.K.I. een juiste tactiek had gevolgd, ook ten opzichte van de S.I.

"Durch die richtige Anwendung der Einheitsfront-Taktik gibt es jetzt schon 20 Sektionen, die sich unter kommunistischer Führung befinden. (Diese 20 Sektionen hatten früher etwa 100000 Mitglieder). Wir können vorläufig feststellen dass wir (einschl. Ternate) mit 13000 Mitgliedern

in unserer Partei und ferner auf mindestens 30000 Arbeiter und Bauern in der Sarekat-Islam rechnen können, die zwar noch nicht Mitglieder der Gewerkschaften sind, sich aber unter kommunistischer Führung befinden."

Ook andere vakbonden dan de V.S.T.P. waren actief, en onder communistische invloed.

"Der letzte Kongress in März hat nicht nur beinahe alle Gewerkschaften, die Rote S.I., sondern auch die nationalistische Indische Partei und Budi-Utomo unter kommunistischen Einfluss gebracht."

Wat betreft Semaun merkte Malaka tenslotte op dat hij en Darsono kortgeleden verhoord werden en gewaarschuwd in verband met hun vakbondsactiviteiten en werk in de S.I. "Das ist ein Beweis für ihre revolutionäre Haltung."⁷⁶ Bergsma en Malaka gingen dus, bewust of onbewust, voorbij aan de definitieve breuk met de S.I. Zij schilderden een succesvolle "bloc-within"-politiek, die overeenkwam met de Kominternlijn en hun eigen wens.

In een kort artikel over het Indonesische communisme in "Die Kommunistische Internationale" schreef Malaka ook over de verhouding tot de S.I.⁷⁷ Na het vaststellen van de partijdiscipline op het S.I.-congres van september 1921 verklaarden 13 S.I.-afdelingen met 30.000 leden zich solidair met hun P.K.I.-leiders. De P.K.I. voerde felle strijd tegen dit besluit en zo was de S.I. in februari 1923 nogmaals gedwongen hierover te discussiëren. Hier bleek de meerderheid van de afgevaardigden sympathiek tegenover de P.K.I. te staan, maar door overrompeling slaagde de voorzitter erin het besluit over de partijdiscipline te handhaven. Hierop liepen 600 van de 1000 gedelegeerden weg en zeven nieuwe afdelingen sloten zich bij de communistische S.I. aan. Malaka geeft hier in ieder geval een getrouwer beeld van de situatie dan in "Inprekorr", waarschijnlijk door nadere informatie uit Indonesië. Vervolgens gaf Malaka nog een rooskleurig verslag van de situatie in de vakbeweging, het werk onder vrouwen, kinderen (via de scholen) en militairen.

Voor de niet-ingewijde in Indonesische zaken moesten al deze verslagen van de situatie in Indonesië wel een verwarrend geheel vormen, waaruit uiterst moeilijk een conclusie viel te trekken over bijvoorbeeld de toen bestaande verhouding tussen S.I. en P.K.I. Bestond het "bloc-within" nog? Was dit zo succesvol dat de communisten de gehele controle in de S.I. hadden overgenomen? Wat was de status van de communistische S.I.-afdelingen, hun verhouding tot S.I. en P.K.I.? Hoe groot was hun aantal en ledental? En hoeveel afdelingen met hoeveel leden bleven de S.I. trouw? Op deze vragen kregen de niet-ingewijden, dus ook de autoriteiten in de Komintern, geen antwoord of tegenstrijdige antwoorden in de artikelen van Malaka, Bergsma en anderen over Indonesië.

Eind augustus verscheen in "De Tribune" een open brief van Malaka aan de Indonesische studenten en intellectuelen, gedagtekend Moskou 19 augustus 1923.⁷⁸

Hij wees op de scheidingsmuur die de heersers tussen deze studenten en intellectuelen en het arbeidende volk hadden opgetrokken. Daardoor was het aantal intellectuelen dat zich bij de communisten aansloot nog gering. Als er, zoals in Brits-Indië, een intellectueel proletariaat ontstond, zouden zij vanzelf tot de communisten komen. Nu nog miskenden zij, in navolging van hun meesters, dat de gehele rijkdom van Indonesië en de gehele economische macht op de arbeidende klasse berustte. De regering kon via intimidatie haar gezag handhaven, tot de spoorwegarbeiders hiervoor niet opzij wensten te gaan en een staking uitriepen. Ondanks de scherpe maatregelen van de regering, werd de staking doorgezet. De bijzondere betekenis van de staking was dat deze niet gebaseerd was op de "kebangsaan" (nationaliteit) van de N.I.P. of de "keislaman" (Islam) van de S.I., maar op de economische werkelijkheid.

"Het is noodzakelijk een klare en vaste tactiek te volgen en daarvoor is het nodig een klaar inzicht te hebben in de economische en klasseverhoudingen. Men kan zich niet alleen verlaten op woorden en instemmingen in vergaderingen, maar men moet de vervelende maar noodzakelijke organisatorische en administratieve arbeid met geduld, eerlijkheid en energie doorvoeren."

Alleen op deze basis was het volhouden van de staking mogelijk. Het werk van revolutionaire Indonesische arbeiders maakte de mobilisatie van het gehele gouvernementele machtsapparaat noodzakelijk. De N.I.P. en S.I. baseerden hun acties niet op de economische omstandigheden en stonden los van de arbeidersklasse. Door het ontbreken van een inheemse kapitalistische klasse, waren zij gedoemd tot passiviteit, fraseologie en contra-revolutie, en waren de communisten zo succesvol.

De beweging in Indonesië zou uitstralen naar de rest van Azië. In Brits-Indië had Gandhi gefaald, omdat hij nooit de arbeidersklasse bij zijn strijd betrok. Nu dreigden de linkse nationalistische Congrespartij te verlaten. De Engelse regering volgde vol belangstelling de ontwikkelingen in Indonesië, omdat ze de aantrekkingskracht van het Indonesische voorbeeld vreesde.

Tot slot riep Malaka de intellectuelen op de communistische gelederen te versterken. Hij kon hen niets beloven dan de ware vrijheid van Indonesië, die lag in de Indonesische arbeidersklasse.

De toekomstplannen van Malaka namen in de loop van 1923 vastere vorm aan. Sneevliet suggereerde in april 1923 dat Malaka een veertiendaags Maleis-Hollands orgaan zou kunnen redigeren vanuit Berlijn of Holland.⁷⁹

De Engelse inlichtingendienst rapporteerde dat de Indische Communist Tan Malacca een delegatie van de Komintern zou leiden naar het congres van de Australische C.P. Maatregelen werden genomen, opdat Malaka het land niet zou kunnen binnenkomen.⁸⁰

In midden 1923, wellicht op de E.K.K.I.-zitting, kreeg Malaka, naar

eigen zeggen, het toezicht opgedragen over de communistische partijen, ook de nog op te richten, in Birma, Siam, Annam, de Philippijnen en Indonesië. In het najaar vertrok hij om in december 1923 op zijn nieuwe standplaats Canton aan te komen.⁸¹

1. Gebaseerd op McVey, *The Rise*, p.52-61 en D.Boersner, *The Bolsheviks and the National and Colonial Question (1917-1928)*, Geneva-Paris, 1957, chapter III. Zie ook Tichelman, *Sneevliet*, p.31-6.
2. McVey, *The Rise*, p.76-83. Citaat op p.80. Tichelman, *Sneevliet*, p.37-54.
3. McVey, *The Rise*, p.128-33.
4. Bijlage brief PG aan GG, 16-2-1923 in mailr.174x/23 in vb.27-3-1923 lt.C 4.
5. *Inprekorr*, 8-11-1922, p.1497-8.
6. McVey, *The Rise*, p.158; Boersner, *The Bolsheviks*, p.123.
7. *Pendjara I*, p.96-7.
8. Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale, Petrograd-Moskau vom 5. November bis 5. Dezember 1922, Hamburg, 1923, p.162,182.
9. Protokoll 4. Kongresses, p.186-9. Zie over de in de rede genoemde Mohammedaanse leiders in Brits-Indië: A.C.Niemeijer, *The Khilafat Movement in India 1919-1924*, The Hague, 1972. Hier worden de namen gespeld als Hasrat Mohani en Dr. Kitchlew.
10. *De Tribune*, 25-11-1922.
11. *De Tribune*, 8-1-1923.
12. G.J.M. van het Reve, *Mijn rode jaren, herinneringen van een ex-bolsjewiek*, Utrecht-Antwerpen, 1967, p.178-9.
13. *Van het Reve, Mijn rode jaren*, p.179-81.
14. Protokoll 4. Kongresses, p.585, 589-90.
15. Protokoll 4. Kongresses, p.607.
16. Protokoll 4. Kongresses, p.609. De delegaties waren die van Angora, Australië, België, Engeland, Egypte, Nederlands-Indië, Japan, Mexico, Perzië, Polen, Tunis, Turkije en Zwitserland.
17. Protokoll 4. Kongresses, p.634. Op de tweede zitting van het congres was Malaka benoemd tot lid van de Neger-commissie. Protokoll 4. Kongresses, p.26.
18. *Pendjara I*, p.99-100. In *Pendjara I*, p.99 schrijft Malaka dat hij vanwege zijn rede in de Oosterse commissie mocht spreken in de algemene vergadering van het congres. Dit is onjuist, op 12 november sprak Malaka het congres toe, op 23 november werd de commissie benoemd. McVey, *The Rise*, p.161 volgt Malaka's verkeerde weergave. Ook het lange verslag van de conflicten in de Oosterse commissie, dat ik kort heb samengevat, maar dat McVey, *The Rise*, p.160-1 letterlijk vertaalt, dient met de nodige reserve te worden gezien.
19. Boersner, *The Bolsheviks*, p.126; H.Carrère d'Encausse and S.R.Schram, *Marxism and Asia, An Introduction with Readings*, London, 1969, p.42-3; McVey, *The Rise*, p.159-60.
20. Protokoll 4. Kongresses, p.615, ook McVey, *The Rise*, p.158-9.
21. McVey, *The Rise*, p.158.
22. McVey, *The Rise*, p.159.
23. Protokoll 4. Kongresses, p.1036; Carrère d'Encausse and Schram, *Marxism and Asia*, p.43; McVey, *The Rise*, p.162; C.B.Mc Lane, *Soviet Strategies in Southeast Asia, An Exploration of Eastern Policy under Lenin and Stalin*, Princeton, N.Y., 1966, p.84.
24. *Pendjara I*, p.100.
25. McVey, *The Rise*, p.210-1.
26. McVey, *The Rise*, p.211-3.
27. McVey, *The Rise*, p.212.
28. "Tätigkeitsbericht des Vollzugsbüro der R.G.I. über die Zeit von Juli bis September", *Die Rote Gewerkschafts-Internationale (R.G.I.)*, Oktober 1922, p.687, ook in McVey, *The Rise*, p.213-4.
29. McVey, *The Rise*, p.212.
30. *Inprekorr*, 10-1-1923, p.49. McVey, *The Rise*, p.441, noot 61 vermeldt het congresverslag in de Russische taal.
31. *Inprekorr*, 10-1-1923, p.53; McVey, *The Rise*, p.163.
32. McVey, *The Rise*, p.214-5.
33. "Die dritte internationale Konferenz der revolutionäre Bergarbeiter", *R.G.I.*, Dezember 1922, p.888.
34. "Die dritte internationale Konferenz der revolutionäre Transportarbeiter",

- R.G.I., Desember 1922, p.889.
- 35."Die Internationale Konferenz der revolutionären Lehrer", R.G.I., Dezember 1922, p.896-7.
 - 36.Tan Malaka, Thesis, Djakarta, z.j.(1946), p.47-8.
 - 37.Pendjara I, p.100.
 - 38.McVey, The Rise, p.125-8. Semaun had zich voor zijn bezoek aan Rusland altijd voorzichtig opgesteld en probeerde een directe confrontatie met het gouvernement te vermijden. Zo hield hij een dreigende staking van de V.S.T.P. in 1921 af. Volgens McVey, The Rise, p.126 stonden tegenover hem de voorstanders van een radicalere politiek, gericht op een bolsjevistische revolutie, met als doel de dictatuur van het proletariaat. Als belangrijkste wapen hiertoe werd de algemene staking beschouwd. Tot deze groep behoorden vooral de Europese P.K.I.-leden en een groeiende groep Indonesiërs, waaronder, volgens McVey, ook Tan Malaka. Zoals ik op p.213-4 al heb aangetoond, behoorde mijns inziens Malaka niet tot deze groep, maar was hij een voorstander van dezelfde voorzichtige politiek als Semaun.
 - 39.McVey, The Rise, p.136. Malaka reageerde in "De Tribune" van 5-9-1922 op deze rede. Zie p.215-6. Hieruit bleek dat Malaka na zijn verbanning in zijn tactiek de nadruk ietwat verlegde van voorzichtigheid naar actie.
 - 40.Hierop wijst ook Malaka in Pendjara I, p.96-7 (deels geciteerd op p.225).
 - 41.De Tribune, 8-9-1922, in McVey, The Rise, p.139, 238-9, 409 noot 72.
 - 42.McVey, The Rise, p.133-46.
 - 43.McVey, The Rise, p.155-8.
 - 44.McVey, The Rise, p.146-54.
 - 45.McVey, The Rise, p.165-7.
 - 46.McVey, The Rise, p.170-1.
 - 47.McVey, The Rise, p.179-81.
 - 48.McVey, The Rise, p.187-8.
 - 49.McVey, The Rise, p.191.
 - 50.Pendjara I, p.100.
 - 51.Pendjara I, p.100-1.
 - 52.Pendjara I, p.101.
 - 53.McVey, The Rise, p.438 noot 33.
 - 54.Indonezija, 2e druk, p.3-4. Voor de vertaling van de meest belangwekkende passages uit dit boek ben ik dank verschuldigd aan mej. C.E.Wagenaar, verbonden aan het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis te Amsterdam.
 - 55.Indonezija, p.115.
 - 56.Indonezija, p.127-8.
 - 57.Indonezija, p.128-30.
 - 58.Indonezija, p.131-2.
 - 59.Indonezija, p.134, 136.
 - 60.Indonezija, p.145-6.
 - 61.McVey, The Rise, p.205-6, 438 noot 34-5; de letterlijk vertaalde brief staat op p.205. McVey heeft "Iep" waarschijnlijk als "Jep" gelezen.
 - 62.Tan Malaka, Madilog, Materialisme, Dialektika, Logika, Jakarta, 1951, p.14.
 - 63.Pendjara I, p.101.
 - 64.Kan Malaka and Van Reesem, "Die Gewerkschaftsbewegung in Indo-China (Holländisch-Ost-Indien)", R.G.I., Oktober 1922, p.659-61. In R.G.I., November 1922, p.810 kon men het volgende lezen: "Druckfehlerberichtigung. In nr.21 der R.G.I. Seite 659 müß es heißen: Die Gewerkschaftsbewegung in Indonesien (Malaischer Archipel) statt Indochina. Die Namen auf Seite 661 müssen heißen: Tan Malaka und Van Resema."
 - 65.Than Malakka, "Die Vertragskulis", R.G.I., Februar 1923, p.166-9.
 - 66.Tan Malaka, "Der Anschluss des NAS an die RGI", R.G.I., April 1923, p.380-2.
 - 67.Tan Malakka, "Die Gewerkschaftsbewegung", R.G.I., Mai-Juni 1923, p.542-4.
 - 68.McVey, The Rise, p.214.
 - 69.Tan Malakka, "Die Arbeiter in der Zuckerindustrie auf der Insel Java", R.G.I., Mai-Juni 1923, p.544-6.
 - 70.Doenia Merdeka, 15-1-1924 in IPO 1924, nr.4 en 1-2-1924 in IPO 1924, nr.7;

- Soeara Ra'jat, 1/16-1- en 1-2-1924 in IPO 1924, nr.7.
71. Bericht der Exekutive der Kommunistischen Internationale 15. Dezember 1922 - 15. Mai 1923, Moskau, 1923, p.47 in McVey, The Rise, p.163, 421 noot 30.
72. Protokoll der Konferenz der erweiterten Exekutive der Kommunistischen Internationale, Hamburg, 1923, p.140-1.
73. De Kadet, Uit mijn communistentijd, p.278.
74. De Kadet, Uit mijn communistentijd, p.286.
75. L.A., "Aus der Arbeiterbewegung auf der Insel Java", Inprekorr, 30-4-1923, p.600.
76. P.Bergsma, T.Malakka, "Der Kommunismus auf Java", Inprekorr, 20-7-1923, p.1062-3.
77. P.Malakka, "Die Kommunistische Bewegung in Indonesien", Die Kommunistische Internationale, August 1923, nr.27, p.130, 132.
78. "Een Open Brief. Tan Malakka aande Indonesische studenten en intellectueelen", De Tribune, 29-8- en 31-8-1923.
79. Brief Sneevliet aan Van Ravesteyn, Sjanghai, 3-4-1923 (Van Ravesteyn-archief).
80. Brief High Commissioner for Australia aan Foreign Office, 23-6-1923, Public Record Office London (PRO), FO 371-9332-N5688-43.
81. Pendjara I, p.103-5.

VIII. IN CHINA (1924 - 1925)

Wat Tan Malaka's precieze bevoegdheden ten opzichte van de Zuidoost-aziatische communistische partijen waren, is onduidelijk. Zelf beweert Malaka dat hij niet alleen het recht had voorstellen te doen en kritiek te leveren, maar ook het recht bezat zijn veto uit te spreken over acties van communistische partijen in zijn werkgebied. Hij moest toezicht uitoefenen opdat de statuten, programma's en tactiek van Komintern en Profintern, vastgelegd op congressen in Moskou, door de communisten werden gevolgd. Zijn verantwoordelijkheid als Kominternvertegenwoordiger telde dan ook zwaarder dan zijn P.K.I.-lidmaatschap. Malaka kon zelf zijn beslissingen nemen en daarover later verantwoording afleggen aan de Komintern. Dit legde, volgens Malaka, een zware verantwoordelijkheid op zijn schouders. Hij was nog een jong en onervaren leider; het risico fouten te maken versterkte in deze situatie nog zijn verantwoordelijkheidsgevoel.¹

Dat Tan Malaka een vetorecht bezat over de besluiten van de partijen in zijn gebied wordt bestreden. De ontkenning van dit recht is duidelijk gebonden aan de koers die de P.K.I. vanaf 1924 volgde en die leidde tot opstand in 1926. Tan Malaka's rol in deze ontwikkeling en zijn bevoegdheden nemen bij de analyse van de mislukking van de opstand een belangrijke plaats in. Malaka's breuk met de officiële communistische beweging had ook invloed op de positie die men Malaka toeschrijft.

Het bezit van een vetorecht door een Kominternvertegenwoordiger was niet iets buitengewoons.² Semaun die toen lid van het E.K.K.I. was en in Nederland de P.K.I. vertegenwoordigde, verklaarde aan McVey dat Malaka geen vetorecht bezat; zijn werk voor de Komintern bestond uit propaganda, organisatie en advisering. Alleen met toestemming van Moskou mocht Malaka zijn wil dwingend opleggen aan een partij.³

Muso, een P.K.I.-leider die over de koers van de P.K.I. na 1924 ernstig van mening verschilde met Malaka, schreef in een illegaal in Indonesië in 1935 gedrukte brochure dat Malaka naar het oosten werd gezonden als contactpersoon tussen Komintern en P.K.I.

"Als vertegenwoordiger van het Komintern kreeg hij groot vertrouwen van de P.K.I. en zijn leiders. Instructies en brieven van Tan Malaka aan de P.K.I. en zijn H.B. (Hoofdbestuur) werden beschouwd als directieven en richtlijnen van de Komintern."⁴

Als reactie op Malaka's brochure "Thesis" schreef Alimin in 1947 de brochure "Analysis". Alimin was, evenals Muso, voor de opstand van 1926 een opponent van Malaka en in 1947 een vooraanstaand P.K.I.-leider.

Alimin ontkent Malaka's bevoegdheden. Zijn beroep hierop in "Thesis" is eigen lof en reclame. Misschien kreeg hij zijn mandaat van enkele daartoe niet bevoegde leden van de Profintern op de Pacific Transportarbeiders Conferentie in Canton in juni 1924. Communisten die werkelijk grote

bevoegdheden hebben beroepen zich niet op mandaat, autoriteit of veto. Zij werken voor de communistische partij en doen hun plicht als illegaal werker. De communisten kennen geen vetorecht, dat is een "petty-bourgeois"-verschijnsel. In de communistische beweging geldt het democratisch centralisme, aldus Alimin.⁵

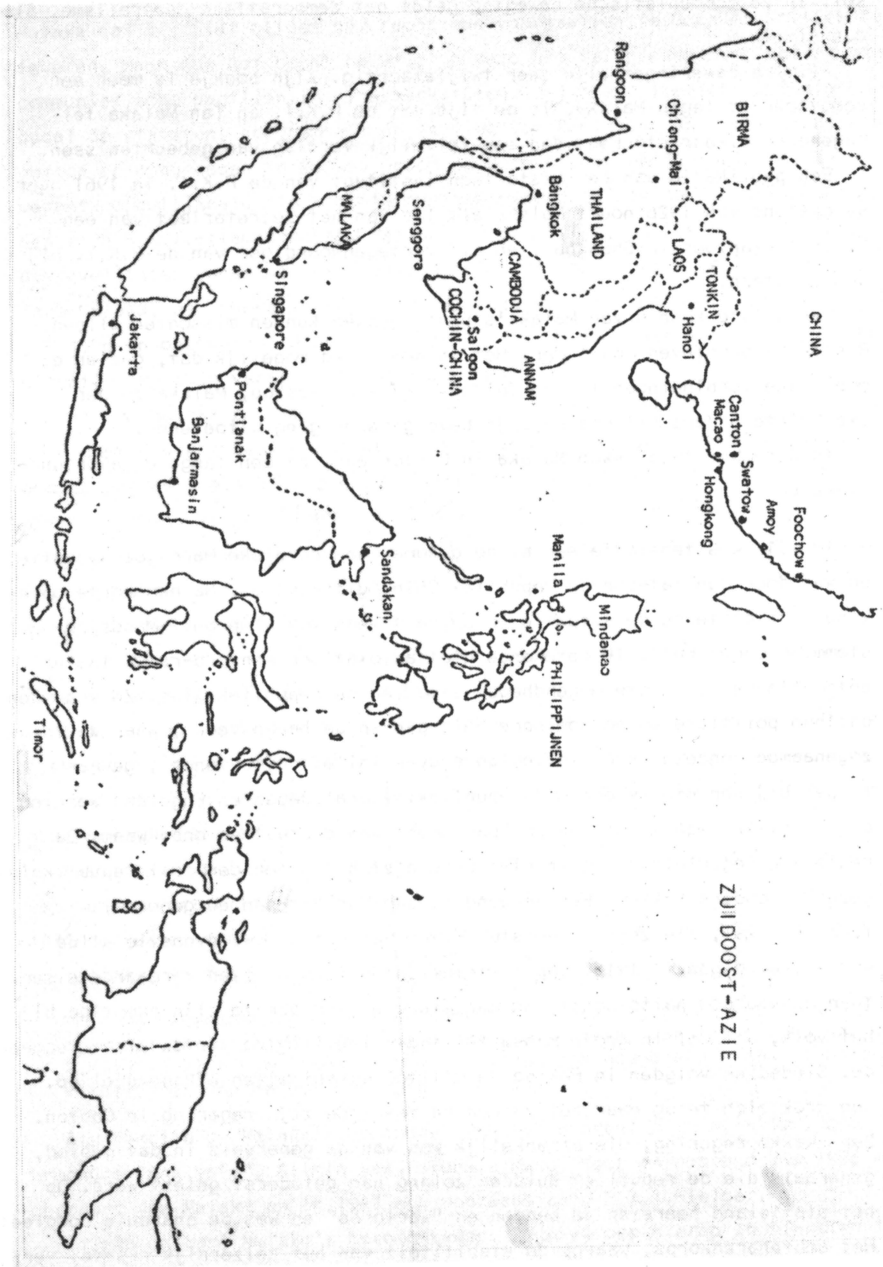
Alimins beweringen zijn zeer twijfelachtig. Zijn boekje is meer een schotschrift tegen Malaka, in de tijd dat de P.K.I. en Tan Malaka fel tegenover elkaar stonden, dan een feitelijk verslag van gebeurtenissen.

Een publikatie van het Historisch Instituut van de P.K.I. in 1961 over de opstand van 1926 noemt Malaka als lid van het secretariaat van een E.K.K.I.-kantoor in Shanghai, en als vertegenwoordiger van de P.K.I. bij de Komintern.⁶

Een juiste kennis van Malaka's bevoegdheden kunnen misschien alleen Russische archieven ons leren. Het is heel goed mogelijk dat, gezien de moeilijke verbindingen tussen Zuidoost-Azië en Moskou, Malaka zonder expliciete orders uit Moskou zijn bevoegdheden ging uitoefenen.⁷

In december 1923⁸ kwam Malaka in Canton aan, na een lange en avontuurlijke reis.

In 1912 was tenslotte een einde gekomen aan de zieke Mandsjoe-dynastie en was door Sun Yat-sen de Republiek China uitgeroepen. Na een korte opleving verslechterde de situatie in China steeds meer. De anti-Mandsjoe-stemming onder het volk betekende niet automatisch een pro-republikeins enthousiasme. De grote mogendheden steunden de republiek niet. Ze vreesden dat hun politieke en economische belangen in de havensteden, waar ze in de zogenaamde concessies de volledige soevereiniteit uitoefenden, gevaar liepen bij een sterke eenheidsrepubliek. Vooral Japan en Engeland werkten de republiek tegen. Het gekozen parlement was corrupt en onbekwaam. De regionale legerleiders waren niet bereid zich aan een centraal republikeins gezag te onderschikken. Een verbond tussen Sun Yat-sen en generaal Yuan Shih-kai, die zelf de eerste keizer van een nieuwe dynastie wilde worden, eindigde in 1915. Japan stelde China toen 21 zeer vergaande eisen. Yuan antwoordde halfslachtig en aarzelend en verloor zo zijn prestige bij het volk, dat wel in grote massa fel tegen Inwilliging van de eisen reageerde. Sindsdien volgden in Peking de militaire kabinetten elkaar snel op. Sun trok zich terug naar het zuiden en vestigde zijn regering in Canton. Een zwakke regering, die afhankelijk was van de generaals in dat gebied, generaals die de republiek duldden zolang hun gelddorst gelest werd. Op het platteland heersten de benden en "warlords" en was de anarchie compleet. Het ambtenarenkorps, waarop de stabiliteit van het keizerrijk rustte, verloor in deze omstandigheden zijn invloed. Handel en verkeer kwamen tot stilstand. De delicate economische balans werd verstoord met als gevolg

overstroming en hongersnood.

Democratie als systeem was na het parlementaire experiment gecompromitteerd; nog meer door de afwijzende houding van de westerse democratieën tegen het republikeinse nationalisme. Zo weigerden Engeland en de U.S.A. Suns regering te erkennen. De Sovjet-Unie deed dat wel en deed tevens vrijwillig afstand van zijn rechten in China. De Russische gezant Joffe had in 1920 veel succes in Peking en in 1921 nog meer te Shanghai, bij besprekingen met Sun Yat-sen. De Sovjet-Unie zou steun verlenen aan de republiek. Suns partij, de Kuomintang (K.M.T.) werd gereorganiseerd langs communistische lijnen. De republiek zou voorlopig een partijdictatuur vormen. De K.M.T. zou een nationalistische, anti-buitenlandse koers gaan volgen. Joffe en Sun werden het erover eens dat de leden van de in 1921 opgerichte Chinese communistische partij (C.C.P.) lid konden worden van de K.M.T. De communisten werden zeer actief in massa-organisaties en infiltreerden ook het leger. De rol van Sneevliet bij het gebruik maken van deze "bloc-within"-tactiek is al beschreven.⁹

Canton telde toen twee miljoen inwoners, maar de enige overeenstemming met het karakter van een grote stad vormden, naar Malaka vertelt, een postkantoor en elektrische verlichting in drie grote straten. Het leven van de meeste bewoners speelde zich af in de talloze nauwe straatjes, waar zelfs geen *ricksshaw* kon rijden. Langs de rivier lagen ook nog eens duizenden *campans*, die tienduizenden tot woonplaats dienden. De rivier verbond Canton met Hongkong en Macao. Vanaf het dak van het hoge hotel "Azia" zag men maar één fabrieksschoorsteen, van de enige fabriek in Canton.¹⁰

Kort na aankomst, nog in december 1923¹¹, had Malaka via Tan Ping-shan, leider van de C.C.P. in Canton, een ontmoeting met Sun Yat-sen in diens huis aan de Parel-rivier. Bij deze ontmoeting waren ook aanwezig Sun Fo, zoon van Sun Yat-sen, Liao Chung-kai, naaste medewerker en vriend van Sun die aandrong op samenwerking met de communisten, en wellicht Hu Han-min en Wang Ching-wei, beiden zeer prominent in de K.M.T. maar van veel rechtser signatuur dan Liao. Sun was pas hersteld van een ernstige ziekte en nog zwak, maar niettemin zeer verheugd een Aziatische strijdmakker te ontmoeten.

Sun opende het gesprek door te suggereren dat de Indische zaak wellicht gediend zou zijn door samenwerking met Japan. Malaka verbaasde zich over deze opmerking. In Moskou had hij genoeg gehoord over het Japanse imperialisme in Korea, Mandsjoerije, Taiwan en China om tot de conclusie te komen dat er principieel geen verschil tussen westers en Japans imperialisme bestond. Maar Malaka voelde zich te jong om deze grote man tegen te spreken en vatte Suns opmerking als een goedbedoelde, maar onuitvoerbare raadgeving op.

Het gesprek ging daarna over Singapore en andere plaatsen waar Sun tijdens zijn ballingschap had vertoefd.

Malaka vroeg Sun om een Chinees paspoort. Zo'n paspoort van de K.M.T. leek Sun weinig bruikbaar. Buiten de provincies Yunan en Kwangtung was het een gevaarlijk document. In Hongkong zou het de aandacht van de Engelsen op hem vestigen. Sun zou hem echter introduceren bij de leiders van de Seamen Union in Hongkong, hetgeen beter was dan het verschaffen van een paspoort.¹²

Later dacht Malaka nog wel eens na over Sun's raad. Wellicht zag hij de mogelijkheid gebruik te maken van tegenstellingen tussen de imperialistische landen onderling. Dat zou passen in de denkwijze van Sun, die volgens Malaka een opportunistische revolutionair was, die dikwijls door zijn intuïtie de juiste beslissing nam. Sun was ook geen Marxist en dacht niet dialectisch maar logisch en als zodanig kon men van hem nog heel wat meer leren dan van Gandhi. Hij verdiende echter de allergrootste lof, volgens Malaka, vanwege zijn eerlijkheid, volharding, geloof, onzelfzuchtigheid en zijn één-zijn met het volk.¹³

Tan Malaka probeerde natuurlijk meteen in contact te komen met de P.K.I. Vanaf december 1923 ontving de secretaris van de P.K.I. brieven uit Canton, die op het eerste gezicht slechts over oppervlakkige en onbelangrijke zaken handelden. Volgens Budisutjito en Aliarcham echter, die tussen de regels doorlazen, waren deze brieven van Tan Malaka afkomstig. Een vergadering van het Hoofdbestuur besloot in december 1923 Budisutjito en Alimin naar Canton te sturen.¹⁴

Alimin (geboren 1889) had als stiefzoon van een hoge gouvernementsambtenaar een zeer goede opvoeding gehad. Kort na de oprichting van de S.I. werd hij hiervan lid. Hij was actief in vakbondswerk en journalistiek en in 1918 werd hij lid van het Hoofdbestuur van de I.S.D.V. Voor zijn aandeel in door de S.I. geïnspireerde opstootjes verdween hij in 1919 in de gevangenis, waaruit hij in september 1923 werd ontslagen, tezamen met Muso (geboren 1897), de andere leider van deze acties. Zowel S.I. als P.K.I. probeerden Alimin en Muso als lid te winnen, maar na enige aarzeling kozen beiden voor de P.K.I. Dit betekende een belangrijke prestige-overwinning voor de P.K.I.¹⁵

Budisutjito kreeg gezelschap van Alimin omdat deze de Engelse taal beheerste. Doel van het bezoek was een gedachtenuitwisseling over de toekomstige ontwikkeling van de P.K.I.¹⁶ Budisutjito en Alimin verbleven ongeveer een maand in Canton. De terugreis ondernamen ze gescheiden. Budisutjito keerde zonder moeilijkheden terug. Alimin reisde vanaf Singapore als contractkoelie naar Pakanbaru, met bij zich een verborgen document van Tan Malaka in de Nederlandse taal. Alimin reisde naar West-Sumatra en gaf op 9 maart 1924 zijn document af aan een partijgenoot in Padang. Slechts enkele P.K.I.-leiders, waaronder Tamin, wisten van het verblijf van Alimin op Sumatra af. Alimin liet in Padang zijn document achter en reisde rustig naar Java terug, terwijl het document langs andere

geheime kanalen op Java belandde. Hier werd het vertaald en op het P.K.I.-congres van juni 1924 voorgelezen.¹⁷

De voorbereiding voor dit congres was al begonnen in november 1923, toen een nieuw actieprogram, doelstelling en statuten in ontwerp werden gepubliceerd. Dit was een uitvloeisel van een opdracht die het congres van maart 1923 had gegeven. In vergelijking met de oude partijdocumenten van 1918, een tijd toen de omverwerping van het kapitalisme nabij leek, was er weinig veranderd. De veranderingen benadrukten nog meer het proletarisch internationalisme en de klassenstrijd. De S.R.-afdelingen werden niet eens genoemd, maar als buitengewone leden direct onder de P.K.I. en onder de partijdiscipline geplaatst. Hun invloed op congressen werd beperkt. Zo werd de macht van de P.K.I. over de S.R. gewaarborgd en de vrees voor een inbreuk op het proletarische karakter verminderd. De P.K.I.-leiders vreesden de wispelturige massa-aanhang en vroegen zich af of een gedisciplineerde kaderpartij op de lange duur geen betere waarborg voor het voortbestaan zou zijn.

"The mixed feelings the P.K.I. central leadership had about its mass following resulted in great ambiguity in its popular approach during 1923-1924. Although the Red S.I./S.R. membership was overwhelmingly nonproletarian, the P.K.I.-leadership centered its program myopically on the urban working class; although its mass following was strongly anti-Dutch, the Communist executive strenuously insisted that the party was internationalist and did not oppose the Netherlanders as such; although its adherents were at least nominally Muslim, the P.K.I.-leadership emphasized that it was nonreligious. As a result, party pronouncements were very confused; what was said by the P.K.I. executive and what was preached by the leaders in the hinterlands was often completely opposed."

Dit heeft zeker de groei van de P.K.I. beperkt. De onwil van Rode S.I.-afdelingen zich tot S.R.-afdelingen onder P.K.I.-toezicht om te dopen werd pas doorbroken in april 1924. Zestien West-Javaanse Rode S.I.- en S.R.-afdelingen verklaarden zich toen hiertoe bereid tijdens een S.R.-congres te Bandung op 20 en 21 april. Op de openbare zitting waren onder andere Alimin, Muso, Sardjono en Allarcham aanwezig. Het besluit verder als S.R.-afdelingen op te treden werd in een besloten zitting genomen, hetgeen wijst op meningsverschil hierover. Algemeen werd de omdoping tot S.R. pas uitgevoerd na het P.K.I.-congres van juni 1924.

Sindsdien werd veel aandacht, eigenlijk voor het eerst in het bestaan van de P.K.I., besteed aan scholing. Cursussen in Marxisme werden gegeven, en theoretische boekjes, waaronder de eerste Indonesische vertaling van het "Communistisch Manifest", gepubliceerd. Onder leiding van de theoreticus Subakat werd in Semarang een "Centrum voor Revolutionaire Propaganda" opgericht, dat een coördinerende taak vervulde wat betreft propaganda en scholing. Leden van de S.R. werden geschoold opdat ze P.K.I.-lid konden worden.¹⁸

De S.I.-scholen bleven een belangrijk deel van de P.K.I.-aandacht

krijgen. Geregeld werden nieuwe scholen geopend. Veelal werd dan de oprichter van de scholen, Tan Malaka, met ere genoemd. De onderwijzers van deze scholen vormden een belangrijk deel van het P.K.I.-kader (Allarcham bijvoorbeeld was onderwijzer te Semarang).¹⁹

Begin 1924 waren er 13 S.I.-scholen.²⁰ In februari werd in Cicalengka met een groot feest een S.I.-school geopend. Portretten van Lenin, Tan Malaka, Semaun en Baars omzoomden het feestterrein, waar muziek- en gymnastiekuitvoeringen werden gegeven. In de openingsrede werd op het pionierswerk van Malaka gewezen en meegedeeld dat er al meer dan 15 S.I.-scholen bestonden.²¹

Van 22 tot 24 april werd een congres van S.I.-scholen gehouden te Semarang. Veertig afgevaardigden van zestien scholen waren aanwezig. Vijf andere scholen lieten schriftelijk van hun bestaan blijken. Ondanks de moeilijkheden, verklaarde het congres, bleven de scholen zich uitbreiden. Kweek- en ambachtsscholen moesten worden opgericht. Liefde voor het ambacht moest worden opgewekt in een proletarische opvoeding. Het congres vond de uitgave van een kinderblad, boeken en brochures wenselijk. De naam van de overkoepelende organisatie werd van F.O.S.I.O. veranderd in "Fonds Onderwijs Ra'jat" (F.O.R. - Fonds voor Volksonderwijs). Een nieuw hoofdbestuur, gezeteld te Semarang, werd gekozen.²²

In mei deed het F.O.R. een oproep aan het volk tot financiële steun voor zijn scholen, die nu "Sekolah Rakjat" heetten en 2500 leerlingen telden. Het tekort aan leerkrachten wilde men opheffen via opleiding aan een eigen kweekschool.²³

De groei van het aantal scholen bleef²⁴; in mei 1925 telde de F.O.R. 35 afdelingen²⁵, ondanks de begin 1923 zeer verscherpte repressie tegen de scholen en de onderwijzers.²⁶

De F.O.R. kondigde aan per 1 augustus het maandblad "Barisan Moeda" (Jonge Strijders) voor leerlingen van de Sekolah Rakjat uit te geven. De redactie zou berusten bij leerlingen van de zevende klasse van de school in Gendong (Semarang).²⁷ Slechts twee afleveringen van het blad verschenen, in november en december 1924.²⁸ Geldgebrek leidde tot stopzetten van de uitgave.²⁹

De F.O.R. gaf tevens een handleiding uit voor de oprichting van Sekolah Rakjat, met een ideologische uiteenzetting over het onderwijs, met de statuten en het huishoudelijk reglement, leerplan, schoolgeldregeling en andere praktische zaken.³⁰

Ook het congres van de P.K.I. te Batavia van 7 tot 10 juni 1924 stond in het teken van de noodzaak van discipline en scholing. Het nieuwe program en statuut werden aangenomen. De naam werd veranderd van "Perserikatan Komunis di India" in "Partai Komunis Indonesia". De zetel van het hoofdbestuur werd verplaatst van Semarang naar Batavia.³¹

De vergaderzaal was versierd met grote portretten van onder andere Sneevliet, Sun Yat-sen, Tan Malaka en Semaun.³² Darsono hield de belangrijkste rede, ook spraken Aliarcham, Subakat en de F.O.R.-voorzitter Badawi. Partijsecretaris Sukindar las de laatste dag van het congres een aantal theses voor over de aard van de Indonesische revolutie en de taken van de P.K.I. Dit zou dan het document moeten zijn dat Alimin van Tan Malaka had meegekregen uit Canton.³³

Het belang van het document werd benadrukt door aparte uitgave onder de titel: "These bagi keada'an social dan ekonomis serta tjara bagi mengadakan organisasi dan taktiek di Indonesia" (Theses over de sociale en economische situatie en over de wijze van organisatie en tactiek in Indonesia), waarbij als auteur Sukindar werd vermeld.³⁴ Sukindar stond niet bekend als theoreticus; op zich zou een rede van hem geen aparte uitgave wettigen. De regeringswaarnemer was van Darsono's kunde en intellect onder de indruk; de andere leiders behoeften geen afzonderlijke vermelding, behalve Sukindar: "Ook deze is intelligent, heeft zich in het communisme ingewerkt, maar zijn figuur geeft minder houvast dan Darsono."³⁵ Men kan hier een discrepantie tussen Sukindar als persoon en de inhoud van zijn voordracht proeven.

De belangrijkste aanwijzing voor Malaka's auteurschap is te vinden in het regeringsverslag van het congres. In zijn rede waarschuwde Sukindar voor Indo-Europeanen, die zich boven de arbeiders stellen en imperialistische gedachten koesteren. "In Medan is tijdens een staking de N.I.P. als 'likker' opgetreden." Het aanhalen van dit voorbeeld uit een staking van 1920 op Sumatra, buiten het gezichtsterrein van de Javaanse, pas kort actieve, P.K.I.-leiders, bewijst wel het auteurschap van Malaka, voor wie de D.S.M.-staking van bijzondere betekenis was.

Als rede gingen Malaka's theses de vergadering te hoog.

"Deze vlug voorgelezen, in communistische terminologie gehouden redevoering, waarin alles en nog wat ter sprake komt, leent zich niet voor een referaat. Spreker heeft zich veel moeite gegeven, hij gebruikt vele statistische gegevens, maar, als gezegd, het was niet te volgen."³⁶

De P.K.I. moest zich baseren op de stedelijke arbeidersklasse, de enige objectief revolutionaire groep. De bourgeoisie was subjectief revolutionair in de koloniale situatie, maar onbetrouwbaar en zij moest niet worden opgenomen in de P.K.I. Zij moest worden opgenomen in een organisatie ondergeschikt aan de P.K.I., zoals de S.R. Na de revolutie, die in verband met het ontbreken van een echte nationale bourgeoisie in Indonesië, een proletarische revolutie zou zijn, zouden deze elementen niet meer revolutionair zijn en door de P.K.I. neutraal moeten worden gehouden.

De P.K.I. moest ook zijn contacten met andere communistische partijen en de Komintern verbeteren. Een unie met andere anti-imperialistische koloniale bewegingen was het overwegen waard.

"It must aim at establishing connections with the revolutionary nationalists and workers of the East (with nationalists from Africa, India, the Philippines and China, and with all the workers of Asia and Africa). The best single orientation for such cooperation is an *anti-Imperialist Union*, a revolutionary front of the peoples of the East against the imperialists of other continents."

Na het verslaan van de Imperialisten moesten de communisten optrekken tegen de Aziatische bourgeoisie.

Tot besluit zei Sukindar:

"the duty of the P.K.I. at present is not just to make propaganda but, especially by its organization and tactics, to arouse and assemble the revolutionary forces of Indonesia, to instruct them, and to lead them by its tactics and strategy to victory. If it can become strongly united, then it will make itself a valued section of the International."³⁷

Het congres koos ook een nieuw hoofdbestuur; de Bandungse P.K.I.-leider Winanta werd voorzitter, Budisutjitro bleef secretaris-penningmeester en Aliarcham gewoon bestuurslid. Nieuwe leden van het bestuur werden verder Sardjono, Alimin en Muso. De vier nieuwelingen waren nog maar relatief kort P.K.I.-lid en de twee laatstgenoemden zeer kort uit het gevang, na het uitzitten van straffen in verband met hun betrokkenheid bij de gewapende S.l.-acties. Het nieuwe bestuur betekende een grote verandering, die ook in de P.K.I.-lijn zou doorwerken.³⁸

De Profintern had op zijn congres van november 1922 besloten een congres te houden van transportarbeiders uit landen rond de Pacific. De leiding van de Profintern besloot dit congres in juni 1924 in Canton bijeen te roepen. Dit was, in afgezwakte vorm, het opvolgen van een suggestie van de Australische gedelegeerde op de Komintern- en Profinterncongressen van 1922, die voorstelde een conferentie van revolutionaire vakbonden uit het oosten te houden.

De transportarbeiders werden speciaal uitgekozen vanwege hun gevoeligheid voor de communistische ideeën en de voordelen, die de communistische invloed onder deze groep zou opleveren voor de communistische verbindingen in het gebied.³⁹

Met de organisatie werden belast L.Heller van de Profintern en G.Voitinski van de Komintern. Volgens Semaun zou hij zelf als voornaamste Indonesische afgevaardigde het congres bijwonen. Op het laatste ogenblik werd hiervan afgezien en zond Semaun een vertrouwd lid van de "Sarekat Pegawai Laut Indonesia" (S.P.L.I. - Indonesische Zeelieden Unie), die hij begin 1924 in Amsterdam had opgericht. Deze man had tweeduizend gulden bij zich voor bestrijding van de onkosten en zou onderweg de andere Indonesische afgevaardigden oppikken. De grote som geld bleek echter te verleidelijk; de P.K.I. kreeg maar een klein gedeelte ervan en de man verdween.⁴⁰

De P.K.I. moest toen zeer snel zelf de afvaardiging organiseren en koos hiervoor Alimin en Budisutjitro, die enige maanden tevoren dezelfde

reis al eens maakten.⁴¹

Tan Malaka was ergens in Zuid-Oost-Azië (waarschijnlijk Singapore), toen hij bericht kreeg dat hij een Indonesische delegatie voor het congres moest verzamelen.⁴²

In Singapore wachtte hij Alimin en Budisutjitro op. Tan Malaka reisde met de pas van een gestorven Philippijnse officier, genaamd Laoh. Malaka's foto had de oorspronkelijke pasfoto vervangen. Waarschijnlijk ging hun reis via Bangkok, Hankow en Swatow naar Canton.⁴³ Toen het drietal na een vermoeiende reis in Canton aankwam bleek het congres al geopend te zijn.⁴⁴

Het congres was geopend op 18 juni door de C.C.P.-leider Tan Ping-shan. Verder werd deze dag een presidium gekozen en rapporteerde Heller.

Bij deze opening waren slechts vertegenwoordigers van Noord- en Zuid-China en van de Philippijnen aanwezig. Domingo Ponce, leider van de "Legioneros del Trabajo", leidde de Philippijnse vertegenwoordiging. Ponce en Tan Malaka werden in het presidium gekozen.⁴⁵ Pas na de opening arriveerde het Indonesische drietal. Ze brachten het aantal congresdeelnemers op vijftientig.⁴⁶ Meteen, vertelt Malaka, kwamen Voitsinski en Heller naar hem toe. Met Voitsinski had hij geregeld contact gehad vanuit Canton en Heller kende hij van zijn Russisch verblijf. De begroeting was dan ook als die tussen goede vrienden. Heller stak meteen van wal:

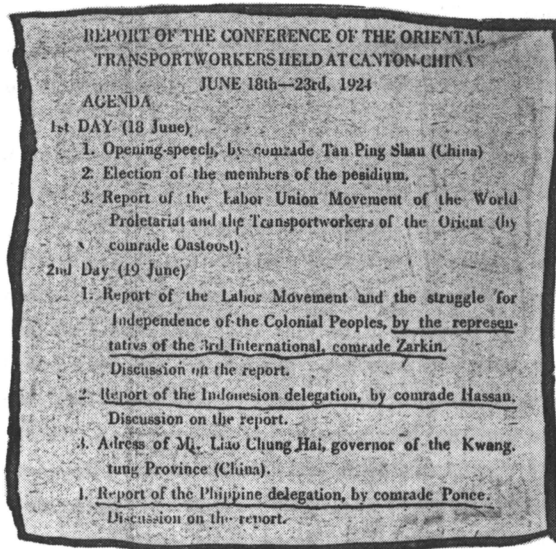
"Nu, kameraad, zei hij, de leiding van de Profintern heeft besloten een bureau voor transportarbeiders in Canton op te richten. Jij zal dit bureau leiden en alles doen wat nodig is. Bovendien zul je een krant of tijdschrift uitgeven. Jij zult hiervan weer de leider zijn en al het nodige ervoor doen. Behalve dit moet je je voorbereiden om vanavond op het transportarbeiderscongres te spreken. Jouw positie als leider van dit bureau is onafhankelijk en staat in rechtstreekse verbinding met ons in Moskou."

Malaka was zeer verbaasd. Na hiervan te zijn gekomen, kwamen er vele vragen bij hem op: Was hier niemand anders voor geschikt? Was dit, naast zijn werk voor de Komintern, niet een te zware belasting? Hoe kon hij een blad in het Engels uitgeven, terwijl zijn kennis van die taal slechts voldoende was om de weg te vragen? Maar alle bezwaren van Malaka werden van tafel geveegd en hij kreeg te horen dat hij als een gedisciplineerd communist te gehoorzamen had.⁴⁷

Op de tweede dag van het congres rapporteerden Malaka (als kameraad Hassan) en Ponce en hield Liao Chung-kai, gouverneur van Kwangtung, een rede.⁴⁸ In eerste instantie zou Sun Yat-sen spreken, maar om tactische redenen ging dit niet door.⁴⁹

Het congres duurde tot 23 juni; het besloot onder andere het bureau in Canton te vestigen en koos Malaka als leider daarvan.⁵⁰

De deelname aan het congres was teleurstellend. Brits-Indische en Japanse delegaties mochten hun land niet verlaten; de voornaamste deelnemer, de Chinese spoorwegvakbond, had juist een zware nederlaag in een staking geleden.

Reproductie van de eerste bladzijde van de originele agenda van het Transportarbeiderscongres. (Uit Philippines Free Press, 27-8-1927.)

Tussen de deelnemers bestond een grote taalbarrière.⁵¹

Op het congres lag de nadruk sterk op de organisatie van het proletariaat; de "linkse" positie die de Profintern innam ten opzichte van de samenwerking met bourgeoisorganisaties werd gesteund door Noord-China en Indonesië. Heller noemde deze delegaties dan ook de echte revolutionaire elementen van het congres.⁵² Zij vormden, volgens Voitinski, in dit opzicht de linker vleugel op het congres. Zij reageerden koel en wantrouwend op de rede van de K.M.T.-vertegenwoordiger, die opriep tot een eenheidsfront van arbeiders, boeren en intellectuelen, dat echter niet onder leiding van het proletariaat zou staan.

Tenslotte steunden ze de oproep in het manifest om een eenheidsfront te vormen, maar stelden wel als voorwaarde dat hierin een voldoende communistische invloed aanwezig moest zijn.⁵³

De P.K.I. was op dit congres dus tegen de "bloc-within"-politiek, niet tegen werk onder de niet-proletarische massa's (zoals via de S.R. in Indonesië).

Aan het einde van het congres werd een manifest aangenomen, gericht aan "die werktätigen Massen des Ostens und an das Proletariats Europas und Amerikas". De kern van dit manifest, evenals van het congres, was de vorming van binnenlandse anti-militaristische frontorganisaties. Alleen via georganiseerde strijd konden de arbeidende massa's van koloniale en half-koloniale landen hun nationale, economische en politieke onafhankelijkheid van het wereldimperialisme, de inheemse feodalen, militairen en kapitalisten verkrijgen.

Hiertoe was dan nodig "die Bildung von Kampfparteien der werktätigen Bevölkerung in den Kolonien, die die Arbeiter, Bauern, Intellektuellen und städtische Besitzlosen umfassen."

Op deze wijze werden niet alleen de onafhankelijkheidskrachten binnenslands verenigd, maar ook de koloniën in nauwer contact met elkaar en met de revolutionaire krachten in de hele wereld gebracht.⁵⁴

In deze formulering werd zorgvuldig in het midden gelaten hoe groot de invloed van de communisten in dit eenheidsfront moest zijn. Zodoende konden alle delegaties zich er mee verenigen.⁵⁵

De Indonesiërs logeerden ongeveer veertien dagen bij Liao Chung-kai en ontmoetten leidende K.M.T.-mensen als Hu Han-min en Lin Pao. Ook bezochten Alimin en Malaka Sun Yat-sen, samen met Ponce. Sun sprak toen, volgens Alimin, de wens uit dat China en de Philippijnen zouden samenwerken tegen Engeland, dat hij als een grote vijand beschouwde. Ook zouden ze Borodin, Russisch Kominternagent in Canton, ontmoet hebben.⁵⁶

Na het congres woonden de Indonesiërs nog een feestelijke bijeenkomst bij, georganiseerd door zeelieden uit Hongkong. Hier riepen zij op tot verdediging van het gebied van de republiek tegen imperialistische aanvallen. Hoewel de regering nog tekortkomingen vertoonde in haar politiek ten opzichte van het proletariaat, was dit toch het gebied waar ze vrij bijeen konden komen. Op deze wijze spraken ze hun steun uit aan de K.M.T.-regering. Voitinski legde op deze verklaring in zijn verslag van het congres dan ook bijzondere nadruk.⁵⁷

Heller beschreef de werking van het bureau, zoals de Profintern het zich gedacht had. Er zou een secretariaat komen met vertegenwoordigers uit Indo-China, China, Indonesië, de Philippijnen, Brits-Indië en Japan. Het Engels- en Chineestalige tijdschrift voor de transportarbeiders zou door het secretariaat worden vertaald en doorgestuurd naar de respectieve landen voor druk en verspreiding. In grote havensteden, te beginnen met Hongkong, Manila en Batavia, zouden zeeliedenclubs worden gevestigd. Zo zou het contact tussen Profintern en communistische partijen beter kunnen verlopen.⁵⁸

Van deze opzet kwam weinig terecht. Tan Malaka stond geheel alleen voor de taak het Engelstalige blad, dat hij al "The Dawn" had gedoopt, uit te geven. Zijn eerste zorg was het vinden van een drukkerij. Hiervoor had hij in ieder geval al hulp nodig omdat hij het Canton-Chinees niet sprak. Tan Ping-shan verwees hem naar een ex-leraar op een zendingsschool, die nu een eigen hogeschool leidde. Met hem ging Malaka naar een drukkerij, die, als enige in Canton, bereid en in staat was het blad te drukken.

Een andere zorg was het schrijven van artikelen in een taal die Malaka nauwelijks kende. Hij meende dat hij in twee à drie maanden genoeg Engels kon leren, zoals hij in 1922, in een zelfde periode, ook voldoende Duits

had geleerd, om het Kominterncongres toe te spreken. Zo gemakkelijk was dit echter niet. De Duitse taal leerde hij in Duitsland zelf, Engels moest hij leren in de vreemde Chinese maatschappij. Het zomerse Duitsland gaf hem toen veel eet- en werklust. Het Chinese landklimaat was 's zomers te heet en 's winters te koud voor hem. De Chinese eetgewoonten kende hij niet. Hij kon alleen terecht in een Chinees-Amerikaans restaurant, maar het voedsel daar was slecht voor hem. Zijn eetlust nam af, slapeloosheid en duizeligheid plaagden hem, zijn hoest kwam terug. Malaka voelde zich ellendig en eenzaam in een vreemde, vijandig lijkende maatschappij. Hij doodde de tijd op zijn kamer met Engels leren en zoveel mogelijk lezen.

Zijn contactpersoon, professor Huang, bleek steeds moeilijker bereikbaar. Een enkel lichtpunt was een artikel dat Malaka in het Engels schreef over een staking in een concessie in Canton. Volgens een Chinees, die lang in Amerika woonde, was het, door zijn woordkeus en korte zinnen, een goed te begrijpen artikel, vooral voor arbeiders.

Zo voltooide Malaka enkele artikelen voor "The Dawn", maar het drukken van het eerste nummer was geen succes. Voordat de helft was gedrukt, waren de kleine letters op en gebruikte de drukker in plaats daarvan hoofdletters. Het was niet om aan te zien, volgens Malaka. Hij slaagde er na veel moeite in een ex-leerling van een Amerikaanse school in China aan te trekken. Maar na twee dagen verdween deze al weer om bij een andere organisatie meer te gaan verdienen. Zo zat Malaka weer zonder hulp. Zijn veelvuldige bezoeken aan de drukkerij leverden niets op; de eigenaar glimlachte slechts en zei dat het werk nog niet klaar was. Ondertussen waren volgens Malaka, al drie maanden voorbijgegaan zonder dat "The Dawn" verscheen. Wat zou Moskou daar wel van denken, dat hem verantwoordelijkheid had geschonken, maar dat de situatie in Canton natuurlijk niet kende?⁵⁹

Malaka sliep steeds minder tot op een ochtend, na het bad, zijn lichaam geheel bevroren voelde; hij was niet in staat om ook maar één regel te lezen.

Malaka ging naar Dr. Lee, een Chinese arts die in Duitsland had gestudeerd en ook Sun Yat-sen onder zijn patiënten telde. Deze vermoedde t.b.c. en behandelde hem met goudinjecties, waaraan Malaka haast overleed. Zijn pols bleef stilstaan en alleen via nieuwe injecties kwam hij weer bij.

Malaka vroeg vervolgens raad aan Dr. Rummel, een Duitse arts in Canton. Deze raadde hem aan volstreekte rust te nemen, en het beste zou hij hiervoor naar een tropisch land kunnen gaan. Volgens Rummel had Malaka een "physical breakdown".⁶⁰

In een brief aan Bergsma vertelde hij dat hij al maanden ernstig ziek was.

"De ene dokter zei, dat ik longtuberculose had, de andere hartkwalen en zo ging het maar door. Een Russische dokter met een schip aangekomen - in China - had me aangeraden direct naar een koel klimaat te gaan. Ik had volgens hem een begin van tuberculose, maar kon nog genezen worden,

als ik (de plaats waar hij was) onmiddellijk verliet."61

Malaka voelde zich zo ellendig dat hij zich tot de gouverneur-generaal wendde en hem verzocht op Java te mogen terugkeren. Hij beloofde zich te onderwerpen aan hem opgelegde beperkingen omtrent politieke activiteit. Zijn verzoekschrift luidde:

"China, 29 augustus 1924.

Ondergetekende, Tan Malacca, wegens politieke redenen in maart 1922 uit Indonesië verbannen, geeft te kennen:

dat hij wegens onmogelijkheid voor hem een bestaan in Europa te vinden, thans in China verblijft houdt en als correspondent van Chinese en Philippijnse bladen in zijn levensonderhoud moet voorzien,

dat hij echter gedurende een jaar verblijft in Azië in drie verschillende landen drie maal ernstig ziek is geweest,

dat hij de namen der bladen, waaraan hij sedert ongeveer een jaar werkzaam is, de namen der landen en plaatsen, waar hij ziek geweest was en de namen der doktoren, die hem hadden behandeld, niet nader kan aanduiden, omdat hij in geval van weigering van zijn verdroop te noemen verzoek, vrees in zijn verdere arbeid te worden belemmerd of onmogelijk gemaakt en zodoende van zijn bestaan te worden beroofd,

dat hij echter de geloofwaardigheid omtrent zijn beweringen over die ziekten voorlopig meent te moeten staven met de feiten, dat hij in de jaren 1915 en 1916 ieder jaar in Holland telkens 3 à 4 maanden aan 'pleuritis' had geleden, hetwelk in het begin van 1921 door een zware 'longontsteking' in Semarang (Java) werd gevolgd,

dat hij in geval van inwilliging van zijn verdroop te noemen verzoek bereid is alle bewijzen omtrent al zijn vorige beweringen te verschaffen,

dat hij thans in zijn eenjarig verblijf in Azië voor de vierde maal ziek is geworden, waarbij hij nu de regering van Nederlands-Indië een afschrift ener dokter's verklaring meent te moeten sturen, omdat hij langer verblijft in een vreemd land voor zijn gezondheid fataal acht en in verband met zijn lichamelijke zwakheid het hem minstens zeer moeilijk valt in zijn levensonderhoud te voorzien,

dat hij derhalve de regering van Nederlands-Indië verzoekt hem, om gezondheidsredenen een verblijf in Sukabumi of Salatiga of ergens anders, mits op Java, toe te staan, omdat daar allicht een welwillende partijgenoot te vinden is, die hem een onderdak kan verschaffen,

dat hij zonodig, zich voor de snelle gang van zaken bereid verklaart, zich aan beperkingen, omtrent politieke activiteit te onderwerpen,

dat hij echter om alle misverstanden en verkeerde uitleggingen te voorkomen bij voorbaat meent te moeten verklaren, dat hij de eventuele beperkingen omtrent politieke activiteit slechts als 'force majeure' zal willen aanvaarden,

dat hij verder duidelijkheidshalve meent te moeten verklaren, dat het 2½ jarige zwerfverleven zijn overtuiging als communist niet in het minst heeft kunnen doen wankelen,

dat hij tenslotte overtuigd is, dat hij onder deze omstandigheden het minste aan de regering van zijn land te hebben verzocht en wel voor het hoogste, waaraan een mens hebben kan, namelijk voor zijn gezondheid en meer,

dat hij derhalve van mening is, dat dit geringe verzoek, door de regering aan een politieke tegenstander wel kan worden ingewilligd, temeer, daar ondanks zijn verbanning de politieke en onderwijs-beweging in Indonesië ongehinderd voortschrijdt en dat tenslotte, hetgeen hij vraagt niet meer is, dan wat aan Dr. Tjipto Indertijd door de regering werd toegestaan,

dat om alle bovengenoemde redenen hij de gouverneur generaal van Nederlands-Indië verzoekt hem een spoedig antwoord via het Hoofdbestuur der P.K.I. te doen toekomen.

Hoogachtend,

(w.g.) T. Malacca."

Er was een verklaring bijgevoegd van Dr. Med. Li Chi Fang, Arzt, Office Bund Canton, Chung Mei Dispensary gedateerd 27 augustus 1924:

"Herr Tan Malacca hat Lungentuberculose und ist nötig in einem Sanatorium auf dem hohen Gebirge zu bleiben."⁶²

Brief en verklaring stuurde Malaka naar de P.K.I. Hij liet aan de P.K.I. ter beoordeling of ze de brief aan de G.-G. zouden doorsturen. De P.K.I. deed dit, maar pas in januari 1925, en volgens Malaka toen als tactisch strijdmiddel.⁶³ Zijn brief bevat enkele interessante passages. Hij schrijft correspondent te zijn voor Chinese en Philippijnse bladen. Voor wat betreft Chinese bladen zou Malaka in het blad "De Voorhoede" van het "Bureau voor Volkslectuur" te Canton een artikel onder het pseudoniem Ma La Chia geschreven hebben, getiteld "De sociale beweging in Nederlands-Indië".

Malaka wijst hierin op de banden tussen China en Nederlands-Indië, onder andere via de twee miljoen Chinese inwoners van Indië, de vele Chinese zeelui die Indië bezoeken en het feit dat het Nederlands-Indische kapitalisme ook een vijand van China is.⁶⁴ Verder is van zijn activiteiten in China op dit gebied niets bekend.

Hij kan als correspondent voor Philippijnse bladen zijn opgetreden via Domingo Ponce, die hij op het Transportarbeiderscongres leerde kennen.

Hij schrijft bovendien dat hij het laatste jaar in drie landen van Azië ziek is geweest. Hij was sinds het congres in Canton; daarvoor echter was hij wel op reis geweest, hij was hoogstwaarschijnlijk met Alimin en Budisutjitro van Singapore naar Canton gereisd. Bezoeken aan Zuid-Oost-Azië zouden ook geheel passen in zijn taak als Kominternvertegenwoordiger. Tijdens hun verblijf in Singapore probeerden Malaka en Alimin daar aanhangers te winnen. Alimin zou op het congres hierover gerapporteerd hebben.⁶⁵

Het ligt voor de hand dat Malaka ook Thailand en Indo-China bezocht, al was het maar op doorreis.

In Saigon zou een boekje gedrukt zijn getiteld: "Goetji Wasiat Kaoem Militer" (Het geheim van de militairen), dat als auteurs Samendap en Daniel vermeldde, maar werd toegeschreven aan Tan Malaka. Het handelde, zoals een officieel stuk vermeldt, over propaganda onder de militairen, ter voorbereiding van de wereldrevolutie, waarmee in Nederlands-Indië zou moeten worden begonnen.⁶⁶

Uit de medische verklaring blijkt dat Malaka's oude kwaal, t.b.c., hem weer kwelde, wellicht aangevuld met de algehele lichamelijke instorting. In die omstandigheden kan men zich het schrijven van de brief aan de G.-G. wel voorstellen.

Na het P.K.I.-congres van juni 1924 werkte de P.K.I. hard voor de uitbreiding van de S.R., vooral in West-Java en de Buitengewesten. Er werd een campagne gevoerd om vrouwelijke leden te winnen. Het aantal scholen bleef,

zoals al is opgemerkt, groeien. Toch twijfelden een aantal P.K.I.-leiders aan deze koers.

"Was it wise to have tied their still small and poorly disciplined party - less than 1,000 members, not all of whom paid their dues - so closely to the non-Communist masses? Was it wise to devote so much energy to the non-proletarian elements, which in spite of the best party efforts gave little hope of becoming disciplined, faithful, or patient?"

Zomer 1924 werd P.K.I.-voorzitter Winanta gearresteerd en werd Aliarcham, die twijfelde aan de bestaande koers, voorzitter.⁶⁷

Zo leek 1924 een succesvol jaar voor de P.K.I., door de groei van de S.R. en de definitieve uitschakeling van de S.I. als serieuze mededinger. Maar in sommige gebieden ontstonden anti-communistische organisaties; "Sarekat Hidjau" (Groene Vereniging) genaamd; concurrerende radicale groeperingen en S.R.-leden gingen hier en daar over tot terroristische acties. De financiële situatie van de P.K.I. was slecht; vanuit de S.R. kwamen weinig bijdragen en de vakbonden, altijd een vaste bron van P.K.I.-inkomsten, waren nauwelijks actief. Het gouvernement nam steeds strengere maatregelen tegen de communistische actie en had daartoe een formidabel arsenaal van wettelijke middelen tot zijn beschikking, die het steeds minder aarzelde te gebruiken. De martelaarsrol lag de P.K.I. goed en werd gebruikt om meer leden naar de S.R. te trekken. In september 1924 hield de G.-G. een speciale conferentie met hoge ambtenaren over de wijze van optreden tegen de P.K.I. De P.K.I. vreesde hierna een verbod. Voor een ondergrondse organisatie ontbrak het de P.K.I. aan kader, organisatie, discipline en geld. De richtlijnen van het juni-congres, die de nadruk legden op discipline en voorzichtigheid, waren niet opgevolgd. De P.K.I. zag af van openbare S.R.-vergaderingen en benadrukte zijn oppositie tegen terreuracties. Het bestuur besloot eind september de S.R. niet langer te laten groeien, maar zich te concentreren op vakbondswerk. S.R.-afdelingen moesten zo mogelijk worden omgevormd tot P.K.I.-afdelingen. Hierin is de invloed van Aliarcham te bespeuren, die een proletarische actie wenste, gericht op revolutie. Tegen deze besluiten kwam zoveel oppositie dat ze onderwerp van bespreking werden op een bijzonder P.K.I.-congres dat van 11 tot 15 december 1924 in Kutagede, een voorstad van Yogyakarta, werd gehouden.

Aliarcham verdedigde het voorstel de S.R.-activiteit te vervangen door proletarische actie. Als de P.K.I. revolutie in plaats van algehele repressie zou wensen, dan moest de politiek ten opzichte van de S.R. radicaal worden veranderd. De S.R. had veel leden, maar weinig revolutionaire waarde. De leden zagen alleen hun directe economische belangen en hadden geen begrip van de communistische doeleinden. Zij bedreigden het proletarische karakter van de P.K.I. en hadden terroristische neigingen. De S.R.-bijeenkomsten verschafften het gouvernement gelegenheid de P.K.I.-leiders te arresteren.

De P.K.I. moest terugkeren naar zijn eigenlijke taak: de organisatie van het proletariaat. Dit vakbondswerk was sinds 1923 schandelijk verwaarloosd. Hier kon men een organisatie opbouwen met weinig gevaar voor repressie; deze gedisciplineerde organisaties konden zondig ook illegaal functioneren. Hier kon de voorbereiding voor de revolutie plaatsvinden, een proletarische revolutie waarbij de plattelandsbevolking zich vanzelf zou aansluiten.⁶⁸

Alimin en Budisutjitro rapporteerden het congres over het Transportarbeiderscongres in Canton, dat ze in juni bijwoonden. Een afwijzing van de S.R. is uit het besprokene op het congres in Canton en uit hun verslag in Kutagede zeker niet af te leiden. Alimin verklaarde dat de eenheid van alle Aziatische transportarbeiders en de samenwerking met alle politieke bewegingen van revolutionaire aard in geheel Azië waren besproken. Budisutjitro voegde hier nog aan toe, dat ondanks het revolutionair-nationalistische karakter van de K.M.T. in China, de P.K.I. ook deze partij in de strijd tegen het imperialisme moest steunen. Men behoefde dus niet alleen te kijken naar de communistische grondslag.⁶⁹

Ook uit het vijfde Kominterncongres (juni-juli 1924) viel geen afwijzing van de S.R. af te leiden. Wel benadrukte de Komintern de noodzaak van uitbreiding van het vakbondswerk en het proletarische karakter van de communistische partij. Maar tevens loofde de Komintern de vorm van samenwerking, die hij zag als een "bloc-within", die tussen S.R. en P.K.I. bestond. De Indonesische afgevaardigde Semaun rapporteerde de besluiten van het congres getrouw aan de P.K.I.: het besluit tot nauwere samenwerking met niet-communistische groepen en het plan nauwer contact met de Aziatische partijen te onderhouden om afwijkingen van de Kominternlijn te voorkomen. Wel stelde Semaun een reorganisatie van de partijstructuur voor, waarbij in de steden de arbeiders bedrijfsgewijs georganiseerd zouden worden. De plattelandsafdelingen bleven bestaan en ook de S.R. bleef de massabasis van de partij. De boerenmassa's moesten worden aangetrokken voor een op te richten boerenorganisatie.

De Kominternlijn was de P.K.I. voor het congres voldoende bekend; Aliarcham negeerde dus met zijn voorstellen bewust de internationale besluiten.

De meerderheid op het congres was tegen Aliarchams voorstellen. Zij was het niet óneens met de mening dat de S.R. onbetrouwbaar was en uiteindelijk zou moeten worden afgestoten. Alleen moest dit niet meteen gebeuren, omdat de massa's zouden kunnen terugkeren tot de S.I. en de P.K.I. een potentiële bondgenoot zou verliezen. Het tenslotte bereikte compromis hield in dat de S.R. geleidelijk zou verdwijnen. Nieuwe leden werden niet meer aangenomen. De meest waardevolle elementen zouden, na een cursus, P.K.I.-lid worden; de rest zou afvallen of opgaan in een op te richten boerenorganisatie.

Aliarcham trad af als voorzitter; zijn opvolger werd Sardjono, oud-onderwijzer aan een S.I.-school en één van de motoren van de communistische

groei op West-Java. In verband met het geldgebrek werd op scholing en propaganda bezuinigd.

De nadruk kwam te liggen op voorbereiding voor revolutie; hierop moest de P.K.I. zich richten. Een illegale organisatiestructuur moest gereed komen. Hiertoe moesten cellen worden gevormd van tien man, elk onder leiding van een ervaren P.K.I.-lid. Alleen op het hoogste niveau zou tussen de cellen contact bestaan. Na scholing zouden de leden van de cel ook zelf cellen kunnen vormen; zo zou de P.K.I. in stilte groeien.

Bovendien besloot de P.K.I.-leiding het "democratisch centralisme" te vervangen door "federatief centralisme". Dit betekende dat P.K.I.-afdelingen zelf besluiten konden nemen, zolang deze maar in overeenstemming waren met de P.K.I.-statuten en -programma's. Wellicht was dit een concessie van de leiding om haar nieuwe beleid aanvaard te krijgen; misschien meende men dat een te nauwe binding leiding-afdeling onverstandig zou zijn in verband met de toenemende repressie en de daardoor bemoeilijkte onderlinge contacten.

Al voor het congres nam de vakbondsactiviteit een nieuwe aanvang; dit had in het algemeen succes, ook door de ontslagen en bezuinigingen, vooral in de particuliere sector. In Surabaya besloten P.K.I.- en vakbondsleiders in december tot de oprichting van een secretariaat van Rode Indonesische vakbonden; dit zou lid worden van het Cantonse "Red Eastern Labour Secretariat" (van Malaka) en de Profintern. Tevens poogde de P.K.I. de P.V.H., in stilte overleden na de V.S.T.P.-staking van 1923, te doen herleven als organisatie waarin ze de niet-communistische vakbonden kon beïnvloeden. Deze poging was niet succesvol; de kloof tussen P.K.I. en andere groepen was te groot. Het hoofdkwartier van de rode bond werd gevestigd in Surabaya, waar ook de grootste activiteit werd ontplooid. Voorzitter werd Aliarcham, bestuursleden onder andere Sugono, Sukindar en Muso.

De bestaande havenarbeiders- en zeeliedenbonden werden in februari 1925 samengevoegd tot de "Sarekat Pegawai Pelabuhan dan Lautan" (S.P.P.L. - Unie van havenarbeiders en zeelieden). Deze organisatie fuseerde met de S.P.L.I., die Semaun een jaar eerder in Nederland had opgericht. Deze samenvoeging was in overeenstemming met de besluiten van de Canton-conferentie. De S.P.L.I. besloot lid te worden van de P.V.H. en het Rode Secretariaat, en internationaal contact te zoeken met Profinternbureaus via Canton, Manila en andere havens.

Ook in andere bedrijfstakken ontplooide de P.K.I. grote activiteit, zodat, geholpen door de slechte economische situatie voor de arbeiders, de P.K.I.-invloed groeide, evenals de militantie van de bonden.

Inmiddels hadden de congresbesluiten Semaun en Moskou bereikt. Op een E.K.K.I.-zitting in maart-april 1925 werd de Indonesische situatie besproken. De P.K.I. werd veroordeeld, op grond van het besluit de S.R. geleidelijk te laten verdwijnen, en kreeg de opdracht, via Semaun, de S.R. te doen herleven,

maar ook nationalistische organisaties als S.I. en Budi Utomo te infiltreren. Hiertoe moest een campagne voor een verenigd anti-imperialistisch front worden gevoerd, met als programpunten een aantal, voor de P.K.I., zeer gematigde eisen. De E.K.K.I. eiste dus een herstel van de "bloc-within"-politiek. Niet alleen werd zo het afstoten van de S.R. veroordeeld, maar ook de voor het congres gevoerde "bloc-above"-politiek met de S.R.

De E.K.K.I. zelf schreef in mei 1925 de P.K.I. en eiste dat de S.R. moest worden losgemaakt van de P.K.I. en als een nationale, revolutionaire organisatie onder communistische inspiratie zou moeten optreden. De P.K.I. protesteerde tegen deze instructie en stelde zich daardoor, onbewust, op aan Trotski's zijde in de toen woedende Stalin-Trotski-strijd. Zo kon Stalin in een redevoering de P.K.I. aanhalen als voorbeeld van de linkse afwijking in het communisme.

De P.K.I. trok zich nauwelijks iets aan van de Kominternrichtlijnen. Halfslachtige toenaderingspogingen tot S.I. en nationalistische intellectuelen (verenigd in zogenaamde Studieclubs) liepen op niets uit. De P.K.I. bleef kritiek krijgen van Moskou en Semaun. Maar de grote afstand en de slechte communicatie, de beperkte, tegenstrijdige informatie van de P.K.I.-vertegenwoordigers in Nederland, die was gebaseerd op misleidende rapporten uit Indonesië of hiervan een nogal vrije interpretatie was, verhinderden een veroordeling zonder meer van de P.K.I. door de Komintern. Semaun en Bergsma meldden geregeld niet-bestaande ontwikkelingen in de P.K.I., die in overeenstemming met de Kominternrichtlijnen waren. Daardoor liet de Komintern het bij herhaalde oproepen deze richtlijnen loyaal en volledig uit te voeren.⁷⁰

Semaun vertoefde al sinds september 1923 in Nederland, en was zeer actief als P.K.I.-vertegenwoordiger. Zijn activiteiten richtte hij vooral op de Indonesische zeelieden, die hij in de S.P.L.I. verenigde, en op de studenten, verenigd in "Perhimpunan Indonesia" (P.I. - Indonesische Vereniging). Deze revolutionaire nationalistenvonden het zeer wel vinden met de communisten. Om de moeizame contacten tussen C.P.H. en P.K.I. te verbeteren, werd een Indisch Bureau gevormd, dat onder leiding van Semaun, Bergsma en Sneevliet het blad "Pandoe Merah" (Rode Gids) uitgaf, dat slechts enkele afleveringen beleefde. Tussen de drie redacteuren ontstond verschil van mening over de P.K.I.-strategie en de taak van het Bureau ten opzichte van de P.K.I. De beide Nederlanders zagen nog steeds heil in samenwerking met de S.I.; Semaun niet meer, hij zocht toenadering tot de radicale nationalistenvan, zoals verenigd in de P.I. De Nederlanders wensten een zekere mate van invloed te behouden op de P.K.I., terwijl Semaun slechts het geven van materiële en propagandistische steun als hun taak zag. Hij zag de C.P.H.-invloed slechts als bevoogding, die hij ongewenst en niet gegrondvest op kennis van zaken achtte. Door handig gebruik te maken van de conflicten binnen de C.P.H. verkreeg Semaun zijn positie als enige autoriteit wat

betreft Indonesische zaken. De P.K.I. wees Semaun in december 1924 als zijn enige vertegenwoordiger in Nederland aan (en tegelijkertijd Malaka voor Azië). De geschillen tussen C.P.H. en Semaun kwamen meermalen tot uiting op Kominternbijeenkomsten en in bekend geworden correspondentie.⁷¹ Maar het verzet van Sneevliet, Dekker en anderen baatte niet; Semaun maakte in Nederland de dienst uit wat betreft P.K.I.-aangelegenheden.

Op 13 juni 1925 richtten Sneevliet en Dekker zich tot Malaka in Canton en Sugono in Semarang. Ze klaagden over hun isolatie, Semauns manipulaties om hen buitenspel te zetten en zijn verkeerde politieke opvattingen. Over het bureau in Canton schreven ze:

"Het is ons niet duidelijk op welke wijze kameraad Malakka het werk in Indonesië mee beïnvloeden kan en daarbij voorkomt, dat zijn raadgevingen enz. (wat toch niet onmogelijk is) geheel afwijken van die welke door Holland naar Indonesië gaan. Het zou van belang zijn dat een verband bestond. Ons lijkt de verbinding van Canton om verschillende redenen van groot belang, maar wij zouden graag wat meer over deze zaken willen weten."

De brief eindigde met een lange lijst vragen.⁷²

Op 14 maart 1926 schreef Bergsma aan het hoofdbestuur van de P.K.I. en beklagde zich over Semaun, die, nu hij door de P.K.I. als zijn enige vertegenwoordiger was aangewezen, van zijn bevoegdheden misbruik maakte, allerlei zaken verkeerd regelde en Bergsma overal buitenhield. Bergsma schreef dat hij hierom met Semaun had gebroken.⁷³

Volgens de omslag verscheen in ieder geval een aflevering van "The Dawn" in augustus 1924. Wellicht lag de werkelijke verschijningsdatum enkele maanden later, maar dateerde Tan Malaka dit nummer op augustus, om het

Omslag van "The Dawn". (Uit Philippines Free Press, 27-8-1927.)

Komintern te laten zien dat zijn werk goed vorderde. Pas in 1925 namelijk, werden door de "Legioneros del Trabajo" exemplaren van "The Dawn" verspreid onder een selecte groep in de Philippijnen.⁷⁴

Van "The Dawn" heb ik geen enkel exemplaar kunnen achterhalen; alleen aanhalingen in andere bladen openbaren iets van de inhoud. Het aantal verschenen nummers is onbekend.

In één van de nummers liet Malaka zich uitgebreid uit over de Sarekat Rakjat:

"The history of the struggle of the oppressed nations of the East since the war shows that the best form of organization to combat imperialism and the compromising native bourgeoisie are the peasants, workers and intellectuals united into a Revolutionary People's Party.

If such a party is to be a real fighting organization, it cannot have doubtful elements within its ranks. The Revolutionary People's Party must consist of active workers willing to carry out the work of the party on all occasions. Such a party must be the advance guard for all the revolutionary elements in the colonies and semi-colonies. And it must become the actual leader of all subject nations in the struggle against imperialism and for national independence.

Indonesia has a Revolutionary People's Party, the Sarekat Ra'jat, based upon this policy. Other semi-bourgeois independence parties were organized in Indonesia during the last fifteen years, but failed. It remained for the Sarekat Ra'jat with its background of revolutionary activity of the Indonesian workers, peasants and intellectuals to prove its stability, stability only possible in an organization of the masses, and which earnestly aims at freeing the subject people. The Sarekat Ra'jat works in close harmony with the labor unions in Indonesia, the sugar workers, transport workers, miners, etc. Comprehending the danger to their rule in this close contact between the Sarekat Ra'jat and the labor unions, hundreds of leaders and workers of railway unions and the Sarekat Ra'jat were imprisoned or deported as a result of the big railway strike of 1923. In consequence this Revolutionary People's Party and the revolutionary labor unions of Indonesia have decided to more effectively concentrate their forces for the final struggle."

Hij besluit het artikel met:

"Imperialism can only be combatted if the workers and peasants will organize Revolutionary People's Parties in their respective countries, such as that now existing in Indonesia. This is the way in which the bonds between the labor unions and the political parties of the masses can be strengthened. Such Revolutionary People's Parties have not yet been formed in the Philippines, British-India etc. Therefore such parties must be created."

Malaka gaf hier wel een rooskleurig beeld van de S.R. als "the advance guard for all the revolutionary elements". Zelf moest hij genoegzaam op de hoogte zijn van de Indonesische omstandigheden om te weten dat de situatie die hij schetste in ieder geval de praktijk niet dekte. Misschien was het artikel meer bedoeld voor niet-Indonesische consumptie en een oproep tot het volgen van een "bloc-within"-tactiek: massapartijen onder communistische invloed, zonder dat deze invloed direct naar buiten zou blijken.⁷⁵

Andere uitlatingen in "The Dawn" handelden over de geringe verschillen tussen het Amerikaanse en Japanse imperialisme.

"Its (Japan's) cry of 'Asia for the Asiatics' is but another method of misleading the subject peoples of the Orient, much in the same manner that the wonderful American 'democratic' policy misleads others."

Interessant, in het licht van zijn eigen latere gedrag, is wat hij schrijft over de verhouding tussen de Komintern en de communistische partijen:

"The communist parties everywhere must completely subordinate themselves to the command of the executive committee located in Moscow. The communist cannot have confidence in bourgeoisie laws. They should create everywhere a parallel, illegal apparatus, and at the decisive moment should be of assistance to the party to do its duty toward the revolution.

Wherever owing to repressive legislation agitation becomes impossible it is necessary to carry on such agitation illegally. But refusal to obey or participate in such work should be considered equal to treason to the revolutionary cause and incompatible with affiliation to the Third International."⁷⁶

In "The Dawn" ondersteunde Malaka enthousiast een Pan-Aziatisch revolutionair contact en nauwere banden tussen Indonesië, Malaka en de Philippijnen.⁷⁷

"Api" van 3 januari 1925 publiceerde Malaka's rekest, en schreef dat het was gezonden aan de G.-G. Het rekest moest toen al een drie maanden in het bezit van de P.K.I. zijn. De doorzending naar het gouvernement was wellicht vertraagd door de conflicten in de P.K.I. over de te volgen partijlijn. Pas nadat deze tot een oplossing waren gekomen kon men zich bezinnen op de functie die het rekest voor de P.K.I. zou kunnen vervullen. Het kon, mits juist gebruikt, een belangrijk propagandawapen vormen en Malaka, en de P.K.I., tot martelaren maken. Bij een inwilliging van het rekest zouden de P.K.I.-rangen met een zeer bruikbare kracht worden versterkt. Niettemin maakt het ophouden van de doorzending van het rekest door de P.K.I. een weinig sympathieke indruk, gezien de ellendige omstandigheden waarin Malaka zich bevond.

"Api" drukte het rekest in grote opmaak af. Het begeleidend commentaar herinnerde aan zijn verbanning, toen "een *banjir* van tranen" werd gestort "als teken van waarachtige genegenheid van het Indonesische volk" voor Tan Malaka. Tegen Malaka's ziekte, tuberculose, bestond geen medicijn zodat hij bij terugkeer

"slechts zijn leven een tijdje zal kunnen verlengen, niet door medicijn of een goed klimaat, maar door de blijdschap de zijnen weer te kunnen ontmoeten. Dat is de enige medicijn voor teringlijders. In de oorlog verpleegt men de gewonde vijanden, zou men daarom niet kunnen hopen van de regeering, dat zij een klein genoegens verschaften aan broeder Tan Malacca, voordat hij deze vergankelijke wereld verlaat?"⁷⁸

In de Indonesische pers werd het rekest uitgebreid besproken. In "Kaoem Kita" schreef Abdul Muis hierbij een commentaar. Hij hoopte dat het gouvernement door inwilliging van het verzoek zijn edelmoedigheid zou tonen.

Als internationalist voert Malaka als reden voor zijn verzoek niet heimwee naar land of familie aan, maar louter zijn ziekte. Waarom verwaarlozen de kameraden in Europa, en vooral Rusland, hem zo, dat ze hem om vergeving laten smeken? Waarom verschaft de Sovjet-regering niet het geld voor een kuur in Davos? Dit geeft aanleiding tot vermoedens dat de communistische beweging slapper is geworden, hoe de P.K.I. hier die beweging ook ophemelt.⁷⁹

Salim neemt in zijn blad "Hindia Baroe" dit commentaar over. Hij schrijft het verzoek toe aan het verlies van het ideaal, het vertrouwen in de voor-nemens, de houding en de richting van de communisten, dit in navolging van Henriëtte Roland-Holst en Trozki.⁸⁰

Het Javaanse Budi-Utomo-blad "Sedio Tomo" doet een beroep op het gouvernement ridderlijkheid te tonen ten opzichte van een gewonde vijand. Dat het rekest van Malaka een truc zou zijn, acht het blad onwaarschijnlijk. Dan is het gouvernement evenwel machtig genoeg om hem te straffen. Wel blijkt uit het verzoek dat de liefde voor volk en vaderland sterker is dan de leer van het internationalisme, want anders zou Malaka wel genezing hebben gezocht in een ander land.⁸¹ Het gematigde "Darmo Kondo" sloot zich bij "Sedio Tomo" aan. Het blad betreurde dat "Hindia Baroe" en "Kaoem Kita" in hun commentaren de communisten hadden aangevallen, wat hier niet op zijn plaats was.⁸²

"Api" reageerde zeer fel op Muis' commentaar, dat leugenachtig en onbeschaafd wordt genoemd. Voor t.b.c. is alleen opgeruimdheid een medicijn van enig belang; die kan hij vinden op Java bij zijn kameraden. Dat had Muis moeten bedenken, toen hij schreef dat Rusland geen geld wilde besteden aan een kuur in Davos voor Malaka. Ook is Rusland geen communistische weldadigheidsinstelling, die elke communist moet helpen. "Als Rusland zo met geld strooide, zou de redactie moeten vrezen, dat de heer Muis lid werd van de P.K.I."⁸³ Met instemming werden andere commentaren aangehaald.⁸⁴

Muis reageerde kort en wees erop, dat hij niet het verzoek van Malaka kritiseerde maar de mentaliteit van de Sovjetregering en Europese communisten, die een slachtoffer van de communistische beweging niet willen steunen en hem zo hebben laten "bukken".⁸⁵

Ook de Nederlandse partijgenoten van Malaka besteedden aandacht aan zijn rekest. Bergsma schreef op 11 februari 1925 een artikel over Malaka in "De Tribune". Hij schrijft dat Malaka al enige maanden zlek is en in een inrichting wordt verpleegd. Omdat hij zelf alle hoop op herstel heeft opgegeven heeft hij verzocht naar Indië te mogen terugkeren. Bergsma citeert delen van een brief die hij van Malaka ontving. Het schrijven van deze brief kostte Malaka veel moeite. "Alleen het verlangen te weten hoe het in dat 'grote' imperialistische Holland gaat, dreef me het karwei op te knappen." Malaka toont zich, volgens Bergsma, tevreden over de beweging in Indonesië.

Daarna schrijft hij:

"Habis, over, over de beweging voorlopig. Ik besluit met te zeggen, daar wordt door onze mannen gewerkt in dat schone land, dat zich slingert... Ik dwaal af van mijne krankheid, nicht wahr?"

Ik was op weg naar een zeker land, maar kon niet weg. Interessant om te vertellen, maar het wordt te lang. Moet hier blijven. Niet om mijn einde af te wachten, want als het zo ver is, ga ik liever in de Indische gevangenis. En daar sterven en zó te protesteren tegen het schrikbewind met de kracht die mij overblijft!

Ik heb tijdens mijn ziekte veel moois beleefd bij de Chinese arbeiders. Ik was een week lang in ... bij de zeeluitjes. Prachtkerels! Dat zijn kerels die toen 55 dagen tegen de ganze Britse macht gestreden hadden en die, ondanks gevangenisstraf en kogels, het gewonnen hadden. Nog wel in een tijd toen in Europa nagenoeg alle stakingen verloren gingen. Maar deze vechters kunnen ook zo zacht zijn. Toen ik doodziek bij hen aankwam, toen lieten ze me niet gaan. De een haalde een Chinese dokter. De ander maakte een eenvoudig bed klaar. Een derde haalde medicijnen. Weer een ander kookte, enz. Dat duurde een week, zonder dat ze zich verveelden. Je moet echter weten, dat al die helpers 'hoge' functies in de vakbeweging bekleedden: voorzitter, secretaris, enz. Zo zie je het echte kameraadschappelijke leven onder de Chinese arbeiders. Zo zie je, dat deze leiders nog niet zijn aangetast door bureaucratisme of bonzerij. Met dat Chinese bed, dat niet zacht was, met dat Chinese medicijn, dat ik in een ander geval stellig geweigerd had, met het Chinese eten, waaraan ik mij nooit gewend had, voelde ik mij nu spoedig heel wat opgeknapt. Weinig zijn ze nog in aantal, maar met de industrialisatie van China groeit ook het aantal van deze klassestrijders."

Malaka schrijft verder nog over de burgeroorlog in China en concludeert dat een nieuwe wereldoorlog onvermijdelijk moet uitbreken. Hij besluit met te klagen over de inspanning die het schrijven van deze brief hem kost. Hierna is hij enige dagen niet in staat om iets te doen.

Bergsma valt de bourgeoispers aan, die Malaka's verzoek "een onbeschaamde brief, die wel in de prullemand zal verdwijnen", noemde. Zij vrezen dat Malaka in het milieu van vrienden en ouders genezing zal vinden.

"Want zij weten dat Malaka is een *Communist*, en eenmaal hersteld van de wonden, van de slagen die het kapitalisme hem brengen, zal staan in de eerste rijen der strijdende revolutionaire arbeiders en boeren."

Tegen de bloedige vervolging | Voor amnestie van
van Communisten in Indonesië! | TAN MALAKA !!!!

In drommen naar de

Groote Openbare Vergadering

OP DONDERDAG 26 FEBRUARI, DES AVONDS 8 UUR, IN
„HANDWERKERS VRIENDENKRING”, NIEUWE ACHTERGRACHT

Spreekers: H. W. Dekker, W. van
Ravesteijn, Semaoen en nog
een Indonesiër.

ENTREE 15 CENT. WERKLOOZEN VRIJ. C. P. H. Afd. Amsterdam.

Advertentie in "De Tribune", 21-2-1925.

De communisten hebben de plicht te strijden "voor verzachting van het lot der gekerkerde strijders voor de arbeidersbeweging."⁸⁶

Op de voorpagina van "De Tribune" schreef Vanter op 16 februari een bloemrijk artikel dat hieronder staat afgedrukt.

Amnestie voor Tan Malaka!

Recht voor de Slachtoffers van het Schrikbewind in Indonesië

— || —

(Vtr.) Tan Malaka is ernstig ziek.

"Het moeilijk leven van den balling," schrijft kameraad Bergsma, „heeft hem dicht bij het graf gebracht."

Ziehier in enkele woorden een tragedie besloten.

Niet slechts de tragedie van een individu, van één enkel persoon — als is hij dan ook een der prachtigste menschen die ooit hun leven aan een groote zaak wijdden — neen, dit is de tragedie van een eeuwenlang vertrapte massa. Van een miljoenenvolk waarin de vlam der begeerte naar Recht en Vrijheid door den lopen poot van het Hollandsche kapitaal steeds weer werd uitgetrapt.

„Als mijn einde komt, zal ik naar Indië gaan om dáár te sterven in de gevangenis en om zóó met de mij nog gebleven kracht te protesteeren tegen het schrikbewind."

Zoo spreekt Tan Malaka.

De Hollandsche bourgeois, dat verachtelijk gedrocht vol gouddorst en zonder beschaving, durft natuurlijk Tan Malaka ook nu nog wel te hoonen.

De moordenaar, de laffe en gemeene moordenaar, hoont zijn slachtoffer, hij vindt daarvoor wel den moed.

Tan Malaka ligt terner, ziek en weerloos.

Hij is de zwakkere, hij en zijn Volk.

Maar torenhoog verheven boven zijn beulen, staat deze Man, deze bruine zoon van Indonesië, deze Strijder, dorstende naar Gerechtigheid en Vrijheid, die het licht van het weten wilde ontsteken voor zijn volksgenooten en die de grootste offers bracht voor zijn hooge ideaal.

Bijna vier jaren lang al hij het bittere brood der ballingschap, leefde hij ver van de zijnen, knaagde het heimwee aan zijn dappere hart. Nu heeft men bijna het doel, dat men ten opzichte van hem bereiken wilde, bereikt: dicht bij het graf heeft men hem gebracht.

De misdadigers zijn zich hun misdaad wel bewust. Uit den toon, waarmee zij over Malaka spreken, blijkt het.

Ze weten dat ze laffe moordenaars zijn. Ze weten het de ethici en de cynici, de ministers en de kamerleden, de predikers op den kansel in de kerken, de groote financiers, de koningen van de suiker en de petroleum. Allen weten ze het. Vanaf de corrupte politiecommissarissen en de veile Indische pers tot den gouverneur-generaal toe, die te Buitenzorg troont.

De leiders der groote kranten in Holland, de „Maasbode" met zijn scherp inzicht, de „N. Rotterdamer" met zijn ethische hoofdartikelen, het „Handelsblad", dat het bankroet der ethische braven bespot, de „Standaard" van Colijn, enz., dacht ge dat ze het niet wisten, dat ze zich hun misdaad niet bewust waren?

Aan de miljoenen arnue boeren van Indonesië, die pas in den jongsten tijd tot ontwaking zijn gekomen, moet deze misdaad onthuld worden. Tegelijk met de misdaden uit het verleden, met de „roemrijke" feiten uit de geschiedenis van overheersching der bloed- en gouddorstige Hollanders, moeten de misdaden van het heden worden blootgelegd.

Onze kameraden in Indonesië zullen daarvoor zorg dragen. Ze zullen de Indische massa's vertellen wat Malaka's streven was. Hij wilde aan de Indonesische volkeren brengen, wat de heerschers hun ontroofden en onthielden: Cultuur en Vrijheid.

Onze leuze is: Indië los van Holland!

Omdat, zooals reeds Multatuli zeide, Indonesië niet Nederlandsch is, noch in socialen zin, noch in geografische betekenissen. Niets is minder Nederlandsch dan de bodem, 't klimaat, de fauna, de flora van al die Indonesische eilanden. Niets is ook minder Nederlandsch dan de geschiedenis der bewoners, dan hun traditiën, hun godsdienst, hun begrippen, hun karakter, hun zeden en hun belangen.

Met de massa der onderdrukte bevolking van Indonesië vereenigt ons, Hollandsche proletariërs, slechts één ding: wij hebben dezelfde uitbuiters.

Vandaar dat wij niets zullen nalaten, van wat in ons vermogen is om de misdaden der heerschers aan de kaak te stellen, te onthullen voor de Hollandsche arbeidersklasse en om de krachten te organiseeren, te wapenen en te doen opmarcheeren tegen het stelsel dat op winstbejag en misdaad is gebaseerd, dat overal ellende en onheil brengt, en dat Tan Malaka in den dood dreigt te jagen.

Wij vragen geen genade voor Malaka, noch voor de honderden andere slachtoffers van het schrikbewind in Indonesië.

Geen genade maar recht!
Amnestie voor alle slachtoffers van de terreur!

Amnestie voor Tan Malaka!

Voor 26 februari werd door de afdeling Amsterdam van de C.P.H. een openbare vergadering uitgeschreven onder het motto: "Tegen de bloedige vervolging van Communisten in Indonesië! - Voor amnestie van Tan Malaka!" De eerste leuze sloeg op het hardere gouvernementingsingrijpen tegen de S.R.⁸⁷

Bergsma herinnerde in een artikel aan Malaka's scholenwerk, zijn arrestatie en verbanning. Hij hekelde de overheersers in Indië en eiste amnestie voor Tan Malaka en gevangenen Indonesische communisten.⁸⁸

Het verslag van de openbare vergadering vermeldt dat de zaal beter bezet had kunnen zijn, maar dat wel een geestdriftige stemming heerste. H.W.Dekker gaf een overzicht van de historie van de beweging in Indië, waarin ook Malaka's scholenwerk een plaats kreeg, scholen die nog steeds vervolgd werden.

"Met een hartstochtelijk pleidooi voor de eis van *Amnestie voor Tan Malaka* eindigt spreker zijn geestdriftig toegejuicht betoog." Daarna sprak een Indonesisch nationalist onder de schuilnaam Abu Bakar een korte rede uit, die in één zin amnestie voor Malaka en Semaun eiste, "twee der beste zonen van ons volk". Van Ravesteyn hield vervolgens een verhandeling over de samenwerking tussen communisten en nationalist in Azië. Hierna werd een motie aangenomen die

"protesteert tegen de onderdrukking van het Indonesische volk en de maatregelen tegen de Sarekat-Rajat-scholen tegen de vervolging en de in- en externeringen van de revolutionaire kameraden;

eist

amnestie voor alle bannelingen van Indonesië en in 't bijzonder van kameraad Tan Malaka, die ziek zijnde, de wens te kennen heeft gegeven te willen sterven in zijn land,

wekt de arbeiders van Holland op voor deze eisen evenals voor de doorvoering van de leuze *Indië los van Holland* mede te strijden in onderrijen onder leiding van de IIIe Internationale."

Tot slot spraken nog Suru, dit was een schuilnaam, en Semaun, die een rooskleurig beeld gaf van de situatie waarin de P.K.I. verkeerde.⁸⁹

Op 5 maart rapporteerde Bergsma de ontvangst van een brief van Malaka van 21 januari. Malaka voelde zich iets beter.

"Maar het is me onmogelijk te lezen en te schrijven, alles draait me voor de kop, 'k heb dan hartkloppingen, 'k kan niet slapen enz."⁹⁰

Na ontvangst van het rekest vroeg de G.-G. advies aan de procureur-generaal en aan de adviseur voor inlandse zaken. De P.-G. meende dat, meer nog dan in 1922, Malaka een gevaar voor de openbare orde was. Volgens hem wees zijn bereidheid zich alleen maar ten gevolge van "force majeure" aan beperkingen van zijn politieke activiteiten te onderwerpen erop dat hij zo mogelijk deze activiteiten wilde gaan ontplooien. Aan het doktersattest moest geen enkele waarde gehecht worden. Bij terugkeer trad volgens de P.-G. het interneringsbesluit van 1922 in werking en moest hij naar Kupang

gezonden worden. Een antwoord achtte de P.-G. niet nodig, omdat Malaka zijn adres geheim hield.⁹¹

R. Kern, waarnemend adviseur Inlandse zaken, meende dat het verzoek niet geweigerd kon worden. Na een geneeskundig onderzoek moest hem een gezondheidsoord worden aangewezen. Zodra hij politiek actief zou worden moest hij naar Kupang. Zo werd de politieke veiligheid gewaarborgd, zonder de "caritas" uit het oog te verliezen.⁹²

De Raad van Nederlands-Indië adviseerde op 6 maart Malaka, na terugkeer, te behandelen alsof hij in het interneringsoord vertoefde. Bij ziekte zou dan een onderzoek volgen en zou hij eventueel naar elders kunnen worden gebracht. Zijn verzoek om zich te mogen vestigen op Java moest dus worden afgewezen. Na een onderzoek zou hem eventueel een andere plaats in de Buitengewesten kunnen worden aangewezen. De G.-G. besloot op 12 maart 1925 aldus.⁹³

De hoofden van het gewestelijk bestuur werden via een rondschrĳven opmerkelijk gemaakt op een eventuele terugkeer van Malaka, die onder politietoezicht moest worden gesteld en in geen geval vergaderingen zou mogen bijwonen.⁹⁴ Na enig overleg werd besloten Malaka na terugkeer naar het hooggelegen, droge Ruteng op Flores te zenden.⁹⁵

"Api" reageerde bijzonder fel op dit besluit. Het opschrift luidde:

"Het rekest van kameraad Tan Malaka afgewezen. Een stenen hart. Menselijkheid en ridderlijkheid bestaan niet. Een leer voor het Volk."

Malaka had nu geleerd dat

"hopen op gevoelens van hoogheid en ridderlijkheid bij de in Indonesië machthebbende klasse, gelijkstaat met hopen op water uit een vuursteen, of op het drijven van steenkool, of het zinken van een vis."

Op het bloedige slagveld geldt de plicht een gewonde vijand te verplegen; op het politieke strijdtoneel geldt dit blijkbaar voor Malaka niet.

De beloften van de regering zijn loos. Buiten Java zijn geen sanatoria en specialisten en komt Malaka slechts dicht bij het graf. Zo

"leert het Indonesische Volk hoe langer hoe meer de *moraal* op de juiste waarde schatten van degenen die zich hier de hogeren noemen en zeggen dat zij de Inlanders beschaven zullen; het leert dat liefde en medelijden en menselijkheid niet verwacht kunnen worden van de machthebbende partij voor de verbetering van het Volksbestaan, nog minder voor de vrijheid van het volk."

Malaka zal pas kunnen terugkeren als het volk de macht heeft om de overheersende klasse te dwingen. Daarom moet de organisatie versterkt worden "opdat niet langer meer *gebedeld* behoeft te worden, maar met kracht kan worden geëist". Het volk, nu ogenschijnlijk geduldig en gedwee, zal "alles wat zijn hart verwond heeft, goed bewaren, tot de tijd gekomen is dat het 't bewaarde gebruiken kan als brandstof in de strijd."⁹⁶

Gedagtekend China, 16 april 1925 antwoordde Malaka de G.-G.:

"Het besluit uwer regering, gedateerd Buitenzorg 12 maart 1925, inhoudend een afwijzing van mijn verzoek inzake vestiging op Java, doch een toestemming voor een verblijfplaats in de Buitengewesten anders dan Kupang, mits aan zekere voorwaarden - o.a. het geneeskundig onderzoek in Indonesië - wordt voldaan, heb ik in goede staat ontvangen.

Hierbij ben ik zo vrij op te merken, dat dat weigerend antwoord mij geenszins heeft verwonderd en teleurgesteld. Integendeel het heeft mij in mijn overtuiging gesterkt, dat mijn partij thans wel veel sterker moest zijn, dan toen ik ze verliet en dat de kloof tussen uw regering en het volk veel scherper is, dan ten tijde der N.I.P. en Sarekat Islam. In die tijd toch, had de regering er geen bezwaren in de drie bekende voormannen der N.I.P. weder in Indonesië toe te laten, terwijl thans - ondanks het gebreken is, dat de tot de tanden toe gewapende regering in staat is de weerlozen van de Preangerse mores te leren - zij het nog gevaarlijk voor haar gezag acht een politieke tegenstander, die zwaar is gehandicapt ergens op een plaats, zelfs b.v. op de Pasuruanse toe te laten.

Wel groot moet dus thans de invloed der communisten onder het Indonesische volk zijn! Behalve bovengenoemde, meen ik het bewijs hiervan te hebben gevonden in het aarzeland antwoord uwer regering. Immers deze - blijkbaar uit verantwoordelijkheidsbesef tegenover hetzelfde volk dat mijn partij meent te moeten vertegenwoordigen - heeft geen duidelijk ja of neen gezegd, maar meent achterdeurtjes van 'wenn und aber' te moeten vinden, indien uw regering mij een plaats buiten Kupang heeft beloofd.

Het spijt mij echter, dat ik geen gebruik kan maken van het vriendelijke aanbod uwer regering, daar ik uw regering niet een plaats op de Buitengewesten had verzocht en vooral daar uw regering die plaats niet van te voren wilde of kon noemen. Ik kan het volkomen begrijpen, dat het voor een regering, die blijkbaar 'will try once to be a gentleman' het straks moeilijker zal vallen haar eer en respect te bewaren, indien zij die plaats van te voren aanwijst, daar zij dan gebonden zou zijn aan haar belofte. Doch van mijn kant is het echter zeer moeilijk te raden, welke plaats buiten Kupang uw regering mocht bedoeld hebben. Ik kan niet geloven, dat uw geachte regering het niet zou weten, dat buiten Kupang er nog genoeg plaatsen zijn, zoals Atapupu, Purukcau en andere, waarbij Kupang nog een hemel zou zijn. Waar uw regering mij de minste plaats op Java meent te moeten weigeren, zal mijn hoop op een plaats in de Buitengewesten beter dan Kupang zeer ongegrond zijn en acht ik een gevaar voor mijzelf op uw aanbod in te gaan.

Tenzij ik mij dan aan de goede wil uwer regering wil overleveren. De Indonesische geschiedenis op bevel uwer regering zelf geschreven, maakt echter genoeg melding van het goed geloof der volksleiders, als Dipo Negoro en anderen, die zich aan de goede wil uwer helden 'de Jan Pieters Zoon Koen' hadden overgegeven, die echter zonder uitzondering slachtoffers van hun goed geloof en de goede wil hunner tegenstanders waren geworden. Daar er naar mijn bescheiden mening het enigste verschil tussen uw regering en die der Jan Pieters Zoon Koen alleen hierin bestaat, dat de laatste tenminste tegen gewapenden vocht, terwijl de uwe weerloze mannen en vrouwen tot vijanden rekent, acht ik het beter niet op uw aanbod in te gaan, temeer daar ik mijzelf verantwoordelijk acht tegenover het volk onder uw regering.

Hoogachtend,

Wg. Tan Malacca."⁹⁷

Deze afwijzing "with more than customary insolence"⁹⁸ en "showing his spirit of truculent effrontery"⁹⁹ publiceerde "Api" zonder commentaar op 30 april 1925.¹⁰⁰ Het communistische weekblad "Soerapati" publiceerde beide brieven van Malaka en merkte daarbij op dat ondanks haar grote militaire en politieke apparaat de regering één ernstig zieke communist niet durfde laten terugkeren. Deze weigering zou volgens het blad, het volk

sterken in zijn communistische overtuiging en de invloed van het communisme vergroten.¹⁰¹ Twee Indische dagbladen drukten Malaka's antwoord af: "Mataram" en het "Algemeen Indisch Dagblad".

Hoofdredacteur Van der Kamer schreef in "Mataram" onder het opschrift "Communistenbrutaliteit" dat Malaka, "één van de communistische raddraaiers", na een verblijf in Nederland ("tot de partijkas van het stelletje niet al te zindelijke geestverwanten aldaar zulk een doodeter als kiespijn kon missen") en een lange tijd stilte, zich heel nederig en eerbiedig richtte tot de G.-G., zodat men met de schrijver van deze bedelbrief misschien enig medelijden zou kunnen koesteren. Volmaakt overbodig, aldus "Mataram", schreef de regering terug. Het was principieel te laken in de regering, dat ze met door eigen schuld hongerijsdende communisten in correspondentie trad. "Menselijke gevoelens of medelijden behoeft niemand met deze en dergelijke lieden te hebben", omdat ze zelf in hun optreden, zoals in Rusland, daar ook geen blijk van geven. Het antwoord van Malaka was

"zo verregaand brutaal, zo arrogant, dat het de landvoogd thans wel heel duidelijk is geworden, welke houding van regeringswege tegenover soortgelijke revolutionaire schreeuwers voortaan de enig juiste moet zijn."

De regering had met "dit gejang, dat veel gelijkenis toont met het blaffen van een laffe, stervende hyena, waaruit de verpeste mentaliteit van Tan Malakka c.s. genoegzaam spreekt", een verdiende les gekregen; namelijk om niet meer te reageren op schrifturen van die zijde. Van der Kamer besloot met

"wordt het eindelijk niet eens tijd, dat men een der meest verwijderde en eenzame eilanden, zo ver mogelijk van de fatsoenlijke, eerlijk werkende gemeenschap aanwijst als deportatiekolonie voor aspirant-bannelingen, waar zij met bajonet en rotan weer gewend worden aan dagelijkse arbeid, waaraan deze heren een ganse familie dood hebben?"¹⁰²

Dit commentaar geeft een aardig beeld van de koloniale mentaliteit bij een groep Nederlanders.

Het "Algemeen Indisch Dagblad" drukte Malaka's brief af onder de kop "Moed uit de verte" en schreef in een heel wat gematigder commentaar dan "Mataram" onder andere dat vele communistische leiders van zulke moed uit de verte blijk gaven.

"Zij hitsen en stoken tot de bevolking, het sarren moe, duidelijk te kennen geeft niet van hun geïmporteerde denkbeelden en nabootserij geëind te wezen. Dan trekken zij zich haastig terug en kunnen alleen nog wat in het duister wroeten, naar het buitenland trekken om daar hulp te vinden voor een zeer kwade zaak."

Het blad verweet de regering tenslotte niets te hebben gedaan om publicatie van de brief en verspreiding onder de inlanders te verhinderen.¹⁰³

"De Tribune" drukte Malaka's antwoord af met een kort commentaar. Door de onmogelijke voorwaarden die de brute overweldigers, aldus het blad, aan terugkeer verbonden, moest Malaka wel weigeren. Op de lafheden van de gore

overheersersbende gaf hij een fier antwoord.¹⁰⁴

Volgens Malaka veroorzaakte zijn antwoord "een storm in een glas water". Zijn rekest was geen verzoek om vergeving, zoals bepaalde zijde lasterde, maar een eis van "fair-play", die het gouvernement duidelijk niet kon opbrengen. Hierop, aldus Malaka ruim twintig jaar later, wees Subakat ook in zijn artikelen in "Api".¹⁰⁵

Begin maart verdween de communistenleider Sanusi plotseling uit Indië. Hij ontliep zo zijn arrestatie. Volgens krantenberichten zou hij na een verblijf in Singapore naar Moskou gaan.¹⁰⁶ Zo ver lag Sanusi's reisdoel echter niet. In "Api" verscheen een verslag waaruit bleek dat Sanusi de opdracht had Malaka op te zoeken. Na het Transportarbeiderscongres van juni 1924 was dit pas het eerste persoonlijke contact van de P.K.I. met Malaka.¹⁰⁷

Sanusi kwam na een bootreis van elf dagen in Hongkong aan; met een stoombootje vervolgde hij zijn reis naar Canton. Hier vond hij met veel moeite, na drie uur zoeken, Malaka's verblijfplaats. Malaka was volgens Sanusi "zeer verzwakt door zijn ziekte, lag op een lange stoel en sprak nauw hoorbaar, maar liet door niets merken dat hij alle hoop op een langer leven verloren had." Sanusi zag het donker in. Malaka gaf Sanusi een brief voor de P.K.I. Bij Malaka had Sanusi ook een gesprek met een aantal Chinezen, onder wie een hoge militair, over de politieke toestand in Canton en in China.¹⁰⁸

"Api" publiceerde een brief, gedateerd 16 april van Sanusi later. Sanusi vroeg zich hierin af waarom het gouvernement een alleszins bevoegde arts als Dr. Li niet wilde geloven. Door dit wantrouwen kreeg Malaka er nog een ziekte bij: "*sakit hati*" (ziekte van het gevoel, ergernis). Malaka maakte nu een crisis door, waarvan leven of dood afhing. Eén hoop en overtuiging restte hem: de kracht en scherpzinnigheid van het volk van Indonesië moest zijn ziekte kunnen doen verdwijnen en zijn hart gezond maken.¹⁰⁹ In mei keerde Sanusi terug naar Indië.¹¹⁰

Uit Malaka's brieven aan Bergsma bleek dat hij zich begin 1925 nog uitermate ellendig voelde. Het leek er echter op dat hij sindsdien wat was opgeknaapt, wellicht met hulp van Chinese vrienden in een omgeving, die geleidelijk minder vreemd en vijandig werd. In ieder geval kon hij het aanbod van het gouvernement hooghartig afwijzen. Waarschijnlijk verschenen begin 1925 ook de eerste afleveringen van "The Dawn", en schreef hij omstreeks maart een korte brochure, die in april werd uitgegeven onder de titel "Naar de 'Republiek-Indonesia'".¹¹¹ Het in het Nederlands geschreven boekje werd in april in Canton gedrukt.¹¹²

Het boekje wemelde vanzelfsprekend van de drukfouten, zoals blijkt uit de op pagina 281 afgedrukte "Interruptie", waarmee het boekje opende.¹¹³

Het voorwoord roept de intellectuelen op een keuze te doen. Daarom legt

Omslag "Naar de 'Republiek-Indonesia'".

de P.K.I. zijn program en tactiek aan hen voor. De intellectuelen zijn door hun opvoeding van het volk vervreemd, dit boekje in de Nederlandse taal "wil u de ladder bijbrengen waarlangs gij tot het volk kunt neerdalen". Gebrek aan klasse-inzicht, organisatievermogen en revolutionair moreel deden B.U., N.I.P. en S.I. falen. Alleen P.K.I. en S.R. hebben dit klasse-inzicht en hebben hun levens- en groei-kracht bewezen.

"Het --- Indonesische volk zal elk politiek compromis met de heerser direct brandmerken als 'openlijk verraad'. Daarom, indien gij de vaandel der vrijheid wilt opheffen, dan hebt gij geen ander alternatief, dan zich te scharen aan onze rijen."¹¹⁴

De internationale situatie is voor het communisme niet meer zo gunstig als van 1918 tot 1920. Het kapitalisme heeft zich onder leiding van Amerika hersteld. Wel is in de Pacific een nieuwe oorlog tussen Japan en Amerika vrijwel onafwendbaar. Uit deze wereldoorlog kan het communisme versterkt tevoorschijn komen.¹¹⁵ Indonesië is een schakel in het systeem van het wereldkapitalisme. De Indonesische communisten moeten hun hoop niet alleen stellen op de ineenstorting van het systeem als geheel, maar ook gereed

zijn voor een ineenstorting van louter het Indonesische deel.¹¹⁶ Dat is mogelijk omdat:

"Het bekrompen, achterlijk en barbaars Hollands imperialisme heeft in Indonesië een onverzoenlijke nationale en sociale tegenstelling geschapen zoals nergens te vinden is in andere koloniën in Azië, waar de oorspronkelijke inwoners wel de mogelijkheid gegeven wordt zich sociaal en cultureel te verheffen (Egypte, Indië, de Philippijnen, enz.). In Indonesië is de nationale overheersing (Hollanders-Indonesiërs) versterkt door een klasse-overheersing (kapitalist en arbeider). In andere koloniën, waar een krachtig nationaal kapitaal bestaat, is de nationale overheersing lang niet zo onverzoenlijk als in Indonesië, waar meer dan 99% der bevolking in armoede en ellende verkeert. Daar, in andere koloniën, immers kan een compromis gesloten worden tussen het imperialistisch en nationaal kapitaal. Dit economisch compromis hetwelk feit is geworden, vindt zijn weerklank in een politiek compromis tussen vreemde heersers en overheersten. De gehele afwezigheid van een nationaal kapitaal in Indonesië, zodat van een economisch compromis nooit gesproken kan worden is de hoofdoorzaak, waarom elk verzoek van de kant der overheersers een politiek compromis met de overheersten te sluiten, in duigen zal vallen."¹¹⁷

Zo zal de tegenstelling steeds groter worden, de revolutionaire geest toenemen en de repressie scherper worden. "De honingzoete toon der ethische politiek is nu vervangen door het eentonig geluid van de gummistok en het

INTERRUPTIE!

*De geboorte eener geluchte is vaak
als dat van een kind,
Zij wordt voorafgegaan
door barenweeen.*

Aan de Lezers!

Dit "Boekje" is om te beginnen vol drukfouten. Hier of daar zullen bovendien ook wel woorden of zinnen voorkomen, die voor het oor van een "puur sang" Hollander wel wat vreemd mogen klinken. De volgende redenen meen ik voor dit euvel te moeten aanvoeren.

1. Dit boekje is gedrukt en gecorrigeerd door Chinese vrienden, die niet het voorrecht hebben gehad ooit de Hollandsche taal te hebben gehoord.

2. Zij beschikken over zeer weinige Latijnsche letters.

3. Last but not least, schrijver dezes had in de laatste drie jaren van zijne onzwerfingen geen Hollandsche literatuur of krant gezien en heeft hier in Azië ook geen mensch getroffen, die dit Wereldtaal-tje verstonde nog minder sprak.

Deze gronden en andere minor-moeilijkheden van technischen aard, meen ik te moeten aanvoeren om het oordeel der gekwelde lezers bij voorbaat te beïnvloeden.

Ik had verder gemeend geen grotere brochure te moeten schrijven, daar het de leedlust en belangstelling van den gemiddelden lezer in Indonosië van thans wel eens zou kunnen boumen.

Nu zelfs "een voor driekwart gevingenisteren," voor mijne gezondheid, in een land waar ik het volste recht heb te leven, door de regering is geweigerd, meen ik voorloopig alle hoop op terugkeer te moeten opgeven. Ik wil mij echter niet onblijf houden. Ik meen hiervoor partij en volk te kunnen dienen, wanneer ik van hiernit het intellectuele deel der bevolking tracht te bereiken door middel van dit boekje.

Waar er genoeg revolutionaire feiten aanwezig zijn en waar er naar mijne meening thans groote belangstelling in de voortschrijdende revolutionaire beweging onder de intellectuelen begint te komen, daar is een werk als dit voor mij een ontspanning-kje. Dit kan des te beter tot zijn recht komen, daar er ruimschoots mogelijkheden voor het drukken in China bestaat. Tot dit soort "ontspanning-kje" zal ik wel eens meer mijn toevlucht nemen en de vriendelijke lezers kunnen zich in de niet al te verre toekomst wel eens voorbereiden op meerdere boekjes.

Dit soort "ontspanning-kje" zou ik mij zeer zeker niet kunnen veroorloven, indien Zijne Excellentie de Gouverneur-Generaal mij wat menschlijker behandeld had.

Dit is de keerzijde van het medaille, die ik eerst wegens lichaamsgesteldheid en isolatie niet had ontdekt.

Een revolutionairen dank aan de Chinese vrienden, die mij toch effectief hadden kunnen helpen en mij effectief zullen blijven helpen is wel op zijne plaats. Feitelijk ook een "objectieven" dank d.i. een dank "tegen wil en dank" aan dengene, wien dit "Buechelchen," zij het ook indirekt te danken is: de g.g. Dirk Fock.

gehis der sabels." Bij het optreden tegen het Indonesische volk in begin 1925 heeft de reactie zijn masker laten vallen. Op korte termijn kan het gouvernement geen nationaal kapitalisme vestigen, dat een compromis zou willen sluiten. De kloof wordt steeds breder. De arbeiders en de niet-proletarische elementen verkeren in dezelfde situatie; beide groepen hebben niets te verliezen.¹¹⁸

In deze situatie moet de P.K.I. zich, in aansluiting bij de "Nieuwe Economische Politiek" (N.E.P.) in de Sovjet-Unie gematigd opstellen om de steun van de non-proletariërs te verkrijgen. Bij een P.K.I.-machtsovername moeten privébezit en kapitalistisch bedrijf niet alleen behouden blijven, maar zelfs van staatswege worden bevorderd. Ook politiek moeten de non-proletariërs hun invloed hebben. De oprichting van Sovjets moet daarom wachten.¹¹⁹

Nu al leiden de arbeiders de non-proletariërs en bij de laatste onregeligheden op Java hebben ze moed en taaheid getoond. Overal in Indonesië moeten deze non-proletariërs georganiseerd worden in de S.R., die de organisatie moet worden van alle vijanden van het imperialisme. Onder leiding van de klasse der industrie-arbeiders zullen ze optrekken tegen het imperialisme. Na de verovering van de macht moet gewaakt worden voor een breuk in de samenwerking, omdat dan het imperialisme van de verdeeldheid gebruik zal maken om in te grijpen.

"Dit moeten wij voorkomen. Echter niet door predikatie van lege wijsheden. Alleen een program, dat werkelijk de materiële belangen van het ganze volk beoogt, en eerlijk doorgevoerd, kan een nationale solidariteit tot stand brengen, een solidariteit die in staat zal zijn het imperialisme omver te werpen niet alleen, maar ook om het voorgoed van het lijf te houden en tenslotte een weg te banen tot het internationaal communisme."¹²⁰

Het "Verkort ontwerp van het nationaal program der P.K.I." dat Malaka ontwierp, hield hier ook zeker rekening mee. Geen nationalisatie van kleine bedrijven; geen nationalisatie van de grond, maar verdeling van onbebouwde, feodale en particuliere grond onder arme boeren, die hiertoe financiële en materiële steun zouden krijgen; geen sovjets of dictatuur van het proletariaat, maar algemeen kiesrecht voor een nationale vergadering van alle volkeren en godsdiensten van Indonesië; een Indonesië dat een federatieve republiek van de verschillende eilanden zou worden. Het bevatte zeer zeker zeer vergaande revolutionaire eisen, maar de non-proletariërs zouden er ook mee kunnen instemmen. Het "Program van Actie" vatte een aantal eisen samen:

1. Eis voor 7-urige werkdag, minimumsalaris en betere arbeids- en levensvoorwaarden voor de arbeiders.
2. Erkenning van vakverenigingen en het recht van staking.
3. Organisatie van boeren voor economische en politieke rechten.
4. Afschaffing der poenale sanctie.
5. Afschaffing der wetten en reglementen voor de onderdrukking der

- politieke beweging als exorbitante, stakings-, vergader-, pers- en onderwijswetten en volledige erkenning der bewegingsvrijheid.
6. Eis voor het recht van demonstreren. Massademonstraties over heel Indonesië tegen economische en politieke onderdrukkingen, als tegen belastingen, voor onmiddellijke vrijlating der politieke gevangenen en terugkeer der politieke bannelingen, welke massa-actie moet verder versterkt door algemene staking en massa-ongehoorzaamheid.
 7. Eis voor de afschaffing van Volksraad, Raad van Indië en Algemene Secretarie, en instelling van de Nationale Vergadering (National Assembly), waaruit straks een uitvoerend lichaam zal gekozen worden, dat aan de Nationale Vergadering verantwoordelijk is.¹²¹

Malaka's belangstelling voor krijgswetenschap, waarover hij in Bussum al zoveel las, blijkt uit zijn opmerkingen over de tactiek en strategie, die een revolutionair leger moet volgen. Hij wijst op de waarde van offensief en initiatief en analyseert waar de P.K.I. met de meeste kans op succes de koloniale macht zou kunnen aantasten. Het centrum van politieke macht was Batavia, van militaire macht Bandung en van economische macht de Solo-vallei, met Surabaya, Madiun en Yogyakarta. In deze concentratie van industriearbeiders moest de P.K.I. pogen de macht te grijpen. Deze basis verschafte de meeste kans op een succesvolle verdediging en uitbreiding van macht. Ook tactisch inzicht en discipline waren van groot belang.¹²²

Voor de uiteindelijke communistische zege, in de strategische eindslag, moet, volgens Malaka, aan drie voorwaarden worden voldaan. Ten eerste een ijzeren discipline, waarbij na een democratische discussie de minderheid zich loyaal bij een besluit van de meerderheid neerlegt. De discipline laat in de P.K.I. nog veel te wensen over.

Ten tweede moet het hele volk onder leiding van de P.K.I. staan. Zover is het nog lang niet, vooral in de Buitengewesten is de P.K.I. zeer zwak. De propaganda moet rekening houden met lokale verschillen en vooral ook de non-proletariërs wijzen op de voordelen die een zege in de strijd tegen het imperialisme voor hen oplevert.¹²³

Ten derde moeten de vijanden in binnen- en buitenland verdeeld zijn. De Hollandse bourgeoisie in Indonesië is eensgezind, maar hun aantal valt in het niet ten opzichte van de massa der Indonesiërs. De buitenlandse imperialistische machten zijn sterk verdeeld. De onverzoenlijke politieke tegenstelling tussen Amerika en Japan zal tot oorlog leiden. Maar het tijdstip is onbekend en het is niet gezegd dat die oorlog Indonesië de onafhankelijkheid verschaft. Bovendien is het psychologisch onjuist de revolutionaire actie te koppelen aan het onbekende tijdstip van het uitbreken van de Pacificoorlog. Deze actie dient gebaseerd te zijn op de werkelijke noden van het volk. De onderlinge verdeeldheid van de imperialistische machten kan hen, uit vrees voor een oorlog, weerhouden van ingrijpen bij een revolutie in Indonesië. Hetzelfde zag men tijdens de burgeroorlog in China. In dit geval is de beste tijd

"voor de actie voor de absolute en volledige politieke vrijheid ---

'Nu en niet later'. Anders kan wel eens de tijd voor ons komen, waarbij wij moeten zeggen: 'Wij hadden toen de gelegenheid laten ontglippen'".¹²⁴

Deze actie voor nationale vrijheid zou lang duren maar zeker tot de overwinning leiden.¹²⁵

Het slothoofdstuk, getiteld "De bliksemflits die de lucht zuivert" doet een aanval op de Sarekat Hidjau, het Indonesische fascisme, waarin "het schuim der Indonesische maatschappij (wordt) georganiseerd om onze leden te intimideren, te beledigen en te provoceren."¹²⁶

"Mussolini, het reactionaire monster, schiep zijn reactionaire instrument ten minste volgens een principe en voor een politiek doel. Maar welk principe heeft deze Sarekat Hidjau, behalve dat van wanhoop en banaliteit? Welk politiek doel heeft het, behalve laagheid, moord en doodslag? Wat een parodie van het fascisme!

Gij Regering, Schepper, Inspirator of Auctor-Intellectualis van dit duistere gewrocht! Meent gij, dat deze, uwe schepping ons heeft overrompeld? Evenals uwe gevangenschappen, verbanningen, gummistokslagen, kogels en andere middelen der duisternis zal uw fascisme verdwijnen als een hoop sneeuw voor de zon."¹²⁷

De weg naar vrijheid zal lang en moeilijk zijn. Zwaar is het de massa op te voeden, onder een macht "die niet aarzelt te liegen, eigen gemaakte rechten te verkrachten, alle volksrechten met voeten te treden en de brutaalste geweldmiddelen aan te wenden." Maar "machtig is echter de waarheid, onze waarheid!", de dialectiek der kapitalistische ontwikkeling die de zege bij het volk brengt.¹²⁸

Malaka roept de intellectuelen op de roep van de massa te volgen en mee te strijden voor onafhankelijkheid. In de komende revolutionaire orkaan zullen ze leiding kunnen geven en de aantrekkelijkheid beseffen van de strijd met en voor de massa. Met hun hulp zal geen vijand de revolutionaire orkaan kunnen tegenhouden.¹²⁹

"Voorbij zullen zijn de benauwde eeuwen van honger en ellende, van slavernij en pariaschap.

Voorbij zullen zijn de eeuwen van rechtsonzekerheid en rechteloosheid, van geestelijke passiviteit, dwalingen en duisterheden.

Voorbij zullen zijn de knechtingen en uitbuiting van een volk door een ander volk en van een mens door een ander mens!

Een geheel nieuwe aera breekt aan, waarbij de fakkel van het communisme het jonge Indonesische volk verder zal leiden naar het uiterste einddoel: Vrijheid, Cultuur en Geluk van alle volkeren der aarde."¹³⁰

Op de achteromslag liet Malaka twee spreuken afdrukken:

"Een regering, die op geweld rust, is als een mot,
zij leeft in duisternis.
Zodra zij licht ziet, dat de nacht verdrijft,
dan vlucht zij in de vlam.

- - -

Het Indonesische Volk bezit thans niets.
Als het wil kan het daarom alles krijgen."

De P.K.I.-leiders zullen niet zo blij geweest zijn met dit boekje.

Instemming met de in december 1924 vastgelegde lijn viel er met geen mogelijkheid in te ontdekken. Net als Semaun en de Komintern benadrukt Malaka, op uitgebreide en heldere wijze, de noodzaak van samenwerking met non-proletariërs. Zonder die samenwerking is succes uitgesloten. De Sarekat Rakjat, die de P.K.I.-leiders voorbestemd hadden tot een afsterven in stilte, moest het instrument van deze samenwerking vormen en versterkt worden.

Ook tactisch constateert hij grote tekortkomingen: gebrek aan discipline, een afwachtende houding ten opzichte van het gouvernement, waardoor de P.K.I. in het defensief werd gedrukt, de eenzijdige proletarische actie.

Met het corrigeren van deze tekortkomingen moest een gedisciplineerde, op een massale aanhang steunende P.K.I.-S.R.-combinatie in de aanval gaan en actie voeren voor een nationaal, geen proletarisch, program waarvan Malaka de hoofdlijnen aangaf. Deze actie zou lang en zwaar zijn, maar volgens de onverbiddelijke dialectiek der historie tot de zege leiden. Malaka was kennelijk optimistisch over de mogelijkheden om zo'n actie te voeren, omdat hij schrijft dat deze actie meteen zou moeten beginnen. Dit verbaast omdat hij daarvoor alle tekortkomingen die een succesvolle actie belemmeren uitvoerig behandelt. Maar wellicht wordt hier zijn analytisch vermogen overstemd door revolutionair enthousiasme.

Malaka richt zich blijkens enkele uitlatingen in het boekje tot de Indonesische intellectuelen, maar zijn boekje lijkt meer gericht op leiding en kader van de P.K.I., aan wie hij duidelijk maakt hoe de P.K.I. zou moeten functioneren.

Het is mogelijk dat Malaka via dit boekje zijn bezwaren tegen de P.K.I.-lijn in bredere kring bekendheid wilde geven. Zijn contacten met Indonesië beperkten zich tot de enkele al genoemde bezoeken en een briefwisseling. Aliarcham en Budisutjitro rapporteerden Malaka regelmatig over de P.K.I.¹³¹ Zijn bezwaren werden echter genegeerd, vandaar wellicht deze publieke uiting.

De oplage was snel verspreid, want nog hetzelfde jaar was, vanwege de grote vraag, een tweede druk nodig.¹³²

Van de verspreiding in Indonesië is weinig bekend. In januari 1926 nam de politie in Surabaya een anonieme Indonesische brochure in beslag, getiteld "Wereldtoestanden", die een half jaar eerder aan het P.K.I.-Hoofdbestuur zou zijn toegezonden. Dit was Malaka's in het Indonesisch vertaalde brochure, zonder inleiding en anoniem uitgegeven. De P.-G. merkte op dat het duidelijker was gesteld dan andere soortgelijke geschriften en verscheidene belangrijke adviezen en beschouwingen bevatte.¹³³ Pas een half jaar later kwam het gouvernement, na toezending van een originele brochure uit Singapore, de ware auteur en titel van de brochure te weten.¹³⁴

Ook op Sumatra waren hiervan exemplaren bekend. Zij zouden door het Hoofdbestuur naar de afdelingen gezonden zijn.¹³⁵

In juni besprak "De Tribune" op lovende wijze de brochure en sprak er

zijn voldoening over uit dat deze strijder niet monddood was gemaakt.¹³⁶

Met steeds meer misprijzen zag Malaka in het verre Canton de P.K.I. de verkeerde richting inslaan. Hij kreeg een verzoek te komen, maar hij was te zwak om te reizen, bezat nationaliteit noch paspoort en 2500 kilometer zee scheidde hem van Indonesië.

Met injecties van Philippijnse, Engelse en Portugese artsen in Hongkong en traditionale medicijnen van Chinese genezers probeerde hij kracht op te doen voor de reis. Als verstekeling ging Malaka op reis, op een schip volgepakt met Chinese reizigers en voortdurend op zijn hoede om controles van pas, pokkenbriefje of andere papieren te ontlopen.

Maar nauwelijks was Malaka in het zuiden (waarschijnlijk Singapore) om vrienden te ontmoeten of hij kreeg bericht onmiddellijk terug te keren naar Canton, omdat een Profinternvertegenwoordiger uit Moskou hem wilde spreken.

Toen Malaka twee weken later "bek af" terug was, bleek de Profinternman al weer vertrokken. Malaka's irritatie zal begrijpelijkerwijs groot geweest zijn. Zijn gezondheid ging ook weer achteruit in het Cantonse klimaat. Zowel voor zijn gezondheid als voor de organisatie had verder verblijf in Canton geen zin, aldus Malaka, en hij ronde zijn verantwoordelijkheden in Canton af en trof voorbereidingen om voor herstel naar de Philippijnen te gaan.¹³⁷

Hierbij kreeg hij hulp van "Nona Carmen", dochter van een Philippijns revolutionair, die met haar moeder een gasthuis dreef in Canton. Zij gaf hem allerlei informatie over het leven daar en leerde hem ook "Tagalog", de inheemse taal. Malaka leerde deze aan het Indonesisch verwante taal snel. Hier leerde hij ook Dr. Mariano Santos kennen, die na studie in Amerika en een reis door Europa terugkeerde naar zijn geboorteland. Later werd hij conector van de Universiteit van Manila. Santos, die Pan-Indonesische ideeën aanhing, en Malaka sloten vriendschap. In juli¹³⁸ vertrok Malaka op een oceaanstomer naar Manila, uiterlijk een volbloed Philippino, gewapend met enkele jaren Europese ervaring en talenkennis, een student, die na vele jaren huiswaarts keerde.¹³⁹

1. Thesis, p.39; Tan Malaka, Rentjana Ekonomi (Het economisch plan), Surakarta, z.j.(1946), p.5.
2. McVey, The Rise, p.206.
3. McVey, The Rise, p.207, een interview met Semaun in 1959. Semaun's politieke voorkeur lag toen bij de Partai Murba, onder Malaka's inspiratie opgericht in 1948.
4. Muso, Tan Malaka dan Partai Republik Indonesia, p.1 in mailr.146x/38.
5. Alimin, Analysis, Yogyakarta, 1947, p.14-5.
6. Pemberontakan Nasional Pertama di Indonesia (1926) (Eerste nationale opstand in Indonesia (1926), Disusun oleh Lembaga Sedjarah P.K.I. (samen-gesteld door het Historisch Instituut van de P.K.I.), Jakarta, 1961, p.54, 123.
7. McVey, The Rise, p.297.
8. Volgens Tamim, Kematian Tan Malaka, p.12 was Malaka al in november 1923 in Canton. In Tamim, Perjuangannya Hidup Tan Malaka (Leven en strijden van Tan Malaka), Bukittinggi, 1956 geeft hij ook december 1923 als aankomst-datum in Canton.
9. Voor een kort overzicht van China's geschiedenis in deze periode: C.P.Fitzgerald, The Birth of Communist China, Harmondsworth, 1964.
10. Pendjara I, p.116.
11. Yamin, Tan Malacca, p.15 geeft als tijdstip voor deze ontmoeting december 1922, maar vergist zich klaarblijkelijk een jaar.
12. Pendjara I, p.105-7; McVey, The Rise, p.207. Over de genoemde Chinese politici zie: Han Suyin, The Morning Deluge, Mao Tsetung and the Chinese Revolution 1893-1953, London, 1972.
13. Pendjara I, p.107-10.
14. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.14. Tamim is de enige die dit bezoek vermeldt. Niettemin is de waarschijnlijkheid van zo'n bezoek groot. Het ligt voor de hand dat Malaka zo snel mogelijk duidelijke afspraken wilde maken over de communicatie tussen Indonesië en Canton. Via de gecensureerde brieven was dat moeilijk; alleen een bezoek zou deze zaken kunnen regelen. Tan Malaka vermeldt in Pendjara over dit eerste bezoek niets. Zijn geheugen zou hem hier in de steek kunnen hebben gelaten. Ook andere bezigheden in deze eerste maanden van zijn verblijf vermeldt hij niet. Een bezoek van twee partijgenoten en een oriëntatie in een vreemde omgeving zouden deze eerste maanden echter wel gevuld hebben. McVey, The Rise, p.434 noot 122 vermeldt dat volgens een interview met Tamim in 1959 Tan Malaka in Singapore in februari 1924 een document aan Alimin gaf. (Zie over dit document twee alinea's verder in de tekst.) Enkele persberichten bevestigden zo'n reis van Alimin. Tan Malaka schrijft wel (Pendjara I, p.143) dat hij, voor hij naar de Philippijnen vertrok in midden-1925, Alimin twee maal ontmoette. Tamim dateert deze tweede ontmoeting op januari 1925 (Sedjarah P.K.I., p.16), maar verwacht Alimin waarschijnlijk met Sanusi. Zie ook McVey, The Rise, p.464 noot 5. Alimin en Tan Malaka ontmoetten elkaar in 1924 twee maal, de tweede maal op de Transportarbeidersconferentie. Brief PG aan GG, 2-7-1924, in archief Legatie Peking, doos nr.724 vermeldt het vermoeden dat de P.K.I.-leider Sudibio, die van 15 februari tot 25 maart 1924 niet in Semarang vertoefde, in China was geweest en daar Malaka had ontmoet. De Legatie in Peking verzocht op 3-9-1924 het consulaat in Sjanghai dit te onderzoeken. Het consulaat antwoordde op 6-3-1925 niets te weten te zijn gekomen. Archief consulaat Sjanghai, map nr.90, verzamelomslag 1924, nr.468. De legatie deelde dit op 31-3-1925 mee aan de PG. Mailr.395x/25 in vb.5-11-1925 lt.A 16. Hierin worden ook nog enkele, zeer duidelijk onjuiste, inlichtingen over een eventueel verblijf van Sudibio in China verstrekt.
15. McVey, The Rise, p.168-70. Samen met Sosrokardono probeerden Alimin en Muso in oktober 1923 het C.S.I.-blad Oetoesan Hindia (De Indische Koerier) nieuw leven in te blazen. Maar na een maand namen Alimin en Muso ontslag als redacteuren. McVey, The Rise, p.423 noot 61. Volgens McVey stelden beiden zich daarna een tijd min of meer neutraal op. In december 1923 meldden Alimin en Muso zich, volgens Tamim, aan als lid bij de P.K.I. Bij de P.K.I.-leiders leefde wel enige achterdocht ten opzichte van beiden. Zij stonden bekend als anarchisten en vooral Alimin was sterk persoonlijk

- gebonden aan Tjokroaminoto en Salim. Aliarcham en Budisutjitro meenden echter dat dit wel te corrigeren en veranderen was. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.13-4; Tamim in een verklaring gedateerd 2-4-1962 in P.K.I.-Sibar, p.18. Hierin staat ook dat ze tot het communisme bekeerd werden door hun medegevangene Gondojuwono; hierover ook McVey, *The Rise*, p.424 noot 64. In april 1924 hield Alimin voor het eerst een belangrijke rede op een bijeenkomst van de S.R. McVey, *The Rise*, p.169. Een reis naar Canton in begin 1924 is dus, wat Alimin betreft, niet onmogelijk. Zijn lange, geheime afwezigheid van Java zou de stilte rond zijn figuur begin 1924 verklaren.
16. Tamim, *Perdjuangan Hidup Tan Malaka*, p.3.
 17. Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.14.
 18. McVey, *The Rise*, p.188-92. Citaat op p.190.
 19. Zie o.a. *Sinar Hindia*, 14/15-2-1923 in IPO 1923, nr.8 (opening school te Madlun); *Sinar Hindia*, 27/31-3-1923 in IPO 1923, nr.15 (opening school te Kertosono); Soeara Ra'jat, 1-7-1923 in IPO 1923, nr.30 (opening school te Gendong (Semarang)); *Sinar Hindia*, 10/15-12-1923 in IPO 1923, nr.51 (opening school te Kintelan).
 20. *Doenia Merdeka*, 15-1-1924 in IPO 1924, nr.4.
 21. *Sinar Hindia*, 21-2-1924 in IPO 1924, nr.9.
 22. *Sinar Hindia*, 23- en 25-4-1924 in IPO 1924, nr.18. De 21 scholen waren gevestigd te Semarang, Surabaya, Bandung, Kertosono, Pare, Sumedang, Cimahi, Purwokerto, Cirebon, Nganjuk, Salatiga, Ungaran, Ambarawa, Madiun, Kintelan, Ngrambe, Ngoro, Sukabumi, Ciwidey, Cicalengka en Ciamis.
 23. *Sinar Hindia*, 14-5-1924 in IPO 1924, nr.21.
 24. Nieuwe scholen: Makassar en Kupang (Surabaya), Soeara Ra'jat, 10-5-1924 in IPO 1924, nr.23; Karangpilang (Surabaya), *Sinar Hindia*, 10/14-6-1924 in IPO 1924, nr.26; Rajapola en Sepanjang, Api, 25/30-8-1924 in IPO 1924, nr.36; Tasikmalaja, Api, 15/20-9-1924 in IPO 1924, nr.39; Purbolinggo, Api, 22/30-9-1924 in IPO 1924, nr.40; Mrityan (na korte tijd verhuisd naar Jombang), de vierde school in Semarang, en Meester Cornelis, Api, 3/8-11-1924 in IPO 1924, nr.46; Japara, Api, 17/22-11-1924 in IPO 1924, nr.48.
 25. Api, 26/27-5-1925 in IPO 1925, nr.23.
 26. Zie hiervoor Api, januari 1925 in IPO 1925, nrs. 2 en 3, en ook *De Tribune*, 19-12-1924 (een rede van Wijnkoop in de Tweede Kamer waarin een paragraaf over het bemoeilijken van de S.R.-scholen onder het kopje: Malakka's scholen) en 19-1-1925 (P.Bergsma over de sluiting van de S.R.-scholen, volgens hem een deel van een vervolging die begon met de verbanning van Malaka).
 27. *Sinar Hindia*, 8/29-7-1924 in IPO 1924, nr.31.
 28. *Barisan Moeda*, 15-11- en 15-12-1924 in IPO 1925, nr.4.
 29. Api, 23-1-1925 in IPO 1925, nr.5.
 30. Api, 2/9-8-1924 in IPO 1924, nr.33. In IPO 1924, nr.33 ook een bespreking van het boekje: *Penoendjoek dari F.O.R. (Gids van het F.O.R.)*. Zie over de scholen ook McVey, *The Rise*, p.196, 435 noot 127.
 31. McVey, *The Rise*, p.192-3.
 32. Verslag van het 9de Kommunistencongres (P.K.I.), gehouden te Batavia op 7,8,9 en 10 juni 1924, door R.Kern, p.2 in KITLV, H 797, nr.112.
 33. Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.14; Tamim, *Kematian Tan Malaka*, p.13.
 34. McVey, *The Rise*, p.434 noot 122. McVey heeft dit boekje geraadpleegd op het Documentatiebureau voor Overzees-Recht te Leiden. Het boekje is daar onvindbaar. Ook elders heb ik geen exemplaar ervan kunnen achterhalen. Mijn gegevens over dit boekje zijn gebaseerd op McVey's boek en Verslag van het 9de Kommunistencongres.
 35. Verslag van het 9de Kommunistencongres, p.22.
 36. Verslag van het 9de Kommunistencongres, p.19.
 37. McVey, *The Rise*, p.195-6. Citaten op p.196.
 38. Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.3; Tamim in P.K.I.-Sibar, p.18-9; McVey, *The Rise*, p.434 noot 118.
 39. Heller, "Die Pazific-Konferenz der Transportarbeiter in Kanton", R.G.I., Juli-August 1924, p.52-3; McVey, *The Rise*, p.216.
 40. McVey, *The Rise*, p.216, die deze gegevens verkreeg in een gesprek met

- Semaun in 1959.
41. McVey, *The Rise*, p.443 noot 81 wijst erop dat Alimin eind mei nog spreekbeurten vervulde; zijn afvaardiging was dus een besluit op het laatste ogenblik.
 42. Pendjara I, p.110.
 43. Ontleend aan een biografie van Alimin en een interview met hem over Tan Malaka, door een Chinees journalist te Malang. Het interview zou van 14 oktober 1946 zijn. Dit document werd na de tweede Politieke Actie door Nederland buitgemaakt bij de Republikeinse Inlichtingendienst. Een afschrift ervan, alsmede een korte inhoudsbeschrijving, uitgegeven als C.M.I.-doc.nr.5672 dd.26-8-1949, bevindt zich in ARA-Archief Procureur-Generaal Nederlands-Oost-Indië (verder PG), nr.620. Het document is vrijwel geheel opgenomen in W.Ch.J.Bastiaans, *Indonesia Merdeka, Een selectie van reeds eerder verschenen publicaties over het Indonesië van Soekarno*, waaraan zijn toegevoegd reportages van minder bekende gebeurtenissen en ontmoetingen, die de soevereiniteitsoverdracht zijn voorafgegaan, Groningen, 1969, p.39-53. Het is een zeer onnauwkeurig en, zoals te verwachten, gekleurd verslag van de wederzijdse betrekkingen. Het lijkt mij echter geen vervalsing; daarvoor bevat het te veel juiste details. Naar dit interview wordt verder verwezen als: Interview Alimin. De gegevens in de tekst zijn ontleend aan Interview Alimin, (afdeling) A - (paragraaf) 13.
 44. Dit valt af te leiden uit Pendjara I, p.114. Meteen na aankomst, toen Malaka nog niet was gekomen van de vermoedenissen van de reis, vertelden Heller en Wojtinski hem dat hij nog diezelfde avond het congres moest toespreken.
 45. *Philippines Free Press*, 27-8-1927 en Wojtinski, "Die Erste Konferenz der Transportarbeiter im Stillen-Ozean-Gebiet", *Inprekorr* 1924, p.1509. Heller, *Die Pazific-Konferenz*, p.53 dateert de conferentie 17-22 juni; uit de in *Philippines Free Press* afgedrukte congresagenda blijkt dat het congres van 18 tot 23 juni werd gehouden.
 46. Heller, *Die Pazific-Konferenz*, p.54.
 47. Pendjara I, p.144-5.
 48. *Philippines Free Press*, 27-8-1927.
 49. Pendjara I, p.115.
 50. Pendjara I, p.116.
 51. Heller, *Die Pazific-Konferenz*, p.54; McVey, *The Rise*, p.217.
 52. Wojtinski, *Die Erste Konferenz*, p.1509; Heller, *Die Pazific-Konferenz*, p.53; McVey, *The Rise*, p.264.
 53. Wojtinski, *Die Erste Konferenz*, p.1509.
 54. *Inprekorr*, 1923, p.1510.
 55. Hierover ook McVey, *The Rise*, p.263-6.
 56. Interview Alimin, Inleiding en A-13.
 57. Wojtinski, *Die Erste Konferenz*, p.1509.
 58. Heller, *Die Pazific-Konferenz*, p.54; McVey, *The Rise*, p.208. De plannen wat betreft het secretariaat worden als feit genoemd in Yamin, *Tan Malacca*, p.15.
 59. Pendjara I, p.117-9. In *Philippines Free Press*, 27-8-1927 staat een afdruk van de omslag van het eerste nummer van *The Dawn*, gedateerd augustus 1924. Volgens Malaka was drie maanden na het congres, dus eind september-begin oktober nog geen nummer verschenen. Of Malaka vergistezich, of hij antidateerde het eerste nummer van *The Dawn*.
 60. Pendjara I, p.119-20.
 61. *De Tribune*, 11-2-1925.
 62. Mailr.29x/25 in vb.5-11-1925 It.A 16.
 63. Pendjara I, p.120.
 64. Brief legatie Peking aan consulaat Sjanghai, 3-9-1924; Geheim rapport, waarin is samengevat wat gebleken is omtrent de actie der Partij Kommunist Indonesia (Nederlandsch-Indische Kommunistische Partij), sectie der 3de Internationale, vanaf juli 1925 tot en met december 1926, p.47-8 in mailr.90x/27 in vb.8-6-1927 It.F 9. Dit rapport is in zijn geheel opgenomen in *The Communist Uprisings of 1926-1927 in Indonesia: Key Documents*, Edited and with an Introduction by H.J.Benda and R.T.McVey, Ithaca,

- 1960, p.1-18.
65. G.Z. Hanrahan, *The Communist Struggle in Malaya*, New York, 1954, p.6 vermeldt dat Alimin voorjaar 1924 op weg naar het Transportarbeiderscongres een beperkt aantal aanhangers won. Naar aanleiding van zijn verslag op het congres haalde Tan Malaka de C.C.P. over een speciale vertegenwoordiger naar Singapore te sturen om Chinese en Maleise revolutionairen te organiseren. Zie ook W.R. Roff, *The Origins of Malay Nationalism*, New Haven-London, 1967, p.223. McVey, *The Rise*, p.449 noot 142 wijst erop dat Alimin op weg naar het Canton-congres zeer kort in Singapore verbleef. Als hij al propaganda bedreef, was dat waarschijnlijk op weg naar zijn eerste bezoek aan Canton in januari 1924. Misschien was het ook wel Malaka, die als zodanig actief was; hij vertoefde er enige tijd. Het paste in zijn komintertaak en wellicht zag hij in Singapore een betere werk-omgeving dan in Canton. In interview Alimin, B-6 vertelt Alimin dat hij Malaka in Singapore voorstelde onder zeelieden actie te voeren. Malaka was hier tegen in verband met het scherpe politietoezicht in de haven. Dit wijst in ieder geval op propaganda-activiteiten. Een rapport van de Britse consul-generaal in Batavia van 10-8-1925 (in PRO-FO 371-11084) vermeldt dat volgens Nederlandse inlichtingen Malaka in mei 1924 een Chinese communist uit Canton naar Singapore stuurde, die onder andere contact zou hebben met een zekere Hasanusi, die uit Medan zou komen.
66. Telegram PG aan gouverneur Atjeh, 24-6-1926 in mailr.686x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10 naar aanleiding van het arrest van Sutan Said Ali, P.K.I.-propagandist te Medan op 22-5-1926, waarbij o.a. deze brochure in beslag genomen werd. Verder werd de brochure in Singapore omstreeks augustus-september 1926 in beslag genomen; vermeld in Geheim rapport politierechercheurs in Singapore, 9-9-1926, in brief PG aan GG, 27-9-1926 in mailr.971x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10. Ook vermeld in Malaya Command Intelligence Notes, 26-1-1927 nr.48 in PRO-FO 371-12515-F 1768. Met twee andere brochures van zijn hand zou Malaka deze naar Singapore gezonden hebben, waarschijnlijk vanuit Saigon. Tamim, *Kematian Tan Malaka*, p.47 noemt 1923 als jaar van verschijnen; Pendjara II, p.3 vermeldt het boekje in een bibliografie van Malaka, zonder verdere informatie. Van dit boekje heb ik geen exemplaar kunnen achterhalen, zodat het eventuele auteurschap van Malaka moeilijk te beoordelen is. De omschrijving van de inhoud van het boekje waarin sprake zou zijn van de wereldrevolutie die begint in Indië, past niet in Malaka's denken. Officiële instanties lichtten echter wel meer bepaalde passages uit hun verband. Aan deze korte omschrijving behoeft men dan ook niet veel waarde te hechten. Saigon als plaats van uitgifte kan een valse, maar ook een juiste aanduiding zijn. Beide zijn mogelijk, gegevens hierover bezit ik verder niet.
67. McVey, *The Rise*, p.196-7.
68. McVey, *The Rise*, p.257-63.
69. Geheim rapport P.K.I. juli 1925-december 1926, p.7-8. Zie ook McVey, *The Rise*, p.263-6.
70. McVey, *The Rise*, p.266-89.
71. McVey, *The Rise*, p.239-53.
72. Bijlage bij brief PG aan GG, 26-3-1926 in mailr.374x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10. Ook in McVey *The Rise*, p.253-6. Op het gevaar van tegenstrijdige adviezen wees Sneevliet al eerder in een rapport aan de Komintern van 29-10-1924. Het leek hem beter het Cantonbureau op te heffen. Semaun bestreed dit in een rapport van 15-11-1924. Beide bureaus waren nodig, aldus Semaun, in Canton vooral vanwege de Chinese proletariërs in Indonesië, die de P.K.I. probeerde te winnen. McVey, *The Rise*, p.247-8.
73. Bijlage brief PG aan GG, 21-5-1926 in mailr.572x/26.
74. *Philippines Free Press*, 27-8-1927. In Indonesië haalde Api op 4-4-1925 een artikel uit *The Dawn* aan. McVey, *The Rise*, p.447 noot 115.
75. *Philippines Free Press*, 27-8-1927.
76. *Philippines Free Press*, 27-8-1927.
77. *The Dawn*, geciteerd in Api, 4-4-1925. McVey, *The Rise*, p.223, 447 noot 115.
78. Api, 3-1-1925, ook in IPO 1925, nr.2. Behalve in *Koem Kita* (zie noot 79) werd het rekest ook afgedrukt in het linkse, *Delise* weekblad *Doenia Achirat*,

- 20-1-1925 in IPO 1925, nr.7 en in Soeara Hindia, 21-1-1925.
- 79.Kaoem Kita, 6-1-1925 in IPO 1925, nr.3.
- 80.Hindia Baroe, 5/13-1-1925 in IPO 1925, nr.3.
- 81.Sedio Tomo, 12- en 14-1-1925 in IPO 1925, nr.4.
- 82.Darmo Kondo, 21/24-1-1925 in IPO 1925, nr.5. Een hoofdartikel in het weekblad Soeara Hindia sprak zich in dezelfde geest uit. Soeara Hindia, 21-1-1925, ook in IPO 1925, nr.6.
- 83.Api, 13-1-1925, ook in IPO 1925, nr.4 en 21-1-1925 in IPO 1925, nr.5.
- 84.Api, 31-1-1925, ook in IPO 1925, nr.5 en 28-1-1925.
- 85.Kaoem Kita, 17/22-1-1925 in IPO 1925, nr.5.
- 86.De Tribune, 11-2-1925. Overgenomen in Api, 17- en 19-3-1925 in IPO 1925, nr.13.
- 87.De advertentie voor deze vergadering stond in De Tribune, 21-, 24- en 25-2-1925. Op 26-2-1925 stond onder de kop van De Tribune over de gehele lengte van de voorpagina: "Amnestie voor Tan Malaka en voor alle slachtoffers van de terreur in Indonesië".
- 88.De Tribune, 21-2-1925.
- 89.De Tribune, 27-2-1925.
- 90.De Tribune, 5-3-1925.
- 91.Brief PG aan GG, 26-1-1925 in mailr.186x/25 in vb.5-11-1925 lt.A 16.
- 92.Brief R.Kern aan GG, 18-2-1925 in mailr.186x/25 in vb.5-11-1925 lt.A 16.
- 93.Advies en besluit in mailr.258x/25 in vb.5-11-1925 lt.A 16.
- 94.Rondschrijven PG in mailr.322x/25 in vb.5-11-1925 lt.A 16.
- 95.Mailr.357x/ en 456x/25 in vb.5-11-1925 lt.A 16.
- 96.Api, 17-3-1925, ook in IPO 1925, nr.13. Java Bode, 17-3-1925 meldde in enkele regels het besluit. De inhoud van het Api-artikel was zodanig dat tegen de verantwoordelijke redacteur Subakat proces-verbaal werd opgemaakt. Api, 29-4-1925 in IPO 1925, nr.19.
- 97.Op 28 april stuurde de P.K.I. dit antwoord door aan de GG. Mailr. 423x/25 in vb.5-11-1925 lt.A 16. Atapupu ligt eveneens op Timor, Purukcau in het Borneose binnenland.
- 98.In brief Britse consul-generaal Batavia, 10-8-1925 in PRO-FO 371-11084.
- 99.Report American Consulate Batavia, 6-5-1925 in National Archives Washington, Civil Archives Division, Diplomatic Branch (NNFD), nr. 856D.00.B, filed 15-7-1925.
- 100.Api, 30-4-1925 in IPO 1925, nr.19. Overgenomen door Sedio Tomo, 4-5-1925 en Darmo Kondo, 6/9-5-1925, beide in IPO 1925, nr.20.
- 101.Soerapati, 8-5-1925 in IPO 1925, nr.22. Begin juni werden de nog overgebleven (18) nummers van deze uitgave in beslag genomen en redacteur Winanta verhoord. Api, 10/13-6-1925 in IPO 1925, nr.25, ook vermeld in De Tribune, 14-7-1925.
- 102.Mataram, 2-5-1925. Api, 7-5-1925 in IPO 1925, nr.20 valt Van der Kamer aan en weerlegt zijn beweringen.
- 103.Het commentaar van het Algemeen Indisch Dagblad werd, met Malaka's brief, geheel afgedrukt in de Nieuwe Rotterdamse Courant, 9-6-1925. Zowel Mataram als het A.I.D. werden na de publikatie van Malaka's brief vervolgd, wegens het verspreiden van een artikel waarin gevoelens van vijandschap, haat en minachting ten opzichte van de regering en de Europeanen werden geuit. De officier van justitie eiste een boete, maar de rechter sprak de bladen vrij. Nieuwe Rotterdamse Courant, 11-1-1926. Ook Malaka refereert aan deze vervolging. Pendjara I, p.120.
- 104.De Tribune, 4-6-1925.
- 105.Pendjara I, p.120-1.
- 106.Nieuwe Rotterdamse Courant, 14-4-1925 (bericht uit Kaoem Kita, overgenomen in Nieuwe Soerabajasche Courant) en 20-4-1925 (bericht uit Api, 13-3-1925, overgenomen in De Locomotief).
- 107.Zoals al in noot 14 vermeld, stelt Tamim (in Sedjarah P.K.I., p.16 en Kematian Tan Malaka, p.7) dat in januari 1925 Alimin en Budisutjitro een zwaar zieke Malaka in Canton opzochten. Bij die gelegenheid zou Malaka zich gekeerd hebben tegen het opheffen van de Sarekat Rakjat. Zo'n bezzoek lijkt mij zeer onwaarschijnlijk. Zie hierover nader noot 14.
- 108.Api, 7-4-1925, ook in IPO 1925, nr.16, eveneens in Soerapati, 11/18/ 24-4-1925 in IPO 1925, nr.20. Java Bode, 24-4-1925 haalt dit artikel aan

- en raadt Tan Malaka, gezien zijn ernstige ziekte, aan de voorwaarden voor terugkeer maar te aanvaarden, omdat ook in de Buitengewesten herstellings-oorden te vinden zijn.
109. Api, 4-5-1925 in IPO 1925, nr.19, ook in Soerapati, 8-5-1925 in IPO 1925, nr.22.
110. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 25-6-1925 (Aneta-bericht). In Singapore werd Sanusi opgemerkt door de Engelse politie en uitgewezen. Brief PG aan GG, 13-7-1925 in mailr.661x/25.
111. In Tan Malaka, Pandangan Hidup, Weltanschauung, Jakarta, 1952, p.78, een apart uitgegeven onderdeel van het derde deel van Dari Pendjara ke Pendjara, schrijft Malaka dat hij dit boekje in Singapore in januari 1924 schreef. Tamim in Perdjuangan Hidup Tan Malaka, p.3 en Kematian Tan Malaka, p.13 noemt juni 1924. Beide data zijn duidelijk onjuist. McVey, The Rise, p.475 noot 99 haalt Pendjara I, p.113 aan, waarin zou staan dat Malaka het boekje de laatste dagen van 1924 schreef. In de door mij gebruikte zelfde uitgave komt deze vermelding niet voor. In de inleiding vermeldt Malaka de afwijzing van zijn rekest (op 12 maart 1925). Verder gaat hij uitvoerig in op de toenemende repressie in Indonesië, waarbij hij onder andere gebeurtenissen van 1 februari 1925 aanhaalt.
112. T.Malacca, Naar de "Republiek-Indonesië", Canton, 1925. Het enige mij bekende exemplaar bevindt zich in het I.I.S.G. In dit boekje ontbreekt het slothoofdstuk, dat wel tot dit boekje behoorde, gezien het feit dat De Tribune, 24-7-1925 in een recensie juist uitvoerig uit dit hoofdstuk citeert. Een tweede druk verscheen nog hetzelfde jaar. In gestencilde vorm en in het Indonesisch vertaald verscheen een derde druk: Menudju Republik Indonesia, Jakarta, 1962.
113. Naar de "Republiek-Indonesië", p.1-11. In de andere citaten zijn de drukfouten verbeterd.
114. Naar de "Republiek-Indonesië", p.1-4. Citaat op p.4.
115. Naar de "Republiek-Indonesië", p.5-10.
116. Naar de "Republiek-Indonesië", p.10-1.
117. Naar de "Republiek-Indonesië", p.3-4.
118. Naar de "Republiek-Indonesië", p.12-5.
119. Naar de "Republiek-Indonesië", p.17-9.
120. Naar de "Republiek-Indonesië", p.26-8. Citaat op p.28.
121. Naar de "Republiek-Indonesië", p.20-3. Citaat op p.22-3.
122. Naar de "Republiek-Indonesië", p.32-8.
123. Naar de "Republiek-Indonesië", p.38-41.
124. Naar de "Republiek-Indonesië", p.41-7. Citaat op p.47.
125. Menudju Republik Indonesia, p.65.
126. Menudju Republik Indonesia, p.71-2; De Tribune, 24-7-1925.
127. Naar de "Republiek-Indonesië", p.48.
128. Menudju Republik Indonesia, p.72-3; De Tribune, 24-7-1925.
129. Menudju Republik Indonesia, p.73-4.
130. Menudju Republik Indonesia, p.75; De Tribune, 24-7-1925. Een samenvatting van dit boekje vindt men ook in De Gang der Communistische Beweging ter Sumatra's Westkust, Deel I (Politiek Gedeelte), Rapport van de Commissie van Onderzoek, ingesteld bij het Gouvernementsbesluit van 13 Februari 1927, no.1a, Weltevreden, 1928. Dit rapport is geheel opgenomen in The Communist Uprisings. In het rapport worden Malaka's uitlatingen vergeleken met officiële Kominternpublicaties. The Communist Uprisings, p.129-37.
131. Thesis, p.43 vermeldt dat Aliarcham Malaka wekelijks een verslag over de P.K.I. stuurde; de secretaris deed hetzelfde.
132. Menudju Republik Indonesia, p.6 in het voorwoord bij de tweede druk.
133. Brief PG aan GG, 26-2-1926 met bijlagen, in mailr.250x/26 in bv.1-7-1927 lt.Q 10.
134. Brief PG aan GG, 13-9-1926 in mailr.916x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10.
135. De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.108.
136. De Tribune, 24-7-1925.
137. Pendjara I, p.121-2. Waarschijnlijk reisde Malaka met papieren op naam van Estahislau Rivera. Pendjara I, p.147. Het Cantonse Kominternbureau schijnt nog slechts korte tijd na zijn vertrek te hebben bestaan. McVey, The Rise, p.217. Volgens A.B. Saulo, Communism in the Philippines,

An Introduction, Manila, 1969, p.13-4 nodigde Ponce Malaka uit naar de Philippijnen te komen. Een expliciete uitnodiging lijkt niet zo waarschijnlijk gezien de verblijfplaatsen van Malaka in zijn eerste maanden in de Philippijnen.

138. Niet in begin juni zoals Pendjara I, p.120 vermeldt, maar in juli reisde Malaka naar Manila. In Pendjara I, p.154 noemt hij als datum van aankomst in Manila 6 juli 1927. Zie ook noot 1 van hoofdstuk IX.

139. Pendjara I, p.122-3.

IX. NAAR DE P.K.I.-OPSTAND (1925 - 1926)

Het lukte Malaka, hoewel hij niet in het bezit van een paspoort was, toch de Philippijnen binnen te komen. Met het s.s. "Empress of Russia" arriveerde hij op 20 juli 1925 in Manila. Hij deed zich voor als de aan boord werkende musicus Elias Fuentes. De douane geloofde hem en liet hem toe in het land, zonder een paspoort of andere identiteitspapieren.¹

Na het ontwijken van nog enkele moeilijkheden zocht Malaka, naar eigen zeggen, herstel bij familieleden van "Nona Carmen" in Santa Mesa, dichtbij Manila.² Door het klimaat en de doktershulp kwam zijn gezondheid geleidelijk terug.³

Volgens andere bronnen wendde hij zich na aankomst met een aanbevelingsbrief van Mariano Santos tot Apolinario G. de los Santos, rector van de Universiteit van Manila en oudere broer van Mariano. Deze verschafte hem enkele maanden onderdak. In die tijd maakte hij kennis met diverse vakbondsleiders en journalisten. Tevens schreef hij regelmatig in het blad "El Debate".⁴

Malaka, zonder vaste woonplaats, vond onderdak bij meerdere mensen. Zo zou hij ook bij het parlamentslid Ramon Torres hebben gewoond.⁵ De vriendschap die hij won van De los Santos was van grote waarde; via de universitaire gemeenschap kon hij vele contacten leggen. De contacten met Philippijnse vakbondsleiders, tijdens het Transportarbeiderscongres ontstaan, kon hij verstevigen. De uitgever van "El Debate", Francisco Varona, was zo'n vakbondsleider.⁶

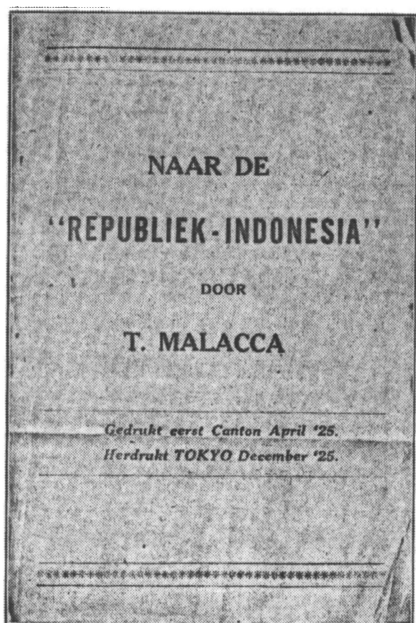
Malaka bewoog zich voornamelijk in nationalistische kringen en wekte bij hen ook niet de indruk een communist te zijn. Over contacten met pro-communistische Philippino's is weinig bekend. Niettemin zal Malaka zijn aard wel niet verloochend hebben en zijn opvattingen hebben verkondigd. In het "Legioneros del Trabajo" hadden zich potentiële communisten verzameld. Malaka zou in het geheim ontmoetingen hebben gehad met linkse vakbondsleiders als Evangelista, Capadocia, Balgos en Felio en veel succes hebben geboekt.⁷

Een communistische partij bestond toen nog niet in de Philippijnen. Deze zou pas in 1930 officieel worden opgericht. Malaka was dus niet direct betrokken bij de oprichting ervan, wel heeft zijn verblijf waarschijnlijk bijgedragen tot de vorming van een kern van communisten in het land.⁸

Er is weinig bekend van Malaka's verdere omzwervingen. Zijn goede contacten met de pers maakten een herdruk mogelijk van "Naar de 'Republiek-Indonesia'". Tevens schreef hij een nieuwe brochure.

In december 1925 verscheen de herdruk. Op de omslag stond "Gedrukt eerst Canton April '25. Herdrukt TOKYO December '25".⁹ Tokio als plaats van uitgave was bedoeld om politie-autoriteiten te misleiden.¹⁰

In zijn voorwoord bij de tweede druk toont Malaka zich verheugd over

Omslag van de tweede druk van "Naar de 'Republiek-Indonesië'". (uit Philippines Free Press, 10-9-1927.)

de grote vraag naar het boekje, ondanks het minder fraaie uiterlijk. Het scherpe politietoezicht in het land van de geisha's had volgens hem deze herdruk niet verhinderd. De herdruk was ongewijzigd, alleen was het nodig een hoofdstuk toe te voegen over de "Nationale Vergadering".

Malaka toont zich enthousiast over de studenten in China, die zich aansloten bij boeren en arbeiders en samen stakten en demonstreerden. Maar ook in Indonesië was in de laatste maanden het politieke bewustzijn en revolutionaire elan van het volk gegroeid als nooit te voren.¹¹

In zijn hoofdstuk over de nationale vergadering trekt Malaka parallellen tussen Frankrijk vóór 1789 en Indonesië. Arbeiders, boeren en bourgeoisie verenigden zich in Frankrijk en eisten in het parlement radicale politieke veranderingen, die een einde moesten maken aan de schandelijke levenswijze van vorst, adel en geestelijkheid. Onder leiding van Mirabeau, Malaka's jeugdfavoriet, weigerde het parlement uiteen te gaan nadat de koning het ontbonden had.

In Indonesië bestond ook zo'n situatie. Alleen waren het daar buitenlanders die het volk uitbuiten. Voor de economische crisis van de bevolking zou geen oplossing komen; de gouverneurs-generaal hadden als enige opdracht de dividenden te laten stromen en moesten daartoe het volk steeds zwaardere belastingen opleggen, werknemers ontslaan en lonen verlagen. Daardoor gleed Indonesië snel naar een politieke crisis. Dan moest de eis komen voor het bijeenroepen van een nationale vergadering. Niet als gunst van het koloniale bewind en onmachtig tot onafhankelijk handelen zoals in Brits-Indië, Egypte of de Philippijnen, maar na stakingen en massademonstraties door het volk

zelf bijeengeroepen. Dat zou dan een ultimatum aan de koloniale macht zijn en een bewijs van geloof in eigen macht, het kunnen weerstaan van de vijand en de wil de eigen zaken te regelen. Dit zou kunnen als P.K.I. en S.R. zo sterk waren dat het hele volk gereed stond bij de eerste oproep. Pas bij deze vooruitgang in kwaliteit en kwantiteit van economische en politieke organisatie zouden arbeiders, boeren, handelslieden en studenten naar voren komen en kon een nationale vergadering bijeengeroepen worden, die de koloniale macht zou kunnen weerstaan.¹²

De nieuwe, in het Indonesisch geschreven, brochure was "Semangat Moeda" (De Jonge Geest), die in januari 1926 verscheen en als fictieve plaats van uitgave weer Toklo vermeldde.¹³ Op het omslag stonden als auteurs "TM en DOLK" vermeld.¹⁴ Bovendien bevatte de omslag de volgende aanwijzingen: "Lees dit samen met partijgenoten! Pas op de vijand! Bewaar dit heel goed!"¹⁵

Inhoudelijk vertoonde Semangat Moeda sterke overeenkomst met "Naar de 'Republiek-Indonesia'".¹⁶

Een aantal zaken benadrukte Malaka nog eens extra. Hij veroordeelde het besluit de S.R. af te stoten. Door hun anti-imperialisme waren ook de kleinburgers revolutionair. In een niet-industrieel land als Indonesië vormden zij de meerderheid en was de eenheid P.K.I.-S.R. nodig om een vuist te maken. Het toelaten van veel S.R.-leden tot de P.K.I. zou tot ideologische verzwakking leiden.¹⁷ "P.K.I. en S.R. moeten dus samen het orgaan of de leedemaat worden waarmee het hele volk zijn onafhankelijkheid verovert."¹⁸

In de S.R. moesten religieuze en raciale gevoelens worden ontzien; van een organisatie van de revolutionaire non-proletarische klasse lag de basis niet in internationalistische of non-religieuze ideeën.¹⁹

Malaka drukte nogmaals het nationale program uit "Naar de 'Republiek-Indonesia'" af; dit program zou zeker in overeenstemming zijn met de wensen van het hele Indonesische volk, waarvan slechts één procent kapitalist was, aldus Malaka.²⁰

Door het ontbreken van een inheemse bourgeoisie zou de revolutie in Indonesië heel anders verlopen dan in Brits-Indië of Marokko. De onafhankelijkheidsstrijd zou samengaan met een sociale omwenteling, een nationaal-socialistische revolutie. Maar pas als de politieke en vakbondsorganisaties sterk zouden zijn, kon tot militaire actie worden overgegaan, samengaand met stakingen, boycots en demonstraties.²¹

De P.K.I. moest anarchisme en terrorisme afkeuren; slechts als de repressie van de regering zo groot zou worden dat politieke actie geheel onderdrukt werd, zou de spontane volkswoede leiden tot sabotage en moord. Maar daarnaast moest de P.K.I. werken aan georganiseerde massa-actie. Door acties in de buitengewesten moest de koloniale macht verspreid en verzwakt worden; pas daarna zou de P.K.I. op Java in actie komen.²²

Pas wanneer het volk rijp was voor revolutie kon de P.K.I. overgaan tot

massa-actie. Dit kon zeer spoedig zijn bij de zich steeds verdiepende politieke en economische crisis en het reactionaire optreden van het gouvernement. En dat zou zijn:

"Bijvoorbeeld wanneer het volk dat 55 miljoen telt de dood verkiest boven een leven als slaven en lacht bij het zien van paarden en gummistokken der politie; als de gevangenen worden opengebroken en de leiders daaruit worden losgelaten; als de spoorwegarbeiders en het scheepsvolk weigeren hun leiders naar een ballingsoord te vervoeren; als de soldaten weigeren de beweging te onderdrukken en op het onschuldige en ongewapende volk te schieten; als de Europeanen zich met de revolver in de vuist te ruste begeben en niet durven te eten voor hun voedsel door een arts is onderzocht."

Een revolutie vóór het volk hiertoe bereid was, zou slechts een putsch en tot mislukken gedoemd zijn. "Alle soorten 'putsch' --- moeten we vermijden en bestrijden."²³

Malaka's opvattingen in "Naar de 'Republiek-Indonesië'" en "Semangat Moeda" blijken niet veranderd. Zijn oppositie tegen het besluit de S.R. af te stoten laat hij alleen nog maar duidelijker blijken. Wel bepleit hij nu een iets voorzichtiger tactiek: eerst acties buiten Java, tegenover destijds een concentreren van de actie in de Solovallei.²⁴

Met deze in het Indonesisch geschreven brochure was de P.K.I.-leiding allerminst blij. Op voorzichtige wijze saboteerde deze leiding dan ook de verspreiding ervan.²⁵ Tot juni 1926 nam de politie twee exemplaren van de brochure in beslag.²⁶

De Philippijnen worden, evenals Indonesië, door Maleise volken bewoond. Het is onjuist, zoals ook Malaka schrijft, dat van 800 tot 1400 het gezag van Sriwidjaja en Modjopahit zich ook over de Philippijnen uitstreckte. Deze mythe paste echter wel in de door Malaka aangehangen Pan-Indonesische ideeën. Vanaf het einde van de zestiende eeuw kwam het land onder Spaans beheer. De Spaanse invloed bleek onder andere uit de bekering van de grote meerderheid van de bevolking tot de katholieke godsdienst. Op aanzienlijke schaal vond er ook rasvermenging plaats tussen Maleise volken en Spanjaarden. Tegen het einde van de negentiende eeuw ontstond een nationalistische beweging, onder leiding van de gematigde José Rizal.

Na Rizal's arrestatie door de Spaanse heersers in 1892 richtte de radicale Andres Bonifacio een geheime revolutionaire vereniging op, de "Katipunan", die streefde naar een onafhankelijk Philippijnen, op basis van de ideeën van Rizal. De "Katipunan" groeide gestaag en wilde in 1896 tot gewapende opstand overgaan. De in zijn verbanningsoord geconsulteerde Rizal verklaarde zich hier tegen. De opstand brak niettemin uit. De troepen van Andres Bonifacio en vooral van Emilio Aguinaldo boekten aanvankelijk grote successen. Maar al spoedig ontstonden er meningsverschillen binnen de "Katipunan". De oprechte revolutionair Bonifacio bleek een zwak politiek en militair leider. Aanhangers van Aguinaldo vermoordden hem in mei 1897. Inmiddels was in

december 1896 Rizal, beschuldigd van betrokkenheid bij de opstand, gevallen voor een Spaans executiepeloton. In december 1897 sloot de "Katipunan" een wapenstilstand met de Spanjaarden. Deze laatsten beloofden een algemene amnestie en politieke hervormingen; de Katipunanleiders gingen in vrijwillige ballingschap in Hongkong.

In een andere Spaanse kolonie, Cuba, bestond in deze tijd ook een onafhankelijkheidsbeweging, die steun zocht en vond in de Verenigde Staten. Een gewapende Amerikaanse interventie leek in Cuba aanstaande. Toen de Spanjaarden zich in de Philippijnen niet aan hun beloften hielden zocht Aguinaldo contact met de Verenigde Staten en kwam overeen dat de V.S. met steun van de "Katipunan" de Philippijnen zouden aanvallen. In mei 1898 landden Amerikaanse troepen, die weldra veel steun kregen van de aanhangers van Aguinaldo, die zelf ook was teruggekeerd. Het Spaanse leger moest zich onder deze zware druk al in augustus 1898 overgeven. Maar van een onafhankelijk Philippijnen was geen sprake. Bij de vredesonderhandelingen, geheel buiten Aguinaldo om, droeg Spanje de Philippijnen over aan de V.S. Aguinaldo riep daarop in januari 1899 de republiek uit en hervatte de strijd, nu tegen de Amerikanen. Maar de tegenstander was te sterk en de "Katipunan" leed weer aan interne verdeeldheid. In maart 1901 werd Aguinaldo gevangen genomen en midden 1902 was zijn aanhang definitief verslagen.²⁷

De Amerikanen voerden een veel liberaler koloniale politiek dan Spanje. Het moderne kapitalistische Amerika deed veel voor de bevordering van onderwijs en volksgezondheid. De eilanden werden opengelegd door de aanleg van wegen en spoorlijnen. Dit alles vooral om het land zo goed mogelijk zijn rol te laten vervullen in het vrijhandelssysteem dat tussen kolonisator en kolonie bestond. De Philippijnen waren een afzetgebied voor Amerikaanse producten en leverden grondstoffen. Een eigen industriële ontwikkeling was op deze wijze onmogelijk. De Verenigde Staten wonnen steun van de machtige, vooral uit mestiezen bestaande, grootgrondbezitters en de stedelijke bourgeoisie door de instelling in 1907 van een door deze groepen gedomineerd parlement. Planmatig werden de invloed van parlement en het aantal Philippijnse ambtenaren, tot in de hoogste rangen, vergroot. Maar aangelegenheden als buitenlandse betrekkingen, defensie, financiën, handel en immigratie bleven onder uiteindelijke bevoegdheid van de Amerikaanse gouverneur-generaal. Zo oefenden de Amerikanen, zonder een harde uiterlijke repressie, zoals in Indonesië, toch een zeer effectief gezag uit.²⁸

In Indonesië verliepen de zaken voor de P.K.I. niet zo florissant. De besluiten van het congres van december 1924 werden niet uitgevoerd, het contact tussen leiding en afdelingen verliep steeds moeizamer en het geldtekort werd chronisch. Van de omvorming van de P.K.I. tot een gedisciplineerde revolutionaire organisatie kwam niets terecht.

De autoriteiten verscherpten hun vervolging van de P.K.I. Via lokale,

inheemse autoriteiten werd op de bevolking druk uitgeoefend zich van de P.K.I.-S.R. af te keren en zich er tegen op te stellen. Begin 1925 ontstonden in diverse delen van Java op uitgebreide schaal anti-communistische verenigingen, de "Sarekat Hidjau", met onofficiële steun van de lokale autoriteiten. Op gewelddadige wijze keerden ze zich tegen de P.K.I.-S.R. Voor een deel waren deze organisaties een reactie op de sterke sociale druk die de P.K.I. in bepaalde dorpen uitoefende om toe te treden tot de S.R.; voor een ander deel waren ze het gevolg van teleurstelling over het niet-inlossen van de utopische beloften van de communisten. Zo werden de leiders van de P.K.I. nogmaals voor de noodzaak van een keuze gesteld. In overeenstemming met de congresbesluiten van december 1924 kon de partij de S.R., zijn plattelandssteun, laten vallen ten koste van stedelijke vakbondsactie. Maar in dat geval dreigde wellicht onafhankelijke actie van lokale leiders in de regio. Kon zonder steun buiten de steden een succesvolle revolutie wel plaatsvinden? Zou steun van opstandige elementen in de regio dan niet voordelig zijn?

De P.K.I. deed geen keuze en bleef zowel aan het versterken van de proletarische organisatie als aan rurale agitatie werken. In Yogyakarta besloten P.K.I.-leiders in maart de partij te reorganiseren op cellenbasis, maar ook werd uitgesproken dat uit dezelfde groepen van half-criminelen en avonturiers, waaruit de "Sarekat Hidjau" bestond, ook de P.K.I. aanhang zou kunnen recrutereren. Dit was bepaald geen bijdrage tot het bereiken van een strakkere discipline.

In zijn dagblad, "Api", volgde de P.K.I.-leiding ook geen duidelijke lijn. Soms lag de nadruk op proletarische discipline, dan weer op gewelddadige actie voor een utopisch communisme. Op deze laatste aspecten baseerden vooral regionale leiders zich en met succes. Zo groeide de P.K.I. snel, vooral op West-Sumatra en in Bantam.

De P.K.I.-propaganda, die de verwachting wekte van een spoedig komende revolutie tegen de Nederlanders en samenging met zware sociale druk tot aansluiting, leverde vele leden op. De propaganda zocht vaak aansluiting bij Islamideeën: de heilige oorlog tegen de ongelovige Nederlanders en de steun die zou komen van de samenwerkende Turken en Russen. Onderscheid tussen S.R. en P.K.I., scholing en discipline ontbraken, vaak was de leider het enige bindende element.

Ook het vakbondswerk leidde niet tot de door de P.K.I.-leiding gehoopte resultaten. De aangesloten arbeiders wensten actie in plaats van organisatie, en in het heersende klimaat van toenemende revolutionaire agitatie en slechte arbeidsomstandigheden kon de P.K.I. de druk hiertoe niet weerstaan. De P.K.I. stelde eerst een algemene proteststaking op 8 mei voor, ter herinnering aan Semauns arrestatie, twee jaar tevoren. De V.S.T.P., die ervaring met slecht georganiseerde acties had, weigerde zijn medewerking. Dit gebeurde opnieuw toen de P.K.I. een proteststaking tegen de regeringsweigering

om Tan Malaka te laten terugkeren wilde uitroepen. Kleinere bonden waren in mei en juni betrokken bij vele wilde, meestal niet succesvolle stakingen. In juli braken in Semarang op grote schaal stakingen uit. De communistische bonden wilden deze laten uitgroeien tot een algemene staking. Scherp ingrijpen van het gouvernement verhinderde dit; een vergaderverbod en arrestaties waren voldoende om de vakbonden te breken. In Semarang bleef alleen de V.S.T.P. gevestigd, die niet betrokken was bij de stakingen.

Aliarcham, Darsono en Mardjohan werden gearresteerd; Alimin vluchtte in juli naar Singapore.

De nieuwe leiders, voorstanders van revolutie, waren echter niet in staat de voorbereiding hiertoe goed te organiseren. Zo braken ook in Surabaya, in september, ongecoördineerde wilde stakingen uit. Na enkele successen breidde de staking zich in december uit. Toen grepen de autoriteiten in. De gehele communistische organisatie werd ontmanteld, de leiders gearresteerd. Eind december was de nederlaag compleet. De hoop die de P.K.I. stelde op Surabaya, het industriële centrum van Java, was de bodem in geslagen. Het uitbreken van de stakingen verliep spontaan, buiten de communistische leiders om. Het tijdstip was te vroeg voor de algemene staking. Zo verloor de P.K.I. zijn in korte tijd snel opgebouwde proletarische aanhang.

In diverse plaatsen werd een vergaderverbod afgekondigd, terwijl P.K.I., S.R. en verwante organisaties een algeheel vergaderverbod kregen opgelegd. Door dit verbod moesten congressen van P.K.I. en V.S.T.P. in Surakarta worden afgelast. In Prambanan kwamen op 25 december in het geheim elf partijleiders bijeen. Onder leiding van Sardjono werd besloten plannen te maken voor een opstand. Via stakingen zou men komen tot gewapende acties; boeren en soldaten moesten hiervoor gewonnen worden. Als tijdstip voor de opstand werd mei of juni 1926 genoemd.

De opstand zou beginnen in Padang, zetel van de sterke West-Sumatraanse afdeling. Daardoor zouden Nederlandse troepen van Java getrokken worden, zodat daar meer kans op succes was.

Tevens werd een geheime organisatie opgericht, de "Dubbele" of "Dictatoriale Organisatie" (D.O.). Deze zou de partij leiden; de D.O. had tot taak in strakke discipline de opstand voor te bereiden. Men hoopte op steun van buitenaf wat betreft geld en wapens.

De V.S.T.P. steunde het besluit om een opstand voor te bereiden en was bereid een staking uit te roepen, dit ondanks de twijfels van zijn voorzitter Sugono.²⁹

Op 13 januari 1926 werd het Prambananbesluit in Batavia besproken op een vergadering van hoofdbestuursleden en afgevaardigden van P.K.I.-secties. In een nationale, anti-Nederlandse strijd moest de hele bevolking onder het P.K.I.-vaandel worden verzameld, verklaarden de P.K.I.-leiders. Met alle vaagheden, wat betreft tactiek en techniek, bleef het besluit om tot wapen-

geweld over te gaan gehandhaafd. Sardjono en Winanta lieten een werkelijke discussie hierover niet toe.³⁰ Korte tijd hierna vertrokken beiden naar het veiliger Singapore.

De gearresteerde Aliarcham en Mardjohan werden verbannen naar Nieuw-Guinea; Darsono mocht naar de Sovjet-Unie vertrekken.

De politie zocht in januari naar Muso, Budisutjitro en Sugono, maar deze bleken onvindbaar. Met andere P.K.I.-leiders waren ze naar Singapore gevlucht.³¹

Tan Malaka verbleef maar korte tijd in de Philippijnen. In september al trok hij zuidwaarts. Eind september bleek Malaka te vertoeven in het Thaise Chieng-Mai, hooggelegen in het grensgebied met Birma en eindpunt van de spoorlijn uit Bangkok.³²

Malaka kan rechtstreeks uit de Philippijnen naar Bangkok zijn gegaan, maar ook via Singapore zijn gereisd. In Singapore verbleef sinds omstreeks mei 1925 Subakat, die een dreigende gevangenisstraf was ontvlucht. Subakat fungeerde als contactman voor de P.K.I. in die plaats.³³ Hij had een kleine groep aanhangers en helpers om zich heen verzameld. Het is mogelijk dat Malaka via Singapore reisde om van Subakat en Alimin, die in Singapore ook een veilig heenkomen had gezocht, en beiden dichter bij Indonesië vertoefden en beter geïnformeerd waren over de ontwikkelingen aldaar, het laatste nieuws te horen. Van Singapore kon hij per trein of boot naar Bangkok reizen.

Als Hadji Ibrahim verbleef Malaka in Chieng-Mai. Hij had contact met twee Maleiers aldaar, de juweliers Hadji Hasan en Hadji Oosmad, die van communistische sympathieën werden verdacht.³⁴

Malaka stond vanuit zijn bergoord in drukke briefwisseling met zijn partijgenoten op Java en nam volop aan de actie deel. Zijn correspondentie werd via Singapore verzonden.³⁵ Een uitvoerige brief van 24 september aan Budisutjitro geeft een interessant beeld van Malaka's activiteiten:³⁶

"Kiang Mai 24/9 - 25

Dear Brother Budi,

I send herewith 2 photo's. One is for our friends at Batavia and the other is for my parents at Suliki. I hope that my brother will not mind my troubling him to transmit this letter and this photo to my parents, who are already so old and with whom I have neither communicated nor had a meeting for so long. The adress is:

Baginda Maulana, Suliki, Sumatra's Westkust.

I ask my brother Budi to write and tell me whether they have received the letter despatched from Canton about the end of May. And I beg for a reply through my brother's intermediary.

If my brother corresponds with brother Said Ali, please ask him to pay a visit some time to my parents in my name. He will not take it amiss. And he promised me before that he would do so.

It is hoped that my brother will not forget this.³⁷

Only two days ago the frightful heat was terminated by the falling of the rain.³⁸ It surprises me that during the rains, which last for not less than two months, I feel fresh and have strength to work and am optimistic. A week's drought suffices to disturb my health again. But not as formerly. And when it is frightfully warm here we can go to the

hills for a short while. Otherwise, there is nothing.

Herewith I also send to my brother a photo of brother Manahan (of the Philippine Islands) and the agricultural labourers. It is good enough to be enlarged and hung up in my brother's office, in order to show that the weak Malay race has for long been divided by various robbers in this world, so that - although they have the same needs and the same enemy - the different parts of 'mekaar' are forgotten. For example, none of us will entertain the hope that North and South China should be separated economically, strategically or in the political sphere; no less undesirable would be the separation of North and South Indonesia (i.e. the Netherlands East Indies). And there exists good enough ground for unity, because separation implies a menace to independence in every case.

It is perhaps not a bad idea to make known to our people, by means of newspapers, that the agricultural labourers and workers in the Philippines are oppressed not only by America, but also and always by their own aristocrats, who possess about 90% of the land. But they are awake and have formed trades unions and the Indonesian agricultural labourers should stretch out a hand to them.

Excuse me, Sir.

55732832 (*kode*)³⁹ has just been received, also a letter from my brother dated September 8th. Great is our joy at hearing of the revival of our firm 226 (*Semarang*). It is a pity that the others are so slack, especially 178 (?). But I trust that our comrades are aware of this and will do their utmost to awaken them out of slumber. We have already received an extensive report from Tio (*Alimin*). (We are surprised at his ability to produce such a clear and extensive report. It seems to be a question of willing or not willing, and if the young agent Achmed firm 816 (?) wishes it, he could do the same thing.) And from that circumstance we too feel how weak we are and how much difficulty and adversity there is. But regard being had to our present leadership, we are convinced that we shall slowly reach our goal. It is clear that a tenth part of the hidden forces have not yet been shaken out of sleep. My brother knows this, too, for we have long discussed it, and the authorities who are supported by this and that "ism" also admit that the sky is blue, as appears from the contents of the letter of firm 61 (?), although framed in such a style.

This matter has also been discussed by Haji Hasan with a 'Kiyai' (religious teacher) at 251 (*Sjanghai*). There is nothing else, is it not so? And this counsel need not be sought of the cleverest 'Kiyai', for he who is placed in the most difficult circumstances is the one who awakens the sleepers. The most difficult thing is to awaken them without money, or in face of no small obstacles. Such cannot be sought in the Kitab Indjil (Koran) or in one 'ism' or another. It is something that comes from practice, something that grows in one's own body.

My brother must also know what friends 825289 (*rakjat (volk)*) and our enemies bring with them. And with all respect to the Koran and all the 'isms', we say that it is impossible to see from without what sits deep within. Enfin, if only my brother understands what is practice and what is counsel.

I trust that the present leadership possesses sufficient experience and critical capacity to be able to reflect how difficult is a counsel taken only from the Koran. I trust also that my brother leader will not be too proud to accept advice from whatever quarter. But our intention is to entertain the hope that my brother will not be misled or brow-beaten by voices or by an authority, unless the voice indeed comes from *below*. Know that and be upright in thoughts and actions.

In connection with the important problems of the present, agent 267 (?) desires to visit the present agent 766563754567 (*pm!pm* (?)) in order to discuss what shall be done in the immediate future.

All agents such as 271 (*Aliarcham*) and 272 (*Jahja*) are strangers for us, whilst we know agent 274 (?) only superficially. It is hoped that there will be an opportunity of visiting him.

Here we work as hard as we can. Here, too, there exists with firm 254 (*Philippijnen*) the will to testify ('constateren'), but the work is being confined to smaller matters, so that the greater ones may be achieved without too great difficulty. But there are very few who can be trusted where their tongue and 'aksi' are concerned. And 825289 (*Rakjat*) trusts fully those who are only 894589 3252 (*titek* (?)). He distrusts others. You know the training of 285 (?). Slowly will the right ones be born and artificially 7419 (*pa.* (?)), and also with help from outside; just as firm 252 (?) was formed, so also can 76819045 (*Partai*) be formed. But I fear that it will only be in name, with the quality of thinking alone, measuring its own strength, working alone and performing useless work. And the blown up ball becomes soft again when there is no support from outside. We must thus be patient and wait until the kernel comes from below. This is only a question of time and our work is first of all to educate; so also in other places, although this education often seems of necessity to be coupled with 'aksi'. But the 'aksi' can only bear fruit when the inner strength in a State is sufficient. Not until there is sufficient inner strength can we bear the risk of the 'aksi' and if necessary take strength from outside.

Has 56827167 (*Kron* (?)) been received? Keep reporting about chocolate (*stakingen*).

Your affectionate brother,
(signed) Haji Hasan."

Malaka ondertekent de brief met de Islamitische eretitel *Hadji*. Hij noemt ook diverse malen andere aan de Islam ontleende begrippen als *Kiyai* en Koran. Het lijkt waarschijnlijk dat met *Kiyai* een Kominternautoriteit en met Koran de communistische theorie wordt bedoeld. Zo gelezen is de brief een oproep om vanuit de Indonesische praktijk te handelen, die naar Malaka's oordeel nog nauwelijks "aksi" toeliet. Het bezoek aan Sjanghai zal waarschijnlijk hebben plaatsgevonden, toen hij in het Chinese Canton zijn standplaats had.

Malaka stuurde op 2 oktober aan de P.K.I.-leiding in Indonesië een brief, waarin vele woorden in code, die waarschijnlijk handelde over een voorraad wapens die de P.K.I.-leiders op Malaka ter beschikking stond. De opslag van de voorraad baarde nogal zorg, de opslagplaats was al diverse malen veranderd. De verzending naar Indonesië stuitte op vele moeilijkheden. Alimin was met de zorg ervoor belast. Hij had geld nodig uit Indonesië, ook om nieuwe wapens in de Philippijnen te kopen.⁴⁰

Op 6 oktober schreef Malaka aan de partijleiding. Hij had vernomen dat de Verenigde Staten op Java en Sumatra grond zochten voor proefplantages, dit gezien de onzekere politieke toekomst van de Philippijnen. Tegen deze invasie van vreemd kapitaal achtte hij P.K.I.-actie nodig, via stakingen of demonstraties en protestmeetings. Verslagen hiervan in Philippijnse dagbladen zouden de Amerikanen moeten afschrikken. Amerikaans kapitaal in Indonesië leidde tot versterking van de gemeenschappelijke vijand en zou de V.S. kunnen betrekken bij de bestrijding van een eventuele revolutie.⁴¹

Ook schreef hij artikelen voor de communistische pers. Van het blad "Njala" (De Vlam), dat in Batavia vanaf september 1925 verscheen, waren hij en Semaun medewerkers.⁴² Via Subakat stuurde hij bijvoorbeeld in oktober twee bijdragen uit Chieng-Mai.⁴³

Op 6 november schreef Malaka uit Singapore aan Budisutjitro:⁴⁴

"245 (*Singapore*) - 6 - 11.

Mr. L. (*Budisutjitro*)

In a letter from the Chinese T it has been stated previously that Haji Muchtar (*Subakat*) had gone to 247 (*Penang*) to visit a friend. That visit has been paid. The friend seems to have come from 223 (*Java*). He is a good friend of 286 (*Jatim*). If, at his praying place at 2467735594138145 (*Banokwari* (?) *wellicht een fout in de code, moet dan zijn Manokwari*), you remind him of 286 (*Jatim*), he will be alarmed. According to report the new friend has also come there on the advice of 286 (*Jatim*). He came previously with many cents. Now there is nothing left, because he was swindled right and left. Haji 86593241 (*Salei*) had a great share in this swindling. A propos of it H.Muk (*Subakat?*) has heard much concerning the men of 245 (*Singapore*). The new friend was previously 933281289245848932813267 (*verduisteren*). If 286 (*Jatim*) does not give up and we can approach him in time, we should be able to expect help from him. But although it is still too late, there may still be a little use in it. In the first place he is from 177 (?) and before 156 (*S.R.*) was there he worked with 8445 (*S.I.*). He has promised H.Muk (*Subakat?*) to co-operate with pleasure in our undertaking. If necessary he is willing to be sent to 261 (?), e.g. in order to teach. He is about 311377626164 (*duapuluklima* (25)) old. And when he was a friend of 286 (*Jatim*) he was 757384892673636350 (*Postcolli*).

Sir, up to date there is not yet the smallest advantage to be seen in the work of our salesmen either at 245 (*Singapore*) or at 247 (*Penang*). You may say that they are quite incompetent, but in passing such a judgment it should not be forgotten that the proper inhabitants there, who form the smallest number, are still very conservative in their way of living and thinking and are small bourgeois. On the departure of H.Muk (*Subakat?*) from 245 (*Singapore*) his good-will was also invoked for the purpose of paying a visit to all the towns in the F.M.S. (Federation of Malay States) which in his opinion were the principal ones. The impression which he gained everywhere did not differ from that of 245 (*Singapore*) and 247 (*Penang*). The group of the population which has knowledge of 325573677365 (*economy*) and 757361894555 (*politics*) is the 914568 (*Chinese*). In the harbours, in the building trade, in the trains, above all in commerce the 914568 (*Chinese*) are the most prominent. Nevertheless, their federation is still very weak.

You will understand that in these circumstances it is impossible for us to bring about co-operation. The staff of the railway and of the institutions connected with it consists altogether of Klings. In that circle a beginning has never been made as yet with the establishment of a union. In the Straits and F.M.S. there is not a single daily newspaper which is read by the Malays. In short, if one expects a movement in the F.M.S., it will not be seen from the side of the Malays. It will certainly come from the Chinese and Klings, whatever the nature of the movement may be.

I offer you this explanation to enable you to pass judgment on us.

We hope that you think of our existence. In this month we are half dead.

Herewith H.Hassan sends a letter.

Ghaffa has already been apprised personally. He says that he has already answered your missive and concerning the 120 guilders he will send everything from Jambi (in Sumatra). He left for there yesterday.

With greetings,

M."

Erg opwekkend is het beeld, dat Malaka van de situatie geeft, niet. Geldproblemen plaagden Malaka, Subakat en hun vrienden in Singapore voortdurend. De geldzendingen uit Indonesië van een in financiële nood verkerende P.K.I. brachten weinig soelaas.⁴⁵ Uit deze brief blijkt ook het falen in het

verkrijgen van aanhang onder de oorspronkelijke Maleise bevolking.⁴⁶ Een lichtpuntje was de in het begin van de brief gemelde aankomst van een nieuwe kracht. Dit was Umardirdjo alias Idris, een postcommies uit Manokwari die zeshonderd gulden verduisterde en daarna uitweek naar Singapore. Hij vestigde zich spoedig daarop in Kota Tinggi.⁴⁷

In andere brieven uit deze periode komen dezelfde moeilijkheden naar voren: de moeizame contacten met Indonesië en de moeilijkheden met de propaganda.

Vanuit Singapore werd het contact met Indonesië onderhouden onder andere via zeelieden, die de censuur konden ontwijken. Met Indonesische reizigers werd contact gezocht. Zo logeerde een uit Nederland teruggekeerde student, Iskaq Tjokroadisurjo, bijna een week bij Subakat. Hij leek sympathiek ten opzichte van de P.K.I. te staan. Het plan bestond deze "vondeling" toe te vertrouwen aan de zorg van de "tabib", de geneesheer (Tan Malaka?).⁴⁸

Op 4 december schreef Malaka naar Indonesië over financiële perikelen, die het gevaar van verraad en arrestatie in Singapore met zich meebrachten.⁴⁹

"4 december 1925.

Meneer,

Hedenmorgen heb ik 2 brieven verzonden geadresseerd aan Joe (?) en Sast (?). Heden om 2 uur laat ik deze brief volgen, omdat er iets belangrijks is.

Gisteren is Bukhara (?) van Jambi gekomen, waar hij een maand bij Gh. (*Ghaffa*) is geweest om het geld terug te vragen. Toen hij daar aankwam had hij voldoende geld als kapitaal, hetwelk door Gh. (*Ghaffa*) gebruikt is geworden. Maar Gh. (*Ghaffa*) wenste met alle geweld een deel van dat geld te hebben.

De zaak zit als volgt in elkaar:

Toen Bukhara in Jambi aankwam trok hij bij Gh. in. Gh. gaf aan Bukhara goederen om deze te verkopen en Gh. zei dat de opbrengst voor Bukhara zou zijn en het meerdere voor Liang (*Budisutjitro*). Doch de opbrengst was slechts voldoende om Bukhara zijn kapitaal terug te geven. Toch heeft Gh. er een gedeelte van gevraagd, 't welk Bukhara hem niet heeft willen geven.

Hierdoor ontstond grote onenigheid. Hierop heeft Gh. gezegd dat hij onze kameraden niet meer wenste te ontvangen en uitte hij vele bedreigingen.

Het leek erop of hij ons zou willen verraden.

Dat is dan ook de reden dat wij voor ons welzijn van 245 (*Singapore*) weggaan.

Maar zolang ik U nog niet geschreven heb, kunnen de brieven voor mij bestemd gericht worden aan het laatste adres.

Help mij om aan Hadji Chasa (?) te telegraferen, omdat ik daartoe niet bevoegd ben.

Laat hem niet meer het adres Onanroad⁵⁰ gebruiken, omdat dat gevaarlijk is. Wanneer het weer veilig is, kom ik zeker terug.

Groetend,
(w.g.) M."

Malaka vertrok naar het veiliger Penang.⁵¹ Op 10 december schreef hij Budisutjitro en Subakat. Deze brief luidt:

"Ik heb Uw brief van 28 november ontvangen.

Ik heb een vriend verzocht een foto van moeder op te zenden. Ook heb ik een brief geschreven aan 234 (*Padang*) huisnummer 306 (*Sutan Said Ali*).

Alle boeken zijn op de plaats die ge wel weet.

Gisteren heeft Tio (*Alimin*) een brief geschreven en ik denk dat hij over vier dagen hier kan zijn. De gereedschappen zijn reeds voorradig. Met de brief gaan wij akkoord. Ook het geld is reeds met Tio besproken.

Wij willen wel beginnen, maar het moet langzaam gebeuren, daar wij geen geld hebben. Wel hebben wij een kennis in 223 (*Java*) maar die mijnheer kennen wij nog niet lang.

Het huis 196 (?) is geheel leeggemaakt.

258174 (*B.R.C. (?)*). Wij moeten recruten van hen maken.

Ik geloof ook, dat het mogelijk is om de banknoten te drukken (*revolutie te maken*).

Wij hopen dat ge vlug zult antwoorden.

Hadji M.

Tio is juist aangekomen."⁵²

Op 16 december was hij met Alimin weer terug in Singapore. Hij schreef meteen Budisutjitro.

"Wanneer ik deze brief schrijf, ben ik pas teruggekeerd van Penang. Waarom ik daar ben geweest is U wel bekend. Het was een voorzorgsmaatregel tegen de boosheid van Gh. (*Ghaffa*) en ten tweede om kennis te maken met een nieuwe vriend, verband houdende met de brief, welke gij schreef uit Cirebon.

Wat de weg betreft, deze vriend heeft beloofd de helft te betalen. Ik heb de goedkoopste weg genomen n.l. per boot.

Op het ogenblik is Gh. niet te Singapore, hij is naar Jambi gegaan. Ik heb gehoord en ook onderzocht, dat hij zijn gelofte niet zal nakomen. Alles is slechts een poging geweest om mij te intimideren. Daarom is er van mij niets verteld.

Na hetgeen er te 245 (*Singapore*) is voorgevallen, zie ik voor het ogenblik geen gevaar. Om kort te zijn, ik blijf op mijn post. Wij behoeven ons niet ongerust te maken, de voorzorgsmaatregelen zijn in orde.

Er wordt gezegd, dat baba Tio (*Alimin*) en Lau (?) reeds op de plaats zijn. Ik kreeg een brief van Tio waarin hij mij verzocht om een portie (share) te sturen aan baba Lau, aangezien hij reeds schuld gemaakt had te Sulu bij een vriend. Aangezien Hadji Muchtar (*Subakat*) echter geen financiële verantwoording heeft, breng ik het verzoek aan bab Liang (*Budisutjitro*) over.

Wat betreft de weg, heeft Tio ook reeds geschreven aan het huis 272 (*Jahja*) - 273 (*Sardjono*) aan baba Liang.

Wat de rijstzaak (*wapens*) aangaat, benevens bericht 223 (*Java*), welke via Muk (*Subakat?*) is reeds afgedaan.

Verder sluit ik hierbij een brief van Alapan (*Umardirdjo*) bestemd voor zijn familie. Ik hoop dat ge die van zegels wilt voorzien en doorzenden.

Muk (*Subakat?*) beijvert zich thans zoveel mogelijk voor de prijslijst (?). Maar zeer zeker is dat niet actueel.

Zoals U bekend is, heeft Muk reeds met enig voordeel aanraking gekregen met een drukker (?) te 245 (*Singapore*). Dit is misschien een weg voor ons om daar te kunnen werken. Ook is Muk reeds begonnen met het werk voor het uitgeven van de almanak (?).

Ik hoop dat dit vruchtbaar werk is en dat het ook Muks zaak is. Misschien dat de opbrengst ons leven wat kan verlengen.

Tabeh
M."⁵³

Met Subakat en Umardirdjo (Alapan) verbleef hij bij Hadji Saleh, 709 North Bridge Road.

Begin januari 1926 was Malaka weer in Penang. In gezelschap van Hassanusi werd hij hier nog op 14 januari gesignaleerd. Blijkens onderscheppte brieven was hij 20 januari weer in Chieng-Mai.⁵⁴

Waarschijnlijk vertrok Malaka hier vandaan snel naar de Philippijnen, waar inmiddels zijn brochure "Naar de 'Republiek-Indonesia'" was herdrukt en ook "Semangat Moeda" persklaar was.

Waarom Malaka het Maleise schiereiland verliet, terwijl de situatie in Indonesië steeds meer in de richting van een uitbarsting ging, is onduidelijk. Terwijl alle P.K.I.-leiders uit Indonesië naar Singapore vluchtten, trok de meest gezaghebbende leider zich terug op de verre Philippijnen. Als deze leiders zich redelijk veilig in Singapore konden bewegen, moest Malaka dat toch ook kunnen? Wellicht was het een nieuwe aanval van t.b.c. die Malaka dwong de relatieve rust en comfort te zoeken die zijn Philippijnse vrienden hem konden bieden. Of was het de aanwezigheid van goede contactlijnen naar Canton en Moskou, die hem deed vertrekken? Als hij op de hoogte was geweest van het Prambananbesluit, had hij zich echter misschien wel bedacht en was toch naar Singapore teruggekeerd.

Malaka beseftte deze crisissituatie toch zeer wel blijkens een brief die hij begin januari uit Penang schreef. Het verwekken van stakingen en ongeregeligheden kan winst maar ook groot verlies opleveren, schreef hij. De vele er mee verbonden problemen vereisen overleg van verschillende leiders, "terwijl tijd en wijze van handelen in elk geval eerst zullen kunnen worden bepaald, indien de eigen kracht en die van de vijand voldoende bekend zijn." Moskou, schrijft Malaka, zal geen steun verlenen, zonder goed op de hoogte te zijn van de sterkte van de P.K.I. en het rode leger in alle delen van Indonesië. Dat zijn partijgenoten hiervan niet zo goed op de hoogte zijn neemt Malaka hun niet kwalijk, gezien de grote afstand tot Moskou en het ontbreken van een Kominternvertegenwoordiger in Indonesië.⁵⁵

Na korte tijd voegde Alimin zich bij hem. Deze vreesde arrestatie en wilde graag bij Malaka zijn kennis vergroten. Malaka verzorgde zijn overtocht en onderdak bij vrienden.⁵⁶

In januari ontmoetten een aantal topleiders elkaar in Singapore. Met Subakat, al langer buiten Indonesië en niet op de hoogte van het Prambananbesluit, bespraken Muso, Sardjono, Sugono, Sanusi, Winanta en Budisutjitra de opstandplannen. Ze besloten de plannen door te zetten.⁵⁷

Malaka was toen al door een brief van Budisutjitra op de hoogte van de opstandplannen. Budisutjitra en Muso zouden daarna afreizen naar Manila om met Malaka te overleggen. Pasmoeilijkheden verhinderden dit. Vervolgens stuurden ze Malaka een telegram met het verzoek naar Singapore te komen. Malaka antwoordde hierop met het voorstel in Singapore te zijner tijd een conferentie te houden. Een woedende brief van Muso was het antwoord. Deze stelde dat Malaka en hij waren aangewezen om in Moskou om materiële steun voor de opstand te vragen.⁵⁸

Malaka zal begrijpelijkerwijs zeer geschrokken zijn. Zijn zorg en vrees over de ontwikkeling van de P.K.I. werden door het Prambananbesluit beves-

tigd. Hij had de P.K.I.-leiders dus tevergeefs in zijn brochures en brieven gewaarschuwd. Bovendien was dit besluit geheel buiten hem om genomen, misschien wel juist in het gerechtvaardigde vermoeden dat Malaka zich er tegen zou verzetten. Wellicht hoopte men dat in dit stadium, na een herhaalde uitspraak van de P.K.I.-leiding, Malaka zich bij het besluit zou neerleggen en zijn gezag zou willen aanwenden om sovjetsteun te verkrijgen. Maar de zieke Malaka veranderde niet van standpunt.

Alimin stelde Malaka, die zelf door ziekte niet onmiddellijk naar Singapore kon afreizen, toen voor als zijn afgezant naar Singapore te gaan. Malaka sprak zeer uitvoerig met Alimin over het Prambananbesluit. Hij wees dit af, hij legde zijn eigen opvattingen uit en deed een aantal voorstellen met betrekking tot de toekomstige P.K.I.-koers.

Een andere lezing van de gebeurtenissen is dat Alimin de conferentie van de P.K.I.-leiders in Singapore bijwoonde en als hun afgezant optrad. Hij zou Malaka's oordeel, of liever ondersteuning, moeten verkrijgen. In de tweede helft van januari vertrok Alimin voor zijn missie. Voor deze visie pleit dat Malaka Alimin als rapporteur noemt in de aanhef van zijn reactie op het Prambananbesluit.⁵⁹

Malaka vertrouwde erop dat Alimin zijn mening goed zou overbrengen, maar voor alle zekerheid en duidelijkheid legde hij die neer in een aantal theses, die hij op 23 februari schreef. Hierna moet Alimin meteen vertrokken zijn naar de P.K.I.-leiding die nog steeds in Singapore op zijn terugkeer wachtte.⁶⁰

De theses luiden als volgt:⁶¹

"Gezien de door ons geregeld ontvangen rapporten van de kantoren 270 (*Budisutjitra*) en 271 (*Aliarcham*), het pas te onzent aangekomen rapport van de firma 269 (*Alimin*), de inhoud van de dagbladen, van de rode tot de witte, hebben wij naar aanleiding van de beslissing inzake het drukken van banknoten (*het maken van revolutie*) gelijk daartoe op de conferentie ten kantore 229 (*Solo*) besloten werd ons standpunt vastgesteld, hetwelk hieronder puntsgewijze wordt behandeld.

1e. Wat betreft het besluit zelf: banknoten eerst nadat coin (*geld*) is verkregen, terwijl zij, die de banknoten zouden uitgeven eerst zouden gezonden worden naar 234 (*Padang*) enz. waarna de firma 223 (*Java*) op de bepaalde tijd zou volgen, zou zulks naar onze mening neerkomen op het laten zien van de eigen slapheld, aangezien men in de geschiedenis, van welk land ook, geen enkel volk kent, dat, rijp voor banknoten, het overgaan tot banknoten afhankelijk stelde van de verkrijging van coin. Dergelijke banknoten zouden (immers) geen banknoten meer zijn, doch 7592892641 (*putsch*), die uitgaat van een kleine groep, en niet van het gros der klanten (*volk*), terwijl het resultaat zoals overal niet zou beantwoorden aan doel en moeite. Hoewel coin als bijkomstig iets nodig is, komt een banknoot feitelijk toch automatisch tot stand *door de toestand van het land en de toestand der actie*. Wanneer de toestand van het land en die van de actie voldoende gunstig zijn, dan zal coin - dat blijkt ons uit vele gevallen in deze geschiedenis - geen vraagstuk meer opleveren, want men zal het in het land zelf krijgen.

2e. Het is mogelijk, dat coin als een zweepslag kan werken op firma 205 (*regering*), maar zolang firma 223 (*Java*) nog niet gereed en voorzien is van werktuig 5486135587 (*massa-actie*) namelijk chocolade

(*stakingen*) en rubber (*demonstratie*) en dat bij voortduring; zolang het volk nog geen actie voert met betrekking tot de economie en politiek, die van dag tot dag en van maand tot maand aan het licht treedt zoals te 256 (*Brits-Indië*), 251 (*Sjanghai*), 262 (*Germany*) enz. gebeurd is, zolang men nog bang is voor waterpomp of een stukje gummie (*leger en politie*); zolang zal een banknoot in firma 223 (*Java*), waar de economie reeds zeer kapitalistisch en internationalistisch is (anders als daarbuiten) helemaal vruchteloos zijn en kan zij zelfs leiden tot het *onnodig* jarenlang uitstellen van de strijd.

3e. Het verwondert mij helemaal niet dat onze handel (*propaganda*), die nog zo nieuw is, alle klanten van alle plaatsen nog niet heeft kunnen opwekken om zich gereed te maken voor de banknoot. Zelfs in Westerse landen heeft de propaganda jaren nodig gehad, laat staan in een land dat nog in het feodalisme gehuld is, waar het bijgeloof nog heel sterk is, en gezond verstand op politiek en economisch gebied maar heel schaars is. Maar dank zij de ontzettende ellende, kunnen wij met behoorlijke middelen een actie voeren, welke morgen of overmorgen toch ook kan leiden tot de komst van die banknoot *met vermindering van alles wat het karakter van een avontuur heeft*, namelijk de strijd beginnen met krachten waarvan wij de grootte nog niet weten. Als 6481 955089 (*partij van Marxisten*) mogen wij niet werken met vermoedens en verwachtingen, wij moeten steunen op de *massa* en de *aard* en de *actie* der massa, waar men reeds de *bewijzen* van heeft.

4e. In verband met de omstandigheid dat onze handel in deze tijd zeer wordt bemoeilijkt, moet het voor ons niet de vraag zijn hoe wij ons leven zullen verkorten, doch hoe wij *de opvoeding van de klanten* kunnen voortzetten en *waar* de leiding gevestigd moet worden die door zo'n klein aantal personen gevormd wordt, opdat onze zaak niet helemaal zal verdwijnen en onze arbeid niet telkens stoornis zal ondervinden voordat wij krachtig genoeg zijn om te strijden in en buiten het land. Hoe wij die weinige leiders voor de 55 miljoen mensen kunnen vermeerderen, en hoe wij de kleine chocolade (*stakingen*), die maar goed is om coconut (*verbanningen*) te geven, kunnen verhinderen.

Kortom, wij moeten zorgen, dat wij in deze tijd niet weer zo wanhopig gemaakt kunnen worden door de muskietenbeten van onze vijand, dat wij ons daarom zouden willen verhangen.

5e. Om die leiding groter te maken en te bewaren moeten wij zorgen, dat de kleine zaken geen coconut (*verbanning*) meer kunnen geven en de klanten getraind worden en les krijgen in de bereiding van chocolade en rubber (*stakingen en demonstraties*), welke waren de *ziel vormen van de handel in de firma 223 (Java)* (niet coin is er de ziel van). Naar onze mening is thans de tijd gekomen om de beslissing van verleden jaar uit te voeren, namelijk om *een deel der leiding over te brengen naar het kantoor 245 (Singapore), en een ruime autonomie te verlenen aan de plaatselijke leiding wat plaatselijke acties betreft*. Zodra de klanten rijp zijn, en de plaatselijke leiding voldaan heeft, mag de leiding (te) 245 (*Singapore*) terugkomen te midden van de klanten te 223 (*Java*) voor de strijd die tot banknoot moet leiden.

6e. De voortekens en kenmerken van de omstandigheid, dat alle klanten en het gehele volk, werkelijk die banknoot wensen, mogen wij als 6481855089 (*Partij van Marxisten*) niet putten uit de woede van een of twee hoofdagenten (*hoofdleiders*) of uit links en rechts geuite vermoedens, doch ze moeten gebaseerd zijn op politieke en economische feiten.

Een afdoende bewijs daarvan is voor ons bijvoorbeeld wanneer ons *minimum program en leuze* op politiek en economisch gebied reeds gevoeld en goed begrepen zijn door de gehele bevolking van het land; wanneer de arbeiders bij de industrieën dagenlang, ja maandenlang, een actie voeren en strijden ter verkrijging van loonsverhoging, aandeel in de winst, recht van organisatie, welke actie gepaard gaat met een langdurige algemene staking, die ook voortduurt zo er 1 of 2 leiders coconut mochten krijgen (*verbannen worden*) (want bij staking mag dit 55 miljoen zielen

tellende volk niet afhankelijk zijn van 1 of 2 personen); wanneer de stedelingen, landbouwers, handelaren en studenten, die 3 à 4000 zielen tellen, maandenlang doorlopend actie voeren tot afschaffing der belastingen, ter verkrijging van algemeen kiesrecht, tot instelling van Volksvertegenwoordiging (national Assembly), enz., welke actie gepaard gaat met massa-demonstraties of massa-boycot van het miljoenen volk, hetwelk dan natuurlijk zal lachen bij het zien van komende paarden of waterpompen (*leger en politie*).

Zolang deze tekenen er nog niet zijn, zal het al dan niet kunnen bestellen der banknoten een zuiver raden blijven.

7e. Wat betreft de hulp van buiten, die zaak kan en mag men nu in behandeling nemen. Maar het is een zaak van ondergeschikt belang, geen principiële zaak. Want als die 55 miljoen inderdaad tot bewustheid komen, kunnen ze met de pink alleen de 2 of 3 agenten van onze tegenpartij verjagen.

Als de gehele bevolking inderdaad tot bewustheid komt kan het geld voor onze handel (zoals het geval is in alle andere koloniën) stellig worden verkregen van de klanten in ons eigen land. Wanneer zij op Java, Sum.(atra) en Celeb.(es) nog niet eens twee of drie cent willen opofferen, hoe zouden ze dan 729413 (*hun leven*) kunnen opofferen?

Kort gezegd, wij moeten alle, zo beklemd geraakte klanten rijp maken, en hen door propaganda voor ons winnen en hun verder door dagelijkse acties onderricht geven in de politiek en het strijden tegen de concurrent, en wel zodanig dat ons handelsleger met de dag groter wordt. Gezien de tegenwoordige toestand, kunnen 55 miljoen inderdaad in beweging worden gebracht.

8e. Als wij zelf banknoten drukken dan houdt dat generlei verband met het al of niet krijgen van coin, doch is meer een uitvloeisel van de beweging, in de eerste plaats van 258174 (*arbeiders*) der grote ondernemingen. Het komt ook niet door de grote of kleine reactie van de toko (*overheid*), die onze tegenpartij is, doch is toe te schrijven aan de grootte, de bewustwording en de wens der massa.

9e. Hoe meer onze handel vooruit gaat en onze overwinning nadert, hoe meer wij moeten opletten om te zorgen, dat er geen provocatie zal plaats hebben d.w.z. door bedrog de strijd doen ontbranden voordat men gereed is. Hoe groter de aanvallen hoe meer geduld wij moeten hebben om de *tijd* af te wachten, opdat wij later bij de tegenaanval zelf *plaats* en *tijd* zullen kunnen kiezen.

Voorstellen (van mij)

1e. *Ten spoedigste een conferentie houden te 245 (Singapore)*, van afgevaardigden, die de stem van alle eilanden en groepen meebrengen (275 (*Darsono*), 270 (*Budisutjitro*), 269 (*Alimin*), 286 (*Jatim*), 306 (*Sutan Said Ali*), 276 (*Muktar*) en 309 (*Abdul Xarim*).

2e. *Overbrenging der leiding, voorlopig naar firm(a) 245 (Singapore)*, bestaande uit bedoelde afgevaardigden of een deel van hen.

3e. Oprichting van 2 handelskongsi's (155 (*P.K.I.*) en 156 (*S.R.*)) in grote steden, zoals de firma's 224 (*Batavia*), 226 (*Semarang*), 227 (*Surabaya*), 234 (*Padang*), 235 (*Palembang*), enz. (politieke, economische en verkeers- en technische centra).

4e. Uitbreiding der firma 155 (*P.K.I.*) tot 10.000 en 156 (*S.R.*) tot 500.000; men werkt dus verticaal in 155 en horizontaal in 156 (zie "Semangat Moeda" (de Jonge Geest), de kwestie betreffende organisatie).

5e. *Oprichting van coöperaties in Jambi, Palembang, Atjeh en Banjarmasin.*

6e. Het drijven en leiden van groothandel in chocolade (*staking*) en rubber (*demonstraties*) ter verkrijging van loonsverhoging, aandeel in de winst, de achturige werkdag, arbeidsverzekering, arbeidersraden; een actie tot afschaffing of vermindering der belastingen, tot afschaffing

der poenale sanctie, en exorbitante rechten, voor pers-, staking- en onderwijsvrijheid, algemeen kiesrecht, nationale vergadering enz. (Zie "Semangat Moeda" onder actieprogramma).

7e. Oprichting van 78885667 63328241 (*een rood leger*) ter bewaking van melk (*meetings*), chocolade (*stakingen*), rubber (*demonstraties*) enz. en oprichting van een kongsi ter verkrijging van 645667 (*een bestaan*).

8e. Goede boeken schrijven om de arbeiders, landbouwers, studenten, handelaren, 219 (*leger*) enz. te winnen.

9e. Onnodig om nogmaals te zeggen.....

Deze brief heeft TIO (*Alimin*) die keer meegenomen, om in overweging te worden genomen."

Hieraan behoeft weinig te worden toegevoegd. De P.K.I.-leiders waren waarschijnlijk niet in staat hier veel tegenin te brengen. Aan de lijst van argumenten voegde Malaka zelf in latere weergaven van de gebeurtenissen nog toe dat het Prambananbesluit overhaast genomen was en te weinig overwogen; dat het slechts het gevolg van provocatie was; dat hierover geen verantwoording was afgelegd aan volk en Komintern;⁶² dat enkele leiders van de P.K.I. niet de bevoegdheid hadden, namens de P.K.I., als sectie van de Komintern, een opstand te organiseren, zonder instemming van Moskou; dat de autoriteit van het Komintern werd geschonden; dat een beslissing van zo wereldwijde betekenis overleg vereiste met Moskou of in ieder geval met Malaka, de Kominternvertegenwoordiger; dat overleg en samenwerking moest worden gezocht met de communistische partijen van Australië, Nederland, Engeland, Amerika en Annam; dat de invloed van anarchisme, oportunisme en fanatisme op de tactiek en strategie van de opstand te groot was.⁶³

Zo spoedig mogelijk na aankomst in Singapore ging Alimin naar een loods in de bananentuin van Ki Masduki in Geylang Serai, aan de rand van Singapore. Vol ongeduld hadden de P.K.I.-leiders hier zijn terugkeer afgewacht.⁶⁴ Hier waren aanwezig Sardjono, Budisutjitro, Sugono, Winanta, Muso, Subakat en Agam Putih, een in Singapore wonende P.K.I.-aanhanger.⁶⁵ Deze vergadering vond begin maart plaats.⁶⁶

In een brief van 12 juni 1926 aan de P.K.I.-leiders gaf Subakat, nadat hij met de naar Singapore gekomen Malaka gesproken had, een verslag van de vergadering.

"Ik zeg de heren ronduit, dat ik afgaande op de verklaring van de heer Tio (*Alimin*) de houding van Hadji Hassan tegenover het (*Solo-besluit*) niet goed heb kunnen begrijpen. Gelijk de heren zelf weten, begon Tio op de bijeenkomst (*in Singapore*) ('s avonds kwam Tio daar pas aan van (*de Philippijnen*) te spreken over de heersende slapte in (*Moskou*) en daar heersende achteruitgang en verwarring. Deze inleiding stelde ons teleur, terwijl het vervolg betreffende de houding van H.Hassan, onduidelijk was. Met name heeft Tio geen behoorlijke verdediging gevoerd om te staven wat hij als boodschap van H.Hassan mededeelde, hoewel volgens de eigen verklaring van H.Hassan deze Tio als zijn afgevaardigde beschouwde, daar Tio het immers eens was met hem, H.Hassan, en beloofd had zijn standpunt tot het uiterste te verdedigen. En verder dat H.Hassan Tio een stuk, omvattende theses zoals hierbij wordt overgelegd, mee-

gegeven met de bedoeling, dat hij die theses ten overstaan van ons te (*Singapore*) zou voorlezen, zulks ten einde de taak van Tio om de denkbeelden van H.Hassan aan ons bekend te maken, te vergemakkelijken. Maar zoals de heren zelf weten, gebeurde een en ander niet zoals het had moeten gebeuren, terwijl ik zelf pas van die theses kennis heb gekregen nadat H.Hassan te mijnent was aangekomen. Zo zal het u duidelijk zijn, dat onze beraadslaging op de bijeenkomst te (*Singapore*) niet volmaakt was. Wij waren toen nog niet goed op de hoogte van de motieven van H.Hassan. Wat (*geld*) aangaat, heeft men blijkens de door mij gelezen bewijsstukken inderdaad generlei positieve belofte gedaan inzake het bestaan of de verkrijging van (*geld*), zodat ik helemaal niet begrijp hoe de heren (*het teweegbrengen van stakingen*) afhankelijk kunnen stellen van een belofte die niet bestaat.⁶⁷

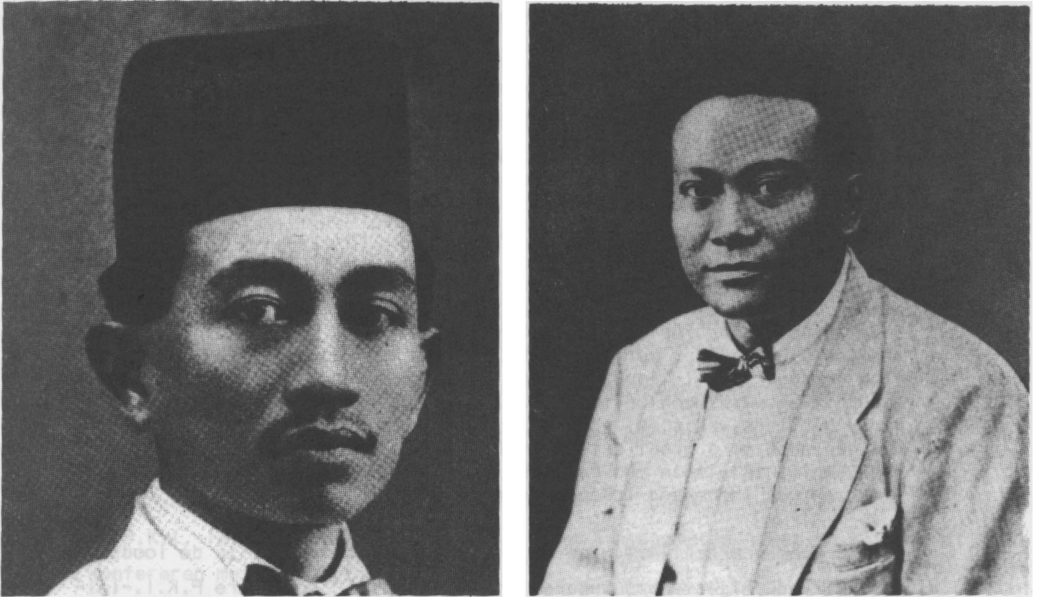
Uit dit verslag valt af te leiden dat Alimin Malaka's oppositie tegen het Prambananbesluit zeer onvolledig weergaf, zonder op de motieven hiervoor in te gaan. Hij zinspeelde verder op de mogelijkheid van Russische financiële hulp, waarvoor geen enkele feitelijke basis bestond.⁶⁸

Sardjono wees Malaka's opvatting van de hand en stelde voor Alimin en Muso naar het Kominternbureau te Canton en Moskou te zenden om concrete beloften van steun te verkrijgen.⁶⁹ Aldus werd besloten; de opstand zou doorgaan. Tegenwerpingen van Subakat en Sugono, dat de P.K.I. nog niet gereed was voor opstand en van Sugono, voorzitter van de V.S.T.P., dat zijn verzwakte bond geen algemene staking kon uitroepen, werden opzijgeschoven.⁷⁰

Alimins motieven om zo'n verkeerde voorstelling van zaken te geven zijn niet duidelijk aan te geven. Op zijn terugreis, vrij van de dagelijkse aanwezigheid van Malaka, kan hij zijn teruggekeerd tot zijn oorspronkelijke keuze voor actie, los van de consequenties; een keuze die paste bij zijn persoonlijkheid toen. Deze onberedeneerde keuze kon hij niet verdedigen tegen de argumenten van Malaka, zodat hij deze argumenten gemakshalve verzweg. Zo kon het Prambananbesluit, sterk ondersteund door Muso en Sardjono, worden bevestigd. Ook kan een rol hebben gespeeld, dat hij bij het vasthouden aan het opstandplan als P.K.I.-afgezant naar Moskou zou worden gezonden. De wensdroom van de Sovjet-Unie te bezoeken kon door het achterhouden van Malaka's mening in vervulling gaan.⁷¹

Op 16 maart vertrokken Alimin en Muso naar Canton, het eerste deel van hun reis naar Moskou. Op die dag schreef Alimin aan Malaka, dat hij Malaka's voorstellen aan het hoofdbestuur had voorgelegd, maar dat dit ze had afgevoelen. Hij had de opdracht gekregen om samen met Muso naar Moskou te vertrekken. Aan dit briefje voegde Muso, die Malaka niet persoonlijk kende, op nogal onheuse toon toe, dat Malaka zeker dacht dat hij de baas was, met zijn voorstel om op een nieuwe conferentie het P.K.I.-besluit te veranderen en dat Alimin en hij, ook zonder hem, naar Moskou gingen.⁷²

Intussen wachtte Malaka vol ongeduld op bericht uit Singapore. Hij stuurde aan de Komintern een rapport over het Prambananbesluit en zijn opvatting daarover.⁷³ Malaka verwachtte vanzelfsprekend op korte termijn bericht uit Singapore, en wilde dan spoedig afreizen voor de grote conferentie die hij

Alimin (links) en Muso (rechts). (uit Petrus Blumberger, *De communistische beweging in Nederlandsch-Indië*, p.89 en 129.)

had voorgesteld in zijn theses.

Bijna twee maanden wachtte Malaka vergeefs op bericht. Toen kwam het briefje van Alimin.⁷⁴ Malaka begreep toen wel dat er iets niet in de haak was en dat Alimin hem wellicht had bedrogen. Hij was ervan overtuigd dat in het normale geval zijn theses de P.K.I.-leiders overtuigd zouden hebben. Hij wilde nu zo snel mogelijk naar Singapore om uit te vinden wat er was gebeurd. De tijd drong omdat het vastgestelde tijdstip voor de opstand zeer dichtbij was.⁷⁵

Malaka was nog lang niet gezond; zijn reis vereiste daarom enig comfort en een vals paspoort. Hiertoe waren vele formaliteiten vereist. Het vergde daarom ook nog ruim een maand voordat Hasan Gozali, afkomstig van het Philippijnse eiland Mindanao, met een Duits schip naar Singapore reisde. De douanebeambte in Singapore viel het niet op dat Gozali dezelfde persoon was als Estahislau Rivera, die niet lang tevoren door hem was gecontroleerd. Zo bereikte een zorgelijke Malaka Singapore.⁷⁶

In Indonesië leefde de hele partij in de mening dat er spoedig en onafwendbaar een gewapende uitbarsting zou komen. De spanning steeg met het naderbij komen van de eerste mei, die bij gebrek aan nadere aanwijzingen door vele P.K.I.-leden en door de regering als de dag van het begin van de revolutionaire actie werd beschouwd.

In het besef van zijn eigen zwakte en met een regering die gereed stond

om in te grijpen, gelastte het hoofdbestuur de 1-mei-viering geheel af. De regering kwam op die dag met maatregelen die leidden tot het sluiten van de revolutionaire pers en het ontbinden van de P.K.I.- en S.R.-afdelingen. De nu ondergrondse P.K.I. was naar het oordeel van de regering een sterk verzwakte organisatie, die wellicht uit zichzelf zou overlijden. Het hoofdbestuur kon alleen maar somber zijn over de situatie waarin de P.K.I. verkeerde.

"The labor unions of Java which were to have provided the major revolutionary thrust, were in a state of collapse. Secret terrorist organizations had been established in some regions, but the center had little or no control over them. In spite of the December decisions and subsequent resolutions for its establishment, the disciplined, centrally controlled D.O. had not yet been set up. Police raids on central and section headquarters in Java, carried on in early May, had supplied the authorities with much of the P.K.I.-archives. Contact with the outlying party sections was poor, and the transmission of the centre's ideas had depended to a great extent on its now-banned publications. There were conflicts within the regional party organizations and even subsections showed increased independence of section leadership."⁷⁷

Malaka kwam waarschijnlijk op 6 juni in Singapore aan.⁷⁸ In de loods van Ki Masduki vond hij slechts Subakat en Agam Putih.⁷⁹ De andere P.K.I.-leiders waren vertrokken, Alimin en Muso naar de Sovjet-Unie, de anderen terug naar Indonesië.⁸⁰ Subakat en Malaka hadden elkaar heel wat te vragen en te vertellen. Malaka had niet veel moeite Subakat te bekeren tot zijn opvattingen over het Prambananbesluit. Op 12 juni schreef Subakat aan het hoofdbestuur:⁸¹

"Mijne Heren.

De heer Hadji Hassan (*Tan Malaka*) is een paar dagen geleden aangekomen en heeft mij bezocht. Op een heel duidelijke wijze zette hij mij zijn standpunt betreffende het (*Solo-*)besluit uiteen. Ook aangaande (*gelden*), een zaak welke in waarheid het middelpunt is geweest bij de overwegingen voor dit besluit der heren in de tijd dat onze (*actie*) deze zware crisis doormaakt, heb ik van voornoemde heer Hadji genoegzame mondelinge inlichtingen vergezeld van bewijsstukken ontvangen.

Als gewoon lid (want ik ben geen lid van het (*hoofdbestuur*)) zou ik mijn mening kenbaar willen maken, die op het volgende neerkomt.

De heren weten dat ik persoonlijk tegen de tactiek van (*het verwekken van opstand*) in de tegenwoordige tijd ben, doch akkoord ga met (*het te-weegbrengen van stakingen*). Aldus ook het standpunt van Hadji Hassan. Na drie dagen lang met hem van gedachten te hebben gewisseld ben ik tot de overtuiging gekomen dat bedoeld besluit niet op als afdoende en krachtig te beschouwen gronden berustte."

(Hier volgt een passage over het optreden van Alimin ten overstaan van de P.K.I.-leiding, geciteerd op p.311-2; hierna volgt:)

"Ik zelf ben voor het voorstel van Hadji Hassan, in het bijzonder het tweede voorstel, namelijk tot overbrenging van de leiding naar (*Singapore*). Uit de jongste gebeurtenissen blijkt voldoende hoe dringend en noodzakelijk die verplaatsing is. Denkt er maar eens goed over na wat met (*Sutan Said Ali*) gebeurd is! Wanneer de desbetreffende berichten waarheid bevatten, zou het onverantwoordelijk zijn indien de heren bedoeld voorstel negeerden, met name onverantwoordelijk tegenover U zelf en vooral ook

tegenover het lot van onze (*actie*) in de toekomst. De heren zullen het niet ontkennen dat wij voortdurend (*leiders*) moeten hebben met verstand en moed en in het bijzonder over eer en ervaring beschikken, zulks in het belang van een goede voortgang van onze (*actie*) in de toekomst. Wat personen als (*Budisutjitro, Winanta*) en de andere (*hoofdbestuursleden*) betreft, die de beslissing van (*Solo*) mede genomen hebben en die thans nog kunnen ademen en enige ruimte hebben, zou het erg jammer zijn indien zij van onze (*actie*) losraakten. In de eerste tien jaar zou men niet gemakkelijk hun vervangers kunnen vinden. Wij hebben reeds (*Aliarcham, Sugono, Darsono en Mardjohan*) verloren. Laten wij dat verlies dan niet groter maken! Ik begrijp de gedachten der heren in deze tijd heel goed. Ik weet wel, dat de heren het verlaten van (*hun post*) heel zwaar valt. Maar ik ben er van overtuigd, dat wij goed in staat zijn om dit later te verantwoorden. Om de heren schriftelijk van de juistheid van mijn woorden te overtuigen is in deze gevaarlijke tijd niet mogelijk. Maar als wij elkaar ontmoeten, dan garandeer ik dat te zullen doen.

Daarom zeg ik nu maar kort: *zorg dat het niet te laat wordt.*"

Bij deze brief waren de door Alimin achtergehouden theses gevoegd. De theses vonden ze in een koffer, die Alimin in de loods had achtergelaten.⁸²

Subakat poogde met deze brief, inclusief de vleiende kwalificaties van de P.K.I.-leiders, deze over te halen naar Singapore te komen om alsnog te confereren met Tan Malaka.⁸³

Op Java had het hoofdbestuur in mei zijn zetel verplaatst naar Bandung, de enige plaats waar de P.K.I. nog enige bewegingsvrijheid en geregelde aanhang bezat. Het hoofdbestuur spande zich zeer in om de slechte communicatie met de afdelingen te verbeteren. Ook werd eindelijk de D.O. opgericht, onder leiding van Winanta. Veel activiteit heeft deze organisatie niet ontplooid. De D.O. slaagde er ook niet in de plaatselijke gewapende groepen onder haar controle te brengen.⁸⁴

Direct na ontvangst van Malaka's brief ging P.K.I.-voorzitter Suprodjo naar Singapore. Inmiddels gingen de voorbereidingen voor de opstand verder. Een aantal P.K.I.-leiders besprak de situatie op 22 juni in een rijstveld bij Andir. Sardjono was juist teruggekeerd van een reis naar Bantam en had daar duizend gulden ingezameld. Behalve Sardjono was van het H.B. Budisutjitro aanwezig. Uit Sumatra waren Magas Madjid en Tamin, uit Surabaya Marsudi aanwezig. Verder waren er een achttal P.K.I.-leiders uit de Priangan. Uit de van de afdelingen ontvangen rapporten bleek dat slechts vier afdelingen (Batavia, Bantam, Priangan, Zuid-Sumatra) gereed waren voor onmiddellijke opstand. Niettemin verklaarde Sardjono dat de opstand door moest gaan, ook al deden maar vier afdelingen mee. Wel werd besloten het tijdstip te verzetten naar een datum waarop alle afdelingen gereed moesten zijn. Het te Prambanan vastgestelde tijdstip was inmiddels al verstreken, zonder enig teken van opstand. Alleen Budisutjitro en Tamin aarzelden; zij meenden dat er pas van een opstand sprake kon zijn, als alle afdelingen gereed waren.⁸⁵

Suprodjo kwam eind juni in Singapore aan.⁸⁶ Een zo spoedig antwoord op hun brief, en in zo'n vorm, zal Malaka en Subakat wel deugd gedaan hebben.⁸⁷

Voor deze twee kwam het er op aan zo snel mogelijk te handelen om het uitbreken van de in hun opvatting rampzalige opstand te verhinderen. Wellicht heeft Budisutjiro, met toenemende twijfels aan de juistheid van de opstandplannen, Suprodjo opgedragen naar Singapore te vertrekken. De sterke voorstanders van opstand, Sardjono en Winanta, die waarschijnlijk ook het contact met Malaka zouden willen afhouden, waren niet in Bandung.

Suprodjo bleek niet moeilijk te overtuigen. Na enkele dagen was hij het eens met Malaka dat het Prambananbesluit onjuist was en moest worden ingetrokken. In plaats van gewapende opstand zou het volk moeten worden betrokken in stakingen en demonstraties, in massa-actie. Subakat, Suprodjo en Tan Malaka stelden nieuwe theses op, die ze alle drie ondertekenden.⁸⁸

Eind juni vertrok Suprodjo weer.⁸⁹ Suprodjo zou pogen het Prambananbesluit te laten intrekken. Hiertoe zou hij het H.B. bewerken en de mening peilen in een aantal afdelingen. Ook zou hij pogen contacten te leggen met nationalistische politici. Voor het geval de P.K.I. zou worden verboden, zou met hen een nieuwe partij moeten worden opgericht, de Sarikat Republik Indonesia (S.R.I.).

De organisatie van Indonesische studenten in Nederland, de "Perhimpunan Indonesia" was onder invloed van vooral Mohammed Hatta en Iwa Kusumasumantri sterk geradicaliseerd. De P.I. was ook principieel verschillend van de bestaande Indonesische politieke organisaties, die behalve de P.K.I., een religieuze of regionale achtergrond hadden. De P.I. noemde zich een revolutionair-nationalistische partij, waarin een Indonesisch eenheidsstreven, strijd voor de Indonesische onafhankelijkheid en principiële non-coöperatie met de koloniale heersers kernthema's waren. De P.I. was niet afkerig van zeer nauwe samenwerking met de communisten en erkende de ideeënverwantschap.

De P.I.-leden die naar Indonesië terugkeerden vonden in de bestaande politieke organisaties geen weerklank voor hun ideeën. Deze intellectuelen richtten daarom in diverse plaatsen "Studieclubs" op, waarin ze in klein verband hun denkbeelden bespraken. Sutomo richtte in Surabaya in 1924 de eerste op: de "Indonesische Studieclub". Naast deze was vooral de "Algemene Studieclub" in Bandung van belang. Deze laatste, waarin Sukarno en Tjipto Mangunkusumo een leidende rol speelden, stelde zich scherper op tegen de regering dan Sutomo's Studieclub.

Het spreekt welhaast vanzelf dat er een streven naar bundeling van de diverse Studieclubs ontstond en de wens opkwam de exclusieve Studiecluborganisatie te vervangen door een open politieke-partijorganisatie. Pas in 1926 werden hiertoe echter de eerste pogingen ondernomen. Met een aantal andere politieke verenigingen werd in september 1926 een "Comité Persatuan Indonesia" (Comité Indonesië-Eenheid) gevormd, waarin ook Iskaq Tjokroadisurjo een leidende rol vervulde. De heterogene samenstelling van het comité (met

S.I. en een aantal regionale politieke organisaties) leidde ertoe dat het comité in de praktijk niet functioneerde.⁹⁰

Al eerder dus poogden Malaka en Subakat de nationalistische intellectuelen te organiseren in de S.R.I. Dit plan sloot nauw aan bij gelijksoortige plannen die leefden in P.I.-kringen in Den Haag. Hier wilde men een revolutionair-nationalistische volkspartij, de "Sarekat Rakjat Nasional Indonesia" (S.R.N.I. - Nationale Indonesische Volkspartij) oprichten, die in nauwe samenwerking met de P.K.I. zou streven naar onafhankelijkheid van Indonesië. De leiding van de S.R.N.I. zou berusten bij de leiders van de Bandungse "Algemene Studieclub". De S.R.N.I. zou zijn doel trachten te bereiken door

"een bewuste, op eigen kracht en eigen kunnen steunende nationalistische massa-actie, door samen te werken met en steun te verlenen aan andere Indonesische verenigingen met gelijke doelstelling, alsook door andere middelen aan te wenden, welke strekken kunnen tot verzekering van het doel der vereniging."

Naast bovengenoemde actie werden ook ondergrondse activiteiten voorgenomen, gericht tegen het koloniale gezag.⁹¹

De plannen voor S.R.I. en S.R.N.I. tonen een opmerkelijke overeenkomst. Beide plannen bewijzen de ideeënverwantschap tussen de kring rond Malaka en radicale nationalistes als Tjipto, Iskaq en Sukarno. Malaka stemde er mee in dat de leiding in naam zou berusten bij de Bandungse nationalistes, zodat zelfs op dat punt geen moeilijkheden bestonden. Wel maakte Malaka, zoals nog zal blijken, een aantal voorbehouden ten aanzien van deelname in de S.R.I. en twijfelde hij aan de bereidheid van de nationalistes zich consequent te keren tegen de regering. Het is goed mogelijk dat de contacten tussen Iskaq en de communistenleiders in Singapore de basis legden voor een gezamenlijke partijopzet.

Malaka en Subakat poogden ook contacten met Sumatra te leggen. Een zekere Mansur werd als koerier naar het eiland gezonden met het verzoek aan de P.K.I. een gezant naar Singapore te zenden.⁹²

Op 28 juni verscheen Tamin in Singapore.⁹³ Het van Budisutjitro verkregen contactadres bracht hem bij Subakat. In hun eerste gesprek verdedigde Tamin nog krachtig het Prambananbesluit. Voor later op de dag maakten ze een tweede afspraak.

"Om vijf uur 's middags, 28 juni 1926 was Subakat/Muchtar bij mij terug, dus precies volgens mijn afspraak met Subakat van drie uur eerder, maar een tiental meters achter Subakat zag ik iemand met een zwart fluwelen *petji*, een witte open jas, rood overhemd en gele schoenen, die al van verre vriendelijk glimlachte."

Tamin had verwacht Alimin of Muso te ontmoeten, die volgens geruchten in Batavia nog steeds in Singapore vertoefden; de ontmoeting met Malaka was een grote verrassing. Het drietal wandelde langs de zeeboulevard. Tamin bleef het Prambananbesluit verdedigen, omdat volgens hem de revolutie niet

was tegen te houden. Na deze langdurige discussie vroegen Malaka en Subakat aan Tamin met hen mee te gaan naar Geylang Serai. Hier volgden nog verdere lange discussies, met ook Agam Putih erbij. Tamin kreeg alle bescheiden te zien met betrekking tot de afgelopen gebeurtenissen. Voor de overtuigingskracht van Malaka en Subakat bezweek Tamin, die al zijn twijfels had ten opzichte van Sardjono's doordrijven van de opstandplannen op zo korte termijn.⁹⁴

Suprodjo rapporteerde in een uitvoerige brief van 1 augustus aan Malaka over zijn activiteiten. Hij reisde terug via Banjarmasin. Hier bleek de politie zeer scherp op te letten en kon hij niet veel uitrichten. Hij vond echter een propagandist, waarmee hij nog contact onderhield. Vervolgens verbleef hij vier dagen in Surabaya, waar de P.K.I.-leiders onderlinge meningsverschillen hadden, en de denkbeelden van Muso grotendeels ingang gevonden hadden. Suprodjo legde het geschil bij, noteerde een herleven van de vakbonden en, bij betrouwbare mensen, instemming voor het idee de P.K.I. om te zetten in de nieuwe, nationalistische S.R.I.

In Malang, waar hij vier dagen bleef, bleek de gehele P.K.I.-leiding gevluucht of in arrest. Suprodjo was van plan om, gezien de niet geringe P.K.I.-aanhang daar, uit Bandung enkele bestuurders te zenden. Het idee van de S.R.I. kreeg steun, steun die hij ook verwachtte van Kediri en Madiun.

Twee dagen in Solo leerden Suprodjo dat de leiding aldaar (Marco en Sandjojo) dat jaar een opstand wenste. Suprodjo wendde zijn overtuigingskracht tevergeefs aan en merkte op dat de denkbeelden van Sardjono en Winanta goed waren doorgedrongen in hun hoofden. In Yogya was de afdeling, op grond van een vervalste mededeling van het H.B. ontbonden. Suprodjo zorgde voor heroprichting van de afdeling en legde een geschil bij tussen de P.K.I.-leiders daar. In twee dagen was dit geregeld.

"In (*Bandung*) teruggekeerd ging ik niet eerst naar huis, doch belegde onmiddellijk een bijeenkomst met de kameraden (*Budisutjitra*) en (*Kusno*). Hun bracht ik uitvoerig verslag uit van mijn reis. Mijn eerste werk was zoals ik jelui reeds heb gezegd: intrekking van het (*Prambananbesluit*). Dank zij mijn voldoende redenen, gingen die beide kameraden akkoord met de intrekking van dat onverantwoordelijke besluit. De tweede avond kwam ik nogmaals terug op het de vorige dag besproken onderwerp. (*Budisutjitra*) en (*Kusno*) gingen onveranderd akkoord met de intrekking van dat mooie besluit."

Sardjono en Winanta waren niet aanwezig; Sardjono verwachtte Suprodjo per 1 augustus. Suprodjo schreef voorzichtig te willen optreden tegenover beiden. Sardjono beheerde namelijk de financiën en zorgde ook voor inzameling van geld. Winanta had een aantal bommen tot zijn beschikking. Beiden zouden de zaak kunnen schaden; Sardjono door de geldstroom te blokkeren, Winanta door via bomaanslagen de P.K.I. tot actie te provoceren. Maar vóór hun contact werd Winanta op 24 juli gearresteerd.

Tot slot schrijft Suprodjo nog geen geld te kunnen zenden omdat het H.B.

zelf geldgebrek had.⁹⁵

De besprekingen van Suprodjo met Sardjono leidden ertoe dat het H.B. op 13 augustus aan Malaka en Subakat schreef. Deze laatste antwoordden vrijwel onmiddellijk en de samenvatting van de brief van 13 augustus, waarmee dit antwoord opent, geeft een duidelijk beeld van de inhoud van die brief.

"Timor (*Singapore*), 17 augustus 1926.

Aan 4 personen.

Mijne heren 'B(oard) of Dirs (Directors)' (*leden van het Hoofdbestuur der P.K.I.*), in de eerste plaats de heren Liang (*Budisutjitro*), Jhon (*Sardjono*), Ilyas (*Suprodjo*) en Buffalo (*Kusno*).

De brief dd. 13 augustus 1926 en ondertekend door de heren Ilyas (*Suprodjo*) en Buffalo (*Kusno*) hebben wij in orde ontvangen en de inhoud daarvan goed gelezen en begrepen.

Ter verkrijging van een systematisch overzicht is het beter, dat wij de inhoud van bedoelde brief in tweeën splitsen. Het eerste deel handelt over het verslag betreffende de ontmoeting tussen de heren Liang (*Budisutjitro*), Ilyas (*Suprodjo*), Jhon (*Sardjono*) en Buffalo (*Kusno*), en het tweede deel handelt over de plannen tot oprichting van een nieuwe firma (*vereniging*) en de smokkelverkoop van tapioca (*het illegaal uitbreiden van de P.K.I.*).

Wij zullen hier eerst het eerste deel bespreken.

Dit gedeelte komt in het kort hierop neer.

1e. Het besluit van Bangkok (*Solo*) beoogt niet een cigarettes-verkoop (*opstand*) in het leven te roepen, doch in het bijzonder om cacao (*stakingen*) voor te bereiden om dan, wanneer die (*stakingen*) goed gaan en daarbij (geldelijke) steun kan worden verkregen, over te gaan tot een cigarsrevol. (*revolutie*).

2e. De opdrachten zijn door de sub-agents (*ondersecties*) verkeerd begrepen.

3e. De voorbereiding is mislukt; de cacao (*stakingen*) konden niet worden georganiseerd, nog minder cigarettes (*opstand*).

4e. Er is een misverstand ontstaan tussen ons en het Head-Office (*Hoofdbestuur*).

5e. Ter voorkoming van verder verschil van mening, voortspruitende uit dit misverstand, hebben de heren verzocht het besluit van Bangkok (*Solo*) te willen beschouwen als niet te hebben bestaan.

Nu zullen wij de punten één voor één beantwoorden.

1e. Deze toelichting is strijdig met wat heeft plaatsgevonden. Immers, indien het besluit van Bangkok (*Solo*) inderdaad beoogde zoals vermeld in punt 1, dan zou de voorbereiding moeten beginnen op Germany (*Java*) door de Gudangs tea, sugar, sago (*vakbonden*) V.S.T.P., S.B.G., S.P.P.L. enz. goed te organiseren, terwijl het verstrekken der perniagaän (*propaganda of verenigingen*) op Engeland (*Sumatra*), France (*Celebes*) enz. buiten Germany (*Java*), slechts als een afleidingstactiek diende te worden beschouwd.

Maar, wat is er tot op heden gebeurd sedert het besluit van (*Solo*) is geslagen? Uit de door ons ontvangen schriftelijke zowel als mondelinge inlichtingen van enige kameraden, plaatselijke leiders, is gebleken, dat bij de uitvoering der opdrachten op Engeland (*Sumatra*)

1e. is afgeweken van de voorschriften der perniagaän (*vereniging*);

2e. men er niet ernstig naar streefde om het (*communisme*) intensief te propageren;

3e. geen behoorlijke aandacht werd geschonken aan de inning der contributies;

4e. alle losse kopers (*buitenstaanders, de massa belangstellenden in het algemeen*), van welk slag of soort, op hun verklaring te sympathiseren met Tapioca (*P.K.I.*) en Tobacco (*S.R.*), maar direct werden beschouwd als klanten (*leden*), en genegen om cigar te roken (*de revolutie te steunen*);

5e. men, op elke plaats, waar de cigar (*revolutie*) zou uitbreken, slechts de beschikking had over weinig cane (*geld*), dat later vermeerderd

zou worden met cane (*geld*) uit Dobo (*Moskou*);

6e. (gezegd werd, dat) zodra cane (*geld*) uit Dobo (*Moskou*) zou zijn gekomen, men direct zou overgaan tot een (*algemene revolutie*), welke gepaard zou gaan met een (*algemene werkstaking*) op (*Java*) ...

Bijgevolg is het overduidelijk, dat de (*revolutie*) zou beginnen op (*Sumatra*) met cane (*geldelijke steun*), die nog komen moest; en daarom moet men aannemen, dat wat hier cigars (*revolutie*) wordt genoemd, volgens de leer der heren Platinum (*Marxisten*), Steal (*Leninisten*) en Gold (*Communisten*) niets anders is dan bloot relletjes, en gelet op dit alles, kan de toelichting in punt 1 ... niet juist zijn.

2e. Wanneer de opdrachten door de sub-agents (*ondersecties*) verkeerd worden begrepen, dan rust immers op het Head-Office (*Hoofdbestuur*) de plicht om de betrokkenen op te roepen en hun op hun fouten te wijzen, en zo nodig de schuldigen, die de vergissing hebben begaan, te straffen.

Maar tot op heden hebben wij niet gehoord van een poging tot correctie in verband met die fouten. Bovendien weten wij, dat het Head-office (*Hoofdbestuur*) kort geleden agents (*afgevaardigden*) naar Engeland (*Sumatra*) heeft gezonden, doch aan deze afgevaardigden werd niet opgedragen om de fouten te verbeteren; integendeel, hun werd het bevel meegegeven tot versterking der vroeger gegeven opdrachten, evenwel met deze wijziging, dat de tijd om tot verkoop van cigar (*revolutie*), in werkelijkheid een cigarette (*opstand*) over te gaan, moest worden uitgesteld tot een nader te bepalen dag in het jaar 1926, zodat de plannen nog onrijper moesten worden. Wij weten, dat een fout, gelijk ten deze is begaan, moeilijk te herstellen is. Maar indien het Head-Office (*Hoofdbestuur*) dat inderdaad wenste, waarom was het dan niet genegen in te gaan op ons voorstel om een conferentie te Timor (*Singapore*) te houden ter bespreking van die moeilijke aangelegenheid? Dan hadden wij daar met elkander er over uitvoerig en rijpelijk kunnen beraadslagen.

Van daaruit hadden wij toch niet zo moeilijk opdrachten kunnen geven. Dus, de toelichting in punt 2 is ... ook onjuist.

3e. Wat betreft die mislukte voorbereiding, heeft Hadji Hasan (*Tim Malaka*) dat sinds het bekend worden van het besluit van Bangkok (*Solo*) toch al meermalen gezegd. Maar het Head-Office (*Hoofdbestuur*) heeft hem steeds genegeerd.

Wat zal het Head-Office (*Hoofdbestuur*) nu doen?

Hierover zullen wij nader schrijven.

4e. Wat dit punt aangaat, antwoorden wij onmiddellijk: zeer onjuist. Onzerzijds is een misverstand bij het opvatten van het besluit van Bangkok (*Solo*) uitgesloten.

Waarom durven wij dat te zeggen?

Toe, leest nu eens de onderstaande zin, welke door ons letterlijk is overgenomen uit een schrijven van het Head-Office (*Hoofdbestuur*) zelf, een officieel stuk ondertekend door Liang (*Budisutjitro*), Potato (*Winanta*), en Pen (*Sardjono*), gedagtekend 16 december 1925, aldus luidende:

'Wij hebben een bijeenkomst gehad met de agents (*afgevaardigden of sectieleiders*): 270 (*Liang d.i. Budisutjitro*), 271 (*Arch d.i. Aliaroham*), 272 (*Jaja d.i. Jahja*), 273 (*Jhon d.i. Sardjono*), 280 (*Gono d.i. Sugono*), 283 (*Surad d.i. Erat al Hardjomartojo*), 286 (*Jatim d.i. Jatin of Jatiman*), 290 (*Sukirno d.i. Sukirno*), 292 (*Suarno d.i. Sumarmo*), 299 (*Kusnow d.i. Kusno*), 306 (*s.s. Aly d.i. Sutan Said Ali*) te 229 (*Solo*) waarbij besloten werd tot het volgende: 'Thans zullen wij ons voorbereiden met alle kracht en energie om in de maand juli 1926 een banknote (*revolutie*) te verwekken, enz. ...!'

Zou men zich bij het lezen van zo'n duidelijke zin kunnen vergissen?

Zegt nu nogmaals, Heren, welke van de twee zijden hierin gelijk heeft! Geeft ons gelegenheid om houvast te krijgen!

5e. Om het besluit van Bangkok (*Solo*) als niet te hebben bestaan te beschouwen, daar bestaat, wat ons persoonlijk betreft, geen bezwaar tegen.

Maar wij verzoeken U dringend, niet uit het oog te verliezen, dat wij niet enkel vanwege het meningsverschil tussen het Head-office (*Hoofdbestuur*) en ons maandenlang polemiseerden. Wij polemiseerden, met de bedoeling om de in het besluit van Bangkok (*Solo*) zittende, grote fout

uit de weg te ruimen; een besluit, hetwelk ons volstrekt niet persoonlijk deert, doch dat een groot gevaar oplevert voor onze perniagaän (*vereniging*) en voor ons geheel (*volk*). Gij moet er zeker van zijn, dat al beschouwen wij het besluit van Bangkok (*Solo*) als niet te hebben bestaan of al zijn wij er niet in deze wereld (al cijferen wij ons zelf geheel weg), zolang het Head-office (*Hoofdbestuur*) bedoelde besluit nog niet heeft vernietigd, het (*volk*) nog steeds door een groot gevaar wordt bedreigd, in de eerste plaats op Engeland (*Sumatra*), waar men steeds wachtende is op het bevel van een headoffice (*Hoofdbestuur*) tot de verkoop van cigar (*het maken van revolutie*) een opdracht, die volgens de eigen mededeling van het headoffice (*Hoofdbestuur*) niet zal worden gegeven in verband met de mislukte voorbereiding.

Tegenover ons gooien de Heren het besluit van Bangkok (*Solo*) in de doofpot. Maar, zullen de heren dat ook doen tegenover alle klanten Tapioca en Tobacco (*leden van de P.K.I. en S.R.*) en het (*volk*)? Wij geloven, dat als de Heren inderdaad met hart en ziel strijden voor onze perniagaän (*vereniging*) en (*het volk*), zij zulk een gevaarlijke dwaalweg niet zullen volgen. Als dit gebeurt, mijne heren, durven wij verzekeren, dat onze perniagaän (*vereniging*) helemaal te gronde zal gaan, het vertrouwen van (*het volk*) zal verdwijnen, en dat er kans bestaat, dat wij ons in geen jaren weer zullen kunnen berniaga (*organiseren*).

Nogmaals kort gezegd, er staat ons geen andere weg meer open dan: het besluit van Bangkok (*Solo*) tegen wil en dank in te trekken.

Hoe dat zal moeten geschieden, daar zullen wij te Timor (*Singapore*) met elkander en met de agenten (*afgevaardigden*) van Germany (*Java*), Engeland (*Sumatra*), enz. over spreken.

Maar, de heren mogen het niet weer verkeerd verstaan, dat een en ander eerst dan zal kunnen geschieden wanneer de heren officieel de fouten van Bangkok (*Solo*) erkennen.

De heren worden verzocht hierop ten spoedigste te antwoorden.

Met beleefde groeten,

(w.g.) Hadji Hasan (*Tan Malaka*)

(w.g.) Muchtar (*Subakat*)⁹⁶

Het is opmerkelijk dat de brief van 13 augustus ondertekend was, niet alleen door Sardjono, maar ook door Suprodjo, Kusno en Budisutjitro, die alle drie voor intrekking van het Prambananbesluit waren. Waarschijnlijk is deze brief het gevolg van een compromis tussen de vier bestuursleden. Dit compromis hield dan in dat men het Prambananbesluit als niet genomen wilde beschouwen, nadat het eerst door zowel afdelingen als Malaka verkeerd begrepen was.

Terwijl het drietal in Bandung zich met deze voorstelling van zaken verenigen kon, konden Malaka en Subakat dit niet. Hoewel dan zo de eenheid in het H.B. gered was, hadden de ontwikkelingen in de P.K.I. na het Prambananbesluit een eigen loop genomen, die met zo'n verklaring van het steeds meer aan gezag inboetende H.B. niet konden worden teruggedraaid of opgehouden. Sardjono beseftte dit wellicht en zag er daarom geen bezwaar in de brief te onderschrijven; de opstand, die hij wenste, zou toch komen. Malaka en Subakat beseften het ook en schreven dit overduidelijk in hun brief.

Het afbrokkelende gezag van het H.B. bleek in juli uit eisen van de P.K.I.-afdelingen Tegal en Padang Panjang om op korte termijn tot revolutionaire actie over te gaan. Indien het H.B. niet het initiatief hiertoe zou nemen dan, zo lieten deze afdelingen doorschemeren, zouden ze zelf

de wapens opnemen. Deze twee afdelingen vonden, zoals te verwachten was, steun bij Bantam, Batavia en Zuid-Sumatra. Ze vonden onmiddellijke actie ook nodig omdat gouverneur-generaal Fock, die met strakke hand had geregeerd, vervangen zou worden door De Graeff, die naar verwacht werd een veel gematigder politiek zou voeren en de grondig bedorven verhouding met de nationalistenvou willen verbeteren. Voordat de anti-Nederlandse gevoelens zouden worden gekalmeerd, moest tot actie worden overgegaan. Het H.B. bleef vasthouden aan zijn standpunt dat het uitbreken van de opstand moest worden uitgesteld.⁹⁷

Naast een brief over de opstandplannen schreven Malaka en Subakat op 17 augustus ook een brief aan Suprodjo en Kusno over de S.R.l., waarover Suprodjo blijkens zijn brief van 1 augustus op diverse plaatsen had gesproken. Blijkens de aanhef van deze brief reageerden Malaka en Subakat op brieven van 11 en 13 augustus. Ze verzochten Suprodjo en Kusno om Budisutjitra en Sardjono te informeren over de inhoud van de brief.

Ze benadrukten dat de S.R.l. niet moest worden opgericht in de plaats van de te ontbinden P.K.l. en S.R. Zolang de regering P.K.l. en S.R. niet had verboden, moesten deze beide worden versterkt en moest de S.R.l. worden gezien als een "Radicale Concentratie" of eenheidsfront. Het was een misvatting van de schrijvers te menen dat de P.K.l./S.R. moest worden omgedoopt tot S.R.l. Pas na een verbod van de P.K.l./S.R. moesten de leden hiervan de linker-vleugel gaan vormen van de S.R.l., die in de leiding geen voorstanders van de opstandplannen mocht tellen.

Voor het verkrijgen van meer aanhang werd het houden van massameetings aanbevolen. Een aantal hier naar voren te brengen politieke en economische eisen was in overeenstemming met het radicale, niet-communistische program uit "Naar de 'Republiek-Indonesia'" en "Semangat Moeda".

Via deze door alle afdelingen te houden meetings moest worden getoond dat de communisten opkwamen voor de belangen van het volk; de perfide houding van de regering moest duidelijk doordringen tot de bevolking en wellicht een scheiding in de andere politieke partijen tussen voor- en tegenstanders van zo'n massa-actie teweegbrengen. Maar pas na informatie over de P.K.l./S.R.-sterkte en het aantal voorstanders van massa-actie konden Malaka en Subakat tot uitgewerkte voorstellen komen. Zij stelden het H.B. voor aan de afdelingen deze inlichtingen te vragen. Zij merkten op dat de situatie zeer verward was. Sumatra wilde meteen tot opstand overgaan.

"Uitgezonderd het bevel tot de (*opstand*) zal elk bevel van het (*H.B.*) door (*het volk*) niet kunnen worden begrepen en opgevolgd, zolang het (*H.B.*) het besluit van (*Solo*) niet intrekt.

Dus, die intrekking is een eerste vereiste, zijnde de sleutel van alle te treffen maatregelen ter bezwering van het gevaar."

Elke andere actie zou leiden tot nog grotere verwarring, zo ook het oprichten van de S.R.l. of het ontbinden van de P.K.l. en S.R.

Het volgende deel van de brief behandelde de contacten van Suprodjo en Kusno met de nationalisten Iskaq en Tjipto Mangunkusumo. Malaka en Subakat waar- schuwden tegen de door hen voorgestane non-coöperatie, die naar hun mening op geen enkele wijze effectief is of kan zijn. Zij gaven mogelijkheden voor een radicale en consequente non-coöperatie aan, die voor mensen als Iskaq en Tjipto wel veel te ver zouden gaan. In dat geval dienden Suprodjo en Kusno in de besprekingen hun instemming te vragen met actie voor het program uit "Naar de 'Republiek-Indonesia'". Dit program zou, mits Suprodjo en Kusno zich handig genoeg opstelden, door beiden worden aanvaard vanwege zijn beperkt karakter, hoewel het in feite de grondslag legde voor de komende revolutie.⁹⁸

Met Iskaq had Subakat al contacten gelegd toen deze op doorreis in Singapore vertoefde; Suprodjo zal zijn adres wel uit Singapore hebben mee- gekregen.

Na zijn besprekingen met Sardjono zou Suprodjo ook Sukarno, de toen al belangrijke nationalistische leider, benaderd hebben. Met het oog op het gevaar dat de P.K.I. bedreigde, stelde hij Sukarno voor te komen tot de oprichting van de "Sarikat Republik Indonesia", een massa-organisatie, waarover Sukarno de leiding zou voeren, terwijl Malaka vanuit het buitenland als gids zou functioneren.

Sukarno zou Malaka hebben geschreven dat hij, gezien de grote gevaren die de gezamenlijke strijd bedreigden, geheel instemde met de oprichting van de nieuwe organisatie S.R.I. Hij hoopte spoedig nadere aanwijzingen van Malaka te ontvangen.⁹⁹

Als reactie op deze brieven besloot het H.B. op 22 augustus afgezanten te zenden naar alle afdelingen om de algehele situatie te bespreken. Alle afdelingen werden gewaarschuwd niet onafhankelijk tot gewapende actie over te gaan. Tevens werd meegedeeld dat het "federatieve centralisme" weer vervangen werd door het "democratisch centralisme" met zijn strikte toezicht door het H.B.¹⁰⁰

In deze zelfde tijd ontplooiden Malaka en Subakat, met hulp van Agam Putih en Tamin, ook andere activiteiten om hun standpunten ingang te doen vinden. Alle afdelingen kregen een brief waarin ze hun visie uiteenzetten en opriepen tot georganiseerde massa-actie.¹⁰¹ De leiding van de afdeling Batavia, waarin voorstanders van de opstand als Dahlan en Sukrawinata het voor het zeggen hadden, werd opgeroepen snel naar Singapore te komen.

Malaka had het verzoek gekregen om een Indonesische delegatie te sturen naar een onder Kominternauspiciën te houden jeugdconferentie in Sjanghai in september 1926. Subakat nodigde de leider van de P.K.I.-jeugdorganisatie I.P.O. (Internationale Padvindere Organisatie), Mardjono, prominent in de P.K.I.-Semarang, uit als afgevaardigde.¹⁰²

Met Sumatra was het contact vanuit Singapore vanzelfsprekend veel gemak-

kelijker. Hoewel op dit eiland de stemming onder de communisten in het algemeen sterk voor onmiddellijke actie was, had Malaka in zijn campagne door zijn Sumatraanse afkomst een extra overtuigingskracht. Via vele persoonlijke contacten bleven Malaka en Subakat op de hoogte van de gebeurtenissen op Sumatra en konden ze proberen hierop invloed uit te oefenen. Handelaren of zeelieden fungeerden als koerier en communistische leiders konden op korte termijn naar Singapore komen. Gevluchte communisten werden opgevangen. Het was een groot probleem deze veilig onder te brengen en ze tevens niet tot financiële last te doen zijn van de in voortdurende geldnood verkerende Malaka en Subakat. Tegen deze vluchtelingen zei men zo weinig mogelijk over het functioneren van de P.K.I. in Singapore, in verband met het gevaar van verraad. Bij gebleken betrouwbaarheid was vaak plaats voor hen op een kleine rubberplantage te Kota Tinggi, eigendom van Talib, waar Karyo uit Yogya, Arifin uit Padang en Umardirdjo, alias Mohamad Idris, uit Semarang, allen gevluchte communisten, zich gevestigd hadden. Zij kregen hierbij steun van de Maleier Mohamad Noor.¹⁰³

Naast het onderhouden van al deze contacten en het moeizaam zoeken naar wegen om zijn opvattingen in de versplinterde, verwarde P.K.I. ingang te doen vinden, vond Malaka nog tijd een brochure te schrijven in het Nederlands, die de titel "Massa Actie in Indonesia" kreeg.

Malaka, die 's morgens om vijf uur de dag begon met uitgebreide lichaams-oefeningen, schreef sinds begin juli in de loods in Geylang Serai, gezeten op zijn veldbed en met zijn benen als schrijfsteeun zijn brochure, die Subakat rechtstreeks in het Indonesisch vertaalde.¹⁰⁴

Eind juli vertrok Tamin weer naar Palembang, voorzien van Malaka's brochures. Hij slaagde erin zijn medepropagandist Keadilan en het pas gevormde kader te overtuigen van de noodzaak van uitstel van de revolte, tot alle afdelingen gereed waren deze te ondersteunen. Op twee september keerde Tamin terug naar Singapore, terwijl Sutan Keadilan zijn werkterrein verlegde naar Benkulen. Vanuit Palembang schreef Tamin het H.B. Hij eiste namens de P.K.I.-Zuid-Sumatra dat het Prambananbesluit zou worden ingetrokken en worden vervangen door georganiseerde massa-actie. Tamin zou op korte termijn naar Jambi gaan. Als belangrijke aanhangers had Tamin Maswan Madjid en Achmad Chatib gewonnen. Maswan Madjid reisde met hem mee naar Singapore.¹⁰⁵ Tamin bracht ook driehonderd gulden mee als bijdrage in de drukkosten van "Massa-Actie".¹⁰⁶

In juli werden ook enkele West-Sumatraanse P.K.I.-leiders opgeroepen naar Singapore te komen, samen met enkele jeugdige leden die naar het congres te Sjanghai zouden worden gezonden.¹⁰⁷

In Singapore zag Tamin diverse telegrammen uit Sjanghai, die aandrongen op het zenden van een delegatie. Uit West-Sumatra was nog steeds niemand gekomen. Maswan Madjid werd naar Bukittinggi gestuurd om Magas Madjid of

Chalik Salim, broer van H. Agus Salim, op te zoeken en naar Singapore te sturen. Maar kort na zijn vertrek verscheen plotseling Tadjudin M.S. te Singapore. Na enkele gesprekken met Malaka en Subakat werd hem de eer waardig gekeurd de P.K.I. in Sjanghai te vertegenwoordigen.

Chalik Salim woonde te Kotagadang in de Padangse Bovenlanden, en moest zich daar elke dag melden bij de politie.

"Op een goede avond kreeg ik er bezoek van mijn neef Maswar (Maswan Madjid) ... Hij kwam mij namens Tan Malaka dringend verzoeken naar Singapore te komen om er verder instructies te ontvangen. Ik begreep heel goed, dat dit een enorm risico voor mij inhield. Desondanks vluchtte ik dwars door Jambi naar de haven Bagan Si Api-Api en nam daar - met een vals paspoort - de boot naar Singapore."¹⁰⁸

Tadjudin was al enkele dagen vertrokken en geldgebrek verhinderde het afvaardigen van Salim. Na enkele gesprekken met Malaka en Subakat kreeg Salim de taak Malaka's opvattingen uit te dragen in Medan. Hier hield Salim zich zeer op de achtergrond.¹⁰⁹

Op Java poogde het H.B. inmiddels vergeefs zijn gezag over de afdelingen te herstellen. De P.K.I.-Tegal wenste tot actie over te gaan en vroeg hier toe hulp aan de aangrenzende afdelingen Pekalongan en Cirebon en aan het H.B. Een geheime bijeenkomst hiervoor op 22 augustus leidde niet tot een akkoord. Budisutjitra drong aan op werken voor het versterken van de organisatie en het vergroten van de steun van het volk. Een opstand was gelijk aan zelfmoord. Ook een afvaardiging van Tegal naar het H.B. te Bandung kreeg geen ander antwoord: de opstand kon pas beginnen na herstel van de partijdiscipline. Tegal gaf zijn plannen nog niet op. Pekalongan en Cirebon stuurden daarop een gezant langs alle Javaanse afdelingen om de mening te peilen over een onmiddellijke opstand. Slechts één afdeling steunde Tegals opvatting. Op 18 september werd de situatie nogmaals besproken tussen Tegal, Pekalongan, Cirebon en de Bataviase P.K.I.-leider Herojuwono. Tegal verkreeg hier in zoverre instemming met zijn plannen, dat Pekalongan en Cirebon beloofden een gewapende actie van Tegal te ondersteunen. Tegal aarzelde niet en stelde de datum vast op 28 september. Door een fout in de organisatie ging het plan niet door.¹¹⁰

Ook in Batavia was de druk om in opstand te komen zeer groot. De communistische aanhang zou zich massaal tegen de P.K.I. keren als de partij niet aan zijn overspannen verwachtingen voldeed. Een serie bomaanslagen in augustus en september kon deze druk niet verminderen. Eind augustus stelde de P.K.I.-vice-voorzitter in Batavia, Sukrawinata, een plan op, gebaseerd op de verwachting dat een gewapende actie in Batavia de opstand in het hele land aan de gang zou brengen. Hij vormde een "Comité van de Revolutie", dat, buiten het verdeelde en aarzelende H.B. om, de revolutionaire krachten moest verenigen. Op 13 september vormde hij met een aantal medestanders het "Komite Penggalang Republik Indonesia" (K.P.R.I. - Comité van verdedigers van de

Republiek Indonesia). Deze groep, los van het H.B., besloot afgevaardigden naar alle afdelingen te zenden om hun erkenning van de K.P.R.I. als organisator van de opstand te verkrijgen.¹¹¹

Ook de Sumatraanse communisten bleken het gezag van het H.B. of Tan Malaka naast zich te willen neerleggen. Op 29 augustus kwamen dertien communisten uit West-Sumatra in Singapore bijeen. Tan Malaka vertoefde toen in Batu Pahat. De dertien richtten de "Sarikat Dagang Indonesia" (S.D.I. - Indonesische Handelsvereniging) op. De S.D.I. moest uitgroeien tot een organisatie, die Alimin en Muso na hun terugkeer zouden kunnen gaan leiden. Van Alimin en Muso had niemand sinds hun vertrek ook maar iets gehoord. Dit alles ging buiten Malaka om.¹¹²

De brief van het H.B. van 22 augustus aan alle afdelingen met de oproep tot hernieuwde overweging van de opstandplannen, viel bij de revolutionairen in Padang Panjang in zeer slechte aarde. Vijf afgevaardigden trokken naar Singapore om er bij Tan Malaka op aan te dringen zonder verder uitstel het sein voor revolutie te geven. Indien dit niet gebeurde zou de afdeling tot sabotage en moordaanslagen overgaan. Hierdoor zouden dan de andere afdelingen bij de opstand betrokken worden. Op 10 september arriveerde de delegatie in Singapore.¹¹³

Op 12 september hadden de uit Batu Pahat teruggekeerde Malaka, Subakat en Tamin gelegenheid deze nieuwe problemen te bespreken. Zij benadrukten nogmaals hun oppositie tegen de opstandplannen, eisten intrekking van het Prambananbesluit en distantieerden zich van de reis van Alimin en Muso. Vanzelfsprekend moest het drietal weinig hebben van de S.D.I. Deze werd ontbonden en een aantal initiatiefnemers werd als afgezant ingeschakeld in Malaka's informatie-offensief tegen de opstandplannen. Plannen om het oude H.B. te ontbinden en een nieuw H.B. onder leiding van Malaka in Penang te vestigen zouden verder worden uitgewerkt.¹¹⁴

Een stap hiertoe zou wellicht een grote conferentie van P.K.I.-leiders zijn, die op korte termijn zou worden gehouden. Voor deze conferentie werden volgens rechercheberichten Suprodjo uit Bandung, Ongko D uit Surabaya, Chalik Salim en Abdul Xarim verwacht. Ook Alimin en Muso konden elk ogenblik terugkeren. Malaka had, toen hij naar Batu Pahat vertrok, instructies achtergelaten, hem meteen in te lichten als beiden terugkeerden. In Singapore zou dan, met hen erbij, de grote conferentie plaatsvinden.¹¹⁵

Het drietal Malaka, Subakat en Tamin besloot ook de wapens, die al geruime tijd in Malaka waren opgeslagen, niet door te sturen naar Indonesië. Deze lagen opgeslagen in een opslagplaats in Tanjong Pagar. Malaka betaalde ze niet, waarop de Chinese bewaarder de wapens begon te verkopen. Volgens Malaka had men geen ingevoerde wapens nodig; de aanwezige wapens van leger en politie waren voldoende voor het verwekken van de opstand.

De teruggestuurde Sumatraanse afgevaardigden moesten kennis geven van

de verhuizing van het H.B. naar Penang. Twee naar Padang Panjang teruggestuurde afgezanten kregen een brief mee, waarin Malaka de plaatselijke P.K.I.-leiding zijn opvatting uiteenzette.

Tamin was van plan geweest terug te keren naar Zuid-Sumatra, maar Malaka en Subakat dachten dat hij nuttiger werk zou kunnen doen in Semarang of Surabaya.¹¹⁶ Veel zicht op de ontwikkelingen op Java hadden Malaka en Subakat toendertijd niet, hetgeen ook blijkt uit een brief die ze op 21 september aan Suprodjo schrijven:

"Timur (*Singapore*), 21 september 1926.

Mijnheer,

Gisteren ontmoetten wij een van Uw woonplaats gekomen persoon, die een foto van Oil (*Tan Malaka*), Odol (*Alimin*) en nog een ander persoon uit Amerika (*de Philippijnen*) bij zich had. Natuurlijk schrokken wij bij het zien van die foto, naar aanleiding waarvan wij U een telegram hebben gezonden, op welk telegram wij dit schrijven lieten volgen.

Wij menen, dat die djualan (*handeling*) zal kunnen leiden tot een algehele vernietiging van die man uit Amerika (*de Philippijnen*) en onze relatie met hem en ten slotte ook het Soerat besar (*hoogstwaarschijnlijk: mandaat*), dat wij in bezit hebben. Natuurlijk zal de concurrent (*tegenpartij*) daar onmiddellijk een onderzoek naar instellen en er per sé achter komen. Kortom, die pendjualan (*vermoedelijk: handeling*) zal kunnen leiden tot een algehele vernietiging van onze perniagaan (*relatie*) met Amerika (*de Philippijnen*).

Behalve dat, weet U hoe onze houding is tegenover Odol (*Alimin*). Zolang men die dubbelzinnige houding nog niet heeft laten varen, zullen de langganan (*leden*) in de toekomst steeds in twijfel verkeren welke feitelijk goed en welke niet goed is. Wij moeten toch weten, wie en wiens politiek wij moeten aanbevelen bij de langganan (*leden*), die in de tegenwoordige tijd behoefte hebben aan een klare leiding. Begrijp dat, mijnheer!

Sinds lang wachten wij op enig bericht van U betreffende de door U gevoerde bespreking met Binocle (*Dr. Tjipto Mangunkusumo*), Formaline (*Mr. Iskaq*), enz. Wij moeten het noodzakelijk hebben en verzoeken U dringend om ons ten spoedigste het rapport toe te zenden.

Tot slot: Wij hebben gehoord, dat er 5 bestemd zijn om bought (*geïnterneerd*) te worden. Hoe heten ze en waar worden ze dibought (*geïnterneerd*)? Is het waar, dat Timber (*Budisutjitro*) ook daaronder behoort? Wij zouden gaarne bericht daaromtrent ontvangen; zendt ons dit spoedig! Maar sedert ongeveer een maand hebben wij generlei bericht van U ontvangen. Natuurlijk zijn wij daar hogelijk ongerust over en verkeren wij hogelijk in twijfel. Wij verzoeken U de relatie ten spoedigste te willen herstellen zoals voorheen.

Zij, die vurig hopen op een spoedig antwoord,

(w.g.) Oil (*Tan Malaka*)
(w.g.) Pepper (*Subakat*)"¹¹⁷

Uit deze brief blijkt dat beiden over geen enkele informatiebron beschikten die hen op de hoogte hield van de P.K.I.-wederwaardigheden op Java. Deze zouden het drietal wel reden tot diepe zorg gegeven hebben. Leden van het K.P.R.I. bezochten diverse afdelingen op Sumatra en Java en vroegen hen om steun voor een opstand buiten het H.B.-Bandung om. Slechts Padang, Tegal, Bantam en Priangan spraken hun instemming uit. Niettemin kwam het K.P.R.I. eind oktober tot het besluit op 12 november in opstand te komen. Ongko D, leider van de P.K.I.-Surabaya, die bezoek kreeg van Herojuwono, weigerde zijn steun en lichtte meteen Malaka in.¹¹⁸ De plannen om Tamin naar Java te

zenden werden toen afgelast. Meteen werd de nieuwe leider van het K.P.R.I., Dahlan, per telegram en brief gevraagd naar Singapore te komen. Een antwoord hierop kreeg Tan Malaka nooit. Dit kan het gevolg zijn van een falen in de steeds moeizamer verlopende communicatie of van opzettelijke negering door het K.P.R.I.¹¹⁹

Op 20 september¹²⁰ verscheen in Singapore de leider van de P.K.I.-West-Sumatra, Arif Fadillah, na eerdere verzoeken hiertoe van Malaka en Tamin.¹²¹ Na een week lang besprekingen werd hij voldoende betrouwbaar geacht om in Geylang Serai te verblijven. Hij kreeg een stapel brochures van Tan Malaka mee en een document van zestien volgetikte folio's getiteld "Lokal dan Nasional Aksi di Indonesia", een verhandeling van Tan Malaka, gedateerd Pulau Punjung 20 september 1926.¹²² Met Arif werd ook gesproken over het benodigde bedrag (geraamd op 1500 dollar) voor het drukken van "Massa Actie". Arif zou dit zo spoedig mogelijk zenden; het bedrag was geen probleem; hij had al 1200 gulden in West-Sumatra tot zijn beschikking, oorspronkelijk bestemd voor wapenaankopen. Bij zijn vertrek meende het drietal een belangrijke aanhanger gewonnen en een groot financieel probleem opgelost te hebben. Er werd snel een drukker gevonden die het karwei voor 1250 dollar op zich nam.

Maar Arif Fadillah liet niets meer van zich horen en bracht zo zijn partijgenoten in Singapore in onrust en gevaar.¹²³ Niettemin had Malaka's overredingskracht wel zijn werk gedaan, want Fadillah weigerde mee te doen met de Bataviase opstandplannen, toen een gezant uit die plaats hem dat vroeg.¹²⁴

De onrustbarende berichten uit Java en Sumatra, waaruit bleek dat de kans op een spoedig uitbreken van de opstand steeds groter werd, en het toenemende politietoezicht op Singapore¹²⁵ leidden tot het besluit Singapore tijdelijk te verlaten. Malaka vertrok naar Tanjong Katung, Subakat naar Kota Tinggi - Johor Lama en Tamin trok in bij Pak Sa'id, een gepensioneerde ambtenaar van de Intelligence, die hem nuttige informatie over die dienst verschafte. Alleen Agam Putih bleef in Geylang Serai.¹²⁶

Malaka moest langzamerhand wel tot de conclusie komen dat hij vergeefs had geprobeerd greep op de gebeurtenissen te krijgen. Hij kwam te laat in Singapore om de P.K.I. nog weer op het goede spoor te kunnen terugbrengen. Zijn matigende invloed op het H.B.-Bandung leidde er alleen maar toe dat felle voorstanders van actie het H.B. opzijschoven en zelf tot actie overgingen. Het gezag van een verre leider of partijdiscipline telde voor hen niet.¹²⁷

De Bataviase samenzweerders troffen de laatste voorbereidingen. Op 6 november werden in Cirebon de taken verdeeld; hier vandaan reisden de coördinatoren van de verschillende gebieden naar hun werkterrein.¹²⁸

Nog op 9 november schreef Tamin uit Singapore aan Dahlan dat de nu gekozen koers de P.K.I. tot algehele vernietiging zou brengen. De beslissing in

opstand te komen moest worden ingetrokken en de P.K.I. moest zich concentreren op het versterken van zijn zwakke punten. Hij herhaalde het verzoek aan Baharuddin Saleh zo spoedig mogelijk naar Singapore te komen.¹²⁹

Het buitenspel gezette H.B. in Bandung deed nog een laatste poging zijn gezag te herstellen. In een rondschrijven aan de afdelingen eiste het in november een zuivering van de partij en een terugkeer naar de centrale leiding van het H.B. Op 10 november nam de P.K.I.-Priangan het initiatief voor de keuze van een nieuw H.B. Suprodjo zou de nieuwe P.K.I.-voorzitter moeten worden. Maar het was allemaal te laat.¹³⁰

De politie zat ook niet stil en trad preventief op zodat het in Midden-Java niet tot gewelddaden kwam. In Oost-Java kwam de P.K.I. nauwelijks in beweging, maar in Batavia kwam het inderdaad 's avonds 12 november tot ongeregeligheden. De slecht georganiseerde actie werd snel onderdrukt en de volgende morgen was de orde en rust hersteld. Bantam was de streek waar nog de grootste revolutionaire activiteit werd ontplooid. Zonder veel moeite was hier ook na enkele weken de rust hersteld. Er volgden nu massale arrestaties van communisten. Dit betekende het einde van de P.K.I. op Java.

Op Sumatra konden de P.K.I.-afdelingen maar niet tot een besluit komen over een datum voor de opstand. Dit duurde een aantal weken en toen de P.K.I. steeds meer verzwakte door de arrestatie van zijn leiders kwamen P.K.I.-leden uit Silungkang zelfstandig in actie. De opstand breidde zich snel uit, de beter gewapende rebellen verzetten zich heftig, maar binnen twee weken was de rebellie gebroken.¹³¹

In Singapore moesten Malaka en zijn vrienden dit alles werkeloos en machteloos aanzien. Hun grote probleem was nu het geld. Ze hadden geen geld om de drukker te betalen, nu Arif Fadillah niets van zich liet horen. Tamin had door het scherpe politietoezicht geen gelegenheid veel contact te zoeken met potentiële geldverschaffers: handelaren uit West-Sumatra, die hij meestal ontmoette in het restaurant van Sutan Kajo, Arab St. 131. Malaka moest zich, als hij in Singapore was, uiterst voorzichtig bewegen; daardoor kon hij niet de drukproeven nakijken, omdat de drukkerij scherp in het oog gehouden werd. Door het gebrek aan geld moest Malaka per 1 december een baan aanvaarden bij het Duitse bedrijf Barmer Export, tegen een loon van 90 dollar per maand.¹³² Toen ontbrak nog 300 dollar voor de drukkosten. Dit bedrag leende Malaka van een rijke Philippijnse vriend.¹³³

Met dit geld werd de drukkerij betaald. Op 10 december haalde Tamin vijfhonderd exemplaren op en bracht ze naar het huis van zijn vriend Pak Sa'id. De andere vijfhonderd bracht hij onder in het huis van Ki Fallulah Suhaimy, waar ze op 18 december door de politie in beslag werden genomen.¹³⁴

Malaka's illegale verblijf in Singapore, Penang of Thailand en de perioden dat vrijwel iedereen zijn spoor bijster was, leidden er natuurlijk toe dat er allerlei geruchten de ronde deden dat hij in Indië was of was geweest.

December 1925 werd hij in Sigli op Sumatra gesignaleerd.¹³⁵

Andere berichten, die na de opstand in vele kranten verschenen, wilden dat Malaka eind 1925 de plannen voor de opstand in Batavia met de P.K.I.-leiders besprak. Hij kwam en vertrok als kolentremmer op een boot van de "Nederland"¹³⁶. Andere geruchten betroffen een bezoek aan Batavia in februari 1926¹³⁷ en aan Bengkalis in juni of juli 1926.¹³⁸

De nerveuze sfeer na het uitbreken van de opstand op Java, met een dreigende herhaling op Sumatra, was een vruchtbare voedingsbodem voor het gerucht dat Malaka ter Oostkust vertoefde. De "Sumatra-Post" kon deze berichten nog relativeren.

"Thans kan met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid worden aangenomen, dat hij een reisje door Langsa en de Oostkust onderneemt of reeds weer heeft ondernomen, maar het schijnt ook thans buitengewoon moeilijk hem op de hielen te volgen. Het zijn slechts verlaten kampvuren, die hij achterlaat en zijn mocassinsporen zijn niet van die der anderen te onderscheiden. Zijn de berichten juist, dan is hij gezien in Tamiang, in de Atjehtram, terwijl hij in Brandan en Pangkalan Susu zelfs besprekingen moet hebben gevoerd. Het behoeft geen verbazing te wekken, dat alle sheriffs van de Wild East met hun colts en hun speurzin erop uitgetogen zijn. De wegen worden scherp bewaakt, auto's worden aangehouden en zelfs vele planters, die van zins zijn zich naar deze wereldstad te begeven, worden onderzocht op 'Malaka'! We kregen al verhalen over een donkere man met een lange zwarte baard en een gouden bril, die in razende vaart over de wegen stooft, maar als ... Europeaan overal door kwam"¹³⁹

Zulke geruchten pasten geheel in de sfeer die langzamerhand rond Malaka ontstond. Een geheimzinnige, ongrijpbare leider die de machtige politie-apparaten van de koloniale machthebbers telkens te snel af was. Dit sprak vanzelfsprekend zeer tot de verbeelding van vele van Malaka's landgenoten, die hem dan ook in overeenstemming met hun traditionele wereldbeeld, bovennatuurlijke krachten toekenden.

Al deze tijd lieten Alimin en Muso niets van zich horen. Reeds voor hun komst in Moskou maakte de Komintern zich ernstig zorgen over de P.K.I. Roy, belast met de koloniale zaken in het E.K.K.I., liet in een brief van 12 juni 1926 aan Sneevliet, toen voorzitter van de C.P.H., duidelijk zijn bezorgdheid blijken. Het leek erop, schreef hij, dat de P.K.I. onder een ultralinks leiderschap rechtstreeks koerste naar een putsch. Brieven van Tan Malaka en inlichtingen van Bergsma bevestigden dit. Darsono en Semaun, die in Moskou verbleven, waren niet in staat te helpen. Roy wilde een Kominternagent zenden om informatie te verzamelen en de P.K.I. een door de Komintern opgesteld program voor te leggen. Roy vroeg Sneevliet de reis en de contacten van de agent te verzorgen.¹⁴⁰

Sneevliet antwoordde in juli dat een agent de complexe situatie nooit zo spoedig zou kunnen doorgronden. Het beste zou zijn Malaka het risico te laten nemen van een verblijf van enkele weken op Java en hem de zaak te laten oplossen.¹⁴¹

Maar toen verschenen Alimin en Muso. Zij kwamen midden in de strijd

tussen Stalin en Trotski terecht. Voor hun opstandplannen vonden ze bij Trotski-aanhangers steun. Toen ze wat meer inzicht kregen in de Russische partijverhoudingen vonden ze het verstandiger deze steun niet te beantwoorden. Met Darsono en Semaun verschenen ze al spoedig voor het E.K.K.I., dat hun plannen ondubbelzinnig afwees.

De Komintern stelde vervolgens een program voor de P.K.I. op en Semaun schreef een brief met kritiek op de P.K.I. Deze kritiek volgde grotendeels die van Tan Malaka. Twee artikelen in de Kominternpers over Indonesië ademden dezelfde tendens. Darsono benadrukte in één ervan de noodzaak van de opbouw van een massa-aanhang via een "bloc-within"-politiek.

Na een drietal maanden, waarin Alimin en Muso anti-Trotskistische scholing ontvingen, verschenen ze weer voor het E.K.K.I. onder leiding van Stalin. Hoewel in Kominternkringen, in verband met China, steeds meer werd gesproken van een revolutionaire opleving in het oosten, en revolutie niet op voorhand veroordeeld werd, was er geen sprake van goedkeuring en steun voor een zo slecht georganiseerde en op voorhand tot mislukken gedoemde opstand. Alimin en Muso vertrokken begin oktober uit Moskou met een veroordeling van hun plannen en met instructies radicale nationalistische propaganda te gaan voeren.¹⁴²

Voor hun vertrek uit Singapore hadden de P.K.I.-leiders afgesproken dat, in het geval Moskou hun plannen zou afwijzen, ze zelfstandig tot guerilla-activiteit zouden overgaan. Het sein hiertoe zou een telegram zijn met een afgesproken inhoud. Muso, die in Moskou zeer ontevreden was over het onthaal van zijn plannen, slaagde erin het telegram te versturen. Toen dat eenmaal was gebeurd, konden alle lessen en vermaningen van het E.K.K.I. niets meer aan de toestand veranderen. Het telegram bereikte waarschijnlijk nooit zijn doel. En als dat wel het geval was geweest had het waarschijnlijk op de gang van zaken geen invloed meer gehad; de verhoudingen in de P.K.I. tussen Tan Malaka's groep in Singapore, het H.B. te Bandung en de P.K.I.-Batavia waren duidelijk.¹⁴³

Zonder veel haast reisden Alimin en Muso terug. In Sjanghai hoorden ze het nieuws van de revolutie. Op aandrang van hun gastheer, de Russische consul-generaal, reisden ze verder.¹⁴⁴ Hun komst kondigden ze aan in telegrammen, die terecht kwamen bij de in de P.K.I. ingedrongen politespion. Op 15 december kwamen ze in Singapore aan.¹⁴⁵ Ze gingen meteen naar Geylang Serai, waar ze Agam Putih vonden. Agam Putih verraadde hun komst vrijwillig aan de in Singapore gedetacheerde Nederlands-Indische politiemans Visbeen en speelde Visbeen hun paspoorten in handen. Hij stuurde het tweetal zo snel mogelijk door naar Kota Tinggi, waar Subakat in betrekkelijke veiligheid vertoefde bij Umardirdjo. Op vragen naar de verblijfplaats van Tan Malaka hield Agam Putih zich van de domme. Hij zei dat deze niet meer in Singapore was. De motieven van Agam Putih voor het verraden van Alimin en Muso zijn

onduidelijk. Was het geld dat hem hiertoe bracht, zoals Alimin later beschuldigde, of was het zijn afkeer van het optreden van beiden, dat deels verantwoordelijk was voor het catastrofale verloop van zaken in Indonesië? Voor dit laatste pleit dat hij aan Visbeen slechts inlichtingen verschaftte over Alimin en Muso en de andere waardevolle informatie, die hij de politie zou hebben kunnen verschaffen, voor zich hield. Niettemin bracht zijn optreden ook Subakat en diens kameraden in Kota Tinggi in groot gevaar.

Op 18 december meldden Alimin en Muso zich bij Subakat. Deze merkte al snel in de omgeving van zijn rustige verblijfplaats een ongewoon groot aantal mensen op. Hij besloot te vluchten en drong er bij Alimin en Muso op aan hetzelfde te doen. Dezen zagen hiervan de noodzaak niet in. Subakat en Umardirdjo vluchtten met driehonderd van Alimin gekregen dollars. Korte tijd later werden Alimin en Muso gearresteerd en enkele dagen later overgebracht naar Singapore. Zij hadden bij hun arrestatie 2510 US-dollars in hun bezit; volgens hun zeggen bijdragen van Philippijnse sympathisanten. Dit was dan klaarblijkelijk alle hulp van de Sovjet-Unie aan de P.K.I. Bij hun aanhouding en verhoor verleende de Nederlandse rechercheur Visbeen nuttige hulp aan zijn Britse collega's. Alles bij elkaar was het een roemloos einde van een mislukte expeditie.¹⁴⁶

Hun arrestatie betekende het einde van Geylang Serai en Kota Tinggi als uitwijkplaats. De loods in Geylang Serai werd al sinds enkele maanden niet meer als veilig beschouwd. Agam Putih en Tamin zorgden ervoor dat vóór de verwachte huiszoeking alle documenten naar een veiliger plaats werden overgebracht.¹⁴⁷ In het huis van Agam Putih, het correspondentie-adres van Subakat, Clyde Street 46, vond de politie een 500 exemplaren van de tweede druk van "Naar de 'Republiek-Indonesië'", die moest worden voorzien van een los titelblad, waarop stond "Ter herinnering van wijlen mijn vriend Sugono, wiens gewelddadige dood nog steeds mysterieus blijft".

Agam Putih wist van niets, alleen dat de brochures in Tokio (in feite Manila) gedrukt waren. Volgens een bewoner zouden de boeken naar Deli worden gestuurd.¹⁴⁸

Tot slot is er dan nog Malaka's brochure, die te laat van de pers kwam om nog enige invloed in Indonesië uit te oefenen. Deze brochure sluit aan bij "Naar de 'Republiek-Indonesië'" en "Semangat Moeda" en wil net als deze twee een handleiding zijn voor de communistische actie. De inhoud verschilt ook niet zo veel van de twee bovengenoemde boekjes, wel legt Malaka natuurlijk een aantal accenten anders en behandelt hij enkele nieuwe onderwerpen.

In zijn voorwoord vat hij de kern van het boekje al samen: Indonesië vormt in de keten van Aziatische kolonies de zwakste schakel. Het ontbreken van een inheemse middenklasse maakt het voor Nederland steeds moeilijker zich te handhaven. Hierdoor is ook een weg naar onafhankelijkheid via

parlementaire actie onmogelijk. Deze vrijheid kan alleen worden bereikt door de revolutionaire krachten, door massa-actie van en voor de massa. In aanleg is er ook genoeg intellect in Indonesië aanwezig om het land zelf te besturen. Maar op het ogenblik wortelen zij grotendeels nog niet in de massa. Zij moeten uit hun studeerkamer komen om aan het volk met daden hun revolutionaire bewustzijn te tonen.

"Een onophoudelijke golf van stakingen, boycotts en demonstraties, die zich steeds uitbreidt zal via nationale eenheid leiden tot de 'Federatie Republiek Indonesia'. Dit is hun weg, geen andere."¹⁴⁹

Revolutie, leraar Malaka zijn lezers, is geen hersenspinsel of een op bevel op te roepen verschijnsel, maar komt voort uit een maatschappijstructuur met een steeds scherper wordende klassentegenstelling. Daarom volgde de kapitalistische de feodale maatschappij op en werd deze in Rusland in 1917 weer vervangen. Het motto van Mephistopheles waar Malaka zijn boek mee opent, is hier van toepassing: "Alles was besteht ist wert, dass es zu Gründe geht". De revolutie die deze verandering teweegbrengt, veroorzaakt de vooruitgang. In de revolutie wordt een maximum aan morele kracht bereikt, dat het mogelijk maakt een nieuwe maatschappij te vestigen. Een volk dat of een klasse die niet in staat is om via een revolutie verouderde regeringsvormen of slavernij van zich af te werpen, zal ten ondergaan of altijd slaaf blijven.¹⁵⁰

Malaka onderscheidt verschillende vormen van imperialisme. Deze verschillen zijn het gevolg van de ontwikkelingsfase van het kapitalisme in het koloniale moederland, het tijdstip van vestiging in de kolonie en de wijze van aanwending van het kapitaal daar. In Brits-Indië hadden de Britten de hulp nodig van de inheemse bevolking om tot een systeem te komen, waarbij Engeland grondstoffen im- en industrieproducten exporteerde uit en naar Indië. Daardoor ontstond een sterke, goed geschoolde inheemse middenklasse. Uit deze bourgeoisie kwamen ook de leiders voort die politieke actie tegen Engeland voerden. Vanuit de sterke economische positie konden politieke rechten worden afgedwongen. In vele opzichten was hier ook een vruchtbare samenwerking mogelijk tussen de koloniale heerser en de Indische bourgeoisie. Hier is nu sprake van een imperialisme, gebaseerd op een half-monopolie.¹⁵¹

In de Philippijnen is het imperialisme gebaseerd op vrije concurrentie. De nog jonge kolonisatie van de Verenigde Staten heeft veel hervormingen en vooruitgang gebracht. De volksinvloed strekt zeer ver; alleen het vetorecht van de G.-G. en de Amerikaanse militaire aanwezigheid beperken dit. Niettemin wenst het volk zo spoedig mogelijk de beloofde algehele onafhankelijkheid.¹⁵²

Spanje en Portugal voerden bij de vestiging van hun koloniale bezit een imperialistische politiek, louter gebaseerd op plundering. De Nederlandse politiek, gebaseerd op monopolievorming, had in de praktijk hetzelfde gevolg. Nederland was en is een land van landbouw en handel. Dit leidde er toe dat

Indonesië werd leeggehaald ten behoeve van Nederland. Als in Nederland moderne industrie zou zijn gevestigd, zou ook een liberale koloniale politiek worden gevoerd. Nu verhief alleen het bezit van Indonesië Nederland boven de status van kleine en onbelangrijke mogendheid.¹⁵³

Het nog jonge Indonesische kapitalisme vertoont een aantal bijzondere kenmerken. De steden zijn hier geen centra van techniek en industrie maar doorvoerhavens voor de cultuurproducten uit het binnenland en de afgewerkte producten uit het buitenland. De eenzijdige nadruk op productie voor het buitenland veroorzaakt voedseltekorten, die worden aangevuld uit het buitenland. Nederland heeft steeds de ontwikkeling van een inheemse industrie belemmerd. Het Nederlandse tekort aan kapitaal en industriële ontwikkeling leidde tot grote Engelse investeringen in Indonesië, de laatste tijd aangevuld met Amerikaanse investeringen. Hierdoor hoopt Nederland ook op steun van deze landen voor de voortzetting van zijn koloniaal bewind.¹⁵⁴

Voor de bevolking van Indonesië heeft het koloniale bestuur geleid tot algehele verarming, kleine boeren raken hun grond kwijt en moeten werken voor hongerlonen, miljoenen zijn werkeloos, tallozen dakloos en ziek. Van de lage lonen moet nog een exorbitant bedrag aan belasting worden betaald. De regering weigert op voldoende schaal onderwijs te geven. Zij weigert hiervoor geld beschikbaar te stellen, uit angst voor de geschoolde Indonesiër. Een universiteit is nog nooit gesticht. Scholenplannen van de P.K.I. werden geblokkeerd. De regeringspolitiek is samen te vatten als: "Het Indonesische volk moet dom blijven, opdat overal rust en orde heersen". Het volk is rechteloos; de regering beschikt naar willekeur. Politieke actie is vrijwel onmogelijk gemaakt. Tienduizenden contractkoelies op Sumatra leiden een slavenbestaan, waaruit nauwelijks een uitweg mogelijk is.¹⁵⁵

Zo ontstond een uiterst scherpe sociale tegenstelling tussen Nederlanders en Indonesiërs. Deze tegenstelling wordt nog versterkt door de ermee samen vallende raciale, religieuze, sociale en taalverschillen. In Indonesië is geen modern, inheems kapitalisme dat de tegenstelling kan overbruggen en verzachten. De tegenstelling wordt nog steeds groter doordat de macht zich concentreert bij een steeds kleiner aantal trusts en syndicaten, terwijl het leger der machtelozen groeit. De winsten vloeien naar Nederland en Indonesië verarmt. Een economische en politieke ontwikkeling als op de Philippijnen zou deze ontwikkeling kunnen stoppen en ombuigen. Maar een inheems bourgeoisie, die deze politiek zou moeten steunen, ontbreekt. Het Hollandse imperialisme, een kruidenierspolitiek, is niet in staat tot het teweegbrengen van veranderingen. Bovendien ontbreekt hiervoor het benodigde kapitaal. En Amerikaans kapitaal zou tegen de Nederlandse "eer" en belangen ingaan.¹⁵⁶

Het Indonesische volk heeft geen politieke stem, de Volksraad is een produkt van een verrotte bureaucratie. Nederland zal een echte volksvertegenwoordiging nooit toestaan. Deze zal alleen ontstaan door druk van onderaf

uit een revolutionaire arbeiderspartij.¹⁵⁷

De geconcentreerde rijkdom en macht van een kleine groep kapitalisten, de steeds ellendiger wordende situatie van het Indonesische volk, de steeds scherper wordende klassen- en rassentegenstelling, het reactionaire koloniale bestuur en het stijgende revolutionaire bewustzijn van het volk brengen de revolutie zeer nabij. De vele gewelddadige uitbarstingen in de laatste jaren bewijzen de scherpte van de tegenstelling. Maar een moderne revolutie is nog niet uitgebroken. Voor de revolutie zijn een programma, organisatie en tactiek nodig. Deze drie dienen aangepast en in overeenstemming te zijn met de specifieke situatie in Indonesië. Met Marx en Lenin als gids kunnen de grote lijnen voor de revolutie worden aangegeven. De industrie- en landbouwarbeiders, die zeker steun zullen krijgen van de kleine bourgeoisie, vormen de kern van de revolutie.¹⁵⁸

De economische veranderingen, waarbij het moderne kapitalisme de inheemse nijverheid verdrong, brachten de slachtoffers vaak tot onjuiste en anarchistische denkbepelden. In zo'n situatie is het moeilijk om de juiste Marxistische actie te voeren; dan is uitglijden naar eigen belang, anarchisme of bijgeloof gemakkelijk. Nog geen enkele partij heeft het volk op de juiste weg naar het doel kunnen leiden. De parlementaire weg kan alleen succes hebben als er een sterke middenklasse bestaat. Nu meedoen in de Volksraad is volksverraad. Bij algemeen kiesrecht kan men de Volksraad gebruiken als forum en oppositiemiddel.

Een tegengestelde, maar ook schadelijke wijze om de onafhankelijkheid te bereiken is de weg van de putsch of het anarchisme. Geloof hierin is een koortsdroom.

"Putsch is een actie van een kleine groep, die in het geheim werkt en geen band heeft met de massa. Zo'n groep maakt gewoonlijk plannen in overeenstemming met de eigen wensen en kunde, zonder de gevoelens en de behoeften van de massa erbij te betrekken. Zij komen plotseling uit hun schuilplaats zonder zich er eerst van te overtuigen of het tijdstip voor massa-actie al wel of nog niet gekomen is. Zij menen dat al hun gedachten over de massa juist zijn. Zij vergeten of weten niet, dat de massa slechts na herhaalde aansporingen en als ze in ellendige omstandigheden verkeert bij harde politieke actie (op moderne wijze!) kan worden betrokken. Ook zit de massa vol irrationele reacties. De putschisten vergeten dat het tijdstip van de revolutie, als de massa-actie een gewapende opstand wordt, niet maanden tevoren kan worden vastgelegd, zoals een waarzegger dat doet. De revolutie ontstaat spontaan als gevolg van allerlei omstandigheden. Als de putschisten op een door hen zelf vastgesteld ogenblik plotseling naar voren komen (zoals Herr Kapp, de beroemde putschist) zal de massa aan hen geen steun geven. Niet omdat de massa dom of onoplettend is, maar omdat de massa slechts strijdt voor haar nabije behoeften en in overeenstemming met haar economische belangen.

Tot nu toe is geen enkele politieke overwinning door de massa behaald (ook niet door militaire groepen) zonder economische en politieke actie! De massa eerbiedigt meestal de wet. Omdat de putschisten plotseling van buiten af de wet overtreden door met wapengeweld de regering aan te vallen, zullen ze in 99 van de 100 gevallen geen steun bij de massa vinden, omdat zij zich van tevoren al vervreemd hebben van de massa. En 99 van de 100 keer kent de vijand het complot al. De putschplannen lekken altijd

uit doordat randleden ongeduldig worden of te veel praten of doordat bange leden het plan verraden. Of ze worden opgespoord door de overal aanwezige spionnen.

Het plegen van een putsch in een land als Indonesië (vooral op Java), een gebied met een ordelijke concentratie van kapitaal, beschermd op moderne, westerse wijze door leger en spionnen, en waar het volk nog gelooft aan mysterieuze krachten en sprookjes en bijgelovig is, is gelijk aan spelen met vuur - de putschisten zullen hun eigen handen branden. De anarchisten, die plegen te zeggen dat de sterke westerse macht zal instorten door enkele handgranaten hebben niet meer verstand dan iemand die met zijn kop tegen een stenen muur botst.

Slechts massa-actie, georganiseerde massa-actie zal de overwinning brengen in een land met een industrie als Indonesië!

Massa-actie heeft niets te maken met de domme fantasie van een putschist of anarchist of de moedige daad van een held. Massa-actie door vele mensen is in overeenstemming met hun economische en politieke wensen. Zij is het gevolg van grote ellende (economische en politieke crisis) en kan wanneer mogelijk gewelddadig worden. Een partij gebaseerd op georganiseerde massa-actie moet zo bekwaam zijn de verdeelde massa-actie in kalme en veilige banen te leiden."

Massa-actie neemt vaak de vorm aan van staking of boycot. Op deze wijze kan de inwilliging van politieke en economische eisen worden afgedwongen. Een boycot van buitenlandse produkten is bij gebrek aan een inheemse bourgeoisie zeer moeilijk, doch niet onmogelijk. Een belastingboycot lijkt eenvoudiger te verwezenlijken, maar alleen als er sprake is van een revolutionaire situatie en een sterke revolutionaire partij.

Massale demonstraties, als protest, als eis voor politieke en economische rechten en als krachtsvertoon zijn het politieke onderdeel van massa-actie. Demonstraties, stakingen en boycotts op algemene schaal zullen grote politieke en morele gevolgen hebben; meer dan talloze relletjes, moordaanlagen of putschen. Wettelijke verboden van deze acties verliezen dan hun zin. Het voordeel van massa-actie is dat de leiders ervan de actie controleren. Zij kunnen altijd hun eisen zo stellen, dat er geen al te grote schade veroorzaakt wordt (hoewel elke massa-actie slachtoffers zal eisen). Zij moeten wet altijd de band met de massa en de band binnen de massa onderling bewaren. De putschisten worden gemakkelijk verslagen door de regering. De leider van de massa-actie kan de vijand stap voor stap terugdringen en hem tenslotte de genadeslag geven.

"Massa-actie vereist revolutionaire leiders, ontwikkeld, vaardig, geduldig, snel in het beoordelen van toekomstige gebeurtenissen en politiek ingewijd. Ook moet de revolutionaire leider werken met de aanwezige nationale energie en niet zijn hoop stellen op niet-bestaande krachten. Vervolgens moet hij de aard van de door hem geleide massa kennen (hij moet weten wanneer en hoe het volk reageert op politieke en economische gebeurtenissen).

Hij moet ook de leuzen kunnen vinden die het volk tot geestdrift brengen, zodat hij de wil van de massa verandert in de daad van de massa. Behalve dat moet hij een juist begrip hebben van de economische en politieke verhoudingen en in staat zijn hiervan op consequente wijze gebruik te maken. Omdat de heersende klasse (de regering) over een volledige, altijd gereedstaand leger beschikt, moet de kunde en vaardigheid van de leiders van de moderne beweging, van deze leiders van de massa-

actie, een grote praktische kennis omvatten van de politiek en economie van het land, van de psychologie van het volk en ook nog de kunde toekomstige politieke ontwikkelingen te voorzien. Bovendien moet de leider een gunstig tijdstip snel en juist uitbuiten en gebruik maken van alle tegenstellingen in de kapitalistische maatschappij (ook in het leger) die hem tot voordeel kunnen strekken.

Dus terwijl 'domme kracht' (zoals in de feodale tijd) een putsch veroorzaakt, moeten de leiders van de moderne massabeweging ontwikkeld zijn en de massa kennen."¹⁵⁹

Voor deze georganiseerde massa-actie is een revolutionaire partij nodig, zoals Indonesië die nu nog niet kent. De leden zijn één van gedachte en daad in de revolutie. In die partij worden besluiten op democratische wijze genomen en beslist de meerderheid, nadat ieder lid de kans heeft gehad zich uit te spreken. Maar daarna moet de minderheid zich neerleggen bij dit besluit en dit loyaal uitvoeren. De partijleden moeten zich onderwerpen aan een ijzeren discipline en daadwerkelijk hun trouw aan de partij tonen. Als gids van de partij fungeert het "Nationaal Program", zoals afgedrukt in Malaka's vorige brochures.¹⁶⁰

De partij is de avant-garde van de revolutionaire beweging en "hoofd en hart" van de revolutionaire massa. In Indonesië, een land zonder bourgeoisie, bestaat deze avant-garde uit arbeiders en boeren. De bourgeoisie is hier te zwak en zal zich moeten aansluiten bij de arbeiders. Intellectuelen die zich aansluiten moeten echter niet de kans krijgen de revolutionaire proletarische partij te verzwakken. De doeleinden van de arbeiders gaan verder dan die van de bourgeoisie. De eersten willen radicale economische, sociale, politieke en ideologische veranderingen, terwijl de laatsten slechts onafhankelijkheid wensen. De arbeiders zijn anti-imperialistisch en anti-kapitalistisch; de bourgeoisie is alleen anti-imperialistisch.

De partij moet altijd contact hebben met de massa. Deze band kan door juiste agitatie worden gelegd. Deze agitatie dient voortdurend de dagelijkse levensomstandigheden van de massa te raken. De propagandist moet acties leiden voor verbetering van het dagelijkse bestaan. Via de strijd voor materiële behoeften bereikt de partij haar einddoel. Bij agitatie in overeenstemming met de dagelijkse behoeften van het volk, aangepast aan de woonplaats en economische positie door kundige leiders, zal deze nauwe band ongetwijfeld tot stand komen.

Over de techniek van de massa-actie kan Malaka niet uitweiden nu de vijand meeleeft. Wel is voor succes wapenbezit niet onontbeerlijk.¹⁶¹ Ook zonder dat kan de partij het imperialistische leger vernietigen.

Voor succes van de revolutie is als "objectieve" factor een bepaald produktieniveau en mate van "Verelendung" vereist. Dit is het geval op Java en delen van Sumatra. Een "subjectieve" factor is de bereidheid van het volk een volwassen revolutionaire partij te vormen, die gedisciplineerd is en wortelt in de massa.

De arbeiders zijn de meest actieve en radicale groep, zij dienen leiding

te geven en de partij-afdelingen dienen in de industriecentra gevestigd te zijn. De andere aanhang dient in de "Sarekat Rakjat" te worden georganiseerd. Daardoor blijft het elan van de P.K.I. het best bewaard en wordt de rest van de aanhang toch betrokken bij economische acties en volkscoöperaties. Onder leiding van de P.K.I. neemt de S.R. deel aan de massa-actie. De partij-organisatie moet zodanig zijn dat de band met de massa zo nauw mogelijk blijft.¹⁶²

De onafhankelijkheidsbeweging in Indonesië heeft tot nu toe geen succes gehad, omdat een voedingsbodem in een middenklasse ontbrak. De westerse opvoeding van de bourgeoisleiders heeft hen vervreemd van de massa en maakt hen onmachtig een proletarisch program op te stellen. Zo verdwenen de bourgeoispartijen geleidelijk of leefden alleen in naam voort.

De "Budi Utomo" is een regionale partij, apolitiek, op raciale basis, en alleen actief voor een dode (Hindoe) cultuur.

De "Nationale Indische Partij" (N.I.P.) ging ten onder aan de tegenstelling tussen Indo-Europeanen en Indonesiërs. De eersten konden zich niet los maken van het imperialisme en wensten geen revolutionaire actie en nauwe band met de Indonesische massa.

De S.I. werd gekenmerkt door een mengsel van Islam, reformisme, ras-ideeën en demagogie in een slechte organisatie met slechte leiders. Massa-actie was hierdoor onmogelijk. Nadat in 1921 de meest actieve Semarangse S.I.-leden uit de partij waren gezet wendde ze zich tot feodale middelen als mystiek en bijgeloof.

Over deze drie partijen laat Malaka zich opmerkelijk laatdunkend uit.

De P.K.I./S.R. heeft in een zware strijd al vele verliezen geleden. In acties voor kleine doelen hebben ze hun sterkte en kunde getoond.

"Voor het voeren van een algemene nationale actie (laat staan een internationale) zijn ze echt nog niet machtig genoeg. Dit mogen we voor de zaak van de onafhankelijkheid van 55 miljoen mensen niet verzwijgen. Een zodanige actie betekent ongetwijfeld dat ze weer vervallen in de fout die ook bourgeoispartijen (in het bijzonder de partij van Tjokro c.s.) gemaakt hebben. Toen het vergaderverbod aan het einde van vorig jaar werd afgekondigd, hebben we geen ongenoegen daarover getoond. Al sinds meer dan acht maanden, tot nu toe, is er nog niets gebeurd. Waar zijn de honderduizenden of miljoenen op Java, Sumatra en Celebes die rechtstreeks onder onze leiding of onder onze invloed staan? Waar zijn in deze acht maanden de trouwe revolutionairen uit de V.S.T.P., S.P.P.L., S.B.G., S.B.B. enz. gebleven en de enkele miljoenen ongeorganiseerden die met ons sympathiseren? Waarom werd het volk niet snel opgeroepen en betrokken bij een vergeldingsactie tegen de uitvaardiging van het vergaderverbod, de massa-arresten en -verbanningen en de dood van de kameraden Sugono, Misbach c.s. door een passende massa-actie, met geestdrift uitgevoerd. Niet eenmaal hebben we ons verzet tegen de aanval van de vijand, zodat er nu een niet te vermijden geschil in de revolutionaire gelederen is en leden met een anarchistische inslag hun eigen weg kiezen en kameraden meetrekken.

Bovendien lijden goede en zeer veelbelovende secties als West-Sumatra, Medan, Semarang, Surabaya (en welke niet) aan een verwarring en organisatorische zwakte die niet licht verholpen kan worden.

Indien wij het december-ultimatum van het Hollandse imperialisme met een goede communistische wijze van handelen hadden beantwoord, zou de nederlaag ongetwijfeld niet zijn als nu. In het allerergste geval zou de materiële schade door arrestaties, verbanningen en moorden niet groter zijn dan nu, maar de politieke en morele overwinning zou ongetwijfeld vaststaan. En wie kan zeggen wat we zouden hebben bereikt in de meest gunstige situatie?

Hoe dan ook, het vergaderverbod hebben wij niet op communistische wijze beantwoord en sinds acht maanden zijn we gedwongen ondergronds te werken. In die tijd hebben we, vergeefs, onze beste kameraden verloren en behalve dat is het meest gunstige tijdstip, dat psychologische ogenblik dat moeilijk terugkomt, verlopen en zo is er nog veel meer ...

Het is hier niet de plaats deze zaak uitvoeriger te bespreken. Ook is het niet de plaats te onderzoeken waar werkelijk de schuld hiervoor ligt: bij de secties, bij de leiding of ergens anders.

Laten we deze zaak overlaten aan de historie en aan de organisatie die later zal onderzoeken waarom wij het beste tijdstip lieten voorbijgaan. Ook is het hier niet de plaats om over de sterkte van ons leger nu te schrijven, en over onze invloed op de massa in deze moeilijke situatie; of over onze doeleinden en tactiek in de toekomst, ook omdat we nu ondergronds moeten werken. In het belang van onze beweging moet zeer veel geheim blijven, wat later verteld zal worden aan onze strijdmakkers en aan hen die met ons instemmen.

Ik hoop dat men terdege op het volgende let! Ons doel is massale actie en niet een putsch!

Ik hoop dat men nog eens goed hoofdstuk IX bestudeert. Uiteraard moeten we snel een staking organiseren en leiden met passende eisen en juiste leuzen als verzet en als antwoord op het vergaderverbod.

Gesteld dat door deze actie de revolutie uitbreekt, dan moeten we dat aanvaarden. Denken en handelen anders dan dit is niet communistisch!

Illegaal werk is vol met gevaren. Het is juist en noodzakelijk deze zaak hier aan te stippen. Legaal werk, en alleen maar legaal werk leidt tot organisatie, sprekers, organisatoren en leiders. Legale bladen, partijen en redes kunnen ons volk de zo nodige scholing geven op zo'n wijze dat ze politieke ingewijden worden en overal het zo nodige revolutionaire denken ontstaat. Hier tegenover staat dan dat in een land in een overgangssituatie als Indonesië illegaal werk zeer gemakkelijk afzakt tot anarchisme, oproer of zeer schadelijk bijgeloof. Alles met betrekking tot organisatie en ideologie, dat we in het verleden bereikt hebben zal weer verloren gaan door een illegaliteit op een verkeerd tijdstip. Vijandelijke provocaties kunnen onze minder ervaren leiders ten val brengen en de gehele organisatie vernietigen.

Een legale organisatie moet gereed zijn om een illegale organisatie te vormen in revolutietijd. Geheime verbindingen, geheime vergaderingen, geheime drukpersen en drukkerijen moeten ordelijk verder werken als plotseling een vergader- en organisatieverbod wordt uitgevaardigd. De illegale organisatie moet altijd in contact staan met de massa en mag zich nooit daarvan losmaken. Zij moet voortdurend de gevoelens en wensen van de massa kennen. Daarom moet zij voldoende organen en actieve mensen bezitten in bonafide partijen (partijen die de regering nog toelaat). Indien er geen band is met de massa is de situatie net zo slecht als bij een onderzeeboot zonder periscoop.

Bij legaal of illegaal werk mogen we nooit het revolutionaire wapen van de georganiseerde massa-actie vergeten. Verenigings- en vergaderverbod moeten we breken via georganiseerde massa-actie, zodat met een diepgaand inzicht en grote energie onze rijen kunnen voortgaan op weg naar volledige onafhankelijkheid.

Zijn we al rijp voor ondergronds werk? Deze vraag is herhaaldelijk bij mij opgekomen. Dit staat in verband met het vraagstuk of we voldoende werkkraft in de partij bezitten, die zich niets aantrekt van alle hinderpalen en trouw een georganiseerde massa-actie uitvoert. En is ook de Marxistische scholing juist en lang genoeg gegeven, zodat onze arbeiders al een voldoende vaste en diepgaande Marxistische-Leninistische

overtuiging bezitten? Wanneer dit niet zo is en nog niet gebeurt, zal een gedwongen illegaliteit zeker leiden tot verwarring in de gehele revolutionaire beweging van Indonesië. De niet-arbeiders zullen het roer nemen en de partij leiden naar een putsch of anarchisme, en tenslotte tot de totale vernietiging. Dit gevaar is des te groter omdat de beste leiders met veel invloed op de massa, telkens weer uit Indonesië worden verbannen, terwijl de houding van de reactie steeds onaangename wordt.

Daarom staan we tegenover een revolutionaire crisis die door buitenstaanders niet gemakkelijk wordt begrepen.

Nu is niet een totale moed nodig, maar veel meer revolutionaire kennis en de kunde een revolutionaire houding in te nemen.

Het Nederlandse imperialisme wenst inderdaad de revolutionaire organisatie te vernietigen: 'Delenda est Chartago' (Chartago moet vernietigd worden). En het antwoord nu of straks (op zijn laatst) op alle maatregelen van de vijand om ons te vernietigen: 'georganiseerde massa-actie' zal ons zeker de overwinning brengen!"

Over de "Indonesische Studieclub", de vereniging van Indonesische intellectuelen laat Malaka zich zeer voorzichtig uit. Hun program is nog zeer vaag. Hun keuze voor non-coöperatie leidt op zich niet tot resultaat, als deze niet samengaat met economische actie. Zij dienen hun politiek en actie te veranderen en het arbeidersprogram over te nemen. Zo staan de studieclubs voor het dilemma te moeten kiezen voor samenwerking met het Nederlandse imperialisme en de weg te volgen van B.U., of voor samenwerking met het volk voor een volledige onafhankelijkheid.

"Een middenweg, een liberale politiek betekent voor de studieclub de politieke dood". De intellectuelen uit de studieclub moeten bourgeoisopvattingen van zich afzetten en met de arbeiders strijden.¹⁶³

Als de Indonesische onafhankelijkheid bereikt is, zal deze sterk bedreigd worden door de aanwezigheid van het Britse (in Malaka) en Amerikaanse imperialisme (in de Philippijnen). Zij hebben economisch en strategisch belang bij het Hollandse koloniale bewind. In Malaka neemt de invloed van Indiërs en Chinezen steeds toe, ten koste van de Maleiers. Dit proces kan gestuit worden door een vereniging van Indonesië en Malaka. Het bewustwordingsproces van de Maleiers in hun politieke organisatie, de "Kesatuan Melayu", moet worden gesteund.

De bevolking van de Philippijnen is te klein om de blijvende onafhankelijkheid van het land te verzekeren, gezien het strategisch belang. Japan toont al veel belangstelling. Gezien de vele overeenkomsten tussen beide landen zou grootscheepse emigratie uit Indonesië en een federatie dit gevaar kunnen bezweren.

Via een "Federatie Republiek Indonesia" zou een vereniging van honderd miljoen onderdrukte mensen tot stand kunnen komen, in een strategisch gebied tussen Azië en de Oceaan, waar alle tropische producten groeien. Dan zal een nieuwe macht en cultuur in het oosten ontstaan, die een voorbeeld voor alle onderdrukte volken van Azië vormt.¹⁶⁴

Naast de hierboven geschetste grote lijn van Malaka's brochure, die

uitmond in een aantal behartenswaardige opmerkingen aan zijn partijgenoten, waarbij hij een, gezien de omstandigheden, grote mate van openhartigheid betracht, geeft Malaka in één hoofdstuk zijn visie op de Indonesische geschiedenis.

De oorspronkelijke inwoners van Indonesië, afkomstig uit Achter-Indië, kent Malaka een hoge beschaving en zin voor onafhankelijkheid toe. Kunst en wetenschap bloeiden. De invloed van het Hindoeïsme, van buitenaf gekomen, kon een feodale maatschappij vestigen. Maar deze bleef ver achter bij de Griekse beschaving; zij kende geen historici en geleerden. De Borobudur is minder waardevol dan de wet van Pythagoras; de eerste is dood, de tweede bracht de mensheid tot meer kennis. De Indonesische maatschappij kreeg al haar impulsen van buiten en bezat geen eigen idealen. Indonesië was de wajang, terwijl de *dalang* buiten Indonesië zat.

Slechts het matriarchaat in de Minangkabau bleef als Indonesische democratie functioneren. De bloeiende handel leidde in de havensteden tot het ontstaan van een middenklasse, die politieke en sociale hervormingen eiste van de feodale vorsten. De Islam en de Chinese immigratie waren sterke wapens, waarmee de middenklasse zijn rechten met geweld afdwong.

Met de komst van de Nederlanders werd deze ontwikkeling afgebroken. Zij namen geleidelijk alle macht over. Verzet kwam nog van Diponegoro, maar deze baseerde zich op de feodale klasse, en was zo in feite contra-revolutionair. Hij bezat geen politiek of economisch program. Alleen een nieuwe klasse kon het Westerse imperialisme aanvallen.

Daardoor is de Indonesische geschiedenis geheel of half Hindoe-geschiedenis. Hierbij spreken van nationale glorie is zeer misplaatst. Uit het Hindoeïsme zal nooit een renaissance voortkomen. De geschiedenis van het Indonesische volk kent alleen maar slavernij. Die geschiedenis begint opnieuw als het volk vrij is van het imperialisme.¹⁶⁵

In het slothoofdstuk roept Malaka op rationeel te denken en te handelen. Slechts op die wijze, en niet door om te zien naar het Hindoe- en Islam-verleden, kan vooruitgang worden bereikt. De *adat* en het bijgeloof doden de wil tot verandering. Strijd uit vrije keuze voor vooruitgang geeft pas inhoud aan het leven. Indien iemand zich niet hiervoor inzet, naar eigen vermogen, verschilt hij maar weinig van een dier. Zolang het Indonesische volk nog vast zit aan deze oude cultuur zal het nooit vrij worden. Met het wapen van het revolutionair proletariaat, het dialectisch-materialisme, moet het imperialisme verslagen worden. Men moet leren van het westen om het tenslotte te overtreffen. Het is een misvatting te denken dat de oosterse cultuur vroeger of nu hoogwaardiger was dan de westerse cultuur. Pas als het Oosten ook een Darwin, Newton, Marx en Lenin heeft zijn beide gelijk.

Indonesiërs moeten vrij willen zijn en zelf willen leren en werken; dan

kunnen ze vrij van het imperialisme kiezen uit de westelijke kennis. Via het wapen van de rationaliteit kan volgens de eigen aanleg en kunde de rijkdom van Indonesië voor de verheffing van het Indonesische volk worden gebruikt.

Hiertoe is zo snel mogelijk een proletarische massa-partij nodig, waarin de miljoenen boeren en arbeiders, de stedelingen en intellectuelen verenigd worden. Verenig elke vrijheidslievende Indonesiër onder het revolutionaire vaandel, roept Malaka op. Hier ligt de taak voor de revolutionaire leiders.

"Vóór het leger is de plaats waar U moet staan om Uw volgelingen op te roepen de vijand aan te vallen; dat is de plicht van een man met leeuwenmoed. Richt tussen Uw legers een hoofdkwartier op, waar Uw besluiten genomen worden voor al degenen die dorstig en hongerig zijn, en Uw woord zal gehoord worden en gevolgd worden naar beste weten.

U, redenaar, moderne Homerus, doe Uw oproep tussen de massa die vol ongeduld Uw komst verbeidt met handgeklap en geestdrift.

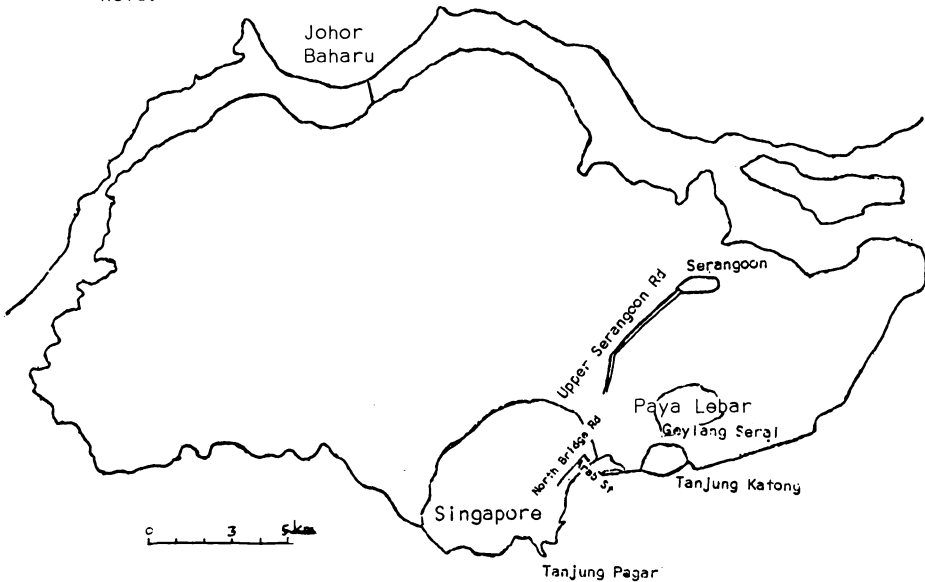
En richt met Uw rede de zwakken op, open de ogen van de blinden, open de oren van de doven, wek de slapenden, spoor de zittenden aan op te staan en roep de stilstaanden op in beweging te komen; dat is de plicht van iemand die zijn plicht ten opzichte van zijn moederland kent. Hier is Uw plaats en blijf daar, tot Uw leven wordt genomen door de kogel of het zwaard van de wrede, slechte en verachtelijke vijand.

Dat is Uw plicht!

U bent een held van de revolutionaire generatie! Eis dat de hongerige, arme, vernederde, ellendige en dorstige massa de vijand aanvalt en zijn forten verwoest, zijn leven neemt, zijn lichaam breekt, en Uw vlag op zijn forten plant. Deze vlag mag nooit worden neergehaald of vervangen door welke andere vlag dan ook. Bescherm de vlag met Uw lichaam en ziel. Dat is de juiste plaats van U, een kind van Indonesië, Uw geboortegrond.

Laat dit voor ons allen altijd in gedachten blijven.

Met het volk in gelid naar het bereiken van recht en onafhankelijkheid."166

Het eiland Singapore.

1. The Tribune (Manila), 16-8-1927; A.H.Scaff, The Philippine Answer to Communism, Stanford, 1955, p.8; Saulo, Communism in the Philippines, p.14 (Malaka zou zich ook wel Manuel of Jorge Fuentes hebben genoemd en willen doorgaan voor muzikant uit Sjanghai); Peringatan sewindu hilangnja Tan Malaka, p.51; Pendjara I, p.123; Brief waarnemend GG Philippijnen aan GG Nederlands-Indië, 9-9-1927 in mailr.1201x/27 in vb.19-11-1927 It.S 18 (hierin wordt hij Felix Fuentes genoemd); Tamim, Sedjarah P.K.I., p.22.
2. Pendjara I, p.123.
3. Pendjara I, p.142.
4. Brief wnd.GG Philippijnen aan GG Ned.-Indië, 9-9-1927.
5. Scaff, The Philippine Answer, p.9.
6. Scaff, The Philippine Answer, p.9.
7. Saulo, Communism in the Philippines, p.15.
8. Peringatan sewindu hilangnja Tan Malaka, p.9, 30, 51 noemt Malaka als oprichter van de C.P. in 1925, hierbij een uitspraak aanhalend van de Philippijnse opperbevelhebber majoor Eulogio Dua (Antara/AFP, november 1955). Een vriend van Semaun zou hem hierbij hebben geholpen. In Pendjara I vermeldt Malaka niets van zulke activiteiten. Dit wijst er op dat deze niet van zo'n grote omvang waren, anders zou hij ze wel, evenals zijn overige revolutionaire activiteiten, vermeld hebben. R.A.Smith, Philippine Freedom 1946-1958, New York, 1958, p.139-40 schrijft dat de oprichting volgde na een geheim bezoek van Malaka aan Manila eind 1929 of 1930. Dit is vrijwel zeker een onjuiste mededeling. Zie ook McVey, The Rise, p.440 noot 52 en McLane, Soviet Strategies, p.115.
9. Een afbeelding van deze omslag staat in Philippines Free Press, 10-9-1927. Van deze tweede druk is mij geen exemplaar bekend. De Indonesische vertaling van 1962 is echter gebaseerd op deze druk.
10. Philippines Free Press, 10-9-1927 wijst erop dat voor Tokio Manila moet worden gelezen. In de code die de P.K.I.-leiders in hun correspondentie gebruikten werd Manila aangeduid met Tokio. Zie bijvoorbeeld Manifesto Pari, Bangkok, 1927, p.17, samengevat in bijlage brief PG aan GG, 10-3-1930 in mailr.17-3-1930 It.T in vb.6-8-1930 It.B 18. Op verzoek van de Nederlandse gezant in Japan zond de GG in juli 1927 omslag en enkele bladzijden van het boekje naar Tokio, opdat de Japanse autoriteiten een onderzoek konden instellen naar de drukkerij. Brieven hierover in mailr.803x/27. Begrijpelijkkerwijs kon de Japanse politie de herkomst van het boekje niet vaststellen. De gezant kreeg een verslag van het "omstandige" onderzoek en concludeerde: "natuurlijk wil zij (de politie) niet bekennen dat deze zaak haar aandacht ontsnapt is". Brief gezantschap Tokio aan GG, 27-3-1928 in mailr.486x/28.
11. Menudju Republik Indonesia, p.6-8.
12. Menudju Republik Indonesia, p.65-71.
13. In Rentjana Ekonomi, p.4 vermeldt Malaka dat dit boekje in Manila werd geschreven en gedrukt.
14. Brief gouverneur Atjeh aan PG, 24-6-1926 in mailr.686x/26 in vb.1-7-1927 It.Q 10 (over inbeslagname van een pamflet).
15. Geheim rapport P.K.I. juli 1925-december 1926, p.28.
16. De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.108. Ik heb geen exemplaar van dit boekje kunnen achterhalen. Het exemplaar dat McVey, The Rise gebruikte was afkomstig van het Documentatiecentrum voor Overzees Recht te Leiden en is daar niet meer aanwezig. Mijn gebrekkige weergave van de inhoud is gebaseerd op aantekeningen die McVey maakte bij het raadplegen van het boekje, tenzij anders vermeld.
17. Semangat Moeda, p.57-61.
18. Semangat Moeda, p.64.
19. Semangat Moeda, p.64-5, ook p.46.
20. Semangat Moeda, p.40-4.
21. Semangat Moeda, p.72-4.
22. Semangat Moeda, p.74-5; ook Geheim rapport P.K.I. juli 1925-december 1926, p.32.
23. Semangat Moeda, p.83, 85-6; Geheim rapport P.K.I. juli 1925-december 1926, p.32-3.
24. McVey, The Rise, p.317 ziet te grote verschillen tussen beide boekjes. Ook in Naar de "Republiek-Indonesia" wijst Malaka erop dat voor een suc-

- cesvolle revolutie het gehele volk achter de P.K.I.-S.R. moet staan. Uit de voorstelling van zaken van McVey kan men dit anders lezen.
25. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.36.
 26. Brief gouverneur Atjeh aan PG, 29-6-1926 in mailr.686x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10. Eén brochure bij Sutan Said Ali te Medan, de ander bij Kamari te Weltevreden (eendeel van Jakarta). Beiden waren lid van het P.K.I.-hoofdbestuur.
 27. Over de revolutie: T.M.Kalaw, The Philippine Revolution, Manila, 1969. Een interessante analyse van de Philippijnse revolutie bevat Pendjara I, p.128-39.
 28. O.a. in Pendjara I, p.139-41.
 29. McVey, The Rise, p.290-315.
 30. McVey, The Rise, p.323-4.
 31. McVey, The Rise, p.315-6.
 32. Report of an officer of Home Department, Intelligence Bureau, Delhi, 13-3-1926 in National Archives of India, Foreign and Political Department, Communist Activities in Malaya and Siam, nr.153x/26; Brief PG aan GG, 23-11-1925 in mailr.1132x/25 in vb.19-1-1927 lt.F 1. Yamin, Tan Malacca, p.16 vermeldt dat Malaka in september 1925 in het geheim naar Chieng-Mai vertrok.
 33. McVey, The Rise, p.231, 449 noot 145. Subakat was na een goede opleiding een aantal jaren als tekenaar werkzaam bij de spoorwegen. Daarna raakte hij in de politiek betrokken en werd via onderwijzer aan een S.I.-school redacteur van Api. Toen een vervolging wegens een persdelict tegen hem werd ingesteld, vluchtte hij. In Singapore voorzag hij in zijn onderhoud als mutsenmaker. Verhoor Subakat, 13-1-1930, vraag 2-7, bijlage brief PG aan GG, 10-3-1930 in mailr.17-3-1930 lt.T in vb.6-8-1930 lt.B 18.
 34. Report of an officer of Home Department, 13-3-1926.
 35. Brief PG aan GG, 23-11-1925.
 36. Bijlage bij Rapport Britse consul-generaal Batavia, 28-11-1925 in PRO-FO 371-11698-F 82/80. Dit is een Engelse vertaling van de Nederlandse vertaling van het Maleise origineel. Het origineel en de Nederlandse vertaling heb ik niet kunnen achterhalen. Deze brief wordt aangehaald in brief PG aan GG, 23-11-1925 in mailr.1132x/25 in vb.19-1-1927 lt.F 1.
 37. Malaka's vader overleed in Suliki in augustus 1925. Zijn moeder, Si Sina, verbleef al een jaar in Medan en was daar opnieuw getrouwd met een man van Malaka's leeftijd. Telegram gouverneur SWK aan PG, 12-1-2-1925 in mailr.1239x/25 in vb.19-1-1927 lt.F 1. Malaka was hiervan niet op de hoogte.
 38. Volgens Report of an Officer of Home Department, 13-3-1926 regende het niet op 22 september. Hij twijfelt daarom aan Malaka's aanwezigheid in Chieng-Mai op 24 september.
 39. In deze en andere brieven maakten de communisten gebruik van codes. Een aantal veel gebruikte namen van personen, plaatsen en organisaties werd aangeduid met cijfers van drie getallen. Andere woorden en namen, die men geheim wilde houden werden aangeduid met getallen, opgebouwd uit groepen van twee cijfers, die elk voor een bepaalde letter stonden. Een aantal brieven is gedecodeerd; een aantal niet. Deze laatste categorie heb ik zelf zoveel mogelijk gedecodeerd. Achter de codes is tussen haken het bedoelde woord geschreven. In een aantal gevallen betekent het tussen haken plaatsen van een bepaald woord, dat in de oorspronkelijke brief dit woord in code stond.
 40. Bijlage rapport Britse consul-generaal Batavia, 28-11-1925. Engelse vertaling van de Nederlandse vertaling van het Maleise origineel. Het is niet geheel zeker dat Malaka deze brief schreef. In de Engelse vertaling staat als ondertekening "W.G.M." vermeld. Ik veronderstel dat dit verkeerd is overgenomen uit de Nederlandse vertaling, waar waarschijnlijk heeft gestaan: was getekend (w.g.) M. Op deze wijze ondertekende Malaka in deze periode meerdere brieven.
 41. Geheim rapport P.K.I. juli 1925-december 1926, p.25-6.
 42. Hindia Baroe, 20/26-8-1925 in IPO 1925, nr.35; Njala, 2-9-1925 in IPO 1925, nr.37.
 43. Vermeld in brief Mughtar (Subakat), 9-10-1925, als bijlage bij brief PG aan GG, 23-11-1925 in mailr.1132x/25 in vb.19-1-1927 lt.F 1. Subakat

- woonde onder de schuilnaam Abdulkadir aan Anai Road, Singapore.
44. Bijlage rapport Britse consul-generaal Batavia, 28-11-1925. Engelse vertaling van de Nederlandse vertaling van het Maleise origineel.
 45. Vermeld in nota Hermawan, gearresteerd P.K.I.-leider, p.2, bijlage bij brief resident Oost-Priangan aan gouverneur West-Java, 21-12-1926 in mailr.30x/27 in vb.1-7-1927 lt.T 10.
 46. De passage uit deze brief over het propagandawerk onder de Maleiers is ook opgenomen in Malaya Command Intelligence Notes, 26-1-1927, nr.48 in PRO-FO 371-12515-F 1768 en Report Malayan Security Services Singapore, "Malay and Indonesian Communists", 15-6-1948 in ARA-AS, nr.205. J.M. van der Kroef, Communism in Malaysia and Singapore, A Contemporary Survey, The Hague, 1967, p.17 vermeldt dat Alimin en Malaka in 1926 enige aanhang wonnen onder de inheemse bevolking, op basis van pan-Maleise of pan-Indonesische ideeën.
 47. Verhoor Subakat, 13-1-1930, mededeling bij vraag 7.
 48. Brief Muchtar (Subakat), 9-10-1925, bijlage bij brief PG aan GG, 23-11-1925. Iskaq was later een vooraanstaand nationalist.
 49. Brief Malaka, 4-12-1925, bijlage brief PG aan GG, 19-12-1925 in vb. 19-1-1927 lt.F 1. Nederlandse vertaling van het Maleise origineel.
 50. Het adres: 84 Onan Road werd als correspondentie-adres gebruikt. Het pand werd bewoond door Abdul Ghaffar bin Abdulrahman, een Javaanse pelgrimbe-middelaar. Malayan Bulletin of Political Intelligence, January 1926, nr.35 in PRO-FO 371-11084- F 1188. Wellicht was Gh.deze Ghaffar en was door het conflict het correspondentie-adres onbruikbaar geworden.
 51. Zijn vertrek uit Singapore ging vergezeld van geruchten dat hij Sumatra wilde bezoeken. De politie daar werd gealarmeerd. Telegramwisseling tussen PG en gouverneurs Sumatra in mailr.1239x/25 in vb.19-1-1927 lt.F 1.
 52. Bijlage brief PG aan GG, 30-12-1925 in vb.1-7-1927 lt.Q 10.
 53. Bijlage brief PG aan GG, 30-12-1925.
 54. Malayan Bulletin of Political Intelligence, february 1926, nr.36 in PRO-FO 371-11084-F 1723.
 55. Geheim rapport P.K.I. juli 1925-december 1926, p.24-5. Het is opvallend dat Malaka zelf in Pendjara I geen woord wijdt aan zijn van september 1925 tot januari 1926 durende omzwervingen door Thailand en Malaka.
 56. Pendjara I, p.143.
 57. McVey, The Rise, p.316.
 58. Manifesto Pari, p.17-8. Volgens Pemberontakan Nasional Pertama, p.53-4 weigerde Malaka, na een verzoek van de P.K.I.-leiders in Singapore, naar die plaats te komen. Tezelfdertijd hadden de P.K.I.-leiders ook het plan met de Kominternvertegenwoordigers overleg te plegen. Zo was Subakat volgens een brief van 3-2-1926 van plan naar Borodin, Kominternman in China, te vertrekken. Verhoor Subakat, 13-1-1930, vr.152. Volgens Pemberontakan Nasional Pertama, p.53-4 werden Alimin en later Muso als P.K.I.-afgezanten naar E.K.K.I.-vertegenwoordigers in China gestuurd om het oordeel over het Prambananbesluit te vragen. Toen de P.K.I.-leiders op Java geruime tijd niets hoorden, vertrokken Sardjono en Budisutjitro naar Singapore om Malaka te ontmoeten. McVey, The Rise, p.473-4 noot 95 acht deze weergave onwaarschijnlijk; de tijdsruimte was voor deze reizen te beperkt. In Thesis, p.37 schrijft Malaka dat hij het bericht over het besluit begin maart schriftelijk vernam, toen Alimin bij hem verbleef. Er werd hem (Thesis, p.38) geen raad gevraagd, maar bevolen om met Muso naar Moskou te gaan om daar materiële steun voor de opstand te vragen. Hij geeft hier dus dezelfde lezing als in Manifesto Pari.
 59. Verwijzingen hiernaar in McVey, The Rise, p.316; verder in Alimin Prawirodirdjo, Riwayat Hidup Alimin (Het levensverhaal van Alimin), Jakarta, 1954, p.20,22; De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.153; Geheim rapport P.K.I. juli 1925-december 1926, p.23; Pemberontakan Nasional Pertama, p.54. Tamim in P.K.I.-Sibar, p.24 dateert Alimins vertrek op begin januari. Dit is zeker niet waarschijnlijk omdat Malaka toen nog niet was teruggekeerd in de Philippijnen, terwijl tevens het verblijf van Alimin bij Malaka dan wel erg lang duurde.
 60. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.23-4; Tamim in P.K.I.-Sibar, p.24-5. Tamim dateert hier (p.30) en in Sedjarah P.K.I., p.24 Alimins terugkeer op

- 15 februari. Gezien de datering van de theses lijkt dit onjuist.
61. Bijlage brief PG aan GG, 30-6-1926 in mailr.687x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10. De beide codes, beschreven in noot 39 van dit hoofdstuk, worden hier gebruikt. Tevens worden een aantal politiek belaste begrippen door neutrale woorden aangegeven. De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.153-4 vat deze theses samen.
62. Pendjara I, p.143.
63. Thesis, p.40-4, 57.
64. Tamim in P.K.I.-Sibar, p.27; Tamim, Sedjarah P.K.I., p.23.
65. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.24. Andere opgaven van deelnemers zijn onvollediger: Tamim in P.K.I.-Sibar, p.25 vergeet Subakat en, zoals ook in alle andere opgaven, Agam Putih. In verhoor Tamim, 13-12-1932, vr.26 in mailr.963x/33 noemt hij Sardjono niet. Verhoor Subakat, 13-1-1930, vr.101 vermeldt Budisutjitro, Muso, Winanta en Subakat; Pemberontakan Nasional Pertama, p.54 noemt Sardjono, Budisutjitro, Muso en Subakat, terwijl tevens nog ongenoemde Hoofdbestuursleden aanwezig waren. Alimin zelf is nog onvollediger: Interview Alimin, A-15 noemt Sardjono, Subakat en Muso; in Alimin, Riwayat Hidup, p.22 slechts Subakat en Muso. Malaka vermeldt Sugono's aanwezigheid in Thesis, p.38. De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.154 vermeldt Budisutjitro, Subakat, Winanta en Muso.
66. In De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.154 en Pemberontakan Nasional Pertama, p.54 wordt april als tijdstip aangegeven. Tamim gaf in een interview als datum 11 maart 1926. McVey, The Rise, p.475 noot 115. Winanta ging met Abdul Ghaffar op 12 maart terug naar Java. Malayan Bulletin of Political Intelligence, march 1926, nr.37 in PRO-FO 371-11698-F 2463. Sugono werd op 7 april gearresteerd in Indonesië. McVey, The Rise, p.475 noot 115.
67. Brief Muchtar (Subakat), 12-6-1926, bijlage brief PG aan GG, 30-6-1926 in mailr.687x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10.
68. De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.154. Volgens Pemberontakan Nasional Pertama, p.54 liet Alimin weten, dat Malaka het oneens was met het besluit. In Interview Alimin, A-15 zegt Alimin dat Malaka bericht naar Singapore zond, dat hij niet akkoord ging met het plan om een revolutie op touw te zetten. Volgens Tamim, Sedjarah P.K.I., p.24 en Tamim in P.K.I.-Sibar p.27 verklaarde Alimin dat Malaka te ziek was om een opinie te geven.
69. Pemberontakan Nasional Pertama, p.54.
70. Thesis, p.38; Pendjara I, p.146; Tamim, Sedjarah P.K.I., p.25.
71. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.23-4 schrijft dat Alimin Malaka in Manila drie keer vroeg wanneer hij naar Moskou zou worden gezonden. Op grond van het hierdoor opgewekte wantrouwen schreef Malaka toen zijn theses. Hetzelfde: Tamim in P.K.I.-Sibar, p.25.
72. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.25-6. Malaka toonde deze briefjes later dat jaar aan Tamin en Subakat. Tamim haalt deze briefjes letterlijk aan, maar gezien de schrijfstijl zijn het waarschijnlijk wel eigen weergaven. Een andere "letterlijke" weergave geeft Tamim in P.K.I.-Sibar, p.27-8. Over de eerste fase van de reis van Alimin en Muso: McVey, The Rise, p.476 noot 119.
73. Pendjara I, p.146; Peringatan sewindu hilangnja Tan Malaka, p.61.
74. Pendjara I, p.146. Alimin schreef volgens Malaka dat de conferentie niet door kon gaan en dat hij, zodra hij geld had, naar Moskou zou gaan. Hij kon niet uitvoeriger schrijven omdat er een vriend bij hem was. Dit is niet in overeenstemming met wat Tamim van de inhoud weergeeft, of is dit een ander, eerder briefje? Dat lijkt onwaarschijnlijk, waarschijnlijker is dat hier sprake is van een vergissing van Malaka. Indien Alimin zijn briefje verstuurde op 16 maart, duurde het tot eind april voor Malaka het ontving. Was dit een toevallige omstandigheid, werd het briefje later verstuurd (uit een andere plaats wellicht) of vertrokken Alimin en Muso later dan 16 maart?
75. Pendjara I, p.146; Tamim in P.K.I.-Sibar, p.28.
76. Pendjara I, p.147.
77. McVey, The Rise, p.325-7. Citaat op p.327.

78. Thesis, p.38; Tamim, Sedjarah P.K.I., p.26 en Tamim in P.K.I.-Sibar, p.28 vermelden 6 mei. Volgens brief PG aan GG, 27-9-1926 in mailr.976x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10 (aangehaald in McVey, The Rise, p.477 noot 120) werd Malaka op 30 april gezien aan boord van een Japans schip, op weg van Manila naar Singapore. Volgens Malaka reisde hij met een Duits schip. Pendjara I, p.147. Ten tijde van het schrijven van "Dari Pendjara ke Pendjara" (1946-7) had Malaka er belang bij elk contact met Japan onvermeld te laten. Hij verweet zijn binnenlandse politieke tegenstanders samenwerking met de Japanse bezetters van Nederlands-Indië (1942-5). In dit licht kan men ook zijn mededeling zien dat hij met een Duits schip reisde. De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.155 dateert zijn aankomst op begin juni. Zie hierover verder noot 81.
79. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.26 en Tamim in P.K.I.-Sibar, p.28.
80. Volgens Malayan Bulletin of Political Intelligence, april 1926, nr.38 in PRO-FO 371-11689-F 2821, waren Budisutjitro en Sutan Perpatih midden mei in Penang en eind mei weer in Singapore. Volgens deze bron werd Subakat op 9 mei in Singapore gesignaleerd. Dit is deels onjuist; Budisutjitro werd in mei op Ternate gearresteerd en Sutan Perpatih in Medan op 23 mei. Malayan Bulletin of Political Intelligence, may 1926, nr.39 en June 1926, nr.40 in PRO-FO 371-11698-F 3161 en F 3976. Zie ook McVey, The Rise, p.476-7 noot 119.
81. Brief Muchtar (Subakat), 12-6-1926, bijlage brief PG aan GG, 30-6-1926 in mailr.687x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10. Uit deze brief valt af te leiden dat Malaka begin juni in Singapore aankwam. In dit geval vergiste Malaka in Thesis, p.38 (zie noot 78) zich een maand toen hij zijn aankomst op 6 mei dateerde. Kan Subakat zich niet een maand vergissen? Dit is onmogelijk omdat Subakat in zijn brief wijst op wat er met Sutan Said Ali is gebeurd. Hierbij doet hij op de arrestatie van Said Ali te Medan op 22 mei. Telegram PG aan gouverneur Atjeh, 24-6-1926 in mailr.686x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10. Subakats brief moet dus na 22 mei geschreven zijn.
82. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.27.
83. Geheim rapport P.K.I. juli 1925-december 1926 in The Communist Uprisings, p.12. Volgens Tamim, Sedjarah P.K.I., p.27 en Tamim in P.K.I.-Sibar, p.28-9 schreef Malaka zelf aan het H.B. De brief van Subakat lijkt echter de eerste kennisgeving van Malaka's standpunt te zijn.
84. McVey, The Rise, p.327-8.
85. Mc.Vey, The Rise, p.328-9, gebaseerd op een interview met Tamim; Tamim, Sedjarah P.K.I., p.29-30; Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.2-3; (Djamaluddin Tamim), (Rede voor P.P.I) (?), z.p., z.j., p.2-3; Dimiyati, Sedjarah Perjuangan Indonesia, p.25. Tamin was zelf aanwezig op deze conferentie. Tamin, geboren 1900 in de Minangkabau, was al op zeer jeugdige leeftijd actief in de S.I. en later in de P.K.I. Hij was één van de leiders van de zeer actieve communistische beweging in Padang Panjang. Vanwege een aantal persdelicten werd hij in februari 1924 geïnterneerd. Hij ontsnapte in september 1925. Na het Prambananbesluit kreeg hij van het hoofdbestuur de opdracht om, samen met Osman Keadilan, een P.K.I.-afdeling in Zuid-Sumatra te vestigen. Volgens Tamim werd hem verteld dat alle andere P.K.I.-afdelingen gereed waren voor de opstand, die 18 juni 1926 zou uitbreken, en dat slechts Zuid-Sumatra/Palembang ontbrak. Hij werkte hier tot maart 1926, keerde terug naar Batavia, en vertrok vandaar naar Singapore. Twee maanden lang reisde hij door Malaka, zonder in contact te komen met uitgeweken P.K.I.-leiders. In mei was hij weer te Palembang, waar hij zijn propagandawerk vervolgde. Op 8 juni dook hij op te Bandung om het H.B. over zijn werk te rapporteren. Hier waren slechts Kusnugunoko en Gunawan aanwezig, leden van het P.K.I.-bestuur Priangan en nieuw-benoemde H.B.-leden. Budisutjitro en Sardjono bleken ondergedoken. De volgende dag bracht Magas Madjid, voorzitter van de P.K.I.-West-Sumatra hem naar Budisutjitro, die ondergedoken was in schuurtjes op rijstvelden en daar op de terugkeer van Sardjono uit Bantam wachtte. Tamim, Rede P.P.I., p.1-3; Tamim, Sedjarah P.K.I., p.19-22, 28-30.
86. Dit tijdstip noemt Tamim in P.K.I.-Sibar, p.30. In Sedjarah P.K.I., p.27 noemt hij ten onrechte begin juni. Volgens Dimiyati, Sedjarah Perjuangan Indonesia, p.24-5 kwam Suprodjo op 15 juni aan te Singapore en was hij

- op 20 juni al weer terug om de P.K.l.-leiding te rapporteren. Gezien de datering van Subakats brief is dit onmogelijk. Zie ook McVey, *The Rise*, p.478 noot 122.
87. *Pemberontakan Nasional Pertama*, p.54 schrijft dat Suprodjo en Sugono op Malaka's verzoek naar Singapore kwamen. Sugono was echter sinds 7 april in arrest.
88. Tamim, *Sedjarah P.K.l.*, p.27 en Tamim in *P.K.l.-Sibar*, p.30; Dimiyati, *Sedjarah Perdjuangan Indonesia*, p.25; *De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings*, p.155.
89. *De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings*, p.155; deze datering is ook af te leiden uit een brief van Suprodjo aan Malaka en Subakat, 1-8-1926, bijlage brief PG aan GG, 11-4-1927 in mailr.468x/27 in vb.19-6-1928 lt.O 10, waarin hij een verslag geeft van zijn werkzaamheden sinds zijn vertrek uit Singapore. Tamim dateert Suprodjo's vertrek op 25 juni. Tamim, *Sedjarah P.K.l.*, p.27 en Tamim, 21 *Tahun Kematian Tan Malaka*, IV, p.3.
90. J.T. Petrus Blumberger, *De nationalistische beweging in Nederlandsch-Indië*, Haarlem, 1931, p.185-92, 197-203.
91. Petrus Blumberger, *De nationalistische beweging*, p.205.
92. *Pemberontakan Nasional Pertama*, aangehaald in *P.K.l.-Sibar*, p.122. Een chercheursrapport uit Singapore, 9-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926 in mailr.971x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10 vermeldt dat Malaka direct na aankomst in Singapore confereerde met een aantal Sumatraanse leiders. Genoemd werden Sutan Perpatih, Sutan Said Ali, Djamaludin van Padang, Abdul Xarim van Atjeh en de in Singapore wonende, uit Deli afkomstige, Hadji Abdulsukur. De twee eerstgenoemden waren al voor Malaka's komst gearresteerd. Contacten met de anderen zijn waarschijnlijk, maar dan in de vorm van individueel contact en wellicht op een ander tijdstip.
93. Tamin had Budisutjitro verzocht om literatuur om de propaganda in Zuid-Sumatra te ondersteunen. Budisutjitro gaf Tamin een adres in Singapore waar hij deze kon bestellen. Hij zei nadrukkelijk dat Tamin niet zelf naar Singapore mocht gaan, maar, zoals afgesproken, moest terugkeren naar Zuid-Sumatra. Na de conferentie met Sardjono vatte Tamin het plan op om naar Singapore te gaan. Een dag later ging hij naar Batavia, leende het reisgeld van de Bataviase P.K.l.-leider Sukrawinata en meldde zich, met de door Budisutjitro verstrekte code op het adres Djeddah Street 1-2, waar een Sjech Muchtari zou wonen. Tamim, *Sedjarah P.K.l.*, p.29-31; Tamim, *Rede P.P.l.*, p.3.
94. Tamim, *Sedjarah P.K.l.*, p.31-4, citeert op p.31; Tamim, 21 *Tahun Kematian Tan Malaka*, IV, p.3; Tamim, *Rede P.P.l.*, p.3. Budisutjitro was de enige die het contactadres kende. Malaka was eerst zeer ongerust over het verstrekken van dit adres, maar na Tamins uitleg gerustgesteld. Budisutjitro weigerde de Bataviase P.K.l.-voorzitter, Dahlan, Malaka's adres te geven. Deze reisde vanaf april twee maanden langs Singapore, Hongkong, Canton en Sjanghai zonder Malaka te vinden. Tamim, *Sedjarah P.K.l.*, p.32-3. Budisutjitro weigerde wellicht, omdat hij Dahlan niet onder invloed van Malaka's ideeën wilde laten komen.
95. Brief Suprodjo, 1-8-1926, bijlage bij brief PG aan GG, 11-4-1927 in mailr.468x/27 in vb.19-6-1928 lt.O 10. Deze brieven werden waarschijnlijk gevonden ten huize van Suprodjo, die het P.K.l.-archief beheerde. Volgens *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 20-2-1927 nam de politie vijf brieven van Tan Malaka en Subakat uit augustus-september 1926 in beslag. Ook de sleutel tot de in code geschreven brieven werd gevonden. De brieven bevatten, volgens de N.R.C., een pennestrijd over politieke denkbeelden, waarbij sprake was van veel onbegrip over en weer.
96. Brief Tan Malaka en Subakat, 17-8-1926, bijlage brief PG aan GG, 11-4-1927. Volgens Tamim, *Sedjarah P.K.l.*, p.34-5 wenste het H.B. niet met Suprodjo te praten. Na herhaalde aandrang van Suprodjo kwam het tot een gesprek, waarin het gehele H.B. vasthield aan de opstandplannen. Sardjono schreef toen aan Malaka een kort, scherp briefje, waarin stond dat er nooit sprake was geweest van iets als het Prambananbesluit. Verder kapte Sardjono bij voorbaat alle verdere contacten af. Een zelfde verslag bevat Tamim, 21 *Tahun Kematian Tan Malaka*, IV, p.3-4. Tamim dateert deze brief op 30 juni

- en voorafgaande brieven van Suprodjo op 3 en 5 juni. Deze data zijn onjuist. De Gang der Communistische Beweging in *The Communist Uprisings*, p.156 vat deze brieven samen.
97. De Gang der Communistische Beweging in *The Communist Uprisings*, p.155-6. Zie McVey, *The Rise*, p.328, 329. Op p.481 noot 31 haalt McVey aan, dat het H.B. bij de argumenten voor uitstel o.a. verwees naar de te verwachten adviezen van Alimin, Muso en Malaka. De reactie van Padang Panjang was een gevolg van de mededeling van het H.B. aan de Sumatraanse afdelingen dat tot uitstel was besloten. De Gang der Communistische Beweging in *The Communist Uprisings*, p.155. Ook Malaka verwijst in zijn brief van 17 augustus (zie noot 96) naar de gezanten van het H.B., die deze mededeling overbrachten.
98. Brief Tan Malaka en Subakat, 17-8-1926, bijlage bij brief PG aan GG, 11-4-1927. Opgenomen als bijlage VII.
99. Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.35; Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.4; Tamim in P.K.I.-Sibar, p.31-2. Tamim dateert de brief twee maal op eerste week juli en één maal op 7 juli (in 21 Tahun Kematian Tan Malaka). Met zijn dateringen zit hij er naast (zie ook noot 96). Volgens Tamim vonden deze contacten, in overeenstemming met Malaka's instructies, pas plaats, nadat de poging om Sardjono te overtuigen was mislukt. Het feit, dat over het benaderen van Sukarno als aanstaand leider van de S.R.I. niet gesproken wordt in de brieven uit Singapore van 17 augustus, zou twijfel kunnen oproepen aan het bestaan van deze contacten. Als de contacten werkelijk hebben plaatsgevonden, zal dat echter na 17 augustus zijn geweest. Met een juistere opvatting over de S.R.I., door de brief van Malaka en Subakat, en als gevolg van de contacten met Iskaq en Tjipto, kan Suprodjo ook Sukarno hebben ontmoet. In dat geval moet Sukarno het idee de grote communistische beweging te betrekken in een groot eenheidsfront onder zijn leiding zeer aantrekkelijk hebben geleken. Hoewel Tamim's verslag vaak onnauwkeurig is, is zijn relaas, indien het betrekking heeft op gebeurtenissen waar hij zelf direct bij betrokken was, zelden geheel onjuist. Hij beweert deze brief zelf te hebben gelezen en als deel van het onder zijn beheer staande archief van Tan Malaka in 1931 te hebben begraven.
100. McVey, *The Rise*, p.330; De Gang der Communistische Beweging in *The Communist Uprisings*, p.156-7.
101. Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.36.
102. Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.4.
103. Bijlage bij brief Visbeen (A.R.D.) aan PG, 22-12-1927 als bijlage bij brief PG aan GG, 27-12-1926 in mailr.9x/27 in vb.19-11-1927 lt.S 18.
104. Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.36.
105. Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.37; Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.5; Tamim, *Rede P.P.I.*, p.3 dateert zijn vertrek naar Palembang op midden juli.
106. Rechercheursrapport, 9-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926.
107. Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.5.
108. I.F.M.Salim (Chalik Salim), Vijftien jaar Boven-Digoel, Concentratiekamp in Nieuw-Guinea, Bakermat van de Indonesische onafhankelijkheid, Amsterdam, 1973, p.28.
109. Salim, Vijftien jaar Boven-Digoel, p.28; Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.37-8.
110. McVey, *The Rise*, p.331-3, 340.
111. McVey, *The Rise*, p.333-4. De verhouding tussen het Comité van de Revolutie en het H.B. wordt besproken op p.483-4 noot 49. Voorzover ik weet was Kusnugunoko door Suprodjo overgehaald tot Malaka's opvatting en was hij niet, zoals McVey hier schrijft, een medestander van Sardjono. Tot de leden van het K.P.R.I. behoorden D.O.-leider Herojuwono, zijn opvolger Samudro, de Sumatraan Baharuddin Saleh (voorzitter K.P.R.I.), die in Bandung niet bezweek voor Suprodjo's argumenten, Mahmud Sitjintjin alias Mohammad Jusuf, een P.K.I.-leider uit Padang Panjang die uit Singapore kwam, waar Malaka hem niet van zijn gelijk had kunnen overtuigen, Hamid Sutan, Kamari en Sukrawinata. McVey, *The Rise*, p.484 noot 51; De Gang der Communistische Beweging in *The Communist Uprisings*, p.158.
112. Rechercheursrapport, 9-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926.

- Eén van de dertien was een rapporteur aan de A.R.D. Op verzoek van de autoriteiten in Singapore detacheerde de A.R.D. een aantal rechercheurs in Singapore. Correspondentie hierover in mailr.898x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10. De rechercheurs legden hun contacten via het personeel van een eethuisje in de Arab Street (nr.131), waar vooral de Padangse communisten vaak bijeenkwamen. Zij deden zich voor als communisten uit Java, die partijgenoten zochten.
113. Rechercheursrapport, 9-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926. Ook in De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.157.
 114. De leiding te Penang zou bestaan uit Tan Malaka, Magas Madjid, Abdul Xarim en Suprodjo, met als vertegenwoordigers te Singapore: Subakat, Tamin en Muso; in Johore: Alimin, Budisutjitro, Ongko D en Zainal Abidin en te Kota Tinggi: Umar en Bukera (?). Rechercheursrapport, 9-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926. Het hoofdkwartier zou aan Ansor Road 126 worden gevestigd. Als voorschot op de huur zou Chalik Salim 150 gulden zenden.
 115. Salim was naar Singapore geroepen, zoals al eerder vermeld, als potentiële afgezant naar de jeugdconferentie van Sjanghai. Een bevestiging van Suprodjo's komst na een eventuele uitnodiging had Malaka zeker niet ontvangen, gezien de inhoud van een brief van 21 september aan hem. Ongko D alias Abdul Fakhri, aanhanger van Malaka's opvattingen, kwam ook niet. Abdul Xarim, die op 2 september uit de gevangenis werd ontslagen, had van Malaka het verzoek gekregen naar Penang te komen. Hij verklaarde, na zijn vrijlating, naar Singapore te willen vertrekken. Rechercheursrapport, 9-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926.
 116. Rechercheursrapport, 9-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926. Er waren 2000 pistolen aanwezig, waarvan 200 voor Medan, 300 voor Atjeh en de rest voor Surabaya waren bestemd. Een even grote zending, alleen voor Padang, werd uit Manila verwacht. Volgens het rechercheursrapport hadden Alimin en Muso deze wapens begin 1926 gekocht. Deze wapens waren echter waarschijnlijk al eerder in P.K.l.-bezit (zie p.303). Zie ook McVey, The Rise, p.330.
 117. Bijlage brief PG aan GG, 11-4-1927 in mailr.468x/27 in vb.19-6-1928 lt.O 10. De Philippino op de foto, die dateerde uit begin 1926, was Francisco Varona, uitgever van het dagblad "El Debate" te Manila. Naast het gevaar voor Varona was natuurlijk ook het samen verschijnen van Alimin en Malaka op één foto een ongewenste, verwarrende zaak. De Sumatraanse leider Arif Fadillah, die via Batavia van Padang naar Singapore reisde was waarschijnlijk de persoon bedoeld in de eerste regel van de brief. Hij had een aantal afdrukken in Batavia gekregen. Tamim, Sedjarah P.K.l., p.38-9.
 118. McVey, The Rise, p.340-1; De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.158-9.
 119. Tamim, Sedjarah P.K.l., p.38.
 120. Tamim, Sedjarah P.K.l., p.38 dateert Arifs aankomst op midden-september. Uit de brief van Malaka en Subakat van 21 september valt af te leiden, dat de juiste datum 20 september is. Zie ook noot 117.
 121. Zijn komst was volgens Pemberontakan Nasional Pertama, p.124-5 een gevolg van de acties van Malaka's afgezant Mansur. Deze vroeg eerst Mangkudun Sati naar Singapore te komen. Toen deze weigerde vroeg hij Arif Fadillah.
 122. In deze plaats woonde Malaka in zijn jeugd enige tijd, nog voor hij naar school ging.
 123. Tamim, Sedjarah P.K.l., p.38-9.
 124. McVey, The Rise, p.345; De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.159.
 125. De Indische rechercheurs volgden ook Malaka's sporen naar Kuala Lumpur en Penang. Bij hun contacten hier stuitten ze op veel wantrouwen. Rechercheursrapport, 13-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926. Op 29 september ontmoette een rechercheur per ongeluk Subakat, die hem kende en ook herkende. Toevallig hadden beiden een kamer in hetzelfde hotel. Diezelfde dag meende een rechercheur Subakat met Suprodjo te zien. De volgende dag vertrok Subakat met zijn bagage. Rechercheursrapporten 30-9-

- en 1-10-1926 in mailr.1031x/26 in vb.1-7-1927 lt.S 10. Geen enkele andere bron vermeldt een bezoek van Suprodjo aan Singapore in deze periode. Nu de P.K.I. de chercheurs in Singapore kende, had verder verblijf weinig zin en werden ze teruggeroepen. De PG merkte hierbij nog op, dat de P.K.I. in Singapore betrekkelijk vrij spel kreeg van de weinig geïnteresseerde autoriteiten. De P.K.I.-leiders hoedden er zich zorgvuldig voor op Brits grondgebied de wet te overtreden. Brief PG aan GG, 20-10-1926 in mailr.1031x/26 in vb.1-7-1927 lt.S 10. In november stelde het consulaat-generaal te Singapore voor een aantal berichtgevers aan te trekken, die bijvoorbeeld als handelaren hun werk zouden kunnen verrichten. Brieven aan PG, 8-, 22- en 25-11-1926 in mailr.12x/27 in vb.19-11-1927 lt.S 18.
126. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.40; Tamim, Rede P.P.I., p.4. Over Pak Sa'id: Tamim, Sedjarah P.K.I., p.44-6.
127. Zo'n beeld schetst Malaka ook in Thesis, p.58.
128. McVey, The Rise, p.341.
129. McVey, The Rise, p.342, 487 noot 79. McVey citeert deze brief van Tamin ("Malaria"), zonder verdere gegevens over de vindplaats er van te verstreken.
130. McVey, The Rise, p.342.
131. McVey, The Rise, p.342-6.
132. Malaka vermeldt dit werk, als klerk op een Duits kantoor, in Pendjara I, p.151 en Pendjara II, p.106.
133. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.40-1. Uit brieven van Subakat aan Idris in Kota Tinggi, het toevluchtsoord van de communisten in Singapore, blijkt deze voortdurende geldnood in brieven van 10-7-, 10-10- en 3-11-1926 ("Wij geheel platzak, geen geld huishuur"). Op 3-11-1926 schreef Subakat aan K.(?) dat hij een maand tevoren een artikel over Sugono had gezonden naar de Philippine Herald. In alle dagbladen van Manila en ook in Amerika, was dit artikel afgedrukt. Sugono's dood - hij pleegde in mei 1926 zelfmoord in de gevangenis - zou volgens Subakat een groot propagandamiddel worden: "Hij mag en moet niet vergeten worden door de volkeren van Azië." Bijlagen bij brief PG aan GG, 27-12-1926 in mailr.9x/27 in vb.19-11-1927 lt.S 18.
134. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.41-2.
135. Volgens een spionbericht was hij hier met Darsono. Darsono zat toen in voorlopige hechtenis; Malaka was waarschijnlijk in Singapore. Toen hij hier vandaan vertrok, waarschuwde de PG de Sumatraanse gouverneurs voor zijn eventuele komst. Telegrammen hierover in mailr.1239x/25 in vb. 19-1-1927 lt.F 1.
136. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 26-12-1926, ook 20-12-1926 en 4-1-1927.
137. Brief gouverneur West-Java aan GG, 4-3-1926 in mailr.267x/26 in vb. 19-1-1927 lt.F 1.
138. In het Indonesische blad Pelita Andalas, vermeld in chercheursrapport, 9-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926. Zo'n bericht wordt ook vermeld in Sakti Arga, Tan Malaka Datang, p.22.
139. Overgenomen in Nieuwe Rotterdamsche Courant, 11-1-1927. De zakelijke inhoud van dit artikel ook in De Courant, 20-12-1926. Andere geruchten signaleerden hem in dezelfde periode in Suliki. Brief PG aan GG, 10-1-1927 in mailr.72x/27.
140. Brief Roy aan Sneevliet, 12-6-1926 in McVey, The Rise, p.334-6. Op deze brieven van Malaka, uit Manila, doelt Malaka in Pendjara I, p.146.
141. Brief Sneevliet aan Roy, 10-7-1926 in McVey, The Rise, p.336.
142. McVey, The Rise, p.336-8. Haar weergave is vooral gebaseerd op interviews met Semaun en Darsono. Het conflict tussen Alimin en Muso enerzijds en Tan Malaka anderzijds zou na de opstand leiden tot een breuk tussen de officiële P.K.I. en Malaka. In latere geschriften uit eerstgenoemde groep wordt het Kominternoordeel over het Prambananbesluit nooit duidelijk vermeld. McVey geeft hiervan een kort overzicht op p.485 noot 61. Alleen Alimin, Analysis, p.15 laat iets doorschemeren van het negatieve oordeel. De pro-Malaka-geschriften laten natuurlijk niet na op deze ommissie te wijzen. Malaka schrijft in Thesis, p.61 en Pendjara I, p.146 dat hij vernam dat de Komintern zijn inzichten deelde.

- In Interview Alimin, A-16 concludeert Alimin dat Moskou zich nog niet geheel met het Prambananbesluit kon verenigen. Impliciet erkent Alimin dit in A-17 (zie noot 143). Tamim, Sedjarah P.K.I., p.55 vermeldt dat de instructies van Moskou het volgende inhielden: het Prambananbesluit was fout omdat tevoren geen overleg met Moskou was gevoerd en evenmin met de Kominternvertegenwoordiger Malaka; Malaka's opvattingen werden gedeeld door de Komintern; met hem moesten Alimin en Muso samenwerken na hun terugkeer; het opstandbesluit ademde een Trotskistische inslag. Deze opmerkingen zouden zijn neergelegd in documenten die Alimin en Muso in Singapore achterlieten bij Agam Putih.
143. McVey, The Rise, p.339-40. Zij baseert zich hier op een interview met Semaun. Interview Alimin, A-17 bevestigt dit. De drie contacten op Java waren Dr. Kwa Tjoan Sioe (het enige contact dat Semaun noemde), De Roy in Batavia en Hadji Busro in Semarang. Als Moskou akkoord ging zou het telegram luiden: "Harga cacao baik" (Cacao doet een goede prijs); bij afwijzing: "Harga karet mahal" (Rubber doet een hoge prijs). Alimin vertelt dat dit laatste telegram werd verstuurd, doch blijkbaar niet werd ontvangen.
 144. Interview Alimin, B-13.
 145. Volgens Tamim, Sedjarah P.K.I., p.42 per trein uit Bangkok. Pak Sa'id poogde hen nog te waarschuwen voor de politie, maar durfde hen niet aan te spreken in verband met de overvloedig aanwezige rechercheurs. Volgens brief Visbeen (A.R.D.) aan PG, 22-12-1926 in mailr.9x/27 in vb.19-11-1927 lt.S 18 kwamen ze per schip, het s.s."Deli".
 146. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.42; Tamim, Kematian Tan Malaka, p.16-7; Brief Visbeen aan PG, 22-12-1926. De mededeling dat Agam Putih Alimin en Muso aan Visbeen uitleverde wordt terloops gemaakt in Verhoor Daja Jusuf, mededeling bij vr.87 in mailr.963x/33. Alimin gaf, zoals vermeld, de schuld voor hun arrestatie aan Agam Putih, die hen zou hebben verkocht. Alimin, Riwayat Hidup, p.23 en Interview Alimin, A-3 en B-13.
 147. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.47.
 148. Brief Visbeen aan P.G., 22-12-1926.
 149. Tan Malaka, Massa Actie, Jakarta, 1947. Een eerste druk heb ik niet kunnen achterhalen. Kata Pengantar (Voorwoord), p.1-4. Citaat op p.4.
 150. Massa Actie, p.5-7, hfdst.I. Revolusi (Revolutie).
 151. Massa Actie, p.15-7, hfdst.III. Beberapa matjam Imperialisme (Verschillende soorten Imperialisme), deel 1. India.
 152. Massa Actie, p.17-9, hfdst.III, deel 2. Philipina.
 153. Massa Actie, p.19-21, hfdst.III, deel 3. Indonesia.
 154. Massa Actie, p.21-6, hfdst.IV. Kapitalisme Indonesia (Indonesisch Kapitalisme).
 155. Massa Actie, p.26-33, hfdst.V. Keadaan Rakjat Indonesia (De toestand van het Indonesische volk).
 156. Massa Actie, p.33-8, hfdst.VI. Keadaan Sosial (Sociale toestand).
 157. Massa Actie, p.38-43, hfdst.VII. Keadaan Politik (Politieke toestand).
 158. Massa Actie, p.43-5, hfdst.VIII. Revolusi di Indonesia (Revolutie in Indonesië).
 159. Massa Actie, p.46-50, hfdst.IX. Perkakas revolusi kita (De instrumenten van onze revolutie). Citaten op p.47-8 en 50.
 160. Massa Actie, p.50-2, hfdst.IX, deel 1. Partai dan sifat-sifatnja (De partij en haar eigenschappen), deel 2. Programa nasional kita (Ons nationaal program). Het program uit "Naar de 'Republiek-Indonesia'" is opgenomen in Massa Actie, p.73-4.
 161. Hierover ook Thesis, p.40. Meer dan wapenbezit raken organisatie, tactiek en strategie de kern van de communistische beweging. "De echte communistische wapens zijn politieke plannen, organisatie, leuzen en propaganda-agitatie." De Nederlandse wapens kunnen worden veroverd met woord en pen, hand en bamboestok.
 162. Massa Actie, p.52-6, hfdst.IX, deel 3. Tugas dan organisasi partai (De functie en de organisatie van de partij).
 163. Massa Actie, p.57-65, hfdst.X. Pemandangan pendek tentang gerakan kemerdekaan di Indonesia (Korte beschouwing over de onafhankelijkheidsbeweging in Indonesië). Citaat op p.61-3.

- 164.Massa Actie, p.66-8, hfdst.XI. Federasi Republik Indonesia.
- 165.Massa Actie, p.7-13, hfdst.II. Pati dalam riwayat Indonesia (De kern van de Indonesische geschiedenis).
- 166.Massa Actie, p.69-71, hfdst.XII. Chajal seorang revolusioner (Wensdroom van een revolutionair).

X. DE ACTIE VAN DE PARI (1927 - 1933)

Met het uitbreken van de gewelddadigheden op Java werden, zoals al in het vorige hoofdstuk beschreven, de omstandigheden voor Malaka en zijn vrienden in Singapore er niet gemakkelijker op. Tamin drong er in midden december bij Malaka op aan Singapore te verlaten, maar Malaka wilde tot eind december wachten om met zijn eerste maandloon de reis te kunnen betalen. Op 19 december 1926 ontmoetten Malaka, Tamin en Subakat elkaar op het strand; er werd besloten dat Malaka en Subakat zo snel mogelijk uit Singapore zouden vertrekken. Hun plaats van bestemming was Bangkok. Op 20 december vertrok Subakat naar Penang; op 24 december volgde Malaka hem. Met zijn geld kon hij slechts tot Penang komen. Na een week stuurde Tamin hem het geld voor de verdere reis. Aan de grens van Thailand en Malaka zagen Malaka en Subakat elkaar weer en ze reisden samen naar Bangkok.¹

Tamin bleef in Singapore en had over gebrek aan werk niet te klagen. Hij belastte zich met de opvang van de ongeveer honderd communistische vluchtelingen. Door ze zo snel mogelijk aan werk te helpen kon hij ze buiten de belangstelling van de politie houden. Tamin bracht ze voor een deel onder in zeemanshuizen, in afwachting van werk op een schip. Een ander deel, vooral uit West-Sumatra, stuurde Tamin door naar godsdienstscholen in Malaka. Van vroegere reizen hier kende hij vele godsdienstleraren en hij wist dat er een tekort aan onderwijzers was. De Sumatranen werden hier hartelijk ontvangen. Voor een bestaan als vluchteling, merkt Tamin op, waren ze mentaal ongeschikt; het waren vrijwel allen mystici. Slechts Djamaluddin Ibrahim/Abdurachman, Arif Siregar en Djalaluddin/Fakih Samik leken bruikbare krachten bij het voortzetten van de actie. Eerstgenoemde had ook nog een gesprek met Malaka voor diens vertrek.

Djalaluddin ging spoedig terug naar Sumatra, met een aantal brochures van Malaka en het tweede deel van "Lokal Aksi dan Nasional Aksi". Tijdens zijn terugreis brak ook hier de opstand uit.²

Een deel van de Sumatranen vertrok, voorzien van Malaka's brochures naar Mekka of Egypte voor Islamstudie. Voor voortzetting van de strijd waren, volgens Tamin, slechts een tiental geschikt. Behalve het eerdergenoemde drietal uit West-Sumatra, waren dat Bagindo Tenek Aliyasin/Daja Jusuf uit dezelfde streek, Maswan Madjid uit Zuid-Sumatra, Tjek Mamad/Mansur uit Bantam, Kasim/Emang uit Priangan, Agam Putih/Mahmud uit Noord-Sumatra en Mardjono/Djohan, Sarosan/Agus en Suwarno/Ahmad uit Midden-Java. Tamin wees hun erop dat ze slechts op één wijze contact konden leggen met het Indonesische proletariaat dat zijn leiders verloren had, namelijk door zeeman te worden. Na één reis van drie maanden hadden Mardjono, Suwarno en Sarosan genoeg van dit bestaan; Djamaluddin Ibrahim, Tenek Aliyasin en Maswan Madjid hielden het een jaar vol, onopgemerkt door Britse en Nederlandse politie.³

Een andere bemoeienis van Tamin betrof Alimin en Muso. Meteen na hun

arrestatie kon Tamin via Pak Sa'id schriftelijk contact met hen leggen.⁴ Beiden werden uitvoerig verhoord door de Britse politie en door Visbeen. Alleen bij criminele acties in Nederlands-Indië of politieke activiteiten, verricht in Malaka zelf, zou uitlevering naar Indië een zekere zaak zijn. Maar van beide was geen sprake, zodat Visbeen spijtig moest constateren dat een verbanning uit Singapore nog lang niet vaststond.⁵

Op 3 maart 1927 besloot de Executive Council van de F.M.S. met vier tegen drie stemmen Alimin en Muso niet te verbannen. Deze meerderheid meende dat hun uitlevering niet "necessary for the public safety or welfare" was en ze dus niet onder de bepalingen van de ordonnantie, die uitlevering mogelijk maakte, konden worden gebracht.⁶

Op 19 maart werden Alimin en Muso in vrijheid gesteld, op voorwaarde dat ze binnen een week Singapore voorgoed zouden verlaten. Diezelfde dag ontmoetten Alimin en Tamin elkaar op straat, buiten het scherp in het oog gehouden hotel van Alimin en Muso. Alimin wilde niet meegaan naar het huis van Pak Sa'id, maar drong er bij Tamin op aan naar Canton te komen om alle zaken rustig te bespreken. Als reisgeld kreeg hij al zeventig dollar. Tamin wees op de noodzaak van reorganisatie van de communistische beweging, die geen reis naar Canton of Moskou kon verdragen.

De volgende dag bracht Djamaluddin Ibrahim Muso een brief met de uitnodiging naar Pak Sa'id te komen. Tamin wilde hem Malaka's theses laten lezen en andere documentatie over de opstand, maar Muso had geen tijd en vroeg Tamin alleen zo snel mogelijk naar Canton te komen. Hij gaf Tamin vijftig dollar reisgeld. Tamin drong aan, waarop Muso boos werd en zei dat Tamin Malaka alleen maar steunde omdat beiden Minangkabauer waren. Tamin wees Muso hierop de deur, na hem te hebben toegevoegd dat hij dacht als communisten met elkaar te hebben kunnen spreken, maar dat Muso's optreden vernederend was.⁷

Op 22 maart dienden Alimin en Muso onder valse naam een paspoortaanvraag in. Hun bedrog werd ontdekt en ze werden opnieuw gearresteerd. Hierna kregen ze een paspoort uitgereikt en boekten passage op een Japans schip naar Hongkong. Van Hongkong zouden ze naar Canton gaan. Op de dag van vertrek - 26 maart - hadden ze aan boord nog een vriendelijk gesprek met Visbeen. Ze vertelden hem als vertalers te willen werken in Canton of Moskou.⁸

In midden januari stuurde Malaka Subakat uit Bangkok naar Canton om leersame ervaringen op te doen bij de leiders van de C.C.P. Bovendien kon hij de Kominternvertegenwoordigers in China ontmoeten. In april ontmoette hij hier Alimin en Muso, die er ook bij hem op aandrongen naar Moskou te gaan. Subakat wilde terug naar Bangkok en met instemming van de Kominternmensen in Sjanghai besloot hij zich te voegen bij Malaka, die vanuit Manila zijn activiteiten zou ontplooiën. Subakat telegrafeerde Malaka daarna, in mei 1927, dat hij snel zou terugkeren naar Bangkok en vroeg hem Tamin naar Bangkok te roepen.⁹

Muso, Alimin en Subakat raakten in mei betrokken bij de grote opstand

van Canton, die, na vijf dagen communistisch bewind, bloedig werd neergeslagen. Het drietal werd gearresteerd en dreigde zelfs te worden doodgeschoten. Hun Indiër-zijn of tussenkomst van de Komintern redde hen en ze verlieten daarop Canton zo spoedig mogelijk.¹⁰

Tamin, die Malaka vanuit Singapore geregeld op de hoogte hield van zijn doen en laten, arriveerde midden mei 1927, na ontvangst van Malaka's telegram, in Bangkok. Een week later voegde Subakat zich bij hen. Ze logeerden in hotels, maar de slinkende financiën stonden een langer verblijf hier nauwelijks toe. Gelukkig kon Tamin contact leggen met de anti-Nederlandse godsdienstleraar Sjech Achmad Wahab, die hier sinds 1908 in ballingschap leefde en diverse godsdienstscholen leidde. Zij hadden wederzijdse kennissen en Sjech Wahab kende Tamin van artikelen in Minangkabause bladen. Ze stonden snel op zeer goede voet met elkaar. Ze konden het dure en onveilige hotel verruilen voor de ruime woning van een Siamese leerling van hem in Tha Chang Wangna, ten noorden van Bangkok.¹¹

Na het oplossen van dit probleem konden ze zich in alle rust zetten aan een analyse van de opstand en de reacties daarop en de conclusies, die hieruit getrokken moesten worden voor de toekomstige politiek.

Na het uitbreken van de opstand aanvaardde het E.K.K.I. het onvermijdelijke en sprak in een manifest van 20 november zijn volledige steun uit aan de revolutionairen. De C.P.H. reageerde anders en noemde de opstand een bewuste provocatie van de Indische regering om de P.K.I. te vernietigen. Onder druk van de E.K.K.I. moest de C.P.H. een positievere houding aannemen. De opstand werd de rechtvaardiging voor de Chinese politiek van het Komintern, die weinig reden tot vreugde kon geven, nu Chiang Kai-shek hardhandig zijn communistische medestanders in de K.M.T. liquideerde.

"The Comintern was thus forced to consider whether it should advocate a strategy that would give the C.C.P. greater independence from the Kuomintang (a move that would inevitably hasten a break) or whether it should continue to support the bloc within the K.M.T., hoping that if Chiang did decide to break with the Chinese Communists, he would at least continue his alliance with the Soviet-Union."

De Komintern koos voor het laatste. De kritiek van Trotski op deze politiek kon beantwoord worden door te wijzen op de Indonesische opstand, als bewijs voor het succes van de Aziatische politiek. Toen de opstand nauwelijks inhoud bleek te hebben, had de Komintern moeite dit te bekennen. Met het duidelijk worden van het falen van de Chinese politiek, toen Chiang definitief brak met de communisten, trok de Sovjet-Unie zich terug in een proletarisch isolationisme. Onder invloed hiervan werd ook het falen van de opstand aan andere oorzaken toegeschreven. Niet meer het gebrek aan samenwerking met nationalistische partijen en het niet volgen van een "bloc-within"-politiek, ook niet dat de opstand nooit begonnen had mogen worden, maar het gebrek aan

voorbereiding en organisatie was deze oorzaak.¹²

In deze eerste periode na de opstand werd nog nergens in de communistische pers gewezen op de interne P.K.I.-geschillen. Tan Malaka werd in deze publicaties en ook in de andere pers zelden genoemd.¹³

Voor het drietal in Bangkok waren de Kominternreacties teleurstellend. Na diepgaande discussies besloten zij een nieuwe partij op te richten, als opvolger van de P.K.I. Midden in Bangkok, in de koninklijke tuin Prachatipak, bij de gouden Buddhatempel, onder de toeziende ogen van vele Buddha's werd op donderdag 2 juni 1927 officiële de "Partai Republik Indonesia" (Pari) opgericht. Reeds vóór deze dag waren een manifest, de statuten en het huishoudelijk reglement gereed.¹⁴ Het manifest richtte zich tot de aanhangers van de Komintern in Indonesië en was ondertekend door Nadir (Malaka) en Gunadhi (Subakat).¹⁵

Het is van het grootste belang, aldus de schrijvers van het manifest, dat er klaarheid komt over de roemloze ineenstorting van de P.K.I. Als veteranen van de uiteengeslagen P.K.I. en hardnekkigste bestrijders van de fatale vergissingen willen ze de partij niet heroprichten, omdat daartegen ernstige bezwaren zijn aan te voeren.

Zij behandelen de misplaatste hoop op hulp van buiten en de onverschilligheid en onwetendheid van de Komintern.

Een nieuwe partij moet er komen en de schrijvers hebben daarom de Pari opgericht uit een waarachtig Indonesisch belang.

In de jaren 1917 tot 1923 leek een wereldrevolutie aanstaande, maar nu heeft het wereldkapitaal zich gestabiliseerd en is een wereldrevolutie niet meer waarschijnlijk.

Een nauwe band met Rusland zal ook leiden tot grote invloed van de huidige bureaucratistische leiding in Moskou, die, als in China, Indië zal overstromen met talloze adviseurs. Dat Stalin zich zo meester maakt van de revolutionaire beweging is niet in het belang van Indië zelf, maar van het imperialisme. Dan komt er van een zelfstandige revolutie niets terecht. Het volk van Indië heeft geen boodschap aan de strijd tussen Stalin en Trotski.

"Het heeft een eigen dringend probleem, dat om een oplossing vraagt. Pari is een revolutionair arbeidersinstrument dat tracht naar eigen inzichten die problemen op te lossen."

Uit de ervaring met de leiding van Moskou opgedaan kan men leren dat die leiding alleen goed is voor Rusland zelf. In het buitenland faalt ze.

"De gehele Derde Internationale is te Russisch opgebouwd en vooral jonge Oosterse leiders zullen geneigd zijn in blinde verering over te gaan en hun zelfstandigheid verliezen, met het gevolg dat zij het contact met hun eigen massa, welke een andere impulsie bezit dan de Russische, missen."

De schrijvers betreuren diep, dat Stalin in de Russische partij is overgegaan tot maatregelen, waarvoor men in burgerlijke of democratische landen

zou terugschrikken.

Hierna volgt een kritiek op de P.K.I. vóór de opstand, langs bekende lijnen, en een overzicht van de gebeurtenissen na het Prambananbesluit.

Tenslotte zetten de schrijvers uiteen dat ze internationalisten blijven, maar met de Komintern van mening verschillen over de wijze waarop het einddoel moet worden bereikt. Niet van boven naar beneden, maar omgekeerd.

"De Pari is een proletarisch-revolutionaire partij, die zich niet kan verenigen met de actie van Moskou en de 3de Internationale, aangezien deze bedoeld was om de wereldrevolutie te organiseren in de jaren 1918-1923. Zij erkent, dat de Russische communisten grote diensten hebben bewezen, doch is van mening, dat de Moskouse leiding niet onfeilbaar is. Een eigen partij zal haar eigen proletariaat een dienst bewijzen, doch zich niet blindelings onder Moskouse leiding moeten stellen."

Aansluiting bij één of andere Internationale is een zaak die pas in de toekomst kan gaan spelen, verklaren de schrijvers tot besluit.

De statuten van de Pari, "een partij, die zelfstandig is en onafhankelijk en vrij van de leiding of invloed van een andere partij of macht" (art.1), formuleren het doel als volgt:

"De Pari stelt zich ten doel zo spoedig mogelijk de meest volledige vrijheid van Indonesië te verkrijgen, en daarna een 'Indonesische Federatieve Republiek' te stichten, op basis van de economische, sociale en politieke toestand van het land en in overeenstemming met de aard en karaktereigenschappen van de bevolking, die bovendien de beschaving, positie, welvaart en welzijn van het Indonesische volk zal kunnen verhogen" (art.2).

Hiertoe zal de Pari een revolutionaire politiek volgen op basis van manifest en program, diverse groepen in de bevolking organiseren om daarmee bij de aanstaande politieke en economische crisis het vrijheidsleger te vormen dat via massa-actie het doel van de Pari zal bereiken, scholing geven, bladen etc. uitgeven, de bestaande politieke lichamen en rechten benutten en met andere partijen samenwerken (art.3).

Aan leden worden strikte eisen gesteld. Pas na een proeftijd worden ze toegelaten (art.4). Ze hebben dan vele plichten; ze moeten zich volledig inzetten voor de partij; democratisch, beschaafd, eerlijk, zuinig en leergierig zijn; andermans nationaliteit, mening en geloof eerbiedigen en de vrouw hoogachten, meer als de man (art.5). Als een lid zich niet aan deze verplichtingen houdt, een geheim van de Pari openbaart, verraad pleegt of de Pari niet beschermt wordt hij uit de partij gezet (art.7).

Het hoogste gezag in de partij berust bij een congres, door evenredige vertegenwoordiging samengesteld, dat bevoegd is de statuten te veranderen en de politieke lijn vast te leggen (art.8).

Het congres kiest een "Centraal Executief Comité" (S.E.K.) voor één jaar. Dit S.E.K. voert de congresbesluiten uit en legt verantwoording af aan het congres. Het S.E.K. regelt de oprichting van secties, benoemt een deel van het sectiebestuur, geeft het Parti-orgaan uit, neemt de leden aan en voert het financieel beheer (art.9).

In politieke, economische en vervoerscentra wordt een sectie opgericht als er minstens vijf leden zijn (art.10).¹⁶

Malaka schreef het manifest in het Nederlands en Subakat vertaalde het.¹⁷ Subakat stelde de statuten samen¹⁸ en bedacht ook de naam.¹⁹

Malaka gaat ook nog elders in op zijn motieven om de Pari op te richten. Het zou niet verstandig zijn als P.K.I. verder te gaan nu vrijwel alle P.K.I.-leiders gevangen waren genomen. Pas na hun terugkeer zou, na analyse van de gemaakte fouten, de P.K.I. heropgericht kunnen worden.²⁰

Het gebruik van de naam P.K.I. zou het ondergrondse werk schade kunnen berokkenen, gezien de verkeerde politiek die de P.K.I. gevolgd had. Het gevaar van het aantrekken van verkeerde elementen en van provocatie zou sterk worden vergroot.

Communisme en P.K.I. riepen gemakkelijk fanatisme op, vooral bij analfabeteh. Maar dit fanatisme leidde tot opportunisme, fascisme of een putsch. Een communist moest beschikken over een duidelijke, materialistische denkwijze.

In de Pari leefde de idee van het streven naar een vereniging van Zuid-oostaziatische landen, die een zelfde bevolking, klimaat en levenswijze bezaten. De basis van de Pari vormde echter het beginsel van "self-help". Het volk zou zelf in de revolutie zijn onafhankelijkheid moeten veroveren, zonder hulp van buitenaf.²¹

Het vertrouwen op eigen kracht, het onafhankelijk optreden, dat echter wel in overeenstemming was met het internationale proletariaat, het "getrennt marschieren, vereint schlagen" was het kenmerk van de Pari.²²

Terwijl het drietal nog in Bangkok vertoefde, bereikte hun het bericht dat de radicale nationalistes op 4 juli 1927 de Perserikatan (later Partai) Nasional Indonesia (P.N.I. - Indonesische Nationale Vereniging (Partij)) hadden opgericht. De oprichting van de P.N.I. betekende een herziening van de S.R.N.I./S.R.I.-plannen, waarvan na de opstand moest worden afgezien. De P.N.I., onder voorlopige leiding van voorzitter Sukarno en secretarispenningmeester Iskaq, streefde naar onafhankelijkheid voor Indonesië. De partij wilde daartoe het nationaal bewustzijn van het volk versterken, op grondslag van principiële non-coöperatie met de regering.²³ Vooral Malaka was hierover zeer verheugd, ook in het licht van de contacten die Suprodjo in 1926 met succes met Sukarno gelegd had.

Hierop schreef Malaka een brochure, getiteld "Pari dan kaum Intelektuul Indonesia" (Pari en de Indonesische intellectuelen). Hierin deed Malaka het voorstel gezamenlijk te strijden voor een 100% onafhankelijk Indonesië, in politiek, sociaal en economisch opzicht. Zijn brochures konden een richtlijn voor de politieke actie vormen, waarbij de intellectuelen samen met de massa zouden strijden voor hun idealen. Er moest zoveel mogelijk worden samengewerkt met godsdienstige, socialistische en andere nationalistische groepe-

ringen, opdat de kans op succes zo groot mogelijk zou zijn. De intellectuelen moesten de leiding op zich nemen van massa-organisaties van arbeiders, boeren, jongeren enz. en deze tot gedisciplineerde, eensgezinde organisaties smeden. Met een aantal beschouwingen uit het Parimanifest vormde dit de inhoud.²⁴

Begin augustus vertrok Tamin weer naar Singapore, zijn standplaats als lid van het S.E.K. van de Pari. Een aantal van de Paridocumenten gaf hij mee aan een oudere zuster van Maswan Madjid, die getrouwd was met een P.N.I.-leider in Djakarta, die ze Indië binnensmokkelde en ze daar uitdeelde. In de P.N.I.-propaganda was de invloed van Malaka's geschriften, aldus Tamin, duidelijk aan te wijzen.²⁵

Als blad zou de Pari "Obor" (De Fakkels) gaan uitgeven. Dit blad werd wegens geldgebrek niet gedrukt, maar werd in geschreven vorm doorgegeven. De oplage werd vergroot door overschrijven.²⁶ Begin augustus vertrok Malaka naar Amoy; hij zou zich vestigen in Manila, in een omgeving waar hij in alle opzichten het meeste werk voor de Pari zou kunnen verrichten.²⁷

Subakat bleef in Bangkok. Sjech Ahmad Wahab kon Subakat heel goed gebruiken in zijn school, waar het onderwijs in andere dan godsdienstvakken nogal te wensen overliet. Subakat bracht hierin, tot Wahabs genoegen, verbetering door het onderwijs in Engelse taal, wiskunde en tekenen op zich te nemen. In de kostschool vond hij een veilig onderdak.²⁸

Niets leek nu een voorzichtige ontplooiing van de Pari in de weg te staan, maar de eerste tegenslag liet niet lang op zich wachten.

Malaka vergiste zich als hij meende dat de Philippijnen hem de rustige en gezonde omgeving zouden verschaffen om voor de Pari te werken. Terwijl hij in 1925 en 1926 onopgemerkt een aantal maanden in het land verbleef, stond hij na de opstand gesignaleerd bij de Philippijnse politie en werd er vanaf begin 1927 ijverig naar hem gespeurd. Op 31 januari 1927 wees de Amerikaanse consul-generaal in Singapore de autoriteiten in Manila op de waarschijnlijke aanwezigheid van Malaka in de Philippijnen. Op grond hiervan werd een politie-onderzoek ingesteld. Een informant vertelde de politie dat hij Malaka in 1925 had leren kennen. Volgens hem genoot Malaka de volledige steun van prominente politici. Malaka zou zijn afgestudeerd aan een Amerikaanse universiteit. Deze informant bleek ook Alimin te kennen. Sinds een jaar had hij Malaka niet meer gezien. Vervolgens werd een goede bekende van Malaka benaderd. Deze beloofde aanvankelijk Malaka's adres te verschaffen, maar kwam hierop later terug. Een tweede poging om hem hiertoe te brengen mislukte eveneens. Wel werd verteld dat Malaka de leider van de revolutionairen in Singapore was. In zijn antwoord deelde het bureau van de G.-G. te Manila op 10 maart aan de consul-generaal mee dat Malaka, indien hij zou worden opgespoord, zou worden uitgewezen.

De consul-generaal bleef van mening dat Malaka in de Philippijnen vertoefde

en was ervan overtuigd dat hij zeker zou worden ontdekt. Met bezorgdheid merkte hij op "that the Philippines provide a happy hunting ground and base of operations for Javanese communists."²⁹

Malaka bereikte Manila na een moeilijke reis. Met een vals paspoort op naam van Hassan Gozali verliep de binnenkomst probleemloos. Hij wendde zich tot zijn vertrouwde steun Mariano Santos. Door diens bemiddeling werd hij ondergebracht op het terrein van de universiteit van Manila, waarvan Mariano's broer, Apolinario de los Santos, de conrector was. Kost en inwoning waren aldus voor Malaka vrij. Malaka's gezondheid liet na de reis te wensen over en hij zag de noodzaak van doktersbehandeling in. Francisco Varona, de leider van "El Debate" bezocht Malaka spoedig bij de universiteit. Malaka kon zijn artikelen weer bij hem kwijt en op al zijn steun rekenen. Kort daarop kreeg Malaka zelf op een avond, via een berichtje van een redacteur van de krant, het verzoek naar het krantenkantoor te komen. Deze man lichtte volgens Malaka tegelijkertijd de politie in.³⁰

Malaka ging meteen op weg. Een man in burger vroeg hem of hij Fuentes was. Toen Malaka dit bevestigde, verschenen een aantal gewapende politie-agenten rondom hem en werd hij gearresteerd. Voordat hij goed en wel besepte wat er gebeurde zat hij al in een politie-auto. Het was toen omstreeks tien uur. Op het bureau wachtten kolonel Ramos, hoofd van de inlichtingendienst, en commissaris Nevins hem op. De assistent van Ramos, kapitein Quimbo had de arrestatie geleid. Nevins en Ramos gingen meteen over tot een zeer scherp verhoor. Malaka had nog wel de tijd gevonden om zeer snel een gedragswijze te bepalen voor het beantwoorden van de vragen. Hij verkeerde in onzekerheid over wat zijn opponenten wisten van zijn daden in de periode 1925-1927. Waren ze op de hoogte van zijn langdurig verblijf in Singapore of meenden ze dat hij al twee jaar in de Philippijnen vertoefde? In het eerste geval zouden ze zeer onaangename vragen kunnen stellen over de wijze waarop hij het land ten tweede male binnengekomen was. In het tweede geval zou een lange rij vragen volgen over zijn doen en laten en zijn vrienden in de Philippijnen. Malaka besloot zich zeer terughoudend op te stellen en op deze wijze af te wachten wat aan de politie bekend was. Het bleek dat men meende dat hij al twee jaar in het land vertoefde. Malaka deed zich daarop voor als arm, zonder vrienden, zwerfend en slapend in het kantoor van "El Debate".

Het verhoor verliep volgens Malaka in een goede sfeer. Antwoorden van Malaka die bepaalde vermoedens ontzenuwden werden sportief opgenomen. Malaka meende dat Batavia een signaal gezonden had om tot arrestatie over te gaan. De ondervragers poogden te ontdekken of hun vermoeden, dat Malaka in enigerlei vorm betrokken was bij recente ongeregelheden onder suikerplantagearbeiders, juist was. Malaka ontkende dit, evenals de betrokkenheid van Varona en "El Debate" hierbij. Ook een artikel van Malaka in "El Debate" kwam ter tafel. Malaka kon zijn auteurschap niet ontkennen, maar op zijn

vraag of hierin enig delict school moesten beide heren het antwoord schuldig blijven. Ook op andere vragen wist Malaka antwoorden te geven, die een strafvervolgung onwaarschijnlijk maakten. Tot slot bleef er nog één concrete vraag die Malaka moest beantwoorden: wanneer en hoe was hij de Philippijnen binnengekomen. Malaka kon moeilijk ontkennen dat hij het land was binnengekomen. Hij verklaarde daarop dat hij als Fuentes in juli 1925 in Manila was aangekomen. Hij weigerde in te gaan op vragen over het bezit van een paspoort op die naam. Hiermee eindigde het verhoor, omstreeks half twee - twee uur in de nacht.³¹

De dag na Malaka's aanhouding verscheen op de voorpagina van "The Philippine Herald" in grote opmaak een bericht, dat vermeldde dat

"A Javanese, alleged to be a Bolshevik agent, who had been under observation for some time in connection with the spread of Bolshevik propaganda in the Philippines, last night was arrested by the constabulary and the secret service."

Het verslag merkte verder op dat tijdens het verhoor "utmost secrecy was maintained by the investigating officials. The inquiry was held behind closed doors carefully guarded."³²

"La Vanguardia" beschikte over nog meer informatie. Dit blad vermeldde enkele biografische gegevens en suggereerde twee mogelijke redenen voor Malaka's arrestatie: een verzoek van de Nederlands-Indische G.-G. of Malaka's bemoeienis met ongeregelde zaken in het Islamietische deel van de Philippijnen.³³

Dit was de eerste dag van een turbulente periode waarin Malaka's lotgevallen elke dag weer voorpaginanieuws vormden.

Op maandag meldden de kranten dat de politie al zes maanden lang op zoek was naar Malaka. Bij twee belangrijke bruggen van Manila stonden al een aantal nachten politiemannen op wacht die uitzagen naar Malaka.³⁴ Dit stemt overeen met de al aangehaalde brieven van de Amerikaanse consul-generaal, die op Malaka's vermoedelijke aanwezigheid in de Philippijnen wees. Later in de week bevestigden officiële bronnen deze lezing. Volgens dit bericht kwam de consul-generaal aan deze informatie door de arrestatie in januari 1927 van enkele Javaanse leiders. De Philippijnse G.-G. lichtte hierop meteen de politie en veiligheidsdienst in. Malaka bleek echter onvindbaar. Nadere gegevens uit Singapore over Malaka's vermoedelijke verblijfplaats leidden tot extra aandacht voor inkomende reizigers bij de douane. Niettemin kwam Malaka het land binnen, waar hij dus gearresteerd werd "upon reasonable suspicion, without warrant, for breach of the peace or other violations of the law."³⁵

Deze mededeling leidde tot een boze brief van de consul-generaal aan de Secretary of State in Washington op 24 augustus 1927:

"The divulgence by the Philippine authorities of this strictly confidential information, and the connection of this office with the matter, is very embarrassing. It will distinctly handicap this office in maintaining the efficiency and thoroughness of its system for the collection of political intelligence."

Verder zou deze publicatie

"(will) likely focus an undesirable degree of Malayan Communist interest on us... We may thereby be subjected to the potentially malignant attention of the various Javanese and Chinese gun men who occasionally pass through Singapore."

Via de hiërarchische kanalen werd de G.-G. verzocht hierop te antwoorden. De G.-G. bood zijn verontschuldigen aan. Hij had de eventuele onaangename gevolgen niet voorzien, maar de mededeling gedaan "as reflecting credit on the efficiency of the Consular service." Het incident was hiermee gesloten.³⁶

Onbevestigde berichten wilden, aldus "The Manila Daily Bulletin", dat een verzoek van de regering in Batavia om uitlevering van Malaka naar Java tot zijn aanhouding had geleid. Van officiële zijde werd commentaar hierop geweigerd.³⁷

Dit bericht bevatte een kern van waarheid. Naar aanleiding van een verzoek van de P.-G. om inlichtingen over Malaka schreef de Nederlandse consul-generaal in Manila in februari 1927, dat volgens de geheime politie Malaka in Manila of in de provincie woonde. De chef van de geheime politie vroeg de consul-generaal om Batavia te schrijven om instructies voor het geval Malaka gearresteerd zou worden.³⁸

De P.-G. telegrafeerde dat het niet de bedoeling was om Malaka's aanhouding te vragen. Bij aanhouding zou slechts geïnformeerd moeten worden of uitwijzing werd overwogen. De consul-generaal deelde hierop mede dat Malaka bij aanhouding zou worden uitgewezen.³⁹

Hieruit blijkt de bereidwilligheid van kolonel Ramos de Nederlanders ter wille te zijn. Van Nederlandse aanwijzingen die tot Malaka's aanhouding leidden was geen sprake. Volgens Malaka bestond de afspraak dat hij zeer spoedig na zijn aanhouding in stilte zou worden overgebracht naar een gereedliggend Nederlands schip. Dit was een afspraak tussen Wood en Fock, de beide gouverneurs-generaal. Wood overleed echter kort voor Malaka's arrestatie. Hierdoor ging de afspraak niet door en kon, aldus Malaka, de publieke opinie zich in zijn zaak mengen.⁴⁰ Aanwijzingen hiervoor zijn niet te vinden.

De geheime politie meende met het oppakken van Malaka een grote vangst te hebben gedaan: een communist van internationale reputatie, die ongetwijfeld ook op de Philippijnen zijn verderfelijke werk had gedaan. Het verhoor zou zeker de bewijzen hiertoe opleveren. Maar het eerste verhoor vrijdagochtend, en ook de verhoren op zaterdag en zondag leidden niet tot deze bewijzen. Slechts zijn illegale binnenkomst bleef als strafbaar feit over. In een begrijpelijk enthousiasme hadden de politieleiders verzuimd vóór Malaka's aanhouding een arrestatiebevel te laten tekenen. Wellicht meenden zij dat dit bij deze "Javaanse bolsjewiek" niet nodig was. Maar Malaka's vrienden zouden dit in Angelsaksische landen zwaar aangerekende verzuim goed uitbuiten.

Reeds de eerste publikatie wees de richting aan die Malaka's verdediging zou nemen:

"In certain quarters, however, some who claim to know the Javanese Bolshevik suspect, maintain that he is a political refugee from Java, persecuted and wanted by his government for nationalistic activities. All nationalists in Java and elsewhere are stigmatized by the name of Bolshevik and as such they are refused all consideration they deserve as political refugees in the countries where they seek refuge, it was declared."⁴¹

De dag na zijn arrestatie kwam Ramos bij Malaka en vertelde dat zijn vrouw buiten stond te wachten. Ramos noemde haar naam niet en Malaka kon hierop slechts verklaren dat hij niet gehuwd was. Hij wist zo echter wel dat zijn lot en verblijfplaats aan zijn vrienden bekend waren.

Korte tijd later vroeg Ramos hem of hij een advocaat wilde ontvangen. Malaka kende de man niet en vroeg Ramos aan Varona te vragen voor hem een advocaat te zoeken.⁴²

Varona was echter op korte termijn niet te bereiken. Een aantal advocaten en vakbondsleiders benaderden Ramos op zaterdag en zondag met het verzoek Malaka op borgtocht vrij te laten. Maar het ontbreken van een welomschreven aanklacht en de weekendrust van de rechtbank maakten dit onmogelijk.

Apolinario de los Santos, vergezeld van de advocaat Mariano Nable, vroeg zaterdag al op het politiebureau om Malaka's vrijlating. Santos verklaarde aan de pers dat hij Malaka kende als

"an amiable fellow, devoted to the cause of his country. His only crime, if any, is that of being a patriot, and he is a nationalist of the first order, but never a bolshevik."

Varona gaf zaterdag een verklaring in dezelfde geest uit. Hij betreurde de aanhouding van Malaka, die hij "a worker for his country's emancipation and for the progress and liberty of his race" noemde.

Malaka's arrest viel samen met een congres van de "Legioneros del Trabajo". Domingo Ponce, de leider hiervan en een oude bekende van Malaka, gaf hier een verklaring uit waarin hij zei Malaka niet persoonlijk te kennen, maar zeker te weten dat hij geen bolsjewiek was. Dat laatste was slechts een voorwendsel om hem te kunnen uitwijzen. Zijn organisatie had nooit contact met hem gehad.

Ramos verstreekte een aantal gegevens over Malaka aan de pers. Volgens hem verschaftte Santos aan Malaka kost en inwoning, terwijl ook Varona hem geregeld onderdak verschaftte. Uit de verhoren was gebleken dat hij in nauw contact stond met radicale bewegingen op Java. In oktober 1925 was hij in Manila gearriveerd. Hij woonde in Manila, maar reisde soms door de provincies en bezocht vakbondsleiders en arbeiders. Hij erkende een radicaal te zijn, maar ontkende elke band met de bolsjevistische beweging. In november en december 1925 had hij ongetekende artikelen over Javaanse zaken geschreven in een Spaans blad.

Malaka's vrienden erkenden dat hij, omdat hij als politieke vluchteling geen paspoort kon krijgen, illegaal was binnengekomen. Hij moest vluchten

omdat hij de zeer populaire leider van de "Sarekat Rayat" was. Zijn illegale binnenkomst was uiteindelijk het enige bewijsbare strafbare feit van Malaka en op grond hiervan besloten Ramos en Nevins hem te vervolgen. De douanechef Vincente Aldanese tekende daarom op zondag of maandag, maar juridisch gezien, in ieder geval te laat, een arrestatiebevel. Tevens gaf waarnemend G.-G. Gilmore op zondag aan Ramos officieel de opdracht de zaak Malaka af te handelen.

De advocaat Nable leverde, volgens "La Vanguardia", scherpe kritiek op Ramos. Volgens hem had Ramos bewust het contact belemmerd tussen Malaka en zijn advocaat. Bovendien waren de aanhouding en de vasthouding zonder arrestatiebevel en dus onwettig geschied. Dit alles was naar Nable's opvatting het gevolg van het verzoek uit Batavia om Malaka uit te leveren.

"La Vanguardia" getuigde in een commentaar van de natuurlijke sympathie voor Malaka en zijn strijd voor een regeringsvorm in overeenstemming met de menselijke waardigheid en de geest van de tijd.

"La Opinion" schreef in dezelfde zin. Malaka's enige fout was dat hij streed voor de vrijheid van zijn land. Hij had zich in woord en geschrift nooit een bolsjewiek getoond. De politie die op alles het etiket "bolsjewiek" plakte, voerde dit nu aan als reden om Malaka uit te wijzen. Het blad vroeg zich boos af waarom de individuele rechten, die de Amerikaanse wetten waarborgden, in dit geval zo geschonden werden.

Het dagblad "Taliba" schaamde zich er diep voor dat Malaka dreigde te worden uitgewezen. Het blad deed een beroep op het parlement om bij de G.-G. er op aan te dringen dat Malaka mocht blijven.⁴³

Ramos' verzuim leidde tot veel kritiek op hem. Hij voelde zich genoodzaakt zich hiertegen te verdedigen in een verklaring, waarin hij nog eens een overzicht gaf van de feiten rond Malaka's aanhouding:

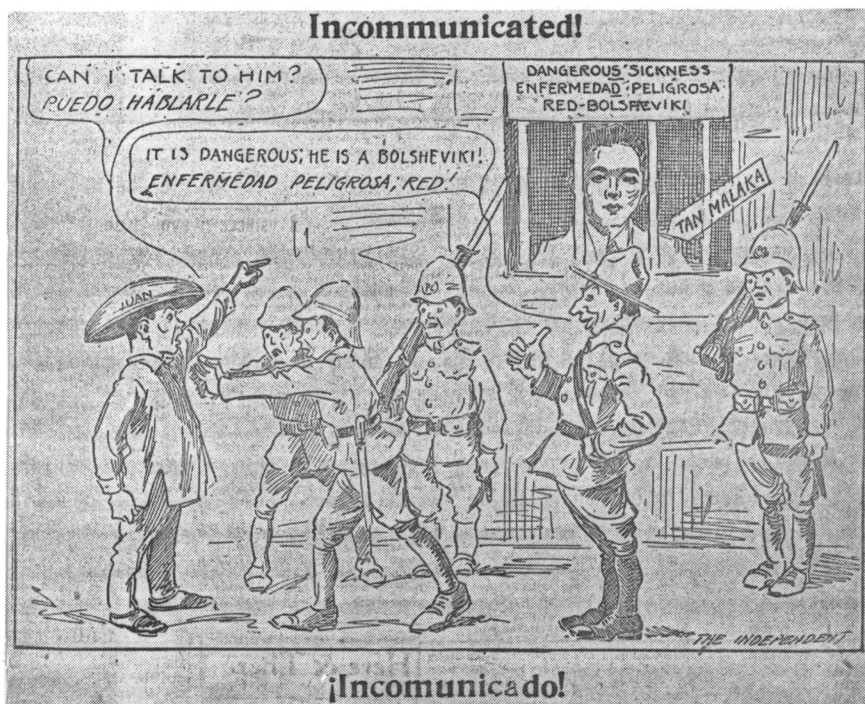
"At the outset let it be known that the arrest of Tan Malacca was made not at the request of any foreign country, but on the strength of a warrant issued by the bureau of customs. Malacca entered the country under an assumed name, 'Elias Fuentes' and claimed that he was a Filipino student. By entering the Philippines without passport, he violated the customs law of the country.

This the bureau of customs discovered about a year and a half later. The aid of the constabulary was sought in apprehending Malacca. A warrant of arrest was issued by the customs collector.

For six months, the constabulary sent its best agent through the provinces, spending thousands of pesos for the arrest of a man who violated the customs laws. Efforts of the constabulary to apprehend the man were inspired by a desire to protect the prestige of the customs laws of the country.

Malacca was arrested by the constabulary Friday evening and grilled until early in the morning. Despite the fact that Saturday, the following day, was a legal holiday, a report was made to Governor General Gilmore who ordered three days of grace for Malacca to show why he should not be deported.

Until late Saturday evening, lawyers wanted to see Malacca, but the lawyer whom he designated did not appear. Under the law, a prisoner is only allowed to see the lawyer whom he wants. A prominent lawyer wanted

Afbeelding, opgenomen op de voorpagina van het weekblad "The Independent", 20-8-1927.

to see Malacca as his lawyer, but since Malacca designated another, he was not allowed to confer with the prisoner.

Malacca has nothing to say against the constabulary. He was treated like a gentleman. The judge ordered his appearance in court and he was allowed with all customary courtesies.

The criticism of the press may discourage the constabulary and police officials from making arrests of violators of the laws of the country in the future. For a fine piece of detective work, the constabulary has received criticism instead of appreciation. For safeguarding the customs laws of the country, the constabulary has been attacked. If the Chinese entering the Islands without passports were allowed the same privilege, what would the newspapers say?

Malacca deserves all the praises showered upon him by his advisers for his love of his country. The newspapers can eulogize him, but that should not hinder the constabulary and customs-officials from enforcing the customs laws."⁴⁴

"La Opinion" wees in een commentaar op enkele onjuistheden in Ramos' verslag, onder andere op de datering van het arrestatiebevel die na de arrestatie pas werd geschreven. Verder ging Ramos er geheel aan voorbij dat Malaka als politieke vluchteling recht op asiel had.⁴⁵

Dat de uitgebreide jacht op Malaka, volgens Ramos, los van zijn politieke overtuiging stond en slechts de overtreding van de immigratieregels betrof, zal ook toen wel niemand geloofd hebben.

Inmiddels zaten Malaka's vrienden niet stil. Ze bezochten hem, waarschijn-

lijk op zondag, in de gevangenis en vertelden hem dat de beste advocaten hem zouden verdedigen. De eerste stap zou zich richten tegen het ontbreken van een arrestatiebevel. Deze mededeling in aanwezigheid van Ramos deed deze laatste, aldus Malaka, verbleken. Dit was een beschuldiging die hem rechtstreeks raakte.⁴⁶

Malaka's vrienden, Varona en De los Santos, dienden vervolgens via hun advocaat Mariano Nable een verzoek in bij rechter Anecheto Diaz. Zij schreven hierin dat noch de G.-G. noch de politie het recht had, bij gebrek aan een uitleveringsverdrag, Malaka te vervolgen voor politieke misdrijven tegen het Nederlandse bewind. Zij protesteerden tegen het feit dat Malaka drie dagen onbereikbaar was voor zijn advocaten en tegen de valse beschuldiging dat hij een bolsjewiek zou zijn.

Rechter Diaz gaf toen bevel Malaka voor te geleiden op maandagmiddag 15 augustus. De politie kreeg tot opdracht aan te tonen waarom het vasthouden van Malaka nodig was.

Ramos zocht inmiddels naar een manier om uit zijn netelig parket te komen. Het enige houvast had hij in Malaka's illegale binnenkomst. Daarom werd Malaka maandagmorgen voorgeleid aan "the board of special inquiry of the bureau of customs", dat hem het volgende verhoor afnam:

"Question. What is your real name? Answer. Tan Malakka.

What made you use different names? My name Tan Malakka is known throughout Sumatra and to the Dutch government and I could not travel under that name so I used a different name to conceal my identity.

Have you committed any crime against the Dutch government? I was accused of aiming to overthrow the Dutch government and was deported in 1922 without proof or evidence against me. It was done through the privilege of the Dutch governor general.

Where were you deported? I was deported to Holland in February 1922. I have freedom to go to everywhere, but I was always followed by Dutch spies.

Were you not a Javanese? I am a Javanese. Sumatra and Java are under the Javanese government.

Where were you staying in this country? Sometimes in Sta. Mesa, Sampaloc and lastly in De la Rama building.

What is your present occupation? Making contributions to newspapers.

Do you have a particular occupation? No.

What is your means of livelihood at present? In writing articles I used to receive some money. I also receive some money from some friends at home.

As a writer do you deal on any special subject? I am always advocating the independence of my country.

Have you any political connection in Java or Sumatra? Yes. I was deported in 1922 as president of Sarekat Rayat Indonesia or Indonesian People's Party. I am also president of Labor Unions and editor of newspapers.

What is the object of this party? To obtain independence of the Dutch Colonies by every means.

Do you believe in the use of physical violence to obtain your independence? I believe in the action of the masses to obtain our independence by every means whether physical or any other, political, economic and if necessary physical means.

Have you been charged in any court in Sumatra for any political offense? No. The Dutch government has never found in writing and speeches

anything, that will offend their government.

What is your object in coming to this country? I was terribly sick in China. I asked the governor general of the Dutch East Indies to allow me to go home to recuperate for my sickness but although he did not flatly refuse my return it seems that he wanted to trap me only in order that they may deport me to an isolated place to prevent my going abroad. I thought the climate here is the same as in my country so I decided to come here. Besides I was assured by physicians in China that the climate here is good.

Have you other intentions beside that? No. Not in the sense of spreading in the Philippines the aim of obtaining our independence but sometimes privately I was asked by friends to express my views on political subjects but it was not with the intention of publishing the same. I have no intention to mix in Philippine politics.

Do you intend to live here permanently? I intended to find a job here for me, because my party at home was destroyed due to the recent uprising in Java and I could not receive support.

What paper did you use in coming to this country? No paper. I told them at Hongkong that I am a Filipino and they sold a ticket to me.

When you arrived at the pier were you not asked by any customs authorities as to what paper you have? No.

What language do you speak? Dutch, German, English, Malay, Javanese and I understand a little Chinese, French, Tagalog and Siamese.

How much money have you in your possession now? I have 10 Singapore dollars which is equivalent to about eleven pesos and two pesos more which make thirteen pesos in all.

How could you live with this amount of money? I am sure of my place to sleep without pay. I used to buy only very little and necessary things. Sometimes friends used to give me two or three pesos.

Do you have any connection with any political or labor unions in this city? No.

Have you ever advocated in this city any principle regarding the overthrow of government? No.

Do you know what is meant by bolshevism? Yes.

What is your understanding of bolshevism? It is a doctrine by which the laboring class of the world can achieve their social and political emancipation by uniting themselves in order to get changes in the present system by any means.

Do you subscribe to this doctrine? Theoretically yes, but the aim must be subject to the limitations existing in each country.

At present what is your actual means of livelihood? I am depending upon my thirteen pesos and also from the help of some friends.

What education did you attain or what degree do you have? I have a diploma from a college of education in Holland.

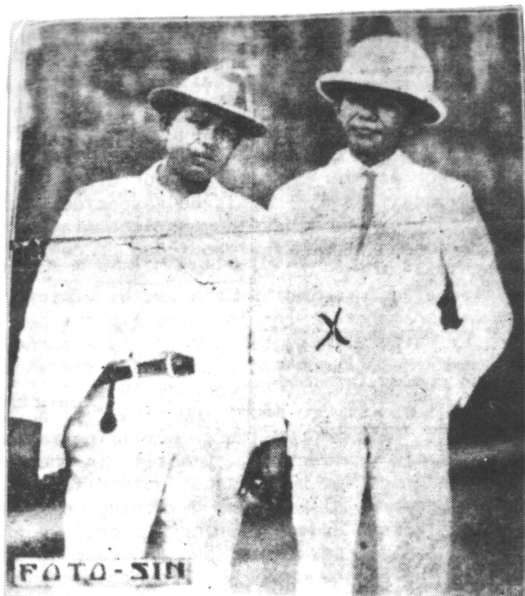
Are you the one who appears in the manifest of the s.s. Empress of Russia, July 20, 1925, as Elias Fuentes? Yes.⁴⁷

Hierna kwam de "board" snel tot een uitspraak. Malaka bevond zich illegaal in de Philippijnen; bovendien bestond de kans dat hij, gezien zijn geringe vermogen, ten laste van de overheid zou komen. Om deze redenen diende hij te worden uitgewezen. Malaka kreeg 48 uur de tijd om bij het hoofd van de douanediens, Aldanese, in beroep te gaan tegen deze uitspraak.⁴⁸

Aldanese verklaarde echter al dat de uitwijzing door moest gaan, en op korte termijn. Politieke overwegingen speelden hierbij geen rol, zei hij.⁴⁹

Met deze uitspraak gewapend kon Ramos met wat meer vertrouwen de rechtszitting van de middag tegemoet zien. "The Tribune" gaf een uitgebreid verslag van deze zitting:

"Tan Malacca, alias Elias Fuentes, a fugitive Nationalist leader from

Tan Malaka op weg naar de rechtszaal, begeleid door een rechercheur (15 augustus). (Uit Pagkaisa, 16-8-1927; ook afgedrukt in Philippine Herald, 16-8-1927.)

Java, won the first stage of the legal battle he is waging to secure his liberty, when Judge Anacheto Diaz of the court of first instance yesterday ordered his provisional release on a bond of P.6,000.

The petition to secure Malacca's temporary release was strongly objected to by the constabulary, especially Colonel Ramos, who informed Assistant Attorney Peña, who appeared for the government, that the fugitive 'is a very dangerous man'. Colonel Ramos was constantly whispering to Attorney Peña during the discussion of the provisional release of the defendant in court yesterday...

Judge Diaz at first fixed the bond at P.10,000. Judge Jose Abad Santos, chief counsel for Malacca, then informed the court that Malacca would be absolutely unable to put up the amount. He asked the court to reduce this amount to at least P.5,000. Judge Diaz, after hearing the arguments of both sides, ruled that the bond be fixed at P.6,000.

It was learned on good authority that ex-Senator Ramon Fernandez and another Filipino put up the bond for Malacca. It was made a condition that Malacca should report twice to the constabulary every day - once in the morning, at 9 o'clock, and again in the afternoon, at 4 o'clock.

Those who appeared for Malacca were Judge Santos, Dr. Gaudencio Garcia, and Attorney Mariano Nable. President Apolinario de los Santos of the Manila University was with the attorneys for Malacca. The government was represented by Assistant Attorney Emilio Peña.

Judge Santos opened the argument. He directed his attack against the authority of the insular collector of customs to order the arrest of Tan Malacca. He argued that under the act of congress of February 5, 1917, or under any other existing law, the collector of customs is without authority to order the arrest of anyone, much less Tan Malacca, without due process of law. The collector of customs, it was alleged, decreed the arrest by virtue of an executive order, but Judge Santos argued that even with such order the arrest was unwarranted.

Judge Santos asserted that the collector of customs had acted arbitrarily and that to sustain him in his action, would be to authorize him to order the arrest of any alien resident here any time and order his deportation without due legal process, the counsel said.

Malacca is a political refugee, and under international laws, he is entitled to the full protection of the country to which he has gone for

shelter.

Judge Santos made it plain that only the secretary of labor of the United States can order the arrest of a person, found guilty of infringing immigration law in America without previous investigation. Not even the collector of customs of New York has that right, he said. In the Philippine Islands, only the court of justice can issue the order of arrest, he emphasized.

'We do not beg for clemency nor ask for charity for our client,' declared Judge Santos. 'We only ask that his rights be respected. Under the constitution of the United States and under the American flag, no person can be deprived of his life and property without due process of law.'

Attorney Peña declared that Malacca was being detained by virtue of the order coming from the governor general. In his answer to the petition for habeas corpus interposed by Malacca through his counsel, Attorney Peña alleged that Malacca came to the Islands without the necessary passport, in violation of the act of congress of February 5, 1917.

The collector of customs has authority to order the arrest of persons violating the immigration law, Mr. Peña argued. While admitting that there is no express provision of law vesting that authority in the collector of customs, it can be presumed that he has that authority inasmuch as he is entrusted with the enforcement of all laws governing commerce, navigation and immigration, and that in order to enforce such laws effectively, he must necessarily possess the power to issue an order of arrest, Mr. Peña said. He declared that the secretary of labor possesses that authority, but that he had delegated it to the collector of customs of the Philippine Islands for the proper enforcement of the commercial, shipping and immigration laws.

During the proceedings, Malacca was very serene. He sat in one of the chairs intended for lawyers, guarded on both sides by Captain Quimbo and a constabulary secret service agent. Malacca was wearing a white suite, with a pair of tan shoes and pink socks. He wore a grayish necktie.

His forehead was prominent and his face grave, except for an instance when he smiled a bit in the course of Judge Santos' peroration."⁵⁰

Tan Malaka in de rechtszaal op 15 augustus, naast hem zit kapitein Quimbo. (uit The Tribune, 16-8-1927; ook in La Vanguardia, 16-8-1927.)

Nadat Diaz de voorlopige invrijheidstelling had bevolen, diende Ramos opnieuw een verzoek tot aanhouding in, dat Diaz wederom afwees. Diaz stelde zijn uitspraak op 17 augustus, twee dagen later.

Malaka werd omstreeks acht uur 's avonds vrijgelaten. Hij legde voor de pers een verklaring af, waarin hij een kort overzicht van zijn levensloop gaf. Door valse beschuldigingen van zijn werkgevers was hij gedwongen zijn werk op een plantage in Sumatra te verlaten. Op Java werd hij voorzitter van de Sarekat Rayat, die de linkervleugel van de Mohammedaanse Sarekat Islam vormde. Na een staking werd hij zonder proces verbannen. In Nederland werd hij gekozen tot parlamentslid, maar bleek te jong te zijn. Malaka noemde verder zijn journalistieke werk in China en zijn verzoek tot terugkeer naar Indië. Al die tijd joegen Hollandse spionnen op hem. In het antwoord op dit verzoek vermoedde hij een valstrik. Om medische redenen ging hij in juli 1925 naar de Philippijnen. Malaka ontkende dat hij betrokken was geweest bij de ongeregeldeheden op Java in 1926-1927.

"for the fact is, he is against any disorder. He said he believed in peace and order. Mr. Malacca is in favor of the theory of securing the emancipation of Java through peace and diplomatic methods.

I am not a Red agitator. All my ideas and acts have been centered wholly on my country and its freedom and if I am here, it is because I am a political refugee.

I am not a bolshevik. If love for one's country shows tendencies towards bolshevism, then call me a bolshevik."

Malaka toonde zich zeer tevreden over zijn behandeling in de gevangenis.⁵¹

Malaka's vrienden waren zeer verheugd over zijn vrijlating. Varona verklaarde onder meer:

"that the Bolshevik allegation is a flimsy excuse. No facts were cited at the hearing which can prove clearly, that he is a Bolshevik agent, a 'Red' propagandist."⁵²

De onbetwiste nationalistische leider op de eilanden, senaatsvoorzitter Manuel Quezon, gaf die avond een interview, waarin hij de wenselijkheid van asielrecht voor politieke vluchtelingen als Malaka onder de Amerikaanse vlag uitsprak. Hij zag Malaka niet als een bolsjewiek, maar

"as a leader of the Nationalist movement in his country as in others, he simply represents the prevalent thirst for liberty and justice among subject peoples."⁵³

De los Santos bezocht nog voor de rechtzitting Aldanese. Hij verklaarde na afloop slechts dat Malaka geen bolsjewiek maar een nationalistisch leider was.⁵⁴

Politiechef Nevins vertelde de pers dat Malaka een van de intelligentste personen was, die hij ooit had verhoord.⁵⁵

De "Philippine Herald" kritiseerde in een commentaar de procedure: de geheimzinnigheid rond de beschuldiging, het niet toelaten van een advocaat en het afsluiten van Malaka van de buitenwereld. Het lijkt erop, aldus het

blad, dat de aanvankelijke beschuldiging van bolsjevistische activiteit niet bewezen kan worden. In de Philippijnen heeft hij zich als politieke vluchteling gevestigd en zich rustig gedragen. Nu wordt hij beschuldigd van illegale binnenkomst van het land. In dit opzicht vraagt het blad om matiging bij de autoriteiten. Als hij in handen van zijn vijanden valt komt hij voor het vuurpeloton.

"He is in the Philippines as a Javanese nationalist leader who is laboring for the freedom of his country. He is not here as a murderer. This the Philippine government, if it wants to be just, must take into account."⁵⁶

Het commentaar in "The Tribune" koos nog veel duidelijker de zijde van Malaka.

"The Javanese nationalist leader, Tan Malaka, looms today in the mind of every Filipino full-length as a patriot, and perhaps in time, if fate should be unkind to him, as a martyr to the cause of the freedom of his native land. He has come to live among us avowedly a political refugee. His crime against the government in control of his country is that he seeks to emancipate his own people. That he admits in full sincerity and without any empty or arresting poses. Honor be to him.

The Filipinos would be hypocrites were they to misname their feelings as regards the nationalist movement in Java of which Tan Malaka is today the visible symbol in our minds. He is a Malay as we are Malays, and this racial kinship stirs in us the deepest sympathy for him. The Malays are supposed to be dumb in the benighted social conditions evolved out of their own ignorance. Tan Malaka is a vanguard of the millions that are escaping from the thraldom of such conditions, millions that demand equality in everything, social and political, in their own lands.

Tan Malaka might be a Filipino patriot, of the generation of Jose Rizal, come to life. His sufferings today were the sufferings that our leaders of the movements of '96 and '98 endured in alien lands. We thus understand him, the processes of his thoughts, and the ideals that give him strength through all his misadventures. And understanding him we know how repressive measures in his own country, however cruel and bloody, can never fully down the nationalist movement among his people."⁵⁷

"El Debate" roemde de strijders die voor het welzijn van het gewone volk strijd leverden tegen de koloniale heersers. Ook Java kende deze helden, zoals Malaka, ware zonen van strijders als Rizal, die bereid waren zware offers te brengen voor de eindzege.⁵⁸

"Pagkaisa" publiceerde zijn commentaar onder de titel "Onschuldig vervolgd", waarin kritiek op Ramos werd geleverd. In een vrij Philippijnen zou hij als een broeder ontvangen worden; in de huidige situatie steunen de koloniale machten elkaar en negeren het recht op asiel.⁵⁹

Zestien augustus was voor Malaka een relatief rustige dag. De gerechtelijke procedures stonden stil in afwachting van de uitspraak van rechter Diaz op 17 augustus. Wel stelden enkele kranten vast dat, los van de justitie, de G.-G. de bevoegdheid bezat een ongewenste vreemdeling uit te wijzen. Deze bezat echter wel het recht zich te verdedigen tegen de beschuldigingen die de G.-G. inbracht en diende hiervoor minimaal drie dagen de tijd te krijgen. Dit ingevolge artikel 60 van de "Administrative Code". G.-G. Gilmore had,

Afbeelding uit "El Debate", 18-8-1927, waarop Juan, die zich beheerst ("Juan no se olvida"), de Guardia Civil toeroept Tan Malacca, die tussen de Philippijnse nationale helden Rizal en Plaridel staat, niet aan te raken.

volgens Ramos, Malaka de drie dagen respijt gegeven, binnen het kader van dit artikel. Gilmore ontliiep verslaggevers die hem wilden vragen of hij van plan was Malaka uit te wijzen. Ook wilden ze graag horen of het State Department, zoals geruchten wilden, zich met de zaak had bemoeid.

Inmiddels werd ook duidelijk dat douanechef Aldanese een arrestatiebevel getekend had. De voorzitter van de "Customs Immigration Inquiry Board" verklaarde dat met de betekening van het bevel werd gewacht op de uitspraak van rechter Diaz. Direct daarop zou dit geschieden.

Douanechef Aldanese liet in een interview geen enkele twijfel over zijn plannen bestaan:

"The deportation of Tan Malakka from the islands is already decided upon by this office. I have also issued an administrative warrant of arrest."

In overeenstemming met de wet zou Malaka worden uitgewezen naar de plaats waarvan hij naar Manila vertrok, in dit geval Hongkong. Daarna was hij vrij te gaan waar hij wilde.

"We have no power to compel him to be deported as far as Java. We are concerned only in seeing him leave the islands, because he is not in possession of proper passport papers to entitle him to stay in the Philippines. That is our only duty."

De douaneautoriteiten hadden al voorbereidingen getroffen om Malaka te laten vertrekken op maandag 22 augustus met het s.s. "Susana", dat direct naar Amoy zou varen.

Malaka's vrienden hadden al een plan ontworpen om ook deze bedreiging voor Malaka af te weren. Hun verdediging zou zich richten op het recht op

bescherming dat Malaka als politieke vluchteling had volgens de Amerikaanse Grondwet.

Quezon benadrukte dit nogmaals en verklaarde dat Malaka, als Sun Yat-sen eerder, recht had op politiek asiel. Ook de prominente senator Laurel en de parlamentsvoorzitter Roxas sloten zich hierbij aan. Zij erkenden echter de eigen bevoegdheid van de G.-G. om Malaka uit te wijzen. Het aannemen van een speciale wet, die Malaka's verblijf zou legaliseren, zagen de beide senatoren niet als opportuun, omdat de Amerikaanse president zijn veto kon uitspreken over deze wet.

De parlementariërs wilden het niet alleen bij mondelinge steun laten. Oppositieleider Claro M. Recto stelde voor dat de parlementariërs het initiatief zouden nemen tot een geldinzameling voor Malaka. Diverse parlamentsleden spraken meteen hun steun hiervoor uit, waaronder ook Ramon Torres, afgevaardigde van Negros Occidental. Bij deze Torres had Malaka gedurende zijn eerste verblijf enige tijd gelogeed.

De mededeling dat Ramos zonder een arrestatiebevel en eigenmachtig tot arrestatie van Malaka was overgegaan verscheen wederom in de kranten. Met de al geuite kritiek bracht dit Ramos er toe een verklaring uit te geven waarin hij de omstandigheden rond Malaka's aanhouding uiteenzette; een verklaring die hierboven overgenomen is.

In een verklaring ontkende de Nederlandse consul-generaal op de hoogte te zijn geweest van Malaka's aanwezigheid in de Philippijnen vóór 13 augustus.⁶⁰

Woensdag 17 augustus bracht de uitspraak van rechter Diaz. Hij stelde vast dat Malaka terecht gearresteerd was; de douanechef had het recht zijn arrestatie te bevelen. Malaka's advocaat en vriend, Jose Abad Santos, betreurde de beslissing. Hij meende dat Diaz ten onrechte niet in zijn overwegingen had betrokken dat Malaka's aanhouding zonder arrestatiebevel was geschied.

Diezelfde avond maakte Abad Santos bekend dat hoger beroep zou worden aangetekend bij de "High Court". Van de mogelijkheid de zaak in tweede instantie nogmaals door een gewone rechtbank te laten behandelen was afgezien, gezien de langdurige procedure die gevolgd zou moeten worden.

Na de uitspraak van de rechter werd Malaka overgedragen aan de politie. Zoals douanechef Aldanese al had aangekondigd werd het al bestaande arrestatiebevel gebruikt om Malaka vast te zetten. De politie droeg Malaka daarom over aan de douane. Nadat Malaka's vrienden zich tot Aldanese hadden gewend, werd hij weer vrijgelaten op borgtocht, dit maal tegen een veel lagere van 1000 Pesos.

Tegen dit arrestatiebevel en het besluit tot uitwijzing ging Abad Santos eveneens in beroep. Er liepen dus twee beroepszaken van Malaka. Ten eerste tegen de bevoegdheid van Aldanese om Malaka uit te wijzen, ten tweede tegen het besluit van Aldanese om dat ook werkelijk te doen. De beslissing van

Afbeelding uit "El Debate", 19-8-1927, onder het opschrift "El nuevo Newton y el centro de gravedad" (De nieuwe Newton en het centrum van zwaartekracht). De Philippijnse wetgeving ziet vol verbazing dat de vrucht (of blad) "Malacca" wel van de boom valt maar daar op de veilige bodem van "Malasia" terecht komt.

de "High Court" zou bij conflict met de beslissing van Aldanese prevaleren.

Men nam dan ook aan dat Aldanese zijn beslissing zou opschorten tot een eerste reactie van de "High Court" bekend zou zijn. Daarnaast bleek Aldanese toch zijn plannen verder voor te bereiden om op maandag 22 augustus Malaka met de "Susana" naar Amoy te zenden.

Malaka zou zich tegen deze uitwijzing ook niet tot het uiterste verzetten. In het geval uitwijzing onvermijdelijk was gaf Malaka er de voorkeur aan naar Amoy te gaan in plaats van Java of het ook ongewenste Hongkong.

In een interview gaf Malaka als commentaar op de uitspraak dat hij zonder arrestatiebevel op onbewezen gronden was aangehouden; pas later kwam de beschuldiging van overtreding van de immigratiewetten. Zo'n overtreding was onvermijdelijk omdat de Nederlandse regering hem alle reispapieren weigerde. Als politieke vluchteling kon hij deze ook onmogelijk verkrijgen. Hij had de hoop dat hij in de Philippijnen onder de Amerikaanse vlag de bescherming zou krijgen die hem toestond in rust te leven.

"I deny that I am a trouble-maker. I have been here more than two years, and I challenge anybody, any authority to produce evidence that I have been harmful to the community, and that my presence in the islands is dangerous to the peace and order of the land. I have not taken advantage of my stay here to promote the nationalist (cause)."

Niettemin zou Malaka zich neerleggen bij de regeringsbeslissing.

"Whatever my fate, my friends in this country can rest assured that I will always remain grateful to them for the kind treatment they have accorded me."

In het parlement diende Gregorio Perfecto een voorstel in om Malaka's verblijf te legaliseren. Het voorstel werd naar een commissie verwezen, maar zou op korte termijn behandeld worden.

Afgevaardigde Ramon Torres kondigde een wet aan die Maleise volken de toegang tot de Philippijnen zou vergemakkelijken; paspoorten en visa zouden niet meer nodig zijn. De achtergrond van de indiening waren de problemen rond Malaka.

Aguinaldo, leider van de Philippijnse opstand van 1898, sprak als zijn mening uit dat Malaka een patriot en groot revolutionair leider was en recht had op asiel.

"La Revolucion" vroeg in een commentaar eveneens steun voor Malaka. Het is vreemd dat democratische vrijheden, die in de Amerikaanse wetten zijn vastgelegd, niet gelden voor Malaka, omdat hij bolsjewiek zou zijn. Men zou toch veronderstellen dat ten opzichte van de vrijheid van denken de Philippijnse regering zich toleranter zou opstellen dan de regering op Java.

Een formele overtreding wordt hier door de autoriteiten aangegrepen om Malaka te kunnen uitwijzen. Zo wordt het recht op asiel ontlopen, aldus "La Opinion".⁶¹

Donderdag 18 augustus bleven berichten in omloop dat Malaka zich niet meer zou verzetten tegen uitwijzing naar China of Japan. De mogelijkheid werd open gehouden dat hij na het vervullen van de noodzakelijke formaliteiten als legale immigrant zou terugkeren.

Inmiddels zetten Malaka's vrienden zich in om geld voor hem in te zamelen. Volgens Varona kwam het merendeel van de giften van de arbeiders, ook uit de provincie. Het ingezamelde bedrag was echter nog niet voldoende om Malaka een redelijke bestaansbasis te verschaffen.

Het vertrek met de "Susana" stond nog steeds niet vast. Aldanese had nog geen definitieve beslissing genomen. Vicente Madrigal, eigenaar van het schip en sympathiserend met Malaka's lot, toonde zich echter bereid Malaka op gunstige voorwaarden naar Amoy te vervoeren.

Malaka bezocht op donderdagavond senator Hadji Butu. Hij werd vergezeld door twee parlamentsleden, die evenals de senator afkomstig waren uit het Islamitische Zuiden. Het drietal keurde Malaka's uitwijzing af. De parlementariërs beloofden in hun kiesdistrict een groot bedrag voor Malaka in te zamelen.⁶²

Op vrijdag zonden Malaka's vrienden een verzoek aan Aldanese om Malaka toe te staan nog twee weken in de Philippijnen te verblijven. Op die wijze zou hij meer tijd krijgen om zijn vertrek voor te bereiden.⁶³

Daarop leek niet zoveel kans want G.-G. Gilmore liet zich ook voor het eerst uit over de zaak-Malaka. Hij stelde zich op achter Aldanese: Malaka had de wet overtreden en moest vertrekken. Politieke overwegingen speelden hierbij geen rol.⁶⁴

Malaka en Francisco Varona in een restaurant in Manila. (uit Philippines Free Press, 3-9-1927.)

Malaka gaf in een interview commentaar op de situatie op Java. De huidige ongunstige omstandigheden zag hij als tijdelijk.

"It will not last for a long time. Our time, the time when Java can proudly call herself an independent nation is not far distant. There is still a million hopes for us to be free."

Ook zou Malaka gezegd hebben dat de vrijheid niet door geweld, maar door een vreedzame economische revolutie zou worden bereikt.⁶⁵

Het weekblad "The Independent" leverde felle kritiek op het optreden van de politie tegen de "humble and inoffensive person of Tan Malaka". Het blad twijfelde aan het bolsjevistische etiket dat Malaka werd opgeplakt en stelde als eis dat hem asiel zou worden verleend.⁶⁶

Aldanese willigde Malaka's verzoek in. Hij gaf hem toestemming twee weken langer te blijven. In die tijd zouden zijn vrienden hun geldinzameling kunnen voortzetten om het streefbedrag van 3000 Pesos te bereiken. Van dat bedrag zou Malaka een jaar kunnen leven.

Malaka had geen specifieke plannen voor deze weken.

"You know, I am writing a novel depicting the hardships and privations my countrymen are now suffering under the Dutch government. I expected to finish it here, but since that is not possible, I will have to finish it in China."

In China wilde hij de mogelijkheden van terugkeer bezien. Indien dit niet mogelijk was, was hij van plan naar Europa te gaan.

Malaka toonde zich zeer ingenomen met het wetsvoorstel van Ramon Torres.

Op die wijze zou het contact tussen de rasverwante Maleise volken en zou het onderling begrip toenemen.⁶⁷

Op 21 augustus vierde "El Debate" zijn negende verjaardag. Ter gelegenheid daarvan publiceerde het blad een interview met Malaka, een van de vele leiders uit de Oriënt waarmee het blad zei contacten te onderhouden. Het blad vroeg Malaka om zijn indrukken van de Philippijnen uit de tijd toen hij bij vrijwel iedereen bekend stond als Hassan. Malaka vertelde dat hij via het werk van Rizal, dat hem zeer inspireerde, in China meer te weten kwam over de Philippijnen. Toen hij in Manila aankwam deed het land hem in alle opzichten denken aan Java. Varona, de hoofdredacteur van "El Debate", was, naar zijn oordeel, een van de meest vooraanstaande arbeidersleiders. Varona leerde hem vele zaken over zijn land. Zijn krant rapporteerde ook voortdurend over ontwikkelingen in de zuidelijke Maleise gebieden. Zo liep het blad vooruit op de natuurlijke historische ontwikkeling die in de richting zou gaan van een unie van alle Maleise volken. Malaka veroorloofde zich slechts één kritische opmerking. Hij wees op het gebrek aan aandacht voor het platteland, waar de economische onafhankelijkheid tegen het buitenlandse kapitaal bevochten moest worden.⁶⁸

Plotseling besloot Gilmore echter, op maandag 22 augustus, dat Malaka zo spoedig mogelijk diende te vertrekken. De G.-G. gaf geen reden voor deze plotselinge beslissing, die geheel tegen Aldanese's besluit inging om Malaka nog twee weken uitstel te geven. Gilmore had Abad Santos uitgenodigd en deelde hem toen mee dat

"it would be desirable and for the good of all concerned that Malakka leave the islands immediately."

Malaka's vrienden legden zich hierbij neer om verdere complicaties te voorkomen en betreurden slechts dat de geldinzameling geen voortgang kon vinden. Deze geldinzameling had tot dan toe nog weinig opgeleverd. "El Debate" zou de inzameling voortzetten.

Na overleg met Aldanese werd besloten dat Malaka, als eerste-klas-passagier, zou vertrekken met de "Susana", die dinsdagmorgen om negen uur zou afvaren.

De kranten gisten naar de reden van Gilmore's besluit. "Manila Daily Bulletin" schreef hierover het volgende:

"Tan Malakka, Javanese refugee arrested by the constabulary on August 12 for being illegally in the Philippines, is a Bolshevik agent. Documents written in English and Dutch languages in the possession of the constabulary have disclosed that he is in touch with Bolshevik agents abroad.

The documents were found in his possession by the constabulary at the time of his arrest. The translation of some letters written in Dutch showed that he came to the islands with Bolshevik assistants. His travels in the provinces during his presence in the islands for two years under an assumed name were made for Bolshevik purposes.

The foregoing is according to a ranking constabulary officer at headquarters, who said yesterday that Malakka's presence in the islands

Afbeelding uit "El Debate", 24-8-1927. Een sterke arm (van het volk?) geeft Malaka de vrijheid, tot ongenoegen van zijn bewaker en de Javaanse agenten.

constitutes a menace to the Philippine government."

Malaka ontkende deze beschuldiging met klem. Het betrof hier slechts kranteknipsels die hij voor zijn artikelen gebruikte.

"He also denied having been in communication with Moscow. He said he never had any dealings with Russian Bolshevism and flatly denied being a Bolshevik agent here."

Ook Dr. De los Santos bestreed deze beschuldigingen, waarvoor, naar zijn oordeel, geen enkel bewijs werd aangevoerd.

Tijdens een afscheidsdiner op maandagavond, waarbij Malaka, Abad Santos, De los Santos, Varona, Nable en nog enkele vrienden aanwezig waren, werd besloten geen verder verzet te bieden tegen de uitwijzing. De beide beroepsprocedures werden ingetrokken. Aldanese kreeg een brief waarin dit werd medegedeeld. Malaka had nooit de bedoeling gehad de wet te overtreden, maar kwam binnen om aan de Nederlandse vervolging te ontsnappen. Malaka legde zich neer bij zijn gedwongen vertrek omdat hij zich loyaal aan de Philippijnse wetten wilde houden.

Malaka zelf sprak zijn verbazing uit over Gilmore's ingrijpen. Hij vermoedde dat andere krachten hier aan het werk waren.

"There is only one thing that I cannot understand, and that is how such a weak and small nation like Holland can influence a powerful country like the United States and bring upon her pressure in my case."⁶⁹

In een commentaar kritiseerde "Manila Daily Bulletin" de aarzeling en het uitstel rond de behandeling van de zaak-Malaka. In deze zaak had duidelijk

moeten worden gekozen voor uitwijzing of toestaan van langer verblijf. "The longer the delay the worse are the effects of action when it does come."

Malaka's vrienden en vele andere belangstellenden deden hem uitgeleide. Aanwezig waren ook de vakbondsleiders Ponce en Evangelista, Vicente Madrigal, de eigenaar van de "Susana", en Ramon Fernandez. Aldanese zag toe dat Malaka vertrok. Malaka kon bij het vertrek nauwelijks zijn emoties verbergen. Bij deze gelegenheid gaf hij nog een verklaring uit:

"The cause of Java is the cause of all subject peoples in Asia, and it afforded me great satisfaction to find that in this country there is a strong nationalist sentiment and profound sympathy toward the ideal for which my people are fighting.

I was greatly surprised by the turn events have taken lately which obliged me to leave on board of this vessel today. I had hoped to be able to say goodbye to my friends who have shown so much sympathy for the cause of my people, but I was greatly disillusioned.

I am accused of being an agitator, a Red agent, and although my deportation is due to my having landed here without a passport as publicly announced, the truth is that there are hidden forces working for my departure, if for nothing worse. I am nothing but a fervent believer in the idea that my people should be free, and the charge that there are proofs showing that I am a Red agent is false.

I admit that when the Constabulary arrested me I had notes in my possession, and these are now in the hands of the Constabulary. But these notes were taken from American magazines like Harper's, Current History, World's Work, Review of Reviews, Literary Digest and others.

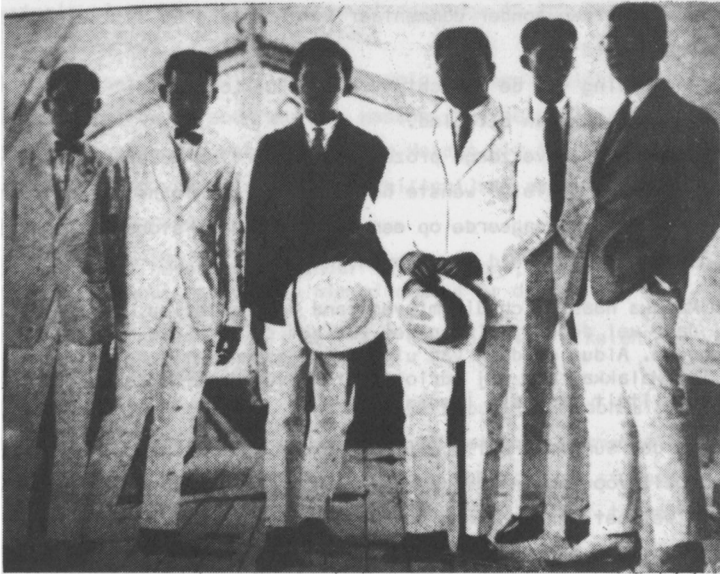
The cause of 60,000,000 Javanese is the cause of 12,000,000 Filipinos, and I am sure that my people will extend their hands to their brothers of the north on the day that either the Philippines or Java obtain the liberty they dream of."

"El Debate" noemde het onbegrijpelijk dat de G.-G., in tegenstelling tot eerdere besluiten, plotseling besloot Malaka uit te wijzen. Wat was het bezwaar geweest hem onder het scherpe toezicht, waaraan hij onderworpen was, nog twee weken te laten blijven? Vooral nu als enige reden voor zijn uitwijzing de illegale immigratie werd aangevoerd. De sympathie van Malaka voor het Philippijnse volk was wederzijds. Hij voelde zich hier als in zijn tweede vaderland. Men zou hem in de Philippijnen, aldus het blad, ook niet vergeten en steunen in de strijd voor zijn idealen.

"La Opinion" vroeg zich eveneens af hoe Gilmore tot deze plotselinge koersverandering kwam. Als het de bolsjevistische literatuur was, die zich in zijn bezit bevond, dan moest men opmerken dat iedere gestudeerde persoon, indien hij daarin belangstelde, zich vrijelijk daarvan op de hoogte moest kunnen stellen. Het ging niet aan Malaka om die reden versneld uit te wijzen.

"Taliba" constateerde bitter dat deze vrijheidsstrijder geen geld of vriendjes bij de douane bezat en dientengevolge het land werd uitgezet.⁷⁰

Malaka geeft in zijn autobiografie een uitgebreid beeld van de gang van zaken. Zijn arrest werd een scheidend element bij het Philippijnse volk. Een groot deel verdedigde het asielrecht, een klein deel steunde het optreden van Ramos en Nevins.⁷¹ Alle kranten, in stad en provincie, in drie talen, stelden zich achter Malaka. Studenten namen een motie aan waarin Malaka's

Afscheidsfoto van Malaka en zijn vrienden. Van links naar rechts Evangelista, Varona, Malaka, De los Santos, een onbekende en Domingo Ponce. (uit Graphic, 3-9-1927; ook in Taliba, 23-8-1927.)

recht op asiel ondersteund werd. Het vakverbond besloot een massameeting te houden en daar te collecteren voor Malaka. Quezon vroeg Malaka voor twintig nationalistische leiders een lezing over zijn idealen te houden.⁷²

Volgens Malaka had Gilmore eerst wel begrip voor het standpunt van Malaka's vrienden. Toen echter een groot aantal mensen in beweging kwam riep hij Abad Santos bij zich en zei hem dat Malaka beter in stilte kon vertrekken. Abad Santos weigerde in eerste aanleg, waarop Gilmore beloofde dat Malaka na verloop van tijd zou kunnen terugkeren. Indien Malaka niet vertrok, zou hij optreden tegen diverse vooraanstaande Philippijnse leiders. Abad Santos gaf toe en Malaka moest dat ook doen. Zijn overtreding van de immigratieregels stond immers vast.⁷³

De Nederlandse consul-generaal telegrafeerde op 13 augustus het bericht van Malaka's arrestatie naar Batavia.⁷⁴ Op 23 augustus meldde hij in een telegram dat Malaka was uitgewezen. De P.-G. vroeg telegrafisch onmiddellijk welke havens het schip aandeed en van welke nationaliteit het was. De consul-generaal telegrafeerde dit nog dezelfde dag aan Batavia, dat de volgende dag de consul-generaal in Hongkong van Malaka's komst op de hoogte stelde.⁷⁵

Op 9 september schreef G.-G. Gilmore een brief aan de Nederlandse G.-G. waarin hij een aantal gegevens over Malaka's verblijf in de Philippijnen verstrekte. Volgens hem vertoefde Malaka in Amoy bij de deken van de rechtenfaculteit van de Universiteit van Amoy, Luis P. Uychutin alias Huan Kai-chung.⁷⁶

De Philippijnse kranten bereikten de Indische bladen in begin september.

De bladen vertaalden zonder commentaar kolommenlang de artikelen uit de "Philippine Herald".⁷⁷

Naar aanleiding van de berichtgeving in "De Locomotief" schreef Malaka een ingezonden stuk aan dit blad.

"Het inderdaad welverzorgd proza van de heer Tan Malaka in bijna onberispelijk Nederlands gesteld" wenste het blad niet op te nemen. Wel vermeldde het blad dat Malaka reageerde op een bericht waarin stond dat hij had verklaard niet in wapengeweld te geloven.

"Tan Malaka haast zich dit misverstand te herstellen. Hij gelooft, schrijft hij, daar wel degelijk in en het zou hem spijten als men het tegendeel vermoedde. Aldus ontdaan van uitvoerige communistische retorica, de brief van Tan Malakka, die wij curiositeitshalve vermelden als een staaltje van de brutaliteit van deze lieden."⁷⁸

Slechts de "Sumatra Post" publiceerde een commentaar. De half- en quasi-intellectuele voormannen van de revolutionaire beweging kunnen, volgens dit blad, nog wel het één en ander van Malaka leren. Zijn propaganda en arbeid zijn systematisch en logisch. Hij is een man van de grote lijn, die door de regering beslist niet mag worden onderschat.⁷⁹

Op "De Tribune" na volstonden de Nederlandse kranten met een uitvoerige overname van de berichten uit de Indische bladen.⁸⁰ "De Tribune" plaatste het bericht van Malaka's arrestatie op de voorpagina en herinnerde, bij gebrek aan andere gegevens, aan Malaka's activiteiten in Indonesië vóór 1922.⁸¹ Het communistische dagblad nam verder zonder commentaar de berichten over zoals die in de "burgerlijke" pers verschenen.⁸²

Malaka's arrestatie bereikte zelfs door middel van een kort berichtje de "New York Times".⁸³

In latere Indonesische geschriften over deze periode in Malaka's leven wordt de nadruk gelegd op de steun die Quezon aan Malaka gaf en op de volksbeweging die tegen zijn aanhouding ontstond.⁸⁴

Tijdens zijn verblijf was Malaka er dus in geslaagd zijn communistische achtergrond te maskeren. Door zich als nationalistische martelaar voor te doen was het hem gelukt de vrijwel algemene steun te verkrijgen van de Philippijnse nationalistten. Zijn plotselinge en overhaaste uitwijzing werd waarschijnlijk veroorzaakt door de ontdekking dat Malaka's verleden niet zo onschuldig was als het door zijn vrienden werd voorgesteld.

Het weekblad "Philippines Free Press" ging in drie artikelen uitgebreid in op dit verleden, onder de titels: "Tan Malacca, Alias Hassan, Exposed", "Tan Malacca, Communist" en "Tan Malacca's Two Faced Views".

Het blad gaf een verslag van Malaka's rol op de Transportarbeidersconferentie te Canton en citeert uitgebreid uit "The Dawn". Malaka's verbazing over zijn plotselinge uitwijzing ten gevolge van, in Malaka's woorden, "invisible, mysterious forces" neemt het blad niet zo serieus.

"Those 'invisible, mysterious forces' are non other than his own

'mysterious' past, his 'mysterious' entrance to the Philippines and his later 'mysterious' movements here."

Wellicht was zijn uitwijzing het gevolg van een bericht in "El Debate" dat Malaka dezelfde persoon was als Hassan. Bij de politie was deze naam bekend; de volgende dag besloot Gilmore Malaka uit te wijzen.

De vergelijking van Malaka met de Philippijnse nationale held Rizal was een belediging voor deze laatste,

"for Dr. Rizal never sailed under false colors, fought in the open and not a single soul can accuse him of deceit or duplicity."⁸⁵

In het tweede artikel haalt het blad een aantal artikelen aan van Malaka in "El Debate" van eind 1925.⁸⁶

Het derde artikel citeert uit "Naar de 'Republiek-Indonesia'" om Malaka's bewering dat hij geen banden onderhield met het communisme te logenstraffen. De rijke Philippino's, die Malaka's borgsom opbrachten, steunden, aldus het blad, in feite iemand die zich in woord en geschrift fel tegen hen had gekeerd.

"Had Tan Malacca, alias Hassan, alias Cheung Kun Tat, alias Howard Law, alias Elias Fuentes, alias Eliseo Rivera, alias Ibrahim Datu Tuan Malacca exposed his doctrines in the open instead of sailing under false colors, he would at least have earned the respect of all, and he would have saved the Free Press from the unpleasant task of exposing him."⁸⁷

Makala noemt deze artikelenserie zelf ook. Door de sensationele presentatie werden de lezers ten opzichte van zijn persoon afgeschrikt en bang gemaakt.⁸⁸

Het is inderdaad heel goed mogelijk en zelfs waarschijnlijk dat op grond van deze goed gedocumenteerde artikelen Malaka's steun onder de nationalistten sterk afkalfde. Gezien de vermelde gegevens lijkt het niet misplaatst de herkomst of inspiratie voor deze artikelen bij de inlichtingendienst te zoeken. Indien de steun aan Malaka verminderde werd het beoogde resultaat bereikt.

Ook een commentaar in de "Philippines Herald" zette vraagtekens bij de algemene campagne voor Malaka. Het blad meende dat de algemene steun aan Malaka, ook uit parlementaire kringen, blijk gaf van een bedenkelijke miskenning van algemeen geldende wetten. De eerbiediging hiervan, voor en door iedereen, altijd en overal, vormde de basis voor de individuele vrijheden.⁸⁹

"El Debate" leverde een week later nogmaals felle kritiek op Malaka's uitwijzing. Het optreden tegen Malaka noemde het blad lafhartig en onrechtvaardig. Deze man vormde geen bedreiging voor orde en rust in de Philippijnen, maar moest vertrekken omdat de koloniale heersers hun macht wilden laten voelen aan de Maleise volkeren. Maar nu verbleef de Amerikaanse professor Scott Nearing in de Philippijnen, die openlijk communistische propaganda bedreef en dat zelfs op een conferentie mocht doen. De politie liet hem

volkomen ongemoeid. Voor hem golden als Amerikaans staatsburger alle democratische vrijheden, voor Malaka niet. Het blad noemde dit een lafhartige inconsequentie.⁹⁰ Op enkele berichten na over plannen om Malaka, na terugkeer, aan te stellen als leraar Maleis, zwegden de kranten verder over hem.⁹¹

Malaka vertrok dus op 23 augustus uit Manila naar Amoy met het s.s. "Susana". Kapitein Roco, een zestiger, was een overtuigd nationalist, evenals de rest van de bemanning. Zij hadden veel sympathie voor Malaka, die in een officiershut werd ondergebracht en contact met de passagiers vermeed.

Ook Amoy telde een "International Settlement", Kulangsu genaamd, met een internationale politie. De rest van de stad was in handen van aanhangers van Chiang Kai-shek, die men niet behoefde te verdenken van communistische sympathieën.

Toen de "Susana" Amoy binnenliep viel Malaka, naar zijn zeggen, meteen het Hollandse schip "Tjissalak" op, waarvan enkele officieren, gewapend met verrekijkers, opvallende belangstelling voor de "Susana" vertoonden. Malaka spoedde zich van dek af naar zijn hut. In een uithoek van het Chinese deel van de stad legde de boot aan. Een douanebootje was toen al uit Kulangsu onderweg. Kulangsu was, aldus Malaka, vanuit Manila ingelicht over zijn komst; men wilde hem arresteren en via de "Tjissalak" deporteren naar Indië.⁹² Drie politie-agenten, onder leiding van een Brit, kwamen aan boord en wilden Malaka meenemen. De kapitein protesteerde tegen het onderzoek van het schip, dat begon nadat hij had verklaard dat Malaka al van boord was. De Brit had het recht niet om in Chinese wateren een Amerikaans schip, zonder toestemming van de Amerikaanse autoriteiten, te onderzoeken. Hierop staakte de politie het onderzoek.

Enkele matrozen spoorden toen zo snel mogelijk Roco's goede kennis P.E.L. op, die vlakbij op een Chinees inspectieschip verbleef. Roco vroeg hem Malaka te verbergen. Malaka werd overhaast naar het inspectieschip overgebracht. Juist op tijd, want vijf minuten later verscheen de Amerikaanse consul-generaal aan boord, gevolgd door het Britse douanehoofd. Het toen volgende onderzoek leverde niets op.

Malaka verborg zich twee dagen op het schip. In die tijd werden alle hotels op Malaka's aanwezigheid gecontroleerd, zonder hem te vinden. Zo kwam toen het bericht in omloop, dat Malaka, bij een poging arrestatie op een schip te ontlopen, overboord gesprongen en verdrongen was. Toen de situatie wat rustiger leek verhuisde Malaka op een avond, met hulp van P.E.L. en diens medewerker S., naar een kamer op een derde verdieping in Amoy.

P.E.L. was de zoon van een vermogende Chinees in de Philippijnen. Hij was echter, na de dood van zijn vader, betrapt op opiumsmokkel naar de Philippijnen. Na enkele jaren gevangenisstraf was hij uitgewezen. Zijn vriend S. was mesties en de Philippijnen ontvlucht, nadat zijn manipulaties met valse cheques op de bank waar hij werkte waren ontdekt. Beiden hielpen Malaka zeer

goed, maar eigenden zich daarvoor wel een gedeelte van het bedrag toe, dat Malaka uit Manila had meegekregen. Malaka verweet ze dat niet; volgens hem was dat nog maar een kleine beloning voor hun diensten. Ze hadden het geld nodig om naar Sjanghai te vluchten, omdat speelschulden een langer verblijf in Amoy beletten. In latere jaren zouden ze Malaka nogmaals helpen.⁹³

"El Debate" publiceerde op 8 september een versie van deze gebeurtenissen, die het ontleende aan het Chinese dagblad "Minchiong Daily". Volgens dit blad hadden de autoriteiten in Manila de Amerikaanse consul-generaal per telegram ingelicht over Malaka's komst. De consul lichtte de raad van bestuur van Kulangsu in. Deze benaderde de Chinese bestuurders van Amoy, die zelf geen reden tot ingrijpen zagen. Ze hadden echter geen bezwaar tegen een optreden van de internationale politie op het Chinese gebied om de communist te arresteren. Tan Malaka ontsnapte echter opnieuw.⁹⁴

Andere berichten meldden dat Malaka bij aankomst drie consulaire beambten, waaronder de Nederlandse consul, ontvlucht was door aan boord van een Chinese jonk te gaan. Deze jonk zou hem naar Sjanghai hebben gebracht. "How Malacca made his get-away still remains a mystery."⁹⁵

Enkele weken later werd kort bericht dat Malaka vrijwel zonder geld in de omgeving van Sjanghai vertoefde. Hij had echter zijn vervolgers van zich afgeschud. In de brief aan een vriend, waarop dit bericht was gebaseerd, sprak Malaka ook de hoop uit dat hij naar de Philippijnen kon terugkeren.⁹⁶

Een krant in Hongkong nam het eerste bericht over.⁹⁷ Naar aanleiding van dit artikeltje vroeg de Nederlandse consul-generaal in Hongkong de consul in Amoy om inlichtingen. Deze antwoordde als volgt:

"Volgens de Chief of Police alhier is Tan Malaka na enige dagen hier te zijn geweest vertrokken, naar mijn mening naar het zuiden en wellicht naar Swatow. Hij wilde proberen weer naar Java te komen. Het bericht in de courant is misschien door hemzelf er in gezet. Hij is zeer zeker niet op een jonk gestapt, maar is in Amoy geland en is hier enige dagen gebleven. Overigens is het bijna onmogelijk definitieve berichten te krijgen en zijn gangen te volgen."

Al eerder had de consul in Amoy bericht dat Malaka's gangen, na zijn landing in Amoy werden gevolgd en dat de Chinese autoriteiten, volgens geruchten, hem wel wilden arresteren en deporteren.⁹⁸

De consul in Amoy bevestigt noch ontkent het bericht van Malaka's voorgenomen arrestatie. Dit maakt het bestaan van zo'n arrestatiepoging onwaarschijnlijker, maar niet onmogelijk. Malaka dramatiseert het gehele gebeuren wellicht om wat meer indruk te maken. Maar ongetwijfeld, zoals ook blijkt uit de mededelingen van de consul, waren òn de Chinese autoriteiten òn de buitenlandse vertegenwoordigers in Amoy hem vijandig gezind. Het was daarom verstandig van Malaka om onder te duiken.

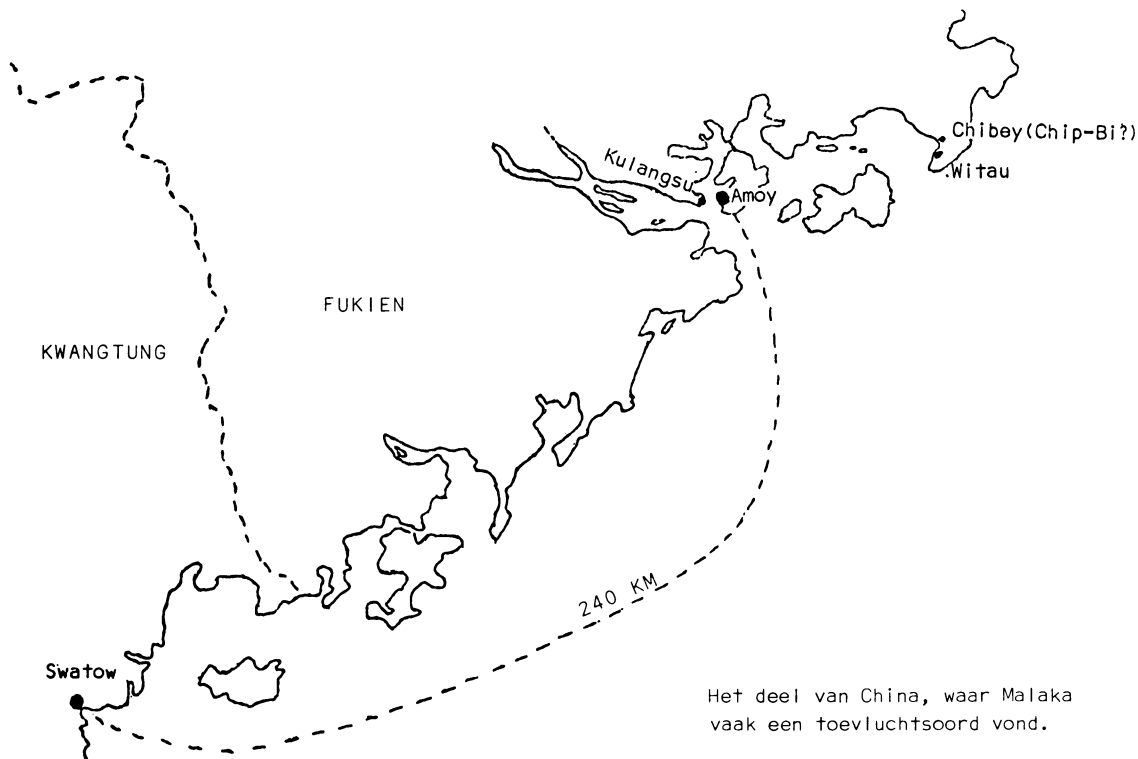
Met zijn wantrouwige huisbaas kwam hij via een Indische Chinees, die ook in het huis woonde, op goede voet. Deze huisbaas Tan Ching-hua, bijgenaamd Ka-It, had zich teleurgesteld van Chiang Kai-shek afgewend, nadat hij eerst

als hoge officier in diens leger had gediend. De vriendschap die Malaka met hem sloot zou vele jaren standhouden.

Na een week kwam ook de "Susana" weer in Amoy. Bij de passagiers was een oudere vriend van Malaka, Francisco Tan Quan, bijgenaamd Ki-koq.⁸⁹ Ki-koq was een Philippino, maar geadopteerd door een Chinees en geheel in diens familie opgenomen. Hij stelde Malaka voor Amoy te verlaten en met hem naar het dorp te gaan, waaruit zijn familie afkomstig was. Hier beschikte hij over een legertje gewapende mannen dat Malaka desnoods beschermen kon.

Voor Malaka was dit een zeer aantrekkelijk voorstel. In Amoy werd hij gezocht en kende hij geen bewegingsvrijheid. De rust en veiligheid van het dorp lokten hem zeer. Bovendien zou hij zo de kans krijgen de toestand op het Chinese platteland eens van nabij te bestuderen.

Een boottocht van twaalf uur bracht Malaka naar de dubbelhaven Witau-Tentang. Op enkele uren lopen hiervandaan lag het dorp van Ki-koq, Sionching. In dit gebied lagen vele dorpen waar de emigratie naar de Philippijnen een zekere mate van welvaart had gebracht, door middel van geldzendingen van de emigranten. In vergelijking met de steden was het leven hier ook dragelijker, hoewel natuurlijk zeer eenvoudig. De ruimte en de atmosfeer in het dorp deden Malaka niet naar de stad verlangen. Elk dorp stond onder bestuur van een plaatselijke familie; Ki-koq's familie bestuurde al van oudsher Sionching.

Het deel van China, waar Malaka vaak een toevluchtsoord vond.

Van een overheid merkten de dorpingen weinig. De militaire machthebbers in de streek verschilden nauwelijks van de vele rondzwervende bendes in hun begeerte naar geld en goederen van de dorpingen. Een dorp stond geheel op zichzelf in de confrontatie met zulke benden. Zo belegerden een honderdtal bandieten bijna een maand lang Sionching, voordat ze onverrichterzake weg-trokken. Ki-koq weigerde aan hun eisen te voldoen en stelde zich gewapender-hand te weer. Hulp van omliggende dorpen had men in zulke gevallen niet te verwachten. Ieder dorp was erop ingesteld om ook zelf in al zijn behoeften te kunnen voorzien.

Malaka voelde zich wel zeer eenzaam. Ondanks zijn vele jaren in het buitenland en verbanning was dit gevoel in de koude winter wel erg sterk. De duizenden na de opstand opgepakte communisten die naar Boven-Digul in de binnenlanden van Nieuw-Guinea waren verbannen, waren tenminste nog onder elkaar, terwijl hij slechts enkele zinnen in gebroken Engels met Ki-koq kon wisselen. Met Ki-koq's familie, die hem zeer vriendelijk bejegende, kon hij niet eens een gesprek voeren.

Plotseling overleed een vrouw in de familie aan pest en, zoals gebruikelijk in die tijd, werd het dorp tijdelijk verlaten. Ook Malaka moest toen vertrekken. Enkele dagen na Ki-koq's vertrek, nadat hij een zware koorts-aanval had doorstaan, kwam een boer hem afhalen om hem naar de kust te brengen voor de reis naar Amoy.¹⁰⁰

Malaka geeft zelf niet de duur aan van zijn verblijf in Sionching, maar het lijkt waarschijnlijk dat dit slechts een drietal maanden bestreek. In december 1927 namelijk kreeg de Nederlandse consul te Amoy de inlichting dat Malaka onlangs met een Chinees schip was aangekomen.¹⁰¹ Bij een langer verblijf zou Malaka ook wel het in dit deel van China gesproken Hokkian-Chinees voldoende hebben geleerd om niet te behoeven bekennen dat hij niet meer dan enkele woorden van die taal tot zijn beschikking had voor zijn dagelijkse omgang met de inwoners van Sionching.

De contacten met de Philippijnen behield Malaka echter wel. Hij bleef bijdragen leveren aan de Philippijnse pers, waarvan ik er één heb kunnen achterhalen. Dit artikel in "La Opinion", getiteld "Cuando la naturaleza habla el arte calla" (Wanneer de natuur spreekt, zwijgt de kunst), verscheen onder Malaka's eigen naam, waarbij stond vermeld dat hij voorzitter was van de Javaanse Revolutionaire Volkspartij.

Politieke invloeden sneden vierhonderd jaar geleden, volgens Malaka, de banden door die tussen de Maleise volken bestonden op grond van hun gemeenschappelijke afkomst en geschiedenis. De scheiding kon de gemeenschappelijke aard van de volken niet vernietigen. Malaka voelde dit zelf bij zijn bezoek aan de Philippijnen en het Philippijnse volk uitte deze gevoelens zeer treffend bij zijn vertrek.

De Maleiers werden door Arische en Mongoolse volken uit hun woonplaatsen

in Zuidoost-Azië verdreven naar Malaka, Indonesië en de Philippijnen welke landen Malaka samenvat onder de naam "Malasia". Hier hielden ze stand tegen de aanvallers en ontplooiden ze tal van initiatieven. Zij leidden een leven vol avonturen en breidden hun invloed uit over de oceanen tot Madagascar, Australië, Japan en Hawaii. In "Malasia" heerste vrede. Vrij verkeer en een grote gastvrijheid kenmerkten het hele gebied. Die oude gewoonte van gastvrijheid leefde ondanks de nieuwe machthebbers en wetten ook nu nog, zoals Malaka ondervond toen hij zich in de Philippijnen vestigde. De natuurlijke banden werden, ook toen, nog versterkt door de overeenkomsten in aspiraties en strijd.

Na deze Pan-Maleise inleiding behandelde Malaka beknopt de vestiging van het koloniale gezag in Indonesië en de daaropvolgende economische uitbuiting, die de bevolking tot de bedelstaf bracht.

"Twintig jaar geleden ontwaakte de zucht naar onafhankelijkheid en emancipatie in heel Azië. Men herinnerde zich het verleden en putte daar kracht uit; men beschouwde de ellende van 300 jaar. De partijen schoten uit de grond en eindigden alle op dezelfde wijze. Men begon met te vragen, te verzoeken en eindigde met te eisen. Het volk en de intellectuelen sloten zich aan bij de partijen, betoogden tegen de hoge belastingen en eisten politieke rechten. De boerenbevolking eiste haar stukje grond en de grondbezitters wilden bescherming van hun grond en produkten tegen de willekeur van de regeringsfunctionarissen en de buitenlandse kapitalisten. De arbeiders staakten keer op keer om hun situatie te verbeteren. Dit ontwaken van de Javaanse bevolking met zijn eisen, protesten en economische stakingen werd door de Nederlandse autoriteiten steeds gewelddadiger en meer autoritair beantwoord."

De regering kon naar willekeur optreden tegen politieke leiders. Malaka werd ook het slachtoffer

"van deze macht van de gouverneur-generaal, omdat ik mij aansloot bij de onderdrukten en mijn sociale positie in de steek liet; uiteindelijk na slechts acht maanden politieke activiteit kon ik Zijne Excellentie overtuigen dat ik een gevaar was 'voor de orde en veiligheid van de staat'."

Maar zulk optreden leidde alleen maar tot meer eensgezindheid en enthousiasme bij de Indonesische jeugd onder leiding van de Sarekat Rayat. G.-G. Fock antwoordde in december 1925 met een vergader- en partijverbod en afkondiging van de staat van beleg in verscheidene provincies. Door de uitschakeling van de meest ervaren leiders kwamen toen "de wanhopigen, anarchisten en Islamiëten op het platteland" in opstand. "De overgebleven leiders van de Sarekat Rayat waren het niet geheel eens met de beweging en veroordeelden haar." Niettemin werden duizenden gematigde leiders gedeporteerd naar Centraal-Nieuw-Guinea. De opstand was een voorwendsel om ieder radicaal element van Java te verwijderen. Maar de geest van de Indonesische jeugd was ongebroken en hun strijd ging voort tegen "de onmogelijke economische toestand van het volk, de martelingen van de leiders, de belediging van onze vrouwen".

Malaka werd door de regering ervan beschuldigd een belangrijke aanstichter

van de opstand te zijn en als zodanig vervolgd in geheel Azië. Met alle andere ontheemde Javanen zou hij echter terugkeren, maar niet onder deze regering. Er waren reeds genoeg martelaren. Het doel moest het offer waard zijn, tot dan toe paste slechts geduld. De zestig miljoen onderdrukte inwoners van Indonesië, van het hart van Azië, de brug tussen twee continenten en een strategisch en economisch centrum, waren begonnen het juk af te werpen. Het Philippijnse volk toonde overduidelijk zijn sympathie hiervoor.

"De tijd, de wetten en de overgehevelde Europese cultuur die het noorden van het zuiden scheidden, zijn zuiver kunstmatig en moeten verdwijnen voor de druk van de duidelijke natuurkrachten."

Hiervoor moeten alle Maleiers zich inzetten.¹⁰² Malaka bespeelt in dit artikel een aantal bekende thema's: het glorieuze gemeenschappelijke verleden en de Pan-Maleise idee. Het valt op dat in dit voor Philippijnse consumptie bedoelde artikel de opstand, naar Malaka's mening, het gevolg was van regeringsprovocaties.

Na Malaka's arrestatie in Manila vond Tamin het verstandiger Singapore te verlaten en zwierf hij enige maanden door Malaka als verkoper van godsdienstige geschriften.¹⁰³

Naar eigen zeggen zond Tamin eind 1927 twee van zijn vertrouwelingen, Arif Siregar en Mardjono, naar Amoy. Na hun terugkeer werkte Arif Siregar bij de posterijen te Singapore en vertrok Mardjono met Suwarno naar Banjarmasin, waar ze onderwijzer werden op een particuliere school, waaraan ook Munandar, een jongere broer van Sukindar, was verbonden.¹⁰⁴

Begin 1928 vertrok ook Djamaluddin Ibrahim, vergezeld van Sarosan naar Amoy. Tamin wilde eerst Sarosan niet meesturen, maar deze liet zich niet van een bezoek aan Malaka afbrengen. Deze reizen waren vooral financieel voor Tamin een probleem. De kosten ervan kwamen nog bij die van de steun aan Tan Malaka en de uitgave van "Obor".

Na hun terugkeer, omstreeks april, kreeg Sarosan de opdracht Pari-aanhangers te winnen op Java. Djamaluddin Ibrahim maakte voor Pari reizen naar Java en Sumatra, terwijl een andere afgezant, Kandur, Sumatra geregeld bezocht.

Maswan Madjid slaagde erin bij Barmer Export in Singapore, waar ook Malaka korte tijd had gewerkt, in dienst te komen. Van het geld kon Tamin zich in een grotere huurkamer installeren.¹⁰⁵

Tamin had druk werk als Paribestuurder. Hij coördineerde de activiteiten in Indonesië en regelde de uitgave en verspreiding van "Obor". "Obor", waarvan geen enkel exemplaar bewaard is gebleven, verscheen vrij regelmatig van 1927 tot 1931.¹⁰⁶ Het geschreven blad werd gevuld door het leiderstrio van Pari, die ondertekenden met Nadir (Tan Malaka), Aksan Zen (Subakat) en Budiman (Tamin).¹⁰⁷

Ook schreef Tamin als "Tunarman" en "Kaukita" in "Bintang Timoer", een nationalistisch blad in Batavia.¹⁰⁸

Een grote tegenslag voor Tamin was, dat begin september 1928 Maswan Madjid in zijn kamer werd gearresteerd. Tamin en Umar Giri, die zich voor de opstand Umarirdjo noemde, zagen de overval. Met geleend geld van Darwis Batu ontvluchtten ze onmiddellijk Singapore en verscholen zich in een schuur van Umar Giri in Tanjung Katong.¹⁰⁹

Maswan Madjid, die ook vóór de opstand op Borneo en in Riouw P.K.I.-activiteiten ontplooidde, fungeerde onder de naam Oei A Thong als correspondentie-adres voor zendingen uit Amoy. Hij ontving verpakt in "North China Daily News", geregeld exemplaren van Malaka's brochures "Naar de 'Republiek-Indonesië'", "Semangat Moeda", "Goetji wasiat kaoem militer" en "Massa Actie". Maswan Madjid verspreidde deze onder Indonesische studenten, die Singapore op doorreis bezochten. In zijn verhoren in Singapore liet hij niet veel los en stelde zijn rol nogal onschuldig voor. Op verzoek van enkele vrienden, vertelde hij, ontving hij brieven en pakjes die hij aan hen doorgaf. Junus en Wahid waren de namen van deze vrienden, terwijl een koffer met papieren naar zijn zeggen aan Bakri (*Tamin*) behoorde. De zendingen uit Amoy werden verzorgd door een Nederlander, genaamd Frans. Op velerlei in beslag genomen zaken wist hij geen enkele toelichting te geven.

De Britse politie besloot hem uit te wijzen, nadat de documenten, met hulp van de Nederlandse consul-generaal, waren bestudeerd. De Nederlandse autoriteiten kregen het gehele dossier toen Maswan uit vrije wil te kennen gaf naar Batavia te willen worden gezonden.

In februari 1929 werd hij daar gearresteerd.¹¹⁰ Op 23 oktober 1929 nam de G.-G. het besluit hem naar Boven-Digul te zenden.¹¹¹

Van Pari's bestaan wisten de Nederlandse autoriteiten toen nog niets. Zij wisten van Maswan Madjid alleen dat hij behoorde tot de kern van mensen van een door Malaka en/of Alimin en Muso opgerichte organisatie, die het communisme in Indië opnieuw wilde verbreiden. Het is zelfs mogelijk dat Maswan Madjid het bestaan van Pari officieel niet kende. Hoewel hij zich tijdens verhoren in Indië een overtuigd communist betoont, wijst zijn wens naar Batavia te worden uitgewezen noch op veel politiek inzicht noch op voldoende raad van Parivrienden om dat toch maar niet te doen.

Na verloop van een maand keerde Tamin terug in Singapore waar hij onderdak vond in, terwille van de veiligheid, telkens verschillende zeemanshuizen. De zeelieden waren meestal ook wel bereid zijn dagelijkse onkosten te dragen.

Eind 1928 openden Umar Giri, Subandi en Djamaluddin Ibrahim een sigarettenwinkel aan de Geylang Road, waar ze uit Riouw gesmokkelde sigaretten verkochten. Deze vaste bron van inkomsten maakte het leven voor Tamin en zijn geestverwanten weer wat lichter, terwijl ook Malaka van deze geldstroom kon profiteren.¹¹²

Mardjono was door Tamin aangesteld als leider van de propaganda op Java. Hij was nog een oud-leerling van Malaka van de S.I.-school te Semarang en was in 1926 voorzitter van de "Internationale Padvindere Organisatie" (I.P.O.), de jeugdorganisatie van de P.K.I. die onder deze onschuldige naam een direct verbod hoopte te ontgaan. In datzelfde jaar was hij al vergeefs op zoek naar Malaka in Singapore. Hij kwam toen in contact met Subakat en Tamin, werd op Tamins aanraden tijdelijk zeeman en bezocht Malaka in Amoy.¹¹³

Sarosan, die ondergeschikt was aan Mardjono, was sinds 1925 betrokken bij P.K.I.-acties in Semarang. Hij werd hierom ontslagen en vertrok naar Banjarmasin, waar hij een tijd als letterzetter werkte, voor hij uitweek naar Singapore. Hier wierf Tamin hem aan.¹¹⁴ Hij reisde naar Amoy voor een ontmoeting met Malaka en keerde korte tijd na Mardjono terug naar Indonesië, naar Banjarmasin.

Mardjono bekende in een verhoor, na zijn arrestatie, dat Tamin hem gevraagd had lid te worden.

"Hij deelde me mede, dat het niet nodig was nog langer onder Moskou te staan en dat het beter was een eigen partij te stichten. De naam van die partij was Pari. Wanneer die is opgericht is mij niet bekend. Mij werd door Bakri (*Tamin*) gezegd, dat Subakat en Tan Malaka de oprichters ervan waren. Waar die verblijf houden is mij niet bekend. Bakri gaf mij verschillende boekjes van Tan Malaka ter inzage, onder meer: Massa-actie in Indonesia, Goetji wasiat kaem militair en Semangat Moeda. Voorts liet hij mij verschillende stukken lezen betrekking hebbende op de Pari."¹¹⁵

Omstreeks april 1928 zond Mardjono Sarosan naar Java. Hij gaf hem het adres van zijn broer Sudarmo te Babat. Deze wenste niet in de Pari te worden opgenomen.¹¹⁶ Wel gaf hij Sarosan het adres van de treinconducteur Danuwirjo, alias Dirham, te Cepu. Sarosan sprak met Danuwirjo, ex-lid van de V.S.T.P., over de communistische bewegingen in diverse landen, die alle op hoger peil stonden dan de beweging in Indië. Van de Pari, die opgericht was door Darsono, Semaun, Alimin, Muso en Malaka, en onder voorzitterschap van Malaka stond, was Sarosan hoofdagent. Op grond van deze voorstelling van zaken wilde Danuwirjo wel Pari-agent worden. Sarosan verbood hem echter propaganda voor de Pari te maken of contact met andere partijen te zoeken. Hij mocht alleen maar contact met Sarosan opnemen. Danuwirjo kreeg een Parimanifest ter bestudering.¹¹⁷ Sarosan toonde Danuwirjo een lijst van Parileden op Java, die hij zelf verzonnen had.¹¹⁸

Danuwirjo nodigde drie collega's, Ngadimin, alias Resowiyono, Sutedjo en Tjokrobosono, uit om Sarosan te ontmoeten. Sarosan vertelde dat er in het buitenland een nieuwe partij was opgericht. Deze partij zou strijden voor verbetering in het lot van de Indonesische arbeiders. Vroegere organisaties waren niet goed en ook slecht geleid. De zetel van de partij was in Banjarmasin. Afdelingen op Java zouden via een vijfmans-systeem worden gevestigd. Bij politieke of economische beroering zou de partij in actie komen. Het drietal stemde in met de doelstelling van de nieuwe partij, zonder

overigens erg veel van het vage verhaal van Sarosan te begrijpen.¹¹⁹ Ook ten huize van Tjokrobusono maakte Sarosan propaganda voor zijn nieuwe partij.¹²⁰

Sarosan bleef een week bij Danuwirjo en trok toen verder, met tien gulden reisgeld van zijn gastheer.¹²¹ Danuwirjo fungeerde verder als leider van de Javaanse Pari-afdeling. In tegenstelling tot Sarosans instructies drong hij er bij Ngadimin op aan leden te winnen. Echter, alleen zeer betrouwbare vrienden kwamen in aanmerking, bij voorkeur uit de transportsector, waar de arbeiders het hardst moesten werken en het slechtst werden betaald.¹²² Sutedjo ontkende propaganda voor de Pari te hebben gemaakt; hij begreep de beweging niet erg goed.¹²³

Danuwirjo hield via correspondentie in code Mardjono en Sarosan in Banjarmasin op de hoogte, terwijl hij ook in code correspondeerde met Ngadimin en Sutedjo.¹²⁴

Uit deze gegevens krijgt men de indruk dat Sarosan met veel fantasie, geheimzinnigheid en eigendunk zijn agentenrol vervulde. Zijn optreden droeg niet bij tot een uitbreiding van de Pari-aanhang. Tamins twijfels aan hem, eerder en later, bleken wel gerechtvaardigd te zijn.

Sarosan keerde in augustus terug naar Banjarmasin. Hij rapporteerde aan Mardjono. Toen Mardjono met Murdono, een onduidelijke Parisymphisant, in oktober 1928 naar Surabaya ging, verving Sarosan hem aan de school. Van politieke activiteiten van Mardjono op Java is niets gebleken. Naar zijn zeggen was hij slechts op familiebezoek.¹²⁵

Inmiddels dook begin 1929 een nieuwe figuur, Sunarjo, in Banjarmasin op. Hij vond het verstandiger de Surabayase politie te ontlopen, nadat hij na een conflict met de leider van de herleefde revolutionaire vakbond Sarekat Kaum Buruh Indonesia (S.K.B.I. - Indonesische Arbeidersbond), Marsudi, uit de vakbond getreden was. Sunarjo, lid van de P.N.I., was in juli 1928 de oprichter van de S.K.B.I. De vakbond toonde zich in zijn openbare uitingen zeer revolutionair. Toen de S.K.B.I. zich ook nog aansloot bij de "Liga tegen Koloniale Onderdrukking", een in West-Europa gevestigde linkse organisatie, was de maat voor het gouvernement vol. In juli werden de leiders gearresteerd en, na enige tijd, verbannen.¹²⁶

Wellicht kende Sunarjo Mardjono van P.K.I.-activiteiten voor de opstand, wellicht van Mardjono's bezoek eind 1928; in ieder geval ging hij naar Banjarmasin en werd daar in maart onderwijzer aan Mardjono's school.

Al spoedig wijdde Sarosan Sunarjo in in de geheimen van de nieuwe partij, waar Sunarjo sympathiek tegenover stond.¹²⁷

Sarosan vertrok in de loop van 1929 naar Singapore, waar hij Tamins kleine kring van getrouwen versterkte. Tamin was naar eigen zeggen nauwelijks in staat meer te doen dan het verzorgen en rondzenden van Parigeschriften. Door het tekort aan kader konden nauwelijks propagandisten worden uitgezonden om

de Pari-ideeën te verbreiden. De grootste zorg was in Singapore buiten de gevangenis te blijven. De vele gevluchte Sumatranen, die Tamin een veilig onderdak had bezorgd na de opstand, waren hem nu vergeten, merkte hij wat bitter op.

Niettemin hadden de Parigeschriften succes; ze bereikten hun doel en beïnvloedden, aldus Tamin, de ideeën van P.N.I.-leiders en van de leiders van Islampartijen als "Partai Sarekat Islam Indonesia" (P.S.I.I.), de naam waarmee de P.S.I. zich sinds 1929 tooide, en "Persatuan Muslimin Indonesia" (Permi - Indonesische Vereniging van Islamieten), de politieke partij, die in mei 1930 ontstond uit de organisatie van Islamstudenten, "Sumatra Thawalib".¹²⁸

Sarosan verzocht Mardjono voor belangrijke zaken naar Singapore te komen.¹²⁹ Deze belangrijke zaken betroffen Pari en de wens van Malaka enkele Pari-agenten te ontmoeten.

Tan Malaka had oorspronkelijk de bedoeling om omstreeks september 1929 in Amoy een bijeenkomst van Parileden te houden. Malaka had hierop al herhaaldelijk aangedrongen. In verband met de invallende winter en de extra-kosten voor kleding was een later tijdstip ongewenst. Malaka stelde zich voor zes afgevaardigden uit Java, drie uit Sumatra en nog enkelen van elders te ontvangen. Op deze conferentie zou de Pari-actie besproken en een hoofdbestuur gekozen worden. De Sumatraanse afgevaardigden zouden worden uitgezocht door Mr. Iwa Kusumasumantri, die zich sinds ongeveer een jaar in Medan had gevestigd. Tamin rapporteerde echter op 10 augustus dat Iwa, aangeduid als de contactman Ramantuan, op 26 juli was gearresteerd en er van Sumatra niemand te verwachten was.¹³⁰

Tan Malaka verwachtte blijkens een brief van 6 augustus onder andere Munandar.¹³¹ Munandar fungeerde in Banjarmasin als correspondentie-adres voor Mardjono en Sarosan, maar vervulde verder, voor zover bekend, geen belangrijke rol in de Pari.¹³²

Deze Munandar schreef Tamin dat Mardjono op 15 augustus naar Singapore zou vertrekken; hij zelf kon niet komen. Van de, blijkbaar verwachte, afgevaardigden van Java had hij nog niet gehoord.¹³³

Als plaatsvervanger van Munandar, rapporteerde Tamin aan Malaka, zou iemand komen die vroeger aan de actie van de S.K.B.I had deelgenomen.¹³⁴

Aldus vertrok Mardjono 15 augustus naar Singapore, twee weken later gevolgd door Sunarjo.¹³⁵ Sunarjo werd opgevangen door Sarosan, die hem bij Umar Giri bracht, waar ook Mardjono vertoefde. Sunarjo ontmoette hier Tamin. Umar Giri dreef toen een bedrijf genaamd "Java Produce Cy.", waarin ook Sunarjo te werk werd gesteld.¹³⁶

De, als gevolg van Sarosans verslag van zijn succesvolle propaganda-arbeid, verwachte afgezanten van Java daagden niet op. Malaka had deze graag in Amoy ontmoet, maar Sarosan had het van Tamin ontvangen geld, bestemd

voor het werven van aanhangers op Java, grotendeels zelf gehouden.¹³⁷

In Singapore bespraken Tamin, Sarosan, Mardjono en Sunarjo de situatie in Indonesië en verstrekten de twee laatstgenoemden Tamin, blijkens een brief van 31 augustus 1929 van hem aan Malaka, nuttige inlichtingen.¹³⁸

Sunarjo beweerde later dat hij pas in Singapore voor het eerst door Sarosan en Mardjono werd gevraagd lid te worden van de Pari en dat hij tegen het doel van de partij was.¹³⁹ Ook Mardjono twijfelde in zijn verhoor aan Sunarjo's lidmaatschap. Wel was deze bekend met doel en aard van de Pari.¹⁴⁰

Dit doet wat vreemd aan, daar Sunarjo aanwezig was bij alle besprekingen en er geen enkele zaak voor hem geheim werd gehouden in Singapore. Het lijkt er hier dan ook op dat hij de politie een onjuiste indruk van zijn rol in de Pari wilde geven.

Sunarjo was een belangrijke geldschieter voor de Pari. Hij betaalde Mardjono's reis naar Singapore.

Tijdens de besprekingen kreeg Tamin ruzie met Sarosan:

"Bakri (*Tamin*) zei, dat Tan Malaka vroeger agent was geweest van de communisten te Sjanghai, waarvoor hij wel f 1.000,-- per maand ontving, dat hij ook in Manila was geweest, doch naar China was verbannen. Hij zou toen zijn afgetreden als agent voor de communisten te Sjanghai, omdat hij zich niet met hun tactiek kon verenigen. In verband met het feit, dat Tan Malaka veel van de geheimen van Moskou wist, zou men hem hebben willen vermoorden zodra men hem kon vinden. Bakri vertelde voorts veel van het communisme in Rusland, dat men onmogelijk samen kon gaan met Rusland, omdat men gedwongen werd de bevelen van Stalin op te volgen, terwijl er voor Indonesië niets werd gedaan. Daarom werd tot oprichting van de Pari overgegaan. Bakri zei ook, dat men Alimin niet in de Pari kon gebruiken, waarop het mij toescheen, dat Sarosan gepikeerd was."¹⁴¹

Door geldgebrek moest Mardjono in september 1929 alleen vertrekken naar Amoy. Sunarjo, die eerst mee zou gaan, bleef bij Umar Giri; wel droeg hij twintig gulden bij aan het reisgeld.¹⁴² Mardjono vertelde in zijn verhoor het volgende over zijn bezoek.

"Bakri (*Tamin*) had mij te voren gezegd, dat ik om Tan Malaka te vinden, moest gaan naar de Boeng Hongstraat te Amoy, een 'Straits Times' als teken in de hand moest houden, dan zou ik Tan Malaka die mij geheel onbekend was, wel ontmoeten. In die straat heb ik inderdaad Tan Malaka ontmoet. Hij bracht mij naar zijn huis, dat vrijwel geheel buiten de stad, nabij een heuvel, was gelegen, waar vele mij geheel onbekende Chinezen verblijfhielden.

Tan Malaka zei, dat Alimin en Muso geen deel uitmaakten van de Pari, omdat die beide personen de gehele actie voor de opstand in 1926 in de war hadden gestuurd. Hij zei voorts, dat men zich niet moest inlaten met Moskou want dat was niet goed en ook niet nodig. Hij zei, dat men zelf voor de gehele vrijheid van Indonesië moest strijden. Voor zover ik weet, wordt door Tan Malaka van niemand geld ontvangen. Wel krijgt hij maandelijks enig geld voor het schrijven van artikelen in buitenlandse bladen, doch hoeveel dat is en welke bladen dat zijn, is mij niet bekend. Veel zal het wel niet zijn, want Tan Malaka leeft erg sober en heeft bijna geen kleren. Ten aanzien van het doel der Pari heeft Malaka mij medegedeeld, dat de partij werd opgericht met het doel cellen te vormen in verschillende politieke en vakverenigingen teneinde die verenigingen onder de invloed van de Pari te brengen. De Pari heeft nog geen afdelingen,

alle actie moet nog persoonlijk worden verricht. Hoeveel leden er op het ogenblik zijn weet ik niet, doch niet veel. Ik ben ongeveer een maand bij Tan Malaka gebleven en in die tijd hebben wij veel gesproken over de wijze waarop het doel, de vrijheid van Indonesië zou kunnen worden bereikt. Ik heb verder heel veel tikwerk verricht, namelijk aan het manifest van de Pari, waarover ik bijna veertien dagen heb gedaan. Ik keerde vervolgens naar Singapore terug doch enige dagen voor mijn vertrek arriveerde Sarosan te Amoy."¹⁴³

Op een vraag van Mardjono, naar aanleiding van persberichten over Malaka's bezoeken aan Sumatra, ontkende Malaka na zijn verbanning nog in Indonesië te zijn geweest. Hij zou dit nooit durven doen.¹⁴⁴

Zonder geld of boeken voor Tamin, zonder opdracht van Malaka, maar alleen met Malaka's raad de Parizaken met Tamin en Sarosan te bespreken, keerde Mardjono, naar zijn zeggen, terug.¹⁴⁵

Sarosans komst naar Amoy was, volgens Sunarjo, niet in overeenstemming met Tamins plannen.

"Later zei Bakri (*Tamin*), dat Sarosan niet mocht weten waar Tan Malaka verblijf hield, omdat men geen vertrouwen meer stelde in Sarosan. Men was van plan Sarosan naar Subakat in Bangkok te sturen. Ongeveer twee weken na het vertrek van Mardjono naar Amoy zijn Sarosan en Rachman Djamal (*Djamaluddin Ibrahim*) ook naar Amoy vertrokken. Zij zijn op eigen gezag weggegaan en niet op bevel van Bakri, want die was erg kwaad toen hij het hoorde. Hij vroeg waarom Sarosan naar Tan Malaka was gegaan en hoe hij aan het geld voor de reis was gekomen.

Enige tijd later kwam Mardjono te Singapore terug. Hij sprak veel over het slechte van Moskou, doch zei ook, dat hij zich met vele dingen, de Pari betreffende, nog niet kon verenigen. Mardjono heeft mij in het geheel geen brieven of andere stukken van Tan Malaka laten lezen en mij ook niet gezegd, dat hij tevens een reis naar Sjanghai heeft gemaakt, doch wel, dat hij te Amoy Sarosan en Rachman Djamal had ontmoet."¹⁴⁶

Sarosan verklaarde dat hij ongeveer een maand na Mardjono naar Amoy vertrok. Met Malaka spraken hij en Djamaluddin Ibrahim over de Paritactiek en de internationale situatie; ze lichtten hem voor zover mogelijk in over de omstandigheden in Indonesië. Ze verbleven in Amoy in een huis van een Chinese nationalist, genaamd Tan (Francisco Tan Quan alias Ki-koq?), die vroeger secretaris van de Chinese consul-generaal in Manila was.¹⁴⁷

In december keerde Sarosan terug. Hij had een pakket brochures en brieven voor Tamin mee. Uit nieuwsgierigheid maakte hij het pakket open en hield het ingesloten geld voor zichzelf.¹⁴⁸

Volgens Sunarjo:

"Ongeveer twee weken na Mardjono kwam ook Sarosan te Singapore terug en ook Rachman Djamal (*Djamaluddin Ibrahim*) was bij hem. Op het ogenblik was Bakri (*Tamin*) varende, doch op welk schip is mij niet bekend. Sarosan heeft van Amoy enige boekjes meegebracht waaronder 'Naar de "Republiek-Indonesië"' zich bevond. Van een door Tan Malaka gegeven instructie heeft Sarosan mij niet gesproken, wel heeft hij gezegd, dat het de bedoeling was om in mei 1930 een conferentie te houden te Singapore of Amoy. Wie die conferentie moesten bezoeken zou Sarosan wel berichten. Sarosan heeft later Bakri te Singapore nog gesproken, doch waarover is mij niet bekend. Of Sarosan naar Sjanghai is geweest, weet ik niet."¹⁴⁹

Tamin vond, kort na het vertrek van de afgezanten naar Amoy, Singapore een te onveilige plaats worden en monsterde aan op het schip "Darvel".¹⁵⁰

Mardjono vertelde dat Malaka inderdaad graag een Pariconferentie wilde houden, maar dat, gezien het geldgebrek, hiervoor nog niets was vastgesteld. Hij hoopte dat van Java en Sumatra elk drie afgevaardigden zouden komen. Dezen moesten zelf de kosten hiervan dragen.¹⁵¹

Mardjono vertrok op korte termijn uit Singapore naar Banjarmasin, omstreeks de jaarwisseling gevolgd door Sunarjo en Sarosan.¹⁵²

Uit het bovenstaande blijkt dat Tan Malaka zich in ieder geval eind 1927 en september-oktober 1929 in Amoy ophield. In de tussenvolgende periode zal Amoy waarschijnlijk ook wel zijn basis gevormd hebben.

Tamin bevestigt dit; alleen werd volgens hem in september 1928 Malaka's schuilplaats belaagd en trok hij zich terug op het platteland, in Foodwee.¹⁵³

Volgens een rapport van de Franse politie in Amoy in november 1928 was Malaka toen in Amoy en ontving hij brieven geadresseerd aan: Lawson, Esquire, c/o Pit Sang Dispensary, Chan Chuang, Amoy.¹⁵⁴ In zijn eigen brieven beklagde hij zich herhaaldelijk over gebrek aan geld.¹⁵⁵

Malaka hield zich in deze tijd, bij gebrek aan geregeld direct contact met landgenoten, bezig met publicistische arbeid. Hij schreef artikelen voor Philippijnse kranten, schief "Obor" vol en nog een aantal brochures over Pari. Tot de brochures behoorden "Nasional dan Internasional", "Pari dan Komintern", "Stalinisme dan Trotskyisme", "P.K.I. dan Digul", "Pari dan P.K.I." en "Pari dan Sovjet-Rusia".¹⁵⁶ Deels verschenen deze brochures wellicht in "Obor", waarvan de verschijningsfrequentie onbekend is, maar dat volgens Tamin van 1927 tot 1931 verscheen.¹⁵⁷ Verder voerde Malaka een uitgebreide correspondentie, vooral met Singapore en Bangkok.

Niet alleen financiële zorgen plaagden Malaka, maar ook zijn gezondheid liet te wensen over. In de periode 1925-1935, vertelt Malaka, waren zijn hersenen vaak als verlamd en kon hij maar een uur per dag lezen.¹⁵⁸ Hierbij kwam dan nog het geringe succes van de Pari door het gebrek aan kader en de overal dreigende politie, die tot de uiterste voorzichtigheid dwong. Het was een moeilijk, weinig benijdenswaard bestaan dat Malaka had gekozen. De, door hem afgewezen, band met Moskou had zijn omstandigheden kunnen veraangenameen, maar Malaka had uit de opstand en Moskou's reactie daarop zijn conclusies getrokken. Hij meende los van Moskou te moeten strijden voor de onafhankelijkheid van Indonesië.

In februari 1929 kreeg de Nederlandse consul te Amoy op zijn verzoek op het postkantoor een aantal brieven te zien, geadresseerd aan Lawson. De brieven kwamen uit Bangkok. De consul kon de op de enveloppe gedrukte naam van de afzender, die was doorgestreept, ontcijferen als Viggo-Lund.

Over Viggo Lund vroeg de consul-generaal te Hongkong inlichtingen aan de gezant te Bangkok.¹⁵⁹ Viggo Lund bleek een Deense handelaar te zijn, die

echter een Indiër, genaamd Zain, in dienst had. Deze Zain had zich niet op de legatie laten registreren. De gezant voegde een foto van Zain bij zijn brief aan de G.-G.¹⁶⁰

In Batavia had men niet veel tijd nodig om tot het vermoeden te komen dat Zain dezelfde was als Subakat, die deze naam ook in Singapore gebruikte en van wie sinds december 1926 niets meer vernomen was. De gezant werd gevraagd de Siamese autoriteiten attent te maken op de communistische activiteiten van Subakat.¹⁶¹

Deze berichtte in juni dat "de Siamese regering in beginsel bereid is de deportatie in overweging te nemen van personen, waarvan bewezen wordt, dat zij betrokken zijn geweest in communistische troebelen". Hiertoe moesten bewijsstukken overgelegd en een herkenner gezonden worden.¹⁶² Aldus geschiedde; een staat van gegevens over Subakat werd gezonden en eind september vertrokken twee rechercheurs uit Semarang naar Bangkok.¹⁶³

Op 8 oktober werd Subakat in Bangkok als zodanig herkend en onmiddellijk gearresteerd. Tevens werd een groot aantal papieren in beslag genomen, die met Subakat naar Batavia werden gestuurd.¹⁶⁴ Een verzoekschrift aan de koning van Siam om hem niet uit te leveren baatte Subakat niet.¹⁶⁵

Subakat had waarschijnlijk slechts kort bij de Islamschool gewerkt of werkte er alleen 's avonds. Daarna was hij lange tijd tekenaar bij Viggo Lund; sinds kort werkte hij bij een Italiaanse firma.¹⁶⁶ Subakat was van plan Bangkok te verlaten. Tamin had in Singapore werk voor hem gevonden, maar Malaka raadde hem het vertrek uit Bangkok af.¹⁶⁷

Pas toen, na de arrestatie van Subakat, ruim twee jaar na de oprichting, leerde de regering het bestaan van Pari kennen. De vele documenten gaven haar veel informatie, maar door de gebruikte codes en de zwijgzaamheid van Subakat bleef nog veel duister. Op 13 januari 1930 werd Subakat door Visbeen verhoord. Subakat veinsde vele zaken niet te weten. In het algemeen bevestigde hij wat de politie uit de documenten al wist en vertelde hij alleen zaken die de Pari en zijn leden op dat ogenblik niet konden schaden. Toen Visbeen suggereerde dat de derde oprichter van de Pari Alimin was liet Subakat hem in deze mening.

De in beslag genomen documenten waren echter voldoende om de regering een algemene indruk van de Pari te geven. Bij deze documenten waren het Parimanifest en de Paristatuten, alsook een brief van Malaka van mei 1929 aan Sukarno, Singgih en Sutomo, drie vooraanstaande nationalistische leiders. Hierin zette hij het doel van de Pari uiteen, analyseerde hij de ineenstorting van de P.K.I. en wilde hij komen tot een

"nieuwe formulering, organisatie en politiek, waarin de oude fouten kunnen worden vermeden en waarmee ons doel met een maximum van snelheid en een minimum van tijdverlies kan worden verwezenlijkt."

Het slot van deze brief luidde:

"Daar onze partij ondergronds werkt, is samenwerking moeilijk te bewerkstelligen. Onmogelijk is het echter niet, temeer, indien er wederzijdse behoefte of sympathie daarvoor gevoeld wordt. Wij van onze kant geloven, dat wij veel in het belang van de nationalistische beweging, dus ook in ons eigen belang, vooral in haar 'Aziatische Politiek' kunnen doen, daar wij mannen in de partij hebben, die in onmiddellijk contact met nationalistische leiders in China, India en Noord-Indonesië - de Philippijnen - hebben of kunnen hebben. Ook de heren nationalistena kunnen iets voor ons doen, zonder dat zij hun eigen principe nadeel berokkenen, terwijl zij tevens het algemeen Indonesische belang steunen. Doch alvorens tot concrete voorstellen over te gaan, die beter aan een eventueel mondelinge bespreking overgelaten worden, moeten wij van de heren nationalistena eerst horen, of zij zelf met ons bereid zijn samen te werken.

Alvorens echter dit antwoord te hebben, wensena wij hier alvast in naam van onze partij, onze meest oprechte revolutionaire wens te uiten, dat het Indonesisch nationalisme binnen korte tijd datgene zal volbrengen, wat van hem krachtens zijn recht, wezen en doel verwacht wordt. Moge dit ten slotte spoedig bewaarheid worden: dat de verschijning van het hedendaagse nationalisme, het begin van het einde der Hollandse heerschappij zal betekenen."

In deze brief werd ook uitvoerig geciteerd uit Malaka's brochure "Pari en het Internationalisme".¹⁶⁸

Malaka stelde voor als vertegenwoordiger van de P.N.I. bij de Chinese nationalistena op te treden, tegen een vergoeding van vijftig dollar per maand en reiskosten. Van enige reactie op dit schrijven is nergens iets gebleken.¹⁶⁹

De P.N.I. was onder de bezielende leiding van Sukarno geleidelijk gegroeid tot de dominerende factor in het spectrum van de Indonesische politieke partijen. Sukarno en zijn medeleiders Iskaq, Sartono en Gatot Mangkupradja waren onvermoeibaar op pad om propaganda voor hun doelstellingen te maken en aanhang te winnen voor de P.N.I. Na een snelle groei in 1927 bleef de partij in 1928 stationair. Na een versterkte aandacht voor kadervorming en uitbreiding van de activiteiten tot het platteland groeide het ledental in 1929 tot ongeveer zesduizend. Vakbondsorganisatie werd aangevat, terwijl via de P.I. contacten werden gelegd met de "Liga tegen Koloniale Onderdrukking", een in 1927 opgerichte links georiënteerde organisatie van koloniale volkerena die, althans in zijn eerste jaren, niet werd overheerst door de communistena. De dakloze voormalige aanhang van de P.K.I. werd gastvrij opgenomen in de partij. De regering zag met veel zorg de ontwikkeling van de P.N.I. in steeds meer anti-gouvernementele zin. Zij liet in 1929 in het openbaar diverse malen waarschuwende geluiden horen.

Sukarno boekte bij zijn streven naar eenheid binnen de nationalistische beweging in december 1927 een belangrijk succes. P.N.I., P.S.I., Budi Utomo, de twee belangrijkste Studieclubs en enkele regionale partijen gingen samen in een federatief verband "Permufakatan Perhimpunan-perhimpunan Politik Kebangsaan Indonesia" (P.P.P.K.I. - Akkoord van de Indonesische Nationalistische Politieke Verenigingen). De bevoegdheden van de federatie waren beperkt; principiële verschillena in beginselena, zoals die rond de rol van de

Islam en de non-coöperatie, stonden statutair buiten discussie. Slechts unanieme besluiten konden worden genomen. Op het eerste congres werd de voorlopige leiding, Iskaq en Samsi Sastrowidagdo, die uit de P.N.I. kwam, vervangen door de gematigder Sutomo en Anwari uit de Surabayase Studieclub. Niettemin bleef de P.N.I.-invloed binnen de federatie zeer groot, tot ontvredeheid van andere deelnemers. De P.I. kreeg een beperkte volmacht om de federatiebelangen in Europa te behartigen. De uitbouw tot een grote nationalistische organisatie kon door de onderlinge geschillen niet plaatsvinden. Binnen de federatie was de B.U.-leider Singgih een vooraanstaande figuur, die, gezien zijn partijachtergrond, zeer radicale geluiden liet horen.¹⁷⁰

Op 29 december 1929 greep de regering in. Op uitgebreide schaal werden bij de P.N.I.-leden huiszoekingen gedaan. Er werden acht arrestaties verricht. De regering rechtvaardigde het optreden met de verklaring dat de P.N.I. de waarschuwingen ten aanzien van zijn activiteiten in de wind had geslagen en voornemens was tot gewapende actie over te gaan. In augustus 1930 verschenen vier verdachten, onder wie Sukarno en Gatot Mangkupradja, voor de strafrechter. Na een langdurig proces werd het viertal strafbaar bevonden aan "aanprijzing van of stemming maken voor het verstoren van de openbare orde of omverwerping dan wel aanranding van het in Nederlands-Indië gevestigde gezag" en "deelneming aan een vereniging die het plegen van misdrijven tot oogmerk heeft". Sukarno werd in december 1930 tot vier jaar gevangenisstraf veroordeeld; de overige verdachten kregen lagere straffen. Dit gebeurde ondanks het feit dat de bewijzen voor de strafbare feiten niet of nauwelijks werden geleverd. Duidelijke beïnvloeding door uitgeweken communisten en de P.I., die verdacht was door zijn contacten met de Liga, was onbewijsbaar. De officier van Justitie haalde als bewijs hiervoor de briefwisseling aan tussen Malaka en Suprodjo in 1926 over de oprichting van de S.R.I.¹⁷¹ Tevens werd gewezen op de onmiskenbare invloed van Malaka's brochure "Massa Actie" op Sukarno's politieke denken en handelen, waarin "georganiseerde massa actie" een belangrijke rol speelde.¹⁷² Het proces richtte zich over de hoofden van de aangeklaagden heen tegen de P.N.I., die werd aangemerkt als een misdadige en dus verboden partij.

Na de huiszoekingen had de P.N.I. zijn openbare activiteiten gestaakt. De protesten van P.P.P.K.I. en politieke partijen tegen het regeringsingrijpen waren zwak of bleven achterwege. Toen het vonnis tegen Sukarno c.s. in april 1931 in hoger beroep werd bevestigd, besloot de P.N.I.-leiding de partij te ontbinden, omdat het vonnis de partij in feite buiten de wet stelde.¹⁷³

De autoriteiten waren natuurlijk ook nieuwsgierig naar de buitenlandse contacten van de Pari. Met de Derde Internationale werd elk contact afgewezen, als men de documenten mocht geloven, aldus de sceptische politie. Ook nauwe banden met de "Liga tegen Koloniale Onderdrukking" wees de Pari af.¹⁷⁴

De politie twijfelde wel aan deze beweringen en in elk verhoor waren vragen hierover een vast punt. Alleen Sarosan verklaarde dat de Pari in het geheim wel door Moskou werd gesteund. Omdat openlijke steun eventuele leden zou afschrikken en de politie ook in de waan moest worden gelaten dat Pari een zelfstandige partij was, kreeg Malaka zijn fondsen in het geheim van Moskou.¹⁷⁵

Iwa Kusumasumantri onderhield schriftelijk contact met de Liga.¹⁷⁶ Volgens Semaun speelde Malaka een belangrijke rol bij het zenden van delegaties uit het Verre Oosten naar het eerste Ligacongres in Brussel.¹⁷⁷ Dit lijkt mij zeer twijfelachtig.

Volgens Sarosan nam een Indonesische arts, die voor studie naar Nederland ging, omstreeks 1929 een brief van Tan Malaka mee voor de P.I.-leiders Subardjo en Hatta.¹⁷⁸ Verder is hierover niets bekend.

Uit de inbeslaggenomen brieven kon de politie concluderen dat Malaka levendig contact onderhield met de Philippijnen. Als koerier zou hierbij de kapitein van de "Susana" optreden, zoals de Pari ook voor zijn verdere contact vooral gebruik maakte van zeelieden.¹⁷⁹

Het ledental moest zeer gering zijn, hetgeen ook bleek uit brieven van Tan Malaka, die in juni 1929 schreef dat, hoewel men voortdurend met tegenspoed te kampen had, men nog niet van een algehele mislukking kon spreken. In juli schreef hij dat pas enig succes te verwachten was bij het bestaan van voldoende afdelingen. Door het zenden van agenten moest hieraan worden gewerkt.

In augustus 1929 merkte Tamin op dat als men alleen plannen zou blijven maken, zoals in de afgelopen tweeënehalf jaar, het gebeuren kon "dat het belangrijke moment ons achter zich laat liggen".¹⁸⁰

Uit de uiterste voorzichtigheid die de Pari betrachtte, ook via de diverse codes, bleek, volgens de autoriteiten, dat de Pari uiterst bedachtzaam te werk ging om ontdekking te voorkomen. Door deze werkwijze werd echter ook de uitgroei van de Pari beperkt.¹⁸¹

De zwijgzame Subakat werd maar eenmaal verhoord. Zijn verbanning ontliiep hij door zich op 2 februari 1930 door ophanging van het leven te beroven.¹⁸²

De in beslag genomen brief van Tamin van 10 augustus 1929, waarin sprake was van de komst naar Singapore van de bij de S.K.B.I. betrokken Sun, deed de politie vermoeden dat deze Sun dezelfde als Sunarjo was. Huiszoeking te Surabaya leverde geen belastend materiaal op. Sunarjo vertoefde toen in Singapore.¹⁸³ Sunarjo, die samen met Sarosan terugkeerde, kreeg nauwelijks gelegenheid zijn onderwijzersbaan in Banjarmasin weer op te nemen. Eind januari werd hem het geven van onderwijs verboden. Hij keerde kort daarop terug naar Surabaya, waar hij agent werd van een Indonesisch dagblad.¹⁸⁴

Sarosan was al eerder naar Java vertrokken. Omstreeks maart/april 1930 verscheen hij bij Danuwirjo, die plannen had voor een nieuwe vakvereniging.

Soebakat!

In de gevangenis van Globok
pleegde de jonge communist
Soebakat zelfmoord.

De heerschers :

Soebakat dood? — Eén vijand minder
een Indonesische rabauw.
van meelij heeft ons hart geen hinder
zich zelf gedood? — Wij spaarden touw!

Soebakat dood? — Eén kerel minder
die ons gezag verjagen wou.
De cel van Globok doodt gewinder
dan zelfs de Digoel dooden zou.

Soebakat dood? — Eén drommer minder!
En alles wat het kost is nou
een kleine geldsom voor den vinder
die onze speurhond wezen wou!

Soebakat dood? — Eén horen minder
aan de opstandige karbouw.
Een nieuwe keten voor den binder
en weer een hoop ging op in 't blauw ...

Het volk :

Soebakat dood? — Tien nieuwe strijders
staan op als wrekens van zijn smaad
Voor ied're doode tien bevrijders
voor ieder offer tien belijders
zijn door zijn smaad gewekt tot daad
Zoo groeit de haat, zoo valt uw staat!

JEF LAST.

Gedicht uit het orgaan van
het N.A.S., "De Arbeid",
8-3-1930.

Hierna trok hij naar Tjokrobusono, bij wie hij drie maanden verbleef, zonder over Parizaken te praten. Nadat Danuwirjo Sarosan op zijn verzoek reisgeld had verstrekt, ging hij er midden juli met de vrouw van Tjokrobusono vandoor. Tjokrobusono achtervolgde hem, waarop Sarosan zich in Solo meldde bij de politie en alles over Pari vertelde.¹⁸⁵ Vervolgens werden Danuwirjo, Ngadimin, Sutedjo, Mardjono, Munandar, Sunarjo en nog een drietal verdachten, die later werden vrijgelaten, gearresteerd.

De verhoren leverden de autoriteiten nieuwe informatie op. Sarosan gaf in antwoord op een vraag over de samenstelling van de Pari een zeer uitvoerig antwoord:

"Het hoofdbestuur bestond in 1929 uit: Djamaludin te Singapore, Tan Malaka te Amoy en Subakat te Bangkok. Tan Malaka en Subakat waren de hoofdpersonen, terwijl Djamaludin moest zorgen voor de actie in Indië. Voor dat doel had hij een aantal personen te zijner beschikking, die rechtstreeks met hem in verbinding stonden. Voor zover mij bekend beschikte Djamaludin reeds over vertegenwoordigers voor Java, Oostkust van Sumatra, Westkust van Sumatra en Palembang.

Deze vertegenwoordigers, die elkaar te Singapore meermalen hebben ontmoet, kennen elkaar wel, maar het is hun absoluut onbekend, wie de z.g.

agenten zijn die elk hunner in dienst hebben; dit moeten zij geheim houden.

a. Mardjono is de vertegenwoordiger voor Java met standplaats Banjarmasin (Marabahan). Hij heeft onder zich:

1. Munandar, klerk op het kadasterbureau te Banjarmasin, schuilnaam Nandar;

2. Sunarjo, ex-bestuurslid S.K.B.l., onderwijzer aan de school van Mardjono te Banjarmasin, schuilnaam Nar of Naryo;

3. mij, Sarosan, tijdelijk te Banjarmasin of Singapore, schuilnaam Tom of Tomo;

4. Danuwirjo, conducteur der N.l.S. te Cepu, ex-communist, propagandist voor de S.K.B.l., nu te Solo;

5. deze is nog niet gevonden.

Elke vertegenwoordiger mag namelijk niet meer dan vijf personen rechtstreeks onder zich hebben, terwijl de z.g. subagenten ook weer niet meer dan vijf personen te hunner beschikking mogen hebben en die tot taak hebben cellen te vormen in bestaande vak- en andere verenigingen.

b. een zekere Mohamad Harif (*Mohammed Arif Siregar*), een Batakker, thans wonende Powell Road nabij Jalan Besar te Singapore is vertegenwoordiger voor Sumatra's Oostkust. Voor zover ik weet is deze Mohamad Harif slechts een schuilnaam; zijn ware naam is mij niet bekend. Hij heeft vroeger het Victoria- en Rafflesinstituut bezocht, is zeer klein van gestalte en heeft een vrij groot hoofd. Hij heeft gewerkt op het postkantoor te Singapore en moet een broer hebben te Batavia. Hij is zelf nooit op Java geweest.

c. Rachman Djamal (*Djamaluddin Ibrahim*), vermoedelijk ook een schuilnaam, is de vertegenwoordiger voor de Westkust van Sumatra; hij is later matroos geworden op een Australië-boot.

d. een zekere Kandur, geen schuilnaam, is iemand afkomstig van Padang, die te Singapore verblijf houdt ten huize van Harif aan de Powellroad, hij is ook vertegenwoordiger voor de Westkust van Sumatra. Te Singapore handelt die man in kunstkoperwerk. Wat hij te Padang uitvoert, weet ik niet.

e. een zekere Hamid (*Daja Jusuf*), een schuilnaam, die vroeger te Marabahan verblijf hield en in 1926 lid was van de P.K.l., is de vijfde vertegenwoordiger van Djamaludin. Ik meen voor Palembang. Hij is in Bantam geweest, werkte enige tijd als koelie te Tanjung Priok en vertrok van daar naar Palembang. Hij is als drukker werkzaam geweest bij Al Iwan Press aan de North Bridgeroad. Van daar is hij overgegaan naar de drukkerij der Adventisten, Upper Serangoonroad te Singapore. In laatstgenoemde drukkerij werkt hij onder de naam van Emet."¹⁸⁶

Dit overzicht geeft een heel goed beeld van de Paristructuur in 1929. De politie kon er echter niet veel mee aanvangen, omdat de schuilnamen verdere naspeuringen belemmerden. Wellicht hechtte men ook niet zoveel geloof aan Sarosan, die in zijn verhoor wel meer leugens vertelde en een uiterst onevenwichtige indruk maakte. Tijdens het verhoor had hij huilbuien en viel hij herhaaldelijk flauw; hij toonde tekenen van krankzinnigheid. In augustus werd hij in een tehuis opgenomen. Hij ontsnapte hieruit, maar werd na enkele weken, in mei 1931, weer gearresteerd.¹⁸⁷

Na de verhoren van de arrestanten werden voorbereidingen getroffen om ze te interneren. De P.-G. achtte het staatsgevaarlijke karakter van de Pari meer dan voldoende bewezen om hen, die daaraan welbewust hadden deelgenomen, als gevaarlijk voor de openbare rust en orde aan te merken. Tan Malaka had, met hulp van uitgeweken communisten, op zeer bedachtzame wijze gepoogd in Indië een verzetsbeweging op te zetten. Met grote omzichtigheid werden de contacten met Indië gelegd, wat wel bleek uit de voorzorg om de "illegale

actie op Java vanuit het rustige en van een geoutilleerde recherche verstoken, Banjarmasin te leiden".

De "extremisten" bleven het gezag ondermijnen en lieten zich niet afschrikken door regeringsmaatregelen.

"De Partai Republiek Indonesia heeft hier te lande nog geen noemenswaardige aanhang weten te verwerven doch de propagandisten zijn ijverig werkzaam geweest om de eerste draden te spannen en leden te werven. Het lijdt geen twijfel dat deze voormannen, stelselmatig en voorzichtig als zij werkzaam waren om de massa te bereiken, veel kwaad zouden hebben kunnen uitrichten als hun dit thans niet onmogelijk was gemaakt."¹⁸⁸

De resident van Zuid- en Oost-Borneo meende dat via Mardjono "de intelligente en van alle verzetsleiders door zijn geduld en tact waarschijnlijk de gevaarlijkste revolutionair, Tan Malaka" contact zocht met partijleiders in Indië.

"Het is deze slimme Tan Malaka geweest, die zich indertijd bij zijn medepartijleiders voortdurend tegen de premature opstandspoging van 1926 heeft verzet en hadden de leiders zijn raad gevolgd, dan zou men onder de vleugels van een toenmaals argeloze overheid een heel wat effectiever opstand hebben kunnen voorbereiden. Elke poging van deze leider om weer in contact te komen met de bevolking van Nederlands-Indië, moet, zolang het wereldgebeuren revoluties kan baren, tot elke prijs worden voorkomen i.c. door het onschadelijk maken van de contactpersonen, hetgeen zolang geen strafbare feiten kunnen worden bewezen, immers op geen andere wijze kan geschieden dan door gebruik te maken van de z.g. exorbitante rechten."¹⁸⁹

De G.-G. handelde aldus; op 7 september 1931 besloot hij de al genoemde zeven arrestanten naar Digul te verbannen.¹⁹⁰

Pas met de arrestatie van Subakat kreeg de regering, zoals al opgemerkt, kennis van het bestaan van de Pari. Van de vele gegevens die deze arrestatie opleverde, gaf ze echter maar een gering deel door naar de pers, die tevoren ook nergens melding maakte van een organisatie als de Pari.

De aankomst in Batavia van Subakat, leider van de opstand van 1926, werd in één regel gemeld.¹⁹¹ Alleen "De Baanbreker", het orgaan van de aanhangers van Sneevliet, die de kant van Trotzki had gekozen, bevatte een lang artikel over Subakat. Hij werd geprezen als een man van overtuiging, die trouw aan de zaak, zijn moeilijke werk in de illegaliteit voortzette ondanks de voortdurende gevaren.¹⁹²

Later werd in de "burgerlijke" pers een verslag gegeven van Subakats omzwervingen. Hierbij werd gemeld dat bij een plotselinge huiszoeking al zijn papieren in beslag werden genomen, waaruit plannen bleken om een nieuwe opstandspoging in Indië te ondernemen en financiële contacten met Indië en de Liga.¹⁹³ Dit archief zou niet minder dan twee ossekarren vullen.¹⁹⁴ Uit spijt over deze inbeslagname zou hij zelfmoord hebben gepleegd.¹⁹⁵

Na het bericht van Subakats zelfmoord volstond de C.P.H., verwikkeld in en verzwakt door interne conflicten, met een levensschets door Muso in

"De Tribune".¹⁹⁶ Sneevliet deed hetzelfde in "De Baanbreker".¹⁹⁷ Het N.A.S., de door Sneevliet geleide vakorganisatie, organiseerde in zeven plaatsen protestvergaderingen.¹⁹⁸ De revolutionaire dichter Jef Last, aanhanger van Sneevliet, getuigde in een tweetal gedichten van zijn bewogenheid met de strijd van de Indonesische communisten.¹⁹⁹ Nergens in de communistische pers werd over een nieuwe partij gesproken.

MAKKER, NIET WAAR, GIJ WIST HET NIET?

*De keizer van Siam, in wijds ornaat,
verschijnt op het dek van den stoomer,
en terwijl hij daar buigend te glimlachen staat
houdt men beneden in ketens van haat
een jeugdige kerel met mager gelaat,
een Indische vrijheidsdroomer:*
SOEBAKAT!

Wij hebben niet op onzen rug gevoeld
en, dieper dan ons vleesch, tot in het hart
het striemen van de ranselende rottan.
De schande drukte niet op onze schouders,
de honger woelde niet in onze maag,
maar ook, ons hart heeft nooit een droom gekend,
zoo heerlijk licht, zoo oogverblindend hel,
als deze droom, waarvoor zij alles gaven:
de gouden *Vrijheid* van hun vaderland.

*De generaals en gouverneurs
staan minzaam en lachend te praten
met residenten en controleurs,
met steunpilaren van kerk en van beurs.
Beneden bewaken soldaten:*
SOEBAKAT!

Gij hebt het wapen niet gegrepen, makkers,
als Soebakat. Gij hield het vaandel niet
der opstand, als zijn handen 't vaandel hielden.
En gij zijt niet, als hij terneergeslagen,
en als een beest van dorp naar dorp gejaagd
en eindelijk gevangen in een kool:
een lief presentje van een keizer voor
de dierentuinen van den grooten heer.

*En op het blanke witte dek
begint het pétillant gesprek
van dames en diplomaten.
Men kan bij champagne en eerewijn
zoo onbezorgd en tevreden zijn:
naar Glodok voert men gelaten*
SOEBAKAT!

GLODOK: zeventienhonderd communisten
zijn gevangen in uw cel.
Soebakat was een van hen
en de rottan raakt hen daagelijks
en hun voorland is de hel,
is de wildernis der *Digoel*,
is de geestelijke dood.

Makker, nietwaar, gij wist het niet?
Als gij het wist, gij hadt het niet geduld.
Maar in uw naam werd Soebakat gevangen,
toen Soebakat zichzelf heeft opgehangen,
was uw *regeering* schuld.

Makker, niet waar, gij wist het niet?
Gij wéét het nú! En als ge zwijgen blijft,
als niet uw hart U thans den strijd in drijft,
als niet uw hart gewond werd door zijn pijn,
dan zal uw eeuwig, smaadtijk schandeteeken zijn:
SOEBAKAT!

Gedicht van Jef Last
uit zijn bundel "Onder
de koperen ploert!".

De arrestatie van Sarosan en zijn partijgenoten in juli 1930 bleef buiten de pers. Pas ver in 1931 schreef de pers hierover. Sarosans ontsnapping werd gemeld in een bericht dat "De Tribune" plaatste onder de kop "Bravo Sarosso. Blanda honden houden een klopjacht op een Indonesisch communist" en besloot met de uitroep: "Arbeiders van Holland eist: Handen af van Sarosso!". "De Tribune" wist klaarblijkelijk niet dat Sarosan zijn strijdmakkers had verraden.²⁰⁰

In de Indonesische pers verscheen in juni een artikel dat gebaseerd was op mededelingen van Sutedjo. Hij vertelde dat de Pari een geheime vereniging was onder leiding van Tan Malaka, met als hoofdzetel Amoy. De partij stond los van andere partijen, achtte kapitaal nodig voor de economische ontwikkeling van het land en was dan ook van het communisme niet gediend. De actie werd vanuit Singapore gevoerd, terwijl Surabaya de hoofdzetel was voor Java. Spoorwegpersoneel verzorgde de communicatie van de partij. Door samenwerking tussen de politie te Indië en Singapore konden een aantal arrestaties worden verricht. De partij bestond nu niet meer. Tan Malaka alleen kon zeggen of de actie zou worden voortgezet.²⁰¹

De Nederlandse pers schreef in juli voor het eerst over de Pari, "een revolutionaire organisatie, welk tot doel had de onafhankelijkheid van 'Indonesia' met alle mogelijke middelen te bewerkstelligen". Het initiatief hiertoe kwam van Malaka, de zetel van de enkele leden tellende partij was te Bangkok. Dit werd ontdekt door de arrestatie van Subakat en de in beslag genomen documenten. Daarop werden zeven personen gearresteerd die waarschijnlijk naar Digul zouden worden gezonden.²⁰² Over de ideologische richting van de Pari werd hier niet gesproken.

De verbanning van zeven Parileden naar Digul werd tenslotte gemeld. "De Tribune", die de Pari hier voor het eerst vermeldde, noemt dit een nieuwe nationalistische partij. "De Nederlandse arbeidersklasse moet haar protestactie tegen het schande-regiem van de Nederlandse bourgeoisie in Indonesië verdubbelen."²⁰³

In deze jaren (1927-1930) werd de naam van Tan Malaka maar zelden genoemd. In de Indonesische pers werden zijn verbanning en zijn boeken nog een enkele keer vermeld. Ook de Nederlandse en communistische pers sloten zich hierbij aan. Alleen de communistische kindergroep "Tan Malaka" in Nederland bracht door zijn activiteiten Malaka's naam geregeld in herinnering van de "Tribune"-lezers.²⁰⁴

Slechts tweemaal ging het gerucht dat Malaka, als Chinees verkleed, in Indië was teruggekeerd. Beide malen in West-Sumatra, in de zomer van 1927 en januari 1930. Politie-onderzoek leverde beide keren niets op.²⁰⁵

Ook over andere communistische activiteiten en voorlieden waren de gegevens schaars. Na het overhaaste vertrek uit Canton van Alimin en Muso en hun afscheid van Subakat, gingen beiden naar Hankow. Hier vormden ze de

Indonesische delegatie op een conferentie van communistische vakbonden uit de landen rond de Stille Oceaan. China, Japan, de Sovjet-Unie, de Verenigde Staten, Frankrijk en Groot-Brittannië waren hier vertegenwoordigd. Besloten werd het "Pan Pacific Trade Union Secretariat" (P.P.T.U.S.) op te richten. De leiding berustte bij de Kominternagent in Zuid-China, Losovsky, terwijl de Amerikaan Earl Browder secretaris werd. Ook de bekende communisten Tom Mann uit Engeland en Doriot uit Frankrijk werkten in dit secretariaat. Alimin en Muso werden ingeschakeld bij het herstel van het contact met Indonesië.²⁰⁶

Dit contact vond plaats via de "South Seas (Nanyang) Communist Party" (S.S.C.P.) en de daaraan verbonden "South Seas (Nanyang) General Labour Union" in Singapore. Beide waren een overzees onderdeel van de Chinese Communistische Partij, opgericht in 1925. Met het uitschakelen van de P.K.I. kreeg de S.S.C.P. de leiding over de communistische beweging in Indonesië, Malaka, Indo-China, Siam en Birma.²⁰⁷

Eind augustus 1927 reisde Muso van Hankow via Sjanghai naar Wladiwostok, een week later gevolgd door Alimin.²⁰⁸

Alimin inspireerde in Singapore een zekere Trisnodismoro om in Surabaya een geheime communistische groep op te richten, die "Kantor Kaum Merah Soerabaia" (kantoor van de Roden te Soerabaia) of "Centralisatie Indonesia" werd genoemd. Er werden drie arrestaties verricht onder de leiding van de organisatie, die vierhonderd leden zou tellen. De Nederlandse zeeman Van der Knaap trad op als koerier tussen Indonesië, Nederland en Singapore.²⁰⁹

De autoriteiten signaleerden tevens enkele koeriers, die contact onderhielden tussen Indië en communisten in Singapore.²¹⁰ Alimin zou onder de Chinese naam Ah Lee omstreeks september 1928 actief deelnemen aan de actie van de Maleise C.P.; een brochure van hem werd verspreid.²¹¹ Alimin was in die tijd in Moskou.

Alimin en vooral Muso leverden geregeld bijdragen aan de Kominternbladen in dit gebied.²¹²

In februari 1928 kwam het P.P.T.U.S.-plenum in Sjanghai bijeen. Hierbij was Muso waarschijnlijk aanwezig.²¹³ Daarna voegde hij zich weer bij Alimin in Moskou. Vanaf 17 juli zou hier het Zesde Congres van de Komintern plaatsvinden. Voor deze gelegenheid was de P.K.I. zeer sterk vertegenwoordigd. Semaun en Darsono waren al langere tijd in Moskou. Door de aanwezigheid van Alimin en Muso ontbrak van de hoofdrolspelers in het opstanddrama slechts Tan Malaka. In Moskou waren ook nog Tadjudin, afgezant van Malaka naar het communistische jeugdcongres in Sjanghai, die in Moskou studeerde, en Mohammed Ali, na de opstand naar Singapore gevlucht en door Subakat naar Moskou gezonden.²¹⁴

Drie Indonesische zeelieden, die Semaun in 1924 voor studie naar Moskou had gestuurd, keerden in opdracht van Semaun begin 1928 in Indonesië terug.

Veel brachten ze niet tot stand in Indonesië; in maart 1929 volgde hun arrestatie en onvermijdelijke verbanning.²¹⁵

Op het zesde Kominterncongres bestond de Indonesische delegatie uit zes leden, waarvan drie slechts een adviserende stem bezaten.²¹⁶ De delegatielieden worden in de verslagen met schuilnamen aangeduid; Semaun met K.Samin, Muso met Manavar, Alimin met Padi (-Animin) en Tadjudin met Alphonso. De twee delegatielieden die ongenoemd blijven in de verslagen zijn Darsono en Moh. Ali. Een groot aantal auteurs neemt aan dat achter de naam Alphonso zich Tan Malaka verschool.²¹⁷ Volgens Darsono was deze Alphonso echter Mohamad Tohir, die, na het bezoeken van een jeugdcongres in China, naar Moskou ging. Aldus moet deze Tohir wel dezelfde zijn als Tadjudin. Zowel Semaun als Darsono ontkenden Malaka's aanwezigheid in Moskou.²¹⁸ Deze Tadjudin deed op zeer felle wijze een aanval op het door Bucharin verdedigde Kominternprogram. Hij was er absoluut op tegen een tijdelijk bondgenootschap met de bourgeoisie te sluiten; de ervaring in China had geleerd tot welke rampzalige gevolgen dit leidde. De oprichting van Sovjets was volgens Tadjudin in alle gevallen de beste strijdwijze tegen het wereldkapitalisme. Wat Bucharin voorstelde was geen communistisch program, maar verzwakte de proletarische beweging.²¹⁹ In zijn antwoord beschuldigde Bucharin Tadjudin ervan een Trotskist te zijn en hiervoor geheime propaganda te maken. Tadjudin ontkende dit, maar verklaarde aanhanger van de linkervleugel te zijn.²²⁰ Op het hele congres vormde dit debat de scherpste woordenwisseling.²²¹

Tadjudins standpunten werden aan Malaka toegeschreven, maar in dat geval vielen ze toch wel geheel buiten Malaka's denkbeelden tot dan toe. Men moet Malaka, met zijn nadruk op samenwerking in massa-organisaties met vele maatschappelijke groepen en op de nationale eigenaardigheden van ieder land, eerder in de rechtvleugel van de Komintern zoeken, dan in de linkervleugel, waarvan zich nog links de verbannen Trotskisten ophielden. Niettemin ligt hier wellicht de oorsprong van de benaming "Trotskist", die Malaka zijn verdere leven zou meedragen.²²² De rest van de delegatie distantieerde zich in een openbare verklaring van Tadjudins discussiebijdrage.²²³

De bijdragen van de andere delegatielieden waren nogal voorzichtig. De problemen en conflicten rond de opstand werden aangestipt, echter zonder namen te noemen. Alimin verweet de Komintern gebrek aan begeleiding, leiding en steun, terwijl ook de C.P.H. zich actiever had moeten betonen.²²⁴ Muso gaf een verslag van de opstand in algemene lijnen en wees op de desorganisatie tijdens de opstand, deels veroorzaakt door een ernstig conflict in de P.K.I.-leiding.²²⁵

Semaun hield het belangrijkste en langste referaat: "Die Lage in Indonesien", een algemeen overzicht van Indonesië en van de geschiedenis van de communistische beweging. Voor hem was de opstand een uitgelokt gevolg van de verscherpte politieterror. Bij de opstand werden vele fouten gemaakt:

het uitbreken van de opstand op diverse tijdstippen, de geringe betrokkenheid van de grote massa der arbeiders bij de opstand, de geringe politieke en organisatorische voorbereiding, het ultra-linkse program van 1924, het gebrek aan contact met de Komintern en andere partijen. Vele feiten waren zeer goed verklaarbaar, ook door de discontinuïteit in het leiderschap ten gevolge van vele arrestaties. Nu moest de wederopbouw van partij-apparaat en vakbonden worden aangevat in nauw contact met de Komintern; goede kader-scholing moest de aanwezige anarchistische neiging onderdrukken.²²⁶

Aan het slot van het congres werd Muso gekozen tot lid van het E.K.K.I. en Malaka tot plaatsvervangend lid.²²⁷ Uit deze keuze blijkt dat Malaka bepaald niet bij de Komintern in ongenade was gevallen. Ondanks het ontbreken van contacten met de Komintern werd hij boven Semaun en Darsono voor deze plaats verkozen. De Komintern was dus zeker niet op de hoogte van Malaka's nieuwe koers in de Pari.

Na het congres volgden Alimin en Muso een cursus aan een universiteit in Moskou.²²⁸ Muso onderbrak deze studie om Kominternwerk in het Verre Oosten te doen. Het P.P.T.U.S. hield in oktober 1928 een plenum in Sjanghai. Van 15 tot 27 augustus 1929 hield deze organisatie zijn tweede conferentie in Wladiwostok. Tot de deelnemers zouden drie Indonesiërs behoren. Volgens congresverslagen verscheen slechts één afgevaardigde uit Indonesië, Muso, die zich van de naam Sidin (Sheegin) bediende.²²⁹ In 1930 verhuisde het P.P.T.U.S. naar San Francisco en werden zijn activiteiten geringer.²³⁰ De grootste activiteit ontplooidde toen weer het Far Eastern Bureau van de Komintern, ook wel Dalburo genoemd, in Sjanghai. Hieraan was ook Muso verbonden, sinds eind 1929.²³¹

Dit Dalburo had veel bemoeiingen met Singapore en besloot in april 1930 de South Seas Communist Party om te vormen tot Malayan Communist Party (M.C.P.). Het Dalburo nam de M.C.P. onder zijn directe gezag, waarmee de C.C.P. zijn overzeese afdeling verloor. Een zuidelijke vestiging van het Dalburo in Hongkong onderhield de contacten.²³²

Kort voor deze reorganisatie rolde de politie in Singapore een deel van de S.S.C.P. op en arresteerde een aantal Chinezen. De volgende dag, 16 maart 1930, volgde de arrestatie van Moh. Ali, die, als matroos, communistische vakbondsactie voerde.²³³ Kort daarop volgde de arrestatie van Djamaludin en Hadji Machmud.²³⁴ Ook twintig Chinezen in Palembang werden aangehouden, in verband met plannen daar een communistische vakbond op te richten.²³⁵ Tijdens de rechtszaak tegen zeven Chinezen in Singapore in juni, bleek dat er tussen de drie opgepakte Indonesiërs en de Chinezen een nauwe samenwerking had bestaan. De drie Indonesiërs werden uitgeleverd aan de Indische politie. Moh. Ali vormde natuurlijk een goede vangst. Van Djamaludin meenden de autoriteiten aanvankelijk dat hij de gezochte Djamaludin Tamin was. Dit bleek al spoedig niet zo te zijn; in een confrontatie met Sarosan c.s. werd hij

dan ook niet als zodanig herkend. Djameludin bleek een meeloper te zijn, van te gering formaat om gevaar op te leveren voor rust en orde. Hadji Machmud was al veel langer actief in de communistische beweging. Samen met Djameludin was hij op weg gegaan om het P.P.T.U.S.-congres te Wladiwostok bij te wonen, maar door oorlogshandelingen in Mandsjoerije konden ze hun doel niet bereiken. Hadji Machmud kreeg vier jaar gevangenisstraf, terwijl Djameludin vrij man bleef, maar scherp in het oog werd gehouden.²³⁶

Het verlies van Subakat en de groep van Mardjono was een zware slag voor de kleine groep Parigietrouwen. De toenemende onveiligheid had Tamin al gedwongen als zeeman te gaan werken. De zaken in Singapore liet hij over aan Djamaluddin Ibrahim en Umar Giri, die daarbij hulp hadden van Darwis Batu en Adam Second.²³⁷

Ook Tan Malaka vond Amoy te gevaarlijk worden en vertrok, volgens Tamin, eind 1929 naar Sjanghai.²³⁸

Tamins boot liep in december 1929 vast voor de kust van Noord-Borneo. Pas eind maart 1930 kwam de boot los. Al die tijd stond Tamin via Sandakan, zijn plaats van stranding, in contact met Tan Malaka.²³⁹ Brieven via Singapore waren onveilig, omdat de politie scherp toezicht hield op het briefverkeer. Daarom werden brieven buiten Singapore gepost of via zeelieden of kooplui verzonden.²⁴⁰

Ook anderszins had Tamin weinig reden tot opgewektheid. Daja Jusuf, alias Tenek Aliyasin, die lange tijd in een dorp in Selangor woonde, voelde zich daar niet meer veilig en monsterde met Tamin aan op het s.s. "Kistna", dat een lijndienst onderhield tussen Singapore en Bangkok.²⁴¹ Van Kandur, die de Pari vertegenwoordigde in West-Sumatra, was al lange tijd niets meer gehoord, hoewel kooplieden daar vandaan gemakkelijk berichten hadden kunnen meenemen. Van zijn krachten in Singapore kon Tamin niemand missen voor een missie naar West-Sumatra.²⁴²

De politie toonde enkele malen zeer veel belangstelling voor Tamins schip. Toen de politie bij aankomst in Singapore meteen aan boord kwam, vluchtte Tamin via het achterschip aan land. Na overleg ten huize van Pak Sa'id besloot hij Malaka in te trekken, langs zijn kennissen uit begin 1926. Maar ook hier was de toestand niet veilig. Vrienden van 1926 bleken niet altijd vrienden in 1931 te zijn. Ook hier moest een overhaaste nachtelijke vlucht Tamin redden. Toen ging Tamin, op 1 september 1931, naar het dorp Ulu Berenang in Selangor, bewoond door Minangkabauers. Sinds begin 1926 was hij hier meermalen geweest en ook Daja Jusuf had er gewoond. Het Pari-archief werd hier bewaard. Tamin hield zich in het dorp, dat 120 inwoners telde, bezig met het organiseren van collectief werk, dat het dorp zeer tot voordeel strekte. Een politie-onderzoek naar Tamin stuitte bij de bewoners van het dorp slechts op een muur van onwetendheid. In verband met plezierig nieuws uit Singapore verliet Tamin in december 1931 Ulu Berenang.

Voor zijn vertrek begroef hij het Pari-archief in twee Chinese vazen. Met 150 dollar van de dorpsbewoners vertrok Tamin eind december naar Singapore.²⁴³ Het plezierige nieuws was echter voorafgegaan door een andere zware slag voor de Pari.

In april 1931 werd in Tanjong Uban, in Riouw, Umar Giri aangehouden, die als employé werkte bij de Nederlandsche Koloniale Petroleum Maatschappij (N.K.P.M.). Een brief van de politie in Singapore had gewezen op de aanwezigheid van Abdul Rachman, alias Idris, in Riouw en op de verdenking die op hem rustte wat betreft communistische activiteiten en contacten met Muso en Tan Malaka. Deze Abdul Rachman bleek dezelfde te zijn als Umar Giri. Met Umar Giri werden nog drie employés gearresteerd, die zich Harahap, Kus en Arifin noemde. De eerste twee bleken Mas Subandi en Amir Kusno te zijn, die evenals Umar Giri waren uitgeweken naar Singapore, na als postemployé hun werkgever te hebben opgelicht. Het drietal had in Tanjong Uban communistische vergaderingen gehouden en er werden verdachte papieren bij hen in beslag genomen. Zij werden naar Batavia gezonden en daar, wegens hun diefstallen, tot gevangenisstraf veroordeeld. Arifin werd vrijgelaten en week uit naar Singapore.²⁴⁴

Deze arrestaties waren de vrucht van de nauwe samenwerking tegen communistische agitatie, waartoe de Engelse en Nederlandse koloniën in 1930 hadden besloten. Gegevens over personen, propagandalectuur en agitatieplannen, alsmede rapporten en vonnissen, werden uitgewisseld, terwijl tussen de beide kolonies geregeld ambtelijk contact werd onderhouden.²⁴⁵

Voor de Pari in Singapore betekende de arrestatie van Umar Giri het einde van zijn royale financiële steun. Het maakte het zenden van kaders en lectuur naar Indonesië een nog groter probleem.²⁴⁶

Het plezierige nieuws waar Tamin op doelde en dat hem naar Singapore deed terugkeren betrof de activiteiten op Sumatra. Tot dat tijdstip was nog weinig gebleken van enig succes van de Pari-propaganda op Sumatra, terwijl toch juist daar, en vooral in Minangkabau, Tan Malaka een grote aanhang had.²⁴⁷

Achmad Chalik Salim, door Malaka in oktober 1926 naar Medan gezonden, werd, na een lange periode van inactiviteit, vanaf mei 1927 weer actief. Hij legde contacten om tot een herleven van de communistische actie te komen. Deze onafhankelijke activiteiten, wel een uitvloeisel van Malaka's instructies, kwamen met zijn arrestatie in juli 1927 tot een abrupt einde.²⁴⁸

In mei 1929 werd in Padang Panjang de onderwijzer aan de Sumatra-Thawalib-school, Moh. Nur Arief, gearresteerd, omdat zijn leerlingen onder zijn leiding extremistische liederen zongen. Nur Arief, die al vanaf 1924 tot de opstand tot communistische organisaties behoorde, bleek in het bezit te zijn van drie brochures van Tan Malaka, waaronder "Soerat rahasia boeat lokal aksi di Minangkabau, 20-9-1926". Hij had deze gekregen van Mangkudun Sati. Van verdere communistische activiteiten of contacten met Pari blijkt uit de

officiële stukken niets. Zijn communistische gezindheid werd niet voldoende reden gevonden om hem naar Digul te zenden. Hij werd in het hem als vaste woonplaats toegewezen Padang onder streng toezicht gesteld en moest zich onthouden van elke politieke actie.²⁴⁹

In 1927 ontmoette Tamin in Singapore de koopman Kandur gelar Sutan Rangkojo Basa, afkomstig uit Fort de Kock. Sinds vele jaren handelde en reisde deze tussen Sumatra, Singapore en Riouw. Tamin slaagde er in hem te winnen voor de ideeën van de Pari. In 1928 bracht hij in opdracht van Tamin enkele malen Parimanifesten naar Sumatra en deelde ze uit aan potentiële aanhangers.²⁵⁰ Na enkele van deze reizen hoorde Tamin, zoals al vermeld, plotseling niets meer van Kandur.

Het arrest van Iwa Kusumasumantri in juli 1929 betekende het eind van hoge verwachtingen in Oost-Sumatra. Moh. Arif Siregar was op dat ogenblik naar hem op weg met een brief waarin Tamin aan Iwa onder andere vroeg naar Singapore te komen. Arif Siregar, die ook op een Australiëboot had gevaren, na postbeambte te zijn geweest, was door Tamin aangewezen om propaganda te voeren in Oost-Sumatra. Zoals afgesproken vernietigde Arif Siregar de brief aan Iwa, toen hij van diens arrestatie hoorde. Van propaganda kwam niet veel, omdat Arif Siregar het politietoezicht te scherp vond. Een viertal maanden verbleef Arif Siregar aldus te Medan en Pematang Siantar.²⁵¹

Hij keerde terug naar Singapore, waar hij Tamin weer ontmoette, nadat diens gestrande schip vlot geraakt was. Tamin vond het veiliger niet samen te blijven en Singapore te verlaten. Omstreeks maart/april 1931 vertrok Arif Siregar daarom naar Palembang en nam dienst als *krani* bij de N.K.P.M. te Sungei Gerong. Tamin had hem op het hart gedrukt zeer voorzichtig te zijn bij de propaganda; allereerst zou hij onder zijn collega's, vooral bij P.N.I.-sympathisanten, geestverwanten moeten zoeken. Via een P.N.I.-Baru-afdeling wilde Arif Siregar de Pari-ideeën verspreiden. Maar de geschillen onder de vroegere P.N.I.-leden lieten zich niet oplossen. Daarom zocht Arif Siregar een andere manier om de twee stromingen te verenigen en richtte hij met Tjeq Man en Sudiardjo een leesgezelschap (Taman Peladjaran) op. Het winnen van leden voor deze niet-politieke organisatie bleek geen sinecure; pogingen om Chinese arbeiders te winnen mislukten. Arif Siregar werd lid van andere ontspanningsverenigingen om deze te doen opgaan in zijn leesgezelschap. Hij wierf oud-leden van de P.N.I. als lid van zijn club. Zijn leesgezelschap zou tot een P.N.I.-Baru-afdeling moeten uitgroeien, waarbinnen dan Pari-propaganda zou worden bedreven.²⁵²

Na enkele maanden vroeg Arif Siregar aan Tamin om een hulpkracht, omdat hij zelf door tijdgebrek niet voldoende propaganda kon maken. Tamin stuurde Daja Jusuf, die vooral Arif Siregar zou helpen bij het oprichten van vakbonden.²⁵³ Daja Jusuf maakte propagandareizen naar het binnenland, zich voordoend als groenteverkoper. Hierbij zou hij één Pari-lid gewonnen hebben.²⁵⁴

Een andere hulpkracht voor Arif Siregar was wellicht Raden Ireng Surio diputranto, die, werkzaam bij de N.K.P.M. in Tanjong Uban, spoorslags vertrok toen hij bemerkte dat zijn gangen werden nagegaan. Hij was namelijk als Parilid gesignaleerd door de politie in Singapore. Het bleek dat hij als laborant werkte in Sungei Gerong.²⁵⁵ Van activiteiten van hem is echter, in ieder geval onder deze naam, verder niets gebleken.

Arif Siregar stond in voortdurend schriftelijk contact met Tamin en wisselde via Tamin ook brieven met Malaka. Hij informeerde Malaka over de situatie in Indië, terwijl Malaka hem wenken gaf met betrekking tot de oprichting van vakbonden in grote bedrijven. Behalve op de N.K.P.M. zou Arif Siregar zijn actie richten op de arbeiders in de steenkolenmijnen van Bukit Asem en op die van P.T.T. en spoorwegen. Verder zouden, zoals al vermeld, in radicale partijen cellen moeten worden gevormd.

Over het resultaat van deze Pari-acties schreef de P.-G.:

"Men schijnt hiermee echter nog geen noemenswaardige resultaten te hebben bereikt als gevolg van de grote voorzichtigheid, die men bij het aanknopen van relaties met de betrouwbaarsten onder de radicale elementen meende te moeten betrachten, deels om hen niet af te schrikken, deels om - gezien de met reeds geïnterneerde partijgenoten opgedane ervaringen - het aan een te openlijk optreden verbonden risico van ontdekking tot de kleinst mogelijke proporties te beperken."

Slechts een zeer beperkte groep te Sungei Gerong kon men tot de meer ingewijden rekenen.²⁵⁶

In juni 1932 werd Daja Jusuf naar Batavia gestuurd. Hij moest pogen hier Pari-aanhang te vinden, vooral onder de spoorwegarbeiders. Via Arif Siregar bleef hij in contact staan met Tamin.²⁵⁷

Het uiteindelijke doel van beider activiteiten was de oprichting van Pari-afdelingen in Palembang en Batavia. Een bestuur van zeven leden, ieder met een specifieke taak, zou de afdeling moeten leiden.²⁵⁸ Malaka wilde ook het Parihoofdbestuur naar Indië overbrengen. In dat geval zou hij afstand doen van het voorzitterschap en adviseur worden. Tamin zou als secretaris in Singapore blijven en het contact tussen bestuur en adviseur verzorgen, alsmede de opleiding van propagandisten.²⁵⁹

Dit waren de plezierige ontwikkelingen die Tamin in december 1931 deden terugkeren naar Singapore. Daarbij kwam nog dat Djamaluddin Ibrahim in West-Sumatra iemand had gevonden die metterdaad bereid was voor de Pari te werken. Deze man, Dawood, was koopman in Padang en onecht kind van een Duitse planter en een Indonesische vrouw. Tamin had tot taak hem in Singapore op te vangen en zijn politieke betrouwbaarheid te beoordelen.²⁶⁰ Met het geld, dat hij verdiende bij een rijk familielid van Pad Sa'id, kon Tamin Dawood in juni 1932 voor verdere scholing naar Malaka in Sjanghai sturen.²⁶¹

Tamin had in Singapore zes à zeven adressen waar hij vertoefde. Hij verplaatste zich voortdurend, uit angst voor een politieinval.²⁶² Bij Tamin

leefden plannen om terug te keren naar Indonesië. Tan Malaka echter raadde hem zo'n reis ernstig af. In ieder geval wilde Malaka eerst een ontmoeting van hen beiden, in Bangkok of Brits-Indië.²⁶³ Daarop stelde Tamin zijn plannen uit, die later toch weer zeer vaste vorm aannamen als controlereis naar Palembang en Batavia. Arif Siregar stuurde hem vanuit Palembang reeds geld voor de reis.²⁶⁴

In maart 1932 kwam een stiefbroer van Tamin, Adam Galo, uit Padang Panjang op bezoek. Na een lang gesprek wist Tamin hem tot zijn denkbeelden over te halen. Galo beloofde Lutan Sutan Basa te vragen naar Singapore te komen. Deze kwam in augustus. Hij was secretaris van de P.S.I.I. in zijn woonplaats en enthousiast voor de Pari. Hij wilde spoedig terugkeren en propaganda voor de Pari gaan maken in zijn partij en onder de Sumatra-Thawalibjeugd. Korte tijd na hem kwam Lutan Madjid, ook door Adam Galo gezonden.²⁶⁵

In augustus verscheen Kandur plotseling weer, na drie jaar niets van zich te hebben laten horen. Hij vertelde dat hij vruchtbare contacten had gelegd in Batavia, met Yamin en Assaat van de Partindo, en op Sumatra met de radicale Islamleiders Hadji Djallalludin Thaib, Gani Sjarif en Hadji Udin Rachmani. Ondanks diens lange zwijgen was Tamins vertrouwen in Kandur òf niet geschokt òf snel hersteld, want na ruim een week vertrok hij weer voor een Parimissie naar Indonesië.²⁶⁶

In dezelfde tijd bleek één van Tamins vroegere vrienden, tot wie hij zich wendde om financiële steun, hem te hebben verraden aan de politie, zodat hij slechts met veel moeite aan arrestatie kon ontsnappen. Het net om hem heen werd steeds strakker aangetrokken.²⁶⁷ Ook uit vrees voor arrestatie durfde Tamin Hatta niet te ontmoeten, die in augustus 1932 in Singapore vertoefde op terugreis naar Indië. Zijn verblijf had hij aangekondigd in een brief aan Tamins geestverwanten Gaban en Ilyas Togo. Dezen waren echter ook huiverig om Hatta te benaderen, omdat deze ongetwijfeld in Singapore onder scherp toezicht zou staan.²⁶⁸

Het leek er dus op dat de Pari eindelijk weer wat wind in de zeilen kreeg, maar de politie zat Tamin en zijn geestverwanten erg dicht op het spoor.

Inmiddels was in Indonesië na de opheffing van de P.N.I. in mei 1931 uit de brokstukken ervan de "Partai Indonesia" (Partindo) gevormd, onder voorzitterschap van Sartono. De Partindo was in vele opzichten een exacte kopie van de P.N.I.: een non-coöperatieve en radicaal-nationalistische partij. Een aantal nationalistes onder aanvoering van de in Nederland vertoevende Hatta keerde zich tegen de opheffing van de P.N.I. Zij beschouwden de ontbinding van de partij als een capitulatie voor de regering, terwijl de hierbij gevolgde procedure als ondemocratisch werd afgekeurd. Deze groep organiseerde zich in december 1931 tot de "Pendidikan Nasional Indonesia" (P.N.I.-Baru - Nationale Opvoeding van Indonesië) onder leiding van Sutan Sjahrir.

De P.N.I.-Baru wilde, in tegenstelling tot de Partindo, geen massapartij zijn. De nadruk lag op de scholing van kader, dat onder de massa de ideeën van de partij zou verbreiden. Deze ideeën waren radicaler dan die van de Partindo; socialistische denkbeelden, zoals de erkenning van een klassente-gestelling binnen de Indonesische maatschappij, vulden de strijd voor poli-tieke vrijheid aan.

Sukarno kreeg na twee jaar gevangenisstraf gratie en werd in december 1931 vrijgelaten. Hij zette zich vergeefs in voor een samensmelting van de twee non-coöperatieve partijen. Hij erkende zijn falen door zich in augustus 1932 aan te sluiten bij de Partindo, de numeriek sterkere partij die meer waar-borgen bood voor machtsvorming. De breuk werd bestendig: Hatta sloot zich na terugkeer in Indonesië in augustus 1932 aan bij de P.N.I.-Baru. De Part-indo groeide tot twintigduizend leden, terwijl de P.N.I.-Baru stabiel bleef op duizend leden. De speelruimte van beide partijen werd in de loop van 1933 steeds meer beperkt. De propaganda werd zoveel mogelijk belemmerd, onder andere werden vergaderingen geregeld door de politie ontbonden.

Binnen de inactieve P.P.P.K.I. werden de verschillen van mening zo groot dat de P.S.I.I. in december 1930 uittrad. Er werden diverse voorstellen tot reorganisatie gedaan, die werden besproken op een congres in januari 1932 van vrijwel alle politieke organisaties, het "Indonesia-Raja"-congres. Sukarno kreeg de opdracht de plannen uit te werken. De structuur die hij ont-wierp kreeg door het repressief regeringsoptreden geen kans haar levensvat-baarheid te bewijzen.²⁶⁹

In Minangkabau bleven na het neerslaan van de P.K.I.-opstand op ruime schaal radicaal-nationalistische ideeën leven. De radicale elementen vonden onderdak in de P.S.I.I.-afdeling Fort de Kock en in de Permi. Beide verkren-gen grote aanhang. Deze Islampartijen traden veel meer op de voorgrond dan de Partindo en de P.N.I.-Baru. Maar ook hun felle agitatie stuitte op toe-nemend ingrijpen van de regering.²⁷⁰

Eind 1929 was Malaka naar Sjanghai vertrokken. Van zijn omstandigheden daar is weinig bekend, al zullen deze ongetwijfeld weinig florissant zijn geweest. Tan Malaka bleef in geregelde briefwisseling met Tamin staan. Zijn postadres in Sjanghai was J.Ossorio, p/a Bankers Weekly, Hongkong Rd. 4, Sjanghai.²⁷¹

Het feit dat Malaka deze periode uit zijn leven niet beschrijft in zijn autobiografie maakt de gegevens hierover vanzelfsprekend schaars. Voor het opvallende feit dat Malaka in zijn uitvoerige levensverhaal aan deze periode voorbijgaat zijn diverse verklaringen gezocht. Een uitgangspunt was hierbij, dat Malaka reden had om over deze periode te zwijgen, omdat het verslag hier-van hem schade zou berokkenen ten tijde van het schrijven van zijn levens-verhaal (1946-1947). Dit zou het geval kunnen zijn als hij in deze tijd in Japan had verbleven of nauwe contacten met Japan had onderhouden. Na 1945

richtte Malaka felle aanvallen op politici die met de Japanse bezetter hadden samengewerkt; een eigen verblijf in Japan zou de geloofwaardigheid van zulke aanvallen aantasten.

Ik heb nergens concrete bewijzen voor een verblijf van Malaka in Japan in deze, of een latere, periode gevonden. Ook in Japanse regeringsarchieven bevinden zich geen documenten hierover.²⁷²

Er zijn, naast de "witte vlek" in zijn autobiografie wel andere aanwijzingen, die zulke contacten met Japan op het eerste gezicht niet onwaarschijnlijk zouden hebben gemaakt. Malaka was een aanhanger van de gedachte van een socialistische federatie van Zuidoostaziatische landen; in Japan leefden sterk anti-westerse, pan-Aziatische denkbeelden. Grotendeels los van de regering opereerden vele invloedrijke extremistische groepen, die deze ideeën verkondigden. Soms verleenden deze groepen steun aan Aziatische leiders, die hun land waren ontvlucht onder druk van het westerse koloniale bestuur.²⁷³ Ook Malaka zou hier op een welkome ontvangst hebben kunnen rekenen en de armoede en onveiligheid in China kunnen verruilen voor relatieve veiligheid en weelde.

Een artikel van "Tumasik" in "Pewarta Deli" van 12 februari 1938 schetste zo'n beeld. De Japanse leuze "Azië voor de Aziaten" had volgens deze schrijver een grote aantrekkingskracht op de Pari. De Pari sloot zich daarop aan bij de Pan-Azië-organisatie en de Parileiders konden zich toen vrij bewegen in Japan en daar de Pari organiseren. In Tokio werd het hoofdkwartier gevestigd; afdelingen in Sjanghai en Singapore voerden de propaganda in Indië. De Japanse aanval op Mandsjoerije en het bombardement van Sjanghai in 1932 deden Tan Malaka, die toen in Sjanghai vertoefde, de ware bedoelingen van Japan inzien. Hij verbrak daarop de banden met Japan en de Pan-Azië-organisatie. De Japanse politie ging toen over tot een jacht op de Parileiders. De in Tokio vertoevende Parileider Jusuf kon maar ternauwernood naar China ontsnappen.²⁷⁴

Het feit dat nergens één enkel concreet bewijs deze contacten bevestigt, maakt dit verhaal, los van de details, hoe goed het ook zou passen in de omstandigheden van Pari en Malaka, toch dubieus.

Het artikel in "Pewarta Deli" was de bron voor de bewering in officiële stukken na 1945, dat de Pari samenwerkte met Japan, wat toen in Nederlandse ogen een ernstige diskwalificatie van Malaka betekende.²⁷⁵ Op andere plaats vindt men deze bewering ook, soms uitgewerkt, soms in een opsomming van plaatsen die Malaka had bezocht.²⁷⁶

Hoe het ook zij, vanaf eind 1929 vormde Sjanghai de vaste woonplaats van Malaka. Een officieel Frans rapport signaleerde hem hier in oktober 1930. Hij zou de contacten verzorgen tussen de C.C.P. en S.S.C.P. in Singapore en zich bezighouden met revolutionaire propaganda onder Nederlands-Indische Chinezen.²⁷⁷ Een functie als contactman lijkt onwaarschijnlijk, gezien

Malaka's politieke opstelling; het maken van revolutionaire propaganda was een tweede natuur geworden.

Armoede en ziekte plaagden Malaka; hij woonde in bij een Chinese familie, nabij de Szu Chuan Road in Chapei, Sjanghai. Toen verscheen plotseling Alimin. Alimin had in Moskou opdracht gekregen Malaka te zoeken en zijn politieke opvattingen te peilen.²⁷⁸ Een P.P.T.U.S.-rapport van 9 juni 1931 vertelt hierover het volgende:

"Ge weet waarschijnlijk al dat Tomalakka gevonden is en nu hier vertoeft. Fysiek was hij in een zeer slechte conditie, tengevolge van de moeilijke omstandigheden, waaronder hij de paar laatste jaren heeft geleefd. Op het Bureau voor het Verre Oosten kwamen we overeen, dat hij hier wat zou blijven en zich onder doktersbehandeling zou stellen, terwijl hij tegelijkertijd het materiaal kan lezen, dat wij hem verschaffen, zodat hij vertrouwd raakt met ons werk, om daarna naar het Zuiden te gaan met het doel relaties aan te knopen in Nederlands-Indië en (Brits)-Indië. Hij werkt dan tegelijkertijd voor het Bureau voor het Verre Oosten en voor ons (P.P.T.U.S.). Tot op heden is ons aandeel in de kosten voor zijn geneeskundige behandeling, zijn eten en zijn kleren 250 Mexicaanse dollars geweest. Een verzoek van onze kant om een approximatief budget voor zijn werk in het Zuiden hebben hij en Dirja (*Alimin?*) opgesteld en die begroting belooft ongeveer een bedrag aan uitgaven van 750 gouden dollars voor een geheel jaar werk. Daar zijn alle onkosten in begrepen als reisjes naar Bombay, Calcutta, etc. Het komt ons voor dat hij de beste makker is, die beschikbaar is om die connecties voor ons in orde te maken, en aangezien hij tezelfdertijd voor het Bureau voor het Verre Oosten werkt, zodat de kosten kunnen worden gedeeld, lijkt het ons dat de onkosten werkelijk gering zijn om dit nuttig werk voor ons gedaan te krijgen. We hebben al naar de C.I. (*Komintern*) over deze kwestie geschreven en we hopen spoedig antwoord te hebben, want Tomamalakka zal in één of twee weken klaar zijn om te vertrekken."²⁷⁹

Door injecties en een ziekenhuisverblijf herstelde Malaka van zijn t.b.c.-kwaal.

Hij vertelde Alimin dat hij geen enkel contact meer had met Indonesië en Indonesische communisten.²⁸⁰ Van de Pari bleek Alimin, en dus ook de Komintern, niets af te weten. Malaka was zo verheugd over deze onverwachte en noodzakelijke hulp dat hij Alimin niet wijzer maakte. In dat geval zou hij dan ook nog diens hulp in de waagschaal zetten. De Pari leek een mislukking; het was wellicht uit lijfsbehoud verstandiger steun van de Komintern te aanvaarden en verdere ontwikkelingen en kansen af te wachten. Aan Tamin schreef hij hoogstwaarschijnlijk niets over zijn contacten; uit documenten die bij Tamin in beslag waren genomen is hiervan althans niet gebleken.

Deze contacten met Alimin en de Komintern, waarbij hij voor zowel Alimin als zijn Parigeestverwanten de waarheid verzweeg, vormen wellicht de reden voor de lacune in "Dari Pendjara ke Pendjara". Malaka had er geen enkele behoefte aan uitgebreid op deze contacten in te gaan, terwijl ook de jaren die eraan voorafgingen een weinig glorieus verhaal vormden, vol van ziekte, armoede en ellende. Aan het benadrukken van de onafhankelijke rol die Pari in die tijd wilde vervullen had Malaka na 1946 ook geen behoefte meer. Zo eindigde het eerste deel van zijn levensverhaal in 1928; het tweede deel

ving aan in 1932 en de ommissie werd zo goed mogelijk gemaskeerd.

Deze toenadering tot de Komintern werd ook vermeld door "Tumasik" in het al aangehaalde artikel uit 1938.²⁸¹

Malaka's geplande vertrek in juni 1931 voor een Kominternmissie ging niet door. De oorzaak daarvan lag waarschijnlijk in de arrestatie op 1 juni 1931 in Singapore, van de Kominternagent Joseph Ducroux, alias Serge Lefranc, die contact onderhield tussen het Kominternbureau in Sjanghai en Singapore. Ducroux bleek ook contacten met Indonesiërs te onderhouden. De vele documenten, die bij hem in beslag genomen waren leidden tot het oprollen van het bureau in Sjanghai, de arrestatie van de leider ervan, Hilaire Noulens, alias Ruegg, en de inbeslagname van het gehele archief, waaruit ook Malaka's contacten met de Komintern bleken. Het bureau onderhield contacten met Japan, Korea, de Philippijnen, Formosa, Indochina, Malaka, Indië en Birma. De in beslag genomen stukken leidden weer tot arrestaties in Japan, Hongkong en Malaka.²⁸² Omdat al in december 1930 het Dalburo in Hongkong door de Chinese politie was opgerold²⁸³, was de Kominternorganisatie grotendeels vleugellam.²⁸⁴ Malaka's reisplan zal hierom dan ook wel zijn uitgesteld.

Uit in beslag genomen documenten bleek dat Tan Malaka naar Rangoon (toen deel van Brits-Indië) zou gaan. Alimin zou hem volgen, terwijl Muso als hun contactman in Sjanghai zou optreden.²⁸⁵ Dit is in overeenstemming met Malaka's voorstel aan Tamin om elkaar in Bangkok of Brits-Indië te ontmoeten.

Het "Algemeen Handelsblad" van 18 december 1931 schreef onder de kop "Tan Malakka, eindelijk een levensteken", dat volgens een Philippijns blad Malaka in Birma was. Uit officiële bron waren de Amerikaanse autoriteiten hierover ingelicht. Aan de autoriteiten in Birma waren gegevens over Tan Malaka verstrekt, waarover men in Manila beschikte na Malaka's geruchtmakende arrestatie in augustus 1927. Met Malaka zouden nog twee onbekende Indiërs communistische propaganda in Birma bedrijven.²⁸⁶

Het is echter vrijwel zeker dat de bestaande plannen, door het uitschakelen van de Kominternorganisatie in Sjanghai, niet doorgingen. Malaka en Alimin wisten zich wel aan arrestatie te onttrekken.

Op 13 september 1932 sloeg de politie in Singapore haar slag. Op die dag arresteerde de Brits-Indische hoofdinspecteur Chand Tamin en drie van zijn geestverwanten, terwijl ze in Tamins kamer bezig waren met kopieerwerk. Bij hem waren Lutan Sutan Basa, Lutan Madjid en Dachlan Datuk Tunggal. Het opgeven van valse namen en ontkennen hielp niet veel; Chand bleek uitstekend op de hoogte te zijn van Tamins Pari-activiteiten. De arrestatie was voor Tamin nog een extra ongelukkige zaak; twee dagen later zou hij naar Indonesië vertrekken voor zijn inspectietocht. Zijn kleren waren al vooruitgezonden. De politie arresteerde nog negen verdachten.

Op 17 september verschenen alle dertien voor de rechtbank. De beschuldiging luidde: vorming van een illegale vereniging die tot doel had het Engelse

bestuur omver te werpen.

Na terugkeer in de gevangenis ging Tamin in hongerstaking, uit protest tegen deze onjuiste beschuldiging. Hij eiste vrijlating van de andere arrestanten, omdat deze geen Parileden waren en weigerde verdere medewerking aan het politie-onderzoek. Hierna volgden, volgens Tamim, lange onderhandelingen met Chand en diens superieur Dickinson. Beiden waren er van overtuigd dat Tamin contacten onderhield met Moskou en Tamins ontkenning kon hen niet van dit denkbeeld afbrengen.

Op 19 september verschenen ze allen weer voor de rechter en werd de oorspronkelijke aanklacht ingetrokken. Vier werden vrijgelaten, Abdul Rachman Sutan Kajo, eigenaar van het restaurant in Arab Str. 131 dat als Paritrefpunt functioneerde, zijn zoon Gaban, Hadji Salim en Rabai.

Met Tamin bleven acht man in arrest; in verband met hun politieke activiteiten zouden ze worden teruggestuurd naar hun land van herkomst, in overeenstemming met Britse regels dienaangaande. Deze acht waren: Lutan Sutan Basa, Lutan Madjid, Ali Batu, Dachlan Datuk Tunggal, Ilyas Togo, Ahmad Rantjak, Karim en Gaban. Tamin staakte zijn protest.²⁸⁷

Begin december werd Tamin naar een Nederlands schip overgebracht. Onder de hoede van Visbeen ging de reis naar Batavia.²⁸⁸

De bij Tamin in beslag genomen documenten leidden direct naar Arif Siregar en Daja Jusuf. Beiden werden op 15 september gearresteerd. In Palembang werd alleen Arif Siregar gearresteerd. Drie anderen werden van Parilidmaatschap verdacht: Tjeq Man, de onderwijzer Hanung en de postbeambte Ali Emran, maar de aanwijzingen waren te zwak voor arrestatie. De propaganda onder Batakse arbeiders in Sungei Gerong en in de "Taman Peladjaran" had overigens, naar het oordeel van de autoriteiten, weinig succes gehad.²⁸⁹

Daja Jusuf werd bij thuiskomst in Batavia opgewacht door de politie. Later bleek dat sinds een week Kandur bij Daja Jusuf logeerde.²⁹⁰ Deze had zijn opdracht in Sumatra vervuld, met succes klaarblijkelijk, want hij berichtte Tamin dat hij een vijftal geschikte personen had gevonden onder leden van de "Himpunan Pemuda Islam Indonesia" (H.P.I.I. - Vereniging van Indonesische Islamietische Jongeren). Van West-Sumatra was hij naar Batavia gegaan, om Daja Jusuf te helpen bij het oprichten van een Pari-afdeling.²⁹¹

Kandur verzond meteen vanuit Batavia een telegram aan Tamins adres in Singapore, met een afgesproken inhoud waaruit Daja Jusufs arrestatie viel af te leiden. Vervolgens ging hij naar Bandung, waar hij een brief van dezelfde inhoud schreef. Hij vroeg hierin tevens exemplaren van "Obor" gereed te maken, die hij later zou ophalen.²⁹² Uit Sungei Gerong zond een vriend van Arif Siregar, die door de politie niet kon worden achterhaald, een zelfde codetelegram naar Singapore.²⁹³ De berichtgevers waren onkundig van Tamins arrestatie; hun correspondentie viel in handen van de politie in Singapore.

Bij Daja Jusuf nam de politie een koffer van Daja Jusuf en een actetas van Kandur, vol met Paristukken, in beslag. Naast vele brieven bevatten deze ook een Parimanifest en -statuten: van Nadir (Tan Malaka) en Gunadhi (Subakat) "Aan de aanhangers der Komintern in Indonesia" (mei 1929), van dezelfde de brief aan Sukarno, Singgih en Sutomo (mei 1929), Malaka's "Surat rahasia buat lokal aksi di Mlnangkabau", een ongetekend artikel "Rusland dan Pari" en enkele foto's van Malaka.²⁹⁴

In de pers werden de arrestaties in Singapore snel gemeld en allereerst in verband gebracht met de opstand van 1926.²⁹⁵

Een uitvoeriger bericht, twee weken later, verklaarde dat Tamin deel uitmaakte van de S.S.C.P. en als Parilid samenwerkte met de C.C.P. De politie in Singapore werd geprezen met dit nieuwe succes na de arrestatie van Ducroux. Uitlevering leek een moeilijke zaak, maar zou wel lukken, aldus de optimistische conclusie.²⁹⁶

Kort hierop werd bericht dat behalve Tamin geen van de andere arrestanten een bekende communistenleider was. Het waren handelaars uit West-Sumatra, die met Tamin inwoonden in Arab Str. Allen zouden worden uitgewezen. Dit artikel vermeldde ook twee arrestaties van Parileden in Palembang en Batavia.²⁹⁷

Een uitvoerig artikel onder de kop "De actie van de 'Partij Republiek India'" in de "Nieuwe Rotterdamsche Courant" vatte eerdere persberichten samen. Tamin hield zich ook bezig met de opleiding van propagandisten, die na uitzending echter nauwelijks succes boekten. Een begin van organisatie in Palembang werd onmogelijk gemaakt.²⁹⁸

Slechts één Indonesische krant ging wat dieper op de zaak in en publiceerde een biografie van Tamin.²⁹⁹ Een buitengewoon medewerker van "Pewarta Deli" gaf later achtergrondinformatie over de Pari. Hij herinnerde aan het conflict Alimin - Tan Malaka in 1926 over de opstand. Malaka zou zich al voor de opstand hebben losgemaakt van Moskou; hij voelde zich nationalist en zag geen heil in het communisme. Met hulp van Moskou zette Alimin de revolutie door. Na de verdwijning van de P.K.I. richtte Malaka de Pari op, met als voormannen Tamin en Subakat.

"De Pari leidde echter vooral als gevolg van de slechte toestand van de verenigingskas een kwijnend bestaan. Enige kleinere leiders traden uit de partij, enkelen hunner namen zelfs stelling tegen hun oud-partijgenoten. Zo is de arrestatie van Dj. Tamin op hun aanwijzing geschied."³⁰⁰

Voor deze laatste bewering heb ik geen aanwijzing gevonden.

Tamins mede-arrestanten werden in februari Singapore uitgezet. Bij aankomst in Batavia werden ze aangehouden.³⁰¹ Na enkele weken werden ze vrijgelaten en naar Sumatra gezonden. Hoewel ze contact hadden onderhouden met Tamin, werden ze toch niet van genoeg politiek gewicht beschouwd om verdere maatregelen te rechtvaardigen.³⁰²

De verhoren leverden de Nederlandse recherche minder op dan de in beslag

genomen documenten. Tamin en Daja Jusuf toonden zich uitermate zwijgzaam; Arif Siregar werkte wel volop mee, maar kon toch weinig opzienbarends vertellen.

De voorbereiding voor de onvermijdelijke internering van het drietal nam nogal wat tijd in beslag. Het formele besluit hiertoe nam de G.-G. op 10 augustus 1933.³⁰³ Eind september werden de drie op transport gesteld; op 18 oktober voegden ze zich bij de bannelingen in Digul.³⁰⁴

In september slaagden Arif Siregar en Tamin erin vrijwel gelijkluidende briefkaarten te zenden aan de Indonesische bladen "Bintang Timoer" en "Pertja Selatan". Zij benadrukten hierin dat de Pari geheel los van de Komintern stond. Over deze briefkaarten ontstond een uitgebreide discussie in de Indonesische pers. Diverse bladen trokken de echtheid ervan ernstig in twijfel; andere laakten het prijsgeven van de geheimen van de partij. Het blad "Sikap" veronderstelde dat de beweegreden voor het schrijven van de brief wellicht lag in de wens om, bij gebrek aan buitenlandse contacten, de regering tot lankmoedigheid te stemmen door de indruk te wekken geen gevaarlijke leiders te zijn. Dit was, volgens het blad, een weinig verheffende en laffe daad die revolutionaire leiders dienden te vermijden.³⁰⁹

Tamin schreef ook een uitgebreide brief aan de Sumatraan Rustam Effendi, C.P.H.-lid van de Tweede Kamer. Deze brief van acht kantjes werd door een Hollandse matroos overgebracht. Hierin schreef Tamin uitgebreid over doel en streven van de Pari, met inbegrip van de afwijzende houding ten opzichte van de Komintern. Rustam Effendi gaf de brief door aan Moskou. Daardoor leerde de Komintern voor het eerst de rol van de Pari en van Malaka daarin kennen.³⁰⁶

Malaka vangt het tweede deel van "Dari Pendjara ke Pendjara" aan met een beschrijving van Sjanghai in 1932. Sjanghai was de belangrijkste stad van China, centrum van handel, scheepvaart en industrie en had het dichtbevolkte Midden-China als achterland. Sjanghai was tevens de belangrijkste verdragsstad, waarin de grote mogendheden concessies bezaten, waarbinnen ze hun eigen bestuur uitoefenden. De onderdanen van deze vreemde mogendheden genoten allerlei extraterritoriale voorrechten. Malaka schetst het beeld van deze stad waarin "fake business" en "illegal trade" wijdverbreid waren. Via ondernemingen, waarin Chinezen en buitenlanders samenwerkten, slaagden de Chinezen erin de extraterritoriale voorrechten naar zich toe te trekken. Op zo'n wijze verbonden deze Chinese kapitalisten hun lot zeer nauw aan het buitenland en dienden ze ook hun belangen; ze werden, aldus Malaka, vaak compradores-kapitalisten genoemd. Hij noemt de talloze geheime genootschappen, de georganiseerde misdaad die ongrijpbaar voor de politie bleek, de rassendiscriminatie in de concessies en de schrille tegenstelling tussen de overvloed van rijken en vreemdelingen en de uitzichtloze ellende van miljoenen anderen.

Uit het binnenland vluchtte het kapitaal naar de stad; een binnenland waar complotterende generaals om de macht streden. Sjanghai was voor hen de basis waar geld en wapens werden verzameld of waar na een nederlaag de wonden werden gelikt. Het internationale kapitalisme in de steden en het autoritair feodalisme in het binnenland maakten van China een soort halfkolonie, die in politiek en economie geen volledige vrijheid van handelen bezat.

De centrale regering was te arm om een militair en civiel apparaat op te bouwen dat de vele "warlords" kon verslaan. Zo ontbrak ook het geld voor een economisch ontwikkelingsplan, dat werk zou verschaffen aan de tientallen miljoenen "lumpenproletariaat", die zich nu moesten verhuren aan de "warlords".

Sun Yat-sen zocht de oplossing voor deze problemen in een samenwerking met de Sovjet-Unie. Zijn K.M.T. slaagde erin in Zuid-China een wankele basis te vestigen. In die K.M.T. werkten de communisten samen met feodale en bourgeois-elementen, waarbij zij een deel van hun zelfstandigheid opofferden. Toen de K.M.T., geleid door Chiang Kai-shek, in 1927 zijn macht uitbreidde, nam de rechtervleugel de gelegenheid te baat af te rekenen met de communisten. Het gebrek aan een duidelijk actieprogramma, met concrete eisen voor een eenheidsfront tegen het vreemde imperialisme, wreekte zich; de C.C.P. ging ten onder in een bloedige vervolging door Chiangs troepen. De C.C.P. ging ondergronds en veroverde een eigen gebied, waar het een eigen leger vormde, een eigen politiek voerde en een eigen economische ordening nastreefde. Chiangs pogingen om dit zelfstandige gebied te veroveren leden schipbreuk. Het volk, aldus Malaka, streed met de communisten.

Inmiddels had de Japanse regering plannen haar invloed in China uit te breiden. Gretig vulde Japan de machtsvacua in zijn grote nabuurstaat. Pan-Aziatische denkbeelden waren de ideologische rechtvaardiging voor de bezetting van Mandsjoerije. Van Chiang, die de communisten bestreed, ondervond Japan geen weerstand.

Eind 1931 trok Japan een grote troepenmacht samen in Sjanghai; de plannen voor een algehele bezetting van de stad leken duidelijk. Maar ditmaal leek er meer weerstand te komen. Het Chinese 19e leger, dat onafhankelijk van Chiang optrad, nam stellingen in rond Sjanghai.³⁰⁷

Ook Malaka bemerkte in zijn huurkamer in Chapei de stijgende spanning. Vlaktbij was een Japanse school, waar het Japanse leger een post had ingericht. In het dichtbevolkte Chapei had het 19e leger vele stellingen ingenomen. Twee Chinese vrienden waarschuwden Malaka te verhuizen omdat nog diezelfde dag het 19e leger zou aanvallen. Ook zijn kostbasin gaf 's avonds zo'n waarschuwing. Malaka zag dat de winkels gesloten waren en de lichten gedoofd. Kort nadat Malaka naar bed was gegaan werd het vuur geopend. De kans om te vluchten had hij voorbij laten gaan.

Vier dagen en nachten zaten Malaka en zijn kostfamilie opgesloten. De vijfde dag kregen de burgers korte tijd gelegenheid inkopen te doen. Malaka besloot te vluchten. Slechts weinig bagage kon hij meenemen; zijn bagagekist, boeken en schrijfmachine moest hij laten staan.

Malaka ging in de richting van de grote weg. Hij stuitte op een Japanse patrouille, die hij vertelde Philippino te zijn en naar de International Settlement te willen gaan. De patrouillecommandant bracht hem naar de hoofdweg. Een paardenkoets bracht Malaka uit het slagveld. Malaka huurde een kamer in een hotel, waarvan het dak de volgende dag door mortiergranaten ernstig beschadigd werd. Malaka besloot naar de Franse sector te gaan. Ondanks de vele sluipschutters kwam Malaka hier veilig aan en zocht hij zijn vriend Chen Siang-sen op. In de koude morgen verwelkomde Chen hem met "I told you so, why didn't you come to my house that same day".

Malaka leerde Chen kennen via S., die Malaka in 1927 in Amoy hielp aan de politie-aandacht te ontsnappen. Malaka stelde zich aan hem voor als Ossorio uit de Philippijnen. Chen werkte bij "Bankers Weekly". Malaka hielp hem geregeld met het schrijven van Engelse brieven, terwijl Chens blad, zoals al vermeld, als postadres van Malaka fungeerde. Malaka kon blijven logeren, maar na verloop van enkele dagen hadden zoveel gevluchte familieleden om onderdak aangeklopt, dat Malaka verhuisde naar Chens broer. Malaka's omstandigheden waren hier zo slecht dat Chen hem vroeg naar zijn huis terug te komen. In deze februarimaand van 1932 had Malaka erg veel last van de kou.

Na een maand strijd kregen de gevluchte bewoners uit het gebied rond Szu Chuan Road toestemming naar hun huizen terug te keren. Malaka haalde de noodzakelijke vergunning en ging op weg om zijn spulletjes op te halen. De buurt was geheel verlaten, maar ook zijn spullen waren verdwenen. Kleren, boeken, schrijfmachine, brandstof, kookpot en voedsel bleken alle gestolen. De tocht was dus vergeefs en gevaarlijk, volgens Chen, aan wie Malaka het vertelde. Vele Chinezen waren ten gevolge van misverstanden door Japanse soldaten doodgeschoten of gevangen genomen. Een paspoort bezat Malaka gelukkig nog. Met veel moeite en steekpenningen had hij dit verkregen. Het document stond op naam van Ong Soong Lee, die een Chinese vader en Philippijnse moeder had. Door de drie delen van de naam te verwisselen of slechts de voorletters kon Malaka zijn paspoortnaam op dertien manieren schrijven, wat hij een prettige gedachte vond.³⁰⁸

Malaka heeft waarschijnlijk toen weer contact gezocht met Alimin en verdere voorbereidingen getroffen voor zijn opdracht in Brits-Indië. Hij vertrok rond 1 oktober 1932 naar Hongkong, het begin van zijn reis naar India.³⁰⁹

Hij lichtte ook Tamin in en wilde wellicht een ontmoeting met hem arrangeren. Deze correspondentie, waaruit waarschijnlijk het aanstaande verblijf van Dawood en Malaka in het Britse Hongkong bleek, viel in handen van de politie in Singapore. Deze besloot hierop hoofdinspecteur Chand naar Hong-

kong te zenden om te pogen Malaka en Dawood te arresteren.³¹⁰

Tamins afgezant naar Malaka, Dawood, vertrok al voor Malaka naar Hongkong. Begin oktober kwam ook Malaka in Hongkong aan en huurde een kamer in het Station Hotel van Kowloon, de haven van de stad. Zijn kamernummer was dertien. Op tien oktober sprak Malaka 's avonds langdurig met Dawood op het strand. Omstreeks middernacht vertrok Malaka naar zijn hotel. Op een veerboot bemerkte hij dat hij werd gevolgd. Hij slaagde er niet in zijn volgers van zich af te schudden.³¹¹ Plotseling werd hij

"door een Brits-Indische en een Chinese geheime agent van achteren aangegrepen. De Indiër hield zijn linkerhand achterwaarts en drukte hem neer bij de nek, zodat hij nauwelijks kon ademhalen.

De Chinese politieman viel hem van de rechterzijde aan. Tan Malaka dacht eerst met 'gewone rovers' te doen te hebben, en eerst later bleek dat hij te maken had met handhavers van het gezag, toen hij naar een politiehuis werd gebracht."³¹²

Na een uitgebreide fouillering was het wachten op Chand die tussen twee en drie uur in de nacht verscheen. Chand trok in eerste instantie nogal van leer tegen Malaka, maar bond later in. Malaka's valse papieren baatten niet. Hij werd nog diezelfde nacht overgebracht naar het hoofdbureau van politie.³¹³ Hier volgden zeer langdurige verhoren. Via de hoofdinspecteur volgden allerlei vragen die door de Engelse, Hollandse, Franse en Amerikaanse vertegenwoordigers in Hongkong werden gesteld.

"Iedere vertegenwoordiger van de hier broederlijk samenwerkende imperialistische machten had bewijsmateriaal dat Tan Malaka tegen zijn regering had gestookt.

De Engelsen knoopten Tan Malaka's tegenwoordigheid vast aan de lokale communistische activiteit in Hongkong. Verder zeiden ze absolute bewijzen in handen te hebben, dat hij in 1925 in Australië op een vakverenigingscongres was geweest.

De Fransen beweerden dat hij de hand had in revolutionaire bewegingen in de Franse koloniën.

De Amerikanen stelden hem verantwoordelijk voor de stichting van de Communistische Partij op hun dierbare Philippijnen!

De Hollanders kwamen met hele verhalen over zijn verbinding met Indonesië.

Tan Malaka erkende, dat hij - zoals iedereen weet - lid was geweest van de verboden Communistische Partij van Indonesië, dat hij naar Holland was geïnterneerd, maar dat hij in dat 'vrije land' niet werken kon en zijn brood verdienen, omdat hij voortdurend door de geheime politie was lastig gevallen. Sedertdien trachtte hij aan de kost te komen door journalistiek werk. Alle andere praatjes ontkenne hij."³¹⁴

Andere vragen richtten zich op Malaka's activiteiten in Singapore en Birma, waar hij blijkens paspoortstempels was geweest. Malaka ontkenne vanzelfsprekend elke politieke activiteit daar.³¹⁵ Dit verblijf betrof waarschijnlijk dat in Chieng-Mai in 1925 - 1926.

Malaka vroeg herhaaldelijk om een advocaat. Zijn verzoek werd geweigerd. Daardoor ging de kans verloren contact te leggen met de buitenwereld en de publieke opinie te mobiliseren.

De Chinese consul in Hongkong toonde ook belangstelling voor Malaka.

Indien Malaka Chinees bloed had zou hij kunnen worden uitgewezen naar Chiangs republiek. Malaka had geen Chinees bloed en het via een onware bewering verkrijgen van die uitwijzing hield een groot risico in, omdat Chiang verre van zachtzinnig omsprong met communisten.³¹⁶

Op 15 oktober waren de verhoren afgesloten en werd Malaka overgebracht naar de gevangenis, waar hij op de harde vloer moest slapen.

Hij zond toen de Labourleider Lansbury een telegram van de volgende inhoud:

"Derde verbanning dreigt mij. Eerst 1922 van Indonesia. Tweede 1927 van de Philippijnen. Gezondheid zeer zwak. Her-arrestatie en verbanning mogelijk waar ik ook ga. Hoop op tussenkomst Engelse arbeiders."

Een reactie op dit telegram bleef uit.³¹⁷

Omstreeks deze tijd verschenen twee politieleiders uit Singapore, Dickinson en Onraet, die speciaal voor Malaka waren overgekomen. Met hen had Malaka een zeer prettig gesprek. Malaka klaagde over zijn behandeling. Onraet zorgde ervoor dat Malaka een goed maal en kappersbezoek kreeg. "'When the roles are reversed', he (Malaka) said, 'I will remember your courtesy.'"³¹⁸

Die behandeling leek inderdaad weinig aangenaam:

"I was closely watched during all the times without relaxation. In the room of detention where I spent the greatest part of the time, I slept with the light on. Day and night there was armed guard. When allowed to take exercise for a short time, the guard composed of four armed men closely walked at my sides and a dozen more were posted on the corners of the courtyard. And all conversations must be suppressed."³¹⁹

Onraets ingrijpen veranderde dit deels. Malaka zou het voedsel krijgen dat hij wenste en zijn bewakers waren zeer vriendelijk.³²⁰

Op 20 oktober werd Malaka naar de Police-Court gebracht.

"Hier waren Engelse vertegenwoordigers uit Singapore, Hongkong en Sjanghai, die hem letterlijk met vragen bestormden. Nauwelijks had hij de ene vraag beantwoord of een tweede begon.

Men liet hem geen tijd om eventjes te denken. De bedoeling was om hem op deze geraffineerde methode te vermoeien en met zichzelf in tegenspraak te brengen. Ook het telegram aan Lansbury, die door één van de kundige heren als behorend tot de Derde Internationale (!) werd voorgesteld, werd hem voor de voeten geworpen."³²¹

Malaka antwoordde heel voorzichtig, zo kort mogelijk en poogde zijn kalmté te bewaren. Uit de vragen bleek dat hij niet beschuldigd werd van een strafbaar feit. Men kende zijn levensloop alleen maar in grote lijnen.

Op vragen naar communisten en communistische organisaties antwoordde Malaka zeer terughoudend; hij zei hier slechts dingen over die algemeen bekend waren. Plotseling zei men dat Tamin in Singapore was gearresteerd. Malaka veinsde onverschilligheid en probeerde de indruk te geven los van Tamin te staan. Niettemin was hij verward en vroeg zich af of de hele Pari-kern in Singapore zou zijn opgerold.³²²

"Tenslotte kwam men met een zogenaamde brief, die in Sjanghai zou zijn

gevonden en waaruit zou blijken dat Tan Malaka door 'Moskou' naar Birma en Brits-Indië was gestuurd.

Dit laatste gaf aanleiding tot stormachtige momenten. Het was duidelijk, dat hier met een vervalst document werd gewerkt, daar Tan Malaka een dergelijke opdracht niet had en ook niet kon hebben.

Het document was bovendien zo onhandig opgesteld, dat hij gemakkelijk kon aantonen, dat daarin genoemde datums in tegenspraak waren met controleerbare feiten."³²³

Dit document betreft het bij Noulens in beslag genomen rapport, dat ik al eerder citeerde.

Uit de papieren van Malaka bleek niet dat hij op weg was naar Brits-Indië. Er bleek alleen uit dat hij op weg was naar Bangkok, waar hij naar zijn zegen met Parileiders wilde overleggen over actie in Indië.³²⁴

"Na dit verschrikkelijk verhoor dreigde één der Engelse ambtenaren in bedekte termen met een uitlevering naar Indonesië, als hij bij zijn verklaringen bleef.

Onmiddellijk antwoordde onze moedige makker, dat hij onmiddellijk tot de hongerstaking zou overgaan als hij op een schip bestemd voor Indonesië zou worden gezet."³²⁵

Dit was een effectief dreigement; een hongerstaking van Noulens alias Ruegg, door een Chinese rechtbank veroordeeld, werd begeleid door een enorm publiciteitsoffensief van de linkse organisaties en pers. De Britse autoriteiten hadden geen behoefte aan zo'n campagne.

Na dit verhoor vertrokken Chand, Onraet en Dickinson weer naar Singapore. Ze namen afscheid van Malaka en voegden hem allerlei vriendelijkheden toe. Ze beloofden zich tegen uitlevering uit te spreken.³²⁶

Malaka werd weer overgebracht naar een cel in de Chinese afdeling van de gevangenis. Hier slaagde hij er in via een Indische Chinees, die hier ook gevangen zat, twee brieven uit zijn cel te smokkelen. De ene richtte hij aan Maxton, Lagerhuislid voor de "Independent Labour Party", een linkse splinter van de Labour Party. Maxton was actief in de "Liga tegen Koloniale Onderdrukking". De andere stuurde hij aan een Philippijnse vriend.³²⁷

Tijdens het dagelijkse luchten zag hij Dawood ook, die hem van verre groette.³²⁸ Malaka ging na enkele dagen weer terug naar de Europese cel en werd, onder protest zijnerzijds, gefotografeerd, terwijl ook zijn vingerafdrukken werden genomen.³²⁹

Een strafbaar feit op Brits gebied kon Malaka niet ten laste worden gelegd. Hij zou daarom worden uitgewezen. Uitlevering aan Indonesië was volgens de geldende regels alleen mogelijk als Malaka daar een strafbaar feit had begaan. Politieke activiteit was uitdrukkelijk uitgesloten als reden voor uitlevering.³³⁰

Deze uitwijzing werd officieel via een besluit van Hongkongs Executive Council op 3 november 1932. Malaka mocht tien jaar lang geen Engels grondgebied betreden. Op 10 november trof Dawood, hier Joose Toledo genoemd, hetzelfde lot.³³¹

De foto van Malaka ten behoeve van het Hongkongse politie-archief. (uit mailr.1233x/32 in vb.27-1-1933 lt.N 1.)

Per telegram meldde de Nederlandse consul-generaal op 14 oktober Malaka's arrestatie aan de Indische autoriteiten. De Engelse autoriteiten hadden volledige samenwerking toegezegd. Een politie-expert zou speciaal uit Singapore overkomen om het onderzoek te leiden. De volgende dag telegrafeerde de G.-G. dat hij gaarne zou zien dat Malaka door een Indische politiebeambte naar Batavia zou worden gebracht. Tezelfdertijd vertrok Visbeen uit Batavia naar Hongkong.

De consul-generaal wees op 17 oktober per telegram op de moeilijkheden die een eventuele uitlevering zou opleveren.³³²

Op 27 oktober arriveerde Visbeen in Hongkong.³²³ Malaka's papieren leverden weinig op; het waren uittreksels en citaten uit boeken "op extremistisch politiek gebied, maar ook van andere aard, want Tan Malaka schijnt zeer veelzijdig te zijn." Een ontcijferde code leverde Visbeen enkele adressen op. Visbeen kreeg afschriften van Malaka's verhoren.³³⁴ Hij mocht Malaka op 29 oktober, in aanwezigheid van Engelse politiebeambten, spreken. Zoals te verwachten was weigerde Malaka te antwoorden op Visbeens vragen, en was het onderhoud snel afgelopen.³³⁵ Visbeens ijveren voor uitlevering had geen resultaat; de lokale autoriteiten konden zich geen moeilijkheden met de centrale overheid in Londen permitteren.³³⁶

Toen het uitwijzingsbesluit aan Malaka werd meegedeeld was zijn grote probleem waar hij naar toe kon gaan. Op een vraag naar de gewenste bestemming noemde Malaka allereerst de Philippijnen. Daarna kwamen Frankrijk, Zuid-Amerika en Japan. Geen van deze landen wilde hem opnemen.³³⁷ Toen de Engelsen

hem omstreeks 10 november op een boot naar Marseille wilden zetten, weigerde Malaka te vertrekken. Hij vermoedde een valstrik en vreesde dat de reis met de Franse boot uiteindelijk in Digul zou eindigen.³³⁸

Malaka had tot 22 november de tijd gekregen om Hongkong te verlaten. Dit tijdstip naderde; als hij dan niet vertrokken zou zijn, zou hij wegens overtreding van het uitwijzingsbesluit worden vervolgd en dwangarbeid krijgen.

In deze penibele omstandigheden vroeg Malaka op 18 november de Nederlandse consul-generaal toestemming om naar Nederland te gaan. In dat geval wenste hij wel de zekerheid van vrijheid aldaar en van niet-transport naar Indonesië.³³⁹

Op 19 november legde de G.-G. dit verzoek telegrafisch voor aan de minister van koloniën. De G.-G. was van mening dat, omdat Malaka geen Nederlands onderdaan meer was volgens de geldende regels, hij in verband met zijn invloed op studenten en zeelieden niet moest worden toegelaten.³⁴⁰

De minister van justitie sloot zich op 22 november bij deze mening aan en lichtte aldus de G.-G. in.³⁴¹ Malaka, die in afwachting van de beslissing van de Nederlandse autoriteiten uitstel van vertrek had gekregen, hoorde de afwijzing op 25 november. Hij kreeg geen gelegenheid nog verdere mogelijkheden te onderzoeken, maar moest onmiddellijk vertrekken.

"The case would not be such an impossible one, if not the other day the English representative from Shanghai repeatedly told me that if I ever was arrested by the Chinese government I would be given only 5 minutes to live, a statement owing to my isolation I could not ascertain its accuracy."³⁴²

Malaka bestudeerde de scheepsberichten. Hij besloot nog diezelfde middag per Britse boot naar Sjanghai te vertrekken. In Hongkong was bij langer verblijf dwangarbeid zijn toekomst; in Sjanghai had hij een kans zijn achtervolgers te ontlopen. Het schip zou afmeren in de Franse sector. Bij arrestatie daar zouden de Fransen weinig scrupules hebben en hem uitleveren aan Batavia.³⁴³

Op 25 november 1932 voer Malaka aldus een onzekere toekomst tegemoet, na 45 dagen arrest.³⁴⁴ Met spijt lieten de politieleiders Malaka vertrekken, want

"Tan Malaka's arrest, at the lowest estimate of its value, deprives Moscow of the services of a man whose influence and exceptional ability the Third International was not slow to recognize."³⁴⁵

Een andere communist van grote faam was als gevolg van de Ducroux-zaak al sinds juni 1931 in arrest in Hongkong. Dat was Ho-Chi-Minh, die na een lange procedure eind december 1932 was vrijgelaten met een uitwijzingsbesluit op zak. Ook Ho ondervond grote moeilijkheden bij het vinden van een nieuwe woonplaats, maar na vele omzwervingen kwam hij in Moskou terecht. Zijn zaak kreeg een uitgebreidere behandeling, gedeeltelijk in het openbaar,

in tegenstelling tot Malaka, maar verder tonen hun lotgevallen in Hongkong veel overeenkomst.³⁴⁶ Malaka vermoedde dat Ho, die hij kende uit Moskou en Canton, ook was gearresteerd.³⁴⁷ Over verdere en meer recente contacten tussen Malaka en Ho is niets bekend.³⁴⁸ Ook in Hongkong ontmoetten ze elkaar niet.

Malaka's arrestatie werd eind december voor het eerst in de Nederlandse pers gemeld. De "Nieuwe Rotterdamsche Courant" vond dit vooral van belang voor de verlamming van de Pari-actie. Zijn arrestatie was echter het gevolg van zijn werk als agent van Moskou en het gevolg van de arrestatie van Ducroux. Daarom was zijn arrestatie niet alleen voor Nederlands-Indië van belang, maar als bewijs van de "resultaten van de hardnekkig volgehouden strijd tegen de communistische propaganda langs de boorden van de Pacific gevoerd, evenzeer voor geheel Oost-Azië." Omdat Malaka Britse wetten had geschonden, zou hij voorlopig niet aan Batavia worden uitgeleverd. Het artikel gaf tenslotte een korte levensschets van Malaka, "één van de sluwste helpers van Moskou."³⁴⁹

"De Tribune", die het nieuws over Tamins aanhouding kort had gemeld³⁵⁰, bevatte op 29 december een groot artikel met niet minder dan vier vetgedrukte kopregels.

"Tan Malaka en Djameluddin Taman gearresteerd! Moeten wij toelaten, dat zij naar de Boven-Digul gaan? Redt hen uit de macht van het Hollandse Imperialisme. Eensgezinde strijd der Hollandse en Indonesische massa's voorwaarde voor de vernietiging van het Hollandse Imperialisme!"

Het artikel herinnert aan Malaka's verbanning in 1922, zijn spreekbeurten toen in Nederland, zijn verbanning uit de Philippijnen en zijn ontsnapping in Amoy aan "de imperialistische klauwen" van Britse, Amerikaanse, Chinese en Hollandse politie. Daarna leefde Malaka samen met Chinese revolutionairen, wat voor Chiang Kai-shek reden was 5000 dollar op zijn hoofd te zetten. "Jaren is naar hem gezocht en eindelijk is het de imperialistische duivels gelukt met behulp van spionnen Malaka te grijpen."

Met Tamin zal hij verbannen worden naar Digul. "Tenzij in Holland en Indonesië de massa tegen deze moordplannen in verzet komt en dit verhindert." Hun arrestatie zal de revolutionaire beweging niet kunnen tegenhouden. Steeds nieuwe leiders zullen opstaan. Nu moet de massa gemobiliseerd worden "voor een breed opgezette campagne om de onmiddellijke vrijlating van Tan Malaka en alle andere revolutionairen te bewerkstelligen." De Hollandse arbeiders moeten met de Indonesische massa's strijden tegen het Hollandse imperialisme om de leuze "Indonesië los van Holland nu!" te verwezenlijken.

De volgende dag vormde weer een hoofdartikel een deel van de campagne voor Malaka. Zijn scholenwerk en spreekbeurten werden aangehaald, alsmede berichten over zijn arrestatie in andere persorganen. De vetgedrukte slotzin luidde: "Tan Malakka mag niet worden uitgeleverd. Een internationale

actie moet bewerken dat Tan Malakka het recht krijgè zich naar Holland of naar de Sovjet-Unie te begeven."³⁵¹

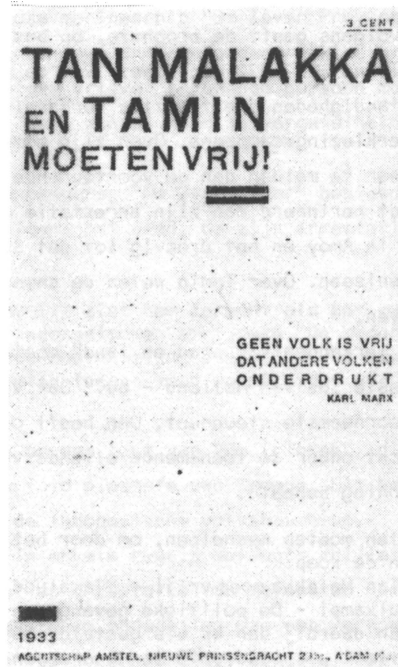
Ook Tamin kreeg in het kader van de campagne "Tan Malakka en Djamaluddin Tamin moeten vrij" zijn hoofdartikel.³⁵²

Voor maandag 9 januari 1933 werd in de Amsterdamse Diamantbeurs een massameeting aangekondigd onder bovenaangehaalde leuze.³⁵³

De campagne begon begin januari op gang te komen. Protestmoties tegen de arrestatie van Malaka en Tamin werden op vele vergaderingen aangenomen. C.P.H.-vergaderingen in Arnhem³⁵⁴, Wormerveer³⁵⁵ en Heenvliet³⁵⁶, werklozenvergaderingen in Winschoten³⁵⁷ en Leeuwarden³⁵⁸ en twee bijeenkomsten van de Nederlandse afdeling van de "Internationale Roode Hulp" (I.R.H.) in de eerste januariweek, in Amsterdam, hielden zich met Malaka's aanhouding bezig.³⁵⁹

Ook een vergadering van Rotterdamse havenarbeiders en zeelieden, onder C.P.H.-auspiciën, nam een motie aan tegen de dreigende uitlevering van Malaka aan de Hollandse regering. Een deputatie wilde deze motie, waarin ook de vrijlating van de vastgezette Engelse arbeidersleider Tom Mann werd geëist, op 5 januari aanbieden aan de Engelse consul. Begeleid door een honderdtal betogers en onder grootscheepse politiebegeleiding trok de deputatie naar de consul, die de motie weigerde te aanvaarden, omdat de zaak een binnenlandse aangelegenheid was, waarin derden zich niet hadden te mengen. Hierop werd overwogen tegen deze houding van de consul een protestmeeting te organiseren.³⁶⁰

Omslag "Tan Malaka en Tamin moeten vrij!"

In deze campagne werden de partijsecties al na een week opgeroepen om overal te colporteren met twee brochures over Indonesië, waarvan het acht bladzijden tellende "Tan Malakka en Tamin moeten vrij" voor drie cent werd verkocht.³⁶¹

De tijding van Malaka's arrestatie heeft, aldus de brochure, heftige ontroering teweeg gebracht.

"die zich uit in verschillende toonaarden en in tal van talen.

De procureur-generaal van Nederlands-Indië, de gouverneur-generaal te Buitenzorg, de minister van koloniën in Den Haag en diens collega's, de olie-magnaat Deterding, zijn vriend Colijn, heren bestuurders - alsmede 'ter zake kundige' aandeelhouders van Indische naamloze vennootschappen en soortgelijke ondernemingen, de hele kliek van hoge ambtenaren en officieren, hetzij in actieve dienst dan wel gepensioneerd - zij allen wrijven zich vergenoegd de handen en gnuiven:

- Zo! Hebben ze die Tan Malakka eindelijk bij zijn kladden!

-een zeldzaam goede vangst! - Daar zullen er wel enkelen een ridderorde mee verdienen!

Te Medan, Padang, Fort de Kock, Palembang, Batavia, Bandung, Semarang, Surabaya, Makassar, op Ambon - overal in de Indonesische archipel waar kranten verschijnen, gaat het van mond tot mond in inheemse kringen: -'Een noodlottige tijding! Tan Malakka gevangen genomen! In Hongkong zit hij gevangen! De recherche van Batavia is er heen...!

En het gerucht verspreidt zich van stad tot dessa, van de ene dessa tot de andere, en overal zijn er tallozen, die diep getroffen zijn als ze de tijding vernemen.

Ook in Holland zijn er onder de arbeiders die Tan Malakka kennen, enkele tienduizenden hebben hem zelfs gezien en horen spreken... laat eens zien... wanneer was het ook weer... al meer dan tien jaar geleden."

Vervolgens geeft de brochure, op basis van Malaka's artikelenserie in "De Tribune" in 1922 een schets van de politieke situatie in dat jaar en de omstandigheden die tot zijn verbanning leidden. Er wordt herinnerd aan zijn verkiezingscampagne. Over zijn omzwervingen daarna weet de brochure niet meer te melden dan de voortdurende jacht die de recherche op hem maakte. Er wordt herinnerd aan zijn arrestatie op de Philippijnen, zijn ontsnapping hierna in Amoy en het droevig lot dat Sugono en Subakat trof in Indische gevangenis. Over Tamin weten de samenstellers slechts enkele regels te schrijven.

"De werkenden van stad en land" moeten zich nu in beweging zetten voor "Indonesië los van Holland - nu!" Dan verliest de Nederlandse bourgeoisie zijn voornaamste steunpunt. Dan heeft ook het proletariaat in Nederland, dat zucht onder de toenemende ellende van de wereldcrisis, al de halve overwinning behaald.

"Allen moeten meehelpen, om door het hele land van mond tot mond te doen gaan de roep:

Tan Malakka moet vrij! - Djamaluddin Tamin moet vrij! - Weg met het Digulkamp! - De politieke gevangenen en verbannen in Indonesië vrij!

En daarbij dan de eis gesteld, dat het Nederlandse koloniale leger en de vloot uit Indonesië teruggeroepen worden!

De consequentie van dat alles is: de strijd voor de verwezenlijking

van de eis:

Indonesië los van Holland! - nu!!

Op voor het revolutionaire bondgenootschap van de Hollandse arbeidersklasse met de massa's van 't onderdrukte Indonesische volk.

Op voor de bevrijding van het proletariaat en van alle onderdrukte klassen, rassen en volken!"³⁶²

Pas op 8 januari bevatte het "Algemeen Handelsblad" een korte melding van Malaka's arrestatie. Onder dit artikeltje meldde dit blad echter ook in "Indisch nieuws per luchtpost" dat Malaka was vrijgelaten en hem de aanwezigheid in het Britse rijk was ontzegd. Wat spijtig schreef het blad: "Hiermee is opnieuw de kans verkeken om deze beruchte communist naar Nederlands-Indië uitgeleverd te krijgen."³⁶³

"De Tribune" haalde dit bericht de volgende dag aan. "Indien het waar is, wensen we onze kameraad van harte geluk met zijn ontsnapping aan de Hollandse koloniale beulen." De protestactie voor Tamin en de andere kameraden in Boven-Digul moest doorgaan.³⁶⁴ Zo leek de publiciteitscampagne, al voor hij goed en wel op gang kwam, met Malaka's vrijlating al een einde te vinden.

De grote meeting in de Amsterdamse Diamantbeurs, al dagen van te voren aangekondigd, ging door, maar het feit dat slechts een kort verslag op de achterpagina verscheen, duidt erop dat de redactie de bakens al aan het verzetten was. In het verslag werd Malaka slechts éénmaal genoemd.³⁶⁵

Enkele protestmoties en artikelen die vrijlating van Tamin en de opheffing van het Digulkamp eisten verschenen nog in "De Tribune". Begin februari slokte de muiterij op het Nederlandse marineschip "De Zeven Provinciën" in Indische wateren en de daaropvolgende gewelddadige onderdrukking hiervan alle publiciteit op. Tamin, rond wiens vrijwel onbekende persoon moeilijk een grote actie viel op te zetten, werd geheel naar de vergetelheid gedrongen.³⁶⁶

Ook het blad van de Sneevlietaanhangers, "De Baanbreker" besteedde aandacht aan Malaka. Zijn lot was, volgens het blad, na zijn arrestatie onzeker.

"De koloniale regering haat hem. Zij ziet hem terecht als een van de bekwaamste en meest toegewijde Indonesische strijders. De Nederlandse arbeidersklasse zal op haar hoede moeten zijn, eindelijk wat meer levende belangstelling aan de dag moeten leggen voor de misdaden van het koloniale gezag."

Het blad liet niet na te wijzen op een fout van "De Tribune", die bij zijn eerste artikel over Malaka een foto plaatste van Semaun. Dit bewees de onkunde van de C.P.H. wat betreft de Indonesische volksbeweging.

Een week later meldde het blad in enkele regels Malaka's vrijlating.³⁶⁷

De C.P.H. zorgde er ook voor dat de arrestatie van Malaka en Tamin begin januari in de "Inprekorr" verscheen. Deze mededeling was een verkorte bewerking van het Tribune-artikel van 30 december 1932, aangevuld met:

"Die revolutionäre Arbeiterbewegung in Holland mit der K.P.H. an der Spitze organisiert eine Massenprotestbewegung für die Freilassung Tan Malakas und Tamans.

Das Zentralkomitee der K.P. Hollands wendet sich an die ganze internationale Arbeiterklasse mit der Aufforderung, gegen dieser geplanten Mordversuch bei der holländischen Regierung zu protestieren."³⁶⁸

Het maandblad van de I.R.H., "Roode Hulp", gaf in zijn artikelen dezelfde biografische gegevens, maar vulde hierbij aan dat Malaka na 1927

"nu hier dan daar een toevluchtsoord vindend (hij vertoefde ook enkele maanden te Moskou) de actie voor een onafhankelijke federatieve Republiek Indonesia voortzette. Hij was de ziel van de leiding der Pari (Partij Republiek Indonesia) die in het geheim geregelde verbinding onderhoudt met verschillende groepen van de Indonesische revolutionaire beweging."

De I.R.H. sloot zich aan bij de leuzen en de campagne van de C.P.H.³⁶⁹

Het volgende nummer meldde de berichten over Malaka's vrijlating. Hier werd tevens de verschijning aangekondigd van een brochure over Boven-Digul en de steeds nieuwe verbanningen daar naar toe, onder de titel "Holland's roem in Indonesië. Redt Djamaloedin."³⁷⁰

In april verscheen in "De Tribune" een groot artikel over Malaka's gevangenschap, zonder twijfel gebaseerd op een brief van Malaka hierover. Omdat men niet wist waar Malaka na zijn vertrek uit Hongkong verbleef, had de C.P.H. moeten afzien van zijn voornemen om Malaka op de kandidatenlijst voor de Tweede-Kamer-verkiezingen van 1933 te plaatsen. Men had geen bereidverklaring van hem kunnen verkrijgen.³⁷¹

Uit dit alles blijkt dat Malaka in Nederland en in Moskou als een rechtlijnig communist werd beschouwd, die communistische steun verdiende en een geschikt onderwerp was voor een campagne waarin hij een martelaarsrol kon vervullen. Ook de Pari werd niet gezien als een partij die zich tegen Moskou richtte. Toch was Malaka's nieuwe opstelling niet geheel onbekend in Nederland. Het anti-Stalinistische blad "Bevrijding" schreef in een overzicht over de situatie in Indonesië:

"Te Hongkong werd Tan Malaka gearresteerd, sinds 1918 een der bekwaamste en dapperste Indonesische revolutionairen die lang met Moskou samenwerkte, doch ten slotte, zich verzettend tegen de Stalinistische methode, uit de Ille Internationale trad."³⁷²

De C.P.H. verkoos dit niet te geloven of te negeren.

Malaka's noodkreet aan Maxton had succes, in tegenstelling tot zijn telegram aan Lansbury. In februari vroeg hij informatie over de arrestatie van "Jemal-ed-Din Tamin" en Malaka, de reden hiervoor en de procedure van uitlevering aan Nederland. Het antwoord van de regering luidde dat Malaka was uitgewezen en naar Foochow was vertrokken en dat over Tamin niets bekend was.³⁷³

Ook de autoriteiten in Hongkong waren weinig gelukkig met de uitwijzing van Malaka en Ho. De wettelijke bepalingen maakten het noodzakelijk beiden

vrij te laten en te laten vertrekken naar een zelf gekozen bestemming. Een kans om twee belangrijke communistische agitators uit te schakelen ging zo verloren. Naar aanleiding hiervan stelde de gouverneur van Hongkong in maart 1933 dan ook voor de "Hongkong Deportation Ordinance" te veranderen, z6 dat de gouverneur de bevoegdheid kreeg de uitgewezene naar zijn land van herkomst te zenden, los van het feit of daar wel of niet een strafvervolgung tegen de uitgewezene liep. Dit amendement werd in Londen goedgekeurd.³⁷⁴

Een bezoek van Dickinson aan Batavia, begin januari 1933, was gewijd aan de rechersamenwerking tussen Britten en Nederlanders en spitste zich toe op de zaken van Tamin en Malaka.³⁷⁵

1. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.43.
2. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.43-4.
3. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.52.
4. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.46-7.
5. Brief Visbeen aan ARD, 23-12-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-12-1926.
6. Rapport Visbeen aan ARD, 3-3-1927, bijlage brief PG aan GG, 7-3-1927 in mailr.331x/27 in vb.19-11-1927 lt.S 18; Letter Government Straits Settlements aan Colonial Office, 30-4-1927 in PRO-FO 371-12697-W 5243.
7. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.47-8.
8. Brief Visbeen aan ARD, 24-3-1927, bijlage brief PG aan GG, 30-3-1927; brief Visbeen aan ARD, 27-3-1927, bijlage brief PG aan GG, 5-4-1927, beide in mailr.433x/27 in vb.19-11-1927 lt.S 18.
9. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.52-3.
10. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.53; Muso, "De dood van Soebakat", De Tribune, 20-2-1930.
11. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.53-4; Tamim, Rede P.P.I., p.5-6.
12. McVey, The Rise, p.347-55 (citaat op p.349). In Pemberontakan Nopember 1926, hoofdstuk IV, opgenomen in Sudyono, P.K.I.-Sibar, p.100-10 strekte de kritiek zich al weer veel verder uit en dekde die van Malaka, overigens zonder dit te erkennen. Alimin, Analysis, p.30-3 beperkt zich tot de organisatorische fouten. Niettemin was voor beiden de opstand het begin van de revolutie in de Pacific die ook Indonesië twintig jaar later de onafhankelijkheid bracht.
13. De Tribune, 13-12-1926 raadt de rechtse pers aan Malaka's "Naar de 'Republiek-Indonesia'" te lezen om een juist inzicht te verkrijgen in de opstand. Verder werd Malaka genoemd als plannenmaker voor de opstand tijdens een bijeenkomst eind 1925 bij Batavia. Zeer uitvoerig is hierover Nieuwe Rotterdamsche Courant, 26-12-1926.
14. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.55.
15. Een korte inhoud van het manifest is als bijlage opgenomen bij brief PG aan GG, 10-3-1930 in mailr.17-3-1930 lt.T in vb.6-8-1930 lt.B 18. Dit manifest is gedateerd mei 1929. Waarschijnlijk is dit een heruitgave van het manifest van juni 1927. De inhoud stemt in grote lijnen overeen met wat Tamim hierover schrijft in Sedjarah P.K.I., p.54 en 21 Tahun Kematian Tan Malaka, III, p.7-8.
16. Bijlage brief PG aan GG, 10-3-1930. Voor de statuten zie bijlage VIII.
17. Verhoor Subakat, 13-1-1930, vr.27 als bijlage brief PG aan GG, 10-3-1930 in mailr.17-3-1930 lt.T in vb 6-8-1930 lt.B 18.
18. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.55.
19. Tan Malaka, PARI - Partai Repoeblik Indonesia, Bukittinggi, z.j. (1946), p.11.
20. Deze gedachte ook in Tamim, Sedjarah P.K.I., p.55 en Tamim, Rede P.P.I., p.5.
21. Thesis, p.58-62. Malaka doet hier veel moeite aan te tonen dat de oprichting van de Pari niet tegen of los van de Komintern geschiedde en dat de Komintern de Pari niet afwees. Dit duidelijk in tegenstelling tot de inhoud van het manifest. Zijn boekje "Thesis" vervulde dan ook een functie in de politieke strijd tussen de heropgerichte P.K.I. en Malaka's groepen in 1946. Een soortgelijke uiteenzetting bevat Pendjara II, p.114-6, waar Malaka zich beroept op uitlatingen van Stalin in 1947, die toen verklaarde dat het fout zou zijn alle C.P.'s vanuit één centrum te willen leiden. Ook van de idee van een Zuidoostaziatische federatie vermeldt het manifest niets; deze gedachte nam pas later vastere vorm aan bij Malaka.
22. Pendjara I, p.151.
23. Petrus Blumberger, De nationalistische beweging, p.205-6.
24. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.56-7. Deze brochure is, zoals ook alle nog te noemen Pari-brochures, verloren gegaan. In Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, III, p.8 geeft Tamim in een opsomming als titel onder andere "Kepada kaum Nasionalisme Indonesia" (Aan de Indonesische nationalist) op. Waarschijnlijk doelt hij hier op dezelfde brochure. Hetzelfde geldt voor "Pari dan Nasionalis Indonesia" (Pari en de Indonesische nationalist) in Tamim, Kematian Tan Malaka, p.47 (met 1927 als jaar van uitgifte vermeld), "Pari dengan (en) Nationalisten" in Pendjara II, p.3 en "Pari

- dan Nasionalisten" (1927) in Peringatan sewindu hilangnja Tan Malaka, p.33.
25. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.57.
 26. Tamim, Rede P.P.I., p.5; Verhoor Tamin, 13-12-1932, vr.28 in mailr. 963x/33.
 27. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.57; Tamim, Rede P.P.I., p.6-7. Hier noemt hij (p.6) als vertrekdatum van Malaka eind juli.
 28. Tamim, Rede P.P.I., p.6; Tamim, Kematian Tan Malaka, p.18.
 29. Brief American Consulate General Singapore, 23-3-1927 in Archief Washington, 856 D.ooB/12.
 30. Pendjara I, p.151-2. Malaka's verrader inde zijn beloning, maar verongelukte korte tijd later toen zijn motorfiets tegen een muur botste, wat naar werd gefluisterd het gevolg was van sabotage. Het volk, aldus Malaka, vond dit zijn gerechte straf. Pendjara I, p.161.
 31. Pendjara I, p.152-5; Philippine Herald (engelstalig), 13-8-1927; Manila Daily Bulletin (engelstalig), 15-8-1927; La Vanguardia (spaanstalig), 13-8-1927.
 32. Philippine Herald, 13-8-1927.
 33. La Vanguardia, 13-8-1927.
 34. Manila Daily Bulletin, 15-8-1927.
 35. Manila Daily Bulletin, 19-8-1927.
 36. Letter American Consulate General Singapore to Secretary of State, 24-8-1927 in Archief Washington, 856 D.ooB/18; Letter GG Manila to Consulate General Singapore, 6-9-1927 in Archief Washington, 856 D.ooB.22. Onder deze archiefnummers ook begeleidende schrijvens, alsmede in 856 D.ooB.20.
 37. Manila Daily Bulletin, 15-8-1927, ook La Vanguardia, 13- en 15-8-1927.
 38. Brief consul-generaal Manila aan PG, 18-2-1927 in mailr.329x/27.
 39. Telegram PG aan consul-generaal Manila, 4-3-1927 en telegram consul-generaal Manila aan PG, 4-3-1927, beide in mailr.329x/27.
 40. Pendjara I, p.159-60; Pendjara III, p.110.
 41. Philippine Herald, 13-8-1927.
 42. Pendjara I, p.155.
 43. Manila Daily Bulletin, 15-8-1927; La Vanguardia, 15-8-1927; La Opinion (spaanstalig), 15-8-1927; Taliba (in Tagalog), 15-8-1927. Zie ook La Vanguardia, 16-8-1927.
 44. Philippine Herald, 17-8-1927, ook Pendjara I, p.158.
 45. La Opinion, 17-8-1927.
 46. Pendjara I, p.155-6.
 47. Manila Daily Bulletin, 16-8-1927, ook The Tribune (engelstalig), 16-7-1927; La Vanguardia, 16-8-1927; La Opinion, 15- en 16-8-1927; El Debate (spaanstalig), 16-8-1927; Pagkaisa (in Tagalog), 16-8-1927, ook Pendjara I, p.156.
 48. The Tribune, 16-8-1927; La Opinion, 16-8-1927.
 49. Manila Daily Bulletin, 16-8-1927; La Vanguardia, 16-8-1927.
 50. The Tribune, 16-8-1927, ook een verslag in Philippine Herald, 16-8-1927 en La Vanguardia, 16-8-1927. Ramon Fernandez was de eigenaar van enkele kranten, waaronder "El Debate". Pendjara I, p.156.
 51. Philippine Herald, 16-8-1927 (citaten); Manila Daily Bulletin, 16-8-1927; The Tribune, 16-8-1927; La Vanguardia, 16-8-1927; La Opinion, 16-8-1927; El Debate, 16-8-1927.
 52. Philippine Herald, 16-8-1927.
 53. Philippine Herald, 26-8-1927; Manila Daily Bulletin, 16-8-1927; La Vanguardia, 15-8-1927; La Opinion, 16-8-1927. Ook in Pendjara I, p.157.
 54. The Tribune, 16-8-1927.
 55. The Tribune, 16-8-1927; Pendjara I, p.158.
 56. Philippine Herald, 16-8-1927.
 57. The Tribune, 16-8-1927.
 58. El Debate, 16-8-1927.
 59. Pagkaisa, 16-8-1927.
 60. Manila Daily Bulletin, 17-8-1927; Philippine Herald, 17-8-1927; El Debate, 17-8-1927; La Revolucion (spaanstalig), 17-8-1927.
 61. Manila Daily Bulletin, 18-8-1927; Philippine Herald, 18-8-1927; La Opinion, 17- en 18-8-1927; El Debate, 18-8-1927; La Revolucion, 18-8-1927.

62. Manila Daily Bulletin, 19-8-1927; Philippine Herald, 19-8-1927; El Debate, 19-8-1927.
63. Philippine Herald, 20-8-1927.
64. Manila Daily Bulletin, 20-8-1927.
65. Philippine Herald, 20-8-1927.
66. The Independent (engelstalig), 20-8-1927.
67. Philippine Herald, 21-8-1927.
68. El Debate, 21-8-1927.
69. Manila Daily Bulletin, 23-8-1927; Philippine Herald, 23-8-1927; The Tribune, 23-8-1927; La Vanguardia, 23-8-1927; El Debate, 23-8-1927; Taliba, 23.8.1927; Pagkaisa, 23-8-1927.
70. Manila Daily Bulletin, 24-8-1927; Philippine Herald, 24-8-1927; La Vanguardia, 23-8-1927; La Opinion, 23-8-1927; El Debate, 24-8-1927; Taliba, 23-8-1927.
71. Pendjara I, p.157-8.
72. Pendjara I, p.158-9; Pendjara III, p.110.
73. Pendjara I, p.160-1. Dezelfde lezing in Saulo, Communism in the Philippines, p.15. Ook in Pendjara III, p.110. Zie ook El Debate, 23-8-1927.
74. Telegram consul-generaal Manila aan PG, 13-8-1927 in mailr.1004x/27 in vb.19-6-1928 lt.0 10.
75. Telegrammen in mailr.1053x/27 in vb.19-11-1927 lt.S 18.
76. Brief in mailr.1201x/27 in vb.19-11-1927 lt.S 18.
77. De Locomotief, 1- en 10-9-1927; Bataviaasch Nieuwsblad, 2-9-1927; Soera-baiaasch Handelsblad, 6-9-1927.
78. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 3-12-1927, ontleend aan De Locomotief.
79. Sumatra Post, 7-9-1927.
80. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 25-9- en 2-10-1927.
81. De Tribune, 3-9-1927.
82. De Tribune, 27-9-1927.
83. New York Times, 16-8-1927.
84. Peringatan sewindu hilangnya Tan Malaka, p.10, 31, 51; Tamar Djaja, Pusaka Indonesia, p.212; Yamin, Tan Malacca, p.17-8, 30-1; Tamim, Kematian Tan Malaka, p.18; Tamim, Rede P.P.I., p.7. In dit laatste geschrift wordt gesteld dat vijftig professoren en vijf universiteiten Malaka's vrijlating eisten. Dertigduizend mensen demonstreerden voor Malaka's vrijlating en een algemene staking stond op uitbreken.
85. Philippines Free Press, 27-8-1927.
86. Philippines Free Press, 3-9-1927.
87. Philippines Free Press, 10-9-1927.
88. Pendjara I, p.158.
89. Philippines Herald (spaanstalig), 3-9-1927.
90. El Debate, 10-9-1927. Malaka doelt op dit commentaar in Pendjara I, p.158-9.
91. Manila Daily Bulletin, 25-8- en 15-9-1927.
92. De scheepsberichten in "De Locomotief" uit deze periode geven geen uitsluitel over de vaarroute van de "Tjialak". Het schip vertrok op 22 juli van Balikpapan naar Hongkong (De Locomotief, 1-8-1927) en arriveerde op 13 augustus uit Sjanghai te Dairen (De Locomotief, 13-8-1927).
93. Pendjara I, p.163-70. In brief Malaka aan China League for Civil Rights, februari 1933, bijlage brief consul-generaal Sjanghai aan PG, 13-7-1933 in vb.14-9-1933 lt.E 22, opgenomen als bijlage IX, schrijft Malaka in het kort hetzelfde.
94. El Debate, 8-9-1927.
95. Philippine Herald, 8-9-1927; Manila Daily Bulletin, 8-9-1927, overgenomen in De Locomotief, 17-9-1927; Nieuwe Rotterdamsche Courant, 17-9-1927; De Tribune, 27-9-1927.
96. Philippine Herald, 28-9-1927.
97. Hongkong Telegraph, 12-9-1927, bijlage brief consul-generaal Hongkong aan GG, 21-9-1927 in mailr.1216x/27 in vb.19-11-1927 lt.S 18.
98. Brief consul-generaal Hongkong aan GG, 21-9-1927.
99. In in beslag genomen documenten over de Pari wordt de naam Francisco Tan Chuan Juan Lima genoemd. Verhoor Subakat, 13-1-1930, vr.112.
100. Pendjara I, p.171-83. Dit zijn de laatste bladzijden van deel I. In deel II

- vervolgt Malaka zijn levensverhaal, maar begint hierbij met gebeurtenissen in 1932. Over de jaren tussen 1928 en 1932 vertelt hij niets. Zijn "officiële" biograaf, Yamin in Tan Malacca, p.18 schrijft slechts dat hij over Malaka's leven van 1927 tot 1932 kort kan zijn. Hij leefde eert in Chuan Chu, in het Chinese binnenland, tussen het Chinese volk dat hem kende als Tan Min-ka. Na enkele algemene opmerkingen over schuilnamen gaat Yamin over tot de periode 1932-1937. Waar Malaka later leefde vermeldt hij niet. De eventuele reden voor deze "witte vlek" in zijn leven komt nader in de tekst aan de orde.
101. Brief consul-generaal Hongkong aan GG, 31-12-1927 in mailr.52x/28.
 102. La Opinion, 29-10-1927.
 103. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.58-9.
 104. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.58; Tamim, Rede P.P.I., p.8. In Sedjarah P.K.I. dateert Tamim hun terugkeer ook op eind 1927. Dit lijkt onwaarschijnlijk en zal begin 1928 moeten zijn.
 105. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.58-9. Verhoor Sarosan, 25-7-1930, bijlage brief PG aan GG, 21-3-1931 in mailr.509x/31. Sarosan maakte van zijn verhoor een moeilijk te ontwarren geheel van waarheden, halve waarheden en hele en halve leugens. Omdat Mardjono deze reis naar Amoy in zijn verhoor (zelfde vindplaats) niet noemde, maar wel een latere reis in 1929 en stellig ontkende meer dan éénmaal bij Tan Malaka te zijn geweest (verhoor Mardjono, 31-7-1930, vr.34), zou men kunnen denken dat Tamim, die alleen de bezoeken aan Amoy van 1927-1928 noemt en niet die van 1929, zich vergist. Sarosan noemde echter beide bezoeken. Ook gezien de verdere gegevens over de bezigheden van Malaka's bezoekers in die tijd, lijken zulke reizen waarschijnlijk. Sarosan vertelde dat hij (vr.9) van Tamim het reisgeld kreeg om Harif (Arif Siregar) in Hongkong te zoeken. Deze vertoefde in ieder geval in deze omstreken; hij was al voor Sarosan naar Amoy afgereisd. Verder verklaarde Sarosan (vr.9) dat hij samen met Mardjono naar Amoy ging. Tamim vermeldt Djamaluddin Ibrahim. Tussen zijn reis naar Hongkong en zijn reis naar Amoy situeerde Sarosan een verzonnen zeereis. Zijn terugkeer stelde hij op juni 1928; toen vertoefde hij echter al op Java. Een tijdstip omstreeks maart-april lijkt daarom juister.
 106. Tamim, Kematian Tan Malaka, p.47.
 107. Tamim, Rede P.P.I., p.5. Tamim noemt hier zeven titels van artikelen die in "Obor" verschenen; van Nadir: Pari- Nasionalist, Pari - Stalin - Trotski, Pari - Komintern; en van hemzelf: P.K.I. dan Digul, Landjumin Rivai (een Indonesisch nationalist), Tjokro - Salim - Muis, P.K.I. - S. Rakjat.
 108. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.59-60; Tamim, Rede P.P.I., p.5; Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, III, p.18.
 109. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.60.
 110. Brieven en verhoren te Singapore hierover in mailr.715x/29. Ook Politiek-Politieel Overzicht (PPO), september 1928, p.2-3 in mailr.1056x/28 in vb.27-4-1929 lt.X 8.
 111. Besluit in mailr.1019x/29.
 112. Tamim, Rede P.P.I., p.8.
 114. Opgave van te interneren personen die daadwerkelijk deelgenomen hebben aan de actie van de geheime revolutionaire "Partei Republik Indonesia" (P.A.R.I.), p.3, bijlage brief PG aan GG, 21-3-1931 in mailr.509x/31. Verder aangehaald als opgave te interneren personen.
 115. Verhoor Mardjono, 30-7-1930, vr.20, bijlage brief PG aan GG, 21-3-1931 in mailr.509x/31.
 116. Opgave te interneren personen, p.1., 4; verhoor Mardjono, 31-7-1930, vr.61; verhoor Sarosan, 26-7-1930, vr.14.
 117. Verhoor Danuwirjo, 3-8-1930, vr.1.
 118. Verhoor Danuwirjo, 3-8-1930, vr.1; verhoor Sarosan, 29-7-1930, vr.77.
 119. Verhoor Ngadimin, 9-8-1930, vr.1; verhoor Sutedjo, 8-8-1930, vr.1.
 120. Verhoor Sarosan, 29-7-1930, vr.92.
 121. Verhoor Danuwirjo, 3-8-1930, vr.1.
 122. Verhoor Ngadimin, 9-8-1930, vr.5-7; Opgave te interneren personen, p.7.
 123. Verhoor Sutedjo, 8-8-1930, vr.11.

124. Opgave te internen personen, p.2, 7, 8.
125. Verhoor Mardjono, 31-7-1930, vr.51; verhoor Sarosan, 26-7-1930, vr.14. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.61 schrijft Mardjono wel politieke activiteiten toe, terwijl hij hem naar Surabaya laat reizen met Sunarjo, die, zoals zal blijken, toen nog niet in Banjarmasin vertoefde. Over Sarosan schrijft hij dat deze al snel een kern van 350 Pari-aanhangers onder oud-V.S.T.P.-leden vormde. Wellicht baseert hij dit op een rooskleurig verslag van Sarosan over zijn activiteiten.
126. Opgave te internen personen, p.8-9. Over de S.K.B.I.: Petrus Blumberger, De nationalistische beweging, p.363-7, 369-70.
127. Opgave te internen personen, p.4.
128. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.62. Over P.S.I.I.: Petrus Blumberger, De nationalistische beweging, p.325; over Permi: J.M. Pluvier, Overzicht van de ontwikkeling der nationalistische beweging in Indonesië in de jaren 1930 tot 1942, 's-Gravenhage - Bandung, 1953, p.76-7.
129. Verhoor Mardjono, 11-8-1930, vr.54.
130. Brief PG aan GG, 17-12-1929 in mailr.21-12-1929, It.C in vb.6-8-1930 It.B 18; Rapport A.R.D. "De Partai Republik Indonesia" (Pari), 4-3-1930, p.7-8 in mailr.509x/31. Iwa werd gearresteerd vanwege zijn betrokkenheid bij de S.K.B.I. en daarop verbannen naar Banda Neira. Iwa was in 1923 voorzitter van de Perhimpunan Indonesia en in die tijd een zeer goede vriend van Semaun. Hij werkte nauw met hem samen en was vice-voorzitter van de S.P.L.I., de door Semaun opgerichte zeeliedenbond. Na zijn studie verbleef hij in Moskou, waar hij in 1925-1926 studeerde en o.a. onder de naam S.Dingley een boekje schreef over de boerenbeweging in Indonesië. Hij ontmoette hier ook Alimin en Muso. McVey, The Rise, p.221, 241, 339. Hoe hij in contact is gekomen met de Parikern in Singapore is onduidelijk. Wel kende hij de contactadressen van de P.K.I. in Singapore, zodat hij wellicht op deze wijze contact met Tamin legde. Brief PG aan GG, 3-12-1929 in mailr.315x/30 in vb.6-8-1930 It.B 18. Zie ook Petrus Blumberger, De nationalistische beweging, p.366-9. Na 1945 behoorde Iwa tot Tan Malaka's aanhangers.
131. Aangehaald in verhoor Munandar, 8-8-1930, vr.7; Opgave te internen personen, p.13, 15.
132. Opgave te internen personen, p.15-6. In zijn verhoor 8- en 11-8-1930 ontkent Munandar ten stelligste elke betrokkenheid bij Pari-activiteiten.
133. Een brief van Tamin aan Malaka, aangehaald in: Opgave te internen personen, p.16.
134. Opgave te internen personen, p.9 (datering brief 10-8-1929), 13 (datering brief 20-8-1929). Dit is waarschijnlijk dezelfde brief als de brief vermeld in noot 133.
135. Opgave te internen personen, p.9, 13; verhoor Mardjono, 31-7-1930, vr.33; verhoor Sunarjo, 29-7-1930, vr.10, 31-7-1930, vr.33; verhoor Sarosan, 26-7-1930, vr.61.
136. Verhoor Sunarjo, 29-7-1930, vr.10, 31-7-1930, vr.33; verhoor Sarosan, 26-7-1930, vr.61.
137. Verhoor Sarosan, 26-7-1930, vr.25.
138. Opgave te internen personen, p.5, 9, 13; verhoor Sunarjo, 31-7-1930, vr.39.
139. Verhoor Sunarjo, 31-7-1930, vr.33.
140. Verhoor Mardjono, 30-7-1930, vr.29, 40.
141. Verhoor Sunarjo, 31-7-1930, vr.33.
142. Opgave te internen personen, p.5, 10, 14; verhoor Mardjono, 31-7-1930, vr.33; verhoor Sarosan, 28-7-1930, vr.61.
143. Verhoor Mardjono, 31-7-1930, vr.33. Ondanks Mardjono's bewering van het tegendeel was dit naar mijn mening het tweede bezoek van Mardjono aan Amoy. Opgave te internen personen, p.14.
144. Verhoor Mardjono, 31-7-1930, vr.57.
145. Verhoor Mardjono, 31-7-1930, vr.27, 34.
146. Verhoor Sunarjo, 31-7-1930, vr.33; Opgave te internen personen, p.5.
147. Verhoor Sarosan, 26-7-1930, vr.10-1, 83. Hij dateert zijn vertrek hier op november 1928. Dit zal oktober 1929 moeten zijn. Zoals opgemerkt, is Sarosan een weinig betrouwbare bron voor de weergave van de gebeurtenissen.

- Volgens Sarosan ontmoette hij Mardjono in Hongkong; samen reisden ze toen naar Amoy. Djameluddin Ibrahim kwam een week later. Tijdens hun verblijf bracht Malaka een tiendaags bezoek aan Sjanghai. Verder speelt Sarosans geheugen of fantasie hem parten als hij Mardjono een opdracht van Malaka in Sjanghai laat vervullen. Sarosan zou toen vergeefs gepoogd hebben Mardjono in Sjanghai op te sporen. Dit alles kan betrekking hebben op het eerste bezoek van beiden aan Amoy.
148. Verhoor Sarosan, 26-7-1930, vr.12.
149. Verhoor Sunarjo, 31-7-1939, vr.33.
150. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.63. Als oorzaak van deze onveiligheid noemt Tamim de arrestatie van Mardjono c.s. Dit vond echter in 1930 plaats, zoals Tamim, Kematian Tan Malaka, p.19 correct vermeldt. Hij dateert zijn aanmonstering op begin augustus 1929. Volgens de gegevens uit de verhoren was Tamin ten tijde van het vertrek van de afgezanten nog in Singapore. Een mogelijke oorzaak voor het opzoeken van de veilige beslotenheid van de "Darvel" kan liggen in de arrestatie van Subakat in Bangkok, in oktober 1929. Hiervan schrijft Tamim dat hij erover hoorde aan boord van de "Darvel". Wellicht vergist hij zich hier. Verhoor Mardjono, 31-7-1930, vr.33 bevestigt dat Tamin varende was toen Mardjono terugkeerde. Mardjono trok in bij Umar Giri.
151. Verhoor Mardjono, 31-7-1930, vr.38, 11-8-1930, vr.48, 59; verhoor Sarosan, 29-7-1930, vr.73; Opgave te interneren personen, p.10.
152. Verhoor Sarosan, 29-7-1930, vr.69; verhoor Mardjono, 31-7-1930, vr.41; Opgave te interneren personen, p.5, 11.
153. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.60.
154. Brief consul-generaal Sjanghai aan GG, 14-11-1928 in mailr.1142x/28. Ook in PPO, november 1928, p.4 in mailr.44x/29 in vb.27-4-1929 lt.X 8.
155. Verslag J.v.d.Berg over Pan Pacific Labour Union, bijlage brief consul-generaal Sjanghai aan GG, 5-7-1929 in mailr.744x/29 in vb.9-10-1929 lt.A 20.
156. Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, III, p.8 noemt de eerste vier. Tamim, Kematian Tan Malaka, p.47 dateert de laatste brochure op 1927, evenals de brochure "Pari dan Komintern". De andere drie titels worden hier niet genoemd. In het voorwoord van Pendjara II, p.3 worden vermeld: "Pari dengan (en) Soviet Rusia", "Pari dengan Komintern", "Pari dengan P.K.I." en "Pari dengan Internationaal". Peringatan sewindu hilangnja Tan Malaka, p.33 noemt twee brochures uit 1927: "Pari dan P.K.I." en "Pari dan Internasional".
157. Tamim, Kematian Tan Malaka, p.47.
158. Madilog, p.12, 15.
159. Brief consul-generaal Hongkong aan GG, 14-2-1929 in mailr.188x/29.
160. Brief gezant Bangkok aan GG, 22-3-1929 in mailr.310x/29.
161. Brief PG aan GG, 25-4-1929 in mailr.404x/29.
162. Telegram gezant Bangkok aan GG, 27-6-1929 in mailr.611x/29; brief gezant Bangkok aan GG, 27-6-1929 in mailr.153x/30.
163. Brief PG aan GG, 16-7-1929; brief PG aan gezant Bangkok, 25-9-1929, beide in mailr.153x/30.
164. Brief PG aan GG, 17-12-1929 in mailr.21-12-1929 lt.C in vb.6-8-1930 lt.B 18. Volgens Tamim, Sedjarah P.K.I., p.63 werd Subakat door een Sumatraanse vluchteling, Hadji Djalaluddin, verraden aan de Nederlandse consul te Bangkok.
165. Nieuwe Rottersdamsche Courant, 7-2-1930.
166. Verhoor Subakat, 13-1-1930, vr.18.
167. Verhoor Subakat, 13-1-1930, vr.117, 126; Rapport ARD, 4-3-1930, p.2.
168. Brief PG aan GG, 17-12-1929.
169. Rapport ARD, 4-3-1930, p.5.
170. Petrus Blumberger, De nationalistische beweging, p.206-43, 250-74; Pluvier, Overzicht, p.27-8, 63-5; B.Dahm, Soekarno en de strijd om Indonesië's onafhankelijkheid, Meppel, z.j. (1966), p.83-6, 102-11.
171. Zie hierover De Locomotief, 4- en 5-9-1930; De Tribune, 12-9- en 12-11-1930.
172. Zie hierover het uitvoerige vonnis afgedrukt in Indisch Tijdschrift van het Recht, jrg.1931, p.608-71. Malaka haalt het vonnis wat betreft

- dit onderwerp aan in Pandangan Hidup, p.96-8.
173. Petrus Blumberger, De nationalistische beweging, p.244-9; Pluvier, Overzicht, p.45-6; Dahm, Soekarno, p.117-23.
174. Rapport ARD, 4-3-1930, p.4.
175. Verhoor Sarosan, 26-7-1930, vr.6-7.
176. Brief PG aan GG, 3-1-2-1929 in mailr.315x/30 in vb.6-8-1930 lt.B 18.
177. Semaun in Peringatan sewindu hilangnya Tan Malaka, p.102. Het orgaan van de Nederlandse sectie van de Liga, "Recht en Vrijheid", dat tweewekelijks van september 1927 tot juni 1928 verscheen en bijzonder veel aandacht aan Indonesische zaken besteedde, noemde zelfs de naam Tan Malaka niet één maal.
178. Verhoor Sarosan, 26-7-1930, vr.42. Subardjo, die na 1945 een bondgenoot van Malaka was, bezocht in 1927 Moskou. Naar eigen zeggen was hij hier als leider van een P.l.-delegatie tien dagen ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van de Sovjetrepubliek. Ahmad Subardjo Djojoadisuryo, Lahirnja Republik Indonesia, suatu tindjauan dan kisah pengalaman (De geboorte van de Republik Indonesia, een beschouwing en ooggetuigeverslag), Jakarta, 1972, p.37.
179. Rapport ARD, 4-3-1930, p.6; brief PG aan GG, 7-12-1929; verhoor Subakat 13-1-1930, vr.59-64.
180. Rapport ARD, 4-3-1930, p.3-9; brief PG aan GG, 7-12-1929.
181. Brief PG aan GG, 7-12-1929.
182. Brief PG aan GG, 8-2-1930 in mailr.153x/30. Het Volksraadlid Jonkman stelde hierover vragen, die op 15 maart 1930 werden beantwoord. Mailr.283x/30.
183. Brief PG aan gouverneur Oost-Java, 31-10-1930 in mailr.509x/31.
184. Opgave te interneren personen, p.11.
185. Verhoor Sarosan, 29-7-1939, vr.69; verhoor Danuwirjo, 3-8-1930, vr.1.
186. Verhoor Sarosan, 26-7-1930, vr.17-9. Van enkele met een schuilnaam aangeduide personen is de juiste naam gecursiveerd tussen haken vermeld.
187. Brief PG aan GG, 21-3-1931 in mailr.509x/31; brief gouverneur West-Java aan GG, 1-6-1931 in mailr.904x/31.
188. Brief PG aan GG, 21-3-1931.
189. Brief gewestelijk bestuur residentie Zuider- en Oosterafdeling van Borneo aan GG, 6-1-1931 in mailr.509x/31.
190. Besluit in mailr.904x/31.
191. Nieuwe Rotterdamsche Courant en De Telegraaf, 6-1-1930 plaatsen dit Aneta-bericht.
192. De Baanbreker, 11-1-1930.
193. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 7-2-1930 (uit Semarangsch Handelsblad).
194. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 14-5-1930 (uit Algemeen Indisch Dagblad).
195. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 14-5- en 8-9-1930 (uit Bataviaasch Nieuwsblad).
196. Muso, "De dood van Soebakat", De Tribune, 20-2-1930.
197. H. Sneevliet, "In de gevangenis zelfmoord gepleegd", De Baanbreker, 15-2-1930. Zie voor een reactie op Subakats zelfmoord ook De Arbeid, 15-2-1930.
198. De Arbeid, 22-2-1930. De vergaderingen werden gehouden in Rotterdam, Den Haag, Amsterdam, Hoorn, Dordrecht, Groningen en Deventer.
199. Jef Last, "Soebakat", De Arbeid, 8-3-1930; "Makker, niet waar, gij wist het niet?" in Jef Last, Onder de koperen ploert, Amsterdam, 1933, p.3-4. Dit laatste gedicht is waarschijnlijk wel eerder apart verschenen; mij is echter niet bekend waar.
200. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 12-6-1931; De Tribune, 15-6-1931.
201. Sin Po, 11-6-1931 in IPO 1931, nr.25. In de Indonesische pers schreef verder alleen Sinar Deli, 18-6-1931 in IPO 1931, nr.28 over de Pari. Dit blad achtte de oprichting het gevolg van het verbieden van P.K.I./S.R.
202. Bataviaasch Nieuwsblad, 14-7-1931, overgenomen in Nieuwe Rotterdamsche Courant, 2-8-1931. Petrus Blumberger, De nationalistische beweging, p.352 vermeldde in dit in 1931 verschenen boek de oprichting van de Pari medio 1927 door Semaun, Darsono, Malaka, Alimin, Muso en Subakat. Petrus Blumberger, ambtenaar bij het ministerie van koloniën, had

- toegang tot alle officiële stukken. A.C. van den Bijllaardt Gzn., Ontstaan en ontwikkeling der staatkundige partijen in Nederlandsch-Indië. Rede uitgesproken voor de verschillende kringen van de Vaderlandse Club, Batavia, 1933, p.34 noemde nog als oprichters Semaun, Darsono en Malaka.
203. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 2-10-1931; De Tribune, 3-10-1931. Sutedjo overleed in 1934 aan t.b.c. in zijn verbanningsoord. De Tribune, 5-6-1934.
204. Bijvoorbeeld in De Tribune, 14-2- en 27-4-1927. Er bestond ook een kindergroep "Sugono".
205. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 18-7-1927 naar aanleiding van berichten in Soeara Publiek; PPO van residentie Sumatra's Westkust (SWK) over 1e kwartaal 1930, p.8 in mailr.477x/30.
206. McLane, Soviet Strategies, p.71; brief consul-generaal Sjanghai aan GG, 20-6-1927 in mailr.961x/27.
207. McLane, Soviet Strategies, p.132, 134. Uit een blad van de P.P.T.U.S., Pan Pacific Monthly in 1929 bleek deze taakverdeling. R.Onraet, Singapore, A Police Background, London, z.j. (1946), p.112 schrijft dat de S.S.C.P. van 1926 tot 1930 dit toezicht uitoefende. Onraet was in die tijd politiefchef in Singapore.
208. Brief consul-generaal Calcutta aan GG, 28-10-1927 in mailr.1371x/27.
209. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 29-10- en 11-12-1927 (uit Soerabaiaasch Handelsblad).
210. PPO, december 1927, p.5 in mailr.112x/28 in vb.24-8-1928 lt.H 14. Dit betrof de Sumatraan Sjamsudin, die in Singapore Subakat en Muso zou ontmoeten. PPO, september 1928, p.3 in mailr.1056x/28 in vb.27-4-1929 lt.X 8 signaleert de reizen die de ex-communist Moh. Samid als zeeman vanuit Singapore maakte.
211. PPO, september 1928, p.1 in mailr.1056x/28 in vb.27-4-1929 lt.X 8.
212. Dit waren Eastern and Colonial Bulletin, onder auspiciën van de Prof-intern, en van de P.P.T.U.S.: Pan Pacific Worker (of Monthly) en Far Eastern Worker (of Monthly). Muso's artikelen verschenen deels ook in Inprekorr. Brief consul-generaal Sjanghai aan GG, 5-7-1929 in mailr.744x/29. Mailr.745x/29, 821x/29, 843x/29 en 895x/29, alle in vb. 9-10-1929 lt.A 20 bevatten uittreksels en afschriften van deze bladen. Zie ook Nieuwe Rotterdamsche Courant, 19-5-1928 (uit De Locomotief).
213. McLane, Soviet Strategies, p.120; brief PG aan GG, 3-6-1929 in mailr.506x/29 in vb.9-10-1929 lt.A 20.
214. McVey, The Rise, p.202; brief PG aan GG, 10-2-1928 in vb.15-3-1928 lt. W 4. Volgens deze brief zouden ook nog Usman, uit Padang, en Dengah, wellicht dezelfde als het P.K.I.-Hoofdbestuurslid van 1920 tot 1923, in Moskou aanwezig zijn.
215. McVey, The Rise, p.201-2. De namen van het drietal waren Daniël Kamu, Johannes Waworuntu en Clemens Wentuk.
216. Inprekorr, 8-10-1928, p.2241.
217. R.T.McVey, The Development of the Indonesian Communist Party and its Relations with the Soviet Union and the Chinese Peoples Republic, Cambridge (U.S.A.), 1954, p.12; Kahin, Nationalism and Revolution, p.79; M.Kennedy, A History of Communism in East Asia, New York, 1957, p.206; J.S.Mintz, "Marxism in Indonesia" in F.N.Trager (ed.), Marxism in Southeast Asia, A Study of Four Countries, Stanford, 1959, p.186; J.H.Brimmell, Communism in South East Asia, A Political Analysis, London, 1959, p.84; The Communist International 1919-1943, Documents, Vol. II 1923-1928, Selected and edited by J.Degras, London, 1960, p.471; A.Brackman, Indonesian Communism, A History, New York, 1963, p.21; J.S.Mintz, Mohammed, Marx and Marhaen, The Roots of Indonesian Socialism, London, 1965, p.41-2; McLane, Soviet Strategies, p.99.
218. McVey, The Rise, p.202, 436-7 (noot 18). Zij merkt terecht op dat Malaka zelf nergens schrijft hier aanwezig te zijn geweest, nog dat zijn tegenstanders dit doen. Tadjudin bleef in de Sovjet-Unie tot omstreeks 1933, toen hij de Kominternlijn niet meer wilde volgen.
219. Inprekorr, 3-9-1928, p.1816-7 (rede 13 augustus).
220. Inprekorr, 13-9-1928, p.1926-7 (rede 15 augustus).
221. McLane, Soviet Strategies, p.99.
222. Verklaringen voor Malaka's ommezwaai maken dan ook een moeizame indruk

- bij de auteurs die Alphonso gelijkstellen aan Malaka. Brackman, Indonesian Communism, p.2-2; McLane, Soviet Strategies, p.99-100.
223. Inprekorr, 3-9-1928, p.1836 (op 14 augustus).
224. Inprekorr, 4-8-1928, p.1434-5 (op 4 augustus).
225. Inprekorr, 13-9-1928, p.1954-6 (op 17 augustus).
226. Inprekorr, 18-9-1928, p.2004-8 (op 15 augustus).
227. Inprekorr, 8-10-1928, p.2256. Dit blad bevat het meest volledige verslag van het congres. Van het "Protokoll des 6. Weltkongresses der Kommunistischen Internationale, Juli-September 1928, Hamburg-Berlin, 1928", dat in drie delen zou verschijnen, verscheen één deel niet. Van de Franse verslagen van het congres in "La Correspondence Internationale" verscheen een aparte uitgave als "Compte Rendu Sténographique du VIe Congrès de l'Internationale Communiste, 17 Juillet - 1er Septembre 1928".
228. McVey, The Rise, p.202, 437 (noot 19).
229. McLane, Soviet Strategies, p.122; brief PG aan GG, 3-6-1929 in mailr. 506x/29; PPO, januari 1930, p.46 in mailr.105x/30 in vb.10-3-1930 lt.C 5. Oorspronkelijk meldden de Nederlandse vertegenwoordigers in China dat Malaka tot de deelnemers aan het congres behoorde. Brief consul-generaal Sjanghai aan GG, 12-10-1929 in mailr.1036x/29; krantenverslagen congres in mailr.1053x/29, beide in vb.9-10-1929 lt.A 20.
230. McLane, Soviet Strategies, p.171.
231. McLane, Soviet Strategies, p.50, 119; Kennedy, Communism in East Asia, P.204.
232. McLane, Soviet Strategies, p.136; Onraet, Singapore, p.113.
233. PPO, april 1930, p.51-2 in mailr.577x/30 in vb.26-5-1931 lt.V 9.
234. PPO, mei 1930, p.38-9 in mailr.660x/30 in vb.26-5-1931 lt.V 9.
235. Nieuwe Rotterdamse Courant, 10-7- (Deli Courant) en 8-9-1930 (Bataviaasch Nieuwsblad).
236. Nieuwe Rotterdamse Courant, 10-7-, 5-8- (Aneta) en 8-9-1930; PPO SWK, 2e kwartaal 1930, p.4-6 in mailr.812x/30; PPO SWK, 3e kwartaal 1930, p.7 in mailr.1220x/30; PPO SWK, 4e kwartaal 1930, p.6-7 in mailr.228x/31. Djameludin werd in 1928 al gesignaleerd als koerier tussen Singapore en Medan. Verslag betreffende de politieke aangelegenheden in het gewest Oostkust van Sumatra (SOK) over het 1e halfjaar 1928., p.26 in mailr. 895x/28.
237. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.65.
238. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.64.
239. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.64-5.
240. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.65.
241. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.52, 65. Tamim dateert zijn overgang naar de "Kistna" op begin februari 1931 (p.67); uit het monsterboekje van Daja Jusuf bleek dat deze van 27 maart tot 30 september 1930 op de "Kistna" voer. Opgave te interneren personen 1933, p.13. Tamim heeft dus blijkbaar de "Darvel" meteen na terugkeer na de stranding verlaten.
242. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.66.
243. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.67-72.
244. Politiek verslag van de residentie Riouw en Onderhorigheden over het jaar 1931, p.8-11 in mailr.355x/32; Tamim, Kematian Tan Malaka, p.19-20.
245. Bescheiden hierover in mailr.902x/30 in vb.1-11-1930 lt.L 24.
246. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.74.
247. Politiek verslag eerste halfjaar 1927 der residentie SWK, p.18 in mailr. 1420x/27 vermeldt onder de "politiek onbetrouwbare milieus" onder andere Malaka's geboorteplaats Pandam Gadang, waar het dorps hoofd, een verwant van Malaka en "politiek rood getint" wegens verduistering twee jaar gevangen was gezet. Aanklachten tegen lokale gezagsdragers wegens verduistering waren gezien de moeilijke scheiding tussen privé- en publieke fondsen, gemakkelijk te construeren en ook veel voorkomend.
248. Verslag betreffende de algemene politieke toestand en de daarmee verband houdende bestuursvoering in het gouvernement SOK over het eerste halfjaar 1927, p.3-5, 17 in mailr.1264x/27; Salim, Vijftien jaar Boven-Digoel, p.28-9.
249. Bescheiden hierover in mailr.609x/30 en 1986x/30; PPO SWK, 1e halfjaar 1929, p.3-4 in mailr.793x/29; PPO SWK, 1e kwartaal 1930, p.5-6 in

- mailr.477x/30.
250. Opgave van te interneren personen die daadwerkelijk deelgenomen hebben aan de actie van de geheime revolutionaire Partel Republiek Indonesia (P.A.R.I.), (verder aangehaald als Opgave te Interneren personen 1934), p.1-3 in mailr.476x/34.
 251. Opgave van te interneren personen die daadwerkelijk deelgenomen hebben aan de actie van de geheime revolutionaire "Partel Republiek Indonesia" (P.A.R.I.), p.7-8 (verder aangehaald als Opgave te interneren personen 1933); verhoor Arif Siregar, 6-10-1932, vr.11-2, beide in mailr.933x/33.
 252. Opgave te interneren personen 1933, p.2, 8-9; verhoor Arif Siregar, 6-10-1932, vr.14, 24-6. Ook de P.N.I. maakte eerder gebruik van leesgezelschappen (Taman Pambatja) om propaganda te bedrijven. Petrus Blumberger, De nationalistische beweging, p.237-8.
 253. Opgave te interneren personen 1933, p.3, 9, 13; verhoor Arif Siregar, 6-10-1932, vr.16-7, 26. Volgens Arif Siregar vroeg hij na omstreeks een half jaar om deze hulp. Daja Jusuf zou dan dus omstreeks september-oktober 1931 in Sungei Gerong zijn aangekomen. Gegevens van de N.K.P.M. wijzen uit dat Daja Jusuf van mei 1931 tot 11 juni 1932 daar werkte.
 254. Opgave te interneren personen 1933, p.13-4; verhoor Arif Siregar, 6-10-1932, vr.18.
 255. Politiek verslag van de residentie Riouw en Onderhorigheden over het jaar 1931, p.11-2.
 256. Brief PG aan GG, 16-3-1933 in mailr.933x/33; Opgave te interneren personen 1933, p.10.
 257. Opgave te interneren personen 1933, p.9, 14-5; brief PG aan GG, 16-3-1933.
 258. Brief PG aan GG, 16-3-1933. Kort omschreven waren hun taken: propaganda bij landbouwarbeiders, algemene propaganda, organisatie, ideologie, contacten met andere partijen, veiligheid (in- en extern). De taak van het zevende lid werd niet omschreven.
 259. Brief PG aan GG, 16-3-1933.
 260. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.71-2.
 261. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.74; verhoor Tamin, 13-12-1932, vr.68.
 262. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.73.
 263. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.64. In 21 Tahun Kematian Tan Malaka, III, p.12 noemt Tamim een ontmoeting die hij eind 1931 in Sjanghai had met Malaka. In II, p.26 schrijft hij dat hij in 1946 Malaka na vijftien jaar scheid- ding terugzag. In Tamims andere geschriften wordt dit bezoek niet ver- meld, terwijl ik ook nergens anders aanwijzingen hiervoor heb gevonden. Sedjarah P.K.I. is het oudste en meest complete en samenhangende van Tamims geschriften; in dat opzicht is het opvallend en onverklaarbaar dat hij van een bezoek in 1931 niet rept. Het is echter eveneens on- waarschijnlijk dat hij een bezoek aan Sjanghai verzint; een reden voor zo'n verzin- sel is ook niet aan te geven.
 264. Opgave te interneren personen 1933, p.5, 11; brief PG aan GG, 16-3-1933.
 265. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.74-5; Opgave te interneren personen 1933, p.3-4.
 266. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.77; Opgave te interneren personen 1934, p.3, 4.
 267. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.75-6.
 268. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.77. Hatta stond toen waarschijnlijk wel sympa- thiek ten opzichte van denkbelden zoals die in de Pari leefden. Zijn actieve deelname in de Liga, en de beginselen van de P.N.I.-Baru wijzen hier op. Volgens Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, III, p.12 had Hatta al eerder Malaka gevraagd naar Nederland te komen en zijn waarde- ring voor Malaka geuit.
 269. Pluvier, Overzicht, p.47-51, 57-9, 64-7; Dahm, Soekarno, p.123-37, 150-5.
 270. Pluvier, Overzicht, p.75-7.
 271. Verhoor Tamin, 13-12-1932, vr.66; Opgave te interneren personen 1933, p.15.
 272. Brief The National Archives, Tokyo, Japan, 3-4-1974.
 273. Zie bijvoorbeeld G.K.Goodman; "Japan and Philippine Radicalism: The Case of Benigno Ramos" in Four Aspects of Philippine-Japanese Relations, 1930-1940, New Haven (U.S.A.), 1967, p.133-94.
 274. In IPO 1938, nr.8. Dit artikel is letterlijk overgenomen in Tamar Djaja, Trio Komoenis, p.10-6, en samengevat in Tamar Djaja en St. Rais Alamsjah,

- Sedjarah Pergerakan Politik Indonesia (Geschiedenis van de Indonesische Politieke Beweging), 2e druk, Bukit Tinggi, z.j. (± 1946), p.62-4.
275. Bijvoorbeeld in Nefispublicatie nr.60, 24-4-1947 in Archief Hoofdkwartier Generale Staf Nederlands-Oost-Indië (HKGS NOI), inv.nr.GG 4, bundel nr.94a; Nota "Het nationale onafhankelijkheidsstreven en zijn verhouding tot het communisme", 6-6-1947 in ARA, archief Algemene Secretarie (AS), inv.nr.615; Nefisbulletin "Tan Malakka", 14-3-1949, p.3 in ARA-AS, inv.nr.597 en Nota "Het communisme in Indonesië", 23-11-1949, p.82 in ARA-AS, inv.nr.638.
276. Kahin, Nationalism and Revolution, p.118; Brackman, Indonesian Communism, p.27-8; Semaun in Peringatan sewindu hilangnya Tan Malaka, p.103; Sakti Arga, Tan Malaka...Datang! p.3; L.E.L.Sluimers, Enige theoretische beschouwingen over de Japanse bezettingstijd op Java, p.265-6 (noot 59) in Buiten de grenzen, sociologische opstellen, aangeboden aan prof.dr. W.F.Wertheim, Meppel, 1971.
277. PPO, augustus-september 1930, p.41-2 in mailr.1077x/30 in vb.26-5-1931 lt.V 9.
278. Interview Alimin, A-19. Malaka's adres ook in Pendjara II, p.24.
279. Rapport Dirja (Alimin?) aan Alex, 9-6-1931, bijlage brief consul-generaal Sjanghai aan PG, 29-8-1931 in mailr.1005x/31.
280. Interview Alimin, A-19; Muso, Tan Malaka, p.8.
281. Zie noot 274. Een regeringsrapport over Malaka, 11-2-1947 in ARA-PG, inv.nr.620 doet hetzelfde, eveneens: Nota "Verhouding Hatta en Tan Malakka", 10-11-1948 in vb.11-1-1948 lt.F 67 en T. (F.Tielman), "De Partai Komunis Indonesia, de stem van Moskou", Internationale Spectator, 16-5-1951, p.6, die waarschijnlijk toegang had tot officiële stukken. Brackman, Indonesian Communism, p.22 haalt Tielman aan.
282. McLane, Soviet Strategies, p.147; Onraet, Singapore, p.113; Nieuwe Rotterdamsche Courant 2-8- (Bataviaasch Nieuwsblad) en 2-9-1931 (idem). In Archives Nationales, section Outre-Mer, SLOTFAM (Service de Liaison avec les Originaires des Territoires Outre Mer), série 8, Carton XII bevindt zich een vertaald rapport van de politie van de Straits Settlements, getiteld "Le Communisme en Malaisie en 1931 et 1932" (opge-maakt 23-11-1932). Zie p.14-6 over de arrestatie van Ducroux en de gevolgen daarvan.
283. McLane, Soviet Strategies, p.147.
284. D.J.Duncanson, "Ho Chi Minh in Hong Kong 1931-32", The China Quarterly, January-March 1974, p.86-9.
285. Report Malayan Security Services, Singapore, "Malay and Indonesian Communists", 15-6-1948 in ARA-AS, inv.nr.205; Le Communisme en Malaisie en 1931 et 1932, p.19-20.
286. Hetzelfde vermeldt Kennedy, Communism in East Asia, p.207.
287. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.77-80; Le Communisme en Malaisie en 1931 et 1932, p.19.
288. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.80; Nieuwe Rotterdamsche Courant, 13- en 16-12-1932 (Aneta).
289. Politiek verslag gewest Palembang 1932, p.1-2. in mailr.539x/33.
290. Verhoor Abubakar (kostbaas Daja Jusuf), 16-9-1932 in mailr.963x/33.
291. Opgave te interneren personen 1933, p.3-4; Opgave te interneren personen 1934, p.3-4.
292. Opgave te interneren personen 1933, p.4; Opgave te interneren personen 1934, p.4-6.
293. Brief PG aan GG, 16-3-1933 in mailr.933x/33.
294. Opgave te interneren personen 1933, p.14-5; verhoor Daja Jusuf, inleiding en na vr.87.
295. Algemeen Handelsblad, 12-10-1932.
296. Algemeen Handelsblad, 26-10-1932; Nieuwe Rotterdamsche Courant, 28-10-1932 (Bataviaasch Nieuwsblad).
297. Algemeen Handelsblad, 2-11-1932 (Bataviaasch Nieuwsblad).
298. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 27-12-1932 (Bataviaasch Nieuwsblad, 3-12-1932); Koloniaal Weekblad, 10-1-1933.
299. Sinar Deli, 12-10-1932 in IPO 1932, nr.42, overgenomen in Nieuwe Rotterdamsche Courant, 29-11-1932.

300. *Pewarta Deli*, 17-1-1933 in IPO 1933, nr.5.
301. *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 27-2-1933.
302. *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 12-3-1933.
303. In mailr.963x/33.
304. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.80.
305. In IPO 1933, nr.40: Sikap, 2- en 3-10-1933; in IPO 1933, nr.41: Bintang Timoer, 4-10-, Pertja Selatan, 3-10-, Djawa Barat, 4-10-, Sedio Tomo, 4/5-10- en Oetoesan Indonesia, 4- en 12-10-1933. Zie ook *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 26-2-1934.
306. Muso, Tan Malaka, p.8.
307. *Pendjara II*, p.5-23.
308. *Pendjara II*, p.24-30.
309. Malaka noemt het reisdoel Brits-Indië in *Pendjara II*, p.30 en in Thesis, p.63.
310. Report Malayan Security Services, "Malay and Indonesian Communists" in ARA-AS, inv.nr.205; Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, II, p.24. Tamim dateert Chands vertrek op 22 september en Malaka's arrestatie op 30 september. De tweede datum is onjuist, de eerste oncontroleerbaar.
311. *Pendjara II*, p.31. De datum van aanhouding ook in *Le Communisme en Malaisie en 1931 et 1932*, p.19.
312. *De Tribune*, 11-4-1933 (citaat), gebaseerd op een brief van Malaka over zijn arrestatie en gevangenschap in Hongkong. In *Pendjara II*, p.31-2 hetzelfde verslag, waarin Malaka nog schrijft dat zijn overvallers hem wilden doden, hetgeen werd verhinderd door een toevallig langskomende politiemann die aandrang op overbrenging naar het politiebureau.
313. *Pendjara II*, p.32-3; Letter Malaka to China League for Civil Rights, february 1933, p.7 (verder aangehaald als Letter Malaka).
314. *De Tribune*, 11-4-1933 (citaat); *Pendjara II*, p.37-8; Letter Malaka, p.7.
315. *Pendjara II*, p.34; Letter Malaka, p.8.
316. *Pendjara II*, p.35-7; Letter Malaka, p.7.
317. *De Tribune*, 11-4-1933 (citaat); *Pendjara II*, p.45.
318. *Pendjara II*, p.38-9; Onraet, Singapore, p.149 (citaat).
319. Letter Malaka, p.7 (citaat); *De Tribune*, 11-4-1933.
320. Letter Malaka, p.8.
321. *De Tribune*, 11-4-1933 (citaat); Letter Malaka, p.7-8.
322. *Pendjara II*, p.39-41.
323. *De Tribune*, 11-4-1933 (citaat); Letter Malaka, p.8.
324. Malaya Command Intelligence Notes, nr.75, 15-1-1933 in PRO-FO 371-18567-W 2944/88; Report Malayan Security Services, "Malay and Indonesian Communists" in ARA-AS, inv.nr.205. Ook vermeld in Kennedy, *Communism in East Asia*, p.207.
325. *De Tribune*, 11-4-1933 (citaat); Letter Malaka, p.8; *Pendjara II*, p.41.
326. *Pendjara II*, p.42-3.
327. *Pendjara II*, p.44-5.
328. *Pendjara II*, p.45.
329. *Pendjara II*, p.46.
330. Brief consul-generaal Hongkong aan PG, 2-11-1932 in mailr.1151x/32 in vb.27-1-1933 lt.N 1.
331. Minutes Executive Council in PRO-CO 131-87.
332. Deze correspondentie in mailr.1151x/32 in vb.27-1-1933 lt.N 1.
333. *De Tribune*, 11-4-1933; Letter Malaka, p.8.
334. Brief consul-generaal Hongkong aan PG, 2-11-1932 in mailr.1151x/32 in vb.27-1-1933 lt.N 1.
335. Brief consul-generaal Hongkong aan PG, 2-11-1932; *De Tribune*, 11-4-1933; *Pendjara II*, p.46-7; Letter Malaka, p.8.
336. Brief consul-generaal Hongkong aan PG, 2-11-1932.
337. Letter Malaka, p.8; *Pendjara II*, p.48; Tan Malaka, *Dari Pendjara ke Pendjara*, Deel III, z.p., z.j., gestencild, p.111. Alleen de eerste bron noemt Zuid-Amerika en Japan, hetgeen voor wat betreft Japan in zijn autobiografie, zoals al eerder vermeld, een zeer verklaarbare zaak is.
338. *De Tribune*, 11-4-1933; *Pendjara II*, p.49.
339. Telegram consul-generaal Hongkong aan gezant Peking, 18-11-1932 in mailr.1165x/32 in vb.27-1-1933 lt.N 1; Letter Malaka, p.8.

340. Telegram in vb.21-11-1932 lt.1 22.
 341. Brief in vb.22-11-1932 lt.M 22.
 342. Letter Malaka, p.8-9.
 343. Letter Malaka, p.9; Pendjara II, p.50.
 344. Deze datering geeft Letter Malaka, p.9 en is af te leiden uit De Tribune, 11-4-1933; Tamim, Sedjarah P.K.I., p.80. In Pendjara II, p.48, 50, 55 noemt Malaka eind december, wat duidelijk onjuist is.
 345. Malaya Command Intelligence Notes, 15-1-1933, nr.75.
 346. Zie Duncanson, Ho Chi Minh.
 347. Pendjara II, p.37-8.
 348. McLane, Soviet Strategies, p.197.
 349. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 27-12-1932, ook in Koloniaal Weekblad, 19-1-1933.
 350. De Tribune, 26-10- en 13-12-1932.
 351. De Tribune, 30-12-1932, uitgebreider in dezelfde zin, gebaseerd op zijn Tribune-artikelen in 1922, in De Tribune, 3-1-1933.
 352. De Tribune, 2-1-1933.
 353. Aankondigingen in De Tribune 3, 4, 6, 7 en 9 januari 1933.
 354. Op 3-1 in De Tribune, 5-1-1933.
 355. Op 5-1 in De Tribune, 9-1-1933.
 356. Op 7-1 in De Tribune, 10-1-1933.
 357. Op 3-1 in De Tribune, 5-1-1933.
 358. Op 5-1 in De Tribune, 6-1-1933.
 359. Aangekondigd voor 6 en 7 januari in De Tribune, 5- en 6-1-1933.
 360. De Tribune, 9-1-1933.
 361. De Tribune, 6-1-1933.
 362. Tan Malakka en Tamin moeten vrij!, Amsterdam, 1933, p.1-8. Citaten op p.2 en 8.
 363. Algemeen Handelsblad, 8-1-1933, ook gemeld in Nieuwe Rotterdamsche Courant, 10-1-1933.
 364. De Tribune, 9-1-1933.
 365. De Tribune, 11-1-1933.
 366. De Tribune, 13-1- (C.P.H.-vergadering in Rotterdam op 11 januari), 16-1- (Ledenvergadering Rode Sport Eenheid, afdeling schaken te Utrecht op 12 januari), 18- en 28-1-1933.
 367. De Baanbreker, 7- en 14-1-1933.
 368. Inprekorr, 6-1-1933, p.77.
 369. Roode Hulp, Orgaan van de Internationale Roode Hulp (I.R.H.), sectie Holland, januari 1933, p.3-4.
 370. Roode Hulp, februari 1933, p.3. Een exemplaar van deze brochure heb ik niet kunnen achterhalen. In andere C.P.H.-bladen wordt deze brochure in deze periode nergens genoemd. Wellicht is de uitgave vervallen, omdat "De Zeven Provinciën" alle aandacht opeiste.
 371. De Tribune, 11-4-1933. Op deze kandidatenlijst stonden wel Alimin (2), Sardjono (4), Rustam Effendi (6) en Muso (8). Na de verkiezingen zag Alimin van zijn zetel af, Sardjono, verbannen in Digul, moest weigeren en Rustam, P.I.-lid en in Nederland woonachtig, werd Kamerlid.
 372. B. de Lig, "De caryatide beweegt!", Bevrijding, maandblad gewijd aan de vernieuwing van het socialisme, februari 1933, p.149.
 373. Parliamentary Debates, House of Commons, Official Report, Fifth Series, Volume 274, p.835-6, 14-2-1933, vermeld in De Telegraaf, 15-2-1933 en genoemd in Pendjara II, p.45.
 374. Correspondentie hierover in PRO-FO 372-2913-303.
 375. Letter consul-general Batavia, 1-3-1933 in PRO-FO 371-17403-W 3745/66.

XI. CONTACTEN MET INDONESIA VERBROKEN (1933 - 1942)

Malaka had tenslotte, nadat geen enkel land zijn grenzen voor hem wilde openen, Hongkong verlaten en Sjanghai als reisdoel gekozen. Hij maakte zich geen illusies dat daar geen politie op hem zou staan te wachten. Malaka koos niet de rechtstreekse boot naar Sjanghai, maar een boot die ook in Swatow, Amoy en Foochow aanlegde. Dit gaf hem een aantal dagen respijt om een manier te vinden om zijn achtervolgers te ontlopen. Hij speelde met de gedachte naar de kust van Hokkian te zwemmen, tussen Amoy en het district Kim-Chi. Deze streek kende Malaka van zijn verblijf in 1928 en hier zou hij ook nu weer een veilig onderdak kunnen vinden. Maar het was koud en er stond een harde wind; een zwemtocht was vol risico's.

Op de boot maakte Malaka, die overal gemakkelijk contacten legde, al gauw kennis met een drietal Chinezen.¹ Met twee van hen ging Malaka in Swatow van boord. Tot zijn verwondering werd hij, met zijn begeleiders, uitgenodigd om in een auto te stappen die hen bij een restaurant afzette. Hier ontving de stedelijke politieke secretaris hen, die nauw verbonden bleek te zijn aan het Negentiende Leger. Ze spraken langdurig over de politieke situatie.

Malaka vertelt verder weinig over dit bezoek. De gastheer leek Malaka te kennen, maar liet dit niet openlijk blijken. Malaka stelde niet de vraag die hem toch op de lippen moest branden: kon hij hier blijven? Na dit gesprek werd het drietal per auto teruggebracht naar de boot.²

Zijn derde vriend, een student van rijke familie die bij Amoy woonde, drong er bij Malaka op aan met hem mee te gaan. Malaka zou bij hem kunnen logeren. Malaka aarzelde om met een klein bootje in Amoy aan wal te gaan. Op het laatste ogenblik sprong hij er toch nog in. Zijn eventuele vervolgers hadden zo geen gelegenheid met hem mee te varen en hij verkreeg een kleine voorsprong. Malaka vroeg het adres van zijn vriend en beloofde daar heen te komen. Hij nam afscheid, niet van zins zich aan zijn afspraak te houden, omdat hij andere plannen had.

Hij ging op weg naar Tan Ching-hua, alias Ka-It, die aan de Ang-Pun-Po woonde. Maar uitgebreide bouwactiviteiten hadden Amoy's aanzien in vijf jaar sterk veranderd. Tenslotte vond Malaka Ka-It. Na enig overleg besloten ze dat Malaka naar Iwe zou gaan, Ka-It's dorp van herkomst, in de buurt van Sion-Ching. Een lange bustocht, onder militair escorte vanwege de vele bandieten, bracht hem hier. Hier vond Malaka een familielid van Ka-It, Tan Tien-djin, pas uit Manila gekomen, met wie hij snel vriendschap sloot.³

Al na enkele dagen werd de landelijke rust in Iwe verstoord door een bandietenoverval. Het gerucht van de aanwezigheid van rijke vreemdelingen had hen aangetrokken. Na enkele schoten volgden onderhandelingen en werden de bandieten afgekocht, de meest gebruikelijke gang van zaken in die tijd.

Het leven hernam zijn gang; Malaka moest zich aanpassen bij het eenvoudige leven in Iwe. Plotseling werd hij hier ziek. Hij kon niet eten;

duizeligheid en buikpijn waren het gevolg. Hoofdpijn en slapeloosheid maakten lezen, schrijven en studie vrijwel onmogelijk.

Westerse artsen waren er niet in geslaagd deze symptomen, die hem al sinds 1925 plaagden, doeltreffend te bestrijden. Met zijn vriend Tan Tien-djin ging hij naar een Chinese dokter. Deze schreef hem een uitgebreid medicijn voor, waarin eend en schildpad een belangrijk bestanddeel vormden. Volgens deze dokter had Malaka een "heet" lichaam, waarmee hij het bloed bedoelde. Hierdoor ontstond het tekort aan eetlust, spijsvertering en slaap. Dit lichaam moest "koud gemaakt" worden. Hoe dan ook, het middel bleek te werken en geleidelijk herstelde Malaka. De vrouwen van het dorp verzorgden op voortreffelijke wijze zijn medicijn.⁴

Na drie à vier maanden was Malaka hersteld en uitgerust. Het was tijd om te vertrekken. Tan Tien-djin was hem al voorgegaan en met hem de meeste mannen. Slechts vrouwen en oude mannen bewoonden Iwe. Zij namen bedroefd afscheid van Malaka. Zij wisten dat hij werd gezocht. Hij mocht altijd terugkomen en in Iwe blijven wonen, verklaarden de bewoners van het dorp.⁵

Een grote stad leek Malaka nog te ongezond; hij trok naar de provincie-stad Chip-Bi. Via Tan Tien-djin's zoon lukte het hem een kamer te huren bij een leraar aan de middelbare school. Aan deze school studeerden vele jongeren uit geheel Zuid-China. Onder deze jongeren deed Malaka veel ervaringen op bij het uitdragen van zijn denkbeelden. Over de wijze waarop hij dat deed en het resultaat ervan achtte Malaka het in zijn autobiografie nog niet de tijd gekomen om te schrijven. Wel stond zijn werk altijd in dienst van de strijd tegen imperialisme en kapitalisme, waar hij ook verbleef.⁶

Het is merkwaardig dat Malaka zo beknopt schrijft over zijn verblijf in Chip-Bi. Er is niet direct een oorzaak te ontdekken voor de noodzaak van het op zo'n radicale wijze verzwijgen van wijze en resultaat van propagandawerk. Ook schrijft hij niet hoe lang hij hier verbleef, en wanneer en waarheen hij vertrok. Was zijn verblijf in Chip-Bi geen succes, werd hij misschien weer ziek?

Na zijn zinsnede over zijn strijd tegen kapitalisme en imperialisme vervolgt hij zijn levensverhaal met zijn vertrek uit Iwe naar Amoy, begin 1936.⁷

Het lijkt waarschijnlijk dat Malaka weer terugkeerde naar Iwe, na een kort verblijf in Chip-Bi. Hiervoor pleit dat hij schrijft last te hebben gehad van zijn ziekte in de jaren 1925-1935; pas aan het eind van die periode bracht de Chinese dokter genezing.⁸ Ook Malaka's beschrijving van het plattelandsleven, waarin slechts huwelijk en begrafenissen, de viering van nieuwjaar en de nationale feestdag het eentonig bestaan onderbraken geeft de indruk dat hij langer dan enkele maanden in Iwe vertoefde.⁹

Contacten met Indonesië of de Komintern had Malaka na zijn uitzetting niet meer. Zijn arrestatie betekende het einde van zijn Kominternopdracht.¹⁰ Ook zijn journalistieke werk voor Philippijnse kranten vond een einde.¹¹

Begin 1933 poogde hij nog wel weer contact te leggen met de officiële communisten. Een verslag van zijn lotgevallen in Hongkong verscheen in april 1933 in "De Tribune". Door "toevallige omstandigheden" had dit "levensteken" het blad bereikt.¹²

In deze zelfde periode richtte Malaka zich tot de "China League for Civil Rights" te Sjanghai, die werd geleid door de weduwe van Sun-Yat-sen. De brief was gedateerd op "South America, February '33", maar eind april in de Philippijnen gepost. Het adres op de enveloppe leek met andere hand geschreven dan de brief. De secretaris van de League werd in juni vermoord door aanhangers van Chiang Kai-shek. Het daaropvolgende politieonderzoek leverde deze brief op, die bij de Nederlandse consul belandde.

Malaka deed in deze brief een beroep op de League omdat hij, gezien de naam van de organisatie, de hoop had daar steun te vinden. Al elf jaar was hij verbannen uit zijn land

"deprived of Dutch citizenship and protection, outlawed and hunted. As a citizen of no country, spending nearly one third of my life with wandering about throughout China, I think I have one more reason to appeal to the league."

Ook stond zijn zaak rechtstreeks in verband met de soevereine rechten van China.

"One of these sovereign rights, which every independent and self-respecting nation since hundreds of years enjoys is the granting of the right of asylum to a political refugee and of the right of refusing to extradite him to his political enemy."

Over dit recht wilde Malaka, drie maal verbannen door drie imperialistische mogendheden van Azië, schrijven. Hij gaf een lang verslag van zijn levensloop, uitmondend in "I have no country, citizenship, passport or visa..."

Malaka vroeg de League een campagne te voeren opdat het Chinese volk, via zijn politieke organen, zou uitspreken

"that they will fight for the granting of the right of asylum to whatever kind of political refugee, residing in China and that they will fight for the refusal of extradition."

Vele honderden vluchtelingen als Malaka zouden dan via werk en sympathie in China het verlies van land, werk, vrienden en familie gedeeltelijk kunnen vergeten. De openstelling van zijn grenzen voor alle politieke vervolgdgen zou de waardering oogsten van alle onderdrukte volken in Azië en Afrika. Malaka suggereerde dat de League zijn geval voor zo'n campagne in kranten en meetings kon gebruiken.

"Owing to the prevailing unemployment in South America and the expensive living, I like to return to China as soon as possible. Here I have many friends and the life is much cheaper. Especially if I am allowed to stay legally, I will soon or later find a job, of which I am badly in need."

Door middel van publikaties in de engelstalige pers in Sjanghai zou Malaka, via vrienden daar, van de campagne horen. Hij besloot:

"For the good name of revolutionary China --- and for her moral obligation towards her fellow Asiatics and fellow revolutionists her masses must stand against 'extradition of political refugees' as they ought to stand squarely upon her Civil Rights for which you are its exponents."¹³

Dit pleidooi, via Philippijnse vrienden verzonden, had, voorzover ik weet, geen resultaat.

Ook de westerse inlichtingendiensten waren Malaka's spoor bijster geraakt. Meer dan enkele geruchten over zijn verblijf in Singapore¹⁴ of Hongkong¹⁵ zijn niet te vermelden.

Latere geruchten dat Malaka in Japan vertoefde lijken onjuist, en in ieder geval onwaarschijnlijker dan een verblijf in dat land vóór 1932.¹⁶

Malaka schrijft dat hij van 1932 tot 25 augustus 1935 geen contact had met strijdmakers in Indonesië, Azië en Europa. Op welke wijze en met wie hij de contacten hernieuwde op exact die datum, die Malaka zich meer dan tien jaar later nog herinnert, is mij onbekend. Aanwijzingen zijn elders ook niet te vinden.¹⁷

Begin 1936 ging Malaka naar Amoy. Hij voelde zich gezond genoeg voor het stadsleven. Hij had een bron van inkomsten nodig, zijn geld was op. Malaka kende het gedrag en de idealen van de studenten; zij wilden kennis nemen van buitenlandse wetenschap en cultuur. Het middel hiertoe was de Engelse taal, waarvan het onderwijs wat betreft spreken en kranten lezen onvoldoende was. Malaka zag een mogelijkheid open liggen voor aanvullend Engels onderwijs. Tevens kon hij Duits, Nederlands en Maleis onderwijzen. Zijn kennis was de basis voor een "Foreign Languages School".

Kort na zijn vestiging hielden de Japanners, die in Amoy grote invloed hadden, een vreemdelingenonderzoek. Malaka leende van Ka-It, al vaker zijn toeverlaat, een verlopen Philippijnse pas, waarop hij zijn foto plakte. Malaka kon de politievragen met een rustig gemoed beantwoorden, maar de politie eiste wel een geldige pas, die hij zou moeten aanvragen bij de Amerikaanse consul. Dit kon Malaka natuurlijk niet. Ka-It bracht weer uitkomst. Tijdens een diner bij Ka-It werd een hoge ambtenaar overgehaald Malaka aan een Chinese pas te helpen, dit buiten de officiële weg, die via Chiangs regering liep, om. Malaka behoefde dus niet terug te keren naar Iwe.¹⁸

Ka-It hielp hem ook door schoolmateriaal te lenen en door te bemiddelen bij het voor een zachte prijs huren van een gebouw. Malaka liet het schoolprogramma drukken en plaatste een advertentie. Enkele studenten haalden het programma, maar na twee weken was de school nog leeg.

De oorzaak hiervan was dat de leraar niet alleen naar kunde werd gemeten, maar ook naar politieke opvatting. De in grote meerderheid radicale studenten wensten geen conservatieve leraar. Malaka stemde met hen in; een leraar verkreeg slechts vertrouwen, discipline en overdracht als hij naast het

uitdragen van zijn vakkunde ook de politieke idealen van land en volk bevredigde.

Kort na de opening van zijn school kwam Huang, een radicale studenten-voorman bij Malaka. Hij vroeg Malaka's hulp bij de correctie van een economisch opstel in de Engelse taal. Hij wenste Engels en Duits te leren. In hun gesprekken kwam ook de politiek en filosofie aan de orde. Malaka slaagde voor dit examen en geleidelijk stroomden de leerlingen toe. Na een maand was het lokaal te klein. Op een rustig punt aan de Ku-Tjeng-Loo, bij de Sun Yat-sen-straat, kwam de nieuwe school. Toen al leidde hij de grootste cursus van Amoy, met tientallen leerlingen, grotendeels van de middelbare school en enkelen van de universiteit. Malaka gaf les aan huis, moest meer banken bestellen en ook uit de provincie kwamen verzoeken om plaatsing. Hij had het voornemen ook boekhouden en journalistiek te gaan onderwijzen en een hulpkracht aan te trekken. Malaka genoot veel vertrouwen van zijn leerlingen; hij leefde ook als zij. Hij spoorde ze aan tot systematisch werken en tot samenwerken. Het leek erop dat hij zonder veel problemen zijn plaats zou vinden in de Chinese maatschappij.¹⁹ Maar Japan viel in augustus 1937 Amoy aan. Malaka's leerlingen vluchtten naar het platteland, Malaka ging met Huang naar de International Settlement. Huang wilde naar Rangoon; zijn ouders achtten het in Amoy veilig, maar wilden later naar Hongkong. In Hongkong wachtte Malaka de gevangenis, dus ging hij naar Ka-It om hulp. Deze stelde Malaka voor de keuze: het zuiden of het binnenland. Malaka koos Rangoon. Ka-It zou pas en tickets regelen. Het stadsbestuur functioneerde nauwelijks meer, maar Ka-It kende de weg en de pas, voorwaarde voor het krijgen van een plaatsbewijs, kwam. In enkele uren was alles geregeld. Opnieuw moest Malaka een redelijk veilig, verzekerd bestaan opgeven. Op 31 augustus 1937 ging hij op weg naar Rangoon.²⁰

Na de arrestatie van Tamin, Arif Siregar en Daja Jusuf waren van de kern van de Pari nog slechts Kandur en Djamaluddin Ibrahim op vrije voeten. Bij hen voegde zich nog Dawood, die, evenals Malaka, uit Hongkong werd gezet. Contacten tussen Malaka en Dawood na hun vrijlating zijn er waarschijnlijk niet geweest, gezien Malaka's al aangehaalde uitlatingen over het verbreken van al zijn contacten met Indonesië.

Van dit drietal viel Kandur gelar Sutan Rangko Basa al in juni 1933 in handen van de Indische recherche. Op 30 juni 1933 werd hij in Fort de Kock gearresteerd en naar Batavia overgebracht. Het bleek dat Kandur, na door toevallige omstandigheden aan een arrestatie tegelijk met Daja Jusuf in augustus 1932 te zijn ontsnapt, was teruggekeerd naar Fort de Kock. In februari 1933 ging hij naar Singapore, om in juni terug te keren.

Kandur ontkende aanvankelijk iets met Pari te maken te hebben, maar onder druk van vele bewijzen van het tegendeel erkende hij tenslotte zijn aandeel in de Pari-actie. Wel stelde hij dit aandeel voor als niet van

groot belang. Het telegram en de brief waarin hij Tamin het arrest van Daja Jusuf meldde zou hij verzonden hebben op instigatie van een zekere "Osman", die hij in Batavia had leren kennen en die de Paribeginselen was toegeedaan. Deze "Osman" ontmoette Kandur weer in Singapore, waar hij Kandur vertelde Tamins opvolger te zijn. Hij vroeg Kandur bij die gelegenheid zijn propaganda op Sumatra voort te zetten.²¹

"Osman" is waarschijnlijk identiek aan Djamaluddin Ibrahim, die als schuilnaam onder andere "Oesman" gebruikte en van 1930 tot 1932 in Bandung woonde.²²

De procedure voor opzending naar Digul werd ingezet. Op 11 april 1934 besloot de G.-G. hiertoe.²³ Dawood en Djamaluddin Ibrahim bleven voor de recherche onvindbaar.

Wel signaleerde men geregeld verdachte personen. Die verdenkingen strekten zich uit van warrige sympathiebetuigingen aan de Pari²⁴ tot plannen van Sutan Keadilan die, na zijn vrijlating uit Digul, een blad wilde uitgeven en, in samenwerking met ex-communisten, contact met Singapore zocht.²⁵

Tamins broer, Moh. Jasir en de met Tamin uitgewezen Ali bin Madjid werden in West-Sumatra gesignaleerd en nauwkeurig in het oog gehouden. Ze lieten zich niet met politiek in.²⁶ Twee als Parileden verdachte personen werden in januari 1934 bij aankomst uit Singapore in Oost-Sumatra gearresteerd, maar, toen geen Paridocumenten werden gevonden, vrijgelaten.²⁷

Rond de Pari bleef het verder stil; alleen in februari 1934 verschenen enkele artikelen over Pari in de Nederlandse pers. De arrestatie in Singapore van twee Indonesiërs uit Palembang, die met Malaka besprekingen zouden voeren, was aanleiding tot de volgende zinsneden over Malaka, overgenomen via de "Java Bode" uit "Bintang Timoer":

"Waar Moskou er op uit is voortdurend communistische propaganda in het Verre Oosten te maken, werd Tan Malaka de meest geschikte persoon voor dat werk in Ned.-Indië gevonden. Zeer terecht, want men kent hem als een *djago merah* - rode voorvechter - en hij is een zeer gladde vogel. Hij kent verschillende talen en weet zich zeer handig in verschillende klederdrachten te vermommen. Wanneer hij zich te Singapore bevindt, heeft hij nimmer een vaste logeergelegenheid. Gewoonlijk mengt hij zich onder de totok Chinezen of bedelaars. Hij heeft aldaar zeer veel vrienden, die hem gaarne een schuilplaats verlenen en hem in alles behulpzaam zijn.

De gladde Tan Malaka blijkt thans te Singapore weer de benen te hebben genomen. Niemand weet waarheen. Dat is zo zijn gewoonte. Als hij voornemens is er vandoor te gaan zegt hij nimmer, zelfs tegen niemand zijner meest vertrouwde partijgenoten, waarheen hij zich begeeft. En even onverwacht als zijn verdwijning is zijn verschijning. Plotseling duikt hij ergens op. Veelal verschuilt hij zich in een der vele wangkangs (Chineze jonken).

Geldgebrek heeft hij nimmer. Hij begeeft zich dikwijls naar Sumatra doch het schijnt onmogelijk hem te pakken te krijgen. Naar de correspondent vernam, werd hij binnenkort weer te Singapore verwacht, want zijn komst is nodig in verband met de intensivering der Indische rode propaganda. Die propaganda, welke goed betaald wordt door Moskou, wordt gevoerd zowel door woord als in geschrift."

De twee arrestanten bleken overigens niets met Pari of Malaka te maken

te hebben.²⁸

Toch was de Pari geen dode partij. In het diepste geheim werkten Djamaluddin Ibrahim en Dawood aan de versterking van de partij in Indonesië. Djamaluddin Ibrahim was uit veiligheidsoverwegingen, na de arrestatie van Tamin, in 1932 uitgeweken naar Singapore, na twee jaar verblijf in Bandung. Hier nam hij de leiding van de Pari op zich. In 1933 keerde hij terug naar Bandung. Hij poogde Pari-aanhang te winnen maar slaagde hierin niet doordat de Partindo intensief propaganda in Bandung voerde. Djamaluddin Ibrahim ging weer naar Singapore. In 1934 ging hij naar Surabaya, terwijl hij tevens in dit en het volgende jaar langdurig in Batavia en Sukabumi verbleef. Zijn inspanningen bleken nu meer succesvol. In juni 1935 verscheen het door hem met de hand geschreven Paritijdschrift "Obor", door hem aangeduid als: vierde jaargang nummer vijf. Hij stelde vervolgens de zesde, zevende en achtste aflevering samen op een schrijfmachine die hij van Jahja Nasution leende.²⁹

Deze Jahja Nasution was een tamelijk vooraanstaand lid van de Partindo en enige tijd hoofdredacteur van het Partindo-orgaan. Hij speelde naast Djamaluddin Ibrahim een belangrijke rol in de prille Pari-opzet in Batavia. Via hem vielen "Obor"-afleveringen in politiehanden.³⁰

Het P.P.O. van juni-juli 1935 meldde vage berichten over een verhoogde Pari-activiteit.³¹ Aan een politespion vertelde Jahja Nasution uitgebreid over de Pari-opzet. Indonesië was in zeven gewesten verdeeld: Sumatra, Borneo, Celebes en vier op Java. Elk gewest had een Pari-agent, rechtstreeks onder het hoofdbestuur. Alleen de man voor Celebes was nog niet aangesteld. De zes agenten zouden elk drie sub-agenten zoeken, die op hun beurt weer leden zouden werven. De celvorming zou zich vooral richten op gouvernements-diensten als leger, politie, spoorwegen en posterijen. Volgens Jahja Nasution had hij zelf al cellen onder studenten, militairen, zeelieden en havenwerkers gevormd. Op het geschikte ogenblik, na een sein van de Parileiding, zou iedereen in actie komen en leidinggevende personen in bedrijven en ondernemingen uitschakelen, waarschijnlijk bij het uitbreken van een wereldoorlog of tijdens een hevige malaise.

Jahja Nasution vertelde ook dat de Pari los stond van het internationale communisme. Het hoofdkwartier was nu eens in Siam, dan in Kuala Lumpur gevestigd. Van de dertien Pari-oprichters waren nog zeven over. Het lot van de andere zes was hem onbekend.³²

Jahja Nasution stelde de zaken hier wel zeer rooskleurig voor, maar ook onverantwoord openhartig. Van serieuze Pari-activiteiten was in feite toen alleen in Surabaya sprake.

Eind 1933 keerde Dawood na vele omzwervingen in Indonesië terug; begin 1934 ging hij in Surabaya wonen bij Marah Gading Pané alias Bajo Djambo Siregar, die de Paribeginselen was toegedaan.³³

Dawood ontplooidde grote activiteit. Hij legde contact met Djamaluddin Ibrahim. Zijn neef Abdulhamid schoolde hij in 1934-35 in de Paribeginsele. Abdulhamid, uit Batavia afkomstig, fungeerde als koerier tussen Surabaya (Dawood) en Batavia (Djamaluddin Ibrahim en Jahja Nasution).³⁴ Een andere koerier was de Batak Marinus Siringoringo, matroos bij de marine. Deze was al sinds 1931 een goede kennis van Marah Gading Pané en in diens huis leerde Dawood begin 1934 Siringoringo kennen. Hun relatie werd spoedig zeer nauw; al zijn vrije uren bracht Siringoringo bij Dawood door; ze hielden lange, ernstige gesprekken. Hij werd Ingeschakeld als koerier en was, volgens Abdulhamid, Dawoods plaatsvervanger. In augustus 1934 bezocht hij Batavia om Abdulhamid te leren kennen. Hun nauwe relatie blijkt ook uit het feit dat Siringoringo van december 1935 tot februari 1936 bij Dawood woonde.³⁵

In Surabaya behoorden verder tot de door Dawood geworven kern Malelo Siregar, alias Djago Neneng, en Ali Basah Siregar, beiden uit de residentie Tapanuli afkomstig en na vele omzwervingen in Surabaya beland. Ali Basah Siregar werkte onder andere enige tijd op het N.K.P.M.-laboratorium te Sungel Gerong, waar ook Moh. Arif Siregar werkte. Of dit in dezelfde tijd was en of wellicht zijn ontmoeting met Dawood geen toeval was, valt niet na te gaan.³⁶

Aan de Parileden, met wie hij omging, stelde Dawood zich voor als Malim Lubis; zijn verblijfplaats, beroep, afkomst en andere gegevens hield hij ook voor hen geheim.³⁷

Vooraf Malelo Siregar toonde zich zeer actief. Dawood goot zijn propaganda in de vorm van het streven naar een Indonesische Federatieve Republiek. Daartoe moest in overeenstemming met de wil van het volk het gezag omverworpen worden. Malelo Siregar droeg deze ideeën uit op propagandareizen in mei-juni 1935 naar Malang en Kediri en eind 1935 naar Mojokerto en Pasuruan.³⁸ Het voorgestelde federatieve karakter van de republiek vindt wellicht mede zijn oorzaak in het grote aantal Sumatranen in de Parikern, Sumatranen die voortdurend bevreesd waren voor een Javaanse overheersing.

Een belangrijke discipel vond Malelo Siregar in Kediri in zijn streekgenoot Tatar Siregar, die in die stad woonde. Met hem samen slaagde hij erin een flinke kern van aanhangers te vormen. Bij het winnen van deze aanhangers werd niet alleen gebruik gemaakt van overredingskracht maar ook wel van dreigementen en dwang.³⁹

De actie richtte zich in Surabaya vooral op Partindoleden. Een door Malelo Siregar aangeworven lid, Tjiptosuhardjo, alias Tamsi, richtte hier een *pentjak*-vereniging op, "Sport Organisatie Indonesia" genaamd. Onder de dekmantel van deze sportvereniging, waarvan nogal wat Partindoleden lid waren, konden politieke zaken worden besproken. Moh. Arif Siregar koos in Palembang destijds een soortgelijke vorm.⁴⁰

Ali Basah Siregar werd door Dawood nog niet voldoende geschoold geacht

om propaganda te voeren.⁴¹

In Batavia werkten inmiddels langs dezelfde lijnen Djamaluddin Ibrahim en Jahja Nasution aan de verbreiding van de Paribeginselen. Ze slaagden erin de onderwijzer Sudarmin te winnen. Deze werd vanaf oktober 1935 een zeer ijverig propagandist voor de Pari en wierf in ieder geval zelf weer vier leden aan.⁴²

Abdulhamid, de Parikoerier, haalde in 1934 de kapper Subeno over zich aan te sluiten. Subeno voerde op zijn beurt bij diverse personen propaganda voor zijn partij. In februari 1936 reisde hij onder een schuilnaam naar Palembang. Hij zou hier contact gezocht hebben met Parileiders in het buitenland. Feitelijke gegevens hierover ontbreken echter.⁴³

Tot de kleine Parikern in Batavia behoorden verder Umar bin Laudin, Maun, Naming, Dul bin Hadji Abdurachman en Abdulsalam. Allen waren zelf actief in het winnen van Pari-aanhangers. Opmerkelijk is dat vrijwel de gehele Parikern lid was geweest van de Partindo.

De Atjeher Umar bin Laudin werd door Subeno in april 1935 ingewijd in de Parigeheimen. De chauffeur Maun kreeg in oktober 1935 zijn scholing van Subeno en Jahja Nasution. Naming werkte bij de krant van Jahja Nasution en was zodoende een goede bekende in de kring rond Jahja Nasution. Hij deed onder andere in april 1936 pogingen Pari-aanhang te winnen bij de Partindo-leiding in Bekasi. Subeno wierf ook Dul in 1935, die verder door Jahja Nasution werd opgeleid. Sudarmin tenslotte slaagde erin begin 1936 de Parigeleiders met Abdulsalam te doen versterken. Sudarmin vertelde zijn aanwinst dat de Pari Indonesië door een revolutie wilde bevrijden van de Nederlanders. Na enkele maanden werd Abdulsalam volleerd geacht om zelf leden te werven.⁴⁴

Bij hun propaganda maakten ze vooral gebruik van "Obor", waarvan ook in oktober 1935 een aflevering verscheen (nr.9) en twee in 1936. Een dubbelnummer opende deze zesde jaargang. Hierin werd onder andere Subakat herdacht.⁴⁵ Daarnaast verschenen nog andere Pari-uitgaven. Hierbij waren "Tongkat" (De Stok) en het boek "Sabit, A.B.C. Oentoeik Bangsa Indonesia" (Sikkel, A.B.C. voor het Indonesische volk). Verder verscheen in Batavia in ieder geval een aflevering van het voor leken bestemde "Batjaan" (Lectuur), dat in een door Dawood in Surabaya onder vier namen uitgegeven blad zijn pendant vond.⁴⁶ Slechts van "Sabit" is een exemplaar behouden gebleven.

De Pari-activiteiten bleven niet onopgemerkt door de recherche. Begin 1936 ontving de recherche vage berichten over Pari-activiteiten in Batavia en Surabaya. Bewijzen kon men echter toen niet verkrijgen.⁴⁷ Op 29 april 1936 bracht de A.R.D. een uitgebreid rapport uit over de Pari-actie in 1935 en 1936. Jahja Nasution en Subeno werden hierin als drijvende krachten achter de Pari in Batavia aangemerkt. Ook andere namen werden genoemd, deels

waarschijnlijk van ten onrechte verdachten, deels valse namen van Pari-aanhangers. Verder werden Maun, Darmin (Sudarmin) en de geheimzinnige, onbekende afgevaardigde van het Parihoofdkwartier genoemd. Volgens de recherche zou dit een zekere Machmud zijn, betrokken bij de Sumatraanse opstand van 1927. In feite was dit natuurlijk Djamaluddin Ibrahim. Ook geruchten over een revolutie in mei of juni 1936 werden gemeld. Op een sein uit Singapore zou deze in diverse plaatsen uitbreken; in Tanjung Priuk stonden vijfhonderd man gereed.

Ook in Banyumas en Bandung werd Pari-aanhang gesignaleerd. In Bandung zou de leiding berusten bij de sergeant Tasman en de ex-communist Sudiro uit Yogya.

In januari 1936 zou Jahja Nasution op een reis langs Cirebon, Tulungagung, Kroya, Kebumen en Yogya het nodige propagandawerk verricht hebben.⁴⁸

Ook in Surabaya was de recherche niet onbekend met de Pari-acties. Malelo Siregar, Ali Basah Siregar, Tjiptosuhardjo en Bajo Djambo Siregar werden als leden van een Paricel genoemd.⁴⁹

De contacten met het buitenland interesseerden de recherche natuurlijk bijzonder. Subeno's reis werd vermeld. Verder verdacht men Djaunus gelar Sutan Djamaris, die regelmatig als handelaar tussen Batavia en Singapore reisde, er van als koerier op te treden. Deze Djaunus was een broer van een antiquair in Batavia, bij wie de Parikern vaak bijeenkwam. Bovendien rees verdenking tegen de in Singapore wonende Nukman bin Moh. Pasak, die in 1933 wegens contacten met Moh. Arif Siregar korte tijd in arrest was. Hij zou contact onderhouden met Jahja Nasution en wellicht als Pari-agent in Singapore optreden.⁵⁰

De conclusie van het rapport luidde dat de Parileiding er weer in geslaagd was een "min of meer uitgebreid net van cellen en verbindingspersonen aan te werven". In verband met de infiltratie in vitale diensten en bedrijven kon, gezien het staatsgevaarlijke karakter van de Pari, een overheidsoptreden niet langer wachten. Dit optreden zou moeten bestaan uit huiszoekingen en arrestaties bij al bekende Pari-aanhangers in Batavia, Surabaya, Banyumas, Yogyakarta en Bandung. Hierna kon worden gezien welke maatregelen tegen de propagandisten moesten worden genomen.⁵¹

Op grond van dit rapport nam de P.-G. zijn maatregelen. Hij stelde het bestuur in de betrokken plaatsen op de hoogte van zijn wens tot gelijktijdige arrestaties en huiszoekingen over te gaan. De actie vond plaats op 11 mei 1936, vroeg in de ochtend.⁵²

In Batavia, Surabaya, Bandung, Yogyakarta en in de afdelingen Banyumas en Kediri kwam de politie in actie. In totaal werden ongeveer vijftig huiszoekingen verricht; een veertigtal personen werd aangehouden. Veel paperassen werden in beslag genomen.⁵³

De pers werd in dit geval meteen ingelicht. De politieactie was volgens

de autoriteiten niet zozeer op grond van een reële Pari-activiteit ondernomen, maar eerder van een preventief karakter om de actie in de kiem te smoren. Volgens hen telde de partij ternauwernood honderd leden op Java: 40 propagandisten en 60 meelopers. De Pari stond geheel los van de nationalistische beweging en de leiders waren dan ook geen bekende figuren. De autoriteiten verwachtten dat wellicht slechts vier tot zeven arrestanten in hechtenis zouden blijven, omdat tegen hen voldoende bewijzen te verzamelen waren.⁵⁴

De Indonesische pers reageerde ook uitgebreid. Ondanks de scherpe maatregelen van de regering blijkt toch dat een aantal mensen de moed hebben om verboden politieke actie te gaan voeren, aldus de "Sinar Deli". Het zou nuttig zijn eens te onderzoeken of dit geen natuurwet is. In dat geval zou de regering moeten zoeken naar wegen die aan de bewustwording en de levensomstandigheden van de bevolking beantwoorden.

"Darmo Kondo" wijst er op dat de communistische beweging dus nog bestond, in tegenstelling tot de algemene gedachte. Het communisme wortelde dus toch diep. Het blad koppelt hieraan de hoop dat als dit voor het communisme geldt, dat zeker ook voor het nationalisme zal gelden, dat nu een fase van stilte doormaakt.

Ook "Masjarakat" legt het verband met de nationale beweging. Zal deze "preventieve" maatregel later niet een "desperate" maatregel blijken te zijn? Als psychologisch gevolg zou de vrijwel uitgedoofde strijdgeest van het volk wel eens kunnen oplaaien.

"Tjaja Timoer" rekent eveneens de Pari niet tot de brede volksbeweging. Dit blad acht het waarschijnlijk dat de spoedig vertrekkende G.-G., Jonkheer B.C. de Jonge, zijn opvolger Indië wenst over te dragen "zonder puisten, die na zijn vertrek zouden kunnen doorbreken."⁵⁵

"Sinar Sumatra" vraagt zich af of de Pari wel bestaat, of dat de razzia's louter het gevolg van provocateursarbeid zijn.⁵⁶

De recherche begon het onderzoek. In Surabaya leidde dit al spoedig tot het verrichten van nog enige arrestaties in Kediri.⁵⁷ De arrestatiegolf was aan Djamaluddin Ibrahim en Dawood voorbijgegaan; de rest van het Parikader was echter vrijwel geheel opgepakt.

Het onderzoek vorderde verder moeizaam; de voorzichtigheid, de geheimhoudingen en het vermijden van schriftelijke correspondentie bemoeilijkten het onderzoek zeer. Wel kwam vast te staan dat propaganda, opleiding en propagandisten- en ledenwerving ongeveer gelijktijdig in Batavia en Surabaya waren begonnen en dat hierbij dezelfde discipline en organisatorische opzet werd gevolgd. Het werd steeds duidelijker dat de acties

"in gescheiden samengaan werden geleid door twee onbekende figuren, die wat intellect en organisatievermogen betrof boven de andere leiders uitstaken en die daarbij zo sluw en berekenend te werk gingen, dat zij

er in slaagden voor lange tijd hun ware identiteit en verblijfplaats - zelfs tegenover ingewijden - verborgen te houden."

Maar ook zij werden tenslotte gearresteerd. In januari 1937 werd Djamaluddin Ibrahim in Batavia uit zijn schuilplaats gehaald. Dawood trof omstreeks deze tijd hetzelfde lot. Na nader onderzoek slaagde de politie er in hun identiteit vast te stellen.⁵⁸

Beide Parileiders werden op 2 februari 1937 met elkaar geconfronteerd. Dawood vroeg waarom Djamaluddin Ibrahim niet naar Surabaya gekomen was; dan had hij arrestatie ontlopen. Deze antwoordde dat het Parilidmaatschap nu eenmaal risico's inhield en Dawood zelf nu ook in arrest was. Dawood zei daarop dat, nu het eenmaal zo was, ze beter verder konden zwijgen.⁵⁹ En dat deden ze ook; ze verstrekten, evenals hun voorgangers, royaal gegevens die alleen nog historische betekenis hadden; over acties van en personen in de Pari van 1936 zwegen ze.

De gouverneur van Oost-Java stelde in maart 1937 voor van de in eerste instantie 26 arrestanten uit zijn gebied er acht naar Digul te zenden. De procedure hiertoe werd daarop ingezet. Op 9 september 1937 besloot gouverneur-generaal Jonkheer A.W.L.Tjarda van Starkenborgh Stachouwer tot internering in Digul van Malelo Siregar, Ali Basah Siregar, Tjiptosuhardjo, Asmin, arbeider in Surabaya, Tatar Siregar, Pamerdi, ex-onderwijzer uit Wonosari, Tahar, kleermaker, en Taskandar, tabaksverkoper, beide laatsten uit Kediri.⁶⁰

In juni 1937 kwam ook de resident van Batavia met interneringsvoorstellen voor negentien personen. De P.-G. kon zijn voorstellen slechts voor wat betreft tien personen ondersteunen. Van de negen anderen kon volgens hem daadwerkelijke deelname aan Pari-acties niet worden bewezen. Op grond daarvan was er voor internering geen dringende noodzaak. Deze negen werden daarom op vrije voeten gesteld. De andere tien, Djamaluddin Ibrahim, Jahja Nasution, Sudarmin, Abdulsalam, Abdulhamid, Subeno, Dul, Naming, Umar bin Laudin en Maun kwamen in aanmerking voor de onvrijwillige reis naar Digul.⁶¹ Op 5 mei 1938 nam de G.-G. het officiële besluit hiertoe.⁶² Hiervan uitgezonderd was Djamaluddin Ibrahim, die in verband met zijn tuberculose in een sanatorium op het eiland Onrust werd geïnterneerd. Na zijn herstel zou ook hij naar Digul moeten gaan.⁶³

Aan de later gearresteerde Dawood wijdde de politie in Surabaya een apart onderzoek. Dawood bleek bereid zijn levensloop voor de politie op schrift te stellen en kreeg hiertoe de gelegenheid. Hij deed dit uitvoerig, maar beëindigde zijn verhaal in 1933, toen hij terugkeerde op Java. Hij gaf duidelijk blijk van zijn haat tegen het "lage en leugenachtige" Nederlandse gezag dat "het zo beschaafde Oosten tot prostitutie (heeft) gebracht". De inheemse bevolking is als

"een karbouw, die slechts eet en slaapt en zijn gevoeg doet, zonder te weten of te willen weten, dat haar morgen de hals wordt afgesneden, dat haar melk en zweet wordt uitgeperst en uitgezogen..."

Een scherp verhoor had geen nader resultaat; het ontaardde in twistgesprekken en furieuze scheldpartijen van Dawood

"waarbij hij onomwonden en zonder enige terughouding op felle wijze uiting gaf aan zijn bijkans elke beschrijving tartende gevoelens van haat en vijandschap jegens het Nederlandse gezag en zijn ambtenaren."

Dawood eiste uitsluitel over de plannen die de regering met hem had. Toen dit niet kwam ging hij in april 1937 in hongerstaking. De gevangenisarts twijfelde daarop aan zijn geestvermogens.

Na enige tijd medische observatie werd besloten hem voor nader onderzoek op te nemen in een krankzinnigengesticht. Op de dag van zijn vertrek hier naar toe namen zijn bewakers een rolletje papier in beslag waarop hij zijn politieke ideeën had neergeschreven. Dawood wilde dit geschrift heimelijk buiten de gevangenis brengen. Met zijn bloed schreef hij als titel erboven: "Testament van grote waarde! (Van iemand die stierf in het gevang.)" De inhoud luidde:

"Volk van Indonesia!

Gij zijt reeds krom, doordat gij vertrappt wordt door de imperialisten!
Gij zijt reeds uitgemergeld, omdat gij uitgeperst en uitgezogen wordt door de Kapitalisten!

Gij zijt reeds vernietigd, omdat gij vergiftigd wordt door de dogmatisten!

Als er één volk ter wereld is, dat zeer dom is, het meest mishandeld wordt, het meest vernederd, het meest achterlijk, dan is dat geen ander volk dan gij zelf!

Het is het Nederlandse Bewind in Uw land dat, staande onder kapitalistische invloed, U in die positie gedreven heeft!

Zij is een knecht en dienaar van het internationale kapitaal, en zij dwingt U met geweld om ook vertrapte slaven te zijn!

Thans is de tijd gekomen om al dat vuil van U af te werpen!

Gooit haar omver en sticht een regering voor de federatieve Republiek Indonesia!

Gebruik alle rijkdommen van Uw geboortegrond voor welvaart, beschaving, verhevenheid en tot heil van onze nakomelingen!

De Pari, Partai Republik Indonesia, werd op 2 juni 1927 te Bangkok (Siam) opgericht als middel om Uw rechten terug te nemen.

Zij geeft leiding vanuit het buitenland, opdat haar leiders niet gemakkelijk door de regering zullen worden onderdrukt.

Steunt haar met geheel Uw hart zo krachtig mogelijk, en zeker zal de keten, welke Uw hals verstikt, verbroken worden, omdat onze geest met de dag in kracht toeneemt, niettegenstaande het aantal slachtoffers jaarlijks niet gering is.

Dit uittreksel uit het program der Pari heb ik geschreven en laat ik voor U achter om te dienen als leidraad.

Bestudeer het, geeft het aan Uw vrienden, vermenigvuldig het, zolang gij het Pari-manifest nog niet kent, dat reeds over geheel Indië verspreid is."

Hij vervolgt het geschrift met het sociaal-economische deel van het Pari-program.

Dawood bleek geestelijk normaal te zijn. Evenals Malelo Siregar wendde hij krankzinnigheid voor, aldus de recherche, om het onderzoek te bemoeilijken. Hij was alleen maar "verblind en onverzoenlijk --- in zijn haat

tegen het Nederlandse gezag." Hij beschikte over veel overredingskracht en de gave van het woord; vanuit zijn cel hield hij felle redes tegen zijn bewakers.⁶⁴

Ook Dawoods straf stond toen vast. Op 18 maart 1938 besloot de G.-G. hem en Siringoringo te interneren.⁶⁵ Siringoringo was op 28 januari 1937 tijdens zijn verlof gearresteerd.⁶⁶

In het openbaar kwam van al deze feiten weinig aan de orde. Op vragen in de Volksraad, gesteld tijdens de begrotingsbehandeling, kort na de Pari-arrestaties, deelde de regering mee dat het onderzoek werd bemoeilijkt door het geheime karakter van de Pari.⁶⁷

In een artikel over "De Communistische Actie in ons Rijk" noemde "De Telegraaf" de Pari-actie, die geheel volgens sovjetrecept cellen in Indië vormde.⁶⁸

Het zeer lange voorarrest riep, omstreeks juli 1937, kritiek op. De hoofdredacteur van het Chinese blad "Keng Po" vestigde de aandacht op de moeilijke omstandigheden waarin de arrestanten verkeerden. Op grond van dit artikel stelde Thamrin vragen in de Volksraad. Het antwoord luidde dat de lange aanhouding in het belang van het vooronderzoek was.

Kort hierna werden echter negen arrestanten in vrijheid gesteld, negen van de negentien in Batavia gearresteerden. Of dit een direct gevolg was van dit persartikel valt uit de officiële bescheiden niet af te leiden.

Het blad "Pemandangan" haakte hierop in en loofde de Chinese journalist. Het blad merkte op dat slechts Allah kon weten welke gevoelens bij deze onschuldige lieden, na alle leed en onaangenaamheden van 16 maanden opsluiting, leefden.

Ook "Sinar Deli" laakte de lange preventieve opsluiting. Het blad pleitte er voor de preventieve hechtenis voor politieke verdachten te beëindigen en het vooronderzoek sneller te besluiten. Het blad sloot hiermee aan bij vragen van Thamrin in de Volksraad en Rustam Effendi in de Tweede Kamer en een "onverdachte" bron als de rechtse journalist Zentgraaff in de "Java Bode".

Anderzijds prees het blad de regering ook. Het was gebleken dat de regering niemand vonniste van wie de schuld niet vast stond. De vrijlating van de negen was daarom te loven.⁶⁹ Ook in Nederland werd deze kritiek geuit, in navolging van de Indische pers.⁷⁰

De aangehaalde vragen van Rustam Effendi handelden over de toestanden in het huis van bewaring "Struïswijk" in Batavia. Hij vroeg naar de juistheid van berichten over de lange duur van voorarrest van politieke gedetineerden en de slechte verzorging in de gevangenis. In zijn vraag noemde hij de Pari-arrestanten niet.

De minister van koloniën schreef in maart 1938 als antwoord dat Rustam Effendi waarschijnlijk doelde op de Parileden die op 11 mei 1936 waren aan-

gehouden. Niemand van hen werd langer vastgehouden dan noodzakelijk was voor het onderzoek, aldus de minister.⁷¹

De ideologische oriëntatie van de Pari was door Tamins brief aan Rustam Effendi ook bij de Nederlandse communisten bekend. Voor de eerste maal kwam de ten gevolge hiervan veranderde opstelling van de C.P.H. tot uiting in een "Tribune"-commentaar van mei 1936 over de arrestaties van Parileden. "De Tribune" vermeldde dat dit volgens de berichten "communisten" zouden zijn.

"Het is in dit bericht opvallend (of misschien ook niet verwonderlijk, voor wie de Indische persmanieren kent), dat de politieke richting van de 'Paraj' verkeerd is weergegeven. Deze kleine groepering, die nooit veel invloed heeft uitgeoefend, was namelijk niet communistisch, doch ... anti-communistisch!

Het was een klein groepje propagandisten, wier voornaamste werkzaamheid sinds enkele jaren bestaan heeft in het stoken tegen het communisme en speciaal tegen de Communistische Internationale in de Sovjet-Unie, zij het ook onder min of meer radicale leuzen. De poging van de Indisch-Hollandse pers, om deze groepering als de vertegenwoordiger van het communisme uit te spelen, wijst dus wel heel duidelijk op de bedoeling, te misleiden en verwarring te stichten."

Niettemin was een krachtig protest tegen de onderdrukking van de Indonesische beweging in al zijn vormen nodig.⁷²

De ideologische oriëntatie van de Pari is af te lezen uit "Sabit", een in de Pari-propaganda gebruikt boek dat de Pari-ideeën uitvoerig formuleert. Dit "A.B.C. voor het Indonesische volk" is gedateerd op augustus 1935 en vermeldt als auteur Ima.⁷³ Achter dit pseudoniem verschool zich, gezien de stijl van het boekje, waarschijnlijk Dawood. Als Dawood de schrijver zou zijn, dan heeft hij zijn gevoelens van haat en vijandschap tegen Nederland wel zeer duidelijk tot uiting gebracht.

In een aantal hoofdstukken worden vele aspecten van de verhouding Indonesië-Nederland behandeld. Het is niet zozeer een analyse, uitmondend in conclusies en een beleidsplan, maar eerder een lang schotschrift tegen het Hollandse koloniale bewind.

Dit is het enige overgeleverde Parigeschrift uit deze periode waarin een samenhangend beeld van de Pari-ideeën wordt gegeven. Dit rechtvaardigt een wat uitvoeriger samenvatting.

De inleiding geeft een beeld van de Indonesische geschiedenis. Met de vestiging van de Hindoe-invloed in de archipel ontstond de klassenstrijd en verdwenen de oorspronkelijke Indonesische eigenschappen. Ook de Islam veranderde hier weinig aan, wel beïnvloedde deze het volk deels in gunstige zin. Toen kwamen Spanjaarden en Portugezen, op zoek naar de rijkdommen van Indië. Zij namen wat van hun gading was en brachten moord, bedrog, onderdrukking en afpersing.

Daarna kwamen de Hollanders, het armste volk van Europa, uit een land vol moerassen. Ze beschikten nauwelijks over kapitaal, maar door vleierijen poogden ze de vorsten te benaderen en dezen om te kopen. Toen ze eenmaal de

rijkdom van Indië zagen werden al hun hebzucht, obsceniteit en dierlijkheid ingezet om door allerlei listen en bedriegerijen deze rijkdommen te roven.

Met sabel en geweer legden ze hun wil op aan het goedhartige volk, dat in alle opzichten achteruitging. Maar de Hollanders werden dik; hun klompen werden leren schoenen; eenvoudige huizen waren slechts als stal nog goed genoeg; de moerassen werden drooggelegd; hun kennis nam toe en hun handel groeide.⁷⁴

Felle kritiek oefent de auteur uit op de "goedhartige Indonesiërs".

"Alle bederf, vernedering, gemeenheid, kwaadaardigheid en dierlijkheid van de vreemde indringers werd door het Indonesische volk glimlachend gedragen."

Vriendelijk zijn ze de Hollanders ter wille; ze helpen met het wegvoeren van de produkten van het land, verkopen hun land, strijden in het Hollandse leger tegen andere Indonesiërs en laten niet zelden hun vrouw of dochter verkrachten door de Hollanders. In feite behartigen ze de Hollandse belangen duizend keer beter dan hun eigen belangen.

In zijn reactie toont de Hollander zich minder dan een hond. Een jonge hond die verzorgd wordt blijft dankbaar ten opzichte van zijn weldoener. Holland, dat door Indonesië tot wasdom en groei kwam, kon zo'n houding niet eens opbrengen.

De Indonesiërs moeten de Hollandse methoden bestuderen en daarvan gebruik maken om uit de huidige ellendige toestand te komen naar onafhankelijkheid; de goedhartigheid moet daartoe verdwijnen.⁷⁵

In het leger, waarvan de grote meerderheid uit Indonesiërs bestaat, vindt dezelfde onderdrukking plaats. De soldaten worden onmenselijk behandeld, gewantrouwd en zijn de werktuigen van de Hollanders. De schrijver vraagt zich af waarom Indonesiërs zich hiertoe lenen in een leger, dat niet gericht is tegen buitenlandse agressie, maar slechts de binnenlandse onderdrukking moet bestendigen. Met de groei van het nationalisme groeide het leger. Als al deze soldaten, en met hen het hele Indonesische volk, opstonden tegen de Hollanders, dan zou vrijwel onmiddellijk een einde komen aan de onderdrukking.⁷⁶

Hetzelfde geldt voor de politie, die voor negentig procent uit Indonesiërs bestaat. Zij doen het smerigste werk voor de Hollanders; zij onteigenen de bezittingen van achterstallige belastingbetalers en zij arresteerden, veroordeelden en doodden hoogstaande Indonesiërs die streeden voor de Indonesische vrijheid. Een nog groter gevaar vormen de rechercheurs en spionnen, die overal aanwezig zijn. Zij zorgen ervoor dat de Hollanders bekend zijn met in beslag te nemen rijkdommen, te arresteren personen met politieke denkbeelden en te verkrachten meisjes. Elke politieke activiteit wordt in de kiem gesmoord. De schrijver roept deze mensen op zich op hun werk te bezinnen, dat door de Hollanders geminacht wordt. Zou hun lot niet beter

zijn als zij zich inzetten voor een land waarin boeren en arbeiders regeren?⁷⁷

De onmenselijkheid der Hollanders bleek uit de heimelijke moord in de gevangenis op Subakat, leider van de Pari, "de zeer revolutionair-nationale partij, gebaseerd op klassenstrijd, waarvan nu niets meer gehoord wordt." Zo overtreft de Nederlandse Koningin zelfs keizer Nero en alle andere dictators in slechtheid; deze laatsten doodden hun tegenstanders tenminste nog in het openbaar. Op deze wijze willen de Hollanders de wil en de geest van de Indonesiërs vergiffigen en doden.

Een middel daarbij vormen ook film, toneel en muziek. De Hollanders gebruiken deze als vergif om de Indonesiërs af te leiden van de politieke strijd en slaafsheid in te prenten. Een scherpe censuur verhindert andere kunstuitingen.

Het toelaten van hazardspel, alcoholgebruik, gebruik van verdovende middelen en prostitutie dragen bij tot de morele verwording van de Indonesiërs. Naast de "vergiftiging" van de Indonesiërs spekken deze activiteiten ook de beurzen van de Hollanders.⁷⁸

Wegen en spoorwegen dienen slechts drie doeleinden: het afvoeren van de geroofde produkten, het vervoer van soldaten om belastingweigerers te doden en het vernietigen van de Indonesische vervoersactiviteiten. De bevolking wordt zonder vergoeding gedwongen aan de aanleg van deze wegen mee te werken, wegen die geen enkel nut voor hen hebben.

"Alle wegen die de Hollanders in Indonesië aanleggen zijn scherpe wapens om de Indonesiërs te vermoorden en alle produkten van het land naar het buitenland te brengen."

De Indonesische maatschappij ziet er in feite aldus uit:

"als de onderdrukker wil wandelen zet hij zijn voet op de ruggegraat van de Indonesiër, zijn diens beenderen zijn wandelstok; vormen diens vlees en bloed zijn voedsel en is diens schedel zijn zitplaats."⁷⁹

De Hollanders houden de lonen der arbeiders opzettelijk laag; zij beweren zelfs dat een Indonesiër van tweeënehalve cent per dag kan leven. Dit bedrag is lager dan het bedrag dat de Hollander besteedt aan de dagelijkse voeding van zijn hond. Dit geeft, aldus de schrijver, een beeld van de Hollandse opvatting over de Indonesiërs.

Door het lage loon is de koopkracht gering en raken dientengevolge ook de landbouwers in moeilijkheden. In zijn armoede ziet de arbeider het verschil tussen goed en kwaad niet meer; hij verliest zijn menselijk gevoel en vergeet zijn land. De werkdagen worden verlengd, zodat de arbeider geen gelegenheid heeft aan andere dingen te denken. Dit alles is een vooropgezet plan van de verraderlijke Hollanders. De Indonesiërs zijn als de krachtige karbouwen, die zich willoos en tevreden onderwerpen aan de wensen van de kleine kinderen, die ze hoeden.

De arbeiders zelf kunnen aan deze situatie een einde maken. Zij moeten tonen dat ze niet verachtelijker zijn dan een hond. Ze moeten zelf naar middelen zoeken om de Hollanders uit Indonesië te gooien, zo mogelijk van de aardbodem te doen verdwijnen. De strijd voor hoger loon is zeer belangrijk en kan "het Indonesische volk van een smerig vuilnisvat naar een bewerkt vloerkleed brengen". Daarvoor, zegt de schrijver, moeten alle leden van onze beweging zich volledig inzetten.⁸⁰

De belasting wordt in een volgend hoofdstukje behandeld. Uit "het zweet, het bloed, de beenderen, de eer en het leven van de Indonesiërs" halen de Hollanders nog hoge belastinggelden, die worden gebruikt om Indonesië te onderdrukken. Op deze wijze worden de Indonesiërs tot slaven gemaakt. De Indonesische bedrijven worden vernietigd om de Hollandse macht te behouden. Belasting betalen is in feite zelfmoord plegen.

De arbeiders, gesteund door de boeren, zullen de belasting moeten wegvagen; het politieke bewustzijn ontbreekt hiervoor echter nog. Het is onze plicht, zegt de schrijver, hun op basis van de klassenstrijd dit bewustzijn bij te brengen.

De kapitalisten en hun organen, de syndicaten en banken, oefenen in feite de macht uit. Zij dringen door in alle dorpen om de bevolking uit te buiten. Regering en banken werken samen om de dierlijke lusten van de Hollandse bloedzuigers te bevredigen.⁸¹

Ook het onderwijs staat volledig in dienst van de Hollandse onderdrukkers. De kinderen leren op de Hollandse scholen zichzelf, hun ouders, land, volk en de menselijkheid te verraden. Zij worden opgeleid tot karbouwen, die altijd de Hollandse bevelen zullen opvolgen.

Verder is het onderwijs volstrekt onvoldoende; slechts enkele procenten van de bevolking zijn alfabeet. En het "beest in mensengedaante" Colijn verklaart dat er op onderwijs moet worden bezuinigd. Eigen Indonesische scholen worden verboden; Indonesische studenten in het buitenland worden vervolgd.

De Hollanders bevorderen de eigen talen der verschillende bevolkingsgroepen; daarmee pogen ze het eenheidsstreven tegen te houden en tweedracht te zaaien.

Ook de godsdienst wordt door hen gebruikt. Islam en Christendom die beide geheel zijn afgeweken van de oorspronkelijke leer, worden gesteund om gezagsgetrouw te opereren. Ze moeten de aandacht afleiden van het nu naar het hiernamaals. Bovendien kunnen de aanhangers der beide godsdiensten tegen elkaar worden uitgespeeld.⁸²

De *Adat*, in tegenstelling tot de Islam of het Hindoeïsme gebaseerd op concrete zaken en nog overal in Indonesië bestaand, wordt door de Hollanders gebruikt ten behoeve van hun eigen doeleinden.

Ook de pers wordt als middel gebruikt om de Hollandse slechtheden te

propageren onder de enkele procenten van de Indonesische bevolking, die na driehonderd jaar Nederlands bewind kunnen lezen en schrijven. Alle andere uitingen worden onderdrukt. Tijdschriften worden in beslag genomen en verboden. Hieronder is ook het Pari-orgaan "Obor", dat "zeer gevreesd wordt door de ongelukbrengende Hollanders". Ook een vijftal boeken van Tan Malaka worden genoemd als slachtoffers van het vervolgingsbeleid. De Hollanders verbieden de Indonesiërs op deze wijze de ware feiten te lezen. Ook brieven worden geregeld gecensureerd.⁸³

Het is de Indonesiër niet vrij om te spreken; ook de politieke partijen kregen een vergaderverbod. Omdat ze over de onafhankelijkheid spraken zijn tientallen leiders in de cel gezet. De Hollanders vrezden het scherpe wapen van het vrije woord.

De traditionele eerbied van het volk voor vorsten en autoriteiten wordt door de Hollanders gebruikt. Ze kopen deze bovenlaag om met allerlei gunsten om het Hollandse bewind te steunen.

De diverse raden dienen maar voor twee dingen: het vertellen van sprookjes en het bespreken van manieren om het volk niet zijn ellende te laten beseffen.

In economisch opzicht vormen de Indo-Europeanen en buitenlanders de middelen om de Indonesiërs er onder te houden.

De gehele wetgeving is erop gericht om de onderdrukking van de Indonesiërs te vergemakkelijken. Zij wordt eenzijdig door de Hollanders opgesteld en kan willekeurig worden gewijzigd.

Alleen de onderdrukte arbeiders kunnen deze wetten opzij schuiven. De hulp die vele Indonesiërs verlenen aan de Hollandse uitbuiting verwacht vele arbeiders en boeren. Zij weten niet wie hun echte vijanden zijn en weigeren om de Hollanders het land uit te trappen. Zij moeten duidelijk beseffen dat de Hollanders de werkelijke misdadigers zijn en dat het nodig is hen gewapenderwijs het land uit te jagen.⁸⁴

In zijn slothoofdstuk schrijft de auteur dat pas als alle Hollanders en hun aanhangers verjaagd zijn, Indonesië alle rotheden, die de Hollanders gebracht hebben, uit de weg kan ruimen. De arbeiders gesteund door de boeren, als de grootste, sterkste en meest bewuste groep van de bevolking, zullen deze taak op zich moeten nemen, niet de bourgeoisie of de adel.

Hoewel de schrijver zegt niet te willen uitweiden over de methoden om de Hollanders te verjagen, geeft hij wel een aantal richtlijnen:

- 1) eerst moeten de Hollanders en hun handlangers verjaagd worden.
- 2) de arbeiders moeten de boeren en de intellectuelen, die zich los moeten maken van de bourgeoisie en adel, leiden.
- 3) economische ontwikkeling nu is zinloos, gezien de Hollandse tegenwerking en het gebrek aan nationaal kapitaal.
- 4) de strijdwijze moet gebaseerd zijn op reële economische en sociale omstandigheden.

- 5) een gedisciplineerde, goed-georganiseerde massapartij moet in Indonesië komen.
- 6) omdat buitenlandse hulp niet te verwachten is moeten de Indonesiërs zich op het standpunt van een begrensde nationalisme stellen (geen fascisme).
- 7) industrialisatie en nationalisatie van alle bezit.
- 8) alle wapens - ook de meest primitieve - moeten in de strijd worden betrokken.
- 9) het doel is een federatieve republiek; zolang Indonesië nog omringd is door kapitalistische landen blijft de kwestie van een democratische, communistische of socialistische staat in het midden.
- 10) een geleidelijke, op elkaar afgestemde, ontwikkeling van politiek en economie.

Verdere richtlijnen zouden in andere geschriften volgen.

"Het is hier niet de plaats om de naam van onze partij te onthullen, en dat is naar mijn mening ook niet het belangrijkste vraagstuk. Zoals de Engelsen zeggen: 'What is in a name?'"

In de toekomst hoopt de schrijver een beter boek te schrijven, maar de huidige situatie dwong hem zijn denkbeelden op papier te zetten.

Hij herdenkt de vele slachtoffers van de strijd tegen de Hollanders en hij hoopt dat hun nagedachtenis de weg naar het nagestreefde doel versnelt.

Hij besluit met een aantal leuzen. Hij roept op tot strijd opdat de Indonesische vrijheidsvlag kan worden gehesen. Tot slot volgt: "Leve de beweging voor een Indonesië gebaseerd op 'klasse, nationalisme en revolutie'."⁸⁵

Voor een tijd waarin, zoals het boekje terecht stelt, over Pari niets werd gehoord, is het relatief vaak noemen van de naam Pari, Tan Malaka of "Obor" een opvallende zaak. Voor de goede verstaander zou, ook toen, dit de richting van de politieke achtergrond kunnen aangeven.

Voor een deel van de Parileden was de juiste achtergrond van hun partij al een onduidelijke zaak. Voor de lezers van "Sabit", die geen Parileden waren, gold dit in versterkte mate. Er zullen dan ook wel niet veel lezers zijn geweest die de juiste politieke herkomst van "Sabit" konden aangeven. Voor hen was het een geschrift van een radicaal-nationalistische partij, die door zijn illegaal bestaan geen reserve in zijn publieke uitingen behoefde te tonen. De schrijver noemt zijn ongenoemde partij ook voortdurend, waar dat zo uitkomt, in één lijn met radicale, nationalistische partijen. In zo'n vorm stond de partij niet zo ver van de bestaande partijen, die ook geregeld te lijden hadden van de Nederlandse repressie. Wel schrijft de auteur diverse malen dat de leiding van het onafhankelijke Indonesië moet berusten bij een partij van arbeiders en boeren. Zoals al vermeld droeg de Paripropaganda eveneens een radicaal-nationalistisch karakter, waarin een aantal communistische programapunten slechts weinig aandacht kregen. In dit

opzicht bestond er wel een groot verschil tussen dit "Sabit" en Malaka's, hiermee vergeleken, heel wat subtielere uitingen.

Maar met zijn beroep op de haatgevoelens voor de Hollanders kon Dawood, de vermoedelijke schrijver, op algemener instemming rekenen dan Malaka, met zijn diepgravender betogen.

De band met de linkervleugel van de nationalistische beweging legde ook Tamim, die in deze periode in Digul vertoefde. In een aantal partijen bestond volgens hem een directe Pari-invloed. Dat was het geval met de Minangkabause afdelingen van de Permi en de P.S.I.I. Ook in de Partindo bespeurde hij een directe invloed. Voor Jahja Nasution en een deel van de groep rond hem gold dat zeker; deze mensen waren tevens Parilid. Ook de Partindo in Noord-Sumatra zou sterk door de Pari beïnvloed zijn. Tenslotte zou ook de P.N.I.-Baru van Hatta en Sjahrir geïnspireerd zijn door de Pari-ideeën.⁸⁶

Het regeringsingrijpen tegen deze partijen leidde tot een aantal interneringen, die, volgens Tamim, een direct gevolg waren van de door de autoriteiten ontdekte contacten met de Pari. In de officiële stukken rond de interneringen wordt echter nergens zelfs maar de naam Pari genoemd.

Van directe invloed van Pari is hoogstwaarschijnlijk geen sprake. Wel laten al deze partijen zich inspireren door dezelfde radicaal-nationalistische denkbeelden. Het causale verband dat Tamim legt lijkt echter niet op zijn plaats.⁸⁷

Het in het vorige hoofdstuk (p.414-5) gesignaleerde steeds strengere regeringsoptreden tegen de non-coöperatieve partijen leidde in de loop van 1933 tot zeer harde maatregelen. In augustus 1933 werd Sukarno gearresteerd en werden zowel Partindo als P.N.I.-Baru getroffen door een vergaderverbod. Toen in februari 1934 Hatta, Sjahrir en nog vier leiders van de P.N.I.-Baru werden aangehouden waren beide partijen veroordeeld tot een langzaam afsterven. Van enige actie naar buiten kon geen sprake meer zijn. De regering gebruikte haar vele wettelijke bevoegdheden om de partijen te vernietigen. De Partindo capituleerde hiervoor en ontbond zich in november 1936. Sukarno, Hatta en Sjahrir werden buiten Java geïnterneerd.⁸⁸

Dezelfde maatregelen troffen Permi en P.S.I.I. in Minangkabau. In juli en september 1933 werden de leiders gearresteerd en het partijwerk onmogelijk gemaakt.⁸⁹

Alleen die partijen, die bereid waren tot coöperatie met het gouvernement, konden voortbestaan; het beginsel van non-coöperatie moest onder druk van de regering worden verlaten. Budi Utomo en de "Persatuan Bangsa Indonesia" (P.B.I. - Vereniging van het Indonesische Volk), ontstaan uit de Surabayase Studieclub, smolten in december 1935 samen tot de "Partai Indonesia Raja" (Parindra - Partij Groot-Indonesië). Vooral de P.B.I. had veel nuttige activiteiten op sociaal-economisch gebied ontplooid. De Parindra was een vereniging van burgerlijke intellectuelen, die via geleidelijke ontwikkeling

wilde komen tot een onafhankelijk Indonesië. De eerste leider was Sutomo; later sloten ook andere belangrijke leiders als Thamrin en Iskaq zich aan. De Parindra groeide voorspoedig; het sociaal-economische werk bleef veel aandacht krijgen.

De linkse voormannen zochten na de ontbinding van de Partindo een nieuw organisatorisch onderdak. In mei 1937 kwam de "Gerakan Rakjat Indonesia" (Gerindo - Indonesische Volksbeweging) tot stand, die dezelfde doelstellingen had als de Partindo, maar die zich coöperatief opstelde. Leiders binnen de Gerindo waren A.K.Gani, Yamin en Amir Sjarifudin. De Gerindo zocht toenadering tot de regering en Nederlandse groeperingen om samen de gevaren van het fascisme te weerstaan. De Gerindo was fel anti-Japans, in tegenstelling tot de Parindra, die nauw verholten sympathiseerde met Japan. De Gerindo achtte de internationale strijd tegen het fascisme belangrijker dan de nationale strijd voor onafhankelijkheid.

De heroriëntering in de nationalistische beweging leidde ook tot een herwaardering van de Volksraad. In juli 1936 diende een aantal Volksraad-leden de zogenaamde Petitie-Sutardjo in, een voorstel om, binnen het kader van de Grondwet, in tien jaar geleidelijk te komen tot een zelfstandig Indonesië. Een conferentie van Nederland en Nederlands-Indië zou dit voorstel moeten uitwerken. Het plan van Sutardjo kreeg uitgebreide steun uit de Indonesische politieke wereld, maar eind 1938 wees de Nederlandse regering het af.

De zorgwekkende internationale toestand en de afwijzing van de petitie-Sutardjo deed de wens naar een nationale concentratie toenemen. In mei 1939 kwam de "Gabungan Politik Indonesia" (Gapi - Indonesisch Politiek Verbond) tot stand, die zich tot doel stelde alle Indonesische politieke partijen ten behoeve van onderlinge samenwerking te organiseren. Het eerste actiepunt van de Gapi was de eis van een volwaardig parlement voor Indonesië. Comités voor deze eis werden op vele plaatsen opgericht; in december 1939 volgde hierover een "Indonesisch Volkscongres". Maar weer wees de Nederlandse regering het verzoek af.

Na de Duitse bezetting van Nederland boden de politieke partijen hun samenwerking aan, maar de regering ging hier niet op in. De herhaald geuite wensen tot staatkundige hervorming werden afgewezen en voor behandeling uitgesteld tot na de oorlog. De kloof tussen regering en politieke beweging werd weer breder; onverschilligheid en leedvermaak namen de plaats in van de wil tot samenwerking.⁹⁰

Van de Pari leek niet veel meer over te zijn. De Nederlandse autoriteiten bleven op hun hoede en hielden een aantal als Parileden verdachte personen in het oog. Politieke activiteiten ontplooiden deze personen echter niet; althans, ze waren aan de recherche niet bekend. Tot deze personen behoorden onder andere een zeeman, als Parikoerier verdacht⁹¹ en Djaunus gelar Sutan

Djamaris, in Batavia als Parilid bekend staand.⁹² Een huiszoeking bij Gading Pané in Oost-Sumatra leverde eveneens niets op; hij woonde toen in Surabaya, waar hij als Parilid bekend stond.⁹³

In december 1936 dook Paloma Darwis op in Riouw. Deze was Hongkong uitgewezen. Hij zou hier in contact zijn geweest met Dawood. Dit was reden om hem nauwkeurig in het oog te houden. Paloma Darwis hield zich echter geheel buiten de politiek. Niettemin bleef hij anderhalf jaar onder politietoezicht.⁹⁴ Ook de met Tamin uit Singapore gezette Indonesiërs bleven onder toezicht. Nog in 1938 werden Ilyas Togo en Karim gesignaleerd.⁹⁵

Zeer in het geheim bestond de Pari echter nog wel. Een kleine groep jongeren zou na 1937 de Parikern op Java hebben gevormd. Het is misschien zelfs beter om te spreken van een groep zeer radicale jongeren die in haar denkbeelden verwant was aan de Pari, dan van een voortzetting van de partij na de arrestatie van Dawood en Djameluddin Ibrahim. Met hun arrestatie waren de leiders die Malaka persoonlijk hadden gekend verdwenen en ook de Pari, zoals die door Malaka was opgezet. Dat de Pari of Malaka's geschriften deze kleine kern inspireerden is zeer goed mogelijk. Bij de bestaande partijen, die binnen de nauwe grenzen van wat het Nederlandse gezag toestond opereerden, voelden ze zich niet thuis. Het gevoel van verwantschap met een geheimzinnige partij als de Pari en een legendarische figuur als Malaka moet ongetwijfeld aangenaam zijn geweest. Van activiteiten naar buiten van deze groep is niets gebleken. Adam Malik zou leider van deze kern zijn geweest. Volgens Tamim zouden ook Sukarni, Maruto Nitimihardjo, Pandu Kartawiguna, Deos en Mustar tot deze groep hebben behoord. Verder rekende hij Yamin en de Padanger Abdullah tot de Parileden.⁹⁶

Van de Moskougezinde communisten was in Indonesië weinig te merken. Hun activiteit beperkte zich grotendeels tot het zenden van brochures uit België en Nederland met gefingeerde afzenders en onschuldige omslagen; dit alles om de censuur te misleiden.⁹⁷

Eind 1934 werd Amir Hamzah Siregar gearresteerd. In oktober was hij uit Singapore naar Indonesië gekomen. Op een rondreis zocht hij contactpersonen, vooral onder ex-Digulisten, om via een driemanssysteem de communistische leer te verbreiden en de P.K.I. weer op te richten. Amir Hamzah Siregar had enkele jaren in New York gewoond en was daar lid van de C.P. In 1932 kreeg hij de opdracht contact te leggen met de Chinese C.P. Hij slaagde hierin niet en vertrok daarop van China naar Malaka. Met de C.P. daar lukte het beter. Deze hielp hem bij het leggen van contacten in Indonesië. Hij slaagde erin twee ex-Digulisten in Solo te winnen voor zijn ideeën. In verband met de praktische moeilijkheden werd besloten dat Amir Hamzah Siregar in eerste instantie op Java zou pogen een afdeling van de Maleise C.P. op te richten. Met dit oogmerk vertrok hij naar Java. Hij vond echter niet voldoende personen die hem wilden steunen. Op 29 december 1934 werden hij en

zijn contactpersonen gearresteerd. De onvrijwillige gang naar Digul volgde onvermijdelijk.⁹⁸

Niet lang hierna, in november 1935 zocht Muso in Surabaya contact met Siti Larang, weduwe van de S.I.-vakbondsleider Sosrokardono. Muso was illegaal in Indonesië teruggekeerd en had de opdracht een aanzet tot de herleving van de P.K.I. te geven. Hij verzamelde een viertal vertrouwelingen om zich heen; naast Siti Larang waren dat Achmad Sumadhi, Djokosudjono en Mas Ruskak. In de eerste helft van 1936 schoolde hij dit viertal in de communistische beginselen. Vooral bij Sumadhi vonden zijn ideeën grote weerklank. Muso droeg het viertal op na zijn vertrek een begin te maken met de nieuwe partij-organisatie. Als propagandamateriaal vertaalde Muso, met behulp van Sumadhi, het C.P.N.-programma, dat een zeer gematigd karakter droeg. Dit was in overeenstemming met Moskou's wens tot samenwerking van alle democratische krachten tegen het fascisme ("Volksfront"-tactiek). Ook schreef Muso een brochure, getiteld "Tan Malaka dan Partai Republik Indonesia". Muso zorgde voor het geld voor de drukbenodigheden en slaagde er tevens in twee drukkers te vinden. Er werden respectievelijk 500 en 200 brochures gedrukt, ten dienste van de propaganda. Om ontdekking te voorkomen werden beide brochures van misleidende omslagen voorzien.

Op 11 mei 1936 vertrok Muso naar Sjanghai. Diezelfde maand nog werd de P.K.I. heropgericht. Muso's uitverkorenen werden bestuurslid. Ruskak werd voorzitter, Sumadhi secretaris; Djokosudjono zou zich met de kadervorming belasten en Siti Larang, die een zeer passieve, ondergeschikte rol speelde, werd commissaris voor de vrouwenbeweging. Een belangrijk werkterrein zag het bestuur in de jeugdbeweging. Van de leiders van de radicale "Persatuan Pemuda Rakjat Indonesia" (Perpri - Vereniging van jongeren van het Indonesische volk) leenden velen een willig oor aan de communistische propaganda. Uit deze leiders werden twee bekwame propagandisten gerecruteerd: Sunarman en Ngademo, die op rondreizen door Java een zekere aanhang verwierven. In Batavia richtte hun activiteit zich op leiders van de nationalistische jeugdbeweging "Indonesia Muda" (Jong Indonesië), zoals Sukarni en Hadji Saleh Rais, die "Indonesia Muda" in radicale zin wilden omvormen. Ook Pandu Kartawiguna werd door hen benaderd. Sunarman moest de opzet maken voor de "Kommunistische Jeugd Indonesia" (K.J.I.), als belangrijke onderbouw van de herleeft P.K.I.

Sunarman ontmoette in Batavia ook Tamzil, die na enkele jaren studie in Nederland met "ziekterverlof" in Indonesië was. Het leek er echter meer op dat Tamzil, los van Muso, in opdracht van de C.P.N. de zaken in Indonesië moest bekijken, steun verlenen, contacten leggen en, wellicht, enig inzicht verkrijgen in Muso's acties. Hij verstreekte geld aan Sunarman en later Sukarni ter financiering van communistische activiteiten.

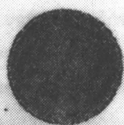
In de propaganda werd vooral gebruik gemaakt van de vertaalde C.P.N.-

AWAS! AWAS! PROGRAMMA

PENTING!

Perhatikanlah pada tanggal pertoeendjoekan

„K O R B A N
PERTJINTA-AN”

ENTREE PRIJZEN:

Incl. Gem. Belasting

Loge	f 1.—		Klas III	f 0.30
Klas I	f 0,75		Klas IV	f 0.20
Klas II	f 0,50		Klas V	f 0.10

DAHLIA - OPERA

(Het Maleische Operete Gezelschap)

KRAMATPLEIN - BATAVIA - C.

*Ini malem dan
Malem berikoetnja*

Mempertoendjoekan

Miss Roek dan Mr. Zainal

dalam tjeritera:

GAGAK-SOLO

*Tjeritera pentjoeri gentleman
jang amat menarik hati.*

*Liatlah Mr. Zainal sebagai
Lord - Lister Indonesia!*

*Dengarlah njanjian² jang
merdoe!*

*Acteurs dan actrices jang
djempol.*

*Datanglah jang soree-soree,
djangan sampai
kehabisan tempat!*

TYP. „FAVORIST”

Voor- (rechts) en achterzijde van Muso's brochure "Tan Malaka dan Pari". Volgens de omslag bevatte de brochure het programma van de operette "Gagak-Solo" (De kraal van Solo) over Miss Roek en de gentieman-dief Mr. Zainal, de Lord Lister van Indonesië. Er treden voortreffelijke acteurs en actrices op die schone liederen zingen. Het uitvoerende gezelschap is de "Dahlia-Opera", die elke avond optreedt. De toeschouwers worden opgeroepen hun kaarten vroegtijdig te kopen. Op de achteromslag wordt de opvoering van "Korban Pertjinta-an" (Slachtoffer van de liefde) aangekondigd.

brochure, in veel mindere mate van Muso's geschrift. Deze brochures leidden ook tot het oprollen van de nieuwe P.K.I. (P.K.I.-Muda). Langs verschillende kanalen kwam de politie in het bezit van de brochures. De P.-G. besloot hierop, in september 1936, op te treden tegen de verspreiders en bezitters van de brochures. In Batavia, Solo, Semarang en Yogyakarta werden in totaal 14 arrestaties verricht. Sunarman was hierbij; Ngademo en Sukarni ontsnapten. Via Sunarman leidde het spoor naar Surabaya en naar Muso's activiteiten. Vervolgens werd geleidelijk de gehele, kleine P.K.I.-kern gearresteerd, de laatste leden ervan in februari 1937.

In totaal bestond de P.K.I. uit een dertigtal leden en aanhangers. Van de brochures was een zeventigtal verspreid; de rest werd vernietigd. De leden kwamen vooral uit Partindo en Perpri, beide getroffen door een regeringsverbod. De neiging om aansluiting bij een illegale, fel anti-koloniale partij te aanvaarden was, gezien deze omstandigheden en de programma's van Partindo en Perpri, niet onbegrijpelijk.⁹⁹

Na een langdurig onderzoek besloot de regering in juli 1938 twaalf van de ongeveer dertig arrestanten naar Digul te zenden, waarbij natuurlijk Ruskak, Djokusudjono, Sumadhi en Sunarman. Siti Larang werd van te gering belang geacht om haar zo zwaar te straffen. De twee drukkers werden ook opgezonden, alsmede Saleh Rais. Ngademo en Sukarni werden niet gevonden.¹⁰⁰

De Nederlander J.H.Philippo, al ten tijde van Sneevliet en Bergsma actief in de communistische beweging, werd naar Nederland uitgewezen. Met zijn Indonesische vrouw, Sukaesih, één van de weinige vrouwelijke Digulbannelingen, sprak hij hierop een aantal C.P.N.-vergaderingen in anti-koloniale zin toe.¹⁰¹

Natuurlijk was de regering zeer geïnteresseerd in het feit dat Muso het land was binnengekomen en in zijn doen en laten in Indonesië. Zijn vertrekdatum was wel bekend. Wanneer hij Indonesië was binnengekomen, was en bleef onbekend. Het politie-onderzoek leidde tot het vermoeden dat Muso al geruime tijd vóór november 1935 in Indonesië gearriveerd was. In gesprekken met het uitverkoren kwartet toonde hij zich uitmuntend op de hoogte van details van zaken in andere plaatsen; zo goed, dat dat wel haast uit persoonlijke bekendheid moest voortkomen.

Muso zou, volgens Siti Larang, haar verteld hebben dat hij al achttien maanden in Indonesië was; tegen Sumadhi gebruikte hij de woorden "al geruime tijd". Volgens Sumadhi had Muso naast de opdracht een nieuwe P.K.I. op te richten, ook tot taak een onderzoek in te stellen naar de Pari-acties in Indonesië. Hiertoe zou hij in Batavia, de zetel van de Parileiding, zijn geweest.¹⁰² Dat Muso een bijzondere belangstelling voor de Pari had blijkt wel uit de brochure van zijn hand. Voor de Komintern zal zeker hetzelfde gegolden hebben; een nader inzicht in het doen en laten van een concurrerende partij onder een leider van formaat als Malaka zou men zeker op

prijs stellen. De Komintern moest er voor waken de strijd om de loyaliteit van de meest radicale Indonesiërs niet te verliezen.

Ook de komst van Tamzil zou binnen een langer verblijf van Muso passen. Volgens Sumadhi was Muso onaangenaam verrast door Tamzils komst en voelde hij zich "gecontroleerd".¹⁰³ Het zou alleen zinvol zijn geweest om de vorderingen van Muso te controleren, als deze een zekere tijd tot zijn beschikking had gehad om organisatorische arbeid te verrichten. In dit opzicht zou Tamzils komst, met dit doel, wijzen op een langer verblijf van Muso in Indonesië.

Muso's optreden was uiterst behoedzaam en voorzichtig. Over zijn eventuele aanwezigheid voor november 1935 in Indonesië heeft het politie-onderzoek niets meer opgeleverd dan enkele indirecte aanwijzingen via de verhoren van de Surabayase P.K.I.-leiders. Directe gegevens over zijn activiteiten voor november 1935 heeft de politie niet achterhaald. Ook bij de opzet van de nieuwe P.K.I. nam Muso alle voorzorgen in acht. De kring van zijn contacten bleef zeer klein en ook in die contacten bleef Muso voorzichtig; zijn verblijfplaats in Surabaya vertelde hij bijvoorbeeld niet. Ook mocht de nieuwe P.K.I. pas opgericht worden en aan het werk gaan na zijn vertrek, klaarblijkelijk om de kans op ontdekking en zijn arrestatie zo klein mogelijk te houden. Muso kon dan op 11 mei 1936 ook onopgemerkt vertrekken; dit was dezelfde dag waarop op grote schaal huiszoekingen en arrestaties plaatsvonden naar aanleiding van de Pari-actie.

Dit succesvolle illegale verblijf, samengaand met grote voorzichtigheid in het optreden is niet iets dat direct past in de persoonlijkheid van Muso, die vroeger en later dan 1935 zich eerder onvoorzichtig en roekeloos in zijn optreden toonde.

Voor de communistische aanhang gold hetzelfde als voor de Pari-aanhang: beide waren vertegenwoordigers van het meest radicale geluid in het Indonesische politieke spectrum. Ze baseerden zich op het communisme, dat alleen al door de scherpe gouvernementele vervolging voor een aantal mensen aantrekkelijk was. Hierbij waren dan nog tot de verbeelding sprekende figuren als Tan Malaka, Muso en Alimin betrokken, die langzamerhand met een mysterieus waas werden omgeven. Voor een aantal, vooral jongeren, was de stap van de legale, nauwelijks getolereerde Partindo en Perpri naar de illegale Pari of P.K.I. niet zo groot. In de verschillen, zelfs de absolute vijandschap tussen P.K.I. en Pari hadden ze geen inzicht. Beide partijen waren in hun werving van aanhangers rijkelijk vaag. De Pari maakte radicaal-nationalistische propaganda en verzweeg zelfs de eigen naam. De propaganda zoals Sunarman en Ngademo die voor P.K.I. voerden, was van dezelfde aard, hoewel het woord communisme hierbij niet werd geschuwd. Van de groepen waarop Pari en P.K.I. zich richtten kon men misschien verwachten dat ze wisten van de conflicten in de P.K.I. rond de opstand van 1926-1927 en zelfs van de

onafhankelijke opstelling van de Pari ten opzichte van Moskou. Maar dit was nog iets anders dan een goed onderscheid maken in de herkomst van de met veel geheimzinnigheid omgeven pogingen tot organisatie van de radicalen, die Pari, P.K.I. of een andere groep deden.

Dit blijkt ook duidelijk. Saleh Rais was ontevreden over de Partindo; hij wilde hardere actie en zag hiertoe mogelijkheden in ondergrondse actie in Perpri of Pari. Hij zocht daarom in mei 1936 contact met Djajadi. Deze was gearresteerd tijdens de politie-actie tegen de Pari, maar spoedig vrijgelaten, omdat hij geen hoofdfiguur was. Djajadi zamelde daarna geld in voor de Pari-arrestanten. Maar Sunarman vond bij hem korte tijd later eveneens een willig oor. Hij beloofde steun te verlenen aan de jeugdorganisatie en verspreidde een aantal brochures met het vertaalde C.P.N.-programma.¹⁰⁴ Muso's brochure, met de aanval op Malaka, werd veel minder gebruikt; enige vaagheid was in deze kring beter dan het uitgebreide verhaal over Malaka's perfiditeit. Ook Sukarni was actief in de P.K.I.-Muda. Niettemin wordt hij gerekend tot de Parikern van de laatste vooroorlogse jaren en zou hij na 1945 een trouw aanhanger van Malaka blijken te zijn. Sukarni onttrok zich aan arrestatie en verbanning in verband met de P.K.I.-Muda door te vluchten. Tot de oorlog zwierf hij rond over Borneo en Celebes.¹⁰⁵ Ook Pari-aanhanger Pandu Kartawiguna was bij de P.K.I.-acties betrokken.¹⁰⁶

De bestrijding te vuur en te zwaard van Tan Malaka en de Pari, die Muso en het P.K.I.-Muda-bestuur leken te wensen, werd dus aanmerkelijk versluierd. Deze wens blijkt wel duidelijk uit Muso's brochure. Muso begint met een korte levensschets van Malaka tot zijn afvaardiging als Kominternagent naar het Verre Oosten. Zijn adviezen werden toen altijd opgevolgd door de P.K.I.; zo ook zijn voorstellen voor het P.K.I.-congres te Yogya in 1924. Maar die voorstellen weken geheel af van de Kominternlijn. In hun onderschatting van de kracht van de boeren getuigden ze van een zuiver Trotskistische opvatting.¹⁰⁷

Muso gaat uitgebreid in op de voorgeschiedenis van de opstand van 1926. Malaka's verzet tegen de voorgenomen revolutie wordt afgekeurd en aangemerkt als een uiting van zijn reformisme. Zijn houding ten opzichte van Muso werd sterk bepaald door zijn vrees dat deze met Alimin hem in hun contacten met Moskou zouden "passeren". Malaka's verzet tegen de opstand kwam echter te laat.¹⁰⁸ Na terugkeer uit Moskou, na het mislukken van de opstand, zochten Muso en Alimin contact met Tan Malaka. Ze werden door Malaka's kennissen in het ongewisse gelaten over Malaka's verblijfplaats en door Agam Putih naar Djohor gestuurd. Hier werden ze na lange besprekingen met Subakat gearresteerd, doordat Malaka's vriend Agam Putih, die als politespion werkte, hen verried. Muso en Alimin slaagden er echter in weer vrij te komen.¹⁰⁹ Vervolgens behandelt Muso de Pari.

"De Pari voert een reactionair programma uit en gebruikt elke tactiek

die haar uitkomt, zelfs de naam Moskou wordt in de propaganda betrokken om maar aanhang te krijgen. In de praktijk is nu wel gebleken dat deze partij zeer gevaarlijk is voor de Indonesische onafhankelijkheid. Geleidelijk is dit een zeer verraderlijke partij geworden, die scheldt dat het communisme niet in Indonesië thuishoort, dat de Komintern slechts China steunt en Indonesië in een afgrond van ellende stort en in het geheel niet helpt."

Onder invloed van deze misleidende propaganda zijn velen, vooral op Sumatra, in de Parival gelopen. In Sjanghai zocht Malaka, die in behoeftige omstandigheden verkeerde, omstreeks 1934 weer contact met de Komintern. Hij wilde graag weer voor de Komintern werken. Tezelfdertijd schreef Tamin vanuit de gevangenis een brief aan Rustam Effendi over de Pari-acties. Deze brief werd doorgestuurd naar Moskou en een onderzoek naar Tan Malaka's daden volgde.

"Het is nu wel overduidelijk, dat Tan Malaka een renegaat en verrader is van de Indonesische onafhankelijkheid zoals de P.K.I. die wenst. Niet alleen is de Pari, een partij die een gevaar voor de P.K.I. vormt, zijn schepping, maar Tan Malaka deinsde er ook niet voor terug om diverse malen de Komintern te bedriegen. In communistische kring krijgen mensen die zo handelen een zeer zware straf. Een royement of waarschuwing is niet voldoende, maar zij moeten voorgoed uit de kring van de beweging gestoten worden. Indien hij gearresteerd zou worden in een land, waar het proletariaat de macht had zou slechts de kogel voldoende zijn om een einde aan zo'n groot verraad te maken. Ik hoop dat de kameraden van de P.K.I. en de mensen van Pari nu de waarheid kennen over deze renegaat opdat ze de juiste keuze kunnen doen en weten wat goed en eerlijk en wat slecht is."¹¹⁰

De brochure werd zonder auteursvermelding gedrukt. Uit de vele details die hij bevat, is echter af te leiden dat Muso de auteur moet zijn. Dit is van belang omdat het feitelijk verblijf van Muso in Indonesië in twijfel werd getrokken. De politie verzamelde via de verhoren een aantal feiten die Muso's aanwezigheid bevestigden.¹¹¹ De onmiskenbaar door Muso geschreven brochure bevestigt zijn Indonesische reis nogmaals.

Tamin trekt Muso's aanwezigheid in twijfel. Volgens hem was Muso niet in staat tot illegaal werk. De P.K.I.-Muda was een plan van de hoge regeringsfunctionarissen Van Mook en Van der Plas, in samenwerking met de nationalistische leider Amir Sjarifudin. Een Indonesische ambtenaar, die een oppervlakkige gelijkenis bezat, ging voor Muso door. Hij slaagde erin een aantal linkse Indonesiërs voor zijn doeleinden te winnen en betrok hen bij de zogenaamde P.K.I.-actie. Het enige doel dat de regering beoogde, was het op gang brengen van een anti-Pari-campagne.

Toen een aantal P.K.I.-Muda-leiders in Digul aankwamen zetten ze hun anti-Pari-actie voort. Sumadhi vertelde hier dat Malaka in november 1935 in Manila overleden was en toonde een foto van zijn graf. Tamin geloofde dit toen niet, zoals hij schrijft, terwijl tevens, naar zijn gevoel, er een luchtje kleefde aan de P.K.I.-Muda en Muso's verblijf.

In zijn aanvankelijke wantrouwen werd hij gesterkt toen hij in 1946

Ngademo ontmoette. Ngademo was aan arrestatie ontkomen en had als tweede naam Armunanto aangenomen. Hij vertelde dat hij bij Sumadhi lang had aangedrongen op een ontmoeting met Muso. Sumadhi weigerde, maar stemde tenslotte toe Muso aan te wijzen, zonder hem met Ngademo in contact te brengen. Sumadhi wees hem toen iemand aan, die Ngademo herkende als een regeringsambtenaar. Ngademo vluchtte hierop. Dit was voor Tamin een bewijs van de valsheid van de P.K.I.-Muda.¹¹²

Uit de officiële documenten blijkt van een complot als Tamim schetst niets. Een verklaring voor het verhaal van Ngademo is ook niet zo moeilijk te vinden. Op het tijdstip dat Ngademo zo aandrong bij Sumadhi om Muso te ontmoeten, was deze allang vertrokken. Om Ngademo tevreden te stellen wees Sumadhi wellicht de bewuste ambtenaar aan, wiens gelijkenis met Muso een bekend feit was. Ngademo liet zich echter in dit opzicht niet voor de gek houden. Tamin wijst terecht op het sterke anti-Parikarakter van de P.K.I.-Muda-actie in Indonesië, waarschijnlijk mede ten gevolge van Muso's persoonlijke antipathie. De regering had wel andere middelen tot haar beschikking om de Pari-actie in te perken.

Onder geheime redactie van Amir Sjarifudin zouden tot de Japanse bezetting in het illegale, voor de vorm communistische, maar in feite met regeringssubsidie uitgegeven, blad "Menara Merah" (Rode Toren), felle aanvallen op Tan Malaka en de Pari verschenen zijn. Malaka zou, volgens het blad, door Japan betaald worden en voor Engeland spioneren.¹¹³ Het bestaan van dit blad, in welke vorm dan ook, blijft een duistere zaak.

Het is opvallend dat "De Tribune" nauwelijks ingaat op Muso's reis en Indonesische wederwaardigheden. Zijn aanwezigheid wordt niet eens vermeld. De verbanningen worden vrijwel zonder commentaar gepubliceerd.¹¹⁴

De Indonesische pers publiceerde begin 1938 enkele artikelen over Muso. "Adil" meldde dat in januari 1936 enkele leden waren gearresteerd van de "Partij C" (Centrale Partij), die in Moskou was gevestigd. Muso was met twee Russen in Surabaya gesignaleerd en had Siti Larang een aantal malen ontmoet.¹¹⁵ "Darmokondo" loofde Muso's vastberadenheid en stelde deze ten voorbeeld aan de nationalistische beweging. Met zijn wijze van actie en richting kon het blad echter niet instemmen.¹¹⁶

Siti Larang verweerde zich in "Persamaan" tegen een aantal beschuldigingen. Ze ontkende op de hoogte te zijn van de communistische brochures. Ze schreef gemeend te hebben dat Muso, zoals hij haar zelf had gezegd, na een gevangenisstraf in Manokwari was vrijgelaten.¹¹⁷

Malaka's levensverhaal heb ik onderbroken bij zijn vlucht uit Amoy voor het Japanse leger op 31 augustus 1937. Het schip was overvol met vluchtelingen. Malaka, die als dekpassagier meereisde, zorgde er voor niet in de buurt van de reling te komen. Het gevaar, dat hij in de volte en door de vliegende storm overboord zou raken, was dan niet gering. Een oponthoud

van twee of drie dagen in Hongkong ging vanwege de storm niet door. Dit niet geheel tot Malaka's ongenoegen, die weinig gesteld kon zijn op een nauwkeurig douaneonderzoek.

Het schip voer door naar Singapore. De debarkerende passagiers werden zeer nauwkeurig onderzocht. Malaka wilde ook wel aan land gaan, maar hij zou in dat geval zijn bij de scheepsdirectie in bewaring gegeven waarborgsom en reispas verspeeld hebben. Dit vond hij een te groot offer en zijn reisdoel bleef Rangoon.¹¹⁸

Kort voor zijn aankomst gooide hij met bloedend hart een tweetal boeken met uitvoerige notities over zijn belevenissen en denkbeelden overboord.¹¹⁹ Dit bleek geen overbodige voorzorgsmaatregel te zijn geweest. Al zijn bagage werd minutieus onderzocht; meegenomen boeken werden blad voor blad bekeken. Malaka, die onder de naam Tan Min Siong¹²⁰ reisde, viel daardoor onder de verdachte categorie Chinese intellectuelen, die bijzondere aandacht kreeg van de Engelse heersers. Malaka vestigde zich in een goedkoop Chinees hotel; niettemin raakte hij snel door zijn kapitaal heen. Op de arbeidsmarkt waren zijn mogelijkheden zeer beperkt. Hij kende de Birmaanse taal niet en bezat niet de vereiste Engelse diploma's. Zelfs onder de geschoolde Birmanen bestond grote werkloosheid. Malaka besloot daarom, na ruim een maand verblijf, het dichterbij Indonesië te zoeken en te proberen naar Malaka te gaan. Na veel moeite en steekpenningen, onder andere voor de Chinese consul, kreeg hij de benodigde visa en tickets.

In Penang werd Malaka aan een langer onderzoek onderworpen dan de andere passagiers. Malaka zag er niet helemaal als een Chinees uit, vandaar wellicht het wantrouwen. Malaka antwoordde alleen op Chinese vragen, bij vragen in het Engels of Maleis hield hij zich van de domme. De nodige steekpenningen brachten hem in het land en daarna in Singapore. De wijd verbreide corruptie maakte van alle bepalingen een farce.¹²¹

Deze corruptie was volgens Malaka één van de oorzaken dat de Maleiers in hun eigen land een steeds ondergeschikter positie innamen. Omkoopbaarheid en onderlinge verdeeldheid veroorzaakten al in de zestiende eeuw de nederlaag van Malaka tegen Portugal. In het vervolg herhaalde dit zich. De Engelsen schakelden de stad Malaka uit en ontwikkelden Singapore, dat oorspronkelijk een geheel Maleise nederzetting was. Maar de Engelsen ontnamen de Maleiers grond en delfstoffen en brachten op grote schaal kapitaal en arbeid Singapore binnen. Dit had tot gevolg dat Britten, Chinezen en Indiërs de economische bedrijvigheid gingen beheersen. De Maleiers werden teruggedrongen en maakten nog slechts een fractie van de bevolking uit. Malaka constateerde zelf tijdens drie bezoeken aan Singapore in 1919, 1927 en 1937 dat de Maleise wijk, onder invloed van de Chinese expansie, steeds verder van de haven af kwam te liggen en steeds meer van zijn zelfstandigheid verloor.¹²²

Bij aankomst in Singapore zat Malaka vrijwel zonder geld. In de Maleise

kampong bleek al spoedig dat werk niet gemakkelijk te krijgen zou zijn. Voor een baan als onderwijzer was een Engels diploma vereist. Een ander hieraan klevend bezwaar was dat de Engelse politie bijzonder veel aandacht aan Maleise intellectuelen besteedde. Van deze aandacht bleef Malaka liever verschoond. Werk en leven in een dorp of plantage trok Malaka niet aan.

Malaka zocht vervolgens steun bij enkele oude kennissen buiten Singapore. Bij de eerste moest hij hals over kop vertrekken toen een familielid, oud-politie-agent, erg veel belangstelling voor hem toonde. Malaka vluchtte met een *betyak* die hij halverwege verliet, omdat hij vreesde dat het nummer van het vervoermiddel bij zijn vertrek was genoteerd en doorgegeven aan de politie. Met zijn bagage liep hij zes of zeven kilometer naar een andere oude vriend. Deze was nu een rijk man en daarmee bleek ook zijn vriendschap bekoeld. Malaka bleef enkele dagen en vertrok toen naar de stad, tot opluchting van zijn gastheer.

Malaka bevond zich in een weinig rooskleurige situatie. In tegenstelling tot 1927, toen hij al gauw werk als klerk had gekregen, was het in 1937 heel moeilijk iets te vinden. Hij zocht vergeefs een baan als klerk. In het grote leger werklozen maakten in eerste instantie slechts de Chinezen met Engelse diploma's een kleine kans werk te vinden. Inmiddels raakte Malaka in geldnood.

Toen hij ietwat wanhopig op een bank in een museum uitrustte zag hij plotseling, tot zijn stomme verbazing, een kennis, die door Malaka Bima wordt genoemd, uit de tijd die hij na 1927 doorbracht op het Chinese platteland. Zijn verschijning was voor Malaka als van "Aladdin uit 1001 nacht".

Bima kende nog een schoolvriend uit Amoy, die in Singapore een school leidde. Bima kende de naam van de school, het adres niet. Een lange dag zoeken bracht hen bij Y.Y., de schoolleider. Y.Y. stemde erin toe dat Malaka sliep in het schoollokaal. Zo deed Malaka zijn intrede in de Chinese samenleving in Singapore. Zijn (valse) paspoort en kennis van de Chinese levenswijze maakten dit niet al te moeilijk. Enkele dagen later ontstond aan de school een vacature voor een Engelse leraar. Tan Malaka werd hiervoor aangenomen. De noodzakelijke toestemming hiervoor van het Department of Education, die de ongediplomeerde Malaka waarschijnlijk niet zou hebben ontvangen, werd met enige list verkregen.

Op deze school werkte Malaka twee jaar. Hij gaf vijf klassen les voor een loon van 8 dollar en vrije kost en inwoning. Dit was een laag loon, maar Malaka was in elk geval veilig. Alleen in gezelschap van andere leraren ging hij de straat op. Geleidelijk breidde zijn leraarswerk zich uit. Hij gaf ook bijles aan kinderen, wat hem meer financiële speelruimte gaf. Tevens werden zijn didactische capaciteiten bekender, zodat hij naar een betere baan kon uitzien.¹²³

Hij verliet de Chinese lagere school van Y.Y. en ging werken op een middelbare school.¹²⁴ Malaka solliciteerde hierna naar een betrekking als

leraar aardrijkskunde op een Engelse middelbare school. De directeur wilde hem aannemen, maar het Department of Education verhinderde een aanstelling.¹²⁵

In 1941 werd hij aangesteld bij de "Nan Yang Chinese Normal School" als leraar engels onder zijn schuilnaam Tan Ho Seng. Dit was volgens Malaka de hoogste onderwijsinstelling in haar soort van het gebied. De vereiste vergunning werd verleend nadat een inspecteur een proefles had bijgewoond. Op verzoek van de leerlingen gaf Malaka ook wiskundeles. Ook op deze school had hij al snel een kring leerlingen om zich heen verzameld.¹²⁶

Gegevens over Malaka's leven in deze periode zijn alleen te vinden in zijn eigen boeken. In andere bronnen wordt zijn verblijf in Singapore niet feitelijk aangegeven. Niettemin bestaat er weinig reden om aan te nemen dat Malaka elders heeft vertoefd.

Maar terwijl Malaka zo na een aantal jaren in Singapore zijn plaats scheen te hebben gevonden, werd de dreiging van Japan steeds groter. De Japanse expansiepolitiek zou dan ook opnieuw Malaka's bestaanszekerheid aantasten.

Het contact met Indonesië was geheel verbroken. Verschillende malen probeerde Malaka vanuit Singapore contact te leggen met Indonesië, maar al deze pogingen faalden. Hij zag met droefenis de vele moeilijkheden die politieke organisatie in Indonesië ondervond, vooral ook illegale politieke organisatie. Daarom moest hij ook plannen om boeken te schrijven laten rusten. Hij had zelf wel geld voor de drukkosten, maar hij zag geen kans de oplage Indonesië binnen te krijgen.¹²⁷

In Singapore bewoog Malaka zich geheel in de Chinese samenleving. Contacten met de Indonesische of Maleise gemeenschap zouden wellicht de aandacht op zijn persoon kunnen vestigen en waren daarom gevaarlijk. Deze contacten zullen daarom ook zeer beperkt zijn geweest.¹²⁸

Tevens is het onwaarschijnlijk dat Tan Malaka directe invloed uitoefende op linkse intellectuelen en journalisten, verenigd in de "Kesatuan Melayu Muda" (Vereniging Jong-Malaka). De ideologische inspiratie werd onder andere omstreeks 1930 verschaft door Paripropagandisten. Kort voor de Japanse bezetting werden een aantal arrestaties verricht onder deze groep. Zij werden door de Britten verdacht van subversieve, pro-Japanse activiteiten. Aanhakend bij vermeende Japanse sympathieën van Malaka, wordt wel een band tussen Malaka en deze groep verondersteld. Op de onwaarschijnlijkheid van deze sympathieën heb ik al gewezen; een contact wordt nog twijfelachtiger als men zijn positie in aanmerking neemt: zijn status als Chinees beperkte hem zeer in zijn contacten buiten het Chinese bevolkingsdeel.¹²⁹

Al deze vijf jaren slaagde Malaka erin geheel onopgemerkt te blijven voor de recherche in Singapore. Daardoor ontbreken dan ook feitelijke gegevens over Malaka in archieven en pers. Toch werd zijn naam in die jaren wel in de pers genoemd. Op basis van enkele feitelijke gegevens of geruchten ver-

schenen in de Indonesische pers een aantal artikelen over Malaka. Op dezelfde basis gebeurde dat met Muso en Alimin. De lotgevallen van dit drietal werden ook wel met elkaar in verband gebracht.

In februari 1938 schreef "Tumasik" in "Pewartu Deli" een artikel over de Pari. Hij vermeldt dat onder de arrestanten zich ook Rahman Djamal (alias Djamaluddin Ibrahim) bevindt. Hij beschrijft hoe deze bij de Pari-actie betrokken raakte toen hij in 1928, op reis naar Mekka, door onvoorziene omstandigheden niet verder kon reizen dan Singapore. Hij werd naast Tamin een trouw Parilid. Omstreeks 1934, toen de schrijver hem vaak ontmoette, was Djamaluddin Ibrahim afgevaardigde op een Paricongres, dat volgens hem in de Punjab plaats vond.

Vervolgens behandelt de auteur de oorspronkelijk hechte banden tussen Japan en Tan Malaka's Pari. Na het bombardement van Sjanghai werden deze banden verbroken. Malaka vluchtte uit Sjanghai en ontmoette hierbij Alimin. De Parileider Jusuf, die ontsnapte uit Tokio, werd na 1936, toen Kuo-Min-Tang en C.C.P. een akkoord sloten om gezamenlijk tegen Japanse agressie te strijden, de ijverigste Paripropagandist. In Sjanghai, Tientsin en Nanking sprak hij voor honderden mensen. Hij ageerde fel tegen het Japanse imperialisme. Dit laatste had de auteur vernomen van een Chinees-Javaans Parilid, Mansur, die Pari-opdrachten in Singapore vervulde. Inmiddels had hij in verband met de politie-aandacht deze stad weer verlaten.

Tumasik besluit met een verhaal, dat hij zegt van een spion gehoord te hebben. Deze had Malaka, alias "Patjar Merah" (de rode pimperl), in 1934 in Kuala Lumpur ontdekt, toen Malaka op weg was naar het congres in de Punjab. Hij telegrafeerde Malaka's reisdoel aan zijn chef en wilde daarop in Kuala Lumpur de nacht doorbrengen in dezelfde hotelkamer die Malaka eerder had bezet. Midden in de nacht verscheen een gedaante die op Malaka leek in zijn kamer. Dit beeld bleef hem ook daarna achtervolgen; hij leed een half jaar aan vervolgingswaan en moest ontslag nemen.¹³⁰

Dit artikel werd ook aangehaald door "Het Volksdagblad", opvolger van "De Tribune", om de Japanse sympathie van de Pari aan te tonen. De Pari vormde, volgens dit blad, een Trotskistisch groepje, dat na de opstand van 1926 zijn sectarische wanhoopspolitiek los van de massa bedreef. Door zijn schijnradicale leuzen werden vele militante Indonesiërs aangetrokken die later gevangen genomen en aldus geslachttofferd werden voor de Japanse belangen. De volksbeweging in Indonesië en Nederland vereiste een krachtige stellingname tegen deze Japanse agentuur in de Indonesische beweging.¹³¹

De Kominternperiodiek "International Press Correspondence" schreef in dezelfde zin in een artikel over het Indonesische Trotskisme. Na een scherpe uithaal tegen de scheurmakende en pro-Japanse activiteiten van Hatta en zijn P.N.I.-Baru kreeg de Pari de volle laag. "The program of the Pari is very confused; its chief aim is to disrupt the activities of the Communists."

De Trotskisten werkten vanuit Tokio onder leiding van de Japanse imperialisten tégen de Indonesische vrijheidsbeweging, tégen de Sovjet-Unie en vóór het fascisme. Tan Malaka werd in dit artikel niet genoemd.¹³²

Enkele maanden later bevatte "Pemandangan" een uitvoerig verhaal van de correspondent in Caïro, die daar bij toeval een tweetal Brits-Indiërs had ontmoet. Deze waren juist uit Iran gekomen. Ze bleken daar in verband met paspoortproblemen enkele dagen in hechtenis te hebben gezeten. In de gevangenis ontmoetten zij Tan Malaka en Alimin. Zij waren er onder andere getuige van dat beide heren een brief, met onzichtbare inkt geschreven, ontcijferden. Enkele dagen later ontmoetten ze het tweetal weer; alle vier waren nu vrijgelaten. Tan Malaka vertelde hun toen zijn lotgevallen. Alimin en Malaka vertoefden begin 1938 voor rust aan de Kaspische Zee. Via een kennis hoorden ze toen dat de politieke recherche uit Moskou onderweg was om hen te halen. Ze besloten te vluchten. Na vele avonturen, na reizen per trein en kameel, overschreden ze de Iraanse grens. Hier ving de gealarmeerde grenspolitie hen op, nadat een verkenningsvliegtuig hen gesignaleerd had. Ze werden verdacht van communistische propaganda en spionage en opgebracht naar Teheran. Uit het verhoor kreeg de politiecommissaris de indruk dat beiden onschuldig waren. Ze werden hierop voor de rechter gebracht, waarbij vele advocaten en politici aanwezig waren. Het kruisverhoor leidde tot de uitspraak dat ze niets te maken hadden met communistische acties en honderd-procent-nationalisten waren.

Na de vrijlating hielden beiden een rede op een drukbezochte vergadering van Iraanse nationalisten over de Indonesische politieke situatie. Ze maakten hierna een rondrit door Teheran. Daarop vertrokken ze naar Bangkok.¹³³

In het vorige persverhaal stak nog een kern van waarheid; dit verslag berust evenwel geheel op foute gegevens. Het droeg echter, met andere publicaties, wel bij tot een bepaalde beeldvorming over Tan Malaka en Alimin, van welk tweetal Malaka de onbetwistbare leider bleek te zijn.

In oktober verschenen weer berichten over Malaka en Alimin. Twee bladen drukten een brief af van een medewerker uit Alexandrië. Deze baseerde zijn gegevens op een gesprek met een Amerikaanse journalist, die aan de zijde van de Arabieren tegen de Joden en Engelsen in Palestina had gestreden. Tijdens die gevechten had hij kennis gemaakt met drie Indonesiërs: Malaka, Alimin en de Ambonees Willem Sapuliti. Uit menselijk gevoel, niet uit religieus fanatisme, streden ze voor de Palestijnse zaak, ook omdat ze zich niet direct konden inzetten voor hun eigen landgenoten. Tijdens een nachtelijk gevecht werd Alimin gedood, Malaka in de schouder gewond en Sapuliti zenuwziek. Alimin werd met alle eerbewijs begraven, waarbij Malaka, zeer aangeaan, sprak en het "Indonesia Raja" zong. Malaka was na een maand hospitaalverblijf vrijwel genezen.

Zo verloor Malaka, de Indonesische "Patjar Merah", één van zijn trouwste

helpers. De naam Alimin "zal eeuwig opgetekend blijven in de annalen van de Indonesische nationale beweging als die van een strijder voor de vrijheid van zijn geboortegrond". Tenslotte riep de schrijver de Indonesische nationalisten op tot het dragen van rouw voor deze Indonesische held.¹³⁴

Ook Nederlandse bladen namen dit bericht in verkorte vorm over, waarbij tevens de geruchten over Malaka's bezoeken aan Sumatra, vermomd als Chinese textielverkoper, werden vermeld.¹³⁵

Een lange brief uit Caïro in "Pewarta Deli" verhaalde de ontmoeting van de schrijver met een drietal Indonesiërs in augustus 1938. Uit allerlei ervaringen met hen leidde hij, na lezing van artikelen in de Indonesische pers over Alimins dood, af dat zij Malaka, Alimin en Semaun moesten zijn geweest.¹³⁶

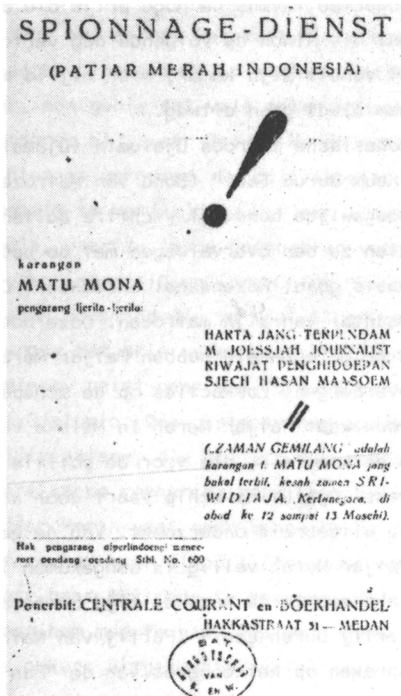
Alimins dood werd ontkennd door een student in Caïro, die beweerde hem nog in oktober te hebben ontmoet.¹³⁷ Van andere zijde werd zijn dood bevestigd. Hiertoe werden berichten van Arabische kranten en het Indonesische persbureau in Arabië aangehaald, die geheel overeenstemden met de allereerste berichten over Alimins dood.¹³⁸ Al deze berichten waren vals. Malaka zat in Singapore; Alimin, bepaald niet zijn trouwste helper, verbleef in Frankrijk, Moskou en China.¹³⁹

In het verlengde van deze persberichten lagen enkele spionageromans waarin Malaka een rol speelde. Het verschil lag niet zozeer in de inhoud van het geschrevene als wel in het feit dat de persberichten pretendeerden waarheidsgetrouw te zijn. Deze pretentie bezaten deze romans niet of in mindere mate. De eerste van deze romans was "Spionnage-dienst (Patjar Merah Indonesia)" van Matu Mona.¹⁴⁰ Achter dit pseudoniem verschool zich de bij de uitgever, Centrale Courant en Boekhandel te Medan, werkende journalist Hasbullah Parinduri.¹⁴¹

Volgens de uitgever handelde het boek over bijzondere voorvallen in oost en west, zoals ook beschreven door Jules Verne, Victor Hugo en Alexandre Dumas. Daardoor wordt een groot lezerspubliek getrokken. Het verhaal is een mengsel van waarheid en fantasie, van geschiedenis en wetenschap.¹⁴²

Met dit laatste gaf de uitgever een uitstekende karakteristiek van het boek. Op basis van de weinige bekende feiten schreef Parinduri een kleurrijk, spannend verhaal. De hoofdfiguur draagt de schuilnaam Vichitra, ook aangeduid met de erenaam Patjar Merah Indonesia. Hiermee wordt Tan Malaka bedoeld, wiens naam echter nergens als zodanig wordt vermeld. Uit het verband van het verhaal blijkt dit wel duidelijk, vooral daar waar een lang kranteartikel over Malaka's arrestatie in en uitwijzing uit Manila in 1927 letterlijk wordt aangehaald, waarbij alleen Malaka's naam wordt vervangen door Patjar Merah.¹⁴³ Ook in de pers waren al voor de uitgave van dit boek de personen van Malaka en Patjar Merah onder één noemer gebracht.¹⁴⁴

Het verhaal begint in Bangkok, waar de liefvallige en intelligente

Titelpagina van
"Spionnage-dienst".

Ninon Phao, dochter van de politiecommissaris, de opdracht krijgt een verdacht Maleier uit te horen. Ninon brengt hem het hoofd op hol en hij vertelt het doel van zijn bezoek. Hij is op zoek naar gevluchte Indonesische communisten. Hij laat Ninon hun foto's zien, waarop Ninon zeer ontstelt. De spion wordt gearresteerd en naar Ninons vader gebracht. Deze twee hebben dezelfde doeleinden en besluiten tot samenwerking bij het arresteren van deze Indonesiërs, die van plan zijn een illegale partij op te richten. De volgende dag wordt in dit verband Soe Beng Kiat (Subakat) gearresteerd. Ninon is na het uithoren van de Maleise spion met de grootst mogelijke spoed vertrokken naar de badplaats Senggora. In de woning van een bediendenechtpaar van de familie ligt in een verborgen kamer Patjar Merah, die aan een zware longziekte lijdt. Ninon en Patjar Merah hadden elkaar ontmoet op Hawaii, waar hij haar redde van een ongewisse toekomst met een losbol. Met deze figuur was ze na haar studie in Parijs op wereldreis gegaan. Patjar Merah bracht haar thuis, nadat hij op de Philippijnen een maand in arrest had gezeten.

Ninons komst en liefdevolle verpleging doen Patjar Merah zich een stuk beter voelen. Ninon vertelt het dreigende gevaar. Patjar Merah antwoordt dan dat zijn voorgevoelens hem waarschuwen en dat hij weg moet, ook in verband met een dreigende linkse opstand in Thailand. Na uren praten vallen beiden in elkaars armen in slaap, als broer en zus. De vermeende verhouding tussen Ninon en Patjar Merah is het echtpaar een doorn in het oog. Ze besluiten

daarom Patjar Merah te verraden en daarmee tevens de hoge prijs die op Vichitra's aanhouding staat te innen. Als Ninon de volgende dag vertrekt volgt de man haar. Vichitra ziet dit vanuit zijn kamer, maar hij is machteloos; de deur zit op slot en het raam biedt geen uitweg.

Ninon ontmoet op haar weg de Indonesische matroos Djalumin (Djamaluddin Tamin), leider van de "Perhimpunan Kaum Buruh Laut" (Bond van Matrozen). De leider van deze Patjar Merah zeer toegewijde bond wil Vichitra buiten Thailand brengen. Terwijl ze dit bespreken zien ze een overvalwagen met de bediende in de richting van Vichitra's schuilplaats gaan. Razendsnel encenseert Djalumin nu een dronkemansopstootje van een aantal van zijn matrozen. Deze houden de politie op, zodat Ninon en Djalumin de gelegenheid hebben Patjar Merah te ontzetten en op Djalumins schip te verbergen. Zoekacties op de schepen leveren niets op. Verkleed als oude vrouw weet Patjar Merah in Malaka van boord te glijppen, tot grote ergernis van de kapitein, die voor de politie werkt, en de talloze verspieters in de havens. Djalumins schip vaart door naar Singapore, waar de politie het schip uitgebreid onderzoekt. Van de geheime radiozender horen de matrozen dat Patjar Merah veilig is aangekomen in het hoofdkwartier te Tanjong Kapur. Malaka zou in de komende tijd Sumatra en China bezoeken. In Amoy zou zijn "Partij Buruh Laut" (Partij van Matrozen) bijeenkomen. In juni 1931 zou hij spreken op het congres van de "Pan Malay Peoples Union" te Manila.¹⁴⁵ Dit deel van het verhaal dient te worden gesitueerd eind 1929 - begin 1930, gezien het vermelde arrest van Subakat.

Het verhaal verplaatst zich dan naar Parijs, waar de leider van een socialistische partij, de arbeider François d'Isère, in discussie raakt met zijn Indonesische partijgenoot Paul Mussotte (Musu). Mussotte wil harde actie tegen de dan plaatsvindende Koloniale Tentoonstelling. D'Isère is hier tegen. Tezelfdertijd redt Ivan Almsky (Alimin) Marcelle, de dochter van D'Isère, in een louche hotel uit de armen van een rijke, oude verleider. Diep in de nacht brengt Almsky de geschokte Marcelle thuis. Haar vader weigert haar eerst de toegang, omdat ze haar familie te schande heeft gemaakt. Almsky wil bemiddelen en daarop vindt de vreugdevolle hereniging plaats van Mussotte en Almsky. Almsky komt rechtstreeks uit Moskou met de opdracht anti-communistische provocaties te verhinderen. Daarna moet hij naar het Verre Oosten om Patjar Merah te zoeken. Patjar Merah moest zijn opvattingen aanpassen aan die van Moskou. Mussotte en Almsky geloven niet in het succes van de missie. Patjar Merah had zich welbewust afgescheiden en leidde nu een nationalistische partij. Maar het woord van de dictator in Moskou is wet: Almsky moet zijn opdracht vervullen. Beiden laten zich weinig gunstig over de dictator uit. Tussen Almsky en Marcelle is het liefde op het eerste gezicht. Almsky aarzelt of hij zijn uitzichtloze opdracht zal gaan vervullen. "J'ai deux amours", zegt hij met een populair chanson uit die tijd. Zijn vaderlandse plicht geeft de doorslag. Hij verlooft zich met Marcelle en vertrekt.¹⁴⁶

Inmiddels is Patjar Merah illegaal de Philippijnen binnengekomen. Hij komt voor het eerste Pan-Malay Congress, dat vanaf 11 juli 1931 gedurende drie dagen plaatsvindt in Manila. Patjar Merah is hier een erkend groot leider, een genie dat vele talen spreekt. Enkele tienduizenden mensen wonen het congres bij, waar Patjar Merah oproept de strijd van het Indonesische volk niet te vergeten. De politiebelaasting noodzaakt hem snel en in het geheim te verdwijnen. Met een linkse vriend uit Saigon gaat hij naar Cambodja, waar ze lange gesprekken voeren over de parallellen in de geschiedenis van Indonesië en Indo-China. Zijn vriend begint een, door Patjar Merah afgeraden, opstand die in veel bloed gesmoord wordt. Patjar Merah vlucht als oude vrouw met drie wezen naar Thailand.¹⁴⁷

Almsky reist naar New York en ontmoet daar in een Indonesisch hotel bij toeval Djalumin. Deze belooft hem op de hoogte te houden van Patjar Merah's verblijfplaatsen, die hij via een geregelde briefwisseling te weten komt. De Amerikaanse recherche houdt hen beiden dan al in het oog.

Patjar Merah gaat naar Senggora en zendt Ninon bericht. Als zij komt, bekent ze hem haar diepe liefde voor hem. Hij is hier zeer verlegen mee en probeert haar tot rede te brengen. Hij probeert haar af te brengen van het plan met hem mee te gaan. Op dat ogenblik worden ze overvallen door de door Ninons ouders uitgezochte verloofde, die met smart ziet dat Ninons liefde naar een ander uitgaat. Patjar Merah beheerst na korte tijd de situatie weer. Hij probeert Ninons gevoelens te richten op haar verloofde. Vervolgens vertrekt hij naar China.

Almsky reist inmiddels al lange tijd met behulp van Djalumins aanwijzingen in het voetspoor van Malaka. Hij slaagt er niet in hem te vinden, tot hij in Sjanghai tenslotte een afspraak kan maken via een advertentie. Op weg naar deze afspraak wordt Almsky gearresteerd. Een Japanse straatraid geeft hem de gelegenheid zich uit te voeten te maken. Kort daarop breken hevige gevechten uit tussen Japan en China. Almsky zit opgesloten in de International Settlement. Tenslotte hoort hij dat Patjar Merah in Chapei zit opgesloten. Almsky vindt hem, gewond, in een kelder. Na een scherp debat is Almsky het in politiek opzicht met Patjar Merah eens. De zieke Patjar Merah gaat voor herstel naar Hongkong, Almsky gaat terug naar Moskou.¹⁴⁸

Op de terugweg ontmoet hij op een schip bij toeval Djalumin, die hij aanspoort naar Hongkong te gaan om de zieke Patjar Merah te ondersteunen. Djalumin vindt Patjar Merah en vraagt na enige tijd Ninon om te komen; hij meent dat dit het genezingsproces zou kunnen bevorderen. Ninon komt en Patjar Merah herstelt. Weer vraagt Ninon hem mee te gaan naar haar land. Patjar Merah weigert. Hij vertelt dat hij liefde voor een vrouw uit zijn hart gebannen heeft. Als patriot zou hij zich anders niet meer voor honderd procent voor zijn land kunnen inzetten. Er ligt nog een lange, zware taak voor hem voor het ideaal verwezenlijkt zal zijn. Hij raadt haar aan haar verloofde te huwen.

Deze verloofde blijkt ook in Hongkong te zijn. Hij eist van Djalumin dat Ninon terugkeert en Patjar Merah haar met rust laat, anders zal hij Patjar Merah uitleveren. Djalumin wil Ninon vervolgens terugzenden naar Thailand. Bij het schip volgt dan een overval onder leiding van de verloofde. Djalumin ontsnapt arrestatie na een fel gevecht en vaart weg. Ninon wordt afgevoerd, vrijgelaten en leidt haar volgers rechtstreeks naar Patjar Merah, die gevangen wordt gezet. De aanstoker van dit alles, Ninons verloofde, krijgt dan spijt. Ninon belooft hem te huwen als hij Patjar Merah vrijkrijgt. Met behulp van enkele goede advocaten lukt dit inderdaad. Patjar Merah gaat logeren bij Ninon en woont haar huwelijk bij. Zijn hoofdkwartier meldt dan (in een brief gedateerd 1935) dat Djalumin gearresteerd en uitgewezen is. Patjar Merah wordt na enige tijd onrustig in zijn comfortabel oord en reist af met onbekend doel.¹⁴⁹

Parinduri's verhaal sluit dus aan op de toendertijd weinige bekende feiten over Malaka's leven. Hij gebruikt deze als het raamwerk. Zo passen de ontmoeting Alimin - Tan Malaka in Sjanghai in 1932 en Malaka's latere arrestatie in Hongkong zeer goed in zijn verhaal. Ook betreft hij terecht zijn afscheiding van Moskou in het verhaal, alsmede het feit dat Alimin en Muso aan de kant van Moskou bleven staan. Alimins overgang naar Malaka's ideeën en beider afkeer van de dictator Stalin voegt Parinduri zelf aan het verhaal toe.

Parinduri vult het verhaal aan met romantiek, spannende ontsnappingen, beschrijvingen van verre landen en steden (Bangkok en Parijs) en nationalistische ideeën. De hoofdrol speelt Patjar Merah, voor wie geen grens gesloten blijft, die in de toekomst kan zien en die zich volledig inzet voor de bevrijding van zijn vaderland. Daaraan maakt hij alles ondergeschikt en daarvoor versmaadt hij zelfs de liefde van de aanvallige Ninon.

Natuurlijk bevat het boek een aantal onwaarschijnlijkheden, wellicht inherent aan het genre, maar als geheel is het een vlot leesbaar verhaal, vol actie, dat extra aantrekkelijk wordt door het optreden van bestaande met mysteries omringde personen, die tegen het koloniale bewind strijden.

Parinduri schreef nog enkele romans over onderwerpen uit de pre-koloniale Indonesische geschiedenis. Zijn uitgever kondigt in een slotwoord bij "Spionage-dienst" aan, dat bij voldoende belangstelling een soortgelijk verhaal zal verschijnen, getiteld "Pangilan Tanah Air" (De roep van het vaderland).¹⁵⁰ Tevens schreef Parinduri nog een boek getiteld "Rol Patjar Merah Indonesia".¹⁵¹ Deze twee boeken heb ik niet kunnen achterhalen. Ook

elders wordt vermeld dat Parinduri deze boeken over Malaka liet verschijnen.¹⁵²

Toen Malaka terugkeerde naar Indonesië, in 1942, kreeg hij het eerste boek van Parinduri in handen, dat hij wel met de nodige verbazing zal hebben gelezen.¹⁵³

In een soortgelijke publikatie wordt, in tegenstelling tot "Spionage-dienst", de naam Tan Malaka wel genoemd, en zelfs in de titel. "Tan Malaka

di Medan" (Tan Malaka in Medan) is een kleine spionageroman van Emnast (Muchtar Nasution). Het boekje verscheen als stuiverroman, *roman pitjisan*, in een serie van vooral detectiveromans en spionageverhalen, "Doenia Pengalaman" (Een wereld van ervaringen) genaamd. Sinds 1939 bestonden er op Sumatra drie à vier van deze series, waarin met een frequentie van twee of drie per maand de zeer populaire boekjes verschenen.¹⁵⁴ De uitgever liet blijkens het voorwoord in "Tan Malaka di Medan" ook het blad "Poernama" verschijnen. Hij liet weten dat het blad tijdelijk niet verscheen omdat de hoofdredacteur drie maanden uitzat in verband met een persdelict. Dit geeft ietwat de achtergrond aan van de uitgeverij.¹⁵⁵

Het verhaal begint met een ruzie tussen Marwan en zijn verloofde Hajati, die hem zijn vermeende avontuurtjes verwijt. Hajati gaat boos weg. Marwan gaat dan naar een geheime vergadering in een afgelegen huis. Hier verzamelen zich tien in alles bedekkende pijpen gehulde figuren, die zwijgend de komst van de leider afwachten. Deze is gehuld in een versierde pijp, waarop een *garuda* en de leuze "Luctor pro Veritas" (Ik strijd voor recht) staat afgebeeld. Ieder noemt zijn wachtwoord en brengt een saluut aan de idealen en de hoogste leider. Daarna vertelt de leider dat Malaka, de hoogste leider, hen binnen enkele dagen zal bezoeken. Na deze mededeling grijpen zes aanwezigen naar hun wapens en willen de overigen aanhouden. Via een geheime gang ontsnappen dezen echter aan deze politieoverval. Door een verrader kon de politie binnendringen in deze grote en goede organisatie, waarvan doel en grondslag haar onbekend was. Ze wisten van de strikte discipline en zware toelatingseisen. De leden kenden elkaar en hun leider niet. Ook Marwan ontvlucht. Hij krijgt de volgende dag tot zijn ontsteltenis een brief met een aantal citroenpitten. Dit betekent dat de organisatie hem wegens verraad ter dood heeft veroordeeld. De onschuldige Marwan zoekt wanhopig een uitweg. Hij wil zich tot Tan Malaka wenden, die volgens de kranten was gearresteerd toen hij Sumatra wilde binnenkomen. Inderdaad was op grond van de mededelingen in de geheime vergadering op het aangewezen tijdstip en schip een Chinees gearresteerd. Deze ontkende fanatiek Malaka te zijn, maar vond geen geloof bij de recherche. Marwan besluit Malaka te bevrijden. Hij stuurt brieven naar de kranten en de politie, die hij als Tan Malaka ondertekent en waarin hij de vrijlating van de onschuldige Chinees vraagt. Als dit niet helpt overvalt hij het radiostation en zegt voor de microfoon Tan Malaka te zijn. Dit heeft het gewenste resultaat: de Chinees wordt vrijgelaten. Marwan probeert contact met hem te leggen in een theehuis, maar heeft geen succes. Wel reageert op zijn wachtwoord een Bengaal, die Tan Malaka blijkt te zijn. Nadat Malaka zich listig heeft ontdaan van enkele nieuwsgierige rechercheurs, spreken beiden elkaar in Malaka's hotel. Marwan wil de leider van de afdeling spreken om zijn onschuld te bewijzen. Aldus geschiedt en Marwan krijgt een met zijn naam ondertekend briefje aan de politie te zien, waarin hij

belooft verraderswerk te verrichten. Marwans ongeveinsde schrik en oprechtheid leiden er toe dat hij nog een week krijgt om zelf de echte dader te vinden. Als bedelaar vermomd gaat Marwan op bezoek bij Hajati. Hij vertelt zijn verhaal en vraagt haar tevens Malaka een boodschap te brengen. Ze verzoenen zich onder tranen. Even later wordt Marwan gearresteerd; men verdenkt hem er eerst van Malaka te zijn. Hajati gaat vervolgens naar de afgesproken ontmoetingsplaats met Malaka, een café waar Malaka haar verlost van enkele opdringerige jongelui. Op zijn hotelkamer eist Hajati dat Malaka zich aan geeft in ruil voor Marwans vrijheid, opdat deze de verrader kan zoeken. Als Malaka weigert, bedreigt ze hem met een revolver. Dan geeft Malaka zijn woord. Malaka houdt zijn woord; hij overvalt de commissaris in zijn bureau en dwingt zo Marwans vrijlating af, waarop hij zelf in de gevangenis gaat. Marwan probeert Hajati's daad goed te maken. Hij dwingt de radionieuwsomroeper een bericht te lezen dat Malaka ziek ligt in de Sovjet-Unie en dat volgens Malaka in Medan een valse Malaka optreedt met de onlangs van hem gestolen pas. Malaka wordt dan meteen vrijgelaten. Als het drietal elkaar weer ontmoet, vergeet Malaka de uitgesproken doodstraf. Marwan heeft zich in zijn daden het tegendeel van een verrader getoond. Zo hoeft Hajati, tot haar opluchting, ook niet te verklaren dat ze gezien heeft hoe Marwans oom zijn verradersloon kreeg uitbetaald. Deze had zich ingedrongen in "Luctor pro Veritas", was bekend met het lidmaatschap van zijn neef en wilde hem treffen. Tot besluit meldt het tachtig bladzijden tellende boek dat een maand later een opstand uitbrak waartegen Malaka zich steeds had verzet. Hieruit valt af te leiden dat het verhaal in 1926 speelt. Zoals hier wel blijkt mist dit verhaal vrijwel elke feitelijke basis.¹⁵⁶ In een soortgelijke serie, "Loekisan Poedjanga" (Schrijversschilderingen), verschenen in 1940 twee deeltjes met een verhaal van Yusdja over Patjar Merah, getiteld "Moetiara berloempoer, Tiga kali Patjar Merah datang membela" (Parels in de modder, Patjar Merah komt drie keer te hulp) en "Patjar Merah kembali ke tanah air" (Patjar Merah terug naar het vaderland).

Dit verhaal mist evenals het vorige elke feitelijke basis. Het verhaal begint in 1927, kort na het neerslaan van de opstand op Sumatra. De communistische leider Yamin vlucht naar Padang, nadat zijn verloofde Saleha met hem heeft gebroken, omdat zij hem van verraad verdenkt. Schuldig hieraan is echter Hamdani, die zich in de beweging had ingedrongen. Deze Hamdani arresteert Yamin in Padang. Patjar Merah bevrijdt hem uit de gevangenis en stuurt hem naar Medan om zijn "Partai Kaum Buruh" (Arbeiderspartij) te reorganiseren. Hamdani zit hem hier weer op de hielen. Yamin ontsnapt aan arrestatie via een list van de plotseling opnieuw verschenen Patjar Merah. Bij aankomst in Singapore misleidt de "mysteryman" opnieuw de spionnen die hen opwachten. Saleha lijdt inmiddels zwaar aan liefdessmart. Hiermee besluit het eerste deel.¹⁵⁷

Voorpagina "Patjar Merah kembali ke tanah air."

Op verzoek van vele lezers verscheen het vervolg eerder dan gepland.¹⁵⁸ Hamdani vertrekt naar Malaka en weet zich in te dringen in Patjar Merah's partij. Op een partijconferentie wil hij zijn grote slag slaan, maar wederom is het vergeefs. De politiemacht die hij te hulp had geroepen blijkt tot zijn verrassing Patjar Merah en Yamin te steunen. Hamdani wordt vastgezet en korte tijd later, na een dringend beroep op zijn patriottische gevoelens, weer vrijgelaten door zijn ridderlijke tegenstander. Patjar Merah vertrekt dan naar Sumatra om enkele partijgenoten en Saleha op te halen. Hamdani slaagt er dan eindelijk in Patjar Merah te arresteren, maar ondanks de zware bewaking weet hij op wonderbaarlijke wijze uit zijn cel te ontsnappen. Saleha bereikt ook veilig Singapore en de gelukkige hereniging met Yamin leidt binnen enkele dagen tot hun huwelijk.¹⁵⁹

De hier samengevatte boeken geven, met de aangehaalde persberichten, een inzicht in de toen bestaande opvattingen over Malaka. Een mysterieuze, on-grijpbare, bovenmenselijke bekwaamheden bezittende figuur, een bron voor het vormen van legenden, die een vruchtbare bodem vonden in de Sumatraanse

samenleving.

De boeken sloten aan bij de legendevorming en versterkten deze. Wellicht waren deze boeken, en eventuele andere romans met eenzelfde nationalistische tendens, een vorm van passief verzet tegen de koloniale heersers. Een nader onderzoek naar dit soort literatuur zou dit moeten uitwijzen. Hier valt alleen voor wat betreft Malaka de legendevorming en het mysterieuze waas te constateren. Deze zouden hem ook later blijven omringen en hij zou niet aarzelen van deze irrationele factoren gebruik te maken, ondanks zijn beleden rationele, Marxistische denktrant.

No. 12 15 MEI 1940 Th. II

Loekisen Poedjangan

MALAKA ROYAN BEKERTIF KOROKER

Terbit 2 X seboelan.

Dipimpin oleh Administraoer
JOESOEF SOU'YB NAWIST

Langganan 3 boelan:

Indonesia f 1.— Loear Indonesia f 1.20
Senomor „ 0.18. Loear Indonesia „ 0.20

Adres: Red. & Adm Kapiteinsweg 21 - Medan

Berita Redaksi

Karena satoe dan lain sebab, Ijerita **Pelarian dari Kota Mekah** dioendoerkan oenloek nomor depan Istimewa karena desakan ig berlin dih, soepaja samboengan **Moetiara Berloempoer** disegerakan Dengan samboengannya ini pa ra pembatja boleh merasa poeas dan gembira.

Nomor depan!

Pelarian Dari Kota Mekah

Oleh:
Joesoef Sou'yb

- ◆ Tiga beles abad jang silam
- ◆ Roman berdjalinkan riwayat

Toenggoelah nomor teristimewa itoe dengan segala kegirangan!!

YUSDJA

B 2611
25 1940
No. 12

PATJAR MERAH

KEMBALI KETANAH AIR

SAMBOENGAN
Moetiara Berloempoer

NAH PENGARANG
& PERLINDONGI

PENERBIT

BOEKH. Tjerdas MEDAN

(YUSDJA)

Titelpagina "Patjar Merah kembali ke tanah air".

1. Pendjara II, p.53-5.
2. Pendjara II, p.55-7.
3. Pendjara II, p.57-60.
4. Pendjara II, p.60-6.
5. Pendjara II, p.71-2.
6. Pendjara II, p.72, 73-4.
7. Pendjara II, p.74.
8. Pendjara II, p.62, 74; Madilog, p.12.
9. Pendjara II, p.66-71. Tamim, Kematian Tan Malaka, p.21 en Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, II, p.25 vermelden dat Malaka vijf jaar rondzwierf in Hokkian, Fokian en het gebied zuidelijk van Sjanghai. Yamin, Tan Malacca, p.19 laat Malaka vier jaar in de omgeving van Amoy verblijven.
10. Madilog, p.12; Rentjana Ekonomi, p.5; Thesis, p.63; Yamin, Tan Malacca, p.19; Tamar Djaja, Pusaka, p.213.
11. Pendjara II, p.74.
12. De Tribune, 11-4-1933.
13. Bijlage brief consul-generaal Sjanghai aan PG, 13-7-1933 in vb.14-9-1933 lt.E 22.
14. Verslag SOK, augustus 1934, p.15 in mailr.1137x/34 (Malaka zou in Singapore een Minangkabauer hebben ontmoet en van plan zijn naar Sumatra te gaan); Malaya Command Intelligence Notes, nr.78, 5-10-1933 in PRO-FO 371-17147-F 7004-1191 (Malaka kort geleden op doorreis in Singapore).
15. Letter consul-general Batavia, 27-2-1934 in PRO-FO 371-18567-W 2944/88 (Malaka is vermoedelijk in Hongkong).
16. Kennedy, A History of Communism, p.209 (ontmoeting Hatta-Malaka in maart 1933); Kahin, Nationalism and Revolution, p.119(noot) suggereert een ontmoeting Subardjo-Malaka rond 1935-6, ontkend door Subardjo, Lahirnja, p.39-40.
17. Thesis, p.63.
18. Pendjara II, p.74-8.
19. Pendjara II, p.78-81.
20. Pendjara II, p.84-6.
21. Opgave te interneren personen 1934, p.1-2, 5-7; PPO SWK, juli 1933, p.1 in mailr.1187x/33; PPO, juni-juli 1933, p.1 in mailr.1091x/33.
22. Brief PG aan GG, 23-4-1937, p.3-4 in mailr.403x/37.
23. Besluit in mailr.476x/34.
24. Dit betrof Muchtar gelar Bandaro Chatib, veroordeeld wegens communistische activiteiten. Hij had o.a. contact met Nawawi Arief, om diezelfde reden veroordeeld. PPO SWK, oktober 1932, p.1-3 in mailr.1227x/32; PPO SWK, november 1932, p.1 in mailr.115x/33; PPO SWK, december 1932, p.1 in mailr.227x/33; PPO SWK, januari 1933, p.1 in mailr.357x/33.
25. Hierbij waren Murad gelar Sutan Maharadjo en weer Nawawi Arief betrokken. PPO SWK, oktober 1933, p.1 in mailr.2x/34; PPO SWK, november 1934, p.1 in mailr.1437x/34; PPO SWK, december 1934, p.1 in mailr.139x/35; PPO SWK, januari 1935, p.1 in mailr.255x/35. Keadilan kreeg wegens persdelicten viereneenhalf jaar gevangenisstraf. PPO SWK, augustus 1935, p.1 in mailr.1027x/35. In hoger beroep werd dit drie jaar. PPO SWK, januari 1936, p.1 in mailr.136x/36. Zie over Keadilan: D. van der Meulen, Ik stond er bij, het einde van ons koloniale rijk, Baarn, z.j. (1965), p.102-6, 114-5.
26. Politiek verslag SOK, januari 1934, p.15 in mailr.448x/34; Politiek verslag SOK, maart 1934, p.14 in mailr.579x/34.
27. Agus Tami en Sikandar, n.a.v. een telegram van de PG. Politiek verslag SOK, januari 1934, p.15-6 in mailr.448x/34.
28. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 21- en 26-2-1934 (citaat). Ook in De Telegraaf, 24-2-1934 en De Tribune, 22-2-1934.
29. Brief PG aan GG, 23-4-1937, p.4 in mailr.403x/37; brief PG aan GG, 25-8-1937, p.3-4 in mailr.822x/37.
30. Staat van inlichtingen betreffende Jahja Nasution in mailr.822x/37.
31. Mailr.1003x/35.
32. Rapport ARD, 29-4-1936, "De Partai Republik Indonesia (Pari) en hare actie in 1935 en 1936", p.9-11 in mailr.446x/36 (verder aangehaald als Rapport Pari 1935-6).
33. Politie Surabaya, 13-10-1937, "Geheim rapport betreffende het aandeel in

- de actie der 'Partai Repoeblik Indonesia' afgekort 'Pari' van I. Malim Lubis alias Djaus alias Hundeshagen alias Josee Toledo alias Si Pandjang alias Dawood Hawaff alias Bang Amat, II. Marinus Siringoringo, p.18-9 in mailr.1157x/37 (verder aangehaald als Rapport Surabaya).
34. Staat van inlichtingen Abdulhamid in mailr.822x/37; brief PG aan GG, 23-4-1937, p.5.
35. Rapport Surabaya, p. 18-21.
36. Brief PG aan GG, 29-4-1936, p.16, gegevens uit interneringsbesluit en verhoren op vraagpunten van Malelo Siregar en Ali Basah Siregar in mailr.779x/37.
37. Rapport Surabaya, p.2.
38. Verhoor op vraagpunten Malelo Siregar; Rapport Pari 1935-6, p.17.
39. Verhoren op vraagpunten Tatar Siregar, Tahar en Taskandar in mailr. 779x/37.
40. Rapport Pari 1935-6, p.17.
41. Verhoor op vraagpunten Ali Basah Siregar in mailr.779x/37.
42. Staat van inlichtingen Sudarmin in mailr.822x/37.
43. Staat van inlichtingen Subeno in mailr.822x/37; Rapport Pari 1935-6, p.15.
44. Staat van inlichtingen Abdulsalam, Dul, Naming, Umar en Maun in mailr. 822x/37; brief PG aan GG, 25-8-1937, p.5-8.
45. Rapport Pari 1935-6, p.15, 17; brief PG aan GG, 23-4-1937, p.2.
46. Brief PG aan GG, 23-4-1937, p.2; brief PG aan GG, 25-8-1937, p.7; Staat van inlichtingen Jahja Nasution; Rapport Surabaya, p.2-3. De vier namen van Dawoods blad luidden: Lapaar (Honger), Persembahan (Mededelingen), Doeka (Smart) en Sembah Doeka (Een bedroefde groet).
47. PPO, januari-februari 1936, p.5 in mailr.343x/36.
48. Rapport Pari 1935-6, p.9, 12-4.
49. Rapport Pari 1935-6, p.16-7.
50. Rapport Pari 1935-6, p.12, 15-6.
51. Rapport Pari 1935-6, p.19-20, ook PPO, maart-april 1936, p.1-2 in mailr. 550x/36.
52. Brief PG aan betrokken residenten, 6-5-1936, telegram idem, 6-5-1936. Dit telegram stelt als datum voor de actie 7 mei. Dit is gezien de datering van de brief een onmogelijke zaak. Het telegram zal waarschijnlijk 10 mei verzonden zijn.
53. PPO, maart-april 1936, p.1-2; De Telegraaf, 19-5-1936 (uit Java Bode).
54. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 11- en 20-5-1936 (Bataviaasch Nieuwsblad); Het Volk, 14-5-1936; De Telegraaf, 19-5-1936.
55. Sinar Deli, 12-5-, Darmo Kondo, 14-5-, Masjarakat, 15-5- en Tjaja Timoer, 18-5-1936 in IPO 1936, nr.21.
56. Sinar Sumatra, 26-5-1936 in IPO 1936, nr.23.
57. PPO, augustus-september 1936, p.1 in mailr.1192x/36.
58. Brief PG aan GG, 23-4-1937, p.1-5.
59. Brief PG aan GG, 25-8-1937, p.2.
60. Bescheiden hierover in mailr.779x/37. Uitvoerige verslagen van de Pari-acties in Oost-Java zijn niet in het archief aanwezig.
61. Brief PG aan GG, 25-8-1937, p.8-10.
62. Bescheiden hierover in mailr.116x/38 en 407x/38.
63. Besluit GG, 12-10-1939 in mailr.1171x/39. Ook in Nieuwe Rotterdamsche Courant, 25-10-1939.
64. Rapport Surabaya, p.1-17.
65. Bescheiden in mailr.251x/38.
66. Rapport Surabaya, p.18. In zijn verhoor op vraagpunten in mailr.251x/38 wordt als datum van aanhouding 28-2-1937 genoemd. Een tijdstip ongeveer samenvallend met het tijdstip van aanhouding van Dawood lijkt mij het meest waarschijnlijk; in het verslag van het verhoor is wellicht sprake van een vergissing.
67. Algemeen Handelsblad, 14-7-1936.
68. De Telegraaf, 22-12-1936.
69. Pemandangan, 4-9- en Sinar Deli, 6-9-1937 in IPO 1937, nr.38.
70. De Tribune, 21-9-1937 haalt een bericht aan uit de Nieuwe Rotterdamsche Courant, waarin in dit verband kritiek wordt uitgeoefend op de rechtszekerheid en wetseerbiediging. Dit artikel heb ik niet kunnen achterhalen.

71. Aanhangsel tot het verslag van de handelingen der Tweede Kamer 1937-1938, p.59.
72. d.l., "Binnenlands Commentaar", De Tribune, 23-5-1936.
73. Ima (Dawood?), Sabit, (A.B.C.) untuk bangsa Indonesia, augustus 1935. Een veertig folio-vellen tellend afschrift, alsmede een 28 bladzijden tellende verkorte vertaling bevinden zich in mailr.403x/37.
74. Sabit, p.2-4, vertaling, p.1-3.
75. Sabit, p.4-6, vertaling, p.3-4.
76. Sabit, p.6-9, vertaling, p.4-6.
77. Sabit, p.9-12, vertaling, p.6-8.
78. Sabit, p.12-8, vertaling, p.8-13.
79. Sabit, p.18-9, vertaling, p.13-4.
80. Sabit, p.19-23, vertaling, p.14-7.
81. Sabit, p.24-6, vertaling, p.18-9.
82. Sabit, p.26-31, vertaling, p.20-2.
83. Sabit, p.31-3, vertaling, p.22-4.
84. Sabit, p.34-9, vertaling, p.24-6.
85. Sabit, p.39-40, vertaling, p.26-7.
86. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.82; Tamim, Rede P.P.I., p.9; Tamim, Kematian Tan Malaka, p.20.
87. Over de Permi: mailr.1451x/33, 861x/34; P.S.I.I.: mailr.1261x/34; over Partindo-Noord-Sumatra: mailr.784x/34, 938x/34, 944x/34.
88. Pluvier, Overzicht, p.59-63.
89. Pluvier, Overzicht, p.77.
90. Pluvier, Overzicht, p.95-113, 118-29, 167-95.
91. Dit betrof Abdulrahim Siregar. Politiek verslag Jambi, 2e halfjaar 1935, p.6-7 in mailr.187x/36 en idem, 1e halfjaar 1936, p.8 in mailr.812x/36. Siregar verscheen niet in Jambi.
92. PPO SWK, maart 1936, p.1 in mailr.432x/36; PPO SWK, mei 1936, p.1-2 in mailr.616x/36; PPO SWK, oktober 1937, p.1 in mailr.1061x/37. Tijdens zijn hier vermelde bezoeken aan SWK ontplooidde hij geen verdachte activiteiten.
93. Politiek verslag SOK, oktober 1936, p.13-4 in mailr.1239x/36.
94. PPO Riouw, 1e halfjaar 1937, p.5-6 in mailr.840x/37; PPO Riouw, 2e halfjaar 1937, p.3 in mailr.206x/38; PPO Riouw, 1e halfjaar 1938, p.2 in mailr.908x/38.
95. PPO Riouw, 1e halfjaar 1939, p.7 in mailr.1142x/39 (Ilyas Togo). Karim was illegaal naar Malaka teruggegaan, gearresteerd en tot vijf jaar gevangenisstraf veroordeeld. In hoger beroep volgde uitzetting. PPO SWK, april 1939, p.1 in mailr.660x/39.
96. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.85; Tamim, Rede P.P.I., p.10. Kahin, Nationalism and Revolution, p.86 en J.S.Mintz, Mohammed, Marx and Marhaen: The Roots of Indonesian Socialism, London, 1965, p.76 noemen als vooroorlogse Parilieden Sukarni en Malik.
97. Dit waren Warta dari buro luar negeri dari P.K.I. (Bericht van het buitenlands bureau van de P.K.I.), waarvan in ieder geval vier afleveringen verschenen. Mailr.949x/34, 58x/35, 885x/35 en 281x/36. Ook De Tribune, 22-10-1934.
98. PPO, december 1934-januari 1935, p.1 in mailr.278x/35; PPO, juni-juli 1935, p.3 in mailr.1003x/35; brief PG aan GG, 26-6-1935 in mailr.888x/35. De Tribune, 4-5-1935 meldt het arrest van de twee communisten uit Solo.
99. De regeringsbescheiden hierover in mailr.146x/38.
100. Besluit GG, 23-7-1938 in mailr.695x/38.
101. Externeringsbesluit, 28-8-1937 en andere bescheiden in vb.10-9-1937, lt. O 23. Over Philippo in De Tribune, 23-9-1936 en 9-9-1937.
102. Rapport politie Surabaya, 13-4-1937, p.4-6, 10-1 in mailr.146x/38.
103. Rapport politie Surabaya, 13-4-1937, p.14.
104. Staat van inlichtingen Saleh Rais in mailr.146x/38.
105. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.82; Tamim, Rede P.P.I., p.10.
106. Rapport ARD, 4-12-1936, p.3 in mailr.146x/38.
107. Muso, Tan Malaka dan Pari, p.1-2.
108. Muso, Tan Malaka dan Pari, p.3-5.
109. Muso, Tan Malaka dan Pari, p.6-7.

- 110.Muso, Tan Malaka dan Pari, p.7-9. Citaten p.7-8 en 8-9.
- 111.Rapport politie Surabaya, 13-4-1937, p.3-4.
- 112.Tamim, Sedjarah P.K.I., p.1-2, 83-6; Tamim in Sudyono, P.K.I.-Sibar, p.15-6; Tamim, Rede P.P.I., p.10-1; Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, I, p.6, II, p.20-1. Nieuwsgier, 11-9-1948 schrijft dat er volgens Tan Malaka sprake was van een valse Muso in 1935. Ook P. de Groot, De Dertigere jaren, I 1930-1935, Herinneringen en overdenkingen, Amsterdam, 1965, p.177-8 vermeldt Muso's bezoek. Verder hierover in Kahin, Nationalism and Revolution, p.86-7 en McVey, Development, p.20.
- 113.Tamim, Sedjarah P.K.I., p.86 (hier wordt Sjarifudin als redacteur genoemd); Nieuwsgier, 11-9-1948. B.R.O'G.Anderson, Java in a Time of Revolution, Occupation and Resistance, 1944-1946, Ithaca+London, 1972, p.47 vermeldt dat Wikana, Malik en Pandu Kartawiguna in 1940 gearresteerd werden "for helping distribute the illegal news sheet Menara Merah".
- 114.De Tribune, 26-7- en 13-8-1938.
- 115.Adil, 13-1-1938 in IPO 1938, nr.16.
- 116.Darmo Kondo, 29-1-1938 in IPO 1938, nr.16.
- 117.Persamaan, 9-2-1938 in IPO 1938, nr.16.
- 118.Pendjara II, p.87-8.
- 119.Pendjara II, p.88; Malaka, Madilog, p.15.
- 120.Tamim, Sedjarah P.K.I., p.88.
- 121.Pendjara II, p.88-92.
- 122.Pendjara II, p.92-101.
- 123.Pendjara II, p.101-6.
- 124.Malaka, Madilog, p.12.
- 125.Pendjara II, p.106.
- 126.Malaka, Madilog, p.12, 16; Pendjara II, p.106. Zijn leraarschap wordt ook vermeld in Tamim, Sedjarah P.K.I., p.88; Tamim, Kematian Tan Malaka, p.22; Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, I, p.16, die de Nan Yang High School noemt; Yamin, Tan Malacca, p.20 en Tamar Djaja, Pusaka Indonesia, p.213.
- 127.Malaka, Madilog, p.12. Tamim, Kematian Tan Malaka, p.22 vermeldt de vele pogingen van Malaka om in contact met Indonesische patriotten te komen; het falen ervan noemt hij niet.
- 128.In Pendjara II, p.105 schrijft Malaka over de vrij uitgebreide contacten die hij "in zijn vrije tijd en op de juiste plaats" onderhield met Indonesiërs. In dezelfde alinea schrijft hij dat hij alleen op straat kwam in gezelschap van medeleraars. Daaraan toegevoegd, hetgeen Malaka schrijft in Madilog, lijkt hier van enige overdrijving sprake.
- 129.Sluimers, Enige theoretische beschouwingen, p.265-6 (noot 59); L.E.L.Sluimers, Samurai, Pemuda und Sakdalista, Die Japaner und der Radikalismus in Indonesien und den Philippinen, Amsterdam, 1972, p.69-70. Zie ook Roff, The Origins, p.224-5.
- 130.Pewarta Deli, 12-2-1938 in IPO 1938, nr.8. Ook in Tamar Djaja, Trio Komoenis, p.10-6 en, samengevat, in Tamar Djaja dan St. Rais Alamsjah, Sedjarah, p.62-4. Zie ook blz.415.
- 131."Het Trotzisme in Indonesië", Het Volksdagblad, 13-4-1938.
- 132.S.Krause, "Trotskyism in Indonesia", International Press Correspondence, Vol.18, no.32, 25-6-1938, p.770-1.
- 133.Pemandangan, 8-4-1938 in IPO 1938, nr.16, geheel opgenomen in Tamar Djaja, Trio Komoenis, p.17-26.
- 134.Loekisan Doenia, 20-10-1938 en Pewarta Deli, 19-10-1938, beide in IPO 1938, nr.44.
- 135.Het Vaderland, 1-11-1938.
- 136.Pewarta Deli, 29-12-1938 in IPO 1939, nr.1.
- 137.Adil, 31-12-1938 in IPO 1939, nr.2.
- 138.Al Moersjid, 10-1-1939 in IPO 1939, nr.2.
- 139.Interview Alimin, inleiding.
- 140.Matu Mona (Hasbullah Parinduri), Spionnage-dienst (Patjar Merah Indonesia), Medan, z.j. (1938). In het door mij geraadpleegde exemplaar ontbreken p.7-12.
- 141.Spionnage-dienst, p.3.
- 142.Spionnage-dienst, p.3-4.

143. Spionnage-dienst, p.112-7.
144. Het voorwoord is gedateerd maart 1938; *Pewarta Deli* schreef in februari 1938 al over *Patjar Merah*. Wellicht kende de journalist van dit blad deze betiteling van *Parinduri*.
145. Spionnage-dienst, p.5-71.
146. Spionnage-dienst, p.72-107.
147. Spionnage-dienst, p.108-29.
148. Spionnage-dienst, p.130-58.
149. Spionnage-dienst, p.159-79.
150. Spionnage-dienst, p.180.
151. Vermeld, met de andere twee titels van *Matu Mona*, in een opsomming van titels aan het slot van *Yusdja, Patjar Merah kembali ke tanah air*. Zie over dit boek noot 158.
152. *Sakti Arga, Tan Malaka... Datang!*, p.3-4. *Yamin, Tan Malacca*, p.13 refereert aan dit soort geschriften over *Malaka*, terwijl *Tamim, Kematian Tan Malaka*, p.10 de naam van *Parinduri* blijkt te kennen.
153. *Pendjara II*, p.122.
154. Over het verschijnsel stuiversroman: *A.Teeuw, Modern Indonesian Literature, The Hague, 1967*, p.74-5.
155. *Emnast (Mughtar Nasution), Tan Malaka di Medan (Tan Malaka in Medan), Medan, z.j. (1940)*, p.2.
156. *Emnast, Tan Malaka di Medan*, p.3-80.
157. *Yusdja, Moetiara berloempoer, Tiga kali Patjar Merah datang membela (Parels in de modder, Patjar Merah komt drie keer te hulp), Medan, 1940*, p.3-76 (*Loekisan Poedjangga, 2e jrg., nr.5, 1-2-1940*).
158. *Yusdja, Patjar Merah kembali ke tanah air (Patjar Merah terug naar het vaderland), Medan, 1940, binnenomslag (Loekisan Poedjangga, 2e jrg., nr.12, 15-5-1940)*.
159. *Yusdja, Patjar Merah kembali ke tanah air*, p.3-78.

XII. TERUG IN INDONESIAË ONDER JAPANSE BEZETTING (1942 - 1945)

Eind 1941 landden Japanse troepen in Malaka en rukten snel op in de richting van Singapore. Het Engelse verzet was niet in staat de opmars tot staan te brengen. Singapore werd herhaaldelijk gebombardeerd, waarbij Malaka's school, door zijn grootte, ook een doelwit vormde.

Toen de Japanners op een afstand van enkele tientallen kilometers van Singapore waren, hieven de Britse autoriteiten het verbod van de communistische partij op en stelden ze een Chinees vrijwilligerskorps in. De school werd gesloten en veranderd in een oefenplaats voor dit korps. Vele leerlingen meldden zich hiervoor aan. Malaka bezag deze Britse stappen met wantrouwen. Konden enkele dagen training bereiken dat deze vrijwilligers de strijd konden aanbinden met de getrainde Japanse soldaten? Werden hier niet twee Britse vijanden - de C.P. en de Chinese jongeren - opgeofferd? Malaka sprak dit wantrouwen uit tegen zijn leerlingen.

Toen het Japanse leger Singapore bijna had bereikt zocht Malaka met enkele leerlingen een veilig lijkend toevluchtsoord in een kampong, Paya Lebar. Hier zag hij op 12 februari 1942 de eerste Japanse soldaten. Al gauw kwam het huis waar Malaka verbleef in de frontlijn te liggen. Na een angstige dag en nacht gaven de Britten zich op 15 februari over. Hierna begon een harde onderdrukking. Vooral de Chinezen waren het slachtoffer: roof en mishandelingen waren aan de orde van de dag.

Na enkele dagen kreeg de hele kampongbevolking bevel zich te verzamelen op een groot veld. De communisten en de leden van het vrijwilligerskorps werden eruit gehaald en, later, geëxecuteerd. Malaka ontsnapte aan deze controle en kon zich voegen bij de grote massa Chinezen op het veld. Vier dagen lang bleef deze massa bijeen, zonder eten en drinken. Toen volgde de vrijlating; plannen iedereen te doden lieten de Japanners varen. Bij terugkeer bleek dat alle huizen doorzocht en waardevolle zaken verdwenen waren.¹

Op 8 maart 1942 capituleerde het Nederlandse leger op Java. Malaka en Indonesië stonden beide onder Japans gezag. Tan Malaka bezon zich op een manier om Straat Malaka over te steken en naar zijn vaderland terug te keren. De eerste plannen waren er op gericht met een kleine zeilprauw over te varen van Singapore naar Oost-Sumatra. Een paar leerlingen zouden meegaan. Deze plannen gingen echter niet door; de wind was te ongunstig voor een oversteekpoging.²

Tan Malaka wilde zo spoedig mogelijk naar Indonesië. Sinds beide gebieden onder Japanse controle stonden waren een aantal formaliteiten voor reizigers afgeschaft, maar Malaka vreesde dat de Japanse controle op het zeeverkeer mettertijd weer scherper zou worden. Om die reden zette hij spoed achter zijn plannen. Hij besloot met collega-leraar L.Y. en drie leerlingen naar Penang te vertrekken in de hoop vandaar de oversteek te kunnen maken.

Midden mei vertrokken ze per trein uit Singapore. Na scherpe Japanse visitatie en bagagecontrole vertrok de overvolle trein. De reis duurde door de oorlogsschade aan de spoorbaan twee á drie dagen in plaats van de gebruikelijke ene dag.

In Penang begon het wachten; elke dag liep het vijftal de haven af op zoek naar een boot. Tenslotte vond L.Y. een boot van een Indonesische maatschappij. De vertegenwoordiger van de maatschappij was niemand minder dan Mohammed Samin, die Malaka ruim twintig jaar eerder had leren kennen tijdens zijn werk bij de Senembah-Maatschappij en door zijn bemoeiingen met de D.S.M.-staking. Samin herkende Malaka niet. Hij veronderstelde wel dat Malaka een Sumatraan was. Dit vermoeden wenste Malaka niet te bevestigen; hij veinsde slechts Chinees en Engels te spreken. Na nog een aantal dagen en veel aandringen vertrok het scheepje met Malaka en zijn vier gezellen. Het was een tweemaster, gecharterd door Samins maatschappij. Veertig passagiers vulden het scheepje, dat eigenlijk niet meer dan twintig kon vervoeren. Het weer was slecht; storm uit de richting van Sumatra belemmerde de overtocht. Met een stoomboot nam de overtocht slechts tien uur; op dit zeilscheepje zag men pas na tien dagen de kustlijn. Toen brak nogmaals een hevige storm los. Pas na nog drie dagen kon het gezelschap veilig landen in Belawan. Met enig voorbehoud noemt Malaka als dag van aankomst 10 juni 1942.³

Sinds 29 maart 1922 had hij buiten Indonesië geleefd; men kan wel zeggen dat hij zwaar was gestraft voor zijn politieke overtuiging. Hij was 25 jaar oud toen hij wegging, 45 jaar bij zijn terugkeer. De langverbeide mogelijkheid om in eigen land de omstandigheden te leren kennen en politiek actief te worden deed zich eindelijk voor.

Malaka wilde naar Java. In Medan won hij informatie in over de gemakkelijkste reiswijze. Met zijn reisgenoten logeerde hij eerst bij het hoofd van de scheepvaartmaatschappij. Twee Chinezen besloten in Medan te blijven; de twee anderen wilden naar familie op Oost-Sumatra. Tijdens zijn omzwervingen in Medan kocht Malaka aan een straatstalletje het boekje van Matu Mona over Patjar Merah. Ook hoorde hij hier en elders vertellen dat Tan Malaka in Padang was teruggekeerd met een Japans vliegtuig, als Japans legerkolonel. Op diverse plaatsen zou hij het volk hebben toegesproken. Malaka vermoedde hierin een Japanse tactiek om het vertrouwen van het volk te winnen. Deze berichten bezorgden Malaka een onbehaaglijk gevoel; voor de echte Malaka zou de Japanse bezetter ook wel een grote belangstelling hebben. Hij wilde weg uit Medan om een veilige schuilplaats te vinden. Hij ging via Sibolga op weg naar Bukittinggi. De stad van zijn kweekschool was zeer veranderd: groter, mooier en met het economische leven geheel in handen van de Minangkabauers.

Zijn voornemen in Suliki het graf van zijn ouders te bezoeken liet hij varen uit angst voor herkenning. Hij zocht een auto om naar Palembang of de Lampongs te gaan. Vergeefse pogingen in Bukittinggi herhaalden zich in

Padang Panjang. In Padang vond hij tenslotte een vroegere reisgenoot, die hem wilde meenemen. In de tussentijd had Malaka de gelegenheid het Japanse optreden te leren kennen. Hij hoorde ook hier geruchten over de aanwezigheid van Tan Malaka; iemand vertelde hem dat kolonel Malaka een rede had gehouden op de dag van de Japanse intocht. Het leek Malaka verstandiger te verdwijnen. Omstreeks 26 juni vertrok hij via Solok, Sijunjung en Jambi naar Palembang. De volgende etappe zou de oversteek van Straat Sunda zijn. Dit leek geen grote problemen op te leveren, tot de Japanse autoriteiten plotseling het verkeer tussen de twee eilanden verboden, uitgezonderd handelaren met bagage. Malaka zocht toen naar een wijze om toch de oversteek te maken. Hij zou vanuit Tanjungkarang een nachtelijke, illegale overtocht maken. Op het laatste ogenblik bleek echter toch een legale oversteek mogelijk. Malaka kon meevaren op de boot van een grote handelaar, zelf ook geregistreerd als zodanig. De douane van Telukbetung had geen bezwaar. Met twintig man aan boord ging de oude, nogal wrakke prauw "Sri Renjet" op weg. Langs de kust dreef het scheepje uiterst traag naar Straat Sunda. Tijdens de oversteek stormde het hevig. De overkant werd veilig bereikt; het scheepje meerde af in Banjarnegara. Van hier ging het naar Benteng, waarvandaan een treinverbinding naar Jakarta leidde. Midden juli 1942, na een vermoeiende reis van twee maanden, was hij op zijn plaats van bestemming.⁴

Malaka schreef later dat hij geen ogenblik had overwogen met de Japanners samen te werken. Hij keurde hun houding en optreden ten opzichte van de bevolking sterk af. Hij voorzag toen al dat Japan de oorlog op den duur zou verliezen. Met Sukarno, die ongeveer tezelfdertijd als Malaka, onder veel Japans eerbewijs op een comfortabel oorlogsschip, uit zijn ballingschap in Benkulen naar Java terugkeerde, was hij het dan ook oneens. Sukarno beloofde Japan zijn steun.

Voor Malaka ging het er nu om in betrekkelijke veiligheid op het einde van de oorlog te wachten. Erg gemakkelijk leek dat niet. Op zijn reis had hij al diverse vragen naar zijn verleden moeten afweren; twijfel aan zijn bewering, dat hij Hussein heette en klerk in Singapore was geweest, had hij diverse malen geproefd. Een verblijf in Jakarta en de omgang met stedelingen leek hem voor het bewaren van zijn anonimiteit onverstandig. Bovendien was zijn reiskapitaal sterk geslonken en zocht hij een rustige omgeving voor studie en schrijven. Hij wilde ook na zijn lange afwezigheid op zijn gemak de toestand op het platteland bestuderen.

In de dessa Rawajati, bij de schoenfabriek Kalibata in het district Cililitan, huurde hij een arbeidershuisje, dat één vertrek van vijf bij drie meter telde. Hij woonde enkele uren van Jakarta af, in een omgeving waar de landbouw de belangrijkste bestaansbron vormde, maar waar tevens de schoenfabriek velen werk verschafte. Malaka vond snel zijn plaats in de gemeenschap en sprak veel met boeren en arbeiders.

Hij leefde goedkoop; de huur bedroeg twee gulden, de sobere maaltijden kostten hem vier gulden per maand. Zijn dagindeling lag ook vast. Vier dagen per week schreef hij van 6 tot 12 uur. Daarna wandelde hij rond in het dorp. Drie keer in de week ging hij naar Jakarta, een voettocht van vier uur om reiskosten te sparen, en verkende de stad. Een belangrijk doel vormde de leeszaal van het museum in Gambir, Jakarta. Hier vond hij veel materiaal voor het boek dat hij schreef en bleef hij op de hoogte van de laatste politieke ontwikkelingen.

"Zo wisselden schrijven en lezen, werken en wandelen, gesprekken en denken over deze gesprekken elkaar meer dan een jaar lang af in een maatschappij in grote beweging, een maatschappij als een bewolking vol regen en bliksem".

Malaka merkte op dat met het wisselen van de heersers er voor het volk weinig veranderde. Het bestaan bleef zwaar en armoedig. Wel kwam er geleidelijk twijfel aan de Japanse zege in de oorlog. Met het verlies van het initiatief werd het Japanse optreden harder en brutaler. Malaka kon zijn kennissen voorzichtig wijzen op de zwakte van Japan en de afloop van de oorlog. Hij vond een willig oor, maar kreeg ook bezoek van de assistent-*wedana* van Pasar Minggu, die Malaka vertelde dat hij opdracht had huiszoeking te verrichten. Hij vond niets; Malaka had zijn papieren goed verborgen in het kippenhok.

Onder veel verontschuldigungen vertrok hij weer. Het bleek dat een Chinese opzichter op de fabriek hem bij de politie had gesignaleerd, wat, gezien Malaka's vreemde levenswijze, geen bevreemding behoeft te wekken. Van Malaka's buurman kreeg de Chinees een pak slaag en de arbeiders dienden een klacht tegen hem in. Ondanks het feit dat de aandacht op hem was gevestigd, bleef Malaka voorlopig waar hij was.⁵

Malaka's autobiografie is de enige bron voor deze weergave van zijn wederwaardigheden. Het is dus zeer moeilijk te controleren of en in hoeverre Malaka de waarheid spreekt. De enige berichten van het tegendeel in deze periode, namelijk dat hij als Japans officier in Padang zou zijn teruggekeerd, worden ook door Malaka zelf vermeld. Deze berichten lijken onjuist. Indien Malaka inderdaad op deze wijze terugkeerde naar Indonesië is het onverklaarbaar dat de bezetter niet verder van zijn diensten gebruik maakte, op dezelfde wijze als van andere nationalistten. Zo'n optreden past tevens nóch bij Malaka's oprechte nationalistische gevoelens, nóch bij zijn levensloop vóór 1942. Zijn, door hem zelf geschetste, levensloop sinds 1933 zou in dat geval geheel de vrucht van verbeelding moeten zijn geweest. Deze geruchten passen wel bij de legendevorming die rond zijn persoon was ontstaan. Het lijkt dan ook waarschijnlijk, dat deze geruchten niet bewust door de Japanners werden verspreid, maar in de verwarde oorlogstoestanden spontaan onder de bevolking ontstonden.

Van 15 juli 1942 tot 30 maart 1943 schreef hij "Madilog, Materialisme,

Dialektika, Logika". Malaka koesterde al lang plannen een drietal boeken te schrijven. Het boek over de wijze van denken van het Indonesische proletariaat beschouwde hij hiervan als het belangrijkste; dit boek werd "Madilog". Verder wilde hij schrijven over zijn ideeën om tot een Zuidoostaziatische federatie te komen. Een aantal van zijn levenservaringen wilde hij als informatie en raad voor een aantal belangstellenden te boek stellen.⁶

Malaka meende dat aantal en kracht van het Indonesische proletariaat voldoende waren om de macht te veroveren.

"Hun scholing is echter nog zeer beperkt en niet in overeenstemming met de behoeften en de plicht van hun klasse in de toekomst. Zij hebben gebreken in de 'Weltanschauung'. Gebreken in de filosofie. Zij zijn nog diep gewikkeld in op het hiernamaals gerichte geloven en allerlei bijgeloof. Ze zijn zich niet bewust van de sterkte van hun klasse. Ze beseffen zelf niet, dat zonder de hulp van het industriële proletariaat, alle pogingen om een Vrij Indonesia te veroveren en te vormen geheel vergeefse pogingen zullen zijn."

De westelijke arbeidersfilosofie geeft bij vertaling voor Indonesië geen bevredigend resultaat. Dit is het gevolg van de verschillen in achtergrond tussen de beide maatschappijen: in klimaat, geschiedenis en psychologie. Het Indonesische proletariaat behoeft leesstof die overeenstemt met zijn gedachtenwereld en een brug vormt naar de westelijke proletarische filosofie. Ondanks het feit dat Malaka gelooft dat er betere denkers, schrijvers en taalgebruikers zijn, die deze filosofie op schrift kunnen stellen, wil hij hiermee voorop gaan. De anderen zwijgen en Malaka wil daarom een poging wagen. Hij vraagt de clementie van de lezer voor zijn fouten.⁷

"Madilog" geeft vorm aan gedachten die bij Malaka al jarenlang leefden. Betekenis en oorsprong van de drie begrippen, logica, materialisme en dialectiek, hun verband en allerlei ermee samenhangende zaken wil Malaka hierin verklaren.⁸

Voor zijn boek had Malaka niet de beschikking over bronnen. Het eerste deel schreef hij geheel uit zijn herinnering op; voor het tweede deel kon hij gebruik maken van in Jakarta aanwezige bibliotheekboeken.⁹ Wel wilde Malaka de indruk vermijden dat hij "Madilog" geheel bedacht had. Als elke schrijver was hij de leerling van denkers uit eigen en andere maatschappijen. In het denken weerspiegelt zich de invloed van leraar, vriend en vijand.¹⁰

Malaka beschrijft de wederwaardigheden van zijn boekenbezit. Diverse malen bouwde hij een verzameling boeken op, maar telkens was hij gedwongen dit kostbare bezit achter te laten. Dit gebeurde in 1922, toen hij uit Nederland vertrok en in 1923, toen hij voor de Komintern naar China ging. In Sjanghai raakte hij in 1932 zijn boekenbezit kwijt, terwijl hij in datzelfde jaar ook zijn notitieboeken in zee moest gooien om Birma veilig binnen te komen. In Amoy en in Singapore liet hij in 1937 en 1942 zijn boeken achter. Toch was dit alles niet zo'n ramp. Al sinds zijn Indonesische kweekschooljaren had hij zijn eigen systeem: via ezelsbruggetjes memoreerde hij belangrijke

zaken. Als voorbeeld gaf Malaka "Afiagummi". Dit woord vatte de factoren samen die de uitkomst van een oorlog bepaalden. De A stond voor Armament, de F voor Finance, enzovoorts. Zo was Malaka ongebonden; als politieke vluchteling moest hij altijd gereed staan voor onverwacht vertrek. De overlast van bagage kon hij daarbij niet gebruiken.¹¹

Volgens Malaka slaat de term "Madilog" vooral op een wijze van denken. Dus geen "Weltanschauung", hoewel deze natuurlijk zeer dicht verbonden is aan de wijze van denken. Via deze rationele denkwijze kunnen talloze vraagstukken worden opgelost.¹² Aan deze logica, dit rationele denken, heeft het vrijwel geheel ontbroken in Indonesië, zelfs in het gehele oosten. Kennis, of liever gebruik daarvan, is een noodzaak. Daarnaast moeten dialectiek en materialisme, denkwijzen die al lang gebruikt werden in het oosten, een herwaardering ondergaan. Het materialistische denken moet worden ontdaan van alle mystieke en magische insluipsels, de dialectiek van alle, vooral van religieuze zijde ingebrachte, mystiek.¹³ Deze denkwijzen baseren zich op ideeën. Malaka bestrijdt dit. Alle vraagstukken vinden hun basis in "matter", die op rationele wijze onderzocht kan worden. Dat is dan ook het uitgangspunt van "Madilog".¹⁴

Het hierboven vermelde maakt alles deel uit van de inleiding van zijn boek, die Malaka besluit met een oproep aan zijn lezers het industriële proletariaat te organiseren om tot een vrij Indonesia te komen.

"Maar u moet de huidige maatschappij analyseren, met een denkwijze gebaseerd op 'matter', niet op geest, die tegenstellingen ziet, geen vrede, en die geen denkwijze gebaseerd op fantasie, bijgeloof of willekeur gebruikt. Verduidelijk het belang van 'matter' voor welzijn, ontwikkeling, cultuur, vrijheid en geluk. Analyseer de tegenstelling tussen loon en winst, tussen proletariër en kapitalist. De tegenstelling tussen de politiek van de arbeiders en de politiek van de werkgevers en tenslotte de tegenstelling tussen de cultuur van de arbeiders en de cultuur van de nietsdoende bezitters.

Verduidelijk de positie van het proletariaat in de wereld van het kapitalisme. Wijs erop dat zij, de arbeiders, de basis van de Indonesische economie vormen. Wek een kritische geest, een verzettsgeest op in de maatschappij die natuurlijk bestaat uit verschillende tegengestelde groepen. Zo wordt een agressieve geest opgewekt om het oude en afgedane te vernietigen en een nieuwe, stevige, sterke maatschappij te vestigen.

Benader hen, de arbeiders, niet met 'mystieke logica'. Maar als u aanhanger bent van mystieke logica of dialectiek moet u eerlijk zijn. Wijs dan ook op het gevolg van mystieke logica of dialectiek.

Vertel ronduit, dat aardse zaken niets betekenen vergeleken met het hiernamaals. Propagandeer dat in het hiernamaals alles grootser, aangenamer en eeuwig zal zijn. Of zeg, in overeenstemming met de filosofie van Gautama Buddha, dat aardse goederen ketenen, een karma vormen, die ons bindt aan ons bestaan, ons ellendige bestaan.

Of handel als en volg de houding en het gedrag van verschillende sektes of mystici, die de beste wijze zoeken om deze wereld te ontkenen, de beste wijze om te ... sterven, want voor hen is sterven het doel van het leven. Vertel verder dat de dood beter is dan het leven. Gedraag u ook zo, opdat de theorie in overeenstemming is met de praktijk, het woord met het gedrag. Door ronduit en consequent zo te spreken kunnen de arbeiders kiezen wat ze het beste vinden: Madilog of mystieke logica."¹⁵

Malaka bestrijdt deze mystieke logica in het eerste hoofdstuk. Energie of beweging kan slechts voortkomen uit "matter"; geest of idee kan niet los bestaan van "matter". Malaka stelt hierbij goddelijke schepping en evolutie tegenover elkaar. Het zou irrationeel denken zijn als "matter" uit geest zou voortkomen. De westerse wetenschap heeft deze denkwijzen weerlegd. Azië gebruikt echter nog de mystieke denkwijze, die in Europa tijdens de Middeleeuwen gold.¹⁶

In het volgende korte hoofdstuk over filosofie behandelt Malaka op basis van enkele boeken van Engels de tegenstelling tussen de idealistische en materialistische filosofie. Hij beschrijft kort de idealistische grondslag van het denken van Hume en Kant en de dialectiek van Hegel. Marx, zich basierend op Hegel en Feuerbach, draaide hun filosofie om: niet het denken bepaalt de maatschappij, maar de maatschappij bepaalt het denken. De klassenstrijd geeft vorm aan de staat; de economische verhoudingen en niet de ideeën tegenstelling leiden tot een dialectische ontwikkeling. Zo ontstaat de tegenstelling tussen dialectisch-materialisme en idealistische dialectiek. De heersende klassen maken gebruik van de idealistische filosofie om hun macht te handhaven. De ideeën van Bergson, Spengler en Nietzsche worden omhelsd door Hitler; Gentile's denken vormt de basis van Mussolini's fascisme. Zo is het idealisme nog de baas in West-Europa. In de Sovjet-Unie heerst echter het materialisme, gebaseerd op het werk van Lenin en Plechanov.¹⁷

De volgende twee hoofdstukken handelen over wetenschap. Malaka geeft hierin blijk van zijn belangstelling voor en kennis van wiskunde en natuurwetenschappen. Hij behandelt de definitie van wetenschap, eigenschappen van wiskunde en geometrie en de methoden om theorieën te toetsen. Via de zo verkregen denkscholing kunnen maatschappelijke problemen ook succesvol worden aangepakt. Daarom waren de analyses van Marx en Lenin ook juist. Bij gebreke daarvan ontstaan denkbeelden als die van Gandhi, wiens economische denkbeelden Hindoestan te gronde zullen richten. Dit, omdat hij zich niet baseert op reële feiten, maar op een vergeestelijkte droomwereld.¹⁸

De organisatie van feiten tot wetten in de natuurwetenschappen vormt de kern van het tweede hoofdstuk over wetenschap. Malaka behandelt de diverse methoden om hiertoe te komen (inductie, deductie, verificatie). De gehele natuurwetenschap berust op de onverbreekelijke band "matter"-energie. Malaka maakt een aantal opmerkingen over wetenschap in Hindoestan en China. In Hindoestan verstikte de mystieke logica elke wetenschapsontwikkeling. In China stond de verzameling van wetenschappelijke feiten op hoog peil en bestond er dientengevolge ook een aanzienlijke wetenschappelijke kennis. Malaka merkt hier op dat hij dit zelf ondervond, toen Chinese medicijnen hem genazen, waar westerse methoden faalden. Maar de organisatie en generalisatie van feiten tot wetten ontbrak. De Grieken begonnen hiermee en het westen vervolmaakte dit. Vanuit het westen verspreidde de wetenschap zich

over de gehele wereld. De wetenschappelijke ontwikkeling staat niet los van de maatschappij, maar wordt hierdoor duidelijk beïnvloed. Dit is een grens aan de wetenschap gesteld, terwijl ook anderszins aan de wetenschap, gezien door Malaka als rationeel denken, beperkingen worden gesteld. Darwins evolutieer constateert in de natuur, met het verstrijken van de tijd, ontwikkelingen waarbij op een bepaald ogenblik fundamentele verschillen optreden. Deze wet van de evolutie valt dan ook niet meer onder de logica, maar onder de dialectiek.¹⁹

Dialectiek, onderwerp van het vijfde hoofdstuk, geeft antwoord op vragen waar logica geen eenvoudig ja of nee op kan zeggen. Dit kan zijn als de tijdsfactor een rol speelt (zoals bij de evolutieer) of bij maatschappelijke vraagstukken, waar de positie van de persoon het antwoord bepaalt. Zo lost de dialectische denkwijze de vraagstukken op hoger niveau op dan de logische denkwijze.

De idealistische dialectiek van Hegel vormt de filosofie van de heersende klasse; de materialistische dialectiek van Marx en Engels die van de onderdrukten. De eerste houdt een beweging in van ideeën, de tweede een beweging op basis van de reële wetten over "matter" in de natuur. Het dialectisch-materialisme vormt een vertaling van de bestaande tegenstelling in de natuur: de tegenstelling bezitters-onderdrukten. De voortgaande ontwikkeling in deze strijd leidt tot vooruitgang in het denken; een causaliteit, tegengesteld aan die van de idealistische dialectiek. De maatschappij bepaalt het denken in de maatschappij, maar dit denken kan op zijn beurt weer de maatschappij beïnvloeden. Malaka benadrukt dit en haalt hierbij Marx' thesen over Feuerbach aan. Als voorbeeld noemt Malaka hierbij onder andere de ontwikkeling van de bewoners van Java van ondernemende zeelieden en handelaars tot een volk dat "honkvast blijft zitten in zijn dessa" (de letterlijke woorden van Malaka). Met het in cultuur brengen van het vijandige oerwoud veranderde de levensbeschouwing van actief in passief. Nu een aantal door de grote bevolkingsdruk transmigreert naar Sumatra, verandert hun levensbeschouwing weer. Onder invloed van de omstandigheden keert de geest van "*perantau*" weer terug.

Zo stellen de maatschappelijke omstandigheden grenzen aan de ontwikkeling. De produktieverhoudingen en de klassenstrijd leiden tot een dialectische omhooggaande ontwikkeling. Daarom zijn ook geloof en "*Weltanschauung*" een weerspiegeling van de bestaande maatschappelijke verhoudingen. Dat geldt ook voor de Djjobojolegende, een voorspelling uit Java's Hindoetijd waaraan veel geloof werd gehecht. Uit deze voorspelling kon men lezen dat met de komst van de Japanse bezetters een onafhankelijk Indonesië aanstaande was. Malaka haalt deze voorspelling aan om het geloof erin te ontkrachten.

Ook voor de kunst geldt hetzelfde beginsel, terwijl de kunst op haar beurt weer de maatschappij kan beïnvloeden. Malaka vermeldt hier de houtsnijkunst van het pre-Hindoetijdperk, gebaseerd op dynamisme en animisme,

met afbeeldingen van de goede god of boze geest; de gedichten, die nauw aansloten bij het werkritme in de landbouw, de wajang, verbonden aan het sawahbedrijf en de voorouderverering. Onder Hindoeïnvloed is de wajang veranderd. Aan de wajangdeskundigen vraagt Malaka om onderzoek naar de oorspronkelijke wajang om een antwoord te geven op de vraag waarom *Indonesia Asli* (het oorspronkelijke Indonesië) vóór het Hindoeïjdsperk meer gebaseerd was op de praktijk en feiten, en ondernemender en vernieuwingsgezinder was. Welke factoren leidden ertoe dat het dynamisme en animisme verdrongen werden door Hindoeïsme, Buddhisme en Islam? Wellicht kan de wajang een antwoord geven.

De kleine Hindoebovenlaag zocht een middel om zijn macht op te leggen aan Indonesië. Hij doodde intellect, geest en initiatief; de wajang vertelde alleen nog Hindoeïstische verhalen. Religie, cultuur en taal werden onderdrukkingsinstrumenten. Malaka bewondert muziek en dans van Java zeer; maar, schrijft hij, ze zijn wellicht te mooi voor de strijd.²⁰ Uit deze paragraaf over kunst blijkt weer eens Malaka's positieve waardering van *Indonesia Asli* en zijn zeer negatieve oordeel over het Hindoeï-Javaanse tijdperk.

Voor het schrijven van het zesde hoofdstuk, over logica, had Malaka literatuur tot zijn beschikking. Het overgrote deel van het hoofdstuk is een uitleg van de methoden van de logica, met alle daarin gebruikte termen en begrippen. Met enthousiasme poogt Malaka deze denkmethode op de lezers over te brengen. Als motivering voor deze volgorde van de hoofdstukken geeft Malaka aan dat de mystieke logica de oudste denkwijze was. Hieruit ontstond de filosofie, die op haar beurt wetenschap, dialectiek en logica deed ontstaan. Deze laatste drie hangen zeer nauw samen en vormen de basis voor het Madilogdenken. Malaka behandelt nogmaals de verschillen tussen logica en dialectiek: de overgang van kwantitatieve naar kwalitatieve verandering (door het stijgen van de watertemperatuur wordt het water stoom) en de "Negation der Negation" (de rups wordt vlinder - Negation -, die weer rups wordt - Negation der Negation -).²¹

Na deze tweehonderd bladzijden inleiding komt Malaka tot het Madilogdenken.

"Madilog is een wijze van denken, gebaseerd op materialisme, dialectiek en logica om tot conclusies te komen, die berusten op voldoende feiten, voldoende waargenomen en bestudeerd."

Het is niet nieuw, of alleen Malaka's denken. Het is een geschenk van het westen, dat Malaka zijn lezers ter bestudering aanbiedt.

"Hier wil ik duidelijk en ronduit verklaren dat Madilog geheel en krachtig zich verzet tegen het 'oosterse denken' dat meer dan noodzakelijk wordt rondgebazuind sinds Indonesië door het Japanse leger bezet is. Ten behoeve van nog meer duidelijkheid moet ik verklaren dat wat ik met het oosterse denken bedoel alles is wat verbonden is met mystiek en bijgeloof, van waar uit het oosten het ook komt. Ik bedoel hier weer niet mee, dat er geen mysteries meer in de wereld zijn, dat alles al bekend is.

Kennis kan en mag nooit ten einde komen. Dus als u 'één' zegt, zeg ik 'twee'. Als u 'een miljoen' zegt, is mijn antwoord weer 'één miljoen plus één'. Enzovoorts. Zo ontstaan door nieuwe kennis nieuwe vraagstukken, steeds weer. Maar nieuwe vraagstukken zullen altijd weer opgelost kunnen worden. Er is geen grens aan kennis en er zijn geen grenzen aan de vraagstukken. Dit is een deel van het menselijk bestaan en een deel van de denkwereld. Wie erkent, dat er grenzen zijn aan kennis en vragen, valt in de kuil van de mystiek; in de valstrik van het dogmatisme. Hij zal zijn handen in de schoot leggen, naar zijn neus staren en oom, oom zeggen... Hij zal geen kritiek meer leveren op de al verkregen kennis en hij zal geen meer vervolmaakte kennis zoeken. Hij sterft met zijn kennis, omdat zijn kennis dood is. Alle levende dingen moeten veranderen, omdat elke verandering een teken van leven is. Niets is vast, alles verandert. Wat zeker is, is de zekerheid van verandering, of de verandering van de zekerheid."²²

Vervolgens past Malaka zijn denkwijze toe op een aantal vraagstukken in scheikunde en sterrenkunde (de mogelijkheid van leven op andere planeten), waar telkens op basis van "matter" de kwalitatieve verandering en de "Negation der Negation" worden aangewezen.²³

Voor de mystici is al dit wetenschappelijk onderzoek niet nodig. Zij gooien alle mechanica, scheikunde, biologie en wiskunde in het hellevuur. Bij geloof in de woorden van de mystici is een rustig bestaan gewaarborgd en grote hoop op een plaats in de hemel. Begrip of nadenken wordt hierbij niet gevraagd. De mystici verdoemen de geleerden; zo vormden ze in Indonesia organisaties die deze geleerden bestreden, omdat ze anti-Islam zouden zijn.

Als voorbeeld van deze denkwijze vertaalt Malaka delen van het Bijbelboek Genesis. Daarna betoogt hij dat in de gehele natuur logica en dialectiek gelden. De onderzoeker moet hierbij goed het onderscheid tussen logica en dialectiek in het oog houden. Een strikt vasthouden aan de logica, zonder oog voor de wereld van de feiten, voor de dialectiek, "leidt naar een lege Natuur, naar mystieke logica, naar dode logica."²⁴

Het dialectisch-materialisme bestuurt de hele natuur, het hele leven. Mechanische en mystieke processen spelen geen rol in het evolutieproces, dat Malaka bespreekt in twee paragrafen over "Het leven" en "De geschiedenis van het levende".²⁵

Vervolgens gaat Malaka over tot een bespreking van een aantal geloven, waarin tevens zijn historische visie tot uitdrukking komt. Omdat het uitgangspunt van welk geloof dan ook berust op een niet op "matter" gebaseerd idee, kan ook de Madilogdenkwijze hierop niet van toepassing zijn. De juistheid van het uitgangspunt is daarom dan ook onmogelijk te bewijzen via wetenschappelijk onderzoek. Los van het uitgangspunt kan de Madilogdenkwijze een deel van het geloof belichten, een geloof dat zeer wel voor een deel op logica en dialectiek gebaseerd kan zijn. Voor de rest blijft het geloof een zaak die ieder persoonlijk aangaat en ieder voor zichzelf moet uitmaken.²⁶

Dit laatste is een zeer gematigd standpunt, dat zeker niet past in het algemene kader van de felle aanvallen die Malaka doet op het idealistische denken. Een pleidooi voor atheïsme was echter in de Indonesische omstandig-

heden niet opportuun, terwijl het tevens de vraag is of Malaka zelf deze consequentie trok.

Het geloof in *Indonesia Asli* wordt volgens Malaka gekenmerkt door dynamisme, animisme en demonologie. Dynamisme houdt het geloof in, dat in alle "matter" bepaalde krachten liggen opgesloten. Deze krachten konden worden opgewekt door de *pawang*, de medicijnman. De geesten van de voorouders bleven leven, of in een bepaald dier of bepaalde plant, of als geest. Dit vormde de animistische component van het *Asli*-geloof. Andere, niet uit mensen afkomstige geesten vormden de demonen. De *pawang* was de bemiddelaar tussen mensen en geesten. Malaka keurt het af dat men dit geloof primitief noemt. Duidelijk baseerde het geloof zich op materiële dingen. Een tekort aan kennis van wetenschap en techniek veroorzaakte dat men de "matter" zag als afschaduwing van het geloof en niet andersom. Niettemin lag dit geloof aan de krachten, opgesloten in alle dingen, dit dynamisme, feitelijk zeer dicht bij de onlosmakelijke band "matter"-energie, die het Madilogdenken veronderstelt.

Ook het animisme heeft een zeer reële basis. Malaka verwijst hierbij naar de oorsprong van de oorspronkelijke bewoners van Indonesië. Na een zware reis vestigden deze uit Mongolië afkomstige bewoners zich in Indonesië. Voor de vele problemen die men onderweg, op de *perantauan* (Malaka's term) ontmoette, werden steeds zo rationeel mogelijke oplossingen gezocht. De bewoners leefden in stamverband onder een gekozen leider, aan wie Malaka de Minangkabause naam *datuk* geeft. Het gezag en de kunde van deze geliefde en geëerde leiders wenste men na hun dood te behouden. Via het oproepen van zijn geest kon dit voor de nieuwe onervaren leiders behouden blijven. Uit deze primitieve logica kwam dan ook het animistische geloof voort.

Het geloof aan demonen ontstond op dezelfde wijze. Voor natuurverschijnselen werd een verklaring gezocht. In die maatschappij, bij die stand van wetenschap en techniek, verschaftte dit geloof de meest rationele oplossing voor vele vraagstukken. Op een laag niveau beheersten rationalisme en dynamisme, eigenschappen die in het Madilogdenken in de vorm van materialisme en dialectiek tot uitdrukking komen, de samenleving. Op deze visie van Malaka berust ook zijn waardering van *Indonesia Asli*.²⁷

Het Hindoeestaanse geloof krijgt een scherpe bestrijding van Malaka. Dit geloof was puur idealistisch, de aanvankelijk aanwezige basis van materialistisch denken werd teruggedrongen. De wetenschapsbeoefening op deze basis was onpraktisch, speculatief en kende feit noch experiment. Historiëschrijving kende de Hindoeëmaatschappij niet; slechts dromen, mythen en fantasieën werden overgeleverd. Men kende niet de dynamiek dat het verleden de basis vormde voor de toekomstige ontwikkeling, de bron van kennis voor het heden. De maatschappij stond stil. De idealistische filosofie leidde tot lage behoeften. Hierdoor werd een industriële ontwikkeling tegengehouden. Techniek en

wetenschap op basis van "matter" stonden geheel buiten de filosofie. Kennis hiervan was onnut. "Eén fabriek voor geheel Hindoestan was meer dan genoeg om de schaamlappen voor de gehele bevolking te maken."²⁸

Op basis van enkele boeken schetst Malaka dan het waarschijnlijke verloop van de geloofshistorie in Hindoestan. De ontwikkeling verliep van het animisme van de stammenmaatschappij, via het polytheïsme van de feodale maatschappij, naar het monotheïsme van de maatschappij onder één absolute vorst. In deze laatste fase heersten al de Brahmanen. Om de veelheid van volken in Voor-Indië recht te doen, lieten ze dit monotheïsme toe in een pantheïstische variant. Tegelijkertijd werd dit geloof steeds geheimzinniger en mystieker, en zo meer en meer het monopolie van de Brahmanen. De kastenopdeling van de maatschappij versterkte hun positie nogmaals.²⁹

Als anti-these ontstond het Buddhisme, dat echter geen rationele, materialistische tegenbeweging vormde. Het conflict speelde binnen de idealistische filosofie. De onderdrukte klassen waren te zwak om met succes in verzet te komen. Zo ontstond als het ware een broederoorlog, geen klassenoorlog. Ook daarom was een compromis goed mogelijk. De kasten bleven bestaan, de Brahmanen bleven de top van de maatschappij uitmaken en ook de metafysische prioriteit bleef. Het lichaam bleef ondergeschikt aan de geest. Wel kwam er meer ruimte, binnen deze onderschikking voor logica en materialisme, zoals bijvoorbeeld in de yoga. In de toekomst kan echter de invloed van het westen en de westelijke techniek het kastenstelsel vernietigen door het tot stand brengen van een industriële ontwikkeling. Het proletariaat doorbreekt in vakbond en politieke partij de grenzen die kaste, religie en metafysisch denken stellen. Het kan, gewapend met de ervaringen in het buitenland en het dialectisch materialisme, op eigen kracht onderdrukking en bijgeloof vernietigen.³⁰

Hierna behandelt Malaka de geloven van West-Azië: Jodendom, Christendom en Islam. Deze drie verschillen slechts in detail en hebben als gelijke kern drie eigenschappen: geloof in één God, het bestaan van een ziel en een hiernamaals. De grondslag voor de Joodse godsdienst, de oudste van de drie, ziet Malaka in de maatschappelijke omstandigheden rond de vlucht uit Egypte, toen in het verlengde van één volk en één leider (Mozes) de behoefte ontstond aan één God.

Malaka merkt voor wat betreft het Christendom op dat bij vele takken hiervan van logica, dialectiek en "matter" niets te bemerken is; zij hangen een puur idealistische filosofie aan. Naar gelang de economische ontwikkeling in de westerse maatschappij ontwikkelde het Christendom zich in het algemeen in rationeler richting. De reformatie was in dit opzicht een verschijnsel met economische wortels. Deze ontwikkeling is geculmineerd in Rusland, waar alle bijgeloof in 1917 werd vervangen door de dialectisch-materialistische denkwijze.

Tenslotte maakt Malaka, in overeenstemming met Kautsky's boek over het Christendom, nog een aantal opmerkingen over de figuur van Jezus. Hij ziet Jezus als een primitief communist, die zich in de toen bestaande maatschappij niet kon baseren op "matter" om het onderdrukte volk te leiden. Hij koos voor het geloof als middel tot opwekking van het volk.³¹

De Islam kende Malaka door zijn eigen opvoeding in een gelovige Islam-familie. Hij getuigt van zijn belangstelling voor de Islam, die hij voortdurend heeft behouden. Hij getuigt ook van zijn bewondering voor Mohammed, zo'n verheven en doordringend denker in zo'n duistere en verscheurde maatschappij. Op Mohammeds lange reizen vormden zich zijn gedachten. In overeenstemming met de maatschappelijke verhoudingen toen leidden deze voor het verdeelde Arabië tot de noodzaak van één wil, één leider en één God. Daardoor kwam hij tot zijn godsideeën: een strikt en consequent monotheïsme. God was louter idee (in tegenstelling tot het Christendom) en iedere gelovige kon zelf met God in verbinding treden (in tegenstelling tot het Jodendom). In dit opzicht, zegt Malaka, beïnvloedde de Islam het Protestantisme. In deze zelfde tijd had de Arabische wetenschap grote invloed op het westen; deze gaf de aanzet tot het westerse denken. Deze bloei van de wetenschap was mogelijk omdat Mohammed, nadat hij zijn Godsbegrip ontwikkeld had, op rationele wijze tot verdere conclusies kwam. Deze wijze van denken werd gemeengoed; de invloed van het mystieke denken, van bijgeloof, was nooit zo groot in de Islamwereld. Ook de zakelijke geschiedschrijving getuigt hiervan. Slechts waar kennis tekortschoot, heerste het gevoel. Zo ontstond het Godsidea. Dit idee ligt buiten het gebied van het Madilogdenken.

"Dit alles valt geheel binnen het terrein van het geloof. Het gevoel van ieder mens afzonderlijk bepaalt uiteindelijk het 'ja of nee'. Ieder mens is vrij zijn eigen gevoelens te koesteren. In dit opzicht erken ik de vrijheid van denken van andere mensen als rechtvaardiging van de vrijheid die ik zelf eis in de bepaling van de denkwijze die ik aanhang."³²

Malaka's lovende woorden voor de Islam leidden er toe dat, toen het hoofdstuk uit "Madilog" over de Islam omstreeks 1949 als brochure werd uitgegeven, de vooraanstaande Sumatraanse, modernistische Islamdenker Hamka bereid was een voorwoord te schrijven.³³

Hamka noemt het een eer een inleiding te mogen schrijven. Hij had meteen opgemerkt dat de Islam de voornaamste bron voor Malaka's denken vormt en dat Malaka dat ook voluit erkent. Hamka benadrukt de noodzaak de kennis te vergroten; op deze wijze kan de Islam verdedigd en verrijkt worden. De Koran dient op creatieve wijze bestudeerd te worden. De idealistisch-socialistische erfenis van Mohammed moet worden teruggevonden. In dit opzicht geeft ook Malaka verduidelijkingen waarmee de jeugd zijn voordeel kon doen, opdat de geest van God in de wereld behouden blijft.³⁴

Of Hamka hier Malaka's denkwijze juist interpreteert valt te betwijfelen; wel is opmerkelijk dat zo'n interpretatie mogelijk was en door Malaka en zijn

aanhang niet werd bestreden. Dit laatste staat nauw in verband met de politieke strijd die op het tijdstip van uitgifte van de brochure Indonesië verdeelde.

Over het Chinese geloof is Malaka vervolgens kort. Hij merkt de overeenkomsten op met het geloof in *Indonesia Asli*: de voorouderverering en het geloof in geesten en demonen. Hij typeert Confucius als een zeer rationeel denker.³⁵

Na lezing van boeken van Einstein over de relativiteit en van Cassirer over filosofie en relativiteitstheorie behandelt Malaka de dialectiek in deze theorie en valthij de idealistische grondslagen van Cassirers denken aan.³⁶

Malaka brengt hierna nog een aantal onderwerpen ter sprake, waarvoor eerder geen plaats was. De natuur rondom hem, zo vol kennis, verbaast hem veel meer dan alle Hindoeverhalen die geen enkele logica bezitten. Het heelal in zijn strakke organisatie en een mierensamenleving zijn veel verbazingwekkender dan al deze verhalen.

Geest en lichaam zijn onscheidbaar; als het lichaam sterft, eindigt ook de ziel. Het geloof aan de onsterfelijke ziel is verkeerd, hoewel dat geloof ten tijde van zijn ontstaan geheel paste bij de toen bestaande maatschappijverhoudingen. De denkers van toen moet men dan ook niet smaden, maar eren voor hun verdienste. Ook nu kan men nog oprecht hierin geloven. De nieuwe maatschappij moet met deze mensen tot overeenstemming zien te komen. Als uitvloeisel van de onverbreekelijke verbinding lichaam-geest vrezden velen dat het begrip van goed en kwaad zal verdwijnen. Alle geloven roepen op tot het goede, maar in de praktijk blijkt overal het kwade zijn kans te krijgen. Dit komt door de maatschappij. De maatschappij zal zijn leden moeten opvoeden tot het goede. Het onderwijs zal hiervoor de basis moeten leggen. In de Sovjet-Unie had Malaka zelf in 1922-'23 de aanzet hiertoe gezien.³⁷

Aan het einde van zijn boek acht Malaka de tijd gekomen om de lezer wat te verstrooien. Hij schetst een beeld van het toekomstige Indonesië, waar hij een aantal jongeren een aantal bezienswaardige zaken laat zien en verklaart. Hier komt zeer duidelijk Malaka's toekomstideaal naar voren, alsmede onversluierd een aantal van zijn opvattingen. Gezien het belang is dit deel in zijn geheel als bijlage opgenomen.

Het eerst bezoeken ze een sterrenrijker in het welvarende Indonesië van de toekomst. De wondere wereld van het heelal wordt bekeken; een wondere wereld die functioneert volgens de vaste wetten over "matter" en energie. Door voortgaande studie kan de mens deze krachten leren beheersen en voor zijn maatschappij aanwenden.

Het onvergelijkbare natuurschoon van Indonesië vormt het decor van de tweede excursie naar de "tuin van de natuur". Alle planten en dieren van de wereld zijn hier aanwezig. Van planten en dieren laat Malaka het belang zien, de lering voor de mens, de experimenten om plant en dier (meer) ten nutte van de maatschappij te brengen en hij toont de schoonheid van de natuur als afgerond systeem. Dan gaat Malaka naar het industrieelcentrum van Indonesië,

dat in de toekomst deel zal uitmaken van de "Federatie Aslia" met Birma, Siam, Indochina, de Philippijnen en tropisch Australië. Dit industrie centrum ligt langs de as Bonjol-Malaka (Bonjol is de naam van het fort dat in de Padri-oorlog het langst standhield tegen de Nederlandse troepen). Een enorme ontwikkeling heeft dit gebied tot wellicht het grootste industrie centrum ter wereld gemaakt. De arbeiders, die van Java komen, wonen in mooie dorpen. Vol enthousiasme schrijft Malaka over de fabriek en het laboratorium. Hij voert een locomotief op als zinnebeeld van industriële ontwikkeling.

Als inleiding op het bezoek aan de "Mensentuin" benadrukt Malaka het toekomstige belang van Sumatra. In het verleden was Sumatra in economisch en cultureel opzicht leidend. Wat betreft de cultuur heeft Java de fakkel overgenomen, maar ook die zal terugkeren naar Sumatra, naar de as Bonjol-Malaka. In economisch opzicht ligt het zwaartepunt hier al veel langer.

In de "Mensentuin" worden de mensen geëerd, die dat volgens het nieuwe, socialistische Indonesië verdienen. Zij vormen het voorbeeld voor een nieuwe generatie. Voor wat betreft het Indonesische deel van de tuin verwoordt Malaka zijn bezwaren tegen Hindoe- en Islamgrootheden. De grootste eer krijgen hier Rizal en Bonifacio, twee Philippino's waarmee Malaka de Asliagedachte onderstreept. Ook de slachtoffers van de P.K.I.-opstand van 1926 worden geëerd. In het internationale deel van de tuin worden mensen geëerd die een fundamentele bijdrage hebben geleverd aan de ontwikkeling van de mensheid: de grondleggers van de godsdiensten, de filosofen, de geleerden, de kunstenaars. Op het hoogste niveau staan de maatschappijdenkers, met als meest prominenten Marx en Engels. Ook hun volgeling Trotzki wordt met name genoemd, Stalin niet. De "Mensentuin" wil illustreren dat de mens en zijn moraal ontstaan uit de maatschappij, en niet uit een metafysische oppermacht.³⁸

Malaka beschouwt "Madilog" als zijn belangrijkste werk. Het is daarom van belang het boek nog eens nader te analyseren.³⁹

Zijn Madilogdenkwijze was bedoeld om het mystieke oosterse denken te bestrijden. Madilog was een afgeleide van het westerse denken, maar aangepast aan de Indonesische omstandigheden.

De logische component van Madilog geeft het minste reden tot opmerkingen. De logica moet de basis van het denken vormen; de mogelijkheden van de logica beperkt Malaka tot de eenvoudiger vraagstukken. In dit opzicht gebruikt hij de westerse logica als wapen tegen het onlogische, irrationele oosterse denken.

Het materialisme van Malaka verschilt van het westerse materialisme. Als Malaka schrijft over *Indonesia Asli* legt hij een band tussen materialisme en animisme; in beide gevallen vindt het denken duidelijk een basis in "matter". Deze band, gezien in de maatschappelijke context, vindt Malaka logisch en een gevolg van rationeel denken. Daardoor richt zijn materialisme zich impliciet tegen mystiek en magie, kenmerken van het oosterse denken, waar hij zich herhaaldelijk uitermate fel tegen keert. Vooral het Hindoeïsme moet het

hierbij ontgelden. "Materialism, in Tan Malaka's view, is above all a way of thinking which is realistic, pragmatic and flexible."⁴⁰

Zo is ook Malaka's dialectiek een begrip dat gericht is tegen het oosterse denken. Malaka bestrijdt de passiviteit hierin, gevolg van het geloof in oppermachtige metafysische krachten. De dialectische denkwijze gaat ervan uit dat het menselijke denken zich ontwikkelt en in staat is de maatschappij te veranderen. Beter dan dialectiek zou men hiervoor de term dynamisme kunnen gebruiken.⁴¹

Malaka's dialectisch-materialisme is dan ook niet zozeer een maatschappelijk proces als een dynamische, realistische denkwijze. Malaka schrijft wel vaak dat de maatschappij of de economische omstandigheden het denken bepalen, maar hij benadrukt daarnaast dat het denken creatief is en als reactie de maatschappij kan veranderen. In feite komt overal in zijn boek naar voren dat logisch, realistisch, dynamisch denken de maatschappelijke ontwikkeling bepaalt. Het resultaat van dit denken, deze ideeën, brengt de verandering. Het vormen van deze ideeën via de opvoeding en scholing van de jeugd krijgt dan ook veel nadruk. Zo miskent Malaka eigenlijk dat verandering het resultaat zou zijn van een min of meer autonoom proces als de klassenstrijd. Hij noemt dit dan ook slechts terloops enkele malen. De idee veroorzaakt de positieve dynamiek. Hij is hier in andere vorm ook een idealistisch denker en wel ver verwijderd van het westerse dialectisch-materialisme. Dit denken moest leiden tot een vrij en socialistisch Indonesië, waarvan hij tot slot in zijn boek het beeld schetst.

Zoals ook al bij eerdere boeken van Malaka is opgemerkt, heeft de Minangkabause afkomst een belangrijke invloed op hem behouden. Ook het Madilog-denken kent vele verbindingspunten met de Minangkabau. In de Minangkabause maatschappij leidde het rationele denken tot een dynamische ontwikkeling. Via de *merantau* had de maatschappij deze ontwikkeling gekanaliseerd en geïnstitutionaliseerd. De Minangkabauer diende ter verrijking van zijn eigen persoonlijkheid en van zijn maatschappij, zijn *alam*, naar de *rantau* te gaan. Zijn daar opgedane kennis diende ten gunste van de *alam* te komen, die zo een voortdurende ontwikkeling tot meer volmaaktheid doormaakte. Deze ontwikkeling, de *alam*, die door een impuls uit de niet-*alam*, de *rantau*, zich progressief ontwikkelt, kan men ook uitdrukken in de trits these, anti-these en synthese. De al opgemerkte aantrekkingskracht die deze dialectiek op Malaka uitoefende wordt hierdoor deels verklaard. Malaka kon ook zijn eigen leven op deze wijze zien. Hij verliet al in 1913 zijn *alam*. Zijn kennis in de *rantau* opgedaan, droeg hij van 1919 tot 1922 over aan zijn *alam*, van Minangkabau uitgebreid tot Indonesië. Toen begon zijn tweede *rantau*, die twintig jaar duurde. Na zijn terugkeer wilde Malaka ervoor strijden dat al zijn opgedane kennis deel zou worden van de *alam*. Zo is in zijn leven tweemaal deze dialectische beweging te ontdekken. De identificatie van *rantau* als anti-these werd nog

vergemakkelijkt door de bestaande Minangkabause notie dat *merantau* samen moest gaan met persoonlijk lijden en beproevingen. Wat dat betreft kreeg Malaka volop zijn deel.

De kern van "Madilog" is de toekomstvisie van het vrije en socialistische Indonesië. Het Madilogdenken zou ontwijfelbaar naar dit einddoel leiden. Uit de tijd van *Indonesia Asli* (these) en het Hindoe tijdperk (anti-these) zou het vrije en socialistische Indonesië ontstaan.⁴²

Malaka poneert dat in *Indonesia Asli* dynamisch en rationeel denken, natuurlijk in overeenstemming met de maatschappelijke ontwikkeling, heersten. Geheel Zuidoost-Azië werd bewoond door volken van dezelfde afkomst en met dezelfde denkwijzen. De *rantau* was een bron van positieve maatschappelijke ontwikkeling.⁴³

Het Hindoeïsme maakte een einde aan deze door Malaka positief gewaardeerde samenleving. De positieve tendenzen werden afgebroken. Malaka belijdt diverse malen zijn hartgrondige afkeer van het Hindoeïsme. Door de Hindoe-invasie verdween het geloof in eigen kunnen, het eigen initiatief verdween, mystiek en magie heersten, vreemde vorsten voerden een absoluut bewind. In deze Hindoe-Javaanse maatschappij kon een Nederlands koloniaal bewind zich zonder veel moeite vestigen. Deze bezetter stimuleerde alleen maar deze ontwikkeling en deed zijn best het minderwaardigheidscomplex van het Indonesische volk te versterken. In "Madilog" valt Malaka daarom ook de Hindoe-Javaanse cultuur aan, in al zijn vormen, als manifestatie van het verderfelijke oosterse denken.⁴⁴

De waarden van *Indonesia Asli* bleven in minder manifeste vorm behouden in de Minangkabau, ondanks de invloed van de koloniale macht. Malaka zag de Islam in deze tijd als het instrument dat een deel van deze waarden behouden hield. De Hindoe-involed was hier altijd veel beperkter dan in de rest van Indonesië. Het modernisme in de Islam sloot goed aan bij de bestaande maatschappelijke orde. Vooral in deze Islamstroming werd een grote waarde toegekend aan realistisch, rationeel denken. Deze dynamische eigenschappen waren in overeenstemming met de positieve kenmerken die het Madilogdenken in *Indonesia Asli* identificeerde. Ook andere aspecten van de Islam spraken Malaka aan. De bereidheid kennis uit andere maatschappijen op te nemen in de eigen maatschappij toonde overeenkomst met de functie die de relatie *alam - rantau* voor de Minangkabau vervulde. Mogelijk waardeerde hij ook het succesvolle eenheidsstreven van de Islam.⁴⁵

Het volk van *Indonesia Asli*, dat eertijds geheel Zuidoost-Azië bewoonde, zou in het tijdperk van het socialistische Indonesië weer verenigd worden. Een federatie zou de Philippijnen, Indo-China, Thailand, Birma, Malaka, Indonesië en tropisch Australië verenigen onder de naam *Asia*, een samenstelling van *Asia* en *Australia*. Men kon er ook een samenstelling in lezen van *Asia Asli*.⁴⁶

Maar ook hier blijft Malaka zijn afkomst trouw. In de Minangkabause filosofie vormt de *alam* Minangkabau het centrum van de wereld. Daar omheen ligt de *rantau*. De kern van Aslia, het centrum van de technologische ontwikkeling, waaraan Malaka zoveel belang hecht, wordt gevormd door de as Bonjol-Malaka. Ook hier is de *alam* Minangkabau het centrum van Aslia. De keuze van Bonjol als uiteinde van de as versterkt nog de associatie met de Minangkabause waarden. Malaka's denken blijft dus uitgaan van de *alam* Minangkabau als centraal punt en van het dynamisme in de verhouding *alam* - *rantau*. Zijn Indonesisch of Aslia-nationalisme blijft deze ondertoon behouden. In "Madilog" vermeldt hij ook herhaaldelijk de Minangkabause (Sumatraanse) superioriteit in verleden en toekomst. In zijn slothoofdstuk kan men dit meerdere malen aanwijzen. In economisch en cultureel opzicht moet Java zich onderschikken aan Sumatra.

In deze opzichten lijkt Malaka's aantrekkingskracht voor Javaanse jongeren en intellectuelen niet zo groot. Zijn opvattingen waren echter wel in overeenstemming met vrij algemeen onder Minangkabause intellectuelen levende anti-Javaanse, tegen het slappe idealisme gerichte, gevoelens.⁴⁷ In het slothoofdstuk vindt met al deze aspecten het duidelijkst terug.

"Madilog" verschilt nogal van Malaka's eerdere boeken. Deze waren veel meer geënt op de heersende politieke omstandigheden en strijd dan het theoretische, abstracte "Madilog". Niettemin vormt "Madilog" geen breuk met deze eerdere schriftelijke uitingen. Een aantal denkbeelden zijn vijftien jaar eerder ook al, in onuitgewerkte vorm, te vinden, in "Massa Actie". De vijftien jaar waarin geen samenhangend politiek geschrift van Malaka is overgeleverd, betekenden geen breuk in zijn denkontwikkeling. In het slothoofdstuk van "Massa Actie", dat, veelbetekenend, "De wensdroom van een revolutionair" heet, spreekt Malaka uit dat rationeel denken het wapen is dat het Indonesische volk moet gebruiken om vooruitgang te bereiken; dezelfde idee als in "Madilog". Op die wijze slechts kan men zich losmaken van het door Malaka voortdurend als verstikkend en verlamdend gekenschetste Hindoeverleden en -denken.

Ten aanzien van de rol van de Islam in het verleden en in het heden stelt Malaka zich ambivalent op. Dit zal zeker mede het gevolg zijn van zijn eigen Islamitische opvoeding. In "Madilog" schetst hij een opmerkelijk positief beeld van de Islam. Of hiervan politiek opportunisme of eigen achtergrond de oorzaak is, valt niet te beantwoorden. Zoals al vermeld waren echter een aantal kenmerken van de modernistische Islam in overeenstemming met de denkwijze die Malaka aanprijst. In eerdere geschriften liet Malaka zich over de Islam nooit zo samenhangend uit. Zijn geloof in de revolutionaire kracht van het Pan-Islamisme ging geleidelijk verloren door zijn teleurstelling over het optreden van de Indonesische vertegenwoordiger ervan, de S.I., die hij in "Massa Actie" uitermate scherp aanvalt. Malaka levert in "Massa Actie" en "Madilog" kritiek op het Islamverleden van Java, waar de rationele elementen

in de Islam werden verdrongen door mystiek en bijgeloof. Hij zondert echter nadrukkelijk de Islam in Minangkabau hiervan uit. Daar bleven de positieve elementen van de Islam bewaard en handhaafde de oorspronkelijke democratie van *Indonesia Asli* zich. Al in "Sovjet atau Parlement" schrijft hij deze historievisie neer, die, ongewijzigd, slechts anders verwoord, in "Madilog" terugkeert.

De constante rol die Malaka's Minangkabause achtergrond speelt in zijn denken is al vele malen aangewezen. Voor deze ogenschijnlijke kosmopoliet bleef de *alam Minangkabau* het centrum van zijn wereld en denken. Zijn onderwijzerschap was een logische aanvulling en versterking van de plicht die hij via de *merantau* op zich had genomen: de overdracht van kennis aan Indonesië en vooral Minangkabau. In het verlengde hiervan ligt de wens in een onafhankelijk Indonesië het dreigende overwicht van Java te vermijden. In "Massa Actie" noemt Malaka de federatie als wenselijke vorm van staatsorganisatie. De Pari, met naast Malaka een sterke Sumatraanse kern, benadrukte dit nog meer. Malaka's toekomstvisie in "Madilog" is in dit opzicht nog duidelijker: Java moet zich neerleggen bij Sumatra's superioriteit.

Zijn Minangkabause achtergrond had vanzelfsprekend ook invloed op zijn communistische overtuiging. Zijn "Madilog" is, zoals aangetoond, een denkwijze die in een aantal opzichten verschilt van het gangbare Marxistisch-Leninistische denken. Het is eerder dan een dialectisch-materialistische een dialectisch-idealistische denkwijze, aansluitend bij het grondpatroon van de Minangkabause maatschappij. De klassenstrijdidee, die een essentiële rol vervult in het Marxistisch-Leninistische denken, is bij Malaka dan ook in veel mindere mate aanwezig. Malaka's strijd voor onafhankelijkheid is een beweging van vrijwel het gehele volk tegen de koloniale mogendheid en zijn kleine groep handlangers. Malaka koos altijd voor een zo groot mogelijk eenheidsfront. Zijn brochure "Naar de 'Republiek-Indonesia'" duidt hier zelfs al in de titel op. In dit licht gezien is zijn breuk na 1927 met Moskou ook verklaarbaar. Malaka wenste de vrijheid een eigen weg uit te stippelen in de richting van Indonesië's onafhankelijkheid, vrij van de richtlijnen van Moskou, die werden gedictieerd door de binnenlandse behoeften van de Sovjet-Unie. De Pari vormde vervolgens het nationalistisch-communistisch instrument hiertoe. De Pari bleek een mislukking. Malaka was hierna zelfs weer bereid voor Moskou te werken, maar zijn arrestatie in Hongkong verhinderde dit. In politiek opzicht was hij toen tot werkloosheid gedoemd. Het lijkt onjuist Malaka in deze periode het etiket "Trotzkist" op te plakken. Hij staat, zoals al opgemerkt, veel eerder rechts dan links van de Stalinisten. Het is echter zinnvoller dit onderwerp uitvoeriger te behandelen bij zijn levensbeschrijving na 1945, als zijn politieke daden getoetst kunnen worden aan de veelvuldige beschuldigingen van zijn politieke tegenstanders in die tijd, dat hij een Trotzkist zou zijn.

Na afronding van "Madilog" zette Malaka zich aan het schrijven van het boek over de door hem voorgestane federatie van Zuidoostaziatische landen. Dit boek, "Gabungan Aslia" (Het Aslia-verbond) had hij voor de helft gereed, toen hij midden 1943 gedwongen was zijn nederige woning in Rawajati te verlaten. Geldgebrek en de ongewenste politie-aandacht dwongen hem naar een andere woon- en werkplaats uit te zien.⁴⁸

Japan begeerde Indonesië zeer als grondstoffenleverancier; grondstoffen, die het land zelf ontbeerde. In de al voor de bezetting gemaakte plannen werd aan deze economische exploitatie al het andere ondergeschikt gemaakt. Japan wilde de samenwerking van de Indonesiërs winnen door de belofte van onafhankelijkheidsverlening na de oorlog in de vorm van een federatie rond Java. De andere eilanden, die volgens Japan nog in een primitief ontwikkelingsstadium verkeerden, zouden onder Japans bestuur blijven.⁴⁹ Men meende de nationalistische beweging gemakkelijk ten eigen behoeve te kunnen manipuleren. De nationalist hoopten via Japan hun uiteindelijke doel, onafhankelijkheid, te bereiken. De onverzoenlijke Nederlandse houding in de laatste jaren had elke hoop op het verkrijgen van reële bestuursinvloed onder Nederlands bestuur totaal vernietigd. Op deze wijze kwam een opportunistische samenwerking tot stand. De nationalistische leiders Sukarno en Hatta konden een eenheidsfront organiseren, het volksbewustzijn vormen en agitatie bedrijven. Japan zorgde ervoor dat de nationalist keurig in de Japanse pas marcheerden.

In de eerste jaren van de bezetting drong Japan de nationalistische invloed zelfs sterk terug ten gunste van de vaak onontwikkelde en anti-westerse godsdienstleiders. Dezen leken een betrouwbaarder bondgenoot dan de om hun democratische en liberale idealen verdachte nationalist.⁵⁰

In april 1942 lanceerde de bezetter de "Drie-A-beweging" (Japan, leider van Azië, Japan, beschermer van Azië, Japan, licht van Azië), waarin alle bestaande politieke, culturele en religieuze organisaties zouden moeten opgaan. Deze beweging ging samen met een heftige japaniseringscampagne. Zij verliep bij gebrek aan enthousiasme en door de massale afzijdigheid van de Indonesische intellectuelen.⁵¹

Tan Malaka woonde tijdens een bezoek aan Jakarta in de dierentuin een massa-meeting bij van deze organisatie. Volgens Malaka, die hierbij een bekende parafraze volgde, zou de beweging beter Japan, als bedrieger, berover en duisternis van Azië kunnen heten. Malaka getuigt in zijn autobiografie van zijn afkeer van de beweging, voor steun waaraan elke rechtgeaarde nationalist zich zou moeten schamen. Ook Sukarno sprak op deze vergadering. Hij sprak zijn vertrouwen uit in Japan, dat met de verovering van geheel Azië het imperialisme vernietigd zou hebben. Sukarno volgde geheel de Japanse doeleinden en voegde er geen enkele wens aan toe die betrekking had op de Indonesische situatie, schrijft Malaka, die om die reden dan ook zeer verbaasd huiswaarts keerde.⁵²

In december 1942 kondigde het militaire gezag de oprichting aan van de "Putera", onder leiding van de nationalisten Sukarno, Hatta, Dewantoro en de Islamleider Mansur. Sukarno zag hierin een instrument ter bevordering van het nationalisme binnen het verband van één organisatie. Het duurde nog enkele maanden voor een begin werd gemaakt met het opzetten van de "Putera". Dat geschiedde toen halfslachtig en onder een zeer scherpe Japanse controle. Mede hierdoor verliep de beweging snel.⁵³

Malaka heeft geen goed woord over voor deze nieuwe volksbeweging. Japan speelde met allerlei organisaties en hield met mooie woorden en beloften van de volksleiders het volk rustig. Sukarno en Hatta fungeerden nog steeds als Japanse spreekbuizen, terwijl door hun gedrag, naar Malaka's woorden, rijst, diamant, soldaten en vrouwen in de klauwen vielen van de Japanse imperialistische theocratie.⁵⁴

Malaka wilde weg uit Jakarta maar wist niet waar hij werk zou kunnen vinden. Een gelukkig toeval hielp hem. Hij vertoefde zonder doel in de leeszaal, toen plotseling de leeszaaldirecteur aan de bezoekers vroeg of iemand hem kon helpen met de vertaling van een moeilijke Engelse zinsnede. Malaka meldde zich en hielp Dr. Purbatjaraka tot genoegen. Malaka kreeg in het daaropvolgende gesprek de raad zijn diensten aan te bieden aan het departement van sociale zaken. Dit departement regelde allerlei aangelegenheden rond de *romusha*, in feite dwangarbeiders, die voor een hongerloon verplicht waren de Japanse oorlogsinspanning te steunen. De leiding van een kolenmijn in Bayah, Zuid-Banten, waar duizenden *romusha* werkten, zocht een dertigtal ambtenaren. Malaka hoefde niet lang na te denken. Hij meldde zich direct als kandidaat. De volgende dag zou de selectie plaats vinden. Er bleken toen vijftig kandidaten te zijn. Malaka behoorde, hoewel hij geen diploma's bezat, na het sollicitatiegesprek tot zijn vreugde bij de dertig.

Een eentonige reis bracht hem naar Rangkasbitung. Van hier leidde een hoofdweg naar Malingping, aan welke weg Bayah lag. Deze weg was aangelegd door *romusha*, waarbij door slechte huisvesting, gezondheidszorg en voedsel honderden arbeiders het leven hadden verloren.

De mijn was bezit van het grote Japanse concern Sumitomo, maar het beheer was geheel in handen van het Japanse leger, dat ervoor zorgde dat de benodigde *romusha* verschenen. Bij het in exploitatie brengen van de mijn werkten er 20.000 arbeiders, welk aantal aan het eind van de oorlog tot de helft was teruggelopen. De produktie beliep slechts honderd ton per maand, de steenkooladers waren smal en kort en lagen diep, de machines waren oud, de arbeiders zwak. Ook de organisatie en administratie waren slecht geregeld.

In Bayah, waar de dertig nieuwe employés aankwamen na vijf à zes uur achterin een vrachtauto, was het administratieve centrum gevestigd, terwijl in Gunung Madur, Cimang en Cihara ook mijnschachten waren.

Malaka moest de nodige formulieren invullen. Hij noemde zich Ilijas Hussein,

die twee jaar MULU had doorlopen en vroeger klerk in Singapore was geweest. Hij werd geplaatst bij het magazijn van de mijn.

Malaka zorgde allereerst dat hij zelf goede huisvesting verkreeg om daar rust en energie te vinden. Pas geleidelijk zag hij het ontstellende lot van de arbeiders. De arbeiders stierven bij tientallen ten gevolge van gebrek aan voedsel en medische verzorging. Zij zochten langs de weg een plaats om te sterven. Ze werden vaak in massagraven langs de weg gelegd, die in de natte moesson onderliepen. Waarom, vroeg Malaka zich af, was er niet zoveel menselijk gevoel aanwezig onder de bewoners rond Bayah, dat hiertegen protesten volgden? Waarom werd er geen goede verzorging van de *romusha* geëist?⁵⁵

Hoewel Malaka als klerk was aangenomen, fungeerde hij de eerste tijd louter als magazijnknecht. Hij had geen eigen bureau tot zijn beschikking. Hij had tot taak in het donkere, hete magazijn een ordening aan te brengen onder de vele "zwervende" goederen, die vaak lagen te verrotten. Deze verspilling van vaak waardevolle voorwerpen verbaasde Malaka zeer, tot hij ontdekte dat de meeste goederen geroofd en in beslag waren genomen.

Pas toen de geallieerde blokkade merkbaar werd, werd men zuinig en zorgvuldig. De administratie werd gereorganiseerd en tweemaal per maand werd de voorraad opgenomen. Dit leverde de nodige moeilijkheden op. Omdat de Japanse soldaten nauwelijks geneigd waren zich aan de regels te houden, ontstonden er geregeld twisten. Malaka zette zijn ordening voort en bleek in staat elke controle glansrijk te doorstaan, tot grote tevredenheid van zijn Japanse chef. Van de zeven magazijnklerken bleven na een half jaar slechts Malaka en een jonge kracht over. De andere vijf waren niet bestand tegen de schijnbare wanorde en de werkomstandigheden in het magazijn.

Malaka werkte toen niet alleen in het magazijn, maar ook op het kantoor. Op dit kantoor werden allerlei zaken betreffende de *romusha* geregistreerd. Malaka's reputatie van goed en snel werken leverde hem hier een bureau, schrijfmachine en twee assistenten op. Alle provincies van Java waren verplicht een bepaald aantal *romusha* naar Bayah te zenden. Er bleken echter grote verschillen te bestaan tussen de arbeiders die arriveerden en de namenlijsten die hen begeleidden. Het kantoor moest de oorzaak van de verschillen opsporen en tot een juiste opgave komen. Allerlei problemen doemden dan op: arbeiders waren onderweg gevlucht, ziek achtergebleven of overleden, andere arbeiders waren op transport gezet als vervangers voor de eersteangewezenen. Het kantoor had volgens Malaka tot taak al deze gegevens te vinden, opdat het welzijn van de vaak analfabete arbeiders zo goed mogelijk behartigd kon worden. Zo kon ook de steun aan het gezin van de *romusha* op juiste wijze verstrekt worden, alsook te allen tijde op navraag naar het lot van een bepaalde *romusha* worden geantwoord. De Japanners interesseerden zich niet voor deze registratie zolang er maar voldoende *romusha* als arbeidskrachten bij de mijn aanwezig waren. Bovendien was het reservoir aan arbeiders op Java vrijwel

onuitputtelijk.

De volgende taak van het kantoor was het regelen van de keuring. De zwakken werden teruggezonden naar hun *dessa*'s; soms betrof dit wel vijftig procent van een zending. De sterksten werden bestemd voor ondergrondse arbeid tegen een loon van één gulden en een rantsoen van vierhonderd gram rijst per dag. De anderen werden als houthakkers ingezet voor veertig cent en tweehonderdvijftig gram rijst per dag.

Ook regelde het kantoor de terugreizen van de *romusha* die hun arbeidstermijn van drie maanden vervuld hadden. Op sommige dagen vertrokken en kwamen wel duizend *romusha*. Dit vereiste, wat betreft vervoer en voedselvoorziening, uitermate veel zorg.

Voor Malaka vormde dit werk een sociale leerschool. Door de omgang met de *romusha* leerde hij de politieke, economische, sociale en culturele toestand in hun provincie van herkomst kennen.

"Hier ook, konden we ons gevoel van verantwoordelijkheid in de praktijk brengen ten opzichte van een groep Indonesiërs, die het slachtoffer waren van het Japanse militarisme en het slachtoffer van de instemming en propaganda van zijn eigen leiders."

Malaka gaf de *romusha* vaak raad op het terrein van gezondheid en geldbesteding. Hij probeerde ze te weerhouden van vluchten, omdat het grootste deel van de vluchtelingen onderweg van honger en ellende omkwam. Anderzijds wendde Malaka zich tot de Japanse leiding met het verzoek om betere voorzieningen voor de *romusha*. Dit zou tot betere arbeidsprestaties leiden en als de *romusha* na drie maanden vrijwillig een contract zouden sluiten, tot minder verloop.

De bezetter gaf het kantoor volmacht regelingen in die richting uit te werken.

"Kortom van de *romusha* tot de allerhoogste employé poogde ik een eenheid en een wil tot samenwerking tot stand te brengen tegenover de wrede en gemene uitzuiging en onderdrukking van de volledig bewapende overheerser."

De mogelijkheden hiertoe waren echter beperkt, omdat aan de feitelijke situatie van dwangarbeid tegen hongerloon niets kon worden veranderd. Ook de leden van de para-militaire "Seinendan", die een maand als vrijwilliger kwamen werken, ondervonden dit. Zij marcheerden zingend Bayah binnen, goed gekleed en met volle koffers. Zij keerden terug in lompen, berooid, mager en vaak ziek. Elke arbeidersorganisatie buiten de officiële Japanse organen was streng verboden. De nodige verklikkers onder de Indonesische ambtenaren maakten geheime organisatie tot een groot risico. Niettemin werd de revolutionaire geest levend gehouden in talloze contacten met de *romusha* en de inwoners van Bayah, die in wat betere levensomstandigheden verkeerden. De geringe speelruimte die de Japanners toestonden was volgens Malaka toch voldoende voor het aanbrengen van een springlading onder de Japanse onderdrukking.

Hoewel Malaka fel anti-Japans was, kon hij toch met een aantal leidende Japanners goed opschieten, maar het merendeel van hen bestond volgens Malaka toch uit dronkaards en sadisten.

Malaka werd door zijn Japanse chef zeer gewaardeerd om zijn arbeid en hij had vele vrienden onder zijn collega's en bij de jongeren en arbeiders. Hij meende dat daarom een verdere stap gedaan kon worden. Op een vergadering van het leidend personeel vroeg hij het woord. Hij sprak niet, als de vorige sprekers, over zijn eigen loon, maar over de veertig cent per dag die de *romusha* verdienden. Hij vestigde de aandacht op huisvesting, kleding, voeding en gezondheidszorg voor de *romusha*, die alle ver beneden peil waren. Per maand lieten op een totaal aantal van vijftienduizend arbeiders vier à vijfhonderd het leven. Deze bedroevende situatie kon verbeterd worden. Dan zouden de arbeiders uit zichzelf komen en zou er geen *romusha*-oproep meer nodig zijn. Bij voortgaan op deze wijze zou de gehele arbeidskracht van Indonesië verloren gaan. Malaka riep op tot verbetering voor het te laat zou zijn, en besloot zijn rede met de uitroep "Prevention is better than cure".

Enkele Japanse leiders betuigden hun instemming, terwijl Malaka's prestige bij zijn collega's aanzienlijk steeg. Kritiek op zijn maandloon van zestig gulden, dat ruim boven het loon lag van een aantal jongeren met meer diploma's dan Malaka, verstomde hierna.⁵⁶

Het is van belang op te merken dat de weergave van Malaka's levensverhaal in deze periode geheel gebaseerd is op zijn autobiografie. Zijn aanwezigheid in Bayah en de omstandigheden aldaar zijn anderszins niet of nauwelijks te bewijzen. Op het waarheidsgehalte van Malaka's verslag wordt nog nader ingegaan.

De Japanse bezetter voerde een subtiele verdeel- en heerspolitiek, waarbij de verschillende machtsgroepen in de Indonesische maatschappij, de lokale bestuurders, de Islamiëten en de nationalistën, tegen elkaar werden uitgespeeld. Van deze drie groepen waren de nationalistën bepaald niet favoriet bij de bezetter. Met het keren der krijgskansen was Japan echter geneigd meer concessies te doen. Het accent werd ook verlegd naar het verenigen van alle groepen ten behoeve van de algemene oorlogsinspanning. In oktober 1943 werd de "Masjumi" opgericht als vereniging voor alle Islamiëten. De "Putera" werd officieel ontbonden en in januari 1944 werd de "Djawa Hokokai" opgericht, waarin alle lagen van de bevolking werden verenigd. Via een intensieve organisatie drong de "Djawa Hokokai" direct door in de dorpen, waar de leiding berustte bij de lokale elite, die als bestuurder ook het Nederlandse bewind had gediend. De Islamiëten beschikten dus over een eigen organisatie; de nationalistën kregen binnen het verband van "Djawa Hokokai" geen enkele speelruimte.

In november 1943 besloot Japan tot de vorming van een vrijwilligerskorps, de "Peta", dat een groot aantal "vrijwilligers" militair schoolde.

De bezetter hield ook hier de controle in eigen hand en hij zorgde er voor in de Petaleiding de nationalisten weinig invloed te geven.

Tot de val van Saipan in juli 1944, waardoor Indonesië direct werd bedreigd, zette Japan alles op de Islamitische kaart. In augustus 1944 kreeg Sukarno toestemming een eigen voortrekkerskorps op te richten, de "Barisan Pelopor". Pas toen was het voor de nationalistische leiders mogelijk zonder tussenkomst van Japan contact te zoeken met de bevolking.

De Japanse premier Koiso deed Indonesië in september een vage onafhankelijkheidsbelofte. Deze belofte werd gedaan om de positie van Japan in Indonesië te versterken, niet met de bedoeling er op korte termijn reële inhoud aan te geven. Deze Japanse concessies vijzelden echter wel het prestige van de nationalistische leiders sterk op. Dat prestige had wel geleden door de klakkeloze steun die ze aan de Japanse politiek moesten geven. De bezetter kon de nationalistische opleving slechts met moeite onder controle houden door te verwijzen naar toekomstige concessies.

De "Centrale Advies Raad", die sinds midden 1943 een aantal Indonesiërs verenigde en die adhesie mocht betuigen aan Japanse maatregelen, stelde zich ook iets onafhankelijker op. In november 1944 verzocht de Raad de bestaande organisaties, dus "Masjumi" en "Djawa Hokokai", te fuseren. Aan een eenheidsfront vóór Indonesische onafhankelijkheid had Japan echter geen enkele behoefte. De "Masjumi" kreeg meer zelfstandigheid en een eigen strijddorps, de "Hizbullah".

Na februari 1945 begonnen de Indonesische machtsgroepen meer en meer op te treden als zelfstandige krachten, onafhankelijk van Japanse controle en concessies. De "Barisan Pelopor" poogde greep te krijgen op de dorpen, waar tot dan toe de invloed van de "Masjumi" overheersend was. De "Centrale Advies Raad" herhaalde in februari 1945 zijn verzoek om aaneensluiting van alle organisaties; een verzoek dat als protest kan worden opgevat tegen de Japanse verdeel- en heerspolitiek.

De Japanse concessies bleven mager en volgden slechts onder druk van de oorlogsomstandigheden. Een illustratie hiervan vormt de instelling van de "Commissie van onderzoek naar de voorbereidingen tot het verlenen van onafhankelijkheid". De toezegging hiertoe werd op 1 maart 1945 gedaan. Pas na twee maanden, op 29 april, gaf het hoofdkwartier in Saigon toestemming en weer een maand later, op 28 mei, kwam de commissie voor het eerst bijeen.

Door deze starre Japanse houding kwam Sukarno in een moeilijke positie. Enerzijds had hij zijn lot zo zeer aan Japan verbonden, dat hij met de bezetter moest blijven samenwerken, anderzijds stond hij onder sterke druk van ongeduldige jeugdige nationalistenvan, die dit alles veel te lang duurde. Een teken hiervan was de revolutie van een aantal Petasoldaten in Blitar in februari 1945, die echter snel door het Japanse leger werd onderdrukt.⁵⁷

Malaka verzamelde geleidelijk enkele jongeren rond zich, die zich allen inzetten voor het lot van de *romusha*. Zij overwonnen volgens Malaka, onder druk van het Japanse militarisme, het provincialisme als gevolg van hun diverse streken van afkomst en kwamen tot een werkelijk nationalistisch gevoel. Malaka sprak met hen over Japans ware bedoelingen en de loosheid van de samenwerking tussen Indonesië en Japan.

Toen de algemeen leider van de "Badan Pembantu Keluarga Peta" (B.P.P. - Instelling voor steun aan familie van Petasoldaten) enkele maanden niet aanwezig kon zijn, werd Malaka als zijn plaatsvervanger aangewezen. Deze officiële benoeming stelde hem in staat, zonder hinderlijke aandacht van de Kempeitai, contact te zoeken met de sectieleiders van de B.P.P. in Bayah en omgeving. Dit gold eveneens voor de Petasoldaten zelf en hun familieleden. Deze gelegenheid benutte Malaka ten volle. Met zijn jongeren trok Malaka er elke vrije dag op uit om in de *desa's* rond Bayah (Pengarangan, Cimantjak en Cikotok) geld en goederen namens de B.P.P. uit te reiken. De steun werd op ruime schaal en adequaat verstrekt, ook aan de Petasoldaten zelf. Met de Peta-officieren in Bayah en Malingping stond Malaka op zeer goede voet. Wat betreft de militaire en politieke ontwikkelingen kenden ze, aldus Malaka, geen geheimen voor elkaar.

Op een dag kwam het bericht dat Sukarno en Hatta Bayah zouden bezoeken. Malaka was lid van het ontvangstcomité en diende voor een goed verloop van de vergadering en het welzijn van de hoge gasten te zorgen. Malaka geeft een ironisch verslag van de bijeenkomst. De redevoeringen van beide leiders bevatten geen nieuws. Indonesië zou samen met Japan de geallieerden moeten verslaan. Na de uiteindelijke zege zou Japan Indonesië de onafhankelijkheid schenken. Tot die tijd moest ieder strijden voor de zege, in Bayah door het verhogen van de steenkoolproductie. De daarop volgende vragen uit de zaal behandelden geen opzienbarende zaken. Toen stelde Malaka een vraag. Hij vroeg zich af of de Indonesische onafhankelijkheid vóór de uiteindelijke zege niet een positieve bijdrage zou leveren tot het bereiken van die zege.

Sukarno antwoordde uitvoerig dat Indonesië eerst zijn verdienste in de strijd zou moeten tonen alvorens de Japanse keizer de onafhankelijkheid zou willen schenken. Malaka betoogde weer dat het volk met veel meer geestdrift zou strijden ter verdediging van een bestaande onafhankelijkheid, dan voor een beloofde onafhankelijkheid. Malaka haalde voorbeelden aan, onder andere uit Gibbons "The Decline and Fall of the Roman Empire", om zijn mening te ondersteunen. De conclusie was dat het bezit van duidelijke rechten tot een veel feller verdediging leidde. Sukarno toonde zich in zijn dupliek getripteerd. Op geheel Java had hij waarschijnlijk, aldus Malaka, niet zoveel tegenpraak ondervonden als in de uithoek Bayah. Sukarno concludeerde dat hij, als Japan nu de onafhankelijkheid aanbood, dit zou weigeren. Malaka wilde reageren maar een volledig met de Japanse leiding van de mijn heulende

Indonesiër verbood hem te spreken. In ieder geval was toch, volgens Malaka, Sukarno's politiek aan de jongeren en ambtenaren duidelijk geworden. Zijn redes leidden slechts tot demoralisatie van het Indonesische volk en door zijn steun aan de *romusha*-projecten, die miljoenen slachtoffers eisten, tot de vernietiging van het Indonesische volk.⁵⁸

Malaka's verslag van deze propagandavergadering met Sukarno en Hatta lijkt één van de weinige controleerbare feiten uit zijn levensverhaal van deze jaren. Voor de Japanse onafhankelijkheidsbelofte van september 1944 was het woord onafhankelijkheid taboe voor de Indonesische volksleiders. De vergadering in Bayah moet dus na september 1944 hebben plaatsgevonden. In het semi-officiële dagblad "Asia Raya" verscheen echter geen verslag van deze vergadering. In het algemeen kregen reizen en redes van Sukarno en Hatta een uitvoerig verslag in de pers. In deze gehele periode is er echter geen sprake van een gezamenlijke tournee van beide leiders, terwijl ook geen verslagen zijn te vinden van afzonderlijke bezoeken van beide leiders aan Zuid-Banten.⁵⁹ Niettemin is een gezamenlijk bezoek mogelijk; "Asia Raya" volgde de handel en wandel van Sukarno en Hatta niet zo nauwkeurig dat er geen ruimte was voor een reis naar een belangrijk *romusha*-project. Het is verder opvallend dat Malaka's verslag van dit bezoek, na de verschijning van zijn autobiografie, van de kant van Sukarno, Hatta en hun aanhang niet werd aangemerkt als de vrucht van een levendige verbeelding. En zelfs als dat van die kant niet (meer) opportuun werd geacht, bijvoorbeeld omdat het roeren in hun daden tijdens de Japanse bezetting tot allerlei onaangename vragen kon leiden, kon Malaka op het ogenblik dat hij zijn verslag neerschreef dat niet weten. Hij diende er voor te waken dat aan de geloofwaardigheid van de aanval die hij in zijn autobiografie deed op Sukarno en Hatta kon worden getwijfeld. Het zou wel heel onverstandig zijn direct controleerbare zaken als het bezoek van beide leiders aan Bayah te verzinnen en dit neer te schrijven in een voor wijdere verspreiding bestemd boek. Zijn tegenstanders zouden niet aarzelen om hiermee zijn hele verhaal en zijn ideeën in een kwaad daglicht te stellen. Ditzelfde geldt ook voor het minder gemakkelijk controleerbare verhaal over zijn daden in Bayah. De talloze details die hij verschaft over zijn verblijf leverden ten tijde van schrijven en publicatie van zijn autobiografie, enkele jaren na 1945, voldoende aanknopingspunten aan een nieuwsgierige en Malaka wellicht weinig welgezinde onderzoeker om de waarheid van Malaka's beweringen te kunnen toetsen.

De *romusha*-transporten geschieden onder verantwoordelijkheid van de mijn. De onontwikkelde, meestal analfabete *romusha* vereisten op reis voortdurend zorg en werden daarom begeleid door mijnemployés. Dezen maakten van deze reizen gebruik om hun woonplaats te bezoeken voor een paar dagen rust. Om die reden kwamen Javaanse employés als eersten in aanmerking als reisbegeleider. Toen er echter een tekort aan begeleiders bleek te zijn vroeg de

bedrijfsleider Malaka een transport te vergezellen. Malaka had dit al lang graag gewild, om de gelegenheid te krijgen zich op de hoogte te stellen van de situatie in West- en Midden-Java, waardoor en waarheen de reis zou voeren.

De reis naar Purwokerto ging samen met vele problemen: ziekte, sterfgevallen, problemen met voedselvoorziening, overnachting en reisgelegenheid, aangevuld met bureaucratische obstakels rond lijsten en registratie. De reis duurde drie à vier dagen en eiste van de driehonderd *romusha* zelfs een urenlange mars door Jakarta. Malaka nam de gelegenheid waar om de stemming onder de bevolking in diverse *daerah* te peilen. Hij merkte op dat de mensen zich steeds openlijker anti-Japans betoonden. Na zijn terugkeer, na enkele weken rondreizen, zorgde hij met zijn vrienden voor maatregelen die moesten waarborgen dat de *romusha*-transporten voortaan vlekkeloos verliepen. Zijn groep slaagde hier inderdaad in.

Ook andere initiatieven kwamen uit de groep rond Malaka voort. Een gemeenschappelijke keuken verschaftte duizend *romusha* goedkoop en, binnen de beperkte mogelijkheden, goed en verantwoord voedsel. In Karet werd een groot ziekenhuis voor zevenhonderd *romusha* opgezet. Medische verzorging en hygiëne waren hier gewaarborgd. Ook in de mijnplaatsen Bayah, Madur, Cimang en Cihara werden volledig uitgeruste ziekenhuizen ingericht. De begrafenissen van *romusha* geschiedde in overeenstemming met *adat* en godsdienst. Op voorstel van Malaka werd bij Tegal Lumbu een groenten- en fruittuin gesticht, die sinds einde 1944 alle *romusha* van voedsel voorzag.

Naast deze materiële zaken werd ook aandacht besteed aan andere onderwerpen. Malaka's voorstel een toneelgezelschap te stichten werd geestdriftig ontvangen. Onder de banier van de B.P.P., om politiebelaagstelling te vermijden, ging het gezelschap van start. Malaka schreef de stukken, koos de spelers en was regisseur. Zijn eerste stuk was "P2-Pradjurit Pekerdja" (Arbeiderssoldaat), waarin het lot van de *romusha* werd geschetst, van zijn afreis tot het meestal droevige einde van zijn arbeid.

Het tweede stuk was gebaseerd op de "Hikayat Hang Tuah", een historisch verhaal, waarin voor de goede verstaander de nodige parallellen te ontdekken waren tussen het verleden en de huidige situatie. De Japanse toeschouwers zagen dit niet in Hang Tuah's strijd tegen het imperialisme, de Indonesische toeschouwers zeker wel.

Met hulp van Malaka schreef een andere man langs dezelfde lijnen historische toneelstukken over Diponegoro en rond het verhaal "Puputan Bali". Scherpe kritiek op het imperialisme ging samen met oproepen tot eenheid en stimuleren van het onafhankelijkheidsverlangen. De stukken hadden groot succes in alle delen van het bedrijf.

Ter ondersteuning van het toneelgezelschap werden een orkest en koor gevormd. De mijnleiding stelde geld beschikbaar om een gamelan te kopen, die de wajangvoorstellingen moest begeleiden. Op die wijze voelden de

romusha zich wat meer thuis in Bayah.

Ook werd een sportvereniging opgericht; het voetbalelftal van de mijn speelde in de hele omgeving. Toen de mijnleiding aarzelde met het aanleggen van een eigen sportveld voor de club, begonnen de werknemers op Malaka's initiatief zelf met de aanleg. Toen het veld al half gereed was stelde de mijndirectie zich pas achter het initiatief. Het veld was omstreeks augustus 1945 bespeelbaar.

De culturele en sportactiviteiten werden binnen één verband verenigd, "Pantai Selatan" (Zuidkust). Die naam werd in de gehele omgeving bekend. Tot uit Rangkasbitung kwamen uitnodigingen om op te treden of een voetbalwedstrijd te spelen.

Het Japanse propaganda-instituut "Sendenbu" vond het niet meer nodig in Bayah te komen optreden en verklaarde desgevraagd dat "Pantai Selatan" beter naar Jakarta kon komen. De Japanse leiding was zeer ingenomen met deze activiteiten en prees het gezelschap meermaals. De anti-Japanse toespelingen en opwekkingen tot nationale trots in de stukken gingen aan hen voorbij. Op deze wijze kwam volgens Malaka een steeds nauwere band tot stand tussen de *romusha*, de Petasoldaten en de dorpsbewoners.

Op een dag werd Malaka bij de Japanse leider van de *romusha*-afdeling geroepen. Deze stelde hem voor de leiding op zich te nemen van het "Kantor Urusan Pradjurit Pekerdja" (K.U.P.P. - Organisatiebureau voor de arbeidsoldaten). Malaka's bureau hield zich bezig met administratieve zaken. Het K.U.P.P. echter regelde de distributie van voedingsmiddelen en gebruiksvoorwerpen onder de *romusha*, de gemeenschappelijke keuken, het *romusha*-transport en de gezondheidssituatie. Talloze praktische problemen moesten hier worden opgelost. Malaka weigerde in eerste instantie, omdat hij zich te licht voelde voor deze functie, die voor enkele zeer goed geschoolde Indonesiërs al te zwaar was gebleken. Malaka's vrienden vroegen hem de baan te accepteren, omdat hij dan de essentiële goederenvoorziening kon controleren. Een Japanse employé merkte op dat als "Ilias Hussein" onafhankelijkheid wenste voor zijn land, hij ook verantwoordelijkheid moest durven dragen. Malaka bezweek voor deze argumenten. Zijn taak was inderdaad zwaar. De goederenvoorziening was een groot probleem. De Japanse instanties die hierin een rol speelden bleken zeer gevoelig voor de woekerwinsten, die de aan hen toevertrouwde goederen op de zwarte markt konden opleveren. Malaka moest een voortdurende strijd leveren om de goederen voor zijn *romusha* geleverd te krijgen. In hygiënisch opzicht voerde hij ook verbeteringen in: een strenge controle op de keuken, vernietiging van wandluizen en het slaan van waterputten. Het gebruik van de weggant als openbaar toilet eindigde pas nadat Malaka voorop was gegaan bij het schoonmaken van de weg. Door dit werk kwam hij nog dichterbij het lot van de *romusha* te staan.

Door de mijn had Bayah zich in enkele jaren van dorp tot kleine stad

ontwikkeld met een station, winkels en electriciteit. Pulau Manuk werd aangelegd om als Bayah's haven te fungeren. Het machtscentrum verschoof van de lokale bestuurder naar de mijn, een verandering waarmee de bestuurder erg veel moeite had.

In de tijd dat Malaka optrad als vervanger van het B.P.P.-afdelingshoofd kwam de hoger geplaatste B.P.P.-chef uit Rangkasbitung in Bayah met ernstige klachten over het financieel beheer van het afdelingshoofd. Hij drong aan op reorganisatie van de B.P.P.-leiding, opdat eindelijk eens tot steunverlening zou kunnen worden overgegaan. Op een bijzondere vergadering werd Malaka tot voorzitter van de B.P.P. gekozen.

Het afgezette B.P.P.-hoofd weigerde zich na terugkeer hierbij neer te leggen. In een herhaalde verkiezing werd hij echter opnieuw door Malaka verslagen. De keuze behoeft echter de formele bekrachtiging van de lokale bestuurder en deze weigerde. De B.P.P.-chef uit Rangkasbitung kwam voor de oplossing van het conflict naar Bayah. Door allerlei manipulaties slaagde Malaka's opponent erin een zaal vol vermeende aanhangers te verzamelen. Malaka hield echter een gloedvol pleidooi en bij de verkiezing boekte Malaka een onverwachte, grote zege. Na deze derde verkiezing kon de lokale bestuurder zijn handtekening niet meer weigeren.

Soortgelijke problemen deden zich voor rond de "Badan Pembantu Pradjurit Pekerjja" (B.P.P.P. - Steunorganisatie voor de arbeiderssoldaten). Na een verkiezing werd Malaka als leider aangewezen. Weer weigerde de lokale bestuurder dit te onderschrijven. Malaka's verzoeken om bemiddeling aan de afdeling in Serang en het hoofdkantoor in Jakarta bleven onbeantwoord. Malaka trad officieus op als hoofd van de B.P.P.P. en regelde als zodanig de geldzendingen van Bayah naar de familieleden van de *romusha*. Daarnaast lieten hij en zijn vrienden scherp op de lokale bestuurder om manipulaties met hem toevertrouwde B.P.P.P.-gelden te verhinderen. Malaka genoot bij dit alles de volle steun van de *romusha* en de inwoners van Bayah. Dit bleek bij een groots opgezette sportmanifestatie van beide groepen. In grote eensgezindheid werd dit een groot succes. De lokale bestuurder en zijn medestanders boycotten deze manifestatie en toonden daarmee hun isolement aan.⁶⁰

Begin juni 1945 kreeg Malaka een uitnodiging van de B.P.P.-chef in Rangkasbitung om voor een bespreking bij hem te komen. Onderwerp van bespreking zouden de ontwikkelingen vormen binnen de jeugdbeweging in verband met de onafhankelijkheid. Een deel van de jongeren wilde geheel met Japan breken en zelf de onafhankelijkheid uitroepen; een ander deel wilde Japanse hulp nog wel gebruiken om tot het beoogde doel te komen. Deze tactische verschillen zouden, volgens Malaka, moeten worden opgelost op een conferentie in Jakarta van de beide partijen: "Angkatan Muda" (Jonge Generatie) uit Bandung en "Angkatan Baru" (Nieuwe Generatie) uit Jakarta. De bijeenkomst in Rangkasbitung was bedoeld om een vertegenwoordiger van Banten aan te

wijzen. De B.P.P.-chef had buiten Malaka nog zes radicalen uitgenodigd, volgens afspraken die hij met de "Angkatan Muda" had gemaakt.

Malaka gaf als zijn visie dat geen samenwerking met Japan gezocht mocht worden. Er moest een eigen organisatie worden gevormd met eigen ideologische basis en eigen leiding. Zolang zo'n organisatie niet sterk genoeg zou zijn om Japanse inmenging te weerstaan, kon men hem beter niet oprichten. Aan het slot van de bijeenkomst werd Malaka als afgevaardigde gekozen. Aldus het verslag van Malaka.⁶¹

De jongeren, de *pemuda*, begonnen tegen het einde van de Japanse bezetting van Java een steeds belangrijker rol te spelen. In normale tijden verschaftte de stabiele Javaanse maatschappij de *pemuda* een aantal middelen om de overgang van kind naar volwassene zo soepel mogelijk te laten verlopen. De *pemuda* verliet de ouderlijke woning om zich op zijn zelfstandig bestaan voor te bereiden door zich terug te trekken en te studeren. Vaak deed hij dit in de school van een *kjai*, een religieuze leraar. Deze scholen, *pesantrèn* genaamd, "in their location, routine, spirit, and institutional structure (they) provided the ideal framework for this process of preparation."

Vaak lagen deze scholen buiten de bebouwing en vormden een besloten gemeenschap. Eenvoud, samenwerking, solidariteit en onzelfzuchtige oprechtheid vormden de heersende waarden binnen zo'n *pesantrèn*. De *pesantrèn* stonden bovendien met hun nadruk op respect en onderschikking aan de ouderen, vrij van de strakke orde van de Javaanse maatschappij. Ook vormden ze een geconcentreerde verzameling van gerichte wilskracht. Voor de meeste *santri* (studenten) vormde de *pesantrèn* een overgangsfase van kind naar volwassenheid. Een kleine groep bleef in de *pesantrèn*-sfeer en ging deel uitmaken van de klasse van "trekkers en zwervers", religieus of traditioneel bepaalde predikers, vertellers, kunstenaars of struikrovers. Als zodanig werden ze ook binnen de bestaande orde aanvaard. In tijden van crisis, bij sociale desintegratie of natuurrampen steeg hun invloed. Zij werden dan de kern van bewegingen die een nieuwe orde predikten en trokken als zodanig een grote aanhang. De waarden van de *pesantrèn*, zijn elan en ascetisme werden dan in de gehele maatschappij als normaal aanvaard in afwachting van het nieuwe evenwicht. Te allen tijde was binnen de traditionele orde deze groep *santri* aanwezig met een eigen maatschappijvisie.⁶²

Er bestaan opmerkelijke overeenkomsten tussen de rol die de *pesantrèn* en de *merantau* vervullen. Niettemin is er een groot verschil, dat het gevolg is van de verschillen in maatschappijstructuur tussen Java en Minangkabau. Binnen de Javaanse maatschappij vormde de *pesantrèn* een marginaal verschijnsel, dat slechts bij hoge uitzondering inbreuk kon maken op het statische karakter van de Javaanse maatschappij. In Minangkabau was de *merantau* de geïnstitutionaliseerde dynamische veranderingsfactor, en dus essentieel verschillend van de functie van de *pesantrèn*.

In 1945 hadden de Nederlandse capitulatie en drie jaar Japans militair bewind de Javaanse maatschappij in ernstige beroering gebracht. Misoogsten, voedselschaarste, economisch wanbeheer, corruptie, inflatie, gedwongen leveringen, werkeloosheid en epidemieën maakten de toestand op het platteland kritiek. De *romusha*-werving verstoorde de traditionele orde. De politici, ambtenaren en welgestelden slaagden er nog in redelijk te leven, maar hierdoor en door hun inschakeling bij Japanse maatregelen oogstten ze wel de afkeer van de onderste lagen in de maatschappij. Sociale tegenstellingen werden sterker gevoeld. De massa der bevolking voelde de crisis dagelijks als een omverwerping van de traditionele orde. Onder deze omstandigheden kon de gehele maatschappij als het ware een *pesantrèn* worden, met grote invloed van de *santri*.

De *pemuda* werden tijdens de Japanse bezetting op grote schaal direct ingeschakeld bij de Japanse oorlogspanning, op een wijze die markante overeenkomsten vertoonde met de *pesantrèn*-institutie. De op westerse leest geschoeide scholen werden alle door de bezetter gesloten. De studenten moesten afzien van de geprojecteerde verwachtingen; een herbezinning volgde, die hen onder druk van de oorlogservaringen vaak terugbracht naar hun culturele achtergrond. Hiernaast gebeurde nog meer; op grote schaal werden sinds oktober 1943 de Peta-eenheden gevormd. Op de hoogste leiding na bestonden deze uit *pemuda*. Deze *pemuda* werden vooral getraind in geestkracht, en waarden als discipline, zelfopoffering en meditatie werden benadrukt. Zo bestonden vele overeenkomsten tussen *pesantrèn* en Petatraining. De Peta bezat daarbij nog een nationaal bewustzijn door het besef een instrument te zijn ter verdediging van het vaderland. Aldus vormde de Peta een machtig instrument, een krachtbron die in een crisis zijn macht, op georganiseerde wijze, kon ontplooiën. De Peta telde 37.000 leden. Daarnaast bestond nog de "Heiho", toegevoegd aan het Japanse leger en onder bevel van Japanse officieren, die 25.000 man sterk was. De Islamitische "Barisan Hizbullah" telde aan het einde van de oorlog 500 recruten.

Naast deze militaire organisaties stichtte de bezetter de "Seinendan", een jeugdkorps.

"a sort of militant, politicized scout organization that could be employed for mobilizing the population behind the authorities for various tasks connected with local defense, for transmitting government propaganda to the young, and as a recruiting base for an expanding Peta."

De "Seinendan" zou meer dan een half miljoen leden hebben geteld. Daarnaast kende men nog de "Keibodan", een hulppolitiekorps, met vele jeugdige leden, dat tot op desso niveau werd gevormd. Het korps was uiteindelijk meer dan een miljoen man sterk. Ook binnen de "Djawa Hokokai", die tot in elke dessa zijn vertakking had, werd de jeugd gemobiliseerd. De "Barisan Pelopor", als voorhoede van de "Djawa Hokokai" bedoeld, organiseerde op stedelijk niveau de jeugd in radicaal-nationalistische zin. Binnen deze organisatie

vonden *pemuda* van allerlei afkomst elkaar.

Al deze jeugdorganisaties waren produkten van de crisis in de maatschappij. Alle waren gericht op het ogenblik dat de oorlog zou eindigen, het ogenblik waarop het lot van de natie zou worden bepaald.

De Japanse bestuursstijl had ook bijgedragen tot het crisisgevoel van de *pemuda*. In plaats van het kalme, zakelijke, administratieve Nederlandse bestuur kwam het theatrale Japanse bestuur met een overvloed aan massale manifestaties en een voortdurende propagandastroom, die, in overeenstemming met het *pesantren*-denken, sterk de nadruk legde op geestkracht. Deze geestkracht was in 1945 in grote mate ontwikkeld en gericht op een onafhankelijk Indonesië.⁶³

De rol van de *pemuda* werd tegen het einde van de oorlog steeds belangrijker; de crisissituatie verschaftte hun steeds meer ruimte, terwijl tevens de politieke mobilisatie in de Japanse organisaties in getalsterkte toenam. Pas toen de Japanse nederlaag zich aftekende kwam het *pemuda*-verzet tegen de bezetter tot een structuur: een losse structuur waarbinnen zich discussies afspeelden over Indonesië's toekomst en de geallieerde plannen na de oorlog en waarin kritiek werd geleverd op de Japanse bezettingsmaatregelen. Alleen in Jakarta en Bandung waren deze oppositiegroepen van meer dan lokale betekenis. De groepen concentreerden zich rond *asrama* of studentenhuizen, waar de *pemuda* onder elkaar waren. Drie groepen waren van belang. De eerste was die rond de *asrama* van de medische faculteit. De leden kwamen voort uit de vooroorlogse elite en hadden dientengevolge een tamelijk pro-westerse oriëntatie. Zij waren ideologisch zeer verwant aan de sociaal-democraat Sjahrir, een van de weinige vooraanstaande vooroorlogse leiders die niet wilde samenwerken met de bezetter.

De tweede groep was die rond de "Asrama Angkatan Baru Indonesia" (Asrama van de Nieuwe Generatie van Indonesië) aan Menteng 31. Oorspronkelijk was deze *asrama* opgezet door de "Sendenbu", het Japanse propagandadepartement, maar het kreeg geleidelijk een eigen karakter. De politieke scholing die de "Sendenbu" verschaftte was van nationalistische aard. Alle bekende vooroorlogse leiders behalve Sjahrir gaven hier colleges. Tot de kernfiguren behoorden Chaerul Saleh en Sukarni. De groep was gevarieerder van samenstelling dan de *asrama* van de medische faculteit, terwijl ook het opleidingsniveau nogal verschilde. Een deel van de groep was al voor de oorlog politiek actief. Tot de groep behoorden onder andere de latere communisten Aidit en Lukman. De groep had geregeld contact met een aantal oudere *pemuda*, die als journalist werkzaam waren en uit dien hoofde belangrijke informatie konden verstrekken. Adam Malik, B.M.Diah en de broers Anwar en Harsono Tjokroaminoto behoorden tot deze randfiguren.⁶⁴

De derde *asrama*, "Asrama Indonesia Merdeka" werd in oktober 1944 opgericht door de Japanse admiraal Maeda. Naar de motieven om zijn cursisten in

anti-westerse, extreem-nationalistische zin te scholen is nogal gegist. Er werd gesteld dat de *asrama* infiltranten trainde die de communistische partij moesten splitsen. Een andere redenering ging ervan uit dat Maeda een linkse, communistische staatsgreep in Japan voorzag, die zou leiden tot een bondgenootschap met de Sovjet-Unie in een Derde Wereldoorlog tegen Engeland en de Verenigde Staten. Voor deze veronderstellingen is echter geen bewijs aan te voeren. De eenvoudigste verklaring is dat Maeda en zijn assistenten, die als marinemensen niet direct verantwoordelijk waren voor de bestuurlijke gang van zaken op Java, die bij het leger berustte, op lange termijn steun aan de Indonesische onafhankelijkheid als de meest opportune politiek zagen. Zo kon Japan sympathie opwekken, die later van nut zou kunnen zijn. Ook zouden zij oprecht menen een historische rol in de vorming van de onafhankelijke staat te spelen. De colleges verschilden naar inhoud en naar docenten niet van die van de "Asrama Angkatan Baru", met uitzondering van Sjahrir die aan Maeda's *asrama* meewerkte. De Indonesische leiding bestond uit de al oudere Subardjo en de *pemuda* Wikana. In de samenstelling valt geen duidelijke ideologische lijn te bespeuren, noch een duidelijk verschil met de *asrama* aan Menteng 31. Persoonlijke contacten tussen beide *asrama* waren veelvuldig en een aantal *pemuda* kon tot beide groepen worden gerekend.

Al deze groepen waren geen illegale verzetsgroepen, maar groepen van gelijkgezinden die zich keerden tegen de coöperatieve houding van de oude leiders en de loze Japanse beloften. Toen de Japanse nederlaag onafwendbaar leek en de Indonesische onafhankelijkheid officieel in het vooruitzicht werd gesteld, konden deze groepen geleidelijk in de openbaarheid treden. In steeds opener oppositie stelden de *pemuda* hun eisen over de onafhankelijkheidsvoorwaarden.⁶⁵

Japan kende in het algemeen ook het bestaan van deze groepen. In het midden van 1944 richtte de bezetter de "Angkatan Muda" op, een organisatie die onder scherpe Japanse controle stond. Een aantal *pemuda* leiders werd gedwongen leidersposities in de "Angkatan Muda" te aanvaarden. In Jakarta waren dit Sukarni en Chaerul Saleh. Op deze wijze konden anti-Japanse activiteiten beperkt en onder controle worden gehouden, was de achterliggende redenering. Maar in overeenstemming met de algemene tendens, waarbij de *pemuda* zich steeds zelfstandiger opstelden, werd de "Angkatan Muda" in 1945 een instrument dat zich tegen Japan keerde.⁶⁶

Een teken hiervan was het Jeugdcongres te Bandung, dat van 16 tot 18 mei 1945 werd gehouden. Nadat vooral in de pers van Jakarta hierop was aangedrongen. De organisatie berustte nominaal bij de "Angkatan Muda" in Bandung, maar de hele opzet werd ontworpen door de bezetter. Uit geheel Java kwamen afgevaardigden, die gretig de kans aangrepen om ideeën uit te wisselen. Belangrijker dan de officiële redevoeringen waren de intense informele contacten die tot het aannemen van twee slotresoluties leidden. Alle Indone-

sische groepen moesten onder één leiding worden verenigd en de Indonesische onafhankelijkheid moest zo spoedig mogelijk komen. Voor deze twee doeleinden zou de "Angkatan Muda" zich geheel inzetten.

Dit congres werd gevolgd door "a series of youth conferences and discussions all over Java, led by the returning delegates in their own home areas."⁶⁷

Binnen dit kader viel waarschijnlijk ook de vergadering in Rangkasbitung, waarvoor Malaka werd uitgenodigd. Op dat ogenblik bestond echter de "Angkatan Baru", waarvan Malaka rept, nog niet. Wellicht bedoelt Malaka hier de groep rond de "Asrama Angkatan Baru", die zich voor een deel omstreeks half juni formeerde tot de "Angkatan Baru", een informele politieke groep. Tot de leiders behoorden de journalist B.M.Diah, Sukarni, Saleh, de broers Tjokroaminoto en Pandu Kartawiguna. Tussen "Angkatan Baru" en "Angkatan Muda" bestonden wrijvingen, de eerste groep stelde zich radikaler op.⁶⁸

De conferentie waarnaar Malaka werd afgevaardigd was waarschijnlijk vastgesteld ter oplossing van deze wrijvingen en het versterken van de onderlinge banden van de *pemuda* op geheel Java. Volgens Malaka werd de conferentie verboden toen hij al in Jakarta was aangekomen. Gezien de Japanse ervaringen met de jeugdconferentie in Bandung kan men zich voorstellen dat de bezetter geen behoefte had aan een herhaling hiervan, waarbij de *pemuda* ongetwijfeld met nog meer nadruk hun eisen zouden stellen. In de literatuur over deze periode wordt echter nergens verwezen naar deze verboden conferentie.⁶⁹

Malaka kon door het verbod van de conferentie niet op grote schaal contacten leggen, zoals hij zich dat had voorgesteld. Wel sprak hij in de korte tijd dat hij in Jakarta was met de broers Tjokroaminoto, Saleh, Sukarni en Diah. Hij probeerde vergeefs Pandu Kartawiguna en Wikana, die hij van naam kende, op te zoeken. Als Hussein uit Banten discussieerde hij met hen, waarbij ook Malaka's boek "Massa Actie" een onderwerp van gesprek uitmaakte.⁷⁰

Na zijn terugkeer in Bayah kreeg Malaka een andere functie in het bedrijf. Hij werd overgeplaatst naar het centrale kantoor en ging zich bezighouden met de registratie van allerlei gegevens over de *romusha*. Deze feitelijke degradatie schrijft Malaka toe aan Japanse angst voor te nauwe contacten met de *romusha* en machinaties van de lokale bestuurder.

Kort na zijn terugkeer werden alle mijnemployés opgeroepen voor een algemene vergadering. Het Japanse hoofd sprak de menigte toe en kondigde aan dat de rijstrantsoenen van de *romusha* zouden worden verlaagd en van hun gezinsleden geheel ingetrokken. Daarnaast benadrukte hij de noodzaak eensgezind te proberen de produktie zo hoog mogelijk op te voeren.

Niemand durfde hierop te reageren. Diverse *pemuda* gaven Malaka briefjes door met het verzoek hierop te reageren. Malaka schatte het risico en kwam tot de conclusie dat de sterkte van het volk in Bayah en de Japanse positie hem de gelegenheid boden zijn bezwaren in het openbaar uiteen te zetten.

Malaka nam daarop het woord.

Malaka onderschreef de noodzaak van eenheid, maar dan op basis van vrijheid en gelijkheid. Hij haakte aan bij het belang van de kolenproductie. Met een volle lading kon een locomotief zijn gehele weg afleggen, maar, vroeg hij de zaal, hoever komt hij met een halve lading? En dan, hoe lang kan een arbeider werken op een rantsoen van een halve liter rijst? De zaal kwam in beweging en antwoordde dat die hoeveelheid voldoende was voor de gehele werkdag. Maar, hoe lang kan hij werken met tweehonderd gram, als zijn vrouw en kinderen niets krijgen? Hij zal hen die rijst geven opdat ze niet verhongeren. Hoever komt dan de arbeider? De zaal antwoordde dat hij niets meer zou kunnen. Malaka reageerde dat hij nog wel wat kon, en wel naar Karet, de begraafplaats van Bayah, gaan. Malaka besloot met te zeggen dat voor het dagloon van veertig cent slechts een banaan kon worden gekocht. De zaal was toen volop in beweging, de Japanse bewakers voelden zich onbehaaglijk en keken angstig.

Zijn rede had tot gevolg dat de ontstane onrust als gerucht zelfs tot Jakarta doordrong. Er zouden ongeregelheden zijn geweest; *romusha* waren gevlucht en hadden gestaakt in Gunung Madur.

Door zijn rede had Malaka in versterkte mate de aandacht van de Kempeitai getrokken. Zelfs in Jakarta lagen allerlei bijzonderheden over hem vastgelegd in een dossier. De Kempeitai in Bayah had weinig goede bedoelingen met hem. Zonder dat Malaka het wist hielden twee *pemuda* de Japanse politie en Malaka in het oog om zijn welzijn te beschermen.

Ook vragen naar de werkelijke identiteit van Hussein werden meermalen gesteld. Een hoge Japanse inlichtingenofficier kwam naar Bayah om Malaka's arbeidsdossier te bestuderen. Vrienden raadden hem te vluchten.

De volgende dag werd Malaka bij de Japanse directeur geroepen. Deze vertelde hem dat Malaka's rede hem had herinnerd aan een tijdens een bezoek aan Duitsland bijgewoonde politieke vergadering waar een communist een hele zaal had opgezweept. Malaka ging op de hierin besloten suggestie niet in, maar herhaalde dat het volk ontevreden was over niet-vervulde beloften en voedseltekorten. Hij drong aan op ruilhandel met Cibaliung waar voldoende rijst was, terwijl Bayah een overschot aan groente had. Het transportprobleem zou moeten worden opgelost op de traditionele wijze, per ossekar. Malaka verweet de Japanse directeur dat hij te weinig activiteit ontplooidde en slechts achter zijn bureau zat. In die laatste dagen van het Japanse bestuur, merkt Malaka op, hadden de Japanners angst voor de Indonesiërs. Hiervan maakte hij gebruik door toestemming te vragen, op kosten van het bedrijf, een jeugdconferentie in Jakarta bij te wonen, waar ook Sukarno zou spreken. Malaka werd afgevaardigd namens het gehele mijnpersoneel en kreeg een brief voor Sukarno en Hatta mee. Het was begin augustus.⁷¹

Inmiddels waren na Malaka's bezoek aan Jakarta in juni 1945 de *pemuda*

steeds meer op de voorgrond getreden. Op de zitting van de Centrale Advies Raad van 19 tot 21 juni werd aandrang uitgeoefend om de jeugd meer bestuursfuncties te geven, hun militaire training uit te breiden en hen op te nemen in de leiding van de "Gerakan Rakjat Baru" (G.R.B. - Nieuwe Volksbeweging). Deze in juli op te richten organisatie zou alle bestaande organisaties in één verband brengen. In het voorbereidingscomité kregen de *pemuda*, voor het eerst, een aanzienlijke vertegenwoordiging, vooral uit "Angkatan Baru"-kring. De *pemuda* besloten in een vooroverleg op 6 juli een krachtiger en nationalistischer houding van de oudere leiders te eisen. Op de eerste zitting vroegen de *pemuda* een ondubbelzinnige verwijzing naar een toekomstige Indonesische Republiek op te nemen in de statuten. Dit was voor Japan onaanvaardbaar; een met grote meerderheid aangenomen compromisformule werd scherp aangevallen door Malik, Saleh en Diah. Zij zeiden hun vertrouwen in de G.R.B. op en verlieten de vergadering. De oudere leiders werden gewaarschuwd dat zij op verzet van de *pemuda* konden rekenen als zij hun voorzichtige politiek zouden voortzetten. De *pemuda* waren bitter gestemd, de kloof tussen hen en de oude leiders bleek diep en breed te zijn.⁷²

Inmiddels had de "Commissie van onderzoek naar de voorbereidingen tot het verlenen van onafhankelijkheid" tweemaal vergaderd, van 28 mei tot 1 juni en van 10 tot 17 juli. Binnen de commissie werd overeenstemming bereikt over de politieke en economische grondslagen van de onafhankelijke staat. Sukarno wist door zijn formulering van de "Pantja Sila" als richtsnoer voor de toekomstige staat vele geschillen tussen de machtsgroepen op te lossen. Ook over de positie van de godsdienst in een onafhankelijk Indonesië werd een akkoord bereikt. Dit alles tot verbazing van de Japanners, die verwacht hadden dat onderlinge Indonesische geschillen de eis tot verlenen van onafhankelijkheid zouden vertragen.⁷³

Op 21 juli kreeg de Japanse legerbevelhebber in Jakarta het bericht dat Indonesië onafhankelijk moest worden. Het initiatief moest daarbij in handen van de Indonesiërs liggen, Japan mocht slechts achter de schermen zijn invloed hierop uitoefenen. Op 29 juli kreeg veldmaarschalk Terauchi, de commandant van de zuidelijke legers in Saigon, de opdracht zo spoedig mogelijk alle voorbereidingen tot het verlenen van de onafhankelijkheid af te ronden. Officiële bekendmakingen moesten echter wachten op de oorlogsverklaring van de Sovjet-Unie aan Japan. Een spoedconferentie in Singapore op 30 juli werd gewijd aan de regeling van de laatste details.⁷⁴

Voor het verhaal van Malaka's leven tijdens de Japanse bezetting is men, zoals al is opgemerkt, vrijwel geheel afhankelijk van wat Malaka daar zelf over heeft geschreven.⁷⁵ Indonesische auteurs volgen deze weergave dan ook meestal, al dan niet vergezeld van de nodige onnauwkeurigheden.⁷⁶

Andere bronnen over de periode veronderstellen een contact tussen Japan en Tan Malaka. Kahin, die geen gebruik kon maken van Malaka's autobiografie,

veronderstelt dat Malaka in 1944 terugkeerde naar Indonesië.⁷⁷ Op grond van een aantal aanwijzingen en een aantal gegevens uit Malaka's leven voor de oorlog acht Kahin een contact tussen Malaka en de groep rond Maeda zeer waarschijnlijk. Deze gegevens, Malaka's verblijf in Japan, de publikatie van twee boeken aldaar en Malaka's terugkeer in 1944 met instemming van de bezetter, zijn echter deels onjuist, deels zeer dubieus. Dan blijft het feit dat de colleges op Maeda's *asrama* dezelfde anti-westerse Pan-Aziatische inslag hadden als Malaka's politiek program. Kahin meent dat Maeda's doel was de communistische beweging te splitsen. Malaka's onafhankelijk-communistische aanhangers zouden bereid zijn Japan steun te verlenen bij een geallieerde invasie. Deze steun kon Japan niet verwachten van de Stalinistische P.K.I., die zich aan de zijde van de geallieerden zou scharen.

Als aanwijzing geldt volgens Kahin dat

"a respected Indonesian newspaper editor swears that he saw him (Malaka) late in 1944 in the vicinity of this mine (Bayah) in the company of high-ranking Japanese naval officers."⁷⁸

Subardjo zou verder reeds begin 1945 met Malaka in contact zijn gekomen.⁷⁹ Volgens Maeda's naaste medewerker Nishijima informeerde Subardjo hem over Malaka's aanwezigheid en bracht hij zelf een bezoek aan Bayah om Malaka te ontmoeten.⁸⁰

Malaka zag, naar zijn zeggen, Subardjo voor het eerst weer op 25 augustus 1945⁸¹, terwijl Subardjo eveneens met klem elk contact voor die datum ontkent.⁸²

Indien dit contact bestond, rijst, bij het volgen van Malaka's weergave van de gebeurtenissen, de vraag, waarom Malaka bij zijn eerste bezoek aan Jakarta faalde bij het leggen van de noodzakelijke contacten. En waarom herhaalde dit zich in augustus 1945, toen Malaka, die zeer gaarne invloed had willen uitoefenen op de gang van zaken rond de onafhankelijkheidsverklaring, hiertoe door loutere onbekendheid met namen en adressen, niet in staat was?

Het kan hier een incidenteel contact betroffen hebben, dat niet leidde tot verdere samenwerking. Als men aanneemt dat de Japanse marine oprecht sympathiseerde met het onafhankelijkheidsstreven, behoefde dit ook niet te leiden tot zijn aanhouding of andere onaangename gevolgen. Marine en leger stonden in dit opzicht geheel los van elkaar.

Indien er een contact was en Malaka samenwerking afwees is dit in overeenstemming met de volgende zinsnede van Kahin:

"Most relatively objective Indonesian leaders, even those bitterly opposed to Tan Malaka, are convinced that he would never have lent himself to a role where Indonesia's national interests would have been subordinated to those of any other nation, including Japan or Russia. To gain his co-operation they believe Mayeda and his staff would have had to convince Tan Malaka absolutely of the genuineness of their interest in Indonesian independence. It is this that leads a number of Indonesian leaders to speculate as to the possibility of an ideological affinity between him and these Japanese naval officers."⁸³

Andere bronnen geven een beeld dat minder nuances vertoont wat betreft Malaka's samenwerking met Japan en zijn ongeloofwaardig. Brackman acht het werk in Bayah voor een persoonlijkheid van Malaka's kaliber en rusteloosheid een onwaarschijnlijke zaak. Men kan hier tegen inbrengen dat in feite dan al Malaka's activiteiten sinds 1927 nauwelijks in overeenstemming waren met zijn persoonlijkheid. Volgens Indonesische bronnen, die Brackman niet nader aanduidt, werkte Malaka voor Maeda. Hij sprak geregeld voor de radio vanuit Banten als de "Voice of Radio Tokyo". Daarnaast verloor hij het Indonesische belang niet uit het oog. Hij zette een eigen ondergrondse organisatie op, waarvan *pemuda* als Malik, Sukarni en Saleh naast ouderen als Subardjo en Iwa Kusumasumantri deel uitmaakten.⁸⁴

Ook Alimin draagt zulke geruchten aan. Direct na de bezetting liep Malaka over naar Japan en stemde hij zijn propaganda geheel af op het "Asia Timur Raja" (Groot Oost-Azië) van Japan. Alimin verwees als bron naar een artikel in een ongenoemd blad uit Singapore.⁸⁵

Gedurende de bezetting gingen vele malen geruchten dat Tan Malaka hier of daar was. Deze geruchten ontstonden spontaan, maar schenen ook bewust verspreid te worden door Japanse autoriteiten. Kort na de inval ging het gerucht dat Malaka als Japanse autoriteit met een Japans vliegtuig was geland. Malaka werd, zoals al eerder vermeld, in 1942 zelf hiermee geconfronteerd.⁸⁶

Het doel van de bezetter bij het verspreiden van deze geruchten is niet duidelijk. Wilde men met de valse Tan Malaka communisten signaleren en arresteren? Of wilde men een indruk krijgen van de sterkte van een eventuele anti-geallieerde communistische beweging onder leiding van Tan Malaka? Deze laatste verklaring gaat waarschijnlijk te ver.⁸⁷ Volgens Tamim werden honderden het slachtoffer van deze valse Malaka's, die het volk verwarden en provoecerden.⁸⁸ Medio 1944 werd in Cirebon uitgebreid jacht gemaakt op een kennelijk valse Malaka, die als Chinees het land zou zijn binnengekomen.⁸⁹

Het lijkt zeer waarschijnlijk dat Malaka over de jaren 1942-1945 in zijn autobiografie in grote lijnen een juist beeld heeft geschetst. De geloofwaardigheid van zijn aanval in zijn autobiografie op Sukarno en Hatta zou ernstig geschaad zijn, als er van de vele, kort na 1945 controleerbare, gegevens van zijn leven in deze periode, die hij in zijn boek verschaft, een aantal onjuist zou blijken te zijn. Het feit, dat hij die vele gegevens vermeldde in een voor ruime verspreiding enkele jaren na 1945 te verschijnen, en verschenen, boek, versterkt de geloofwaardigheid van zijn verhaal. Malaka blijkt er geen behoefte aan te hebben geheimzinnig te doen over zijn "oorlogsdaden".

Het is te betreuren dat deze gegevens nu vrijwel niet meer te controleren zijn. De geografische details van zijn woonplaatsen (Rawajati en Bayah) en hun omgeving zijn in overeenstemming met gedetailleerde landkaarten.

Het lijkt wel waarschijnlijk dat Malaka zijn daden in Bayah wel eens accentueerde. Vooral ten aanzien van zijn optreden tijdens het bezoek van Sukarno en Hatta en zijn anti-Japanse rede vlak voor het einde van de oorlog, zou dit het geval kunnen zijn. De rol van zijn boek als politiek strijdmiddel tegen Sukarno en Hatta komt hier duidelijk naar voren. In dit opzicht was het verzwijgen van een contact met de groep-Maeda, iets dat niet onwaarschijnlijk lijkt, natuurlijk ook een noodzaak. Maar uit Malaka's verhaal blijkt ook dat hij oprecht begaan was met het lot van de *romusha*. Dit moest hem ook weerhouden van samenwerking met de Japanse bezetter, wiens uitbuitingspolitiek tot schrijnende situaties als in Bayah leidde.

Hierop kan men nog een aanvulling maken. Volgens Malaka begeleidde hij slechts éénmaal een *romusha*-transport. Yamin schrijft echter dat Malaka geheel Java bezocht met zijn *romusha*. Hij leerde op die wijze het proletariaat kennen en de "stand van de thermometer van de revolutie". Zijn teleurstelling hierover werd geleidelijk veranderd in hoop en werd tenslotte geestdrift. Hij bezocht Banten, Klaten, Indramayu, Singaparna, Pontianak en Blitar. De geheime politie zat hem geregeld op de hielen, maar hij ontsnapte telkens. Een verklikker, die hem wilde aangeven, praatte hij met succes om tot zijn aanhanger, aldus het bloemrijke verhaal van Yamin.⁹⁰

Een na-oorlogs legerbericht vermeldde dat Malaka via Jakarta infiltreerde in de *romusha*-transporten van en naar Java. Hierin stond verder dat hij na enige tijd onderdook in Kwitang, waar hij samen met de Sumatran Abdul Muluk een aantal Trotskistische cellen vestigde.⁹¹ Veel waarheidsgehalte moet men aan deze berichten niet toekennen.

Met Yamins mededelingen als mogelijke toevoeging aan Malaka's verhaal is het verslag over de eerste drie jaren na Malaka's terugkeer naar zijn moederland afgerond. Zijn identiteit moest hij echter blijven verzwijgen en de politie zocht nog steeds naar hem. In dat opzicht was er ten opzichte van de vorige twintig jaar niet veel veranderd. Maar het perspectief leek gunstig toen hij begin augustus naar Jakarta vertrok. Hij had drie jaar lang de gelegenheid gehad om te studeren, te praten, te denken en te schrijven over de onafhankelijkheid van Indonesië, waarover hij al twintig jaar eerder zijn eerste gedachten formuleerde. Nu kon hij zelf onder zijn eigen naam, die een legendarische klank had, pogen zijn stempel te zetten op het Indonesië na de Japanse capitulatie.

Malaka kon dan ook terecht schrijven:

"Aldus ging ik tenslotte in begin augustus 'Naar de "Republiek-Indonesië"', niet meer met de pen op papier, in het buitenland, zoals meer dan twintig jaar geleden maar met mijn beide benen op eigen Indonesische grond."⁹²

1. Pendjara II, p.106-11; Madilog, p.16.
2. Pendjara II, p.112; Madilog, p.17. Volgens Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, II, p.1 vertrok Malaka twee maal, eind mei en begin juni met een zeilprauw naar Sumatra. Door de weersomstandigheden was hij tot terugkeer gedwongen. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.88 en Kematian Tan Malaka, p.22 vermelden hetzelfde in beknoptere vorm. Uit Malaka's geschriften valt niet af te leiden dat hij per boot op weg ging. Yamin, Tan Malacca, p.21 vermeldt slechts dat de eerste oversteekpoging mislukte.
3. Pendjara II, p.116-20. Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, II, p.1-2; Tamim, Kematian Tan Malaka, p.22 (Malaka zou begeleid worden door negen leerlingen); Tamim, Sedjarah P.K.I., p.88.
4. Pendjara II, p.120-32. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.88; Tamim, Kematian Tan Malaka, p.22 en Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, II, p.1-2. In de laatste bron vermeldt Tamim de volgende reisroute: Medan, Sibolga, Sidempuan, Bukittinggi, Padang, Solok, Sawahlunto, Tanjungpallu, Sijunjung, Jambi, Pageralam, Lahat, Palembang, Tanjungkarang/Telukbetung, oversteek naar Merak, trein naar Jakarta. Tan Malaka dateert zijn aankomst op Java op 7 juli en in Jakarta op 11 juli. Madilog, p.9.
5. Pendjara II, p.133-41. Hierover ook enkele regels in Tamim, Sedjarah P.K.I., p.88; Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, I, p.39 en II, p.2. De gegevens die Malaka verschaft over zijn woonplaats zijn in overeenstemming met de gegevens op gedetailleerde kaarten.
6. Madilog, p.11.
7. Madilog, p.13.
8. Madilog, p.19.
9. Madilog, p.20.
10. Madilog, p.17.
11. Madilog, p.13-9.
12. Madilog, p.22.
13. Madilog, p.19-20.
14. Madilog, p.23.
15. Madilog, p.25-6.
16. Madilog, p.27-35.
17. Madilog, p.36-45.
18. Madilog, p.46-72. De aanval op Gandhi op p.66-7.
19. Madilog, p.73-99. Over wetenschap in Hindoestan en China, p.82-4.
20. Madilog, p.100-52. Over de overgang van de Javaan tot landbouwer, p.121-3, over Djojobojo, p.131-2, over kunst, p.133-7.
21. Madilog, p.153-205.
22. Madilog, p.206-7.
23. Madilog, p.207-51.
24. Madilog, p.251-9.
25. Madilog, p.260-76.
26. Madilog, p.276-7.
27. Madilog, p.278-87.
28. Madilog, p.287-99.
29. Madilog, p.299-313.
30. Madilog, p.313-23.
31. Madilog, p.323-42.
32. Madilog, p.323-8, 342-51.
33. Tan Malaka, Islam dalam tindjauan Madilog (Islam gezien door het Madilog-denken), Jakarta, z.j. (1949?).
34. Islam dalam tindjauan Madilog, p.3-5.
35. Madilog, p.351-7.
36. Madilog, p.357-70.
37. Madilog, p.370-88.
38. Madilog, p.389-410, opgenomen als bijlage
39. R. Mrázek, "Tan Malaka: A Political Personality's Structure of Experience", Indonesia, nr.14 (october 1972), p.1-48 analyseert Malaka's denken, vooral op basis van Madilog, op zeer interessante en verhelderende wijze. Mijn beschouwing is grotendeels hieraan ontleend. In een aantal opzichten accentueert Mrázek naar mijn mening bepaalde verbanden tussen Malaka en zijn Minangkabau afkomst te sterk. Tevens neemt hij mijns inziens ten onrechte

- aan dat Malaka zich vrijwel altijd van die verbanden bewust was.
40. Mrázek, Tan Malaka, p.18-9.
 41. Mrázek, Tan Malaka, p.19-20.
 42. Mrázek, Tan Malaka, p.20-1.
 43. Mrázek, Tan Malaka, p.21-3.
 44. Mrázek, Tan Malaka, p.23-8.
 45. Mrázek, Tan Malaka, p.28-32.
 46. Mrázek, Tan Malaka, p.33.
 47. Mrázek, Tan Malaka, p.27.
 48. Madilog, p.7. Dit boek wordt ook genoemd in Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, I, p.39 onder de titel "Aslia Bergaboeng". De verschijning van dit boek wordt aangekondigd in Tan Malaka, PARI - Partai Repoebliek Indonesia, Bukittinggi, z.j. (1946), p.7, 49. In Pendjara I, p.3 schrijft Malaka dat hij in 1947 dit boek wilde voltooien. De toen gevangen Malaka kon echter niet de hand leggen op zijn manuscript en beschikte niet over een aantal statistische gegevens op economisch en ander gebied. Zijn plannen moest hij daarom laten varen.
 49. M.A. Aziz, Japan's Colonialism and Indonesia, The Hague, 1955, p.119-20; W.H. Elsbree, Japan's Role in Southeast-Asian Nationalist Movements 1940-1945, Cambridge (U.S.A.), 1953, p.22-3.
 50. H.J. Benda, The Crescent and the Rising Sun, The Hague-Bandung, 1958, p.110, 115-8.
 51. Over de Drie-A-Beweging: Benda, The Crescent, p.112; Elsbree, Japan's Role, p.79; Kahin, Nationalism and Revolution, p.103; Aziz, Japan's Colonialism, p.209.
 52. Pendjara II, p.141-3. Men moet wel in het oog houden dat, toen Malaka zijn autobiografie schreef, hij door toedoen van Sukarno in de gevangenis zat. Zijn negatieve kwalificaties van Sukarno en Hatta hier en verder in zijn boek zijn hierdoor zeker gekleurd.
 53. B. Dahm, Soekarno, p.215-7, 223-4; Kahin, Nationalism and Revolution, p.106; Aziz, Japan's Colonialism, p.214-5.
 54. Pendjara II, p.143-5.
 55. Pendjara II, p.145-50.
 56. Pendjara II, p.150-60.
 57. Dahm, Soekarno, p.232, 238-40, 246-8, 255-6, 258-9; Benda, The Crescent, p.139-41, 161 e.v., 185-7; Aziz, Japan's Colonialism, p.226-7, 245-6; Elsbree, Japan's Role, p.49-52, 93-4; Anderson, Some Aspects, p.16-7.
 58. Pendjara II, p.160-5.
 59. Ik heb "Asia Raya" nagekeken van januari 1944 tot augustus 1945. Ik ben ook verder geen verwijzingen in andere artikelen, in welke zin dan ook, naar Bayah tegengekomen. Hierbij dient wel te worden aangetekend dat het twee pagina's tellende blad de "regio" vrijwel geheel verwaarloosde.
 60. Pendjara II, p.165-76; Pendjara III, p.45.
 61. Pendjara II, p.176-7.
 62. Anderson, Java, p.1-10.
 63. Anderson, Java, p.10-34.
 64. Anderson, Java, p.38-43.
 65. Anderson, Java, p.44-9. Over Maeda's motieven: Kahin, Nationalism and Revolution, p.115-8.
 66. Kahin, Nationalism and Revolution, p.114-5.
 67. Anderson, Java, p.50-3. Uit Jakarta kwamen o.a. Sukarni, Chaerul Saleh en Aidit.
 68. Anderson, Java, p.55-6. Pendjara III, p.45 stelde de oprichting van Angkatan Baru op 15 juni 1945.
 69. Anderson, Some Aspects, p.56 haalt hierover als enige bron Malaka's autobiografie aan.
 70. Pendjara II, p.177; Pendjara III, p.45-6; Madilog, p.8. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.88-9 meldt dat Malaka Malik, Sukarni en Pandu Kartawiguna ontmoette. Dit lijkt dus een onjuiste mededeling. Sukarni, Malik, Pandu Kartawiguna en Maruto Nitimihardjo behoorden toen al tot de Pari-aanhangers. Malaka zou hun zeker zijn ware naam hebben meegedeeld, als hij dat had geweten, aldus Tamim.
 71. Pendjara II, p.177-83; Pendjara III, p.46.

72. Anderson, Java, p.53-4, 56-60.
73. Anderson, Some Aspects, p.16, 27, 30-1; Kahin, Nationalism and Revolution, p.121-7; Dahm, Soekarno, p.265-6.
74. Anderson, Java, p.61-2.
75. Naast de al aangehaalde bronnen (voornamelijk Pendjara II) schreef Malaka beknopt over zijn oorlogsjaren in Pendjara I, p.85; Madilog, p.7-8 en PARI, p.8. In deze laatste brochure zegt hij dat hij op een Japans bedrijf werkte, maar nooit de Japanse imperialistische politiek steunde. Integendeel, enkele malen kwam hij met groot persoonlijk gevaar op voor de onafhankelijkheid van Indonesië.
76. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.88-9; Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, II, p.2-3; Yamin, Tan Malacca, p.22-3.
77. Kahin, Nationalism and Revolution, p.118. J.M. van der Kroef, The Communist Party of Indonesia, Vancouver, 1965, p.27 schrijft dat Malaka met Japanse toestemming terugkeerde.
78. Kahin, Nationalism and Revolution, p.118-9. Anderson, Java, p.277 vermeldt hetzelfde en haalt als bron hiervoor aan een interview met Suharto op 4-9-1963.
79. Kahin, Nationalism and Revolution, p.119.
80. Anderson, Java, p.276-7. Deze informatie gaf Nishijima in een interview op Cornell University, 26-9-1958.
81. Pendjara III, p.51.
82. Anderson, Java, p.277, informatie uit een interview met Subardjo, 29-1-1962. Subardjo, Lahirnja Republik Indonesia, p.38-42 schrijft o.a. dat Japan Malaka nooit vrij zou hebben laten lopen.
83. Kahin, Nationalism and Revolution, p.119. Een opmerking uit een onderzoekingsrapport (naam weggelaten) op 12-12-1947 in Nefis IV file nr. B 121/120 dd. 5-1-1948 in ARA-PG, inv.nr.620 luidt, dat Malaka enerzijds werd gezocht en anderzijds werd beschermd door de Japanse marine via Subardjo. Deze opmerking past in het algemene kader van de aanwijzingen die Kahin en Anderson noemen. Over contacten Malaka-Maeda ook Mintz, Mohammed, Marx and Marhaen, p.77.
84. Brackman, Indonesian Communism, p.39.
85. Interview Alimin, A-4-5, 7-8.
86. PARI, p.8 vermeldt dat dit bericht vier maal werd verspreid.
87. Anderson, Some Aspects, p.103.
88. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.89; Arif Lubis, Imperialisme dan Pergerakan di Indonesia (Imperialisme en politieke ontwikkeling in Indonesië), z.p., z.j. (1946), p.81.
89. Rapport inzake communistische beweging te Cheribon, Recomba voor West-Java afd. Politie, 8-4-1948 in ARA-PG inv.nr.779.
90. Yamin, Tan Malacca, p.22-3.
91. Staf "A"-divisie, Kantoor Inlichtingen, nr.444/1/03/315/Geh., Surabaya, 3-2-1949 in HKGS, inv.nr.GG 54, stuk nr.3431.
92. Pendjara II, p.183.

BIJLAGE I

Ibrahim Datoek Tan Malaka, "De Menangkabausche Maleiers", Hou' en Trouw, Veertiendaagsch tijdschrift der Vereeniging van Oud-Leerlingen der Openbare Handelsschool te Amsterdam, 1 juni 1919, p.136-42.

FEUILLETON

DE MENANGKABAUSCHE MALEIERS

door

Ibrahim Datoek Tan Malaka.

Een belangrijke voordracht werd eenige maanden geleden in een onzer H. & T.-bijeenkomsten gehouden. Als spreker trad toen op een Maleier van Menangkabausche origine, die eenige jaren geleden naar ons land kwam, teneinde zich als onds-wijzer te bewamen. Hij behaalde niet slechts zijn acte L. O., doch studeerde te Loiden in de Land- en Volkenkunde, terwijl hij zich sedert op de hoofd-acte toelegt. Hij behoort dus steilig tot het intellectuele deel van het Inlandsche volk in onze koloniën. In onze vereeniging was het tot dusver nog niet voorgekomen, dat een inlander van zuiver Maleischen bloede in haar midden als spreker verscheen. 's Heeren Tan Malaka's optreden valt te beschouwen als een belangrijk taeken der tijden, nu de inlander beseft, dat hij in ons land iets kan leeren; terwijl hij, na een zekere mate van kennis te hebben opgedaan, ook zijnerzijds bereid is, om ons Nederlanders, van wie de meesten althans nooit in Indië geweest zijn, het een en ander over zijn eigen land en volk mede te deelen. Ons tijdschrift waardeert in hooge mate, dat de heer Tan Malaka ons in de getogenheid stelt, hier ter plaatse van zijn belangwekkende Menangkabausche mededeelingen een feuilleton te geven.

Het ontstaan van het woord Menangkabau wordt op drie manieren verklaard: ten eerste, dat het zou willen zeggen: „Karbonwenhoed“; ten tweede, dat het gebuikt werd in tegenstelling met den naam „Pimangkabau“, doch dit is nog lang niet uitgemaakt, daar dit er waarschijnlijk evenveel betrekking op zal hebben als het Hollandsche woord „man“ in Muzolman of het Nederlandsche woord „pan“ in Japan! De derde betekenis echter geeft aan, dat het zou willen zeggen: „De overwinnende Karbonw“. Dit is afkomstig van een legende, waarbij verhaald wordt, dat de Javanen eens een grooten, wilden karbonw in het strijdpark brachten, toen een langdurige strijd tusschen hen en de menschen, die toen de Menangkabausche hoogvlakte bewoonden „partie remise“ werd, en zij toch, — zoms Lloyd Georg zou zeggen — „to the bitter end“ wilden gaan; zij wilden dit einde laten beslissen door een strijd tusschen twee karbonwen. De Javanische karbonw tartte de geleede wereld en de Maleiers waren nieuwsgierig wat hun hoofden daartegen zouden stellen. Zij waren dan ook verwonderd, toen zij bemerkten, dat een jonge karbonw den strijd tegen het monster zou aanbinden. Het beestje werd echter losgelaten, ging spoedig over tot het offensief en overwon den grooten karbonw. Het geheim daarvan hield echter in het feit, dat men het een zeer scherpe punt op den neus bevestigd had, zoodat terwijl het karbonwenkalk meende, dat het zijn moeder voor zich zag, het den anderen karbonw doolde.

Deze legende is merkwaardig en geeft blijk van den

poëtischen geest der Menangkabauers.

Geleerden beweren, dat de Menangkabauers uit Achter-Indië zijn gekomen, weer anderen zeggen, dat zij uit den grond zelf zijn voortgekomen; doch de Menangkabauers willen daarvan niets weten. Zij zelf beweren in hun geschiedenis, dat zij uit Voor-Indië stammen, en na hun komst het land verdeelden in vijf streken, genaamd naar de vijf vrouwen van een vroegeren heerscher over deze hoogvlakte: De hond, de kat, de geit, de tijger en de prinses.

Na nurlijk zijn zij strango aanhangers van den „adat“.

Een Maleier zonder adat is trouwens ondenkbaar.

Doch wat beteekent de adat? In de eerste plaats een natuurlijke instelling, gebaseerd op den eerbied voor de vrouw. Haar een mooie woonplaats te bezorgen, een klappertuin, een lusttuin, koriom alle aardse bezit, is het doel van den Menangkabauer. Hij toch is niet gelukkig, hoe scherpzinnig hij ook is en hoe rijk ook, wanneer zijn zuster of vrouw niet goed gehuisvest is. De vrouw is voor hem iets heiligs en het geldt voor een schande, geen dochter te bezitten.

Het sielel volgens hetwelk alles afstamt van de moeder, wordt het matriarchale sielel genoemd; het is zeer moeilijk voor een Westersling zich daarin te denken. Om echter een voorbeeld te geven, denke men zich een Maleischen kampong en vervolgens een huis, waarin de vrouw woont met haar broers en zusters en kinderen. Nu is niet haar man het hoofd van het huis, doch een van haar broers, zij het dan ook een van haar jongere broers, in elk geval een van de vakante mannelijk leden van haar moeders kant, welke dan „datoek“ genoemd wordt. Een „datoek“ is niet altijd alleen hoofd van dat huis, maar van verschillende huizen. Hij zorgt ervoor, dat zijn zuster en andere familieleden voldoende rijstvelden krijgen, tuinen, vee, vijvers, enz. Deze goederen worden dan „vaste goederen“ genoemd. Aan die goederen mag absoluut niet getornd worden, want het is het bezit van de vrouw. Wanneer de moeder sterft worden deze goederen niet door de zoons, maar door de dochters geërfd; heeft zij geen dochters, dan moeten de vertere vrouwelijke familieleden er van. De Menangkabauer treedt dan buiten zijn stam, en houdt toezicht over zijn familieleden, omdat er voldoende werk zij, de zusters niet krakeelen, enz.; bovendien moet de „datoek“ voor zijn eigen vrouw en kinderen zorgen. De goederen, die aldus verkregen worden heeten „verworven goederen“; bij een erfenis krijgt man of vrouw daarvan de helft.

Geen Menangkabauer past het te zeggen: „Mijn rijst-oogst is binnen“; dat past alleen de vrouw. De rijst-oogst is voor haar; en als pand daarvoor moet zij de jonge rijst-plantjes zelf in den grond stoppen; zij alleen mag den rijst-oogst binnen halen en in den haast heiligen schuur brengen; ook zij alleen heeft het recht, de rijst weer uit den schuur te halen.

Ook het huis is haar eigendom. Om dit vast te stellen, gaat zij, wanneer de palen uit de modder zijn gehaald, op den grootsten paal zitten, de „generaal“. Wanneer de „generaal“ haar onderdanig is, spreekt het immers vanzelf, dat het verdere legor der palen haar evenzeer dient te behooren en haar eigendom is! In den adat is vastgelegd, dat een huis niet verkocht mag worden, en geen schuld mag met een huis gedogel worden, omdat een huis steeds het eigendom van de vrouw is.

De andere huisgenooten moeten maar zoo spoedig mogelijk uit huis trekken; het is een schande voor jongens van 9 — 10 jaar neg bij moeders pappot te zitten. Zij moeten maar in de Soerauw slapen; daar kunnen zij hunne kameraden leeren kennen en leeren debatteren. Is hij lastig, dan zal hij dra de gevolgen daarvan ondervinden. Dit is de Maleische opvoeding, v. l. om de jongens zooveel mogelijk onder elkaar te brengen.

De overige bloedverwanten kunnen ook van hun familie vertrekken en b. v. als goud- en zilvermeden overal hun kost verliezen, hoewel dit laatste niet verplicht is. Wanneer de Menangkabauer niet geluwd is, kan hij bij de Soerauw blijven slapen; ook kan hij altijd wel bij zijn familie een bordje rijst komen halen om zich te voeden, hetgeen hem dan wel tegen een kleine vergoeding, die bestaaf in het verrichten van een dienst, b. v. even werken op het land, wordt verstrekt. Heeft hij geen naaste familieleden, dan komt hij bij de verdere familieleden; heeft hij ook deze niet, dan zijn er nog wel andere „ethuizen“, eerst b. v. de familie van zijn vader, of, ontbreekt ook deze, dan gaat hij naar andere dorpen, om nog verdere familieleden op te sporen. Zoodat geen enkele Maleiër inderdaad „arm“ is.

Men heeft er echter ook geen rijken, volgens de Westersche betoekenis van het woord, want al het geld wordt onmiddellijk omgezet in vee, rijstvelden of tuinen, waar iedereen welkom is.

Dit is dus, gelijk men ziet, een bezinsel van communisme!

De Menangkabauer belijft den Mahomedaanschen godsdienst. Mahomed was echter niet alleen een godsdienststichter, maar ook een wetgever, wiens wetgeving door de Muzelmanen met het zwaard werd verbreid en gehandhaafd. De Menangkabauer is, zoo niet de beste, dan toch een van hen, die het trouwst den Muzelmaanschen goddiens belijden. Zoo mag hij slechts vier vrouwen hebben, hetgeen niet veel is, als men magaat, dat de Arabieren er soms wel 60 hebben. De Menangkabauer mag zich echter laten scheiden, zoodat het wel eens gebeurt, dat hij twaalf maal bruidegom is in zijn leven. Dit laatste wordt natuurlijk ook door den „adat“ bevorderd, omdat de vrouw toch van het materiele goed verzekerd is door haar absolute rechtspositie; de kinderen krijgen overal wel wat te eten. Ook de vrouw heeft echter het recht, den man zijn paspoort te geven.

De vrouwen houden zich meerendeels met het weven van sarongs bezig. Zijn niet enkele jaren geleden zelfs Menangkabausche vrouwen op de Brusselsche tentoonstelling geweest, om haar kunst in het weven, die wereldberoemd is, te laten bewonderen?

Het onderwijs is echter zeer gebrekkig, omdat er tekort is aan onderwijskrachten. Om de twee jaren heeft daar een soort examen plaats, tusschen een menigte leerlingen, waarvan er dan twee worden uitverkoren, om zich in Nederland te gaan bekwamen. Doch wat beteekent zulk een schaarsche keuze, terwijl er aan honderdduizenden kinderen onderwijs moet worden gegeven!

Er zijn in het land een menigte priesters, waarvan de meesten den pelgrimstocht naar Mekka ondernemen, doch wanneer zij in Singapore zijn aangeland, een tulband koopen, die op het hoofd zetten en dan van hun pelgrimstocht naar huis terug keeren, vol van godsvrucht en heilige verhalen,

die zij... niet ondervonden hebben. De Menangkabauer weet hieromtrent echter wel onderscheid te maken tusschen wat echt is en wat „Brazat“!

Wat het staatsbestuur en de staatsinstellingen betreft, hebben de Menangkabauer zeer ontwikkelde wetten, welke duidelijk zijn omschreven, doch niet op papier staan. Vooral de vrouwen lijken wel wandelende wetboeken.

De filosofische grondslag van de Maleische wetten verdeelt deze in vier soorten.

Ten eerste: de natuurwetten, waaraan zij de gezondheidswetten vastknoopen, voorts de hanengevechten, het leeren scherm en sport. Het is eigenaardig, dat ook hanengevechten hiertoe behooren; maar de man is hier het symbool van geluk of ongeluk van zijn bezitter.

In de tweede plaats heeft men de kunst van het debatteren, waaraan iedere Menangkabauer zich met hartstocht overgeeft.

In de derde plaats heeft men den filosofischen grondslag van de staatsrichting. De Maleiër vergelijkt het menschelijk geslacht met een boom, de menschen met de bladeren; de mensch is sterfelijk als de bladeren, maar al vallen de bladeren af, toch blijven nog de takken en knoesten achter. Zoo ook, al start de mensch, toch blijft zijn „adat“ achter. Daaraan mag niet getoerd worden; dat moet blijven door het heele geslacht. En in verband daarmee blijft bepaald, dat „de standaard niet grooter en niet kleiner mag worden“, n. l. de maat van alle dingen, in dit geval „de zedelijkheidsmaat“. Dit zal misschien menigeen aanleiding geven om de Maleiërs van conservatisme te beschuldigen, omdat die maat door alle eeuwen heen gelijk moet blijven; maar daarvoor zijn zij toch te practisch, want verder wordt gezegd, dat „wat goed is, behouden moet blijven, wat slecht is moet verdwijnen“.

De vierde soort van „adat“ is vastgelegd in de „plantelijke wetten“, tot stand gebracht door de vergadering. Deze zijn natuurlijk bij de verschillende dorpen en steden verschillend, doch over het algemeen kan men zeggen, dat die overal zijn te vinden.

De bevoegdheid van den „blatoek“ is hierin gelegen, dat hij een adviseerende stem heeft; thuis heeft hij alle gezag, hoewel hij steeds rekening moet houden met zijn vrouwelijke huisgenooten, die lung niet malsch zijn, als het er op aankomt, naar rechten te beschermen.

In vroegere tijden had ieder een koelie zelfs het recht om mede te spreken, wanneer het de algemeene staatsinstellingen betrof. Daarom wordt er gezegd: „De kip kakelt in het ei, het lijk draait zich om in het graf, wanneer het hoofd iets verkeerd doet“, n. a. w. van de jeugd af, (de kip in het ei, als symbool) tot de ouder van dagen (het lijk in het graf), hebben het recht, om kritiek uit te oefenen.

Wat het strafrecht betreft, gaat men van het standpunt uit, dat alles „in het volle zoulicht“ behandeld moet worden, hetgeen dus feitelijk het beginsel is der opebare diplomatie.

Reeds in de 17e eeuw dreeven de Hollanders een levendigen handel met de Maleiërs. De Hollanders vonden het echter beter, een Maleischen Kapitein aan te stellen, met wien zij dan alles zouden kunnen verhandelen. Doch de menschen uit de binnenlanden wenschten te weten wien zij aanstelden, en dit moest bekrachtigd worden door de Compagnie. Toen men dit wou doordrijven, omdat de Hollanders het veel te onschuldig vonden, weigerden de Maleiërs hen verder hun artikelen te verkoopen. Sedert zij echter de Hollanders beter hebben leeren kennen, willen zij gaarne handelsbetrekkingen met hen behouden.

Thans heeft de Maleiër reeds een eigen eredit-bank, een bank van leening, eigen scholen, waar hijzelf onderwijzer is op het gebied van den landbouw; ook de oude Menangkabausche „debatings clubs“ worden weer in eere hersteld.

Ondanks de veel beleden theosofie en ondanks het Mahomedanisme belijdt het grootste gedeelte van de Maleiërs het „animisme”, volgens hetwelk planten, dieren en voorwerpen, zoowel als menschen, bezield zijn. Daarom heeft b. v. een kris zoo'n groote waarde bij de Maleiërs, daar die wel eens geluk kan aanbrengen; boomcn zijn bezield, steenen kunnen zich volgens hen van de eene naar de andere plaats bewegen, en de tijger staat in groote vereering, zoolang hij de menschen niet aanvalt.

De menschen hebben echter twee zielen, één op de aarde en één in den hemel. De Maleiërs zijn niet bijgeloovig, zij storen zich niet aan voortekens; alleen in natuurverschijnselen, die zij niet begrijpen, omdat zij geen natuurkunde kennen, willen zij gelooven. De Kloet-nifharsting op Java!

Wat het onderwijs betreft, behoort echter dit kleine gedeelte van Indië tot het meest vooruitstrevende gedeelte. Men kan er geen dorp zoeken, of men vindt er een eigen school en toch voldoen die scholen lang niet aan de uitgebreide behoefte.

Dat de liefde voor de poëzie er zeer groot is, bewijzen wel de met uiterst artistieke smaak aangelegde woningen en schuren, de tempels en de geweven sarongs, terwijl de

goud- en zilversmeden artikelen vervaardigen, die van veel bekwaamheid getuigen. Het beste bewijs, dat de zin voor literatuur er ontwikkeld moet zijn, is dat zelfs de doode vetten in dichtvorm worden weergegeven. Als een ander bewijs, hoe poëtisch en tegelijkertijd naïef de voorstelling, die de Menangkabauers zich maken van de wereld is, gelde dat zij zich deze voorstellen, rustend op een el en dit ei rustend op den neus van den wereldkarbouw.

De vloedgolf van nieuwe ideeën, die de wereld overspoelt, zal ook de Maleiërs wakker schudden, want deze tijd eischt een nauwere aansluiting van de geheele wereld. De Maleiërs verlangen van de Nederlanders niets anders dan steun, opdat zij met gelijke kansen handel en varen kunnen drijven in de uitgestrekte vlakten van Sumatra; de Maleiërs hebben vertrouwen in het Hollandsche intellect. En wanneer Menangkabau door Nederlandschen steun tot een moderner staat is geworden, wanneer het zelfbestemmingsrecht der volkeren ook op hen zal worden toegepast, zullen zij aan de zonen van Nederland hun gastvrijheid niet weigeren.

„Zet U neder aan onzen disch, want wij hebben Uwen vader gekend”, luidt immers hun lijfspreuk.

BIJLAGE II

Ibrahim, "Is er een koloniaal probleem?", Hindia Poetra, 1e jrg. (1918-9), p.161-4.

Is er een koloniaal probleem?

„Uit den Staat komt (immers) de macht op; weinu we zijn het volk; wij miljoenen, maken den Staat uit; aan ons dan de macht ook om het recht te scheppen; en dat recht zullen we (U) in zulk een vorm decreteren, dat aan alle lust onzer sinnen worde voldaan.”

Prof. Dr. KUIJPER.

Kerkbode. 21 Mei.

Is er een koloniaal probleem?

Tot deze vraag kwam ik toen ik Adriaanse's artikel gelezen had. Een vraag die innig verband houdt met zijn stuk.

Hoewel de inleiding van zijn opstel, dat aan het eind een correctie blijkt te zijn voor de Indonesiërs, mij voor den schrijver inneemt, moet ik het hier voor mijn landgenooten opnemen. Ik dank Adriaanse ten zeerste, dat hij langs dezen weg, tot ons spreekt. We verheugen ons over de aanvallen van de Eur. Verbondsleden, daar wij hen daardoor beter zullen leeren kennen. Ter zake nu.

Na een breed en diep ingezette philosophische inleiding begint hij zijn aanval op ons met de woorden: de antithese is niet „Indonesiërs en Nederlanders” maar „t wijze heden” en „betere toekomst.”

Het is voor uzelf misleidend mijnheer Adriaanse als U meent, dat wij tegen Nederlanders strijden. Wat wij doen of van plan zijn te doen is niet anders dan het vruchteloze werk van den Javaanschen held Dipo Negoro, de Menangkabausche Imam en nog vele anderen te hervatten, d.i. „Strijden tegen elke vreemde heerschappij”.

Met zekere trots blikte de heer Adriaanse naar het Westersche verleden, en concludeerde, dat voor 't Westen de tijd van elementaire maatschappelijke ontwikkeling voorbij is; voor het Oosten niet. En dit in verband met het feit, dat Ind. nog strijdt voor zijn nationaal bestaan, terwijl het Westen gekomen is tot de „heilige alliantie der volkeren”.

Naar mijn meening heeft Adriaanse hierbij absoluut geen rekening gehouden met de werkelijkheid, zoowel van het heden als van het verleden. 't Heden van Europa levert juist wanhopigen strijd om 't nationaal bestaan. Voor den oorlog waren het de Fransche revanche Idee, 't Duitsch-Pangermanisme, 't Russisch-Panslavisme, 't Britsche Imperium als zoovele kleuren voor het nationalistisch Idee. Na den oorlog zien we nieuwe naties optreden, op 't tooneel, die hun bestaansrecht eischen. Ik wijs op Polen, Serven, Slowaken e.a. En al de verlangens van deze grootere en kleinere naties culmineeren zich in 't eene idee, dat men hier in Holland pleegt te noemen met den naam van „Jan Grijp Graag”. Wat het verleden van 't Oosten betreft — ach Adriaanse — hadt gij uw artikel maar in de pen gehouden. Het Oosten had zijn grenzen opengesteld voor alle nationaliteiten. Eeuwenlang had een levendig verkeer plaats tusschen China en Indië en China had Indië niet onderworpen noch had Indië China gehinderd, maar ziet, nauwelijks hadden uwe landgenooten voet aan wal gezet in deze streken, of zij staken hun grijpgrage handen naar andermans goed uit. Azië heeft dit kennismaken moeten betalen met knechting. Perzië en Egypte met worging. Amerika en Australië met algeheele uitroeiing. Wel is uw trots misplaatst Adriaanse.

Een stout woord heeft U tot ons geknechte volkeren gesproken, een ideaal, dat in zijn groote beteekenis voor ons niet anders dan

een diepgevoelde belediging beteekent, want de „Heilige Alliantie der Volkeren” van Adriaanse beteekent voor ons de bestendinging van het tegenwoordige systeem. Zij is voor ons geknechte volkeren een laatdunkende uitdaging met verwijzing naar de solidariteit der Westersche machthebbers. Zij zitten aan den wereldsch en wij zijn de spijzen, die ter tafel worden gebracht. Zelfs de socialisten, die zoo prat gaan op hun *internationalisme* hebben met geen woord geprotesteerd tegen 't *begrip kolonie*, terwijl er toch sprake was van het zelfbeschikkingsrecht der volken. Als Europeaan voelt Adriaanse natuurlijk niet, welk een hoon er in ligt ons met een breed en trotsch gebaar op zijn waterhoofdige „Heilige Alliantie der Volkeren” te wijzen, ja waterhoofdige, want het ziet er werkelijk niet naar uit dat het daarheen zal gaan. Jan Grijp Graag en zijn kornuiten vliegen elkaar al in de haren.

Inderdaad de heer Adriaanse is te veel zoon uit het land der stofaanbidders om 't Oosten te begrijpen en het Oosten was zoo groote stofverachter, dat het vergat mitrailleurs te maken. Het Westen heeft zijn nationalisme op den top gevoerd door middel van een goed georganiseerde leger en vloot. Adriaanse heeft de zaken omgekeerd. Het *Westen* zwelgt in zijn nationalisme. Laat ons goede leerlingen zijn!

In dit verband is het wel misplaatst om ons groepsegoïsme te verwijten, terwijl wij toch niets anders vragen dan ons recht om te leven naar onze eigen behoeften, d.i. ons zelf te zijn. Hij manoeuvreert, maar manoeuvreert slecht, waar hij zegt:

„Het blijkt dus, dat met verwisseling van rollen en décor, de Indonesiër de houding van de Kompenie heeft overgenomen.”

Indien dit waar was, dan zijn we toch nog edeler dan de Hoog Mogende Heeren van de 17e eeuw, want wij exploiteeren de Hollanders niet, wij schieten hen niet dood. Integendeel wij betalen goedig de belasting.

De Kompenie was voor ons niet meer dan een societeit van dief en diefjesmaat. En thans is het niet veel beter want met verwisseling van „rollen en décors” hebben de tegenwoordige maatschappijen op landbouwkundig en ander gebied de taak der Hollandsche avonturiers overgenomen. En de buit blijft in handen van Adriaanse's volk.

Wij eischen dien buit, neen, nog minder, wij verzoeken de erkenning van ons recht om te mogen tegen stribbelen bij het plukken van onze nog resteerende veeren.

Adriaanse zegt wel met ons, dat zij dieven waren, maar verwijt ons van egoïsme als wij deze veeren willen behouden.

De fout van de Adriaanse's is, dat zij nog altijd op den buit wenschen te zitten en tegelijkertijd met de eigenaren goede maatjes spelen. Voorwaar Adriaanse dat is moeilijk nu de eigenaar zelf gesteld is op zijn bezit.

Er is geen koloniaal probleem.

Het probleem hebt ge zelf geschapen. Vroeger bestond het niet. In het rücksichtsloosheidstijdperk, bekommerde men zich niet over ons lot. Men was over ons tevreden, als wij maar koffietuinen gingen aanleggen of den grooten Daendelsweg. Als wij te ijverig waren dan werd maar en Hongitocht georganiseerd.

Toen kwam het knagend geweten. Dit wil men bevredigen, nochtans zonder den buit te willen prijsgeven. Indien het Nederland ernst is om Indië op te voeren tot een gelijke hoogte als zich zelf, d.i. tot volkomen zelfstandigen, soevereinen staat — dan vervalt het probleem eveneens. Want dan heeft Ned. niet anders te doen dan in den kortst mogelijken tijd een groot aantal landszonen geschikt te maken om leidende betrekkingen te bekleeden.

BIJLAGE III

(Tan Malaka), "Het Roode Deli", Het Vrije Woord, 15-9-1920, p.330-1.

HET ROODE DELI.

Wat de weinige socialistisch-denkende Europeanen in Deli bijna nooit durfden hopen, is gebeurd en veel beter dan zij zich hebben kunnen voorstellen; sinds Donderdag 2 September is de algemeene spoorwegstaking in Deli een feit.

Als wilde staking van het zeer slecht betaalde baanpersoneel begonnen, is zij door de organisatie overgenomen en den volgende dag algemeen geworden. Baanpersoneel, rijdend personeel, het personeel der centrale werkplaats en van de telefoon legde *alleen uit solidariteit met de slechtst betaalden onder hen het werk neder*. De spoordienst is volkomen gestopt, Medan noch de provincie kan telefooneeren. Men kan, de gebrekkige organisatie der stakers kennende, het slechts bewonderen, dat dit alles zoo vlot in zijn werk is gegaan.

De administrateur der D. S. M., die ook bij zijn Europeesch personeel alles behalve populair is, heeft in juni jl. de taktische fout begaan alleen de loonen van het hoogere (rijdend) personeel te verhoogen. De poging om hierdoor verdeeldheid onder het personeel te brengen, is zooals uit deze staking blijkt, schitterend mislukt. Hij heeft bij deze fout thans nog een tweede gevoegd, door namelijk alle onderhandelingen met de stakers te weigeren en slechts een zekere loonsverhooging toe te zeggen . . . die echter pas zal ingaan als de rijstprijzen belangrijk gedaald zijn. Dit in verband met het feit dat de D. S. M. evenals alle Delische cultuurlichamen aan hare werklieden rijst tegen prijzen beneden de inkoopsprijs verstrekt. De D. S. M. wil dus geen schade hebben, van haar rojaliteit.

Er zijn bij deze staking eenige zeer merkwaardige dingen op te merken. Allereerst dat de contract-arbeiders der D.S.M. kalm meestaken en de aanmanigen der arbeidsinspectie om het werk te hervatten, zeer kalm negeeren. Onnoodig te zeggen dat dit verschijnsel de planters, die zeer goed weten dat zij hun koelies geducht onder-betalen, tenzerste verontrust. Zij vreezen dat als de arbeiders deze staking *inmen, er een algemeene staking van contractanten in Deli voor de deur staat*. En dat „gevaar” is zeker allesbehalve denkbeeldig. Wat dat beteekenen zou zal onze lezers duidelijk zijn als zij bedenken dat ter Oostkust zowat 280 000 contractanten werken.

Een tweede opmerkelijke zaak is dat de publieke opinie ook onder de Europeanen zeer sterk tegen de D. S. M. gekant is. Nu is weliswaar de publieke opinie vooral in Indië al van heel weinig waarde en men kan er zeker van zijn

dat er heel weinig noodig is om haar te doen omslaan. Maar het blijft een feit dat de middenstand en de handel in Deli al lang voelt dat de bevolking door de rijstpolitiek der regering en de lage loonen der planters en werkgevers zoo wordt uitgemergeld dat haar koopkracht vrijwel nul is. Vandaar dat allerlei Europeesche elementen uit stevig eigenbelang thans zeer anti-gouvernementeel en anti-D. S. M. gestemd zijn.

Leerzaam en tevens verblijdend is ook dat deze beweging-vrijwel de eerste ernstige volksbeweging in Deli-zoo buiten de politieke leiders van S. I. en N. I. P. is omgegaan. Men weet dat deze partijen in Deli voor de volksbeweging nooit iets ernstigs gedaan hebben en dat sommige hunner vertegenwoordigers integendeel in verschillende kwesties-vooral in de thans *grijpende erfpachtskwestie-zelfs heel kalm hun eigen programma's* opalingen met voeten treden. Naar onze overtuiging is deze staking daarom ook van zooveel gewicht omdat zij een nieuw tijdvak in de volksbeweging van Deli inluidt, waarin het onmogelijk zal zijn dat figuren als Mohammed SAMIN en Mohammed NOECH nog een rol spelen.

Het wordt door deze staking tevens belicht wat de zg. Europeesche vakbeweging in Indië als regel beteekent. De bond van Europeesch personeel der D. S. M. denkt er niet aan mede te staken; zijne leden verrichten alle onderkruipersdiensten! Het moet worden gezegd dat de vakvereniging van assistenten een loffelijke uitzondering maakt; het bestuur heeft de leden per advertentie verboden om hand- en spandiensten van welken aard ook, voor de D. S. M. te verrichten. Aangezien juist op het moment dat dit geschreven wordt, bekend wordt dat eenige maatschappij en dit niettemin reeds van hunne Europeesche werknemers eischen, mag men nieuwsgierig zijn hoe zich deze situatie zal ontwikkelen. (Zooals de telegrammen luiden, zijn zij voor de dreigementen gezwicht Red. V. W.)

Ten slotte: de Gouverneur van het Gewest heet bemiddelingspogingen te doen. Wij stellen de vraag hoe het hiermede te rijmen is dat hij zijne ambtenaren afstaat voor onderkruipersdiensten (telefoonbediening enz.).

Men kan als vaststaand aannemen dat ongeacht den afloop dezer staking voor Deli een nieuw tijdperk is begonnen. Een Nieuwe Tijd, die socialisten slechts met vreugde kunnen begroeten!

Noot van de Redactie. Eigenaardig is het, dat in dit schrijven niet wordt gerept over het arresteren van contractanten en de vermoedelijke leiders. Zou de pers ook thans weer gelogen hebben? Zou ook nu weer geseind zijn hetgeen de vader der geachte is, van de kapitalisten-kliek in Medan?

BIJLAGE IV

(Tan Maiaka), "De Delische staking", Het Vrije Woord, 20-10-1920, p.4-5.

DE DELISCHE STAKING.

Men schrift ons uit Medan :

Bedert het overzicht, dat wij in het laatste Vrije Woord gaven is de algemeene spoorwegstaking in Deli doorgestreden en verloren. Verloren althans in dien zin dat de arbeiders de strijd hebben moeten staken, zonder dat de werkgever ook maar eenigszins gebogen heeft.

Toen de staking eenige dagen geduurd had, werd het duidelijk, dat de beide machtige plantersverenigingen ten volle het gevaar inzagen, dat eene overwinning der arbeiders ook voor hen zou hebben en dat zij daarom met al hun invloed tegen de Deli Spoorweg Mij. aanleunden; het is zelfs volstrekt niet uitgesloten, dat zij zich tegen een toegeven van den kant der maatschappij verzet hebben.

Paralleel daarmee ging de verandering in de zoogenaamde publieke opinie, die wij in ons eerste overzicht al eenigszins voorspelden. Toen het gros der Europeanen de kalmte, de vastbeslotenheid en de orde zag, waarmede de arbeiders den strijd voerden, werd het hun duidelijk op wat voor een zandhoop eigenlijk al hun macht, invloed en rijkdom is opgebouwd. En terwijl in de eerste dagen iedereen verzekerde dat de eischen zeer bescheiden en rechtmatig waren, wisten daarna alle soos- en bierpolitici te betoogen, dat het toch eigenlijk maar beter was, dat de zaak werd uitgevochten, dat de staking „politiek” was, enzoovoorts.

Deze meerdere krijgshaftigheid van het Europeesche publiek zal wel aangemoedigd zijn door de verschijning van een sterke troepenmacht te Medan, alsmede door de houding der beide bladen. De Deli Courant ging op hare gewone hitsende en onbekoekte manier te werk, verklaarde, dat de toekomst van het Gewest van den uitslag der staking afhing (van de paar centen loonsverhooging N. B. die de Delispoor zelf al verklaard heeft in 1921 te zullen geven); de Sumatra Post behandelde de zaak op hare gewone zaivende manie, wist kunstiglijk kool en gelt te sparen door half en half de stakers gelijk te geven zonder echter de Delispoordirectie er hard over te vallen en verklaarde tenslotte, dat stakingen een verouderd en barbaarsch middel zyn; die door de beachaving veroordeeld worden en plaats moeten maken voor verplichte arbitrage, loonraden enzoovoorts. Vermakelyk was de wyze, waarop deze „Oplossing” als gloednieuw werd voorgesteld, terwyl het hier natuurlijk een ellendig opwarmsel geldt van de temperings theorieën van de vryzinnig democratie in Holland in de negentigerjaren.

De Sumatra Post kwam tot deze diepzinnigheden naar aanleiding van een rede, die onze partysgenoot de Waard in den Raad over de staking hield. In de Raadszitting van 8 September bracht hy de staking ter sprake, wees de diepe en algemeene beteekenis ervan aan, juichte haar toe als het begin van den reëlen klassen strijd in Deli, sprak uit, dat het instituut der poenale sanctie door deze staking vernietigd is en niet meer hersteld kan worden, aanzien iedere arbeider thans ziet, dat dergelyke wetten slechts zoolang gelden als hy, alleen staande, er zich aan onderwerpt, critiseerde in heftige termen het optreden der politie en stelde tenslotte voor telegrafisch den G. G. te wyzen op de uitmerging der bevolking door de hooge rystprijzen en snellere daing te verzoeken. Dit laatste voorstel werd na eenig over en weer gepraat aangenomen; intusschen is de ryst van f 0,29 op f 0,22 per katti gebracht.

Het bedoelde optreden der politie is als volgt toegegaan. Op Dinsdag 7 September hielden de stakers

een vergadering in een der bioscopen. De politie kwam toen plotseling met het bevel voor den dag, dat alleen de zitplaatsen bezet mochten worden, waardoor, het vergaderen onmogelyk werd; immers het gebouw telde slechts 500 zitplaatsen, terwyl het aantal bezoekers der meeting zowat 1000 bedroeg. In gewone tyden wordt een dergelyk bevel nooit gegeven, dan mag iedereen staan. Tezelfder tyd had de D. S. M. alle vergaderingen in de pondoks verboden, zoodat de stakers in het geheel niet konden beraadslagen. Bovendien kwam de commissaris, de befaamde Bolschewisten ontdekker Van Dalen, op den inval alle aanwezigen in de zaal aan den lyve te fouilleeren. Men kan het slechts bewonderen, dat de meeting bezoekers onder dit gedoe zoo kalm bleven. Er werden geen wapens gevonden. Terwijl dit alles gebeurde was het bioscoopgebouw omsingeld en bevond zich een gewapende patrouille boven op het viaduct, dat het bioscoopgebouw „strategisch” beheerscht.

De stakingsleiding spreidde dezelfde kalmte ten toon, die al haar daden heeft gekenmerkt, maar weigerde een „romp” vergadering te houden. De bijeenkomst werd kalm en onder protest ontbonden, zonder dat er beraadslaagd was.

Dienzelfden avond begon de Deli Courant haar hetze tegen Krediet door te beweren dat hij getracht had de stakers toe te spreken, blijkbaar in de oogen van het blad een ontzettend vergriep. Er is intusschen geen woord van aan.

In den loop dezer week deden de stakers twee keer een bemiddelingsvoorstel, dat bot werd afgewezen. Toen des Zaterdag bleek, dat de D. S. M. door de krachtige hulp van haar Europeesch personeel een beperkten dienst kon handhaven, werd besloten de staking te doen eindigen. Er gebeurde toen iets typisch Oostersch: een groot deel van het personeel weigerde bij de D. S. M. terug te komen en nam collectief ontslag. Dienstegevoel is nog thans de dienst der D. S. M. niet in orde.

Thans nog eenige woorden over het optreden van onzen geestverwant Krediet, waarover Het Vrije Woord reeds een ander schreef. Krediet had zich dadelijk op het standpunt gesteld, dat de Assistentenbond zich niet leenen mocht voor onderkruiperwerk: zoodat te verwachten was keerde de meerderheid van den bond, opgehitst door de Deli Courant zich fel tegen hem. Hij had tijdens de staking twee keer een onderhoud met de stakingsleiding gehad en haar raad gegeven en dit niet verborgen. Toen op eene voorloopige vergadering van den Assistentenbond bleek hoe wanhopig burgerlijk de stemming der meerderheid was, besloot hij in elk geval heen te gaan; hij oordeelde immers terecht, dat al zou ook op de algemeene vergadering die zingeschreven was, een meerderheid voor hem blijken dit niets meer zou zeggen. Hij wenschte en wenscht dus in elk geval zich aan deze burgerlijke organisatie te onttrekken.

De secretaris van den bond, Dingemans, heeft eerlijk en consequent met hem het neutraliteitsprincipe verdedigd. 1)

De Deli Courant beweerde na deze ontslaanvraag, dat zij al lang kennis droeg van 's heeren Krediets optreden tijdens de staking en dat zijn heengaan een vlucht uit-schaamte was. De Aneta correspondent te Medan staat schuldig aan de volkomen valsche voorstelling, dat zijn ontslag een gevolg is van de „omhuldingen” van de Deli Courant.

De Assistentenbond is naar onze meening thans vrijwel ten doode opgeschreven. De opvolgers van Krediet en Dingemans zullen deze les wel ter hage nemen en zich hoeden voor het vriendschapsbetuig aan de

arbeiders - beweging.

Krediet heeft deze zaak behandeld met al de eerlijkheid en het enthousiasme, dat hem steeds heeft gekenmerkt. Zelfs op het bête-publiek van Medan heeft dit eenigen indruk gemaakt.

Tenslotte vermelden wij naar aanleiding van de aantekening der redactie op onzen eersten brief, dat slechts zeer enkele contractkoelies door de overheid in hechtenis zijn genomen, meer bij wijze van abstracte hulde aan het recht dan om praktische redenen.

Tevens dient vermeld, dat de voorstelling van „Beweging“ als zou de N. I. P. krachtig en bewust staking hebben helpen leiden, onjuist is. De staking is het werk der arbeiders en van niemand anders. Haar revolutioneerende werking is naar onze meening geweldig geweest.

1 / Men zie Het Vrije Woord waarin wij over dit neutrale standpunt onze meening kenbaar maakten.

Redactie.

BIJLAGE V

(Tan Malaka), "Deli en de arbeidersbeweging", Het Vrije Woord, 18-3-1921, p.5-7.

Deli en de arbeidersbeweging.

Deli, het Goudland, herbergt ongeveer 300.000 proletariërs. Hoe belangrijk dit getal ook schijnt, toch moeten wij zijn betekenis, met het oog op de uitgestrektheid van het land, niet te veel overschatten. Nergens vinden wij groote Centra van arbeiders, zoals in Europa in industriestreek het geval is; de koelies zijn zeer verspreid over een oppervlakte, waarvan de lengte bijna overeenkomt met den afstand tusschen Soerabaja en Semarang en de breedte met dien tusschen Solo en Semarang. Bedenken wij, dat er ruim 300 ondernemingen zijn, dan geeft het getal 750 wel bij benadering de gemiddelde bevolking van elke onderneming aan. Hieronder zijn zoowel mannen als vrouwen inbegrepen. Een tabaksonderneming heeft uit den aard der zaak betrekkelijk weinig arbeiders, daar elk jaar slechts 1/8 gedeelte van de heele gecultiveerde oppervlakte in bewerking wordt genomen. De rest van den grond ligt dan braak en wordt geheel en al door de koelies verlaten. Wat de hoofdplaatsen van verschillende streken betreft als Medan, Tg. Balai, Loeboek Pakam etc, etc, deze kunnen wij niet als arbeiders-centra beschouwen. In de steden zelf wonen er haast geen, meestal wel eromheen. Zonderen wij de talrijke Chinese rickschawtrekkers uit en de nog geen 100 gemeentelijke metaalbewerkers, dan blijven er in Medan over kleins en groothandelaars, Bengaalse geldschifters en kranis. Andere plaatsen hebben min of meer hetzelfde karakter als Deli's hoofdstad.

Voor het slagen van een *Communistische* propaganda ontbreekt in Deli vooralsnog heel veel. Het woord er niet beter op, als wij in aanmerking moeten nemen de andere hindernissen, als de groote opstanden tusschen de eene onderneming en de andere, analphabetisme en.... de poenale sanctie.

In Medan, de hoofdstad van Deli, regent het nu ook-en politieke verenigingen. Hier heeft men letterlijk: zoveel hoofden zoveel zinnen.

De bekendste organisatie van Indië, de S. I., bestaat hier slechts in naam. Vlak na haar stichting, die met groot elan was ingezet, stortte zij in elkaar. Zij is geen organisatie meer. *Wantrouwen* omtrent geldkwesties heerscht over de gansche linie, niet alleen in Deli, doch ook in Atjeh, waar de S. I. zich zoo hoopvol liet aanzien.

De schuld? Denklijk wel verkeerde leiding; gebrek van stonde af aan, aan een duidelijk omschreven doel; de verwarring van politieke actie en organisatie met allerlei adatraken, die niets met politiek uitstaande hebben, zoals b. v. een ceremonieele begrafenise; de herhaalde groot sch opgezette doch steeds mislukte economische pogingen, die het wantrouwen in het financieel beleid noodzakelijk versterken moesten. Voegen wij daarbij nog talloze persoonlijke kwesties, het totale gemis aan samenhang, het doen van allerlei goedkope beloften, die men niet kan nakomen, dan kunnen wij wel begrijpen, waarom de S. I. nu buiten haar voorzitter nagenoeg geen leden meer telt.

Nu ontbrandt een heffige campagne tegen het financieel beleid van den voorzitter, MOHD. SAMN. Het begint met de vraag naar het reeds lang verzamelde geld voor een school, die niet tot stand is gekomen. Dat moet slechts het begin zijn. Er zullen binnenkort nog meer geldkwesties op het tapijt gebracht worden. *autogeld*, waronggeld, entréegeld, etc. Zaken als waronghouderij en autoverhuurderij zijn wel typeerend voor een politieke actie. Hoe het ook zij, de

Delische volksleiders vinden warongwinst een beter toovermiddel dan een politiek ideaal.

Met de andere bekende organisatie, de N. I. P., gaat het ter Oostkust van Sumatra al niet veel beter. Ook hier geen eenheid, geen organisatie. De goedmoedige voorzitter van het Sumatraansche hoofdbestuur klaagt over het gebrek aan oeffervaardigheid bij de afdelingen. Deze kunnen maar niet begrijpen, dat haar kracht ligt in het eenvoudige nakomen van haar maandelijksche en andere verplichtingen tegenover het hoofdbestuur. Samenwerking tusschen de afdelingen onderling ontbreekt. Besluiten worden genomen zonder het hoofdbestuur daarin te kennen. Toch weer de leuze: „de heilige eenheid." Wat kan een goedmoedige voorzitter van het hoofdbestuur anders doen dan aanmanen en nogmaals aanmanen? Toch zal hier of desorganisatie of scheiding komen. Dit laatste is misschien wel het meest wenschelijk, wil er nog wat kracht van de Delische N. I. P. uitgaan!

Verwonderlijk is het, dat hier juist B. O. een zekere eenheid toont. Zij is de eenige organisatie die er. b. v. verenigingsgebouw opnahoudt. De afdelingen doen zoo goed en zoo kwaad als het gaat, hun plicht. Uit de aard der zaak, kan de vereniging niet anders dan democratisch zijn. Immers zij heeft in Deli geen regenten of andere prijals onder haar leden. Bij de Javaansche bevolking, zoowel Delianen als kontraktkoelies, weet zij tot op zekere hoogte bekendheid te verwerven. Tallooze klachten over justitieele en belastingzaken worden bij het hoofdbestuur te Medan voor gebracht. Ook de koelies op de ondernemingen kennen B. O.; sommigen zijn er zelfs lid van. Overigens blijft haar actie vrijwel tot vruchteloze predikatiën tegen het dobbelospel en de prostitutie beperkt, welke euvelen zij natuurlijk onmogelijk kan bestrijden, zolang deze productiewijze nog gehandhaafd wordt. Doordat B.O. noch economische noch politieke actie wenschte te voeren, in dien zin namelijk, dien de arbeidersbeweging beoogt, zoekt de Medansche afdeling ook geen contact met de massa, vermijdt elke beweging, welke leiden kan tot politieke beroering. Daarom blijft zij zich weer noodwendig bepalen tot de vrome wenschen over betere menschen en een betere wereld in deze hel van het kapitalisme. Dit begreep ook een harer hoofdleiders en de leiding, die hij in zijn eigen naam, niet in dien der vereniging, bij de laatste D. S. M. staking gegeven heeft, wees erop, dat niet de predikatiën en filosofische beschouwingen doch de economische staking en deze alleen de werkgevers zal noodzaken, de positie der arbeiders te verbeteren. Deze economische oorlog alleen, doch dan georganiseerd, kan de massa uit den poel van passiviteit en slaafsche onderworpenheid verheffen. Hoe het ook zij, het hoofdbestuur van B. O. op Java zal gedwongen zijn een zekere zelfstandigheid aan haar zeer belangrijke afdeling in Deli toe te kennen, wil zij inderdaad Kromo's lot verbeteren.

Wat de economische actie in Medan zelf betreft, haar wezen en richting worden bepaald door de economische grondslagen. Daar zijn, als gezegd, behalve de rickschawtrekkende Chinezen nog de kleins en groothandelaars met al de tusschenkwaartelingen, de chetties d. z. de woekerende geldschifters en huisjesmelkers met hun sip van advocaten. De rest dient deze groote en kleine maatschappelijke parassieten als bedienden, sadokoetiers en kranis.

Werkelijke kracht kan er niet uitgaan van een vakvereniging als die van de koelies en bedienden hoewel zij natuurlijk het pleziermaken en soosleven der groote heeren ernstig kunnen belemmeren.

Ook de Chauffeursbond, hoewel voor het verkeer

vooral met het oog op de groot opstanden tusschen de tallooze kebons, van groote beteekenis, kan pas wat tot stand brengen, wanneer hij gekombineerd wordt met een werkelijke vereeniging van arbeiders. Zelfstandig kan hij bezwaarlijk optreden, hoewel het aantal chauffeurs, hun efan en ontwikkeling voldoende zijn om een vruchbare aktie te kunnen bewerkstelligen.

Zonderen wij de tallooze kranis af van de ondernemingen, post en handel, die te verspreid zijn en die te verschillende belangen hebben, dan vinden wij een vrij groote groep van kranis, die vrijwel dezelfde belangen hebben en denzelfden werkgever, n. l. die van het Opiumkapitaal. De opiumregiebond telt veel leden. Vooral de onderste groep is strijd-lustig. Vandaar, dat er weer een splitsing dreigt te komen tusschen deze en de groep van beter bezoldigden, zij, die reeds lang in dienst zijn.

Overal in Medan hetzelfde verschijnsel. De minst bezoldigde partij is het meest offervaardig. In de D. S. M. b. v. is zij het geweest, die het eerst aan het staken is gegaan. Zij was het die de gansche fris beamhten, machinisten en zelfs het heele hoofdbestuur, meegesleept heeft. De D. S. M. kan een echte arbeidersorganisatie worden.

Het is begrijpelijk, want het Delsche transportwezen wordt immers kapitalistisch gedreven. De arbeiders en de beamhten verlegenwoordigen een macht, waarmede rekening dient gehouden te worden. Doch het was de schuld weer van de leiding, dat de arbeiders in den laatsten strijd de nederlaag leden. Van den beginne af was de vereeniging een zuivere levensverzekerings-maatschappij. Men leze haar statuten over de uitkeering van gelden in geval van sterfte. Het lag niet in de bedoeling een economische

aktie te voeren en een weerstandskas kende men blijkbaar niet. Toodal van Tj. Balai af tot de grens van Atjeh toe de arbeiders, ook kontraktanten, het werk neerlegden. Daarna volgden de beamhten en de machinisten. Zoo'n algemeene staking over zoo'n kolossale uitgestrektheid vraagt een te groote kennis en voortvarendheid van onwetende en onervarende bestuursleden. Geen wonder, dat de besturen der Medansche politieke vereenigingen—de S. I., N. I. P. en B. O.—zich moesten opherpen als arbeidersleiders in een echte arbeidersactie tegen goed georganiseerde kapitalistische macht. Zij veroorzaakten, ook al door hun onkunde, ontzettend optreden, heteroginiteit, vaak door groote fouten, zooals het doen van allerlei beloften, over steun die zij niet konden nakomen, inderdaad heel veel schade. Toch moet de oorzaak der nederlaag ook ergens anders gezocht worden en wel in de aktiviteit der politie. Vermoed gingen verscheidene politiemannen tusschen de stakers om allerlei leugenberichten te verspreiden, alles met het doel de onsamenvangende massa te ontmoedigen. Eenige voormannen onder de stakers werden met alle mogelijke sluwe woorden aan het werk gezet, en moesten tot voorbeeld dienen voor de rest.

Na de nederlaag is het ledental van de D. S. M. sterk gedaald. De teruggekeerde beamhten en machinisten werden door de werkgevers met open armen ontvangen en voelden zich te senang, dan dat zij zich weer als leden zouden aanmelden. Doch alles was van korten duur. Nu begint het ledental weer toe te nemen. Vooral de lagere beamhten en de wakkelijke arbeiders zijn nu weer de ouden geworden. Gelijk overal elders in de politieke en economische vereenigingen zullen zij weer rekening vragen aan het hoofdbestuur over het financieel beleid. Zij verlangen zuiverheid en openbarmaking. Ook hier is misschien storm op til. Overal wil de massa controle uitoefenen.

Had de staking slechts een paar dagen langer geduurd, dan had het er met Deli met zijn ruim 300 ondernemingen en ± 300000 contractoelies tusschen anders uitgesien. Direct na het uitbreken der spoorstaking stakten de koelies der B. P. M. (Bataafsche-

Petroleum-wij uit solidariteit mee. Deze staking werd echter in de kiem gesmoord door een loonverhoging van ± 30 pCt. De Chineesche koelies te Belawan voelden eveneens instinctmatig, dat hun lot hetzelfde was als dat der „Olang Goelajoe“ (orang Melajoe.) Zij wezen het trots en vertrouwen en op hun flinke stakingkas, die volgens hen desnoods voor een jaar aktie zou kunnen dienen. Toen een zeker deel der D. S. M.'s koelies diegenen zoo langzaamhand door presie aan het werk ging, uitten de Chineezzen hun leedwezen over de ontrouw van de „Olang Goelajoe.“ Zij vroegen verontschuldiging voor de door hen verder te begaan gedragesen. Nog vonden zij het ongepast, de ontrouwe lotgenooten geheel en al in den steek te laten. Zoodanig was de solidariteit onder alle soorten van arbeiders. Ook in Atjeh broedden het onder het Tramperoneel. En de ondernemingen?

De contractoelies wisten zowat niets af van de staking. Wisten nog niet eens wat dit woord beteekende. Maar toch, had de staking een dag of 2 langer geduurd, b. v. tot den vijften dag, namelijk den 16den der maand, dan hadden die duizenden op de passare te Medan, Pakam, etc. etc. kunnen vernemen, wat het beteekende „mogok“. Dan waren misschien hun ketenen verbroken, door hen zelf.

Dan pas kan men beginnen met het organiseren van echte proletariaten van zuive kapitalistisch gedreven ondernemingen. Zonder deze arbeiders is ter Oostkust geen arbeidersbeweging mogelijk. Zij alleen kunnen de werkelijke macht vormen in het Delsche economische leven. In combinatie met de D. S. M. en de andere vakvereenigingen en in combinatie met de Atjehsche boeren bevolking bijvoorbeeld kunnen zij inderdaad een moderne arbeidersbeweging vormen.

De propaganda voor de socialistische beweging is nu zoo goed als onmogelijk. Analfabetisme en de groote afstanden der ondernemingen onderling zijn reeds ernstige belemmeringen. Als wij daaraan nog toevoegen de poenale sanctie, die de heerschappij der administrateurs en mandoers waarborgt en bestendigt dan kunnen wij gerust zeggen, dat onze propaganda onmogelijk is, althans in het openbaar.

Maar de kapitalisten van Deli, belichaamd in de Avros, zullen zich ten zeerste bedriegen als zij door poenale sanctie en het lapwerk als het stichten van koeliewoningen meenen dat hun uitbuiting ten eeuwigen dage blijven voortduren.

Zelfs de Heloten, wier menschenrechten letterlijk hun in hun geheel door de militaire Spartanen werden ontnomen, konden zich door wanhoop gedreven ten slotte nog van het ijeren juk bevrijden. De Delsche kapitalisten zijn geen Spartaansche militairen en de kontrakt Javanen geen Heloten; en wat meer is, wij leven niet meer in den tijd der Spartaansche productiewijze.

Wij zien nu de bewustwording van de massa over de gansche linie in de Delsche politieke- en vakvereenigingen. Te lang heeft men gezocht onder het despotisme der leiders. Men voelde dat er veel aan de leiding mankerde, maar men durfde nog geen kritiek te leveren. Deze te verwachten periode van splitsingen moet noodzakelijk een gezonder en beteren tijd voorafgaan. Maar hoe gunstig de afloop ten opzichte der organisatie op zich zelf ook moge wezen, een echte arbeidersorganisatie zal uit deze chaos niet voortkomen. Daardoor ontbreken te Medan de economische voorwaarden. Immers behalve de echte transport en cultuur arbeiders vinden wij op de hoofdplaatsen vooral, slechts avonturiers. Menschen uit verschillende deelen van Sumatra, bedorven door het tegenwoordige onderwijsstelsel, die hoogstens achter de vlag van nationalistische phrases zullen loopen. Hopeloos is te Medan de verdeeldheid onder de verschillende volksgroepen als Menangkabouers, Mandailingers Karo Bataks, zoodat de S. I. zelfs, die geen nationaliteit hoort te kennen, uitgemakd wordt voor S. I. Tapanoei. Hoe belangrijk elke politieke richting met het oog op de indische bewustwording ook moge

zijn, van de meesten der tegenwoordige leiders en leiders van Deli kunnen wij niet verwachten, dat zij tot de echte arbeiders zullen gaan, voor 'n zuiver arbeidersideaal. Nog nergens vinden wij leiders, die een overtuiging dienen. Toch moeten die komen, want de tijd nadert, dat de grond vruchtbaar zal zijn voor de communistische propaganda. Wil men de Delfische proletariërs bewaren voor opportuunisme en nationalistische frasen, wil men de arbeiders besparen den weg van misleiding en bedrog dan moet als de vrijheid—voor de kontraktkoelies op de ondernemingen en die der Bataafsche Petroleum Maatschappij—komt, terstond de leiding in handen komen van communisten, die zeer zeker wel nu reeds, gevormd kunnen worden uit

de kring der D. S. M. Daarop dient voornamelijk de communistische propaganda gericht te worden.

T. M.

Opmerking van de redactie. Zonder het in alle opzichten eens te zijn met den inzender wat betreft zijn konkluse plaatsen wij deze frische, leerzame beschouwing over de toestanden op Sumatra gaarne. Wij meenen echter, dat et onder de kontraktkoelies wel aktie te voeren zou zija. Alleen... het is zeer moeilijk en gevaarlijk. Zij echter moeten de kern uitmaken aan elke werkelijke arbeiders beweging daar.

BIJLAGE VI

In mei-juni 1922 schreef Tan Malaka een artikelenserie in "De Tribune" over de redenen voor en omstandigheden rondom zijn verbanning uit Nederlands-Indië. De eerste vijf artikelen verschenen onder de titel "Mijn Verbanning" op 10, 15, 16, 18 en 20 mei. Vervolgens kwamen drie artikelen onder de titel "De Sarikat-Islamschool als een pistool op de borst der Koloniale Regeering" op 29, 30 en 31 mei. Het slotartikel "Het 'Wettig Gezag' in Indonesië" verscheen op 10 juni 1922.

Mijn verbanning

door TAN MALAKA.

I.

Kameraden.

De Indische Regeering, samengesteld uit- en gekozen door een groep, die men hier uitbuiters pleegt te noemen en in Indonesië „vreemde uitbuiters" bezit, een wapen, om zich te kunnen verweeren tegen de rechtmatige bezitters van het land, wanneer deze een kreet slaken, na een al te ver gaande behandeling. Dat wapen gehuld in een masker van wettheid heet het „exorbitante recht", d.i. het recht van den gouverneur-generaal, om iemand, die door hem gevaarlijk wordt geacht voor de openbare „rust en orde" Indië uit te zetten, indien het betreft een vreemdeling en een plaats aan te wijzen, ergens in dat uitgestrekte Indië, indien het een landszoon betreft. Op die plaats, op dat oord, gespeend van elk teeken van beschaving, bewaakt door politie en rechercheurs, mag hij denken en spreken, zoodat hij wil.

Nauwelijks 2½ jaar is het geleden dat ik Nederland verliet en met de grootste verwachtingen naar Indië toog, meenende land en volk te kunnen dienen met de Westersche kennis, die ik had opgedaan en nauwelijks 8 maanden had ik gearbeid onder de Javaansche proletariërs, of de Indische Regeering, had er de kans toegezien mij de hoogste straf voor een volksleider toe te kennen namelijk de verbanning. Op Timor Koepang, een eilandje bewoond door naaktloopers en boomklimmers, dat mij oorspronkelijk als verblijfplaats werd aangewezen, kon ik afwachten de „genade" der regeering. Ik mocht weer op de bewoonbare wereld in Indië terug, ik mocht weer mijn krachten in dienst stellen van de volksweging, indien de regeering geen gevaar meer dachtte, noch het binnenlandsche noch het buitenlandsche, indien dus de kapitalisten der wereld het mocht gelukken de revolutionaire geest overal den kop in te drukken, hun organisaties kapot te slaan. Dan zou ik waarschijnlijk wel mogen terugkeeren.

Maar wanneer komt die tijd?

Overal is beroering! De zonen van een heiligen Mikado, heerscher van het Rijk der Rijzende Zon, die zonen, uitgebuit door eigen langdenoefen, maken een geestelijk proces door, worden opgeschrikt door de proletarische wereldweging en maken zich nu met hun radicale geest gereed, al wat tot zoover heilig is voor een feodalistisch, monarchistisch kapitalisme, bij de eerste de beste gelegenheid te bespringen en te verbrijzelen. Dit kan, de Japanners kunnen dat. De gele zonen van het Hemelsche Rijk, de praktische, inzichtrijke en energieke milioenen van China zijn niet tevreden met een overgang van het feodalisme tot het kapitalisme. Zij beginnen nu dit laatste te bestoken, zijn nu bezig met het

schepen van een macht, grooter dan de historie ooit te zien gaf. Zeker en snel neemt de arbeidersbeweging, vooral die van het meer gekapitaliseerde Zuid-China haar vasten vorm aan. De gewonnen Hongkong-staking, waarbij de vreemde Engelsche regeering de werkgevers had moeten dwingen alle eischen der stakende en zeelieden in te willigen, bewees, dat solidariteit, en volharding kenmerken zijn der Chinese arbeiders. Heel het gele ras beoosten en benoorden Indonesië roert zich. Heel Hindoestan met zijn ruim 300 milioenen uitgebuiten blijft z'n vrijheid eischen en besluit voort te gaan op den revolutionairen weg. Het gansche Oosten, me. een bevolking van ruim de helft der gansche menschheid is daarom in een geestelijke gisting van ontzaglijken omvang. De beroering zal niet eindigen, eer alle inheemsche en vreemde heerschers en uitbuiters door de revolutionaire vlam zullen verkoold zijn.

De wijk naar Europa, was mij daarom de eenigste oplossing om aan geestelijken dood te ontkomen. En westwaarts ging de reis, naar 't werelddeel dat technisch en materieel de gansche wereld beheerscht, het land dat nu een nieuwe geest en een nieuw wapen — namelijk het socialisme — schenkt aan het vroeger zoo glorierijke Oosten, thans sedert ongeveer drie eeuwen geknecht en uitgebuit. Ik moet buiten mijn land afwachten den tijd van terugkeer naar mijn vroegere werkkring. Ik zal van daaruit moeten zien, of de beweging in Indië sterk genoeg zal worden om alle verbannen leiders te kunnen terugkrijgen. De geschiedenis zal het leeren, of de vloedgolf van de wereldrevolutie bij machte zal zijn alle verbannen proletarische leiders van ter land naar hun bestemde plaats terug te drijven.

Zullen wij dien tijd nog beleven? Dat

weten wij niet, maar wij weten wel, dat de kapitalistische catastrofe nadert, en dat de overwinning ons zal zijn. Wij weten ook, dat de internat. gebeurtenissen zich snel voltrekken. Het is nog kort geleden, dat de Indische regeering de een of andere nationalistische leider of opstandig hoofd van een streek naar een oord in den Archipel stuurt, waar hij onder de vreselijkste geestelijke afmattelingen den dood afwachtte, terwijl het Hollandse publiek niets van de zaak afwist. Onze zaak, namelijk die der arbeiders kunnen zij niet meer in den doelpot stoppen. Door de Hollandse heerschers in Indië ben ik het land uitgezet, maar ik mag mij verheugen in een hartelijke ontvangst van de arbeiders, uitgebuit door diezelfde heerschers. Het Internationale voltrekt zich snel en zeker. Nergens ter wereld kan het kapitalisme zijn monsterachtige praktijken zonder verzet der bevolking meer uitoefenen. Steeds nauwer wordt de kring door de proletariërs om het kapitalisme getrokken.

Het behoort in Indië eenmaal tot een

formaliteit om een leider voor zijn verbanning aan een verhoor — namelijk met gesloten deuren — te onderwerpen en hem te vragen, of hij zich verder schriftelijk wil verdedigen. De antwoorden en verdediging worden dan verder ter beoordeeling van de bureaucratische macht naar Buitenzorg gestuurd. Dan volgt spoedig het besluit, want de Indische bureaucratie kan bliksemnel werken, als het een verbanning geldt. Ik had het grootste deel der vragen van den Resident van Semarang niet beantwoord, noch had ik mij schriftelijk willen verdedigen. Al mijn moeite zou vergeefs geweest zijn. Het leverde den tegenstander bovendien slechts wapenen. die voor de volgende in- of externeringen van groot nut kunnen zijn. Uit het besluit mijner verbanning is nu ook gebleken, dat die vermoedens juist waren. Immers mijn externering berustte op de zeer geheim-eigenhandige brieven van den Resident van Semarang plus dito van den Directeur van Justitie en verder van die van den Procureur-generaal.

Niemand onzer zal hier vermogen te weten, wat al die zeer geheime eigenhandige brieven wel bevatten. Zij zullen voorloopig wel veilig blijven in de geheime archieven der Indische regeering, totdat vandaag of morgen de revolutionaire bezem wordt gehanteerd over de bureaucratische Augiasstal.

Het zal wel zijn nut hebben om de beschuldigingen en argumenten der Indische regeering hier aan een kritiek of weerlegging te onderwerpen. Waar het in Indië een zeer gewaagde poging zou zijn, is het hier zelfs een gebiedende eisch. Immers daaruit kunnen nu de Hollandse arbeiders concluderen of de Regeering ginds het wel ernstig meende met haar gewichtige besluiten en argumenten, of wij, Indische Communisten, ons aan den anderen kant niet te veel bloot hadden gegeven aan de Argus-oogen der Justitie en Regeering.

Over de eerste beschuldiging, over de verbinding der Communistische Partij in Indië met p.g. Sneevliet te Shanghai, die door de Sowjet-regeering tot propagandist van het Verre Oosten werd benoemd, die Indië materiele steun zou hebben beloofd voor het verkrijgen van Communistisch Indië, kan ik kort zijn.

Als voorzitter der Indische C. P. wist ik alleen maar, dat p.g. Sneevliet een geregelde correspondentie voerde met zijn vrouw in Indië. Het fatsoen, ook het burgerlijke, gebiedt om ons niet in familie-aangelegenheden van p.g. Sneevliet te bevenen. Het zou verder wel nooit in het hoofd van p.g. Sneevliet opgekomen zijn om de Indische beweging vanuit Shanghai — een afstand van ongeveer drie weken reizen — te leiden. De beweging in Indië, die hij nu sedert jaren heeft verlaten, krijgt nieuwe personen en inzichten en heeft dus een heel ander karakter. En wat betreft die toegezegde materiele steun — de regeering bedoelt de misschien bommen en dynamiet, want

geld kan men evengoed vanuit Holland of Moskou sturen — ik heb nooit van het bestaan van een arsenaal te Shanghai geweten. De Regeering wist trouwens ook wel, dat die bommen of dynamiet per slot met Japansche of Engelsche schepen vervoerd moesten worden, die de Regeering ten allen tijde kon contro-leeren. Bovendien ligt tusschen Shanghai en Moskou — van waaruit het arsenaal geregeld moest aangevuld worden — nog een afstand van ongeveer de helft der wereld. Maar de namen Sneevliet en Moskou waren reeds voldoende om het nette Indische burgerlijke publiek kippel-ve te bezorgen. En in die vrees kan dan een koloniale regeering zoeits als een morele steun vinden.

Mijn verbanning

door TAN MALAKA.

II.

Ook over de beschuldiging, als zou ik als vooraanstaand bestuurslid der P. K. I. (Indische C. P.) direct dan wel indirect aandeel hebben gehad in 't bevorderen van de verbinding met de C. P. in Nederland, die bezig is in overleg met de Indische C. P. een koloniaal program van daadwerkelijke actie te ontwerpen, kan ik heel kort zijn.

Ik heb niets van het bestaan van zoon program geweten, vóór dat ik het vande Indische regeering in het besluit mijner interneering vernam. En hadden de Hollandsche partijen, mij toen gevraagd of wij een program noodig hadden, dan zou ik gezegd hebben, ja, maar geen program in den gewonen zin des woords. Zoolang de Indische regeering het recht heeft iemand preventief te kunnen zetten of te verbannen, zoolang zij dus feitelijk ten allen tijde een volksleider onder een mooi van recht onschadelijk kan maken, zoolang is elk program, hoe knap dan ook in elkaar gezet; onuitvoerbaar.

Wel hadden wij een program noodig, maar dat program zou dan één punt en één woord bevatten. Dat punt en dat woord zou dan luiden „actie”, namelijk van de Indische proletariërs al of niet gesteund door de Hollandsche arbeiders met het bewuste doel, dat voor de beweging in Indië remmende „recht” te vernietigen. Maar in deze richting hadden wij in Indië reeds lang gewerkt, reeds lang eischen wij het absolute recht van vergaderen en organiseren. Wij voelden zelf wel, dat wij in de eerste plaats op ons zelf waren aangewezen, dat de verbinding met een land buiten Indië tot niets kon leiden, zoolang wij zelf nog niet op het gewenschte niveau van proletarische machts stonden. Maar het is natuurlijk geen kunst om bewijzen te zoeken voor mijn directe of indirecte aandeel in het bevorderen van de verbinding tusschen de Indische en Hollandsche communistische partij, evenmin als het ons moeilijk zal vallen om te bewijzen, dat pg. Wijnkoop b.v. een direct of indirect aandeel had in het benoemen van Mr. Fock tot G.-g. van Nederland-Indië. Een pluimpje op den ijver en vindingrijkheid der Indische bureaucratie zou dus misplaatst zijn.

De 3e beschuldiging vermeldt, dat ik bij voortdaring getracht zou hebben mijn

communistiche denkbeelden ingang te doen vinden bij de in Indonesie bestaande vakvereeningen en deze en verschillende politieke vakvereeningen over te halen zich te scharen onder de vaan van de R. V. I.

Als bewijzen moeten dan gelden, dat ik had meegewerkt aan de oprichting van een revolutionaire vakcentrale en van de Persatoean Sarekat Islam. Maar tegelijk geldt als bewijs, dat ik op het laatste congres der Centrale Sarekat Islam ingevorde partijdiscipline.

Het spreekt toch van zelf, makkers, dat een communist spreekt als een communist, dat hij voor zijne ideeën opkomt in politieke- en vakvereeningen. Ook theosofen, zendelingen en P. E. B.'ers maken in Indië propaganda voor hun ideeën. Zendelingen bewerken groote bekeerlingen onder de heidensche bevolking in Indië. Een groot deel der bekeerlingen kunnen wij in Indië terugvinden in het leger of Gouvernements-bureau. De P. E. B.'ers, betaald door: het suikerkapitaal, doorkneed in de zeden, gewoonten en godsdienst der bevolking prediken — op Java vooral — vrede tusschen Kromo's en 't Kapitaal, prediken de onmisbaarheid van de Hollandsche regeering en het Hollandsche Kapitaal, wijzen Kromo's op hun eigen hooge cultuur, neergelegd in de Mohammedaansche Godsdiens en hun eigen Adat. De hogste cultuur voor den Javanais is dan rust en tevredenheid. Zoodanige propaganda is in Indië geoorloofd.

Maar een communist kost het zijn betrekking en vrijheid als hij zijn ideeën propageert.

In de bewijzen der regeering schuilt een groote tegenstrijdigheid, die allicht door haar zelf zou zijn opgemerkt, indien het haar inderdaad te doen was om recht en rechtvaardigheid.

Want, wat zijn dat voor bewijzen, als het ten eerste als een bewijs voor een misdad moet doorgaan, dat ik medestichter was van de Revolutionaire Vakcentrale en de Persatoean S. I., dat ik met andere woorden de scheurmaker was in de vak- en politieke vereeningen terwij ten tweede ook als een bewijs voor diezelfde misdad moet gelden, dat ik mijn spijt uitdrukke over de invoering der partijdiscipline in de Centrale S. I., dat ik dus m.a.w. niet eens was met de scheuring, dat ik dus was vóór de eenheid, wat ook inderdaad het geval was?

Het is mij nu verder niet meer in hoofdzaak te doen mij te rechtvaardigen tegenover bovengenoemde beschuldiging van een vreemde regeering, die meent haar verantwoordelijkheidsgevoel tegenover de 50 miljoen onderdrukten in Indië te kunnen bevredigen door telkens in naam der „rust en orde voor de bevolking, naar het „exorbitante recht” te grijpen, maar nu de regeering het eenmaal over die Revoluit. Vakcentrale en Persatoean S. I. heeft, meen ik hier te moeten overgaan tot een uiteenzetting over de laatste gebeurtenissen in de Indische volksbeweging.

Toen ik verleden jaar te Samarang kwam, dreigde er, naar aantelding van de bekende kritiek van pg. Darsono op het financieel beleid van de hoofdleider der Centrale S. I. Tjoekroaminoto, en in de politieke en in de vakvereeningen een groote scheuring te ontstaan. De communisten hadden het noodig geacht een tweede Vakcentrale te stichten, namelijk de bovengenoemde Revolutionaire Vakcentrale, die echter precies dezelfde statuten had als de oude Vakcentrale, die nu alleen door C. S. I.-ers geleid werd. De C. S. I.-ers dreigden verder de communisten met de invoering van de „partijdiscipline”. Volgens deze mocht een C.S.I.-er,

die tot zoover ook lid mocht worden van de Boedi Oetomo, Nationale Indische Parij en de Indische C. P. alleen lid zijn van de C. S. I. Den communisten in de C. S. I. werden dus voor de volgende keuze gesteld. Zij mochten in de C. S. I. blijven, indien zij hun lidmaatschap van de C. P. vaarwel zeiden, of zij moesten uit de C. S. I. treden, indien zij lid wilden blijven, van de C. P. Ook de S. I. afdelingen, die communistisch gezind waren stonden voor hetzelfde feit. Zij mochten in de C. S. I. blijven, wanneer zij de samenwerking met de communisten wilden verbreken, of zij moesten uit de C. S. I. treden, wanneer zij het verband met de communisten niet wenschten te verbreken. Duidelijk was dus het streven der C. S. I.-ers om de communisten uit de C. S. I. te werpen. Het voorstel der communistisch gezinde afdelingen om 'n uitzondering te maken voor de communisten, die hetzelfde beginsel hadden als de C. S. I.-ers, werd niet aangenaam.

Als een nieuwing in de beweging zocht ik, afschrikt als ik was door de scheuring in de Vakcentrale, naar een principieel argument voor een scheuring, maar ik kon het niet vinden. Wel merkte ik, dat de wederzijdsche aanvallen in organen en vergaderingen ontaarden in openlijke scheldpartijen tusschen de leiders. Volgens de communisten waren de C. S. I. leiders volksbedriegers. Reële bewijzen daarvoor had men echter niet kunnen vinden en zal men ook nooit vinden, eer de leiders zich zelf ontmaskeren. De C.S.I.-ers vertelden de eenvoudige Kromo's, dat de communisten geen godsdienst hadden, dat zij de Islam wilden vernietigen. Het eerste gevolg was, dat Kromo's hun vertrouwen verloren en in de leiders der C. S. I. en in de communisten. Zij hadden nog niet den moed, om zich openlijk voor den een of anderen leider uit te spreken, nog minder voor het een of andere idee. Geen wonder, dat er scheuringen dreigden te ontstaan, ook in vakvereeningen, die onder de communisten waren. Opmerkelijk was ook de achteruitgang in de C. S. I. In Maart 1921 was het congres te Djokjakarta nog zeer druk bezocht door de S. I. afgevaardigden. Maar in September van hetzelfde jaar toen voor de doorvoering der partijdiscipline een buitengewoon congres werd belegd, kwamen er van de ruim 200 C.S.I. afgevaardigden er slechts 35. Kromo's lieten de leiders staan. Gij ziet, wij sloegen elkaar dood, tot genoegen der reactie van het kapitaal.

Het was op het buitengewone September-congres te Soerabaja, dat ik met veel moeite — vroeger voordat er sprake was van partijdiscipline mocht een communist net zoo lang spreken als hij wenschte — het woord mocht voeren in naam der Indische C. P. Ik wees op het gemeenschappelijk beginsel en program van de Indische C. P. en de C. S. I. Ik wees op de eenheid tusschen de Bolsjevisten en de proletarische Moslems in Rusland en in de landen tusschen Rusland en Britisch-Indië, de eenheid die de Engelsche regeering als een gevaar beschouwde voor zijn kolonie, zoodat zij tot tweemaal toe de Sowjes-regeering had verzocht de Bolsjewistische propaganda te staken, de Moslems in andere landen hadden dubbelter hun belangen begrepen! Ik verzocht de leiders der C. S. I. huren over te halen de partijdiscipline van 't program af te voeren. Maar levergeefs. De C. S. I.-leiders beweerden, dat zij niet meer terug konden. De partijdiscipline moest er door, daarvoor waren de afgevaardigden gekomen! 10 afdelingen der S. I. wenschten het verband met de communisten niet te verbreken en moesten dus uit de C. S. I. treden. Het waren deze af-

deelingen, die later uit eigen wil hadden besloten een nieuwe Centrale S. I. te stichten, de P. S. I., aan wier oprichting ik dan volgens de regering heb meegewerkt.

Te Soerabaja hadden wij wel dit bereikt, dat de stemming niet meer zoo scherp tegen ons was en dat men al half goed zich aansluiten bij de C. P. wilden. Die 10 afdelingen niet, omdat zij den naam „Islam" niet wilden prijsgeven.

Mijn verbanning

door TAN MALAKA.

III.

Te Soerabaja hadden wij wel dit bereikt, dat de stemming niet meer zoo scherp tegen ons was en dat men al half goed vond om samen te werken, op het gebied van de politiek in een „Nationaal Comité" en op het gebied van de vakvereniging in een „Federatie". Half, want eenige dagen na het congres werden nog enkele artikelen in C. S. I. organen tegen de communisten gelanceerd door C. S. I.-ers die het Soerabaja-Congres niet hadden bezocht.

Volhouden, was onze leus! In December van verleden jaar werd het gemeenschappelijk Congres der Communisten en communistisch gezinde S. I.-ers te Semarang gehouden. Wij hadden de afgevaardigden der oude Vakcentrale en C. S. I. uitgenodigd.

Mij werd toen verzocht een inleiding te houden over de reeds doorgevoerde „partijdiscipline". Ik had nogmaals de gelegenheid gekregen om mijn mening daaromtrent uit te spreken. Ik meende et de afgescheiden S. I. afdelingen en de communisten en de centrale S. I.-ers te moeten wijzen op het gevaar van de scheuring door de „partijdiscipline" veroorzaakt. Om dit te bewijzen had ik toen de volgende argumenten naar voren gebracht.

Ten eerste de dreigende ineenstorting van het wereldkapitalisme, zodat wij in Indië gereed moeten staan met een krachtige proletarische organisatie. De toekomstige oorlog zou hoogstwaarschijnlijk gevoerd worden tusschen Japan en Amerika over het bezit van den Groeten Oceaan. Is dit geval kan Indië onmogelijk neutraal blijven. Ook kan het dit niet, wanneer het in de naaste toekomst gaat over den laatste worstelstrijd tusschen de proletarische en de kapitalistische machten der wereld, wanneer namelijk West-Europa met Hidhoestar inbrengt, landen bewesten Indonesië, die dus het meest rijp zijn voor een sociale revolutie, dien laatste strijd moeten voeren tegen de beide burchen van het kapitalisme, Japan en Amerika, gelegen beoosten Indonesië. Wanneer in de eerste landen overal de proletariërs en boeren tot de macht zijn gekomen dan rest ons nog de kameraden in China, Japan en Amerika te hulp te komen of ons tegen de aanvallen der kapitalistische machten der landen te verdedigen. En de landen bewesten Indië en die beoosten Indië hebben er belang bij Indië te bezetten dat reeds 'n paar duizend jaren geleden, de handelsweg vormde tusschen de honderden miljoenen van Voor-Indië en de honderden miljoenen van China, Indië met zijn nieuwe straten straten Soenda en Malaka, de eenige poorten voor die honderden miljoenen, die in de toekomst een groote rol op de wereld zullen vervullen, het vruchtbare en weelderige Indonesië, dat economisch, geographisch en strategisch zoo uiterst gunstig is gelegen kan onmogelijk vrij

blijven bij mogelijke toekomstige conflicten, hetzij kapitalistische onderling, hetzij proletarische contra kapitalistische machten. Indië kan ook niet passief blijven en mag geen speelbal zijn van die toekomstige strijdende machten. Neen, het moet een gewicht in de schaal doen, ten voordeele van het wereldproletariaat. Daarvoor is een krachtige organisatie noodig. Om dit te krijgen is allereerst noodig eenheid van doel en organisatie aller boeren en Indische proletariërs. En een scheuring in de C. S. I. — tot zoover de voorsorgorganisatie bij uitnemendheid — en P. S. I. kan zeer funest op de eenheid werken.

Ten tweede, kan het na scheuring den reactionairen en anti-communisten gelukken, om met hun huichelachtige Islamitische propaganda de antithese te schepjen tusschen het Communisme — dat volgens hen anti-Islam zou zijn — en het Islamisme, tusschen Karl Marx en Mohamed. Zij zouden inderdaad een krachtig wapen in de hand hebben.

Ten derde zijn er onder de C. S. I.-ers vele revolutionairen, hoewel door een ander principe, die straks in de actie gedreven door de arme boeren en proletariërs, in samenwerking met ons zonder het minste bezwaar onze tactiek zouden volgen en ons program zouden uitvoeren, terwijl onder onze eigen gelederen er nog vele zijn, die zich communisten noemen, hoewel zij feitelijk in de daad niet meer zijn dan utopisten en theosofen, die de hemel op deze aarde zonder daadwerkelijke strijd wenschen.

Ten vierde hebben wij in Indië nog de reactie met het „preventief en exorbitant recht" en de machtige kapitalistische bureaucratie, die wij slechts kunnen neerwerpen door een gemeenschappelijke actie der boeren en proletariërs.

Het waren in het kort mijne argumenten tegen de reeds te Soerabaja doorgevoerde „partijdiscipline" tegen de daardoor reeds bewerkte scheuring. Ik zeide, dat wij gedwongen waren de P. S. I. te stichten en ik vrocht nogmaals de „partijdiscipline" terug te trekken, ten koste van de P. S. I. in de politiek en de Revolutionaire Vakcentrale in de vakbeweging.

Een oogjenblik daarna, scheen het, of de vergadering weer in verwarring zou komen, toen namelijk de leider van de C. S. I. — die na mijn rede over de partijdiscipline op de vergadering kwam — de oude strijdpunten weer naar voren bracht.

Die verwarring werd gelukkig voorkomen, door Hadji Hadi Koesoemo een leider van Mohammadjah — een wijdervertakte godsdienstvereniging de zustervereniging van Sarekat-Islam — Genoomde Hadji Hadi Koesoemo betuigde zijn volle sympathie met de pas door mij betoogde eenheid en beloofde de scheurmakers in de Sarekat-Islam te zullen brandmerken als niet-Islamieten en gebood zijn partijnooten de oude veete in het belang van de revolutionaire volksbeweging te begraven.

Dat was een groote overwinning voor de C. S. I., P. S. I., C. P. en de gansche volksbeweging.

Enheid, eenheid, klonk het in de Semarangse dessa's, dat woord had veel meer weerklank gevonden in de eenvoudige revolutionaire harten dan het gekraakel der leiders onderling.

Haast, heel de revolutionaire Inlandsche pers was gewijd aan ons laatste congres. Ook de Europeesche pers, die tot zoover ons congres negeerde was nu druk doende over ons congres te schrijven natuurlijk weer met de noodige aansporing om den een of anderen communistenleider te verbanen.

Wat ons betreft, wij hadden de grootsche verwachtingen. In de eene maand, dat het

mij nog gegund was onder de Javansche proletariërs te arbeiden, werden die verwachtingen een voor een verwezenlijkt.

„Hier en daar werden communistische afdelingen gesticht. Zelfs van uit Atjeh schreef men ons: „Zendt ons propagandisten, zendt ons brochures over het communisme". Een groep Inlandsche Intellectuelen, die zich tot zoover ver hielden van de volksbeweging, verzocht mij de leiding op mij te nemen van een communistische cursus, die zeer spoedig uitgebreid kon worden. Als een kroon op ons succes mag hierbij niet onopgemerkt blijven, dat bovengenoemde Mohammadjah, die tot zoover felle anti-communistische propaganda de de dessa's voerde, mij verzocht een linke inleiding te houden over het communisme. Ik nam het direct aan, hoewel ik nog voor een besloten vergadering moest spreken, want, kameraden, vergeet niet, dat juist onder die hadjis, vele energieke Javanen zijn, die voor de proletarische beweging van groot nut konden zijn. Maar helaas, een week voor ik aan dit verzoek gevolg kon geven werd ik in de gevangenis opgeborgen.

Zoo had ons laatste congres reeds een begin gegeven aan de verwezenlijking eener voorspelling van een zekere Europeesche journalist, die ons congres had bezocht: „Een herleving van de volksbeweging over de gansche linie".

De geheele verwezenlijking had ik helaas niet meer mogen beleven. Dit voelden wij eerder, want toen wij zagen, dat ons succes veel te groot was, toen fluisterden wij elkaar toe: „Nu moet deze of gene vandaag of morgen weg".

Ieder onzer voelt nu nog, dat dat succes over de bereikte eenheid een der hoofdeden was mijner verbanning.

We zien nu zelf, dat de regering erg verlegen moet zijn geweest met het bewijzen mijner communistische propaganda, namelijk als een uitvoering van het Moskou bevel — zie later de conclusie der regering — daar scheuring bewerkstelligt en tegelijk eenheid bewerken onmogelijk de uitlegging kon zijn van het program van Moskou.

Maar de regering van mijn land zou duidelijker en eerlijker gesproken hebben, dat die eenheid waarvoor ik had gestreden een gevaar voor haar was. Dat is daarom weg moest. Dat zou bovendien een besparing geweest zijn van bureaukratische inkt en bureaukratische moeite!

Mijn verbanning

door TAN MALAKA.

IV.

In de 4e beschuldiging zegt de regering dat ik bij vooroording in het algemeen in woord en geschrift naast de verkondiging van mijn communistische theorieën tot daadwerkelijke toepassing daarvan had aangezet.

Als eerste bewijs werd aangehaald lietgeen ik bij een communistische ledenvergadering zou gesproken hebben, „dat het zeer noodzakelijk was dat de arbeiders thans eendrachtig waren en dat wanneer men zoo krachtig geworden was als in Rusland men het oorlogstuig in beslag zou kunnen nemen en de Regering omverwerpen, hetgeen het doel der verencinging was."

Ik zou het dan bij een ledenvergadering gezegd hebben, waar de politie niet wel bij mocht komen. De regering zou dus wel bij een communist haer inlichtingen ingewonnen hebben, die tevens een rechercheur moest zijn. Nu is eed Inlandsche rechercheur over het algemeen wel het uitsicht der Javaansche maatschappij, die terwille van zijn promotie niet zal terugdeinzen voor een leugentje. Teeke-

neid is het wel die samenwerking van een bureaucratie en het Javaansche uitschot. Er valt mijns inziens veel te zeggen op de betrouwbaarheid van de inlichtingen en hoogstwaarschijnlijk ook op de kennis van zoo'n rechercheur. Zou hij mij voldoende kunnen verstaan, of beter zou hij mij willen verstaan? Wist mr. Fock niet, wat het doel was der Indische C. P.? Als de Indische C. P. een unieke vereeniging was, die ergens in een berggrot zijn zetel had, dan was het misschien noodig om hier over het doel der vereeniging te schrijven. Maar aangezien de Indische C. P. een deel is der wereldbeweging, die nagenoeg overal hetzelfde program en taktiek huldigt, aangezien de tegenwoordige gouverneur-generaal van Indië kort geleden nog samen had gelezen in hetzelfde parlement met mijn Hollandsche partijgenooten, kan ik de sensationele gezagsomwerping als doel der Indische C. P. gerust aan de ziedrukkige verbeelding van het Indisch kapitalistische publiek overlaten.

Voor het tweede bewijs van aanzetting tot daadwerkelijke toepassing van mijn theorieën, moest dan gelden mijn gemaakte opmerkingen op het jongste communisten-congres te Semarang, waarbij ik dan zou gezegd hebben, dat de Indische C. P. nog klein was, doch gevaarlijker dan andere vereenigingen, wij zij internationalist gevoelde; dat ook de Russische Partij klein was, doch de actie niet afhankelijk was van de omvang der partij, maar van den durf der onderscheidene leden en dat men thans niet diende te vergeten, dat de Regeering in Indië blijkens de verschillende externeeringen reeds vrees koesterde.

Ik weet nu nog wel, hetgeen ik toen op het congres beloofde, namelijk dat de geest zich niet laat onderdrukken, dat hij ondanks alle reactionaire maatregelen toch zijn uitweg zal vinden. In verband daarmee had ik toen gewezen op de kleine partij in Indië en in Rusland en in verband daarmee had ik behandelde de verbanning van onze makkers Sneevliet, Baars en Brandsteder. Ik weet zeker, dat ik toen in de openingsrede van bijna een uur niet de woorden had gebruikt, die de regeering mij nu voor de voeten had geworpen. Behalve de moeilijkheid van verslag geven, waartoe ik een Indische politiman niet in staat acht, kwam er nog een tweede moeilijkheid bij, namelijk de vertaling van het politie-rapport van het Maleisch in het Hollandsch, zoodat er alle kans bestond dat door dien langen weg alles verloren ging, afgezien nog van de oprechtheid, die wij in dit geval toch van een steunpilvaar van het gezag moeten verwachten. Wat betreft de verbanning van onze makkers, was het dan soms liefde of rechtvaardigheid, die de Indische regeering er toe dreef om Sneevliet en Baars te verbannen? En is het niet waar, dat de Russische partij ondanks alle Tsaristische reactionaire maatregelen toch overwinnaar is geworden?

En ieder kar het begijpen, dat het onmogelijk in mijn bedoeling kon liggen, om toen al daadwerkelijke toepassing van het communisme te eischen m.a.w. revolutie te maken. Als het werkelijk waar was, dat ik toen al tot daadwerkelijke toepassing had aangespoord, kan de Regeering van Indië mij aanwijzen, welke maatregelen ik had genomen voor of na het congres om de gewenschte revolutie goed te doen slagen en flink door te zetten? Merkte de regeering niet, dat in de anderhalve maand, dat ik na het congres nog vrij rondliep alles nog bij het oude was gebleven, dat niets wees op een naderende revolutie?

Voor een derde bewijs werd dan aangehaald, de van mijn hand verschenen brochure „Sowjet of Parlement?“, waarin ik den raad zou gegeven hebben te zijner tijd de dictatuur van het proletariaat te hulp te roepen, gelijk noodig was gebleken in Rusland, zoodat dat nochtans de revolutie die daartoe leiden moest, eene bloedige omwenteling behoeft te zijn.

Wanneer dat „te zijner tijd“ moest beteekenen, of ik speciaal „Indië“ op het oog had, dat had de regeering wijselijk verzwegen. Het zou mij te ver voeren om hier over den inhoud eener brochure van 107 pagina's te schrijven. Ik had zoo'n brochure noodig geacht en voor de Indische arbeiders in het bijzonder en voor de Indiërs in het algemeen, daar men in Indië zelfs nog geen rudimentaire vorm van een Parlement heeft als bijvoorbeeld in Japan of een volledig Parlement als bijvoorbeeld in Nederland of Engeland. Wat men in Indië „Volksraad“ pleegt te noemen is niets dan een ketscollege van betaalde P. E. B.ers met hun Indlandsche satellieten of een preekstoel van droome-rijke Indische theosofen.

Ik had het eerst in mijn brochure over het Parlamentarisme in zijn verschillende trappen van ontwikkeling, om ten slotte te worden een kapitalistische machtsinstelling bij uitnemendheid. Dan over het communisme met het noodzakelijk voorgaande dictatorschap van het proletariaat in den vorm van den Sowjet. Ten slotte had ik het over de dreigende ineenstorting van het wereldkapitalisme, hetzij dat die ineenstorting zal plaats grijpen via de Westersche kapitalistische landen als Duitschland of Engeland, hetzij via de Oostersche koloniale landen, wanneer de „non violence“ actie (niet geweldadige) der „non coöperators“ in Britsch Indië van daag of morgen noodzakelijk moet overgaan tot een openlijke geweldadige revolutie. Dan zullen de arbeiders overal tot de macht komen. In dat geval kan Indië onmogelijk als een eilandje in den Oceaan blijven. Ook Indië zal voor dezelfde vraag staan als de rest van de wereld. Ik had dus die gevreesde dictatuur in algemeen zin bedoeld en de woorden mijner brochure waren zeer kalm gesteld. Trouwens was er maar een opruiende zin of een opruiend woord in, dan was ik al lang voor schrijfdelict of aanzetting tot revolutie achter slot en grendel gezet. Dat dit niet het geval was, dat ik nog maanden na de verschijning mijner brochure mocht rondloopen, dat mijne brochures eerst haast sitvertocht waren, bewees wel, dat de justitie geen vat op mij had. Maar wat de justitie niet kan, dat kan de regeering wel. Deze had blijkbaar reeds lang nattigheid gevoeld, want al waren de woorden niet opwend, de geest was toch anti-kapitalistisch en anti-kapitalistische regeering. Zoo kwam die brochure blijkbaar reeds lang op mijn zondenregister bij de regeering. Maar zoo heeft de Indische Regeering zich zelf ontmaskerd, dat zij feitelijk geen enkele vorm van communistische propaganda duldt, tenzij misschien in den meest verdraaiden en onschuldigen vorm.

Mijn verbanning.

V.

Zoo pienter als de Indische regeering geweest is in het bewijzen, dat ik de bevolking had aangezet tot de daadwerkelijke toepassing mijner communistische theorieën, nog pienterder is zij in het bewijzen, dat voorts mede als een poging om in Indië tot een daadwer-

kelijke toepassing van mijne beginselen en een uitvoering van de stellingen en de taktiek der IIde internationale te geraken moeten worden aangemerkt het door mij in samenwerking met anderen verwekken van onrust onder de bevolking en het bevorderen van verwekte onrust.

Het blijkt to. uit het feit, dat ik mij als spreker had gemengd onderscheidenlijk op 15 Januari 1922 te Djokjakarta en den 22sten dier maand te Semarang op daarvoor belegde protestvergaderingen, waarin besloten werd om, bij een eventueel niet weder in dienst nemen der pandhuisslakers in 's Landsdienst, te trachten ook andere vereenigingen de V. S. T. P. (spoor) en die der havenarbeiders in het conflict te betrekken, tot ondersteuning van de thans in gang zijnde pandhuisslaking.

Gelijk het hier ook wel bekend zal zijn, gingen de pandhuizers in het begin van dit jaar over tot een staking. Nu zijn de pandhuizen — d.z. de lommerds, die profiteeren van de armoede der Javaansche bevolking — evenals de oplemregie, regeeringsinstellingen bij uilnemendheid. De beambten zijn voor de proletarische en volksweging in Indië niet te onderschalen elementen. Dat zijn mannen, die in de Indische maatschappij niet gerekend kunnen worden tot echte „prijajis“ — Gouvernementsambtenaren — maar die, juist waar zij zich door hun geringe schoolkennis niet kunnen omhoog werken, zich door de kapitalistische maatschappij gedrukt gevoelen. Al kunnen zij niet gerekend worden tot zuivere proletariërs, toch vinden wij onder hen vele revolutionairen niet alleen in nationalistischen doch ook in communistischen geest. Het is haast regel, dat een pandhuizer of lid of bestuurslid van de Sarekat islam afdeeling is. De pandhuizers in Indië vormen naast de V. S. T. P. (spoor) een der krachtigste en politiek bewuste organisaties met een lidental van plm. 7000.

Een paar jaren geleden vormden de pandhuizers krachtige beweegkrachten in de toen nog zeer gevreesde Sarekat Islam en waren de lastigste opposanten in bovengenoemde gouvernementinstellingen tegen de Europeesche chefs. Door malaise en crisis in de laatste maanden moest er vanwege de werkgever — d.i. de regeering — ook in de pandhuizen bezuinigd worden. Er was verleden jaar sprake van, dat men plm. 400 beambten zou ontslaan en dat velen zouden overgeplaatst worden. Naast de crisis had de regeering bij de nivelleeringsvoorstellingen besloten, om de salarissen van hooge ambtenaren en officieren te verhoogen — ook dat van den gouverneur-generaal gaat met 148 000 omhoog. — Bovendien had men voor de vloot noodig een bedrag van plm. 1 220.000.000. Naast de verspillung van geld voor een groote vloot had men dus een bezuiniging bij den kleinen man.

Langen tijd hadden de beambten in de pandhuizen zich gekeerd tegen een circulaire, bepallende, dat de beambten de verpande goederen — waaronder ook versleten huismeubelen, polien en pannen — zelf moesten dragen van de pandhuizen naar de vendluizen. Het merkwaardige was van de circulaire, dat dat dragen alleen van de Inlanders — al waren zij na een langdurige dienst beheerders geworden — en niet van de Europeanen of halve Europeanen, die dezelfde functie als de Inlanders verrichtten werd geëischt. Er kwam dus

ook nog een raskwestie bij.

Als een tegemoetkoming van de regering moest beschouwd worden, dat te Ngeopassan bij Djokjakarta, waar het conflict ontstond werd toegestaan, dat de tuinman die verpande goederen mocht dragen.

Nu werd dien tuinman, die een salaris van f 15.— 's maands genoot ineens ontslagen voor de ... bezuiniging. Een beambte van het pandhuis, die zich tegen een patroon (van dat Gouvernements-bedrijf) verzette werd op staande voet weggejaagd. De kamers, waaronder ook beheerders, die voor het recht van den ontslagene opkwamen werden ook ontslagen. De regering dreigde de eerste de beste staker eveneens met ontslag. Zoo beliep het aantal ontslagenen, die met het wapen „de staking" recht van de gewoone eisclieue, tot een getal van 2000.

Het was een gevaar en voor de pandhuizersbond, en voor het stakingsrecht, en voor de andere vakvereenigingen. Immers als de regering zoo lichtzinnig omging met haar personeel, hoeveel gemakkelijker zouden dan de andere werkgemers wel kunnen overgaan tot een massaal ontslag, wat ook door de malaise in den handel reeds lang in de lucht hing. De andere vakvereenigingen voelden zich dus bedreigd.

Bovendien hadden wij pas kort geleden bij ons Congres bereikt, de eenheid, ook in de vakbeweging. Toen ons door de C. S. lers en de oude Vakcentrale een kreet om hulp werd toegezonden snelden wij onmiddellijk naar het bedreigde front van het Indische arbeidersleger, naar Djokjakarta. Op dezelfde plaats had toen de scheuring in de vakcentrale-plaats, op dezelfde plaats werden toen de communisten gevloekt, op dezelfde plaats werden nu de communisten begroet en toegejuicht.

De verbodering der vakcentrale's, en tusschen C. S. lers en communisten was volkomen.

Wij waren niet de eenigen die hulp boden. Intellectuele bonden als van onderwijzers en Indische artsen gaven steun en blijf van sympathie. Zelfs de Boedi-Oetomo, met haar regenten, steunpilaren van het Indische gezag, was niet achtergebleven. Dit moest de regering wel tot wanhoop hebben gebracht, dat zelfs de heichste steunpilaren haar als 'er op aankwam in den steek lieten. In die eenzaamheid greep zij naar de wapenen, „het preventief en exorbitant recht". Er moesten een paar verbanen worden. En die werden gevonden onder de Communisten, die onrust hadden verwerkt of bestaande onrust hadden bevorderd.

Het blijkt zo, uit het feit, dat op het jongste communistencongres een voorstel had gedaan, tot het verzenden van een telegrafische sympathiebetuiging aan het ongeveer omstreks dien tijd in Britsch-Indië gehouden nationaalcongres.

Makkers! Het zal u ook wel bekend zijn, dat sedert het optreden van Mahatma-Ghandi de beweging in Britsch-Indië een nieuwe phase is ingetreden. Hindoestan, ongeveer 300 jaar geleden, het welvarendste, beschaafde en ontwikkeldste deel der wereld, is na een rusteloze kapitalistische uitbuiting, een land geworden van houthakkers en waterdragers. Vaak kwamen de Hindoes tegen de vreemde overheersching in opstand, maar steeds vergeefs. Het gelukte den Engelschman, door hun meerderheid in bewapening en met hun verdeel- en heersch politiek scheuring te brengen onder de ver-

schillende naties en godsdiensten. Nu werd de eene natie tegen de andere opgehitst, dan weer de Hindoe tegen den Moslim, zoodat het den Engelschman steeds gelukte als een overwinnende derde uit den chaos te voorschijn te komen. Het is Ghandi gelukt, dank zij zijn grooten invloed bij de gansche bevolking, de eenheid te brengen tusschen de twee groote politieke partijen in Britsch-Indië, namelijk de Hindoesche en de Moslemsche, en de krachten, namelijk de revolutionaire te doen concentreren tegen den eenen gemeenschappelijken vijand. Hij had gepropageerd de „non-cooperation" (de niet samenwerking) met de Engelsche fabricatie en bureaucratie. De Hindoes moesten de Engelsche fabriekswaren niet koopen en moesten zelf in hun behoeften voorzien en zij moesten alle regeringsinstellingen verlaten. De non-cooperation zou het wapen zijn naast de „non violence" (= niet geweldadigheid, alsof een kapitalistische koloniale regering afkeerig zal zijn van geweld!) Om te komen tot de Swaraj (= zelfbestuur). Ghandi begreep heel goed, dat geen een natie en geen partij in Britsch-Indië, hoe sterk dan ook, het alleen zou kunnen tegen het machtige Britsche Imperium. Zoo is het. Dat hebben ons nagenoeg alle revoluties geleerd. Dat leerde ons de Engelsche revolutie, toen de meest linkse partij — gecombineerd met de min of meer linkse en rechtse partijen — zich samenspande tegen de monarchie. Datzelfde gaf te zien, hoewel in andere vormen de Fransche revolutie en de Russische. Eerst alle revolutie-

naire krachten op een punt en als de gemeenschappelijke vijand is neergevoerd, dan zal het volk zelf en de historie wel beslissen, welke partij of welk idee bestemd is om de nieuwe cultuur te dragen.

De eenheid van de nationalisten in Britsch-Indië bezorgde de Regering donkere oogenblikken. Bij honderden werden de leiders in de gevangenis geworpen. De Indiers lieten zich door zulke maatregelen niet afschrikken. Zij stichtten een vrijwilligerscorps en gingen toch coeres houden geloovende in hun zaak en eindoverwinning. Dat congres werd op dezelfde dag gehouden als het onze.

Als gij daarbij bedenkt, kameraden, dat wij een gemeenschappelijke cultuur met de Hindoes hadden en dat wij nu onder nagenoeg dezelfde politieke en economische omstandigheden leven, dat wij tenslotte ook op hetzelfde moment de eenheid verkregen zoudet voor de vak- als de politieke beweging, kunt gij dan begrijpen, dat ik toen toegeef aan de spontane opwelling in mij om de Britsch-Indische strijders voor de vrijheid — al was die vrijheid anders bedoeld dan de onze — door middel van een telegram te begroeten?

Maar die sympathie-betuiging zag de Indische regering aan voor het verwekken van onrust of het bevorderen van reeds verwerkte onrust. Zij vergat, dat zij feest had gevierd, Indisch geld verbruikt voor het begroeten en vereeren van haar vriend, de grootste „voorvechter voor recht en menscheijkheid", Clemenceau.

De Sarikat-Islamschool als een pistool op de borst der Koloniale Regering.

door TAN MALAKA.

Als een laatste argument voor mijn verbanning bracht de regering in het uur van de beschuldiging, volgens welke „mijn communistische propaganda zich voorts niet alleen tot volwassenen richtte maar zich tevens uitstrekte tot de jeugd, met de bedoeling om deze tegeliezer tijd ook als propagandist van het communisme en roedode van de revolutie te kunnen roedsturen, hetgeen blijkt uit de omstandigheid:

a dat de afdeling S. I. Semarang een circulaire deed uitgaan gedagteekend Sawal 1931 aankondigende de opening van een S. I. school te Semarang, waar de leerlingen ook vrijheidsdenkbeelden zouden worden bijgebracht en waar hij, Malaka, als hoofd zou optreden, welke school met 80 leerlingen begonnen, sedert 180 leerlingen telt;

b dat te Salatiga een S. I. school geopend is met 65 leerlingen en een onder zijn persoonlijke leiding te Bandoeng met 300 leerlingen.

Ik begrip heel goed, waarom dit laatste argument als een „knock down" tegen mij werd aangebracht — want de Sarikat Islam-school was van het begin af een doorn in het oog der Indische-koloniale-regering — maar ik begrip niet, waarom de regering niet direct had ingegrepen, nadat de circulaire oved de „vrijheidsdenkbeelden" werd verspreid.

Had de regering misschien eerst gedacht: „Ach die school is toch van de S. I., die heeft wel meer van die mooie idealen in rook zien vervliegen? Of had de regering eerst een „schijn van recht" willen verschaffen, het recht namelijk, dat aan de Boedi-Oetomothoosfen en zendingen ook werd toegestaan om scholen te stichten overeenkomstig eigen ideaal en behoeften? Dat ook de Sarikat-Islam van Semarang van dat recht mocht gebruik maken?

Ik zeg een schijn van recht, want al direct na de stichting van onze school begon de regering met een reeks van tegenwerkingen. Voor de schoolbehoefden, als schoolmeubelen, leermiddelen etc. etc. hadden wij heel veel geld noodig. Daar wij van de regering geen subsidie kregen — wij wilden ook geen subsidie vragen — moesten wij wel tot het in Indië gebruikelijke toevluchtsmiddel over-

gaan, namelijk een fancyair houden, om zoo gauw mogelijk aan het noodige geld te komen. Dit werd ons belet. De regering kwam met art. 510 (W. v. S.) aandragen. Toen had de Sarikat-Islam in een openbare vergadering besloten om van de fancyair af te zien en te zoeken naar een ander middel. Er werd vastgesteld, dat de S. I. kinderen, maar in kleine groepjes de dessa's moesten ingaan om beroep te doen op de S. lers. Elk groepje zou geleid worden door een familië-propagandist en een yunose propagandist van de S. I., die om de beurt moesten spreken. Na elke propaganda was dan door de leerlingen de Internationale gezongen worden. Dit zingen werd ook verboden, want het was volgens de Assistent-Resident van Semarang in strijd met art. 154 (W. v. S.) Het was duidelijk, dat de regering elke poging om aan geld te komen wou heletten.

Nu kwamen de S. lers tot verrast. 's Morgens werd er verleden jaar op 13 November door 2500 mannelijke en 's middags door 2500 vrouwelijke leden geprotesteerd tegen de houding der regering. Het resultaat der vergadering was, dat men tot het eenstemmige oordeel kwam, dat er nu maar eens gevraagd moest worden.

Semarang gaf in den eersten avond van de propaganda het aanzien van een bezette stad. Gewapende patrouilles marcheerden in de nauwe straten der dessa's, waar vergaderingen gehouden werden. Gewapende politie-mannen en rechercheurs drongen de vergaderplaatsen binnen, en schreven de namen op van onze propagandisten en van onze kinderen en vroegden, of zij het op mijn last deden. Onze jongens lieten zich niet intimideeren! Tot mijn vertrek werd de propaganda met groot succes voortgezet, zoodat onze jongens de deugden noodig voor een toekomstige strijder niet uit de boeken maar uit de praktijk zelf haalden.

Het optreden onze jongens wakte naveling. Van de veragelegen dessa's in de buitenwijken van Semarang, van uit die dessa's die nog van geen school wilden weten, kwamen Kromo's 1) zonen, die de onze jongens kennis hadden gemaakt, naar ons toe, om meteen een plaatsje op de S. I.-school te verzoeken. Zelfs de contra-propa-

ganda van rechercheurs en gouvernementambtenaren werkten ten slotte mede aan de vergroting van onze school. Vaak kreeg ik van de ouders bericht met de mededeling: 'Beesger dezes is mijn zoon, verzoeke hem op de S. I. school toe te laten en maak hem maar zoo rood als zij kunt!' Wij zag daarin duidelijk het resultaat van rechtschere-propaganda, die natuurlijk overal gingen vertellen, dat wij op onze school bezig waren met het kweken van bouwerspersoel!

Behalve het bovengenoemde optreden onzer jongens, de contra-propaganda der rechercheurs vonden wij steeds steun in klaarheid en eenvoud van ons ideaal zelf.

Om dat te begrijpen moet ik eveneens spreken het Gouvernementische-onderwijs-systeem.

Ten tijde der Oost-Indische Compagnie en later tijdens het Cultuurstelsel was het niet noodig, dat Inlanders lezen en schrijven konden. Het was voldoende, als Kromo maar 12 patjoel 2 kon hanteeren op eigen sawah 3) of koffiebos van de edele compagnie ramschoots te kunnen voorzien van Indische producten voor de Europeesche markt.

Omgeveer 50 jaar geleden kwam in Indië de moderne industrie. De suiker, thee en andere landbouw-industriën namen Kromo's ronden in beslag. De wet in 1875 gaf aan de kapitalisten gelegenheid om in Indië gronden voor 75 jaren in erfpacht te nemen. Voor een sael en stipst vervoer had men noodig spoorwegen van de binnenlanden naar de havenplaatsen, waar de goederen, bestemd voor het buitenland werden opgeladen.

De suikervabrieken, nu 200 op Java, en andere fabrieken en ondernemingen, die spoorwagengatschappen, de havenbedrijven de handel met zijn tallooze firma's, banken etc. etc. de regeringsinstellingen en bureau's hadden daarom noodig talrijke onderlegde personen als machinisten, opzichters, ingenieurs, schrijvers en boekhouders van allerlei soorten.

Het zou den Indischen kapitalist duur te staan komen, indien al het personeel van uit Holland moest komen. Een Nederlander heeft in Indië nu eenmaal noodig 's zeer hoog salaris, veel geld voor de uitrusting, verlosse, tantsèmes en pensioens.

Vandaar dat het Koloniale kapitalisme gedwongen was onder den dekmantel van de ethiek om de Inlanders onderwijs te geven.

Maar van stonde af aan zou men heel goed begrepen hebben, dat Westersche geschoolde Indiers die bovendien zelfstandig konden en wilden werken nooit in het belang kon zijn van het vreemde kapitaal.

De Indiers moesten daarom materieel en geestelijk afhankelijk worden gesteld aan het vreemde kapitaal.

De school kwam dus na de moderne industrie en de ethiek in tegelijk hiernede geboren. Wij behoeven hier de historische ontwikkeling van het Gouvernementische-schoolsysteem niet op den voet te volgen, om te kunnen beweren, dat het volkomen beantwoordt aan de behoeften van het koloniaal kapitalisme. Wij zien nu allerlei scholen als de dessa en ade klas scholen, die krachten kunnen leveren voor betrekkingen als mandroes (oppassers) en kleine hansen, de Hollandsche Indische scholen (H. I. S.) en de Mulo's voor de klerken en boelsoenders, de middelbare technische scholen voor opzichters op allerlei instellingen der bovengenoemde ondernemingen.

Op de verschillende regerings-schoolrichtingen zien wij soms internaten, waarin de leerlingen worden geïsoleerd van de rest der wereld, waarin de behoeften d.w.s. de materiele — voedsel, woning en kleding worden verhoogd, zodat zij daardoor alleen al zich kunnen afscheiden van hun eigen volk en hun bestaan verbinden met dat van het vreemde kapitaal en dat van het Gouvernement.

Daarbij wordt er nog bovendien netjes ge-waakt op de geestelijke opvoeding, zodat onze landgenooten precies over hun land en volk oordeelen als de meesters, o. a. dat de Inlanders dom zijn en lui, dat fabrieken, spoorwegen, banken, gevangnissen allemaal vruchten zijn der goede bedoelingen van de regering. Natuurlijk komen onze intellectuelen er haast nooit aan toe de juiste oorzaken der tegenwoordige domheid en luiheid te onderzoeken. Daardoor zouden zij andere geesteswapens noodig hebben dan hetgeen den vreemden overheerschers hen hadden geschonken.

En daarom was de Sarekat Islam-school al een pistool op de borst van de Hollandsche koloniale regering.

- 1) Kromo = veel voorkomende Javaansch naam.
- 2) Patjoel = spade.
- 3) Sawah = rijstveld.

De Sarikat-Islamschool als een pistool op de borst der Koloniale Regeering.

door TAN MALAKA.

Wij behoeven hier geen lang betoog te houden, om te bewijzen, wat het koloniale kapitalisme zeer goed wist, en het deed, toen het de inlanders onderwijs gaf. Want, hoewel personen zijn er onder onze tegenwoordige intellectuelen, die tot het volk afsiden om dit rechtstreeks hun kennis en krachten te schenken? Er zijn hensch wel genoeg intellectuelen in Indië, die indien zij de hedendaagse economische en politieke omstandigheden doorgonden en indien zij daarbij kennis waren met een geest van offervaardigheid voor een ideale zaak, de noodige krachten konden verschaffen voor het afdwingen van politieke en economische rechten, — niet door zweekbeden in de pers of Volksraad des — maar door een doovertreffe-lijke actie van vak- of politieke vereenigingen.

Maar het ware inzicht in de kapitalistische maatschappelijke verhoudingen en de goed-dritt en offervaardigheid voor een proletarischen strijd kan men natuurlijk niet verkrijgen van een koloniaal-kapitalistisch-onderwijs.

De grondslagen van ons systeem vormen natuurlijk de tegenvoeten van het koloniaal-kapitalistisch onderwijs.

Onze kinderen moeten verstandelijk ogevoed worden noodig, dat zij de tegenwoordige economische en politieke omstandis-ten in hun ware gedaante moeten doorzien. Daarvoor moeten de verschillende vakken — vooral aardrijkskunde en geschiedenis — op onze school heel anders beheldt werden.

school ook geleerd en veel geleerd, maar wij denken er niet aan, om onze jongens van 7 of 8 jaar in het Hollandsch te laten doelen schrijven en spreken, om een voor een Oosterling volkomen vreemde taal als voortaal te gebruiken. Wij meenen, dat onze kinderen het best leeren rekenen h.v., wanneer het hun in hun eigen taal door een Indier wordt uitgelegd. Onze school moet de cultuur is of van hensch wel hoog genoeg, dat onze taal, welke kennis of beschaving dan ook — natuurlijk moeten wij ons hier af door behelpen zoals de Europeesche volken het met hun taal ook doen — kan vertolken. Wij vergeten bovendien niet de Hollandsche uitspraak, dat de taal de ziel is van een volk.

Het is, meenen wij, niet voldoende, dat wij de S.I. kinderen een tegenwoordige geestelijke en zedelijke opvoeding geven van de Gouvernementische. Wij moeten de kinderen ook de middelen verschaffen, opdat zij later hun opvattingen zuiver kunnen houden, zij moeten zich in de toekomst daarom een bestaan kunnen verzekeren buiten het vreemde kapitaal om, zij moeten zich dus materieel los kunnen maken, zonder echter in een nationaal kapitalisme te vervallen.

Daarom hebben we reeds kort geleden besloten een begin te maken met het stichten van een ambachtschool, dank zij het feit, dat wij langzamerhand over voldoende intellectuele krachten kunnen beschikken, velen onder de Indië intellectuelen zien nu ook al in, dat ons systeem het eenige ware is om rechtstreeks tot het doel te geraken. De regering beschikt over ambachtscholen, maar de jongelieden, die van daar afkomstig zijn, gaan geen ambacht uitoefenen, maar zitten liever achter een bankbiljet te schrijven. De onze moeten aanspoken. Dit willen zij wel, als de onderwijzers naar voldoende inleidende hen hebben en hen voorgaan. Tot ons gevoegen mag ik het hierbij wel vermelden, dat dank zij onze vereenigingen op school — die ten dele uit de gebouwen en meubelen schoon te houden — onze jongens eindelijk eens een andere opvatting beginnen te krijgen omtrent de handarbeid. Deze is niet zoo veronderd als het wel licht, temeer, daar wij onze kinderen (jongens en meisjes) geregeld voorhouden, dat handarbeid juist het werk is van hun eigen klasse en die hunner ouders. Dan zijn wij ook van plan S.I.-sche timmerlieden op school te brengen om onze jongens allerlei dingen te leeren maken, die men in de omgeving gebruiken kan. Naast de theoretische kennis, die zij van bovengenoemde intellectuelen krijgen, moeten zij dus reeds op school het werkelijke ambacht gaan uitoefenen. Eenmaal zoover, dat onze jongens en meisjes de gewenste bekwaamheid en vaardigheid bezitten, zal niet erg lang duren, want de Javanen behoort tot de beste handwerkers — dan zullen wij beroep doen op de duizenden S.I.-ers, d.w.s. wij noodigen hun uit voortaan hun bestellingen naar bij hun eigen kinderen te doen. Onze kinderen zullen dan het gevoel krijgen zelf wel te kunnen verdienen, mis zij naar de handen uit de mouwen steken. Dat gevoel moeten wij steeds levendig houden en versterken. Aan de S.I. school zullen bovendien verbonden worden allerlei coöperaties, waarmee zij een bestaan kunnen vinden. Van hun eigen arbeid moeten zij reeds hun eigen schoolgeld kunnen betalen, hieeren kunnen hopen, etc. We zullen hun steeds den Chinese voorhouden, die, zonder taal, zeden en gewoonten der Javanen te kennen, zonder moeite te kunnen, toch hun niet zijn bereid in een vreemd land te verdienen. Dat gemeenschappelijk arbeid op grond van gelijkheid en broederschap, waarvan de coöperatie een der dingen is veel kan tot stand brengen, dat het boven alles uitsluitend veel beter is te arbeiden voor een ander, maar in een vrije geestelijke atmosfeer dan te arbeiden voor een weelderig leven onder een slaafsche onderwerping.

Eenmaal het verdragder- en vereenigings-gevoel onze kinderen en school is om zich de duizenden toe te dienen voor den toekomstigen proletarischen strijd, zoo behoeven wij de ambachtscholen en de coöperaties daaraan verbonden, als instellingen voor het aankweken van de noodige eigenzorgers voor het weelderig bestaan. En hebben wij eenmaal een kern gekregen, die blijven geven, dat zij een kleine organisatie (coöperatie) kan leiden, dan zullen wij later beroep doen op de S.I.-ers, om dan aan een volkcoöperatie op groeten school te beginnen (N.B. de Javanen bestaan uit de S.I. coöperaties geestelijk, maar door gebrek aan kennis, leiding en leiders is die poging helaas jammerlijk mislukt).

Behalve ambachten moeten de groote kinderen ook uitoefenen de handbouw, het mid-

del van bestaan der Javanen bij uitnemendheid. Ook al met steun der S.I.-ers zullen wij wel aan een stukje grond kunnen komen (Bandoeing), waar onze kinderen een communie in het klein zullen gaan vormen. We hebben reeds een begin gemaakt met

het stichten van een kweekschool voor onderwijzers. Na de noodige opleiding zullen onze kinderen later naar alle kanten van Archipel gestuurd kunnen worden om S.I.-scholen te gaan stichten.

(Wordt vervolgd.)

De Sarikat-Islamschool als een pistool op de borst der Koloniale Regeering.

door TAN MALAKA.

(Slot)

Nu een kort woord over de organisatie der S.I.-scholen. De verschillende S.I.-scholen, die wij nu hebben gesticht te Semarang, Bandoeing, etc., etc., en de verschillende te stichten S.I.-scholen moeten niet op zich zelf staan. Er moet eenheid zijn in doel en organisatie. Daartoe strekken de volgende maatregelen.

Er is in de eerste plaats een financiële band tusschen de verschillende scholen. De financiële leiding der verschillende scholen — inzing van schoolgelden, betalen van onderwijzersalarissen, onderhoud van school-inventarissen — beruist bij de plaatselijke commissies. Boven de verschillende commissies staat de Centrale Commissie, met de centrale kas, waarin elke plaatselijke commissie het restant van elke maandelijksche begroting stort. De Centrale Commissie vergroot bovendien de centrale kas door de contributies van donateurs. Na eenige jaren denken wij voldoende vermogen te bezitten om h.v. een middelbare instelling te voorschijn te roepen. De financiën der scholen staan los van de politieke administratie der Sarikat-Islam, hoewel voor centrale en vertrouwen der S.I.-ers noodig wordt gevonden, dat in de commissies slechts S.I.-ers zitten.

Van groot belang is de geestelijke band, de onderlinge eenheid.

Er dienen niet alleen periodieke congressen worden gehouden, waarin de afgevaardigden der plaatselijke S.I.-scholen vertegenwoordigd om over de algemeen onderwijsbelangen te spreken, maar de Centrale Commissie moet er ook naar streven — voor zoover de geldmiddelen het toelaten — de kinderen, die in het een of ander uitsmitten, naar andere scholen te verplaatsen, opdat zij door goede voorbeelden de andere kameraden meeslepen en hiernede zal de associatie tusschen de verschillende plaatsen bevorderd worden. Voor dit laatste doel dienen ook de kindercongressen en het kinderkrantje dat door de leerlingen zelf worden gevuld, gereëdigd en beheerd, waarbij de onderwijzers hen bijstaan.

Ten slotte de politieke band, die voortspuit uit het feit, dat de S.I.-scholen door S.I.-ers worden gesticht en onderhouden, dat de kinderen meest die der S.I.-ers zijn en dat zij worden opgevoed met het doel, dat zij later het volk zullen bijstaan in zijn economischen en politiek strijd.

Onze principes zijn dus kort samengevat: 10. De verstandelijke opvoeding dient, behalve voor het aanbrengen der gewone schoolkennis (rekenen, lezen en schrijven, talen etc.), ook nog het belichten van de maatschappelijke verhoudingen en toestanden in Indië, d.w.a. in communistischen zin.

20. Alle zedelijke deugden moeten worden beschouwd, zulke, die noodig zijn voor geestelijke en morele verheffing der Indische proletariërs en boeren, en die leiden moeten tot hun economische en politieke bevrijding. Die deugden kunnen niet alleen door woorden en boeken bijgebracht worden, maar zij moeten zich in de deugden eigen maken door vergaderings- en verenigingsleven.

30. Eenmaal bevrijd van kapitalistische ideologieën, moeten zij zich zooveel mogelijk materiel van het koloniaal kapitalisme vrijmaken, opdat zij hun idealen zilver kunnen bewaren. Vandaar de verschillende instellingen aan de S.I.-school verbonden, bestemd voor kinderen van minstens 13 jaar, die de leerlingen geschikt moeten maken voor toekomstige werkers of leiders van ambachten, landbouw-commissies of coöperaties.

Het zal wel niet ver zijn van de waarheid, wanneer wij bevelen, dat wij begrepen worden door het Indische volk. Van alle kanten van Java stuurt men zijn kinderen naar Semarang. Particuliere scholen (Hollandsche) op Semarang en Bandoeing, waar wij wisten voet hebben, kunnen het gevaar van ontvolking niet ontloopen.

Zelfs de jongens van de Gouvernements-scholen, vooral van de 2e klasse scholen loopen naar ons over. Vlak voor mijn vertrek naar Holland hebben reeds 12 plaatsen, met

Ternate inbegrepen — een plaats van ± 15 duizend reizen van Semarang af — ons verzocht om te komen organiseren. Schoolmeubelen en schoolgebouwen had men gereed. Elke plaats heeft gemiddeld 200 kinderen, zodat wij binnen niet al te langen tijd ± 3000 kinderen onder onze leiding kunnen hebben. Ook kreeg ik zelf talloze brieven van Gouvernements-onderwijzers, die op onze scholen wenschen te werken. Waar de S.I.-school wordt gesticht, komt er ook herleving der S.I. afdeling, want de school schenkt weer het vertrouwen der massa in het financiële beleid terug. Bandoeing heeft ons dat bewijs geleverd. 's Avonds wordt in ons schoolgebouw daar door onze politieke en onderwijs-propagandisten les gegeven in lezen en schrijven aan de Bandoeingsche analphabieten. Het analphabietisme wordt op die wijze bestreden, en die nieuwe alphabieten worden meestal abonne's onzer krantjes. Geen wonder, nu toen de regeering kort geleden de S.I. van Bandoeing noodigkeiden in den weg zette, dat toen de Bromo's om Bandoeing heen uit hun horden te voorschijn kwamen. De tegenwoordige der regeering kunnen voor ons uit politiek oogpunt niets dan voordeel leveren. Een maand na de stichting van de Bandoeingsche S.I.-school bleef het, dat wij nog een tweede gebouw moesten hebben voor een tweede S.I.-school en een Erobelschool. Om spoedig aan geld te komen besloot men de regeering vergunning te vragen voor het houden van een fancy fair. Deze werd verkregen. Maar een dag voor dat de fancy fair gehouden zou worden, kwamen een bevel van den procureur-generaal, dat zij niet mocht doorgaan, omdat de Bandoeingsche S.I.-school communisme was. De S.I.-ers leden een schade van ± f 14000. Dit verzette haar en protest onder de arme S.I.-ers, maar een gevoel van solidariteit bij de revolutionaire verzoeken der S.I.-ers. De Bandoeingsche schoolcommissie kreeg een uitgestrekt stukje grond en geld ten geschienke voor het stichten van een nieuw gebouw.

Waarlijk, we vrezen de machtige regeering niet bij een geestelijke coöperatie. Wij zijn er van overtuigd, dat deze kapitalistische koloniale regeering niet in staat zal zijn om maar voldoende onderwijs aan ons volk te geven. Men heeft miljoenen noodig voor een groote vloot. Bovendien moet een Indische school op een paar centjes en een Hollandsche onderwijzer in Indië vraagt een maximum-salaris van 750 's maanda. Een Inlander kan pas als een gelijkwaardige van een Europeesche onderwijzer beschouwd worden — althans in den vorm, want gelijkwaardig aan den heerscher zal een Inlander in een kolonie nooit worden — als hij het Hollandsch net zoo machtig is als de Hollander zelf, algezien van zijn andere kwaliteiten als onderwijzer. Bij dit alles komt het heimelijke doel, het dienstbaar maken der volkswilkevingen aan de koloniaal kapitalistische uitbuiting. Alles in aanmerking genomen zal het ons niet verwonderen, dat men na een 300-jarige kapitalistisch zwogen slechts 2 pct. alfabieten krijgt, terwijl vroeger onder hun eigen bestuur nagenoeg alle Javanen en Sumatranen op hun wissel konden lezen en schrijven. Het is bedroevend!

Maar juist hierdoor hadden wij in 200's korten tijd van 6 maanden 200's ontzaggeijken succes kunnen behalen.

Wij werken met — en voor het Indische volk.

Wij vragen geen hulp aan de regeering, wij verlangen slechts vrijheid voor onze actie en arbeid. Kan de ethische regeering dit niet eens in ons eigen land toestaan?

Zij zegt, dat wij de jeugd opstellen tegen het geag. Hoe? Heeft zij er wel eens over nagedacht, dat zij zelf het juist deed, wanneer zij de Semarangse S.I.-school door een bende rechercheurs liet bewaken — in de oogen onzer kinderen zijn die rechercheurs de laagste individuen onder de Javanen — dat die rechercheurs mij wel eens tot de ingang der school waren ingelooft!

Wij behoeven onze pretentieve bedoelingen niet onder stoelen of banken te steken, want wij meenen, dat wat in de oogen van een

volk goed is, tevens recht is. Het is ons recht te kiezen een eigen volksonderwijs, om door middel daarvan, na een niet te langen tijd, een volks-coöperatie te hebben. Dan hopen wij te hebben een „volksonderwijs“, „een volks-coöperatie“ en „onze politiek“ te gevoeren het „koloniaal kapitalistisch onderwijs“, „vreemd kapitalisme“ en „koloniaal kapitalistische politiek“. Mag dat niet, of ethische regeering, die praat van „eereschiktheid tegenover de Indiers“, van „geschieden samengaan“, van „zich overbodig maken“, van „associaties“ en van al dat fraais meer?

De regeering zegt in haar beschuldiging, dat wij onze jongens later aan propagandisten voor het communisme, dus ook voor de revolutie willen rondsturen. Hebben onze rechercheurs haar niet verteld, dat onze jongens aan dezelfde financiële verplichtingen zijn onderworpen als de andere jongens op de andere particuliere Hollandsche instellingen? Weet zij daarom niet, dat onze school geen Jesuiten-orde is, die van de leden eischen absolute gehoorzaamheid, dat communist zijn of niet onze kinderen zelf later hebben te beslissen? Dat die revolutie juist veroorzaakt wordt, indien zij dood blijft voor recht en rede, indien zij de tem hemel schreeuende uitbuiting en onderdrukking niet wenscht op te heffen?

Het „Wettig Gezag” in Indonesië

door TAN MALAKA.

In mijn artikelenreeks onder den titel „Mijn Verbanning”, stelde ik in het licht van welke wijze de Nederlandsche overheerschers tegen de propaganda der Communistische denkbeelden in Indonesië tegen te gaan.

Ook sprak ik reeds over de bespottelijke manier waarop men trachtte aan het ontzet dat men tegen de communistische propagandisten bedreef een wettigen schijn te geven. Na al die beschuldigingen en „argumenten”, die tegen mij werden aangevoerd, n.l. dat ik de verbanding had tot stand gebracht — direct of indirect — met p.g. Seewiet te Shanghai met de Hollandsche C. P., dat ik propaganda had gemaakt in de verschillende vak- en politieke verenigingen, dat ik de bevolking had aangezet tot daadwerkelijke revolutionaire actie, dat ik ten slotte een gevaarlijke school had gesticht, kwam de regering tot de ontdekking, dat ik stap voor stap het Moskouer programma, zooals het zich in de verschillende „Tribune”-artikelen weerspiegelde, had ten uitvoer gebracht. Zoo werd liet in de officiële stukken gezegd.

Ik moet eerlijk bekennen, dat mr. Fock beter dan ik zelf een Hollandsch partijganger heeft kunnen volgen. Ik veronderstel, dat hij er ook meer tijd toe heeft gehad dan ik, terwijl ik bovendien geen abonnee was van „De Tribune”. Ik zal de bovengenoemde ontdekking van den heer Fock verder niet aan een critiek onderwerpen, temeer, daar het een communist per slot toch niet tot onzer strengt, wanneer de tegenpartij beweert, dat hij volgens het Moskouer program heeft gehandeld. Ik kan de Hollandsche partijgenooten wel verzekeren, dat ik absoluut naar tijd en omstandigheden heb gehandeld. Aan den anderen kant weer rijst onwillekeurig de vraag bij ons op: „Maag men in Indië niet volgens het Moskouer program handelen? Moet men eerst den gouverneur-generaal vragen, wat een communist mag doen of laten? Maar waarvoor heeft de Indische regering dan de Indische C. P. erkend?”

Ten slotte heeft de regering van mijn land de kans gezien, dat ik „uitvoerende het Moskouer Program, door de wijze, waarop ik in woord en geschrift mijn beginselen propageer in Indië — derhalve in een land met verschillende rassen die verschillende godsdiensten belijden (het ras- en godsdienstverschil in Indië wordt n.b. door de regering alleen systematisch opgewekt en aangewakkerd om het een ras tegen het andere de ene godsdienst — meest Mohammedanen — tegen de andere — door de zending bekende christenen uit te spelen. T. Malaka) die

op zeer verschillende trap van ontwikkeling staan en waarvan miljoenen nog zeer weinig ontwikkeld zijn (n.b. doordat het Nederlandsche kapitalisme het oorspronkelijk volksontwikkels heeft vernietigd. T. Malaka) onvermijdelijk daarbij den eerbied voor het wettig gezag ondermijnt, middellijk of onmiddellijk tot de omverwerping daarvan aansnuurt en aanzet tot daadwerkelijke revolutie.”

dat ik o pgrond van het vorrenstaande gevaarlijk moet worden geacht voor de openbare rust en orde (leest kapitalistische rust en orde! T. Malaka) en dat er misdien termen aanwezig zijn, mij als in Nederlandsch-Indië geboren met toepassing van artikel 47 van het Reglement op het bevel der Regering van Nederlandsch-Indië een bepaalde plaats aldaar (Timor Koepang!) tot verblijf aan te wijzen, enz. enz.”

Kameraden!

Wij zullen enkele dezer zwaarwichtige woorden eens aan een critiek onderwerpen. De regering (gouverneur-generaal) spreekt van de eerbied voor het wettig gezag. Wat is dit, nerveusiteit of zelf-gevoelzaamheid om zichzelf toe te kennen den naam van het wettig gezag? Of is dat huichelarij? Weet de gouverneur-generaal van Nederlandsch-Indië niet, die nog voor kort voorzitter der Tweede Kamer was, wanneer een regering wettig kan genoemd worden? Heeft de bevolking van Indië, ik bedoel de eigenlijke bevolking — de 50 miljoen onderdrukten — zich door middel van haar stem over de al of niet gewettigheid van het tegenwoordige gezag uitgesproken?

Heeft die bevolking deze regering door middel van het kiesrecht — zij het ook desnoods in den kapitalistischen parlementairen zin — uitverkoren? Een heeft men in Indonesië iets, wat op een Parlement of Kiesrecht gelijkt? Vergeet men al, hoe Jan Pietersz. Coen en zijn navolgers aan het gezag kwamen? Het is nog steeds deze politiek van genoemden grooten Nederlander, die in dat gestrekt Indonesië wordt toegepast, het opzetten van de eene groep der bevolking tegen de andere, de eene godsdienst (christen-Indiërs in het leger — hulde aan de zending!) tegen de ruim 95 pct. Mohammedanen! Die politiek wordt in de 300-jarige overheersching krachtig gesteund door de bajonet, (men had het geluk vuurwapens tegen de kriszen der Indonesiërs te kunnen stellen) door ontrouw (verdragschending) list en bedrog. Leest onze geschiedenis! Hoe is het toch mogelijk, zonder het minste gevoel van schaamte, zich voor de oogen der

weld te noemen „het wettig gezag”

Was de g.-g. toen bij de woorden nerschreef, bezield met de zoo hoogerrome Europese beschaving, die recht schijnt te hebben over zoogenaamde achterlijke landen te heerschen? Maar dan zou die beschaving iets anders moeten voortbrengen dan armoede, verbaasting op elk gebied, pauperisme, als in talloze suikerlanden, gevangenis, syphilis en prostitutie in sagenooze alle groote havenslanden. En al deze zaken vindt men niet in landen, waar de European nog pas kort voert heeft gezet, als bij voorbeeld in vele streken op Sumatra of op Bali. Hier is meer vrijheid, welvaart en meer geluk!

Dat tegenwoordige gezag in Indië ziet geen kans om zich binnen een minimum van tijd door de bevolking te doen erkennen. Het kan geen kiesrecht verlenen, kan geen voldoende onderwijs geven, want beide zou het gezag verbrijzelen. Het moet integendeel voortgaan zich zelf in zijn ware aard te toonen in de beteekenis van geweld. D.i. de uitsluiting van het vreemde kapitalisme beschermen, zware belasting heffen voor een bende ambtenaren, voer een groot leger en machtige vloot, voor de uitbreiding van politie en recherchekorps en voor het stichten van gevangenisren. Elke volksleider te verbannen, elke volksorganisatie in de kiem te doen smoren, totdat, totdat... het gezag wordt omvergoeworpen. Want, de Indische regering zelf, zal het te slotte doen, niet wij communisten, die volksorganisatie in het raam van het koloniaal kapitalisme wenschen op te richten.

Hoe beantwoordt de Semarangsche en Bandoengsche bevolking de regeringsmaatregelen tegenover ons volksonderwijs? Met protest — verzet!

Hoe beantwoordt de Indische bevolking dees verbanning? Door sympathie-betuijing met mijn werk als opvoeder en mede belofte te zullen werken voor mijn terugkomst.

Hoe zal de Indische bevolking de regeringsmaatregelen als „preventieve gewaanteming” („verbanning”) beantwoorden?

De tijd zal het spoedig leeren. Wanneer de Indische regering elke volksorganisatie, die het de zuivere volksbelangen opkomt en een vak-actie voor lotsverbetering tracht naar te slaan door de leiders te verbannen, wanneer men inziet, dat elke openlijke actie onmogelijk is, dan zal men zijn krachten zoeken in geheime verenigingen.

De tijd zal het wel leeren, of de Indische bureaucratie juist niet de beste uitgever en uitvoerder van het zoogenaamde Moskouer program blijkt te zijn.

De onduidelijk afgedrukte passage in de middelste kolom luidt als volgt:

neur-generaal van Nederlandsch-Indië niet, die nog voor kort voorzitter der Tweede Kamer was, wanneer een regering wettig kan genoemd worden? Heeft de bevolking van Indië, ik bedoel de eigenlijke bevolking — de 50 miljoen onderdrukten — zich door middel van haar stem over de al of niet gewettigheid van het tegenwoordige gezag uitgesproken?

Heeft die bevolking deze regering door middel van het kiesrecht — zij het ook desnoods in den kapitalistischen parlementairen zin — uitverkoren? Een heeft men in Indonesië iets, wat op een Parlement of Kiesrecht gelijkt? Vergeet men al, hoe Jan Pietersz. Coen en zijn navolgers aan het gezag kwamen? Het is nog steeds deze politiek van genoemden grooten Nederlander, die in dat uitgestrekt Indonesië wordt toegepast het opzetten van de eene groep der bevolking tegen de andere, de eene godsdienst (christen-Indiërs in het leger — hulde aan de zending!) tegen de ruim 95 pct. Mohammedanen! Die politiek wordt in de 300-jarige overheersching krachtig gesteund door de bajonet, (men had het geluk vuurwapens tegen de kriszen der Indonesiërs te kunnen stellen) door ontrouw (verdragschending) list en bedrog. Leest onze geschiedenis! Hoe is het toch mogelijk, zonder het minste gevoel van schaamte, zich voor de oogen der

BIJLAGE VII

Brief Tan Malaka en Subakat aan Suprodjo en Kusno, 17-8-1926.

Bijlage bij brief PG aan GG, 11-4-1927 in mailr.468x/27 in vb.19-6-1928 lt.0 10. De woorden in cijfercode zijn vertaald en tussen haken en gecursiveerd geplaatst. Achter de codewoorden is eveneens tussen haken en gecursiveerd de juiste betekenis van het woord aangegeven.

Timor (*Singapore*), 17 augustus 1926.

Aan

Liem (*Suprodjo*) en Buff (*Kusno*).

Geachte heren Liem (*Suprodjo*) en Buffalo (*Kusno*).

De brieven van 11 en 13 augustus ontvangen en begrepen.

Hierbijgaand een brief, bestemd voor het Head-Office (*hoofdbestuur*), opdat de heren, die betrokken zijn in de Bangkok (*Solo*)-affaire in de eerste plaats Liang (*Budisutjitro*) en Jhon (*Sardjono*) daarvan kennis zullen nemen.

Aangaande de gudang S.R.I.-partij (*S(arekat) R(epubliek) I(ndonesia)*).

De heren Liem (*Suprodjo*) en Buffalo (*Kusno*) wordt verzocht om goed te onthouden en te begrijpen, dat:

het volstrekt onze bedoeling niet is om gudang Sri (*partij Sarekat Republik Indonesia*) op te richten en gudang tapioca en tobacco (*de P.K.I. en S.R.*) te ontbinden.

Zolang Stockbank (*de regering*) de perniagaän tapioca en tobacco (*de verenigingen P.K.I. en S.R.*) nog niet heeft verboden, moeten wij die twee gudangs (*verenigingen*) doen voortbestaan en versterken op welke wijze ook maar. Maar als men toch Gudang (*vereniging*) S.R.I. wil oprichten, dan moeten wij deze nieuwe gudang (*vereniging*) beschouwen als een ("*Radicale concentratie*") of (*eenheidsfront*).

De heren hebben ons geschreven over "Naamsverandering". Dit zou stellig een grote fout zijn. Geen kwestie van naamsverandering. Alleen wanneer Stockbank (*de regering*) zelf inderdaad de gudangs tapioca en tobacco (*de verenigingen P.K.I. en S.R.*) verbiedt zullen natuurlijk de langganan (*leden*) van onze perniagaän (*vereniging*) allen moeten toetreden tot de gudang (*vereniging*) S.R.I. In geen geval mogen wij die gudang (*vereniging*) zelf ontbinden. Want als dat gebeurt, lijden wij een morele nederlaag. Het is honderdmaal beter, wanneer Stockbank (*de regering*) zelf daartoe overgaat. En als dit gebeurt, moet men van onze langganan der perniagaän tapioca (*leden van de P.K.I.*) (*illegale personen*) maken en hen opnemen in de gudang (*vereniging*) S.R.I., uitmakende de (*left-wing*), terwijl de (*leiding*) van deze (*left-wing*) helemaal in onze handen moet zijn en in geen geval in handen van een der cigarettes (*opstand*)-makers mag komen. Dit is nodig ter voorkoming van een herhaling ener grote fout.

Aangaande de langganan (*leden*) en losse kopers (*belangstellenden*), die capok (*een botsing*) wensen; Uw bericht hierover is ons eigenlijk niet erg duidelijk want in Uw brief staat niets concreets vermeld met betrekking tot het doel en de wensen van die mensen. Uw brief vermeldt generlei handeling en schepping van die mensen als vertolking hunner verlangens en die wij zouden kunnen gebruiken als een meter voor de sterkte van hun wil. Verder heeft men helemaal geen melding gemaakt van de plaatsen der voorstellers van die capok (*botsing*). De heren moeten begrijpen, dat wij dit alles nodig hebben om in deze een oordeel te kunnen vellen. Maar gesteld, dat alle voorwaarden inderdaad aanwezig zijn, dan nog is het beter dat wij maar eerst copra (*protestmeeting*) organiseren, waarbij wij moeten eisen: (*politiek*).

1e. (*bewegingsvrijheid*) n.l.

a) (*vrijheid*) van (*organisatie*).

b) vrijheid van coffee (*vergadering*), chocolate (*demonstratie*), en cocoa (*staking*).

c) vrijheid van (*schrijven*) en (*spreken*).

d) vrijheid van (*onderwijs*) waarvan de consequentie zal zijn:

I terugroeping der bought-mensen (*bannelingen*),

II bevel tot in vrijheid-stelling van de sold-mensen (*gearresteerden*),

III bevel tot instelling van een onderzoek in de zaken van Pearl (*Sugono*) en Jazel (*Hadji Misbaah*).

(*Economie*):

2e. voor de (*arbeiders*) in de grote (*steden*),

a) verhoging van (*salaris, loon*).

b) vermindering van de (*werktijd*).

c) weder in-dienst-neming van (*ontslagenen*) wegens bezuiniging of wegens (*politieke opvatting*).

d) afschaffing der (*poenale sanctie*).

3e. voor de (*arbeiders*), (*landbouwers*) en de gehele klein-lead (*bourgeoisie*),

a) verlaging van de (*belasting*).

b) afschaffing der (*rodi, herendiensten*).

c) instelling of eisen, van een (*volledige*) (*rechtspraak*), en wat dit punt betekend, gelieve men te zien in het boekje "Sem (*angat*) Moeda", hetwelk toegezonden is aan het nieuwe adres. Wenst men hiervan meer te weten, dan vrage men dat aan saudagar Formaline (*Mr. Iskaq*). Natuurlijk moet er goed rekening worden gehouden met de plaats, waar men de copra (*protestmeeting*) belegt. Is het te Berlijn (*Surabaya*) dan dient natuurlijk uitvoerig te worden gesproken over de zaken der (*arbeiders*). Maar te Delhi (*Pontianak*) dient uitvoerig te worden gesproken over de (*belasting*) en (*rodi, herendiensten*). Terwijl men vooraf de woordvoerders moet uitkiezen en instrueren, welke personen geen onzin mogen praten.

Voorts moet met het oog op een eventueel (*ingrijpen*) van de zijde der Stockbank (*regering*) en Depositors (*politie*) vooraf een (*rood leger*) in gereedheid worden gebracht ter bescherming van de copra (*protestmeeting*).

Behalve dat moet het head-office (*hoofdbestuur*) alle branches (*afdelingen*) zo duidelijk mogelijk uitleggen, wat het doel is van een copra (*protestmeeting*) alsmede de daarbij te stellen eisen, namelijk:

1e. om aan alle zijden te laten zien, dat wij (*het volk*) niet in het ongeluk storten en dan zullen ze niet kunnen zeggen, dat wij kwaaddoeners zijn, want alle bij de copra-verkoop (*protestmeeting*) te stellen eisen betreffen de belangen van en worden recht gevoeld door (*het volk*), terwijl dat alles allerminst de grenzen der (*wet*) overschrijdt.

2e. Om (*het volk*) op te voeren in (*politieke en economische acties*). Want als deze behoorlijke actie en eisen toch door de Stockbank (*regering*) worden belet of geweigerd, zullen alle gesloten ogen open gaan.

3e. Om de concurrent (*de reactie*) in opschudding te brengen, immers het is niet onmogelijk dat er bij die zijde een scheuring komt en zich dan twee partijen zullen vormen, want in dat kamp zal er wel een groep zijn, die voor de copra-verkoop (*protestmeeting*) is, welke immers wettig is. Zo zullen weldra ook de welfelaars, zoals de partij van de saudagar Formaline (*Mr. Iskaq*), naar onze zijde overgaan.

Maar men moet niet vergeten, dat de copra-verkoop (*protest-meeting*) alleen dan mag plaats hebben, wanneer de toestand werkelijk daartoe noopt, dat wil zeggen, wanneer (*het volk*) overal reeds zelf begint te werken. Maar wij menen, dat dit werk nog minstens een maand kan worden uitgesteld. Daarom wensen wij ten spoedigste te ontvangen een rapport betreffende:

1e. de plaatsen der mensen, welke een copra (*protestmeeting*) wensen;

2e. de sterkte der gudangs tapioca en tobacco (*verenigingen P.K.I. en S.R.*) op elk van die plaatsen. Wij stellen het head-office (*hoofdbestuur*) voor om inlichtingen te vragen aan de branches (*afdelingen*) in verband met de te houden copra (*protestmeeting*). Zodra wij het rapport ontvangen hebben, zullen wij met spoed onze volledige voorstellen zenden.

Wij zijn ons er ook van bewust, dat elke (*actie*) in de tegenwoordige tijd de toch al zeer verwarde zaak nog verwarder zal maken. Geheel Engeland (*Sumatra*) kan volgens de berichten niet langer wachten op het bevel tot de cigarettes-verkoop (*opstand*). Men wil geen (*contributie*) betalen. Men wil geen reclame (*propaganda*) maken. Alles is in de war. Uitgezonderd het bevel tot de cigarettes-verkoop (*opstand*) zal elk bevel van het head-office (*hoofdbestuur*) door (*het volk*) niet kunnen worden begrepen en opgevolgd, zolang het head-office (*hoofdbestuur*) het besluit van Bangkok (*Solo*) niet intrekt.

Dus, die intrekking is een eerste vereiste, zijnde de sleutel van alle

te treffen maatregelen ter bezwering van het gevaar.

Alle andere (*acties*) in een tijd zoals thans kunnen alleen maar leiden tot een grotere vernieling, zo ook de oprichting ener nieuwe guding (*vereniging*) gelijk de S.R.I., voorafgegaan door of gepaard gaande met de opheffing van de gudangs (*verenigingen*) Tapioca (P.K.I.) en Tobacco (S.R.) door ons zelf.

Wat betreft de ontmoeting met de saudagars (*heren*) Formaline (*Mr. Iskaq*) en Binocle (*Dr. Tjipto Mangunkusumo*), hopen wij, dat U lieden goed zullen opletten. Die heren moeten standvastig en concreet zijn, d.w.z. steunende op of als basis gebruikende de (*economische*) toestand en de (*sociale*) krachten. En wij moeten hun frasen steeds kunnen analyseren, en mogen niet vergeten, dat zij geen (*sociale*) grondslag hebben. Zo is hun streven om copracake (*non-coöperatie*) te voeren voor ons land niet anders dan import (*imitatie*), welke zij niet aan een nader onderzoek onderwerpen. Een dergelijk importartikel kan (*het volk*) in ons land niet gebruiken, want daar te lande beschikt de klein- zowel als de grootlead (*bourgeoïste*), inderdaad niet over voldoende (*economische en technische factoren*); geld is er niet; gereedschappen heeft men niet, en de ondernemingsgeest is miniem, terwijl de concurrent (*tegenpartij*) sterk geconcentreerd en compact is. Heel anders was het met Atjeh (*Brits-Indië*) in het jaar 1905, toen er copracake (*non-coöperatie*) werd toegepast door (*Tilak*), en in het jaar 1919, toen copracake (*non-coöperatie*) werd toegepast door (*Gandhi*). Dus, (*economische non-coöperatie*) is in ons land vrijwel onuitvoerbaar en in verband hiermede kan een (*politieke non-coöperatie*) namelijk van het merk Cheese (*Dr. Sutomo*) niet in de geringste mate effectief zijn, te meer nog, omdat de (*politieke*) macht, die ons is toegekend gering is, n.l. in de auction (*gemeenteraden*). Dus als wij copracake tjap Cheese (*non-coöperatie van het merk Dr. Sutomo*) toepassen, zal er helemaal geen (*politieke*) verwarring ontstaan en zal het moreel effect op grond daarvan nul zijn. Laten wij maar liever de saudagar Formaline en Binocle (*Mr. Iskaq* en *Dr. Tjipto Mangunkusumo*) en hun groep de raad geven om zitting te nemen in de auction (*gemeenteraad*) en daarin zien te blijven, en om daarin verwarring te veroorzaken door (*obstructie*) te voeren bijvoorbeeld door uitvoerig onzin te praten in de (*Maleise taal*) of (*propaganda*) te maken voor het (*volk*); en wij moeten hun verzekeren, dat er toeschouwers in de auction (*gemeenteraad*) zullen worden meegevoerd. Aan de groep van de saudagar Formaline (*Mr. Iskaq*) moet duidelijk worden gemaakt, dat hierbij meer morele moed en volharding nodig zijn dan bij de copracake (*non-coöperatie*) van het merk Cheese (*à la Dr. Sutomo*), want de laatstgenoemde actie staat in ons land gelijk met slapen.

Maar als zij ondanks alles op hun stuk blijven staan en de copracake (*non-coöperatie*) toch wensen door te voeren, en wij in deze in de minderheid zijn, dan moeten wij direct een voorstel doen om de copracake (*non-coöperatie*) radicaler en meer consequent toe te passen, dat wil zeggen, de copracake (*non-coöperatie*) mag zich niet beperken tot de auction (*gemeenteraad*) alleen, doch moet worden gevolgd door een:

- 1e. cowhide (*boycot*) van de dienst bij de Stockbank (*regering*)
- 2e. " " " " " " Savingsbank (*justitie*)
- 3e. " " " " " " Depositors (*politie*)
- 4e. " " " " " " Stockbroker en Salesman (*leger en marine*)
- 5e. " " " " " " (*onderwijs*)
- 6e. " " " " " " Europese goederen
- 7e. Oprichting van (*volkscoöperatie*)
- 8e. cowhides (*boycot*) van (*het onderwijs*)

Wij zijn er van overtuigd, dat de saudagars Formaline en Binocle (*Mr. Iskaq* en *Dr. Tjipto Mangunkusumo*) de cowhides (*boycot*) no's 1 t/m 5 niet zullen durven toe te passen, nog minder no. 8. En zij zullen stellig alleen maar de auction (*gemeenteraad*) wensen te boycotten en (*volkscoöperatie*) wensen op te richten. Hoogstens durven ze de cowhides (*boycot*) no.6 toe te passen.

Gesteld eens, dat de Saudagars Formaline en Binocle (*Mr. Iskaq* en *Dr. Tjipto Mangunkusumo*) innerlijk akkoord gaan met de cowhides (*boycot*) no's 1 t/m 8, dan nog zullen zij, naar wij geloven, het niet durven om daarvoor in het openbaar propaganda te maken, hetgeen dus betekent, dat hun instemming waardeloos is. Wij weten, dat gezien de houding der Stockbank

(*regering*) in de tegenwoordige tijd, het ons praktisch gesproken totaal onmogelijk is om de cowhides (*boycot*) no's 1, 2, 3, 4, 5, 6 en 8 in het openbaar te propageren.

Dus, als wij de copracake tjap Cheese (*non-coöperatie à la Dr. Sutomo*) accepteren, dan zal onze arbeid zich alleen maar beperken tot de auction (*gemeenteraad*), hetgeen betekent, dat wij alleen maar mokken, gelijk een kind dat doet, waarvan het gevolg wel niet anders zal zijn dan de verhoging onzer lethargie.

Wij hopen, dat de heren Liem (*Suprodjo*) en Buffalo (*Kusno*) onze bedoeling goed zullen begrijpen, en dat Ulieden in staat zullen zijn om de saudagars Formaline en Binocle (*Mr. Iskaq en Dr. Tjipto Mangunkusumo*) de overtuiging te schenken, dat

1e. een copracake tjap Cheese (*non-coöperatie à la Dr. Sutomo*) van nul en gener waarde is;

2e. een echte copracake (*non-coöperatie*) zij en ook wij in ons land in de tegenwoordige tijd stellig niet kunnen noch durven toepassen, omdat:
a) de stockbank (*regering*) erg streng is, en wij geen voldoende (*politieke*) rechten hebben, zodat het erg gevaarlijk is om daarvoor propaganda te maken;
b) de groot- en klein lead (*bourgeoisie*), die de grondslag van de copracake (*non-coöperatie*) moet vormen er niet is, en zo zij hier en daar in kleine getale te vinden is, zich niet kan "ontwikkelen".

Dus, wanneer straks de besprekingen eenmaal zover zijn, dan zullen de saudagars Formaline en Binocle (*Mr. Iskaq en Dr. Tjipto*) stellig op het dode punt komen en niet verder kunnen gaan. Op dat tijdstip moeten wij dan direct voor de dag komen, met ons (*program*) zoals uiteengezet in (*de brochure*) "Naar de 'Republiek-Indonesia'", welke door ons afzonderlijk verzonden is en gelijk geschiedde met dit schrijven, aan Uw nieuw adres. Al wat in ons (*program*) staat, levert bij een verkondiging in het openbaar niet het minste gevaar op.

Alleen wat betreft punt 6 in (*program G*), dienen, zo nodig, bij het begin van de tweede regel worden ingelast de woorden (*eis voor*).

Het moet dus gelezen worden (*eis voor massademonstratie enz. enz.*)

Terwijl de strekking van ons program in waarheid veel ruimer is, n.l. strevende naar en naderende tot de gudang cigarettes (*revolutie*).

Kortom, wij zijn er van overtuigd, dat als de heren Liem en Buffalo (*Suprodjo en Kusno*) handig genoeg zijn in het voeren van besprekingen, de saudagars Formaline, Binocle (*Mr. Iskaq en Dr. Tjipto*) en hun kameraden, ons program stellig zullen accepteren. Men moet dus: aansturen op een volledige aanneming daarvan.

Tussen haakjes.

Hoe staat het met het door de heer Liem (*Suprodjo*) beloofde bedrag voor de bouw van een kandang ajam (*kippenhok; waarschijnlijk bedoeld: klein huis*)? En horen wij nog wat van de heer Liem (*Suprodjo*), die indertijd zel ons "De Preanger Bode" te willen zenden?

Vergeet niet ons een verslag te zenden omtrent de copra-verkoop (*de protestmeetingen*), ten minste, als men die werkelijk heeft kunnen beleggen. Ook een volledig verslag omtrent de besprekingen met Binocle (*Dr. Tjipto Mangunkusumo*).

Hoe blij zullen wij later zijn als wij horen, dat U beiden in het debat met de groep van Binocle (*Dr. Tjipto*) een overwinning heeft behaald.

Uit de verte roepen wij U toe: veel succes!

Hartelijke groeten van
(w.g.) Hadji Hasan (*Tan Malaka*)
(w.g.) Muchtar (*Subakat*)

BIJLAGE VIII

Statuten van de Parti.

Bij de arrestatie van Subakat in Bangkok in oktober 1929 in beslag genomen Indonesische vertaling van de oorspronkelijk in het Nederlands gestelde statuten. Deze Indonesische vertaling, alsmede een Nederlandse vertaling hiervan zijn aanwezig in mailr. 446x/36. Deze laatste vertaling is door mij herzien.

Artikel 1.

Naam, wezen, plaats en centrum.

De "Partei Republik Indonesia", die kortweg PARI genoemd wordt en opgericht is op de eerste dag van de maand juni 1927 is een partij, die zelfstandig is en onafhankelijk en vrij is van de leiding of invloed van enig andere partij of macht, die bestaat in zowel als buiten Indonesië. Het gebied van de partij is Indonesië, terwijl de zetel van het Centraal Bestuur te allen tijde bepaald zal worden door het congres van de PARI.

Artikel 2.

Doel.

De PARI stelt zich ten doel zo spoedig mogelijk de meest volledige vrijheid van Indonesië te verkrijgen en later een "Indonesische Federatieve Republiek" te stichten, gebaseerd op een beginsel, dat overeenstemt met de economische, politieke en sociale toestand van het land zelf en past bij de aard en karaktereigenschappen van de bevolking en verder geacht wordt te zullen kunnen verhogen de beschaving, de positie, de welvaart en het heil van het Indonesische volk.

Artikel 3.

Middelen.

De PARI tracht zijn doel te bereiken door:

1. het volgen en verdedigen van elke revolutionaire politieke beweging zoals uiteengezet en verklaard in zijn manifest en program;
2. het stichten en/of onderhouden van alle organisaties van arbeiders, landbouwers, intellectuelen, vrouwen, jongeren en non-proletariërs, opdat zij te allen tijde wanneer de economische en politieke crisis uitbreekt tezamen met al die organisaties een vrijheidsleger zal kunnen vormen, dat klaar staat om het Indonesische volk te betrekken bij en te leiden in een massa-actie, die bij herhaling zal worden gevoerd en steeds heftiger zal worden totdat het doel van de PARI bereikt zal zijn;
3. het houden van mondelinge zowel als schriftelijke cursussen en propaganda voor haar doeleinden;
4. het uitgeven van bladen, circulaires en brochures voor het voeren van propaganda en ter bespreking van vraagstukken die zich te allen tijde kunnen voordoen betreffende de economie, sociale aangelegenheden en politiek van Indonesië, bezien van het standpunt van de PARI;
5. het hanteren van de politieke rechten, welke reeds zijn toegekend aan het volk van Indonesië, het benutten van bestaande politieke lichamen en het gebruiken van grondrechten, zoals het recht van staking, het recht van demonstratie en het recht van boycot;
6. Samenwerking met andere partijen, die bestaan in binnen- en buitenland, mits die verenigingen niet de vrijheid, de grondbeginselen of de actie van de PARI vernietigen of verzwakken;
7. en andere (middelen), die in de toekomst naar de mening van de PARI nodig zullen blijken te zijn en gewettigd om uitgevoerd te worden.

Artikel 4.

Voorwaarden voor de leden van de partij.

- Iedere man of vrouw mag lid worden van de partij, indien hij of zij:
1. de leeftijd van 29 jaren heeft bereikt,
 2. geestelijk en lichamelijk gezond is,
 3. lezen kan, en
 4. daadwerkelijk blijkt heeft gegeven van zijn/haar instemming met sta-

tuten, manifest en program van de PARI gedurende de tijd van zijn/haar kandidaat-lidmaatschap; deze tijd zal later worden bepaald door de PARI.

Artikel 5.

Plichten van de leden van de PARI.

1. Zo spoedig mogelijk, met alle verstand, kennis en kracht, oprechte uitvoering en volledigmaking van alle middelen van de PARI, zoals vermeld in artikel 3, sub 1 t/m 7, en van alle besluiten die door de PARI reeds genomen zijn, alsmede van ieder ander werk in het belang van de organisatie en administratie van de PARI.
2. Betaling van de contributie op een bepaalde tijd van minstens f 1.- (een gulden) per maand.
3. Bescherming van de partij en verdediging van zijn grondbeginselen en politiek.
4. Broederlijk en democratisch en met oprecht hart optreden tegenover de partijgenoot in de omgang, vooral als het betreft zaken van de PARI.
5. Oprecht en zuinig zijn met betrekking tot de financiële zaken van de PARI.
6. Democratisch en beschaafd zijn in woord en daad, met ernst en regelmaat bestuderen van vraagstukken, die worden voorgelegd, en geduldig luisteren naar alle besprekingen in elke vergadering.
7. Verruiming van kennis en verhoging van het verstand door lectuur, conversatie, reizen, enz.
8. Eerbiedigen van andermans nationaliteit, mening en geloof, en
9. Eren van de vrouw, meer dan de man.

Artikel 6.

Rechten van de leden.

Ieder lid van de PARI heeft het recht

1. van benoeming en ontslag van zijn bestuurder langs de weg van een stemming;
2. van stemmen, van initiatief, van het indienen van voorstellen, van kritiek en van vragen;
3. van schriftelijk hoger beroep door tussenkomst van zijn getuige, bij het congres;
4. op kosteloze ontvangst van het orgaan of de organen van de partij.

Artikel 7.

Discipline.

De discipline wordt op ieder lid toegepast, wanneer hij:

1. opzettelijk zijn plichten, bedoeld in artikel 5 sub 1 t/m 9, verzaakt of opzettelijk handelingen pleegt in strijd met hetgeen staat in de statuten, het manifest, het program of de partijbesluiten, zo ook wanneer hij opzettelijk al die besluiten saboteert;
2. een geheim van de PARI openbaart;
3. blijk geeft van verraad of een poging daartoe, dan wel een daad van vernietiging of een poging daartoe, ten opzichte van de PARI en wanneer hij de PARI niet beschermt tegen enige aanval;
4. als lid van de PARI een andere politiek volgt, tenzij met instemming en volgens instructie van het S.E.K. (Centraal-Executief Comité).

Artikel 8.

Congres.

De hoogste macht in de partij, die het recht heeft om wijzigingen en aanvullingen (amendementen) te maken op de statuten en de nationale en internationale politiek en tactiek vast te stellen, is het congres van de PARI, gevormd door een volmaakte vertegenwoordiging, met inachtneming van de bevolkingsdichtheid, de uitgestrektheid van het gebied, de betekenis van het gebied zoals die al is gebleken en nog zal blijken in de economie en de politiek, alsmede de kleine verschillen in zeden en gewoonten van de diverse delen van Indonesië. Zo mogelijk wordt het congres eens in het jaar gehouden of wanneer er een belangrijke zaak is, die niet geregeld is in deze statuten, kan een congres bij absolute meerderheid van stemmen van de leden te allen tijde worden uitgeschreven. Elke sectie, die 5 tot 25 leden telt, heeft recht op één stem, van 26 tot 100 twee stemmen, van 101 tot 350 drie stemmen, van 351 tot 1000 vier stemmen en voor iedere 1000 meer boven 1001 worden toegekend...

Artikel 9.

Centraal Executief Comité.

- a. Het Centraal Executief Comité, kortweg genoemd S.E.K. bestaat uit minstens 3 personen, te kiezen en aan te stellen in hun afzonderlijke functie door het congres voor de tijd van één jaar; zij zijn na verstrijking van de termijn herkiesbaar. Alleen in buitengewone gevallen mogen de S.E.K.-leden hun ambt langer dan één jaar bekleden.
- b. Het S.E.K. heeft de plicht:
 1. zich te verantwoorden voor het congres;
 2. alle congresbesluiten uit te voeren;
 3. dezelfde richting te volgen als de statuten, het manifest en het program.
- c. Het S.E.K. heeft het recht:
 1. van aanneming en roeyement van de leden door tussenkomst van het sectiebestuur en van goedkeuring of afwijzing van de oprichting van een sectie;
 2. van ontvangst van contributiegelden en giften door tussenkomst van het sectiebestuur;
 3. van instelling van commissies voor het uitvoeren van zijn werk;
 4. van uitgifte van een orgaan, circulaires en brochures, zoals bedoeld in artikel 3 sub 4;
 5. inlichtingen te vragen aan en die te krijgen van het sectiebestuur;
 6. van aanwijzing van de helft van het aantal kandidaten voor het nieuwe S.E.K.;
 7. van benoeming van een deel van de leden van het sectiebestuur;
 8. van veto op de acties van één of meer secties;
 9. van oprichting van één of meer secties;
10. een referendum te houden in zeer belangrijke zaken.

Artikel 10.

Sectie.

- a. Een sectie der PARI wordt opgericht op plaatsen, die geacht worden belangrijk te zijn als economische, politieke en transportcentra.
- b. Op plaatsen, zoals bovenbedoeld, wanneer er minstens 5 leden zijn mag met goedkeuring van het S.E.K. een sectie worden opgericht.
- c. Het sectiebestuur bestaat uit minstens drie en hoogstens zeven personen, voor een deel te kiezen door de leden van de sectie zelf, en voor het overige gedeelte aan te stellen door het S.E.K. De verhouding tussen gekozen en benoemde leden van het sectiebestuur zal worden overwogen en bepaald door het S.E.K., met inachtneming der belangrijkheid van een plaats, opdat het grondbeginsel der PARI niet wordt verzwakt.
- d. Het sectiebestuur moet het S.E.K. in alle zaken bijstaan.

Artikel 11.

Huishoudelijk Reglement en Reglement van Orde.

- a. Iedere sectie heeft het recht een huishoudelijk reglement en een reglement van orde in overeenstemming met de omstandigheden van de plaats en niet in strijd met deze statuten te maken, dat pas in werking treedt na goedkeuring door het S.E.K.
- b. Het S.E.K. heeft het recht van wijziging, aanvulling en schrapping van en in het bovengenoemde huishoudelijk reglement en het reglement van orde.

BIJLAGE IX

Brief van Tan Malaka aan de "China League for Civil Rights", gedateerd februari 1933.

Deze brief kwam na de moord in juni 1933 op de secretaris van de League in handen van de Nederlandse consul-generaal in Sjanghai. Deze stuurde de brief naar de P.-G. in Batavia. De brief is aanwezig in vb. 14-9-1933 lt.E 22. De fouten die Tan Malaka maakte in het gebruik van de engelse taal zijn blijven staan.

South America, February '33.

To China League For Civil Rights,
c/o Mrs. Sun Yat-sen,
Dr. Tsai Yuan-pei &
Mr. Chen Ping-ho.

Dear Madame & Dear Sirs,

Although my case has no direct connection with the program, which the League is executing it is perhaps not out of place to lay it down before her.

First of all the name of the League is suggesting me that there is more emphasis laid upon the "Civil Rights". It would be a different matter, if it were for instance named The League for the Civil Rights of the Chinese. The present name has in my opinion a broad meaning and farreaching view. Indeed all of the suppressed peoples in the world can adhere to the League's aim or sympathize with it.

Secondly, I too am a newspaperman, who suffers persecution. I am only Indonesian by birth. I had been banished since eleven years from my country, deprived of Dutch citizenship and protection, outlawed and hunted. As a citizen of no country, spending nearly one third of my life with wandering about throughout China, I think I have one more reason to appeal to the League.

Last, but not least, my case is in my opinion directly concerned, with the sovereign right of China. But it seems to me, that no nation can exercise its sovereign right properly and effectively if not at least the majority of its people enjoy full civil rights, legally and actually. On the other hand no civil right of its citizen can be real, if the nation is unwilling or unable or both to exercise its sovereign rights.

One of these sovereign rights, which every independent and self-respecting nation since hundreds of years enjoys is the granting of the right of asylum to a political refugee and of the right of refusing to extradite him to his political enemy.

I will deal with this question only. As I am a complete stranger to you and to the League it seems to me necessary to give an account of the supposed cause or causes of my banishments... for I had been thrice banished by three different imperialistic Governments in Asia. In order not to tax your attention too much I will try to be as short as possible.

I will avoid everything which will imply too many questions and explanations, without affecting the essence of the cause I am expounding. I am convinced, that none of my political principles and actions can be persecuted in a truly democratic country. I was and am still willing to face a proper court, if I was or am given a chance to defend my political outlook and action. It is thus not with the purpose of hiding my true opinions to you, but for the sake of practicability and conciseness, that I will avoid anything, which will possibly arouse too many questions.

The conditions I found in Europe, where I spent six years for my study were not such as to give me satisfactory answers to the "whys" and the "wherefore's" of many things. It was the Europe of the greatest of all wars and the greatest of all revolutions. I drifted along with the currents of ideas in the left direction until one day my creditor branded my views as dangerous. He was an ex-general, guardian of many Indonesian students, who enjoyed credit from the foundation of which he was one of the principal

promoters and directors. He invited me seven successive nights to his home, utterly for friendly conversations but in reality for the purpose of bringing me back into what he pleased to call "evolutionary" ideas, at any rate ideas in conformity with his own outlook as an ex-general, and creditor, possessing an empire second only to the British. Our conversation took more and more the character of a debate between two men representing two unreconcilable views. It ended in personal rupture, after which I refused to receive further credit from his foundation. It was in 1918!

When the ex-general reported the rupture to my former Dutch teacher in Indonesia, the latter promptly sent cash of about \$ 10,000 (ten thousands) of the present Chinese currency to the foundation, with the remark, that he as ever before didn't question my honesty. (You can easily imagine what the ex-general had reported.) This teacher because much interested in my intellectual progress, was directly responsible for the establishment of a foundation in my own village, took me to Holland for further training and introduced me to the foundation of the ex-general, because on account of the world war I was forced to stay longer in Holland.

A man, a Director of one of the largest plantations in Deli, Sumatra, approached me in those days. He offered me a job as a supervisor of schools for cooli-children in his plantations in Deli. He was of course informed about my "dangerous thoughts". He secretly believed that the only cure for this kind of disease was "constructive" and "well" paid work. His father - also a wellknown philanthropist - had been always successful in this kind of policy towards "dangerous" social democrats - and he would certainly not fail in trying me. I refused all binding contracts and put my conditions, which were accepted. It was however further not my business to disturb his believe in the curative power of his inherited remedy.

Though short before my arrival in Deli, late in 1919, a special secret order to the Dutch managers and employes of the plantations was sent by the Dutch management in Holland according to which I must be treated as equal, as an "European", I experienced many secret oppositions and finally intrigues. Though I was financially well off - I received monthly an amount, which can carry me now comfortably at least for two years in China - it was impossible to me to reconcile my views with the existing conditions of coolis - Indonesians and Chinese.

Much is written and talked about the contract coolis of Deli. I will and can't repeat it here. Sufficiently to say, that few years ago America had banned the products, produced by "forced labor". Certainly it was one of the pretext of the interested American capitalists, to debar certain Deli products in order to promote it at home, at the expense of the consumers. But even a pretext can't be entirely baseless. There might be no causal relation between the closing of American markets for the Deli products and the said "forced labor", but the existence of the "forced labor" itself could not be entirely denied. Otherwise American lawmakers would be themselves the losers at least of "face".

Under such relation between labor and capital, as existed in Deli - and still exists - where the capital is fully and openly supported by the laws and Government, the labor absolutely powerless and isolated from the native community it was nearly impossible to bring any improvement in the bad conditions of the coolis by labor organizations and actions. The coolis used to resort to assassination of "Europeans". Sixty cases per year is considered "normal".

I was "suspected" of making propaganda among the coolis and of trying to organize them. I was "suspected" of interfering in the general strike of the Railway workers in Deli in 1921. My movements were watched and spied. Afterwards I was informed that the Government already registered my daily movements, when I was still in Deli.

Several times I had been charged by the management of the Plantations with making of what Deli Europeans - there was a time when every Dutch loafer was a potential "grand seignior" of Deli - called "propaganda". None of those charges could be substantiated. I tried to stop those charges by a "contra-charge" of spreading malicious lies about me. I demanded that the author of those lies should come forwards. I threatened to "expose" him,

if he didn't at once stop those malicious lies.

Finally I left the plantagions and made up my mind of going to Java. Although I didn't ask for it I was given allowance of one month salary and besides first class passage to Java. At that time I often put the question to myself: Who was more relieved by that liberal action of the plantagion, I, with my one month allowance plus first class ticket or the plantagion with my "voluntary" departure.

In Semarang, Central Java, I devoted my time to the education of poor children of the workers who were either completely debarred from the schools or unable to continue their study after they have finished the primary education.

If there would be any justification of Dutch Rule in Indonesia, it would lay in the fact, that she had given the Indonesian children schools, which soon or later will make Indonesia "self-supporting" at least intellectually and morally. But Dutch education is denationalizing and destructive and insufficient. It is conciously aiming at the creation of a lawobedient officials and submissive technicians. Just as the Dutch commercial monopoly, secured from lazy, stupid and criminal Javanese despots in the course of the time had destroyed the old Javanese industry and trade, without creating a new one, so the Dutch schools destroyed the ancient Javanese culture without putting a new one in its place. It is now annihilating the Malay language from the primary schools because the Malay language appears to be a mighty vehicle for carrying national ideas among the numerous tribes and dialects in the Indonesian Archepelago - extended as far as from Ierland to Moscow or from the Tibetan border to Shanghai. The Dutch imperialism thus far thanks its existence cheafly to its successful policy of playing out one tribe in Indonesia against the other. The Dutch schools aim now at the abolition of this mighty vehicle - an impossibility! - and at manufacture of parrotlike mechanical and lawworshipping office-hunters. After the 300 years of Dutch Rule, there are at present no more than 3% among the 60 million Indonesians who can read and write. About 5 years ago I calculated that the Dutch Government had spent for every Indonesian child 1/7 of what the American Government had spent for every Filipino child. That while the Indonesian budget was about 8 times and the population about 5 times of that of the Philippine Islands. My memory may fail - I am here without any statistic - but the real truth will not be far from this. Perhaps it is now worst that before as the Dutch Government is now on account of economic crises cutting the expenses for education with 50%.

The existing revolutionary parties with the aid of the existing trade unions gave me in 1921 a chance to make aneducational experiment. I refused from the start to accept subsidy from the Dutch Government, for it would mean Governmental control over the schools. The education I thought proper for Indonesian children was not for the purpose of bringing up intellectually lopsided and career-hunting officials, loathing manual works. I emphasized beside the intellectual building that of character and initiative. The sense for collective and manual work was realized by introducing of all kinds of manual works and associations in the schools, managed, financed and led by the pupils themselves. The education strided at the forming of all kinds of cooperatives with the aid of the existing political parties and labour unions the necessary funds, materials and teachers could be found for all kinds of consumers and productive cooperatives. In no time Semarang pupils amounted to 300. As I thought that the first bases must be deep and solid enough, before extending it horizontally, I refused the request of many cities to establish similar schools at one time. I was trying to train new teachers in Semarang, recruited from older boys and girls. Semarang would be the centre from where teachers and instructors could be sent afterwards to every part of Indonesia. I was soon able to meet the request of Bandung City (West Java) and establish there a large school with about 300 pupils, supported by the entire population in this locality, mostly workers and peasants.

Then I had to stop! When I stand in the Bandung classroom, discussing the many school problems, the cheaf of the Dutch Intelligence Service with a Dutch police officer came, forwarding me a warrant for arrestation. It was February 13, 1922.

47 questions had been put before me in a secret meeting of Dutch officials. Those questions referred to my supposed utterances and supposed meanings of my speeches and writings. I refuse to answer those questions, except those concerning my personal identity. It was a pre-concluded secret trial. No answer, no matter how convincing and brilliant could ever change its decision. This laid any person at any time to any place in Indonesia. It is the prerogative of the Governor General to remove the person he considered dangerous for his colony.

The 47 points referred to my supposed utterances and supposed motives. They were collected by Dutch spies, a lot of them were ex-convicts and could not write and read their own name. The charges could be divided into political, labor-unional and educational matters. I was charged with trying to unite the then splitting and quarrelling revolutionary parties. I supposed to try to incite the Railway workers into a strike to the support of the Governmental workers, who went into strike. I was charged with educating Indonesian children into the enemies of the Dutch Government. Those 47 points collected by ignorant ex-convicts - whose capacity for interpreting and memorizing utterances concerning political principles were never doubted by the Dutch Governor General - supposed to constitute a deliberate attempt from my part to overthrow the Dutch Government. I was branded dangerous for the "State" and must be banished to the Island Timor.

The validity of those charges? The defence from my part in a court trial? In my case, it was taboo to question the validity of the evidences brought forward by the Dutch Governor General. There is another prerogative of the Governor General, namely the power of changing this deportation to an island within Indonesia into banishment to foreign country only with one stroke of His Excellencies pen. I chose the best among the worst and found myself, after spending two months in prison, on a Dutch steamer, bound for Holland.

Considering the articles, appearing in Dutch newspapers, I was for them an unknown quantity. To friends it was a complete surprise. The masses of Semarang city were not allowed to see me off. Even my old Dutch teacher, who succeeded in seeing me at Batavia-port was subject to interrogation by the police. Altogether I had lived in Semarang for about 8 months. Because I suddenly changed my mood of living into a very simple one, I was attacked by severe lung-inflammation and had to spend 2 months in the hospital. There remained 6 (six) months for real activities. But at least 90% of the time I spent for the schools of those poor children. In my free time I wrote articles and two brochures. On insistent requests I spoke several times before the meetings, altogether about 7 hours. Certainly no more. If there were something seditious in my writings and speeches I think, the Government would be too glad to apply the laws on me. For he could put me in gaol and so preventing me from uttering "dangerous" thoughts. Besides he could keep the impression of having acted according to the Laws, although they are still a particular kind of laws. Nor did the Dutch Government ever warned me as was often the case with other revolutionists.

I intentionally refrain from speaking about political, economic and social conditions in Indonesia. For it would carry me too far. I select here the subject of education as it is the very "hobby" of every imperialist emancipator of the coloured people. Besides it was my occupation. At least 90% of my time was taken by educational works. Although afterwards I reluctantly accepted the appointment of Congress as a Chairman of the at that time dominating revolutionary party, as Cheaf-Editor of All Indonesian Labor Unions Organ - which never came into light - and as a member of the Central Executive Committee of a Labor Union, my cheaf activity was on education fields, at least before my deportation from Indonesia.

That not all Dutchmen were exploiters and oppressors was shown by the fact, that I was nearly elected as member of the Dutch Parliament soon as I arrived in Holland in 1922. It was owing to the electoral system that I failed to get the necessary number of votes. I was put on number 3 on the list, while only two persons on the list were elected. I could not be elected although I received more than twice the votes received by No.2. But even if I was elected there would still be the question of age. I was 4 years beneath the necessary age of 30. It was not the question of success or failure that I accepted the

candidacy but in order to have the chance to lay down my case before the Dutch masses and to demonstrate to the Indonesian masses that not all Dutchmen agreed with the Governor General of Indonesia, who is merely the "Henry Pu Yi" of the Big Three in "Indokuo" namely Messrs. Sugar, Oil and Rubber.

In order to escape from the Dutch secret service men, who always followed me in Holland and to earn a living I decided to go to China. The only way open was through Germany and Russia.

In Russia where I stayed for few months I witnessed the greatest and the profoundest of revolutions in human history. In China I met in December 1923 the leader of the greatest single nation on earth, Dr. Sun Yat-sen. I am pleased to mention it here, for certain quarters had always shown much interest in both facts.

In Canton, where I lived as a correspondent in 1925, I became very ill. At the same time my father died in Indonesia. A Chinese Doctor, returned from Germany told me, that the only chance to get recovered was to return to my country. Through my party in Indonesia and with its consent, I sent a letter to the Dutch Governor-General at Batavia, requesting him to allow me to live at any place provided on the Island Java, expressing my willingness to subject myself to eventual restrictions of my political activities. (Of course I would never disavow my conviction!) The answer of the Governor General, sent through my party was ambiguous and I refused to be tricked.

The injustice of that had aroused the indignation of even a liberal Dutch newspaper, which Editor had therefore been sentenced. I will not speak about the feeling of Indonesian and Chinese community in Indonesia.

It was for the sake of my health, that I secretly entered the Philippine Islands (P.I.) in 1925, a country similar to Indonesia and once in every respect a part of Indonesia.

When I was recovering, I was called by my party to return secretly. My party, young as it was and led by young men lost its head and was provoked into immature actions and adventures. It was spiritually, politically nor organisatorically prepared to undertake such a great task it wished to accomplish. I was only half-recovered when I secretly and hurriedly left the P.I. in order to meet the responsible members of my party. My purpose was to correct the fatal mistakes and to re-canalize the movement in a proper revolutionary direction. The "revolts" or better "uprisings" of 1926 and 1927 ended in complete failures. These I foretold my party members by letters. Great confusions reigned and I could succeed only partly. I hardly escaped my numerous persecutors, when I after months of sufferings and hardships again arrived in the P.I. Friends in the Philippines, men of high position and education knowing too well my past, offered me shelter and daily needs. I did not enjoy long of this hospitality for only two days after my arrival in Manila I was arrested at the night of 12th of August 1927.

I was arrested without a warrant for being "suspected" of having connection with strikes in the Visagan Province where terroristic methods had been employed by the strikers. I was at the same night subjected to cross-examination until the following morning. If not on account of the absence of the late Governor-General Wood and his sudden death in America, just only a couple of days before my arrestation, friends assured me, that I should have been put quickly on a Dutch (?) steamer ready for sailing to Java. Thanks besides to the fact that the next day was a public holiday, so that the necessary formalities could not be prepared - even an outlaw cannot be thrown into the hands of his enemy without some formalities - I got the necessary "breathing space".

Mr. Francisco Varona, now member of the Steering Committee of the House of Legislatives in the P.I. and Editor of "El Debate" and Mr. Santos, president of the Manila University got soon aware of my arrestion and left no stone unturned to prevent my "extradition" and to get the permit of residence in the P.I. as a "political refugee".

Soon I was bailed out of gaol by Mr. Ramon Fernandez ex-senator and ex-major of the City of Manila, who once non-cooperator against the American imperialism. The best lawyers of the P.I. under the leadership of the present secretary of Justice Mr. Jose Abad Santos offered me gratis their service. All the newspapers in the capital and provinces soon conducted extensive

campaign for attaining the right of asylum.

The Senate-president Manuel Quezon, declared that I was entitled to reside in the P.I. according to a well established international usage. Soon Mr. Manuel Roxas, president of the Philippine Legislature confirmed this declaration. The Ex-President of the short-lived Philippine Republic, general Emilio Aquinaldo gave a similar statement. The senators even decided to collect money on my behalf. The lawyers decided to fight my case to the finish, meaning to appeal to the supreme court of the P.I. and U.S.A. in American Congress if necessary.

Opposed to this opinion of the Philippine people as expressed by their most responsible leaders and newspapers was that of the American merchants, backed by the American Army and Navy in the Philippines. Between these two opposing opinions there was the acting Governor-General Gilmore, according to my friends, lingering between his own conscience as an ex-lawyer and the American Merchants, Army and Navy.

Soon the Philippine students and laborers followed the step of their leaders by expressing their sympathy in different ways. When the masses of Manila decided to call for a mass-meeting, to collect funds and to invite me to that meeting, the ex-lawyer, acting Governor General was no longer troubled by his lawyers conscience. He suddenly swung at the side of the American merchants, Army and Navy. My lawyer was suddenly called and at mid-night I was told to go next morning. I was further assured, that if I went quietly to Amoy (China) my return could be considered afterwards. But if I refused to, I would be banished by force.

The Philippine people, who has no sovereign rights had to give away. I had no right nor power to force the Governor General of the P.I. to give me his consent. The only alternative left to me was to go. But I dared not to think of any trap from the Government of a civilized country, like America when leaving Manilla-port, although as usual I was ready for any eventuality.

Arriving at Amoy-port, I saw a Dutch steamer, ready for sailing - the Tjisalak - with unusual activities of the officers on deck. A policeman soon came on board when my ship stopped, presenting a warrant of my arrestation, issued by the International Settlement at Kulungsu, Amoy. Failing to meet me, he was soon succeeded by the American Consul at Amoy himself. Lastly came the chief inspector of the Custom House, an Englishman. The same and the following nights all hotels had been searched, armed with different pictures of mine, furnished previously by the Dutch Government. It is not yet time for me to narrate here the way or ways how I escaped. Many coincidents collaborated in my favor. Otherwise I was "trapped".

Traveling as a correspondent, I was forced by illness to stop at the British Colony, Hongkong. Here at the Chinese Double Tens, the 10th of October last year, I was arrested.

Like in Manila I was arrested without any warrant. Unlike in Manila I was during the arrestation subjected to roughhandling and insulted. All was done also in the presence of an English police officer. My objections and protests, finally calmed down the man - who came specially from Singapore - responsible to insults in different ways. Certainly he afterwards repeatedly expressed his regrets - saying that he exactly didn't know me - but it was done already. My fingerprints and pictures had been taken just as common criminals. Protests would not help, for it was taken in the prison proper. I had been twice removed to the prison, from the police apartments for detention. For five days I had to sleep on hard floor. I was not allowed to see a lawyer, although I repeatedly asked for it. During my arrestation of 45 days, I was completely isolated from the outside world. Therefore it was very difficult for me to arrive at decisions, which I had to take. The examination of the case took about 25 days. But during the other 20 days, given to me for preparation of my departure, after I received the order of banishment I was not allowed to stay outside. I was closely watched during all the times without relaxation. In the room for detention where I spent the greatest part of the time, I slept with the light on. Day and night there was armed guard. When allowed to take exercise for a short time, the guard composed of four armed men closely walked at my sides and a dozen more were posted on the corners of the courtyard. And all conversations must be

suppressed.

The first days of examination was devoted to numerous questions, which seemed to pour in from the representatives of the British Government at Hongkong, the American representative, the French and the Dutch representative not to be forgotten. Every representative had "suspected" me of having connection with the revolutionary movement in his own colony. Ten days after my arrestation I was brought into the secret-police-court. I was confronted by the English representatives from Shanghai, Hongkong and Singapore. I was subjected to the worst kind of cross-examination I ever experienced. I was literally bombarded without stop from all sides. I believe I held my ground in spite of heavy bombardments without damage. Denying all unfounded charges for instance that I had been making propaganda in Burma and Singapore and now planning to go to British India with the object of making propaganda against the British Government, confirming the question that I will join the Indonesian masses, if they will decide to march against the Dutch imperialism, I was finally in an underhand manner threatened with "extradition". This I promptly paralyzed with a contra-threat of "hungerstrike".

(I have however no intention of concealing the truth. Thirty six days out of the forty five I spent in the police apartment for detention. Here I occupied the room destined for Europeans. I could get any kind of food I wanted, Asiatic or European. The English officers and officials were very kind. They had of course often perhaps against their personal wishes to execute the order from the "invisible" power as existed in any imperialistic governed country.)

At the 27th of October the Dutch representative from Batavia, Mr. Viesbeen, arrived at Hongkong. The representative of the Hongkong Government told me afterwards, that the Dutch representative could not present any case of extradition. I could therefore not be extradited. In case I should be extradited I would of course as previously stated in the police court, resort to the hungerstrike.

Soon I was told to leave Hongkong immediately, I was therefore automatically refused entrance in any British territory including England - so far the haven of political refugee. As I was not allowed to leave the prison the police would help me in arranging my departure. I was asked, confirming the usual formalities, to what country I wished to go, except of course the British territory. I named respectively "The Philippine Islands, France, South America and Japan. I could pay my own expenses. Afterwards I was asked whether I wished to go to France in a "French" ship. This I refused, for it was a French ship, which formerly contrary to its usual route suddenly called at Bangkok, Siam to take up Mr. Subakat, extradited by the Siamese King to the Dutch Government and died afterwards in Batavia in prison in 1930.

Then I was told that "none" of above countries was willing to allow my entrance.

As I was banished from Indonesia to Holland, and never banished from Holland, I asked to go to Holland again. Anyhow any charge against me would be made publicly and I would be allowed to defence myself, as Holland is a democratic country. After a week I was informed that I could not go to Holland as I had lost "my Dutch citizenship" (N.B. One wonder by what right the Dutch Government through his representative Mr. Viesbeen, who hurriedly came in Hongkong and interviewed me at the 29th of October demanded my extradition.) Besides I was told, I must not try to ask any other Government in any country in the world. I must leave Hongkong. Otherwise I would be sentenced by the Hongkong court for one year with "hard labor" for "misdemeanor" meaning not obeying the order of banishment. After serving that sentence I again will be ordered to leave Hongkong, otherwise five years sentence with hard labor, then an order again, etc. etc. etc. at invinitum.

The case would not be such an impossible one, if not the other day the English representative from Shanghai repeatedly told me that if I ever was arrested by the Chinese Government I would be given only 5 minutes to live, a statement owing to my isolation I could not ascertain its accuracy.

It was a most difficult choice in my revolutionary career. Once the door of a room was opened by the police searching for me, while I was in the next room. The other day I was myself questioned by a secretservice man. But then

there was no other choice for me than to wait my fate or what else one wish to call it. In Hongkong 25th of November at eleven o'clock, after I was informed about the decision of the Dutch Government, I saw a chance, a very small one indeed if I decided within one hour to take it. It was, as if I was facing a bridge of hair, over which the Moslem had to pass in the day of judgment, to reach the end, the heaven, where the hurris the maiden are dwelling with big, round eyes as of doves... Beneath the inferno I stand in the British gaol. At the end of the hair bridge was Shanghai, not with the big dove-like eyes of hurries, but with the eagle-like eyes of the Settlement police. The extreme end might be worst than the British gaol.

Again I must stop. The way or ways of my escape has to remain in the pen.

To sum up my case:

1o. I had been thrice imprisoned and banished by three different imperialistic governments in Asia. Whatever my persecutors might think individually or collectively about me none of them had been able to find sufficient legal grounds to summon me before a court and to try my case in a proper regular and ordinary way. I was simply persecuted for my "outlook" for my "supposed state of mind".

2o. The American and English Governments had broken with their own tradition, when confronted with my case. Although they had not extradited me to my political opponent, they had refused to grant me right of asylum. America had been the heaven of political refugee. Dr. Sun Yat-sen had been a resident both of America and England. Even Hongkong one allowed entrance to a revolutionist of Dr. Sun's caliber. England didn't recently refuse the entrance of Don Alfonso, a potential contra-revolutionist against Spain, Lenin had been in England. Karl Marx is still there, body and spirit.

3o. From the refusal of all the representatives of the governments of all countries in Hongkong, to allow my entrance in their respective country I venture to draw my own conclusion that those representatives either acted under the dictation of the British Foreign Office at London, or in accordance with a "secret" agreement of the Governments of those countries toward certain revolutionists.

4o. Should I ever be discovered again by any government no other alternative left to me than to commit the offence of "misdemeanor" in order to find an Asylum in the gaol of that country concerned. I have no country, citizenship, passport or visa...

I spoke already at a great length to you, although I tried to be as brief as possible.

With the increase of the movement for independence in Asia and Africa my case may be one of the many in the present or in the future.

Quite recently Soviet Russia allowed the entrance of the patriotic Chinese general Su and others, without questioning whether he was a communist or potential contra-revolutionist and refused his extradition to a powerful and quarrelsome neighbour. Whatever one may think about the Soviet Government by this action it certainly demonstrated self-respect, strength and intelligence. So acted formerly other countries the now still themselves calling democratic.

It is practically impossible to a refugee to come for instance to China openly and to submit himself to an "examination" of his political principle. For in case, he fails to pass the examination he is exposed and condemned, the very thing every refugee seeks to avoid. No one refugee will risk that examination.

No sane political refugee will believe that he can do everything he likes in the country where he is allowed to live. That he is above the law. But if he is persecuted, let it be done, after he had committed a real offence in his new country and in accordance with the laws and regular court procedure.

It is for a refugee not enough that he can escape his persecutors and find a new country. He must have a job to support himself and his family. It is very risky however to take a job, when one is always faced with the possibility of banishment or extradition by his new country - I am speaking from bitter experiences. Therefore an unequivocal, authoritative declaration is necessary as necessary as the support of the masses.

Certainly hundreds of thousands of my companions in distress hiding now in different parts of Asia and Africa and the masses they represent, will

enthusiastically cheer an unequivocal declaration of the masses of China, through their responsible political organs, that they will fight for the granting of the right of asylum to whatever kind of political refugee, residing in China and that they will fight for the refusal of extradition.

With the entire Chinese Press at the disposal of the League in China and in Southern Asia - Annam, Burma, Siam, Malaya & Indonesia - I think it is not difficult for her to gain the public support. The masses in China in her fight against imperialism will not only not object the entrance of the hunted and the outlaws from other subjugated countries, but will extend to them the necessary support, at least morally - I think in this respect too I am speaking from experience. Many of those refugees will come as I do from a climate not so cold as that prevailing in China. When they find in China work and sympathizers, their loss of country, job, home, friends and relatives may be compensated, partly if not entirely.

If Dr. Sun was still alive, probably I needed not to write this letter. I myself am a living witness of Dr. Sun's correct consistent and revolutionary attitudes towards all kinds of political refugees. I repeat it: all kinds...

Somewhere I once read: When the Portuguese came in Asia they found ten small kingdoms in South Asia. The Chinese didn't conquer it, though they could do it easily. The outstanding characteristic given to Chinese visitors by early Malayan writers was "peacefulness". The Chinese masses then had a true grasp of "independence" by respecting the "independence of others".

When the masses of present China through her political organs declare China's shores open to all who suffer political persecution it is but interpreting its traditional idea in a revolutionary way. It is but putting its program of cooperating with other suppressed peoples into practice. It may risk the anger of the governments of certain "democratic" countries but it will earn the sympathy of all suppressed peoples in Asia and Africa.

If my case will be the motive or one of the motives of the action of the League in the direction prescribed above, I have nothing to regret and everything to thank for.

Wishing the League a speedy and complete success,
I am, etc.

(sd) Tan Malacca.

Supplement:

Dear Madam & Dear Sirs,

For the sake of identity I am including here my picture. Should you have any doubt about the originality of this letter I would like to request you to compare this picture with those printed in all leading Filipino papers, such as the Philippine Herald and the Tribune (both in English) published in August 1927.

Should you ever come to the decision that my case and my letter can be used as a material for making a campaign in the newspapers and meetings in order to arouse the attention of the masses I have no objection to it. I am convinced, that it will reach also the masses in Indonesia and so inform her about my true conditions.

Owing to the prevailing unemployment in South America and the expensive living, I like to return to China as soon as possible. Here I have many friends and the life is much cheaper. Especially if I am allowed to stay legally, I will soon or later find a job, of which I am badly in need.

Your decision is therefore very important to me. As I am unable to give up my address in South America I would like to request you to draw into your eventual campaign a Chinese paper, published in the English language as the China Press. I had already requested my friend in Shanghai to watch the said paper and to send me the copies, when it contains my case, so I will be informed about your decision.

As I said my case may be one of the many. The frequent extraditions of Korean revolutionists by the French Municipality at Shanghai to the Japanese Government is the best proof for this. If "certain" revolutionists will be

extradited and certain "others" not let it be said clearly. But let the case be proved first in a regular court. At any rate for the good name of revolutionary China - for those acts had been committed on the Chinese soil - and for her moral obligation towards her fellow Asiatics and fellow revolutionists her masses must stand against "extradition of political refugee" as she ought to stand squarely upon her Civil Rights for which you are its exponents.

I am, truly yours,
(sd) Tan Malacca.

BIJLAGE X

Tan Malaka, Madilog, Materialisme, Dialektika, Logika, Jakarta, 1951, p.389-410.

De vertaling is van mijzelf, op vele punten verbeterd en herzien door Drs. H.Mayer, verbonden aan het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde te Leiden.

Verdwaalde kunst.

Verdwaalde kunst! Niet de verdwaling van de kunst!

Ik ben aan het laatste gedeelte gekomen. Al zeer lang heb ik de concentratie van de lezer geëist. Daarom lijkt het mij niet verkeerd als ik uw hersens nu een gerecht voorzet dat licht te verteren is, bij wijze van ontspanning. Na hard werken moeten we rondslechteren, een luchtje scheppen. Na besprekingen moeten we pretmaken. Na overpeinzingen en diepe overdenkingen moeten we kunnen lachen, om alle zorgen even van ons af te zetten! Maar ook ontspanning, rondslechteren of bespreken van een groot vraagstuk, gaan we naar Charlie Chaplin kijken. Na hard werken, gaan we een luchtje scheppen, om de verslachte spieren te sterken en de verkrampde spieren los te maken.

Kunst, in de ruime betekenis van het woord, moet lichaam, denken, gevoel en geloof versterken. Dat is onze bedoeling. Zij moet daarentegen niet als opium onze borst schaden, als vermaak tot diep in de nacht onze gezondheid aantasten, als onzinnige kletspraak onze gevoelens en eer kwetsen. Op deze wijze kan Kunst niet gescheiden worden van Leven. Kunst moet gebaseerd zijn op Leven! En andersom. Het Leven van de Mens moet ook gebaseerd zijn op Kunst.

Alle aspecten van het leven en alle aspecten van de kennis en het geloof van een maatschappij moeten we kennen, voordat we de kunst in de volle zin van het woord kunnen analyseren. Dat ligt buiten de bedoeling van dit boek. Daarom stel ik dat verdwaalde kunst betekent kunst die *misschien* verdwalen zal, omdat de basis ervan niet voldoende onderzocht is, niet uitputtend genoeg, niet uitgebreid genoeg. Maar vaststaat dat kunst op zichzelf geen verkeerde zaak is zonder enig nut; integendeel zelfs.

Naar de top van de berg Semeru!

Indien de welvaart en intelligentie van Indonesië het straks mogelijk maken aan de top van de berg Kerinci en de Kinibalu te komen!

Daar staat voor ons de grote sterrenkijker gereed! Laat uw blik maar eens door het heelal gaan!

Zie de maan, de clown van deze wereld! Vroeger woonden daar wellicht mensen en dieren als nu op onze aarde! Nu groeien er slechts planten. Kijk nu eens naar al de drukte hier. Kijk nog eens in de kijker, let straks op de kleurverandering! Zijn er daar mensen?

Dat is Venus! Zijn er mensen daar? Als ze er nog niet zijn, zijn er dan al dieren?

Als die er ook nog niet zijn, is er ook plantengroei?

Zoekt u planten, dieren en mensen? Er zijn nog veel meer sterren, nog veel meer zonnen! Maar ook veel meer planeten als de onze in het Heelal. Welnu, dat is ons Heelal! Kunt u de sterren tellen? Kunt u onze sterrenstelsels tellen? Het is wonderbaarlijk! Het is wonderbaarlijk!

Wonderbaarlijk! Wat is er achter al deze sterrenstelsels? Een lege ruimte? Wat zal die ruimte groot zijn! Zijn er begin en einde? Natuurlijk, het menselijk denken probeert altijd het begin en einde vast te stellen en te zoeken. Voor het Heelal zelf kan het einde wel het begin zijn en is het begin misschien het einde!

Beseft u, dat u rondom de zon beweegt en tegelijkertijd rond de as van onze aarde? Hoe ordelijk is het rondraaien van verschillende planeten rondom de zon! Nog verbazingwekkender is de beweging van ons zonnestelsel in

ons sterrenstelsel. Alles beweegt; niets staat duurzaam stil.

Er zijn geen ongelukken, omdat er geen botsingen zijn tussen sterren. Welke machinist zorgt voor dit ronddraaien? Wie is de ingenieur, die alle sterren ontwierp, de miljoenen sterren, die kris-kras door het Heelal circelen, zonder ophouden?

De materie en zijn kracht! De kracht en zijn materie! Beide zijn onscheidbaar, ondeelbaar. De materie en zijn kracht, de materie en zijn beweging dragen zich volgens vaste wetten. Wetten die onveranderlijk gelden voor elke plaats en tijd. Men kan nooit ontkennen dat de materie en zijn kracht en hun wetten gekend, getoetst, uitgevoerd en gebruikt kunnen worden door de mens voor zijn bestaan, macht en meesterschap...

Mijn kleinkinderen! Wil je naar de maan vliegen? Naar Mars? Naar Venus?

Zorg dat je lichaam sterk en gezond is! Bestudeer alle exacte wetenschappen! Maak je sterk en offer je op voor je maatschappij, de maatschappij van alle mensen! Versterk je geloof! Beheers allereerst de krachten in jezelf! Dan zul je straks in staat zijn de krachten buiten jezelf te beheersen. Dan pas ben je tot echte en volledige moraal gekomen, als je de krachten binnen jezelf beheerst in het belang van de maatschappij.

Als jijzelf: dit gewenste doel nog niet kan bereiken, vergeet dan niet dit doel door te geven aan jullie nageslacht tot de tijd dat jullie terugkeren tot de wereld, die niet tijdelijk of eeuwig is, maar tijdelijk-eeuwig, voortdurend in verandering en beweging.

Naar de tuin van de natuur.

Naar onze kleine wereld! Hier een rivier of meer met heuvels er omheen, en dalen, oerwoud en bergen. Alles toont de schoonheid van Indonesia, de tropen! Geen bewoner of op het land of in het water van de gehele wereld blijft achter. Er is geen waterbewoner in de gehele wereld die er niet toe bijdraagt die schoonheid te tonen. Allerlei vormen, kleuren, kenmerken en eigenaardigheden, alle ten behoeve van de mensheid.

Kijk eens naar de vis die in scholen leeft! Ze trekken in scholen heen en weer, zo zoeken ze voedsel en ontwijken ze de vijand. Is er niet altijd een leider die waakzaam is, een teken geeft als er gevaar dreigt en aanwijzingen geeft waar voedsel te vinden is? Een duidelijke en diepzinnige les voor ons, mensen, vooral voor de jeugd.

Let ook op de roofvis! Wat is hij snel. Een scherpe spits, een lichaam dat bij wijze van spreken elk ogenblik gereed is om razendsnel achter zijn prooi aan te jagen. De auto-ontwerper glimlacht bij het zien van een vis die zo wendbaar is, misschien krijgt hij de ingeving een auto te maken die nog spits, scherper is, nog meer gestroomlijnd en sneller is bij het doorboren van de lucht die zijn snelheid afremt. De vliegtuigontwerper denkt na. Misschien zal een model van zijn te bouwen vliegtuig dezelfde vorm hebben als de roofvis die zich met een verbazingwekkende snelheid op zijn prooi stort. Natuurlijk, onze geleerde heeft al lang nagedacht over de vorm van een vliegtuig dat in een paar uren de aarde rond kan vliegen. De mensen lachen altijd om hem en noemen hem een dromer, maar hij trekt zich niets aan van het gebabbel, de spotterij van de mensen. Hij heeft zelfs geantwoord, dat hij wil verhuizen naar een andere planeet, om een intelligente maatschappij te zoeken, met een fijner gevoel, fijner karakter, en met een sterkere wil.

Wel, daar, kijk naar de grote standvastige zeebewoner en zijn moed en wil. Sneeuw en ijs zijn natuurlijk gemaakt voor hem. Hij heet zeeleeuw. Natuurlijk is hij een leeuw in zijn manier van vechten; kijk maar naar zijn oren en zijn hele lichaam. Vol met littekens. Zijn huid is aan flarden als de kleding van een bedelaar. Maar rondom hem is het vol van de vrouwen en kinderen die veiligheid genieten als gevolg van de kracht en ridderlijkheid van hun echtgenoot, vader en leider. Een kennis van mij, een onderwijzer is druk bezig zijn leerlingen de lichaamsbouw van de zeeleeuw te verklaren, op wetenschappelijke wijze, zijn voedsel, gedrag en aard. Hij zegt tegen mij, met edel stralende ogen, dat hij een toelichting wil geven op enkele kinderboeken die geheel over het dierenleven handelen. Kinderen, zegt hij, houden natuurlijk van fantasie, dromen. Maar fantasie en fantasie zijn twee.

soms is het schadelijk. Soms leidt het tot verbetering en vooruitgang. Wat is het nut verhalen te gebruiken die uitgaan van mysteries; dat zijn praatjes, leugens en vergif!

Zulke verhalen kunnen straks bijgeloof worden, een verhulling van de intelligentie, omdat het menselijke verhalen zijn. Maar trouw aan de gemeenschap, de geest van wederzijdse hulp en offervaardigheid en vele andere eigenschappen kunnen we bij dieren duidelijk aanwijzen. Kinderen horen graag verhalen daarover en zien dat ze waar zijn. Wat hier fantasie is, maar ook weer niet helemaal, is dat dieren kunnen denken, overleggen en praten als wij, mensen; deze fantasie leidt niet naar het dal van mysterie of bijgeloof, integendeel zelfs. Als ze eenmaal volwassen zijn, worden ze wellicht aangetrokken tot de wetenschap die een studie maakt van het instinct, de gewoonten en de verschillende soorten geluiden die dieren gebruiken als teken van veiligheid of gevaar, van moeilijkheden, liefde, verdriet, volharding, overwinning enzovoorts.

We verlaten de waterwereld. We zijn nu in de heuvels en de vlakten, in dalen en op bergen, in bossen en oerwouden. Laten we allereerst de verschillende soorten planten bekijken. Er zijn er die we in Indonesia al kennen, andere kennen we nog niet. Sommige ervan planten we, andere groeien in het wild. Van sommige weten we dat ze sterk genoeg zijn om er huizen, voertuigen en gereedschappen mee te maken, van andere weten we het nog niet. Van andere weten we dat ze eetbaar zijn, en van weer andere dat ze giftig zijn.

Zie alle soorten granen in de gehele wereld, van onze rijst tot de rijst van Taiwan en alle graansoorten van de hele wereld. Eigenlijk in wezen tenger en zwak. Het buigt indien de storm ertegenblaast, hoe voller de aar is, hoe dieper het buigt. Deze planten vormen nu het voornaamste menselijke voedsel. Hoe ver dwalen onze gedachten af, als we dat heilige woord van het oorspronkelijke Indonesia horen: *padi* .

Verbaas u over de kleuren, alle kleuren van al die verschillende bloemen! De kleur van de padi valt erbij in het niet. Voeg deze kleuren bij die van onze hemel, die voortdurend verandert, bij de kleur van de hemel die vaag zichtbaar is achter het meer.

Als de kleuren van de bloemen, de hemel, de meren en de bergen van Indonesia bij volle maan worden bekeken door lichamelijke en geestelijk gezonde mensen, die leven in een maatschappij die ook gezond is van lichaam en geest... is er dan... een andere en mooiere hemel dan deze?

Wacht! Daar is een groot laboratorium! Daar worden allerlei grondsoorten en metalen en miljoenen planten en dieren onderzocht en beproefd. Er wordt gezocht naar hardere metalen, nieuwe gewassen waarvan het hout sterk genoeg is om er gereedschappen uit te maken. Planten die grotere vruchten en bladeren hebben die gebruikt kunnen worden als voedsel. Planten waarvan de bladeren, schors en de vezels stoffen bevatten waarvan geneesmiddelen gemaakt kunnen worden. Planten waarvan men weet dat ze giftig zijn worden onderzocht op hun samenstelling. Ze worden met andere stoffen gemengd om er voedsel of geneesmiddelen van te maken. Planten die tegen ziekte bestand zijn, worden gekruist met planten van dezelfde familie die vaak door die ziekte afsterven. Minder goede stekjes worden gekruist met snelgroeiende stekjes, die meer goede stoffen bevatten en tegen natuurrampen bestand zijn.

Van de dieren wordt het nageslacht verbeterd: de kleine krijgen geen nageslacht meer; ten behoeve van de maatschappij worden de zwakken versterkt, de magere worden vetgemest; men tracht de dieren waarvan men altijd meende dat ze niet eetbaar waren, zo te veranderen dat men ze wel kan gebruiken als voedsel en zijn vlees, been of huid wordt gebruikt om geneesmiddelen te maken. Dit alles is vergevorderd door het wetenschappelijk onderzoek.

Maar het wordt al avond! Laten we nu meteen naar de dierentuin gaan waar alle dieren van Indonesia en de gehele wereld bijeen zijn!

Geen dier dat er niet is; groot en klein, wild en tam, landdieren en vliegende dieren. Ons hoofd is al wat vermoeid, na alle verbazing over de delen van de tuin die achter ons liggen. Morgen of overmorgen zullen we ons bezoek hier voortzetten, nu schenken we slechts aandacht aan enkele dieren!

Mijn kleinkind trekt aan mijn hand in de richting van jankende honden. Daar zien we een hond die zich omrolt, opspringt en de benen, handen en kleren van zijn baas likt.

We vragen ons af waarom de hond jankt? Wie heeft hem geslagen?

"Hij is niet geslagen", antwoordt de man. "Deze hond heb ik grootgebracht van toen hij klein was, ik heb hem nog nooit alleen gelaten. Bij wijze van proef met een bepaald doel, heb ik hem hier drie dagen geleden opzettelijk achtergelaten. Maar volgens de oppasser heeft hij alles wat ze hem gaven geweigerd. Het leek erop dat het water dat hij dronk voor hem vol doornen zat en zijn rijst hem als kaf smaakte. Ik ben zojuist hier teruggekeerd om hem af te halen! Hij is zo blij, daarom hoorde u zijn stem zojuist, en u ziet in mijn kleren, armen en benen de afdrukken van zijn nagels..."

"Als de trouw, gehoorzaamheid en het geloof van de mensen ook maar zo waren"... zei tenslotte de man van de hond,... dat onreine dier.

We verlaten deze man en gaan naar een plek waar vele mensen zijn samengestroomd. Ik en mijn kleinkind hebben het geluk, ofschoon het erg druk is tot dicht bij de orang oetans te komen. De bewaker vertelt, dat een paar dagen geleden een kind van de orang oetan is overleden. Sindsdien wil de moeder niet meer eten. Welk voedsel haar ook wordt voorgezet, ze wil het niet zien, zelfs niet ruiken! Ze volgt haar kind naar het hiernamaals...

Mijn kleinkind hangt aan de lippen van de oppasser om het droevige verhaal te horen. Eigenlijk wil hij nog dit en dat vragen, maar zijn keel is dichtgeknepen, hij kan niets zeggen en zijn ogen zijn vochtig.

Het is al nacht!

Ik moet mijn kleinkind met allerlei beloften overhalen om naar huis terug te gaan.

Wij gaan langs allerlei dieren die vliegen en die kruipen, die kunnen klimmen en die kunnen springen. We zien een slang, lelijk van kleur, wanstaltig van vorm. Nadat hij enige tijd verwonderd heeft nagedacht over het lot van de orang-oetan-moeder zegt mijn kleinzoon: "Wat heeft het voor zin zo'n lelijke slang te verzorgen. Die kunnen ze beter dood maken!"

"Niets is op zichzelf rein, en niets is op zichzelf slecht!" Dat zegt een geleerde die toevallig ook naar huis gaat. "In dit park", gaat hij verder, "hebben we iets tot stand gebracht, zoveel maar mogelijk is op zo'n kleine aarde; het is van grote betekenis, omdat het een lange ontwikkeling achter de rug heeft. Hier moet men alles vinden wat er ooit is geweest, vroeger en nu. En alles wat er ooit zal komen, indien mogelijk. Van de planten en dieren die er vroeger waren hebben we hier slechts weinig bijeen kunnen brengen. Maar van wat er nu is in de gehele wereld ontbreekt er slechts weinig. En van alle soorten in deze tuin zal er niet één vernietigd worden; met andere woorden geen enkele planten- of diersoort die nu in ons park aanwezig is, zal nog vernietigd kunnen worden, zoals dat vroeger gebeurde.

De wetenschap is al in staat de meeste natuurrampen te voorkomen die voortdurend onheil stichtten in de tijd toen onze hersens nog niet geschoold waren, onze gevoelens nog onontwikkeld waren en onze wil nog ongericht. Uit wat er nu is zal overmorgen het nieuwe ontstaan! Onze wetenschap en experimenten geven ons van dag tot dag grotere verwachtingen! Sterker, met betere eigenschappen, nuttiger, sneller groeiend en langer levend dan nu, dat alles is mogelijk, kan komen en kan bereikt worden! Het nieuwe zal het nieuwere doen ontstaan."

"Maar die slang; hij is lelijk, heeft geen goede eigenschappen en is gemeen," antwoordde mijn kleinkind.

"Dat is alles vanuit menselijk gezichtspunt," antwoordde de geleerde met een glimlach; hij streek over het hoofd van mijn kleinzoon en keek mij aan. "*Wat er nu is,*" zei de geleerde toen, "*stamt af van wat er vroeger was, en wat er straks is, stamt af van wat nu is.*" De 'missing link', de ontbrekende schakel van Darwin heeft de wetenschap veel moeilijkheden gebracht! Op zijn minst kunnen wij hopen dat de geleerden van ons nageslacht niet meer van zulke 'missing links' zullen vinden!" En terwijl hij zijn rechterhand wegnam van het hoofd van mijn kleinzoon, keek hij naar de maan die achter een bergtop opkwam en het meer bescheen in schitterende, zachte kleuren, hij hief zijn handen op en zei: "Deze Natuurtuin hoort tot de Geschiedenis van de Natuur, maar is er slechts een heel klein deel van. De Geschiedenis van de Natuur omvat deze Natuurtuin!"

Naar de machines.

In deze tijd is de wereld nog niet veilig!

Verschillende geïndustrialiseerde landen baseren zich al op socialisme en communisme.

Hiertegenover zijn er verschillende landen die zich baseren op een jong, sterk kapitalisme. Tussen deze twee soorten landen vindt men nog een tussen-vorm, gedeeltelijk kapitalistisch en gedeeltelijk socialistisch. In een aantal van deze landen is een zeer harde klassenstrijd aan de gang.

Een Indonesische staat gebaseerd op het socialisme en niet op imperialisme en kapitalisme, zal na enige tijd sterk staan. Het grondgebied van deze staat zal niet zo beperkt zijn als nu, maar een groot deel van Zuid-Azië omvatten, dat nu verdeeld is onder de namen Birma, Siam, Annam, Malaka, Indonesia - in de beperkte betekenis van het woord -, de Philipijnen en Tropisch Australië. De officiële naam van deze nieuwe staat zal *Federatie-Asia* zijn, nauw verbonden met het koude gedeelte van Australië.

Men moet zich niet beperken tot het opzetten van één industrieëentrum, dat wil zeggen voor zware industrie, heavy industry. Vier zaken zijn hierbij belangrijk: 1e. de diplomatieke en strategische vereisten in deze onveilige wereld, 2e. de aanwezigheid van grondstoffen en energiebronnen, zoals waterkracht, steenkool en aardolie, 3e. de verkeersverbindingen, 4e. de aanwezigheid van arbeiders en andere groepen. De industrieën moeten overeenkomstig deze vier voorwaarden worden opgezet.

Ik heb met diverse jongeren het belangrijkste industrieëentrum van Asia, zo niet van de wereld bezocht. Het ligt langs een as, dicht bij de evenaar, die ongeveer aangegeven wordt door de lijn Bonjol - Malaka. Deze as kreeg in het verleden veel aandacht van staten die direct of indirect een Groot-Indonesië wilden vormen. De beide grote rijken, Sriwidjaja en Madjapahit, concentreerden hun strategie rond deze as. Dit centrum voldoet aan de eerste voorwaarde van strategische en diplomatieke aard.

Dit is niet te verwonderen! Deze as zal in de toekomst twee werelddelen en twee grote zeeën beheersen. Met het huidige belang van techniek en economie krijgt deze as een nieuwe inhoud, veel sterker dan in het verleden. IJzererts, aluminium en bauxiet voor de metaalindustrie, tin voor de wapenindustrie, steenkool, electriciteit (waterkracht) en aardolie als energiebronnen, hout en andere grondstoffen zijn alle grondstoffen voor de zware industrie (want deze is belangrijk om geheel Indonesia te kunnen verdedigen). Het is een bijzondere situatie; het is allemaal aanwezig: veel, goed en dichtbij.

Vanwege het belang van deze wereldas, graaft de Federatie Asia al enige tijd een tunnel die Sumatra met het schiereiland Malaka verbindt. De stad Malaka zelf vormt nu met een tegenoverliggende stad in Sumatra de belangrijkste marinehaven om Straat Malaka te beheersen. Op deze wijze worden twee werelddelen en twee zeeën beheerst. Er zijn al enkele kanalen gegraven die de twee grote rivieren, de Siak en de Kampar met elkaar verbinden. Ook zijn beide rivieren al uitgediept en de oevers zijn versterkt. De verbindingen langs de as Bonjol - Malaka onder en boven water, en door de lucht zijn onophoudelijk in gebruik. De industrie maakt gebruik van vrachtauto's en schepen. Er is voortdurend allerlei vrachtvervoer, er is onophoudelijk verkeer om grondstoffen en goederen heen en weer te brengen; het zijn vooral Javanen die dit werk doen.

Als we op een heuvel de mooie aarde en de heldere hemel bewonderen, begint de zon juist op te komen en straalt weldadig. De jongsten van ons rennen dan naar de spoorbaan en laten zich daar allen vallen. Maar geestdriftig wenken ze ons met beide handen en roepen ons toe te komen. Wij rennen erheen! En als wij allen nog in stille verbazing kijken naar de lange trein, die in onze richting komt, zegt een jonge student met zachte en trillende stem ongeveer het volgende: "Let op de locomotief! Wat werkt hij hard! De stoom van zijn adem blaast hij uit: ik voel zijn hete zweet! Luister naar zijn fluit die waarschuwt: aan de kant, aan de kant, ik kom eraan! Kom niet op mijn weg! Hoeveel duizenden kilo's vervoer ik mee! Hoeveel honderden mensen bevinden zich achter me! Vrouwen, mannen, jonge mannen en vrouwen, kinderen en baby's. Aan de kant, aan de kant, roep ik weer.

Gevaar voor u is een schande voor mij. Voor het welzijn van allen ben ik verantwoordelijk, dus daar moet ik goed voor zorgen. Eén minuut te laat en ik verlies mijn goede naam. Mijn kameraad, de machinist is direct verantwoordelijk. James Watt is de naam van mijn grootvader! Snel en veilig is mijn devies! Volmaaktheid is mijn toekomst!"

In de vlakke beneden ons zien we al huizen in rij rondom een open terrein. Dat zijn de huizen van de arbeiders, pas gebouwd en aangepast aan klimaat en zonnestraling, volgens de weerkundige gegevens. Behalve de huizen die de gezondheid van de arbeiders beschermen en bevorderen, zien we in het midden van elke huizengroep een open terrein voor allerlei sporten voor alle leeftijden en een hoog gebouw, een school die voldoende leermiddelen heeft voor spel-, landbouw-, ambacht- en theoretisch onderwijs. Het grootste, hoogste en mooiste gebouw is de vergaderplaats van de arbeiders, waar ze ook boeken en kranten kunnen lezen, en die soms gebruikt wordt voor lezingen.

Tenslotte komen we bij een grote fabriek. Hier zien we de nieuwste en sterkste machines. De produktie is een veelvoud van die in het verleden. Let op de reusachtige schaar! Het harde en dikke staal wordt geknipt zoals mijn broertje papier knipt. Bijna scheurt ons trommelvlies als we een hamer van 125 ton, van zes meter hoogte horen vallen. Grote brokken staal, zo groot als een *banteng*, worden samengeperst tot een dunne plaat. Let op de electrische zaag die stukken ijzer verwerkt, net zo snel als in de tijd van Modjopahit bamboe instukken werd gesneden... Hier worden machines in elkaar gezet voor suiker-, koffie- en rubberfabrieken; machines voor textiel-, schoenen- en tandenborstelfabrieken; machines voor schepen, papier, auto's enz. Dit is dus een fabriek waar machines machines maken, "machine making machine". Het allerbelangrijkste zijn de machines die voor de verdediging van de Staat machinegeweren, kanonnen, pantservoertuigen, onderzeeboten en vliegtuigen maken. Maar voortdurend worden ze uit elkaar gehaald, versmolten en dan opnieuw gemaakt volgens de nieuwste onderzoekingen en vindingen! Niet ver van deze fabriek bevindt zich een groot laboratorium dat voortdurend zoekt naar nieuwe machine-constructies en machinekracht die meer efficiënt is dan voorheen. De leuze van deze grote fabriek is: "steeds beter, 'more and more efficiency'."

Privaat bezit en individualisme ('private ownership and individualism!') kent men al niet meer in deze fabriek. Alle basismachines en hun machinekracht zijn in het bezit van de Asliamaatschappij. Verschillen tussen kapitalisten en proletariërs, hogere en lagere arbeiders zijn allang verdwenen. Hoofd- en handarbeiders, arbeiders naar ieders aanleg krijgen allen een loon dat hoger is dan ze nodig hebben. Natuurlijk, Aslia is zeer rijk! Met de nieuwste wetenschap en techniek wordt het bezit van goederen toevertrouwd aan de maatschappij; produktie en verdeling van de winst zijn gebaseerd op het principe van de wederzijdse hulp; salaris en levensonderhoud zijn geregeld volgens "social planning" en de bedrijfsmatige produktie verveelvoudigt zich voortdurend; ze wordt overvloedig als het water in de regentijd in het meer.

Ik moet de jongens en meisjes wegtrekken uit de fabriek; ze blijven maar vragen en rennen steeds weer alle kanten op. Als ze deze fabriek verlaten hebben willen ze ook nog andere fabrieken bezoeken, in het bijzonder een vliegtuigfabriek. Maar het wordt al donker. Ze willen daar overnachten. Ik heb eigenlijk geen reden ze dat te verbieden. Gelukkig klinkt dan het geluid van een vliegtuig op het punt van vertrek. Ze zwermen de fabriek uit, naar het vliegveld niet ver buiten het fabriekscomplex.

Ze lopen snel en zingen samen:

We schieten door de hemel,
en vliegen naar een andere aarde
maar ons verstand mag niet vernietigd worden,
dat moet de maatschappij ons garanderen.

Naar de mensentuin.

Maluku (is) het verleden,

Java (is) het heden,

Sumatra(is) de toekomst, zeggen de Hollanders. En dat betekent:

De grootheid van Indonesia lag vroeger in de Molukken, nu op Java en straks op Sumatra.

Wat bedoelen de Hollanders met "Grootheid"? Zeker niet de cultuur! Indien men het bekijkt vanuit cultureel gezichtspunt dan had de analyse moeten zijn: Sumatra was vroeger toonaangevend, nu is Java dat; en in het Indonesia van de toekomst is het Sumatra misschien opnieuw.

Men kan niet ontkennen dat voor het tijdperk van Modjopahit, Sumatra het culturele centrum was met als politiek middelpunt het rijk van Sriwidjaja. De Buddhistische hogeschool in de hoofdstad van Sriwidjaja droeg niet alleen de fakkel van het Buddhisme in Indonesia, maar, kan men stellen, op een gegeven ogenblik in de gehele Buddhistische wereld. Dharmakirti in Sriwidjaja werd als de grootste Buddhistische geleerde van zijn tijd erkend. Jah Hien en I-Ching, de twee Chinese geleerden van het Buddhisme en ook in de westelijke wereld erkend als grote oosterse geschiedkundigen, verbleven lange tijd in de hoofdstad van Sriwidjaja om het Buddhisme te bestuderen. In die tijd stond Sriwidjaja op het toppunt van zijn macht en was het Buddhisme in Hindoestan al weer over zijn hoogtepunt heen; de invloed van Sriwidjaja op de nog bestaande resten van Buddhistische politiek en cultuur in Hindoestan was zeer groot.

Nadat Sriwidjaja in verval was geraakt en verlaten was, verhuisde het centrum van de (Hindoe-Buddhistische) cultuur naar Java. Tot nu toe is Java nog steeds belangrijk als centrum van de Hindoe-Javaanse cultuur.

Ofschoon Sumatra nog eens als pionier optrad, nu bij het brengen van de Islam naar Java - herinner u de namen van Falatehan Djakarta en Sunan Gunung Djati - blijft Java het centrum van de cultuur die het Indonesische volk nu bezit en verder ontwikkelt. De cultuur van het verleden die we buiten ons land kunnen uitdragen en die nu het lot van het hele Indonesische volk kan raken, is de Javaanse cultuur. Wat ik met cultuur bedoel is de beheersing van de wereld buiten en binnen de mens. De beheersing van het "innerlijke" bereikte een hoogtepunt op Java.

Maar we moeten goed onthouden, dat deze beheersing gebaseerd is op idealisme, mystiek in de filosofie en koningschap in de politiek. Gelijkheid van iedereen vindt men niet in de Hindoe-Javaanse maatschappij.

Als wij het democratisch principe als maatstaf nemen, dan moeten we kijken naar de Minangkabause maatschappij in haar bloeitijd. We moeten de betekenis bestuderen van de wetten die samengebracht werden door Ketumanggungan en Perpatih. Beide wetgeleerden baseerden zich op democratie, maar eerstgenoemde wordt als een conservatief beschouwd. Ook al bleven literatuur en kunst (zoals zang en dans) in Minangkabau achter bij die van Java, was dat zeker niet het geval wat betreft techniek en economie. In de bevoeiingstechniek overtrof Minangkabau Java zelfs, en ook de andere delen van Azië.

In cultureel opzicht waren de Molukken zeker geen pioniers, voorlopers. Niet de Molukken zijn het verleden, maar Sumatra. Slechts door de bril van de kruidenier gezien, komt deze eer aan de Molukken toe. Het waren natuurlijk de Molukken, die methun kruidnagelen en nootmuskaat de Europeanen naar Indonesia trokken en de zakken van de Europeanen rijkelijk vulden. Met het verdwijnen van het belang van nootmuskaat en kruidnagelen en met de opkomst van het belang van suiker en koffie verhuisde ook, vanuit het gezichtspunt van de kruidenier, de "grootheid" naar Java. Na ongeveer 1927, toen de export van Sumatra al meer dan de helft van de export van geheel Indonesia vormde, verhuisde de "grootheid" in feite van Java naar Sumatra, weer gezien door de bril van de kruidenier. Zo is eigenlijk de voorspelling van de kruidenier, dat "*Sumatra de toekomst heeft*" al uitgekomen.

Natuurlijk is Sumatra bijna drieëneenhalf maal zo groot als Java; met meer grotere en diepere rivieren stromend naar de oceanen; met alle soorten grondstoffen en metalen in grote hoeveelheden en van goede kwaliteit; met een ligging zonder gelijke in de wereld; en tenslotte, en zeker niet het minste belangrijk, met op het ogenblik een vooruitgang in wetenschap en techniek, die de moerassen van Oost-Sumatra kan veranderen in een grote tuin... er is geen eiland in de Indonesische archipel zo gezegend als Sumatra. Vooral ook als Sumatra zoals in vroeger tijden verbonden wordt met het schiereiland Malaka.

Japan was zich, met de scherpe ogen van een sperwer, bewust van de betekenis van Sumatra/Malaka vanuit industrieel en strategisch oogpunt. Hoe ook deze oorlog zal aflopen (het is nu 28 maart 1943), hoe ook tenslotte het lot van Indonesia in politiek opzicht zal zijn, de industrialisatie van Sumatra/Malaka kan niet tegengehouden worden. Het probleem van arbeidskrachten is zeker niet onoplosbaar. Sumatra/Malaka hebben nu al bijna twee keer zoveel inwoners als Australië, dat vijftien keer zo groot is als Sumatra/Malaka. Bovendien bezit Java meer dan genoeg reserve, hulpkrachten. In de geschiedenis van de industrialisatie in deze wereld, zien we dat *niet industriegebieden verhuizen op zoek naar mensen* (arbeidskrachten), maar omgekeerd dat *de arbeiders naar de industrie gaan*. Zo zal in de toekomst de Indonesische industrialisatie haar centrum vinden in Sumatra/Malaka, langs wat we eerder noemden de as Bonjol/Malaka. Tenslotte, maar in de eindfase niet van geringe betekenis, is het niet enkel en alleen de cultuur die de economie (industrie, etc.) bepaalt, maar is het de economie die de cultuur vormt. Met de zware industrie zal de Indonesische geest verhuizen naar de as Bonjol/Malaka, en geleidelijk zal de cultuur verhuizen, ja weer terug verhuizen. Aldus zal de as Bonjol/Malaka straks de as van de cultuur worden.

Maar nu ligt die as van de cultuur nog op Java. Met de vooruitgang van de landbouw, de kleine en middelgrote industrie en een deel van de zware industrie en door de bevolkingsdichtheid nu en in de toekomst, zal Java nog zeker geruime tijd de hoogste positie in de Indonesische cultuur behouden! Bovendien wonen de meeste intellectuelen en arbeiders voor het grove en fijne werk op Java.

De Republiek Indonesia, beperkt van oppervlak maar ruim van hart, heeft al lang Mensentuinen gesticht, op vrijwel alle Indonesische eilanden. In overeenstemming met haar economische situatie heeft elk eiland zijn eigen Mensentuin ontworpen en aangelegd, op dezelfde voor geheel Indonesia geldende grondslag. Zowel naar geest als naar techniek en kunst worden alle ontwerpen voor Mensentuinen vastgesteld door de Commissie Mensentuin en goedgekeurd door het Indonesische Parlement. Een voorbeeld van een model-Mensentuin vindt men op Java.

Hierheen gaan we een excursie maken! Een elektrische bergtram rijdt ons erheen. Een passagier zegt tegen mij dat over niet zo lange tijd de tram de berg zal beklimmen met behulp van energie van de vele vulkanen op Java. Ik antwoord dat als dat zo is straks niet alleen een tunnel Java/Sumatra weer zal verbinden, maar dat ook de grote veerboten die over Straat Sunda varen zullen worden voortbewogen door de vulkanische energie van de Krakatau. De voorspelling van Djojobojo zal tegengesteld uitkomen. Java zal niet verdwijnen van de aardbodem, maar integendeel kan het menselijk vernuft het eiland vergroten en weer verbinden met zijn broeders. Onze droom moet afgebroken worden, omdat we al stilstaan voor een zeer fraaie toegangspoort. Het uitzicht rondom is verbazingwekkend en maakt een onvergetelijke indruk! Wij gaan de poort door. Wij zien allereerst een vlakte vol met fraaie gebouwen, allerlei soorten zuilen, omringd door rijen bomen, planten en bloemen van allerlei kleur en geur. Zover ons oog reikt zien we voor, links en rechts heuvels rondom. Aan de voet, op de helling en op de top van de heuvelrijen rondom die vlakte zien we grote en kleine beelden die soms de zonnestralen weerkaatsen.

Hoe mooi is dit uitzicht! Nog vol indrukken, met een helder hart vol verwondering worden we even later in grote verwarring gebracht. Voor ons staat een hoge, rechte, diagonale zuil. Daarvoor staat een groot beeld, met een gebogen hoofd, met een gezicht dat niet met een woord te beschrijven is, deels bedroefd, deels spijtig en deels boos... We begrijpen snel de bedoeling van het beeld. Als we dichterbij de rechte, diagonale zuil komen zien we dat erop in stalen letters geschreven staat: ZUIL VAN DE SLECHTE MENSEN, DE LANDVERRADERS, DE VERKOPERS VAN HUN VOLK, DE LEPROZEN VAN DE MAATSCHAPPIJ.

Tientallen, ja honderden namen en titels van slechte mensen zijn op alle zijden van de grote zuil geschreven. De nieuwste met foto erbij. Met stalen letters worden van iedereen afkomst, rang, werk en daden tegen het Indonesische volk in het verleden vermeld. Tot de eerste groep van slechte mensen behoren zij die voortdurend de overheersers, onderdrukkers, uitzuigers of moordenaars van het Indonesische volk hebben gesteund. De tweede groep

bevat hen die niet rechtstreeks de vijand van Indonesia hebben gesteund (dus hand- en spandiensten verrichtten). De derde groep omvat hen die niet tot de twee eerstgenoemde groepen behoren, maar die met genoegen met de Volksvijand hebben meegewerkt tot schade van het Volk. Er is ook een groep waarvan de naam geschreven is op een afgesloten toren achter de "slechte" zuil, zij behoorden niet tot de groep der slechten, maar streden tegen de maatschappij. De vierde groep zijn zij die ogen hadden maar niet zagen, oren hadden maar niet hoorden, hersens hadden maar niet nadachten, gevoelens hadden maar ze niet toonden, een mond hadden, maar misschien..., mensen zonder nut voor de maatschappij, mensen die niet voor vol kunnen worden aangezien. Een groot deel van de oppervlakte van elke kant van de "slechte" toren is nog niet beschreven. Blijkbaar wacht de regering van de republiek op nieuwe "slechte" gegadigden.

Nog groter wordt onze verwarring bij het horen van de geluiden van een soort spookvogels die rondom de zuilen vliegen, vooral rond de eerste groep van slechte mensen. Het is alsof ze willen zeggen: blijf weg, blijf ver van de geest van deze slechte mensen. Dit geluid vermengt zich met de geur van bloemen die in Indonesia bekend staan als "kippendrek".

Eén der jongeren, een middelbare-schoolleerling, bekend als radicaal, raapt iets op waarvan ik de naam hier niet kan noemen... Maar hij wil dit graag gooien naar een naam die tot Digul in slechte reuk staat. Gelukkig komt een toezichthouder dit snel verbieden...

Vooraf de jongeren onder ons die dit alles al lang begrepen hebben met hun geërfd fijnzinnig gevoel, energiek en eerlijk als ze zijn, verliezen hun geduld en dringen er op aan weg te gaan van de zuil van de slechte mensen en naar de berghelling te gaan.

We gaan naar rechts. Hier staan de denkers en helden van Indonesia. De mensen met verdiensten voor Indonesia gedurende deze tweeduizend jaar.

Maar ofschoon er vele torens en beelden op de heuvelrijen staan, zijn de meeste herdenkingsmonumenten voor deze verdienstelijke mensen zuilen. Maar op de herdenkingszuil zijn niet zoals op de zuil van de slechte mensen alle namen van deze mensen bijeengebracht. Iedereen heeft een eigen zuil, groot of klein naar gelang zijn maatschappelijke verdienste. De herdenkingszuilen aan de voet van de heuvel zijn zeker fraai. Op de helling vinden we verschillende beelden van Indonesische denkers en helden. Op de top van de heuvel zien we slechts een paar beelden! Maar veel fraaier dan de andere. Een groot deel van de ruimte op helling en top van de heuvel heeft nog geen beelden, maar staat vol met sierlijke bomen en struiken, vol heerlijk zingende vogels.

Lang heeft de Commissie Mensentuin overlegd welke uitgangspunten er moeten gelden bij het plaatsen van hen die vroeger grote verdiensten voor Indonesia hebben gehad.

Het was niet makkelijk overeenstemming te bereiken. Omdat, ofschoon een groot deel van de leden zich baseerde op Socialisme en Internationalisme, er onder de leden ook velen waren met grote verdienste voor het jonge Indonesia, die zich enkel en alleen op het nationalisme baseerden. Die groep drong erop aan, dat op zijn minst voor toekomstige geslachten, dit nationalisme, in de zin van de volkenkunde, aandacht kreeg, omdat het ten opzichte van het buitenland nodig was met "bewijzen" en daden te propageren dat het Indonesische volk, met zijn bruine huidskleur, wonend in warme streken, niet een lui, laag en dom volk was, zoals de laatste eeuwen voortdurend was gezegd. Ten opzichte van het eigen land was het nodig met kunst en propaganda het minderwaardigheidscomplex te doen verdwijnen, dat mogelijk was gemaakt door het Hindoeïsme en verdiept was door het westers Imperialisme.

In verband met de gezonde Internationalistische en nationalistische stromingen in regering en deze commissie, beide verankerd in het gewone volk, leidde iedere bespreking over de verdienstelijke personen van vroeger tot allerlei problemen. Onder andere of de persoon in het nationale of internationale deel van de Mensentuin moest worden opgenomen; of hij louter een onderdrukker was geweest of zuivere bedoelingen had gehad tegenover maatschappij en volk van Indonesia; of hij zich tegen de vijand verzet had met denken en geestkracht of metterdaad; of Birma, Siam en Annam nu ook tot de groep Indonesische volken behoorden, of alleen de Philippijnen en Malaka;

en het belangrijkste of deze grote mensen zich hadden gebaseerd op *democratie of absolutisme*.

In verband met de verschillende keuzegrondslagen is van de beelden van Hajam Wuruk en Gadjah Mada, ofschoon beide zeer groot, de voorkant niet goed zichtbaar, omdat door een soort verlichting het gehele lichaam onduidelijk wordt, vooral overdag. Erg lang heeft de Commissie Mensentuin de afkomst, beginselen en daden van beide grote mannen bestudeerd en besproken. Over hun grootheid was men het snel geheel eens. Uit het oogpunt van politieke geestkracht, intelligentie en kunde werden zij zeer hoog aangeslagen. Maar ze waren naar afkomst hele of halve Hindoes. Werden zij niet als half-Hindoes als uitverkorenen voor de hemel beschouwd, terwijl het echte Indonesische volk, zoals op Bali in de twintigste eeuw, moest worden beschouwd als Sudra-kaste, als onreinen? Was het nodig dat het echte Indonesische volk de Brahmaanse en Hindoekasten aansprak in Kromo of Kromo Inggil, terwijl de Hindoe-kaste de Sudra-kaste aansprak in Ngoko? Velen van de commissie-leden konden hun boosheid niet inhouden en stelden voor, dat Hajam Wuruk en Gadjah Mada uit de Indonesische Geschiedenis zouden verdwijnen. Deze groep stelde Hajam Wuruk op één lijn met Jan Pieterszoon Coen en Daendels. Zij vroegen: wat is het nut er van geweest dat er zoveel bloed van het Indonesische volk heeft gevloeid op Java en de andere eilanden? Niet één van de Hindoebezettingsmaatregelen, zeiden ze, wilde immers wezenlijk, oprecht en direct de cultuur van Modjopahit uitdragen onder de omringende volken, de Batak-, Kubu-, Dajak- en Toradja-volken hadden geen enkel voordeel ondervonden van de oorlogen, die zo werden verheerlijkt, werden opgevoerd in wajangvoorstellingen en uitvoerig werden verteld. Een aantal sprak de aanklacht uit, dat Hajam Wuruk, Gadjah Mada & Co het minderwaardigheidscomplex ontwikkeld of verdiept hadden van de Javanen, het grootste volk van Indonesia, dat leiding had moeten geven aan geheel Indonesia tegen het Westers Imperialisme, maar daarin herhaaldelijk had gefaald. Vele leden beschouwden Hajam Wuruk en Gadjah Mada als leiders van een vreemde kaste, geworteld in de Indonesische maatschappij als een paddestoel op een sterke boom. Tenslotte werd besloten dat de beelden in het Indonesische deel zouden worden geplaatst, groot maar onduidelijk... omdat hun geschiedenis onduidelijk is!

De beelden van Hang Tuah, Diponegoro, Imam Bondjol en Teuku Umar zijn niet zo groot maar wel zeer duidelijk. Het al dan niet hebben van vreemd bloed dat op superioriteit zou wijzen, was bij deze helden geen enkel probleem; geen van de commissieleden zag vermenging met vreemd bloed als een bewijs van mindere afkomst. Bloedvermenging gaf nieuwe impulsen en werd als gelijkwaardig beschouwd aan Indonesisch bloed. Ze waren allen helden van de Islam en kenden daarom ook het vervloekte kastenstelsel van Sudra's en Paria's niet. Toch kwam bij de gezonde nationalist en internationalisten toen de grootte van de beelden van de vier helden uit vier samenlevingen van Indonesië moest worden bepaald ook de volgende vraag naar voren: Als Diponegoro gezegevierd had en een Javaans rijk had kunnen stichten, dat later over geheel Indonesia zou hebben geheerst, zou hij dan de verschillende taalsoorten hebben gehandhaafd, waarmee iedereen zijn relaties tot de anderen kon duidelijk maken? In het algemeen beschouwden de vertegenwoordigers van de Indonesische jeugd het verschil in taal dat het volk moest doen buigen als een smerige Hindoevinding die geheel uitgeroeid moest worden! Innerlijk waren ze het er over eens, dat geen van de vier strijders, die allen in de strijd tegen het westerse imperialisme de dood vonden, nieuwe gedachten had. Zij meenden dat het het beste zou zijn als Indonesië tot een sterke eenheid zou worden gemaakt onder de Rechtvaardige Vorst. Maar de gehele geschiedenis van Azië of zelfs Indonesië bewijst dat een rechtvaardig vorst mogelijk zelf een wrede vorst wordt en zich zo handhaaft. Maar dit vraagstuk bleef academisch, alleen een "indien"-vraag. De commissie besloot tenslotte, dat deze helden, bestrijders van het Imperialisme, een tamelijk groot beeld zouden krijgen. De geschiedenis van hun strijd wordt met gouden letters geschreven. Hang Tuah, strijder tegen de Portugezen met een zeeguerillatactiek, kreeg meer aandacht dan de anderen. Dit omdat alle leden van de commissie er van overtuigd waren dat de toekomst van Indonesië op zee lag!

Vrijwel op de top ontmoeten we enkele beelden die onze aandacht trekken; zoals van Dr. Tjipto Mangunkusumo, Muhammad Husni Thamrin e.a. Stellig kreeg Thamrin veel steun van de vroegere rijke bourgeoisie. Men bracht het "intellect" van Thamrin naar voren; daarmee verloren ze de economische en politieke basis van het inheems kapitalisme uit het oog en sloten een compromis met het buitenlandse kapitalisme. De verdedigers van Tjipto brachten zijn politiek naar voren en de twijfel van Dr. Tjipto tussen Hindoeïsme en modernisme, wat tenslotte gevolgen had die hij zelf niet meer in de hand had, zeker kort voor zijn dood. De meerderheid van de kleine bourgeoisie steunde Tjipto. De grote groep internationalisten gaf toe, gedachtig het niveau van de Indonesische geschiedenis in die tijd. Op deze wijze konden de nationalist en herdenkingsteken oprichten voor verdienstelijke nationalistische leiders.

Op de top van de heuvel zien we twee beelden: Dr. Jose Rizal en Andres Bonifacio. Zij zijn op de top van de heuvel geplaatst. Er staan tot nu toe nog geen mensen uit het Indonesia in ergere zin. Indonesia in engere zin kende inderdaad tot de Japanse invasie geen historische nationalist zoals Huaroz of Rizal, Dr. Sun Yat-sen of Tilak. Uit het Indonesia in engere zin was er nog niemand zo hoog gekomen. Niet alleen wordt Rizal beschouwd als een voorloper en strijder voor de Philippijnse onafhankelijkheid, maar ook als een beroemde dokter in Oost-Azië, een taalgeleerde, die meer dan dertien oude en nieuwe talen kende, een kunstenaar die internationale erkenning kreeg, een bioloog die nieuwe planten en dieren ontdekte, en auteur van boeken die hem voor het vuurpeloton brachten - de straf van de Spaanse regering.

Bonifacio bracht een groot deel van zijn plannen ten uitvoer, zover als nog geen andere Indonesiër was gekomen. Hij was de vader van de Katipunan, de revolutionaire partij; hij was het die eerst de vlag van de onafhankelijkheid hees en toen een goed uitgerust Spaans leger bestreed met slechts een stok in de hand en er voor driekwart in slaagde de Spanjaarden te verdrijven... tot hij het leven verloor door verraad van zijn strijdmakkers.

Onder de vertegenwoordigers van het proletariaat in onze commissie waren er velen die voorstelden Bonifacio op te nemen in het internationale deel van de Indonesische Mensentuin. Deze groep stelde dat Bonifacio de eerste was, niet slechts in de Philippijnen, maar in geheel Indonesia, ja geheel Azië, die afkomstig was uit het proletariaat, die met een zodanige opvoeding het proletariaat organiseerde. Meer dan Dr. Rizal zag Bonifacio de kracht van het proletariaat in en tevens de politiek van Amerika, dat een inval wilde doen. Tot zijn dood hield hij standvastig het principe van de onafhankelijkheid hoog en wenste hij geen compromis te sluiten met vreemde volken die zich wilden mengen in de Philippijnse politiek.

Ook waren er commissieleden die het beeld van Dr. Rizal in het internationale deel van de Mensentuin wilden plaatsen. Zij herinnerden eraan dat de denkkraft van deze dokter, die slechts 36 jaar oud werd, niet slechts op het gebied van één wetenschap zichtbaar werd, maar op verschillende gebieden. Zij herinnerden aan de woorden van Russell, dat het "universele genie", de grote kunde in alle wetenschappen, niet bij andere volken gevonden werd, dan bij het Maleise ras, onder het Indonesische volk. Clefford erkende eveneens het buitengewone intellect van deze jonge dokter van zuiver Indonesische afkomst! Er bestond dus, volgens deze leden van de commissie, geen enkele reden om Dr. Rizal niet op één lijn te plaatsen met Aristoteles of Descartes die ook universele genieën waren, maar niet in talen en kunst zoals Dr. Rizal.

Maar naar de opvatting van de groep die het peil van het volk wilden verhogen was het voor het verdwijnen van het minderwaardigheidscomplex goed dat beiden, Jose Rizal en Andres Bonifacio, geplaatst werden in het nationale deel. In hun hart erkenden alle leden ook dat de beide grote Indonesiërs, ofschoon van voldoende niveau voor Indonesia en Azië, dit nog niet waren voor de gehele wereld. Zij lieten geen nieuwe theorie of grondslag na voor de wetenschap en de maatschappij in het algemeen. Besloten werd de beelden van Dr. Rizal en Bonifacio in het Indonesische deel te plaatsen met hun gezichten naar het internationale deel gericht!

De vogels die bij de beelden van de twee groten worden gehouden zijn

buitengewoon mooi van kleur en zeer welluidend is hun gezang. Talloze bloemenkransen liggen aan de voet van de beelden. Bewonderend gefluister van de bezoekers maakt dat de gedachten en idealen van de jongeren een geweldige vlucht nemen en dat het verlangen opkomt... de intelligentie van Jose Rizal en de standvastigheid van Bonifacio te overtreffen.

We gaan nu naar de linkerheuvel, de internationale heuvel.

Een jongeman vraagt waarom de beelden van de groten van de wereld links zijn geplaatst. Was het niet juist geweest indien ze rechts werden gezet? De bedoeling hiervan, luidt het antwoord, is de toekomst. De Republiek Indonesia en straks de Federatie Aslia willen een gezond internationalisme verwezenlijken.

Een jonge man vraagt schertsend: "Als ik sterf, waar wordt ik dan straks neergezet?" "Daar", zegt iemand, en wijst naar de slechte toren, "indien je je als hen gedraagt. Bij de grote nationalist, indien je goed doet voor de Indonesische maatschappij. In de internationale groep als je werkelijk een nieuwe theorie voor de wetenschap of een nieuwe grondslag nalaat voor welke maatschappij in deze wereld ook maar! Maar als je een gewoon mens bent geweest, goed genoeg om een voorbeeld te zijn geweest voor je collega's, als je als student ijverig hebt gestudeerd, als leraar goed les hebt gegeven, als je als arbeider nooit aanmerkingen op je werk hebt gehad of, als filosoof, dokter, ingenieur of rechtsgeleerde etc. nauwgezet je plicht hebt vervuld, dan zal je een plaats krijgen in je dorp, je stad of je provincie, je naam zal op een zuil worden gegrift of je krijgt een standbeeld, al naar gelang je verdiensten! Geen naam zal in de toekomst vergeten worden, geen zonde zal verzwegen worden en geen enkele verdienste zal niet genoteerd worden. Volgens de profeten weet de Alwetende God alles wat je hebt gedaan, en noteert het allemaal; hij legt al jouw zonden en deugden voor altijd vast! Dus let op al je daden!"

We komen tenslotte bij een grote zuil! Deze zuil is zeer belangrijk en opgericht op voorstel van de internationalisten in de commissie. De nationalist die Diponegoro en Imam Bondjol zo prezen leken niet zo van ganser harte in te stemmen, toen de internationalisten tientallen namen noemden van hen die gevangen waren en stierven in de cel, verbannen of opgehangen werden door het westers Imperialisme; het leek alsof deze doden niet beschouwd werden als verdienstelijke Indonesiërs met verdiensten voor de Indonesische maatschappij. De naam Indonesia, het land en zijn bewoners, stond ongeveer 35 jaar geleden, voor de Japanners kwamen, in buitenlandse kranten in Singapore of Sjanghai, Londen of New York, in verband met de onlusten van 1926, veroorzaakt door de P.K.I.

Men kon bijvoorbeeld de naam Dahlan, als communistenleider van Jakarta, vinden in kranten te Bangkok of Hongkong, Londen of New York. Maar zoek bijvoorbeeld eens de namen als Dr. Sutomo of Dr. Wahidin. Men kan de naam van de P.K.I. vinden in kranten buiten Indonesia. Dagelijks stonden in de buitenlandse kranten kolommen vol met de namen van de leiders van de gebeurtenissen op Java en Sumatra in 1926. Maar zoek in het buitenland eens de naam Budi Utomo of een andere intellectuele vereniging! Kortom Indonesia als een volk met geestkracht, dat nog kon protesteren, zou in andere landen, in deze eeuw, onbekend zijn gebleven indien de onlusten van 1926 met de leiders ervan er niet geweest waren.

Een lid van de commissie bracht naar voren dat de staking van spoorwegarbeiders in 1922 van veel meer betekenis was voor de politieke bewustwording van het volk dan de 1001 redevoeringen van die intellectuelen, waarbij zo onzinnig werd gejuicht en geschreeuwd! De commissie erkende dat de overleden P.K.I.-leiders een beeld moesten krijgen, het was zeer passend de namen en korte levensgeschiedenis van overleden leiders en hun aanhang te herdenken; mensen als Subakat, Dahlan, Aliarcham, Hadji Misbach, Sugono, Dirja e.a.

Aldus werden bovengenoemde namen met tientallen andere namen van helden, die vol geestdrift en met een nieuw richtsnoer streden en van historische betekenis waren, opgetekend op de grote zuil. Voor deze grote zuil staat een niet zo groot beeld, een bijna volwassen man, met een gezond en sterk lichaam, een gezicht vol verwachtingen, geestdriftig en vol heldere gedachten. Het beeld staat naar links gericht, naar het internationale deel van de

Mensentuin, en naar boven naar de heuveltop; een naam draagt het niet.
Er onder staat geschreven:

Verdwij alle soorten uitzuiging, onderdrukking en hovaardij!

Leve de gelijkheid van mensen en volken.

Leve de vrijheid van denken in wetenschap en kunst!

Langzaam beklimmen we de heuvel. Dit omdat we allen onder het lopen naar boven kijken om de stralende beelden te zien en omdat we bang zijn te struikelen.

Niemand spreekt luid! Zojuist voelden we ons nog moe, maar nu is het of onze voeten en ons lichaam weer nieuwe krachten krijgen van onze voorouders van wie de beelden hier nu voor ons staan.

Glanzend staan de beelden daar van hen die de godsdiensten der mensen hebben gevestigd als Zarathustra, Mozes, Jezus, Buddha... Een paar jongeren vragen waar Mohammed staat. Snel komt het antwoord dat deze niet afgebeeld mag worden! Daar staat zijn herdenkingszuil. Daar kun je straks de principes van de Islam lezen en een korte geschiedenis van Mohammed. De profeet Mohammed verbiedt het aanbidden van beelden omdat op deze wijze de mensen hun principes en daden zouden vergeten. Iemand zegt, dat een afbeelding van lichaam en gezicht van de profeet ook juist de aandacht kunnen trekken!... "Waar is het beeld van Confucius?" vraagt iemand dan. Antwoord: hij legde de basis voor een maatschappij niet door een godsdienst, maar door een filosofie. Hij is geplaatst tussen de godsdienstscheppers en filosofen.

Kijk daar naar de prachtige, verheven beelden van de wereldfilosofen van Oost en West! Daarstaan zowel idealistische als materialistische filosofen, die zich baseerden op logica zowel als op dialectiek.

Let eens op het driemanschap dat de grondslag legde van het huidige denken. Socrates, Plato en Aristoteles! Op een andere rij Heraclitus, Democritus en Epicurus. Daar Ibn Rusjdi, Wakidi, daar David Hume, Hegel... en wie is dat daar?... nog veel meer!

We ontmoeten vele jonge vrouwen rond het beeld van Omar Khayam, de Arabische dichter die nog steeds de gevoelens van jonge mannen en vrouwen in beweging brengt. Een melancholiek dichter, maar direct en scherp over de liefde, zegt een jong meisje. Een dichter voor alle volken en tijden zegt een jonge man!... Daar de schrijvers Li Po, Shakespeare, Goethe, Poesjkin... ja wie nog meer?...

Een stuk naar boven staat een andere groep van de groten der aarde!
Wetenschap!

Galenius van de Grieken, Sena uit het oude Arabië, de groten van de natuurkunde, zoals Archimedes, Pascal; van de scheikunde: Dalton, Mendelief, Mosky... wiskunde: Poincaré, Gauss, Einstein... sterrenkunde: Copernicus, Galileï, Newton, Einstein... biologie: Darwin, Mendel... electriciteitsleer: Faraday, Edison, Ohm... Kunstenaars! Schrijvers... Onder hen zijn geleerden en schrijvers uit Japan en Hindoestan. Alles met de theorie, de principes er duidelijk bij; het duizelt iedereen...

Iemand kijkt naar beneden, naar de voet van de heuvel en vraagt dan verwonderd: "Waarom staan de beelden van Alexander, Julius Caesar en Napoleon helemaal beneden? Waarom is het beeld van Bismarck niet groter? Waarom staat het beeld van Abraham Lincoln hoger dan dat van Napoleon?"

Napoleon was inderdaad een man van een superieur intellect, karakter en wil! Het is ook juist dat hij een verdeeld Europa verenigde. Maar hij hield te veel van krijgswetenschap en oorlog. Al zijn meesterschap was slechts ten behoeve van zijn eigen hartstocht. De eenheid van Europa werd niet tot stand gebracht met de instemming van de betrokken volken. Bovendien was dit Groot-Europa voor zijn eigen grootheid, voor zijn naam als heerser en evenals bij Alexander deden tranen, het bloed dat vloede en de doden hem niets. Bismarck was ook zo. Maar Abraham Lincoln mag men niet op één rij met Napoleon plaatsen. Lincoln was anders.

Tenslotte komen we ook, hoewel al vermoeid, op de top van de heuvel. Van ver zijn de stralen te zien die van de beelden van de profeten weerkaatsen. Op een vlakte die op gelijke hoogte ligt staan de beelden van de ontwerpers van een nieuwe maatschappij.

De commissie was hier ruimdenkend! De verschillen in tactiek tussen

socialisten en communisten waren hier geen beletsel om de verdienste van ieder in zijn eigen en andere tijd te erkennen. De verdiensten van bourgeoisie-denkers als Rousseau, Voltaire en Montesquieu in hun bourgeois-revolutie, werden erkend, van utopisten als Saint Simon, Fourier en Robert Owen, van leiders als Robespierre, Danton en Blanqui, van socialisten als Lassalle, Hilferding en Kautsky. De vaders van het socialisme, Karl Marx en Engels en grote volgelingen als Lenin, Trotski, Rosa Luxemburg en anderen krijgen zeker een buitengewone aandacht, vooral van de jongeren die in de zware en lichte industrie werken.

Een jonge man die het beeld begint te beklimmen om het gezicht van Marx te kussen en Engels te omarmen, wordt tegengehouden door een volijverige bewaker.

Rond het beeld van Lenin zien we een dwerg Hertje spelen met de jongeren van het Javaanse Industrieel Centrum, die vandaag hier op excursie zijn. Het dwerg Hertje heeft zijn slaapplek niet ver van het beeld van Lenin. Het heeft heldere ogen en dat wijst op een grote intelligentie. Het is alsof het de kracht van zijn tegenstanders schat en bewust wacht op het ogenblik, waarop het zijn vijand vermorzelt door gebruik te maken van alle zwakheden van die vijand, ook al is deze de Koning van het Oerwoud. Inderdaad zal Indonesia intelligent worden, met de vastberadenheid en het geduld van een dwerg Hertje zal het land het hoofd bieden aan moeilijkheden en vijanden.

Dieren, planten en vogels omringen de denkers en helden van de nieuwe maatschappij, de voortreffelijksten uit de gehele wereld. De kleuren van al de dieren en planten hier verfrissen onze blik weer. Het gezang van de vogels klinkt of ze zich naar de hemel willen zingen. Het vergezicht is vaag, maar met een verrekijker heeft men een ver en vaag uitzicht, men kan zien hoe de zeeën voortdurend door de wolken omvat worden! Daarheen ligt de weg die door de Indonesische archipel zal worden afgelegd, naar alle delen van de wereld om samen te werken met alle landen en alle volkeren van de aarde om een nieuwe maatschappij tot stand te brengen op basis van: *vollledige onafhankelijkheid, welvaart en gelijkheid.*

Het is niet toegestaan de Mensentuin te verlaten langs de toegangspoort, die dichtbij de zuil van de slechte mensen ligt. De regering zorgt er voor dat de heldere indrukken die men heeft verkregen door het zien van de nationale en internationale grootheden, niet worden vertroebeld door afkeer- en haatgevoelens, die opkomen bij de herinnering aan slechte mensen. Wij gaan naar buiten door een andere grote poort.

Voor de uitgang ontmoeten we de vroegere hoofdleraar aan de Staatshogeschool; we praten even met hem. Wij zullen de strekking van zijn woorden nooit vergeten.

Wat hij bedoelde was het volgende: "Vanaf dit ogenblik zullen er geen goede of slechte daden van iemand zijn, die niet bekend worden en voor altijd worden vastgelegd door de maatschappij. Op zo'n manier wordt de betekenis van tijdelijk en eeuwig, hemel en hel, lichaam en geest, gevormd door deze Mensentuin." Dat zeiden vroeger de profeten.

Er is een tijd geweest dat alle kennis gebaseerd werd en afkomstig was van iemand die dacht, voelde en wilde zoals wij mensen. Woestijn en regen bijvoorbeeld waren afkomstig van en gebaseerd op geesten en goden, met menselijke eigenschappen. Maar nu zijn er geen geleerden meer die geesten of goden als grondslag en begin van alles beschouwen. Voor ons denken is nu de *natuurwet* voldoende als oorsprong en grondslag.

Zo is er een tijd geweest dat de mens en zijn moraal hun oorsprong en einde vonden in iets, in de Almachtige, die in wezen ook menselijke eigenschappen heeft. Maar vanaf nu is het al voldoende voor ons denken en voelen indien de mens en zijn moraal hun oorsprong en einde vinden in de maatschappij en de *wetten* van deze maatschappij *zelf*.

Goed en kwaad zijn goed en kwaad voor die maatschappij zelf. De oorsprong van de maatschappij ligt in de samenleving van mensen in die maatschappij. Goede daden hebben goede gevolgen. Slechte daden hebben gevolgen die ook slecht zijn voor die maatschappij. De voorbeelden kan men vinden bij alle volken en in de geschiedenis van alle volken, en in de geschiedenis van alle volken op deze aarde. De wet van goed en kwaad kan men afleiden en formuleren uit de geschiedenis van alle volken en landen, vroeger en nu.

Aldus baseert de mens zich met zijn moraal op de reële te ervaren feiten en kan zo op eigen benen staan. Hij staat met zijn moraal binnen de maatschappij, en geesten en goden behoeven geen belangrijke plaats meer te hebben in zijn moraal. Het is zelfs zo dat geesten en goden hun einde zullen vinden als de *mens* eenmaal een *reële moraal* heeft opgebouwd die uitgaat van de *maatschappij*.

BIBLIOGRAFIE

In dit overzicht zijn Malaka's publikaties opgenomen uit de in het boek behandelde periode. De apart verschenen werken zijn grotendeels vermeld in het register.

Apart verschenen werken.

Sovjet atau Parlement?, Semarang, 1921.

De eerste 69 van de 107 pagina's van het boekje verschenen van mei tot augustus 1921 in Soeara Ra'jat. Een gestencilde herdruk verscheen omstreeks 1964.

S.l. Semarang dan Onderwijs, Semarang, 1921.

Het boekje werd vrijwel ongewijzigd afgedrukt in Soeara Ra'jat, oktober-november 1921.

Toendoek kepada kekoesaan, tetapi tidak toendoek kepada kebenaran, Berlijn 1922.

Indonezija i ejo mesto na proboezjdajoesjtsjemsja Vostoke, Moskou 1924.

Een tweede druk verscheen in 1925, eveneens in Moskou.

These bagi keada'an social dan ekonomis serta tjara bagi mengadakan organisasi dan taktiek di Indonesia, Weltevreden, 1924.

Hoogstwaarschijnlijk geschreven door Malaka, maar uitgegeven met als auteursvermelding Sukindat. Ik heb deze brochure niet kunnen achterhalen.

Goetji wasiat kaem militer, Saigon (?), 1924 (?).

Verschenen met als auteurs vermeld Samendap en Daniel, maar waarschijnlijk door Malaka geschreven. Ik heb het boekje niet kunnen vinden.

Naar de 'Republiek-Indonesia', Canton, april 1925.

In december 1925 verscheen een tweede, uitgebreide, druk in Manila (op de titelpagina werd als plaats van uitgave Tokyo vermeld). Van deze tweede druk verscheen een Indonesische vertaling: "Menudju Republik Indonesia", Jakarta, 1962. Van de tweede druk heb ik geen exemplaar kunnen vinden.

Semangat Moeda, Manila, 1926.

Als plaats van uitgave werd weer Tokio vermeld. De brochure was voor mij onvindbaar.

Massa Actie, Singapore, 1926.

Een Indonesische vertaling verscheen onder dezelfde titel in 1947 in Jakarta. De eerste druk was onvindbaar.

Lokal dan nasional aksi di Indonesia, Singapore, 1926.

Deze verhandeling, in twee apart verschenen delen, werd in het geheim door overtypen verspreid. Het eerste deel is ook bekend onder de titel "Soerat Rahasia boeat lokal aksi di Minangkabau, 20-9-1926. Voor mij niet te achterhalen.

Parimanifest, Bangkok, 1927.

Alleen in samenvatting aan mij bekend.

Pari dan kaum Intelektuil Indonesia, Bangkok, 1927.

Slechts enkele passages hieruit zijn mij bekend. Deze brochure wordt ook genoemd onder de titels "Kepada kaum nasionalisme Indonesia", "Pari dan Nasionalis Indonesia", "Pari dengan Nationalisten" en "Pari dan Nasionalisten".

Pari en het Internationalisme, 1927.

Ook genoemd onder de titels "Pari dan Internasional" en "Pari dengan Internationalisme".

Pari dan P.K.I. (Pari dengan P.K.I.), 1927.

Pari dan Sovjet-Rusia (Pari dengan Soviet-Rusia), 1927.

Deze brochures zijn slechts door de titels aan mij bekend.

Brief aan Sukarno, Singih en Sutomo, mei 1929.

Slechts enkele passages hieruit zijn overgeleverd.

Aan de aanhangers der Komintern in Indonesia, mei 1929.

In samenwerking met Subakat geschreven.

Pari dan Komintern (Pari dengan Komintern).

Stalinisme dan Trotskyisme.

P.K.I. dan Digul.

Van deze brochures zijn slechts de titels overgeleverd.

Madilog, Materialisme, Dialektika, Logika, Jakarta, 1951.

Geschreven van juli 1942 tot maart 1943.

Gabungan Aslia.

Midden 1943 voor de helft voltooid.

Andere publikaties.

Hou' en Trouw.

Ibrahim Datoek Tan Malaka, "De Menangkabausche Maleiers", 1-6-1919, p.136-42.

Hindia Poetra.

Ibrahim, "Is er een koloniaal probleem, 1e jrg. (1918-9), p.161-4.

Het Vrije Woord.

A), "Armoedeland", 27-3-1920, p.198-9

A), "Engelsche arbeidstoestanden in 1919", 5-4-1920, p.210

A), "Verbruikcoöperaties voor het Javaansche proletariaat", 15-5-1920, p.239-40.

"Het Roode Deli", 15-9-1920, p.330-1.

"De Delische staking", 20-10-1920, p.4-5.

"Deli en de arbeidersbeweging", 18-3-1921, p.5-7.

Malaka, "Raden Kamil, de Nestor", 10-8-1921, p.7-8.

Sumatra Post.

T.M., "Sovjet-Rusland", 24-7-1920 (ingezonden stuk).

Soeara Ra'jat.

Malaka, "Sovjet atau Parlement?", nr.9, 16-5-1921, p.1-4.

Malaka, "Sovjet atau Parlement?", nr.10-2, 1/16-6- en 1-7-1921, p.1-7.

Malaka, "Sovjet atau Parlement?", nr.13-4, 16-7- en 1-8-1921, p.1-8.

Malaka, "Sovjet atau Parlement?", nr.15, 16-8-1921, p.1-3.

Mk., "Kaoem Moeslimin dan Bolsjewisme", nr.18, 1-10-1921, p.3.

"S.l. Semarang dan Onderwijs", nr.18, 1-1-10-1921, p.3-5.

Malaka, "S.l. Semarang dan Onderwijs", nr.20, 1-11-1921, p.1-4.

Sinar Hindia.

"Een woord tot Jong-Java", 22-6-1921 (met Semaun).

"Wie zal de sterkste zijn?" (vertaalde titel), 1-10-1921.

De Tribune.

Tan Malaka, "Mijn Verbanning I", 10-5-1922.

Tan Malaka, "Mijn Verbanning II", 15-5-1922.

Tan Malaka, "Mijn Verbanning III", 16-5-1922.

Tan Malaka, "Mijn Verbanning IV", 18-5-1922.

Tan Malaka, "Mijn Verbanning V", 20-5-1922.

Tan Malaka, "De Sarekat-Islamschool als een pistool op de borst der Koloniale Regeering", 29-5-1922.

Tan Malaka, "De Sarekat-Islamschool als een pistool op de borst der Koloniale Regeering II", 30-5-1922.

Tan Malaka, "De Sarekat-Islamschool als een pistool op de borst der Koloniale Regeering (slot)", 31-5-1922.

Tan Malaka, "Het 'Wettig Gezag' in Indonesië", 10-6-1922.

T.M., "De beweging in Indonesië", 5-9-1922.

T.M., "De gouverneur-generaal bewaakt?", 5-9-1922.

T.M., "De Sarekat-Islam-scholen", 7-9-1922.

Tan Malaka, "De Islam en het Bolsjewisme", 21-9-1922.

"Een Open Brief. Tan Malakka aan de Indonesische studenten en intellectueelen I", 29-8-1923.

"Een Open Brief. Tan Malakka aan de Indonesische studenten en intellectueelen II (slot)", 31-8-1923.

Die Rote Gewerkschafts-Internationale.

Kan Malaka und Van Reesem, "Die Gewerkschaftsbewegung in Indo-China (Holländisch-Ost-Indien)", Oktober 1922, p.659-61.

Than Malaka, "Die Vertragskulis", Februar 1923, p.166-9.

Tan Malaka, "Der Anschluss des NAS an die RGI", April 1923, p.380-2.

Tan Malakka, "Die Gewerkschaftsbewegung", Mai-Juni 1923, p.542-4.

Tan Malakka, "Die Arbeiter in der Zuckerindustrie auf der Insel Java", Mai-Juni 1923, p.544-6.

Internationale Presse - Korrespondenz.

T.Malakka, "Der Kommunismus auf Java", 20-7-1923, p.1062-3.

Die Kommunistische Internationale.

P.Malakka, "Die Kommunistische Bewegung in Indonesien", August 1923, p.130, 132.

De Voorhoede (vertaalde titel).

In dit Chinese blad, uitgegeven door het "Bureau voor Volkslectuur" te Canton, zou Malaka in 1924 onder het pseudoniem Ma La Chia een artikel hebben geschreven getiteld "De sociale beweging in Nederlands-Indië".

The Dawn.

Van dit door Malaka volgeschreven blad, dat waarschijnlijk einde 1924-begin 1925 verscheen, zijn slechts enkele aanhalingen bewaard gebleven, o.a. in het P.K.I.-dagblad "Api", waaraan Malaka wellicht geregeld bijdragen leverde.

El Debate.

Hierin, en in andere Philippijnse bladen, zou Malaka vanaf 1925 tot ongeveer 1931 geregeld hebben geschreven.

La Opinion.

Tan Malacca, "Cuando la naturaleza habla el arte calla", 29-10-1927.

Obor.

In dit Pariblad, dat geregeld van 1927 tot 1931 zou zijn verschenen, schreef Malaka vele artikelen. Van het blad is geen enkel exemplaar bewaard gebleven. Het is waarschijnlijk dat een deel van de apart verschenen brochures uit deze tijd (onder de apart verschenen werken genoemd) ook werd gepubliceerd in dit tijdschrift.

SUMMARY

Ibrahim gelar Datuk Tan Malaka, better known as Tan Malaka, was most probably born in 1897 in the tiny village of Pandam Gadang near Suliki in the Minangkabau. In his political career his background played a very important role; his political thinking underwent a profound influence of the social organisation then prevalent in the Minangkabau. In primary school he excelled, so that his teacher successfully endeavoured himself to get admission for Ibrahim to the teacher's school in Bukittinggi, the sole institution for secondary education in Sumatra. He passed the difficult entrance examination and from 1908-1913 he studied here. His intelligence attracted the attention of the Dutch teacher Horensma, who bestowed special care upon Ibrahim. When Horensma went for leave to Holland, he took Ibrahim with him for advanced education at a teacher's college in Holland. In his birthplace a special fund was founded to pay for Ibrahim's expenses. His parents were poor, but of low nobility, and contributors to the fund were local nobility and former teachers of Ibrahim.

From late 1913 to mid-1915 Ibrahim lived in Haarlem. He obtained his teacher's diploma with some trouble because he fell ill and suffered from tuberculosis, an illness which came back at regular intervals during his life. To recover he went from Haarlem to Bussum, a village surrounded by woods and heath. He could not return to the Indies due to the First World War, so he studied for the head-master's diploma. He failed this examination twice. Apart from his studies his interest in politics increased. Gradually he became a communist sympathizer. In 1919 Malaka's views conflicted with those of the representative of the foundation, that supported Malaka financially since 1915. Horensma, who remained in contact with Malaka all the time, supplied him the money for paying back his debt to the foundation.

On very favourable terms Malaka got a post as a teacher with the Senembah Cy., a tobacco firm with plantations near Medan in East-Sumatra. In cooperation with a Dutch teacher Malaka had to design a curriculum for education to the children of the contract-coolies, who worked by thousands on the estates. As an Indonesian working on European terms, he found himself in a very difficult position in the undiluted colonial plantation-society. He was shunned by his European colleagues and subject to accusations concerning his opinion on the position of the contract-coolies. His communist conviction deepened in East-Sumatra, as he daily saw the effects of colonialism and racism in its worst manifestations. Here he wrote the booklet, "Soviet atau Parlement?", that established his name as a theoretician. His marginal involvement with a strike at the regional railway-company shaped his thoughts about political and labour action. He resigned and went to Java in February 1921.

Soon Malaka settled down in Semarang, the centre of P.K.I.-activity in Indonesia, where he made a very successful start with education in schools, based on communist principles. About his experiment he wrote the pamphlet "S.I. Semarang dan Onderwijs". His success made him soon rise to prominence in the small group of communist leaders. After P.K.I.-chairman Semaun left for Russia Malaka was nominated his successor. He succeeded in bringing about a rapprochement between P.K.I. and S.I., a Pan-Islamist party, that broke off relations with the P.K.I., however, after the communists tried to gain hold of the local branches of the S.I. (bloc-within-policy). When the P.K.I. supported a strike of pawnshop employees and Malaka spoke at protest-meetings the government intervened. Using its extraordinary powers Malaka was expelled from Indonesia, by order of the Governor-General.

In April 1922 Malaka arrived in Holland. The Dutch communists made extensive use of Malaka's appeal as a martyr of Dutch colonialism in their campaign for the parliamentary elections of July 1922. On the communist list he became the third candidate for these elections and he campaigned throughout the whole country. The votes polled were not enough to gain him a seat in parliament, which he could not have taken anyway since he was too young to be a member of parliament. In a series of articles in the Dutch communist daily "De Tribune" and in an Indonesian booklet he wrote down his views on the reasons that led to his banishment and the events surrounding it.

Malaka's next goal was the Soviet Union. He was Java's delegate at the Fourth Congress of the Communist International (Comintern) in November 1922. In his speech he stressed the need that the communists cooperate with Pan-Islamism, to which he ascribed great revolutionary potential. His plea was ignored; the Comintern again condemned religious movements like Pan-Islamism. After the Congress Malaka occupied himself with study and writing. He wrote a review of Indonesian affairs in Russian for the general reader. Moreover he contributed a number of articles to communist journals. In these he described a state of affairs in Indonesia which rather differed from the actual situation. He was still writing about a "bloc-within-policy" while the P.K.I. was drifting towards an ultra-leftist course.

At the end of 1923 the Comintern entrusted Malaka with a new task. He became organization's representative for Southeast Asia. He settled down in Canton, the capital of the Chinese Republic of Sun Yat-sen, whom he met. He took here part in the Pacific Transport Workers Conference (June 1924), at which he was designated as editor of the magazine "Dawn". With great trouble he succeeded in publishing it. No issues have survived. In the unfamiliar and seemingly hostile Chinese society Malaka fell very ill again. Under these circumstances he addressed himself to the Dutch Governor-General with a request to be given permission to return to Indonesia. When he was granted a return under a number of conditions he turned this offer down, however. His P.K.I.-comrades campaigned on this issue. During his Chinese stay he met Indonesian leaders a few times. He formulated his advice about the party line in a set of theses, which were read at a P.K.I.-Congress in June 1924. His growing anxiety about the policy followed by the communist leaders, which led to the isolation of the P.K.I. and eventually to armed revolution, found expression in his booklet "Naar de 'Republiek-Indonesia'".

In mid-1925 a rather disillusioned Malaka went to the Philippines in order to find back his health as well as a more friendly and familiar environment. But soon events in Indonesia demanded his presence nearer to his fatherland. For the next two years he wandered through Malaya, Thailand and the Philippines. He did his very best to prevent the outbreak of a communist revolt which in his opinion was doomed to failure from the start. But under a growing governmental repression, with urgings to resort to arms from local leaders and a desintegrating central leadership all his efforts failed. When ill in Manila, early in 1926, he wrote a set of theses against revolution, but Alimin, his courier to a party-conference in Singapore did not present them to the conference. So this conference went ahead with the plans and sent Alimin and Muso to Moscow in order to ask for Russian aid. With the help of Subakat, Malaka set himself to write a booklet called "Massa Actie", but this final warning against the revolt came too late. In November 1926 and January 1927 the armed uprising took place. The Dutch army quelled it in a few days. For many years to come the communists were eliminated as a political force of any substance.

Malaka was very disappointed about this course of events. The wavering attitude of the Soviet-Union and its policy of subordinating international to national interests led him, together with Subakat and Tamin, to founding a new clandestine party, the "Partai Republik Indonesia" (Pari) in Bangkok in July 1927. Malaka planned to settle down in Manila. He had only just arrived here, however, when he was arrested in August 1927. His case aroused extraordinary attention, and for many days Malaka made headlines in the Philippine press. His advocates pressed for granting of political asylum to Malaka, whom they called "a nationalist leader". At last the U.S. acting Governor-General exiled him to Amoy. Here he escaped undesirable police-attention by going into hiding in a remote Chinese village. He remained in contact with his Pari-comrades, but their propaganda had hardly any success. The utmost secrecy that the members used to maintain notwithstanding the Dutch police traced Pari-cells. Subakat was arrested in Bangkok in February 1930, and when in a Jakarta prison, he committed suicide. The tiny group of supporters on Java was rolled up in July 1930. In the wake of arrest of communists in China Tamin was apprehended by the Singapore police in September 1932. Malaka, poor and ill, met Alimin in Shanghai and declared his willingness to work again for the Comintern. The Comintern was not

informed on Pari and its policies, and in 1928 it had even elected Malaka as a substitute-member of its executive committee. There are unproved rumors that in these years Malaka and Pari cooperated with and enjoyed support from Japan.

On his way to his Comintern office in Burma Malaka was arrested by the British in Hongkong in October 1932. After seven weeks he was released and banished from British territory. Relations with the Comintern and Indonesia were definitively broken off. After another stay in the Chinese countryside Malaka went to Amoy. Here he founded a successful "Foreign Languages School". But in 1937 when Japan attacked Amoy he had to escape. In Singapore he lived as a Chinese teacher, gradually at better schools with higher qualifications. In the meantime Pari continued to exist in Indonesia in the deepest secrecy. But the two cells, in Jakarta and Surabaya, were discovered by the police and arrests followed in May 1935. At last Moscow became familiar with the views of the Pari. These were vehemently attacked a.o. by Muso who when illegally in Indonesia wrote a pamphlet against Pari and Tan Malaka.

When Japan occupied Singapore and Indonesia in 1942 Malaka finally got the chance to return, after twenty years of exile. He travelled via Sumatra to Java, where he went to live in a kampong south of Jakarta. Here he wrote his major theoretical work "Madilog", an acronym of materialism, dialectics and logic. In this work the strong influence of his Minangkabau background is easily traceable. Significant, moreover, are his views on Islam and the idealistic undercurrent in his Marxist thought. The last chapter, dealing with an independent socialist Indonesia in the future, reveals his views at length. After some time Malaka did not feel safe near Jakarta and he accepted a job at a mine in remote South-Banten. Here he gradually became, according to his autobiography, an important manager. A great deal of his energy he devoted to improve the sad fate of the *romusha's* who were forced to work under appalling circumstances. He criticized leaders like Sukarno and Hatta who cooperated with Japan and kept the population quiet with their promises, while Japan further stripped Indonesia off its riches. But finally, when Japan's defeat was inevitable, Indonesia's independence seemed forthcoming. Quite a few *pemuda's*, young men, were eagerly looking forward to this and they could hardly wait to come into action. At this time Malaka returned to Jakarta to be both a witness to and a participant in this event.

LIJST VAN AFKORTINGEN

A.H.	Archief H.T.Horensma.
A.R.A.	Algemeen Rijksarchief.
A.R.D.	Algemeene Recherche Dienst.
A.S.	Algemene Secretarie.
A.W.	Archief D.J.L. van Wijngaarden.
B.P.M.	Bataafsche Petroleum Mij.
B.P.P.	Badan Pembantu Keluarga Peta.
B.P.P.P.	Badan Pembantu Pradjurit Pekerdja.
B.U.	Budi Utomo.
C.P.	Communistische Partij.
C.P.H.	Communistische Partij Holland.
D.S.M.	Deli Spoorweg Maatschappij.
E.K.K.I.	Executief Comité van de Communistische Internationale.
E.V.A.	Eén voor Allen.
F.M.S.	Federation of Malay States.
F.O.R.	Fonds Onderwijs Ra'jat.
F.O.S.I.O.	Fonds Oentoeck S.I. Onderwijs.
Gapi	Gabungan Politik Indonesia.
Gerindo	Gerakan Rakjat Indonesia.
G.-G.	Gouverneur-Generaal.
G.R.B.	Gerakan Rakjat Baru.
H.B.	Hoofdbestuur.
H.I.S.	Hollands-Inlandse School.
H.P.I.I.	Himpunan Pemuda Islam Indonesia.
I.I.S.G.	Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis.
I.P.D.S.M.	Vereeniging van Inlandsch Personeel van de D.S.M.
I.P.O.	Internationale Padvindere Organisatie.
I.P.O.	Overzicht van de Inlandsche en Maleisch-Chineesche Pers.
I.S.D.V.	Indische Sociaal-Democratische Vereeniging.
K.H.	Kweekschool Haarlem.
K.J.I.	Kommunistische Jeugd Indonesia.
K.M.T.	Kuomintang.
K.P.R.I.	Komite Penggalang Republik Indonesia.
K.U.P.P.	Kantor Urusan Pradjurit Pekerdja.
M.C.P.	Malaya Communist Party.
N.A.S.	Nationaal Arbeids Secretariaat.
N.I.O.S.	Nederlandsch-Indische Onderwijs- en Studiekas.
N.I.P.	Nationale Indische Partij.
N.K.P.M.	Nederlandsche Koloniale Petroleum Maatschappij.
Pari	Partai Republik Indonesia.
Parindra	Partai Indonesia Raja.
Partindo	Partai Indonesia.
P.B.	Partijbestuur.
P.B.I.	Persatuan Bangsa Indonesia.
P.E.B.	Politiek-Economische Bond.
Permi	Persatuan Muslimin Indonesia.
Perpri	Persatuan Pemuda Rakjat Indonesia.
P.F.B.	Personeel Fabrieks Bond.
P.-G.	Procureur-Generaal.
P.i	Perhimpunan Indonesia.
P.K.I.	Perserikatan Kommunist di India (later Partai Komunis Indonesia).
P.N.I.	Partai Nasional Indonesia.
P.N.I.-Baru	Pendidikan Nasional Indonesia.
P.P.K.B.	Persatuan Pergerakan Kaum Buruh.
P.P.P.K.I.	Permufakatan Perhimpunan-perhimpunan Politik Kebangsaan Indonesia.
P.P.O.	Politiek-Politioneel Overzicht.
P.P.P.B.	(Bond van pandhuisemployés).
P.P.T.U.S.	Pan Pacific Trade Union Secretariat.

P.R.O.	Public Record Office London.
P.S.I.	Partai Sarekat Islam.
P.S.I.	Persatuan Sarekat Islam.
P.S.I.I.	Partai Sarekat Islam Indonesia.
P.V.H.	Persatuan Vakbond Hindia.
R.V.C.	Revolutionaire Vakcentrale.
S.B.G.	Sarekat Buruh Gula.
S.D.P.	Sociaal Democratische Partij.
S.D.A.P.	Sociaal Democratische Arbeiders Partij.
S.D.I.	Sarikat Dagang Indonesia.
S.I.	Sarekat Islam.
S.K.B.I.	Sarekat Kaum Buruh Indonesia.
S.O.K.	Sumatra's Oostkust.
S.p.a.n.s.	Sjarikat Persatuan Anak Negri Serdang.
S.P.L.I.	Sarekat Pegawai Laut Indonesia.
S.P.P.H.	Sarekat Pegawai Pelikan Hindia.
S.P.P.L.	Sarekat Pegawai Pelabuhan dan Lautan.
S.R.	Sarekat Rakjat.
S.R.I.	Sarikat Republik Indonesia.
S.R.N.I.	Sarekat Rakjat Nasional Indonesia.
S.S.C.P.	South Seas (Nanyang) Communist Party.
Stovia	School tot opleiding van inlandsche artsen.
S.W.K.	Sumatra's Westkust.
V.S.T.P.	Vereeniging Spoor- en Tramwegpersoneel.

REGISTER

Het register rangschikt namen van personen en organisaties. De naam Tan Malaka is niet opgenomen; wel zijn de titels van zijn boeken vermeld.

- Abad Santos, Jose 360-70, 374, 378-9, 381.
 Abdulhamid 454-5, 458.
 Abdullah 469.
 Abdulrachman 123.
 Abdulrahim Siregar 493(91).
 Abdulsalam 455, 458.
 Abdulsukur, Hadji 348(92).
 Adhi Darmo 131.
 Adriaanse, P.M. 53-4.
 Agam Putih 311, 314, 318, 323, 328, 331, 346(65), 352(142, 146), 354, 474, Aginaldo, Emilio 297-8, 376.
 Agus Tami 491(27).
 Aidit, D.N. 528.
 Albarda, J.W. 206.
 Aldanese, Vincente 365, 368, 371, 373-80.
 Algemene Studieclub 268, 316-7, 398-9, 467.
 Ali, Mohammed 406-8.
 Ali bin Madjid 452.
 Aliarcham 254-8, 264-7, 285, 288(15), 300-2, 308, 315, 320.
 Alimin 250-1, 254-5, 257-9, 261, 264, 266, 287(14-5), 290(65), 291(107), 300-3, 306-8, 310-5, 317, 326-7, 330-2, 345(46, 58-60), 346(65, 68, 71-2, 74), 349(97), 350(114, 116-7), 351(142), 352(143, 146), 354-5, 360, 390-1, 394, 397, 405-7, 416-7, 419, 422, 438(130), 440(202), 446(371), 473-4, 480-2, 484, 486, 534.
 Alma, Peter 185.
 Amaroe'llah 64, 97.
 Amir Kusno 410.
 Angenent 185-6, 192.
 Angkatan Baru 525, 530, 532, 537(68).
 Angkatan Muda 525-6, 529-30.
 Anwari 399.
 Arif Fadillah 328-9, 350(119, 121).
 Arif Siregar, Mohammed 354, 389, 402, 411-3, 418, 420, 437(105), 443(253), 451, 454, 456.
 Arifin 324, 410.
 Asmin 458.
 Asrama Angkatan Baru Indonesia 528-30.
 Asrama Indonesia Merdeka 528.
 Assaat 413.
 Assistentenbond Deli 88-90, 109.
 Baars, Ir. Adolf 114-5, 117, 120, 141-2, 145, 152, 180-1.
 Badan Pembantu Keluarga Peta (B.P.P.) 521, 523, 525-6.
 Badan Pembantu Pradjurit Pekerdja (B.P.P.P.) 525.
 Badawi 257.
 Bajo Djambo Siregar zie Marah Gading Pané.
 Bakker, J.H. 42, 59(19), 110.
 Bakker, J.S. 13.
 Balgos 294.
 Banning, W. 34(17).
 Barisan Pelopor 520.
 Basah Siregar, Ali 454, 456, 458.
 Batu, Ali, 418.
 Been, Johan 173.
 Bergsma, P. 115, 117, 144-5, 150, 152-8, 161, 165, 182-4, 188, 205, 211-2, 214, 231, 233-4, 239-41, 243-4, 262, 268-9, 272-5, 279, 330, 472.
 Bernie 97.
 Bilderbeek, (Van) 18, 33(1), 39.
 Bima 478.
 Boes 64.
 Boissevain, W 62(100), 173.
 Bonifacio, Andres 297, 510.
 Borodin, M. 261, 345(58).
 Boudengha, Tawar 229.
 Bouman, J.Ph.J. 99.
 Brandsteder 145, 180.
 Brommert, J. 196-7, 199, 209.
 Browder, Earl 406.
 Bucharin 108, 225, 407.
 Budi Utomo 55, 90, 119, 123, 138, 141, 150, 180, 234, 236, 239, 244, 268, 272, 280, 338, 340, 398-9, 467.
 Budisutjitro 121, 254, 258-9, 264, 266, 285, 288(15), 291(107), 301-8, 310-1, 315-22, 325, 327, 346(65), 347(80, 85), 348(93-4), 350(114).
 Burink, G. van 153, 182.
 Busro, Hadji 352(143).
 Busschbach, G.J. van 106.
 Butu, Hadji 376.
 Cachin, M. 198, 229.
 Capadocia 294.
 Carmen, Nona 286, 294.
 Carpentier Alting, prof. 201, 204.
 Casajangan Soripada, Raden Sutan 18, 22, 33(5), 59(12).
 Centrale Advies Raad 520, 532.
 Centralisatie Indonesia 406.
 Ceton, J.C. 209.
 Chand, Pritvi 417-8, 422-3, 425.
 Chatib, Achmad 324.
 Chen, Siang-sen 422.
 Chiang Kai-shek 356, 384-5, 421, 424, 428, 449-50.
 China League for Civil Rights 449-50.
 Clinge Doorenbos 41.
 Colenbrander, prof. 201.

- Colijn, H. 430, 464.
 Commissie van onderzoek naar de voorbereidingen tot het verlenen van onafhankelijkheid 520, 532.
 Comité "Autonomie voor Indië" 201, 204.
 Comité Persatuan Indonesia 316-7.
 Comité van de Revolutie 325, 349(111).
 Communistische Onderwijzers Vereniging 190, 192.
 Communistische Partij van China (C.C.P.) 230, 253, 259, 290(65), 355-6, 406, 408, 415, 419, 421, 469, 480.
 Communistische Partij Holland (later Nederland) (C.P.H. - C.P.N.) 153, 184, 187-8, 191-211, 218, 224, 242-3, 268-9, 275, 330, 356, 403, 407, 420, 428-32, 461, 470, 472, 474.
 Communistische Partij van Malaya (M.C.P.) 406, 408, 469.
 Cremer, J.Th. 76.
- Dachlan Datuk Tunggal 417.
 Dahlan 323, 328, 348(94).
 Dahlan Abdullah 57, 65-6.
 Daja Jusuf 354, 402, 409, 411-2, 418-20, 442(241), 443(253), 451-2.
 Dalburo 408, 417.
 Danuwirjo 391-2, 400-2.
 Darsono 115, 117-9, 141-2, 152-3, 184, 187, 212-3, 218, 219(7), 220(63), 224, 228, 235-7, 244, 257, 300-1, 310, 315, 330-1, 351(135, 142), 391, 406-8, 440(202).
 Darwis Batu 390, 409.
 Datuk Maruhun Basa 7.
 Datuk Tan Malaka 6-7.
 Dawn, The 261-2, 269-71, 279, 289(59), 382.
 Dawood, Jose 412, 422-3, 425, 451-5, 457-61, 467, 492(46, 66).
 Dekker, H.W. 117, 142, 145, 152-4, 158, 269, 275.
 Dengah 441(214).
 Deos 469.
 Dewantoro, K.H. zie Suwardi Surjaningrat.
 Diah, B.M. 528, 530, 532.
 Diaz, Anecheto 367, 369, 371-4.
 Dickinson 418, 424-5, 433.
 Diponegoro 144, 277, 341, 523.
 Djajadi 474.
 Djajaluddin 354, 439(164).
 Djallalludin Thaib 413.
 Djamaluddin Ibrahim 354-5, 389-90, 395, 402, 409, 412, 437(105), 439(147), 451-8, 469, 480, 492(66).
 Djamaludin 348(92), 408-9, 442(236).
 Djaunus gelar Sutan Djamaris 456, 468.
 Djawa Hokokai 519-20, 527.
 Djokosudjono 470, 472.
 Dominicus, W 14.
 Doriot 406.
- Douwes Dekker, E.F.E. 61(65), 160.
 Drescher, familie 46-7, 52-4, 60(38-9).
 Drie-A-beweging 515
 Dubbele (Dictatoriale) Organisatie 300, 314-5, 349(111).
 Ducroux, Joseph 417, 419, 427-8.
 Dul bin Hadji Abdurachman 455, 458.
 Dijk, Trijn van 45-6.
- Eén voor Allen (E.V.A.) 90.
 Emran, Ali 418.
 Erat al Hardjomartojo 320.
 Evangelista, Crisanto 294, 380.
 Executieve Comité van de Komintern (E.K.K.I.) 223-5, 242, 245, 251, 267-8, 330-1, 345(58), 356, 408.
- Fabius, A.N.J. 25, 30, 35(55), 41, 42, 45, 46-53, 57, 59(12), 62(79), 64-6, 69, 99-100.
 Fallulah Suhaimy, Ki 329.
 Felio, Juan, 294.
 Fernandez, Ramon 369, 380, 435(50).
 Fick 18, 33(7).
 Fock, D. 153-4, 158, 160, 190, 281, 322, 363, 388.
 Fonds Oentoeck S.l. Onderwijs (F.O.S.I.O.) 130, 256.
 Fonds Onderwijs Ra'jat (F.O.R.) 256-7.
- Gaban 413, 418.
Gabungan Aslia 515, 537(48).
 Gabungan Politik Indonesia (Gapi) 468.
 Galo, Adam 413.
 Gandhi 139-40, 145, 148, 186, 215, 226, 245, 254, 502.
 Gani, A.K. 468.
 Gani Sjarif 413.
 Garcia, Dr. Gaudencio 369.
 Gatot Mangkupradja 298-9.
 Garakan Rakjat Baru (G.R.B.) 532.
 Gerakan Rakjat Indonesia (Gerindo) 468.
 Ghaffa 304-6, 345(50), 346(66).
 Gilmore 365, 372-3, 376, 378-81, 383.
 Glas, H. van der 200.
Goetji wasiat koeum militer 264, 390-1.
 Gondojuwono 288(15).
 Gorki, M. 84, 106-7.
 Gouverne, L.G.J. 80.
 Graaf, De 18, 33(7).
 Graaff, S. de 190.
 Graf 80, 82, 85, 91, 94(26).
 Gunawan 347(85).
 Gunawan Mangunkusumo 50, 54.
 Gunning, Dr. 54.
- Hadi Kusumo, H. 147-8.
 Hadj-Comité 149.
 Hamid Sutan 349(111).

- Hamka 508.
 Hamzah Siregar, Amir 460-70.
 Hanung 418.
 Hardeman 97.
 Hasan, Hadji 301.
 Hasanusi (Hassanusi) 290(65), 306.
 Hasenjägger, J. 80, 85.
 Hatta, Mohammed 316, 400, 413-4, 443 (268), 467, 480, 491(16), 515-6, 521-2, 531, 534-5, 537(52).
 Hazeu, prof. 201, 204.
 Hazevoet, S. 80.
 Hazewinkel, J. 80.
 Heckert 231.
 Heeres, mevrouw 67.
 Heiho 527.
 Heller, Leo 232, 258-61.
 Hermans, Herman 27, 29.
 Herojuwono 325, 327, 349(111).
 Heutsz, generaal Van 25.
 Himpunan Pemuda Islam Indonesia (H.P.I.I.) 418.
 Hizbullah 520, 527.
 Ho-Chi-Minh 427-8, 432-3.
 Hoogcarspel, Jan 57, 193.
 Horensma, G.H. 13-4, 17(59, 72), 18, 21-2, 25-6, 30-1, 33(2), 37-42, 47, 50-3, 56, 59(12), 62(79), 64-6, 79, 81, 91-2, 97-103, 111, 118, 120, 154, 163-4, 167(3), 172(202, 204), 173-81.
 Horensma-Elzas, M. 13, 17(59, 72), 37, 154, 175, 177-8.
 Hou' en Trouw 50, 56, 62(100), 72, 173.
 Hu Han-min 253, 261.
 Huang 451.
 Huang, prof. 262.

 Ilyas Togo 413, 418, 469.
 Independent Labour Party 425.
 Indië-Weerbaar 46, 49, 60(34), 114.
 Indische Sociaal-Democratische Vereeniging (I.S.D.V.) 53, 85-6, 114-5, 117, 223, 254.
 Indische Vereeniging 49, 54, 57, 60 (34), 61(65, 69), 204, 219(31).
 Indonesia Muda 470.
 Indonesia Raja 414.
 Indonesisch Verbond van Studeerenden 50, 53-6, 75.
 Indonesische Studieclub 268, 316, 340, 398.
Indonezijska i ejo mesto na proboezjdajoesjtajemaja Vostoke 237-9.
 Insulinde 55.
 Internationale Padvindere Organisatie (I.P.O.) 323, 391.
 Ireng Surio diputranto, Raden 412.
 Iskaq Tjokroadisurjo 305, 316-7, 323, 327, 349(99), 369, 398-9, 468.
 Iso Rekso Hadi Prodjo, R.M. 68.
 Issakov 229.
 Iwa Kusumasumantri 316, 393, 400, 411, 438(130), 534.

 Jahja 302, 306, 320.
 Jahja Nasution 453-6, 458, 467.
 Janssen, Dr. C.W. 56-7, 62(101), 77-83, 91-2, 97, 100-1, 172(202), 178, 180.
 Janssen, P. 31.
 Jasir, Moh. 452.
 Jatim 304, 310, 320.
 Joffe 253.
 Jonge, Jonkheer B.C. de 457.
 Jong-Java 129, 141.
 Jonkman, Mr. J.A. 50.
 Jusuf 415, 480.

 Kadtt, J. de 196, 208, 243.
 Ka-lt 385, 447, 450-1.
 Kajo, Abdul Rachman Sutan 329, 418.
 Kamari 344(26), 349(111).
 Kamaruddin 7, 101, 164.
 Kamer, Van der 278.
 Kamil, Raden 129.
 Kamu, Daniël 441(215).
 Kandur 389, 402, 409, 411, 413, 418-9, 451-2.
 Kantor Kaum Merah Indonesia 406.
 Kantor Urusan Pradjurit Pekerdja (K.U.P.P.) 524.
 Karim 418, 469, 493(95).
 Karyo 324.
 Kasan, Moh. 152.
 Kasim 354.
 Katayama, Sen 229.
 Katipunan 297-8.
 Kaum Muda 5.
 Kaum Tua (Kuno) 5.
 Keadilan, Sutan Osman 324, 347(85), 452, 491(25).
 Keibodan 527.
 Kern, R. 132, 176.
 Kesatuan Melayu 340.
 Kesatuan Melayu Muda 479.
 Ketelaar, W.C. 174.
 Ki-Koq 386-7, 395, 436(99).
 Kleerekoper, A.B. 207.
 Klein, J.H. 13.
 Knaap, Van der 406.
 Koiso 520.
 Kol, H.H. van 219(14).
 Komintern 117-8, 133, 141, 149, 184, 209-10, 218, 222-31, 235, 237, 239-41, 244-5, 250-1, 257-8, 261-2, 264, 266, 269, 271, 285, 290(72), 307, 311-2, 323, 330-1, 345(58), 351(142), 355-8, 406-8, 416-7, 420, 434(21), 448, 461, 472-5, 480, 500.
 Komite Penggalang Republik Indonesia (K.P.R.I.) 325-8, 349(111).
 Kommunistische Jeugd Indonesia (K.J.I.) 470.
 Koningsberger, V.J. 55.
 Koopmans, familie 41-2, 43, 45-6, 48-9, 59(2, 15), 64, 68-9.

- Kramer, T. 13.
 Krassin 86, 106, 108.
 Krediet, C.E.W. 86, 88-90, 108-10.
 Kruyt, J.W. 196, 209, 211.
 Kuomintang 223, 230, 253, 260-1, 266, 356, 421, 480.
 Kusno(gunoko) 318-23, 347(85), 349 (111).
 Kwa Tjoan Sioe, Dr. 57, 352(143).

 L.Y. 496-7.
 Labour Party 424-5.
 Langkemper, A. 212.
 Lansbury 424, 432.
 Last, Jef 404.
 Laurel, Jose 374.
 Lavell, G.Ch. 13.
 Leenhouts, J.P. 13.
 Legionaros del Trabajo 259, 270, 294, 364.
 Lekkerkerker 64-5.
 Lenin, V.I. 86, 108, 137, 144, 157, 222-4, 229, 256, 335, 341, 502.
 Ley, P.H. van der 18-23, 25, 29, 31, 33(5), 37, 39.
 Li Chi Fang (Lee), Dr. 262, 264, 279.
 Liao Chung-kai 253, 259, 261.
 Liem 57.
 Liga tegen Koloniale Onderdrukking 392, 398-400, 403, 425, 440(177), 443(268).
 Limborgh, Van 80.
 Limburg Stirum, J.P. graaf van 59(12).
 Lin Piao 261.
Lokal dan Nasional Aksi di Indonesia 328, 354, 410, 419.
 Losovsky, G. 406.
 Lukman, M.H. 528.
 Lunatsjarski 106-7, 225.
 Lutan Madjid 413, 417-8.
 Lutan Sutan Basa 413, 417-8.
 Luyten, R. 73.

 Machmud, Hadji 408-9.
 Macmanus 198.
Madi'log 499-515.
 Madrigal, Vicente 376, 380.
 Maeda, T. 528-9, 533-5.
 Magas Madjid 315, 324, 347(85), 350 (114).
 Malelo Siregar 454, 456, 458-9.
 Malik, Adam 469, 493(96), 494(113), 528, 532, 534, 537(70).
 Manahan, Jacinto 302.
 Mangkudun Sati 350(121), 410.
 Mangunatmodjo 88.
 Mann, Tom 406, 429.
 Mansur 317, 350(121), 354, 480.
 Mansur, K.H.M. 516.
 Marah Gading Pané 453-4, 456, 469.
 Marco 86, 318.
 Mardjohan 300-1, 315.
 Mardjono 323, 354, 389, 391-6, 401-3, 409, 437(105), 438(125, 143), 439 (147, 150).
 Marsudi 315, 392.
 Maruto Nitimihardjo 469, 537(70).
 Masduki, Ki 311, 314.
 Masjumi 519-20.
 Maswan Madjid 324-5, 354, 360, 389-90.
Massa Actie 324, 328-9, 332-42, 390-1, 513-4, 530.
 Matu Mona zie Parinduri, Hasbullah.
 Maulana, Baginda 301.
 Maun, 455-6, 458.
 Maxton 425, 432.
 Melsen, H. van 68.
 Mey, H.A. van der 27.
 Mey-van Herwerden, mevrouw G. van der 26-7, 39.
 Misbach, Hadji 338.
 Mohammadijah 147, 149, 170(138).
 Mook, H.J. van 475.
 Mughtar gelar Bandaro Chatib 491(24).
 Muis, Abdul 43, 59(16), 143, 147, 150, 152, 211, 271-2.
 Muluk, Abdul 535.
 Munandar 389, 393, 401-2, 438(132).
 Munster, G.J. van 120, 152, 156, 188.
 Murad gelar Sutan Maharadjo 491(25).
 Murdono 392.
 Muso 250, 254-5, 258, 267, 287(15), 301, 307, 311-2, 314, 317-8, 326, 330-2, 345(58), 346(65, 72, 74), 349 (97), 350(114, 116), 351(142), 352 (146), 354-5, 390-1, 394, 403, 405-8, 417, 438(130), 440(202), 441(210, 212), 446(371), 470, 472-6, 480, 484, 486, 494(112).
 Mustar 469.
 Mije, Van der 74.

Naar de 'Republiek-Indonesia' 279-86, 292(111-2), 294-7, 307, 322-3, 332, 352(160), 383, 390, 395, 434(13), 151.
 Nable, Mariano 364-5, 367, 369, 379.
 Najoan 144, 150, 152, 164, 170(141).
 Naming 455, 458.
 Nasution, Mughtar 487-8.
 Nationaal Arbeids Secretariaat (N.A.S.) 240, 404.
 Nationaal Comité 143-4.
 Nationale Indische Partij (N.I.P.) 79, 88, 90, 93, 96(64), 131, 138, 141, 173, 187, 239, 244-5, 257, 277, 280, 338.
 Nawawi, Sjarifah 13-4.
 Nawawi Arief 491(24-5).
 Nawawi gelar Sutan Ma'mur, Si 13.
 Nederlandsch-Indische Onderwijs- en Studiekas (N.I.O.S.) 25-7, 35(54), 48, 50-3, 59(12), 62(79, 82) 79.
 Nevins, commissaris 361, 365, 371, 380.

- Ngademo 470, 472-3, 476.
 Ngadimin 391-2, 401.
 Nishijima 533, 538(80).
 Nogin 106.
 Noor, Mohammed, 324.
 Noto Suroto, R.M. 54, 62(90).
 Noulens, Hilaire 417, 425.
 Nukman bin Moh. Pasak 456.
 Nur Arief, Mohammed 410-1.
- Obor* 360, 389, 396, 418, 453, 455, 465-6.
 Oei Kiauw Pik 55.
 Oei Teng Soei 46, 60(41).
 Ongko D 326-7. 350(114-5).
 Onraet, Rene 424-5, 441(207).
 Oosmad, Hadji 301.
 Oranje, D.J.P. 55.
 Ouders Tan Malaka 7, 9, 56, 74-5, 79, 164, 178, 301, 344(37).
- P.E.L. 384-5.
 Pacific Transportarbeidersconferentie 232, 250, 258-61, 264, 266, 279, 294, 382.
 Paloma Darwis 469.
 Pamerdi 458.
 Pan Pacific Trade Union Secretariat (P.P.T.U.S.) 406, 408-9, 416.
 Pandu Kartawiguna 469-70, 474, 494 (113), 530, 537(70).
 Pantai Selatan 524.
 Parinduri, Hasbullah 482-6, 495(144, 151-2), 497.
 Partai Indonesia (Partindo) 413-4, 453-5, 467, 472-3.
 Partai Indonesia Raja (Parindra) 467-8.
 Partai Komunis Indonesia 86, 117-8, 120-1, 123, 131-4, 140-50, 152-3, 157, 161-2, 183-4, 187-215, 218, 223, 225-9, 231-245, 250-1, 254-8, 260, 263-272, 275-86, 296-342, 356-9, 397-8, 406-8, 414, 469-70, 472-6, 533.
 Partai (Perserikatan) Nasional Indonesia (P.N.I.) 359-60, 392-3, 398-9, 411, 413.
 Partai Nasional Revolusioner Indonesia 86.
 Partai Republik Indonesia (Pari) 357-60, 389-433, 451-76, 479, 514.
 Partai Sarekat Islam (P.S.I.) 234, 398.
 Partai Sarekat Islam Indonesia (P.S.I.I.) 393, 413-4, 467.
 Partondo 130, 190.
 Partij C 476.
 Pel, Dr. L. 78, 92.
 Peña, Emilio 369-70.
 Pendidikan Nasional Indonesia (P.N.I.-Baru) 411, 413-4, 443(268), 467, 480.
 Perfecto, Gregorio 376.
 Perhimpunan Indonesia (P.I.) 268, 316-7, 399-400, 440(178).
 Permufakatan Perhimpunan-perhimpunan Politik Kebangsaan Indonesia (P.P.P.K.I.) 398-9, 414.
 Perpatih, Sultan 347(80), 348(92).
 Persatuan Bangsa Indonesia (P.B.I.) 467.
 Persatuan Muslimin Indonesia (Permi) 393, 414, 467.
 Persatuan Pergerakan Kaum Buruh (P.P.K.B.) 117-8, 133, 143, 148, 150, 152.
 P.P.P.B. (bond van pandhuisemployés) 139, 149-50, 152, 156, 161, 234, 241.
 Persatuan Pemuda Rakjat Indonesia (Perpri) 470, 472-4.
 Persatuan Sarekat Islam (P.S.I.) 144, 148, 233.
 Persatuan Vakbond Hindia (P.V.H.) 234-6, 241, 267.
 Perserikatan Kummunist di India zie Partai Komunis Indonesia.
 Personeel Fabrieks Bond (P.F.B.) 143.
 Peta 519-21, 527.
 Philippo, J.H. 472.
 Pieck, W. 198.
 Plas, C.O. van der 475.
 Politiek-Economische Bond (P.E.B.) 142.
 Ponce, Domingo 259, 261, 264, 293 (137), 364, 380.
 Pontjo Dryo 85-6.
 Postma 196.
 Profintern 231-2, 240-1, 250, 258-61, 267, 286.
 Proost, J. 209.
 Purbatjaraka, Dr. 516.
 Putera 516, 519.
- Quezon, Manuel 371, 374, 381-2.
 Quimbo, kapitein 361, 370.
- Rabai 418.
 Radek, K. 225, 229-30, 242.
 Radicale Concentratie 234-6, 322.
 Ramos, kolonel 361, 363-9, 371-4, 380.
 Rantjak, Achmad 418.
 Ravesteyn, W. van 182-5, 187, 196, 198, 201, 206-9, 220(42), 228-9, 275.
 Recto, Claro M. 374.
 Red Eastern Labour Secretariat 267.
 Resema, Van 240, 248(64).
 Revolutionaire Vakcentrale (R.V.C.) 133-4, 143, 148, 150, 231.
 Rivai, Dr. Abdul 219(14).
 Rizal, Jose 297-8, 371, 378, 383, 510.
 Roco, kapitein 384, 400.
 Roeshart 34(29), 38, 39.
 Romein, Jan 183, 188.
 Ronkel, Ph.S. van 65-6, 97.
 Roodveldt 200.

- Roxas, Manuel 374.
 Roy, M.N. 215, 222, 224, 229-30, 330.
 Roy, De 352(143).
 Rummel, Dr. 262.
 Ruskak, Mas 470, 472.
 Rustam Effendi 420, 446(371), 460-1, 475.
 S. 384-5, 422.
 Safarov, G. 229.
 Sa'id, Pak 328-9, 352(145), 355, 409, 412.
 Said Ali, Sutan 290(66), 301, 305, 310, 314, 320, 344(26), 347(81), 348 (92).
 Saleh, Baharuddin 329, 349(111).
 Saleh, Chaerul 528-30, 532, 534.
 Saleh Rais, Hadji 470, 472, 474.
 Salel, Haji 304.
 Salekah, Hadji 183, 219(7).
 Salich 229.
 Salim, Hadji 418.
 Salim, Achmad Chalik 325-6, 350(114-5), 410.
 Salim, H. Agus 118, 143, 150, 170 (137), 272, 288(15), 325.
 Samanhudi 138.
 Samid, Moh. 441(210).
 Samin, Mohammed 497.
 Samsi Sastrowidagdo 399.
 Sandjojo 318.
 Santos, Dr. Mariano 286, 294, 361.
 Santos, Apolinario G. de los 294, 361, 364, 367, 369, 371, 379.
 Sanusi 279, 287(14), 292(110), 307.
 Sapuliti, Willem 481.
 Sardjono 255, 258, 266, 300-1, 306-7, 311-2, 315-6, 318-23, 346(65), 347 (85), 348(93, 96), 349 (99, 111), 466 (371).
 Sarekat Buruh Bengkel (S.B.B.) 338.
 Sarekat Buruh Gula (S.B.G.) 319, 338.
 Sarekat Hidjau 265, 284, 299.
 Sarekat Hindia 123, 166.
 Sarekat Islam (S.I.) 55, 82, 90, 92-3, 114-5, 117-21, 133, 138-9, 142-3, 145, 147-50, 153, 161, 173, 183-4, 193, 214-5, 218, 222-4, 226-8, 232, 234-6, 239-45, 254, 256, 265, 268, 277, 280, 317, 338, 371.
 Sarekat Islam, Rode 235, 237, 242, 244, 255.
 Sarekat-Islamscholen 120-33, 143, 145, 152, 154-7, 161-3, 165-6, 168(60), 174-8, 181, 186, 190-2, 204-5, 212, 214, 216-7, 234, 239, 255-6, 264-5, 275, 288(19, 22, 24, 26), 334.
 Sarekat Islam - Semarang 120-4, 127-30, 133, 141-2, 158, 162-3, 166, 181, 190, 211.
 S.I. *Semarang dan Onderwijs* 125-30, 181.
 Sarekat Kaum Buruh Indonesia (S.K.B.I.) 392-3, 400, 402, 438(130).
 Sarekat Pegawai Laut Indonesia, 258, 267-8, 438(130).
 Sarekat Pegawai Pelabuhan dan Lautan (S.P.P.L.) 267, 319, 338.
 Sarekat Pegawai Pelikan Hindia (S.P.P.H.) 134.
 Sarekat Rakjat (S.R.) 235, 237, 255, 257, 260, 264-7, 270, 280, 282, 285, 296, 299-300, 310, 314, 319, 321-2, 338, 365, 367, 371, 388
 Sarekat Rakjat Nasional Indonesia (S.R.N.I.) 317, 359.
 Sarikat Dagang Indonesia (S.D.I.) 326.
 Sarikat Republik Indonesia (S.R.I.) 316-7, 322-3, 349(99), 359.
 Sarosan 354, 389, 391-6, 400-2, 405, 408, 437(105), 438(125, 147).
 Sartono 398.
 Schaper, J.H. 105.
 Schüffner, Dr. W.A.P. 78, 92.
 Scott Nearing 383.
 Seamen Union, Hongkong 254.
 Second, Adam 409.
 Seelig, Johann 46, 60(40, 43).
 Seelig, Oscar 46, 60(40, 43).
 Seinendan 518, 527.
Semangat Moeda 296-7, 307, 310-1, 322, 332, 390-1.
 Semaun 86-7, 114-5, 117-21, 131, 133-4, 138, 141-4, 152-3, 166, 170(141), 184, 206, 211, 213-5, 220(34), 224, 231, 233-7, 239-40, 244, 248(38), 250, 256-8, 266-9, 275, 285, 290(72), 299, 303, 330-1, 351(142), 391, 400, 406-8, 431, 438(130), 440(202), 482.
 Sendenbu 524, 528.
 Serikat Pegawai Perjitakan 134.
 Sikandar 491(27).
 Sim Ki Ay 56.
 Singgih 397, 399, 419.
 Siringoringo, Marinus 454, 460.
 Siti Larang 470, 472, 476.
 Sitjintjin, Mahmud 349(111).
 Sjahrir, Sutan 413, 467, 528-9.
 Sjamsudin 441(210).
 Sjarifudin, Amir 468, 475-6, 494(113).
 Sjarikat Persatuan Anak Negri Serdang (S.p.a.n.s.) 92.
 Sneevliet, Henk 53, 57, 96, 114-5, 117, 134, 141, 145, 148, 152, 158, 180, 182-4, 189-90, 205-6, 208-9, 212-3, 219(1), 222-4, 231, 240, 245, 253, 257, 268-9, 290(72), 330, 403-4, 431, 472.
 Sneevliet, mevrouw 152-4, 156, 158, 161-2, 182, 205, 208, 212.
 Snoek, familie 34(29), 37.
 Snouck Hurgronje, prof. 201, 204.
 Snijder, mej. E.A. 35(51).
 Sociaal-Democratische Arbeiders Partij (S.D.A.P.) 112, 114, 145, 190, 200-1,

- 206, 219(14).
 Sociaal-Democratische Partij (S.D.P.) 114, 184.
 Soripada zie Casajangan Soripada
 Sosrokardono 287(15), 470.
 South Seas (Nanyang) Communist Partij (S.S.C.P.) 406, 408, 415, 419, 441 (207).
Sovjet atau Parlement? 85, 93, 134-40, 171(173), 181, 218, 514.
 Spanjer 185, 192.
 Stalin, 268, 331, 357, 394, 432, 434 (21), 486, 510.
 Stel-Vos, R. 199, 209.
 Sterringa, G. 197, 209.
 Struik, Dirk 57.
 Struyvenberg, Fenny 57, 208-9, 220 (39).
 Studiefonds Suliki 14, 48, 56, 92, 100, 164, 175, 177-8, 181.
 Subakat 255, 257, 279, 291(96), 301, 303-7, 311-2, 314-28, 331-2, 344(33, 43), 345(58), 346(65, 72), 347(80-1, 83, 348(86, 95), 349(99), 350(114, 125), 351(133), 354-7, 359-60, 389, 391, 395, 397, 400-1, 403, 405-6, 409, 419, 430, 439(150, 164), 440 (202), 441(210), 455, 463, 474, 483.
 Subandi 390, 410.
 Subardjo 400, 440(178), 491(16), 529, 533-4, 538(82-3).
 Subeno 455-6, 458.
 Sudarmin 455-6, 458.
 Sudarmo 391.
 Sudiardjo 411.
 Sudibio 120, 155-6, 174, 287(14).
 Sudiman 43, 46, 59(15), 72-3.
 Sudiro 456.
 Sugono 267, 269, 300-1, 307, 311-2, 315, 320, 332, 338, 346(65-6), 347 (87), 351(133), 430, 441(204).
 Sukaesih 472.
 Sukarni 460-70, 472, 474, 493(96), 528-30, 534, 537(70).
 Sukarno 316-7, 323, 349(99), 359, 397-9, 414, 419, 467, 498, 515-6, 520-2, 531-2, 534-5, 537(52).
 Sukindar 142, 257-8, 267, 389.
 Sukirno 320.
 Sukrawinata 323, 325, 348(93), 349 (111).
 Sumadhi, Achmad 470, 472-3, 475-6.
 Sumarno 320.
 Sumatra Thawalib 393, 410, 413.
 Sumatranenbond 93.
 Sun Fo 253.
 Sun Yat-sen 223, 251, 253-4, 257, 259, 261-2, 374, 421, 449.
 Sunarjo 392-6, 400-2, 438(125).
 Sunarman 470, 472-4.
 Suprodjo 315-6, 318-9, 321-3, 326-7, 329, 347(86-7, 89), 348(95-6), 349 (99, 111), 350(114-5, 125), 359, 399.
 Surjopranoto, R.M. 83, 143-4, 170 (122).
 Sutardjo 468.
 Sutedjo 391-2, 401, 405, 441(203).
 Sutomo, R. 316, 397, 399, 419, 468.
 Sutopo 119-20.
 Suwardi Surjaningrat 49, 53-4, 61(65), 79, 93, 160, 516.
 Suwarno 354, 389.
 Tadjudin M.S. 325, 406-7, 441(218).
 Tahar 458.
 Talib 324.
 Taman Peladjaran 411, 418.
 Tameling 80-1, 94(25), 100.
 Tamin (Tamim), Djamaluddin 6, 15(17), 254, 315, 317-8, 323-4, 326-9, 332, 346(72), 347(85), 348(93-4), 350(114), 354-6, 360, 389-97, 400-2, 408-14, 416-20, 422-4, 428-33, 438(130), 439 (150), 442(241), 443(263), 451-3, 461, 467, 469, 475, 480.
 Tamzil 470, 473.
 Tan Ching-hua zie Ka-lt.
 Tan Ping-shan 253, 259, 261.
 Tan Quan, Francisco zie Ki-Koq.
 Tan Tien-djin 447-8.
 Taskandar 458.
 Tasman 456.
 Tatar Siregar 454, 458.
 Tenek Aliyasin, Bagindo zie Daja Jusuf.
 Terauchi 532.
 Thamrin, Moh. Husni 460, 468.
These bagi keadaan social dan ekonomis serta tjara bagi mengadakan organisatie dan taktiek di Indonesia 254, 257-8.
 Tjarda van Starckenborgh Stachouwer, Jonkheer A.W.L. 458.
 Tjeq Man 411, 418.
 Tjipto Mangunkusumo 50, 61(65), 93, 134, 160, 180, 263, 316-7, 323, 327, 349(99).
 Tjiptosuhardjo 454, 456, 458.
 Tjokroaminoto, Anwar 528, 530.
 Tjokroaminoto, Harsono 528, 530.
 Tjokroaminoto, H.O.S. 117-9, 138, 145, 234-5, 239, 288(15), 338.
 Tjokrobosono 391-2, 401.
Toendoek kepada kekeuasaan, tetapi tidak toendoek kepada kebenaran 160, 213-4, 220(64).
 Torres, Ramon 294, 374, 376-7.
 Touw, Abraham 51-3, 62(79).
 Touw-Horensma, mevrouw 38.
 Trisnoasdimoro 406.
 Troelstra, P.J. 70, 105, 115, 194.
 Tromp, N.J. 69.
 Trotzki, L. 144, 157, 225, 243, 268, 272, 331, 356-7, 403, 407, 474, 480-1, 510, 535.
 Tschen-du-Scha 229.
 Tsjitsjerin 217, 221(71).

- Tumasik 415, 417, 480.
 Tumenggung, Sutan 173.
 Tuynman 57.
 Typografenbond 134.
 Udin Rachmani, Hadji 413.
 Umar bin Laudin 455, 458.
 Umar Giri 305-6, 324, 331-2, 390,
 393-4, 409-10, 439(150).
 Umardirdjo alias Idris zie Umar Giri.
 Usman 441(214).
 Uychutin, Luis P. 381.
 Vader, G.A. 209.
 Vanter (G.J.M. van 't Reve), G. 188-
 9, 197, 200, 209, 228-9, 274.
 Varona, Francisco 294, 350(117), 361,
 364, 367, 371, 376, 378-9.
 Vereeniging Spoor- en Tramwegpersoneel
 (V.S.T.P.) 55, 87, 114-5, 118, 139,
 150, 152, 156, 161, 212, 215-6, 231-
 6, 241, 243-4, 248(38), 267, 299,
 300, 312, 319, 338, 391, 438(125).
 Vereeniging van Inlands Personeel van
 de D.S.M. 87-8.
 Vierhout 86, 108.
 Viggo Lund 396-7.
 Visbeen 331-2, 355, 397, 418, 426.
 Visscher, B.J. 13.
 Visser, L. de 193-4, 200, 209.
 Vliegen, W.H. 105.
 Voitinski, G. 258-61.
 Vollenhoven, prof. Van 201.
 Vredevoogd 88.
 Waard, Arie de 29, 32, 73.
 Waard, J. de 86-7, 100, 108.
 Wahab, Sjech Achmad 356, 360.
 Walch, Dr. E. 78, 80.
 Wang Ching-wei 253.
 Waworuntu, Johannes 441(215).
 Way, De 56, 75, 78-9, 81-2, 91, 95
 (33).
 Wentuk, Clemens 441(215).
 Wiessing, H.P.L. 57.
 Wikana 494(113), 529-30.
 Wilkeshuis, C. 70-1.
 Winanta 258, 264, 291(101), 301, 307,
 311, 315-6, 318, 320, 346(65-6).
 Winsum, Van 206-7.
 Wood, G.-G. 363.
 Wijngaarden, Dick (D.J.L.) van 42-3,
 45, 46-9, 55, 57, 67-75, 84, 86, 89,
 93, 104-13, 138.
 Wijnkoop, D.J. 182-3, 185-90, 192-3,
 195-6, 198, 200-1, 206-9, 211-2.
 Xarim, Abdul 310, 326, 348(92), 350
 (114-5).
 Y.Y. 478.
 Yamin, Mohammed 413, 468-9, 535.
 Yspeert, C.F. 13.
 Yuan Shih-kai 251.
 Yusdja 488-9.
 Zaaier, De 190-1, 193.
 Zainal Abidin 350(114).
 Zentgraaff, H.C. 460.
 Zinovjev, G. 225.
 Zoethout 65-6, 69.